De Roomsche monarchy

Abraham Bogaert

bron
Abraham Bogaert, *De Roomsche monarchy*. Francois Halma en Willem vande Water, Utrecht 1697

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/boga001room01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

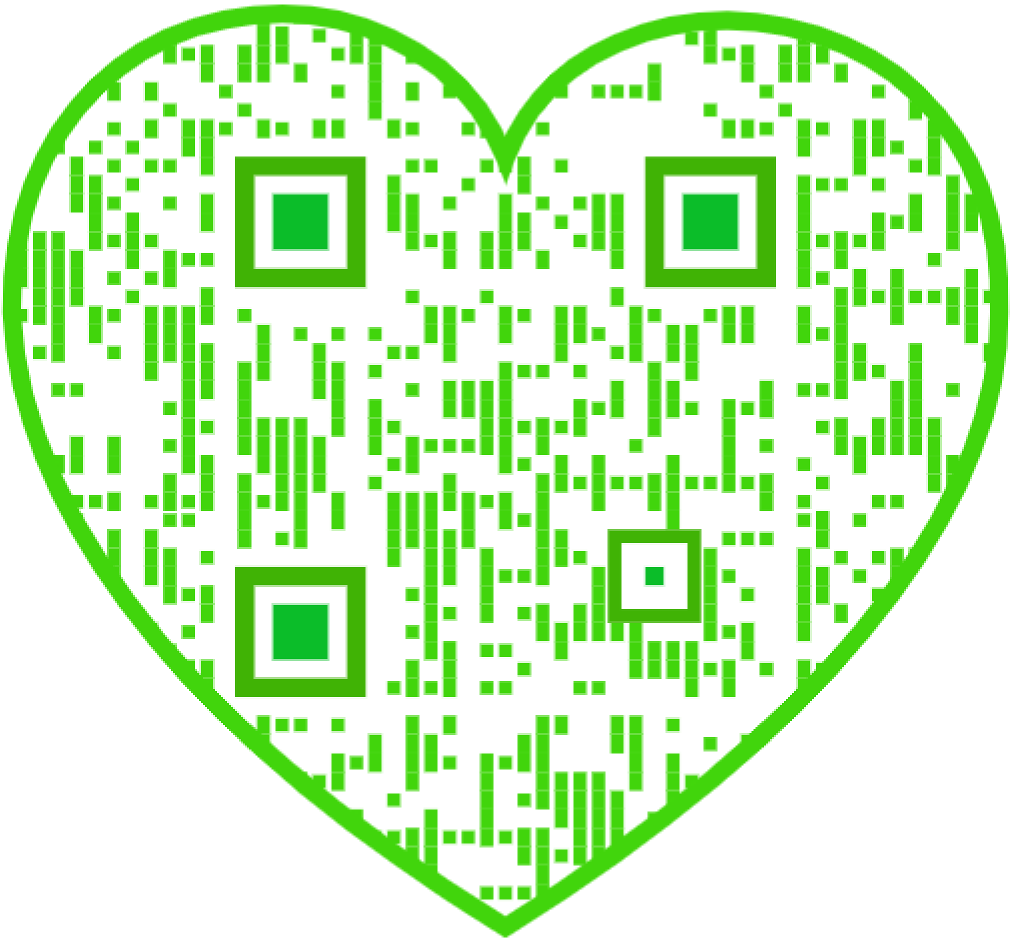

Opdragt aan den Doorlugtigsten Prins Johan Wilhelm Friso, *By de gratie Godts*, Furst tot Nassau, Graaf tot Catzenelnbogen, Vianden, Diets, en Spiegelberg, Heere tot Beilstein, Baron van Liesvelt, Erfstadhouder en Capitein Generaal van Vriesland, Stadhouder en Capitein Generaal van Stadt Groeningen, ende Ommelanden.

Doorlugtigste Prins

DE ROOMSCHE MONARCHY, uit zeer kleine beginzelen oorsprongkelijk, stak, door de dapperheid haares volks en kracht van wapenen, zeeghaftiglijk het hoofd op, zoo boven haare Nabuuren, als boven d'allermagtigste Koningen, door groote zeën, of wijduitgestrekte landen van de paalen haares gebieds afgescheiden, dien slechts Romes naam teffens met haare alverwinnende krijgsmagt bekent wierd.

Rome, DOORL. PRINS zette dus haaren voet op den nek van bykans alle de Staaten der wereld, maakte die tot cijnsbaare landschappen haares Rijks, en de volkeren met hunne Heerschers tot haare slaaven en afhangelingen; hier hielden haare Stadhouders den teugel van 't oppergezagh, en regeerden alles naer Roomsche wetten en willekeuren; zoo dat de gantsche wereld niet alleen beefde op de wenk van de *Stad*, maar ook gekluistert lag in haare boejen, en zy den luister haarer mogentheit deed straalen over den bekenden aardkloot, zoo ver de zon met zijnen glansch de bewoonders van het oppervlak verlicht.

Rome, DOORL. PRINS, klom hier door in aanzien op boven alle voorgaande Alleenheerschingen, scheen alle tijden te konnen verduuren, en ter eeuwiger Koninginne gestigt te zijn; wijl de zetel haares gebieds, in het bloed en op de puinhoopen van alle gevreesde volkeren gevestigt, als ten starrenhemel wierd opgevijzelt, en haare Keizers nu den rijksstaf zwaaiden, van den kruin des Kapitolijnschen bergs, over ontelbaare Landen en Heerschappyen; waar door zy het Oosten en 't Westen als met hunne armen omvingen, en hun gebied door geen paalen beperkt wierd.

Doch, DOORL. PRINS, wat is 'er bestendig van de ondermaansche dingen? wat, dat de alverslindende tijd niet knaagt of verbrijzelt? Geene Monarchyen behielden altoos haaren bloejenden stant, ja wierden niet vaak van het toppunt der voorspoed in de diepste kolk van rampen en ongevallen neêrgebonst. Dit leeren zoo veele beurtwisselingen der wereld, in de geschigtboeken opgetekent; ten onwraakbaaren bewijze dat 'er een God, een albestierend Heer is, door wie de aardsche Koningen regeeren, die hen aanstelt en afzet naer zijnen wille, en van alle wisselvalligheden de oorzaak is. Men zie te rug naer de oude wereld, en wende flux het oog naer de nieuwe, en wat word men daar, met eenen opslag, niet de grootste verande-

ringen gewaar, die 't gantsche wezen der aarde als omkeerden? En schoon Romes gezag op eeuwige pijlaaren scheen te rusten, zag men, in 't vervolg van tijd, die geduchte Mogentheit verslappen, en van haare oude glansch verschieten; tot dat zy, door een geestelijk Kerkhoofd aan de eene, en de Saraceensche magt aan de andere kant, van haare twee rijksarmen wierd berooft, en gedwongen haaren Keizersstoel in Oostenrijk te verplaatzen, daar, naer allen schijn, haar nootlot eindigen zal.

Ontelbaare Schrijvers sloofden zich, onder alle beschaafde volkeren, af, DOORL. PRINS, om 't bedrijf der Romeinen, zamt hunner Opperheerschers, den nakomelingen, in geschrifte, achter te laten, de een in ruimer, en de ander in nauwer bestek; ook wierden de Gedenkstukken, die der Keizers Beeltenissen en daaden vertoonden, van oudtijds zorgvuldiglijk bewaart, en, als voornaame pronkjuweelen, in de grootste Schatkamers opgesloten; waar door ze ook noch in de kabinetten van Koningen en Vorsten, als hunne dierbaarste kleinodiën, worden gezien; die, het doel van der Geleerden verstand en onderzoek zijnde, door hunne zorgen, ten minsten in haare nagebootste afbeeldzels, de wereld worden medegedeelt; dat niet weinig tot opheldering der Oudheit, en kennis der Geschiedenissen helpt.

Onder zoo veele Liefhebbers der Ouheidsstukken en Penningen, die onze eeuw opleverde, DOORL. PRINS, muntte ook de Zweedsche Koningin CHRISTINA uit; die de lekkernyen der Oudheidskunde al in 't midden haarer regeering gesmaakt hebbende, na d'afstant haares rijks, in *Rome* (wel eer de ontzagbaare Hooftstad, nu de bewaarster der Oudheids Heiligdommen) verder voortzette; waar door die Majesteit ook een der beroemste en kostelijkste Muntkassen verkreeg, die Europa in zijnen schoot bevat; daar de reeks der Keizeren, te Rome

naer heure penningen in 't koper gesneeden, en uitgegeven, een heerlijk staal, en onwedersprekelijk bewijs van zijn.

Deeze Printverbeelding der Keizerlijke Muntstukken, DOORL. PRINS, schaars in onze landstreek te vinden, deed ik, op 't aanzoek van veele Oudheidsminnaars, 't voorleden jaar op 't nauwkeurigste nasnijden, en droeg dezelve eerbiediglijk op aan Uwen Doorluchtigsten Vader, HENDRIK CASIMIR, Hoogloffelijker Gedachtenis: (een Vorst van weêrgadelooze deugd, doch laas! door 't gemeene sterflot, zijne Stadhouderlijke Staaten, en gantsch Nederland, nevens zijne Furstelijke Gemalinne, en gantsche Huis; ook U in 't byzonder, DOORL. PRINS, zijnen eenigen Zoon, en, door erfrecht zoo wel als door keur, zijnen Nazaat in de regeering, te vroeg ontrukt) die dezelve met veel genegentheit, en betuiging van gunste ontfing, nevens verzekering dat het konst-stuk en mijne opdragt zijne Furstel. Doorl. zonderling aangenaam was en behaagde.

Die zelve Beeltenissen, DOORL. PRINS, waren al voor af tot meer dan een gebruik geschikt, om de verscheide keur der Liefhebbers te konnen voldoen; en achtte ik 't mijnen plicht, om haar, nu met de levensbeschrijving der Keizeren, in dicht en ondicht, nevens een *Inleiding tot de Roomsche Mogentheit* van den Heer ABRAHAM BÓGAERT, (een man van voorbeeldige naerstigheit in 't naspeuren der Oudheit en Historien, en die den Nederlandschen Parnas in top heeft beklommen) zamengestelt, UWE HOOGHEIT met alle eerbied op te draagen; vermids ik my liet voorstaan, dat, dewijl Uwen Heer Vader, Hoogloffel. Gedachtenisse, die in grooter form met toegenegentheit had ontfangen, het UWE HOOGHEIT, Zijnen Zoon, niet onbehaaglijk konde zijn, haar, in een andere gedaante verkleed door de eige hand U te zien aanbieden: meest, daar dit werk my toescheen van een groot gebruik voor UWE HOOGHEIT zelfs in de leeroeffening der Historien, te zullen zijn; naerdien de

Schrijver, met een welbesneeden penne, in een korte melding van der Keizeren bedrijf, uit het puik der Geschigtschrijvers, al de kern heeft getrokken, die in de algemeene Waereldgeschiedenis van zeventien eeuwen te vinden zijn: zoo dat UWE HOOGHEIT by 't opslag van elk blad, hier een Keizersbeeltenis, met een gelijk twaalftal van vaerzen ontmoett, waar in de Dichtkunde doed zien, in hoe kleinen omtrek men krachtiglijk de levens der grootste Vorsten, schoon tot hooge jaaren gesteegen, en van roemruchtige daaden, kan afmaalen. Tegen over elk beeld ziet men, als in een konstige brandschildering, hunne naamen, geboorte, afkomst, geslagt, bedrijf, leven, tijd van regeering en dood rijmeloos gemeldt; zoo dat zulken kleinen bondel bladeren zelden zijn wederga vond, soo in cierlijke uitvoering, als rijkheit van stoffe, die hier als in een middelstip, uit een gantsche zee van schriften, zamen getrokken is.

Zie hier dan, DOORL. PRINS, het Tafereel der *Roomsche Monarchye*, in alle haare Keizeren, van den eersten Stichter JULIUS af, tot den nu regeerenden Roomschen Keizer LEOPOLD ingeslooten; waar onder ook ADOLF, een Vorst van Nassaus Stam, en een Uwer Doorluchtigste Voorvaderen, zich vertoont. Op soo grooten tooneel, van Oppermagtige Personagien, ziet men niet weinig verandering van rol speelen: hier word de deugd door eenen Vorst in top geëerd, die sijnen Nazaat versmaad en met voeten trapt. Daar ziet men eens Vorsten regeering met alle voorspoed gekroont, terwijl 't geluk eenen anderen den nek toekeert, en van de steilte der hoogheit in den afgrond van smaad en verachting neêrploft. Hier regeert eenen Vorst in een stille kalmte van vreede, en doed zijne onderdaanen bloejen in 't genot van allen overvloed, daar d'andere de grondvesten zijnes gebieds in het tieras van 't bloed zijner borgeren en vyanden legt, en 't gekrijsch der wapenen, de gantsche loop zijner regeering, in en buiten zijne Staaten, word gehoort. Nu ziet

men het Heidendom in volle woede, door 't Keizerlijke zwaerd en gezagh, tegen 't Christendom, gewapent; tot dat God, door KONSTANTYN den GROOTEN, zijne Kerke den olijftak des vredes toereikt, en zy hier door, de zegestandert over de afgoden en duivelsdienst opsteekende, ten Meestersche word van haare vervolgers. Kortom, men vind in dit Boek zoo veele omkeeringen van zaaken en staaten; zoo veele wereldsche wisselvalligheden; zoo veele voorbeelden van treffelijke regeeringen, schoon menigwerf van de grootste geweldplegingen en bloedstortingen gevolgt; zoo veele beruchte oorlogen en krijgsdaaden, van 't pronk der Helden en Veldoversten, die zich door dapperheit vereeuwigt, en der sterffelijkheit onttogen hebben, dat hier voor een Prins een wijdluftig veld tot onderwijs zy; weshalven ik my op vasten grond verzeekere, dat UWE HOOGHEIT uit dit werk een groot genoegen, teffens met veel nut en kennis, boven de beschouwing van zoo veele Waereldheerschers, zult scheppen.

Dit, DOORL. PRINS, gaf my voet ter verstouting, om UWE HOOGHEIT met het zelve, uit het aaloude Utrecht, te begroeten, en, misschien als door een eersteling, (immers uit deze Landstreek) geluk tot de Stadhouderlijke regeering, en 't Opperhoofdmanschap van Vrieslands en Groeningens Krijgsmagt te wenschen. Ik hoop dat UWE HOOGHEIT dit mijn bestaan niet wraaken, maar als een bewijs van mijne oprechte zugt tot Nassaus Huis, en Uwen Doorluchtigen Persoon, in gunste ontfangen zult. Mijne afkomst uit Vrieslands paalen, doet my menigwerf met liefde aan 't land mijner Voorvaderen gedenken; en las ik nooit dan met het grootste genoegen in de Geschicht-en Jaarboeken, door hoe onbeschrijfbaare kloekheit Uwe Doorluchtigste Voorouderen, met hunne Krijgsbenden, de grondvesten van 's Lands Republijk hebben helpen leggen, en vervolgens tot haare hoogte van voorspoed en vryheit optrokken. Vrieslands, en Groeningens Oorlogsvaanen wa-

ren van ouds der vyanden schrik, en de bloem der Nederlandsche Heirmagt, ter verrichting van de grootste heldenstukken, en krijgswonderen. En zoo wy slechts 't oog op onze tijden slaan, daar Uwen Doorluchtigsten Vader, aan 't hoofd zijns legers, den vyand onder de oogen rukt, of, met meer dan leeuwenmoed, zijne vestingen bespringt, men vind stoffe om zijne levensbeschrijving tot grooter Boek te doen uitdijgen, als dit, waar in de levens van honderd en vier en zestig Keizeren zijn vervat. Hoe rampspoedig, jaa hoe doodelijk het krijgsbeloop menigwerf voor Nederland was, altoos behield HENDRIK zijnen onkreukbaren heldenroem; altoos zag men den Vorst met zijne Vriesche drommen in de spits des gevechts, met onwrikbaaren moede, het heetste vuur der vyanden verduuren: nooit meldde de Faam iets van zijne krijgsdaaden, of keurde hem teffens dubbele lauweren toe, die zijnen heldenarm voor zijne kruin had verdient, en bazuinde zijnen lof ter hoogster luchtstreek uit. Dit mag gantsch Nederland; dit Vrankrijk, dat zoo vaak de kracht zijner wapenen gevoelde; dit de heele waereld getuigen, wiens uiterste paalen 's Vorsten oorlogsdaaden door vlugge pennen verstendigt zijn.

't Bestek eener Opdragt, DOORL. PRINS, lijd niet van stuk tot stuk hier van verslag te doen, anders zou *Sennef*, *Fleury*, *Landen*, *Steenkerken*, (alle plaatzen van roemruchtigen naame door vreesselijke gevechten, en daar zelf, in weerwil van gemeene nederlagen, de lauwertelgen, als door 't bloed en merg der helden, voor Uwen dapperen Vader zijn opgegroeit) ons hier ten tooneele verstrekken, waar op deeze groote vertooningen gezien wierden. Veroorloov my dan, DOORL. PRINS, met dezen zegenwensch af te breeken; dat de Hemelheer, UWE HOOGHEIT op het heldenspoor van Uwe heldhaftige Voorvaderen doe treeden, en Uw hoofd bekroone, als die Dapperen, met zegeningen en overwinning: op dat UWE HOOGHEIT

niet alleen ten Beschermheer zy van zijne Stadhouderlijke Staaten, maar ook der Zeven verbonden Landen, zoo als Uwen Grooten, en nu Zaligen Vader, Hoogloffelijker Gedachtenis! zich altoos heeft getoont. Dat Uwen Heldenarm ontzagchelijk worde voor de vyanden, terwijl gy de liefde en 't hert van alle oprechte Vaderlanders bezit: dat de Godsvrucht, wijsheit en dapperheit, met goed beleid verzelt, de vaste grondzuilen mogen zijn, daar Uw Staat-en Heirbestier op rust; op dat Uwen Naam, gelijk die van Uwe Voorouderen, onsterffelijk geroemt worde door 't gantsche waereldrond, en UWE HOOGHEIT een lange reeks van regeering in alle wenschelijke voorspoed geniete!

Zoo schrijft,

DOORLUCHTIGSTE PRINS,

UWE HOOGHEITS

In Utrecht den 20 *van Slagtmaand* 1696.
Onderdanigste en gehoorzaamste dienaar
FRANCOIS HALMA.

Zoo sluit Vorst CASIMIER den reeks der Waereldvorsten,
Die Romes mogentheit met lof of laster torsten.
't Is HENDRIKS wezensbeeld dat hier door de etznaald blinkt,
Zijn daaden in elks hart, met onuitwischbren inkt,
Geschreeven, doen zijn naam de tijd en d'eeuwen duuren.
De nijd mag 's Vorsten deugd met 't grijnzend oog begluuren,
Maar bijt haar tanden stomp op deeze marmre rots.
Wie temde ooit met meer moed des Lelykoningks trots
En fierheit, als het vuur van 't oorlog smookte of blaakte?
Wie die getrouwer voor 's Lands heil en welstant waakte?
Hy leev' dan eeuwig schoon de dood hem heeft verrast:
Op zijne heldenkruin een Keizers straalkroon past.

F. HALMA.

XV

Hier praalt de Krijgsgodin met Nassaus Heldenwapen,
Der Vorsten, tot 's Lands heil en groot bedrijf geschapen:
Door wier ontzagb'ren arm dat Vriesland wierd geslaakt
Van snood geweld, en tot een vryen Staat gemaakt.
't Oud Groeningen mogt door die Dappren 't hoofd opsteeken,
Toen 't lag door tieranny als ademloos bezweeken.
Door deeze Helden word den Hoorn van Overvloed
Gestort in beider schoot; de wijsheit aangevoed
In Pallas oeffenschool; ten grond van Kerk en Staaten.
En of Vorst CASIMIR schoon de aardkreits heeft verlaaten,
Hy is niet dood, maar leeft in zijnen dappren Zoon,
Prins FRISO, 's Vaders beeld en eeuwge Heldenkroon.

F. HALMA.

Voorreden.

Toen ik tot dit werk verzocht wierd, waar ik niet van gedachten my zo diep in de belangens van Rome, en die der Keizeren te wikkelen, gelijk ik nu gedaan heb: want men verzocht my alleen by de gerijmde Keizers van S. Schijnvoets Muntkabinet, van my voor weinig tijds uitgegeven, die te voegen, welke meer in dezen rang gevonden wierden, en vervolgens tot op dezen dag den Keizerlijken troon betreden hadden. Naderhand wierd 'er geoordeelt, dat zulks de weereld niet smaaklijk zou zijn, dewijl men haar weder opdiste, dat reeds opgeschootelt was. Men wilde dan, dat ik alle de voorgaande Keizeren zou verwerpen, en hunnen lof of laster voor de twedemaal opzingen, om dus een geheel nieu werk aan de weereld te geven, dat met rijper en nieuwer gedachten bearbeid, en waar by het leven van ieder Keizer op een korte wijze gevoegt was. Ik beken, dat ik daar in bewilligde, eer ik de zwaarte van dien arbeid recht overwogen had: want toen ik daar van een ontwerp zou maaken, bevond ik dat ik my een last op de schouderen geleit hadde, waar onder ik vreesde te bezwijken. Echter besloot ik mijn woord gestant te doen; en mijn iever was zo groot, dat ik my door ontoegangkelijke wegen een weg baande. Ik oordeelde dan, dat ik op het voorbeeld der Romeinen moest bouwen, die hunne huizen gewoon waren van een voorplein, waar door men tot de zelven intrad, te voorzien. Dit 's de reden, dat ik voor het werk een Inleiding, in de plaats van een voorplein, laat vooraf gaan, op dat de Lezer, eer hy in het gebouw der Keizeren treede, van de geringe beginzelen van Rome, en door wat middelen zy tot een Rijksvorstinne van heel de weereld gesteegen is, onderrecht mocht zijn. Hier toe verkoor ik het heldendicht, om dat het des te dieper in de gemoederen der menschen mocht indringen, en hen te meer, volgens het gevoelen van Seneka, behagen: want deze groote Wijsgeer is in zijn 108. brief aan Lucilius van gedachten, *dat de dingen*, *in ongebonde redenen gezegt*, *niet zo diep indringen; maar dat*, *wanneer de maat daar bykomt*, *en een heerelijke zinspreuk in zekere voeten beslooten is*, *de zelve doordringt*, *als met de hand voortgestuwt.* En zeker, schoon ik in dit werk verplicht was my eer de wetten van een Historieschrijver dan van een Poëet te onderwerpen, heb ik echter niet ontzien om daar (te weten, onder d'Inleiding) dichtkunstige verzierzelen onder te mengen, om dat de sierlijkheid der vindingen een waare hooftdeugd der Poëzye is. Van dit gevoelen is ook de geleerde N. Heinsius: want na dat hy over deze stoffe gesprooken heeft, besluit hy aldus: *Nos Plutarcho maximo gravissimoque auctori adsentimur*, *poësin* ἄμυϑον *plane* ἄψυχον *esse: fabulasque vitam atque animam Musarum nuncupare non dubitarim.* dat is: *Wy houden 't met den grooten Plutarchus*, *dat de Dichtkunst zonder verziering*, *zonder versiering en zielloos is*, *en ik noem vrymoedig de verziering den geest en 't leven der Poëzye.* Men moet zich echter niet inbeelden, dat ik den Lezer zoek in te boezemen, dat Mars waarlijk Romulus en Remus, gelijk meest alle de Roomsche schrijvers zeggen, by Ilia gewonnen heeft, noch dat de oorlog van Romulus en Tatius, over 't schaaken der Sabijnsche maagden, zo geweest is als ik ze opgezongen heb: want dewijl de Grieksche en Latijnsche schrijvers daar in zo zeer van malkanderen verschillen, als, om zo te spreken, de dag

van de nacht, heb ik uit ieder genoomen wat my behaagde, en daar uit een oorlog gesmeed, die mooglijk zo zou kunnen geweest hebben. Maar dewijl ik veel voornaame zaken maar als met een woord aanroer, en doorgaans op de kortheid doel, zal u mooglijk vreemd voorkomen, dat ik dus breed van den genoemden oorlog, en dien tusschen Cesar en Pompejus, gesprooken heb. Hier toe had ik een byzonder oogwit: want ik oordeelde het mijn plicht te zijn, te moeten toonen op welk een grond de opkomst van Rome gebouwt was, en door welk een middel het juk der slavernye, onder een oppereenhoofdigheid, op die vrye volkeren geleit is, welk zy daar na te vergeefs getracht hebben af te schudden. Ook gaf het my eenen voet om van hunne wapenen, aanspraaken, oorlogsmanieren, en wat dies meer het leger aangaat, te spreeken; en door deze redenen zijn die twee oorlogen, in welke ik den grond van Romes opkomst, en op welk een wijze de vrye Romeinen slaven zijn geworden, vertoon, tot zulk een grootte aangegroeid. Daar na vertoon ik op welk een wijze d'overwinnaars gewoon waren te zegepraalen. Ik klim den berg van Saturnus op, om u het Kapitool met de voornaamste statubeelden der grootste Helden te vertoonen, op welkers daaden ik somtijds een brommenden oorlogstoon zet. Van daar geleide ik u naer den Tempel van Vesta, wier plichten en ydelheden ik voor oogen stel. Lust het u met my den Tempel van Jupiter te beschouwen (want deze en die van Vesta heb ik alleen uit een reeks van Tempelen uitgekipt) ik zal u tot in de geheimvertrekken brengen, en al de heerlijkheid toonen, die in dien Tempel geweest is, terwijl gy de geschiedenissen der tafereelen die alom de wand vercierden, kunt bespiegelen. Dan toon ik u de offerhanden der Romeinen voor den zelven Tempel met een poëtische vryheid. En schoon ik in de kunst van boekschrijven niet begeer dat mijne penne mijn hart kenne, om dat de driften der menschen daar in gewoon zijn te heerschen, bespeurde ik echter dat mijn vryheid gedoemt wierd: want hebbende de offerhanden dus afgemaald:

Vergun, o Jupiter! uw Dichter eens te treden
By uwe Altaaren, daar uw Priester met zijn hand
De vezelen betast van 't lillend ingewand;
En laat de wierook, die in 't offeren uw kerken
Met zijnen damp vervuld, mijn harzenen versterken,
Op dat ik zinge en kweele op welk een edle wijs
Uw heilig outer bloeide, uw grooten naam ten prijs.
Genaade, o Jupiter, genaade; ik, t'opgetoogen
In mijn gedachten, sluit van schaamte en schrik mijne oogen.
Ik beef als ik den staf van uwen Wichchelaar,
Het Druppelvat, de Bijl, de Kwispel, 't hoog Altaar,
De Schootel, 't Offervat, en 't Slachtmes koom t'aanschouwen.
Mijn ziel durft nauwlijk zich by 't offeren vertrouwen.
Daar komt de Priester aan! hoe nederig, hoe teêr
Slaat hy uit eerbied voor dien God zijne oogen neêr!
My dunkt, zijn hooft is met laurier omgort, zijn leden
Behangen met sneuwitte en zuivre linnekleden!
Hoe zedig treden hem de minder Priesters na,
En Vijftienmannen, die gestadig vroeg en spa

Hunn' tijd in 't lezen der orakelen besteden,
En zich bemoeien met den dienst dier plechtigheden.
Goôn: daar besprengt hy my met water! Juliaan,
'k Lach om uw Mithra en Anubis, bid haar aan,
Streel u met water, door haar kwispels uitgedreven,
'k Voel door dit heilig nat alreede een ander leven;
'k Ben reeds gezuivert, en van alle smetten vry.

was ik gedwongen ze zo te veranderen, gelijk men ze op het 83. blad vind: doch van de sierlijkheid der vinding ontzenuwt, duister, en niets ter zaak dienende. Men hield my voor, dat ik te grooten eerbied voor eenen heidenschen God toonde, en zulke uitdrukzelen niet uit de penne mochten vloejen van een, die door het wasbad der genaade in de Kristelijke gemeente ingelijft was. Maar ik ben met den grooten Kardinaal de Richelieu van gevoelen, dat men de Historieschrijvers en Soldaten niet naer hunne Religie moet vragen, maar alleenlijk naer hunne pen en degen ten dienste des Konings. Veel minder behoort men een Dichter in zijne vindingen te bepalen, dewijl de zaak op te schikken de ziel der Poëzye is, om door tedere uitdrukzelen de gedachten op dat voorbeeld te doen stil staan. En, volgens de lessen van den geleerden Junius, moet een historieschilder alleen toeleggen om zijne tafereelen zo te schikken en te versieren, dat zy d'aanschouwers onder 't zien verrukken, en als dwingen daar op te staroogen. Wat is de poëzy anders dan een spreekende schildery? derhalven oordeelde ik niet gezondigt te hebben schoon ik d'offerhanden der Romeinen, die de ziel der Roomsche heerlijkheden geweest is, zo teder uitgedrukt heb, maar dat ik daar, volgens de wetten der dichtkunst, toe gedwongen was. Dat ik den zegenboog van Titus voor alle andere uitkies, is om dat hy ons het meeste bekent, en noch heden voor het grootste gedeelte in Rome te zien is. Hebt gy lust de groote Renbaan te beschouwen, dring vry met de sleep binnen, gy zult over haare heerlijkheid en den dollen drift der Romeinen verwonderd staan, die den Schout om het marren vloeken, terwijl de renners gereed staan om den zegenkrans te winnen, die dikwils met bloed besproeid word.

Maar mogelijk zult gy mijn stoutheid doemen, om dat ik haare Zweedsche Majesteit KRISTINA, na de vergoding van Cesar, d'assche doe by een zamelen, waar door ik de Roomsche Munten versta. Waarlijk, ik beken, dat deze onderneeming stouter dan op reden gegront is. Weet echter, dat ik my daar toe verplicht achtte, dewijl wy alle deze muntbeelden aan die groote Koningin schuldig zijn, die van haar zesde jaar den troon haars vaders met lof betreden heeft, en na ettelijke jaren den scepter gezwaid te hebben, den zelven edelmoedig aan haren neef Karel Gustaaf gaf, om hare overige dagen in een stil leven te besteden. En zeker, indien zy zulk een achting voor de geleertheid, waar van de vermaarde Wijsgeer Deskartes met zo veel lof spreekt, noch zo veel zucht voor de Roomsche munten niet getoont had, wy zouden voor altoos van dezen onwaardeerlijken schat berooft geweest zijn die u hier aangeboden werd, en waar by ik noch Postumus, Maxentius en Licinius gevoegd heb; dewijl ik oordeelde, dat zy zo veel, ja meer recht, dan Niger, Albinus, Diadumenus, Maximus, Etrustus, Hostilianus, Volusianus en meer andere tot dezen rang hadden.

Wat het werk belangt, ik durf zeggen, dat ik u een Historie geef, die op een

korte wijze de schoonste dingen des aardbodems in zich begrijpt. gy zult hier in de bloedigste oorlogen, en de doortrapste pogingen vinden, die ooit bedacht zijn om tot de Keizerlijke waardigheid te steigeren. Men zal Rome zien triomferen onder de doorluchtigste Keizeren, en weder rampzalig verwoesten door de zorgeloosheid en het woeden van ontaarde dwingelanden en monsters, die niets menschelijks bezaten dan de schijn; waar door die ontzachchelijke stad in deerelijke puinhoopen veranderde, die gy eindelijk door de dapperheid en het beleid van den grooten Karel het hooft weder door het gloejend puin zult zien steken, om voor de twedemaal de oogen van 't heelal naer zich te trekken, na zo veel wonderlijke omwendingen van zaken, en bloedige tooneelen getoont te hebben.

Alles wat ik u voor oogen stel, bevestig ik met de schrijvers, die in dien tijd, of daar omtrent geleeft hebben, en van my de geloofwaardigste geoordeelt wierden. En schoon veele anderen van onze een over deze stoffe zich afschreven, heb ik hen echter niet willen aantrekken, dewijl zy zich onwedersprekelijk van die bronnen bediend hebben, daar ik uit geput heb; des daar wy somtijds te zamen overeenkomen, heb ik my geenzins van hen gediend, maar van d'ouden: want zo ik zulks had gedaan, zou ik dikwils verplicht geweest zijn, daar wy verschillen, hen tegen te schrijven, gelijk als op eenige plaatzen gebeurt is, dewijl men schrijvers vind, die, of door vooringenomentheit, of door inwikkeling, rond uit begeeren, dat zekere meeningen, die zy hartnekkig beweeren, de rechte zijn, eer zy met een bezadigt gemoed de zaak wel onderzocht hadden. Maar zy doen veel slimmer, die het geen zy lezen naer de zijde van hunne gevoelens doen hellen, en in plaats van de zaken ter goeder trouwe neder te stellen, de oude schrijvers verbasteren, met daar iets af te laten waar door zy hunne meeningen klaar poogden t'ontdekken. ik heb my ook aan d'achtbaarheid van groote mannen niet verslaaft, die my voor alle verwijt in veiligheid stelden, om niets te durven wagen, daar zy zich in bedrogen hadden.

Wat de penningen belangt, die tot bevestiging veeler zaken door dit werk gezaait zijn; ik beken, dat ik veele geheimenissen der zelven aan geleerde mannen schuldig ben; en ik heb my niet geschaamt daar over met hen te raadplegen, wanneer ik mijn oordeel over eenige verschijnzelen mistrouwde, om dus te minder te doolen. En zeker, indien de Vader der Nederduitsche Poëten, Joost van de Vondel, dit niet met de Heeren Viktorijn, Mostert en Marius gedaan had, die op dien tijd de geleersten van Nederland waren, hy had nooit zijne werken tot die volmaaktheid gebracht, gelijk ze ons door hem nagelaten zijn.

Zie daar, Lezer, hoe ik my ontrent dit werk gedragen heb, om u zonder omwegen en nodelooze vercierselen den staat der Roomsche Keizeren tot op dezen dag te vertoonen, in een bondel van weinig bladen, dewijl ik alles wat ik uw opmerking niet waardig oordeelde voorby gegaan ben. Ik heb my ook, zo veel my mooglijk was, van onduitsche woorden gewacht, daar, och lijder, onze spraak, die een der grootste, en mogelijk d'allergrootste van alle spraaken is, zo deerlijk door de schrijvers mee gerabraakt en verbastert word, dat men heden nauwelijks een schrijver vind, die zijn moederspraak verstaat, veel minder schrijft. Want wie laat zich heden door de gewaande betoovering van de laffe spraak der Franschen niet verrukken? wie mengt die onder zijne redeneeringen en schriften niet tot eene onuitwisselijke vlek onzer Landgenooten? Wat zeg ik spraak? wie tracht de Franschen in

hunne manieren, kledingen, en zedelooze dartelheden, om geen gruwelen te zeggen, niet na te volgen? o tijden, o zeden! dus was het eertijds ook in Rome gestelt, daar de burgers, door de dartelheden der overheerde Grieken betovert, van hunne moederspraak walgden; waar over Juvenalis in zijn 6 schimpdicht dus klaagde:

Quid rancidius, quam quod se non putat ulla
Formosam, nisi quae de Thuscâ Graecula facta est?
De Sulmonensi mera Cecropis? omnia Graecè,
Cum sit turpe magis nostris nescire Latinè.
Hoc sermone pavent, hoc iram, gaudia, curas,
Hoc cuncta effundunt animi secreta: quid ultra?
Concumbunt Graecè, &c.

Dat is, de zin op onze zeden en tijden gepast, dus:

Want wat is slordiger, als dat een Nederlander
Gelooft niet aangenaam te wezen by een ander,
Ten zy hy zich herscheppe in Fransch gewaad, zijn taal
Rabraake, en volgt den zwier dier landaard t'eenemaal?
Al wat hy spreekt of doet moet zijn naer Fransche streeken,
Daar 't immers schande is dat hy niet zijn taal kan spreeken.
In 't Fransch word hy bevreest, verlieft, vergramt, verblijd.
In 't Fransch ontdekken ze aan elkaâr hun minnenijd,
Hun zielsgeheimen: en, wat wilt gy meer? zy slapen
Ook op zijn Fransch.

Echter hoop ik dat de geleerde A. Moonen, en met hem doorblokte mannen, die onze taal in den grond verstaan, zich over onze spraak zullen erbarmen, om aan de weerelt, door onfeilbare regelen, te toonen, voor welke klippen van onkunde wy ons te wachten hebben, waar op de meeste Nederduitsche Schrijvers met my schipbreuk lijden.

Eer ik eindig, moet ik noch een vooroordeel wegneemen, waar voor ik onder het schrijven van dit werk bekommert geweest ben. Toen Fokas den Bisschop van Rome, tegen zijn gegeven woord aan den Patriarch van Konstantinopelen, om zijn eigen belang, voor den algemeenen Bisschop van de geheele weereld verklaarde, hebben de Pauzen door alle bedenkelijke middelen getracht zich groot te maken; doch zy lieten niet weinig hun hoogmoed blijken, toen Karel de Groote aan hen de gaaf, door zijnen Vader Pipijn belooft, ter hand stelde, tot zo verre dat zy zich inbeeldden, het in hunne macht te staan de Keizers te kiezen, en weder af te zetten, naer dat zy hen gehoorzaamden, waar uit veel droeve oneenigheden, en oorlogen ontstaan zijn, daar in veel kristenbloed vergooten is. Hoe zeer ik my poogde uit de belangens der Pauzen te houden, om mijn werk niet haatlijk in d'oogen der Roomschgezinden te maken, echter vond ik de bedrijven van veel Keizeren zo zeer aan hen verknocht, dat ik van den eenen niet spreken kon, zonder den anderen daar in te mengen. dit 's de reden, dat ik somtijds tegen hen, of om hun hoogmoed, of om hunne gruwelen, gedwongen geweest ben uit te varen,

schoon ik altijd de gemakkelijkste weg gekooren, en my van de Pauzelijke Schrijvers bediend heb, die de zelve feilen, waar over ik tegen hen uitvaar, in hen doemen. Want wie is van de Katholijken, die Historien gelezen hebben, onbekent, dat Benediktus de IX de Kerk door zijne gruwelen geërgert heeft? Wie van hen weet niet dat Urbanus de VI zeven Kardinaalen, die zich tegen zijne verheffing gestelt hadden, in een zak deed najen, en in de Genueesche zee verdrinken? zegt Platina niet, dat Bonifacius de VIII in de Pauzelijke regeering trad als een Vos, regeerde als een Leeu, en sturf als een hond? Wat zeg ik van Alexander de VI, en veele anderen, die hen zelven gehaat by de pauzelijke schrijvers gemaakt hebben? Doch ik ben van gevoelen, dat men geen reden heeft tegen de Roomsche kerk uit te varen, en daar van te spreeken als een schandelijke en vervloekte plaats, om dat zy somtijds door goddelooze menschen, en monsters, die zich zelven met geweld of list in den Pauzelijken stoel drongen, ontheiligt is geworden; maar dat men eer deernis met den rampzaligen staat moest hebben, daar zy haar dikwils, door 't verdrukken harer vryheid, in gestelt zag. derhalven hoop ik, dat ik een vooroordeel zal weggenoomen hebben, waar voor ik, niet zonder reden, bekommert was; en mooglijk zal ik, zo Godt wil dat ik leve, toonen, dat zelfs Platina, die van ieder voor een onzijdig schrijver geoordeelt word, veele voorname mannen, die den Pauzelijken stoel bezeten hebben, uit onkunde, of door de blindheid dier tijden, veel te hatelijk asgemaalt heeft.

Dit is alles, bescheide Lezer, waar van ik oordeelde u over dit werk te moeten onderrechten; een werk, dat ik aan u, niet zo zeer om uwe kennisse te verrijken, als om u tot het verbeteren van zijne fouten te noodigen, aanbiede: met eenen ook, op dat u blijken zoude, waar ik mijnen ledigen tijd, waar van zelfs Kato gevoelt dat men rekenschap geven moet, meê doorgebracht heb. Want ik ben voor tegenwoordig met uw oordeel vernoegt; de nakomelingen zullen, als de afgunstige lastering te niet zal wezen, getuigenis van mijne naarstigheid geven. Vaar wel.

Amsteldam, *uit mijn schrijfvertrek, den* 15 *November* 1696.
A. BÓGAERT.

ABRAHAMUS BOGAERT. NATUS AMSTELAEDAMI MDCLXIII. AETATIS XXXIII

A. Bogaerts Inleiding tot den staat en mogentheid der Roomsche heerschappye, Van de bouwinge der Stad, tot haaren hoogsten bloei en grootheid.

MY lust de heerlijkheid van Romen af te maalen,[+]
De krijgsbedrijven der Romeinen op te haalen,
En met Held Julius, wanneer zijn edel bloed,
Aan 't zieden, en zijn staal op 't hart des vyand woed,
Te vliegen door een bosch van scherpgevelde lanssen,
En als verwinnaar van veel land- en waterkanssen,
Met hem te treeden op een koets van dierbaar gout,
Daar elk verwonderd hem al bevende beschouwt.
Ook lust my in het koor der Priesteren te dringen,
Hun Offerfeesten en geheimen op te zingen;
De Praalgebouwen, aan d'onsterflijkheid gewijd,
In top te haalen, schoon geschonden door den tijd,

[+] *Inleiding van 't werk.*

En plat getreeden door roofgierige Wandaalen,
Wanneer[a.] Eudoxia hun Vorst dorst binnen haalen,
En my te spiegelen in hun vermaarde[b.] Munt,
Die ons[c.] CHRISTINA, en het vruchtbaar[d.] aardrijk gunt.

a. **E***Udoxia*, gemalinne van Keizer *Valentinianus den derden*, die, na dat haar man van *Maximus*, om 't schenden van zijn vrouw, vermoord was, zich met geweld op den troon gezet, en haar gedwongen had hem te trouwen, bewoogen zijnde om den dood haars mans te wreeken, en het rijk van een tieran te verlossen, riep *Genserik* met zijne onderhebbende *Gotthen*, *Hunnen* en *Wandaalen*, als bondgenoot van *Valentinianus*, uit *Afrika* naer *Rome*, die de stad zonder tegenweer innam, veertien dagen lang plonderde, alles verwoestte, *Eudoxia* met haar twee dochters *Honoria* en *Placidia*, benevens ontallelijke burgers uit *Italie* naer *Afrika* voerde. Zie *Procopius.* Toen ik in 't beschrijven van *S. Schijnvoets* Muntkabinet de rampen dier Keizerin overdacht, liet ik my dus in dicht hooren:

Wat hangt u eene reeks van rampen over 't hooft
Eudoxia! *zie toe*, *gy zult in 't kort berooft*
Van alle staten, *en met ketenen behangen*,
D'ontrouwen Genserik verstrekken een gevangen.
Wien roept gy binnen? ach! voor wien ontsluit ge uw poort?
Aanschouw de vlam, *zy vliegt van 't een tot 't ander oort!*
Zie, *zie hoe zidderen de trotse praalgebouwen*!
Hoort gy de moordgalm niet der kinderen en vrouwen!
Helaas! *hoe deerlijk word de kuische Non verkracht!*
Daar zwijmt de gansche stad! daar word het eeuwig nacht!
Daar voel ik Romen in een poel van bloed verzinken,
Wiens naam gelijk een zon pleeg door 't heelal te blinken.

Hier schijnt Juffrou *Jardyns* in haar Treurspel van *Genserik*, door Juffrou *Katrijne Lescailje* in Nederduitsche vaarzen berijmd, ook op te doelen, wanneer zy de dochter van *Eudoxia* deze woorden in den mond geeft.

Ach! *moest mijn Moeder*, *zo rampzalig*, *in haar tooren*,
Om over Maximus, *en zijn vervloekt geweld*,
Haar wraak te neemen, *onder meenig dapper held*,
En bondgenoot, *dan juist uw*[*] *Vader met zijn troepen*,
En oorlogsmachten in haar rijk tot bystand roepen?

b. Dus wierd ook *Juno*, godinnne des rijkdoms van de *Romeinen*, in hunne taal *Moneta*, genoemd. Zie *Livius*, 7. B. Voor welke munt de Koningen zelf de grootste zucht gehad hebben, gelijk gebleeken heeft aan Koning *Alfonsus de wijze*, *van Arragon*, die met een grooten yver door geheel *Italien* de Penningen van *Julius Cesar* deed opzoeken; welke hy in een yvoore kasje byna godsdienstig bewaarde, zeggende, *dewijl der zelver andere beelden*, *door den ouderdom vergaan*, *niet meer voor handen waaren*, *dat hy door dezen op een byzondere wijs vermaakt*, *en eenigsins tot de deugd en heerelijken luister ontsteeken wierd.* Zie *Oudaans* 1 Saamenspraak.

c. *Christina*, dochter van *Gustavus Adolphus*, Koning van *Zweeden*, en *Maria Eleonora*, die, wanneer haar vader in den bloedigen slag by *Lutzu* gesneveld was, in haar zesde jaar voor Koninginne van *Zweden* uitgeroepen wierd, en na dat zy het rijk drieentwintig jaar geregeerd had, het zelve op den zesden *Juny* 1654 aan haar Neef *Carolus Gustavus*, aan wien zy zich voorheen verlooft had, heeft overgegeven. Een Koninginne wier geleerdheid, en liefde tot alle edele konsten en wetenschappen al de weereld deed verwonderen, en aan wien wy deze Muntbeelden verschuldigt zijn. Zie *Puffendorff.*

d. Hoe overvloedig de Penningen in *Hungarien*, *Oostenrijk*, *Stiermark*, *Engeland*, *Pannonien*, &c. in d'aarde gevonden zijn, betuigt niet alleen *Brown* in zijn reizen, maar ook verscheide Schrijvers. Ook zijn uit de grondwerken van 't huis te *Britten*, *Voorburg*, *Rhynsburg*, *Valkenburg*, *Alphen*, &c. ontallijke Penningen gehaalt, gelijk *Phil. Cluverius*, en *Hadrianus Junius* in zijn *Batavia Illustrata* getuigt.

+ O groote Apollo! gy die van de[e.] Zanggodinnen
Geliefkoost word, die uw vergoode lier beminnen,

+*Aanspraak aan Apollo,*

e. Ook *Muzen* genoemd. Zy zijn de Gezusteren en dochters van *Jupiter* en *Mnemosine.* Toen de Dichtkonst haar oorsprongk nam, waren'er maar drie bekent, als, *Melete*, *Mneme* en *Aëde*; maar *Pierius* van *Macedonien*, van wiens naam in dat land noch een berg is, vond'er negen, en gaf haar de namen, die zy tot noch toe behouden hebben, als: *Klio*, *Melpomene*, *Thalia*, *Euterpe*, *Terpsichore*, *Erato*, *Kalliope*, *Urania* en *Polymnia.* Zie *Pausanias.* Veele verwonderen zich, dat, alhoewel zy van vermaarde mannen achter na geloopen wierden, zy echter altijd maagden gebleeven, en nooit getrouwd zijn; waar op de geestige *Buchananus* zeer zoet zeit: *om dat'er geen huuwlijksgoed by te vinden was.*

Wanneer uw vingeren de goude toonen slaan,
Een galm, die[f.] Marsyas op 't leven kwam te staan,
Wil my, heel van den ry der Dichtren afgescheiden,
Den weg naer Helikon, door uwe gonst, bereiden,
En doop mijn veder in de Hoefbeek op[g.] Parnas,
Op dat mijn geest verdrink in die vermaarde plas;
Dan zal mijn Zangheldin, op zulk een gunst grootmoedig,
Het buldren van de[h.] Nijd niet vreezen, maar voorspoedig
Belanden, daar zy ziet hoe 't Roomsche rijk, gesold
Door veel gevaaren, weêr herleeft door Leopold.

En gy, o Vesta! gy, die uw gevreesde altaaren,[+]
Met uwe nonnen weet zo heilig te bewaaren,
Vergun my dat ik met een kuisch en teêr gemoed
Uw zuivre maagden in uw binnenkoor begroet.

[+]*Aan Vesta.*

f. De Satyr *Marsyas*, de fluit, die *Minerva* weggeworpen had, gevonden hebbende, wierd daar op zo hoogmoedig dat hy *Apollo* ten speelstrijd uitdaagde, die zulks aannam, op voorwaarde dat de verwonne des verwinnaars wil en macht zou onderworpen zijn; waar op men te *Nysa* Rechters verkoos. Deze by *Celene*, een stad in *Phrygien*, daar na *Apamea* genoemt, by een gekomen zijnde, toonden elk zijn konst, waar van *Apollo* de prijs behaalde, daar op die *Marsyas* aan een boom bond, en, tot straf van zijnen hoogmoed, levendig vilde. Zie *Ovidius, Apulejus*, *Ptolomeus.* Doch *Plinius* zegt in zijn 16. B. 24. C. dat *Marsyas* zich uit spijt, om dat hy van *Apollo* was overwonnen, aan een boom had opgehangen; welke boom op den weg van *Myrtea*, als men naer *Phrygien* gaat, in zijnen tijd noch in weezen was.

g. Een *Griekse* tweetoppige berg, in het landschap *Focis*; geheiligd, even als de geburige berg *Helikon*, aan *Apollo* en de negen Zanggodinnen; welke daarom van de schrijvers meerendeels de zitplaats van Dicht- en Zangkonst word genoemd.

h. De dochter van *Erebus*, of de *Nacht.* Haar gedaante, spijs en wooning beschrijft *Ovidius* in 't 2. B. der Herschepp. aldus:

Protinus Invidiae nigro squalentia tabo
Tecta petit. domus est imis in vallibus hujus
Abdita, *sole carens*, *&c.*

't geen *Vondel* dus vertaald.

Minerve vliegt naer't huis van Haatenijd, *heel vuil*
Van bloed en etter, *in een hol en diepen kuil.*
Hier schijnt geen zon. geen wind verkoelt dees' nachtspelonken.
Het is'er naar en koud. men vind'er licht, *noch vonken.*
D'ontzagbre krijgsheldin hier komende, *bleef staan*;
Want Pallas stond niet vry in dit vertrek te gaan.
Zy stiet met haare speer de poort op dat het kraakte,
En zag de Nijd het vlees van slangen, *t' welk haar smaakte*,
Herkaauwen, *een gerecht daar zy venijn uit zoog.*
Zy wende d'oogen van haar af, *en zag om hoog.*
De magre rijst, *en laat de halfgegeete slangen*
Halfgeete leggen; *en genaakt met traage gangen.*
Toen zy de brave maagd in 't harrenas zag staan
Verzuchteze heel zwaar van smerte, *en keekze eens aan.*
Zy zag'er mager uit en doodsch, *gelijk de schimmen*,
En bleek van spijt. men zietze afgrijslijk leelijk grimmen.
't Gebit is vuil van slijm, *de borst zo groen als gal.*
Vergift zit op de tong. zy lacht om ieders val,
M*aar anders nimmermeer. zy kan geen oogen sluiten*
Van zorg en kommer, *en ziet kwijnende van buiten*
Der menschen voorspoed met verdriet en knaginge aan.
Men zietze, *elk nijpende*, *zich nijpen*, *en vergaan.*

Wil my het groot geheim van uw altaar ontvouwen,
En wie uw kerken heeft dus prachtig op doen bouwen.
Dan zal ik, daar Apol de purpre kimmen kust,
Als hy zijn fakkel in den schoot van Thetis blust,

Uw godgeheiligt[i.] beeld een zuivren tempel wyen,
De wand behangen met doorwrochte[k.] schilderyen;
En daar hy wederom des morgens uit haar bed,
Vermoeit van streelen, zich ten zonnewagen zet,
U doen herleeven in doorluchtige verstanden;
Ja, 'k zal u voeren door een oceaan van landen.

i. Men moet niet meenen, om dat ik *beeld* zeg, dat ik geloof dat *Vesta* afgebeeld is geweest, want *Ovidius* toont zulks klaar in 't 6. B. van zijn *Almanak*, zeggende:

Esse diu stultus Vestae *simulacra putavi*,
Mox didici curvo nulla subesse tholo.

dat is:

Dwaas heb ik lang gedocht van Vestas *beeldenis*;
Doch 'k leerde, *dat'er geen in 't rond gespan van is.*

Echter ontziet zich *Abr. v. Poot* niet te zeggen, in zijn aantekeningen op de *Romeinsche Oudheeden* van den Heer *Goodwijn pag.* 107. dat zy in de gedaante van een zittende vrouw, die een trommel droeg, of mede zittende met een trommel in d'eene, en met een stok in d'andere hand, afgebeeld wierd; doch hy doold uit onkunde, dewijl de *Moeder der Goden*, *Mater Deorum*, welke dus afgebeeld word, van zommige ook *Vesta* genoemd word, die, behalven die twee, noch den naam van *Rhea*, *Ops*, *Cybele*, of *Berecinthia*, *Ceres*, *Proserpina*, *Diana*, en d'*Aarde* heeft; ja *Lukretius* noemt haar de *Moeder der Beesten.*

k. Het was de gewoonte der *Heidenen*, om hunne erkentenisse aan de Goden bekent te maaken, dat zy, na datze of iets gelukkig uitgevoerd hadden, of geneezen waren van een zware ziekte, of verlost van een groot gevaar, in de Tempelen van dien God, aan welken zy de beloften gedaan hadden, ophingen hunne kleederen, als de werktuygen van hunne verlossinge; benevens de schilderyen, in welke afgebeeld waren de kwaalen en gevaaren daar zy van verlost zijn geweest; dit zegt *Horatius* in zijn 1. B. 5. gezang.

- me tabula sacer
Votiva paries indicat, *humida*
Suspendisse potenti
Vestimenta maris Deo.

't Welk *Antonides* dus vertaalt:

Neptunus tempel zal getuigen, *hoe ik pas*
De dood ontslipt, *in die gevaarelijke plas*,
Mijn nat gewaad, *ontzwommen uit het lijden*,
Den grooten Zeegod wijde.

En *Tibullus* Eleg. 3. I. 1.

Nunc Dea, *nunc succurre mihi*, *nam posse mederi*
Picta docet templis multa tabella tuis.

dat is:

Nu koom Godin, *nu koom*, *en help my uit mijn lyen*,
Want dat gy veel vermoogt, *blijkt uit de schilderyen*,
Die in uw Tempel zijn.

Deze gewoonte is noch hedendaags in de *Roomsche Kerke* in 't gebruik; want *Molanus* zegt in zijn *Hist. Sacr.* L. 2. C. 50. *men hangt in de Kerken der Heiligen armen*, *voeten*, *en diergelijke dingen van wasch*, *zilver*, *of andere stoffe*: *andere doen ophangen schilderyen om getuigenisse te geven van het Wonderwerk.*

+ Toen zich Eneas na den val van 't Troische rijk,
Met zijn Iülus, en zijn Huisgoôn te gelijk,
Begaf naer 't boschrijk[I.] Ide, om van haar heerlijke eiken,
Wier spitse kruinen van haar top de lucht bereiken,

+Eneas Vloot van een zware storm beloopen, in zijn tocht naer Italien.

I. Een zeer hooge en boschrijke berg, die naer *Troje* ziet. Zijn noordzy uit de nauwte van *Abidus* tot aan de velden van *Esapus* en *Cijzikus*, strekt tot de *Propontis* toe. De westzy ziet naer den *Hellespont*. De zuidzy maakt een bergachtigheid, 't geen ook *Lectum* genoemt word. De oostzy legt naer de *Myziers*. Hy is overvloedig van water, en uit hem komen veel rivieren, die terstond van de zee worden ingeslokt. Op dezen berg heeft *Paris* het vonnis gestreeken voor *Venus*, aangaande den gulden appel by *Pallas* en *Juno*.

Een vloot te bouwen met zijn spitsbroêrs, eens gezind
Met hem te zwerven door het pekelschuim voor wind,
Ontfonkte d'oude[m.] wrok van Juno. hy beneepen
Van felle[n.] stormen, die zijn volk en oorlogsscheepen
Rampzalig dreigden met een wreede en wisse dood,
Steekt in het nijpen van dien deerelijken nood
Zijn handen op, en bid de Goden, onder 't rukken
Der noordewinden, die hem doodlijke ongelukken
Voorspellen. 't water bruist, en steekt den rug om hoog
Gelijk een berg, en toont de rotzen, scherp en droog,
Door holle dyningen; de maalstroom toont zijn krachten,
En slokt het schip in van[o.] Orontes: d'andre wachten
Het zelve lot. hy zag[p.] Ilioneüs schip

m. Die veroorzaakt was door *Paris* op *Ida*, toen hy den gouden appel, hem door *Merkurius* ter hand gesteld, om aan *Juno*, of *Pallas*, of *Venus* te geven, welke hy de schoonste oordeelde, aan *Venus* gaf, en die beide voorbygegaan had. Ook wrokte zy, dat *Ganimedes*, zoon van *Tros*, Koning van *Troje*, in de plaats van haar dochter *Hebe*, haar ten trots geschaakt, tot voorschenker der Goden verheven was, gelijk *Virgilius* in 't 1. B. van zijn *Eneas* getuigt:

- manet altâ mente repostum
Judicium Paridis, *spretaeque injuria formae*,
Et genus invisum, *& rapti Ganymedis honores.*

dat is:

Prins Paris vonnis stak noch diep haar in den krop,
En hoe haar schoonheid wierd verschooven, *en verlastert*,
Zo schendig. haar viel in hoe God Jupijn dien bastert
Geschaakt had, haar ten spijt, *en boven aan gezet.*

n. Deze storm schijnt naer het schrijven van *Virgilius*, een *Orkaan* geweest te zijn, wiens vervaarlijkheid de Prins der dichteren *Antonides*, in 't 2. B. van zijn *Ystroom*, dus heerelijk beschrijft:

Der wolken spongie schijnt met een greep uitgewrongen.
Op d'eene stortvlaag komt voort d'andere aangedrongen.
De zwarte nacht voert storm op storm aan op haar vlerk.
Nu scheurt de stroom den grond, *nu rijst hy als een kerk.*
't Vervaarlijk onweer loeit met weêrlicht, *blikzem*, *donder*
En donderkloot, *en roert*, *al buldrend*, *'t opperste onder.*
Een donkre Orkaan rammeit, *en snort met slag op slag*,
Als of weêr d'aardkloot in een ruwen baiert lag.
Eöol rukt brullende de stormrioolen oopen,
Al d'onweêrwinden, *van vier oorden toegeloopen*,
Beproeven kruin op kruin al zwoegende en verhit,
Daar d'elementen zelf geschokt, *nau hun gelit*
Bewaaren. Febus 't hooft verschuilende in zwart laken
En lamfer, *hoort sijn as en kopren dissel kraaken*
Van 't stormgeweld. de kap des hemels dreunt en beeft.
Het pekel zied en schuimt: de dolle zeestorm heeft
Het grondzand omgeroert: het grondloos hof doen beven
Van T*hetys*, *klippen van haar wortels afgedreven.*

o. Vorst der *Lyciers*, in den *Trojaanschen* oorlog; welke na de verwoesting met *Eneas* naer *Italien* zich begevende, ontrent de kusten van *Afrika* is verongelukt. *Virgilius*, 1. B. van *Eneas*.

p. De zoon van *Forbas*, een welspreekend *Trojaan*, die *Eneas* naer *Italië* gevolgt heeft. *Servius* zegt van dezen: geen wonder zo *Ilioneüs* van *Virgilius* als welspreekende word ingevoerd,

Aan spaanders stooten in de baaren op een klip,
Die d'oude[q.] Alethes en ook[r.] Abas met zich voerde.
Dat deerlijk schouspel, 't geen elk een beschoude, ontroerde
Zijn ziel en zinnen, en, had God Neptuin zijn beê
Zo spoedig niet verhoort, noch d'opgestoove zee
En felle wind geboeid, uit bijstre bergspelonken[+]
Gebrooken, hy had met de gantsche vloot gezonken,

[+] *Waar uit ze gered word.*

daar zijn Vader *Forbas*, als *Homerus* getuigt, altijd met *Merkurius*, den God der welspreekendheid, gestreeden heeft.

q. Een eige naam van een *Trojaan*; afkomstig van het *Grieks* αληϑῆς, *waarachtig.*

r. Een vriend van *Eneas*, en een *Trojaansch* Edelman; waar van *Virgilius* in zijn 1. B. van *Eneas* aldus spreekt:

Jam validam Ilionei navem, *jam fortis Achatae*,
Et qua vectus Abas, *& qua grandaevus Alethes.*

dat is:

- *De storm had reede al afgestreden*
Ilioneüs schip, *zo sterk en vast gebouwt*,
De dappre Achates kiel, *de schepen*, *toevertrouwt*
Om Abas, *en met een Alethes*, *den stokouden*,
Door zee te voeren.

Die[s.] Eolus begraaude, en scheurde 't zwerk van een.
De[t.] Tritons duwen van de banken, hart als steen,
De schepen af. de zon, weleer bedekt met wolken,
Vertoont haar aanschijn, en verblijd de Troische volken.
+ Eneas dus verlost van 't onweêr, zet zijn streek
Recht toe naer[u.] Libyen, alwaar hy, doodsch en bleek,
Het anker werpt. hy springt aan land, en slaat zijne oogen
Langs 't water, hevig met Kaïkus leet bewoogen
En[x.] Kapys, maar hy kon, waar hy zijne oogen slaat,
Geen schepen zien, schoon hy op een der rotzen staat.
+ De schoone Venus, teêr bewogen door de traanen
Van haar Eneas, en de rampen der Trojaanen,
Errinnerde Jupijn, der Goden Vorst en Hooft,
Wat hy voor deze had aan[y.] Teucers stam belooft,
En sprak: ik trooste my het deerelijk vernielen
Van 't machtig Ilium, en zo veel duizent zielen,
O Vader! wijl gy eer aan my beloofde, dat
Uit hem een Oppervorst zou spruiten, die een stad
Zou stichten, voor wiens macht alle aardsche Koninkrijken,
En vreemde volkeren hun trotse staatsvlag strijken
En zwichten zouden. hoe, houd uw besluit geen stand?
En wilt ge[z.] uw eigen bloed, nu uit zijn vaderland
Verdreven, en getroost als balling om te zwerven,
Om[a.] eene straffen, en zijn heele vloot verderven?
+ Neen, trouwe schutsvrou van uw Cyprus, sprak Jupijn,
Verban uw vrees, ik zal met uwe Eneas zijn.
Hy zal[b.] Lavinie beschouwen met zijn oogen,
Italie vol moed en kracht beooreloogen,

+Komt met dezelve in Afrika.

+Venus voorspraak by Jupijn voor haaren zoon.

+Jupiters antwoord waar in hy Eneas Latium beloofd, en de wijze, hoe 't Roomsche rijk zou aanvangen, te kennen geeft.

s. God der winden, en Koning van *Eolië.* Zie *Homerus*, *Virgilius*, *Ovidius,* &c.

t. Zoonen van *Neptunus* en de Nimf *Salacia.* Zie wat *Plinius* in 't 9. B. C. 5. van de *Tritons* schrijft, en *Pet. Gil.* in zijn aantekeningen op *Elianus.*

u. Een landschap in *Afrika;* het word ook dikwils voor *Afrika* zelf genomen. Zie *Ptolomeus.*

x. Een *Trojaansch* Edelman, gelijk ook *Kaïkus* geweest is, die met *Eneas* naer *Italie* getrokken is, *Kapua* gebouwt, en naer zijn naam genoemt heeft, gelijk *Virgilius* in 't 10. B. van zijn *Eneas* getuigt:

Et Capys hinc nomen Capuanae ducitur urbis.

dat is:

Ook stond Kapys onverzaagt
Daar Kapua tot noch zijn naam van leent en draagt.

y. *Teucer*, de zoon van *Scamander* van *Kreten*, de schoonvader van *Dardanus*, waar meede hy het rijk van *Troje* te gelijk geregeerd heeft. Van hem worden de *Teucers*, die ook anders *Trojanen* genoemt worden, afgeleit, gelijk *Teucria* anders *Troja.* Zie *Virgilius.*

z. Want *Eneas* was de zoon van *Anchises* en *Venus*, die een dochter van *Jupiter* was. Zie *Virgilius.*

a. Te weten *Paris*, de zoon van *Priamus* en *Hekuba.*

b. Een stad in *Italie*, die *Eneas* bouwde, toen hy met *Latinus*, Koning der *Aborigenes*, vreede gemaakt, en zijn dochter *Lavinia* getrouwt had, naer wien hy de stad noemde. *Eneas* is eindelijk, na dat hy *Turnus* verwonnen had, in een slag tegen de *Hetruschen* gesneuveld, en te *Laurenten* by de rivier *Numicius*, heden *el Rivo de Remi* genaamt (alwaar *Anna*, zuster

Haar volk verwinnen, en zich zetten op den troon;
Maar 't kleene kind Askaan, zijn welbeminde zoon,
Zal, als zijn Vader heeft in Latium drie jaaren
Het recht gehandhaaft, 't rijk gesticht, en van gevaaren
De volkeren verlost, daar dertig jaaren langk
Na hem regeeren, en zijn zetel vry en vrank
Verzetten[c.] elders heen, voorts[d.] d'Albula zien schuuren

van *Dido*, zich uit wanhoop te vooren in had verdronken) begraven. Zie *Ovidius* in 't 14. B. zijner *Herschep.* alwaar hy zegt:

- gaudet; *gratesque agit illa parenti:*
Perque leves auras junctis invecta columbis
Littus adit Laurens; *ubi tectus arundine serpit*
In freta flumineis vicina Numicius undis.

dat is:

Zo sprak hy. zy verblijd bedankt hem, *en gaat stuiven*
Door dunne en ope lucht met haar gepaarde duiven,
Naer 't Laurentijnsche *strand*, *ter steede daar de stroom*
Numicius, *van riet begroeid*, *met vryen toom*
Zijn emmer uitgiet in de naaste zeen en vloeden.

c. *Alba*, een stad in *Italien*, door *Askanius*, zoon van *Eneas* en *Kreüza* gebouwt, en van *Eneas Alba* genoemt, om dat hy daar een witte zeug vond. Zie *Virgilius* in zijn 8, B. van *Eneas*, alwaar hy zegt:

Jamque tibi ne vana putes haec fingere somnum.
Littoreis ingens inventa sub ilicibus sus,
Triginta capitum foetus enixa, *jacebit.*
Alba solo recubans, *albi circum ubera nati.*
Hic locus urbis erit: requies ea certa laborum,
Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
Ascanius clari condet cognominis Albam.

't welk *Vondel* aldus vertaald:

Nu zult gy, *hou dit niet voor krachtelooze droomen*,
Een groote witte seug in ruige wilgeboomen,
Die dertig jongen, *wit van borstlen*, *aan de kant*
Des vliets geworpen heeft, *zien leggen op het zand*,
De biggen om haar speen. hier zult ge uw muuren stichten,
En, *na geleên verdriet*, *uw zwarigheên verlichten.*
Hier zal Askaan, *na een verloop van dertig jaar*,
De wijdvermaarde stad, *groot Alba*, *voor gevaar Bevestigen.*

Zy werd ook van de Poëten *Dardania*, *Iliaca*, en *Trojana* bygenoemt, om dat zy van de *Dardanen* of *Trojaanen*, die uit *Ilium* gesprooten waren, gebouwt is.

d. Deze Rivier, waar van de Historischrijvers zo veel gewag maaken, en in de H. Schrift *Sara* genoemt, wierd eer *Janus* geheeten, naer God *Janus.* Daar na *Albula*, om dat hy witachtig water had; ook *Rumon*, *a ruminando*, of *herkauwen*, eindelijk de *Tiber*, na dat *Tiberinus Silvius*, zevende Koning van *Alba*, daar in verdronken was; gelijk *Virgilius* in zijn 8. B. van *Eneas* zegt:

- Asperque immani corpore Tybris.
A quo post Itali fluvium cognomine Tybrim
Diximus, *amisit verum vetus Albula nomen.*

dat is:

Langs vruchtbre velden, en besluiten 't rijk met muuren;
Doch deze stroom zal, als de Koning Tiberijn
Den geest zal geven in zijn vloejend kristalijn,
Zijn naam verliezen, en naer hem de Tiber heeten.
En, na dat hy den troon doorluchtig heeft bezeeten,
Zal Hektors heerlijk bloed, het opperrijksbewind
En scepter voeren, van elk een geëerd, bemind,
Tot[e.] Ilia, een nonne uit vorstlijk bloed gebooren,
Mars door haar schoonheid kan ontvonken, en bekooren,

Toen kwamen
De Koningen, met hun de straffe Tiber t'zamen,
Heel groot en onbeschoft, naer wien d'Italiaan
Dien stroom den Tiber noemt, en zedert is vergaan
De naam van Albula, van ouds aan hem gegeven.

e. De dochter van *Numitor.* Zy word ook van de schrijvers *Silvia*, en *Rhea* genoemt. Zie *Virgilius*, *Ovidius*, &c.

Die haar al slaapende zal streelen, en haar schoot
Bevruchten, die daar na, van zulk een mingenoot
Grof zwanger, tweelingen zal baaren, groot van krachten;
Doch d'eene zal daar na zijn eigen broeder slachten,
Voorts Rome bouwen, en de volkren naer zijn naam
Romeinen heeten, en de weereld met hun faam
Vervullen, wijl ik hen tot heerschers heb verkooren.
[+] Eneas kwam dit ook van[f.] Helenus te hooren,
Die Hektors weduw, na dat Pyrrhus was gedood
Door dolle[g.] Orestes, tot zijn gemalin genoot,
Toen hy van Kreten, langs de boorden van Epieren,
Chaonjes haven met zijn vlooten in kwam gieren,
Juist op den zelven dach wanneer Andromaché
Haar Hektors jaarfeest wijde, en heiligde met vee.
Die groote Aardswichelaar sprak, toen hy met zijn handen
Eerbiedig had betast der dieren ingewanden:
O Venus zoon, wat ziet ge al glorie te gemoet,
Gy zult Hesperie betreeden met uw voet,
Alwaar d'Enotriaan wel eer het voedzaam koren
Zag weelig groeijen in zijn diepgeploegde voren.
Dat heilzaam land heet nu Italien, en zal
De rustplaats wezen van uw zorg en ongeval.
Vrees Circes eiland niet dat gy voorby moet streeven,
Noch wil u niet aan 't oud Italie begeeven,
't Geen 't volk van Ajax, en Idomeneus bewoont,

[+] *Voorzegging van Apolloos Priester aan Eneas wegens Romens aanstaande heerlijkheid.*

f. De zoon van *Priamus* en *Hekuba*; een priester van *Apollo*, die aan *Eneas*, toen hy aan de behoudenis van *Troje* wanhoopte, ook d'aanstaande heerlijkheid van *Rome* voorspelde, gelijk *Ovidius* in 't 15. B. der *Herschep.* zegt:

Nate Dea, si nota satis praesagia nostrae
Mentis habes; non tota cadet te sospite Troja. &c.

't welk *Vondel* aldus vertaalt.

Hy sprak: o Venus zoon, kuntge onse spraak verstaan,
De stad van Troje zal geensins tot niet vergaan,
Blijft gy behouden; vier en zwaard u onder 't vluchten
Verschoonen gy zult vry vertrekken: staak dit zuchten,
Gy zult het uit den brand verdelgde Pergamom
Met u vervoeren, tot dat Trojes volk weêrom
En u een uitheemsch erf getoont werde aangeprezen,
Het welk u liever dan het vaderland zal wezen.
Ik zie den Frigischen nakomeling verplicht
U trou te leveren een Rijksstad vast gesticht,
Hoedanige geen was, noch is, noch ooit zal koomen.
Het staat den oversten, en dapperen, en vroomen
Dees stad veele eeuwen eerst te zetten in haar kracht.
Maar eene telg, uit held Iülus voortgebragt,
Wil haar verheffen tot een Koningin der aarde,
En 't aardrijk onder zijn gebied, dat helden baarde,
Opluikende, zal hy, met blijdschap ingehaald
Ten hemel, zitten van al 't godendom bestraald.

g. De zoon van *Agamemnon* en *Klytemnestra*, die eer zijn moeder en haar boel *Egistus*, tot zoen van zijn vader, vermoorde, en daar na *Pyrrhus*, koning van *Epieren*, om dat hy *Hermione*, dochter van *Menelaüs* en *Helene*, aan wien hy verlooft was, in zijn afzijn met geweld wou trouwen, voor het outaar doorstak. zie *Euripides*, *Sofokles*, &c.

Uw trotse vyand. nu, nu ga vry heene, en toont
Dat gy uit Venus en Anchises zijt gebooren,
En laat den Troischen lof door al de wereld hooren.

De naam van uw Askaan, dien gy Iülus noemt,
Zal eeuwig leven, en zijn zaat, van elk geroemt,
Zal noch in dapperheid, noch moed voor niemand zwichten,
En 't oog der wereld, het onwinbre Rome, stichten.
My dunkt, ik hoor[h.] Achaat reeds roepen, schel en luit,
Italje, Italje is al gevonden! ziet voor uit.
Dit is 't besluit, 't geen my Apollo kwam t'ontdekken.
Ga heen Eneas, wil gelukkige vertrekken.
Ik acht onnodig 't geen Anchises aan zijn zoon+
Voorspelde in[i.] 't zaalig veld der zielen, wie de troon
Van Rome zou betreên, en haare muuren bouwen,
Zo groots beschreven van Virgilius, t'ontvouwen.
Zijn heilige[k.] Sibil bekrachtigde al het geen,
Dat Jupiter, en ook Apol besloot voorheen.
Uit kleine Iülus zou en moest de heerscher komen,
Die, teêr gekweekt van een wolvinne, 't machtig Romen
Zou bouwen, die daar na, gelijk de groote Goôn,
Geëerd zou worden, en brandoffers aangeboôn.

+Anchises, en de voorspelling der Kumeesche Sibille aangeroerd.

De tijd wierd eindlijk na[l.] driehonderd jaar gebooren,+
Die God Apollo spelde en Jupiter te vooren
Aan Held Eneas; en het bosch van[m.] Aventijn
Scheen nu d'ontfangplaats van God Romulus te zijn,
Toen Ilie, uit het bloed van Herkules gesprooten,
En die het leven had van Numitor genooten,
Gedwongen wierd, door ooms verwoede en felle haat,
Aan Vesta[n.] eeuwiglijk haar maagdelijken staat

+Tijd van Romulus geboorte, en de wijze hoe hy door Mars by Ilia, een Vestaalsche nonne, geteeld is.

h. Een *Trojaan*, en een getrouw vriend van *Eneas.* Zie *Virgilius*, *Ovidius*, enz.
i. Zie deze voorspelling van *Anchises* by *Virgilius* in zijn 6. B. van *Eneas.*
k. Te weeten die van *Kume* in *Italien.* Zie haar ouderdom *Ovidius* 15. B. der Herschep. en van haar voorspellingen aan *Eneas*, *Virgilius* 6. B. van *Eneas.*
l. Dit toont *Virgilius* in zijn 1. B. van *Eneas.* want na dat hy getoont heeft hoe lang *Eneas* in *Latium*, en *Julus* in *Alba* zou regeren, zegt hy verder:

Hic jam tercentum totos regnabitur annos
Gente sub Hectorea: donec regina sacerdos
Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.

dat is:

Daar zal dan Hektors bloed driehonderd volle jaaren
Den scepter voeren, tot dat Ilia berucht,
Een Koninklijke non, *en zwanger van een vrucht*
By Mars, *haar tweelingen zal baaren.*

Het geen dan in het 3208 jaar na de scheppinge der wereld zal geweest zijn, dewijl *Romulus* twintig jaar, volgens het gemeen gevoelen der schrijvers, out was toen hy *Rome* bouwde. Ook word eenparig gelooft dat *Rome* op den zestienden April in 't 3228 jaar na de scheppinge der wereld, en in het 751 jaar voor *Christus* geboorte, op den feestdag van *Pales*, door *Romulus* is begonnen gebouwt te worden.

m. Dit bosch lag op den *Aventijnschen berg*, en kreeg zijn naam naer *Aventinus*, tienden Koning van *Alba*, toen hy daar op begraven was. Zie *Varro*, by *Alexander ab Alexandr. Gen. Dier. l.* 9. *c.* 11. Hy word somtijds *Mons Sacer*, of *heilige berg, Dianaas berg*, en *Mons Murcius* genoemt, om dat de Tempel van *Diane*, en der godinne *Murcia*, dat is, *Venus*, volgens *Festus*, daar op gebouwt was. Ook is deze berg door de grafsteeden van *Romulus* en *T. Tatius* vermaard geweest.
n. Hoewel de wet de *Vestaalsche* maagden niet langer als dertig jaaren verbond om ongetrouwd te blijven; doch dewijl alle, die daar na getrouwt zijn, in een vooroordeel van een geduurige kwelling geleeft hebben, verwekte dit zulk een vrees in d'anderen, dat zy meest tot haar dood

Op t'offren, op dat hy, nu op den troon geklommen,
Voor altijd zwaajen zou den staf der Koningdommen.
Die schoone nonne ging des morgens, kuisch van ziel,
Om water, daar 't kristal van hooge rotzen viel,
Om Vestaas heiligdom te wasschen. zy gekomen
Aan 't daalend voetpad, waar dat d'Albula komt stroomen,
Neemt d'aarde waterkruik van 't hooft, en zet zich neêr
Om wat te rusten, slaat haar oogen heen en weêr;
Haar borst is open daar een windjen in komt speelen,
En stikkelt in haar hair. de slaapgod komt haar streelen,
En 't willig lommer; 't riet beweegd en slaat geluit.
't Gevogelt tiereliert, en zingt, en kweelt, en fluit.
Niet minder wierd zy ook van 't zwalpend nat bewoogen.
Dus sluipt de zoete slaap als steelswijs in haare oogen,
Zo dat haar slappe hand van 't hooft viel op het gras.
Mars krijgt haar, toen ze nauw ter neêr gezegen was,
In 't oog, de min ontvonkt zijn boezem en haar straalen;
Haar loddrige oogjes, door geen verwen af te maalen,
Ontroeren zijn gemoed. hy vlyd zich neêr in 't groen,
En steelt al hijgende van Ilia een zoen.
Wat zeg ik? hy ontbloot haar leden, zo volschaapen,
Zo kuisch, zo heilig, en[o.] geniet haar onder 't slaapen.
+ Ze ontwaakt, zy schrikt, ze is loom, en haare schoot bevrucht,
Na weinig maanden zwelt haar lichchaam, ja zy zucht,
En dekt haar aangezicht met maagdelijke handen
Uit eerbre schaamte, om dat haar zwoegende ingewanden
Den bouwheer koesteren van Romen in haar schoot.
Het heilige altaar schudde, als zy de vrucht genoot,
En tweelingen, uit zaat van haar, en Mars gesprooten;
Doch nauwlijks hadden zy het hemellicht genooten,
Of wreede Amulius rukt hen, ter bittre straf,
Verwoed en toornig van de droeve moeder af,
+ En doed den kerker[p.] 't bloed van zijne nichte slurpen:
Haar tedre kroost, dat goed noch kwaad kon, wierd gewurpen

+ *Gevolgen der bevruchting van Ilia.*

+ *Haar dood, en 't werpen haarer tweelingen in den Tiberstroom, die door een wolvinne gezoogt, en door Faustulus geborgen worden.*

toe maagd, gebleven zijn. Zie *Plutarchus* in 't leven van *Numa.* Ook zegt *Livius* dat *Ilia* belooven moest eeuwig rein te blijven.

o. Dus zegt *Virgilius* doorgaans in zijn *Eneas*, en *Ovidius* in 't 3. B. van zijn *Almanak;* doch *Plutarchus* zegt in 't leven van *Romulus*, dat zommige meenen dat haar oom *Amulius* haar verkracht had.

p. Dit gevoelen schijnt *Livius* te hebben; doch veele meenen dat zy, naer de wet der *Vestaalsche* maagden, levendig begraven is.

In 't nat des Tibers, om te smooren in zijn stroom;
Maar 't water ysde voor dien gruwel meer als d'oom
Van Ilia, en vlood te rugge teêr uit minne,
Verlost het aardrijk eer[q.] gekerkert. een wolvinne
Het krijten hoorende dier wichten, steekt, gewond
Van vreemde liefde, hen haar speenen in den mond;
Ja d'arme[r.] Faustulus aanschouwde met zijn oogen,
Dat zy hen lekte, zo dat hy hier door bewoogen,
Hen opnam, en hen bracht by zijn[s.] Laurentia
Om op te voeden, schoon nooddruftig. zy daar na
Volwassen, toonden vaak door daaden dat zy looten
Van vorsten waren, en uit godlijk bloed gesprooten.
Doch toen zy hoorden wien haar moeder zo verwoed
Gedwongen had, en zich besmette met haar bloed,[+]
Wie Prokas oudste zoon, hun grootvaâr, had verdreven,
Heeft Remus, door de macht van Numitor gesteven,
De schelmsche Amulius in 't hof ter neêr geveld,
En, met zijn broeder, hem weêr in het rijk hersteld.
Maar 't weelige Alba kon hun oogen niet bekooren,
Het vruchtbaar land, waar op Laurentia te vooren
Uit tedre liefde hen gekweekt had, streelde alleen
Hun ziel en zinnen om te trekken derwaarts heen;
Ja Romulus deed in die geurige landsdouwen,
Naer der[t.] Ethruschen wijze, een stad heel vierkant bouwen,
Die Rome naer zijn naam genoemt wierd, toen[u.] 't besluit
Der Broederen viel tot zijn vreugd en glorie uit.[+]

[+] *Hunne inborst, en wreeking van hun moeders dood.*

[+] *Stichting der stad*

q. Nauwelijks waren *Romulus* en *Remus* gebooren, of *Amulius* belaste zijn dienaars hen in den *Tiber* te werpen, doch zy met de wichten bewoogen zijnde, zetten hen in een bak aan 't water, 't welk geduurig hooger klom, waar door de bak opgelicht, en op 't vlakke land gevoerd wierd, waar op ze, dewijl het water aanstonds na die verrichting viel, staan bleef. Zie *Livius* 1. B. *Plutarchus* in 't leven van *Romulus. Ovidius* in 't 3. B. van zijn *Almanak.*

r. De Harder van Koning *Amulius*, die, volgens het gevoelen der eerste schrijvers, gelijk *Plutarchus* in 't leven van *Romulus* aanhaald, in de broedertwist tusschen *Romulus* en *Remus* met zijn broeder *Fistinus* gesneuvelt is. Doch *Ovidius* zegt in 't 3. B. van zijn *Almanak* dat hy met zijn Vrouw *Laurentia* de uitvaaard van *Remus* gevierd, en tot na den oorlog van *Romulus* met *T. Tatius* geleeft heeft.

s. *Acca Laurentia.* Zy wierd ook *Lupa* of *Wolvin* genoemt, waar van naer 't schrijven van zommigen, zegt *Livius*, de fabel gekomen is, dat de twee kinderen van een wolvin gezoogt, en opgevoed zijn. Zie deze en meer andere verzieringen van hun in 't leven van *Romulus* by *Plutarchus.*

t. Zie *Rosinus Antiq. l.* 2. *c.* 4. die daar uit *Dionysius* by voegt, dat de stad, die *Romulus* stichte, alleen maar den *Palatijnschen berg* besloeg.

u. Nauwelijks hadden *Romulus* en *Remus* besloten een stad te bouwen, of daar rees onder hen een twist, naer wien zy zou genoemt worden. Zy wierden 't eindelijk eens, dat, wie van hen beide de meeste gelukkigste vogels eerst zien zou, die de macht zou hebben. Hier op gaat *Romulus* op den *Palatijnschen* berg, en *Remus* op den *Aventijnschen* zitten, waar van hy eerst zes gieren zag; doch *Romulus* zag'er kort daar na twaalef, waar op hy, zo dra de omtrek der stad gedaan was, haar naer zijn naam *Rome* noemde. Zie *Livius* 1. B. *Ovidius*, 4. B. van zijn *Almanak.*

[+] Hy dus ontstooken door een vuur, niet uit te lessen,
Beraamt een dag om met de ploeg net af te schessen
Der muuren omtrek, en verkiest daar toe het feest
Van[x.] Pales. 't Roomsche volk graaft daarlijk, bly van geest,
Een diepe put, die weêr met aarde en weelig koren
Der nagebuuren, daar gebracht niet lang te vooren,
Gevult wierd, stellende met nederig gebaar
En diep ontzag, daar op een heerelijk altaar.

[+] Rome, door Romulus en Remus.

[+] Hy offerde daar op aan Pales gerstekoeken,
Lauwrier en zwavel, om haar wisse gunst te zoeken,
Mit spant hy voor de[y.] ploeg een koe en witte stier,
En snijd den omtrek van stads wallen, vol van vier,
Waar op hy aanstonds sprak: o vader Mars! o moeder!
Komt, zegent dezen bouw, en weest ze een trouwe hoeder,
O groote Jupiter! laat dit doorluchtig werk
Uw voorspoed voelen, en dan kennen maat noch perk:
Geef, geef dat deze stad alle eeuwen mag braveeren,
En al de wereld met haar machten overheeren.
Noch nauwlijks waren hem de woorden uit den mond,
Of God Jupijn, die in de poort des hemels stont,
Liet van ter slinker zijde, als een gelukkig teken,
Zijn bliksem daalen, en zijn donderklooten spreeken.

[+] Wyze van de afschetzing, en grondlegging der zelve,

[+] De burgery daar door verheugd in haar gemoed,
Bouwt Romes wallen met een wenschelijken spoed.
Ook koos toen Romulus, om 't werk wel voort te zetten,
Den wakkren Celer, dien, om 't onheil te beletten
Der nieuwe wallen, van den bouwheer wierd belast,
Die geen te dooden die hem reukeloos vertast
Met schempen, springen, of al 't geen haar naam kon smetten;

[+] Bouwing der wallen, en Romulus wet daar ontrent.

x. De Godinne der Harders, wier feestdag van de *Romeynen* op den zestienden April gevierd wierd. Zie *Ovidius* in 't 4. B. van zijn *Almanak.*

y. Men was in 't bouwen der steden gewoon, zich eerst met de Goden te beraaden, waar na de plaats, daar de muur zou gebouwd worden, door de ploeg afgetekent wierd, en daar de poort zou staan, wierd de ploeg opgelicht, gelijk *Kato* zulks met deze woorden bewijst: *Captato augurio, qui urbem novam condebat, tauro & vaccâ arabat: ubi arasset, murum faciebat; ubi portam volebat esse, aratrum tollebat, & portam vocabat:* dat is: *de wichchelary waargenomen zijnde, ploegde die, die een nieuwe stad bouwde, met een stier en koe: alwaar hy geploegd hadde, maakte hy den muur; daar hy wilde dat de poort zou staan, lichte hy de ploeg op, en noemde die plaats de poort.* Hier heeft *Virgilius* ook op gezien, wanneer hy in zijn 5. B. van *Eneas* zegt:

Interea AEneas urbem designat aratro.

dat is:

Eneas midlerwijl wijst door de ploeg de stad aan.

En *Ovidius* in 't 4. B. van zijn *Almanak.*

Ipse tenens stivam designat moenia sulco.

dat is:

Hy, houwende den ploeg, wijst door een diepe voore
De plaats der vesten aan.

+ Doch Remus, onbewust van Broeders wille en wetten,
Veracht haar laagte, en sprak: zal deze wal alleen
Het volk beschutten? en hy springt'er over heên:

+ *Van Remus onkundig overtreeden, die daarop van Celer gedood word.*

AFSCHETSING VAN ROME DOOR ROMULUS.

Maar Celer kwam hem zo met een houweel begroeten,
Dat hy zijn ziel[z.] uitbraakte, en neêrviel voor zijn voeten.
De Vorst, beneepen door die doodelijke maâr,
Verbyt zich zelf, en kropt zijn droefheid. openbaar
Vond hy niet goed om luit te schreien, maar verbolgen
Het moedig voorbeeld van de vorsten na te volgen,
En sprak: zo smoore altijd de vyand in zijn bloed,
Die in 't toekomende, met een te wreevlen moed,
Durft over Romes wal, die ik gebouwt heb, springen.
Hoe moedig hy zich hield, men zag de traanen dringen
Uit zijn gezicht, toen hy hem aandeed d'uiterste eer.
Hy kuste hem voor 't laatste, en viel op 't lichchaam neêr,[+]
En sprak al nokkende: vaar eeuwig wel, mijn broeder,
My tegens dank ontrukt. zijn droeve en lieve moeder,
Laurentia zalft, met deerelijk gekerm,
Het lijk van Remus, eer gekoestert in haar arm,[+]
En steekt de houtmijt aan met wee- en jammerklagen,
Terwijl hy snorde om hoog op Febus zonnewagen.

[+]*Romulus gedrag over de dood zijns broeders.*

[+]*Branding van Remus lijk.*

De stad was nauwelijks voltrokken, of de[a.] Faam,

z. Dus zegt *Ovidius* in 't 4. B. van zijn *Almanak*, en *Plutarchus* in 't leven van *Romulus*; doch *Livius* en anderen zeggen dat *Romulus* hem zelf dood gegeslagen heeft.

a. De dochter van de *Spraak* en de zuster van de *Loogen.* Haar *Wooning* en *Speelnoots* werden zeer aardig van *Ovidius* in 't 12. B. van zijn *Herschepping* beschreven:

Orbe locus medio est inter terrasque, *fretumque*,
Coelestesque plagas, *triplicis confinia mundi*, *&c.*

't welk *Vondel* aldus vertaalt:

Een plaats legt tusschen zee, *en aarde en 's hemels wijken*,
Waar aan dees ruime trits gelegen grenst en paalt.
Men ziet hier uit schoon zy van andre plaatsen dwaalt,
Alom, *en wat'er is. men hoort'er alle maaren.*
Hier houd de vlugge Faam, *van ouds en lang ervaaren*,
Haar hof op in den trans. ontelbre en ope paân
Spoên derwaart. duizend wijde en luchte vensters staan
Hier open. nergens vind men poort, noch deur, noch grachten.
'*t Gewest legt open dag en nacht, en hoeft geen wachten.*
Het klinkt al wat'er is van klinkklaar fijn metaal,
En slaat geluit, *en galmt*, *verdubbelt door herhaal*
De stem, *en kaatst te rugge al wat men komt te hooren.*
Van binnen word geen rust, *noch stilte*, *of slaap gebooren.*
Men zwijgt'er niet's, *nochtans verneemt men geen geschrei*,
Maar momplen, *fluisteren: gelijk men Nereus rei*,
De heesche baaren en de zee van ver hoort ruisschen:
Of zo gelijk, *na dat men 't onweêr hoorde bruischen*
En bulderen, *de wind niet langer raast en huilt*,
De donder uigerolt, *in 't ende mort en juilt.*
Men ziet de razende gemeente in 't voorhof woelen,
En 't lichte graau loopt uit en in doorgaans krioelen.
Tien duizend logens en geruchten, *onder een*
Gemengt met waarheid, *stroit men onder groot en kleen*
Hier uit, *daar hooft*, *noch staart*, *noch vorm aan word gevonden.*
Oorblazers, *kakelaars*, *en losse snatermonden*
Vertellen wat elk hoorde, *en hangen'er iet by.*
Hier woonen Lichtgeloof, *de Reukloosheid*, *nooit vry*

Met duizend monden, blies haar heerelijken naam
Door al de wereld uit, en scheen in top te groeijen
Door[b.] vreemde volkeren, die derwaarts heenen vloeijen.

Van dwaling, *Ydle vreugd*, *Angstvalligheid en Vreezen*,
Het schichtig Oproer, *en Gefluister*, *zonder wezen.*
De Faam ziet wat'er is in hemel, *aarde en zee*,
En wat'er ommegaat, *en onderzoekt het mee*
Al wat ter wereld beurt, *en wat'er is voor handen.*

b. Want *Romulus* had op den *Palatijnschen* berg het *Asylum:* of het *heiligdom des toevluchts* gebouwd, 't welk hy opende in navolginge van *Kadmus*, toen hy *Thebe* bouwde, werwaarts kwaatdoenders en roovers konden ontkoomen, en waar in geen slave, of vrye mochten gestraft worden. Zie *Livius* 1. *B. Alex. ab Alexandro*, *Gen. dier. l.* 3. *C.* 20. Hier schijnt ook *Juvenalis* op te zien, wanneer hy zegt *Satyra* 8.

Majorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit, *aut illud*, *quod dicere nolo.*

dat is:

Uit wat geslacht, *of ouders voortgesprooten*
Hy ook mocht zijn, *'t zy hoe hy 't wikt in wat geschil*,
't Was of een harder, *of 't geen ik niet zeggen wil.*

[+] Het raadhuis schitterde toen met geen dak van gout
Als by August, maar was van stroo en riet gebouwd,
En op die wijze, als toen[c.] Evander Trojes Koning
Eneas leide in zijn bekrompe en slechte wooning.
Nochtans zag ieder haar met nijdige oogen aan.
De spitse gevels, die men zag op 't merktveld staan
By Cesar, waren nu maar boomen, groot van lommer.
Alhier schreef Romulus, gerust en zonder kommer,
De wetten, die men noch als kerkoraklen acht;
Doch schoon de bouwheer, zo in volkeren als macht,
Den aanwas van zijn stad volkomen kon beschouwen,
[+] Scheen die niet machtig, by gebrek van Roomsche vrouwen,
Om lang haars vyands macht te konnen weêrstand biên.
Het was dan noodig om naer vrouwen uit zien,
Des laat hy daatelijk in 't landschap der Sabynen,
Zijn afgezanten voor Vorst Tatius verschijnen,
Die hen bejeegende met alle hoon en smaat,
En trots braveerde, en schold voor rovers, waard gehaat,
Niet waard zich met het bloed van[d.] Kures te vermengen.
Zo dra zy Romulus die bittre tijding brengen,
Sprak hy, van eedle toorn ontstooken: 't is hoog tijd,
Romeinen, dat gy op een andre wijze vrijd.
Ik weet een middel om de zege weg te draagen.
Indien gy Kures, en haar maagden wilt behagen,
[+] Zo vrijd doorluchtig met een uitgetogen dolk.
De[e.] Raadgod, die my eer verscheen in eene wolk,
Gaf my dit middel in. gaat heen, wilt Kures nooden
Op 't feest van Konsus, een der grootste en waardste Goden,

[+]Gevolg van de bouwing der stad, en haar eerste stand.

[+]De Romeinen hebben gebrek van vrouwen, die zy van hunne gebuuren verzoeken; doch die hen trots geweigerd worden.

[+]Romulus raad om de maagden van Kures te schaken.

c. Die met zijn *Palantes*, na *Saturnus* en *Janus* uit *Arkadien* in *Italie* gekomen is, en de stad *Pallanteum*, op den berg, die naderhand *Palatinus* genoemt is, gesticht heeft, gelijk *Virgilius* in 8. B. van zijn *Eneas* zegt,

Posuere in montibus urbem
Palantis proavi de nomine Pallanteum.

dat is:

Een stad op 't hoog gebergt, die Pallas *ingezeeten*
Noch Pallanteüm, *naer zijn grootvaârs vader heeten.*

d. De Hoofdstad der *Sabynen*, waar na zy ook *Kuriten*, of *Quiriten* genoemt wierden; welke bynaam de *Romeinen* ook kregen, toen *T. Tatius* met *Romulus* vreede gemaakt hadde, en zich met zijn volk binnen *Rome* te neder zette. Zie *Livius*, *Ovidius*, *Plutarchus* in 't leven van *Romulus*, &c.
e. Van de Romeinen *Consus* genaamt, waar na zy den Raad *Consilium*, en de eerste Overigheid der stad *Consules*, Burgermeesters, genoemt hebben. Zie *Plutarchus* in 't leven van *Romulus*, &c.

Om Romes burgery t'aanschouwen fier te paard,
In 't renperk, uitgerust met boog, en lans, en zwaard,
En, zo zy herwaarts met hun dochtren zich begeven,
Om Rome, voor wiens macht de wereld noch zal beven,
Te aanschouwen, zult gy door een ridderlijken strijd
Haar toonen dat gy haar bezitting waardig zijt.
Ontfangtze vriendelijk, en laat haar onder 't mennen
Des wagens, als gy zult om prijs in 't steekperk rennen,
Uw eedle daaden zien; maar als ik met mijn hand
Een[f.] pijl al lillende in den paal van 't steekperk plant,
Zo ziet of willig of onwillig te bekoomen
Een van haar maagden, die gy brengen zult te Romen,
Dus geeft ge u zelve, en op een eedle wijs een bruit.
Al d'Oudsten stemden in dat heerelijk besluit,
En Kures om den glans van Rome te beschouwen,
Kwam bly gemoed, verzeld van dochteren en vrouwen,[+]
Op 't feest van Konsus, dat men hield voor Romes wal.
De Roomsche burgery verscheen in groot getal
Te paarde in 't renperk, en elk een gaf kloeke blijken,
Dat hy voor niemand wou in moed noch fierheid wijken.
De wagen dreef het stof in 't rennen naer om hoog
Met heete wielen, dat de zon in 't aanzicht vloog.
't Sabynsche volk stond als verbaast en opgenoomen,
Toen het de pracht zag, en de heerlijkheid van Romen;
Maar toen het spel was op 't volmaakste, en al de zorg
Verbannen, die wel eer 't Sabynsche volk verborg,
Gaf Romulus zijn volk het afgesprooken teken.
Terstond greep ieder een, van tedre liefde ontsteeken,[+]
Een van hun maagden, die hy voerde naer de stad.
Elk stond verbaast, en zuchte om dien geroofden schat:
De mannen vluchten, en de moeders teêr bewoogen
Met haare dochters, staan met traanen in haare oogen
Als beelden. het geschrei, 't handwringen en 't geluit
Bezwalkt het zonnelicht;[g.] Tarpejaas heuvel stuit
De droeve galm te rugge, en door den wind gedreeven,
Doet 't machtig Kures in zijn eige wallen beven.

[+] *Kures inwoonders komen 't Romeinsche Renspel beschouwen.*

[+] *Schaking hunner dochteren door de Romeinen.*

f. Doch *Plutarchus* zegt in *Romulus*, dat de leus van de schaaking zou zijn, of was, wanneer *Romulus* zou opstaan en vouwen de slippen van zijn Tabbert, en daar na die wederom ontvouwen.

g. Welke naam hy kreeg naer *Tarpeja*, dochter van *Spurius Tarpejus.* Hy wierd ook *Saturnus berg* genaamt naer *Saturnus*, die de bescherming van dezen berg verwaardigde aan te nemen. Ook *Capitolinus* na 't vinden van 't hooft van *Tolus.* Op dezen berg was een steenrots, *Tarpeja rupes* genaamt, van welke de kwaatdoenders op verscheide tijden hoofdelings afgeworpen wierden. Zie *Dion. Halic.* 4. B. *Livius*, *Florus.*

De moeders, om 't verlies der kinderen gestoort,
+ Begeeren Romes val, en roepen niet dan moord
Voor Tatius, om dus het ongelijk te wreeken.
't Fier Krustumerium dorst zich in 't harnas steeken
Met haar gebuuren, om de nieuw gebouwde stad
(Die haar en Kures door bedrog beleedigd had,)
Te dempen, en de glans voor eeuwig uit te dooven,
Die Romulus aan zijn Romeinen dorst belooven.
Maar hy, die aan Cenine,[h.] Antenne, en al de macht
+ Van[i.] Krustumerium by een te veld gebracht
Zich weinig kreunde, en als een Held in 't veld geschapen,
Braveerd hun machten, fors geklonken in het wapen.
De burgery, door hem ontstooken, volgt dien voet,
En verft den Tiber met het uitgestorte bloed
Der nagebuuren, die, om Kures leed te wreeken,
De krijgsorkanen in 't gebied van Rome ontsteeken.
Hy toonde dat hy was de waare zoon van Mars
Door duizend daaden, en vermaak had in 't geknars
Der beukelaaren, en het schel geluit der klingen,
Toen elk hem moedig zag door 's vyands benden dringen.
Hoe trof zijn arm het hart der volken, slag op slag,
Op Romes aldergrootste en heerelijkste dag!
Dewijl men Romulus, na 't loflijk zegepraalen,
Als[k.] triomfeerder mocht begroeten, en onthaalen.
+ Doch toen vorst[l.] Tatius, zo trots als onverwacht,
't Sabynsche heir tot voor de poort van Rome bracht.
Dacht Romulus den val van zijn gebied te aanschouwen.
Hy zag de burgery ontzet, de Roomsche vrouwen
In traanen smelten, elk verbaast, het vuur gedooft
Der helden, daar hy zich had alles van belooft,

+*De Sabynersbereiden zich tot wraak over dit stuk.*

+*Die Romulus, door zijn krijgskunde, voorkomt.*

+*Tatius, 't Sabynsche heir voor Romen brengende, baard groote schrik.*

h. Een stad der *Sabynen,* zijnde een van die welke met *Cenine* de wapens tegen *Romulus* dorsten opvatten. Zie *Stef. Plinius* lib. 3. cap. 5.

i. Een stad in *Latium* een volkplanting der *Albanen.* Zie *Plinius* lib. 3. cap. 5. *Virgilius* in 't 7. B. van *Eneas.*

k. De Triumf geschiede op deze wijze: *Romulus*, de machten van *Albaas* nagebuuren verslagen hebbende, vond een eike boom by de weg, die hy van zijn takken beroofde, en aan den zelven de wapenen der vyanden gehangen hebbende, schorte hy zijn tabbert op, zette een lauwerkrans op zijn lang hair, en leide het zegeteken op zijn rechter schouder, waar op hy al zingende naer *Rome* ging, gevolgt van zijn geheele legermacht tot binnen de stad, alwaar hy van zijn burgers met de grootste blijdschap en lof ontfangen wierd. Zie *Plutarchus* in 't leven van *Romulus.*

l. Veldheer of Koning der *Sabynen*, een doodvyand der *Romeinen*, die, de *Kapitolijnsche* berg door verraad van *Tarpeja* ingenomen zijnde, op de hoogte zijn leger tegen de *Romeinen* in slagorder gesteld heeft, alwaar, na een hartnekklg en twijfelachtig gevecht, eindelijk, door het tussenkomen der vrouwen, de vreede op deze wijze is gesloten: dat de *Sabynen* in de stad zouden woonen, en dat *Tatius* in een gedeelte van de regeering zou aangenomen worden. Zie *Livius* 1. B.

En zijn gebouwde wal door[m.] stormrammeyen beven.
Hy dus beneepen, wenscht den dood voor 't haatlijk leven[+]
Te omarmen, bouwd God Mars een heerelijk outaar,
En offert hem daar op met nederig gebaar,
Een jong en sneeuwit kalf, met een vergulde starre,
Die reeds het stof verspreidde, en stiet gelijk een varre,
Met zeven runderen, wier halzen nooit in 't jok
Gespannen waren, noch wanschapen, rein van vlok,
Om in die bystere en gevaarlijke oorlogsvlaagen,
Zijn gunst te zoeken, en zijn godheid raad te vraagen.
Noch nauwlijks vloog de vlam ten hemel, of de lucht
Wierd duister, en de grond gaf, als geschokt, een zucht,
Waar op d'Aardswichchelaar, met d'oogen vol van tooren,
En 't hart vol viers, hem liet op deze wijze hooren:

[+]Romulus offert daar op aan Mars.

De God, die my bezielt, Romeinen, wil door my[+]
Aan u voorspellen, hoe de Roomsche heerschappy
Zich over 't Ooste en 't Weste, en 't Zuide, en 't Noord zal spreiden,
En hoe veel Koningen het zal als slaaven leiden
Aan haare zegekoets; herroep uw moedigheid,
O Romulus! en hoor wat uw Beschermgod zeit.
Gy zult uw vyand, die uw wallen durft besluiten,
Hoe groot zijn machten zijn, in zijnen hoogmoed stuiten,
En overwinnen, en het koninklijk gebied
Van Rome, dat gy nu in enge paalen ziet,
Zal zich vergrooten, 't geen de naneef, om zijn waarde,
De grootste Ryksprincesse en Koningin der aarde
Zal noemen. Alba, dat zo heerelijk en fier
Haar kruin verheft, en zich bekranst met lauwerier,
Zal zinken, als[n.] Horaat in 't strijdperk heeft verkreegen,

[+]Waar na d'Aardswichchelaar de grootheit der Roomsche heerschappy voorspeld.

m. Zulke muurbreekers wierden *Rammen* genaamt, om dat zy voor aan de gedaante van een *Ramshooft* hadden. *Vitruvius* zegt in het 10. B. van zijn *Bouwkonst* dat zy eerst by die van *Karthago* gebruikt zijn, toen zy de stad *Gades*, in het *nauw van de straat* gelegen, belegerd hadden; doch *Plinius* zegt in zijn 7. B, dat de Timmerman *Epeus*, die het houte paard van *Troje* gemaakt had, vinder van dat oorlogsgereedschap geweest is. Die lust heeft het onderscheid der *Rammen* te weten, leze *Vitruvius* in het genoemde boek.

n. Toen *Tullus Hostilius*, derde Koning van *Rome*, en *Metius Suffetius*, Koning van *Alba* met hun oorlogsmachten vaardig stonden om elkanderen aan te tasten, wierd onder hen een verdrag gemaakt, dat men liever, in plaats van zo veel bloed te storten, drie van *Rome*, en drie van *Alba* tegen elkanderen zou laten vechten, en dat de geenen, die overwonnen wierden, onder de gehoorzaamheid des overwinnaars zouden staan. Hier op traden de *Horatien* voor *Rome*, en de *Kuratien* voor *Alba* in 't strijdperk, alwaar die van *Alba* de neerlaag kregen, door de hand der overgeblevene *Horatien.* Hy zegepraalende naer *Rome* tredende, ontmoet zijn zuster, aan een der *Kuratien* verlooft, die, in plaats van hem in te haalen, hem de moord haars bruidegoms verwijt, en *Rome* vervloekt, waar op hy haar met deze woorden doorstiet. Zie *Livius* 1. B. en mijn *Keurstoffe.*

Hoe vloekt ge onzalige het lieve vaderland,
Daar ik de zege heb verkregen,
En drie Kuracen heb verwonnen met mijn hand
En door de punt van mijnen degen?
Gy wenscht dat Alba heersche en Rome nederploff,
Gy, daar ge uit Rome zijt gebooren!
Om dat de dood het hart van uwen bruigom trof.
Vervloekte, ik wil u zien noch hooren.
Gy, gy mijn zuster, gy van Rome, gy mijn bloed!
Gy zijt niet waard het licht t'aanschouwen.
Daar volg uw minnaar na, en sterf met Alba; voed

Voor uwe staaten den weergadeloozen zegen,

Uw vlam, uw haat; *nu kunt gy trouwen.*

Abraham Bogaert, *De Roomsche monarchy*

Die moedig toonen zal, als hy zijn zuster slacht,
Dat hy zijn vaderland meer als zijn maagschap acht.
Gelijk het magtig[o.] Sparte, en[p.] Troje zijn verdweenen,
En[q.] Tebe, Amfions stad, en[r.] Atreus stad, Miceenen,
Zal Rome klimmen, en de naam van God[s.] Quiryn;
En[t.] Ora, zal het volk altijd gedachtig zijn;
Ja ieder zal, om aan uw godheid raad te vraagen,
U tempels stichten met een innig welbehaagen.

o. Een zeer vermaarde stad in *Peloponnensus*, alzo genoemd naer *Spartus*, zoon van *Foroneus*, of, zo andere willen, naer *Sparta*, dochter van *Eurote.*

p. Een Koninklijke stad in *klein Azie*, wiens hooftslot *Ilium* geweest is, door de vaerzen van *Homerus* en *Virgilius* zeer bekend; kreeg haar naam van Koning *Tros*; het rijk is te voren *Teucria*, naer *Teucer*, en *Dardania* naer *Dardanus* genoemt. Zie *Virgilius.*

q. Een stad in *Beotië*, die eerst door *Kadmus* begonnen is te bouwen, en daar na door 't speelen van *Amfion* volmaakt. Zie *Ovidius* in 't 6. B. van zijn *Herschepp.* alwaar hy zegt:

- Fidibusque mei commissa mariti.

dat is:

Mijn man Amfion boude eerst Tebe met zijn snaaren.

r. Een stad in *Peloponnensus*, die haar naam kreeg naer de nimf *Mycena.* Zy wierd ook *Atreusstad* genoemt naer *Atreus*, zoon van *Pelops* en *Hippodamie*, die, om dat zijn broeder *Thyestes* zijn vrouw *Erope* beslaapen had, de kinderen die uit die vermenging kwaamen, aan zijn broeder, gekookt zijnde, te eeten gaf. Zie *Ovidius* in 't 10. B. der Herschep. *Seneka* in zijn *Thyestes.*

s. Dus wierd *Romulus* na zijn vergoding genaamd, waar op *Ovidius* schijnt te zien, wanneer hy in 't 2. B. van zijn *Almanak* zeit:

Pulcer, *& humano major*, *trabeaque decorus*, &c.

dat is:

Toen scheen'er Romulus in 't midden te verschijnen,
Nu ruim zo groot van leest, *in 't koninklijke kleed,*
Laat der Quiriten *trouw, dus sprak hy*, *vry verdwijnen*,
Men schen mijn godheid niet door traanen van haar leet;
Breng wierook, *vroome schaar*, *verzoen* Quirijn *den Nieuwen*,
Eer in hem vaders kunst, *en dappre wapenkracht.*

t. Want *Hersilia*, vrouw van *Romulus*, wierd dus na haar dood, toen zy van haar man in den hemel verwelkomt wierd, door hem genoemt, gelijk *Ovidius* in 't 14. B. van zijn *Herschepp.* met deze woorden bevestigt:

Hanc manibus notis Romanae conditor urbis
Excipit, &c.

dat is:

De bouwheer van zijn Rome
Onthaald zijn gemaalin, *en hietze wellekoome*,
Veranderd lichchaam en met een den ouden naam,
En noemt haar Ora, *die nu kenbaar door de faam,*
Daar een godin strekt, *en Quirinus echtgenoote.*

Held[u.] Numa zal, als u de Romer heeft vergood,
Uw rijk regeeren: die tot zijne bedgenoot
De kuische[w.] Egeria zal krijgen, en den volken
Den Godsdienst leeren, en 't altaargeheim vertolken.

u. De twede Koning van *Rome.* Hy was d'eerste die den Tempel van *Janus* sloot, en de *Romeinen* den godsdienst leerde, gelijk *Ovidius* in 't 15. B. van zijn *Herschepping* met deze woorden toont:

- - Utroque petitum
Accepisse Numam populi Latialis habenas, &c.

dat is:

En Numa lang verzocht, *heeft eindelijk de toomen*
Van 't rijk en Latium gewillig aangenoomen.
Hy paarde heilzaam zich met zijne Egeria,
En by den zangberg mild begunstigt, *voerd hierna*
Veele offerwijzen in, *en leeraart strijdbre zinnen*
En krijgsmans uit den aard den nutten vree beminnen.

w. Zie haar droefheid over *Numa*, en haar verandering in een bron by *Ovidius* in 't 15. B. van zijn *Herschepp.*

Na hem zal[x.] Tullus, om hem moedig na te treên,
Uw stad vergrooten; en rontom[y.] Quirinus heen,
En[z.] Celius een muur van zwaare steenen bouwen.
En, na dat Rome zal op haaren troon beschouwen
Vorst[a.] Ancus Martius,[b.] Tarquyn, en zelf daar na[+]
Den dappren[c.] Servius, wiens dochter Tullia
Hem zal verpletten, zal[d.] Tarquyn den staf bekoomen;
Doch als hy[e.] Ardea zal meenen t'overstroomen,

[+] *Vervolg der voorzegging des Aardswichchelaars nopende Romes nootlot.*

x. *Tullus Hostilius*, derde Koning van *Rome*, die, na dat hy het rijk tweëndartig jaar geregeert had, door den blikzem, die in zijn huis sloeg, met vrouw, kinderen, en al zijn huisgezin verbrand is. Zie *Livius* 1. B.

y. Een der zeven bergen by en in *Rome.* Zy wierd *Quirinis*, of *Quirinalis*, genoemt, om dat daar een Tempel ter eere van *Romulus*, dien men ook *Quirinus* hiette, op gebouwd was. Voor deze wierd hy *Agonalis* genoemt, ook by den tijd van Paus *Sixtus* den V. gaf men hem den naam van *Monte Caballo*, of *Hengsteberg*, naer de twee marmere paerden van gemelden Paus aldaar geplaatst.

z. Deze berg kreeg zijn naam van *Celius*, een Hooftman uit *Heturie*, die *Romulus* in den oorlog der *Sabynen* te hulp kwam. Zie *Alex. ab Alex. Gen. Dier. lib.* 6. *Cap.* 11. daar na is hy vermaard geweest door het Raadhuis van *Hostilius*; ook wierd hy *Mons Querculanus* genoemt, van de meenigte eike boomen, die daar op wiessen. Zie den gemelden schrijver en op de zelve plaats. Heden pronkt hy met veel Kristekerken, als die van *S. Stephanus*, *S. Paul*, *S. Jan*, het gasthuis onzes Zaligmakers, &c. Zie *Munster* in zijn *Cosmog.* lib. 2. Cap. 9.

a. *Ankus Martius*, de vierde Koning van *Rome*, de dochters zoon van *Numa.* Door hem wierden de godsdiensten, die *Numa* ingesteld had, weder opgerecht, door hem wierd de berg *Aventinus*, en *Janikulus* binnen *Rome* getrokken; ook is door hem de zeehaven *Ostia* gebouwd. Zie *Servius*, *Livius* 1. B.

b. *L. Tarquinius Priscus*, de vijfde Koning van *Rome*, een *griek* van afkomst, en in *Korinthus* geboren. Hy was d'eerste van al de Koningen, die een purper kleed, en een goude kroon droeg; ook was hy d'eerste voor wien de twalef Bondelbylen, die de opperheerschappy verbeeldden, gedragen wierd. Zie *Livius* 1. B.

c. *Servius Tullus*, zesde Koning van *Rome*, de zoon van *Tullus* en *Okrisia*, die toen *Kornikulum* door *Tarquinius* ingenomen wierd, door hem tot een dienstmaagt aan zijn vrouw geschonken wierd. Door hem wierden de drie bergen, als *Exquilinus*, *Viminalis* en *Quirinalis* in de stad *Rome* met een muur omvat. Hy is eindelijk door zijnen schoonzoon *Lucius Tarquinius* van de trappen van 't Raadhuis geworpen, en daar op van zijn gewapende dood geslagen, waar na zijn dochter *Tullia*, die deel aan die moord had, als in triomf over zijn lichchaam gereeden heeft. Zie *Livius*, *Dionisius*, *Florus*, *Valerius Maximus*, &c. Over dit gruwelstuk borst ik in mijn *Keurstoffe* dus uit:

Afschriklijk monster dier, *hou stand*, *waar wilt gy heên*!
Wilt ge over vaders borst met dartle paarden rennen?
De beesten schrikken zelf; *uw voerman*, *onder 't mennen*,
Ziet om, *en voelt van schrik een ziddring door zijn leén.*
Zeg, *wreede Tullia*, *was 't niet genoeg uw vader*,
Uw zuster, *uw gemaal te moorden? wil uw ziel*
Noch plettren 't doode rif uws vaders, *onder 't wiel*
Der karre, *om in triomf t'ontmoeten dien verrader*,
Dien schelm Tarquyn, *dien gy in gruweldaaden tart*?
Vaar voort, *gy wilt u doch met Konings bloed besmetten*,
Maar denk, *de donder van Jupijn zal u haast pletten*;
De beesten, *toonen haar zo wreed niet als uw hart.*

d. *Lucius Tarquinius*, de *verwaande* bygenaamt, zevende Koning van *Rome*, die om zijn dwinglandy, en om dat zijn zoon *Sextus Tarquinius* de kuische *Lukretia*, dochter van *Spurius Lukretius*, en vrouw van *Kollatinus* verkracht had, met vrouw en kinderen uit *Rome* gedreven wierd. Zie *Livius* 1. B,

e. Een stad in *Latium*, het Paleis van *Turnus* en de *Rutuliers.* Het wierd ook *Ardua* genoemt, dat is, *hoog en edel*, hoewel *Hyginus* wil, dat *Ardea* van *Augurium avis*, dat is, *het voorteeken van een reiger* zijn naam heeft bekomen.

Zal, om dat Sextus 't bed van Kollatinus schond,
Het volk hem straffen, en een ongekreukt verbond
Oprechten, en zijn bloed voor eeuwig uit de staaten
Van Rome bonzen, en den naam van Koning haaten.
Dan zal de Burgerheer het hooge Kapitool
Beklimmen, dat zich eer in 't rieten dak verschool,

En strenge[f.] Brutus zal met Kollatinus toonen,
Dat hy de misdaad fors kan straffen in zijn zoonen.
My dunkt, ik zie[g.] Porsenne al voor uw trotse wal,
Om streng Tarquyn, ontfonkt van spijt, en toorne, en gal,
Weer op den troon, daar hy is afgebonst, te zetten.
Dan zal een[h.] Kokles, om zijn voortgang te beletten,
Als hy[i.] Janikulum, daar Janus stichtte een stad,
Na dappre tegenstand reeds ingenomen had,
De Sublicijnsche brug verdeedigen, en toonen
Wat dappre volkeren in uwe wallen woonen.
Zijn lof zal[k.] Scevola ontfonken, om vol moed

f. *Junius Brutus* en *L. Tarquinius Kollatinus* eerste burgermeesters van *Rome*, waar van *Brutus*, (toen zijn zoonen *Titus* en *Tiberius* by nacht de poorten voor *Tarquinius* wilden ontsluiten) wanneer hy door *Vindicius*, een slaaf van *Titus* en *Tiberius*, van dat schelmstuk bewust was, zijn eige zoonen, om te toonen dat hy de gerechtigheid handhaafde, veroordeelde om eerst gegeesselt, en daar na onthalst te worden. Zie *Livius* 1. B. *Juvenalis*, *Satyra* 8. De geleerde *Seghetus* doet hem in een *Sneldicht*, door *Vollenhove* vertaald, dus by 't halsgerecht zijner zoonen spreeken:

Mijn zoons, *niet meer mijn zoons*, *buigt voort en bukt voor 't zwaard.*
Scherprechter, *hou vry toe*, *in 't minste niet vervaard*:
Spaar 's vaders oogen niet. geen eerloos landverrader,
Die Rome een stiefmoêr acht, *noem' Brutus noch zijn vader.*
Gebergde burgers, *spaart*, *eispaart uw traanen vry.*
'k Zit beter kinderloos dan Rome in slaverny.

g. Koning van *Hetrurien*, die, om den verjaagden Koning *Tarquinius* weder op den troon te zetten, *Rome* belegerde; doch na de dappere daad van *Kokles* en *Scevola*, en het edelmoedig stuk van *Klelia*, geraden vond vrede met de *Romeinen* te maaken, en weder van daar te trekken. Zie *Livius* 1. B.

h. Hy kreeg den naam van *Kokles* om dat hy maar een oog had; *Dionisius Halikarnasseus* noemt hem *Publius Horatius*, den neve van *Markus Horatius Pulvillus.* Deze, zeg ik, ziende dat *Porsenne* met zijn macht de *Sublicynsche* brug trachte in te nemen, gebood de vluchtende *Romeinen* de brug achter hem af te breeken, terwijl hy alleen den vyand zou tegenhouden, waar na hy, dat verricht zijnde, gewapend in den Tiber sprong, en in *Rome* zwom; om welke daad hem een eerzuil, daar zijn beeld op stond, in de stad opgerecht wierd. Zie *Livius* 1. B.

i. Dus wierd de stad genoemt die *Janus* op den berg *Janikulus* stichte, gelijk *Virgilius* in 't 8. B. van *Eneas* met deze woorden bevestigt:

Hanc Janus pater, *hanc Saturnus condidit urbem:*
Janiculum hinc, *illi fuerat Saturnia nomen.*

dat is:

De vader Janus stichtte een stad: het ander slot
Met zijne stad bedankt Saturnus bouwerye:
D'een heet Janikulum, en d'andre Saturnye.

k. *Kajus Mutius Scevola* geprikkeld door d'edelmoedigheid van *Kokles*, zwom by nacht door den *Tiber*, om, of *Porsenna* te dooden, of te sterven. Hy uit onkunde den Kancelier in plaats van den Koning doorstooten hebbende, vluchtte, doch achterhaalt zijnde, gebood hem *Porsenna* den heimelijken raad der *Romeinen* te openbaaren, of dreigde hem te pijnigen; waar op ik hem in mijn *Keurstoffe* aldus laat antwoorden.

Wien wilt gy pijnigen, *Porsenne? my*, '*k zal toonen*
   Dat geen Romein voor pijn of dreigementen beeft.
Mijn hand zocht door uw dood haar eeuwiglijk te kroonen,
   Maar nu zy miste, heeft zy lang genoeg geleeft.
Daar brandze, '*k voel geen pijn*: *en zou mijn hart noch schrikken*

Zijn hand te verwen in Porsennaas haatlijk bloed,
Om door die edle daad zijn vaderland t'ontzetten.
De snelle Tiber zal geen[I.] Klelia beletten

Voor dreigementen? neen Porsenna, neen tieran.
Een edle ziel verwacht den dood alle oogenblikken.
Weet echter dat men my uit Rome wreeken kan.
Drie hondert hebben reeds uw ondergang gezwooren;
't Zijn mannen, helden, en gesprooten uit mijn bloed.
't Is my mislukt u met mijn pook door 't hart te booren.
Des ga; val Romen om den vreede voort te voet.

I. Toen *Porsenna* zich met *Rome* verdragen had, wierden aan wederzijden gyzelaars uitgewisselt. Onder die van *Rome* was eene *Klelia*, die haar gelegentheid waarneemende, by ontijde over den *Tiber* zwom, waar door *Porsenna* zich zo zeer ontstelde, dat hy haar op vrye voeten zette, en *Rome* verliet. Zie *Livius, Florus*, &c. doch *Plutarchus* schrijft deze daad, maar te onrecht, *Valeria*, de dochter van de Burgermeester *Valerius Publikola* toe. Dat zy noch geen 12 jaar oud was toont *Silius Italicus* in 't 10. B. van de *Punische oorelogen* met deze woorden:

- Bis Cloelia senos
Nondum complerat primaevi corporis annos.

dat is:

De jonge Klelia *had noch geen twalef jaaren.*

De Heer *L. Smids* roept in een geleerd *sneldicht*, te vinden in zijn *gallerye der vrouwen* pag. 7. den *Tiber* tot haar behoudenis dus aan:

O snelle Tiber, die met ongetemde stroomen
Den steilen oever schuurd, en holle klippen breekt,
Breng Klelia, met haar geselschap, binnen Romen,
Die 's vyands overlast nu, door dit vluchten wreekt.
Vorst Porsenna kan 't geen hy zien moet nau gelooven:
Dan valt hem Kokles in, en d'afgebroken brug;
Dan Scevola, te los in 't leven hem t'ontrooven.
Trauwanten roept hy, schiet haar pijlen naer den rug!
O snelle Tiber, breng de maagden binnen Romen,
Zo sluit ik, in haar lof, het lof van uwe stroomen.

Daar door te zwemmen, noch geen twalef jaaren oud.
Dus zal[m.] Valentia, dat gy hebt opgebouwd,
Elk een doen beven, en door edle heldenstukken,
Haar oorlogsmachten door de gansche weereld rukken:
Ruim drie paar eeuwen zal uw stad dus blijven staan,
Tot[n.] Sylla, tegens recht en alle reden aan,
Tot eeuwig[*] Oppervoogd zich zelven zal verklaaren;
In welken tijd de[o.] vlam door 't Kapitool zal waaren,
En flikkren; maar[p.] August zal, als hy op den troon
Van Rome treed, en heerst als d'aangenoome zoon
Van Cesar, en[q.] d'Eufraat met zijne waterkolken
Heeft door getrokken, en op 't hart der veerste volken

m. Dus zegt *Solin. cap.* 2. en *Polybius* dat *Rome* genoemt wierd eer *Evander*, de zoon van *Merkurius* en *Themis*, die lang voor den *Trojaanschen* oorlog in *Italie*, in 't land der *Latijnen* gekomen is, daar een stad vond *Valentia* genaamt, 't welk *sterkte* in 't *Latijn* betekent, die hy met het *Griekse* woord Ρώμη, dat een zelve betekening heeft, *Rome* noemde; doch de meeste schrijvers gelooven met my, dat *Romulus* de stad getimmert, en naer zijnen naam genoemt heeft.

n. Een *Romeinsch* edelman, uit d'aloude stam der *Scipioos*, in zijn jeugd tot alle schelmstukken genegen. Onder *Marius* verkreeg hy het *Schatmeesterschap*, waar in hy byna zijn geheele leven veranderd heeft. Hy was in *Grieksche* en *Latijnsche* geleertheid wel ervaaren, welspreekend, hevig, loos, eergierig, wel op zich zelven lettende, mild in 't wegschenken van geld, en grootmoedig, zo dat men van hem heeft kunnen twijffelen, zegt *Salustius*, of hy dapperder of gelukkiger geweest zy: voor Onderbevelhebber van *Marius* tot den Koning *Bocchus* gezonden zijnde, heeft hy *Jugurtha* gevangen met zich gebracht: hy beteugelde *Mitridates*, die *Asie* wreed verwoeste: wederhield der bondgenooten oorlog: verbrak de heerschappy van *Cinna*, en dwong *Marius*, die hem eertijds het Schatmeesterschap had willen beneemen, in ballingschap te gaan. Oppergezaghebber geworden zijnde, heeft hy den staat zo onderdrukt, dat, naer het getuigenis van *Cicero*, niemand tegen zijn dank zijn goederen, noch vaderland, noch leven mocht behouden. Eindelijk, den staat vast gestelt zijnde, heeft hy het Oppergezaghebberschap neêr geleit, en is naer *Cunes* vertrokken, alwaar hy aan een luisziekte gestorven is. Zie *Plutarchus*, &c.

* *Dictator.*

o. Deze brand was in 't 672 jaar der stad *Rome*, toen *Scipio* en *Norbanus* Burgermeesters waren. Niemand weet waer die zwaare brand uit sproot. *Kassiodorus* zegt alleen dat dit door achteloosheid der wachters, en *Julius Obsequens* door verzuim van de bewaarders, gebeurde.

p. De zoon van *Kajus Oktavius*, en *Aktia.* Zie hier van breder, daar ik hem als twede Keizer van *Rome* beschrijf.

q. Een groote, diepe en snelle rivier van *Mesopotamien*, in 't *Hebreeusch Parach* genoemt, dat is, *Vruchtdrager*, de welke *Strabo* schrijft dat uit *Nifas*, een berg van *Armenien*, zijn oorspronk neemt; doch dat hy zich in de *Roode zee* stort, *Babilonien* van een scheid, en den *Tyger* aan *Mesopotamien* aangrenzende maakt. Men meent dat hy den naam draagt, gelijk *Ambrosius* aangeteekent heeft, van λπὸ τ ἐυφράιν□ιν, dat is, *vruchtbaar maaken*, om dat hy 't omleggende land door zijn overvloejen zo vruchtbaar maakt, dat het in 't volgende jaar als van zelfs vruchten geeft.

Den voet gezet, den[r.] Rhijn geboeit, en op den rug
Der dolle[s.] Araxes heeft geleit een zwaare brug,
Uw stad vergrooten met veel schoone en marmre werken,
En driewerf honderden voortreffelijke kerken
Opbouwen. 't Kapitool dat gy van riet beschouwd,
Zal hy bedekken met een dak van dierbaar gout,
En 't rijk begunstigen met een gewensten[t.] vreede.
d'Aardswichchelaar besloot met dit verhaal zijn rede,
+ En Romulus, hier door gesterkt en aangespoord,
Rukt zijne machten naer de[u.] Karmentijnsche poort,
En sprak: o mannen, band de vrees uit uw gedachten,
Gy zult 't Sabynsche heir, gelijk als d'oorlogsmachten
Der nagebuuren, fier verwinnen, en verslaan.
Ik zal als[w.] Hektor, die den Griek hield moedig staan
Voor Trojes poorte en wal, hen van de muuren keeren.
Wat mensch is machtig om mijn staaten t'overheeren,
Nu zelf God Mars, die my eer won by Ilia,
Voor uw behouding waakt, en slaat op alles ga?

+ *Romulus hier door gesterkt moedigd zijn heir aan.*

r. Een vermaarde rivier, die *Duitschland* en *Frankrijk* van een scheid. Hy verdeeld zich in drie hoornen; ontlastende zich eindeling in de *Noordzee.* Deze hoornen zijn de *Lek*, de *Middelrhijn*, en d'*Yssel*, waar van de laatste in oude tijden niet te vinden was; waarom *Virgilius* zegt dat hy maar twee hoornen had.

s. Een rivier in *Armenie*; die zijn oorspronk uit de berg *Abon*, of *Abam*, of *Agan* neemt, uit welke d'*Eufrates* ook voortkomt, echter tegenstrijdig met hem in loop; trekkende naer 't oosten tot aan de stad *Atropatia*, daar na naer 't noordoosten, loopt hy *Azaram* voorby, en stuit in de *Hircanische* of *Caspische* zee. Zie *Strabo. Herodotus* schrijft dat hy droog is; doch *Lucanus* zegt in zijn 7. B.

- Armeniumque bibit Romanus Araxem.

dat is:

En uit d' Araxes van Armenie drinkt de Romer.

t. Want door *Augustus* zijn de tempeldeuren van God *Janus* driemaal toegeslooten geweest; een teken van een algemeenen vreede, en was de eerste reis, toen hy den *Aktiaansen* oorlog volbracht had. Zie *Suetonius* in 't leven van *Augustus.*

u. Een van de poorten van *Rome*, aldus genoemt naer *Karmente*, de moeder van *Evander*, gelijk *Virgilius* in 't 8. B. van *Eneas* met deze woorden getuigt:

Vix ea dicta: *dehinc progressus*, *monstrat & aram,*
Et Carmentalem Romano nomine portam:
Quam memorant nymphae priscum Carmentis honorem.

dat is:

Zo sprak Evander nau, *of toonde in 't voorgaan*, *neven*
Den weg, *het outer*, *en de Karmentijnsche poort*,
Op oud Romeinsch aldus genoemt, *gelijk men hoord*,
De nimf Karmente ter gedachtenisse en eere.

w. De zoon van *Priamus*, Koning van *Troje*, en *Hekuba*, de sterkste van al de *Trojanen:* alzo genoemt (gelijk *Plato* schrijft) λ'πὸ τ ἔχ□ιν τὴν πόλιν, om dat hy de stad voor het geweld beschermde. Hy heeft *Andromache* ten vrou gehad, waar by hy *Astyanax* won, die *Ulisses* van een tooren wierp. Hy heeft alleen de *Grieken*, gelijk *Achilles* de *Trojaanen*, verjaagt, waar van hy *Protesilaüs* en *Patrocles*, en meer andere doode. Eindelijk is hy van *Achilles* verslaagen, die zijn lichchaam achter zijn wagen rondom de wallen van *Troje* sleepte, waar na hy het aan *Priamus* voor goud overgaf. Zie *Homerus* 22. B. van zijn *Ilias.*

Ook zijn de[x.] vleugelen der zege al afgevallen,
Op dat zy nimmermeer zou vliegen uit mijn wallen.

x. Want het Overwinningbeeld wierd doorgaans als een vrouw met vleugelen in een licht en lang kleed afgebeeld; zomtijds enkel, of met een Lauwerkrans, of Palm in de hand; zomtijds met een schild, of hoorn van overvloed; dan droeg zy een zegeteken; dan staande op een kloot, of eenige wapenen; dan zittende op een schild schrijvende; &c. daarom als een Overwinningbeeldje, in de hand van *Romes* beeldenis, door den bliksem de vleugelen afgebrand waaren, wierden daar op de twe van my aangehaalde vaarzen, tot aanmoediging der *Romeinen*, gepast.

Het Roomsche volk herleefde en schaterde op dat woord.
Gelijk een veldklaroen het hart eens krijgsmans spoord
En moedigt, als haar klank door d'ope lucht gedreven,
Het bosch doed galmen, en het zwoegend aardrijk beven.
Zo spoorde ook zijn beleid en moed den krijgsknecht aan.
   Noch nauwlijks was de zon van Thetis opgestaan,
Wier hemelsche oogen hem ontvonken, en behagen,
En fier gesteegen op zijn schoone oranje wagen,
Of Burgvoogd[y.] Spurius, die 't slot was toevertrouwd,[+]
Daar eer[z.] Saturnus had een sobre stad gebouwd,
Toen hy van Jupiter uit zijn gebied gedreeven,
Ter sluik, als balling, zich moest derwaarts heen begeven,
Kwam met zijn benden, half verslaagen, en ontzet,
Naer Rome vluchten; als een hart dat 's jagers net
Ontworsteld is, en vlucht, om 't doodsgevaar t'ontkomen,
Naer 't kreupelbosch, en acht noch braam, noch poel, noch stroomen.
Elk stond verwonderd, en dat doodelijk gezicht
Deed ieder aarzelen, en wanklen in zijn plicht;
Ja Romulus, hoe zeer zijn moed hem was ontsteeken,
Kon, toen hy Spurius bekennen kon, nauw spreeken.[+]
Die grijze slotvoogd sprak toen hy den Koning zag:
o Romulus, o volk van Rome! deze dag
Zal al mijn glorie, die geen vyand kon bepaalen,
Bevlekken, en my doen ten duistren grave daalen.
Mijn[a.] snoode dochter heeft het slot, my toevertrouwd,

[+]*Spurius*, *de slotvoogd*, *vlucht met zijn benden naer Rome.*

[+]*Zijn verslag aan Romulus en 't Roomsche volk wegens 't verraad zijner dochter.*

y. *Spurius Tarpejus*, slotvoogd van *Rome*, en vader van *Tarpeja*, die om zijn daaden, in den *Sabynschen* oorlog bedreeven, by alle *Roomsche* schrijvers bekend staat.

z. De zoon van *Celum* en *Vesta*, die toen hy vernam dat *Jupiter* zijn rijk wou afneemen, hem zocht te dooden; die dat hoorende, *Saturnus* met zijn krijgsmacht overwon, en dwong naer Italje te vluchten, alwaar hy op deze berg een stad stichtte, gelijk *Virgilius* in zijn 8. B. van *Eneas* zegt:

Primus ab aetherio venit Saturnus Olympo;
Arma Jovis fugiens, & regnis exsul ademtis.

dat is:

   Saturnus, *vluchtig voor*
Jupijn, *en zijn geweld*, *en uit zijn rijk en spoor*
In ballingschap gejaagt, *kwam uit den hemel hogen*
Olymp naer dit gewest ter sluik en stil getogen.

en wat verder:

   Het ander slot
Met zijne stad bedankt Saturnus bouwerije.

a. *Tarpeja*, de dochter van *Spurius Tarpejus*. Ik heb de algemeene dwaaling gevolgt; want de alderoudste schrijvers hebben gelooft dat *Tarpeja* aan 't gemelde verraad onschuldig was. *L. Piso* getuigd by *Dionysius Halikarnasseus*, dat ze de vyanden de schilden heeft afgeeischt, om hen ontbloot van dit beschermtuig, in der *Romeinen* handen te leveren, en te doen ombrengen. Echter beschuldigt haar *Plutarchus*, *Livius*, *Valerius Maximus* 9 B 6. *Hooftst.* en *Silius Italicus* in 't 13. B. der *Punissche* oorelogen. De minnedichter *Propertius* voegt'er in 't 14. *gedicht* van zijn 4. B. by, dat zy op *Tatius* verliefd was. Doch wie kan gelooven dat de *Romeinen*, indien zy schuld had, een aanzienelijk graf haar gebouwd, haar beeld in den tempel van *Jupiter* gesteld, haar met een plechtig jaargetijde vereerd, den berg *Tarpeja* binnen *Rome*, naer haar zouden genoemt hebben? gelijk *Piso* en *Festus* getuigen. Noch is zeker *Antigonus*, by *Plutarchus*, van gevoelen, dat *Tarpeja* de dochter van *Titus Tatius* was; dat

Met my verraden, zy op het Sabynsche gout
Geheel verslingert, en van liefde in 't hart bewoogen,
Door 't zien van Tatius, en zijn bekoorlijke oogen,

Romulus, in den roof der *Sabijnsche* maagden, haar vervoerde, en tegens dank ten wijve nam, en dat zy derhalven by gelegentheid van gemelde belegering uit wraak, het slot aan haar vader overgaf.

Ontdekte aan Kures hoe zy 't lieve vaderland
Voor gout, en 't ciersel van des krijgsmans linkerhand
Verraden wilde, en, om alle onheil te beletten,
By nacht de poorten voor hun benden open zetten.
't Sabynsche heir hier door tot in de ziel verblijd,
Stemde in haar eisch, en ziet, door zulk een middel, tijd
En plaats gebooren om de schaaking hunner kinderen
Op ons te wreeken, en uw glorie te verminderen,
En d'onvolbouwde wal van Rome, alom berucht,
Te sloopen, en het stof te werpen in de lucht.
Ik, van Tarpejaas liefde, en 't geen zy had beslooten
Onkundig, hoor, zo dra mijn oogen zijn beschooten
Van een bedwelmden slaap, een stem: ruk in, en moord.
'k Vlieg half gewapend uit mijn bedde, en naer de poort,
Op dat ik hooren mocht hoe alles was geleegen.
+ Mit komt my[b.] Ankus, pas de dood ontsloopen, tegen,
En roept: 't Sabynsche heir is meester van het slot,
Bemind ge uw leven, vlucht met 't weinig overschot,
o Spurius, dat noch den vyand is ontkomen:
Ik heb 't Romeinsche bloed gezien als beken stroomen.
Uw dochter heeft het slot verraden, en by nacht,
Toen niemand van ons alle op eenig onheil dacht,
De wacht verleid, en loos de poort van 't slot ontslooten;
Doch zy heeft reeds de straf voor haar verraad genooten,
't Sabynsche goud dat haar beweegde en heeft bekoord,
Heeft die verraderesse in mijn gezicht versmoord:
't Sabynsche volk heeft haar voor 't gruwelijk verraden,
Geheel met beukelaars en schilden overlaaden,
Door welke last haar ziel uit 't eerloos lichchaam vloog.
'k Wou echter, hoe zeer my het vluchtig volk bewoog,
Den vyand keeren, en my met hun bloed beverven,
Ik wist hoe braaf het was voor 't vaderland te sterven;

+ *De wijze van dit verraad en hare vreemde doodstraf.*

b. Een *Sabijn* van afkomst; doch by *Romulus* om zijn deugden, en groots gemoed in een byzondere achting. Zie *Plutarchus* in 't leven van *Romulus.*

Maar 't was vergeefs. ik zag alreeds hun zegevaan
Op 't grootste bolwerk, dat mijn ziel noch vleide, staan.
Wat zou ik doen? 'k bespeurde in 't hart der vluchtelingen,
Onwillig met my op den vyand in te dringen,
Een doodsche vrees. elk vluchtte, en zag van schrik nau om.
Vorst Romulus stond van verbaastheid stijf en stom,+
En sprak, wanneer zijn hart een weinig was bekomen:
Is dit de heerlijkheid, die gy aan my en Romen
Voorspelde, o vader Mars? is dit den vyand slaan,
En zich verbreiden langs d'onmeetbren Oceaan?
Zo uw orakelstem niet zeker is in 't midden
Der rijksorkaanen, op wat wijze zal ik bidden?
Tot wien my wenden? wien gelooven, zo de mond
Van uwe aardswichchelaar, die uwen wil verkond,
Is onwaarachtig? wie uw hoog altaar vercieren
En eeren met onwelkbre en eeuwige laurieren?
Mit donderde Jupijn wel driemaal, en God Mars
Liet zich uit 's hemels booge, in toorne ontstooken, bars
En vreeslijk zien; ja aarde en lucht scheen na den donder,
Van een te scheuren, en rampzalig 't opperste onder
Te keeren. ieder schrikte, en Romulus, bekoord
Door zulk een wonder, riep: God Mars heeft my verhoord
Romeinen! ja gy zult uw vyand, zo gy heden
My, als uw opperhooft, kloekmoedig naer wilt treden,
Verpletten, en uw schande afwasschen in zijn bloed.
De Koning steeg terstond, gerust en wel gemoed,
Op een[d.] blauw schimmel paerd, dat zich wist schrap te zetten,
En brieschte op 't hooren van de wapens en trompetten.
Het beest op zulk een last hoogmoedig, stampt en trapt,
Schud maane en ooren, klinkt het vuur, terwijl het schrapt,
Uit keien met de hoef. hy zet zijn oorlogsbenden
In orde, doet het volk nu gins dan herwaarts wenden,
Terwijl 't Sabynsche heir vast naderde aan den zoom
Des snellen Tibers, die met zijn kristalle stroom
De stad begroet, en door zijn heilzaam overvloejen
De korenaâren doet uit 't weelig aardrijk groejen.

+ *Romulus, hier over zeer ontroert, word door Jupijn en Mars gesterkt, en stijge te paerd om den vyand tegen te trekken.*

d. Ik zeg *blauw schimmel*, om dat die verw van hair, en de *kastanjebruine* paarden by de *Romeinen* het meeste geacht wierden, gelijk *Virgilius* in 't 3. B. van zijn *Landgedichten* met deze woorden getuigt:

- honesti
Spadices, glaucique; color deterrimus albis,
Et gilvo.

dat is:

Het paerd blauw schimmel, en kastanjebruin voorwaar
Is 't beste, wit en vaal het allerslimste hair.

+ De dappre[e.] Celer volgt hem moedig, en bonst voort,
Op zijn bevel en wil, d'ontzaglijke[f.] oorlogspoort,
Die Mars was toegewijd, met harde vuisten open.
De krijgsgenooten, die rondom hem heenen loopen,
Ontgrendelen vol moed de boomen, hard van staal,
Met d'yzre staven, en de deuren van metaal,
Die knarssende open gaan. zy treên nau op den drempel,
Of zien God Janus, die geen voet zet uit den Tempel,
Terwijl dat Celer, heel in 't purper, schel en luit,
Zijn stem verhief, en riep voor 't volk den oorlog uit.
Valentia geraakte in oproer over ende,
Elk riep om wapens, wel gemoed om fier de bende
Te volgen op het spoor. d'een wierp het kouter neêr
+ En d'ysre ploeg, en greep vol iever naer 't geweer.
Een ander wil zijn lust aan 's vyands leger boeten,
En trekt de laerzen aan zijn vuil beslikte voeten,
Bind 't zwaerd op zy, en rukt den helm af van de wand.
Gins slypt'er een zijn bijl, op eene boom, met zand,

+Word van Celer gevolgt, die Janus tempel opend en d'oorlog uitroept.

+Krijgs toerusting van 't Roomsche volk.

e. Een dapper en vaerdig krijgsman, die, naer 't zeggen van *Plutarchus* en *Ovidius*, van *Romulus*, tot Oppergezaghebber der bouwing van *Rome* gesteld zijnde, *Remus*, om dat hy over de wal sprong, met een houweel dood sloeg. Na hem zijn by de Romeinen alstoen de rasse en snelle benden *Celeres* genoemt. Zie *Plutarchus* in 't leven van *Romulus.*

f. Alhoewel de meeste schrijvers getuigen dat de Tempel van *Janus* eerst door *Numa* gebouwt is, zegt echter *Makrobius* dat zy al voor den *Sabynschen* oorlog in *Rome* gestaan heeft. Dit zijn (1. B. 10. H.) zijne woorden: *Als de Romers*, *in den Sabynschen oorlog*, *die om de geroofde maagden gevoerd wierd*, *de poort*, *onder aan den voet van den Viminaalschen heuvel* (*die naderhand om d'uitkomst de Januaalsche genoemt is geworden*) *poogden te sluiten, om dat de vyanden op de zelve aanvielen*, *zo wierdze*, *zelf toenze geslooten was*, *terstond van zelfs geopent*; *'t geen ten twede*, *en ten derdemale gebeurde. Derhalven zette zich eenige gewapende benden ter bewaringe van den ingang*, *om dat ze niet gestooten kost worden*, *terwijl'er aan een andere kant heftig gestreeden wierd*: *waar over zulk een gerucht kwam*, *dat de Romeinen van Tatius geslaagen waren*; *des zy die voor den ingang de wacht hadden*, *de zelve uit verbaastheid schielijk verlieten*, *zulks de Sabynen door de ope poort stonden in te spatten. Toen zeit men dat uit de Kapel van Janus*, *door deze poort*, *een volle vloed van ziedend water*, *met opwellende geweld kwam uitgeborsten*, *zulks veele der vyanden*, *door den heeten vloed verzengt*, *of van de slindende wielingen weggerukt*, *kwamen te verongelukken: ter dier oorzaak dan*, *is goed gevonden*; *dat*, *by tijde van oorlog*, *als waare deze God de stad ter hulp getrokken*, *de deuren zouden ontslooten worden*, &c. Het sluiten en ontsluiten van deze Tempel word van *Virgilius* in zijn 7. B. van *Eneas* aldus beschreeven:

Sunt geminae belli portae, sic nomine dicunt, *&c.*

't welk *Vondel* op deze wijze vertaalt.

Twe oorlogspoorten, *zo genoemt*, *en yzerhard*,
En wien een groot ontzag van ouds wierd toegedragen,
Zijn Mavors toegewijd. men sluitze, *op zijn behagen*,
Met honderd boomen, *hard van koper*, *en wel sterk*
Met yzre staven, *hard van staal*, *een eeuwig werk.*
De wachter Janus, *daar gezeten in dien tempel;*
Zet nimmer eenen voet of schrede voor den drempel.
Wanneer het krijgsbesluit bestemt is in den Raad,
De Burgermeester, *die dan boven aanzit*, *gaat*
Met zijnen purpren rok, *op zijn Quirijnsch geslooten*,
Omgord op zijn Gabynsch, *en sluit voor zijn genooten*
Dit gierende geweld van poorten uit zijn slot,
En roept den oorlog uit.

Om des te dieper slag te geven: de trompetten
Ontfonken ieder een om alles by te zetten,
Terwijl de Roomsche jeugd de paerden onder 't juk
Met zeelen spand, en tracht door 't eene meesterstuk
Of 't andre, een eeuwige eer, en edlen naam te krijgen,
Die duuren zou, en die geen tijd ooit zou verzwijgen.

Ei, stort my in, o Mars! op welk een edle wijs,+
Uw zoon, den Roomschen staat, uw grooten naam ten prijs,
Heeft uitgebreid, en 't heir van Kures heeft verslaagen.
Ontleed uw Dichter eens de droeve nederlaagen
Van Tatius, na dat Tarpeja, laf en snood,
By nacht de poorten voor den vyand open sloot.
Laat ik het krijgsklaroen, zo gruwzaam voor den volke,
Doen hooren door uw gunst, dat zelf 't geluit de wolke
En hemel scheurd, want gy weet de geheimenis
Dier zege alleen, en wat voor my verborgen is.

+ 's Dichters aanspraak aan Mars.

't Sabynsche leger stond gereed om door te breeken,+
De krijgsknecht wist de leus, en wachtte alree naer 't teken,
Terwijl[g.] Hostilius aan d'andre kant het volk
Van Rome moedigde, getroost om met zijn dolk
Te dringen door een bosch van lanssen, scherp van punten.
Vorst Tatius scheen voor alle andere uit te munten
Met zijne wapens, op een fier schuimbekkend paerd.
De dappre[h.] Kurtius stont, met een glinstrend zwaerd
Gewapend, voor de bende, en liet de krijgstrompetten
Den aanval blazen, om zijn krijgers aan te zetten.
De Roomsche krijgsbazuin verhief zich ook, en klonk
Door bosch en bergen, veld en akker; oud en jonk
Wierd vierig. Ieder drong op 's vyands legerbenden
Kloekmoedig in, en wist zich naer den tijd te wenden.+
De burgvoogd Spurius, herdenkende aan 't verraad
Van zijn Tarpeja, brult van woede, en tracht de smaat,
En vlek te wasschen uit zijn bloed, hem aangewreven.
Een edle wanhoop doet hem 't groot gevaar van 't leven
Verachten. ieder slag was doodlijk dien hy gaf.
Verwaande schelmen, die, zo trouweloos en laf,
U van verraad bedient om Rome t'overrompelen,
En onze glorie in een eeuwge nacht te dompelen,
'k Zal toonen, schoon ik ben heel afgeleeft en stram,
Dat ik mijn eernaam, die mijn dochter my ontnam,

+ 't Sabynsche en Roomsche heir staan slagvaerdig tegen malkanderen.

+ Waar op d'aanval volgt.

g. *Hostius Hostilius*, een man moedig in den oorlog, die om zijn dapperheid van *Romulus* met een lauwrierkroon beschonken is, om dat hy eerst in *Fidena* kwam. Zie *Dionysius lib.* 3.
h. *Metius Kurtius*, veldoverste der *Sabynen*, die *Hostius Hostilius* in den oorlog van *Romulus* en *T. Tatius* dood sloeg, 't geen zulk een schrik onder de *Romeinen* gaf, dat *Romulus* zelf gedwongen was te vluchten. Zie *Livius* 1. B.

Bewaaren kan, en fier verdeedigen, uw machten
+ Trotseeren, en hoe wy de schelmeryen achten.
Dus spreekt hy, steekt zijn paerd met spooren, vliegt vol moed
In 't heetste van 't gevecht, en verft het land met bloed.
Doch[i.] Akron, Koning van Cenina, die voor dezen
Voor Koning Romulus met een gedoodverft wezen
Gevlooden had, sprak: laffe, ik acht uw snorken niet.
Weet gy van wapenen, van schilden? hoe men schiet
Met een gespannen booge? o schuim der moordenaaren
En boeven, gy zult my noch Kures niet vervaaren
Met dreigementen. zeg, wat dolheid hitste u aan
Een stad te stichten, die van daag zal onder gaan?
Wie onze dochteren te rooven? wie uw handen
In 't bloed te verwen der Sabynen? onze landen
En steden door een drift van opgeblazentheid
In d'asch te leggen? koom, betoon uw majesteit
En krachten. gy hebt met geen kinderen te vechten,
Noch teere maagden, die, met los ontbonde vlechten,
Het lemmer vreezen als het rookt en druipt van bloed.
Dit hoorde Romulus, dien door dien hoon 't gemoed
Begon te zwellen, en van edel vuur ontsteeken,
Vloog naer den schender om die bittre smaat te wreeken,
En drilt een eike speer, heel scherp van punt, en zwaar,
Gelijk hy had gemunt, hem door den beukelaar
En pansser tot in 't harte, en offert aan zijn vader
De ziel en 't lauwe bloed, dat uit de lillende ader
Dier schender gutste, en sprak: waar is, waar is uw kracht
O stoffer nu, die eer mijn staaten hebt veracht?
Ik zal uw Koning, en heel Kures op mijn winken
Doen beven, en dit staal door duizend panssers klinken.
De dappre Celer, fors in 't slaan, hier door gespoord,
Vliegt op Sabynen in, en kwetst, en veld, en moord
Al wat hem tegen komt met zijnen blooten degen,
En maaid een ganschen oest van lijken aller wegen.
+ De benden horten op elkandere in, en staan
Gelijk als rotzen daar de golven tegen slaan,
Wanneer Neptuin ontfonkt in toorne, en fel aan 't woeden,
Met zijnen drietand bonst, en smijt de watervloeden

+Aanspraaken en bedrijven der voornaamste krijgshoofden van de wederzijdze heirmagt.

+'t Gevecht word aan beide kanten heel scherp en bloedig.

i. Koning van *Cenina*, dien *Romulus* om het schaaken der *Sabynsche* maagden tegen trok, doch van hem verwonnen wierd; waar na *Romulus* hem met een pyl doorschoot, op de wijze als boven is geseyt, en zijn afgetrokkene wapenen aan *Jupiter* opofferde. Zie *Plutarchus* in 't leven van *Romulus*.

In 't oog der starren. zo wel overste als soldaat
Betoont gelijke kracht. men kon in 't bars gelaat
Van held Hostilius, een edle krijgsdeugd lezen.
't Sabynsche leger beeft voor zijn ontzachlijk wezen,
En vlied. held Tatius dit ziende, rukt terstond
Uit eene hinderlaage, en dwingt met staal en mond
Den laffen krijgsknecht, reede aan 't vluchten, stand te houwen.
Hy kon, wanneer hy met zijne oogen kwam t'aanschouwen
D'onzalige Akron, droef verslaagen, en op 't veld
Rampzalig uitgestrekt, in zijn gemoed ontsteld,
Zijn brakke traanen, reeds aan 't vloejen, niet betoomen.
Ik zal uw bleeke schim met d'asch en 't puin van Romen
Verzoenen, die nu al, in[k.] Charons boot, den vloed
Van[l.] Acheron bevaard, om in de hel uw moed
Aan[m.] Jason,[n.] Thezeus, en[o.] Alcides te verhaalen,
En duizend helden die langs Plutoos oever dwaalen.
Wie heeft uw borst, met wond op wond, zo schelms doorboord?
Wat hand, wat staal, wat mensch, wat God heeft u vermoord?

k. De zoon van *Erebus* en de *Nacht*. Hy was, gelijk de *Heidenen* geloofden, de schipper die met zijn gelapte boot de zielen naer de hel overzette. Zijn gedaante word van *Virgilins* in 't 6. B. van *Eneas* aldus afgebeeld:

Portitor has horrendus aquas & flumina sorvat, &c.

't welk *Vondel* dus vertaald.

De veerman Charon, *vuil en yslijk slaat het gade*,
De lange grijze baard, *waar meê hy is vermast*,
Hangt aan de kin, *bekwijlt en ongehavend*, *vast.*
Hy spalkt twe oogen, *als twe gloênde koolen*, *open.*
Hy draagt een vuile py, *die slordig hangt met knoopen*
Om 't midden toegegord, *steekt met een zwaare boom*
De schuit van land, *en houd in 't varen door den stroom*
Een oog in 't zeil, *en*, *als een sukkelende slover*,
Voerd met den vuylen boot de naakte lijven over.
Dees godheid is stokoud, *doch spijkerhard en sterk.*

l. Een van de drie helsche vloeden, die *Styx*, *Kokitus*, en *Acheron* genoemt worden.

m. De zoon van *Eson*, en *Polymedia*, een held, wiens dapperheid, en gulde vliestocht by alle schrijvers bekend is.

n. De zoon van *Egeus*, Koning van Atheenen. Hy heeft zijn vaderland van de felle *Maratkonische* stier verlost, Korinthen van monsters gezuiverd, *Korinthen*, *Athenen* van de *Kretenser* schatting bevrijd, en door duizend daaden zich alom bekend gemaakt. Zie *Virgilius*, *Ovidius*, &c.

o. Ook *Herkules* genaamt, de zoon van *Jupiter* en *Alkmene.* Nauwlijks was hy vijf maanden oud, of verworgde met zijn handen twee afgrijselijke slangen. Toen hy volwassen was, heeft zijn dapperheid hem alom berucht gemaakt. Twalefdaaden heeft hy daar na door 't bevel van zijn halven broeder *Euristheus* uitgevoerd. Daar na verwon hy *Achelous*, een stroomgod van *Etolien*, en doodde het menschpaard *Nessus*; eindelijk is hy door de minnenijdige *Deianira*, met het bebloede kleed van *Nessus* gedood. Zie *Ovidius* in 't 9. B. zijner *Herschepp.* De geleerde *Julius C. Scaliger* doet hem in een puntdicht aldus spreeken:

De felle monsters, *die het aardrijk heeft gedragen*,
Zijn van dees' dappre hand, *op stiefmoêrs last*, *verslagen.*
Schep andre werelden voor haar, *die 'k overwin*,
O Vader Jupiter: of 'k neeme uw rijkshof in.

'k Zal op het zoenaltaar het bloed ten offer brengen[+]
Der Romers, om daar mee het lijkvier t'oversprengen.
Dus spreekt hy, neemt een speer van denne, spits en stijf,
En tracht held Spurius haar scherpe punt door 't lijf
Te klinken, daar hy stond in 't bloed tot aan zijn enkels,
En trapte op bekkeneels der vyanden, en schenkels;
Doch hy ontweek den scheut, en dreef zijn staal, bemorst
En vuil van bloed, het paerd des Konings in de borst,
Dat door dien fellen steek vervaarlijk brulde, en tierde,
En schriklijk sloeg, en stampte, en, als bezeeten, gierde,

[+] *Byzonder geval tusschen Spurius en Tatius.*

Het kauwt den teugel, vraagt naer spooren noch gebit,
En vliegt met Tatius, die reeds gedoodverft zit
In een geschokte zaal, door 't leger heene en weder,
Tot dat het afgemat voor over stort ter neder
Met zijn bestierder, die, door zulk een val gewond,
Des vyands bodem kuste, en 't gras beet met den mond.
Zijn Veldheer Kurtius dit ziende, vliegt, verbolgen
Van edle gramschap, met zijn benden, die hem volgen
Naer zijnen Koning, maait al wat hem eerst ontmoet
Met zijnen degen neêr, en baand door brein en bloed
Zich zelve een ruimen weg, en heft zijn Vorst van d'aarde,
+ Verdeedigt[p.] Metus, die hem met zijn staal bewaarde,
En Held Hostilius met moed had afgekeerd,
En, schoon in 't hooft gewond, zich dapper had geweerd.
Nu scheen de strijd, daar zich noch niemand van de zegen
Beroemen kon, of wist tot wien zy overwegen,
En hellen zou, noch eerst op 't bloedigste aan te gaan.
Men zag van 't weelig land een schuimende Oceaan
Van bloed afebben. het geklikklak van de zwaarden,
't Geknars der beukelaars, en 't naâr geschrei vervaarden
De Watergoden, en de vissen in haar kolk;
Ja Febus dekte zelf zijn aanzicht met een wolk,
Dewijl het Roomsche bloed hem spatte en vloog in d'oogen.
Manhafte Kurius, in d'oorlog opgetogen,
Vliegt naer Hostilius, die aan de slinker kant
De benden moedigde voor Rome en 't vaderland,
Terwijl Vorst Romulus de rechter zy ontzette,
En 't wreede lemmer op het hart des vyands wette,
Om dezen Veldheer, zo ontzaglijk voor elk een,
De borst te pletten met een groote en zwaare steen;
Doch hy week achterwaarts, en kaatste met zijn schilde
Den worp af. d'aarde zelf, daar zy op neêrviel, gilde,
En trok van smart den rug en schouders in. de spijt
Doorsnyd zijn ziel, en hy, van toorne ontstooken, bijt

+ De uitslag des gevechts noch twijfelachtig staande, word het hoe langer hoe heviger.

p. Een *Sabijn* uit het geslacht van *T. Tatius.* Zie *Plutarchus* in *Romulus.*

En knarst de tanden zaam, en trekt verwoed den degen,
Schiet toe, na dat hy had een jonge bloem doorregen,
En treft Hostilius door 't pansser tot in 't hart+
Die, schoon de doodsteek hem inwendig pijnt en smart,
Al stervende zijn schim met 't bloed van drie Sabynen
Verzoende, eer dat zy kon in d'ope lucht verdwijnen,
Mit gulpte met zijn bloed zijn purpre ziel uit 't lijf,
Waar op hy nederstortte op d'aarde, bleek en stijf.
   Zijn dood deed 't Roomsche volk van schrik en wanhoop beven,
Maar die van Kures als ontfonken, en herleven,
En schoon de zege alom den Romer had verzeld,
Het doodelijk vertoog van dien verslaagen Held
Bracht alles in wanorde, en deed de Romers vlieden.
Dit noopte Tatius, wiens moed al was aan 't zieden
Om Akron, en de hoon die Spurius hem eer
Zo trots had aangedaan, om met zijn bloot geweer
De vluchtelingen, met zijn benden, na te rukken.
Hy zag de krijgskans tot zijn voordeel nu gelukken,+
En Koning Romulus zelf vluchten naer de poort
Van[q.] Pallanteüm, die aan Pallas toebehoort,
Evanders Grootvaâr, en wiens naam hy zal behouwen,
Zo lang men Romen in zijn muuren zal beschouwen.
   God Mars die van om hoog uit 's hemels tinne en trans
De vlucht der Romers zag, liet, met zijn zwaare lans
Gewapend, dol van woede, en spijt, zich vreeslijk hooren,
En noopte Romulus, gelijk een paerd met spooren
Geprikkeld word ten strijd, weêr op den vyand aan.
Hy, in zijn ziel beschaamt om 't geen hy had gedaan,
Vaart eindelijk dus uit met zachte en scherpe woorden:
Waar heene vlucht gy, och! waar heene, en naer wat oorden
O Spitsbroêrs! die wel eer, door uw kloekmoedigheid,+
Het slaafsche juk op uw gebuuren hebt geleid?
Ik bidde u, om het bloed mijns Moeders, om den grooten
En dappren Mars, uit wien ik heilig ben gesprooten,
Dat gy het vluchten staakt, en stand houd. breekt vol moed
Door 's vyands heirspits heene, en wascht uw schande in 't bloed
Dier schenders af. braveert hun machten. rukt hun vaanen
Aan flarden, dit zal u den weg ter eere baanen,
Of vreestge uw leven meer als die van Kures? gy
Hebt zo wel handen, en een hart in 't lijf als zy.

+*Hostilius door Kurius gedood.*

+*De Romeinen vluchten naer de stad.*

+*Romulus, zich omkeerende, spreekt den zijnen een hart in.*

q. Zie wat ik hier van op pag. 14. letter c. gezeit heb.

Denkt eens, hoe braaf het is voor 't vaderland te sterven,
Wat grooten naam gy, schoon gy sneuvelde, zult erven,
Uw naam en lof zal, 't zy wy hen, of zy ons slaan,
Tot loon dier dapperheid in duizend boeken staan!
Gods[r.] tolken zullen, zo gy moedig in wilt dringen
Op 's vyand legerbende, in goude vaarzen zingen,
Hoe datge u hebt geweerd voor 't lieve vaderland.
Terstond hield 't bevend volk, dat eerst den rug bood, stand.
't Herdenken van de vlucht deed hen het hart ontsteeken,
Elk een wou even fier zich op den vyand wreeken,
En Romulus, om hen kloekmoedig voor te treên,
+ Vliegd op den vyand aan door duizend spiessen heên,
Van spijt en toorne, en moed, en kracht gelijk gedreeven,
En bragt, al wien hy trefte of tegenkwam, om 't leven.
Gelijk een boschleeuw, die, vol honger en ontsteld,
Door 't veld vliegt, brult, en, wat hem voorkomt, nederveld,
En al zo wel een wolf of tiger aan durft randen
Als slechte schaapen, en verscheuren met zijn tanden.
Een schriklijk veldgeschrei benevelde de lucht,
En 't zwoegend aardrijk gaf, gedoodverft, zucht op zucht.
Dit moedigde het hart van Faustulus, de minne
Der twee gebroeders, eer gezoogd van een wolvinne,
Om aan de zy zijns zoons, (zo noemde hy wel eer
Den Koning Romulus) met een ontbloot geweer,
Vol moed te sterven, of met lof te zegepraalen.
Men zag een trotze Albaan door hem ter helle daalen,
Die fier gewapend met een schild van ossenleêr,
Voor over stortte, en viel voor zijne voeten neêr.
Dit vreesselijk gevecht vermurwde 't hart der Goden.
Men zag hier heuvelen, daar staapelen van dooden
+ Uit Romes zwakke wal, waar op Laurentia,
Bekommert voor haar man en zoon,[s.] Hersilia
Met traanen in 't gezicht dus aansprak: o vermaarde,
En schoonste Koningin van Romen, en heel d'aarde,
Kunt gy, daar uw gemaal op 't hart van Kures woed,
Dan vlucht, dan zegepraald, met een gerust gemoed
Hier blijven? moet gy niet, hoe 't strijden komt te slaagen,
Den overwinnaar, en verwonnene beklaagen?

+Waar op hy met zijn volk 't gevecht op een vreeslijke wijze hervat.

+Laurentia spreekt Romulus gemalin, en de Roomsche vrouwen aan, om den strijd te slissen.

r. Aldus wierden de *Poeëten* van *Homerus*, *Virgilius*, *Ovidius*, *Horatius*, en anderen genoemt.
s. Een van de schoonste der geschaakte *Sabynsche* maagden, die *Romulus* ten wijve nam. Haar ouders zijn by geen schrijvers bekend. Zy wierd na haar dood *Ora* genoemt. Zie *Livius* 1. B. *Plutarchus* in *Romulus.* &c.

Is 't niet uw vader en uw broeders, die uw man
Gewaapend tegentreed? en wiltge, o schoone, dan
Het vuur niet dooven dat zo fel hen heeft ontsteeken?
Laat ons kloekhartig en vol moed hun opzet breken.
Toont, toont uw vaders, toont uw mannen te gelijk
Uw liefste panden, toont uw zwagers, door een blijk
Van liefde, hoe gy met uw mannen zijt te vreeden;
Tracht hen door schreijen en gebeeden t'overreeden,
O vrouwen! op dat gy daar door te vooren koomt,
Het heerlijk bloed, dat uit hun lillende aders stroomt.
Hersilia wierd door dat droef vertoog bewoogen,+
De traanen biggelden uit haar bekoorlijke oogen,
Die, wijl de zuigeling aan haare borsten leid,
Gelijk een zilvre dan het jongsken oversspreid.
Dan dachtze aan Kures, dan aan Rome, en aan haar moeder,
Dan aan haar zwagers, dan aan haar gemaal, en broeder,
Dan dacht zy weer wat zy aan Kures was verplicht,
Dan aan d'omhelzing en het minnelijk gezicht
Van Romulus, hoe teêr hy haar waardeerde en minde,
En hoe volmaakt zy hem in haare ziel bezinde.
Zy dus geslingert van hartstochten onder een,
Vergeet haar vaderland en vadershuis, alleen
De liefde tot gemaal kan by haar overhaalen:
Zy wil dat vader noch gemaal zal zegepraalen.
Haar deelgenooten, ook geraakt in haar gemoed,
Verfoejen 't plengen van 't Sabynsche en Roomsche bloed,
En wenschen nevens haar het wraakvier uit te dooven,
Dat haar van mannen en van vaders zou berooven.
Ze ontsnoeren 't goutgeel hair, en vliegen naer de poort
Met haare wichten, die, door 't naâr geschrei gespoord+
Der droeve moeders, ook haar zwakke stem doen hooren.
Haar lieve traantjes, die door 't hart des moeders booren,
Vertoonen parelen, en prikkelen haar teêr
Den strijd te dempen, en te rennen door 't geweer.
Zy vliegen dus genoopt met haare liefste panden
In 't woedend leger, dat, door 't wringen van haar handen,
't Vertoon der kindren, en des boezems, roerloos staat.
Zy schreijen, slaan verwoed in 't droevig rouwgewaad
Haar handen, krabben wang en boezem op, en zygen
Op 't bloedig aardrijk neêr. het kermen, zuchten, hygen

+*Dat by Hersilia, Romulus bedgenoot, ingang vind.*

+*De Roomsche vrouwen spoeden zich met haare kinderen naer de plaats des gevechts, en maaken daar groot misbaar; waar door 't gevecht gestremt, en de vrede gesloten word.*

Verdoofden 't veldklaroen, en gruwlijk krijgs geluit.
De neefjens staaken naer hun grootvaârs d'armpjes uit,
Waar op het vrouwenheir zich liet dus droevig hooren:
O vaders! mannen! wilt uw bloedig opzet smooren.
Ach, wilt ge u wreeken, stort op ons uw gramschap neêr.
Wy, wy zijn oorzaak dat het woedend krijgsgeweer
Het aardrijk verft met bloed van onze bedgenooten,
En vaders. uit onze echt is deze haat gesprooten.
't Is beter dat wy door uw woede en zwaerd vergaan,
Dan datwe als weeuwen of bedroefde weezen staan.
Aanschouwt dit teder kroost, Sabijnen, 't zijn uw neven,
En 't heerlijk bloed, dat gy voorheen ons hebt gegeven.
't Is ook uw eigen bloed, Romeinen, wil, o smart!
De zoon dan als verwoed doorbooren 's vaders hart?
De vader met het bloed zich van zijn zoon beverven?
En d'eene zwager doen den andren zwager sterven?
Het woedend leger bleef terstond flauwmoedig staan.
De wrok der Romers en Sabijnen was gedaan.
Elk smeet het lemmer neêr uit innerlijk erbarmen.
Men zag den schoonzoon den schoonvader teêr omarmen.
Die prees zijn dochter, die zijn vrouw met hart en mond,
En zwoeren met elkaâr een heilig vreeverbond;
Ja Tatius besloot zijn Kures te begeven,
Om binnen Rome, met zijn oorlogsmacht, te leven,
Waar door de Roomsche staat, door zulk een heerlijkheid,
En macht, en volkeren, zich ver heeft uitgebreid:
Want na dat Tatius, om dat hy niet wou straffen
Zijn[t.] bloedverwanten, en Laurentum recht verschaffen
Om 't onrecht dat haar door hun wrevel was geschied,
Schoon hy als Koning had het opperste gebied,
Tot loon dier misdaad was rampzalig dood geslaagen,
[+] Wierd Romulus 't gebied dier volkren opgedraagen.
Aldus was d'oorspronk der Romeinen en hun stad,
Die zeven bergen in haar heerlijke omkring had,
Toen dappre[u.] Julius, tot Oppervoogd verheven,
Alle aardsche Koningen deed naer zijn wetten leven,

[+]*Romes oorsprong beschreven zijnde, word de vijfderlei wijze der Regeering van Rome, tot op de Keizers, aangeroert.*

t. Dit viel voor in 't vijfde jaar van *T. Tatius* regeeringe. Want eenige van zijn vrienden de gezanten der stad *Laurentum* op den weg naer *Rome* ontmoetende, persten hen geld af, die zich daar tegen te weêr stellende, doodgeslaagen wierden. *Laurentum* hier over aan *T. Tatius* straf verzoekende, wierd van hem met eenige onschuldiging afgeslaagen, waar over de burgers hem, op zekeren dag met *Romulus* in de stad *Lavinium* offerende, doodsloegen. Zie *Livius* 1. B. *Plutarchus* in 't leven van *Romulus.*

u. De zoon van *Lucius Julius Cesar*, en *Aurelia.* Zie hier van breder, daar ik hem als eerste Keizer van *Rome* beschrijf.

Doch eer het vrye volk van Rome was verdrukt,
En hem zijn pooging en zijn groot besluit gelukt,
Wierd[w.] vijfwerf 't heerslot van hun uitgestrekte landen
Veranderd, voor men zag de Roomsche vryheid stranden.
Want na dat Romulus het koningklijk gebied,
Ten hemel varende, zijn volger Numa liet,
Kwam Tullus, Ankus, en Tarquyn den troon bekleeden,
Met noch twee koningen. toen zag me op 't Raadhuis treeden
De Burgerheer, die als een zon der vryheid blonk,
Het recht handhaafde, en aan den staat zijn leven schonk.
Na hem wierd voor een tijd, op 't Kapitool van Romen,
Toen d'Opperhooftvoogdy vrywillig aangenoomen.
Waar na het Tienmanschap, twee jaaren achter een,
De hoogste macht verbeelde, en Romes mogentheên.
Daar na wierd 't ryksbewind door Rechters waargenoomen,
Tot eindlijk Sylla, om de vryheid t'overstroomen,
Met bloed bezegelde zijn gruwelijk besluit,
En, als verlekkert op dien heerelijken buit,
Voor eeuwig Oppervoogd zich zelve dorst verklaaren,
Waar op held[x.] Julius, om Sylla t'evenaaren,
Voor eeuwig 't slaafsche juk op Rome heeft geleit,
En elk doen beven voor de glans dier majesteit.
Die edle ziel genoopt om 't Koningklijk regeeren,
Te doen in Romen als voor heen te triomfeeren,
Spande alles wat hy kon tot zulk een oogwit in.
Want toen vrou[y.] Julia, Pompejus gemaalin,

w. De stad *Rome*, zeit *Tacitus*, in 't begin zijner *Jaarboeken*, is in den beginne door Koningen geregeert, daar na heeft *Brutus* de vryheid en 't Burgermeesterschap (*Consulatus*) ingevoert. Het Hooggezaghebberschap (*Dictatura*) wierd niet dan voor een zekeren tijd aangenoomen. De heerschappy der Tienmannen (*Decem viri*) duurde niet veel langer dan twee jaaren. De hooge macht van de Hoofden der Krijgslieden of Rechters (*Tribuni militum*) in de plaats der Burgemeesteren, bestont ook niet lang. Ook was de regeering van *Cinna*, en van *Sylla* weinig duurende. Het groote vermoogen en de hoogste aanzienlijkheid van *Pompejus* en *Krassus*, is zeer haast aan *Cesar* gekomen.

x. Toen hy op 't verzoek van *Sylla* zijn vrouw *Kornelia*, de dochter van den Burgermeester *Lucius Kornelius Cinna,* niet wou verlaten, wierd hy door hem van zijn Priesterschap, 't huuwlijksgoed zijner vrou, en d'erffenissen zijner vrienden berooft. Op openbaare straaten, noch in zijn huis was hy zijn lijf zeker. Eindelijk door de *Vestaalsche* Maagden, *Mamerkus Emilius*, *Aurelius Kotta*, midsgaders zijn naaste vrienden weder vergiffenis en vryheid verkregen hebbende, voer *Sylla* tegen zijn voorspreekers dus uit: *Ik laat u toe de zaak te winnen*, *gy zult hem hebben*; *maar weet dat deze*, *die gy zo ernstig begeert vry en ontslagen te hebben*, *noch ten laatsten het verderf en den ondergang der beste zijde dezer stad zal zijn*, *die gy dus lange zo getrouwelijk te zamen voorgestaan hebt*: *want in Cesar steeken veel* M*ariën verborgen.* Zie *Suetonius* in 't leven van *Cesar* 1. Hooftst. *Plutarchus.*

y. De dochter van *Kajus Julius Cesar*, en *Kornelia*; de eerste vrou van *Pompejus de Groote:* met wiers ontijdige dood de knoop der vriendschap tusschen *Cesar* en *Pompejus* in stukken brak. Zie *Suetonius. Lukanus.*

[+] Gestorven was, wierd haast de tedre band geschonden,
Die hen voorheenen had zo vast aan een verbonden.
Ook spoorde 't krijgsgeluk het hart van Cesar aan,
Toen hy de[z.] Zwitzers zag door hem in ketens gaan,
De[a.] Gaulers,[b.] Duitschers, hoe vermaard door ooreloogen,
En[c.] wrevle Britten aan zijn voeten neêrgeboogen.
Hoe schielijk hy het rijk van[*] Farnaces besprong,
Dien trotzen Koning, en het volk van Pontus dwong,
En al zijn landen door zijn oorlogsmacht deed beven,
Verklaarde 't handschrift aan den Raad door hem geschreven,
Waar in de Romer las: *ik kwam; ik zag; ik won.*
Men[†] zegt dat hy, gelijk een brandende oorlogszon,
Als overwinnaar heeft in vijftig dappre slaagen,
Bemorst van 's vyands bloed, de zege weg gedraagen.
Zo veel verwinningen ontstaaken fel een nijd
[+] In held Pompejus, die niet zien kon dan met spijt
En kwelling, dat zijn lof met meer dan duizend tongen
Van 't Roomsche volk, en al de wereld wierd gezongen.
Ook kon Pompejus niet verdraagen dat in 't rijk
Een oorlogsheld was, die in macht hem was gelijk.
Veel min kon Cesar, zo gelukkig in zijn strijden,
Een boven hem, of die het rijksgebied had, lijden.
Zijn edelmoedigheid, welsprekentheid, zijn vlijt
In 't onderzoeken en verbetren van den[d.] tijd,

[+] *Deugden en bedrijven van Julius Cesar*;

[+] *Die Pompejus met nijdige oogen aanziet.*

z. De *Zwitzers*, eertijds *Helvetii* genoemd, waaren eerzuchtige en dappere volkeren. Deze, verwon *Cesar* by de stad *Bibrakte*, dat *Austun*, of naer anderen, *Beaune* is, na een hartnekkig gevecht, dat van 's morgens ten zeven uuren tot diep in den nacht duurde. Zie *Plutarchus* in 't leven van *Cesar*; *Cesar* in 't 1. B. van zijn *Gallische oorloogen.*

a. Eertijds *Celten* genoemt. Het *Overalpisch Gaule* was in drieën gedeeld, als in het *Belgisch*, *Celtisch*, en *Aquitanisch Gaule.* Het *Belgisch* vervatte al de volken, die van de *Noordzee*, de *Rhijn*, de *Seine*, en *Marne* beslooten zijn. Het *Celtisch* al de geenen die tusschen 't *Belgisch* en 't *Aquitanisch* hun wooning hebben. 't *Aquitanisch* al de volken die tusschen de *groote Zee*, de *Pyreneën*, en den vloed *Gazone* woonen. Deze, zeg ik, overwon, en bedwong *Cesar*, na dat hy veel gevaaren uitgestaan had. Zie de gemelde schrijvers.

b. De oude naamen der *Duytschers* waaren, *Nemeten*, *Tribokkiers*, *Vangioners*, *Ubiers*, *Kondrusers*, *Eburonen*, *Keresen*, en *Pemanen.* Deze volkeren worden met een algemeene naam *Germanjers* (heden *Duitschers*) genoemt. Deze overwon en bedwong *Cesar* by *Geneve*; in welken bloedigen slag over de 40000 *Duytschers* dood bleven. Zie *Plutarchus* in 't leven van *Cesar.*

c. Met wat gevaar hy dien wreevelen landaard overwonnen heeft, bleek, dewijl niemand uit zijn schip aan land dorst springen, voor dat een *Arendvaandraager* met deze woorden voor ging: *springt af*, *mijn lieve medebroêrs*, *ten zy gy wilt dat uw Arendstander van de vyanden zal genoomen worden*, *ik*, *zo veel my aangaat*, *zal mijn eed en dienst voor de gemeene zaaken*, *en voor mijn veldheer betrachten.* Zie *Cesar* in 't 4. B. der *Gallische* oorlogen.

* *Plutarchus* in *Cesar.*

† *Dio* 43. B.

d. *Romulus* had het jaar verdeeld in 10 maanden, en 304 dagen, zijn navolger *Numa* P*ompilius* in 12 maanden, en 355 dagen, na den loop van de Maan; doch hy, Opperpriester zijnde, heeft met hulp van de geleerde wiskonstenaar *Soligenus* het jaar gericht na den loop der Zon, en gebragt tot de nette vorm van 365 dagen; met bydoening van een dag om 't vierde jaar. Welke jaarrekening noch heden in 't gebruik is, en naer hem de *Juliaansche* genoemt werd. Zie *Plutarchus* in 't leven van *Cesar.*

Zijn schrandre staatkunde, en geheugen deên hem trachten
Iets groots te smeeden in zijn edele gedachten.
Niet minder wierd hy door voorspellingen gespoort;+
Want toen hy uit den mond van Sylla had gehoort,
Dat hy veel Mariën alleen besloot, en Romen
Van 't bloed der Grooten zou en Edelen doen stroomen,
Wies zijne staatzucht aan. ook borst hy, toen hy las
Hoe edelmoedig eer Vorst[e.] Alexander was,
En al zijn daaden die† Plutarchus heeft beschreven,
Dus uit: wat doe ik? en wat heb ik doch bedreven?
Had Alexander, toen hy nauw mijn jaargetal
Bereikte, 't Persisch rijk niet al gebragt ten val?
Darius[f.] moedig met zijn krijgsmagt niet verwonnen?
Wat heb ik doch, dat zo doorluchtig is, begonnen?
't Is tijd, 't is tijd dat ik 't geluk, dat my verbeid,
Verzoeke, en ieder toon mijn moed en dapperheid.
Niet minder blonk zijn geest en iever in 't* beschrijven
Van 's vyands landen uit, en zijne krijgsbedrijven,
Ook was hy[g.] onverzaagt om alles uit te staan.
Zijn onvermoeide geest bragt elk verwondring aan;
Ja zijn eergierigheid, waar door hy wierd gedreven,
Heeft, met zijn hoogmoed, hem op Romes troon verheven.+
Het Italjaansche rijk heeft in die burgertwist,
Toen 't volk door Cesar en Pompejus opgehist,
Elkander boorde in 't hart met scharp gesleepe dolken,
Zich 't aldereerst* geverft met 't bloed der Roomsche volken,
Daar na zag† Gallien hoe d'[h.] Arend d'Arend sloeg,
Hoe edelmoedig zich de dappre Cesar droeg,

+*Cesars aanprikkelingen tot de alleenheer. sching*,

+*Waar door tusschen hem en Pompejus den borger-oorlog uitbarst.*

e. De zoon van *Filippus*, Koning van *Macedonien*, en *Olympias*, die na dat hy *Azien*, *Armenien*, *Iberien*, *Albanien*, *Kappadocien*, *Syrien*, *Egipten*, *Medien*, *Perzien*, en in 't kort de geheele wereld overwonnen had, te *Babylon* door overmaatig drinken van wijn den geest gaf. Zie *Artanus*, *Plutarchus* in 't leven van *Alexander de Groote*, *Kurtius*, &c.

† *Plutarchus* in *Cesar.*

f. De laatste Koning van *Persien*, die *Alexander de Groote*, terwijl hy noch een jongeling was, met zijn geheele rijk overwon. Zie *Q. Kurtius*, *Plutarchus.*

* *Zie zijn Aantekeningen.*

g. Toen *Cesar* te *Dyrrachium* in een klein scheepje trad, om te zien, of 't van hem verwachte krijgsvolk naby gekomen was, wierd hy van een zwaare storm besprongen. De schipper zelf, alle hoop van behoudenis verlooren hebbende, riep overluid, dat elk zich moest bereiden om naer den grond te gaan. Alleen toonde *Cesar* zich onverzaagd, even of'er niets te vreezen waar geweest, en na dat hy zich bekend gemaakt hadde, riep hy, *houd goeden moed*, *en doed maar wat gy kond*, *want gy voerd Cesar en zijn geluk* Zie *Plutarchus* in 't leven van *Cesar*, *Lukanus* lib. *5. Florus* lib. 4. &c.

* *Paterculus* 2. B.

† *Florus* 4. B.

h. Onder de veldtekenen der *Romeinen* was niet grooter als de *Arend*, om dat het *Jupiters* vogel was. De meeste schrijvers gelooven dat *Jupiter*, strijdende tegen *Saturnus* met een Augurium van een *Arend*, als zijnde gelukkig en voorspoedig, overwinnaar geworden is, naer welk voorbeeld de *Romeinen* den *Arend* voor een zeer gelukkig teken hebben gehouden, het welke niet genoeg zijnde eens te hebben, hebben zy daarom ingesteld dat voor ieder Legioen een *Arend* zou gaan. Haar gedaante beschrijft *Dion* in *Pompejus* aldus: *een* goude Arend *vast gehecht op een lange piek*, *welkers onderste end zeer scharp is*, *zo dat het in d'aarde kan werden geplant.* Volgens *Cicero* waren deze *Arenden* meede van *gout*; want hy zegt 1. *Katil. Aquilam illam Auream*, dat is: *Dien gouden Arend.*

En hoe Pompejus, door de volkren van Germanje
Op 't hart getreeden, met zijn oorlogsmacht naer Spanje
Moest vluchten, daar hy weêr, beneepen en ontsteld,
Zijn grooten vyand zag verwinnaar in het veld;
Van waar hy, toen hy zag zijn oorlogshelden sneeven,
Zich vluchtende moest naer[*] Epirus toe begeeven,
Waar na[†] Thessalien de gruwelijkste slag
In zijne velden met verwondrende oogen zag.
Mijn geest ontfonkt om op 't geklikklak van de klingen,
Met Cesar moedig op Pompejus in te dringen,
En op een edle wijs t'ontvouwen, hoe verwoed
De Romer zich besmette en verfde met zijn bloed,
En hoe de velden van[i.] Farsalïe, verdronken
In 't bloed der Romers, aan den armen landman schonken
Een bloedige oogst, wijl 't zaad, doordrongen van dat nat,
De bloedrivieren door haar bast gezoogen had.
[+] De legers waren nu niet ver van een gekoomen,
Bereid om moedig d'een den andren t'overstroomen;
Men zag aan wederzijde een wonderlijk gewoel,
d'Een spande een nieuwe pees aan zijne boog, om 't doel
Daar hy op mikken zou veel vinniger te raaken,
Die, om zijn lanssen en zijn speeren scherp te maken,
Sleep 't yzer op een steen, een derde wet het zwaerd,
Terwijl de ruiter, trots in 't harnas, 't moedig paerd
Ten oorelog bereid. Held Cesar, opgetoogen
Door zulk een voorspel, sprak met twee ontzaglijke oogen
Aldus den krijgsknecht aan: gy die, o[k.] mannen, zijt
Des werelds temmers, en verwinnaar uit den strijd

[+] *Voorbereidzelen tot de bloedige veldslag van Farsalie, en Cesars aanspraak aan zijn heir,*

* *Appianus 5.* B.

† *Cesar* 3. B. *der Burgerlijke oorlogen.*

i. Een groot veld in *Thessalien* by de stad *Farsalos*, vermaard door den bloedigen veldslag tusschen *Cesar* en *Pompejus*, 't geen wel twintig jaaren na die slag onbebouwt bleef leggen. Zie *Lukanus* 6. Boek.

k. Het was, zo by de *Grieken* als *Romeinen*, gebruikelijk in 't aanspreeken der benden vriendelijke woorden te gebruiken, als *Vrienden*, *Mannen*, *Maats*, *Medesoldaaten*, &c. Dus leest men by *Xenofon lib.* 1. dat *Cyrus* tot zijn benden sprak: ik heb u uitgekoozen, *o Vrienden.* en *lib.* 2. wy zijn niet ver van de strijd *mijn Vrienden. Arrianus de expedit. Alex lib. 5.* getuigt dat *Alexander* tot zijn benden sprak: op dat ik merk, *o Macedoniers*, *en Maats* &c. *Demosthenes*, willende de zijnen aanmoedigen, sprak: *o Beotische mannen.* Zie *Thukydides lib.* 4. By hem leest men ook dat *Brasidas* aldus zijn aanspraak begon: dat ik dit doe, *o Mannen van Peloponnensen*, &c. Als *Perikles*, zoon van *Xantippus*, een aanspraak aan die van *Athenen* zou doen, noemde by hen *Mannen van Athenen.* En *Nicias*, ziende dat de zijne begonnen flauwhartig te worden: *o Soldaaten*, *gy die Atheners zijt*, *en mijn Maats*, &c. *Xenofon* zegt dat *Klearchus* aldus zijn soldaaten aansprak: Ik leide u die *mijn Vrienden*, en *mijn Maats* zijt. *Cesar* gebruikt by *Lucanus lib.* 1. deze woorden: *o Maats van oorlog* die duizend perijkelen met my hebt uitgestaan. *Elius Lampridius* zegt dat *Diadumenus* in een aanspraak hen noemde, *Medesoldaaten. Julius Kapitolinus* getuigt, dat *Klodius Albinus* en *Maximinus* het zelf de deeden. *J. Xifilinus* zegt van *Paulinus* dat hy dus zijn volk aansprak: wakker mijne *Medesoldaaten*, en *Romeinsche Mannen*, &c.

VELDHEERLYKE AANSPRAAK.

Doed Cesar keeren, en hem alles overstroomen,
Nu is de dag, daar gy om hebt gewenscht, gekoomen.
Dit is de dag, die my voorheen al is belooft,
By[l.] Rubikon, toen ons de zege wierd ontrooft.
Dit is de dag, waar na gy weder zult beschouwen
Uw lieve kinderen te Romen, en uw vrouwen,
En blijkbaar toonen zal, door een getuigenis
Der Goden, wie van twee zijn zaak rechtveerdig is.
Hebt gy om mijnent wil uw vaderland bestreeden?
Den oorlog omgevoerd in d'Itaaljaansche steeden?
Neen, spitsbroêrs, 't is mijn schuld noch d'uwe niet dat wy
De wapens voeren. toont u moedig. gy zyt vry
En vrank gebooren, en ik zal met dees' mijne armen
U voor de slaverny, zo lang ik leef, beschermen.
Mijn, ziel die niets zo zeer als stille rust bemind,
Wenscht als een burger vry van alle staatsbewind
Te leven, op dat gy moogt onbepaald regeeren.
Wie zou zijn vryheid niet beminnen noch waardeeren?
Denkt wat het leger is, dat gy van ver beschouwt,[+]
't Zijn Grieken daar zich laf Pompejus op vertrouwt,
Die nimmer beukelaars noch lemmers hoorden klinken,
Alleen gewoon gelijk[m.] Bachchanten te rinkinken.
Zijn gansche macht bestaat in een gemengde troep,
Die, als de strijd begint, met een ontzind geroep

[+]*Zijn verkleining van Pompejus magt, om de zijnen aan te moedigen, en vleying van 't Roomsche volk, over hunne gadelooze dapperheid.*

l. Een Rivier in de achtste verdeelinge van *Italien*, spruitende uit den berg *Apenninus*, en tusschen *Ariminum* en *Ravenna* in d'*Adriaansche* zee loopende; zy was van ouds een scheidspaal van *Italien* en *Gallien. Fabricius* schrijft dat zy heden *Runkone*, en *Albertus* dat zy *Pisatello* genoemt word, 't geen ook *Blondus* bevestigt.

m. Aldus genoemt naer hun God *Bacchus.* Hoe uitgelaaten zy zich in 't vieren van dien God, en op hun vreugdefeesten aanstellen, vertoont ons *Ovidius* in zijn *Herschepp.* De vermaarde *Le Pautre*, wiens etsnaald de meeste deelen der wereld aanbid, heeft niet weinig zijn schrandren geest, in 't afmaalen van hun uitgelaate vreugdefeesten, doen blijken, waar door ik bekoord eenige dus navolgde.

Le Pautre streelt hier 't oog met vrolijke Bacchanten,
Die vol van Bacchus nat, hun lijf aan alle kanten
Met wijngaardbladen, en met klimop, spits van blad,
Vercieren, hand aan hand rondom het edel nat
Des wijnstoks danssen, en, bedwelmt door zijne krachten,
De heilige eerbaarheid vertreeden, en verachten.
De dronkenschap vermeerd de geilheid, die nu blaakt,
De wulpsche Methe, door de Most bevangen, raakt
Aan 't hollen. Stafylus, door haar bekoord, aan 't minnen.
Gins ronkt een rei van dolle en dronke wijnpapinnen.
Sylvaan, door 't vuur der liefde en haar gezicht ontroert
Vlijd zich by haar ter neêr, en kust haar wangen; boert,
En streeld, en kitteld, 't geen zijn vuur doet lichter lagen
Opbranden, wijl hy is in 't bloejenst zijner dagen.
Doch Maron ziende dat Sylvaan zich met zijn wijf
Verlustigde, schiet toe, en vat dien God by 't lijf,
En klinkt hem met een kan, noch half vol wijn, voor d'oogen,
Dat 't bloed ten neuze uitspatte, en dat de scherven vloogen.
Sylvaan, door spijt en wraak gelijk gepraamt, staat op,
En vat den wijnpot, die hy Maron voor de kop
Aan stukken slaat, die, door den slag aan 't suisebollen

De lucht bedwelmen, maar terstond flauhertig vluchten,
Wanneer men stand houd, en op 't zien der wonden zuchten.
Vliegt op hun benden in, en rukt hun magt van een,
Op dat hun Koningen, van alle kant bestreên,
Uw iever koelen, met hun bloed, door u vergooten,
En dat de wereld, door uw moed voor 't hooft gestooten,
Op 't klaarste blijken mag, tot in de ziel beroert,
Dat alle volkren, door Pompejus omgevoerd
In zegepraalen, niet zijn waardig u te geven
Een eene zegepraal. hoe! zal de Griek zijn leven
Voor hem opzetten? wat barbaar is zo verwoed,
Dat hy ten kosten van zijn leven en zijn bloed,
Het rijk van Rome zou voor een Pompejus koopen?
Wat hulp staat hem ook van d'Armenier te hoopen?
Wat kan 't hem scheelen of men my of hem waardeerd,
Of Rome my meer dan Pompejus acht en eerd?
Ik dank den hemel, die my heeft tot hooft verkooren
Van Roomsche volkeren, uit wie ik ben gebooren.
Een volk dat trouw is, en dat heilig houd zijn[n.] eed,
Wiens weerga ik niet ken noch in de weereld weet.

Gelijk een tol, in 't gras voor over komt te rollen.
Hy kust de scherven met zijn wangen in dien val,
Dat 't bloed uit oogen, neus, en kin, en overal
Kwam gutzen. Methe kwam door dat geweld t'ontwaaken,
En ziende Maron en Sylvaan van gramschap blaaken,
Valt Maron om de leên, en bid, met veel misbaar,
Zijn toorn te stillen. hy, half razend, vat haar hair,
En sleept, en slingert haar langs 't veld door braam en dooren.
Dit stak de wijven, noch half dronken, fel in tooren,
Die Maron als verwoed aanvielen, en zijn kleed
In flarden reeten. hy, alom beneepen, kreet
Dat al het bosch weêrgalmde, en dat Syleen, verzoopen
Van wijn, ontwaakte, schoon hy ronkend was gekroopen
In 't kreupelbosch, die bang, en voor zijn huid begaan,
Zijn lijf bedekte met een hoop van wijngaards blaân.
Sylvaan raakte in het end door dat gewoel aan 't maalen,
En 't danzen, op 't geluit der klinkende Cymbaalen,
't Geen 't raazende geweld der dronke wijven zust.
Dus wierd door hem het vuur ontstooken, en geblust.

n. Deze *Eed* wierd *Sacramentum Militare* genoemd. *Cincius lib 5. de re Milit.* beschrijft dezen *Eed* aldus*: In het leger, en op duizend passen naer daar ontrent, zult gy geen dievery begaan, ter kwader trouwe, noch alleen, noch met uw veelen, meer als de waarde van een zilveren penning ieder dag, buiten spies, pijl, hout, voeragie, flessen, blaasbalk, en keersen*: *dat gy gevonden en weggenoomen hebt dat u niet toe komt, en meer als een zilveren penning weerd is, zult gy tot* Kajus Lelius, Kajus *zoon, en* Lucius Kornelius, Publius *zoon, Burgermeesteren, of de zodanigen, als der zelver recht hebben, brengen, of bekend maaken, in de drie eerstkomende dagen, al wat gy gevonden, of ter kwader trouwe hebt weg gedraagen: of geeft het aan den meester, dien gy oordeeld dat 'et toekomt, wederom, gelijk gy wilt dat recht geschiet. Livius* zegt 3 B. dat zy zwoeren: *dat zy op het bevel van de Burgermeesteren zouden byeenkomen, en niet zonder hun gebod scheiden.* De zelve *Livius* getuigt ook dat het zweeren van zodanigen *Krijgseed* eerst ten tijde van den *Punischen* oorlog begonnen is, en dat de soldaaten daar te voren uit eigen vryen wil plachten te zweeren: *dat zy noch om de vlucht te neemen, noch uit vreeze niet zouden weg gaan, noch hun gelederen verlaaten, ten waare om pijlen te haalen, den vyand te kwetzen, of den burger te beschermen*, naderhand hebben zy den naam van den *Veldheer* daar by gevoegt. Zie *Tacitus* 1 B. *Cesar* in 't 3 B. der *Burgerlijke oorloogen*, en *Ammianus* zegt 21 B. dat zy onder het zweeren in den naam van den *Veldheer*, ook wel bloote degens om het hooft zwaaiden, tot teken van goede en groote genegentheid.

't Is zeker, als een pijl komt door de lucht gevloogen,
Dat ik kan weeten van wiens arm ze is uitgetoogen.
Als ik de fronssels in uw voorhoofden beschouw,
Aloude tekenen van dapperheid en trouw,
En d'oogen vol van toorn, heb ik my nooit bedroogen,
Dat gy de zegen in uw macht had, en vermoogen.
My dunkt, ik zie alree een heele beek van bloed[+]
Van 't land afebben, 'k zie de Vorsten met den voet
Vertreden, 't heir verstrooit, en op de vlucht gedreven;
Doch 'k hou u op, daar gy reeds brand om my te geven
De grootste glorie, die ooit Veldheer raakte aan 't hart.
Verschoont dit marren. 'k ben bedwellemt en benart,
Dewijl de Goden my op 't aldernaakst vertoogen,
Die dingen, die gy zult beschouwen met uwe oogen.
Een weinig lands scheid maar uw wensch en heil van een.
Ik zal, wanneer gy met Pompejus hebt gestreên,
U zo veel landen, als die Koningen regeeren,
En trots bezitten met hun volk, alleen vereeren.
Wien hebben ooit de Goôn zo groot een heil belooft?
Toont dat gy u dan van dien luister niet berooft.
Denkt aan de pijnen, die men Cesar zou doen lijden,
Indien Pompejus wierd verwinnaar van dit strijden;
Men zou mijn hooft haast zien op eene speer ten spot
Op 't[m.] marktveld pronken, en mijn leden, wreed geknot,
In stukken scheuren. denkt hoe Sylla 't volk deed beven,
En hoe veel[n.] duizenden hy heeft gebracht om 't leven.

[+]*Zijne verdere dringredenen tot moedgeving zijner zoldaaten, genomen van 't geen hem zelf by de nederlaag zou wedervaren, en 't quaad dat het Roomsche volk hier uit te wagten stont.*

m. Ook *Campus Martius*, of 't *Veld van Mars* genoemt. Het was een groot plein in het noorden van *Rome* geleegen; alwaar alle oorlogsbedrijven gepleegt, en de jonge soldaaten onderwezen wierden, waarom het ook *Schola Militiae*, dat is, *Krijgsschool*, genoemd wierd; waar op men al de statubeelden, die op het *Kapitool* niet staan konden, plaatste. Op dat veld was men ook gewoon de overlede Keizers te verbranden. Zie *Strabo*, 5 B. *Herodianus*, &c.

n. Hy liet 6000 *Samniten*, die hy, na 't winnen van een bloedigen slag tegen hen, in genaade aangenoomen had, in 't vechtperk daar men de paerden doet loopen vermoorden, terwijl hy in de Tempel van *Bellona*, die buiten de stad was, aan den Raad verhaalde den oorlog die hy tegens *Mithridates* had gevoerd; de gevaaren die hy had uitgestaan, en zijn treffelijke en gelukkige krijgsdaaden. Het gekerm der stervenden was zo groot, dat het geluit daar van tot in den Tempel drong, alwaar de Raad vergaderd was, ja zo, dat zich ieder ontzette. *Sylla* dit ziende, sprak met een standvastig aangezicht, en zonder zijn verf te verschieten: '*t zijn eenige schelmen*, *die door mijn bevel gedood worden*, *luistert maar naer 't geen ik u noch te zeggen heb.* Zie *Plutarchus* in 't leven van *Sylla*, *Appianus* 1 B. *Val. Maximus* 9 B. 2 H. doch *Orosius* vergroot het getal tot 11000, en *Valerius* tot vierentwintig Legioenen, dat meer als 24000 mannen zou zijn.

Dit 's Syllaas volger, daar gy aanstonds mee zult slaan;
Doch 't zijn uw rampen maar die my ter harte gaan.
'k Heb tot mijn zekerheid een edlen weg verzonnen.
Gy zult nooit Cesar zien geketent, noch verwonnen.
O Goôn, die van om hoog uwe oogen neder slaat
Op uwe aanbidders, en steeds zorgt voor Romes staat,
Ik bid ootmoedig, laat die praalen met de zegen,
Die van geen wreedheid weet, en nimmer wenscht zijn degen
In 't bloed te verwen der Romeinen, om dat zy
De zy verkoozen van Pompejus, of van my
Zou dit Pompejus doen? ik kan dat niet gelooven.
Hoe vinnig trachte hy u 't leven te berooven,
Toen gy in d'engte, door zijn list alom beknelt,
U wist te redden of door macht, of door geweld?
Ik bid u spitsbroêrs, slaat geen vyand, dan[o.] van vooren,
Verschoont het bloed niet, daar gy zelf uit zijt gebooren:
't Zijn alle uw vyanden, hoe na zy u bestaan,
En ziet naer Cesar, die u moedig voor zal gaan.
Nu slecht de wallen, en vult aanstonds toe de grachten,
Op dat gy moedig met uw wel verdeelde machten
Daar door moogt trekken, gaat, en spaart uw leger niet,
Dewijl gy trekken moet naer 't geen gy voor u ziet,
Want daar is 't, dat gy zult uw legerplaats verwerven,
Nadien dat volk verschijnt om hier in 't veld te sterven.
  [+] De dappre Cesar had zijn reden nauw volend,
Of 't heldenvuur, dat in hun oogen stond geprent,
Voorspelde zijn geluk. elk, om zijn moed te toonen,
Viel moedig uit, en dacht aan vaders, broêrs noch zoonen.
Elk scheen een Cesar, ja het scheen of zy gelijk
Op 't yvrigst dongen, met een hoop naer 't Roomsche rijk,
Om dat door eene zee van burgerbloed te koopen.
Geen paard kon snelder om de prijs in 't renperk loopen,
Dan deze renden om hun vyanden te slaan.
  Pompejus bleef gelijk een steen heel roerloos staan,

[+] *Waar op het leger, vol heldenvuur ontfonkt, d'aanval begint.*

o. Met deze woorden was *Cesar* gewoon zijn soldaaten aan te moedigen, gelijk *Plutarchus*, *Appianus*, *Valer. Maximus*, *Lukanus*, en *Florus* 4 B. getuigen.

Toen hy den vyand zag met zulk een yver koomen,
Om als een dolle zee zijn leger t'overstroomen.+
Door schrik bevroos zijn bloed in d'adren; dus ontsteld
En bevende, klimt hy, gelijk een oorlogsheld,
In 't midden van zijn heir op eene[p.] dijk van zooden,
Om zijne benden in het aanzien van de Goden
t'Ontfonken, daar hy zich dus moedig hooren liet:
Romeinsche mannen, broêrs, dees dag, dien gy nu ziet,
Zal van den burgerkrijg door u een einde maaken.
Dit is de dag, waar na ik u voorheen zag haaken.
Wie dat zijn vaderland noch in zijn hart bezind,
Zijn hof, zijn huisvrouw, en zijn lieve kindren mind,
En alles 't geen hy eer, tot in de ziel verlegen
Moest derven, kan hy nu bekomen door den degen,
Want 't Oppergodendom heeft midden in dit veld
Dat midden tusschen u en Cesars volk gesteld.
Doch mannen, ons goed recht zal ons doen triomfeeren.
Gy hebt der Goden gunst, die wy eerbiedig eeren,
Want 't zijn die Goden, die, bewoogen met uw smart,+
Uw zwaerden, speeren, en uw lanssen door het hart
Van Cesar, en van al zijn benden zullen stooten,
En Romes wetten, en uw rechten, eer genooten,
Weêr door zijn haatlijk bloed oprechten, nu vertreên.
Want zo hun schikking was geweest, om hem alleen
Als Koning 't rijksgebied van onzen staat te geven,
Zy hadden nooit aan my vergund dus lang te leven.
Zy zijn op Rome, noch op 't Roomsche volk verstoord:
Gy roept hen nauwlijks aan, of gy word straks verhoord.
Ziet, wie vrywillig tot uw hulp zijn hier gekoomen,
En moedig zullen 't geen wy hebben voor genoomen
Met ons volvoeren. wie heeft ooit een legermacht
Zo groot als deze is, op een tijd te veld gebracht?

+*Pompejus door de heftigheid des aanvals verzet, spreekt ook zijne heirkrachten aan,*

+*In welke aanspraak hy hen zeer met de hulp der Goden, en vryheid van Rome vleid.*

p. Deze *Dijk* of *Verheventheid* wierd *Tribunal* genoemt, dat is zo veel als *Rechterstoel.* Zie *Tacitus in zijn Jaarb.* alwaar hy zeit: *Congruunt cespites, & extruunt Tribunal.* dat is, *zy schikken de zooden op een, en rechten den Tribunal op.* en was, indien het in 't leger waar, van *zooden op een geschikt*, gelijk *Ammianus in 't* 23 B. van *Julianus* met deze woorden zeit: *Hy zelf op den* zoodendijk *staande, en met een ring der verhevene machten omzet, sprak met een bedaarde stem.* En indien het in 't garnizoen, of in 't winterkwartier was, stond hy op een *hoogen steen*, daar de soldaaten rondom stonden, leunende op hun spiessen, en met deemoedigheid hun ooren naar zijn aanspraak leenden, gelijk *Lukanus* met deze woorden bevestigt.

Dictis ante tamen Princeps confirmat ituros. &c.

dat is:

De Vorst, op zijnen dijk, aanzienlijk en verheeven,
Spreekt eerst de benden aan die zich ter gang begeeven:
Hier staat de jeugd rondom, en leunende op haar spies,
Staat schrap, daar 's Veldheers stem de fierheid onder blies.

ook vind men deze *Aanspraaken* op de penningen van *Kaligula*, *Nero*, *Galba*, *Geta*, en andere, met het opschrift van ADLOC. *Aanspraak der Benden.*

+ Hoe, kunnen wy niet met onze uitgespreide vlerken,
Zijn macht becingelen als in besloote perken?
De helft hoeft nauwelijks te trekken zijn geweer;
Doch 'k gun Romeinen aan uw arm d'onsterflijke eer
Van d'overwinning, wijl gy Cesar kunt verpletten,
En door uw dapperheid herstellen Romes wetten.
Denkt dat hier Rome staat, en dat gy 't hair verspreid
Ziet van uw moeders, en uw vrouwen, nat beschreid,
Die u ontfonken, door haar roepen, daar wy strijden.
Denkt dat de Raden, die alree ten grave glijden
Door zwaaren ouderdom, eerbiedig voor u staan.
Denkt dat hier Rome zelf u te gemoed komt gaan
Uit vreeze voor een Heer. ja, denkt dat alle zielen,
Die zijn, en zullen zijn, voor uwe voeten knielen,
Ootmoedig biddende dat gy vol heldenmoed,
Hen voor de slaverny der Koningen behoed.
't Zijn vrye volkren, en in[q.] vryheid zelf gebooren,
Die 't sterven liever is als die te zien verlooren.
Ja zo Pompejus, dien ge als broeders steeds verzeld,
Was waardig dat hy by die panden wierd gesteld,
+ Gy zoud, behouwdens d'eer eens Veldheers, my geboogen
Zien aan uw voeten, zelf met traanen in mijne oogen;
Dewijl Pompejus zou, ten zy gy overwind,
Ten spot van Cesar, die het rijksgebied bemind,
Verstrekken, en uit Rome in ballingschap verdreven,
Tot uwer aller hoon by vreemde moeten leven.
Des bid uw Veldheer u, o Mannen, dat ge uw bloed
Noch leven voor hem spaard, maar met een heldenmoed
Uw vryheid voorstaat zelfs in 't midden der gevaaren,
En wilt my afgeleeft voor dienstbaarheid bewaaren.

+ *Hy houd hen hun groot getal en de kleine magt van Cesar voor.*

+ *Pompejus laatste aanspraak, die van Cesar niet ongelijk, waar door men de zijnen dapper gemoedigd ziet.*

q. Een schoonschijnende naam, maar van een krachtelooze vermogentheid, daar de Romeinen zo dikwils door hun Veldoversten meê in slaap gewiegt zijn. Wie is zo onnozel dat hy niet zou denken, dat *Pompejus*, die nu zo van de *vryheid* sprak, en die scheen voor te staan, niet de zelve, indien hy zo gelukkig als *Cesar* geweest had, in ssaafze banden zou geleid hebben? Ook was de *Roomsche* Raad zo blind, ja zo laf dat zy, zo haast *Cesar* het klemmende gareel des *Roomschen* staats bemachtigt had, met een algemeen besluit bewilligden, dat'er een Tempel aan de *Vryheid* gebouwt en ingewijd zou worden; als waare nu door *Cesar*, na dat hy de bloem der *Roomsche* jeugd, en burgerschap, en de manhaftigste en ongekreukste voorstanders van den vryen staat, de *Katoos*, de *Pompejen*, de *Scipioos*, de *Metellen*, en anderen, verdelgt had, de *Vryheid* in haar stand gesteld. Wie moet zich niet verwonderen, als hy de penning van den tieran *Magnentius* ziet, die *Rome* tot een bloedbad maakte, en daar op leest; VICTORIA AUG. LIB. ROMANOR. *Overwinning des Keizers*, *Vryheid der Romeinen?* O spiegeld u, zeit *Oudaan*, gy die vry zijt aan de listige bedriegery van zodanige bemachtigers, die zelf den geenen, dienze de boejen aanhangen, noch zeggen datze gemakklijk zijn, en heerlik staan; of die gelijk de vogelaars zommige vogelen d'oogen uitsteeken, op datze te beter voor hen zingen zouden.

Dit deerelijk vertoog, zo droevig uitgestort
Van Held Pompejus, heeft zijn krijgers aangeport,
Om liever, eer het daar toe komen zou, te sterven.
Men zag een edle toorn het aangezicht beverven.
D'aloude krijgsdeugd blonk in duizend oogen uit.
Elk brandde op 't hooren van het schriklijk krijgsgeluit.
Zy vliegen naer den strijd, die om zijn bloed en leven
Voor zijne vryheid en zijn vaderland te geven,
En deze met de hoop, van eens op Romes troon,
Met onbepaalde macht te heerschen als de Goôn.
Elk dacht niet anders als den andren fel te raaken.
Men zag zo wel de toorn in 's vaders oogen blaaken
Als in de zoonen, toen ze elkandren van naby
Bekennen konnen zo van d'eene als d'andre zy.
Treed aan, riep[r.] Krastinus, ô Spitsbroêrs, laat ons heden[+]
Den laatsten dienst doen aan den Veldheer, laat ons treden
Door 's Vyands benden, want niets is ons ovrig dan
Deze eene slag, die 't end van 't stryden maaken kan.
Voort keerde hy zich om, naer Cesar: 'k zal bewijzen
Dat gy my levendig of dood zult heden pryzen.
Mit werpt hy d'eerste spies met zijn onwrikbre hand,
Heel scherp van punt en zwaar, door 's vyands ingewand,
Terwijl dat Cesar reeds zijn lans had opgeheven.
Met een begon de lucht en d'aarde zelfs te beven
Van 't ysselijk geluit der volkren, dat zich wrong
Door[s.] kromme hoorens, 't geen door lucht en wolken drong,

[+] *De legers worden op een vreeslijke wijze handgemeen, en werpt Krastinus de eerste spies op Pompejus magt.*

r. Een der gewillige krijgslieden, die eerste hooftman van het eerste Legioen was geweest. Hy is, na 't eindigen van dezen rampzaligen veldslag, onder de dooden (zijnde met veel wonden doorboord, en met een piek dwars door zijn mond gestooken; dat het yzer ten halze uitkwam) gevonden. Zie van zijn dapperheid, en hoe hy *Cesar* verzekerde dat hy hem dien dag zou levendig of dood prijzen, by *Cesar* in 't 3 B. van zijn burgerlijke oorlogen, *Lukanus* 7 B. *Florus* in 't 4 B. &c.

s. Dit waaren hoorens van *Oerossen*, voor van de mond af met zilver beslaagen. Zie *Cesar* in 't 6 B. van zijn *Gallische oorlogen.* Haar gedaante was by na als dat van de *lituus*, of *wichelstaf*, dat is, *geboogen* of *krom*, toen zy naderhand uit koper gemaakt wierden, gelijk men zien kan uit de beschrijving, die *Ovidius* doet van de hoedanigheid van de *Cornu*, en *Seneka* van die van de *Lituus*: de eerste zegt:

- non aeris Cornua flexi.

dat is:

Daar wierden hoorens uit krom koper niet gevonden.

de tweede zegt:

Lituus adunco stridulos cantus
Elisit aere.

dat is:

De Lituus gaf ruyssende geluit
Uit bochtig koper.

met deze hoorens was men gewoon de leus te geven, op dat d'andere troepen zouden gewaarschouwt worden. Zie *Livius* 24 B. Haar geluit was schor en hees, gelijk *Lucilius* in 't 7 B. met deze woorden zegt: *zy roepen de vergadering zaamen met het hees geluit van kromme hoorens,* en *Horatius* 2 B. 1 Lierz.

[+] Daar zelf het groot geluit des donders niet kan koomen.
't Hooge[t.] Emus had zo dra dat galmen niet vernoomen,
Of zond de weêrklank weêr te rugge aan[u.] Pelion,
Tot in zijn hoolen nauw bescheenen van de zon,
Van waar zy wederstuitte op[w.] Pindus, en gedreven
Van zuide winden, zich naer[x.] Ossa heeft begeven,
Met zulk een naâr gedreun, dat al 't gebergte in 't rond
Van angst verbleekte, en door de schrik gedoodverft stond.
Mit wierd de lucht als met een lamfer overtoogen,
Door al de pijlen, die gelijk ten hemel vloogen,
En snorden die door 't hart, en die door 't lichchaam heên,
Dat 't bloed ten wonde uitgutste, een ander door zijn been,
Die, op dat zy hem niet in zijne gang zou drukken,
Haar fier bestond met bei zijn handen uit te rukken.
Doch 't minste bloed wierd door de pylen uitgestort,
Wyl d'eene door de lucht, en die in d'aarde snort.
De moed gaf aanstonds hen het glinstrend zwaerd in handen,
Die, door de haat genoopt, het fors door d'ingewanden
Der Romers wrongen, dat de ziel en 't bloed gelijk
Ten wonde uitspatte, en kreeg in 't vliegen ruimer wijk.
[+] 't Volk van Pompejus kon, by een geperst, zich roeren,
Noch had door d'engte plaats om 't zwaerd wel uit te voeren,
Maar Cesar dreef zijn volk met een verwoede loop,
Van wraak geprikkeld, op d'in een gedrongen hoop,
En zocht al perssende, met uitgetooge klingen,
Door pieken, lanssen, en standaarden heên te dringen,
Om door den vyand, die aan een geketent scheen,
Een weg te maaken, en dwars door hun benden heên
Te rukken. 't woedend zwaerd was nauwlijks opgeheven,
Of 't wierd door malien en panssers heen gedreven.
Alwaar men d'oogen sloeg was 't voorwerp van de dood.
Het bloed, dat Romen in die burgerstrijd vergoot,

[+] *Grouwelijk geluid, der krijgshoorens, en bloedige slagting onder de wederzijdse legers.*

[+] *Pompejus heir te dicht op malkander gedrongen, kan zich niet wel weeren,*

Jam nunc minaci murmure Cornuum
Perstringis aures.

dat is:

Aanstonds doorgalmtge onze ooren
Met schor geraas van den gevreesden Hooren.

t. Een hoog gebergte in *Thracien*, vermaard door zijn hemelhooge toppen, heerlijke bosschen, aangenaame valleyen, bruisschende watervallen, en het overvloedig wilt, dat zich daar op onthoud. *Strabo.*

u. Een berg in *Thessalien*, aan de *Pelagischen* inham gelegen, wiens kruin met pynboomen, en de rest met ypen bedekt is.

w. Een *Thessalische* berg, *Apollo* en de *Zanggodinnen* toegewyd, hy scheid *Akarnanien* van *Etolien*, gelijk *Solinus* zeit.

x. Een berg op de grenzen van *Thessalien*, de woonplaats der *Centauren*, die, gelijk *Seneka* zegt, eertijds aan d'Olympus vast geweest is: maar dat *Herkules* hem aan die kant, daar de rivier *Peneus* door *Tempe* vloeid, van een gerukt heeft.

Kon 't zwoegend aardrijk door zijn open keel niet zwelgen,
En scheen gedoodverft zich om zulk een gaaf te belgen.
Zo dra de ruitery zich roerde in 't open veld,
Door Held Pompejus op de vleugels eer gesteld,+
En zich verspreide om 't heir van Cesar te besluiten,
Sprong 't licht gewaapend volk om hunnen loop te stuiten,
Verdeeld in hoopen, met een dolle en fiere zin,
En kort uit 't midden op dien hoop van achtren in,
Dat aarde en hemel door die woede scheen te splijten.
Hier zag men een de borst, dien weêr de buik oprijten,
Dewijl nu[y.] ieder vocht met zijn geweer en dolk
Naer 's lands gebruik, en woedde op 't hart van 't Roomsche volk.
De lucht wierd duister door de schichten, die steeds vloogen,
En scheen een naare nacht in aller krijgers oogen,
Vermengt met donder en met blikzem, wijl 't gezicht
Door duizend[z.] fakkels, die steeds snorden, wierd verlicht,
En door de steenen, die door slingers uit gesmeeten,
Vervaarlijk gierden, en door 't vallen 't aardrijk spleeten.
De dappre Julius, ziende, in zijn ziel begaan,
Dat 't voorste van zijn macht den drang niet uit kon staan,+
Zond aanstonds, op dat het, dus wreevelig besprongen,
Niet door Pompejus om te vluchten wierd gedrongen,
Zes nieuwe benden, die den vyand als verwoed
Bestreden, wyl hy zelf met een onwrikbren moed,
De laaste vleugels van zijn oorlogsmacht hield staande.
Pompejus ruitery, hoe zeer hy die vermaande
Zich wel te draagen, en bewoogen door geen schand,
Vergat den eed wel eer gedaan aan 't vaderland,
En worp de zege, die haar toehelde, uit haar handen,
Waar door Pompejus knarste uit dolheid op zijn tanden.
Nauw viel een ruiter, zwaar gewond door 't woedend zwaerd,
Ten zale uit, en daar op vertreeden van het paerd,
Of al de ruiters, door die eene in 't hart bewoogen,
Verlieten laf het veld, en vlooden niet, maar vloogen

+Hy voerd zijn Ruitery aan, waar tegen zich Cesars ligtgewapend krijgsvolk zet.

+Cesar ondersteund zijne deinzende benden, waar door hy Pompejus Ruitery op de vlucht brengt.

y. Want de *Hoogduytschen* en de *Gallen* volgden *Cesar*, en *Pompejus* de Koningen *Deiotarus*, *Ariobarzanes*, *Tarkondimotus*, *Kothys*, en al 't geweld van *Thracien*, *Kappadocien*, *Cilicien*, *Macedonien*, *Grieken*, *Italien*, en van alle *Oostersche* landen. Zie *Florus* 4 B. *Lucanus* 1 en 3 B.

z. Deze *brandende Fakkels* wierden van de *Romeinen*, *Faces* genoemt, en dat zy van hen gebruikt, en onder de vyanden geworpen wierden getuigt *Lukanus* met deze woorden:

- inde sagittae,
Inde faces & saxa volant.

dat is:

De pijlen vloogen hier van daan, en ginder heenen
D'ontstooke fakkels, daar een regenbui van steenen.

In een gedrongen op hun eigen voetvolk aan,
Met losse toomen dat gereed stond om te slaan.
Toen scheen de burgerstrijd als op een nieuw herbooren.
+ Men kon door 't naâr geschrei der stervende nauw hooren,
Men zag niet anders als een gruwelijke moord.
't Geknars der beukelaars wierd aan 't gesternt gehoord.
De vader wrong het zwaard door 't hart van zoons en maagen.
Men zag de razerny de broêr den broeder daagen,
Terwijl de zwager op den zwager gruwlijk woed,
En 't droef Farsalie beverfde met zijn bloed.
De vrees stond heel geprent in 't hart der Pompejaanen.
Hun Arendstanders en de Syrische oorlogsvaanen
Verdweenen, eer ten toon gevoerd in groot getal.
De Kappadocier, d'Armenier, de Gal,
d'Iberier, en al de volkren van Galaaten
Verflauwden, ieder scheen die felle strijd te haaten.
Toen kwam het op het gros van 't leger aan, de hoop
Van Held Pompejus, die van bloed en etter droop,
Daar hield de strijd zich op, dewijl ze als paalen stonden,
Getroost den eed, waar aan hun leven was verbonden,
Gestand te doen. elk beet, wanneer hy zwaar gewond
Voor over storte, uit wraak het aardrijk met den[a.] mond.
Held Cesar ziende dat zijn volk niet door kon breeken,
+ Reed als een[*] woedend mensch, van dolle toorne ontsteeken,
Rontom zijn benden, die hy moedigde en ontstak
Meer door zijn daaden dan de woorden, die hy sprak.
Ook zag hy hoe dat hem de krijgsknecht had gedraagen,
Wiens zwaerd bebloed was, wie gedoodverft en verslaagen
Wanneer hy met een pyl een Roomschen burger schoot,
En die opofferde aan zijn woeden en de dood.
Men zag hem steeds door 't veld dan gins, dan herwaarts zweeven,
Op dat hy zien zou wie rampzalig kwam te sneeven,
En als hy iemand van de zijne zag gewond,
Was hy 't, die met zijn hand de doodkwetzuur verbond,
Om 't bloed, zo 't mooglijk was, in zijnen loop te stelpen.
O mannen, riep hy, een Torquaat kan ons meer helpen
Als tien Romeinen, treft den Raad in 't aangezicht,
En toont dat gy in moed voor geen Metellen zwicht,

+ *De uiterste hevigheid van 't gevecht, en 't verflauwen van Pompejus hulpbenden.*

+ *Cesar stelt alles in 't werk om door Pompejus leger heen te slaan: zijn handel ontrent zijn volk.*

a. Een dolle gewoonte, gemeen ook in de helden-eeuwen by de Grieken, Thebaanen en Trojaanen. Zie *Homerus*, doorgaans in zijn *Il. Statius* in de *Theb. Virgilius*, in de *Eneas*, enz.
* *Lukanus* 7. B.

Woed op hun Oversten,[†] en spaart uw strijdgenooten,
Hun bloed eischt Cesar maar alleen van u vergooten.[+]
Die bragt hy pijlen, die weêr schïchten, dreef hen aan;
Ja hy ontzag zich niet, die hy verbaast vond staan,
Of stil, of wijkend, noch zich kwijten naer behooren,
Hen fel te klinken, met zijn zwaare lans, om d'ooren.
De lijken laagen nu als bergen op elkaâr,
Wier aangezichten, hoe vertreeden, echter naâr
De wreede tekens van hun razerny behielen.
De grijze Charon kon met zijne boot de zielen
Niet overzetten naer den droeven jammerpoel;
Vorst[b.] Pluto meende zelf dat zijn gevreesde stoel
Bestormd wierd, om hem trots uit zijn gebied te klinken:
De boot scheen, als hy voer op Acheron, te zinken:
De helhond[c.] Cerberus wierd door het bassen hees.
Domitius,[d.] die met zijn dood zijn trouw bewees,
Wierd nau van Cesar, zwaar gewond, in 't veld vernoomen,
Of hy vloog derwaarts heen, en beet, naby gekoomen,[+]
Hem deze woorden toe: nu gaat gy heene, en laat
t'Ontijde uw leven, o navolger van mijn staat;
Doch men laat echter niet, ten zy gy sterft, te strijden.
Zijn ziel, hoe wel zy reeds door 't bloeden was aan 't glijden,
Hield op die schampre taal noch wat in 't lichchaam stand.
Ik, sprak hy hygende, sterf nu voor 't vaderland,
Doch ik daal vry in 't graf vol doodelijke wonden,
En 'k hou den eed, die me aan Pompejus heeft verbonden,
Dien ik voor hooft erken, eer dat ik u verwoed
Het loon zie trekken van 't gestorte burgerbloed,
Dat gy als beeken langs Farsalie doet stroomen,
Om u te zetten op den troon van 't vrye Romen;
Maar wijl uw zaak, tieran, tot noch in twijffel staat,
En dat uw zwager u in macht te boven gaat,

[+] *Vervaerlijke toestand van 't slagveld en der gesneuvelden.*

[+] *Cesars verwijt aan Domitius, nu doodelijk gewond, en zijn antwoord.*

† *Florus* 4 B.

b. De zoon van *Saturnus* en *Ops.* Hy kreeg den naam van *Pluto*, toen de *Heidenen* waanden dat hy de Helgod was. Zie *Isidorus.* De *Latijnen* noemen hem *Dispater*, dat is, *Vader des Rijkdoms*, ook werd hy van eenigen *Orcus*, dat is, *Zwelger*, om dat d'aarde alles inzwelgt, en weêr voortbrengt 't geen ze ontfangen heeft, genoemt.

c. Een gruwelijk en groot gedrocht, geteeld van *Tyfon*; zijn gestalte was als een hond, doch had drie hoofden, wier halzen en huid met een slangachtig hair bedekt waren. Zijn plicht was de poorten der hel te bewaaren, en die gewillig kwaamen vriendschap te doen, en die aarzelden te verslinden. Zie *Hesiodus*, *Virgilius*, &c.

d. *Lucius Domitius Enobarbus*, die in 't 700 jaar van Rome met *Appius Klaudius Pulcher* Burgermeester was. Hy koos in 't begin van den Burgerlijken oorlog de zy van *Pompejus*, waar na hy, toen *Cesar Korsinium*, heden *Sancto Perino*, of *Sancto Pellina* genoemt, omcingeld had, van zijn benden met de stad aan *Cesar* overgeleverd wierd; des hy, *Cesars* gramschap vreezende, zich zelven wou vergeeven, doch voor vergift een slaapdrank indronk. Weer bekomen zijnde, schonk hem *Cesar* niet alleen het leven, maar gaf hem al zijn veroverde staten, en liet hem gaan daar hy wilde. Eindelijk is hy, na dat *Cesar Pompejus* in *Farsalie* geslaagen had, onder de dooden gevonden. Zie *Plutarchus* in 't leven van *Cesar*, *Lukanus* 7 B. *Florus* 4 B.

Mag ik noch hoopen, zelf op 't einde van mijn leven,
Dat gy, tot wraak van hem en my, zult wreeder sneven.
Ja... mit vloog met zijn bloed de ziel uit 't lichchaam heên.
+ Pompejus, in zijn ziel verslaagen, klom alleen
Op een verheeven plaats, van waar hy kon beschouwen
Hoe zijne benden den gezwooren krijgseed houwen:
Toen zag hy bevende, wanneer hy in het rond
Zijn oogen sloeg, hoe 't met zijn legermachten stond.
Hy zag, zo ver 't gezicht langs d'aarde heen kon strekken,
Zijn volk vast wijken, en in snellen vlucht vertrekken,
En dacht, wie door een pyl voor over viel in 't zand,
Dat die hem snorde door de ziel en 't ingewand.
Wilt, sprak hy, groote Goôn, 't onnozel bloed doch spaaren,
Dat nu gelijk een stroom langs d'aarde vloeid uit d'aaren!
Stort, hebt gy lust in bloed, op my uw donder: dood
Mijn waarde zoonen, en mijn lieve bedgenoot;
Wy zijn bereid om ons voor 't vaderland te geven.
Wat heeft het bloed, dat nu het land bevlekt, bedreven,
Dan dat het moedig voor zijn vryheid heeft gestreên?
Mit klom hy af, en reed om zijne benden heên,
Die hy rampzalig zag van Cesars volk beneepen,
Des, om haar alle niet in haar bederf te sleepen,
Noch dat zy zouden door het woedend zwaerd vergaan,
Liet hy den aftocht voor zijn legioenen slaan.
Terstond vlood ieder om zijn leven te behouwen.
Maar Held Pompejus, in wiens oog men kon beschouwen
Een edle fierheid, hield gelijk een krygsheld stand,
En zag het vlieden aan, getroost voor 't vaderland
Zijn bloed te storten, en zijn ramp niet t'overleeven,
Het krijgsvolk, dat zich reeds had op de vlucht begeeven,
Dit ziende, kwam te rugge, en bood zijn keel en borst
Weêr bloot te zetten voor de welvaard van zijn Vorst.
Des moest hy eindelijk, door hoogen nood gedreeven,
Zich naar de paalen van zijn leger heen begeeven,
Waar uit hy naar[e.] Larisse als een verbaasde vlood,
En nergens stant hield tot hy by zijn bedgenoot

+ *Pompejus benart, klimt op een hoogte van waar hy 't gevecht en de nederlaag der zijnen beschouwt, laat daar op d'aftocht blazen, en komt vluchtende by zijn gemalin.*

e. Een stad in *Thessalien*, aan de rivier *Peneus* gelegen, van *Akrisius* gebouwd, waar na *Achilles*, *Larisseus* genoemt word.

Te[f.] Lesbos lande, alwaar Kornelia, bewoogen
Met zijne vlucht, haar man ontfing met[g.] schreiende oogen.
Toen Cesar 't bloed zag en de lijken, zwaar gewond,
Op een gestapelt, riep hy: spitsbroêrs, staakt terstond
Dit doodelijk gevecht: daar 's bloed genoeg vergooten,
En spaart het leven van uw eige landgenooten;
Maar wilt gy strijden, tast terstond het leger aan:[+]
De zege is ons zo gy dat moedig durft bestaan.
'k Geef u al 't gout, 't geen eer Pompejus heeft bekoomen
In zo veel slaagen, en den vyand afgenoomen,
Ja, 'k geef u alles, wat gy vinden zult, ten buit.
De schat, die Asia in haaren schoot besluit,
Zult gy daar vinden, wijl de Vorsten met hun machten
De grootste schatten van hun rijken mede brachten.
't Staat alles vaardig, en de tafels zijn bereid.
Nauw had Held Cesar dit zijn benden voorgeleid,
Of ieder vloog als dol om 's vyands legerwallen,
Op hoop van zulk een buit, kloekmoedig t'overvallen.[+]
Wat dijk, wat gracht kon hen weêrhouden in hun loop
Daar 't loon des oorlogs was voor zulk een prijs te koop?
Zy zaagen pieken aan, noch zwaarden, en verwoeder
Verschoonden maagen, noch de broeder niet den broeder,
Maar al wat weêrstand bood wierd deerelijk vermoord.
Na weinig tijds was reeds de voorste legerpoort
Verwonnen, daar het volk als woedend in kwam dringen.
Wie kon hun raserny toen stuiten? wie bedwingen?
Des vlood de krijgsknecht van Pompejus 't leger uit,
En gaf den vyand zijn verwonnen schat ten buit.

[+] *Cesar raad den zijnen fluks Pompejus leger aan te tasten, en geeft hen alles ten buit.*

[+] *Waar op zy het kloekmoediglijk bemagtigen, en de Pompejaanen de vlucht kiezen.*

f. Een eiland in de *Egeesche* zee, de hoofdplaats van *Eolien*, die eertijds het gebied over al de *Trooische* landen gehad heeft. Haar omtrek is elfhonderd stadien, van het noorden tot het zuiden, en haar langte vyfhonderd zestig stadien. De voornaamste stad; die daar op lag, was *Mitylene*, waar van het geheele eiland *Mitylene* genoemt wierd, aan wiens westkant *Pyrrha* lag. Zie *Strabo.*

g. Toen ik in 't maaken van mijn *Keurstoffe* de droefheid en tedere liefde van die edelmoedige en rampzalige vrouw overdacht, trachte ik haar met deze vaerzen te troosten:

Kornelia, *bedaar, hou op van schreijen*,
Pompejus *leeft*, *hoewel hy vluchten moet*;
'*t Lot wil hem noch van u niet eeuwig scheijen*;
Egipten wacht dat heerlijk bloed:
Dat bloed, *dat stremmende van hartzeer en van spijt*,
De droeve klacht hem van zijn vrou verwijt.
Hou op, *dewijl uw treuren*
Hem 't hart zal scheuren.
Hoe! staat gy beide als onverzetbre steenen?
Heeft dan mijn troost geen klem op uw gemoed?
Ach! 'k hoor uw krijgsliên, *en uw maagden weenen*;
Ei, *stelp dien droeven traanenvloed.*
Bedaar Kornelia, *uw trouwe bedgenoot*
Braveert het lot noch, *en het woên der dood*;
Egipten zal die straalen
Doen nederdaalen.

Toen wierd 't gesteente en 't goud dat[h.] Hebrus voort kwam brengen,
Een stroom, gewoon zich met veel andre te vermengen,
Geplonderd, en de schat die[i.] Arimaspus geeft,
En in wiens zuiver zand de schoone goudaâr leeft.
De tenten wierden, die Pompejus had verlaaten,
En zo veel Raaden, van moetwillige soldaaten
Trots ingenoomen, en, al wat m'er vond, gerooft.
[+] Nu kon Held Cesar, 't geen hy eer zich had belooft
Uit d'edle trekken van zijn krijgers, met zijn oogen
Beschouwen, hy zag bloed en lijken onbewoogen,
Langs d'aarde, deerelijk vertreden, uitgestrekt,
Wier stank de zuivre lucht alreede had bevlekt,
Dewijl hy wilde dat geen vyand wierd begraaven,
Maar opgeoffert aan de[k.] kraan, en gier, en raven.
Ja hy heeft zelf 't pansier aan eene stam gehecht,
En trots een[l.] praalzuil van de wapens opgerecht,

[+] *Cesars gedrag ontrent de verslagene, en 't oprechten van zijn zeegeteekenen.*

h. Een rivier in *Thracien*, die zijn oorspronk uit de berg *Rhodope* neemt, en onder wiens zand het schoonste goud gevonden word. Zie *Strabo.*

i. Een rivier in het *Ariaansche Scythien*, trekkende naar het noorden, en overvloejende van goudzand, van wiens volkeren *Lukanus* in zijn 3. B. zegt:

- *auroque ligatas,*
Substringens Arimaspe comas.

dat is:

En d'Arimasper, die zijn hair in goude mutzen
By een bind.

k. *Lukanus* zegt op 't einde van zijn 7 Boek, dat de *Gieren*, die op dien tijd gewoon waaren om de kou uit *Thracien*, naar den *Nijl* te vliegen, haar vlucht naar *Farsalie* zetten, en dat de *Kranen* en *Ravens*, door de stank der lijken in zulk een overvloed kwaamen, dat al de bosschen daar omtrent van dat gedierte krielden, en dat'er geen boom op dien tijd te vinden was, die niet door haar met bloed en etter was besmet.

l. Van de Romeinen, *Trofeën* genoemt. Deze *Praalzuilen* waaren stammen van boomen, geknot zijnde van haar takken, waar aan d'overwinnaar de wapenen van zijn vyand, tot teken van zijn dapperheid en overwinning, ophing. Zie *Virgilius* 11 B. *Enead. Statius*, *Thebaid.* 11. *Klaudianus* 2 B. *in Ruffinum.* Ook is het woord *Tropaeum*, of *Trophaeum* afkomstig van het *Griekse* τϱέπω, *ik keere*, om dat deze tekenen gezet wierden op die plaats, alwaar de vyand keerde, en de vlucht nam. Zie *Is. Kasaubonus* in zijn aantekeningen op *Suetonius*, 1. B. Cap. 11. doch *Ant. Mancinellus* brengt'et in 't 3 B. *Georg.* van het *Griekse* woord τρεωόω, het welk, *ik brenge op de vlucht*, of *ik verwinne* betekent; want hy zeit, dat een Veldoverste, die den vyand op de vlucht gebracht had, het *Tropheum* verdiende. Groot verschil is by de schrijvers, van welke boomen de *Praalzuilen* gemaakt wierden; want schoon *Virgilius* 11 B. *Eneid. Statius* 11 B. *Thebaid. Klaudianus* 1 B. *in Ruffinum* zeggen, dat men *Eykeboomen* daar toe gebruikt heeft, zo getuigen echter *Celius Rhodiginus lectionum antiq.* 12 *B. Cap.* 19. *C. Plinius secundus Histor. Natur.* 15 *B. Cap.* 4. *Aristofanes* in zijn *Blyspel* van *Plutus* 2 Bedr. 5 Toon. dat *Olijfboomen* daar toe gebruikt wierden; doch *Blondus Flavius* zeit duidelijk, *Romae Triumphantis* 10 *B.* dat men daar toe boomen gebruikte, welke in die plaats gevonden wierden. Ook wierden zy van *steen* gemaakt, want *Alex. ab Alexandro* getuigt *Genial. dier.* 1 *B.* 22 *H.* dat door *Fabius Emilianus*, toen hy de *Franken* by de *Rhone* verwonnen had, een *Trofee* van *witte steen* opgerecht wierd. 't Zelve getuigt hy ook van *Germanikus*, toen hy de volkeren tusschen den *Rhijn* en *Elve* had t'ondergebracht. Ook rechtte *Augustus*, ter gedachtenisse van den zeestrijd in *Egipten*, een zuil van *Koper* op; waar toe hy al de kopere voorstevens van de vloot nam. Zie *Virgilius* 3 B. *Georg.* zelf zeit *Florus* 2 B. 4 H. en *Rob. Vulturius de re mil.* 12 B. 17 H. dat'er *Goude Praalzuilen* opgerecht zijn. De schrandere schempdichter *Juvenalis*, bespottende d'ydele roemzucht der wapenen, beschrijft de Praalzuil aldus:

Bellorum exuviae truncis affixa Tropaeis, *&c.*

Tot teken dat hy had zijn vyanden verdreeven,
En overwinnaar van hun oorlogsmacht gebleeven,
Wijl hem de zege op Held Pompejus grooter dacht,
Als toen Eneas sloeg[m.] Mezents, en al zijn macht.
Op 't toppunt zag elk een 't helmet des vyands prijken,
't Verbrooke schietgeweer der overwonne lijken,
Hun zwaerden, spiessen, en hun schilden, die zo hier
Zo daar doorreegen zijn, vercierden 't borstpansier,
Daar hy zelfs d'[n.] Arenden, zijn schoonzoon afgenoomen,
Heeft bygevoegt tot smaat dier volkren, en van Romen.
Men[*] zegt dat, toen de slag geschiedde in 't open veld,[+]
Het overwinningbeeld, dat te Elis was gesteld
Recht over Pallas, en in haar vermaarde tempel,
Zich omgekeert had naer den deur toe en den drempel;
Ook wierd in[o.] Pergamus een naâr geluit gehoord
Van krijgstrompetten, toen de Romer wierd vermoord;

[+] *Vreemde voorvallen ten tijde van 't gevecht.*

dat is:

Op een triomfzuil nu ten oorlogsroof gezet;
Tot zegepraal het schild, *het harnas en 't helmet*,
Daar 't mondstuk by hangt, *en 't gareel der oorlogspaerden*,
Berooft van disselboom; de vlag, *door 't spits der zwaerden*
Braaf van de mast gehaald van 's Admiraals galei,
Geboeide slaven, *en gevangens*, *wier geschrei*
De ruime lucht vervult daarze in den trots gebouwden
Triomfboog staan; *wie zou dit niet voor heerlijk houden*?

m. Koning van de *Tyrreners,* die *Eneas* na een hard en wreed gevecht overwonnen heeft, en van zijn wapens, volgens zijn belofte aan *Mars*, een praalzuil oprechte, die *Vondel* uit het 11. B. van *Virgilius* aldus beschrijft:

De Vorst Eneas *geeft zijn kerkbelofte*, *en gaven*,
In 't krieken van den dag, *en plant een' eiken stijl*,
Of boom, *geknot van al de takken met de bijl*,
Op 's heuvels hoogen bult, *en trekt met zijne knaapen*
Den stam het harnas aan, *en schitterende wapen*,
Den uitgeschudden roof des bloedigen tierans
Mezents, *u*, *groote Mars en God van d'oorlogskans*,
Tot eere en zegepraal; verziet den stam grootmoedig
Met staalen helm, *en kam*, *noch rood bemorst*, *en bloedig*,
En met verminkt geweer des dooden, *en 't panssier*,
Op twalef plaatzen hard getroffen, *en heel fier*
Doorschooten; en hy bond den kopren schild, *vol reeten*,
Aan zijnen slinken arm en hing het zwaard, *vermeeten*
En trots, *hem op de zijde*, *in zijn yvoore schee.*

n. In dezen bloedigen slag, daar niet meer als 200 soldaaten van de zyde van *Cesar* gemist, en van de zy van *Pompejus* ontrent de 15000 gebleeven zijn, en 24000 gevangen wierden, bekwam *Cesar* 180 *krijgsvaandelen*, en negen *Arenden*; welke Arenden, als zommige willen, hy tot smaat van *Rome* een geheelen dag rontzom zijn opgerechte praalzuil ten toon zette. Zie *Cesar* in 't 3. B. der Burgerlijke oorlogen, *Plutarchus* in 't leven van *Cesar. Lukanus* 7 B.

* *Cesar* in 't 3 *B.* der Burgerlijke oorlogen.

o. In *Pergamus*, een stad in *Azië*, heeft men binnen het verborgenste en 't heimelijkste gedeelte des Tempels, 't welk de *Grieken* noemen *Adyta*, en waar in 't niemand geoorloft is te gaan dan alleen de *Priesters*, een groot geluit van trompetten gehoord. Zie *Cesar* in 't 3. B. van zijn *burgerlijke oorlogen.*

Ja t'[p.] Antiochien vernam men wonderstukken,
En vreemde tekenen van Cesars krijgsgelukken.

p. Even op den zelfden dag, ja op het zelve uur, als de strijd tusschen *Cesar* en *Pompejus* in *Farsalie* begon, is t' *Antiochien* in *Syrien* tweemaal zodanigen grooten geroep eens heirkrachts, en zodanigen geluit der trompetten gehoord, dat al de burgers daar over in de wapenen op de muuren geloopen zijn, hoewel deze stad meer dan honderd mylen van *Farsalie* lag. Ook wierd binnen de stad *Tralles* in de tempel van *d'Overwinning*, alwaar de burgers een beeld van *Cesar* gewijd en gesteld hadden, in die dagen een zekere hand gezien, welke door het overwelfzel in het dak, tusschen de zamenvoegingen der steenen scheen uit te steeken. Zie den gemelden schrijver; nevens *Suetonius* en *Plutarchus* in 't leven van *Cesar*.

[+] Nauw hoorde Cesar uit een algemeen gerucht,
Hoe dat Pompejus was naer[q.] Cyprus toe gevlucht,
Van waar hy aanstonds naer[r.] Pelusium zou steeken,
Of hy heeft datelijk zijn leger op doen breeken
Om hem te volgen; maar hy zag nauw 't droevig oord
Van 't schelmsche Egipte, dat Pompejus had bekoord,
Of hy heeft aanstonds daar de wreede maâr bekoomen,
Hoe hem[s.] Septimius het leven had benoomen,

[+] *Cesar*, *vervolgt Pompejus in zijn vlucht naar Egipten daar hy omkomt*, *en keerd daar op zegepralende naer Rome.*

q. Een eiland in de Syrische zee. *Plinius* zeit dat het voor deze *Akamattis*, *Cerastis*, *Aspelie*, *Amathusa*, *Makarie*, *Krypta* en *Kolinia* genoemt wierd. *Festus* schrijft, dat het van ouds den bynaam van *Erosa* had, dewijl aldaar overvloedig koper gevonden wierd. Het heeft ook den naam van *Pafos*, na een stad die op het zelve leit, en aan *Venus* toegewijd is, alwaar zy in een tempel, haar ter eere gesticht, dagelijks met de grootste genegentheid geëerd wierd. Zie *Horatius.*

r. Een stad op d'uiterste grenzen van *Egipten*, gebouwd van *Peleus*, vader van *Achilles.* Veeltijds word zy *Heliopolis* of *Zonnestad*, genoemt, tegenwoordig draagt zy den naam van *Damiaten.*

s. Nauwelijks was *Pompejus* aan de stranden van *Egipten* gekomen, of hy wierd van *Septimius*, *Achillas* en *Salvius* verzocht in hun boot over te stappen, dewijl zijn galleyen, door d'ondieptens, niet dicht aan de wal konden komen, 't geen hy deed; doch nauwelijks halver wegen gekomen zijnde, wierd hy van die drie schelmen, uit last van *Ptolomeus Dionysius*, koning van *Egipten*, vermoord; op welk gezicht de gantsche vloot zulk een groot gekrijs gaf, dat de strand dreunde. Hoe zeer zijn edelmoedige doch rampzalige vrouw kermde beschrijft *Lukanus* in zijn 8. B. met deze woorden:

- O conjux, *ego te scelerata peremi*,
Lethiferae tibi causa morae fuit avia Lesbos. &c.

dat de Heer *Vollenhove* aldus vertaalt:

Ik, *ik*, *o bedgenoot*, *ik heb u schelms vermoord*,
Want Lesbos, *daar ik zat*, *heeft u te dwaas bekoord*
Door min, *te lang verlet*, *te verre och afgeleegen*,
En Cesar voor u komst den Nijlstroom ingekregen.
Want wie dorst anders zulk een gruwelstuk bestaan?
Maar moorder, *wie ge zijt*, *'t zy gramme Goôn u raân*,
Of Cesars haat, *of vrees* Pompejus *aan te randen*,
Gy woed onkundig van zijn hart en ingewanden.
Gy moord hem, *daar hy zelf den moordsteek wenschen zou.*
Hy ly' niet minder dan de doodstraf, *en aanschou*
Mijn hooft eerst, *van den romp gehouwen*, *menigvuldig*
Ben ik aan burgerkrijg en al dees rampen schuldig,
Die d'eenigst van mijn sex hem byblijf, *zonder schroom*,
In 't leger en ter zee, *hem herberg*, *wellekoom*,
Schoon 't noodlot hem vervolgt, *door ramp noch nederlagen*
Ooit afgeschrikt, *dat Vorst noch Koning zelf dorst wagen.*
Och bleef ik hierom t'scheep? hebt gy me dus gespaart,
Trouloze bedgenoot? en was ik 't leven waard,
Toen gy liept in uw dood? ik wil, *ik zal ook sterven*,
En van geen Konings gunst noch wreedheid dit verwerven.
Verguntme los in zee te springen: *vlecht een strop*
Van 't scheepstou, *o matroos*, *en knoopme daatlijk op:*
Of iemand anders van de trouste reisgenooten,
Die niet onwaard is het gezelschap van den Grooten
Pompejus, *trekk' zijn zwaard*, *en helpme spoedig voort.*
Pompej*us hy heusch verplichten door een moord*,
Die Cesars wapenen en wrok word toegeschreven.
O wreedheid, *die mijn trou hier hindert*, *my*, *het leven*

Uit last des Konings, die hem ook naer 't leven dong.
Des na hy[t.] Kato, en[u.] Pompejus zoonen dwong,

Dus moê, de dood misgunt! men dwingt, men houdme vast.
Geweld! ik ly geweld! o echtgenoot, wat last!
Gy zieltoogt noch, en hebt den doodsnik niet gegeven;
En uw Kornelie *is alrê niet vry gebleven*,
Geen voogd meer van zich zelf, de dood word my verboôn,
Tot Cesars lust gespaart, en my tot zwaarder hoon.

t. De grootste en oudste vyand van *Cesar*, die, toen hy van *Cesar* binnen *Utica* een stad in *Afrika*, belegert was, zich liever edelmoedig, of eerder wanhoopig, wou dooden, dan zich aan *Cesar*, van wien hy alles goeds te hoopen had, overgeven. Zie *Dio* 43 B. *Festus Sabeus* doet hem stervende in een puntdicht aldus spreeken:

Wat hooptge, o Kato, *nu de stad het op moet geven?*
Bestaa een Katoos *stuk, dat moed noch glory derft.*
Gy plagt voor 't vaderland te strijden en te leven:
Zoudge in zijn val noch staan, of leven, nu het sterft?

u. *Kneus* en *Sextus Pompejus. D*'eerste overwon *Cesar* in een bloedige slag by *Munda*, waar door geheel *Spanje* met de dood van *Kneus Pompejus* in zijn macht kwam, terwijl zijn jongste broeder te *Korduba* was. Zie *Plutarchus*, en *Suetonius* in 't leven van *Cesar*, *Appianus*, *Cesar*, &c.

En 't land beteugelde der dappere[w.] Afrikaanen,
Het trotze Spanje voor zijn moedige oorlogsvaanen
Deed beven[x.] Farnaces en[y.] Juba had verkeerd,
Is hy gelukkig weêr naer Rome toe gekeerd,
Daar hy zijn vyanden, van edel vuur gedreeven,
In plaats van straffen, al hun feilen heeft[z.] vergeeven.
En voor zijn volkeren de[a.] zegepraal bereid.
Dus is door hem de grond der Monarchy geleid,[+]
Gelijk door Romulus de grond van Romes muuren.
Een stad die machtig scheen alle eeuwen te verduuren,
Die al de wereld door haar gaven heeft geboeid,
En tot een Koningin der steeden is gegroeid,
Wyl d'edelmoedigheid dier volkren alle rijken
Te boven ging, noch by die deugd zich kon gelijken:
Dit toont ons[b.] Scipio, die, toen Karthagoos wal,
Die door[c.] Xantippus en den dappren[d.] Hannibal
Zo moedig was beschermd, door hem was ingenomen,
Hy van de buit, wanneer hy weder kwam te Romen,

[+] *Romes grootheit kortelijk aangetoont, nevens de blijken van d'overmatige edelmoedigheit en dapperheit zommiger Romeinen.*

w. Met welk een heldendapperheid hy de stad *Leptis*, en geheel *Afrika* ingenoomen heeft, getuigen *Plutarchus*, *Suetonius*, *Appianus*, *Florus*, *Dio*, en *Cesar* in 't 5 B. van zijn *borgerlijke oorloogen.*

x. Koning van *Pontus*, zoon van *Mitridates*. Dezen sloeg *Cesar* by *Zela*, zo zeer, dat hy een van d'eerste was, die te paard naer zijn koninglijk *Bosforus* vluchte, alwaar hy door *Asander*, een van zijn hooftmannen, die in zijn afwezen tegen hem opgestaan was, doodgeslagen wierd. Over deze schielijke verwinning schreef *Cesar* aan zijn vrienden, om hem de staat van zijn zaaken bekent te maaken, deze woorden: *veni*; *vidi*; *vici*, dat is, *ik kwam*; *ik zag*; *ik won.* Zie de bovengemelde schrijvers.

y. Koning van *Getulien* en *Mauritanien.* Deze, als hy na veel bloedige slagen van alle hulp ontbloot was, vlood naer zijn stad *Zama*, alwaer zijn vrouw; kinderen, en schatten waren; doch de steedelingen, wetende dat de Koning, als hy de stad niet langer houden kon, beslooten had al zijn schatten, met die van de stedelingen, en ook hen zelf, op de groote markt, daar hy een groote houtmijt hier toe had laten oprechten, te verbranden, slooten de poorten voor hem toe, schoon hy, in 't eerst dreigde, daar na weemoedig bad; waar op hy, verstaande dat zijn stedehouder *Sabura* door *Sittius* overwonnen en gedood was, en dat zijn heele rijk voor zijn vyanden ten prooi lag, zich wanhoopig doorstiet. Zie de voorgenoemde schrijvers.

z. Want hy, het voorbeeld van *Marius* en *Sylla* niet willende volgen, pleegde aan niemant wraak, maar vergaf het ongelijk grootmoedig; ja hy rechte de beeltenissen van *Pompejus*, die neêr geworpen waren, weder op; waarom *Cicero* zeer wel zeide, *dat Cesar*, *door 't weêroprechten van Pompejus beelden*, *de zijnen verzekert had.* Zie *Plutarchus* en *Suetonius* in 't leven van *Cesar.*

a. Zie zijn vier zegepraalen, waar mee hy te *Rome* kwam, en hoe heerlijk die uitgevoerd wierden by *Dio Kassius* 43 B.

b. Dat *Scipio Emilianus*, zoon van *Paulus Emilius*, na dat hy *Karthago* overwonnen had, edelmoedig al d'onwaardeerbre buit versmaat heeft, niet voor hem als slecht den naam van *Afrikanus* begeerde, die hem met groote toejuichingen gegeven wierd, getuigen *Livius*, en *Appianus Alexandrinus* in zijn *Punischen* oorlog, *Plutarchus* in 't leven van *Scipio.*

c. Opperveldoverste der *Karthaginezen*, die door 't verraad van *Mannius* den dappren *Regulus* by *Karthago* gevangen nam, en hem, toen de *Romeinen*, met bewilliging van *Regulus*, zijn eisch niet involgen wilden, deerlijk vermoorde. Zie *Livius*, &c.

d. De zoon van *Amilkar.* Hy was noch geen 9 jaar oud, of hy zwoer uit last van zijn vader voor de Goden, dat hy eer zijn leven dan de haat tegens de *Romeinen* zou verlaaten. Onder zijn daaden is niet een van de minste geweest de slag by *Kanne*, een vlek in *Apulien.* Eindelijk van *Scipio* overwonnen, vluchte hy tot *Antiochus*, Koning van *Syrien*, van waar hy weder genoodzaakt was tot *Prusias*, Koning van *Bithinien*, te vluchten, die, het recht der gastvryheid schendende, hem aan *Flaminius*, Roomsafgezant, overgaf: des hy, niet ziende zijn handen te ontkomen, zich met vergif, dat in zijn ring verborgen was, om 't leven bracht. Zie *Livius*, *Plutarchus* en *Nepos* in 't leven van *Hannibal.*

[+] Niets voor zich heeft begeerd dan slechts den blooten naam
Van Afrikanus. heeft[e.] Germanikus, wiens faam
Noch elk in d'ooren klinkt, zijn vyand niet geschreeven,
Dat Adgandestrius hem heimlijk wou vergeeven
Zo hy 't vergif hem zond? heeft Cesar niet veracht
De[*] gunst van Farnaces, toen hy zijn gansche macht
Hem aanbood, om daar door Pompejus t'onderdrukken,
Die eer zijn zy koos toen hem alles scheen te lukken?
Heeft hy de[†] schriften en papieren niet verbrand
Van zijne vyanden, om niet met bloed zijn hand
Te verwen, toen hy 't al had naer zijn wensch gekreegen?
   Ook blonk de dapperheid der Romers aller wegen.

[+] *By naamen van Scipio*, *Germanikus*, *en Cesar*, *nevens die van Sceva*, *dat een wonderlijk heldachtig voorbeeld is.*

e. De zoon van *Nero Klaudius Drusus.* Hy, met *Arminius*, Vorst der *Duitschen*, een doodvyand der *Romeinen* strijdende, was zo edelmoedig, dat hy aan *Arminius* schreef, dat een zijner grootste vrienden hem vergeeven wilde, indien hy het vergif daar toe aan hem overzond; door welke edelmoedigheid *Arminius* zo zeer bewoogen wierd, dat hy met de *Romeinen* vreede maakte, en alle *d'Arendstanders*, die hy eer *Quintilius Varus* tusschen de rivieren de *Eems* en de *Lippe* afgenomen had, aan *Germanikus* schonk. Zie *Tacitus* 13 B.

* *Plutarch.* in *Cesar.*

† *Suetonius* in *Cesar.*

Ik wil geen[f.] Paulus, noch geen[g.] Brutus, noch[h.] Serraan,

f. Hoe dapper de Burgermeester *Lucius Emilius Paulus* zich tegen *Hannibal* in een slag by *Kanne* gedragen, en met zijn bloed zijn trou verzegelt heeft, toont, behalve *Livius* 3 B. *Silius Italikus* in zijn 10 B. met deze woorden.

Ecce, *Cydonaea violatus arundire plantam.* &c.

die door de Heer *Vollenhove* aldus vertaalt worden.

Maar Lentulus, *een hooft der benden*, *middlerwijl*,
Getroffen in zijn voet met een Cydonschen pijl,
Reed weg met vollen ren, *en gaf zijn paerd de spooren*,
Nu scheijende uit den strijd, *als heel en al verlooren:*
Wanneer hy Paulus *zag*, *die met zijn bloet de rots*
Besprengde, *daar hy zat*, *en*, *van gelaat noch trots*,
Vast henevoer naer Stix en d'onderaardsche luchten.
Toen zonk zijn moed heel weg, *beschaamt van dus te vluchten*:
Toen scheen hem Rome zelf in lichte vlam te staan,
De veldheer van Karthage alrê stadsvesten aan
Te tasten: Latium, *met al zijne oorlogshelden*,
Verscheen hem gantsch vernielt, *verslonden van dees' velden.*
Wat hindert Hannibal, *wat houd nu tegen*, *dat*
Hy morgen Tyrus heir niet brenge voor de stad?
Zoud gy, *o* Paulus, *in dit onweêr 't schip begeven?*
Ik neem den hemel tot getuig: *blijft gy niet leven*
Uws ondanks, *helptge ons nu deze oorlogsrampen niet*
Verzachten, *gy* (*verschoon me*, *indien ik van verdriet*
Een harde taal hier voer) *och Paulus gy beledigt*
Ons meer dan Varro zelf, *terwijl ge ons niet verdedigt.*
O hoop, *o toevlucht nu van Rome alleen*, *aanvaerd*
Dit paerd, *ik bidde u*, *dien u daatlijk van dit paerd.*
Ik zal u op zijn rug met hals en schouder heffen,
Daar veilig zetten, *dat geen vyanden u treffen.*
   De Burgermeester, *zwaar in 't aangezicht gewond*,
Terwijl hem 't bloed ontliep, *en vloog uit neuze en mond*,
Sprak hier op: *vaar met kracht en deugd*, *u aangebooren*,
O Lentulus, *dus voort.* *'t is noch niet al verlooren*,
De Roomsche heerschappy raakt noch niet heel te niet,
Zo lang haar zulk een moed en vroomheid overschiet.
Ry voort, *en noop*, *zo veel uw wond dit wil gedoogen*,
Uw paerd met spooren: ras naer Rome heen gevloogen,
Den Raad uit mijnen naam gebootschapt (want dees pest
Zal zonder sammelen voortvliegen naar de vest)
Dat zy stads poorten wel toesluiten, *vlijtig waken*,
En 't roer in dezen storm (*dat bidde ik*) *van 's lands zaken*
De zorg van Fabius beveelen, *in dit perk*
Viel woeste dolheid ons beleid en raad te sterk.
Wat schiet my over, *dan mijn leven hier te kroonen*
Met een doorluchtig ende, *en 't blinde volk te toonen*,
Dat Paulus voor den staat kloekmoedig sterven kan?
Of zoude ik nu de stad weêr zien, *bedorven van*
Mijn wonden? ach hoe dier kocht Hannibal dit vlieden!
Mocht hy my dus verbaast en bang den rug zien bieden!
Zo blo viel Paulus *nooit: ik vaar zo snood*, *zo slim*,
Niet naer den Tarterstroom, *gelijk een kleine schim:*
Ik, *die... maar Lentulus*, *wat houde ik met dees klachten*
U op? ry voort van hier, *en spil geen tijd met wachten:*
Ruk voort, *en drijf uw paerd met spere en spooren voort.*
   Toen vluchtte Lentulus, *en bracht dat groote woord*
Zo trou den Roomschen Raad, *als 't moedig was gesprooken.*
En Paulus *laat zijn dood voor 't lest niet ongewrooken*,

Veel min[i] Dentatus, hoe vermaard door heldendaân,

Zo lang zijn adem duurt: gelijk een tyger woed
In 't worstlen met de dood, de beenen, vuil bebloed,
Van een steekt, en den muil noch opspalkt, schoon de tanden
Zijn gramschap niet voldoen, terwijl zijn blikken branden,
Den speer noch aangrimt, byt, en vat met kieze en tong.
Ilerthas *werd dit ras gewaar, die hem besprong,*
Zijn speer te moedig drilde, en zonder iet te vreezen,
Den held genaakte. hy, uit wraakzucht opgereezen,
Schoot toe, en duwde met zijn allerleste kracht
Den Sidonier de kling in 't hart, hier minst verwacht.
Zijn oog zocht Hannibal *in 't end noch van zijn leven,*
Op hoop van door die hand den jongsten snik te geven.
Maar Celter, Garamant, *en al 't Karthaagsch geweld*
Vernielt hem met eên bui van schichten op het veld.

g. Zie wat ik van hem op fol. 20 letter f. gezeit heb, en noch in 't vervolg zal zeggen.
h. De bynaam van *Kajus Attilius*; afkomstig van *serere*, dat is, *zaajen*; dewijl men hem van den akker riep, om het Burgermeesterampt aan te vaarden. *Plinius* 18 *B.* 3 *H.* Die begeerig is zijn bedrijven te weten leeze *Viktor.*
i. *L. Sicinius.* Hy wierd *Dentatus*, dat is, *Getant* toegenaamt. Het schijnen ongeloofflijke dingen, die *Gellius* 2 *B.* 2 *H. Valer Maximus* 3 *B.* 2 *H. Plinius* 7 *B.* 28 *H.* en *Solinus* 6 *B.* voor geloofwaardig van dezen held verhaalen, om zijne dapperheid. Honderd twintigmaal, zeggenze, heeft hy in veldslaagen gevochten, zesendartigmaal roof behaalt van verslage vyanden, achtmaal verwinnaar in een lijfgevecht voor d'oogen van twee legers, 45 littekens had hy in zijn lijf van voren, niet een van achter. Hy wierd met den tijtel van den Roomschen Achilles vereert. Tot loon van treflijke oorlogsdaaden heeft hy 18 stangen ontfangen, 8 goude kroonen, 14 burgerkroonen, eene belegkroon, 3 muurkroonen, 83 ketens, 25 paardcieraaden, 160 armringen, een geldgeschenk, 10 gevangens, en 20 ossen. Negen triomfwagens heeft hy gevolgt van Veldheeren, die zijne dapperheid voornamelijk aan deze eer had geholpen. Vry meer andere daaden heeft hy uitgevoerd, die *Dion. Halikarnasser* in zijn 10 B. beschrijft. Eindelijk is hy door bedrog der Tienmannen om hals geraakt; nochtans niet ongewrooken stervende, dewijl hy, van hondert schelmen aangetast, noch 15 nederhieuw, en wel 30 wondde, tot datze, van naby hem schroomende te genaaken, hem, aan alle kanten omringt, met schichten, stokken, en zwaare rotssteenen, van boven afgerolt, eindelijk verpletten en overstelpten. Zie den laatstgenoemde Schrijver, 11 B. *Livius* 3 B.

En door een Fenixpen onmooglijk af te maalen,
D'Opiterginers, noch[k.] Vultejus lof ophaalen,
Wier heldestukken elk ontroeren, die ze leest;
Maar 'k wil Held[l.] Sceva, die kloekmoedig, onbevreest
Alleen den vyand wist van Cesars legerwallen
Kloek af te keeren, met de zegevaan doen brallen.
Die edle held, die eer de Gallen had ontroerd,
Sprak, toen Pompejus had zijn krijgers aangevoerd,
En reeds zijn vaandelen zag op het bolwerk pronken:
Naer welke hoolen jaagd, verwijfden, of spelonken

k. Toen de Tribuin *Vultejus* met zijn schip op de koorden, die de *Cilicier* onder water gespannen had, bleef zitten, en geen kans zag daar af te raaken, noopte hy zijn soldaten, die nauwlijks duizend in 't getal waren, om den vyand edelmoedig 't hooft te bieden. Een geheele dag wederstonden zy alle hunne vyanden met een ongelooffelijke dapperheid; doch hy geen uitkomst ziende, hoe zeer zijn volk zich weerde, maar dat zy alle in de handen hunner vyanden zouden vallen, verzocht hy hen dat zy elkanderen zouden vermoorden. Nauwelijks had hy dit verzocht, of zy vielen op elkanderen met zulk een dolheid aan, dat van hen alle niet een overbleef. Zie *Cesar*, *Florus* 4 *B. Lukanus* 4 *B.* die zulks wijtlopig beschrijft.

l. *Kassius Sceva*, een doorluchtig hooftman, die in een kasteel niet verre van *Dyrrachium* door het grootste gedeelte van *Pompejus* macht beslooten wierd, echter zich zo dapper weerde, dat *Pompejus* genootzaakt was, op 't hooren van *Cesars* komst te wijken; waar na in zijn schild 120 gaten gevonden wierden. Zie *Plutarchus* en *Suetonius* in *Cesars* leven, *Valerius Maximus*, *Florus* 4 B. *Lukanus* in zijn 6 B. *Appianus*, en *Cesar* zelf.

+ De vrees en schrik u die nooit Cesar heeft gekend?
Een blooheid die zijn volk is eige noch gewend.
Hoe, zijt gy, eer gy hebt uw bloed gezien, verslaagen?
Noch kan een edle dood uw bloode ziel behaagen?
En schaamt ge u niet, daar gy Romeinen zijt, zo laf
't Gezicht te wenden van uw trotzen vyand af?
Denkt ge om uw eed niet? en is d'eer van u geweeken?
Wel, laat een edle toorn dan uw gemoed ontsteeken.
Gy ziet hoe dat wy, die de zwakste zijn van macht,
Zijn uitgepikt, hoe dat hy tracht met al zijn kracht
Om hier aan deze zy kloekmoedig door te breeken;
Nochtans zal ik het bloed, dat hy gestort heeft, wreeken.
Ik zou zo Cesar hier mijn edle moed mocht zien,
Hoe graag ik eer verwerf, gelukkig zijn, indien
Ik hier al strijdende mocht voor zijn voeten sterven;
Doch zo ik van 't geluk die gunst niet kan verwerven,
Zal my Pompejus doch ook prijzen. mannen staat,
En toond den vyand een ontzachelijk gelaat.
Keert hem uw borst toe om het bolwerk te bewaaren,
En laat zijn zwaerden op uw keel en wangen schaaren.
't Gedruis van uwe vlucht heeft zich alom verspreid;
Het smart uw Veldheer reeds en zijne dapperheid.
Komt, laat ons vechten tot dat Cesar komt, en sterven:
Hy brengt ontzet, en zal de muur weerom verwerven.
Elk stond verwonderd om zijn dapperheid en moed,
+ En ieder stemde hem te volgen op dien voet.
Mit klom hy op een muur van afgevalle steenen,
Rolt toorens naer om laag, en plettert armen, beenen,
En bekkeneelen van de vyanden tot gruis,
Die vierig klommen langs den muur op met gedruis.
Al wat van hout of steen hy krijgen kon in handen
Verstrekte tot geweer. hy knarste op zijne tanden,
En dreigde met zijn lyf den vyand zelf. hy stiet
De klimmers op de borst met stokken. wie men ziet
De muur genaaken met zijn handen raakt om 't leven.
Hy morzelde het hooft met steenen, opgeheven
Met zulk een kracht dat plaat noch schild die stutten kon.
Zijn arm, die waar ze trof, of raaken kon, verwon.
Dien deed hy met zijn bloed en brein de ziel uit braaken,
Een ander brande hy met toortzen baard en kaaken,

+Scevaas aanmoediging der zijnen, tegen Pompejus.

+Zijn gadelooze moed en dapperheit, zoo in 't aanvallen zijner vyanden, als 't verdadigen zijns zelfs.

Een derde stak hy met een fakkel d'oogen uit,
En gaf zijn leden aan een felle vlam ten buit.
Toen nu de lijken, op elkanderen gevallen,
Opreezen tot den rand der afgestormde wallen,
Sprong hy daar over op den vyand in, en zag
Noch staal, noch yzer aan, noch 't geen hem treffen mag;
Niet anders, dan gelijk een pantherdier, beslooten
Van zijn vervolgers, springt met opgeheeve pooten
De sprieten over; en verschrikte al wien hy zag
Met brandende oogen aan, of door een felle slag.
Zijn zwaerd kon, dik van 't bloed der vyanden, meer wonden,
En over al geschaart, hoe fel voor uit gezonden,
Maar brak de leden met een gadelooze smart
Geheel en al van een, en kneusde zelf het hart.
Hy stond als in een muur van vyanden beneepen,
En wierd van ieder een kloekmoedig aangegreepen,
Geen piek, geen pijl, noch steen kon missen als ze vloog,
Maar alles trof hem 't lijf. Fortuin kon van om hoog
Een nieuwe strijd zien, en daar by een held beschouwen
Die[m.] legioenen fier alleen kon tegen houwen.
Zijn schild was door 't geweld der zwaerden reeds geklooft.
Zijn helm geheel geknot kleefde aan zijn bloedig hooft.
Hy had niet meer 't geen hem voor wonden kon verschoonen,
Dies, om zich zelf ontbloot van vrees en schrik te toonen,
En dat hy zich alleen kon weeren met zijn hand,
Wierp hy grootmoedig van zijn arm zijn schild in 't zand,
Noch dat Pompejus hem dien laffen naam zou geven,
Dat hy alleen niet vocht voor Cesar, maar voor 't leven.[+]
Toen vloogen van het heir de pijlen hem in 't lijf,
Zo dat hy waggelde, doch staan bleef bleek en stijf.
Zijn beenen weigerden het lichchaam meer te draagen,
Des zag hy moedig uit wie dat hem kon behaagen
Van d'oorlogshelden om zijn leven, ziel en bloed
Met hem te wisselen. hy scheen in aard en moed
Den olifant gelijk, die, als hy is beneepen
Van duizend jagers om ten prooi hem weg te sleepen,

[+] *Hy word aan allen kanten met pijlen getroffen, zonder te zwigten, Sceva krijgt een pijl in 't hoofd, die hy er met zijn eene oog uitrukt.*

m. D'eerste instelder der *Legioenen* was *Romulus*, gelijk *Livius*, *Dionisius*, en *Plutarchus* getuigen. Onder hem begreep het een getal van *drieduizend voetknechten*, *en driehonderd Ruyters*, gelijk *Rosinus antiq. Rom. lib.* 10. *cap.* 4, uit *Livius* verhaald. Doch het getal was niet altijd even eens, maar in verscheide tijden, ook verscheide. Daarom zeit *Festus* dat *Kajus Marius* het *Legioen* op *zes duizend tweehonderd man* beschreven heeft.

Een bui van pijlen op zijn huit krijgt, echter staat,
En met zijn lange snuit ze aan duizend stukken slaat,
Of schuddende den rug, ze in 't zand doet nederploffen,
En van geen wonden weet hoe doodelijk getroffen,
Dewijl zijn ingewand en hart blijft ongewond,
Noch bloed verliest, of schoon zijn huit vol pijlen stond.
Geen mensch kon, schoon men zag zijn bloed uit d'adren stroomen,
De groote zege, dat hy nederviel bekoomen;
Doch hy wierd door een pijl, die als een blikzem vloog,
In 't hooft getroffen die hem ging door 't slinker oog,
Daar hy ze, al knarssende op zijn tanden, niet liet steeken,
Maar ruktte ze onverzaagd, schoon alle spieren breeken,
Zelfs met het oog uit 't hooft, en trad ze met den voet.
Niet anders dan een beer van Hongarië woed,
Wanneer hy in zijn zy is met een pijl geschooten:
Hy bijt de tanden zaam, en tracht met muil en pooten,
Met draajen, springen, en met wentelen in 't zand,
De pijl te rukken uit zijn huit, en ingewand.
Hy wierd door deze wond van dolle toorne ontsteeken,
Te meer, toen hy het bloed door neus en mond zag breeken,
Zo dat men nauwelijks door 't bloed hem kende. voort
Wierd by de vyanden van vreugd een galm gehoort,
Die niet kon grooter zijn, noch zy meer opgetoogen,
Indien die pijl door 't hooft van Cesar was gevloogen.
Hy toonde door dien slag geen moed, maar pijn en smart,
Doch drukte midlerwijl een felle toorne in 't hart,
+ En sprak heel flauw: houd op, houd op, o strijdgenooten,
Steekt op uw zwaerden, gy hebt bloed genoeg vergooten.
'k Ben doodelijk gewond. wat pijlen dat gy schiet
Om my te dooden zijn verlooren, en om niet:
Ik heb niet meer van doen om tot de dood te koomen,
Dan dat zy werden, die my wonden, afgenoomen.
Komt, vat my levendig, en draagt my voor de tent
Van uw Pompejus, op dat ieder zy bekent,
Dat, als'er een gelijk als Sceva komt te sneeven,
Hy meer een voorbeeld van getrouwheid schijnt te geeven,
En dat Held Cesar, die tot noch voor niemand vlood,
Van zijn soldaaten schelms verlaaten wierd in nood,
Dan dat hy heeft getracht om door een eerlijk sterven,
Een eeuwige eernaam by den naneef te verwerven.

+ *Zijn list*, *en veinzinge van zijn uiterste zwakheit*, *waar door hy Aulus bedriegt*, *en doodt.*

Rampzalige[n.] Aulus die zijn veinzery gelooft,
Schiet toe, en tracht zijn vriend, byna van spraak berooft,
Van d'aard te lichten daar hy lag ter neêr gezegen,
Niet lettende dat hy de punt van zijnen degen
Hield naer zijn aangezicht, waar mee hy, zwaar gewond
Door Sceva, ziel en bloed moest braaken uit den mond.
Zijn moed ontstak weer toen zijn arm was opgeheven;
't Scheen of die felle steek hem krachten had gegeven.
Des sprak hy moedig, dat het ieder kon verstaan:
Zo moet het dien, die my verwonnen houd, vergaan.
Ja, zo Pompejus zelf de vrede wenscht t'ontfangen[+]
Van my en dit rapier, hy zal ze niet erlangen,
Ten zy dat hy zich werpt voor Cesars voeten neer,
En hem zijn vaandels stelt in handen en geweer.
Hoe, bloode, waant gy dat ik u gelijk zou weezen?
Dat ik als gy den dood en 't doodsgevaar zou vreezen?
Neen! van u alle is of zijn liefde of zucht zo groot
Tot uw Pompejus, als mijn drift is tot de dood.
Nauw had hy dit vol moed ten boezem uitgedreven,
Of hy zag Cesars heir zich naer hem toe begeven,
Waar door Pompejus van een onuitwisbre schand
Wierd met zijn heir verlost, dat hy, dus aangerand,[+]
Niet voor een man alleen scheen met zijn volk te vluchten.
De dappre Sceva, die, hoe zwaar gewond, van zuchten.
Noch aarslen wist, bezweek in 't einde, en stortte in 't zand,
En gaf den geest terwijl hy 't zwaerd hield in de hand:
Waar op zijn spitsbroêrs 't lijk, tot in de ziel bewoogen,
Van d'aarde heffen, en 't aanschouwen met hunne oogen,
Meer uit godsdienstigheid en liefde als uit ontzag:
't Scheen of een godheid in zijn borst verborgen lag,
Of dat oprechte trouw en vroomheid van zijn leeden
't Volmaakste beeld had naer het leven willen smeeden.
Elk trok de pijlen uit zijn lichchaam, die ten toon
Gehangen wierden in de Tempelen der Goôn:
Ja men ontzag zich niet God Mars t'ontharrenassen,
Wijl Scevaas krijgsgewaat zijn godheid scheen te passen.
Niet minder stak haar roem in schrandre staatkunde uit,[+]
Een kunst daar Rome door is tot de fierste bruid,

[+] *Zijn laatste woorden, waar by hy zich even moedig toont.*

[+] *Hy, zieltoogende, word van Cesar ontzet, en geeft eindelijk den geest.*

[+] *Staatkunde der Romeinen aangevoerd.*

n. Een voornaam Hooftman onder *Pompejus*, die, toen hy heel *Azië*, en *Kappadocien* overstroomde, zich door dappere daaden had vermaard gemaakt. Zie *Lukanus* 6 B.

En Koninginne van de wereld opgeklommen,
En trots haar voet zette op den nek der Koningdommen.
Lust u een voorbeeld? zie 't in[o.] Prusias. hoe laf
Liet hy Bithinien, en zijn gevreesde staf,
Ja al zijn rijken door Flaminius niet dwingen,
En door dien afgezant de groote zege ontwringen
Op Eumenes, daar hy zo machtig was in 't veld
Als Rome zelf, en tot zijn bystand had een Held,
'k Meen Hannibal, die, schoon hy moest als balling zweeven,
[+] Elk een op 't noemen van zijn blooten naam deed beeven.
Het bloejend Rome wierd ook door zijn wetten groot.
My lust niet op wat wijs[p.] het leger zich besloot
Met dijken, opgehaald van zooden, hoe men vesten
En steeden sloopte, en die aan 't leger gaf ten besten,
Op dat men bouwde 't geen noch stormgevaard of ram,
Noch barssen bok met vrucht te breeken ondernam,
In welkers omtrek men moerassen kon beschouwen,
En wild, en bosschen, op 't wijdloopigste t'ontvouwen.
Of op wat wijze men het steil gebergte spleet,
En weg zette, op dat zich het leger wyd en breed
Kon plaatzen, daar een gragt, van twepaar elleboogen
In breette en diepte, om heên vol water wierd getoogen.

[+]*Hunne legerstant, en wijze van oorlogvoeren voorbygegaan, met de reden waarom.*

o. Na dat *Antiochus* de slag in *Frygien* tegen de *Romeinen* verlooren had, vluchtte *Hannibal* naer *Prusias*, Koning van *Bithinien*, die, door zijn raad gesterkt, byna geheel *Azie* overstroomde, en *Eumenes*, Koning van *Pergamus* overwon. De Raad deze voortgang ziende, en gewoon de Vorsten door haar staatkunde te ringelooren, zonden *Titus Quintius Flaminius*, als afgezant, naer *Prusias*, die door zijn beleid zo veel by dien Koning te weeg bracht, dat hy *Attalus*, de rijken van zijn broeder *Eumenes*, reeds door hem verwonnen, afstond, en *Hannibal*, tegen zijn belofte en eed, aan hem overgaf, die, om niet levendig in zijn handen te vallen, zich met vergif ombracht. Zie *Livius*, *Plutarchus* in 't leven van *Eumenes* en *Flaminius*.

p. Wie de eerste vinder der *Legerbewerpen* geweest is weet men niet. *Frontinus* schrijft zulks in zijn 4 B. 2 H. *Pyrrhus*, Koning der *Epiroten* toe, en dat de *Romeinen*, na dat zy hem in d'*Arusinisse* velden geslaagen, zijn leger machtig geworden waren, hem daar in nagevolgt zijn; doch *Lipsius* doet dit zijn zeggen, uit *Plutarchus* in 't leven van *Pyrrhus*, te niet, uit wien hy in zijn 5. B. deze woorden trekt*: Hy* (Pyrrhus) *verwonderde zich over d'ordere*, *wachten*, *toebereidzelen*, *en gedaante van de legerplaats der Romeinen*, *en spreekende tot een van de vrienden*, *die by hem was*, *zeide hy*: *o Megakles*, *deze order der Barbaren is niet barbarisch.* Ook zeit *Livius* 31 B. van *Filippus* den tweeden van dien naam, Koning van *Macedonien*, dat hy verwonderd was, ziende de legerplaats der Romeinen, en de gantsche gedaante der zelve, en hoe die beschreven was in al haar deelen.

Hoedanig[q.] d'Uitreis was,[r.] de Voortocht,[s.] d'Overtocht;
Of hoe 't[t.] bevel en wil des Veldheers wierd volbrocht.

q. *D Uitreis* word van *Livius* met deze woorden beschreeven, *de Burgermeester Publius Licinius*, *na dat de beloftewenschen in het Kapitool gedaan waren*, *reisde met 't Paludamentum* (de krijgsmantel der Veldheeren) *bekleed uit de stad*; *dit bedrijf geschied nooit als met een groote aanzienelijkheid en majesteit*, *en trekt voornamelijk d'oogen en gemoederen der aanschouweren tot zich*, *alze den Burgermeester verzelschappen*, *wanneer hy tot eenen grooten*, *of door zijn manhaftigheid*, *of staat*, *vermaarden vyand heene trekt*; *want niet alleen de plicht*, *maar ook de lust tot het schouwspel doet van allen kanten de meenigte te zamen vloeijen*, *om hunnen Veldheer te zien*, *aan wiens gezag en wijsheid d'opperste bescherming van den staat vertrouwt blijft.* Ook ziet men deze *Uitreizen* op de penningen zo van *Markus Aurelius*, en *Verus*, als andere, met het opschrift van, PROFECTIO AUG. *Keizerlijke Uitreis.*

r. Dit staat konstig op de zuil van *Trajanus* afgebeeld, alwaar men ziet hoe de Ar enddrager, en standaarddragers voorgaande, de zoldaaten manlijk volgen met den borstkolder aan, en blooten hoofde, hebbende den schild om den slinker schouder, en den helm op de rechter borst met een gesp vast gemaakt, de rechterhand heeft zich vry, de slinke draagt een spies, waar aan op 't topend een ledere zak gebonden is, waar in eenig voorraad is, ter zijde hangt een lepel, en kannetje, of iets diergelijks, met een opgebonden maal, om verschooning van lywaat, of iets anders in te voeren; ja de last, dien zy droegen, beliep tot 60 pond gewichts.

s. Deze ziet men op de penning van *Gordianus*, met dit opschrift, TRAJECTUS AUG. *Keizerlijke Overtocht.* Deze *Overtochten* geschieden overscheepsbruggen, die de *Romeinen* over de stroomen sloegen. Hoedanig zy gemaakt wierden, leert E*unapius* met deze woorden: *'t zijn breede en platte scheepen met welke de stroom gevloert werd*, *leggende op de ree*, *een weinig boven strooms van de plaats daar men de brugge maken wil*; *na dat het teken gegeven is*, *laat men een schip teffens voor stroom tegen de lagerwal drijven*, *'t geene ter bekwamer plaats gekomen*, *een mand vol steenen in de vloed werpt*, *gelijk een anker*, *aan een tou gebonden: waar na het schip gemert*, *met planken en balken*, *die het daar toe in heeft*, *bezoldert*, *en terstond*, *tot op het land toe*, *vast gehecht word*: *dan volgt'er een ander*, *een weinig van het eerste afgescheiden*, *en zo wederom een derde*, *tot dat de brugge tot den oversten oever gebracht is: het schip nu*, *dat tegen den vyandlijken oever leid*, *is met toornen*, *poorten*, *schutters*, *en werpgeweer voorzien.*

t. Hier schijnt *Virgilius* ook op te doelen wanneer hy in 't 3 B. zijner *Landgedichten* zeit:

Non secus ac patriis acer Romanus in armis,
Injusto sub fasce viam cum carpit, *& hosti*
Ante expectatum positis stat in agmine castris.

dat is:

Niet anders doet zijn reis de Romer, *die te voet*
Op 's Veldheers fors bevel den weg afleggen moet,
Gewapend naer de wijs zijns landaards, *om*, *noch sneger*
Dan 't zijnen vyand waand, *te vesten wal en leger.*

Hoe[u.] d'Aanspraak was, of hoe, door[w.] 't heffen van de handen,
Het volk besloot en stemde om alles aan te randen;
Of hoe me in[x.] d'Aankomst van den Keizer wierd gewaar
Een wapendraager, uit de jongens geel van hair,
Dewijl d'ontvouwing van zo veele en groote zaaken,
Een boek alleen, indien men 't al beschreef, zou maaken,
Daar dit maar diend, op dat den lezer wierd geleid,[+]
Als door een Voorhof, naer de Roomsche Majesteit.
Hun luister stak ook uit in weidsche zegepraalen,
Wier pracht en oorsprongk ik belust ben af te maalen.
't Was[y.] Bacchus, die, wanneer hy moedig als een Held,
Had Vorst Deriades ter aarde neêrgeveld,

[+] *Oorsprongke der Roomsche zegepraalen van Bacchus afgeleid.*

u. Zie wat ik van d'*Aanspraaken* op pag. 49 letter p. gezeit heb.

w. De *toestemming* en het *heffen der handen* ziet men op een penning van *Trajanus* heel konstig afgebeeld; ook vind men penningen van *Vitellius*, verbeeldende een naakten *Mars*, die een spies en vaandel om hoog heft, met het byschrift CONSENSUS EXERCITUUM, *Toestemming der Heiren. Lukanus* beschrijft de *Toestemming* en het *opheffen der handen* op deze wijs

- *His cunctae simul assensere cohortes.* &c.

't welk *Oudaan* dus vertaalt.

Hier volgt de toestand op der benden, met de handen
Te heffen naer om hoog, om alles aan te randen
In 's oorlogs ieverdrift; een galm stijgt onder dies
Ten hemel, recht als of een noorder stooker blies
In d'uitgeholde kil van Ossa, daar zijn bosschen,
Met eindeloozen reyk in taajen grond gewossen,
Van daavren, die gedrukt zich krimpen met een zucht,
Of slingren op een bots het pynloof in de lucht.

x. Zie deze *Aankomsten* op de penningen van *Vitellius*, *Gallus*, *Elagabalus*, *Probus*, *Maximianus*, en *Hadrianus* heel naukeurig afgebeeld, met het byschrift, ADVENTUS AUGUSTI, *Aankomst des Keizers*; en op welk een wys die geschieden, by *Suetonius* in 't leven van *Vitellius*; *Tacitus*, &c.

y. De zoon van *Jupiter* en *Semele.* Hy is de allereerste geweest, die, na dat hy *Deriades*, Koning van *Indië*, met zijn spies, die met wijngaardbladen bekleed was, gedood, en geheel *Indië* overwonnen had, gezegepraald, en op een Triomfwagen, die van twee *Panthers* getrokken wierd, gezeten heeft. Zie *Diodorus Siculus*, *Nonnus* 40 B.

En ook[z.] Orontes, op zijn krachten zo vermeeten,
Als overwinnaar heeft op d'eerste koets gezeeten,
Verzeld van boeren, die hem volgden op dien tocht,
En 't hooft al schreeuwende verhieven in de locht.
Zijn kruin vercierde een krans van groene[a.] vygebladen,
Terwijl dat[b.] Botrus, en de razende[c.] Menaden
[d.] O Evan! riepen op een wonderlijke wijs,
Hun Vorst[e.] Triambus, en zijn dapperheid ten prijs.
De[f.] klimop cierde zijn geweer, en d'oorlogsvaanen
Den vuist ontwrongen van de strijdbare Indiaanen;
Dus wierd hy klinkende op Cymbaalen omgeleid,
En zijn verwinningen door 't gansche land verbreid.
+ Maar grooter was de pracht der Cesars binnen Romen,
Hun drift en iever om de weereld t'overstroomen
Sproot uit[g.] de zegepraal, en d'onverganklijke eer,
Die Rome eerbiedig lei voor d'overwinnaar neêr,
Wanneer hy moedig, zo op land- als watertochten,
Haar macht vergrootende, de zege had bevochten.
Met wat gejuig wierd hy verwelkomt van den Raad!
Die hem omgorde met God Jupiters gewaad,
Een tabberd daar de hand van Pallas op ging maalen
Een ry van[h.] palmen, en van goude blikzemstraalen:

+De Keizerlijke zegepraal beschreven; 't gewaad en 't wezen des Keizers.

z. De schoonzoon van *Deriades*, die *Bacchus* zo ver gebracht heeft, dat hy zich zelven heeft verdronken, zijnde de rivier, daar hy in sprong, naer zijnen naam *Orontes* genoemt. Zie *Nonnus* 40 B.

a. Dat hy op zijn hooft een krans van vygebladen gehad heeft, toen hy triomfeerde, getuigt *Diod. Siculus*, *Nonnus*, en andere. Ook noemt de *Griek* de triomf θρίαμ[illegible], welk woord komt van θρια, het welk *Vygebladen* betekent.

b. Een van *Bacchus* vrienden, die zijn naam heeft van βότθυς; betekenende een *Druyve.* Zie *Nonnus* 8 B.

c. Priesters van *Bacchus.* Hun naam is afkomstig van het *Griekse* woord μαίνεσθαι, dat is, *dol en razende zijn*: om dat zy dol wierden, zo haast zy *Bacchus* begonnen te vieren.

d. Een bynaam van *Bacchus.* Om dat de Priesters en de Priesteressen, die hem vierden plachten te roepen: *o Evan Evoë!* waar van zy ook *Evantes* genoemt zijn. Ook is van dat woord de *Ovatio*, of *kleine zegepraal*, by de *Romeinen* in 't gebruik afkomstig. Zie *Mathias Martinius* in zijn *Lexicon Philol.*

e. Een *Griekse* bynaam van *Bacchus*, waar van het woord *Triumphus*, of zo andere willen *Triumpus*, *Zegepraal*, en het roepen van *Iö Triomf* herkomstig is. Zie *Varro de LL* 5 *B.*

f. Dat zijn spies met *veil-* of *klimmerkruid*, van de *Grieken* θύρσος genoemt, bekleed was, toont *Nonnus* 14 B. ook noemt *Euripides* deze spies χιοῶνονβέλος.

g. Niemand mocht by de *Romeinen* triomfeeren ten zy het *Leger*, de *Raad*, en 't *Volk* zulks toegestaan had. Ook wierd aan niemand de zegepraal ingewilligt ten zy hy *vijfduizend vyanden verslaagen had*, gelijk men zien kan uit *Valerius Maximus* 2 *B.* 8 *H. Ob levia praelia quidam Imperatores triumphos sibi decerni desiderabant*, *quibus ut occurreretur lege cautum est*, *nequis triumpharet*, *nisi qui quinque millia hostium una acie cecidisset.* dat is: *Zommige krijgsoversten begeerden dat men hen om lichte strijden de zegepraal toestaan zou*, *om welke te stuiten een wet gegeven is*, *dat niemand triomfeeren zou*, *ten zy hy* 5000 *vyanden in een strijd verslagen had.*

h. De Tabbert die den zegepraalder aangetrokken wierd, van de schrijvers *Toga Palmata* genoemt; ook *Jupiters gewaad*, om dat *Jupiter* met een diergelijke in het *Kapitool* bekleed stond, was van *Purper*, daar *goude Palmen*, *Blikzemem*, *Doppen*, en ook zomtijds *Overwinningen* op geborduurt waaren. *Sidonius Apollinaris* beschrijft ze zeer krachtig aldus:

At parte ex alia textrino prima Minervae
Palla Jovis hutilat, cujus bis coctus areno
Serica Sidonius fucabat stamina murex:
Ebria non solum spirat conchylia sandyx,

KEIZERLYKE ZEGEPRAAL.

Insertum nam fulgur habet, filoque rigenti
Ardebat gravidum de fragmine fulminis ostrum;

't welk *Oudaan* dus vertaalt:

Men ziet aan d'andre kant haar glinstrend schijnzel geven
De mantel van Jupijn, door Pallas kunst geweven,
Die tweewerf ingedoopt in Tyrisch purper, doed
De Karmezijne zijde afschittren met een gloed
Van bliksemen, gestikt door overwicht van draaden;
Of hangt van groen, en goud, en zeeblauw overlaaden.

Zulke Tabberden wierden, of voor de zegepraalders gemaakt, of ook wel uit den Tempel van *Jupiter* gehaald, alwaar zulk een gewaad tot dien einde bewaard wierd.

Het Tyrisch purper gloeide en schitterde door 't goud. 't Ontzaglijk weezen, dat elk bevende beschouwd, Wierd cierlijk over al met[i.] vermiljoen bestreken, Een wet afkomstig van Vorst Cyrus, tot een teken, Dat hy het hemelsch vuur vertoonde in zijn gezicht, 't Geen ieder leerde zijn vermoogen, en hun plicht.[+] D'[k.] yvoore Scepter, daar den Adelaar op praalde Met zijne vleugelen, en d'edle[l.] lauwer straalde In zijne rechterhand. dus heerlijk uitgedost, Als een die 't rijk heeft van zijn vyanden verlost,

[+]*Hy houd een yvoiren rijksstaf en lauwertak in de rechterhand waar mee hy op zijn zegekoets stijgt.*

i. Dat het aangezicht van een, die zegepraalde, met *Vermilioen*, of *Menie* bestreeken wierd getuigt *Plinius* in zijn 33 *B.* 7 *H.* De zelve schrijver zeit ook dat men gewoon was het aangezicht van *Jupiters* beeld daar meede op de feestdagen te bestrijken. Dit zijn zijne eige woorden: *Het aangezicht van Jupiters beeld plag zelf op de feestdagen met Vermilioen bestreeken te worden*, *en de lichchaamen der zegepraalenden*: *ook heeft Kamillus zo getriomfeert.* Om wat reden de zegepraalder daar mee bestreken wierd, toont *Isidorus Orig.* 18 *B.* 2 *H.* met deze woorden: *ze wierden met roode verf bestreeken*, *om dat ze de gedaante van 't hemelsvuur zouden verbeelden*

k. Dat de zegepraalder een *yvoore Scepter* in zijn hand had, blijkt uit *Appianus Alexandrinus*, in de triomf van *Scipio*, welke zegt: *Deze had in zijne eene hand een yvoore Scepter*, *en in de andere een lauwrier*: en *Livius* 30 *B.* 15 *H.* daar hy spreekt van *Scipio*: *na dat Scipio Massinissa eerst voor Koning verklaard*, *en heerlijk gepreezen had*, *schonk hy hem een goude kroon*, *een goude schaal*, *een wagenzetel*, *en een yvoore Scepter: voegende by de woorden deze weerdigheid*, *dat'er in de triomf by de Romeinen niet heerlijker was*, *en dat de zegepralende geen grooter versieringe had:* ook zegt *Juvenalis* in zijn tiende *schimpd.* zeer aanmerkelijk:

Da nunc & volucrem, *sceptro quae surgit eburno.*

dat is:

Voeg hier den Arend by met uitgespreide vleugelen
Op d'Elpe Scepter.

l. Dat hy nevens d'yvoore Scepter een *Lauwertak* in zijn handen had, toont *Appianus*, beschrijvende de zegepraal van *Scipio.* Ook was de lauwrier, voor de zegepraalders, tot een tak in de hand, of een krans om 't hooft, van ouds geheiligt, gelijk *Ovidius* in zijn 1 B. der *Herschepp.* te kennen geeft, daar *Apollo* tegen *Dafne* zeit, toenze in een lauwrier veranderde:

Tu ducibus laetis aderis, *cum laeta Triumphum*
Vox canet, *& longas visent Capitolia pompas.*

dat is:

Gy zult 's rijks veldheer trots en fier
Bekranssen in Triomfe, *en 't hooft van stads gebouwen*,
Het Kapitool zal in zijn statie u aanschouwen.

Deze Lauwertak wierd niet van allerlei boomen, zonder onderscheid geplukt, maar, voor de tijden van de *Cesars*, van de lauweren, die op den *Aventijnschen* berg groeiden. Zie *Dion. Halicarnasseus*, *Ant. Rom.* 3 *B.* by *Kornelius Paschalius* 8 *B.* doch naderhand hebben de *Cesars* van die lauwrier gebruikt, die *Livia Drusilla* uit de nebbe van het *witte hoen* nam, dat uit de hoogte onverzeert in haar schoot geworpen wierd, en dat zy in de Hoven van *Cesar* liet planten; welk gewas in 't laatste jaar van *Nero*, tot de wortel toe verdort is. Zie *Suetonius* in 't leven van *Galba* 1 H. *C. Plinius*, 16 B. 30 H.

Ging hy al juichgende en met ieders welbehagen, Op zijn vergulde, en ook met bloed besprengde[m.] wagen; Daar een[n.] gespan voor stond van paerden, die de sneeu

m. De zegewagen was of *rond* en *verheven*, of byna *vierkantig*, en of een weinig *voor overhellende*, of een weinig *achter uitgierende*, of van *achter* open, gelijk *Oudaan* in zijn zesde *zamenspraak* uit verscheide penningen bewijst. De stof waar van ze gemaakt wierd, was *yvoor.* Zie *Ovidius* in 't 3 B. 9 gedicht van zijn *Pontuskust.*

Illa ducis facies in curru stantis eburno
Excuteret frigus sensibus omne meis.

dat is:

't Gezicht des Veldheers, staande op zijn yvooren wagen
Zou uit mijn zinnen alle yskoutheid heel verjagen.

en *Tibullus* 1 B. Eleg. 7.

- Novos pubes Romana triumphos
Vidit, & evinctos brachia capta duces.
At te victrices lauros, Messala, gerentem
Portabat nitidis currus eburnus equis.

dat is:

De Romer heeft gezien nu nieuwe zegevieren,
En d'Oversten geboeid aan d'armen; maar Messaal
D'yvoore wagen heeft, terwijl de krijgslauwrieren
Uw hooft omgorden, u in trotse zegepraal
Doorluchtig omgevoerd met zijn sneeuwitte paarden.

Ook was zomtijds de wagen *verguld*, gelijk *Appianus* in de zegepraal van *Scipio* met deze woorden zegt: *daar na omringde den Veldheer een meenigte van wierook en reukwerk, welken witte paarden, op een wagen, die verguld, en met verscheide gedaantens verciert was, voort trokken*: en *L. Florus* 1 B. 5 H. *daar van daan is 't, dat men op een vergulden wagen met vier paerden triomfeert.* Zelfs was zy tot teken van overwinninge met *bloed* besprengt, gelijk *Seneka* 1 B. *van de Sachtm.* getuigt: *geen cieraad past de hoogheid van een Prince beter, als de burgerlijke kroon, verkregen door een gered burger, geen den verwonnen vyand ontweldigde wapens, geen wagens met bloed der vyanden bespat, geen uitgeschudden buit verkregen door 't zwaard.* en *Klaudianus de* VI. *Cons. Honor.*

- venere superbi,
Scilicet ut Latio respersos sanguine currus
Adspicerem!

dat is:

Hoe! zijn de trotse dan gekoomen,
Dat ik de wagens zou besprengt zien, binnen Romen,
Met het Latijnsche bloed?

n. *D*e ze zegewagen wierd gemeenelijk van *vier witte* en *snelle paerden* getrokken, gelijk *Appianus*, *Tibullus*, *Klaudianus* en *Virgilius* in 't 12 B. van zijn *Eneas* op deze zeden ziende, getuigt, zeggende:

Poscit equos: gaudetque tuens ante ora frementes
Pilumno quos ipsa decus dedit Orithyia,
Qui candore nives anteirent, cursibus auras.

dat is:

Braveerden met hun hair, de snelste, die hun een Te voorschijn had gebracht, wier maanen, staarten, hoofden, De zon door 't schittren van haar[o.] kroonen gansch verdoofden. De toverkunde, door het[p.] Fascinum van kracht Beroofd, had noch de nyd op d'Overwinnaar macht, Om zijne dapperheid noch voorspoed te beletten, Noch met haar angel zijn verkregene eer te smetten:

Hy eischt zijn paerden,
Die komen brieschende aan, *voor dezen onvervaerden*,
En draven moedig, *dat zijn hart van blijdschap juigt.*
Orithyia had zelf, *gelijk de faam getuigt*,
Dees paarden, *witter dan de sneeu*, *en snel*, *als winden*,
Geschonken tot een praal Pilumnus.

Echter heeft *Pompejus*, *Olifanten* gehad. Zie *Plinius* 8 B. 2 H. *Markus Antonius Leeuwen.* Zie gemelden schrijver 8 B. 16 H. *Elagabalus* dan vier *Honden*, dan vier *Harten*, dan *Leeuwen*, dan *Tygers.* Zie *Elius Lampridius* in het leven van *Elagabalus.* en *Sesostris*, koning van *Egipten*, heeft de *overwonne Koningen* voor zijn zegewagen gespannen. Zie *Diodorus Sikulus* 2 B. 1 H. en *Lukanus*, 10 B.

Venit ad occasum mundique extrema Sesostris
Qui Pharios currus Regum cervicibus egit.

dat is:

Sesostris kwam in 't weste, *en 's werelds uiterste ende*,
Daar hy de Vorsten voor zijn koets, *als paerden*, *mende.*

o. Zomtijds droegen de paerden *goude geparelde kroonen* op hun hoofden; ook wierden goude snoeren in hun staarten en maanen gevlochten. Zie *Appianus* in 't 2 B. van de *burgerlijke oorlogen.*

p. Dit hing onder de zegewagen, en was een *Mannelijkheid*, die om den hals van jonge kinderen hing, gelijk *Lambinus* en *Kruquius* verklaaren in *Horat.* 9 *Toezang.* Om welke reden dat werktuig aan den hals van kinderen hing, zeggenze ons met deze woorden: *de gedaante van de mannelijke roede*, *gehangen aan den hals der kinderen*, *verwekt*, *die 't zien*, *tot lachchen*; *en daarom meend men dat het* Fascinum *de nijd der tovenaars verdrijft en verzet.*

Ook stelde 't hem daar by de nietigheid en plicht, Hoe hoog verheeven door de zege, voor 't gezicht, En dat, hoewel hy 't nu zag vliegen op zijn wenken, Hy echter, dat hy maar een mensch was, zou gedenken. Een[q.] goude lauwerkroon waar van de nek 't gewicht[+] Niet torzen kon, wierd door een dienaar van 't gericht, Die op den wagen stond, hem boven 't hooft gehouden. Ontelbre[r.] wapenen en beukelaars beschouden De Romers, omgevoerd in deze zegestoet. Standaarden, beelden, en al 't overwonne goed, Vertoonden 't wijs beleid des Overwinnaars degen. De[s.] bloemen, kranssen, die men strooiden aller wegen,[+] Het offer, 't offertuig, de Priesters, wier gelaat De zeedigheid vertoont, vergrootten Cesars staat, 't Wanhoopig weezen van de[t.] Vorsten, die behangen Met goude ketenen, die hunne leeden prangen,

[+] *Een gerechts dienaar houd hem een goude lauwerkroon boven 't hoofd.*

[+] *Gevolg der praalwaagen.*

q. Dat deze kroon, *Insignis corona triumphalis*, of *de uitsteekende triomfeerkroon* genoemd, van puur goud was, en door een dienaar of slaaf, die achter hem op den wagen stond, hem boven 't hooft gehouden wierd, vertoont ons *Juvenalis* in zijn 10 *Schempd.* alwaar hy zegt:

Quid, si vidisset Praetorem in curribus altis
Exstantem, & medio sublimem in pulvere Circi
In tunica Jovis, & pictae Sarrana ferentem
Ex humeris aulaea togae, magnaeque coronae
Tantum orbem, quanto cervix non sufficit ulla;
Quippe tenet sudans hanc publicus, & sibi Consul
Ne placeat, curru servus portatur eodem.

't welk het Konstgenootschap *Nil Volentibus Arduum* aldus vertaalt:

Hoe zou hy lachchen, zag hy eens den Veldheer kijken
Uit een verheve karre, en hoog in 't Renperk prijken
Met Jupiters gewaad, en purpre tabberd, stijf
Van goude, geborduurd, nasleepende achter 't lijf,
En met een kroon op 't hooft, zo zwaar van tak, en bladen,
Dat zelfs de sterkste nek verdrukt, en overlaaden
Daar door zou wezen; dies een dienaar van 't gericht
Al zweetende ondersteunt dat noodloos zwaar gewicht.
Hy praale, en pronke met dus staatelijk te rijden,
En kittle vry zich zelf; hy moet toch echter lijden,
Dat een verachte slaaf verzel een Burgerheer,
En op die zelfde koets ook deel hebbe aan die eer.

r. Niet alleen *Wapenen* en *Beukelaars*, maar *Standaarden*, *Schilderyen*, *Verbeeldingen* en *Namen* der *Steden*, *Landschappen*, *Rivieren*, *Volkeren*, *Vyanden*, *Oversten*, &c. Zie *Livius* 37 B. 58 H. *Tacitus* in 't 2 Jaarb. *Cicero* van de plicht. 2 B. *Florus* 19 H. Ook voerde *Vespasianus*, *Judea* overwonnen hebbende, den kostelijken zwaaren *gouden Tafel*, den *gouden Kandelaar*, het *Wetboek van Moses*, en den *Balzemboom*, te voren nooit te *Rome* gezien, in zijn Triomf om. Zie *Plinius* in zijn *Naturelijke historie*, 12 B. 25 H. *Flavius Josephus* in 't 7 B. van zijn *Joodsche oorlogen*, 24 H.

s. Dat de straaten met *Bloemen* en *Kranssen* bestrooid, de lucht met *Reukwerk* vervult, *Offerdieren* geslacht, de Goden aangeroepen en gedankt wierden, terwijl de *Cesars* zegepraalden, getuigen by *Dempsterus*, *Appianus*, *Plutarchus*, enz.

t. Ook gingen de verwonne *Koningen* voor den wagen. Zie *Livius* 45 B. 43 H. daar hy, spreekende van den triomf van *L. Anicius*, verhaald dat *voor den wagen de Koning Gentius met wijf en kinderen, des Konings broeder Karavantius, en andere Illyrische Edelen gevoerd wierden.* Het zelve blijkt ook uit *Ovidius*, en dat zy met *ketenen* geboeit waren, wanneer hy in 't 4. B. van zijn *Treurdichten* in 't tweede *gedicht* zegt:

Ergo omnis populus poterit spectare triumphos,
Cumque ducum titulis oppida capta leget.
Vinclaque captivâ reges cervice ferentes

[+] En voor zijn zegekoets met schreijende oogen gaan, Doen ieder beeven voor zijn dappere oorlogsdaan. De Veldheers volgen hen met[u.] afgesneede hairen, Wier banden 't slaafsche juk aan hun gemoed verklaaren. Maar 't overheerde, en ook aan 't jok verknochte volk, Dat voor zijn vaderland wel eer met spies en dolk Zijn bloed ten beste gaf, gaat nu, met ysre banden Geboeid, naer 't offer reeds ontstooken, en aan 't branden. Zijn slaverny vergroot des Overwinnaars praal. Die,

[+] *Geboeide Vorsten en Veldheeren.*

Ante coronatos ire videbit equos?

dat is:

Zal dan het gantsche volk de zeegestaat zy zien,
De titels lezen van Veldoversten, en Heeren,
En vaste steeden, nu verwonnen met geweld?
Hoe Koningen, gewoon alle andre te regeeren
Met slaafsche boejens om hun nekken gaan bekneld
Voor fiere paerden, die gevlochte kroonen draagen?

Ook wierden zomtijds hun handen en halzen met goude ketenen geboeit, gelijk *Treb. Pollio* vertoont, wanneer hy den zegepraal van Keizer *Aurelianus* beschrijft; en *Seneka* in 't 1 Bedrijf van zijn *Troade* zeggende:

Non Argolici praeda triumphi
Subjecta feret colla trophaeis. &c.

't welk *Vondel* aldus vertaald;

Noch op Argos zegefeeste
Zal[*] hy niet, beangst van geeste,
Draagen met stokoude leên
Hun hovaardige tropheen.
Noch hy zal zijn handen beide
Daar hy Scepters mede zweide,
Tot zijn hartzeer, en verdriet,
Op den rugge vleuglen niet:
Noch de last van gulde boejen
Zal zijne armen niet vermoejen;
En, na zo veel tegenspoets,
Zal hy Agamemnons koets
Niet met yzers aan zijn beenen
Volgen, en 't verheugd Miceenen,
Zonder purper, zonder kroon,
Tot een schouspel staan ten toon.

doch het gemeene volk was met *yzere* ketens geboeid.

u. Het *afscheeren van 't hair*, en dat zulks de *Romeinen* wel de verwonnene volkeren deeden, bevestigt *Propertius* 't 4 B. 12 D.

Testor Majorum cineres tibi, Roma, colendos
Sub quorum titulis Africa tonsa jacet.

dat is:

'k Betuig het zelf by d'assche, uit wie gy zijt gebooren,
Die assche, die gy zelf, o Romen, eeren moet,
En onder wiens verhaal legt Afrika geschooren.

daar geheel het volk met een verheeve taal, [+w.] Iö triomf! Iö triomf! riep langs de straaten, De spotteryen, noch het[x.] schimpen scheen te haaten.

[+] *'s Volks zegegejuich.*

w. Het juichen, krioelen, 't handgeklap, het gelukwenschen, en het roepen van *Iö Triomf*! *Iö Triomf!* werd van *Horatius* in zijn 4 B. 2 gezang nauwkeurig beschreeven.

- *o Sol*
Pulcher, *o laudande*, *canam*, *recepto*
Caesare felix,
Tuque dum procedis Iö triumphe,
Non semel dicemus, *Iô triumphe*,
Civitas omnis: dabimusque divis
Thura benignis.

dat is:

O schoone zon! o loffelijke glans!
Terwijl de Held vooruit rijd met een krans,
Dan stijgt ons stem aldus in 's hemels trans,
Om 't feest te sterken:
Iö triomf. de heele rijksstad zal
Iö triomf vast roepen met geschal.
Wy wierooken den Goden overal
In hunne kerken.

en van *Ovidius* in 't 4 B. van zijn *Treurdichten*, in 't 2 *D.*

Hos super in curru Caesar victore veheris. &c.

dat is:

Maar gy zult, *boven al*, *den purpren tabbert dragen*,
En met gemeen gejuig van 't volk, *en al den Raad*
Verheven zijn, *o Vorst*, *op uwen zegewagen.*
Men zal de straaten, *en den weg*, *dien gy begaat*,
Met bloemen strooien, *elk zal in zijn handen klappen.*
Men zal uw Vorstlijk hooft bekranssen met lauwrier.
Het krijgsvolk zal verblijd u te gemoete stappen,
Iö, *Iö triomf*, *uitschatren met getier.*
Gy zult uw paarden zien den voerman tegenstreven,
Om dat zy door 't gebrom en 't juichen hitzig zijn,
Dan zult ge u naer de kerk en 't Kapitool begeven,
Om d'edle lauwertak op t'offren aan Jupijn.

x. Het stond den soldaten en het geboeft, dat den zegewagen volgde vry allerley *schimpdichten* en *paskwillen* tegen den zegenpraalder, zonder straf, uit te braaken; want *Gellius* zegt *5* B. 4 H. dat toen *Ventidius Bassus*, die zich eer met muilezels op te kopen geneerde, door gunst van *Cesar* en *Antonius* tot hooge bedieningen opgeklommen, *Burgermeester* was geworden, en de *Parthen* in drie veldslagen had verwonnen, het volk deze *schimpdichten* in zijn triomf uitriep:

Concurrite omnes augures, *haruspices*;
Portentum inusitatum conflatum est recens;
Nam mulos qui fricabat Consul factus est.

dat is:

Loopt an, *loopt an*, *o vogelramers*, *ras*,
En wichelaars dewijl'er nimmer was
Zo vreemd gedrocht, *of wonderspook t'aanschouwen*:
Want die voortijds de muylen plag te klouwen,
Komt nu aan 't Burgermeesterschap te pas.

Hy[y.] ment de paerden die vast briessen door 't gerucht Des volks, en 't stuivend zand opwerpen in de lucht; Verzelt van Vrienden, die hem volgden onder 't rennen, Wier[z.] heerelijk gewaad hunne achting gaf te kennen. Dus reed hy door een ry van zegeboogen heên, Terwijl het Roomsche volk zijn wenschen en gebeên Ten hemel zond, en kwam d'ontzaggelijke Goden, Op zijnen wierook, en zijn offerspieren nooden. 't Schreeuwde al Iö triomf! Iö triomf! de Goôn Behoeden Cesar, 't volk, en zijn gevreesden troon! Het Kapitool ontfing hem eindlijk uit zijn wagen,[+] Na dat hy zomtijds twee, ja drie geheele dagen, Met[a.] 't gros van 't leger zijn triomf had omgeleid, En elk den glans getoont van zijne majesteit: Daar hy de Goden[b.] dankte, en aanriep onder 't klaateren Van duizend bommen, die zijn lof en roem uitschaateren: Waar op hy zijne kroon eerbiedig na die eer, En lauwer, in den schoot lei van[c.] Jupijn ter neêr. Maar laat ons Romen in haar muuren eens beschouwen,[+] Met haare Tempelen en trotse praalgebouwen, Wier droeve puinhoop den nakomeling verplicht; Zich te verwonderen met een verbaast gezicht.

[+]*Hy komt op 't Kapitool daar hy den goden dankofferd.*

[+]*Romes Tempelen en praalgebouwen aangeroerd*: *die van Minerve.*

y. Dat de zegepraalder de paarden zelf mende kan uit *Val. Maximus* 3 *B.* 4. *H.* afgenomen worden, als hy van *Atilius* zegt; *die door 't boerenwerk vereelde handen hebben 't algemeene welvaaren bevestigt*, *en groote legers der vyanden verstaagen*, *en welke onlangs het jok der ploegende ossen bestierd hadden*, hebben de teugels van de zegewagen vast gehouden: *noch hebben zich ooit geschaamt na 't afleggen van den yvooren staf den boerschen ploeg weder te hanteeren.*

z. De naaste *Vrienden* en *Bloedverwanten* van den zegepraalder reeden ontrent en rondom den zegewagen, en waaren met *witte tabberden* gekleed. Zie *Alex. ab Alexandro Genial. Dier.* 6 *B.* 9 *H.*

a. Dit bestond uit alle hooge *Officieren*, *Kolonels*, *Tribunen*, *Praefecti legionum*, *Centurionen*, *Legaten*, en andere tot *staat verhevene mannen*, verciert met praalklederen, als ook *soldaten.* Zie *Suetonius* in 't leven van *Tiberius* 20 H.

b. Het *gebed*, en de *dankzegging*, die de zegepraalder op het *Kapitool* voor de Goden uitstortte, bestond in deze woorden: *Ik danke van harte en met vreugde*, *u*, *o goedigste* Jupiter, *en grootste* Juno, *en u andere beschermers*, *en bewoonders van dit Kasteel*, *nademaal de Roomsche zaaken tot op dezen dag en stonde door mijne handen*, *naer uw welbehagen*, *behouden en gelukkiglijk uitgevoerd zijn*, *bewaard de zelve*, *gelijk gijze bewaard*, *bidde ik ootmoedelijk*, *onderhoud ze*, *en beschermtze genadelijk.* Zie *Rosinus antiq. Rom.* 10 B. 29 H.

c. Dat hy na de offerhande, de *goude kroon*, die boven zijn hooft gehouden was, met den *Lauwertak* in den schoot van *Jupiter* nederleide getuigt *Suetonius* in 't leven van *Domitianus* 6 H. en *Ovidius* in 't 4 B. van zijn *Treurgedichten*, zeggende:

Et dabitur merito laurea vota Jovi.

dat is:

Men zal aan Jupiter naer zijn verdiensten geven
Het Lauwrenhulsel, dat hem toegeheiligt was.

Doch wiens verstand of pen is machtig af te maalen, Den glans, daar Rome pleeg zo heerlijk mee te praalen? Wie kan den Tempel van[d.] Minerve schoon gebouwd, En van den Romer in dien luister lang beschouwd, [+] Beschrijven? of wie zal dien van[e.] Diane ontvouwen, Dien Vorst Augustus deed met zo veel kosten bouwen, Na dat hy Sextus met zijn oorlogsmacht verwon? Wie dien van d'[f.] Aarde, of der[g.] Gezondheid, of der[h.] Zon, Of[i.] Overwinning, der[k.] Fortuin, of der Godinne Des hemels[l.] Juno? dien van[m.] Cyprus Koninginne,

[+] *Diane, enz.*

d. Hy is eerst door *Tarquinius Priskus*, vyfde Koning van *Rome*, op den *Aventijnschen* berg gebouwt, toen hy de *Latijnen*, *Sabijnen*, *Tuskanen*, en *Hetruschen* door zijn dapperheid beteugeld had, Zie *Livius* 1 B.

e. Men ziet ze by *Choul*, 84 bl. op een Penning van *Augustus*, waar aan de eene het beeld van *Diane* met boog en pijlkoker op den rug, en aan de andere zy de Tempel staat, in 't midden van de zelve ziet men een scheeps zegeteken, en daar boven op een stormhoed naer d'oude wijze: uit het voorste van een schip rijst een paal met haar takken, daar een borstpansier aanhangt, en ter plaats daar d'armen uitkomen, strekken de gekorte takken zich vorder uit; waar aan eene een rond schild hangt, en aan 't andere een zwaard met een spies gekruist: onder het pansier, overdwersch tegen de paal, hangt aan d'eene zijde noch een andere paal, en een scheepsroer aan d'andere; tot teken der nederlaag van *Sextus Pompejus*; wanneer *Augustus Sicilien* weder innam; 't welk vertoont word door de drie beenen, het veldteken van *Trinakria*, afgebeeld midden in de voorgevel des Tempels, met het opschrift, IMP. CAESAR: *Cesar*, *Veldheer.*

f. De Keizer *Commodus* heeft *d'Aarde* op een van zijn penningen met een leggende vrouw afgebeeld, die met haar rechter arm op een vat leunt, waar uit een wijngaard groeid, rustende met d'andere op een hemelskloot; hebbende aan haar zy vier kleine vrouwebeeldjes, van welke d'eene haar een druiventros aanbied; d'andere heeft koorenaaren in haar slinker, en een bloemenkrans in haar rechter hand; de derde heeft een schaal, daar eenige vocht in is; de laatste is een Overwinningbeeld, dat een palmtak draagt, waar onder staat: TELLUS STABILIS; *de bestendige Aarde*, gelijk men zien kan by *Oudaan* Tab. 98. 8. P.

g. Deze Godin, zonder welke niemand, gelijk de *Romeinen* geloofden, zijn aanslaagen gelukkig kon uitvoeren, had haar Tempel, gelijk *Viktor* zegt, in de zesde wijk van *Rome.* Ook heeft haar *Domitianus* een ander klein tempeltje gesticht, na dat hy verlost was uit het gevaar, waar in hy op 't aankomen van *Vitellius* binnen *Rome* geweest was. Zijn gedaante kan men zien op een van zijn penningen, in mijn *Muntkabinet*, met dit opschrift: SALUTI AUGUSTI, *Aan de welstand des Keizers.*

h. Alhoewel de meeste schrijvers zeggen dat hy van een ronde gedaante was, blijkt het echter uit een penning van *Markus Antonius* by *Choul* 204 bl. dat hy vierkant geweest is, dewijl daar op een vierkante Tempel, die een zon in 't midden heeft, afgebeeld staat, verzeld met deze letteren: III. VIR R.P.C. *Drieman om den staat vast te stellen.*

i. Deze Tempel is eerst, zo *Livius* in zijn 10 B. getuigt, van de Burgermeester *Posthumius* gebouwt, en daar na door *M. Porcius Kato* verbeterd. Zie wat ik, hoe d'*Overwinning* afgebeeld wierd, op pag. 22, lett. x gezeit heb.

k. De Koning *Servius Tullius* is d'eerste geweest, die een Tempel voor de *Fortuin* op den *Aventijnschen* berg gebouwt heeft, in welke *Q. Katulus* twee getabberde beelden, en *Paulus Emilius* een beeld van *Minerve*, door *Fidias* gemaakt, vereerde. Naderhand heeft *Nero* in zijn *goude paleis* een marmere Tempel voor de *Fortuin* gesticht. Ook heeft de schout *Domitius* een Tempel der *Fortuin over d'eerste geboorten* op den *Quirinaalschen* berg opgerecht. Buiten deze Tempels was'er noch een *der Mannelijke*, en een der *Vrouwelijke Fortuin*, enz.

l. Zie dezen Tempel op een penning van *Augustus*, van voren met vier *Dorische* kolommen verciert, in welkers Fries dit opschrift staat, JUNONI, *aan Juno. Choul* 45 bl.

m. De Tempel van *Venus* was van Koning *An. Martius* op den berg *Celius* gebouwt, niet verre van den Tempel van den Boschgod *Faunus*, op welke plaats heden de Kerk van 't *H. Kruis in Jerusalem* staat. Zie hoe de schempdichter *Juvenalis* de gebeden van de zwangere vrouwen, aan die Godin, in zijn 10 *Schimpdicht* afmaalt.

Waar in een jonge vrouw, die groot van kinde gaat, Haar oogen nederig op 't beeld van Venus slaat,+ En om een schoone zoon, of dochter bid, die wakker Beploegen laat, of ploegt haar weelderigen akker? Wie van den[n.] wreeker Mars? gesticht van Vorst August,+ Naer zijn belofte, als hy aan d'Itaaljaansche kust Het anker wierp, en, na veel droeve nederlaagen, Zijn trotse vyand by Filippen had geslaagen; Daar hy den zegenvaan, en Roomschen Adelaar Eerbiedig plaatste, en ook de wagen by 't altaar Gezet wierd, waar dat meede, op ieder eens begeeren, De zegepraalder was gewoon te triomfeeren. Wie van den[o.] Vrede? die, als[*] Plinius ons

+ *die van Venus.*

+ *Van Mars door Augustus gesticht*, *byzonderheden der zelve.*

n. Dat *Mars* onder *Augustus* zijn eersten Tempel in de stad bekomen heeft is kenlijk; 't zy in 't *Kapitool*, of gelijk *Ovidius* in het 5 B. der Alm. zeit.

Templaque in augusto conspicienda foro:
Et Deus est ingens, *& opus*; *debebat in Urbe*
Non aliter Nati Mars habitare sui.

dat is:

Op 't heerlijk Martveld staan zijn Tempelen ten toon:
Groot is de God, *en groot 't gebou hem opgedragen*,
Dus voegt hem in de stad te woonen van zijn zoon.

dat *Augustus* deze Tempel aan *Mars den Wreeker* beloofde, toont *Ovidius* in deze vaarzen,

Mars ades, *& satiascelerato sanguine ferrum.* &c.

dat is:

Koom herwaarts, *laat zich 't staal in 't heiloos bloed verzaden*
Mars, *en draag uw gunst tot mijn gerechte zaak*,
Gy zult uw Tempelen, *op zo verheve daaden*
Verkrijgen, *en den naam van Wreeker*, *om mijn wraak*;
Dus sprak August, *en kwam verheugd met zege weder.*

en wat verder.

Des word aan vader Mars zijn Tempel opgedragen,
En d'onbezweke naam van Wreeker andermaal,
Als Cesar, *om zich van zijn kerkbelofte ontslagen*
Te zien, *hem plechtiglijk de schuldige eer betaal.*

in dezen Tempel besloot *Augustus*, boven dat ik in mijn vaarzen gezeit heb, dat de Raad vergaderen zou, om van d'oorlog en zegepraal te beraadslagen; en dat ze, die met het opperste gebied naer de landschappen trokken, van hier zouden hunne uittocht aanvangen, en die overwinnaars weder kwamen alhier de verciersel en hunner zegepralen brengen. Ook deed hy d'uitheemsche Koningen in dezen Tempel bezweren, dat ze in de trou en vrede, dien ze verzochten, volstandig blijven zouden. De gedaante daar van kan men zien op een penning van *Augustus* in het Kabinet van *Godart Kroonenburg*, met dit opschrift, MARTIS VLTORIS, *Aan Mars den Wreeker.*

o. Deze heerlijke Tempel, waar van *Plinius*, *Herodianus*, en anderen gewag maaken, heeft *Vespasianus* gebouwt. Behalven d'onnoemelijke schat, die in dezen Tempel was, stonden daar in de schoonste Beelden, die door de beroemste Meesters gemaakt waaren, waar onder het beeld van *Venus*, door *Timantes* gewrocht, boven alle in kunst uitstak. De gedaante kan men zien op twe penningen van *Vespasianus*, by *Choul.* 6 bl. en in mijn *Muntkabinet.*

* *In 't* 36 *B. der Natuurlijke Historien.*

meld, Voor een der wonderen van Rome wierd geteld.[+] Die schoone tempel, die van buiten en van binnen D'aanschouwers streelde, en ook ontroerde ziel en zinnen Door duizend beelden, waar aan kunst noch geest ontbrak, En, door de glans van 't goud de zon in d'oogen stak, Is, toen Vorst Kommodus de rijkstroon heeft betreeden, Tot aan den grond[†] verbrand met al zijn heerlijkheden.

[+] *Heerlijkheid van den Tempel der vrede, die ten tijde van Kommodus verbrandde.*

† *Herodianus* 1 B.

Wie dien van[p.] Janus, of van d'[q.] Eendracht, of de[r.] Deugd? Wie van[s.] Augustus, of van[t.] Rome, of van de[u.] Jeugd? En honderd andere, niet mooglijk op te tellen, Om mijnen Lezer met hun naamen niet te kwellen? + Het Kapitool, dat met zijn glans de zon verdooft, Pronkte op Saturnus berg, en kreeg zijn naam naer 't hooft Van[w.] Tolus, dat, terwijl men beezig was met 't bouwen Eens Tempels, waar men in zou nederig beschouwen Het beeld van Jupiter, gevonden wierd zo frisch En bloozend, als een hooft dat pas begraaven is; Ja ieder zag, als van verwondring opgetoogen, Daar bloed uitvloejen, 't geen noch heet was, met zijn oogen. Dat marmere gevaarte, als uit een rots gebouwd, Stiet met zijn spitzen, en zijn dak van dierbaar goud In 't oog der starren, en geschraagd van marmre stylen,

+Het Kapitool op Saturnus berg gesticht, breeder beschreven, eerst van buiten, ook van binnen, alwaar de voornaamste pronkbeelden worden opgetelt. Torquaat. Brutus. De Drusen.

p. Deze Tempel, die zommige zeggen dat *Romulus*, zommige dat *Numa* gesticht heeft, was vierkant, en had ysere poorten. Men ziet zijn gedaante op een Penning van *Nero*, in het *Muntkabinet* van Dr. *Ludolf Smids*, geteekend: PACE P.R. TERRA MARIQ. PARTA IANUM CLVSIT. *De vrede voor het Roomsche volk te water en te lande bekomen hebbende, heeft hy* Janus *toegesloten.*

q. Behalven verscheide Tempelen die aan de Godin van d'*Eendracht* toegewijd zijn, heeft *Tiberius* haar een, uit last van zijn Moeder *Livia*, gebouwt, gelijk *Suetonius* in 't leven van *Tiberius* bevestigt.

r. Deze Tempel was van *Markus Marcellus* tegen den Tempel der *Eere* aan gebouwt, en had maar een ingang, 't welk vertoonde dat den ingang om tot *eere* te komen niet open stond, dan door middel van de *deugd.* Ook was hy aan de poort van de stad gesteld, op dat de soldaaten, die daar uit naer den oorlog trokken, zouden weten, dat zonder *deugd* geen *eere* noch roem verkregen wierd. Zie *Livius*, *Plinius*, enz.

s. Deze Tempel wierd *Augustus* na zijn vergooding door *Tiberius* gebouwd, doch voltrokken en ingewijd door *Kaligula*, waar in hy onder den naam van *Jupiter* en zijn vrouw *Livia* onder den naam van *Juno* plechtelijk geëerd wierd, gelijk *Prudentius* in deze vaerzen te kennen geeft:

> *Posteritas mensae, atque adytis, & flamine, & aris.* &c.

dat is:

> *De nazaat eerd August met priester, en altaar,*
> *En maand, en offerhand, en nederig gebaar;*
> *Men zoekt in 't kerkvertrek zijn godspraak raad te vragen;*
> *Hem worden tijtelen en tempel opgedragen,*
> *Als aan Jupijn: men maakt een heiligdom waar by*
> *Vorstinne Livia Godiinne Juno zy.*

men ziet de gedaante van dezen Tempel op een penning van *Kaligula* met dit opschrift: DIVO AUG. *Aan den vergooden Augustus.*

t. Deze Tempel die by gemelde *Smids* op een penning van *Maxentius* afgebeeld staat, stond, gelijk *Prudentius* zegt, in de heilige straat; dit zijn zijn eige woorden.

> *Ac sacram resonare viam mugitibus ante*
> *Delubrum Romae colitur nam sanguine & ipsa*
> *More Deae, nomenque loci seu numen habetur.*

dat is:

> *Men hoord de heilge straat voor Romes tempel loeijen,*
> *Want zy word ook met bloed van kalveren, en koeijen,*
> *Als een Godin gedient; en 't geen een naam verstrekt*
> *Groeit tot een godheid aan.*

u. De Tempel der *Jeugd* stond niet verre van den Tempel van *Neptunus*, en de *God des Raads*, en was door de Tienman *Licinius* gebouwd.

w. Dus zegt *Arnobius*, gelijk *Lipsius* van Romes Grootsh. 5. H. getuigt, en dat hier door, van *Caput*, en *Tolus*, de gansche berg *Kapitolium* genoemt wierd. *Dion. Halikarnasseus* voegt

Vertoonde aan 't Roomsche volk d'ontzagbre[x.] bondelbylen Der Burgermeesters, die gestrikt met lauwerblaân, Als Kapiteelen op die trotse pijlers staan.

daar by, dat het noch zo bloejend, en levendig scheen toen het opgegraven wierd, als of het onlangs begraven was geweest; ja dat het bloed heet was 't geen daar uit vloeide. Zie zijn 4 B.

x. De *Bondelbijlen*, of *Busselen*, van de Romeinen *Fasces* genoemt, waren *rijsjes* of *stokjes*, die rondom een *bijl* gebonden waren, en tot een getal van twalef, voor ieder Burgermeester, als een teken van hun waardigheid, gedragen wierden; doch naderhand is zulks maar voor een Burgermeester gedaan, gelijk *Dionysius* en *Dio*, by *Thysius*, in zijn Aantekeningen op *Sallustius* getuigen.

Van binnen praalde 't beeld van Held[y.] Torquaat, wiens oogen Noch scheenen met den Volsch doorluchtig t'ooreloogen; Men zag de strengheid uit zijn weezen, en 't gezag, Toen hy zijn zoon het hooft van 't lichchaam met een slag Liet kappen, schoon hy als verwinnaar binnen Romen Ontfangen wierd: doch niet zijn last had na gekomen. De dappre[z.] Brutus stond naast hem ter rechterhand, Die zich gewillig voor de welvaart van het land Heeft opgeoffert; met de[a.] Drusen, die als paalen Voor Rome stonden, om haar glans in top te haalen. Men zag'er[b.] Kurtius, die met zijn edel bloed,[+] En leven dempte den verderffelijken gloed. En[c.] Regulus, de schrik van Afrika, wiens leven[+] En oorlogsdaaden tot de starren zijn verheven, Die, schoon dat Mannius hem deerelijk verried, Vernoegt voor Romen, in Karthago 't leven liet.

[+]*Kurtius.*

[+]*Regulus.*

y. *Titus Manlius Torquatus*, dus genoemt na hy een *Francois* in een kampgevecht overwonnen had, dien hy zijn gulden halsband (*Torques* genoemt) afnam, en aan zijn hals hing. Deze, zeg ik, ontzag zijn zoon niet, toen hy zijn vyand *Genutius Metius*, die hem uitdaagde, overwonnen had, en zegepralende naer *Rome* keerde, om dat hy zijn last niet gevolgt had; maar liet hem, tot een voorbeeld van anderen, het hooft afhouwen. Zie *Livius*, *Viktor*. *Seghetus* doet hem in een puntdicht, door de Heer *Vollenhove* vertaald, by 't halsgerecht aldus spreken:

De krijgstucht ga voor d'eer. zie daar een heilzaam voorbeeld:
Dat elk zich spiegle, wie dit hard, of billijk oordeeld.
Leer dus uw veldheers last en rechtbijl, o soldaat,
Ontzien. by oorlogstucht bestaat de Roomsche staat.

z. Zie wat ik van hem op pag. 20 letter f gezeit heb. *Seghetus* doet hem, dus sprekende in een puntdicht, door meergemelden *Vollenhove* vertaald, met een gevelde speere op *Aruns Tarquinius* inloopen.

'k Zal Rome, u grooter heil, dan zelf de vryheid was,
Nalaten van mijn trou: dit wenschte ik menigmalen
Met al mijn harte en ziel. gy booswicht zult nu ras
Met welverdiende straffe uw lasterstuk betalen.
Ook sterve ik van zo snood een hand niet ongerust,
o Goden, zo mijn hand hem desgelijks mag deeren.
Jupijn, d'aards wreker zelf, aanschouwt dees wraak met lust.
Lukrees, ik kome uw graf met dezen lijkdienst eeren.

a. Zie wat *Livius*, *Plutarchus*, *Viktor*, *&c.* van de *Druzen*, en hoe edelmoedig zy zich voor 't vaderland gekweeten hebben, zeggen.

b. Toen *Rome* door een zwaare pest (veroorzaakt door kwade dampen, opgerezen uit zekere kloof, midden op de merkt zich openbarende) aangetast, en *Kamillus* weg gerukt was, rechten de *Romeinen*, om de gramschap der Goden te verzoenen, speelen op, waar na hen door de Priesters te kennen gegeven wierd, dat, als een *Romein* hem goedwillig den Goden offerde, en hem levendig in dien kuil liet begraven, de sterfte zou eindigen. *Markus Kurtius*, in 't bloejen zijner jaaren, gaf hem voor 't gemeene nut over, die daar op gewapend, en zittende op zijn beste paard, in dien diepen kuil sprong, die zich na hem terstond toe deed, waar na de sterfte ophield. Zie *Livius*, *&c.*

c. *Markus Attilius Regulus*, na dat hy de *Karthagers* op zee geslagen, *Afrika* ingerukt, *Klupea* ingenomen, en het schriklijk gedrocht aan den vloed *Bragada* gedood had, door de lagen van *Mannius* van *Xantippus* gevangen zijnde, wierd op zijn eed naer *Rome* gezonden, om, op eerlijke voorwaarde, vreede te maken, of weêrom te keeren. Hy, het belang van zijn vaderland meer dan zijn leven achtende, ried den Raad de vreede af, en ging edelmoedig weder naer *Karthago*, niet achtende het schrejen van vrou en kinderen, daar hy van *Xantippus* vermoord wierd. Zie *Livius*, *Cicero*, *Valer. Maximus*, *Appianus*, *Orosius*, *Eutropius*, &c.

+ By hem stond Held[d.] Kamil, vermaard door oorlogstochten, En overwinningen op monsters en gedrochten; Van ieder een genoemt de tweede Romulus. + 't Ontzaglijk statubeeld van Held[e] Fabritius, Stond noch zo moedig, als toen hy in Pyrrhus tenten Het goud versmaadde, en lachte om felle dreigementen. + En[f.] Cincinnatus, die, geroepen van den ploeg, Tot oppervoogd verklaard, den last van Rome droeg, En Gracchus Klelius kloekmoedig heeft verslagen: Een man, die loffelijk het rijk na zestien dagen Regerens, en een reeks van dappre heldedaân, Verlaaten heeft, en weêr is naer zijn ploeg gegaan. + Ook stond'er[g.] Decius, die, toen de Roomsche machten Lafhartig vlooden, en aan huis noch krijgseed dachten, Zich zelf gewillig, in het nijpen van dien nood, Heeft opgeoffert, en den staat door zijne dood Verlost; 't Latijnsche heir doen zidderen en beven, Toen hy zich midden in hun benden had begeven. Hy had het oog op 't beeld van zijnen zoon geprent, Wiens daad d'Eturier en Romer is bekent, En eer de doodsteek wou voor 't vaderland ontfangen, Als ingehaald zijn met triomf- of feestgezangen.

+*Kamil.*

+*Fabritius.*

+*Cincinnatus.*

+*Decius.*

d. *M Furius Kamillus*, van de *Romeinen* de twede *Romulus* genoemt, was de doorluchtigste der *Romeinen* zijns tijds. Hy verjoeg de *Gallen* uit *Rome*, van hen byna uitgeplonderd, en herstelde dus zijn vaderland weder in zijn eerste vryheid. Zie *Livius*, *Viktor*.

e *Kajus Fabricius*, als afgezant van de *Romeinen* aan *Pyrrhus*, Koning van *Epieren*, gezonden zijnde, om de gevangenen van hem te lossen, wierd van *Pyrrhus* om zijn zeden, gestalte en redenering verzocht by hem te blijven, hem, hoorende dat hy arm was, het vierde deel van zijn rijk aanbiedende; doch hy zulks edelmoedig afslaande, zocht *Pyrrhus* hem door 't gebrul der olifanten, en dreigementen te verschrikken, waar op ik hem in mijn *Keurstoffe*, *Livius* volgende, aldus liet antwoorden:

Neen, *neen*, Fabritius *zal Rome nooit verlaaten.*
De deugd alleen, *mijn Heer*, *maakt een Romein*, *geen goud.*
Al gaaft gy my uw kroon, *ja al des weerelds staaten*,
'k Verried mijn vaderland, *mijn eer nooit. gy aanschout*
Een held hier, *Pyrrhus*, *die noch voor uw olifanten*,
Noch voor uw zege, *noch uwe oorlogsmachten beeft.*
Ik schrik niet, *schoon ik sta omcingelt van trawanten.*
Ik acht geen dood, *als ik doorluchtig heb geleeft.*
'k Ben arm, *maar geen Romein streelt zich met goude vaten*:
Hy tracht naer volkeren te trappen met den voet,
Die door den glans van 't goud een eeuwige eernaam haten.
Ook ben ik schuldig aan mijn vaderland mijn bloed.

f. De bynaam van *Lucius Quinctius*, Roomsch Burgermeester, dien de afgezanten het kleed van staat opdroegen, zo als hy, nauwelijks gekleed, zijn zaaiakkers omploegde; tot welken handel hy ook is weder gekeerd, na dat hy de *Volschen* en *Sabinen* overwonnen, en over de zelve gezegepraald had. Zie *Livius*, *Viktor*, &c.

g. Hoe de *Deciën*, vader, zoon en neef, op de dikste troepen des vyands, die hun heir te sterk viel, te paarde inlopende, (na dat ze kostelijk gekleed, met byzondere ceremonien en woorden zich aan d'aarde en onderaardsche Goden hadden toegewijd) voor 's vaderlands welstand hun leven opofferden, word van *Valerius Maximus* 5 B. beschreven, en van *Plutarchus* onder de *Romeinsche* daaden, by de *Grieksche* vergeleken; breeder te zien in het 7, 8, en 10 B. van *Livius.* Ook worden hun daaden by *Viktor* en *Florus* in zijn 1, 14 en 17 B. *Manilius, Klaudianus*, en dikmaal by *Cicero* gelezen.

En[h.] Paulus, dien eer zwaar in 't aangezicht gewond,[+] Het heldenbloed noch scheen te vloejen uit den mond, Die, toen het Tyrus heir, door Hannibal gesteeven, Den roomschen Arend sloeg, zich niet wou scheep begeeven En vluchten, maar half dood, van edle wraak gezart, Den Sidonier de kling manmoedig wrong door 't hart, En tot zijn laatste snik van aarzlen wist noch zwichten, Tot dat hy neêrviel door een bui van scherpe schichten. Ook stond'er[i.] Marius, en[k.] Gracchus, en[l.] Serraan,[+] Al groote mannen, en vermaard door heldendaân. En[m.] Scipio, die na den heerelijken zegen Op fier Karthago, heeft van 't volk den naam verkregen Van Afrikaner, en weemoedig Romes val Voorspelde, als hy Karthage, een stad die Hannibal Zo dapper had beschermt, zag branden lichter laagen. Elk een kon 't oorlogs beeld van[n.] Kurius behaagen,[+] Geschonden door den tijd, wanneer hy overdacht Hoe heerlijk hy het goud des vyands had veracht,

[+]*Paulus.*

[+]*Marius. Gracchus. Serraan. Scipio Afrikanus.*

[+]*Kurius.*

h. Zie wat ik van hem op pag. 56. letter f. gezeit heb, en noch van hem in 't beschrijven van *Jupiters* Tempel zal zeggen.

i. Hoe dapper *Kajus Marius* geweest is, toonen zijn zegepraalen. Zevenmaal is hy Burgermeester geweest; eindelijk door *Sylla* onderdrukt en uit *Rome* gedreven, is hy genootzaakt geweest naer *Afrika* te vluchten, en zijn kost te bedelen: in welken tijd hy dikwils in de ruïnen van *Karthago* zijn eerste staat overdacht. Zie *Florus*, *Paterkulus* 2 B. 19 Hooftst. *Lukanus* 2 B. *Plutarchus*, *Juvenalis* 10 *schimpdicht.* De Heer *Smids* doet hem, zittende tusschen de ruïnen, op het puyn van *Karthago*, aldus spreken:

Is dit het overschot der dartele gebouwen,
Karthago? steenen, ruig met gras en mosch begroeid?
O oude sterke stad! hoe kan ik het aanschouwen,
En niet optrekken't vocht dat langs mijn wangen vloeid?
Hier hangt een staatsieboog op halfgebroken zuilen!
Daar leunt een zwaare muur op 't afgescheurt portaal!
Gins gaapt een ingestort gewelf! in deze kuilen
Blinkt een geslepen vloer van een gesloopte zaal!
Ach! als ik dus hier zie dat steden konnen sterven,
Hoe durf ik zuchten om mijn smart en bitter lot?
Krankzinnig jammeren in mijn ellendig zwerven?
En aan u klagen dat ik ben der Penen spot?
Karthago! neen; ik zal mijn hartzeer tegenstreven;
Ik, die zesmaal wel eer Roomsch Burgermeester was,
Zet dat ontnoomen ampt en boei, en vlucht, beneven
Uw vest, vernielt, en, door 't Roomsch vuur, verbrand tot as.
En schoon de dood den draad mijns levens af wou snijen
Op deze puinhoop, waar vond ik toch schoonder graf
Als 't hol geraamte van die trotse gallerijen?
Maar ach! zy week al meer als eenmaal van my af.
Zy vreest voor Marius, en schrikt tot hem te komen,
Die felle dwingeland, en wreede beul van Romen.

k. *Titus Sempronius Gracchus*, Burgermeester van *Rome*, een man van edelmoedige dapperheid, en een ongekreukt gemoed. Hy overrompelde de *Kapuaners*, die op bedrog uit waren, overviel de *Karthagers* in 't beleg van *Kume*, sloeg *Hanno* en zijn heir, en stelde de slaven in vryheid; doch eindelijk door *Flavius Lukanus*, hooftman der *Lukaners*, verraden, wierd hy door de machten van *Mago* in *Lukanien*, na een dapperen tegenstand, in den strijd gedood, die zijn lichchaam naer *Hannibal* zond. Zie *Livius.*

l. Zie wat ik van hem op pag. 56 letter h. gezeit heb.

m. Zie wat ik van hem op pag. 55 letter b. gezeit heb. Dat hy om den brand van *Karthago* geweent heeft, herdenkende dat *Rome* ook eens zo zou te grond gaan, getuigt *Appianus Alexandrinus* in zijn *Punische* oorlogen.

n. *Markus Kurius*, met de bynaam van *Dentatus*, om dat hy met tanden geboren was, Burgermeester geworden zijnde, wierd door de gezanten der *Samniten*, *Romes* hardste vyanden, aangezocht, en, terwijl zy wisten dat hy arm was, goud aangebooden, zelf op dien

En zich vernoegde op 't land met een gerecht van raapen, En op wiens zorg men mocht in Rome veilig slaapen. + De dappre Krijgstrubuin[o.] Kalfurnius stond fier By al die Helden, met een krans van lauwerier, Wijl hy den Burgerheer Attilius kloekmoedig Ontzette in 't groot gevaar, uit welk gevecht hy bloedig, En over al gewond, zich eindlijk heeft gered. + Men had[p.] Asellus aan zijn rechter zy gezet, Die door Jubellius was uigeëischt, en wakker Zijn tegenstrever wonde, en joeg door veld en akker. + De groote Burgerheer[q.] Karvilius, wiens hand Op 't prat Troilium den Arend heeft geplant, Scheen met een fier gelaat noch op zijn zegewagen Te zitten, daar zijn lof, de wereld omgedragen, Van 't volk gezongen wierd, en zijn mildadigheid Door duizend tongen op een edle wijs verbreid; + Met held[r.] Popilius, die, na het overheeren Der trotse Gaulers, mocht te Rome triomfeeren. + En[s.] Glabrio, die heel Eubea overwon, En Heraklea als een brandende oorlogszon, En Lamia bestormde, en innam met zijn benden, En 't trots Naupaktus trad als winnaar op de lenden,

+*Kalfurnius.*

+*Asellus.*

+*Karvilius.*

+*Popilius.*

+*Glabrio.*

tijd, als hy aan den haart zat, en rapen kookte, 't geen hy met dit edelmoedig antwoord weigerde: *'k wil liever over de geenen, die goud hebben, gebieden, dan zelf goud hebben*; waar op hy hen met deze woorden weg deed gaan: *Kurius kan in den strijd niet verwonnen, noch door gout omgekocht worden.* Zie *Cicero*, *Valerius Maximus* 3 B. 4. H. *Plutarchus* in 't leven van *Kato.*

o. *Kalfurnius Flamma* de Burgermeester *Atilius Kalatinus*, in d'engte van *Kamanara*, in een groot gevaar ziende, vloog met driehondert uitgeleze mannen zo verwoed in 't spits van 't heir der vyanden, dat hy, hen alle op zich halende, den Burgermeester tijd gaf, om met de macht van zijn heir, uit dien kwaden weg te geraken; echter was hy zo gelukkig, dat hy, hoewel in veel plaatzen gewond, zich noch bergde, doch niet een van zijn makkers bracht'er het leven af. Zie *Polybius*, *Florus*, *Orosius* 4 B. 7 H.

p. Zie wat *Livius* in zijn 12 B. van de dapperheid van dezen *Asellus* zeit, en hoe edelmoedig hy zijn snorkenden vyand het hooft dorst bieden.

q. *P. Spurius Karvilius* in den oorlog der *Sammiten* het oude Legioen toegewezen zijnde, nam *Amiterne* stormenderhand in, daar na *Troilium* in 't land van *Eturien*, verscheide duizenden wierden door hem gedood en gevangen genomen, waar op hy, binnen *Rome* komende, zegepraalde. Daar na bracht hy een groote somme gelds in de gemeene schatkist; ook ieder krijgsknecht beschenkende, en voor 't overige van zijn roof een Tempel voor de Godin *Fortuna*, by den Tempel, die, door den Koning *Servius Tullius* aan de zelve Godin gewijd was, bouwende. Zie *Livius*, *&c.*

r. *Markus Popilius Lenas* Burgermeester zijnde, wierd van de gemeente tot hooftman gekooren om de *Gaulers* 't hooft te bieden, die hen, na een dappere tegenweer, en veel wonden bekomen te hebben, overwon, waar na hy, geneezen zijnde, binnen *Rome* zegepraalde. Zie *Livius.*

s. *Markus Acilius Glabrio* trok, na dat hy tot Burgermeester gekoren was, naer *Grieken*, alwaar hy *Limnea*, *Farsalus*, *Scotusa*, *Fene*, *Proerna* en *Thaumakus* innam. Daar na sloeg hy *Antiochus* in de *Thermopijlen*, waar op *Eubea* zich over gaf, naderhand nam hy *Herklea*, *Naupaktus* en *Lamia* stormenderhand in, en na dat hy de stad *Amfissa* overwonnen had, heeft hy te *Rome* gezegepraalt. Zie *Livius*, *Viktor.*

Na dat Antiochus lafhartig voor hem vlood. 't Geslacht der[t.] Fabien, dat met een edle dood[+] Hun trou verzegelden, gewoon op 's vyands wallen, Als overwinnaars met den Adelaar te brallen, Scheen noch te zwemmen in een zee van drabbig bloed. En Held[u.] Valerius, die, met een groots gemoed,[+] Zich hevig uiten dorst, en tegen Kato zetten, Die trots beweerde, en stemde in d'Oppiaansche wetten, Waar na hy met zijn macht den wrevlen Bojer sloeg; Met[w.] Kato, die wel eer den last van Rome droeg,[+] En alle Helden, die, van edel vuur ontsteeken, Den staat verdedigden, en dorsten moedig breeken Door 's vyands heirspits heene in 't aanzien van de nyd. Den schoonen[x.] Tempel die aan Vesta was gewijd,[+] Heeft Numa eer gesticht en ingevoerd, toen Romen Door zijne wapens was kloekmoedig ingenomen,

[+] *De Fabien.*

[+] *Valerius.*

[+] *Kato.*

[+] *Vestaas tempel door Numa gesticht.*

t. De Roomsche Historien gewagen doorgaans van de dapperheid der *Fabiën.* Hoe edelmoedig *Quintus Fabius Maximus* aan *Hannibal* het hooft bood, die zich van hem verklaarde verwonnen te zijn, toont *Livius*, en veel andere. *Julius C Scaliger* doet hem in een puntdicht, door *Vollenhove* vertaald, aldus tegen *Hannibal* spreken:

> *Uw krijgsmacht dee 't ons minst: fortuin was Rome tegen!*
> *Nooit stont gy boven met uw dapperheid en degen*;
> *Maar dient den tijd slechts*, *milt begunstigt van den tijd.*
> *Stel d'oorlogsmacht gelijk*, *wy weigren u geen strijd*;
> *Den tijd gelijk*, *wy zijn u meester en de boosheid*
> *Des tijds. of moedigt u de dolle reukeloosheid*
> *Van mijnen amptgenoot? my hebtge voor*, *een man*,
> *Die hem*, *o Hannibal*, *en u verduuren kan.*

u. Toen *Lucius Valerius Flakkus* nauwlijks Burgermeester geworden was, verhief zich een groote oneenigheid over d'*Oppiaansche* wet. *Markus*, *Publius*, *Junius Brutus*, twee *Tribuinen*, en *Markus Kato* beweerden deze wet, andere wilden dat men ze op 't verzoek der *Roomsche* vrouwen zou te niet doen. Van dat gevoelen was ook *Valerius*, die hevig tegen *Kato* uitvoer, en ze door zijn welsprekentheid te niet dee. Deze wet was door *K. Oppius*, in 't jaar toen *Q. Fabius*, en *T. Sempronius* Burgermeesters waren, gemaakt. Haar inhoud was, *dat geen vrouw meer dan een half once gout zou dragen*, *dat zy geen kleed van verscheide verwen zou aan hebben*, *en op geen wagen door Rome*, *of elders*, *ten naasten op duizend treden begrepen*, *zou gevoerd worden*, *ten waar om gemeene offerhanden.* Zie *Livius*, &c.

w. Zie wat ik van hem op pag. 54 letter t. gezeit heb.

x. Deze Tempel was van een ronde gedaante, gelijk ik op een zilvere penning van *Nero*, in 't *Muntkabinet* van *L. Smids* gezien heb. Dat hem *Numa Pompilius* gebouwt heeft, en dat hy meende dat *Vesta* het *Aardrijk* was, getuigt *Festus* met deze woorden: *De Roomsche Koning Numa schijnt aan Vesta een ronde Kapel gewijd te hebben*, *om dat hy geloofde dat zy het Aardrijk was*, *door het welke des menschen leven onderhouden word*; *willende dat de Kapel naer de form van een bal rond zou zijn*, *om de Godin in een Tempel die haar gelijk was*, *te doen dienen.* Ook zeit *Ovidius* in zijn *Almanak:*

> \- *Tellus*, *Vestaque numen idem est.*

dat is:

> *De Aarde*, *en Vesta is een zelve godlijkheid.*

en elders.

> *Stat vi Terra sua*, *vi stando Vesta vocatur.*

dat is:

> *Van dat het staat gevest men 't Aardrijk Vesta noemt.*

Dewijl hy overlei, tot in zijn ziel begaan, Door welke wetten hy den Romer mocht ontslaan

Ook zeit *Arnobius*: *zommige noemen het Aardrijk Vesta*, *om dat alleen het Aardrijk in 't heelal vast staat*, *en alle d'andere deelen in een geduurige beweging bevonden worden.* Zommige noemen haar het *Vuur. Plutarchus* in 't leven van *Numa* zeit: *Men wil dat Numa de Kapel van Vesta ringrond*, *tot bewaring van 't eeuwige vuur*, *gemaakt heeft*, *niet om de gedaante des Aardrijks te verbeelden*, *als of dat Vesta was*, *maar van het heel al*, *welks midden de Pythagoristen meenen*, *dat het Vuur is*, *en dat noemenze Vesta en eenheid.* Ook zeit *Ovidius:*

Nec tu aliud Vestam, *quam vivam intellige flammam.*

dat is:

Neem gy voor Vesta slechts een levendige vlam.

Van zijne ruwheid, en voorzien met goede zeden. + Geen man mocht door de poort in dezen Tempel treden, Dewijl[y.] 't Palladium, zo hoog van elk geächt, En 't geen Eneas daar uit Troje had gebracht, Zelfs d'Opperpriester om t'aanschouwen was verboden. Want toen Metellus, eer gewoon met d'Oppergoden Te spreeken, 't godlijk beeld met zijn gezalfde hand, Al bevende en ontroerd trok uit den fellen brand Des tempels, moest hy dit, schoon elk stond opgetoogen Om zijn godvruchtigheid, zelf boeten met zijn[z.] oogen. Ook zou de koormaagd, die steeds voed het waakvier aan, + Uit eerbaarheid geen oog op 't lid des maagdoms slaan, Terwijl zy bezig is met 't godlijk beeld te wassen. Die kuische maagden, steeds gewoon op 't vier te passen, Beroofden zich van[a.] 't hair dat eer als golven hong Langs blanke schouders, of gestrikt gelijk een wrong Den poeslen hals vercierde, en 't oog der minnaars streelde. Zy, heel afkeerig van de liefde, en alle weelde, Verbonden zich heel jong, om[b.] dartig jaaren langk Haar zuivre maagdom aan Vrou Vesta vry en vrank Op t'offren, en haar jeugd doorluchtig te besteeden Met haar te dienen, of haar dienst aan die t'ontleeden

+Heiligheid dezes tempels.

+De Vestaalsche Nonnen doen haar haair afsnijden, en verlooven haar dertig jaaren lang aan Vesta en d'ongehuwden staat.

y. Dit was het beeld van *Pallas*; want toen *Ulysses* het by nacht uit haar kerk rukte, liep het alles de *Grieken* tegen, gelijk *Virgilius* in 't 2 B. van zijn *Eneas* zeit:

- Impius ex quo
Tydides, sed enim scelerumque inventor Ulysses. &c.

't welk *Vondel* aldus vertaalt:

Maar zedert Tydeus zaat,
En snoode Ulysses, tuk op alle schelmerijen,
Bestemden Pallas Kerk en heiligdom t'ontwijen,
Daar Trojes heil aan hing, en rukten 't uit de Kerk.
Toen 't looze moordgeweer de slotwacht viel te sterk,
En zy 't geheiligt beeld de huif en kuissche banden
Der goddelijke maagd, met hun bebloede handen
Aangrepen, van dien tijd ontzonk den Griek de moed.

z. Dit geschiede in het 512 jaar der stad *Rome*, en was d'eerste reis dat het *Palladium*, zedert het van *Eneas* uit *Ilium* in *Italien* waar gebracht, gezien was; Hy was waardig, zeiden de *Romeinen*, dat verlies uit te staan, om dat hy gezien hadde 't geen geen man geoorloft was t'aanschouwen. Zie *Eutropius*, *Orosius* 4 *B.* 9 *H.*

a. Dat de *Vestaalsche* maagden 't *hair* afgeschooren wierd, getuigt *Plinius* in 't 7 B. zijner *natuurlijke Historien* met deze woorden: *d'oudste is Lothos*, *die hairige genoemt is*, *om dat het hair der Vestaalsche maagden haar toegebracht word.*

b. Haar plicht was, naer 't zeggen van *Gellius*, het vuur te bewaaren. De tijd van haar verbintenis was dartig jaar. In d'eerste tien jaaren leerden zy de wijze en zwier der offerhanden. In d'andere tien jaaren hielden zy zich bezig met hare offerhanden te verrichten, en in de laatste tien jaaren onderwezen zy de jonge Maagden, na welken tijd zy de macht hadden om te trouwen. Zy wierden van de *Romeinen* voor heiligen geacht; doch indien zy haar te buiten gingen, levendig begraven. *Prudentius* schildert byna haar buitenspoorigheden in de schouwburgen zo af, als ik die in mijn vaarzen beschrijf, waar op hy kort daar na zeit,

Te precor Ausonii Dux Augustissime regni,
Ut tam triste sacrum jubeas, ut caetera tolli.

dat is:

Ik bid u, grootste Vorst van ons Ausonisch rijk,
Dat dit boos heiligdom ook nemen mag de wijk.

Die door dat zelfde vier geprikkeld, of verleid, Zich overgaven tot den roem van zuiverheid; Doch na dat iemand zich doorluchtig had gekweeten, En dartig jaaren in die heilge dienst versleeten, Was zy niet strafbaar schoon zy troude, en bleef geen maagd,+ Wijl d'oude maagdom gantsch aan Vesta niet behaagd; Zy droeg geen dekzel dan van wolle, of witte kleeden, Als zy in d'echt was na veel plechtigheid getreeden. Doch onderwijl dat haar het priesteressekleed Noch 't maagdlijk hooft omringt, en kuische leden, treed+ Zy in een staatkarosse, en schaamt zich niet te draven Met snelle paerden, en in 't byzijn van de braven Haar heilig aangezicht t'ontdekken, rood van gloed, Terwijl zy door de stad, met een gewoonen stoet, Word omgevoerd, en ook van ieder aangebeden. Dan gaat haar eerbaarheid en godsdienst moedig treden Zelfs naer den Schouburg, daar het volk, verhit op moord, En vuil gewin, elkaâr verwoed het hart doorboord, Of doodlijk wond, alleen op dat haar heilige oogen Met zulk een tijdverdrijf zich wat vermaaken moogen. Waar voert de lust u toe, o teêr en zacht gemoed! Hoe juigt gy, als gy 't staal, reeds rood en heet van bloed, Den overwinnaar ziet door borst en lenden drijven? Doch by dat schouspel laat haar lust het geenzins blijven, Dewijl dat op haar wenk, hy die alreê verdrukt Ter aarde leit, en sterft, de borst word opgerukt, Op dat zy zien mag, hoe de ziel in den verslagen En laffen Romer komt in 't ingewand te jagen. Maar wie zou niet verbaast 't gezicht ten hemel slaan,+ Zo hy den Tempel van[c.] Jupijn zag voor hem staan,

+*Mogten daar na trouwen, en waarom.*

+*Haar kledy en gedrag in d'echt, vol wereldsche zwier.*

+*Jupiters tempel, door Vorst Tarquijn gesticht, en des zelfs heerlijkheit beschreven.*

c. Deze wierd de Tempel des *Hoogsten*, *Machtigsten Jupiters*, of des *Kapitolynschen Jupiters* genoemt, en was door *Tarquinius Priskus*, vyfde Koning van *Rome*, belooft, toen hy de *Latijnen*, *Sabijnen*, *Tuskanen*, en *Hetruschen* zou beoorlogen, en daar na van *Tarquinius den verwaanden* gebouwt: aan welkers grondvesten, die 960 voeten wijd, en 200 voeten breed waren, hy veertig duizent ponden zilvers te koste leide; doch hy mocht d'inwijdinge niet volbrengen, dewijl hy, toen het gebouw tot aan 't dak gekomen was, uit het rijk verdreven wierd, gelijk *Livius*, en dit opschrift getuigt:

M. HORATIUS CONSUL
EX LEGE
TEMPLUM JOVIS OPTIMI MAXIMI
DEDICAVIT ANNO POST
REGES EXACTOS.
A CONSULIBUS POSTEA
AD DICTATORES QUIA.
MAJUS IMPERIUM
ERAT SOLENNE CLAVI.
FIGENDI
TRANSLATUM EST.

dat is:
M. Horatius, *Burgermeester*, *wien 't naer de Wet toekwam*, *droeg aan den Oppersten*, *Machtigsten Jupiter dezen Tempel op*, *in 't volgende jaar dat de Koningen uitgedreven waren. Naderhand is dit bedrijf van de Burgermeesters tot de Oppervoogden overgebracht*, *om dat den nagel te hechten tot het opperste Magistraatschap behoorde.*

Die eertijds Vorst Tarquyn op 't Kapitool deed bouwen? Dat trots gevaarte, als uit een marmre rots gehouwen, Ontbrak noch kunst, noch glans, veel minder majesteit. Zo dra men door de poort naer binnen was geleid, Vernam men aanstonds drie boukunstige kapellen, Alwaar in 't middelste, dat over scheen te hellen, + De groote Jupiter op eenen zetel zat, Die in zijn rechterhand een gouden bliksem had, In d'andre een oorlogsspies, om dus zijn macht te toonen: Men zag een eike krans zijn hooft en hairen kroonen. Aan zijne rechter zy stond Juno fier en prat, Ter slinker zy Minerve, op wien hy d'oogen had, Gelijk een minnaar op zijn minnares, geslagen. 't Scheen of den bliksem van Jupijn haar kon behagen, + Dewijl zo Juno als Minerve, elk in haar hand Een zilvren bliksem had, waar mee hy, aangerand Van[d.] Tyfon, 't reuzenrot kloekmoedig heeft geklonken Van steile bergen, en verplet hun grove schonken. Men zag de Helden, die in 't nijpen van de nood Hun trou verzegelden voor Rome met hun dood, Aan alle zijden staan, door kunstenaars gedreven + Uit blinkent koper, daar niet meer aan scheelde als 't leven. Niet minder kunstig, noch doorluchtig blonk de wand Met tafereelen, van een stoute en wakkre hand Door verwen uitgevoerd in schoone schilderyen, Om Romes daaden aan d'onsterflijkheid te wyen. Hier zag men Held[e.] Marcel met Romes machten staan, Gereed om Hannibal, Amilkars zoon, te slaan, Die, toen zijn vyand stofte op 't krijgsgeluk, en 't booren Door d'Alpen tot Itaalje, aldus zijn moed deed hooren:

+*Zijn beeld*,

+*Dat van Juno en Minerve.*

+*Voornaame kopere heldenbeelden*, *in dezen tempel*, *en aan de wanden schoone history-stukken.*

d. Hoe verwaand *Tyfon* met zijn reuzen berg op berg stapelde, om *Jupiter* uit zijn troon te bonzen, en hoe hy daar over van hem met zijn bliksem verplet en onder *d'Olimp* en *Osse* gesmoort is, toont *Ovidius* in 't 1 B. der *Herschepp.*

e. *Markus Klaudius Marcellus*, een Held die *Hannibal* tot verscheide maalen geslagen, en verscheide Koningen overwonnen en gedood heeft. Vyfmaal is hy te *Rome* Burgermeester geweest; doch eindelijk is hy door *Hannibal* in een lage verstrikt, en gedood. Zie *Livius* en *Viktor. Virgilius* doet *Anchizes*, in het 6 B. van *Eneas*, door *Vondel* vertaalt, aldus van hem spreeken.

Ay zie Marcellus treden,
Die uitmunt met zijn roof, *den vyanden ontstreden*;
Hoe hy in 't heldenperk dus uitsteekt boven al.
Dees ridder zal de stad van Rome, *in ongeval*
En machtige onrust, *vast en buiten zorgen stellen*,
Den Peen en Gal, *gelijk Muityns*, *ter neder vellen*,
En voor de derdemaal, *zijn wapenroof met pracht*
Ophangen, *God Quirijn ter eere*, *en zijn geslacht.*

en *Horatius* in 't 1 B. 12 gezang:

Crescit, *occulto velut arbor aevo*,
Fama Marcelli

dat is:

Marcellus faam, *die Rome in 't hart verblijd*,
Groeit als een boom stilzwijgend met den tijd.

Barbaar, wat stoftge trots en dwaas, begunstigt van Het eerste krijgsgeluk, dat haast verkeeren kan? Romeinen hebt gy nooit verwonnen: wie ooit schroomen Te vechten, zijn 't niet. hier is Rome noch volkomen: Dit 's Rome en d'Alpen, dit 's Itaalje, deze hand. Daar zag men Decius, die zich voor 't vaderland+ Opofferde in den slag, toen Romes zon aan 't daalen, Niet kon 't Latijnsche heir in zijnen loop bepaalen. Niet minder blonk de deugd van zijn vermaarden zoon, Die met zijn bloed de wrok der onderaardsche Goôn Verzoende, en 't Roomsche volk, tot in de ziel verlegen, En vluchtende, zo fier deed praalen met de zegen. Al even kunstig stond zijn dappre neef verbeeld, Die, toen het Roomsche heir, door laffe vrees verdeeld, Den rug bood, Pyrrhus tarte, en met zijn bloed en leven Op t'offren, 't vaderland de zege heeft gegeven.+ Gins zag men Paulus, die al zittende de rots Besprengde met zijn bloed, en, van gelaat noch trots, Amilkars zoon zocht met zijn oogen, onder 't bloeden, Om door zijn dood den staat van Rome te behoeden. Hem kon geen Lentulus bekooren tot de vlucht, Hoe zeer hy smeekt en om den Burgermeester zucht. Neen, zei hy, Lentulus, 't is noch niet al verlooren. 'k Ben om te strijden, maar tot vluchten niet gebooren. Fortuin keert my den nek. 'k zal met een heerlijk end Mijn leven kroonen, op dat Rome zy bekend Dat Paulus moedig voor het vaderland kan sterven; Maar zo ik eene beê van u noch kan verwerven, Zo vlieg naer Rome toe, en boodschap aan den Raad De poort te sluiten, en 't regeeren van den staat Te geven in de hand van Fabius, mijn leven Zal 'k duur verkopen aan Karthago, en dan sneven. Ook zag me'er[f.] Regulus, in Romes hofpaleis,+ Omcingeld van den Raad net afgebeeld, den peis

+*Praalbeeld van Decius*, *zijn zoon*, *neef.*

+*'t Beeld van den Burgermeester Paulus*, *en zijne grote dapperheid.*

+*Dat van Regulus*; *zijne zonderlinge grootmoedigheid.*

f. Zie wat ik van hem op pag. 73 letter c gezeit heb. *Horatius* beschrijft wonderlijk zijn standvastigheid in het 5 *Gezang* van zijn 3 B. De geleerde *Seghetus* doet hem dus in een puntdicht, door *Vollenhove* vertaalt, terwijl hy gepijnigt wierd, spreken:

> *Hou moed mijn edle ziel*, *bezwijk niet*, *hou slechts moed.*
> *Verdubbel*, *o barbaar*, *de pijnen*, *dus verwoed.*
> *Zo lust my om mijn trou voor 't vaderland te lijden:*
> *Dit zocht*, *dit wenschte ik*, *toen 't gemaklijk was te mijden.*
> *Maar kenne ik Rome recht*, *o Punischen*, *gy boet*
> *Eerlang afgryslijk voor mijn afgepijnigt bloed.*

Doorluchtig afslaan, die, bewoogen door geen kermen, Zijn vrou noch kinderen wou kussen of omarmen. 't Scheen of hy zich aldus noch moedig hooren liet: Neen, 'k wil niet datge om my Karthago, noch 't gebied Van 't machtig Afrika zult afstaan, u gegeven Door deze hand. ik heb mijn plicht gedaan. mijn leven Is my zo waard niet als u d'opperheerschappy. Laat, laat Xantippus my vermoorden, laat hy my Van een doen rukken, ik ben een Romein gebooren, En een Romein kan zulk een edle dood bekooren. Kust geen Karthaagsche slaaf die zich bereid ter dood Mijn kinderen, laat los; laat los mijn bedgenoot. Denk wat de naneef van die laffe daad zou spreeken; Doch weest verzekert dat ons Rome haast zal wreeken. + Niet minder kunstig was 't geheim vertrek gebouwt; Waar in de boeken der Sybillen, toevertrouwt De zorg des Tienmans, voor elk een verborgen lagen. Ook was hier 't vreverbond, hoe Rome zich verdragen Had met Karthago, net in tafels van metaal Geschreven. aan den wand hing, als in zegepraal De veldstandaard wel eer des vyands vuist ontwrongen. [g.] Belofteschilden, nooit den gever afgedwongen, De goude wijnstok van Jerusalem, en al 't Geen eer Pompejus, die gelijk een waterval Judea overstroomde, en 't Joodsche volk deed beven, Had in triomf gevoerd geduurende zijn leven, Vercierden dit gebouw. ook blonk hier d'Esmarout, De Sardus, en Turkois in koppen, zwaar van gout, En onbegrijpelijk door duizend kunstenaaren Om prijs gedreven in een groot getal van jaaren. Zo stak hun kunst ook in ontelbre kroonen uit. Wat al geschenken zag men niet by zo veel buit, Wel eer door Eumenes, en Attalus geschonken! Waar by de giften ook van Nicomedes blonken,

+ *'t Geheim vertrek van de Sybillijnsche orakelboeken, en andere schatten.*

g. Van de Romeinen *Clypeus votivus* genoemt, om dat'er zodanig een schild geheiligt wierd, met in eenige gevaarlijkheden, voor iemands welstand, plechtelijk beloften te doen, of te betaalen. D'eerste instelder daar van is, naer 't getuigenisse van *Plinius*, *Appius Klaudius* geweest. Zy waren of van goud, of zilver, of koper. Zie *Suetonius* in 't leven van *Augustus.* Haar gedaante kan men zien by *Oudaan* Tab. CIX, en my op penningen van *Augustus.*

En van Vorst[h.] Prusias, Antiochus, en meer Verwijfde Koningen, die op hun kniên ter neêr Voor Rome vielen. recht voor d'ingang van dien Tempel, Was zelfs de Burgerheer gewoon de heilge drempel Met bloed te verwen, op den eersten dag van 't jaar. My lust die offerhande, en 't nederig gebaar[+] Der wichchelaaren, naer mijn krachten, eens t'ontleden. Vergun, o Jupiter, den Burger-heer te treeden By uwe altaaren, daar uw priester met zijn hand, De vezelen betast van 't lillende ingewand; En laat de wierook, die in 't offeren uw kerken Met zijnen damp vervuld, zijn bevend hart versterken, Op dat hy zy getuige op welk een edle wijs Uw heilige outer bloeide, uw groote naam ten prijs. Genade, o Jupiter, genade, hy, t'opgetoogen In zijn gedachten, sluit van schaamte en schrik zijn oogen. Hy beeft als hy den[i.] staf

[+] *Overgang tot de offerhanden der Romeinen.*

h. Zie wat ik van de lafheid en verwijftheid van *Prusias*, Koning van *Bithinien*, op pag. 62. letter o gezeit heb, die *Eumenes*, *Attalus*, *Nicomedes*, en *Antiochus* tot voor- en navolgers had, gelijk alle *Romeinsche* schrijvers bevestigen.

i. Dit was een merkteken van den oppersten Priester, van den Vogelwichchelaar, en de mindere Priesters, gelijk men op de Penningen van *Antonius*, *Lepidus*, en *Augustus* zien kan. Het was naer 't zeggen van *Aulus Gellius*, en *Makrobius*, een *korte staf*, *gekromt aan 't stijfste einde*, zeer overeenkomende met den *staf der hedendaagsche Bisschoppen.* Wanneer de *Wichchelaar* eenige voortekenen zou nemen, hield hy dezen *staf* in de hand, en tekende of streepte daar eenige streken of wijken des hemels mede af, om tusschen de zelven de voortekenen, van 't geen'er voor kwam, waar te nemen, zonder zijn oogen wijder te laten weiden.

van uwe Aardswichchelaar,[+] Het[k.] Druppelvat, den[l.] Byl, den[m.] Kwispel, 't hooge[n.] Altaar,

[+] *Offertuigen en Priesterlijke kleidinge, zoo van de Opperals onder-Priesters.*

k. Zijnde een kruikje met een hoogen hals, *Urceus*, en *Urceolus*, of *Guttus* genaamt, om dat'er het nat als by druppelen uitliep. Zijn gedaante ziet men op de Penningen van *Cesar*, *Antonius*, en anderen; en zijn gebruik was den wijn op de offerhanden uit te gieten, of het was met water gevult, om de handen, ontrent den heiligen dienst, te reinigen.

l. Hoedanig die geweest is, kan men zien op een penning van *Lepidus* in mijn *Muntkabinet*, en was somwijlen met een zwijnskop verciert.

m. Met deze *kwispel* of *besprengkwast* waren de *Romeinen* gewoon het offer en de omstanders te besprengen en te reinigen; want *Cicero* zegt; *de besprenging des waters neemt de besmettinge des lichchaams weg*, *en brengt de kuisheid des gemoeds te weeg.* Dat deze wijze van besprenginge al by de Heidenen in 't gebruik geweest is, toont *Hippokrates*, daar hy zeit: *Als we in den Tempel gaan zullen*, *worden wy besprengt*, *niet om ontzuivert*, *maar gereinigt te worden*, *indien ons te voren eenige misdaad bevlekt heeft.* Hier schijnt *Virgilius* ook op te zien, wanneer hy *Dido*, in 't 4 B. van zijn *Eneas*, deze woorden in den mond geeft:

Annam, *cara mihi nutrix*, *huc siste sororem*,
Dic corpus properet fluviali spargere lympha.

dat is:

Mijn waarde voester, *ga*, *haal zuster hier ter stede*,
En zeg haar dat ze haaste, *om 't lichchaam en zijn smet*
Te sprenklen met den stroom.

Haar gedaante ziet men op een penning van *Lepidus*, nevens ander offertuig, afgebeeld. Voor dezen gebruikte men in plaats van een *kwispel*, een *olijftak*; want *Virgilius*, spreekende van de verbrandinge van *Misenus*, zeit in het 6 B. van *Eneas* aldus:

Idem ter socios pura circumtulit unda,
Spargens rore levi, *& ramo felicis Olivae.*

dat is:

Hysprengt hier na de maats, *tot driemaal toe*, *wel nat*
Met een gezegenden Olijftak, *in een vat*
Met zuiver vocht gedoopt.

n. *D'altaren* waren of *rond*, of *vierkant*, die, wanneer men daar op zou offeren, met kruiden of takken van boomen verciert waren, wel eer aan ieder God toegeeigent; want die van *Jupiter* was met *Esculus*, een zeker slag van eiken, omhangen, die van *Apollo* met *Lauwrier*; die van *Minerva* met *Olijfbladen*; die van *Venus* met *Myrthen*; die van *Pan* met den *Pijnboom*; die van d'*onderaardsche Goden* met *Cypressen*, enz.

Den[o.] Schotel;[p.] 't Offervat, en[q.] 't Slachtmes komt t'aanschouwen. Zijn ziel durft nauwlijks zich by 't offeren vertrouwen. Hy ziet de[r.] Priester reeds, die nederig en teêr Uit diep ontzag slaat voor 't altaar zijn oogen neer, Wiens hooft met lauweren omgort is, en wiens leden Omhangen zijn met witte en zuivre linnekleeden. Hoe zedig, roept hy, treên hem[s.] d'Onderpriesters na, En[t.] Vijftienmannen, die gestadig vroeg en spa Hun tijd in 't lezen der orakelen besteeden, En zich bemoeien met den dienst dier plechtigheeden. Goôn! daar besprengt hy 't volk met water.[u.] Juliaan 't Lacht met uw Mithra en Anubis, bid haar aan,

o. Van de Romeinen *Patera* genaamt, dat eigentlijk een platte en breede *Schaal* beteekent, zy wierden gebruikt, of om'er uit te drinken, of om daar mede den wijn op het offer, en in het vuur te gieten; of om in 't slachten der offerbeesten het bloed mede te vangen, gelijk *Virgilius* in 't 1 B. van zijn *Eneas* toont met deze woorden:

> *Heic regina gravem gemmis, auroque poposcit*
> *Implevitque mero pateram.*

dat is:

> *Nu eist de koningin een goude Schaal, geschonken*
> *Tot aan den boord met wijn, waar in robijnen blonken.*

en daar hy spreekt van *Eneas* offerhande:

> - - *Tepidumque cruorem*
> *Suscipiunt Pateris.* -

dat is:

> *En vangen 't warme bloed van 't offerbeest in Schaalen.*

Ziet ook *Horatius*, *Klaudianus*, enz. Haar gedaante ziet men op een Penning van *Augustus*, en veel anderen.

p. Dit was ten tijde van *Numa*, naer 't zeggen van *Juvenalis* in zijn 6 *Schimpdicht*, van *Pottebakkersaarde*, 't geen naderhand in *Porcelein*, en *Kristal*, zo *Plinius* getuigt, verandert is. Zulk een Offervat wierd *Sympuaeum*, of *Sympuvium* genoemt, en gebruikt om'er den wijn zacht mee aan te raaken, eer de Priester dien op het hooft van 't offerbeest storte. Zie haar gedaante nevens ander offertuig op een Penning van *Antonius*-

q. Dit *Mes* wierd meest gebruikt om'er het slachtoffer mee in de keel te steeken, en wierd *Secespita* genoemt. Zijn gedaante beschrijft *Festus* aldus: *het was een lang yzer mes*, *met een rond yvoren handvatzel*, *dat met gout en zilver*, *en met spijkers van Cypers koper beslagen was.*

r. Deze *Opperpriester* van *Jupiter* wierd *Flamen Dialis* genoemt, even als die van *Mars*, *Flamen Martialis*; en die van *Vulkanus*, *Flamen Vulkanalis* &c. De naam van *Flamen* of *Filamen* is herkomstig van het woord *Filum*, dat is, een *draad*, of *snoer*, om dat, volgens den eisch der plechtigheid, deze *Priesters* altijd, 't zy ze offerden of niet, op het hooft met een *hoed* of *huif* gedekt moesten wezen; 't geen naderhand in een *draad* of *snoer*, die ze op het hooft wierpen, om dat het andere in veelderley voorvallen te lastig viel, verandert is.

s. Deze wierden *Sacerdotes* genoemt, en waren minder in rang en waardigheid in den godsdienst dan de *Pontifices*; zonder onder de *Pontifices* den *Pontifex Maximus* te verstaan. Zie *Tacitus.*

t. Onder deze *Vyftienmannen* wierden gerekent alle de *Wichchelaars*, *Vogelramers*, *Offervinders*, en diergelijk slach van menschen. Eerst bestond dit getal uit twee mannen, die de *Sybillynsche* boeken bewaarden; zedert uit tien, naderhand uit vijftien, eindelijk uit een meerder getal, hoewel de naam van *Vyftienmannen* altijd in stand bleef. Niet alleen was hen de zorg der *Sybillynsche* boeken bevolen, maar zy moesten die ook by tijd van nood inzien, en de plechtigheden en diensten, in de zelve geboden, bereiden en waarnemen; welke waardigheid den Keizers ook is toegepast, gelijk aan de Peningen van *Vitellius* in mijn *Kabinet* blijkt.

u. Ongemeen was Keizer *Julianus*, de *verzaaker* bygenaamt, op deze besprengingen verslingert; want na dat hy van den waren God afgevallen was, en zich aan de sporeloose uitzinnigheden der *Egiptenaaren* had overgegeven, waaren zijne voorname Afgoden *Anubis*, of de *Hondekop*, en *Mithra*, of de *Zon*, waar van d'eerste ook met een een kwispel afgebeeld word. Deze

OFFERHANDE VOOR DEN TEMPEL VAN JUPITER.

Juliaan, zeg ik, ontzag zich niet, om de *Kristenen* te noodzaken, gemeenschap te hebben met den gruwel der Afgoden, alles wat genuttigt kon worden, 't zy brood, vleesch, fruiten, moeskruiden, enz. met wywater van *Anubis*, en *Mithra*, te besprengen. Zie zijn eygen schriften.

Streel u met water door haar kwispels uitgedreven,
't Voelt door dit heilig nat alreede een ander leven,
't Is reeds gezuivert, en van alle smetten vry.
De Priester, die met zijn gewijde en heilge ry
't Slachtoffer heeft gebracht aan 't outer, om de Goden
Op 't vet der dieren, en haar lendenen te noden,
Greep 't outer met[w.] de hand, en bad de godheid aan[+]
Van Janus, en van Veste, op dat hy in mocht gaan
By d'andre Goden, door hun voorspraak, en niet schroomen.
Dan wierd in 't bidden van den priester waargenoomen
Dat Jupiter, de Beste, en Grootste ook wierd gehoort,
En d'andre Goden; en op dat niet eenig woord
Voorby zou slippen, of verkeert genoemt zou worden,
Zo las een wichchelaar der Goden rang en orden,
En wat hy bidden moest, of wat verzoeken, voor:
Een ander leende aan 't geen hy sprak aandachtig 't oor,
Terwijl een derde elk een gebood om stil zijn ooren
Te scherpen, en 't gebed godvruchtig aan te hooren:
En op dat hy niet door iets heiloos wierd gestoort,
Zo speelde een wichchelaar, dat zelf Jupijn, bekoort
Door dat geluit, wel eer den hemelraad deed scheiden;
Om Juno daar 't geluit ten hemel drong te leiden.
Zo dra 't gebed ten einde, en uitgeboezemt was,
Lei d'Opperpriester dus het offer in tieras.
Hy mengde wierook,[x.] zout, en meel met zuivre handen,[+]
En strooidend dus gemengt op 't hooft van 't beest, met banden
Noch snoeren vast geboeit, wiens gladde hoornen[y.] gout,
Wiens lenden kranssen droeg; na 't stroien van dit zout,
En meel, en wierook wierd met[z.] wijn het oversprengeld.
Dan proefde hy het nat, en gaf het, dus gemengeld,

[+] *'s Priesters gebeeden onder 't offeren, aan de goden,*

[+] *De offerhande in alle haare deelen nauwkeuriglijk beschreeven: slagting van 't offerbeest: beschouwing der ingewanden.*

w. Dat de Priester het altaar met zijn hand aanraakte, geschiede om dat de *Romeinen* zich inbeelden, dat, zo zy zulks niet deeden, de Goden dan niet bevredigt waaren; dit blijkt uit *Virgilius* wanneer hy in 't 4 B. van *Eneas* zeit:

Talibus orantem dictis, arasque tenentem
Audiit omnipotens.

dat is:

Hy aldus biddende, en vasthouwende 't altaar
Heeft hem Jupijn verhoort.

x. Het zout was by de *Romeinen* een teken van een vaste vriendschap, waarom het ook in 't offeren gebruikt wierd, niet om de Goden daar voor te danken, maar om zich vast aan hen te verbinden. Zie *Plinius.*

y. Dat de hoornen van het offerdier verguld waren, getuigd *Ovidius* 10 B. *der Hersch.* alwaar hy zeit:

Inditaque cornibus auro victima.

dat is:

't Slachtoffer hebbende de hoornen verguld.

z. Dit bevestigt *Virgilius* in het 6 B. van *Eneas*, alwaar hy zeit:

- Frontique infungit vina Sacerdos

Ook aan d'omstanders om te proeven, waar na zy
En hy het gooten op 't altaar: dan plukte hy
Wat hairen uit het hooft van 't slachtdier met zijn handen,
En wierpze[a.] in 't vuur, alreede ontstooken en aan 't branden:
Mit keerde hy zich om naer[b.] 't Ooste, en trok heel vlug
Een streek van 't hooft tot aan den staart toe, langs den rug
Van 't beest met 't krommes. dus gewijd en opgedragen,
Wierd op zijn last het dier voor[c.] 't hooft ter neêr geslagen.
Hier zag men eenigen het keelen, die het bloed
In pannen gaaren, daar weer andre, wel gemoed,
Het villen, andere het reinigen en droogen.
Na zo veel arbeids sloeg de Priester met zijn oogen,
Wanneer de buik door hem met 't mes was opgerukt,
Het lillende ingewand noch rokend ga, maar drukt
Noch raakt het niet, om niet het heiligdom t'ontwyen,
Noch zich te smetten met gehaate schenderyen.

dat is:

En op het voorhooft stort de Priester dan wat wijn.

a. De zelve *Virgilius* getuigt ook in het voorgenoemde B. dat de Priester, na het storten, en het proeven van den wijn, wat hair tusschen de hoorens van het slachtdier plukte, dat hy in 't vuur wierp, 't welk op den altaar ontsteken was.

Et summas carpens media inter cornua setas,
Ignibus imponit sacris libamina prima.

dat is:

En na dat zy de star van 't opperhair berooft,
En dat in 't vuur werpt, gietze ook dranken in de vlamme.

b. Niet alleen keerde zich de Priester in 't offeren naer het oosten, maar *Vitruvius* en *Porfyrius* zeggen, dat zelf d'ingangen der Tempelen, en de beelden naer het oosten gestelt waren.

c. Dat het offerdier met een hamer ter neder geslagen wierd, getuigt *Ovidius* in 't 15 B. *der Hersch.* met deze woorden:

Lactentis vituli dextra libratus ab aure,
Tempora discussit claro cava malleus ictu.

dat is:

De hamer, opgehaald, treft met een wissen klop,
Van 't rechter oor, ter zy, het zogkalf op den kop.

En *Suetonius* zeit, 32 Hooftd. van *Kaligula*, dat hy, toegestelt als een offerslachter, terwijl het slachtbeest aan den altaar stond, den hamer hoog opheffende, den dienaar die het beest kelen zou, ter nedersloeg. Dit nederslaan der offerbeesten ziet men ook op een Penning van den zelven Keizer. Ook maakt *Horatius* in zijn 3. B. 23 *Liergezang* gewag dat d'offerbeesten met de byl in den nek gehouwen wierden, want hy zeit:

Victima pontificum secures
Cervice tinget.

dat is:

Des priesters bijl zal zich met bloed beverven
Met in den nek van 't offerbeest te kerven.

Na veel doorzoekens wierd het vleesch en ingewand
Verdeelt in stukken, en gerolt door 's priesters hand
In sterk gezouten meel, waar na 't de wichchelaaren
In vaten brachten by het hooft der offeraaren,
Die ze op 't altaar leide in een vuur van eikenhout,
+ Dat noch vermollemt was, noch uitgehold, noch out,
Of dik van bast, het geen in 't offren was verboden.
Wanneer nu 't vet, en 't geen wierd toegeschikt den Goden
Verbrand was, keerde zich de priesterlijke schaar
Ter maaltijd, waar na zy rondom het hooge altaar
Al danzende den lof der Oppergoden zongen,
En op het schel geluit van duizend pijpen sprongen,

+ Verbranding van 't vet enz, en 's Priesters maaltijd tot besluit van 't offer.

Dat aangezet door veel cymbaalen, bars van toon,
Elk een de mogentheid deed zingen van de Goôn.
Doch onder duizenden van trotse praalgebouwen,
En pronkpilaaren, die me in Rome kon beschouwen
Eer dat vorst[d.] Genserik zich baade in 't Roomsche bloed,
Die als een schrikdier op d'aloudheid heeft gewoed,
Prees ieder een den glans der marmre[e.] Zegeboogen.[+]
Wie was verzaad, of walgde in duizendmaal zijn oogen
Daar op te vesten? wie bleef niet verwondrend staan,
Als hy zo kunstig, zo volmaakt de heldedaân
Der overwinnaars zag in 't blinkend marmer praalen?
My lust geen Praalboog van Severus op te halen,
Noch van Domitiaan, noch Konstantijn, o neen.
'k Wil ook niet spreeken van den boog van Gallieen;
Die vorst Aurelius zo prachtig heeft doen stichten,
Schoon meenig praalgebouw voor dat gebouw moest zwichten,
Maar 'k wil den Zegeboog van Titus, na zijn dood
Van 't volk gesticht, toen hem de Romer had vergood,
Den tijd ontrukken, en de barsche regenvlaagen,
Die marmre zuilen met haar tanden deerlijk knaagen.
De Roomsche heilge weg genoot die schoone bruid,
En stak grootmoedig op die gaaf de borst voor uit,
Een bruid, die, met een kleed geverft in 't bloed der Jooden,
Haar bruidegom genoot op stapelen van dooden,
En feest hield op het puin van 't hoog[f.] Jeruzalem,
Daar eertijds Titus met een half gebrooke stem,
Toen hy de wreedheid hoorde en wist der droeve moeders,
't Rampzalig woeden van de broeders tegen broeders,

[+] *De Roomsche zeegeboogen gemeldt, die van Titus, staande op de heilige weg, in 't byzonder beschreven.*

d. Koning van *Afrika.* Zie wat ik van zijn verwoedheid, toen *Eudoxia* hem als bontgenoot van *Valentinianus den derden* in *Rome* geroepen had, op pag. 2 letter a gezeit heb.

e. Zy wierden ter gedachtenisse van heerelijke overwinningen opgerecht. Zie haar gedaante op de Penningen van *Drusus*, *Augustus*, *Nero*, *Domitianus*, *Trajanus*, by *Oudaan* enz. gelijk ze ook worden bewaard van meergemelden *L. Smids*, *Korn. van Arkel*, *Kroonenburg* en my. Zy kwamen zeer wel met de *Wapenstanders* en *Zegezuilen* over een, gelijk *Prudentius* met deze woorden vertoont:

Frustra igitur currus summo miramur in arcu
Quadri juges &c.

't welk *Oudaan* aldus vertaalt:

Zie op den Zegeboog voor koele wondren aan
Vier paardewagens, en die op de wagens staan
Kamillen, Kurien, Fabricien, Metellen;
Daar voor hun voeten de gevangens nederhellen,
Met d'armen op den rug gevleugelt onder 't juk,
En aan den stam gehecht zoo meenig wapenstuk.
Indien het Flora dee, Matuta, Laurentijne,
Of Ceres, dat men ziet in zulk een staat verschijnen,
Vorst Brennus, Mitridaat, Perseus, Antiochus
En Pyrrhus &c.

f. Zie de rampzalige verwoesting van *Jerusalem*, de deerelijke hongersnood, en hoe Keizer *Titus* zijn handen ten hemel sloeg, en uitborst, toen hy hoorde dat een Juffer, haar eigen zoon gedood en gekookt hebbende, gegeten had, by *Josefus* in 't 6 B. van zijn *Joodsche oorlogen.*

En hoe de vader knaagde en at zijn eigen zaat,
Dus uitborst: wrevlig volk, u treft der goden haat,
Ik ben geen oorzaak van die snoode gruwelstukken;
Uw overwinnaar schreid en smart uw ongelukken.

+ Indien 't my vry stond hier te weiden in zijn lof,
Ik zou zijn vriendlijkheid die hy bewees in 't hof
Aan ieder, noch zijn deugd, die niemands pen kan maalen,
Maar hem in 't harnas met een[g.] schild van bliksemstraalen
Beschrijven, daar hy stormde op een geramde poort,
En als een krijgsheld vloog van 't een naer 't ander oord;
'k Zou 't hoog Jeruzalem op zijn gezicht doen beven,
Hoe dat hy moedig, door een edel vuur gedreven,
Door duizend duizenden van scherpe lansen drong,
En hoe doorluchtig hy in 't end de Joden dwong;
'k Zou hem naer 't Heilige der Heiligen geleien,
Schoon duizend priesters hun rechtvaarde val beschreien,
Hun maan zien daalen voor de Roomsche opgaande zon,
Terwijl de vlam speelde in 't gebou van Salomon.

+Titus voornaame deugden en bedrijven aangeroert.

+ Dit heerelijk gevaarte, uit marmersteen geklonken,
Wierd Titus[h.] na zijn dood door 't Roomsche volk geschonken,
En opgerecht met zo veel luister, kunst, als lof.
Men zag hoe ieder een om aan den naneef stof
Van zich t'ontzetten en verwonderen te geven,
Om strijd den andren zocht in kunst voorby te streven.
De bazement, de plint, en 't lijstwerk streelde 't oog.
De marmre zuilen van dien schoonen zegeboog
Bekoorden ieder met haar grootsche kapiteelen;
Maar die het oog liet op de binnenissen speelen,

+Al de deelen en cieraaden der praalboog vertoont,

g. Niet alleen hebben de *Romeinen* hun *schilden* met *bliksemstraalen* verciert, maar ook *hun Penningen*, gelijk het op de Penning van *Kaligula* en andere blijkt; zelf de *zuil* van *Trajanus* was daar mede opgeschikt: ook noemde zy een hunner Legioenen, *'t Bliksemwerpend Legioen.* Van de *Schilden* spreekt *Valerius Flakkus* aldus:

Cuncta phalanx insigne Jovis, *caelataque gestat*
Fulmina, *dispersos trifidis ardoribus ignes.*

dat is:

De gantsche bende draagt het teken van Jupijn,
De bliksemen die op den schild gedreven zijn,
Een uitgeschilderd vuur van drie gekliefde straalen.

h. Dat deze *Boog* niet, als zommige meenen, by 't leven van Keizer *Titus*, maar na zijn dood door het Raadsbesluit ter gedachtenisse van zijn heerlijke overwinninge op *Jerusalem* opgerecht is, toont het opschrift dat in deze woorden bestaat:

SENATUS.
POPULVSQVE. ROMANUS.
DIVO. TITO. DIVI. VESPASIANI. F. VESPASIANO. AVGVSTO.

dat is:
de Raad en 't Volk van Rome, *aan den vergood en Keizer Titus Vespasianus*, *zoon van den vergooden Vespasianus.*

En op de lystfries zag hoe groot de kunst en trots
Haar glans kon drukken in een harde marmre rots.
Hier zag men Titus op een ronde yvoore wagen,
Terwijl zijn lof tot aan de starren wierd gedragen,
De paarden mennen in zijn trotse zegepraal,
Op welk gezicht het volk, met een verheve taal,
Iö triomf! Iö triomf! riep, en d'altaaren
Met veil behing. daar weêr, hoe zeedig d'offeraaren
De stieren leiden naer den tempel van Jupijn,
Die door d'inwying aan dien God geheiligt zijn.
Gins droeg de krijgsknecht, van een heilig vuur aan 't branden,
De goude Kandelaar met ongewijde handen,
De goude Vaten, en de Tafelen der Wet,+
Noch vuil, en met het bloed van 't Joodsche volk besmet.
O schoone Tafel! die wel eer de heilge brooden
Geschraagt hebt, waar van 't volk het[i.] eeten was verbooden,
Zo Salomon eens was getuige van uw leet,
Hoe droevig scheurde hy, op dat gezicht, zijn kleed!
Hoe zou hy weenen, kwam hy eens het puin t'aanschouwen
Van zijn Jeruzalem, en schoone praalgebouwen!
Maar elk zag bevende de vloejende[k.] Jordaan,
Geboeit in ketens voor zijn zegewagen gaan.
Die stroomgod stort zich neêr uit[l.] Liban met zijn wateren,+
Die vreeslijk barnen in dien steilen val, en schaateren,
En scheit in 't schuuren langs gewesten zonder tal,
't Hooge[m.] Iturea heel van[n.] Trachons barre wal;

+De Joodsche Tempelvaten in de binnevakken gehouwen.

+Beschrijving van de Jordaan, op de Boog afgebeeld.

i. Dit blijkt uitdrukkelijk; want toen GODT aan *Moses* op den berg *Sinaï* de Wet gaf, en aan hem gebood hoe hy den Tabernakel, en alle heilige gereetschappen zou maaken, sprak hy: *En gy zult altijd Toonbrooden op de Tafel leggen voor my* Exodus cap. 25. v. 30. En cap. 40. v. 23. leest men: *En hy* (Moses) *bereide brood daar op voor den Heere*, *gelijk hem de Heer geboden had.* Van dit brood was niemand geoorloft te eeten dan den Priester, wanneer het zeven dagen op de tafel voor GODT gelegen had; echter heeft *David* in zijn grootsten nood, toen hy voor *Saul* tot *Nobe* by den Priester *Abimelech* vlood, daar van gegeeten, dewijl de Priester geen gemeen brood onder zijn hand had. 1. B. *Sam.* cap. 21. v. 4, 5, 6.

k. Deze Vliet word in de H. Schrift *Jorden* of *Jordan* genoemt, gelijk zommige meenen naer *Jor* en *Dan*, twee bronnen, uit de welken zy, naer hun gevoelen, haren oorspronk neemt. De Grieken en Latijnen noemen hem *Jordanis*, de Nederduitschen *Jordaan*, de Françoizen *Jourdain.* Heden word hy by d'Arabieren *Nakar el Chiria*, dat is: *vliet van Chiria*, geheeten. Zie *Roger.*

l. Een groote en hooge berg van *Fenicie*, vyf uuren gaans langs een moeyelijken weg van *Tripolis*, by den vloed *Eleutherus*, tusschen de steden *Tripolis* en *Damaskus*, in het noordergedeelte van 't heilige land. Behalven de bronnen, daar hy zeer rijk van is, levert hy veel stroomen, vlieten en beken uit, als de *Jordaan*, *Parfer*, *Abana*, *Chrysorrhoas*, *Eleutherus*, *Orontes*, *Lykis*, *Nahar*, *Elkelb*, en veel andere. Zie *Thevenot*, &c.

m. Een bergachtig landschap aan den *Jordaan* gelegen, genoemt naer *Ietur*, of *Ithur*, zoon van *Ismaël.* Genes. 25:15.

n. Een groot landschap gelegen over den *Jordaan*, tusschen *Palestijne* en *Celesyrie.* Het heeft ten noorden *Damaskus*, en paalt ten oosten aan de woestijne van *Arabie*, de welke dicht aan *Bosra*, de hooftstad van *woest Arabie*, grenst. Het word ook *Tracon*, en *Trachonitis* genoemt, 't geen een *steenigen oort* betekent. Zie *Plinius.*

Waar na hy minzaam groet de schoone landeryen
Van 't fier[o.] Seleucie, befaamt door artzenyen;
Van daar zet hy zijn koers naer 't ooste, alwaar hy stoot
Op weelige oevers, en in 't schuuren zich vergroot
Met bronnen; waar na hy,[p,] Kapernaum ontvaaren,
Al bruischende doorkruist de Galileesche baaren.
Daar na doorsnyd hy het doorluchtige gebied
Van 't rijk[q.] Scythopolis, dat steeds den tempel ziet
Van Jupiter, en groeit in 't westen met de stroomen
Van[r.] Cison, tot Iabok hem komt verwellekoomen,
En, eer hy snijd door 't dal van[s.] Aulon, scheit hy 't land
Der[t.] Moäbiten van[u.] Judeaas rijke strand,
En kust in zijnen loop ontelbre westerstreeken,
Waar na hem[w.] Jericho om vruchtbaarheid moet smeeken,
Daar Dibon, Iezraël, Elise, en Taphua,
Met Karith, en de beek van Jaser, en daar na

o. Een stad over den *Jordaan*, in het landschap *Gaulonitis*, by het meir *Merom*, of *Samechonitis*, en op een lustigen en bronrijken oort gelegen. Zy wierd aldus naer haar stichter *Seleukus*, Koning van *Syrie*, genoemt. Zie *Josefus* 2 B. 25 H. en 4 B. 1 H. van zijn *Joodsche oorlogen.*

p, Een der tien voornaamste steeden van *Dekapolis*, gelegen in *Opper Galilea*, in het land van *Gennasereth*, op de grensscheiding van *Zabulon* en *Neftalim*, en op den wester oever der *zee* van *Galilea*, vier dagreizens van *Jeruzalem*, anderhalve, of een groote mijle westwaarts van de plaatze, daar de *Jordaan* de *zee* van *Galilea* begint te maken, of in de zelve vloeit. Zy is, volgens de voorzegginge onzes Heilants, *Matth.* 11:23. *Luk.* 10:15, na veel rampen uitgestaan te hebben, eindelijk door den Turkschen Keizer *Soliman* tot een asch en puinhoop gemaakt. Zie *Hieronymus.*

q. Een stad binnen den *Jordaan* gelegen, nevens de stad *Zarthan*, en ten zuide op den oever der zee van *Galilea*, ter plaatze daar de *Jordaan* uit de zelve treed, naby *Tiberias* en *Bethsaida*, honderd en twintig stadien zuidoostwaarts van *Tiberias*, en zeshonderd stadien van *Jeruzalem*, op een groot veld of vlakte, tusschen de bergen *Gelboë* en den *Jordaan*, of, zo zommige willen, tusschen de steeden *Gadara* en *Neapolis*, op een afstand ter wederzijden van zestienduizend treden, en zevenenveertig duizent van *Jeruzalem*, en, volgens *Strabo*, naby *Galilea.* Zie 2 Mach. 12:29. en *Josefus.* Zy wierd, toen *Bacchus* daar zijn voester begraven had, van hem naer haar *Nysa* genoemt. In 't *Oud Verbond* word zy *Bethschan*, *Bethsean*, en *Betschean* geheeten. 1 *Reg.* 4:12. *Jos.* 17:11, 16. *Jud.* 1:27. 1 *Sam.* 21:12.

r. Een vliet die zich uit 't westen in de *Jordaan* werpt, gelijk de vliet *Jabok* uit het ooste, waar na de *Jordaan* ook, als hy *Jericho* voorby gestroomt is, het water van de bronnen *Dibon*, *Iezraël*, *Taphua*, *Karith* en *Elile*, en dat van de beken *Jazer* en *Arnon* ontfangt, waar door hy zeer waterrijk word. Zie *Josefus.*

s. Een zeer groot en effen dal, dat zich tot een onmetelijke lengte uitstrekt, en ter wederzijde met bergen, die vervolgens aan een geschakelt leggen, en van den berg *Liban*, en verder beginnen, en tot aan de woestijne *Faran* strekken, omvangen wort. Het besluit in zich de steden *Scythopolis*, *Tiberias*, *Jericho*, de *doode* zee, de zee van *Galilea*, en verscheide landschappen rondom, de welke de *Jordaan* midden doorsnijd. Zie *Hieronymus.*

t. Een mathtig en aanzienelijk Koninkrijk in het beloofde land gelegen, 't welk door den vliet *Arnon* van het land der *Amoriten* gescheiden wierd. Zie *Num.* 21:13. en 22:36. Het wierd dus naer zijn grontlegger *Moab* genaemt, die uit *Loth*, by zijn eige eerstgeboorne dochter in bloedschande geteelt was. *Gen.* 19:37.

u. Ik versta hier meê het gantsche gewest des heiligen lands, zo buiten als binnen den *Jordaan*, bestaande uit verscheide deelen, als: *Judea*, *Samaria*, *Galilea*, *Idumea*, en *Perea.*

w. Een stad gelegen in het dal *Aulon*, en op den weg van *Jeruzalem* naer den *Jordaan*, of van den *Jordaan* naer *Jeruzalem*, tien stadien westwaart van *Gilbal*, en zestig van den *Jordaan*, en honderd en vyftig stadien oostwaarts van *Jeruzalem*, in den stam *Benjamin*, of aan zijn oostergrenspalen, als blijkt uit *Jos.* 16:7. en by *Josefus* en *Hieronimus.* Zy word ook om haar dadelrijke velden in 't Chaldeeusch *Cartha Dediclaia*, of *Dadelstad* genoemt, welke naam haar ook in 't oud Verbond gegeven word. 2 *Paral.* 28:15. *Jud.* 1:16. en 3:13.

De vruchtbare Arnon hem begroeten onder 't vlieten;
Waar na hy eindelijk zijn emmer komt te gieten
In 't Doode meir, daar hy, na dappren tegenstant,
Zijn naam[x.] verliest, als van een sterker overmant.
   Dit was de stroom, die, op het nadren der Leviten,[+]
Van een scheurde, en een pad de blijde Israëliten
Vergunde om droogsvoets naer 't beloofde land[*] te gaan.
Elias scheide die van een ook door het slaan
Zijns[†] mantels, en ging droog door d'afgescheurde plassen.
Hy heeft ook Naaman met zich zevenmaal te wassen
Gereinigt van zijn smet, en droeve[*] lazery.
Indien mijn pen, die zich gebonden ziet, mogt vry
En weelig weien, en aan dit iets heiligs knoopen,
Gy zoud haar heerlijk zien den[y.] Nazarener doopen,
Terwijl een wakkre stem in 't midden van dien toon
Zou roepen: deze alleen is mijn beminde Zoon.
   In 't welfzel van den boog, dat prachtig was gehouwen[+]
Uit blinkent marmer, kon elk een met vreugde aanschouwen,
Hoe heerlijk Titus, na 't verlaaten van zijn troon,
Om hoog vloog door 't gesternte, en plaats nam by de[z.] Goôn,
Terwijl de stieren voor zijn heilgen tempel loeien,
Om met haar bloed, en dat van kalveren en koeien,
't Altaar te verwen, nu geëert als een Jupijn.
   Laat ons de[*] Renbaan nu eens zien van vorst Tarquyn,[+]
Die naderhand August, om 't Roomsche volk te streelen,
Na zijn triomfen, met Trojaansche en andre speelen,
Op 't wonderlijkst herbouwde. ook was de lust zo groot
Om die t'aanschouwen, dat de Romer slechts om brood,

[+] *Wonderen daar in geschied.*

[+] *'t Gewelfzel van Titus zegeboog.*

[+] *Roomsche renbaan*, *van Vorst Tarquijn*, *beschreeven.*

x. Dat de *Jordaan*, zich vermengt met het vergiftig water van het *doode meir* blijkt uyt *Josua* 3:15, 16. en dat hy daar in zijn naam, en teffens zijn zoet en heilzaam water komt te verliezen; ja dat de visschen, die de *Jordaan* met zich sleept, zo dra zy dit water proeven, aanstonds met de buyk om hoog drijven, en sterven, getuigen *Plinius*, *Solinus* en *Tacitus.* Echter beuzelt *Doubdan*, dat de *Jordaan* wel een myl ver met dit stinkend en besmetlijk water worsteld, en dat hy midden door het zelve voor hem plaats maakt: daar men het water des *Jordaans* zo klaar ziet doorstroomen, als het water dat van een rots af loopt, zonder zich met het *doode meir* te vermengen, of te bederven.

* *Jos.* 3:15, 16, 17.

† 2 *Reg.* 2:14.

* 2 *Reg.* 5:10, 14.

y. Dus word de Heilant op verscheide plaatzen in het nieuwe Verbond genoemt, om dat *Josef* met hem, na de vlucht, naer *Egipte*, te *Nazareth*, een velt in *Nedergalilea*, op de grensscheiding des stams *Issaschar*, en *Zabulon*, zijn wooning nam, gelijk de Profeet *Esaias*, Cap. 11:1, met deze woorden voorzeid had: *Daar zal een rijsken* (*in 't Hebreeuws* Nazer) *uit den afgehouden tronk Isai voortkomen.* En *Mattheus* zegt *Cap.* 2:23. *op dat vervuld werde*, *dat'er gezeit is door den Profeet* (Jud. 13:7. *Hy zal Nazarenus heeten.*

z. Want *Titus* was in 't welfzel afgebeeld, zittende op een Arend, die, als zijnde de Koning der Vogelen, de *Romeinen* geloofden een dienaar van *Jupiter* te zijn, dewelke de zielen der groote Helden in den hemel voerde, en ter starren inlijfde. Zie dit ook op de penningen der vergode Keizeren by *Oudaan*, als ook in mijn *Muntkabinet.*

* *Circus maximus.*

En renperkspeelen[a.] wenschte, en stond als opgetoogen,
Wanneer hy 't rennen zag, met open mond en oogen.
Daar na wierd hy herbouwt, en grooter door Trajaan,
Die al de zuilen, door de lucht en tijd vergaan,
Vernieude, om eeuwig, dus herbouwt, in stant te blijven.
Wiens pen is machtig om den luister te beschrijven
Die Elagabalus hem byzette in zijn tijd;
Een luister, daar het oog van Rome door verblijd
Zich blind aan zag, dewijl de grond scheen gout te[b.] zweeten.
Hy wierd de grootste van 't Romeinsche volk geheeten,
Om dat hy in zijn grootte alle andren ging voorby.
[+] Zijn heerlijke omtrek, zo van d'eene als d'andre zy,
Besloot acht stadien, en gaf aan weder zyen
Bekwame zitplaats, net verdeelt in galleryen,
Voor zestig duizent en twee honderd duizent man.
De buitenste omtrek van dit groot en zwaar gespan
Was kunstig afgedeelt in winkels. de pilaaren,
Daar dit aanzienelijk gebouw op ruste, waaren
Met Godenbeelden schoon en cierlijk uitgewrocht,
En alles 't geen 't vernuft met blokken had gezocht,
En uitgevonden om de ziel en 't oog te streelen;
Ja die 't gezicht liet op de marmre poorten speelen,
Zag paardewagens zelfs op d'opperspitzen staan.
Zo dra men binnen door de poorten was gegaan,
Zag elk de stallen van de paarden voor zijn oogen,
Die als een bliksem op 't gegeve teken vloogen,
Zy daagen zelf den wind met hunne snelheid uit,
Wanneer zy rennen op het aangenaam geluit
Van duizent keelen, die hun vlugge loop beschouwen.
Een Tebisch marmre Naalde, uit eenen steen gehouwen,

[+] Zijn ongemene grootte en heerlijkheid van buiten.

a. Dit bevestigt *Juvenalis* in zijn 10 *schimpdicht*, daar in hy, de dwaze drift der *Romeinen* afmaalende, deze reden voert:

- qui dabat olim
Imperium, fasceis, legiones, omnia, nunc se
Continet, atque duas tantum res anxius optat.
Panem, & Circenses.

dat is:

Het volk, dat zelfs van ouds de Burgermeesters koos,
Het hoog gezag vergaf, de bundels, oorlogsbenden,
En't geen de Romers voor een ampt van staat erkenden,
Bemoeit zich nergens mede, en angstig, als in nood,
Wenscht om twee dingen slechts, het renbaanspel, en brood.

b. Hoe heerlijk deze *Renbaan* geweest is, hoe groot zijn omtrek, hoe volmaakt de kunst in al haar deelen in dezelve uit blonk, kan men lezen by *Onufrius Panvinus*. Onwaardeerlijke schatten zijn daar aan verkwist; want *Lampridius* zeit, dat *Elagabalus*, den geheelen grond des Renbaans met vylzel van gout deed bestrooyen; 't geen ook *Plinius* van *Kaligula* zeit. Van deze overdadige verkwisting getuigt ook *Suetonius* in 't leven van *Klaudius*, want hy zeit dat die Keizer de Carceres, of schutstallen van marmersteen deed maaken, en de merkpalen met goud bekleeden; en van *Nero*, dat hy 't geheele vlak van de Renbaan met goutsoudeerzel deed bestroojen; ja de Redenaar *Nazarius* zeit van den stand des gebouws onder *Konstantijn* aldus: *de verheve galeryen, en glinsterende pilaaren geven aan de groote Renbaan zo ongewoonen en uitsteekenden cieraat, dat men daar komt met min verlangen om de schouspeelen te zien, dan om de plaats zelf te bezichtigen.*

Die tienmaal twalef voet in hoogte op 't voetstuk stond,
Vercierde 't middelpunt, wiens beeldwerk door geen mond
Noch tong t'ontleden is, van schrandre Egiptenaaren[+]
Daar op gehouwen in een langen reeks van jaaren.
Ter wederzijden van dat kunststuk was het veld
Net afgescheiden door een muur, die zwaar geweld
Kon uitstaan, vier voet hoog en twalef breet, daar[c.] Naalden
Op d'einden stonden die den loop van 't perk bepaalden.
Die ruggraat kloofde 't veld in tweên, en pronkte prat,
Gelijk een bruid die in haar stacikamer zat,
Met drie altaaren, voor de drie der[d.] grootste Goden
Eerbiedig opgerecht, om hen op 't spel te noden.
Godinne Cybele zat moedig op een leeu
Met schoone maanen, een der fierste zijner een.
Godinne[e.] Cybele, die eer het pijnbosschaadje,
Vermaard door Paris min en dartele vryaadje,
Op Idaas toppunt, schonk voor 't offren den Trojaan,
Toen hy 't Iönisch meir met kielen wou beslaan.
Ook zagme'er een Kapelle aan Febus opgedragen,
En 't beeld van Romen op een ronden zegewagen,
Daar 't Overwinningbeeld ter rechter, en 't Geval
Ter slinker zijde stond. ook zag me een driegetal
Van kleine altaaren, voor de Goden, wier vermoogen
Niet verder strekte dan Jupyn het wou gedoogen.
Ook vond me'er stutten van Numidisch marmersteen,
Waar op dolfijnen, aan Neptuin ter eere alleen
Geoffert, en daar by gekleurde kloten blonken,
Geschraagt van zuilen uit een eene steen geklonken,

[+] *Naaldzuilen*, *Altaren Beelden der Goden*, *enz. in de renbaan.*

c. Doch eigender *Merkpalen*; deze Merkpalen waren drie spitzen op eenen voet, *Metae* genoemt, een naam die noch heden in 't knikkerspel der kinderen zijn stant gehouden heeft, en slooten aan ieder end van de Renbaan den muur. Zie *Onufrius Panvinus*.
d. Te weten, voor de Groote, de Machtige, en de Vermogende Goden.
e. De moeder der Goden. Haar namen, en hoe zy op penningen afgebeeld is heb ik op pag. 4 letter i getoont. Waarom zy de pijnboomen zo lief gehad heeft is aan ieder bekend. Van dit geschenk aan den *Trojaan*, spreekt zy by *Virgilius* in 't 9 B. van zijn *Eneas* aldus:

Pinea silva mihi multos dilecta per annos
Lucus in arce fuit summa, *&c.*

dat is:

Een pijnbosch stond in top van Ida opgetoogen,
Een woud, heel zwart en dicht en donker om zijn loof
Van harsboom en akorn, om dat het oud geloof
En offerhanden my behaagden veele jaaren:
Dit schonk ik den Trojaan, *toen hy ter zee zou varen*,
En eene vloot behoefde.

En al 't geen diende tot cieraad en voeglijkheid.
O Zanggodinnen, die den weg my hebt bereid
Van Ida af naer Rome, ei helpt my eens ontleeden
Der spelen oorspronk, door wiens toedoen, om wat reden
Het Roomsche volk als dol naer deze Renbaan vloog,
Wat die tot zuchten, die tot juichen weêr bewoog,
En hoe de renner vaak, door zucht tot lof gedreven,
Zijn dwaasheid boete met zijn dierbaar bloed en leven.
+ 't Was Febus[f.] dochter, die hy eer by Persa won,
Die d'eerste Renbaan stichtte en opdroeg aan de Zon,
Haar majesteit ter eere, in Elis; en Athenen,
Magnesien, en al de landen van Micenen,
Achaie, Lybien, Beotien, en 't rijk
Van Sparte noodigde in haar renbaan, te gelijk
Met d'Enianer, en veel anderen, wier rossen
De schoone goudsbloem, die in Delfis dichte bossen
Den grond doet schemeren, braveerden met hun vel
En in Salmoneus stad hield 't vlugge wagenspel.
Daar na heeft Furius, na Veje t'overheeren,
Met renbaanspelen, God Apol alleen ter eeren,
Naer zijn beloften, op zijn wederkomst voldaan.
't Gedenkt my hoe wel eer de vluchtende Trojaan

+ Renspelen beschreven van hunnen oorsprong en vervolgens.

f. *Circe.* Verscheide gevoelens ziet men by de schryvers over d'*oorsprong* der Renspelen. *Virgilius* schrijft ze de schaakinge der *Sabynsche* maagden toe, want hy zeit in het 8 B. van zijn *Eneas.*

Nec procul hinc Romam, *& raptas sine more Sabinas:*
Consessu caveae, *magnis Circensibus actis*,
Addiderat.

dat is:

Hy tekende hier by
De stad van Rome, *en hoe haar jonge burgery*
Sabynsche maagden schaakte, *al t'onbeschoft in 't woelen*
Des Renbaans, *onder 't spel en levendig krioelen*,

Dit schijnt een penning by my van *Nero* te bevestigen, waar op men eenige Merkpaalen, en deze maagdenroof ziet, met het opschrift SABINAE, de *Sabynen.* Anderen zeggen dat zy ter eeren van *Neptunus* gebouwt zijn. *Varro* is weder van een ander gevoelen. *Tertullianus* zeit dat *Circe*, de dochter van *Febus* of de *Zon*, wiens moeder, gelijk *Homerus* in 't 10 B. van zijn *Odyssea* zeit, *Persa* was, die eerst ter eeren van haar vader toegestelt heeft, 't geen met het gevoelen der geleerden ook over een komt; want *Livius* zeit, dat d'oppergezaghebber *Furius Kamillus* over 't bemachtigen der stad *Veje*, aan *Apollo* (dat is de *Zon)* beloften deed, die hy daar na met het vieren der *Renbaanspelen* voldaan heeft; dit schijnt ook de naam van *Circus*, dat is, *Omloop* te bevestigen, waar aan *Korippus* met deze woorden zijn zegel hangt:

Solis honore novi grati spectacula Circi
Antiqui sanxere Patres; *qui quatuor esse*,
Solis equos.

dat is:

Vier paarden in 't gespan om t'ende baans te naderen,
Met zulk een wagenspel wierd op bestuit der Vaderen,
Ter eeren van de Zon, *de Renbaan ingewijd.*

Die spelen in[g.] Sikanje aan 't zwervend volk vertoonde.
En dappre Euryalus met d'eerste renkrans kroonde,

g. Een stad in *Sicilien*, daar *Enëas*, toen hy van *Karthago* in zee stak, was genoodzaakt door storm en tegenwinden naer toe te steeken. Zie *Virgilius* in 't 5 B. van *Eneas*, die daar in ook, hoe *Eneas* de renbaanspelen den volke vertoonde, en hoe *Acestes*, zoon van de stroom *Krinnize*, de moede *Trojaanen* met zijn gaven beschonk, wijtloopig beschrijft.

DE SLEEP, GAANDE NAER DE RENBAAN.

Daar trouwe Acestes, die Krinize 't leven gaf,
De moede gasten na veel suklen, al te straf
Van Junoos haat gevolgt langs Nereus blauwe plassen,
Verwelkomde, en beschonk met zijne veldgewassen.
Maar grooter was de glans, die 't spel daar na ontfong,+
Toen Cesar Romen, en met een de wereld dwong.
Men zag een goude[h.] sleep, die even voor den drempel
Van Jupiters vermaarde en heerelijke tempel
Zijn aanvang nam, en langs de groote markt geleit,
Tot aan de renbaan, een doorluchte majesteit
Vertoonde aan 't Roomsche volk. een veem van offeraaren,
Van priesters, wichchelaars, en speelders, die de snaaren
Der cyter drukten, met de danssers, en 't geluit
Der bootzemaker, die, door 't spelen op de fluit,
De lucht benevelden, betreeden Romes straaten,
En dragen 't zegebeeld, waar op elk, uitgelaaten
Van vreugd, naer 't renspel vliegt, en juicht met handgeklap,
Terwijl de gantsche Raad, en ook de Ridderschap
De fiere leeuwen spant in yzere gareelen
Voor[i.] Godenwagens, om aldus de renbaanspeelen
In top te zetten, en d'onsterffelijke Goôn
Eerbiedig t'eeren voor 't behoud van Romes troon.
Men zag de reuzen, met hun uitspanne wangen
De tanden knarssen, elk vol iever en verlangen
Om 't renbaanspel te zien; ja 't volk[k.] drong, als verhit
Om dat t'aanschouwen, vaak den sleep zelf uit 't gelit.
Doch grooter was zijn drift en dwaasheid te bemerken,+
Wanneer de renners met hun paarden in de perken

+Het Roomsche renspel gaat dat van de voorgaande tijden ver te boven.

+Voorbereidzelen tot de wagenrenningen.

h. Van de Romeinen *Pompa* genoemt. *Ovidius*, schrijvende van de Renspelen, voert ze in 't 3 B. van zijn *Minnedichten*, in 't 2 Gedicht aldus in:

> *Sed jam* Pompa *venit*, *linguis animisque favete*:
> *Tempus adest plausus*, *aurea* Pompa *venit.*
> *Prima loco fertur sparsis Victoria pennis.*

dat is:

> *Maar nu daar komt de* sleep, *draag gunst met hart en lippen*,
> *En juicht met handgeklap*, *daar komt de goude sleep*;
> *Het zegebeeld voor aan*, *dat luchtig om t'ontslippen*
> *Met zijne pennen maalt een wijtgetrokke streep.*

i. Deze wierden *Thensae* genoemt, die ook van *olifanten* voortgetrokken wierden, gelijk men op Penningen van *Nero*, *Vespasianus*, en andere zien kan. Ook van *muilen*, gelijk ik heb gezien by de *Hr. Smids*, op een Penning van *Agrippina.* Op deze wagens, zeg ik, wierd ook het *zegebeeld* naer de Renbaan gevoerd, verzeld van Priesters, wichchelaars, en van die op veelerlei speeltuigen speelden, gelijk *Dionisius Halikarnasseus* bevestigt.

k. Aanmerkens waardig is het, 't geen *Ammianus Marcellinus* al scherssende van de dolle drift des volks zeit; dit zijn zijn eige woorden: *Als de gewenschte dag van de paarde renspelen begint aan te breeken*, *eer de zon nauwlijks op is*, *zo haasten ze zich alle*, *met een noesten drift*, *op dat ze in snelheid zelf de wagens*, *die loopen zullen*, *te voren komen*, *over welke uitkomst in verscheide neigingen en wenschen verdeeld*, *veele al den gantschen nacht zonder slapen overgebracht hebben.*

Des renbaans stonden, nu gereet om na het lot,
En leus te vliegen met hun paarden. zo verzot
Was 't Roomsche volk op 't spel, dat het den schout dorst vloeken
Om zijne traagheid, wijl zijn oogen alle hoeken
Doorwaaren van de baan. het[l.] looten is gedaan,
Verkondigen ze aan elk, al zien 't hunne oogen aan.
Die ziet men[m.] wedden op dien renner, die daar tegen.
Meent gy, zegt d'eene, dat die rossen ooit verlegen
In 't rennen waaren? o, 't zijn hengsten van[n.] Hirpijn,
Die van Korithe voor vier jaar geworpen zijn.
Hun moêr heeft honderdmaal de zege weggedragen.
Dat kan wel zijn, zegt d'andre, ik durf het echter wagen.
Meent gy dat[o.] Schitsaart niet zo goed is als het meer
Korithe, en hengst Hirpijn? hoe vaak heeft hy zijn Heer
Bemytert met laurier? en meent gy dat die paarden,
Van hem geteelt, niet naer hun teelder zullen aarden?
Dus raast het dolle volk, en rekhalst, dol van spijt
Om 't marren, na de leus, waar op de renner rijd.

l. Hoe heet het *Roomsche* volk op de *Renspelen*, en hoe ongeduldig het om het marren van den *schout* was, vertoont *Tertullianus* zeer aardig met deze woorden: *Zie hier het volk*, *dat tot dit schouwspel nu met een dol gedruys komt*, *dat nu oproerig*, *dat nu blind*, *dat nu aangaande weddingen uitgelaten geworden is: de schout is hun te traag*; *hunne oogen worden met zijn looten in de lotbus om en om geworpen*: *dan hangen ze angstelijk op het te geven teken te wachten*; *'t is als eene stemme van eenerleye dwaasheid*; *merk eens deze dwaasheid der ydelheid*, hy heeft geworpen, *zeggen ze*, *en ze verkondigen 't malkanderen*, *'t geen ze gezamentlijk alle gezien hebben.*

m. Deze hunne dolle weddingen van d'een en d'ander kant maalt *Cyprianus* aldus af: *Op dat ik zwijge wat d'afgodery hier meer voor goed keurt*, *hoe ydel zyn die strijden zelf*, *de twistingen om de koleuren*, *die verdeeltheden om de wagens! blijde te zijn dat dit paerd snelder*, *en bedroeft dat dat harder geloopen heeft*, *de jaaren van het beest op te rekenen*, *den tok te kennen*, *de bestevaars en overbestevaars des zelfs te verhaalen; hoe geheel ledig is deze bezigheid*, *ja hoe schandelijk onledig is ze*, *dus alhier een geheele lijst des paerden geslachts op te tellen!*

n. Een voorname hengst te *Rome*, gelijk ook *Korithe* een voorname merrie was, waar *Juvenalis* in zijn 8. *schimpdicht*, den adel beschrobbende, aldus spreekt:

Sed venale pecus Corithae, *posteritas &*
Hirpini, *&c.*

dat is:

Men zal de veulens van Korithe niet verschoonen
Noch van Hirpijn, *indien ze altijd hun kracht niet toonen*,
Noch prijs behaalen, *of verflauwen in hun loop*,
Maar zien in straten, *en op markten staan te koop*;
Men vraagt daar niet waar uit die beesten zijn gesprooten;
Hun doode vaâr of moêr doen hunne prijs vergrooten.

o. Dus was het paerd van *Kaligula* genoemt, gelijk *Suetonius* in zijn leven getuigt, die daar by voegt, dat hy, als het paerd zou loopen, des daegs te voren, door een soldaat, in de buurt deed gebieden stil te zijn, op dat het wel slapen en rusten zou, om des anderen daags tot het lopen te lustiger en radder te zijn. Dit paard, 't geen *Kaligula*, toen hy zich zelve Priester van zijn Tempel gemaakt had, tot zijn amptgenoot verkoor, was zelfs die goddeloze Keizer van zin Burgermeester te maaken.

[+] Als ieder op zijn plaats, naer dat de[p.] loten vielen,
Gereet en vaardig staat met zijn gezwinde wielen,

[+] *Dezelve nader beschreven.*

p. Dit looten geschiede om de renners te scheiden wie aan de hooge, of laage hand, en wie tusschen deze de middelste plaats zou hebben; want dewijl zy alle vier te gelijk renden, moest hy, die de buitenste was, veel wijder slinger om den merkpaal doen, als die de binnenste was. Buiten dat de gesteldheid zelve ons dat leert, zeit *Ovidius*,

Nunc stringam Metas interiore rota.

dat is:

Ik heb de Merkpaal nu door 't binnerad te raken.

en elders

Me miserum! Metam spatioso circuit orbe.

dat is:

Ach arm, *hy moet om 't Merk een wijde ronde maken*,

Getrokken door den schout, steekt me aanstonds de trompet,
Waar na de renner, die op paal en zeelen let,
De toomen schud, waar op terstond de rossen draven.
't Gehaspelt stof vervult de lucht, en 't oog der braven
Die 't rennen aanzien. 't schuim verspreit om ros en wiel.
Elk, heet op 't winnen, drijft, en roept met hart en ziel,
En noopt het hygend paerd, terwijl de raden schroomen,
Reeds heet door 't rollen, om den merkpaal by te komen.
Dees rukt den disselboom wat naer zich in zijn vaart,
En geeft het buitenst ros wat bot, om, dus geschaart,
Geen wijde ronde om 't merk met zijne kar te maaken.
Die hoort zijn disselboom en heete wielen kraaken,
En vreest voor[q.] rabreuk in het stuivend wagenspoor.
Dan ziet men d'een, dan weêr den anderen wat voor.
Elk prikkelt zijn gespan met schreeuwen, snel als vleugels,
En tracht zijn makker, nu op zy, met sterke teugels
Voorby te rukken, om te dingen naer den prijs,
En zegekrans. op deze, en noch veel fierder wijs[+]
Hervat men zevenmaal rondom het merk te rukken,
Terwijl de wedders om hun rampen of gelukken,
Of droevig zuchten, of met een verwoed geluit,
Dat van den[r.] Palatyn op d'Aventinus stuit,
Den zegerijken, die voor uitspat, aan te noopen;
Doch menigmaal moet hy zijn drift met bloed bekoopen,
Wanneer hy, moedig op de zege, dwaas vergeet
Wat hem kan treffen, of niet staroogt op den meet,
Waar door hy dikwils laat de heete teugels glyen,
En met zijn schokkende as den merkpaal onder 't ryen
Ellendig raakt, waar op zijn kar aan splinters stoot,
En hy, gewikkelt in den toom, een wreede dood
Moet sterven, wijl 't gespan, nu schichtig aan 't verstroojen,
Gelijk een bliksem vliegt, en weet geen weg te roojen,
Waar door hy word gesleept langs d'aarde al 't renperk heen,
En steekt bywijlen noch ten hemel arm en been,

[+] *Uitkomsten der renspeelen voor veele renners ongelukig.*

q. De paerden liepen niet, maar vloogen, des was 't niet buiten reden dat de renner voor den merkpaal schroomde, gelijk *Horatius* zeit:

Metaque fervidis Evitata rotis,

dat is:

De heete raden schroomen
Den Merkpaal by te komen.

Want die hier het minste horte of de merkpaal met zijn rad raakte was lijveloos, dewijl zy met een zeel om het lijf gevat, aan 't gareel der paerden gehecht waren.

r. Want deze Renbaan was tusschen den *Aventijnschen*, en *Palatijnschen* berg gelegen. Zie *Onufrius.*

Tot dat de rossen, in heur dollen loop weerhouwen,
't Mishandelt lichchaam, niet als met verdriet t'aanschouwen,
Doen leggen uitgestrekt, beklad met brein en bloed.
Dus koelt de renner in de baan zijn fieren moed,
Die niet scheen als met bloed en traanen uit te lessen,
En krijgt voor lauweren een kroon van veldcipressen.

+ Wat zal ik zeggen van de Baden, daar het nat
Door zilvre kraanen vloog, waar aan een Keizers schat
Verspild wierd, trots geschraagt van kristalyne zuilen,
Daar[s.] Menelaüs graag zijn zaal zou voor verruilen?
't Alexandrijnsche en zelf 't Numidisch marmersteen
Scheen hier te wassen, en stak schoon door 't Parisch heen.
't Bespikkelt lakwerk diende in plaats van witte muuren.
De diamant, gehard alle eeuwen te verduuren,
Vercierde hier de vloer, gevat in dierbaar gout.
Men had van Thasus steen de trappen zelfs gebouwt.
Hoe is 't my mogelijk hun[t.] geplaveide straaten,
Hun[u.] Schoutooneelen, daar het volk als uitgelaaten

+De Roomsche Baden, *groote Wegen*, *Tooneelen*, *Waterleidingen en Gebouwen aangevoerd.*

s. Koning van *Sparte*; wiens Eetzaal *Telemachus*, by *Homerus* in 't 4 B. van de *Odyssea*, dus aan *Pisistratus* afschilderd:

Φράζεο νεςορίδη τῶ μῶ κεχαρισμένε θυμῷ,
Χαλκεῦ τε ςεροπὴν κὰι δώματα ἠχήεντα,
Χρυσοῦ τ', ἠλέκτρου τε κὰι ἀργύρου, ἠδ ἐλέφαντος,
Ζήνος που τοιήδε γ' Ολυμπίου ἔνδοθεν ἀυλή.

dat is:

Bezie de schoonheid van dees wondere eetzaal vry,
Verciert met gloejend gout en zilver, schildery
En beeldwerk, naer de kunst gebouwt, zy kan de zaalen
Der Goón beschaamen, of ten minsten daar by haalen.

t. Onder deze, van de Romeinen *Viae stratae* geheeten, was wel de voornaamste de *Appiaansche straat*, van *Statius* de *Koning der wegen* genoemt. Niet minder was de *Flaminische straat* door *Augustus* gemaakt, gelijk *Suetonius*, en by my zijn penning getuigt, en de straat van *Trajanus*, van wiens heerlijkheid *Dio* gewag maakt, en welken ik zag op een kopere penning by *Dr. L. Smids.*

u. Deze wierden gemeenlijk met het *Grieksche* woord *Amphitheatra*, dat is, *ronde Schouburgen*, genoemt. Onder deze blonk die van *Titus* aldermeest uit. Van haar hoogte getuigt *Ammianus*, dat'er eens menschen gezicht bezwaarlijk den oppersten top van bereiken kon. *Plinius* zeit, dat'er meer dan drie duizent beelden tusschen de kolommen aan gewrocht waren. Haar buitenwerk was van *Tiburtynschen* hardsteen, en de binnenmuur van marmer. Op de galeryen konden, zonder verwarring, naer ieders staat en waardigheid, acht en tachtig duizend menschen zitten, en op den bovensten trans en poortalen twalef duizend het spel staan aanzien; in 't kort, de heerlijkheid daar van was zo groot (gemelde *L. Smids* toonde my de zelve op een zeer nette Penning van *Titus*) dat *Martialis* dus uitgeborsten heeft:

Omnis Caesareo cedat labor Amphitheatro,
Unum pro cunctis fama loquatur opus.

dat is:

Dat, Dat alle arbeid thans vry voor het Keizerlijke
Amfitheatrum wijke;
De faam vind stofs genoeg, om aan dit werk alleen
Haar lofspraak te besteên.

Naer toe vloog, om den glans der spelen aan te zien,
Op 't netst t'ontvouwen? door wiens pen kan dat geschien?
Ook is 't me onmogelijk, om alles te doorgronden;
Want schoon ik duizend zo wel oogen had, als monden,
En duizend tongen, en een stem van hart metaal.
't Was boven mijne kracht de wegen altemaal,

En[w.] waterleidingen naukeurig af te maalen.
Wiens vlug verstand zou niet van 't spoor der reden dwaalen,
Die eens de Praalzuil zou beschrijven van Trajaan,
De markt van Cesar, of het Hof van[x.] Lateraan?
Wie kan de Haven van Vorst Klaudius ontvouwen,
En zo veel duizenden van trotse Praalgebouwen,
En Pronkpilaaren, en de Hoven van Meceen?
Wie 't Septizonium, uit Parisch marmersteen
Geklonken, van Seveer? of wie de schoone Graaven
Der Keizers, daar by na de weereld aan moest slaaven?
[y.] Longijns doorluchtig huis, en duizend andre meer?
'k Voel echter in mijn ziel een heilig vuur, dat, eer[+]
Ik eindig, vlammen wil met Cesar te vergooden,
Na dat hem Kassius en Brutus schelms dorst dooden,
Dewijl een Keizer, na 't verlaaten van zijn troon,
Aldus om hoog snorde, en zich plaatste by de Goôn.
Maar wat besluit ik? wie zal in de vyf Molukken
My al de nagelen en speceryen plukken?
Wie houwd my op Sumatre al 't Paradijshout af,
Op dat ik Cesar bouwe een onwaardeerlijk graf?
Wie zal me uit Syrien, en al de Morgenlanden
Den wierook leveren, om 't lichchaam te verbranden?

[+] *Vergooding van Cesar dichtkonstig beschreeven.*

w. Deze wierden ten dienste en nut van *Rome* bedacht. Onder deze was het water van *Trajanus* niet een van de minste. *Julius Frontinus* zeit van deze waterleiding, dat in eenige plaatzen de boogen honderd en negen voet hoog geweest zijn, en dat daar aan een voornaam kenteken der Roomsche mogentheid te bespeuren was. *Kassiodorus* getuigt dat het getimmer wonderbaarlijk, en de heilzaame gezontheid der wateren uitnemende geweest is. Die zelfde schrijver zeit wat verder: *hoe veel vloeden worden daar als door opgeboude bergen aangevoerd*; *men zou gelooven dat het natuurlijke waterboezems waaren*, *in geklonke klippen uitgehouwen*, *dewijl de kracht van zulk een waterloop zoo veel eeuwen van de pijpen en buizen heeft kunnen gedragen worden.* Niet minder was het *Water Klaudia*, van *Kajus Cesar*, zo *Plinius* zeit, aangevangen, en van *Klaudius* volbracht, waar over *Rutilius Numantianus* dus uitberst:

Quid loquar aërio pendentes fornice rivos,
Qua vix imbriferas tolleret Iris aquas?
Hos potius dicas crevisse in sidera montes.

dat is:

Wat zal ik eindelijk hier van de stroomen spreeken,
Gehangen in de lucht, *op bogen zwaar van steen?*
Dat nauwlijks Regenboog maalt zulke waterstreeken:
Zegt liever dit gebergt groeit door de wolken heên.

x. *Plautinus Lateranus*, Burgermeester van *Rome.* zijn *Hof* was op den berg *Celius.* Hy wierd door *Neroos* last, die op dit Hof verslingerd was, in 't elfde jaar zijner regeering, zo haastig omgebracht, dat hem zelf niet toegelaaten wierd zijn afscheit van zijn kinderen te nemen. Zie *Tacitus* in 't 15. zijner *Jaarboeken.* Heden word die berg noch ter gedachtenisse van dat geslacht, en heerlijk Hof, de *Lateraansche* berg genoemt.

y. *Kajus Kassius Longinus*, een uitnemend en vermaard Rechtsgeleerde, wiens huis *Nero* zo zeer in d'oogen stak, dat hy hem, reeds van ouderdom blind geworden, op het voorgeven dat hy onder de pronkbeelden van zijn overoud, en edel geslacht het beeld van *Kajus Kassius*, die *Cesar* had helpen vermoorden, opgerecht had, liet vermoorden. Zie *Suetonius* in *Neroos* leven.

Wie zal Kambodiën, Bengale, en Arakam,
De Kormandelsche kust, Zuratte, en 't rijk Siam
Van lywaat rooven om de vrouwen te bekleeden?
Wie 't machtig Sina met haar negenduizend steeden,
En 't volkrijk Persien ontblooten van haar zy
En stoffen, dekens, en al haar tapeetsery,
Om 't heerlijk lijkbed van dien Keizer te behangen?
Wie zal my Kassie en Kaneelboomschorssen langen,
En al de Sandels, die Malakke en 't Oosten kweekt,
Op dat mijn Dichtnimf tot die stacie niets ontbreekt?
En gy, o Ganges, die met zilvre waterwielen,
Den stroomgod Indus volgt, en na treed op de hielen,
Als gy gehuld zijt met een Fenixvederkroon,
Ontbloot u van 't gesteente, en 't onwaardeerlijk schoon,
Waar mee gy zijt gewoon uw sluier te vercieren,
En help my d'uitvaart van dien grooten Cesar vieren,
Die als verwinnaar van heel d'aarde, en 't meetloos ruim,
De gantsche weereld pleeg te drajen op zijn duim.
[+] Doch, hoe durf ik me by het[z.] stacibed vertrouwen,
Daar al de Raden, en de bloem der Roomsche vrouwen

[+]*Cesars praalbed met de Roomsche Grooten bestuwt.*

z. Ik heb in deze *Consecratio*, of *Vergooding*, *Herodianus* gevolgt, en niet zo zeer op de wijze gezien, op dewelke *Cesar* vergood is, om dat hy, gelijk ik genoodzaakt was, die zo beschreven heeft, als men de Keizers gewoon was te vergooden. Zie hier hoe hy die in zijn 4 B. 2 Hooftdeel beschrijft: '*t is de gewoonte der Romeinen in te wijden de Keizeren die op hun overlijden kinderen in 't gebied nalaten*, *en deze plechtigheid noemen zy een vergoding. Men ziet daar een treurigheid*, *vermengt met blijdschap eener hoogtijd en vierdag de gantsche stad door*: *het lichchaam begraven zy naer menschelijker wijze met een prachtige lijkstatie. Eerst maakt men een beeld van wasch*, *den overledenen in alles gelijk*, *toen hy leefde*, *uitgezeit dat het beeld een weinig bleek is*, *naer de gedaante van een zieken*; *dit word in de voorzaal van 't paleis op een groote verheve yvoore koets gelegt*, *en met goude klederen overdekt*; *om het bedde zitten*, *het grootste gedeelte van den dag*, *aan de slinkerhand*, *alle de Raadsheeren*, *in 't zwart gekleed*, *en ter rechterhand alle vrouwen van staat*, *die door de waardigheid haarer mannen*, *of vaderen in aanzien zijn*; *geene van haar alle is met goud of eenige juweelen verciert*, *maar met fijn lijnwaat*, *vertoonende den rousteep*: *dit duurt aldus zeven dagen lang. Dagelijks komen d'Artzen aan 't koetsbedde*, *die*, *kwansuis den zieken beschouwende*, *telkens verkondigen dat hy verargert. Na dat hy dan schijnt overleden te zijn*, *nemen de edelste uit de Ridderschap*, *en d'uitgelezenste jongelingen uit den Raad het bedde op*, *draagen het langs den heiligen weg*, *en zetten het neder op d'oude markt*, *alwaar d'overheeden der Romeinen hun bedieningen afleggen. Over en weer zijn eenige trappen*, *op de wijze van een ladder. Aan d'eene zijde van die staat een ry van edele en raadsheerlijke kinderen*: *aan d'andere zijde van aanzienelijke vrouwen. Deze zingen tegen d'ander over lofzangen*, *en eerdichten op den afgestorvenen*, *die ze met een statige deun kweelen. Daar na het bed opnemende brengen zy het buiten de stad op 't veld van Mars. Binnen op de breedste plaats van 't veld is opgerecht een vierkante evengelijk hoekse hoogte* (gelijk ik heb gezien by *Dr. Smids*, op een schoone Penning van *Severus*) *uit geene andere stoffe zamengezet*, *dan alleen uit een stapeling van groote houten naer de gelijkenisse van een tent. Dit word van binnen heel vervult met branddrooge stoffe*, *en van buiten met geele dekkleden*, *elpenbeene beelden*, *en verscheide schilderyen verciert. Hier op staat noch wat binnewaarts een ander in 't klein*, *d'eerste vorm en cieraat zeer gelijk*, *hebbende opene poorten en deuren. De derde en vierde is altijd kleinder dan d'onderste*, *en eindelijk komt ze op d'alderkortste uit. Als ze dan het bed in de tweede tent gebracht hebben*, *zetten ze daar by alle speceryen en reukwerken die d'aarde voortbrengt. Alle vruchten*, *kruiden of zappen*, *die tot welriekentheid behooren*, *worden by een gehaalt*, *en met hoopen daar op uitgestort. Want daar is geen volk*, *geen stad*, *noch van gezag en eere*, *die niet om strijd deze laatste giften ter eere van den Keizer toebrengt. Na dat een zeer groote hoop speceryen opgehoopt*, *en de gantsche plaats vervuld is*, *ziet men een berenning rondom den houtstapel. Al de Ridderschap rend in 't ronde op een zekere wet en keer*, *met een loop en beweginge als in een wapendans. Op evengelijke maat rijden aldaar wagens rondom*, *voerende eenigen*, *die met purpere kleeden omhangen*, *en*

KEIZERLYKE VERGÓDING.

mommegrijnzen voor hebben, dragende d'afbeeldzels van alle doorluchtige krijgsoversten en vorsten. Als dit volbracht is, neemt de navolger in 't Keizerrijk een fakkel, en steekt die aan het gebouw: en voorts alle andere steeken van alle kanten 't vuur daar in. Strak vliegt alles schielijk in brand, daar het vuur, en d'overvloed der barnstoffen en reukwerken elkanderen gemoeten. Daar op word uit de laatste en kortste hut, als uit een verhevene tinne, een Arend losgelaten, die teffens met het vuur inde lucht vliegt: en den welke de Romeinen geloven dat de ziel des Keizers van d'aarde in den hemel voert. En van dien tijd af word hy nevens d'overige Goden geviert.

Rondom verbleekt en doodsch als marmre beelden staan?
De wanden schreijen zelf; ja ieder brakke traan
Schijnt tot een parel, als Kleopatraas, te ronnen.
Weg twijfflende Artzen, weg, voor eeuwig zijn die zonnen
Met doodlijk lamfer, en zwart laken overspreid.
't Is Cesar niet die op 't yvoore praalbed leit.
Vergeefs laat gy het hof in traanen zeven dagen
En nachten zwemmen, en zich domplen in zijn plaagen.
't Is niet als wasch, gy voelt geen pols noch adren slaan.
Breekt af het marren. zegt, 't is met den Vorst gedaan.
De jongelingen met de Ridderschap van Romen,
Zijn, om de laatste plicht aan 't lijk te doen, gekomen.
Laat, laat hen 't wassche beeld, schoon 't hen inwendig smart,
Door Romes heilge straat tot op de groote mart,
Of tot op 't veld van Mars op hunne schouders dragen.
De galeryen zijn rondom al opgeslagen.
Waar berg ik my! 't is niet als schreien dat ik hoor.
Maar zacht, wat klinkt my daar gelijk een bom in 't oor?
Moest gy, o Cesar! na de wrevelige Britten,+
Die, ver van menschen, een onmenschlijk rijk bezitten,
Te trotsen, na dat gy het machtig Pontus dwong,
En vijf triomfen voor uw dappre daân ontfong,
Na zo veel rampen en gevaaren door te streven,
Noch door de hand van een verrader missen 't leven?
Gy, gy, o Vader van het lieve vaderland,
Hebt dan de schriften van uw vyanden verbrand,
Om niet uw handen met hun godloos bloed te verven,
Op dat zy u, voor zulk een weldaad, die nooit sterven,
Maar eeuwig leven zal, vermoorden in 't paleis
Van Held Pompejus, zelfs in 't midden van den peis.
Gy hebt de Gallen door uw dapperheid verwonnen.
Gy zegepraalde, als naau het strijden was begonnen.

+ *Lijkgezangen by de vergoding gebruiklijk.*

Gy hebt de ketens voor Germanje zelf gesmeet.
Het schelmsche Egipten, daar Kornelia zo wreed
Haar man Pompejus zag vermoorden van haar kielen,
Moest voor uw voeten, op uw aankomst, nederknielen,
Schoon 't u zag schreien, toen gy 't hooft uws vyands zag.
De zon dook weg van schrik op dien vervloekten dag.
De zeven bergen, die in Romes omtrek pronken
Met schoone Tempels, uit een marmre rots geklonken,
Weêrgalmden van 't geluit, en kaetsten, droef te moê,
Elkandre d'echo van die lijkgezangen toe.
De boomen lieten zelf van smart haar bladren vallen;
Ja Rome beefde, vry van vyand, in haar wallen.
De dieren vlooden in haar hoolen, bang van schrik.
De grijze Tiber brak verwoed dat oogenblik
De staale deuren van de stroomriolen[a.] open,
En liet het water tot aan Vestaas tempel lopen.
't Scheen of men Pyrhaas dag beleefde, wijl de das
Den vloed met zwemmen kloofde, en in het boomgewas
De zilvre vissen aan haar vinnen bleven hangen.
Waar zijt ge Amfion, die eer Thebe met uw zangen
Kost bouwen, en waar gy, o Orfeus, wiens geluit
De wilde dieren lokte, en dreef de bosschen uit?
Hier moest gy liever, door de weêrgalm van uw snaaren,
Het[b.] harige gewas van Korikus vergaaren,
En al de Myrre, die Sabëa jaarlijks geeft,
Met al de Wierook die de wakkre Araber heeft.

a. Hier schijnt *Horatius* in 't 2 *Gezang* van zijn 1 B. op te zien, alwaar hy tot wrake des vermoorden *Cesars* zegt:

Terruit genteis, *grave ne rediret*
Saeculum Pyrrhae nova monstra questae, *&c.*

't geen de Heer *D. v. Hoogstraten* dus vertaalt:

Het volk ontstelt voor zulk een zwaren slag,
Was weêr beducht, *of die benaaude dag*
Weêr komen mocht, *die Pyrha eertijds zag*
In oude tijden:
Wanneer zy zag gedrochten vremd voor 't oog,
Toen Proteus al zijn vee dreef naer om hoog
Ten berg op, *en geen plaatsen bleven droog*
Aan alle zijden:
Toen d'Olm ontfing de vissen uit het meer,
Alwaar de duif haar nesten had weleer,
De Das den vloed met zwemmen ging te keer,
Door nood gedwongen.
Elk zag verbaast en siddrende van schroom,
Den hollenden en dollen Tiberstroom
Weêrom gerukt van d'oever zonder toom,
En voortgesprongen,
En voortgejaagt uit zijn bekende perk
Naer 't Koninksslot en Vestaas oude kerk. &c.

b. Dus noemt *Lukanus* de *Saffraan*; want hy zeit elders*: Ver Arabum*, *Cilicumque Floresque Sabaei*, *Coryciaeque comae.* dat is: *de lente van die van Arabie en Cilicie*, *Sabeesche bloemen*, *en harige gewassen van Korikus.* Hy wil zeggen *Wierook en Myrre*, *en Saffraan*, *die op Korikus*, *een berg in Cilicie*, *wies.*

+ Waar berg ik my? ik zie de stapel met mijn oogen.
Schrei Rome, schrei, licht word het Godendom bewoogen,

+ *De houtstapel*, *met al den tooestel vertoont.*

't Geeft u licht Cesar, schoon hy uitgestrekt leit, weêr.
   Daar krijgt het lichchaam door den Raad zijn uiterste eer.
Wat zie ik beelden van yvoor, en goude kleeden!
't Is niet als wierook, daar mijn voeten staan, en treeden.
Hou op, o Rome, spaar uw sap van kruid en vrucht,
De stapel ryst door al uw giften tot de lucht.
Zy trotst de vuurbaak zelf van[c.] Faroos in 't aanschouwen,
Die Ptolomeüs tot een wonderwerk deed bouwen.
Het vee zal stikken als de kruidoest smeult en brand.
   Maar hoe, wie rukt my in mijn aandacht aan een kant?
Goôn! 't zijn de ruiters, die met paerden 't veld verdeelen,
En Cesar eeren met tournoi- en renbaanspelen.
O schrandre[d.] Isokrates, was mijn verstand zo groot
Als 't uwe, 'k zou den lof van Cesar na zijn dood,
Gelijk gy die hebt van Evagoras verheven,
Doen eeuwig galmen, en in 't hart van ieder leven:
'k Sprak voor Nikokles, als gy doet, Augustus aan;
Maar ach, Apollo was my nooit zo toegedaan
Als u, o Redenaar, die, als ge uw stem laat hooren,
De koorgewelven zo wel tongen geeft als ooren.
Doch schoon de golven, als ik zing, niet roerloos staan,
Noch vrolijk danssen door mijn toon op d'Oceaan,
'k Zal echter Cesar op God Febus zonnewagen
Ten hemel voeren, en door lucht en wolken dragen.
   Wat al vermomden zie ik niet in 't veld te paard?
Wat zie ik beelden daar van Helden, trots van aart,
Gewoon in 't strijden, en op 's vyands hooge wallen
Als overwinnaars met den Adelaar te brallen?
   Daar komt Oktavius. hoe schreid hy, droef te moe!
Hy haat het licht, en sluit van smart zijn oogen toe,
Terwijl hy omgekeert de houtmyt zal ontsteeken.[+]
   Daar brand de Pyramide; en alle voegen breeken, *[+]De houtmyt word aangesteken.*
En barsten. 't aardrijk beefde als Cesars ziel om hoog,
Op Romes Arend als een God ten hemel vloog,

c. Of *Faros*, een eilandeken van *Egipten* by *Alexandryen*, daar Koning *Ptolomeus*, voor achthonderd talenten, een tooren op gebouwt heeft, uit welke de scheepen, by nacht varende, met vuur ter rechter ree gebracht wierden. By deze toorn of vuurbaak, *Faros* genoemt, vergelijkt *Herodianus* de houtstapel, waar op de Keizers verbrand wierden. Hoe heerlijk die toorn geweest is, getuigen *Strabo* en *Plinius*, die hem onder de zeven wonderwerken des werelds gerekent hebben.
d. Een vermaard *Grieks* Redenaar, die, spreekende tot lof van *Evagoras*, aldus begint: Ορῶν ὦ Νιχόχλεις, τιμῶντά, enz. dat is: *Als ik*, *o Nikokles*, *u zag het lijk uws vaders eeren niet alleen met een doorluchtige en heerlijke toerustinge*, *maar ook met zangkunde*, *oeffeningen*, *en speelstrijden van paarden. &c.*

En liet het lichchaam van de felle vlam verteeren.
Gy hoeft, o[e,] Prokulus, met eeden niet te zweeren,
Dat gy de ziel eer van Quirinus by klaar dag,
Uit 't sterflijk lichchaam, nu ontbonden, waarlijk zag
Ten hemel vaaren. zie, zie Cesars ziel van verre,
Hy flikkert reeds om hoog gelijk een klaare[f.] sterre
Vliegt naer uw Tempels, bouwt God Cesar een altaar,
En gaart de wierook, die noch heel is, by malkaar,
O Romers, om daar mee zijn[g.] godheid te berooken;

e, Van deze *Julius Prokulus* schrijft onder andere *Florus*, 1 B. 1 H. dat hy *Romulus* zou gezien hebben ten hemel varen; gelijk naderhand is voorgevallen in de begravenis van Keizer *Augustus*: want *Suetonius* zeit in zijn leven, het 100 *Hooftdeel*, dat, toen *Augustus* vergood wierd, een zeker man, die eertijds Schout geweest was, (*Dion Kassius* noemt hem *Numerius Attikus*) uitdrukkelijk zwoer, en met eeden bevestigde, dat hy de gestaltenisse van *Augustus* had zien ten hemel varen.

f. Toen *Augustus* de Lykspelen van *Cesar* vierde, wierd een *hairige sterre* zeven dagen lang gezien, die op het elfde uur van den dag opkwam, en die men geloofde *Cesars* ziel te zijn, gelijk *Ovidius* in 't 15 B. zijner *Herscheppinge* met deze woorden bevestigt:

Vix ea fatus erat, media cum sede senatus, &c.

't welk *Vondel* dus vertaalt:

Zo sprak hy nauwlijks, of Eneas milde moeder
Stont in haar raadgestoelte onzichtbaar, daar 's rijks hoeder
Vermoord lag, en geensins gedoogende al beschreid
Dat Cesars ziel, daar 't lijf benaauwt op sterven leit
In dunne lucht versmelt, namze uit het lichchaam mede,
En voer deze in 't gestarnte en volle ruste en vrede.
In 't rijzen merktze hoe de ziel, na's lichchaams dood,
Begon te flonkeren, en schuddeze uit haar schoot.
De ziel vloog hoger dan de maan en maanetranssen,
En sleepte een hairvlecht mede, en lange streep van glanssen,
Gelijk een star verschiet aan 's hemels hogen troon.

g. Niet alleen wierden de vergoode Keizers altaaren gebouwt, (gelijk ik zie by Dr. *Smids*, op twee Penningen van *Augustus*) en aangebeden; maar men was zelf gewoon hun godheid raad te vragen, gelijk *Prudentius* met deze woorden, die ik noch eens genoodzaakt ben te gebruiken, van *Augustus* en *Livia* zeit.

Posteritas mense, atque adytis, & flamine, & aris, &c.

't welk *Oudaan* dus vertaalt:

De nazaet eert August met priester en altaar,
En maand, en offerhand, en nederig gebaar,
Men zoekt in 't kerkvertrek zijn godheid raad te vragen;
Hem worden tijtelen en tempels opgedragen
Als aan Jupijn: men maakt een heiligdom waar by
Vorstinne Livia Godinne Juno zy.

Ook zeit *Ovidius* uit vleyery van *Augustus*, daar hy *Tiberius* en *Livia* byvoegd:

His ego do quoties cum thure precantia verba,
Eoo quoties surgit ab orbe dies,

dat is:

Ik offer wierook en gebeden

Slacht beesten. sprengt met bloed zijn altaar, onder 't kooken
Van honderd stieren, hem ter eere alleen geslacht.
Hy, nu een God, zal door zijn heerlijkheid en macht
Uw stad bewaaken met zijn nimmer sluimrende oogen,
En zo in vrede, als in rampzalige ooreloogen
U steeds beschenken met een eindeloos gebied,
En elk doen beven, die uw arendstander ziet.

+ Wie gaart daar d'asch by een? gy Romers! vreest gy Goden
Noch bliksemschigten? door wiens last is zulks geboden?
Uw marmervat is veel t'onwaardig voor die asch.
Meent gy dat Rome, 't geen wel eer een woonplaats was

+ *Opgadering der asse*, *tot de roomsche Penningen overgebragt.*

Eerbiedig hen als Goden op,
Zo vaak de morgenstond komt treden
Uit d'Oosterpoort.

Abraham Bogaert, ***De Roomsche monarchy***

Van wilde dieren, schoon 't nu moedig staat te praalen,
Niet door haar eige zwaarte, en gruwelen kan daalen?
Ja Genserik zal al uw tempels, als verwoed,
Tot puinhoop maaken, en die verwen met uw bloed.
Hoe zoud gy dan zijn asch, daar zelf de non zal kermen,
En schreien, voor het woên des dwingelands beschermen?
Neen, neen, CHRISTINA, die den troon van Zweden schraagt,
Wier lof de vlugge faam door al de wereld draagt,
Dingt naer die eerkrans; ja haar komtze, en niemand nader.
Zy zal op 't voetspoor van de Zweedsche[h.] August, haar vader,
Doorluchtig treden, en door monden van kanon
Salpeter braaken, en zelfs schijnen als een zon.
Zy zal niet deze, maar alle assche zelf vergaaren
Der Roomsche Keizers, en na zestienhonderd jaaren,
Wanneer uw Romen als een fiere bruid haar kruin
Weêr trots zal steeken door een berg van gloejend puin,
Die heerlijk in triomfe omvoeren langs de straaten
Van 't machtig Romen, en die schat daar eeuwig laaten,
Op dat de naneef, door die majesteit verrukt,
Geen eeu, maar eeuwen 't zoet van zulk een arbeid plukt,
En zich mag spiegelen in zo veel beeldtenissen:
Des zult gy Cesar, noch zijn heilige assche missen.
O Zanggodinnen, die uw Dichter van naby[+]
Genadig aanziet, als hy blaakt van razerny,
'k Zal u een edlen schat van Penningen vertoonen,
Zo gy mijn dichtnimf met uw lauwerkrans wilt kroonen;
Een schat, die niemand zo volmaakt tot dezen dag
By al de Dichters en Historyschrijvers zag.
Een schat, die 't krijgsvolk door zijn luister kon bekooren,
En noopte om wreed het staal door 's Keizers hart te booren,
Of 't rijk te veilen aan een laffen, zonder moed,
Terwijl de krijgsdeugd wierd vertreden met den voet.

[+]*Besluit des Dichters.*

h. Dus noemt hem de groote *Vondel*, en met reden; dewijl zijn naam zelf door een letterkeer dat toont. Hoor hoe heerlijk die Dichter zijn lof afmaalt:

't Aloude Rome heeft eer barens nood geleden,
Toen, overrompelt van der Gotten overtocht,
Het proefde, 't geen het schonk, dien die het overmocht,
En zag in rook vergaan zo veel Tuskaansche steden.
Nieuw Rome, in arbeit, hoort de barsse wapens smeden,
Waar mee de nederlaag des Tibers word gezocht,
Door eenen Kristen Mars, aan 's hemels eed verknocht,
Gebooren in den schoot des ysren Rijks van Zweden.
Dees bliksemt met zijn zwaard, en zwangere pistool,
En trappelt met zijn hoef op 't harte van den Pool,
En Oostenrijkers heup. 't is tijd dat Remus schroome;
Want Meester van die bei, vervolgt hy 't oorlogs lot,
En voerd zijn noodlot uit, en schrijft zich, als een Godt:
Gustaaf, de tweede August, en heerscher binnen Rome.

ALTRIX IMPERII. QUA NIHIL IN TERRIS COMPLECTITUR ALTIUS AETHER. ROMA
Fundata anno ante Christum, D C C LIII.
victura cum sæculis.

A. Bogaerts Roomsche mogentheid, vertoont in de muntbeelden der keizeren.

I.
Kajus Julius Cesar.

KAJUS JULIUS CESAR, de grondlegger der Roomsche Monarchie, is op den 12 van de maand *Quintilis*, die hy daar na naer zijn naam *Julius* noemde, in 't 653 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 98 jaar voor *Christus* geboorte, te *Rome* gebooren, in welken tijd *K. Marius*, en *Luc. Val. Flakkus* Burgermeesters waren.

Zijn *Vader* was LUCIUS JULIUS CESAR, die in zijn Schoutschap schielijk binnen *Pisa*, onder 't aantrekken van zijn schoenen, den geest gaf. *Plin.* 7; 9. Zijn *Moeder*, AURELIA; de dochter van *K. Kotta*, uit het geslacht der *Aurelien*, by de Romeinen in een groote achting: een vrou door wien *Cesar* zijn latijnsche taal zeer geoeffent en verbetert heeft. Zy is, terwijl haar zoon in *Gallië* oorloogde, te *Rome* gesturven. *Plutarchus.* Zijn *Zuster* JULIA; getrouwd aan *Markus Attius Balbus.* Zijn *verloofde Bruid*, KOSSUTIA; afkomstig van een Ridderlijk geslacht. Deze wierd aan hem verlooft, toen hy noch zeer jong was; doch hy scheidde zich van haar, onaangezien zy veel middelen bezat. *Suetonius.* Zijn I, *Vrouw*, KORNELIA; de dochter van *Lucius Kornelius Cinna*, by wie hy *Julia* won, aan *Pompejus den Grooten* in 't huwelijk verknocht; na wiens dood de band van vriendschap tusschen den schoonvader en den schoonzoon in een rampzaligen oorlog veranderde. *Lukanus.* Zijn II. *Vrouw*, POMPEJA; de dochter van *Q. Pompejus.* Deze verstiet hy, vermids *Publius Klodius*, in het gewaad van een zangster, op den feestdag van de Godinne *Bona*, onder d'offerhanden zijn lust met haar meende te boeten; dewijl het deze twee aan andere middelen ontbrak, om by een te mogen komen, wegens de nauwe toezicht van *Aurelia*, *Cesars* moeder, schoon hy, na d'ontdekking, van de vrouwen uitgedreven wierd. Zijn III. *Vrouw*, KALFURNIA; de dochter van den Raadsheer *Lucius Kalfurnius Piso*, wiens uitstekende liefde tot *Cesar* van alle Schrijvers bevestigt word. Zy droomde 's nachts voor den dag zijner ombrenginge, dat haar man bloedig, en dood in haar schoot viel; 't geen zy des morgens aan *Cesar* vertelde. Onder deze zou men ook KLEOPATRA, Koninginne van *Egipten*, de dochter van Koning *Ptolomeüs Dionysus*, konnen tellen, dewijl zy hem een zoon, genaamt *Ptolomeüs*, en bygenaamt *Cesario*, gebaard heeft, die naderhand door bevel van *Augustus* gedood is. *Suetonius.*

a. Zijn goedertierendheid, na 't verwinnen zijner vyanden, is zo groot geweest, dat hy, toen *Kato* zich zelve gedood had, dus uitborst: *Hy heeft my dan, door zich zelf te dooden, d'eer benijd dat ik hem het leven had geschonken.* Ook handelde hy *Katoos* zoonen zeer bescheidelijk; gelijk ook *Cecinna*, *Cetejus*, *P. Aterius*, *L. Cella* vader en zoon, *M. Eppius*, en de twe zoonen van *Damasippus. Domitius*, die hy met zijn legioenen te *Korfinium* overwonnen had, stelde hy op vrye voeten, en liet zijn soldaten gaan waar zy wilden. Voorts vergaf hy, na den rampzaligen veldslag van *Farsalie*, alle de gevangenen hun misdaaden, en stelde, zo wel vreemdelingen als burgers, wederom in vryheid, waar onder ook *Markus Brutus* was; ja hy prees hen noch, dat zy hun Veldoverste getrouwelijk gedient hadden: maar, o onsterffelijke Goden, zeit *Paterkulus*, wat loon heeft deze goedertierne man daar na voor zijn goede wille en genegentheid, die hy tegen *Brutus* toenmaal betoonde, verkregen? Zie *Dio* lib. 40. *Appianus*, *Plutarchus*, *Suetonius.*

b. De manier zijner ombrenginge was aldus: de moordenaars, waar onder *Markus Brutus* en *Publius Servilius Kaska* de grootste aanvoerders waaren, in 't Raadhuis van *Pompejus* vergadert zijnde, wachten *Cesar* te vergeefs af, die zich door de bekommeringen van *Kalfurnia* liet ophouden. Zy, ziende dat hy niet kwam, zonden *Decimus Brutus Albinus*, die hem, na hem verhaald te hebben met welke eertytelen de Raad hem wou begunstigen, by de hand uit zijn huis trok, des *Cesar*, zich schaamende hem tegen te staan, hem met een draagzetel naer den Raad liet

voeren. Terstond wierd hy van zijn moordenaars omcingeld, zo dat eenige, die hem van de zamenzweering wilden verwittigen, hem onmogelijk konden bykomen; echter was'er een, die deze waarschouwing in schrift stelde, en dat in zijn hand gaf, hem biddende het te lezen, dewijl 't zijn eige welvaard betrof; doch 't was hem door andere verhinderingen onmogelijk. Hy in den Raad gekomen zijnde, wierd van al de Raadsheeren gegroet. Terstond trad *Attilius Cimber* toe, onder schijn van 't weêrroepen van zijn broeders ballingschap te verzoeken. D'andere, voor den balling spreekende, omringden hem aanstonds. Nauwlijks weigerde het *Cesar*, of *Attilius* scheurde met bei zijn handen hem het kleed af, 't geen de leus was. *Kaska* trok hier op zijn pook, en stak hem in de hals; doch niet doodelijk. *Cesar* de pook gevat hebbende, hield die vast; zo dat zy beide gelijk riepen, *Cesar* in 't latyn: *Ha! verrader*, *Kaska*, *wat doet gy?* en *Kaska* in 't Grieks: *helpt my*, *broeders.* Mit wierd hy van hen alle te gelijk overvallen. Ieder poogde hem een steek te geven. Waar hy zich keerde, hy vond zich van moordenaars omcingelt. Hy, *Markus Brutus* onder hen ziende, die hem een steek in de schamelheid gaf, zeide in 't Grieks tot hem: *En gy hier ook*, *mijn zoon?* en toen de steeken niet meer schuuwende, bewond hy zich in zijn kleed, waar op hy met 23 wonden vermoord wierd, zijnde den 15 *Maart* in 't 44 jaar voor *Christus* geboorte, na dat hy ruim 56 jaaren geleeft, en 3 jaaren, 2 maanden, en 15 dagen geregeerd had. Zie *Plutarchus*, *Suetonius*, *Paterkulus*, *Ovidius.*

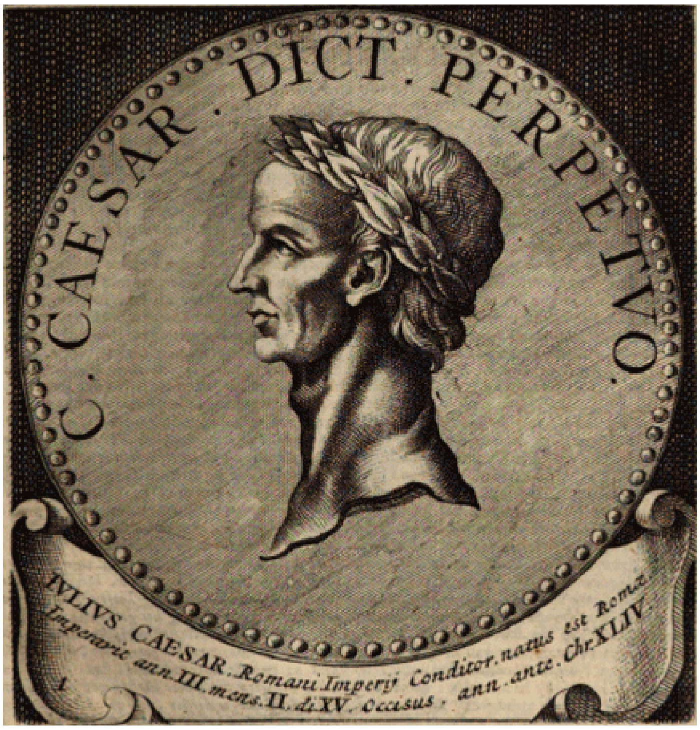

Zie, CESAR gaat voor uit, die als een waterval
Egipten overstroomde, en baadde in 't bloed der Gal;
Een held, die Afrika, Germaniën, en Spanje
Braveerde, en trad op 't hart van 't wrevele Brittanje.
Wien zag de Romer niet door hem in ketens slaan?
Wien voor zijn koets niet in vijf zegepraalen gaan?
Wie heeft zijn vyanden, van edel vuur gedreeven,
Als hy gedaan heeft, ooit hun feilen zo [a] vergeeven?
Met wat geringe macht, en hoop van weinig vrucht
Dreef hy Pompejus in Farsalië op de vlucht!
Doch hy moest eindelijk de snee van 't lemmer voelen,
En met zijn bloed het vuur der dappre [b] Bruten koelen.

II.
Kajus Oktavius Augustus.

KAJUS OKTAVIUS AUGUSTUS, by *Cesars* uiterste wille voor zijn zoon en navolger verklaart, is op den 23 *September*, in 't 690 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 62 jaar voor *Christus* geboorte te *Rome* gebooren, in welke tijd *Markus Tullius Cicero* en *Antonius* Burgermeesters waren. *Suet.*

Zijn *Vader* was KAJUS OKTAVIUS, die, na zijn Schoutschap, de regeering van *Macedonien* bekwam, alwaar hy, na 't dempen van *Spartakus* en *Katilina*, de *Bessische* en *Tracische* volken na een bloedigen strijd overwon; waar na hy, uit *Macedonien* naer *Rome* trekkende, schielijk gesturven is. *Suet.* Zijn *Moeder* ATTIA; de dochter van *Markus Attius Balbus*, en *Julia*, de zuster van *Cesar*; die, na de dood van *Oktavius*, aan eenen *Markus Filippus* hertrouwt is. *Dion.* 56 B. Zijn *Zuster*, OKTAVIA; doch uit *K. Oktavius* en *Ancharia* gebooren. Zy is eerst aan *Marcellus*, en daar na aan *Markus Antonius*, na dat die *Fulvia* verlooren had, getrouwt geweest. Zijn *verloofde Bruid*, SERVILIA; de dochter van *Publ. Servilius Isaurikus*: doch deze is nooit van hem t'huis gehaald. Zijn I. *Vrouw* KLAUDIA; de dochter van *Publius Klodius* en *Fulvia*, naderhand hertroud aan *Antonius*; doch dewijl *Fulvia* haar man *Antonius* geduurig tegen hem ophitste, heeft hy haar ook, zonder eens te bekennen, verlaaten. Zijn II. *Vrouw*, SCRIBONIA; de dochter van *Lucius Scribonius Libo*, alwaar hy de dartele *Julia* by won, daar na aan *Markus Marcellus* getrouwt; om haar schandelijk leven naer 't eiland *Pandataria* gebannen, op welke reize haar booze en twistgierige moeder haar moest gezelschap houden. Zijn III. *Vrouw*, LIVIA DRUSILLA; de dochter van *Livius Drusus*, en de vrouw van *Tiberius Klaudius Nero*; die *Tiberius*, namaals Keizer, by haar teelde: Deze, zeg ik, nam hy, daar ze noch zwanger by *Tiberius* ging, ten wijve, en zond het in de 3 maand gebooren kind, *Nero Klaudius Drusus* genoemt, den vader 't huis: een trotze en staatzuchtige vrou, gelijk aan veel voorbeelden is gebleeken.

a. *Markus Antonius*, die eer met *Augustus* de wereld had doen beven, verslaafde zich zo laf aan *Kleopatra*, Koninginne van *Egipte*, dat hy in 't bespiegelen van haar lonken zijn vrouw *Oktavia* vergat, ja trotseerde. Na dat zy de kleeding van *Isis* bespottelijk aengenomen had, omarmde haar die verwyfde Drieman in die van *Osiris*, en reed met een kroon van klimop, als een nieuwe *Bacchus*, door *Alexandryen. Augustus* met *Oktavia* bewogen zijnde, rukt met zijn machten naer *Epieren*, en overwint hem en haar in een zeeslag by *Aktium*; waar op *Antonius* zich doorsteekt, en *Kleopatra*, om dat ze niet levendig in triomf zou gevoerd worden, zich door een adder laat dooden. *Plutarchus* in *Augustus* en *Antonius.*

b. Aanmerkens waardig is het, dat niet een van *Cesars* moordenaars, wier getal tot in de 60 was, zijn eigen dood is gesturven. Hun huizen wierden tot den grond verwoest. *Brutus*, *Kaska* en *Decius* moesten zich, in hun vlucht achterhaald, met de eige degens, daar zy *Cesar* mee vermoord hadden, het hart doorbooren; *Augustus*, daar in gesterkt van *Antonius*, verschoonde niemand. *Plutarch. Suet.*

c. Met welk een dapperheid hy de *Mutineesche*, de *Filippensische*, de *Perusiaansche*, de *Siciliaansche*, de *Aktiaansche* oorlog ten eynde gebracht, en *Egipten* tot een Provincie gemaakt heeft, getuigen *Plutarchus*, *Suetonius*, *Plinius*, *Tacitus*, *Dio*, &c.

d. Onwaardeerlijke schatten heeft hy, gelijk *Plutarchus* en *Suetonius* getuigen, aan het krijgsvolk gegeven. De vermaarde *Lipsius* tekent deze onnoemelijke schat, in een *Ancyraanschen steen* gehouwen, aan; waar op *Augustus* dus spreekt: *Den gemeene Romeinen heb ik hooft voor hooft* 120 *penningen getelt*, *volgens uiterste wille mijns Vaders. En voor de vijfdemaal Burgermeester*, *heb ik'er hen uit mijn*

naam, *vierhonderd*, *uit den verkochten krijgsroof*, *gegeven. En wederom*, *in mijn tiende Burgermeesterschap*, *uit mijn eigen goed*, *tweemaal* 400, *tot een uitdeeling*, *hooft voor hooft. Wederom*, *voor de elfdemaal Burgermeester*, *heb ik*, *op mijn kosten*, *de twaalf* (maandelijke) *korenmeetingen*, *het koren byzonderlijk gekocht hebbende*, *uitgemeeten. En voor de twaalfde maal met wijkmeesterlijke macht*, *heb ik* 400 *penningen ten derdemaal hooft voor hooft gegeven*, *in welke mijne zodanige uitdeeling het getal niet min dan twehonderd en vijftig duizend menschen bedragen heeft. Voor de twaalfdemaal Burgermeester*, *heb ik driehonderd en twintig duizend van 't stads gemeene volk*, *zestig denarien hooft voor hooft gegeven. En voor de vyfdemaal Burgermeester*, *heb ik... en vyf.. mijner krijgsknechten*, *uit den verkoften roof*, *hooft voor hooft*, *duizend penningen gegeven: dit zegepraalende geschenk hebben in de Volkplantingen ontfangen ontrent honderd en twintig duizend menschen. Voor de tiendemaal Burgermeester*, *heb ik* 60 *denarien aan het volk*, *dat toen het gemeene koren ontfing*, *gegeven*; *deze zijn weinig meer dan twehonderd duizend menschen geweest.*

e. *Kneus Kornelius Cinna de Groote*, zoon van *Lucius Kornelius Sulla* en *Pompeja*, de dochter van *Pompejus de Groote.* Zie zijn wraakgierig toeleg op het leven van *Augustus*, en des Keizers goedertierentheid tegen hem by *Dio* 55 B. *Seneka* in 't 1 B. der *Goedertierentheid*, 9 *Hooftst.* Waar na hy op den 19 *Augustus*, in 't 14 jaar na *Christus* geboorte, te *Nola* gesturven is, in welken tijd *Sextus Pompejus* en *Apuleus* Burgermeesters waren; na dat hy 76 jaaren min 35 dagen geleeft, en 55 jaaren, te weten 12 met *Markus Antonius*, en 43 alleen, geregeerd had.

Dus praalt AUGUSTUS, als een diamant in 't gout.
Een Vorst, die Mavors heeft een marmre kerk gebouwt;
Die, toen [a] Antonius zijn zuster dorst braveeren
By Kleopatre, fier Egipten kon verheeren.
Met welk een iever, en doorluchten heldemoed
Heeft hy de wraak voldaan van [b] Cesars dierbaar bloed!
Wie moest niet beven voor zijn arm en [c] adelaaren?
Wie kon zijn [d] giften en zijn mildheid evenaaren?
En schoon hy Lepidus baldadig heeft gedood,
En baadde in 't bloed dat hy om 't rijksbewind vergoot,
Een edle [e] daad nochtans heeft alles uitgewreven,
Wyl hy zijn moorder schonk, in plaats van straffen, 't leven.

III.
Klaudius Tiberius Nero.

KLAUDIUS TIBERIUS NERO, uit het aloud geslacht der *Klaudien* gesprooten, is op den 16 *November* in 't 712 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 40 jaar voor *Christus* geboorte te *Rome* gebooren, in welken tijd *Markus Emilius Lepidus* ten twedemaal, en *Munatius Plankus*, na den *Filippischen* oorlog, Burgermeesters waren. *Suetonius.*

Zijn *Vader* was TIBERIUS KLAUDIUS NERO; eertijds ontfanger van *Kajus Cesar*, en die in den *Alexandrynschen* oorlog van hem tot Admiraal der vloote gemaakt zijnde, een groot helper tot d'overwinning was. Naderhand wierd hy in plaats van *Publius Scipio* Opperpriester; daar na Schout, waar na hy, in de tweedracht der Driemannen te *Perusium* den Burgermeester *Lucius Antonius* gevolgt heeft; eindelijk liep hy tot *Markus Antonius* in *Achaien* over, waar van hy, te *Rome* wedergekeert, vergiffenis van *Augustus* kreeg. *Suetonius.* Zijn *Moeder*, de meergenoemde JULIA, die, zo *Tacitus* getuigt, *Marcellus*, *Kajus*, *Lucius*, *Agrippa*, ja haar laatsten man *Augustus* behendig wist van kant te helpen, om haar zoon *Tiberius* op den troon te zetten. Zijn *Broeder*, NERO KLAUDIUS DRUSUS; die, door zijn gelukkige oorlogstochten, ontrent den *Eems*, *Lip*, *Rhijn*, *Wezer en Elbe*, gedaan, voor hem, en alle zijn nazaaten, den naam van *Germanikus* heeft verdiend. Hy is, in het wederkeeren naer *Rome*, jammerlijk, met zijn paard struikelende, omgekomen. *Eutropius.* Zijn I. *Vrouw*, VIPSANIA AGRIPPINA; de dochter van *Markus Vipsanius Agrippa*, en *Pomponia*, die de dochter van *Titus Pomponius Attikus* was: by deze won hy *Drusus*, naderhand door *Sejanus* vergeven, nalatende een zoon, *Tiberius de jonge* genoemt. Deze vrouw, die hy hartelijk beminde, moest hy uit dwang van *Augustus*, schoon ten twedemaal by hem zwanger, verstooten, om met JULIA, zijn II. *Vrouw*, en *Augustus* dochter te trouwen, die eerst was gehuwt geweest aan den jongen *Marcellus*, zijn zusters zoon; na dezes dood met gemelde *Agrippa*, die deshalven *Marcella*, de dochter van *Oktavia*, moest laten gaan: by deze *Agrippa* had ze gebaard 3 zoonen, en 2 dochters, als; *Kajus*, *Lucius*, *Agrippa*, *Julia*, en *Agrippina.* By haar won hy een zoon, die zeer jong gesturven is. Haar geile dartelheid, en meenigvuldige hoereryen veroorzaakten, dat *Augustus* haar, gelijk gesegt is, naer 't eiland *Pandataria* bande, terwijl *Tiberius* in *Rhodus* het oppergezag voerde, in welke ballingschap zy, na veel armoede uitgestaan te hebben, te *Rhegium*, niet zonder toedoen van *Tiberius*, gesturven is. *Tacitus*, *Suetonius.*

a. Zo edelmoedig en dapper als hy geweest is, toen hy als Veldheer de banieren, die *Krassus* ontweldigd waren, weêr veroverde, *Illyrien*, *Pannonien*, en *Dalmatien* t'onder bracht, zo verwijft en laf is hy geworden, toen hy als Keizer zijn voet ten troon zette. Op 't eiland *Kapreën* lei hy al zijn zorgen af; zich niet bekreunende dat *Armenien* door de *Parthen* ingenoomen, *Servien* van de *Daciërs*, en *Gallien* van de *Duitschers* bedorven wierd. Overmatig was hy tot de gulzigheid en 't wijnzuipen genegen, des hy, noch jong zijnde, in plaats van *Tiberius Klaudius Nero*, van 't volk *Biberius Caldius Mero*, dat is, *de heete Wijn zuiper*, genoemt wierd. Daar na, toen de gierigheid in zijn gemoed begon te heerschen, wierd hy een rover. Buiten veele anderen beroofde hy *Vonones*, Koning der *Parthen*, die, van de zijne verdreven, binnen *Antiochien*, met een grooten rijkdom zich onder de bescherming der *Romeinen* gegeven had, van zijn schatten en leven. Van een rover wierd hy een moordenaar. *Agrippina*, de vrou van *Germanikus*, heeft hy op 't eiland *Pandataria*, van honger in ballingschap doen sterven. Haar zoon *Nero*, liet hy op 't eiland *Pontia* deerlijk om hals brengen. Zijn Broeder *Drusus* deed hy de spijs zo zeer onttrekken, dat hy zelfs de vlokken van zijn matras heeft gepoogt te eeten. Van zijn oude vrienden heeft hy geen drie in 't leven gehouden. Niet een dag verliep'er, ja niet een

feestdag was'er, dat hy geen bloed vergoot; zelfs verbood hy, dat niemand over zijn ter dood veroordeelde vrienden zou rou dragen. *Kajus Elius Sejanus*, een zijner grootste gunstelingen, die, terwijl hy zorgeloos leefde, het gansche ryk bestierde, en op dat zoet verlekkert was, liet hy, als een voorbeeld aller Vorsten dienaars, ombrengen, en van de gemeente, gelijk een hond, langs de straaten van *Rome* sleepen. Ontelbare andere gruwelen heeft hy bedreven, geduurende hy op *Kapreën*, buiten alle zorgen, zijn leven sleet; eindelijk is hy op den 16 *Maart* in 't 37 jaar na *Christus* geboorte op de hoven van *Lukullus* gesturven, of, zo anderen willen, door *Makron*, Hooftman zijner lyfwachten, met een kussen verstikt; in welken tyd *Knejus Akronius Prokulus* en *Kajus Pontius Nigrinus* Burgermeesters waaren, na dat hy 77 jaaren en 4 maanden geleeft, en 20 jaaren, 5 maanden en 28 dagen geregeert, of liever getieranniseert had. Zie *Suetonius*, *Paterkulus*, *Dio*, *Tacitus*, *Seneka* 1 B. der Gerustheid, *Juvenalis* x Schimpdicht.

Dit 's Vorst TIBERIUS, die als een oorlogszon
In 't strijden uitblonk, en Illyrien verwon,
Na dat hy moedig had Pannonien doen beven,
En aan Dalmatien zijn wetten voorgeschreven;
Doch toen Augustus hem tot erfgenaam en zoon
Verklaarde, en hy zijn voet zette op den Roomschen troon,
Zag me aanstonds uit zijn hart zijn [a] eerste deugd verbannen,
De geilheid meester, en hem 't voorbeeld der tierannen:
Zijn onverzaagtheid in een laffe vrees verkeert:
De logge ledigheid, die hem de ziel verteert,
Is oorzaak dat Sejaan verlekkert op zijn staaten,
Die eindlijk als een hond gesleept word langs de straaten.

IV.
Kajus Germanikus Kaligula.

KALIGULA, die na *Tiberius* als Keizer op den troon van *Rome* klom, is op den 13 *Augustus* in 't 764 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 12 jaar na *Christus* geboorte, binnen *Antium* gebooren, in welken tijd zijn Vader en *Fontejus Kapito*, Burgermeesters waren. *Suet.*

Zijn *Vader* was GERMANIKUS, de zoon van *Drusus* en *Antonia de jonge*; die vyf jaaren eer de wetten het toelieten het Ontfangerschap heeft bedient, waar na hy tot Burgermeester verkooren wierd. Met een ongemeene dapperheid dwong en overwon hy de *Duytschers*, waar over hy te *Rome* triomfeerde, en voor de twedemaal tot Burgermeester verkoren wierd. Daar na overwon hy den Koning van *Armenien*; eindelijk is hy in 't 34 jaar zijns ouderdoms binnen *Antiochien*, na dat hy van *Knejus Piso* en *Plancina* vergeven was, gesturven. Zijn *Moeder*, AGRIPPINA; de dochter van *Markus Agrippa* en *Julia.* By haar teelde *Germanikus* 9 kinderen, waar van 3 jong sturven; de 6, die hy naliet, waren deze: *Agrippina*, naderhand aan Keizer *Klaudius* getrouwt, *Drusilla*, *Julia*, *Nero*, *Drusus*, beide door *Tiberius* gedood, en *Kaligula*, naderhand Keizer. Zo gevreest als zy by 't leven van haar man was en geëerd, zo zeer is zy na zijn dood gehaat en geplaagt geweest van *Tiberius*, *Livia* en *Sejanus*; ja zy moest, op *Pandataria* gebannen, van honger sterven. Zijn I. *Vrouw*, JUNIA KLAUDILLA; de dochter van *Markus Silanus*, aan wien hy, eer hy Keizer was, trouwde; doch zy stierf in barens nood. Zijn II. *Vrouw*, ENNIA NEVIA; die hy bedroog, en dwong haar zelve om te brengen. Zijn III. *Vrouw*, LIVIA ORESTILLA; ondertrouwt aan den jongen *Piso*; die hy kort daar na verstiet; ja hy dreef haar, twe jaaren hier na, in ballingschap, om dat ze zich tot haaren voorigen bruidegom begeven had. Zijn IV. *Vrouw*, LOLLIA PAULINA; die hy van haar man *K. Mommius* eischte, en met groote pracht trouwde; doch hy verstiet haar niet lang daar na, haar op lijfstraf verbiedende, zich weder tot haaren man te voegen, of een anders vrouw te worden. Zijn V. *Vrouw*, CESONIA; een onverzadelijke geile, en ter dier oorzaak, wanstallig bedurvene vrouw, die niets had dat haar aanloklijk of prijswaardig maakte; echter was hy zo zeer op haar verzot, dat hy, waar hy ging of stond, van haar niet kon afgescheiden zijn; ja om dat hy zich inbeelde dat zy de schoonste des werelds was, vertoonde hy haar gantsch naakt aan zommige zijner Oversten. Zy wierd, toen *Kaligula* vermoord wierd, doorstooken, en haar dochter *Julia Drusilla* tegens de muur verplettert. *Tacitus*, *Suetonius*, *Dio*, *Josefus*, *&c.*

a. Dit onmenschelijk gedrocht, dat hem *den Godvruchtigen*, *den zoone des levens*, *den vader der heirkrachten*, en *den aldergoedertierensten Cesar* deed noemen, liet al de beelden uit Griekenland haalen, waar onder ook de *Olympsche Jupiter* was, daar hy, de hoofden afgenomen zijnde, zijn hooft liet opzetten, om hem als een God te doen aanbidden, om welke reden hy dikwils tusschen de beelden van *Kastor* en *Pollux* ging staan. Ook bouwde hy zijn Godheid ter eeren een Tempel, waar in de Priesters, door hem verkooren, zijn kunstig goude beeld, Fenikopters, Pauwen, Berghanen, Kalkoenen, en Fesanten opofferden. *Lucius Vitellius* was d'eerste die dezen Keizer, in een gering gewaad, al schreiende aanbad, waar door hy een van zijn voornaamste boezemvrienden wierd. Deze, van *Kaligula* gevraagt zijnde, of hy zijn zamenkomst, en vereeniging met de *Maan* niet gezien had, antwoorde die pluimstrijker al bevende, met een gemaakte verschriktheid, zijn oogen neêrwaarts slaande: *Heere, u lieden Goden alleen is het geoorlofd malkander te zien.* Zie *Dio* 59 B. *Suetonius.*

b. Hy verstoorde zich ten hoogsten, wanneer hy in lofgedichten de neef van *Agrippa* genoemt, en onder de beelden der *Cesars* gestelt wierd; dewijl hy zeide uit

de bloedschandige vermenging van *Augustus* met zijn dochter *Julia* gesproten te zijn, 't geen ik zeker geloof dat *Ovidius* gezien heeft, en daarom gebannen is: want hy zeit in een zijner Treurdichten, *Cur aliquid vidi? &c.* dat is: *Waarom zag ik iets? &c.*

c. Deze had hy al geschonden, toen hy noch in zijn kindertabbert ging, gelijk hy daar na ook zijn twe andere zusters deed; doch deze wierd van hem op 't vierigste bemind, hy had haar ook in zijn ziekte tot erfgenaam van zijn goederen en ryk verklaart. Zy gesturven zijnde, wierd hy zo razende, dat hy niet alleen een gemeenen stilstand der burgerlijke handelingen deed afkondigen, maar hy verbood zelfs te lachchen, te baden, en met zijn ouders, vrouw of kinderen te eeten op lijfsstraf; ja hy zwoer na dien tijd niet anders als in den naam van zijn zuster *Drusilla. Suetonius in Kal.* 24 B.

d. Hy wierd van *Kassius Cherea*, Oppermeester der lijfschutbenden, verzeld met de zaamgezwoorenen op den 24 *Januarius* in 't 41 jaar na *Christus* geboorte met dartig wonden in zijn Paleis vermoord, na dat hy 29 jaaren, 5 maanden, 11 dagen geleeft, en 3 jaaren, 10 maanden, en 9 dagen geregeert had. *Suetonius.*

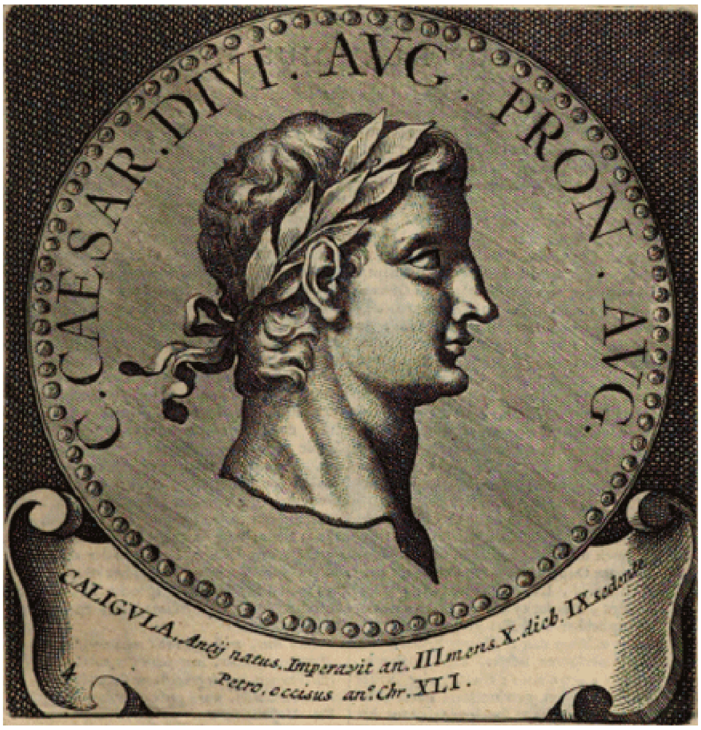

Hier ziet ge een monster in een menschelijken schijn,
Die zich liet eeren voor den [a] dondergod Jupijn,
En uit [b] bloedichandige echt zich roemde voortgekomen.
't Is Vorst KALIGULA, die 't albeheerschend Romen
Braveerde, en edel noch onedel bloed ontzag.
Dat Rome een hals had, was zijn wensch, om met een slag
Die door te houwen. wie heeft hy niet schelms geschonden
Door snoode geilheid, schoon aan andere verbonden?
Hoe wreed omhelsde hy zijn bedgenooten niet!
Wat deed hy al, wanneer [c] Drusilla 't leven liet!
Ja zo hem [d] Kassius niet had berooft van 't leven,
Wat had dat schrikdier niet al gruwelen bedreven!

V.
Tiberius Klaudius Drusus.

KLAUDIUS, na de moord van *Kaligula*, op een wonderlijke wijze tot de Keizerlijke waardigheid gekomen, is op den 1 *Augustus* in 't 744 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 8 jaar voor *Christus* geboorte te *Lions* gebooren, in welke tijd *Julus Antonius* en *Fabius Afrikanus* Burgermeesters waren. *Suetonius.*

Zijn *Vader* was de meergenoemde NERO KLAUDIUS DRUSUS, dien om zijn edelmoedige krijgsbedrijven, van den Raad een heerelijke zegeboog in de Appiaansche straat opgerecht wierd; die hem, en zijn nakomelingen ook den bynaam van *Germanikus* gaf. Zijn *Moeder*, ANTONIA DE JONGE; de dochter van *Markus Antonius* en *Oktavia*, de zuster van *Augustus;* van *Kaligula* vergeeven; die, toen haar lichchaam verbrand wierd, van verre uit zijn eetzaal het lijkvuur aanzag. *Sueton.* 23 H. Zijn *Broeder*, GERMANIKUS; in 't geslacht der *Julien* aangenomen. Zijn *Zuster*, LIVILLA; eerst aan *Kajus Cesar*, zoon van *Markus Agrippa*, getrouwt, na wiens dood zy met *Drusus*, den zoon van *Tiberius*, herhuwde; dien zy, met behulp van haar boel *Sejanus*, door vergif om 't leven bracht: naderhand is zy door 't bevel haars moeders gedood. *Dio* 58 B. Zijn I. *Bruid*, EMILIA LEPIDA; de dochter van *Lucius Emilius Paulus* en *Julia*; doch deze heeft hy, noch maagd zijnde, van hem verstooten, om dat haar Ouders *Augustus* vertoornt hadden. Zijn II. *Bruid*, LIVIA MEDULLINA; *Kamilla* bygenoemt, om dat zy uit het aloud huis van den oppergezaghebber *Kamillus* gesprooten was; dien hy op den zelfden dag, die ter bruiloft toegeeigent was, verlooren heeft. Zijn I. *Vrouw*, PLAUTIA HERKULANILLA; wier vader om zijn overwinningen getriomfeert heeft; by wie hy *Drusus* won, die al speelende, door het vangen van een peer in zijn mond, verstikt is; en *Klaudia*, die hy, haar moeder verstooten hebbende, door een slaaf naakt voor haar deur liet neder leggen; doch deze verstiet hy, om dat ze van ontucht en moord beschuldigt wierd. Zijn II. *Vrouw*, ELIA PETINA; wier Vader Burgermeester geweest was; van deze scheide hy zich om geringe oorzaaken. *Suetonius* 5 B. 26 H. Zijn III. *Vrouw*, VALERIA MESSALINA; de dochter van *Markus Valerius Messald*: deze baarde hem *Britannikus*, naderhand van *Nero* omgebracht door vergif, en *Oktavia*, die hy dwong, tegen haar zin, met *Nero* te trouwen, die haar, Keizer zijnde, verstiet, naer *Kampanje* bande, en aldaar, door ophitzing van *Poppea*, liet onthalzen. Deze geile vrouw heeft hy, na dat haar gruweldaden hem door *Narcissus* ontdekt waren, in de hoven van *Lukullus* laten doorsteeken. *Tacitus* 11 Jaarb, 11 H. Zijn IV. *Vrouw*, JULIA AGRIPPINA; de dochter van zijn broeder *Germanikus* en *Agrippina*; door wie hy met vergiftige paddestoelen om 't leven gebracht wierd. *Suetonius* 5 B. 44 H.

a. Zo laf was deze Keizer, dat hy door de dartele liefkozingen van *Agrippina*, zijn eigen zoon *Britannikus*, hem eer zo waard, en in 't leger, hem op zijn armen hebbende, in de gunst der soldaten bevoolen, verzaakte, en haar zoon *Nero*, uit *Domitius*, voor zijn zoon en volger aannam. *Suetonius* 5 B. 27 H. *Dio*, *Tacitus.*

b. Te weten *Pallas* en *Narcissus*, die hy tot de hoogste ampten verheven had, en alles naer hun wil en welbehagen liet bestieren. Hun hoogmoed, wrevel, dievery en dwinglandy wierd van 't volk vervloekt; ja zy verminderden zo zeer des Keizers schatten, dat *Klaudius* geheel verarmde: de laatste rechtte met *Messalina* veel gruwelen aan, die eindelijk door *Agrippina* van kant geholpen wierd. Zie de genoemde Schrijvers.

c. *Messalina*, wier geilheid en snoode hoerestukken de schrandere *Juvenalis* in zijn zesde *schimpdicht* op 't naakst afschildert. Die lust heeft, leeze van het huwelijk met *Kajus Silius*, by 't leven van haar man aangegaan, en haar ongebondentheid met hem op het feest der druivesnijding het 11 *Jaarboek* van *Tacitus*, het 18, 19,

20, 21, 22, 23, 24, en 25. H. Ook spreekt *Juvenalis* van dit huwelijk in zijn 10 *schimpdicht*, en van de dood van *Silius* aldus:

Bedenk eens, *welk een raad men voeglijk geven zou*
Aan Kajus Silius, *met wien des Keizers vrouw*
Wil trouwen. hy, *de grootste*, *en schoonste man te Romen*
Van al den adel, *word geschaakt*, *om om te komen*
Voor Messalinaas oog. zy zit al lang gereed,
En wacht den bruidegom in 't prachtig bruiloftskleed;
Het bruidsbed is gespreid; *de Priesters*, *en genooden*
Zijn op het huwlijksmaal heel plechtiglijk ontbooden:
Dus zal 't niet toegaan in het heimelijk, *en stil*,
Om dat ze in 't openbaar, *en wettlijk trouwen wil. &c.*

d. Toen *Agrippina* zag dat het *Klaudius* berouwde dat hy *Nero* voor zijn zoon aangenoomen had, en dat hy dikwils in 't grieks tegen *Britannikus* zei: *Die u gekwetst heeft*, *zal u ook geneezen*, *op dat het Roomsche volk eenmaal een waaren en oprechten Cesar hebbe*, heeft zy, om het voor te komen, hem op den 13 *October* in 't 55 jaar na *Christus* geboorte met vergiftige paddestoelen om 't leven gebracht, in welken tijd *Asinius Marcellus*, en *Acilius Aviola* Burgermeesters waren; na dat hy 63 jaaren, 2 maanden, en 13 dagen geleeft, en 13 jaaren, 8 maanden, en 20 dagen geregeert had.

Hier ziet ge KLAUDIUS, die Nero snood en [a] laf,
Voor zijn Britannikus, 't gebied van Rome gaf;
Een zoon, die, toen hy had den wrevlen Brit geslagen,
Den naam dier landaard voor Germanikus moest dragen,
Zo dier bevoolen aan den krijgsknecht met zijn mond,
Wanneer de jongeling in 't schouspel voor hem stond.
Wat liet hy zich niet van zijn [b] slaven overheeren,
En van zijn geile vrouw in 't aangezicht braveeren,
Die, wijl hy t' Ostia het Offerfeest beschouwt,
Met Kajus Silius te Romen is [c] getrouwt;
Doch grooter ramp was hem van 't barsch geval beschooren,
Wanneer hy in haar plaats had [d] Agrippijn verkooren.

VI.
Domitius Nero Klaudius.

NERO, door Keizer *Klaudius* tot zoon en navolger aangenoomen, is op den 15 *December* in 't 789 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 37 jaar na *Christus* geboorte binnen *Antium* gebooren. *Suetonius* 6 B. 6 H.

Zijn *Vader* was KNEUS DOMITIUS, die ENOBARBUS bygenoemt wierd, om dat hy uit het geslacht der *kopere* of *Roodebaarden* was, de zoon van *Lucius Domitius Enobarbus*, en *Antonia de oude*, de dochter van *Markus Antonius*: een zeer boos mensch, meineedig moordenaar, en gruwelijke schender van zijn eige zuster *Lepida*, Van zijn Grootvader, die eerst de naam van *Enobarbus* gekregen heeft, sprak de Redenaar *Lucinius Krassus* aldus in een vertoogreden: *'t is niet te verwonderen dat hy een koperen baard hadde, by wien een ysre mond en een lood hart was. Suetonius* 6 B. 2 H. Zijn *Moeder*, JULIA AGRIPPINA; de dochter van *Germanikus*, en de deugdzaame *Agrippina.* Eerst had zy getrouwt geweest aan *Passienus Krispus*, na zijn dood aan *Domitius*; eindelijk huwde zy aan haar eigen Oom *Klaudius.* Niet alleen was zy de byzit van haar broeder geweest, maar zy heeft ook met haar eigen zoon geboeleert. Haar heerszucht was zo groot, dat zy, door een sterrekijker voor de wreedheid van haar zoon gewaarschouwt, sprak: *Mag hy slechts regeeren, dat hy my vryelijk doode*; 't geen ook geschied is: want toen haar heerszucht onverdragelijk wierd, heeft haar *Nero*, in 't 5 jaar zijner regeering, door *Anicetus* laten vermoorden; tot wien zy, haar buik ontblootende, sprak: *steek hier in, dewijl zodanig een booswicht* (Nero) *daar uit voortgekomen is. Dio*, *Tacitus*, *Suetonius*, *Plutarchus* in *Seneka* 6 H. Zijn I. *Vrouw*, OKTAVIA; de dochter van Keizer *Klaudius*, en *Valeria Messalina*, een deugdelijke, doch ongelukkige Princes; eerst getrouwt aan eenen *Syllanus*; welk huwelijk door *Agrippina* te niet gedaan wierd om met *Nero* te trouwen, die haar haast, onder schijn van onvruchtbaarheid, verstiet, en naer *Kampanje* bande, alwaar hy haar naderhand, door ophitzinge van *Poppea*, liet onthalzen. Zie de genoemde schryvers. Zijn II. *Vrouw*, POPPEA SABINA; de dochter van *Titus Ollius*, en *Sabina Poppea*; die hy, geduurende zijn huwelijk met *Oktavia*, tot zijn byzit gebruikte. Deze geile hoer was eerst de vrouw geweest van *Rufus Krispinus*, een Roomsch Ridder, dien ze verliet om *Otho* ten man te nemen; maar *Nero* zelf op haar verliefd werdende, zond *Otho* naer *Lusitanie*, en trouwde haar 12 dagen na dat hy *Oktavia* verstooten had; by haar won hy *Klaudia Augusta*, die, eer ze 4 maanden out was, sturf; eindelijk heeft haar *Nero*, als woedende van toorn, om dat zy hem over zijn lichtvaardig nachtloopen bestrafte, met den voet tegen de buyk geloopen, van welke schop zy, zwanger zijnde, moest sterven. Zie de voorige schrijvers. Zijn III. *Vrouw*, STATILIA MESSALINA; de achternichte van den Burgermeester *Taurus*, wier man *Attikus Vestinus* hy, om haar te trouwen, liet dooden, schoon die op dien tijd Burgermeester was. *Suet.* 6 B. 35 H.

a. Toen hy op den troon geklommen was, gaf hy groote blijken van dankbaarheid en liefde tot zijn onderdaanen. Het krijgswoord, dat hy op den eersten dag zijner regeering gaf; was: *De aldergoedertierenste moeder.* Hy verklaarde zich als een *Augustus* te willen regeeren. Als hy de Raadsheeren in zijn vertoogredenen zomtijds groette, en zy hem daar voor bedankten, antwoorde hy: *Bedankt my als ik het verdient zal hebben.* Als hy eens het vonnis van een ter dood veroordeelden, volgens de wet, moest ondertekenen, sprak hy; *och hoe wel wilde ik dat ik niet schrijven kon!* Hy lei de Raadsheeren, die in staat vermindert waren, een jaarlijks inkomen toe. De zwaare schattinge heeft hy of gansch te niet gedaan, of verlicht; maar wel haast liet hy zien van welk een moordlust hy zwanger ging. Zijn Moeder *Agrippina*, die hem door de moord van *Klaudius* op den troon gezet had, liet hy vermoorden:

zijn vrouw *Oktavia* onthalzen: zijn broeder *Britannikus* bracht hy op een verzoenmaal met vergif om: zijn leermeester *Seneka* dwong hy zijn aderen te openen, en in een bad te sterven: zijn veldheer *Burrus* bond hy, in plaats van hulpmiddelen, vergif aan de keel, waar van hy stierf. *Kassius Longinus* beroofde hy, verslingert op zijn hoven, eerst van 't gezicht, daar na van 't leven. Meest alle de *Raadsheeren* liet hy vermoorden, de *Kristenen* door wilde dieren verscheuren. Zelf heeft hy ook den volke, noch de muuren van zijn vaderland niet gespaart. Dikwils borst hy dus uit: *dat met mijn dood vry de heele wereld het onderste boven keere*, *en verbrande. Suetonius* in zijn leven. Ook barst *Juvenalis* in zijn 8 *Schimpdicht* over zijn gruwelen dus uit:

> *Indien het Roomsche volk mocht vry het vonnis vellen*,
> *Wie zo verbastert zoude ooit* Nero *hoger stellen*
> *Dan* Seneka? *een beul*, *die door zijn dwinglandy*,
> *En moorden heeft verdient*, *dat Romes burgery*
> *Een dubble bloedmoordzak bereye*, *van twee slangen*
> *En apen*, *en voor 't minst hem doe die straf ontfangen?*

b. Deze tieran moest zich eindelijk, van ieder verlaaten, en den 6 *Junius* in 't 68 jaar na *Christus* geboorte, op welken dag hy 6 jaaren te vooren zijn vrouw *Oktavia* had doen onthalzen, buiten de stad, in d'uiterste benauwtheid de keel afsteeken; na dat hy 31 jaaren, 5 maanden, en 21 dagen geleeft, en 13 jaaren, 7 maanden, en 28 dagen geregeert had. *Suetonius* 6 B. 57 H.

Ontmenschte NERO, 'k zie uw beeld al bevende aan.
Tieran, wat noem ik eerst van al uw gruweldaân?
Zal ik 't vermoorden van Britannikus, uw broeder,
U eerst verwijten, of van Agrippyn, uw moeder?

Waar zijn de [a] deugden van uw eerst opgaande jeugd?
Ontziet ge uw meester niet, die u het spoor der deugd
Bereide, of Burrus, die, door dapperheid gedreven,
Voor u en Rome heeft geoffert bloed en leven?
Kan u Oktavia beweegen, noch haar smart?
Vaar voort, barbaar, vaar voort, boor Rome zelf door 't hart,
En streel uw ziel, terwijl de vlam speelt in haar daaken.

Gy zult ook beven, en met [b] bloed de ziel uitbraaken.

VII.
Sergius Sulpicius Galba.

GALBA, na de dood van *Nero* in *Spanje* door 't krijgsvolk tot Keizer verheven, is op den 24 *December* in 't 748 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 4 jaar voor *Christus* geboorte in een hoeve, niet verre van *Terracina*, gebooren; in welken tijd *Markus Valerius Messala*, en *Knejus Lentulus* Burgermeesters waren. *Suetonius.*

Zijn *Vader* was SERGIUS GALBA SULPITIUS; een man zeer kort van lichchaam met een bult, die te *Rome* Burgermeester geweest is. Zijn *Moeder*, MUMMIA ACHAÏKA; de nicht van *Katulus*, en d'achternicht van *Lucius Mummius*, die *Korinthen* verwoeste; by wien hy *Kajus* en *Sergius* teelde. Zijn *Stiefmoeder*, LIVIA OCELLINA; een schoone en rijke vrouw, die zijn vader om zijn edeldom zelve gevrijd, en die hy, om haar niet te bedriegen, door 't ontdekken van zijn klederen, 't gebrek zijns lichchaams getoont heeft: van deze wierd *Galba* tot zoon aangenoomen. Zijn *Broeder*, KAJUS; die, na dat hy zijn goederen verteert had, uit de stad geweeken zijnde, en daar na van *Tiberius* belet in zijn jaar het Burgermeesterschap te bedienen, zich zelve gedood heeft. Zijn *Vrouw*, LEPIDA. De schrijvers twisten wie haar ouders geweest zijn; eenige zeggen dat zy uit het huis van *Cesar* gesproten is; doch *Torentius*, in zijn aantekeningen over *Suetonius*, noemt haar een onbekende *Lepida.* Hy beminde deze vrouw zo teder, schoon de twe kinderen, die zy hem gebaard had, vroeg gesturven waren, dat hy voornam, na haar overlijden nooit te hertrouwen, 't geen hy ook, zelfs Keizer geworden, niet gedaan heeft, schoon de schaamtelooze *Agrippina*, weduwe zijnde van *Domitius*, hem op allerhande wijzen, door haar aanlokzelen zocht te betoveren. *Suet.* 7 B. 3 H.

a. Want hy was reeds 72 jaaren toen hy tot de Keizerlijke waardIgheid verheven wierd. Toen hy noch een kind was scheen hem *Augustus* zijn toekomende hoogheid te voorspellen, want zommige willen dat hy tot hem zou gezeit hebben: χὰι σντέχνον τῆς αρχῆς ἡμῶν παρατρώξη, i.e. *Et tu fili aliquando Imperium nostrum gustabis*, dat is, *En gy mijn zoon zult ook onse Heerschappy proeven.* Gelukkig had hy, eer hy Keizer was, zo in *Gallien* als in *Spanje* geoorlogt. Van *Kajus Cesar* wierd hy in de plaats van *Getulikus* gesteld, waar op de krijgsknecht, toen hy by de Legioenen aangekomen was, en het krijgswoord of leuze gegeven had, door 't heele leger riep: *Leert soldaaten hoe men strijden moet*, *dit is Galba geen Getulikus.* Als of hy zeggen wilde; geen weeke, en die te veel toe zal laaten: geen zachtmoedige, en die in krijgstucht te veel door de vingeren zal zien, als *Getulikus*, wiens plaats hy nu bekleedde, gedaan heeft, *Suetonius*, *Dio*, *Plutarchus.*

b. Hem wierd te last geleit, dat hy de *Spaansche* en *Gallische* landen met zwaare schattingen belast had: dat hy een goude kroon van vijftien pond die d'*Arragonners* uit den ouden Tempel van *Jupiter* gehaalt, en hem gebracht hadden, gebrooken, gesmolten, en daar drie oncen van genomen had: dat hy altijd, wanneer men een heerlijke maaltijd bereide, om de kosten zwaarlijk zuchte. Ook was zijn gierigheid by de soldaaten onverdragelijk, dewijl hy hen dikwils schenkagien, en uitdeelingen van krijgsroof beloofde, maar nimmer het beloofde gaf, zelfs dorst hy tegen zijn lijfschutbende, wanneer zy geld eischten, zeggen *hoe dat hy de soldaaten gewoon was te kiezen*, *en niet te kopen*; waar door hy hen geheel verbittert heeft. *Dio* 64 Hooftst. *Suetonius* 7 B. 12 en 16 H.

c. Stadhouder van *Spanje*, een man van groote begeerlijkheid. Niet alleen van deze, maar ook van *Kornelius Lako* liet hy zich laf regeeren, die van een bygevoegde Raadsheer Overste der lijfschutbende geworden was, een man onverdraglijk door zijn laatdunkentheid; als ook van den gevryden slaaf *Julus*, kort te voren met den

naam van *Marcianus* vereert. Aan deze heeft hy hem zelve zo overgegeven, dat hy nauwlijks wist hoe hy zich gedragen zou. *Suetonius* 7 B. 14 H.

d. Toen hy zag dat de troepen *in hoog Germanie* hem afvielen, en aan die in *Spanje* verzochten zulks mede te doen, nam hy zeer schielijk *Piso Frugi Licineanus*, de zoon van *Markus Licenius Krassus Frungi* en *Scribonia*, een jongeling van groote hoop, en goeden inborst, voor zijn zoon aan; doch dewijl hy den krijgsknecht geen vereeringe toezei, noch gaf, gelijk men in zulk een zaak gewoon was, strekte dit tot zijn groot nadeel, dewijl hy *Otho* daar door te schoonder gelegentheid gaf om zijn voornemen uit te voeren. Deze *Piso* wierd na de vermoording van *Galba*, van een soldaat, *Markus* genoemt, by den Tempel van *Vesta* dood geslagen, en zijn hooft met dat van *Lako* voor *Otho* gebracht. *Plutarchus* in *Galba* 7 en 8 H. *Suetonius* 7 B. 17 H.

e. Hy, door een vals gerucht van *Othoos* dood uit het paleis gelokt zijnde, wierd door de vloekverwanten aangetast, en, op zijn draagbed, met veel steeken, gedood, zijn hooft afgehouden, en op een speer gezet, in 't 69 jaar na *Christus* geboorte, na dat hy ontrent 73 jaaren geleeft, en maar 7 maanden en 5 dagen geregeert had. *Suetonius* 7 B. 20 en 23 H.

Dit 's GALBA, dien, reeds [a] grijs, de rijksstaf wierd vertrouwt.
Een vrekken Keizer, die, verslingert op het [b] gout,
Zijn snoode gierigheid moest met zijn leven boeten;
Die zelfs van 't uur dat hy voor Keizer hem zag groeten,
Van [c] Titus Vinius zich laf regeeren liet,
En trots het krijgsvolk, voor haar gunst, voor 't voorhooft stiet;
Des na hy [d] Piso, in het rusteloose Romen,
Had voor zijn erfgenaam en volger aangenomen,
Heeft 't morrend leger, reeds door [e] Othoos gout bekoord,
Hem listig uitgelokt, en wreed het hart doorboord,
Na dat hy nauwelijks twe hondert twintig dagen
De Roomsche straalkroon op zijn hairen had gedragen.

VIII. Markus Salvius Otho.

OTHO, na den moord van *Galba* tot Keizer verklaart, is op den 28 *April* in 't 784 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 31 jaar na *Christus* geboorte te *Rome* gebooren; in welken tijd *Kamillus Arruntius*, en *Domitius Enobarbus* Burgermeesters waren. *Suetonius* 8 B. 2 H.

Zijn *Vader* was MARKUS LUCIUS SALVIUS OTHO, de zoon van *Markus Salvius Otho*; die, zeer van *Tiberius* bemind, het Stedehouderschap in *Afrika* bedient heeft, en in *Illyrien* eenige soldaten strafte, die *Kamillus* gedood hadden, waar door hy de gunst van Keizer *Klaudius* verloor; doch haast verkreeg hy die weder, dewijl hy aan hem ontdekte, hoe dat een Roomsch Ridder hem zocht om te brengen, waar door de Raad zijn beeld op 't Paleis stelde. Zijn *Moeder* ALBIA TERENTIA; uit een adelijke stamme voortgesprooten; die *Salvius* twe zoonen en een dochter baarde, als *Lucius Titianus*, *Markus*, naderhand Keizer, en een dochter, die, eer zy huwbaar was, aan *Drusus*, den zoon van *Germanikus*, verlooft wierd. *Suetonius* 8 B. 1 H. Zijn *Broeder* LUCIUS TITIANUS; wiens zoon, *Salvius Kocceianus* genoemt, van *Domitius* is omgebracht, om dat hy den jaaardag van zijn Oom *Otho* had gevierd. Zijn *Byzit* POPPEA SABINA; de dochter van *Titus Ollius*, en *Sabina Poppea;* op wiens schoonheid hy zo hoog by *Nero* roemde, dat hy op haar verliefde, en hem naer *Lusitanien*, nu *Portugaal*, zond. Deze geile hoer had altijd ontrent haar 700 Ezelinnen, in welkers melk zy haar dikwils baadde, om dat haar huit zachter worden, en zy nooit geen rimpelen krijgen zou, zy gebruikte ook een kostelijke zalf, waar aan zy veel gelds spilde; welke zalf na haar dood *Unguenta Poppeana* genoemt wierd. *Plinius* 23 B. Zie hoe zy omgekomen is op fol. 118. Zijn *Bruid* STATILLA MESSALINA; de weduwe van Keizer *Nero.* Deze zou hy getrouwt hebben indien hy tegen *Vitellius* verwinnaar was geweest. *Tacitus.*

a. Deze verwijfde Keizer, die zich zelf te moorden den naam van grootmoedigheid dorst geven, en door den moord van *Galba* op den troon was geklommen, was zo laf, dat hy, toen de soldaaten in *Duitschland* hun eed op den naam van *Vitellius* gedaan hadden, *Vitellius* liet aanbieden om t'zamen met hem het rijk te deelen, en zijn schoonzoon te willen zijn: geen wonder, dewijl die weeke meer gewoon was zich te blanketten, zijn aangezicht te schraapen, en met nat brood te vrijven, dan zijn vyand onder d'oogen te zien. *Tacitus*, *Plutarchus*, *Suetonius* 8 B. en 12 H. *Juvenalis* 2 Schimpd.

b. Als na 't verlies van den slag by *Bebriakum*, een vlek in *Italien*, tusschen *Verona* en *Kremona* gelegen, zijn onderhebbende macht noch bestand was, om, met eenen tweden kans uit te staan, misschien zijn zaken een anderen uitslag te doen nemen, sloeg hy zulks van de hand, onbillijk achtende alles om eenen te waagen, en zo veel manmoedigheids te grooten prijs voor zijn leven. *Hoe meer hoop tot leven*, zeide hy, *hoe heerelijker dood*; *laat vry andere het Rijk langer behouden*, *als het niemand zo kloekmoedig aflegge*; *'t mag hier uit den nazaaten gelusten van Otho te oordeelen; ik behoef geen troost: blijft gy*, *o Meedemaats by 't leven*; *laat ons elkanderen niet verletten*, *ik uwe behoudenis*, *gy mijne standvastigheid. Meer van zijn einde te spreeken is een stuk van lafhartigheid. Leert hier uit het oogwit van mijn opzet kennen*, *dat ik over niemand klaag*; *God of menschen te beschuldigen is 't werk der gener die noch zoeken te leven.* Hier op ieder vermaanende te vertrekken, om met blijven des overwinnaars gramschap niet te tergen, de jongelingen met gezag, de ouden met bidden, bedaart van wezen, onbeteutert van woorden, de tranen der zijnen weêrhouwende, zijn Broeders zoon, *Salvius Kocceianus*, een jongeling in 't opgaan van zijn jeugd, die zaagachtig en bedroeft

was, vertroostende, zijn godvruchtigheid prijzende, en blooheid straffende. *Omhels*, zei hy, *het leven met koenen moede*; *dat Keizer Otho uw Oom geweest is*, *vergeet het niet*, *noch denk'er niet te veel aan.* Hy, ziende dat zijn vrienden morden, en zich niet tot vertrekken kosten schikken, *wel*, zei hy, *laat ons dezen nacht noch tot ons leven toedoen*; latende voorts de kamer open staan, aan ieder toegang gevende, en afscheid nemende, wie wilde, tot laat in den avond. Toen twe pooken nemende, de sne van beide beproevende, verbergde hy die onder zijn hooftkussen, sloot de deur achter zich toe, lei zich te rust, en sliep een vaste slaap tot 's morgens dat het licht geworden was, en doorstak zich toen met een steek onder de linker tepel; de wachters op zijn zuchten binnen komende, bedekte hy de wond met zijn hand tot dat hy den geest gaf; 't welk was in 't 69 jaar na *Christus* geboorte in 't 38 jaar zijns ouderdoms, na dat hy 3 maanden, en 4 dagen geregeert had. *Plutarchus* in *Otho*, *Suetonius* 8 B. 11 H. *Tacitus* 49 H. Is deze zelfsmoord nu een grootmoedigheid of lafheid? Voor my, ik hou het met *Martialis* die (139) zeit*: ik geef niet veel om een man*, *die zich poogd beroemt te maken met*, *op een lichte wijze door wanhoop*, *en lafheid*, *zich den doodsteek te geven*; *maar om een die prijzenswaard is*, *terwijl hy standvastig in zijn ongelukken en rampen*, *noch kan blijven leven.* En van *Fannius* aldus:

Heeft Fannius, *terwijl hy 's vyands degen vlood*,
   Geen heldestuk bedreven?
   Hy nam zich zelf het leven.
O dolheid! dat men sterft uit vreeze voor de dood.

Dit 's Keizer OTHO, een [a] verwijfde ziel, die laf,
En als geen waar Romein, zich zelf den doodsteek gaf,
Toen by [b] Bebriakum zijn krijgsmacht was geslagen,
Te bloo om noch een slag voor zijn behouwd te wagen.
't Is niet grootmoedig noch Romeinsch zich zelf in nood
Te moorden, als men sterft uit vreeze voor de dood;
Maar wel gemoed 't gevaar te tarten, nooit te schroomen
Wat donkre orkaanen 't bars geval ook op doet koomen,
Dat is Romeinsch, en 't werk dat aan een Keizer past.
Ik prijs geen man, die, als de wanhoop schielijk wast,
Uit dolle razerny zich durft den doodsteek geven,
Maar die, standvastig in zijn rampen, noch kan leven.

IX.
Aulus Vitellius Germanikus.

VITELLIUS, door de benden van *Hoogduitschland* voor Keizer aangenomen, en van hen met den Bynaam van *Germanikus* vereerd, is op den 24 *September* in 765 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 13 jaar na *Christus* geboorte te *Rome* gebooren, in welken tijd *Drusus Cesar* en *Norbanus Flakkus* Burgermeesters waren. *Suetonius* 9 B. 3 H.

Zijn *Vader* was LUCIUS VITELLIUS; gesprooten uit het geslacht van *Faunus*, Koning der *Aborigines*, en *Vitellia*, die naderhand op veel plaatzen voor een Godin geëerd wierd, wiens nakomelingen, na den oorlog van *Romulus* en *Titus Tatius*, onder de burgers van *Rome* aangenomen wierden. Driemaal had hy te *Rome* Burgermeester geweest; eens Schout; Landvoogd van *Syrien*, en Stadhouder van *Klaudius.* Geen godloozer pluimstrijker is my ooit by schrijvers te voren gekomen; want toen hy tegen *Artabanus*, Koning der *Parthen*, een groot oorlogsgeluk bekomen hebbende, een vrees in 't hart van *Kaligula* verwekte, en naer *Rome* ontboden wierd om gedood te worden, verscheen hy voor *Kaligula* in een bedroeft gelaat; weenende; voor hem neder vallende; noemde hem God; bad hem aan, en beloofde hem, indien hy hem het leven schonk, slachtoffers op te offeren; ja hy zwoer gezien te hebben, dat *Kaligula* met Godinnen gemeenschap had. *Dio.* Zijn *Moeder*, SEXTILIA; de dochter van een Roomsch Edelman, wiens naam by geen schrijvers gevonden word. Zy wierd gansch verbaast, toen zy hoorde dat haar zoon *Vitellius* door 't heir van *Duitschland* voor Keizer uitgeroepen wierd, uit vreeze voor 't gene haar door sterrekundige waarzeggers, over 't uur zijner geboorte, van hem voorzeit was; zy weende bitterlijk, en beklaagde de schaade, die hy 't rijk en het gemeen zou toevoegen, als ook zijn onvermijdelijken val. Zy wierd van *Vitellius* vergeven weinig dagen voor zijn ombrenginge, dewijl hem door een *Hessische* vrouw voorzeit was, dat hy lang het rijk zou regeeren, indien hy zijn Moeder overleefde. *Suetonius* 9 B. 3 en 14 H. Zijn *Broeder*, LUCIUS VITELLIUS; die op dien tijd, toen *Vitellius* vermoord wierd, door de soldaaten ook omgekomen is. Zijn I. *Vrouw*, PETRONIA; de dochter eens Burgermeesters, die hy, eer hy Keizer was, trouwde, en by wien hy een zoon won, *Petronius* genoemt, die hy naderhand, de moeder verstooten hebbende, ontschul dig ter dood bracht, alleen om dat hy getracht had zijn vader, in 't straffen van anderen, te verbidden. *Tacitus.* Zijn II. *Vrouw,* GALERIA FUNDANA; de dochter eens Rechters, die hem een stamelenden zoon, *Germanikus* genoemt, baarde, die met zijn vader omkwam; ook bracht zy hem een dochter voort, die, eer van *Otho* ten huwelijk verzocht, van *Vespasianus* heerlijk uitgezet wierd. Door deze vrouw wierd het lijk van *Vitellius*, na het uit den *Tiber* opgevist was, ter aarde bestelt. *Suetonius*, *Tacitus*, *Xifilinus.*

a. Zo zeer was hy tot overdaad en brasseryen genegen, dat hy zijn maag driemaal daags gewoon was te overladen; en die weder door een aanwenzel met spouwen te ontlasten, waar door hy onnoemelijke schatten verspild heeft, dewijl hy nooit geen maaltijd deê, die minder dan dertig duizend guldens gekost heeft. De overdadigste maaltijd, die hem van zijn Broeder gegeven wierd, en in welke 2000 uitgelezene visschen, en 7000 kostelijke vogelen te gelijk op tafel gezet wierden, heeft hy overtreft in weinige van zijn kostelijke schotelen, waar van hy een, om haar uitnemende groote, het *schild van Minerva* noemde, in welke de levers van Karpatische herkauwende vissen, en harzens van Fesanten en Pauwen, en tongen van Fenicopters of purpurgevederde vogelen, en hommen van Prikken onder een vermengt lagen, dat een onnoemelijke somme geld gekost had. *Suetonius* 9 B. 13 H.

b. Want toen hy van *Galba* voor Landvoogd naer *Nederduitschland* gezonden was, wierd hy van de daar leggende soldaaten met de grootste vreugd verwelkomt, en blyhartig aangenoomen, om dat hy de zoon was van een man, die driemaal Burgermeester geweest was, van wien hy ook kort daar na tot Keizer uitgeroepen wierd. Ook had de Raad zijn vader, toen hy gesturven was, met een lijkpracht op 's lands kosten vereert, en hem een beeld op d'afkonding plaats opgerecht, met dusdanigen opschrift: *Een man van onbeweeglijke getrouwigheid en liefde tot den Prince. Suetonius* 9 B. 2 en 7 H.

c. Toen hy in de velden gekomen was, in welke een slag geschied was, heeft hy eenige, die een afschrik hadden van de stank der doode lichchaamen, met gruwelijke en onbeschaamde woorden durven aanspreken en tergen, zeggende: *Een verslagen vyand riekt zeer lieffelijk*, *maar noch lieffelijker een Burger. Suetonius* 9 B. 10 H.

d. Hy wierd eindelijk van *Antonius Primus*, met zijn onderhebbende soldaaten, uit zijn schuylhoek getrokken: onder een groote versmaading, als een misdader half naakt, ten toon gevoerd, doorstooken, en, als een hond, met haken in den *Tiber* geworpen, waar in hy verdronk, in het 57 jaar zijns ouderdoms; zijnde het 69 jaar na *Christus* geboorte, na dat hy 8 maanden en 5 dagen geregeert had. *Tacitus* 3 B. 85 H. *Sueton.* 9 B. 17 H.

Aldus was d'omtrek van VITELLIUS, dien [a] vraat,
Door 's vaders groote naam alleen gebracht [b] ten staat:
Een schriklijk monster, die zijn moeder bracht om 't leven,
En Rome, als een tieran, door gruwelen deed beven.
't Was hy, die zich vermaakte, ontstooken door de wijn,
Wanneer de vlam speelde in den tempel van Jupijn,
En liever mocht den stank eens [c] burgers, droef verslagen,
Dan van een vyand, als 't geen Romer was, verdragen:
Doch toen Vespasiaan dien wredaart, rood van bloed,
Deed beven, schoon hy zette op Romes troon zijn voet,
Moest hy, gelijk een hond gesleept, geschopt; geschonden,
Zijn [d] ziel uitbraaken door ontallelijke wonden.

X.
Titus Flavius Vespasianus.

VESPASIANUS, na de dood van *Vitellius* door zijn dapperheid tot Keizer verheven, is op den 17 *November* in 't 761 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 9 jaar na *Christus* geboorte in het *Sabynsche* land, boven *Riete*, in een klein dorpje, *Falakrine* genoemt, gebooren; in welken tijd *Quintus Sulpitius Kamerinus* en *Kajus Poppeus Sabinus* Burgermeesters waren; vyf jaaren voor de dood van *Augustus. Suetonius* 10 B. 2 H.

Zijn *Vader* was TITUS FLAVIUS SABINUS; een man, die de tol van den veertigsten penning in *Azie* gehad heeft, alwaar de steeden hem een Beeld met dit opschrift opgerecht hebben; ΚΑΛΩ͂Σ ΤΕΛΩΝΗ΄ΣΑΝΤΙ, h.e. *Probo Publicano*, dat is, *Aan den eerelijken Tollenaar*; daar na wierd hy ontfanger der schattinggelden by de *Zwitzers*; alwaar hy ook gesturven is. Zijn *Moeder*, VESPASIA POLLA; de dochter van *Vespasius Pollo*; een man van adelijken huize, die driemaal Oppermeester der soldaaten is geweest, daar na Overste, en wiens Broeder Raadsheer was. Zijn *Broeder*, FLAVIUS SABINUS; die van *Vitellius*, na dat hy hem eerst overwonnen had, naer 't *Kapitool* gedreven zijnde, onder 't branden des Tempels van *Jupiter*, met de *Flaviaansche* macht verslagen is. Zijn *Vrouw*, FLAVIA DOMITILLA; de dochter van *Flavius Liberalis*, te *Sabrata* in *Afrika* gebooren, die, eer zy voor de dochter van *F. Liberalis* bekent wierd, een vrygemaakte slavinne geweest was, eertijds ter bewaaring aan *Satilius Kapella*, Roomsch Ridder, bestelt; doch naderhand voor een burgerinne van *Rome* verklaart, dewijl haar Vader, die haar vry maakte, binnen *Ferentium* gebooren was. By haar won *Vespasianus* twe zoonen, en een dochter; als *Titus*, *Domitianus*, beide naderhand Keizer, en *Flavia Domitilla*, die met haar Moeder, eer hy Keizer was, gesturven is. Zijn *Boel*, CENIS; de gevryde slavinne van *Antonia*, die hy met een uitsteekende liefde bemind heeft; ja hy liet niet af haar te liefkoozen toen hy zelf Keizer geworden was: na wiens dood hy noch verscheide Boelinnen gehad heeft. X*ifilinus*, *Suetonius* 10 B. 1, 2 en 3 H.

a. Toen hy onder de regeering van Keizer *Klaudius*, door de gunst van *Narcissus*, als Stadhouder eens Legioens naer *Duitsland* gezonden was, is hy van daar overgevaaren naer *Britanje*, alwaar hy, twe-en-dartigmaal met de vyanden geslagen hebbende, de twe aldersterkste volkeren onder zijn geweld bracht, benevens noch twintig steeden; waar voor hy de zegepralende vercierzelen, twe Priesterschappen, en ook het Burgermeesterschap van *Klaudius* verkregen heeft. *Tacitus*, *Suetonius* 16 B. 4 H.

b. Zo dra hy zijn triomf over de *Joden* volend had, nam hy het Tuchtmeesterschap aan, en trok geen zaak hoger ter harte dan den vervallenen en wankelenden staat des rijks weder op te rechten, dewijl de soldaaten alle ongebondentheid en stoutigheid pleegden; zommige door hoogmoed van wegen hun overwinninge, andere door mismoedigheid van wegen de smaatheid hunner nederlaage; niemand als een edelmoedig Vorst verschoonende. *Achaien*, *Lycien*, *Rhodus*, *Byzantium*, *Samos*, *Thracien*, *Celicien*, en *Komagene* heeft hy haar vryheid benoomen, en tot Provincien gemaakt. In *Kappadocien* lei hy meer Legioenen dan te vooren tot verzekering dier landen, tegen het gestadig plonderen en invallen der Barbaaren, en stelde daar een Burgermeester tot Landvoogd, in de plaats van een Roomsch Ridder. *Tacitus* 4 B. *Suetonius* 10 B. 8 H.

c. Wanneer hy iemand moest doen straffen, deed hy zulks met een groote ontroering. Veele van 't Gerecht ter dood verweezene ontsloeg hy. In goedertierentheid ging hy alle Vorsten te boven. Van eenige zijner vrienden gewaarschouwd zijnde, dat hy 't oog op *Metius Pomposianus* zou houden, dewijl

hy, zo ieder geloofde, was gebooren onder een gesternte, 't welk hem 't rijk verzekerde: ja dat hy ook naer 't gebied dong; maakte hy hem, in plaats van te dooden, Burgermeester, zeggende: *Als hy Keizer zal geworden zijn*, *zal hy deze weldaat aan mijn nakomelingen vergelden.* Echter heeft hy *Sabinus Gallus*, die zich vermetelijk had *Cesar* doen noemen, volgens de staatles van *Tacitus; men moõt veele zaaken met wreedheid uitvoeren*, *op dat de overige mogen rust genieten*, met de dood gestraft. Deze, overwonnen zijnde, begaf zich met zijn vrou *Pepilona*, van andere *Epponina* genoemt, in een hol onder d'aarde; alwaar hy zich negen jaaren verbergde, en won, in die onderaardsche wooning, twe zoontjes by zijn echtgenoot; doch dewijl deze moesten uitgaan om nodige behoefte te bekomen, wierden zy op 't einde des genoemden tijds ontdekt, en naer *Rome* gesleept: alwaar *Vespasianus*, die door 't geschrei van vrou noch kinderen bewogen wierd, haar alle door beuls handen liet dooden. *Dio* 66 B. *Tacitus* 4 Jaarb. 67 H.

d. Zo zeer nam hy de zaaken van 't rijk ter harte, dat hy, op zijn doodbed leggende, de Gezanten gehoor verleende; ja eer hy door een zwaare buikloop, en 't missen zijner krachten gedwongen was te leggen, sprak hy: *'t Betaamt een Keizer al staande te sterven*; doch hand over hand afnemende, heeft hy op den 24 *Juny*, in 't 79 jaar na *Christus* geboorte, den geest gegeven, na dat hy 69 jaaren, 1 maand, en 7 dagen geleeft, en 9 jaaren, 11 maanden, en 24 dagen geregeert had. *Suetonius* 10 B. 24 H.

Dus praalt VESPASIAAN noch in de later tijd.
Een held, die Rome zag verwinnaar in den strijd,
En van den wrevlen Brit, na [a] twe en dartig slagen,
Zo edelmoedig wist de zege weg te dragen.
't Is hy, door wien het rijk een stille rust genoot,
Toen hy de deuren van den krijgsgod Janus sloot,
En d'oude krijgsdeugd weêr [b] herstelde, en Romes wetten.
Wie zag hem ooit zijn hand met burgerbloed besmetten,
Dewijl hy heerelijk de vyandschap vergat;
Maar loflijk strafte die zijn staat beledigt [c] had;
Waar na hy moedig, op het einde van zijn leven,
Den geest, gelijk een held, al [d] staande heeft gegeven.

XI.
Titus Flavius Vespasianus.

TITUS, die na de dood van zijn Vader *Flavius Vespasianus* hem in 't rijk volgde, is op den 30 *December* in 't 793 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 41 jaar na *Christus* geboorte, zijnde het zelfde jaar dat Keizer *Kaligula* vermoord wierd, by een gebouw te *Rome* genoemt *Septizonium*, in een slecht huis, en op een zeer geringe kamer gebooren. *Suet.*

Zijn *Vader* was, gelijk ik hier even te vooren gezegt heb, de Keizer FLAVIUS VESPASIANUS. Zijn *Moeder*, FLAVIA DOMITILLA. de dochter van *Flavius Liberalis.* Zijn *Broeder*, FLAVIUS DOMITIANUS; na hem Keizer. Zijn *Zuster*, FLAVIA DOMITILLA; die met haar Moeder, eer haar Vader Keizer geworden was, gesturven is. Zijn I, *Vrouw,* ARRICIDIA TERTULKA, de dochter van *Tertullus* een Roomsch Ridder, en Hooftman van de Lijfwacht, die, zonder kinderen voort te brengen, eer *Titus* noch Keizer was, gesturven is. Zijn II. *Vrouw*, MARTIA FURNILLA; die, na dat zy hem *Julia* gebaard bad, van hem verstooten wierd. Zijn *Dochter*, JULIA; gelijk gezeit is, by *Martia* geteelt; aan zijn Broeder *Domitianus* ten huwelijk belooft, die, dewijl hy aan *Domitia Longina*, de dochter van *Domitius Korbulo*, verlooft was, dat afsloeg; doch zo dra was zy niet aan *Flavius Sabinus* getrouwt, of hy schond haar by 't leven haars vaders, en nam haar na zijn dood van haar man af: waar na hy haar dwong de vrucht, van *Sabinus* ontfangen, af te drijven, 't geen de waare oorzaak van haar dood geweest is. *Juvenalis* 2 *schimpdicht.* Zijn *Boel*, BERENICE; de dochter van *Herodes* den III. toegenaamt *Agrippa*, Koning van *Judea*, door haar Broeder *Agrippa* den II, met wien zy in onecht leefde, te *Rome* gebracht. Deze wierd van hem boven maten bemind, doch Keizer geworden zijnde, van hem verstooten. *Suetonius* 11 B. 7 H. *Josefus* 16 B. der Joodsche oudheid *Dio.* Toen ik de gesteltenis hunner gemoederen in het scheiden, zo net in deze woorden uitgedrukt: *tegens zijnen dank heeft hy de tot zich genoomene Koninginne*, *ook tegens haaren dank*, *de stad uit laten gaan*, by *Suetonius* las, sprak ik haar in mijn *Keurstoffe* dus aan:

Gy gaat dan eindelijk van Rome en Titus *scheien*,
O Berenice, *o schoone*, *en tedre Koningin!*
Vloek, *vloek den Keizer niet*; *zie hoe hy door de min*
Inwendig zucht, *ja zie hoe perst hy hem te schreien.*
De traanen biggelen langs zijne wangen neêr.
Hy kan u nooit, *en moet voor eeuwig u verlaaten*,
En waant gy, *dat hy ooit zal* Berenice *haaten*,
Nu 't Kapitool hem kroont tot zijnen Vorst en Heer?
Breng, *breng zijn liefde*, *breng zijn zuchten u te binnen.*
Vergroot d'aanstaande glans die Titus *word bereid*;
En schoon hy zeit: *vaar wel*, *vaar wel in eeuwigheid*,
Nooit zal hy 't Keizerrijk zo zeer als u beminnen.

Deze aangetrokke reden van *Suetonius*, is ook de grond waar op de Fransche Treurspeldichter *Racine* zijn *Berenice* gebouwt heeft; want hy laat *Titus*, over haar vertrek, dus by zich zelve redeneren:

Zult gy wel wederstaan dat vriendelijk gezicht,
Dat uwe ziel zo teêr kan treffen? zult ge uw plicht.
Als gy die oogen, *vol van traanen*, *komt t'aanschouwen*,
Wel machtig zijn in uw gedachten dan te houwen?
Zal 't u wel mooglijk zijn te zeggen, *als zy scheid*,
Vaar wel, P*rinces*, *vaar wel*, *vaar wel in eeuwigheid.*

a. Aldus noemt hem *Suetonius* in 't begin van zijn 11 B. alwaar hy dus begint: *Titus is geweest de liefde*, *de lust*, *en de vermaakelijkheid des menschelijken geslachts*, &c.

b. Van natuur was hy zeer weldadig; waar door hy de gemoederen der menschen zeer vast aan hem verbonden heeft; ook liet hy niemand zonder hoop van hem gaan, des als zijn hovelingen hem waarschouwden, als of hy meer beloofde dan dat hy zou konnen nakomen, sprak hy, *'t Betaamt niet*, *dat iemand treurig van 's Keizers aangezicht zou weg gaan.* Op een zekeren dag met eenige vrienden over tafel zittende, en herdenkende, dat hy dien dag aan niemand eenige weldaad bewezen had, borst hy dus uit: *Vrienden*, *deze dag heb ik ydelijk geschent en verlooren.* Wanneer hem aangebracht wierd, dat zeker man verachtelijk van hem gesprooken had, antwoordde hy, zonder zich te vertoornen, dus: *Dewijl ik niets doe*, *waar over men my billijk zou mogen lasteren*, *acht ik de leugen niets met allen.* Zie *Xifilinus*, *Dio*, *Viktor*, *Suetonius* 11 B. 8 H.

c. Eer hy tot de Keizerlijke waardigheid verheven was, liet hy tekenen van wreedheid in 't vermoorden van den Burgermeester *Aulus Cecina*, en meer andere zien. Ook was hy van wegen overdadige brasserye zeer berucht; niet minder had hy zich ook aan verscheide boelen overgegeven, die hy dagelijks gewoon was te liefkozen, en waar van *Berenice* niet een van de minste was; welke driften hy, Keizer geworden zijnde, grootmoedig overwonnen heeft. *Suetonius* 11 B. 6 en 7 H. *Josefus.*

d. Waar onder niet een van de minste geweest is het veroveren van *Jeruzalem*; op welke zege hy zo nederig was, dat, toen de volkeren uit *Egipten* hem met zegekroonen en gelukwenzingen te gemoed gingen, aldus sprak: *Ik heb dit werk niet verricht*, *maar alleen den vertoornden Godt de hand geleent tegen de zondige Joden.* Zie *Josefus.* Eindelijk is hy op den 13 *September*, in 't 81 jaar na *Christus* geboorte, door vergif, dat zijn Broeder *Domitianus* voor hem bereid had, op de Hoeve, daar zijn Vader gesturven was, overleden, na dat hy ruim 41 jaaren geleeft, en 2 jaaren, 2 maanden, en 20 dagen geregeert had. *Suetonius* 11 B. 11 H.

Dit 's TITUS, eer de [a] lust van 't menschelijk geslacht,
De vroomste, dien natuur tot noch had voortgebracht
Om Romes hoogen troon als Keizer te betreden,
Geacht, bemind, en om zijn [b] deugden aangebeden,
Die, toen hy zwaaide als Vorst den Keizerlijken staf,
Doorluchte wetten aan zijn onderdaanen gaf,
En d'ydle driften van zijn eerst opgaande leven
De [c] schop grootmoedig als een Keizer heeft gegeven,
Die broeders wrevel kon verdragen met gedult,
En al de wereld met zijn [d] daaden heeft vervult;
Doch die rampzalig moest, door broeders schelmsche lagen,
Het leven missen, zelfs in 't bloejen zijner dagen.

XII.
Titus Flavius Domitianus.

DOMITIANUS, die zijn Broeder *Titus* in 't rijk volgde, is op den 24 *October* in 't 806 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 52 jaar na *Christus* geboorte te *Rome*, ontrent het Paleis genaamt de Granaatappel, in een zeker huis, 't welk hy daar na in een Tempel ter eere van het *Flavische* geslacht veranderde, gebooren; in welken tijd zijn Vader tot Burgermeester verkooren was. *Suetonius* 12 B. 1 H.

Zijn *Vader* was TITUS FLAVIUS VESPASIANUS, de X Keizer van *Rome.* Zijn *Moeder*, FLAVIA DOMITILLA; de dochter van *Flavius Liberalis.* Zijn *Broeder*, TITUS; voor hem Keizer, en door hem met vergif omgebracht. Zijn *Zuster*, FLAVIA DOMITILLA; die, eer haar Vader Keizer geworden was, gesturven is. Zijn *Vrouw*, DOMITIA LONGINA; de dochter van *Domitius Korbulo*, wiens edelmoedige dapperheid en gelukkige oorlogstochten, zo wel in *Nederduitschland* als in *Armenien* gedaan, van *Tacitus* wijdlopig beschreven worden. Deze ontweldigde hy eenen *Elius Lamias*, dien hy naderhand deed dooden; welke vrouw hy twee jaaren ten byslaapster gebruikte; daar na maakte hy haar Keizerinne, en won by haar een zoon, die zeer jong gesturven is. Naderhand wierd zy op een Tooneelspeelder, *Paris* genoemt, verlieft, met wien zy in alle dartelheid en geile hoereryen leefde, waarom zy van haar man verstooten, en haar pol gedood wierd, doch kort daar na nam hy haar weder aan, en gaf voor, dat de Raad hem daar toe verzocht had.

a. Zie wat ik van 't schenden van zijn nicht *Julia* in 't voorgaande blad gezeit heb.

b. Toen hy eerst tot Keizer verheven was, scheen hy zijn broeder *Titus* in deugden te zullen voorby streven. Hy herriep de kwaade vonnissen, die meer naer gunst dan naer recht gesprooken waren. Openbaar stelde hy de oneerelijke geldrechters ten toon: hy deed alle de lasterschriften, op voornaame mannen en vrouwen gemaakt, te niet, hy haatte hoerery en overspel, en strafte d'oneerlijke bloedschanden der *Vestaalsche* Maagden, op wier bedrijven zijn Vader noch Broeder geen acht genoomen hadden. Zo zeer wierd alle bloedstortinge van hem gehaat, dat hy voorgenomen heeft af te kondigen, dat geen ossen tot offerhanden, zouden geslacht worden. Mildadig toonde hy zich tegen ieder. D'aanklagers wierden van hem streng gestraft; ja hy zei dikwils: *Princeps qui delatores non castigat*, *irritat*, dat is, *Een Prins*, *die d'aanbrengers niet straft*, *tergt hen tot zulks.* Doch zie hoe schielijk deze deugden te gelijk vervlogen zijn, en hoe zeer de wreedheid by hem d'overhand kreeg. *Hermogenes* van *Tarzen* liet hy dooden, om dat hy een bedekte manier van spreeken in zijn Historien gebracht had, en alle de boekschrijvers, die de zelven uitgeschreven hadden, aan kruissen nagelen. Verscheide Raadsheeren, die voor deze Burgermeesters geweest waren, heeft hy gedood, waar onder zelfs de Burgermeesterlijke Stadhouder van *Azië*, *Civika Cerialis* geweest is, en *Elius Lamia*, hier voor gedacht, wiens vrouw hy tot zich nam, en hem doodde. Ook ging *Salvius Koccejanus* niet vry, om dat hy de geboorteuur van zijn Oom, de Keizer *Otho*, gevierd had, en *Metius Pomposianus*, om dat hy de geboorteuur van een Keizer had. *Sallustius Lukullus*, Stadhouder van *Britanje*, liet hy vermoorden, om dat zekere nieugemaakte speeren naer hem genoemt wierden. *Junius Rustikus* moest ook dien appel proeven, om dat hy *Petus Trasea* en *Helvidius Priskus*, in een lofreden genoemt had, de *alderheiligste mannen.* Wat zeg ik van *Flavius Sabinus*, een van zijn Neven, *Acilius Glabrio*, en duizend anderen, benevens een onnoemelijk getal Kristenen, die hy op de gruwelijkste wijzen heeft laten om 't leven brengen? Hy wierd wreeder dan *Nero*, godlozer dan *Kaligula*, laffer dan *Tiberius*, en gieriger dan *Galba.* Toen hy zijn middelen, door het stichten van veel onnutte nieuwe gebouwen verspilt had, lei hy ieder zwaare schattingen op; doch op de Joden de alderstrengste, waar

van de Kristenen ook niet vry waaren; dewijl zy zo veel als de Joden moesten geven. Aanmerkens waardig zijn *Tertullianus* woorden Apolog. 2. H. over hun elendige staat: *Een Kristen mensch acht gy schuldig te zijn aan alle misdaden*, *gy houd hem voor een vyand der Goden*, *Keizers*, *wetten*, *zeden*, *ja van de geheele natuur*, en 40 H. *de Kristenen meenen zy oorzaak te zijn van alle gemeene zwarigheden*, *en ongemakken des volks. Indien de Tiber overloopt*, *de Nijl niet op de velden komt*, *de hemel tekenen geeft*, *de aarde beeft*, *of indien'er hongersnood*, *dierentijd of sterfte komt*, *strak roept men*, *weg met de Kristenen voor de leeuwen.* Zie *Suetonius* en *Dio*, in 't leven van *Domitianus.* Daar na liet hy zich *God de Heere noemen.* In den aanvang zijner brieven aan zijn Landvoogden, schreef hy, van zich zelven spreekende, aldus: *onze Heere en onze God heeft het dus bevoolen.* Eindelijk is hy op den 18 *September* in 't 96 jaar na *Christus* geboorte door eenen *Stefanus* in zijn paleis vermoord, na dat hy ruim 44 jaaren geleeft, en 15 jaaren en 5 dagen geregeert had. Zie *Martialis*, *Suetonius* 12 B. 17 H.

De Romer, afgerecht op Penningen te slaan,
Verbeeldde aldus 't gelaat van Vorst DOMITIAAN,
Die Julia, zijn nichte, aan Flavius verbonden,
Uit snoode geilheid zo baldadig [a] heeft geschonden,
Een broedermoorder, heel verbastert van zijn stam,
Die Lamia ontmenscht zijn gemalinne ontnam.
Wie zijn niet deerlijk door dat monster [b] omgekomen,
Toen hy zijn voet zette op den troon van 't machtig Romen?
Waar toe verviel hy niet om zich, ver boven 't lot
Der sterflijkheid, den naam te geven van een God!
Doch hy moest eindelijk, gevloekt met alle monden,
Het leven laten, wreed doorboord met zeven wonden.

XIII.
Nerva Kokcejus.

NERVA, van de Legioenen, na den dood van *Domitianus*, eenparig tot Keizer verkoren, is op den 17 *April* in 't 780 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 28 jaar na *Christus* geboorte in 't Itaaljaansche vlek *Narnia* gebooren. *Viktor.*

Zijn *Vader* was MARKUS KOKCEJUS NERVA; een Raadsheer en Burgermeester te *Rome.* Zijn *Moeder*, POPILIA PLAUTILLA. Zijn *Vrouw* is niet bekent.

a. Onder zijn eertijtelen was niet een van de minste, die men, achter die van *Opperste Priester*, met deze letteren op zijn penningen leest, T.R.P. dat is, *Tribunitia potestate*, of, *van de Wykmeesterlijke macht.* Deze waardigheid wierd eertijds door een genootschap, 't geen uit tien mannen bestond, bekleed, die macht hadden elkanders besluit krachteloos te maaken: des heeft *Sylla*, om niet van hun macht in zijn voornemen belet te worden, dit genootschap vernietigt, waar na het van *Pompejus*, op de bede des volks, weêr hersteld wierd: naderhand is het genootschap door de Keizers wel vernietigt, doch de Wijkmeesterlijke macht hebben zy voor hen gehouden. Hoe uitzinnig deze macht dikwils misbruikt wierd, bleek aan den Wijkmeester *Katineus Labeo*, die *Quintus Metellus Macedonikus*, zoon van den Burgermeester *Lucius Metellus*, om dat hy door hem in zijn Tuchtheerschap uit den Raad gezet was, op den klaaren middag naer de *Tarpeinschen* heuvel liet sleepen, om van boven neder geworpen te worden; welke ongehoorde wreedheid, op het punt der uitvoering, door een andere Wijkmeester belet wierd, door wiens macht hy het gevaar des doods ontsnapte. Zie *Plinius.*

b. Deze aanneminge ziet men op een zijner penningen die ik in mijn Kabinet heb, verbeeldende *Nerva* getabbert, die aan *Trajanus* de hand geeft, met een spies gewapend, en een wapenrok omhangen; getekent ADOPTIO, *zoonaanneeminge.* Tot deze aanneeming wierd hy door het baldadig krijgsvolk gedwongen; ook had hy, om zijn ouderdom, van veele te *Rome* veel verachting en smaats geleeden, waarom hy eenige tekenen van waardigheid en gebied, aan *Trajanus*, die toen in *Duitschland* de heiren gebood, met dit Griekse vaarsje van *Homerus*, als *Dion Kassius* getuigt, overzond:

> Τίσ□ιαν δανασὺ ἐμὰ δαχζνα σοισι βέλεσσιν.

dat is:

> *Straf doch de Grieken om mijn tranen met uw schichten.*

c. Hoe edelmoedig hy zich tegen *Kalfurnius Krassus*, gesprooten uit het bloed van dien *Krassus*, die een voornaam deelgenoot aan de vermoording van *Cesar* was geweest, gedragen heeft, toont *Viktor.* Deze, zijnde het hooft der zaamgezwoornen, heeft hy, na dat zijn voornemen ontdekt was, geen andere straf opgeleid, als hem, met zijn vrou, naer *Tarentum* gebannen, schoon hy voor dit vonnis hoorde, dat *Krassus*, door groote beloften, de soldaaten had getracht om te zetten. Ja eenige willen, dat *Nerva*, de verbintenis tegen hem ontdekt hebbende, de zaamgezwoornen nevens hem in de Schouburg deed zitten, en, na dat hy ieder een zwaard in de hand gegeven had, tot hen zou gezeit hebben: *Zy zouden beproeven of ze scherp genoeg waren*, *om hem daar mee te doorsteeken.* Zie *Dio* in 't leven van *Nerva.*

d. Een onverdragelijke schatting had *Domitianus* het Joodsche volk opgeleid, en haar uit *Rome* gedreven, waar na zy het bosch, eertijds aan Koning *Numa* en de *Nimf Egeria* toegeheiligt, innamen of huurden, gelijk *Martialis* en *Juvenalis* in hun schimp- en hekeldichten getuigen. Van deze schatting, zeg ik, heeft de medogende

Keizer *Nerva* het Joodsche volkontslagen, gelijk een van zijn penningen, vertoonende een Palmboom; met zijn opschrift getuigt: FISCI. JUDAICI. CALUMNIA SUBLATA, *de lasting des Joodschen schatkists weggenomen.* Ook heeft hy Italien van de Postwagentocht vrygescholden; want d'Italiaansche landschappen waren gehouden altijd eenige muylpaarden, op haar kosten gereed te hebben, om alle last, die van 's Keizers wegen kwam, spoedig uit te voeren. Een edele daad voorwaar, daar geen schrijvers gewag van maken, en die echter een zijner penningen bewijst, waar op twee muylpaarden los en vry gaan weiden, zijnde de wagen, zonder touwen of garelen, daar nevens gesteld, met het opschrift VEHICULATIONE ITALIAE REMISSA, *de Wagentocht Italie vrygeschonden.*

e. Dit bevestigt ook een zijner Penningen, waar op, in een krans van eykenloof, dit opschrift staat: EXULES. ROMAE. RED. S.P.Q.R. *de Ballingen te Rome hersteld*, *de Raad en 't volk van Rome.* Onder deze ballingen, zeit *Suidas*, dat den Evangelist *Johannes* ook geweest is, die, na dat hy op het eiland *Patmos* zijn Godgeheime Openbaaring ontfangen en beschreven had, tot de gemeente van *Efezen* is wedergekeert. Vorder verbood hy de huwelijken tusschen oom en nicht. Vriendelijk was hy tegen ieder, en weldadig tegen de armen, aan wien hy niet alleen geld, maar ook erven liet geven. Zo droeg hy zich ook tegen de weduwen en wezen, wier mannen en ouders door 't bevel van *Domitianus* omgebracht, of in den oorlog gesneuveld waren. Op 't strengste liet hy de slaven straffen, die, of hun heeren beschuldigden, of verrieden; eindelijk wierd hy van een zwaare koorts aangetast, waar door hy op den 27 van *January*, in 't 98 jaar na *Christus* geboorte te *Rome* overleed, na dat hy 70 jaaren geleefd, en 1 jaar, 4 maanden, en 9 dagen geregeert had. *Eutropius, Dio*, *Viktor.*

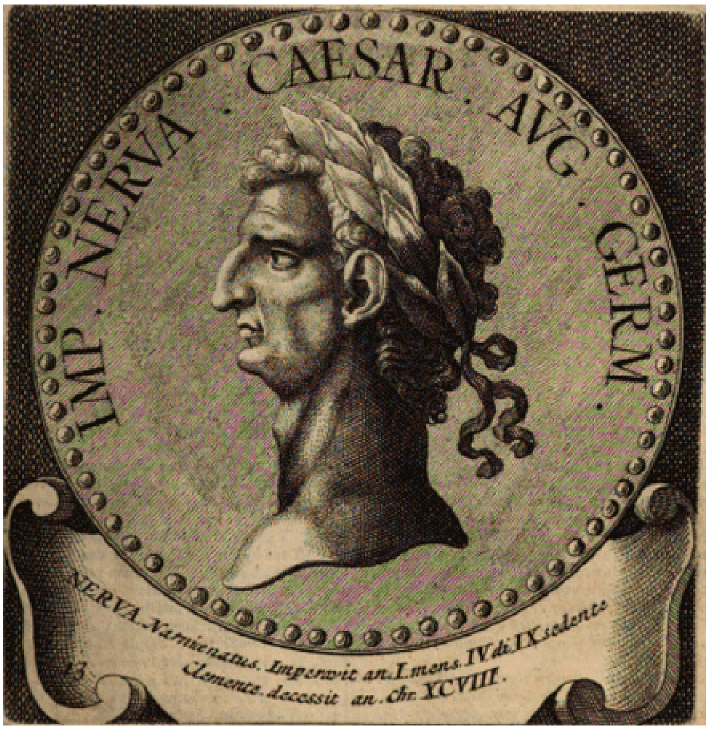

Hier ziet ge NERVA, die als [a] Keizer klom ten troon,
En d'edele Trajaan tot erfgenaam en zoon,
Toen 't Krijgsvolk wrevelig 't onnozel bloed deed stroomen,
En hem verachte, heeft doorluchtig [b] aangenoomen.
't Is hy, die Krassus in zijn opstand 't kwaad [c] vergaf,
't Verdrukte Jodendom nam alle [d] tollen af,
Die alle ballingen te rug [e] riep, alle wetten
Herstelde, en zich niet wou met vyands bloed besmetten.
Hy was een vader van 't verdrukte vaderland,
Een waare Augustus, en der armen rechterhand,
De schrik der slaven, die, tot in de ziel bewoogen,
De droeve weeuwen wies de traanen van haar oogen.

XIV.
Nerva Ulpius Trajanus.

TRAJANUS, van Keizer *Nerva* tot zoon en navolger aangenoomen, is op den 6 *November* in 't 806 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 54 jaar na *Christus* geboorte in *Italika*, een stad in *Spanje*, nu *Sevilla la veia* genoemt, gebooren.

Zijn *Vader* was TRAJANUS; afkomstig uit een oud geslacht. Zijn *Moeder* is niet bekent, Zijn *Zuster*, MARTIANA; die voor het zesde Burgermeesterschap van *Trajanus* gesturven, en van den Raad *Augusta* genoemt is: naer haar is zekere stad in Mysien *Martianopolis* geheeten. Zijn *Vrouw*, POMPEJA PLOTINA; een zeer heilige vrouw, zeit de jonge *Plinius*, dat is, die zeer zedig en goed was. Toen zy eerst in 't Vorstelijk hof trad, en zich daar van allerley pracht omringt bevond, zeide zy tot die geene, die by haar waren; *'k wensch hier te mogen uitgaan*, *gelijk als ik'er in kom*; ja zy werkte zo veel by den Keizer uit, dat hy de schattingen en belastingen afschafte, het uitputten der Provincien deed ophouden, en *Hadrianus*, dien hy nooit had willen aanneemen, tot zijn zoon en navolger in 't rijk verklaarde; die daar na, voor die weldaad, haar een heerlijk graf binnen *Nimes* in *Frankrijk* gebouwt heeft. Zie *Eutropius*, *Xifilinus* in 't leven van *Trajanus.*

a. Geheel zouden wy van dien doorluchtigen Keizer berooft zijn, indien niet zijn penningen ons zijn krijgsbedrijven en burgerlijke daaden vertoonden, als het veroveren van *Dacien*, *Armenien*, *Assyrien*, *Mesopotamien*, *Babylonien*, *Adiabenen*, *Parthen*, *Palestina*, *Arabien*, &c. de *Haven*; de *Burg*; de *Waterleidinge*; de *Basilica*; de *Bibliotheek*, &c.

b. Doorgaans leest men op zijn penningen OPTIMO PRINCIPI, *Aan den besten Vorst*, een titel, die men ook op de penningen van *Antoninus Pius* en *Severus* ziet; doch achter zijn naam vind men eerst OPTIMO AUG. *Aan den besten Augustus*, welke naam hy kreeg, na dat hy *Armenien* vermeesterd had, en in zijn zesde Burgermeesterschap was getreeden. Ja de Romeinen geloofden, dat *Trajanus* een Vorst was, veel meer van den hemel gegeven, als door der menschen gunst verheven, dewijl in hem alle voortreffelijke hoedanigheden uitblonken. zie *Dio.*

c. In 't Kabinet van de Heer *Lud. Smids* ziet men dat *Trajanus* de *Daciers* overwonnen heeft op verscheide penningen, vertoonende een vrouwtje, zittende treurig op wapenen, getekent, DAC. CAP. *Dacien verwonnen*, of zodanig een treurig zittende vrouw, boven wiers hooft een wapenzuil staat, getekent, S.P.Q.R. OPTIMO PRINCIPI, *de Raad en 't volk van Rome aan den besten Vorst*; of twee wapenzuilen, betekenende de beide of hervatte oorloogen tegens *Dacien*, getekent, SENATUS POPULUSQUE ROMANUS OPTIMO PRINCIPI, *de Raad en 't volk van Rome aan den besten Vorst.* Ook heeft die zelfde Heer een penning, waar op de verwinning van *Arabien* uitgebeeld staat, zijnde een vrouw, van manbaren stand, in lange klederen gekleed, steekende de rechterhand uit met een takje, houdende een *parazonium*, of gordelpook; nevens haar staat een Kameel, getekent, ARAB. ACQ. *Arabien aangewonnen*; 't geen men noch op verscheide van zijn penningen ziet; doch iets verscheelende.

d. Deze ziet men ook in 't Kabinet van de Heer *Smids*, waar op men een heerlijke boog ziet staan, op welkers opperste de Keizer op een zegewagen, van zes paarden voortgetrokken, wordende van een overwinningbeeld gekroond, tusschen eenige andere beelden en wapenzuilen ten toon staat, met welke beelden gelooft word dat de zegeboog van *Konstantinus* verciert is, getekent, met het gewoonlijke byschrift. Ook is my door de Heer *P. Willink*, een penning vereerd, waar op een oud man, even als alle de Stroomgoden, met een riet in de hand, veel waters uit een kruik

stort, leggende onder een gewelfde boog, die met loofwerk verciert is, met het opschrift AQUA TRA. *'t Water van Trajanus.*

e. Toen hy *Ktesifon*, een stad van *Parthie*, overwonnen had, kreeg hy den naam van *Parthicus*, die hem van den Raad ook bevestigt wierd, waar op d'omleggende landen zonder strijd of wapenen van zelfs hem in den schoot zakten; des trok hy voort onder voorwendinge, dat de Koning van *Armenie*, van den Koning der *Parthers*, en niet van hem de kroon ontfangen had; derhalven, na dat hy *Armenie* en *Parthie* bemachtigt, en haar Koningen gestraft of gedood had, heeft hy deze rijken aan andere Koningen gegeven: van de *Parthische* betuigt het *Dio* aldus: *Als hy te Ktesifon kwam*, *alle de Romeinen en Parthers die'er tegenwoordig waren*, *in een groote vlakte*, *by een geroepen*, *en een verheve plaats beklommen hebbende*, *beroemde hy zich over zijn gevoerde daaden*, *en stelde den Parthers Parthamaspates tot een Koning*, *hem de kroon op het hooft zettende.* Dit bevestigt ook een penning uit mijn Kabinet, waar op de Keizer op een wagenzetel zit, daar een lijfschut achter hem staat, voor wien een vrou met een toornhulzel geknielt legt, getekent, REX PARTHIS DATUS, *de Parthen een Koning gegeven.* Eindelijk is hy op den 10 *Augustus* in 't 117 jaar na *Christus* geboorte aan de buikloop, binnen het *Isaurische Seleucien* gesturven, na dat hy ruim 63 jaaren geleeft, en 19 jaaren, 6 maanden, en 19 dagen geregeert had. Zie *Viktor.*

Wat ziet de nazaat, o doorluchtige TRAJAAN,
Al overwinningen op uwe munten staan?
Uw munten, die, schoon wy 't verhaal uws levens derven,
Uw loflijke eernaam fier behoeden voor 't [a] versterven.
De wind of regen mag uw Praalboog eenigzins
Verteeren, maar dat gy waard [b] d'allerbeste Prins
Zal noch de tijd, noch wind, noch regenvlaag verslinden:
Men zal Assyrien en [c] Dacien steeds vinden,
Op uwe penningen, door u in boejen gaan:
Ook zal uw [d] Merkt daar op en Renbaan eeuwig staan;
Ja schoon de tijd bestond het alles te vernielen,
Noch zal men zien den [e] Parth voor uwe voeten knielen.

XV.
Publius Elius Trajanus Hadrianus.

HADRIANUS, door toedoen van *Pompeja Plotina* van Keizer *Trajanus* voor zijn zoon en navolger aangenoomen, is op den 24 *Januarius* in 't 828 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 76 jaar na *Christus* geboorte, te *Rome* gebooren, in welken tijd *Vespasianus* voor de zevende, en *Titus* voor de vyfdemaal Burgermeesters waren. Zie *Spartianus.*

Hy is d'eerste, die met een volle baard op zijn penningen te voorschijn komt, waar in hy veel navolgers gehad heeft: ja *Spartianus* getuigt, dat hy aan niemand eenig ampt gaf dan die een volle baard had: ook volgde hy *Trajanus* na, die d'eerste was, die de naam van zijn aanneemer met de Keizerlijke waardigheid aannam, gelijk men op de penningen van hem en *Trajanus* zien kan.

Zijn *Vader* was ELIUS HADRIANUS, die den bynaam van AFER had; de zusters zoon van Keizer *Trajanus*: een man van groot aanzien, en een voornaam Raadsheer, die op zijn doodbed *Trajanus* en *Celius* tot voogden over zijn zoon verkoor. Zijn *Moeder*, DOMITIA PAULINA; op 't eiland *Gades* in *Spanje* gebooren. Zijn *Zuster*, PAULINA, over wier penning by de liefhebbers der Roomsche munten zeer getwist word; want zommige drijven, dat het de vrou van *Maximinus* is, om dat haar gelaat dat van haar *Maximus* zeer gelijk is. Zijn *Vrouw*, SABINA; de dochter van *Matidia*, wier overgrootvader MARILLINUS d'eerste was die uit zijn geslacht Raadsheer te *Rome* geweest is. Een geile en verwaande vrou, die *Hadrianus* dikwils voornam te verstooten. Met den Raadsheer en Geheimschrijver *Suetonius Tranquillus* leefde zy in overspel, waar door hy van zijn ampt afgezet wierd; daar na verliep zy haar met *Septititius Klarus*, Hooftman der lijfwacht; 't welk ruchtbaar geworden zijnde, zy zich, om van alle smaat bevryd te zijn, niet zonder toedoen van *Hadrianus*, met vergif ombracht, waar na zy echter van den Raad vergood is, gelijk op haar penning blijkt. Zie *Spartianus.*

a. Aanmerkenswaardig is de penning, die de meergenoemde *Smids* van hem in zijn Kabinet heeft, waar op een gewapend Veldheer, staande op een verheventheid, en zijn velteken dragers aanspreekende, afgebeeld staat, getekend EXER. BRITANN. *Het Heir*, *van die in Britanje oorlogen.* Een der doorluchtigste gedachtenisse zijner veldtochten in *Britanje*, gelijk ook van zijn muur, met welke hy dat eiland in tweën verdeelt heeft. Deze muur was van gespitte zooden opgebouwd, met paalwerk versterkt, en met een groote gragt beschermt; die ook veel toorens, en binnewaarts steene kasteelen en wachthuizen had, gelijk *Beda* wel aangemerkt heeft. Zie *Spartianus.*

b. Dat hy byna de weereld doorgereist heeft getuigen zijn penningen; en dat zijn lust daar toe grooter was dan om te oorelogen, zijn eige woorden; want toen hy berispt wierd, wegens het verlaaten van zo veel landen, door *Trajanus* verovert, sprak hy: *'k Heb hier in gevolgt het voorbeeld van Kato*, *die eertijds de Macedoniers vry verklaarde*, *om dat hy hen niet langer onder 't Roomsche jok zag te houden.* Zie den voorgenoemden schrijver. Dit word weder door een penning van hem uit het Kabinet van *Smids* bevestigt, waar op een gaande overwinning, tredende op een slang, met een staf van *Merkurius* in haar slinkerhand, afgebeeld staat, getekent PACI AUGUSTAE, *aan de Keizerlijke vreede*; betekenende zijn verwinninge, en genegentheid om daar door vreede te bekomen. Zie *Eutropius* 8 B.

c. Zijn schandjongen, op wien hy smoorlijk verlieft was, en wien hy, na zijn dood, een Tempel in *Egipten* gebouwt heeft, gelijk men zien kan op een penning by *du Choul* fol. 225, waar op aan d'eene kant *Antinoüs*, en aan d'andere kant de Tempel afgebeeld staat, getekent, ΑΔΡΙΑΝΟΣ ΩΚΟΔΟΜΗΣΕΝ, *Hadrianus heeft dit gebouwt.*

Onder aan de voet van den Tempel ziet men een Krokodil, 't geen bevestigt dat *Antinoüs* aan de *Nyl* gesturven is. Zie *Dio* 5 B.

d. Te weten *Lucius Ceionius Kommodus Verus*, die daar na *Lucius Elius Verus* genoemt wierd. Nauwelijks had hy dien tot zoon verkooren, of hy liet *Severianus*, reeds 90 jaaren oud, en zijn neefs kind *Priskus*, een 18 jaarig jongeling dooden; om dat hy zich inbeelde dat zy beide naer het rijk stonden. *Severianus* zich dus ontschuldig veroordeeld ziende, eischte vuur; wierp'er wierook in; hief zijn oogen ten hemel, en borste dus uit: *Onsterflijke Goden*, *getuigen mijner onschuld! 'k verzoek in mijn sterven niet anders*, *dan dat gy Adrianus niet wilt betoonen de genaade van te kunnen sterven*, *als hy niet langer zal begeeren te leven.* Deze vloek is aan hem vervult; want toen hy, na veel ongemakken uitgestaan te hebben, de bloedloop kreeg, wierd hy door de pijn zo onverduldig, dat hy zeker slaaf *Mastor* bad hem te doorsteeken, die zulks weigerde; daar na heeft hy het zelve getracht te doen, doch zulks wierd belet; eindelijk is hy daar van, duizendmaal om de dood wenschende, in de *Bajen*, op den 10 July in 't 138 jaar na *Christus* geboorte gesturven, na dat hy 72 jaaren, 5 maanden, en 17 dagen geleeft, en 20 jaaren, 10 maanden, en 29 dagen geregeert had. Zie *Spartianus*, *Eutropius*, *Viktor.*

Aldus was 't wezen van den Keizer HADRIAAN.
Een Vorst alom vermaard door bloedige [a] oorlogsdaân,
Wiens brave reislust, veel gewesten door [b] getoogen,
Zijn drift min koelde dan zijn vuur om t' ooreloogen.
't Was deze, die zich met [c] Antinoüs zo snood
Bevlekte, en Priskus, met zijn grootvaâr, bracht ter dood,
Wanneer hy [d] Kommodus tot zoon had aangenomen;
Doch 't schuldelooze bloed, dat hy zo wreed deed stroomen,
Genoot haar wensch, toen hy, van pijnen afgemat,
Zijn trouwste vrienden om een wissen doodsteek bad,
Die, ongevoelig voor zijn zuchten, en zijn smeeken,
Zijn arm beletten van zich zelfs door 't hart te steeken.

XVI.
Lucius Elius Verus.

ELIUS, van Keizer *Hadrianus* tot zoon aangenoomen, is te *Rome* gebooren; doch op wat dag, of in wat jaar melden geen schrijvers.

Eer hy tot deze waardigheid kwam, wierd hy LUCIUS AURELIUS CEJONIUS KOMMODUS VERUS genoemt; maar van Keizer *Adrianus* tot het geslacht der *Elien* overgenoomen, wierd hy LUCIUS ELIUS VERUS geheeten. Zie *Spartianus.*

Zijn *Vader* was CEJONIUS KOMMODUS, van zommige *Verus*, van zommige *Lucius Aurelius*, en van andere *Annius* genoemt; een van de voornaamste edelen van *Rome*, die zijn afkomst uit *Etruria*, of uit *Faventia* rekende. Zijn *Moeder* word niet genoemt. Zijn *Vrouw*, LUCILLA; wier deugden of ondeugden van geen schrijvers beschreven worden. Zijn *Zoon*, LUCIUS AURELIUS ANTONINUS VERUS, naderhand door toedoen van Keizer *Hadrianus* tot Keizer verheven; want *Hadrianus* nam, na de dood van *Elius*, tot zoon *Antoninus Pius* aan, op voorwaarde, dat hy *Markus Aurelius* en *Verus* tot zoonen zou aannemen, en dat *Markus* zijn dochter aan *Verus* zou geven, welke uiterste wille van *Hadrianus* doorluchtig van *Antoninus* en *Markus* nagekomen is, gelijk *Spartianus* getuigt.

a. Hy is d'eerste die ons op de penningen met de Nanaam van CAESAR ontmoet, betekenende zo veel als eene tot de Heerschappy gevoorschikt; anders met een zeer gemeene naam *Princeps Juventutis*, *Vorst der Jeugt* genoemt, gelijk op een penning van *Augustus* blijkt, waar op *Kajus* en *Lucius*, aangenoome zoonen van *Augustus*, uit zijn dochter *Julia* gebooren, dus genoemt worden. Dit is ook de reden dat men hem zonder lauwerkroon afgebeeld ziet; want hy mocht den lauwerkroon op zijn hairen niet ontfangen, voor 'er de naam van *Augustus* bykwam. Het woord *Cesar*, by meest alle de schrijvers voor *Opperste Gebieder*, *Heer*, of *Keizer* genoomen, is een eigen Toenaam van 't Roomsche Stamhuis *Julia*, eerst aangenoomen by *Sextus Julius*, een van *Cesars* voorvaders, na dat hy ten tijde van den tweden *Afrikaanschen* oorlog, welke in het 534 jaar der stad *Rome* geviel, entrent 170 jaaren voor den *Farsalischen* veldslag tusschen *Cesar* en *Pompejus*, een *Olifant*, van de Afrikanen *Cesar* genoemt, in den strijd gedood had; 't geen verscheide van *Cesars* penningen bevestigen, waar op hy by zijn leeven nooit JULIUS CAESAR, maar alleen CAESAR genoemt word, en na zijn dood nooit DIVUS CAESAR, maar alleen DIVUS JULIUS, *de vergoode Julius*, om dat de naam van *Cesar* voor de levende overgelaten wierd. Die nu naderhand de zelve naam aannamen, was het hun plicht op de onderscheidentheid wel te letten, en dus zijn de Roomsche Keizers naer *Julius Cesar*, *Cesares* genoemt.

b. Aanmerkenswaardig zijn deze woorden van *Spartianus: Ceionius Commodus*, *qui & AElius Verus appellatus est*, *quem sibi Hadrianus aevo ingravescente morbis tristioribus pressus*, *peragrato jam orbe terrarum*, *adoptavit*, *nihil habet in sua vita memorabile, nisi quod primus tantum* Caesar *est appellatus*, dat is: *Ceionius Kommodus*, *die ook Elius Verus genoemt is*, *die zich Hadrianus*, *nu out werdende*, *door droevige ziektens geperst*, *en de wereld doorkruist hebbende*, *aangenoomen heeft*, *heeft niets gedenkwaardig in zijn leven*, *als dat hy d'eerste is die* Cesar *genoemt wierd.* Na zijn aanneming wierd hy terstond Schout, en als Bevelhebber en Regent over de *Pannoniers* gesteld; daar na Burgermeester, en om dat hy een gevoorschikte in 't rijk was, wierd hy wederom Burgermeester verklaart. Nooit was hy gezond, waarom *Hadrianus* dikmaals plag te zeggen: *wy hebben 't geld*, *tot deze verkiezing aan de soldaaten uitgedeelt*, *verlooren.* En: *Wy steunen op een muur die aller wegen uitwijkt*, *en*, *in plaats van de Gemeente te dragen*, *nauwelijks zich zelve kan overeind houden.* Hem vloeide ook dikwils uit de mond*: 'k heb my een God*, *en*

geen zoon verkooren. Geduurende zijn aanneeming was hy weinig aan 't hof, maar leefde eenzaam op een hoeve niet verre buiten *Rome*, zich spiegelende in de wassche beelden zijner doorluchtige voorvaderen, terwijl hy op een rustbed van Rozen en Lelien uitgestrekt lag. Hy heeft dikwils zijn lopers den vryen toom tot alle wellusten voorgestelt, aan wien hy de naamen der winden gaf. Een ongemeene groote achting had hy voor de liefdens boeken van *Ovidius*, die hy altijd by hem op zijn bed had, en noemde *Martialis* zijn *Virgilius.* Dikwils klaagde hy tegen zijn Vrouw *Lucilla* over zijn vreemde lusten, waar na hy dus uitborst: *laat my toe*, *dat ik door andere mijn wellusten pleeg*; *want huisvrouw is een naam van eer*, *niet van wellust.* Eindelijk is hy op den eersten *January* in 't 130 jaar na *Christus* geboorte gesturven, door het inneemen van een drankje, door welkers kracht hy meende bekwaam te zijn tot het doen van een heerlijke aanspraak, na dat hy.. jaaren geleeft, en... jaaren geregeert had. Zie *Spartianus.* Het gedenkteken van dat hy Bevelhebber en Regent van *Pannonien* geweest is, ziet men op een zijner penningen by *Oudaan* fol. 222, waar op een staande perzoon, met een torenkrans op 't hooft, een krijgsvendel in de hand, het middellijf naakt, en voorts een kleed om 't lijf geslingert afgebeeld staat, getekent PANNONIA, *Pannonien.*

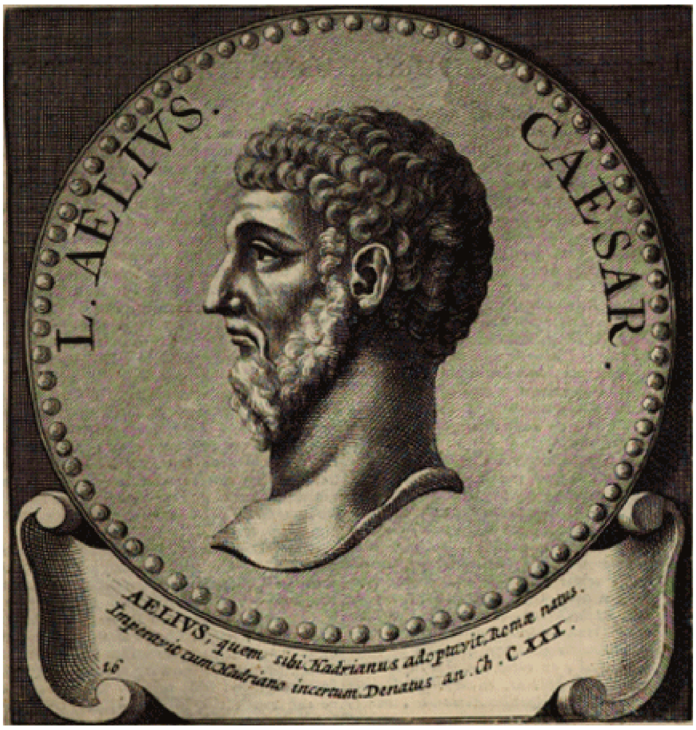

Beschouw in ELIUS een [a] Cesar, maar geen held,
Die ooit zijn vyanden braveeren dorst in [b] 't veld.
Het loflijk bloed van zijn voorvaderen en neven
Gaf hem die eernaam, en heeft hem tot Vorst verheven.
't Bloed, daar een laffe meer op roemt dan op zijn daân,
Als hy zijn grootvaâr op een zegekoets ziet staan,
En zijne zaalen met doorluchte beelden brommen,
Verschopt de deugd vaak, schoon de bron der adeldommen.
Want wat baat Scipio, wat Paulus, wat Korvijn,
Wier beelden reeds verminkt, en half versleeten zijn,
Indien men 't voorrecht der geboorte aan ons gegeven,
Besmet door vlekken van een al te schandlijk leven?

XVII.
Titus Elius Hadrianus Antoninus Pius.

ANTONINUS, na de dood van *Elius Verus* van *Hadrianus* tot zoon en erfgenaam aangenomen, is op den 19 *September* in 't 844 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 92 jaar na *Christus* geboorte in de stad *Lanuvium*, alhoewel zijn ouders van *Nimes* waren, gebooren; in welken tijd *Domitianus* voor de twaalfdemaal en *Kornelius Dolabella te Rome* Burgermeesters waren. *Kapitolinus.*

Eer hy Keizer was, getuigen *Viktor*, *Eutropius* en *Kapitolinus*, dat hy AURELIUS ANTONINUS FULVIUS BOJONIUS genoemt wierd; d'eerste zeit, dat hy *Aurelius Fulvius* heette naer zijn Vader; de tweede, *Antoninus* naer zijn Moeders vader *Arrius Antoninus*, en de derde, *Bojonius* naer zijn moeders moeder *Bojonia Procilla:* de Bynaam van PIUS, 't geen *Godvruchtig* betekent, wierd hem van de Raad toegeëigent, toen ze in zijn regeering gewaar geworden waaren zijn zonderlinge oprechtigheid, goedertierentheid, en andere deugden. Zie de genoemde schrijvers.

Zijn *Vader* was de Burgermeester TITUS AURELIUS FULVIUS, de zoon van den Raadsheer *Aurelius Fulvius*, een man, die steeds droevig en ziek was. Zijn *Moeder*, ARRIA FADILLA; de dochter van *Arrius Antonius*, een zedig man, die twemaal Burgermeester is geweest, en zich over *Nerva* erbarmde om dat hy de heerschappy aangenomen had, wiens vrouw *Bojonia Procilla* was. Zijn *Vrouw*, ANNIA GALERIA FAUSTINA; de dochter van *Annius Verus*, en de zuster van *Elius Verus:* by haar won *Antoninus* een zoon, *Markus Ann. Galer. Antoninus* genoemd; die, eer de vader Keizer was, sturf, en twee dochters, waar van d'oudste aan *Lamius Syllanus*, en de jongste *Galeria Faustina*, aan *Markus Aurelius Antoninus*, naderhand Keizer, getrouwt is.

a. Deze spreuk had hy van *Scipio Afrikanus* ontleend, en vloeide dikwils uit zijn mond; en om dat hy de Vreede boven alles waardeerde, wierd hy, gelijk men *Trajanus* by *Romulus* vergeleeken had, by *Numa Pompilius* vergeleeken; ook bezit ik van hem een penning, waar op de Vreede in d'eene hand een hoorn van overvloed, en in d'andere een brandende fakkel heeft, die zy tegen wapenen aanhoud, getekent PAX AUG. *Keizerlijke Vreede.* Vorders was hy nederig, vroom, en menschlievende. De klachten zijner onderdaanen, over haare schrapende Landvoogden, nam hy naarstig in acht, ieder rechtdoende. Zijn onderzaaten scheenen onder zijne goedertierne regeering zijn kinderen te zijn; in 't kort, hem wierd den naam van Vader van 't Vaderland niet t'onrecht gegeven. Zie *Dio.*

b. Zo zeer trof hem zijn Vrouws ongebondentheid, dat hy daar dikwils om schreide: niet minder drukte hem haar onverdragelijke gierigheid, dewijl zy zich niet ontzag met deze woorden hem zijn mildadigheid te verwijten:

> *Waarom verkwist ge, nu ge een Keizer zijt, den schat,*
> *Die ge, eer gy 't Keizerrijk aanvaarde, hebt gehad,*
> *Daar gy uw goederen moest dagelijks vermeeren?*
> *Doch zo gy schatten wilt aan andere vereeren,*
> *Waarom tast gy het geld van 't algemeen niet aan?*

echter heeft hy haar, in 't derde jaar zijner regeering gesturven, en van de Raad vergood zijnde, met een Omgang, Tempel, en Priesters vereerd; welke kerkwijdinge op de penningen afgebeeld staat, getekent, DEDICATIO AEDIS, *Kerkwijding*; Ook heeft hy een opvoeding van meisjens, haar ter eere ingestelt, die naer haar de *Faustiniaansche Meisjens* genoemt wierden, gelijk *Kapitolinus* met deze woorden getuigt. *Puellas alimentarias, in honorem Faustinae, Faustinianas constituit.* Dit ziet men ook op een penning, waar op *Faustina* op een verhevenheid voor een tafel zit,

de Keizer ontrent haar staande; beneden staan eenige vrouwen, van welke zommige haar kinderen om hoog heffen, getekent PUELLAE FAUSTINIANAE, *de Faustiniaansche meisjens.*

c. Gelukkig was hy in zijn oorlogen, schoon hy nooit uit *Rome* te veld geweest is, 't Oproerige *Brittanje* heeft hy door *Lollius Urbikus*, zijn Landvoogd aldaar, in rust gebracht. Hy bedwong het woeden der *Duitschers* en *Daciers*, ook hield hy *Achaien* en *Egipten*, die tot afval genegen waren, in toom; ja hy had geen wapen van nooden, om alle zijne vyanden in bedwang te houden, dan alleen de achtbaarheid zijns naams. Koning *Abgarus*, de rust van 't rijk in de *Oostlanden* beroerende, bracht hy door een brief tot stilstand; zelf *d'Oostersche* volkeren, als de *Baktren* en *Hyrkaners*, en de verre afgelegene *Indiaanen* begeerden gezaamentlijk zijn gunst. Edelmoedig was zijn antwoord aan eenige onrustige, en alleen op hun eigen voordeel ziende menschen, wanneer zy hem rieden in eigener persoon tegen den vyand op te trekken, dewijl zy voorgaven, dat hy daar door meer landen zou winnen: *'t Past een goed Harder by zijn schapen te blijven*, *om de zelve recht te weiden: geenzins mach hy*, *deze verlaatende*, *een andere kudde gaan zoeken*, *waar door geen van beide recht geweid kan werden.* Eindelijk is hy in het dorp *Lorium*, alwaar hy opgevoed was, op den 7 *Maart* in 't 161 jaar na *Christus* geboorte, aan een koorts overleden, na dat hy 69 jaaren, 5 maanden en 14 dagen geleeft, en 22 jaaren, 7 maanden en 26 dagen loffelijk geregeert had. *Viktor*, *Kapitolinus.*

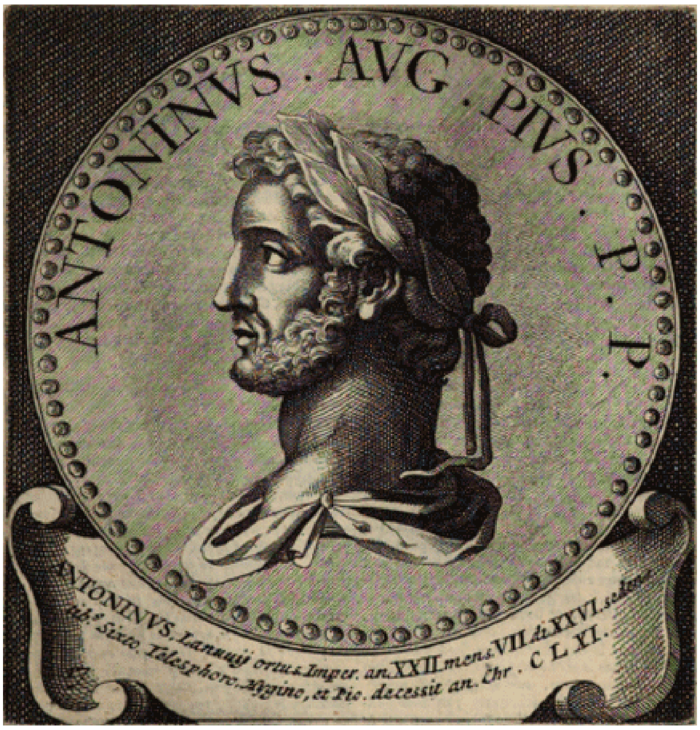

Dit 's ANTONINUS, een godvruchte in naam en daad,
Die edelmoedig 't vuur des oorlogs heeft versmaad.
'k Wil liever, sprak hy vaak, een onderdaan behouwen,
Dan duizend lijken van mijn vyanden [a] beschouwen.
Wat leed hy niet van zijn ontrouwe bedgenoot,
Van hem met zo veel eer begunstigt na haar [b] dood?
Hy kon zijn vyand met zijn bloote naam doen beven,
En Rome in stille rust en eenigheid doen leven,
Toen hy den wrevlen [c] Brit en dappren Duitscher dwong,
Waar na den Daciër zijn wil en wet ontfong;
Ja zijn gevreesde naam wist zich een weg te baanen,
Tot daar het Kreeftvuur verft in 't Oosten d'Indiaanen.

XVIII.
Markus Aurelius Antoninus.

MARKUS, van Keizer *Antoninus Pius*, volgens uiterste wille van Keizer *Hadrianus*, tot zoon aangenoomen, is op den 26 *April* in 't 873 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 121 jaar na *Christus* geboorte te *Rome* op den berg *Celius* gebooren.

Zijn *Vader* was ANNIUS VERUS; de broeder van *Antoninus Pius*; gesprooten uit het geslacht van *Numa Pompilius*, twede Koning van *Rome*, of, zo zommige willen, uit het geslacht van *Markus Kurtius*, die met zijn leven den vergiftigen poel stopte. Hy is Opperveldheer in 't leger, en Hooftman op de grenzen onder Keizer *Trajanus*, *Hadrianus* en *Antoninus Pius* geweest. Zijn *Moeder*, DOMITIA LUCILLA KALVILLA; de dochter van de Burgermeester *Kalvillus Tullius*, uit een vermaard geslacht gesprooten. Zijn *Zuster*, ANNIA KORNIFICIA. Zijn *Vrouw*, GALERIA FAUSTINA; de dochter van Keizer *Antoninus* en *Faustina*, een geboore rijksprincesse, gelijk haar penning getuigt. By haar won *Markus* 6 kinderen, als *Annius Verus*, vroeg gesturven; *Vibia Aurelia Sabina*; *Kommodus*, na hem Keizer; *Lucilla*, aan zijn rijksgenoot *Verus* getrouwt; *Arria Fadilla*, en *Julia Fadilla.* Deze geile en dartele Keizerinne ontzag haar niet, na dat zy met *Avidius Kassius* in alle ontucht geleeft had, en noch leefde, te *Kajeta*, een zeehaven niet verre van *Napels*, by het scheepsvolk te verkeeren, dat gewoon was hun werk met bloote leden te doen, of liever zich te vermengen, wanneer haar hoofsche boelen, of niet by der hand waren, of haar brand niet blussen konden; waar na zy zich, toen *Avidius Kassius* zich in 't Oosten tegen haar man opwierp, met vergif heeft omgebracht; en alhoewel alle schrijvers van haar geilheid en overspel gewag maaken, vind men dat zy vergood is, en dat men op haar penningen gezet heeft, PUDICITIA, *de kuisheid.* Zie *Eutropius*, *Kapitolinus.*

a. Over deze heeft hy tegelijk met zijn Rijksgenoot *Verus* getriomfeert, schoon hy in die oorlog te *Rome* bleef, en *Verus* daar tegen uit zond; die zich te *Antiochien* in alle dartelheid wentelde, en het gezag van zijn leger aan zijn Veldoverste gaf, die zo gelukkig was, dat hy de *Parthen* vermeesterde. *Spartianus.* De gedachtenisse van deze overwinning ontmoete my op een zijner penningen by de Hr. *Gualterus Blok*, waar op een Verwinningbeeld staat nevens een palmboom, schrijvende op een schild VIC. PAR, *Verwinning over de Parthen.*

b. Onder de wederspannigen, die zijn rijk beroerden, was eenen *Avidius Kassius* de voornaamste. Hy, door staatzucht aangeprikkeld zijnde, wierd zo verwaand dat hy den naam van Keizer aannam, en *Syrien* oproerig maakte. Om deze beroerte te stillen, was *Markus* gedwongen met de *Duitschers* vreede te maaken, en naer *Syrien* te trekken; doch *Kassius* wierd, eer *Markus* hem slag leverde, door een Hooftman, uit eigener beweging, om de smaad, dien hy het rijk aangedaan had, te wreeken, gedood: een rechtvaardige straf voor een oproermaker, en een die zijn Keizers bed bevlekt had. Zie den voorgenoemden schrijver.

c. Hy was de twede der *Antonynen*, en wierd *Philosophus*, *Germanicus*, en *Armeniacus* bygenoemt. Niet alleen was hy een dapper Keizer, maar ook een vermaarde Wysgeer; wiens wetten en willekeuren noch in het *Corpus Juris Civilis* te vinden zijn. Zie *Revardus* 3 B. 10 H.

d. Toen hy in *Hongarye* door een zwaare ziekte aangetast wierd, die hem een wisse dood voorzei, liet hy zijn zoon by hem komen, en sprak in zijn byzijn zijn bloedvrienden dus aan: *'t Is niet te verwonderen dat het u smart my dus te zien leggen; want van nature erbarmt zich de mensch over de rampen der meedemenschen*; *en d'ongevallen*, *die ons voor het gezicht komen*, *verwekken des te grooter medelijden, &c. Gy ziet dan hier*, *mijn Zoon*, *dien gy zelfs opgevoed hebt*, *nu in den ingang zijner eerste jeugt*, *en gelijk als in onweêr op zee bestierders van*

nooden hebbende, op dat hy niet verrukt door onbedreventheid der zaken, die hem te doen staan, tot kwade handelingen vervalle. Zijt gy hem dan tot veele Vaders, voor my alleen om hem te handhaven, en 't beste te raden. Want geen overvloed van rijkdommen is machtig genoeg voor d'onmatigheid eener dwinglandye, en geen dichte benden lijftrawanten beschermen een Vorst, ten zy de goedwilligheid der onderzaten voorga. De zodanige geraaken veiliglijk aan langduurigheid van gebied, die geen vreeze voor wreedheid, maar liefde door hunne weldaaden in de gemoederen der onderdaanen prenten; want niet de genen, die uit dwang dienen, maar met eigen willen gehoorzaam blijven, doen en lijden volstandig, buiten verdachtheid, en geveinsde pluimstrijkery. En zijn nimmer wederstrevig, ten zy ze door smaad of geweld daar toe genoodzaakt werden: gy dan hem aldus radende, en der dingen, die hy nu tegenwoordig hoort, indachtig makende, zult hem tot een zeer goede Vorst voor u zelven en allen anderen maken, en grootelijks verdienen aan onze geheugenisse, dien gy alleenlijk op deze wijze onsterffelijk kond maken. Na welke hy des anderen dags, zijnde de 17 *Maart* van 't 180 jaar na *Christus* geboorte, te *Vindebona*, nu *Weenen*, overleed, in 't 61 jaar zijns ouderdoms, na dat hy 19 jaaren en 11 dagen loffelijk geregeert had. Zie *Herodianus* 1 B. 4 H.

Wat zie ik [a] Parthen voor uw zegewagen gaan,
Doorluchte MARKUS, meer vermaard dan Hadriaan,
Die u den scepter gaf, als wettig Vorst, in handen.
'k Zie [b] rijksberoerders en gehaate dwingelanden
Door u verwonnen, 'k zie uw deelgenoot van 't rijk
Uw lof bevlekken, en uw dochter te gelijk
Trotzeeren, en die laffe, in dartelheid begraaven,
Zich aan de geilheid, als een Afgodin, verslaaven,
Niet waardig dat hy trad met [c] u op Romes troon.
Wat sprak gy niet op 't laatst voor uw beminde [d] zoon!
Ja nooit zal Rome noch de volgende een vergeeten,
Hoe zeer ge u in uw plicht voor ieder hebt gekweeten.

XIX.
Lucius Aurelius Antoninus Verus.

VERUS, de derde der *Antonijnen*, van Keizer *Antoninus* tot zoon en meedeheerscher van *Markus*, volgens uiterste wille van Keizer *Hadrianus*, aangenoomen, is op den 15 *December* in 't 879 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 127 jaar na *Christus* geboorte te *Rome* gebooren.

Zijn *Vader* was LUCIUS ELIUS VERUS, van Keizer *Hadrianus* tot meedeheerscher en zoon aangenomen; doch, altijd ziekelijk zijnde, voor hem gestorven, des hoorde men *Hadrianus* dikwils zeggen: *'k heb my geen zoon, maar een God verkooren.* Zijn *Moeder*, LUCILLA; de dochter van Keizer *Markus Aurelius Antoninus* en *Galeria Faustina*; aan *Verus* volgens uiterste wille van Keizer *Hadrianus* gegeven, Een deugdzaame en kuische vrouw, die *Verus* zijn vadzigheid in *Antiochien* op een beleefde wijze voor oogen stelde, en hem door haar liefkoozingen, en tedere genegentheid van zijn wellusten, en drift tot andere vrouwen zocht af te trekken. Zie *Herodianus.*

a. Nauwelijks had *Markus* tot zijn meedeheerscher *Verus* aangenoomen, of verscheiden oproeren deeden zich zo in *Britanje*, *Germanje* als by de *Parthen* op. Tegen de *Britten* wierd *Kalfurnius Agrikola*, en tegen de *Duitschers*, *Aufidius Viktorinus* gezonden. Tegen de *Parthen* en *Meden* trok *Verus* op; doch te *Antiochien* in *Syrien* gekomen zijnde, ontsloeg hy zich van alle zorgen, zich wentelende in alle schandelijke wellustigheden en groote gruwelen. Het morrend leger beval hy zijn steedehouders, die hier op tegen de vyanden aanrukken. Een onder hen, *Kassius* genoemt, was zo gelukkig, dat hy, na een dapperen tegenstand, en geen gevaaren ontzien hebbende, de stad *Seleucia* innam, en ze, schoon daar meer dan duizendmaal duizend menschen in waaren, plonderde, en tot den grond verbrande. Deze overwinning, zo heerelijk voor 't Roomsche rijk, maakte hem zo voorspoedig en gelukkig, dat hy heel *Medien* overstroomde. Alles overwonnen hebbende, keert hy weder naer *Syrien*; op welken weêromreis zijn meeste volk door de pest stierf, waar meê het in *Seleucia* besmet wierd: want toen hy die stad veroverd had, beval hy dat men het beeld van *Apollo* uit den Tempel zou nemen, en naer *Rome* voeren. Onder het zelve weg te rukken, en alles te doorsnuffelen, wierd men een eng gat, dat gestopt was, gewaar. Terstond wierd het door nieuwsgierige geopent, waar uit een vergiftige damp vloog, die hen besmette, en ook d'andere aanstak. Niet weinig verhoogmoedigde zich *Verus* op deze zege, door zijn Veldheer behaald, doch waar aan hy geen deel had, want hy noemde zich voort *Armeniacus*, *Parthicus*, *Medicus*, dat is: *Bedwinger van d'Armeniers*, *Parthers en Meden.* Nu scheen hy niets te vreezen, des voer hy in zijn geilheid en dartelheden voort. De faam, die geen ding verbergt, blies zijn ongebondentheid voor d'ooren van alle Romeinen uit, 't geen *Markus* tot in de ziel trof, die daar op, om hem daar van af te trekken, zijn aan hem verloofde dochter naer hem toezond, die hy wel trouwde, doch echter in zijn ongebondentheden voortvoer; ja hy ontzag zich niet dit antwoord aan zijn vrouw te geven, wanneer zy hem zijn schandelijke vermenginge met lichtvaardige hoeren voorhield, en dat hy haar voorby ging: *Een echte vrouw te zijn is een naam van eer, niet van wellust. Gy behoorde u te vernoegen met d'eer dat gy mijn gemalin genoemt werd*, *en niet kwalijk te neemen dat ik my met andere vermaak*, *of haar gebruik.* Eindelijk wierd hy van *Markus* gedwongen weêr naer *Rome* te keeren, om daar de zegepraal te ontfangen, 't geen hy met tegenzin deed: waar op hy te gelijk met *Markus* gezegepraalt heeft. Zie *Kapitolinus.* Ter welker gedachtenisse ook verscheide gedenkpenningen van hem zijn gemunt: onder andere vind ik by de meergemelde *Smids* een penning, waar op hy, als een zegepraalende *Romulus*, op zijn

slinkerschouder een wapenstander is dragende, met dit opschrift TR. P. III. IMP. 11. COS. 11. *Van Wykmeesterlijke macht ten derdemaal*, *Veldheer andermaal*, *en andermaal Burgermeester.*

b. Geen kleine vreugd kon men by de *Romeinen* bespeuren, toen de maâr van *Verus* dood te *Rome* kwam. Ieder vloog naer den Tempel om de Goden daar voor te danken, en hield vreugdefeesten, dewijl, door zijn dood de regeering alleen aan M*arkus* stond, die van alle de *Vroome Vader*, de *goede Keizer*, de *rechtschape Veldheer*, en de *voorzichtige* en *machtige Vorst* genoemt wierd. *Verus* is dan in het 42 jaar zijns ouderdoms, in het 9 zijner regeering, en 169 na *Christus* geboorte, reizende met *Markus Aurelius*, en naast hem zittende op een wagen, van een beroerte overvallen, waar aan hy schielijk den geest haf. Zie *Spartianus*, *Kapitolinus*, *Herodianus.*

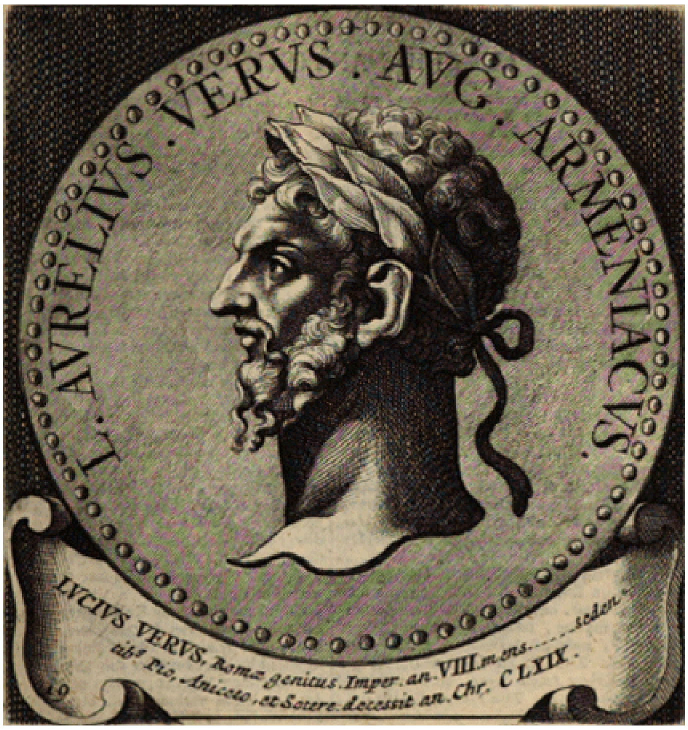

Dit 's Markus deelgenoot in 't machtig rijksgebied,
De [a] laffe VERUS, die gy hier naer 't leven ziet,
Die hoe doorluchtig hy den Parth voor hem deed buigen,
Heel Antiochien noch heden kan getuigen;
Die dartle stad, daar hy in d'oorlog met den Meed
Zijn tijd in geilheid en wellustigheid versleet,
Terwijl zijn Veldheer, van een edler vuur gedreven,
Den Parth verwon, en heel Armenien deed beven.
Geen laffer Keizer, noch verwaander te gelijk,
Betrad tot noch den troon van 't Roomsche Keizerrijk,
Des kon de Romer nau zijn groot geluk [b] waardeeren,
Toen Markus na zijn dood alleen mogt 't rijk regeeren.

XX.
Markus Aurelius Antoninus Kommodus.

KOMMODUS, de vierde der *Antonijnen*, na de dood van zijn Vader Keizer *Markus Aurelius* tot Keizer verheven, is op den 31 *Augustus* in 't 914 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 162 jaar na *Christus* geboorte te *Rome* gebooren. Hy was d'eerste onder de Keizers van Keizerlijke geboorte, waar op hy in zijn eerste aanspraak aan de soldaten in *Hungarye* op roemde, zeggende: *'t Geluk heeft my na hem* (Markus) *u tot een Vorst gemaakt*, *niet zijnde een vreemde aankomeling*, *gelijk voor my zijn geweest*, *noch braveerende op een verkregene Heerschappy*, *maar alleen by u in 't hof gebooren. Geen onedele wieg heeft my omvat, maar zo haast als ik uit den buik voortgekomen ben*, *heeft het Vorstelijke purper my omhelst*, *en de zon heeft my te gelijk gezien mensch en Vorst.* Zie *Herodianus in* zijn 1 B. 5 H.

Zijn *Vader* was Keizer MARKUS AURELIUS, hier voor beschreven; doch wat de geleerde daar van gevoelt hebben, en ik daar van geloof, zal ik hier na toonen. Zijn *Moeder*, GALERIA FAUSTINA; een geile, dartele en oproerige Keizerin; want zy poogde het rijk aan haar pol *Avidius Kassius* te brengen, toen de gezontheid van haar man eenigzins begon te bezwijken: echter heeft haar *Markus* vergood, en op haar penning laten zetten; DIVA FAUSTINA PIA SIDERIBUS RECEPTA, *de vergoode Faustina*, *de deugdzame*, *in het gesternte geplaatst.* Zijn I. *Zuster*, FADILLA; die hem het oproer te *Rome*, ontstaan uit een haat op *Kleander*, bekent maakte, terwijl hy zich uit vreeze voor de pest, naar het lauwrierrijke *Laurentum* begeven had. Zijn II. *Zuster*, LUCILLA; getrouwt aan Keizer *Lucius Verus*, en na zijn dood aan eenen *Pompejanus.* Zijn *Vrouw*, KRISPINA; de dochter van *Brutius Presens*: een deugdzaame en geen geile Keizerinne (gelijk zommige willen) die uit haat van *Lucilla*, de zuster van *Kommodus*, valschelijk van overspel, en van een aanslag op haar mans leven beschuldigd wierd, waarom zy naer *Kapreën* gebannen, en daar na gedood wierd. De haat van *Lucilla* sproot hier uit: zy haar alle eerbewijzingen der Keizerinnen, die zy tot noch toe had genooten, door *Kommodus* ontnomen ziende, die de zelve aan K*rispina* gaf, verwekte dit zulk een haat in haar, dat zy die kuische vrou by den Keizer beschuldigde. Zijn *Byzit*, MARTIA; door wiens toedoen hy eindelijk vermoord, en *Pertinax* tot Keizer verheven wierd; die zy daar na met *Letus* weder van den troon stiet; doch zy is eindelijk door Keizer *Julianus*, in zijn uiterste benauwtheid met *Letus* vermoord. Zie *Herodianus*, *Eutropius*, *Kapit.*

a. De naamen die dat schrik dier zich toeëigende waren deze: *Augustus, de Grootste; de Goedertierne*; *de Gelukkige*; *de Amasonische*; *de onverwinnelijke*; *de Eeuwige*; *de Vredemaker*, *de Deugdzaame*; *de Aldersterkste*, *Herkules*; *Opperpriester*, *Bedwinger van de Sarmaaten*, *Duitschers en Britten*; *de voornaamste strijder onder de zwaardeschermers*, *die alleen met zijn slinkerhand ontrent de twalef duizend menschen heeft omgebracht*, &c. Den naam van *Gelukkige,* die hy 't eerste van al de Keizers gevoerd heeft, nam hy aan, na dat *Perennius* van de soldaten was vernield: die van *Herkules*, na dat hy te *Lanuvium*, in het perk, verscheide beesten had omgebracht. Niet alleen vernoegde hy zich niet met hemzelven die namen te geven, en op zijn penningen te zetten, als mede het gewaad van *Herkules*, maar hy verwierp de Vorstelijke kleederen, en trok een leeuwenhuid om zijn lenden, en vertoonde zich dus, dragende een knodze in de hand, den volke. Zie *Herodianus.* 1 B. 14 H. *Dio*, *Suidas.*

b. Het gemeen gevoelen der schrijvers is, dat niet Keizer *Markus Aurelius*, maar *Avidius Kassius* de vader van *Kommodus* geweest is, dewijl zijn Moeder *Faustina* zich meer met hem dan de Keizer vermengde, en dat hy in aard niet *Markus* maar *Kassius* zeer gelijk was; doch ik geloof, dat noch *Markus*, noch *Kassius* zijn vader

geweest is, dewijl zijn Moeder zich dagelijks op de scheepstimmerwerven van *Kajeta*, met het scheepsvolk vermengde: ja dat zy zelfs niet geweeten heeft wien zijn Vader was.

c. Nauwelijks was hy Keizer geworden, of hy kocht den vreede van de *Duitschers*, en trok naer *Rome*, daar hy zich in alle wellusten baadde. Daar na wierd hy bloeddorstiger dan *Nero*; want na dat hy zijn vrouw *Krispina*, en zijn naaste bloedvrienden had laaten vermoorden, besloot hy de gantsche Raad uit te roejen, niemand verschoonende. De Burgermeesters bande hy uit *Rome*, en stelde in hun plaats de snoodste boeven. Daar na verkrachtte hy de *Vestaalsche* nonnen, en besmette zich met schandjongens. Hy nam de Raadsheeren hun vrouwen af, en schond ze in hun byzijn. Alle rijkszorgen wierp hy van zich af, en lei die op de schouderen van *Perennius*, waar op zijn hof een enkel hoerhuis wierd. Eindelijk wierd hy door zijn byzit *Marcia*, met eenen *Letus* zamenspannende, vergeven; doch hy het vergif uitbrakende, en zy bekommert voor haar leven, heeft zy hem, terwijl hy met de dood worstelde, door een sterke worstelaar, *Narcissus* genoemt, op den 31 *December* in 't 193 jaar na *Christus* geboorte laten verworgen, zijnde in zijn 31 jaar, na dat hy 12 jaaren, 9 maanden, en 14 dagen geregeert had, Zie *Herodianus, Viktor*, *Eutropius.*

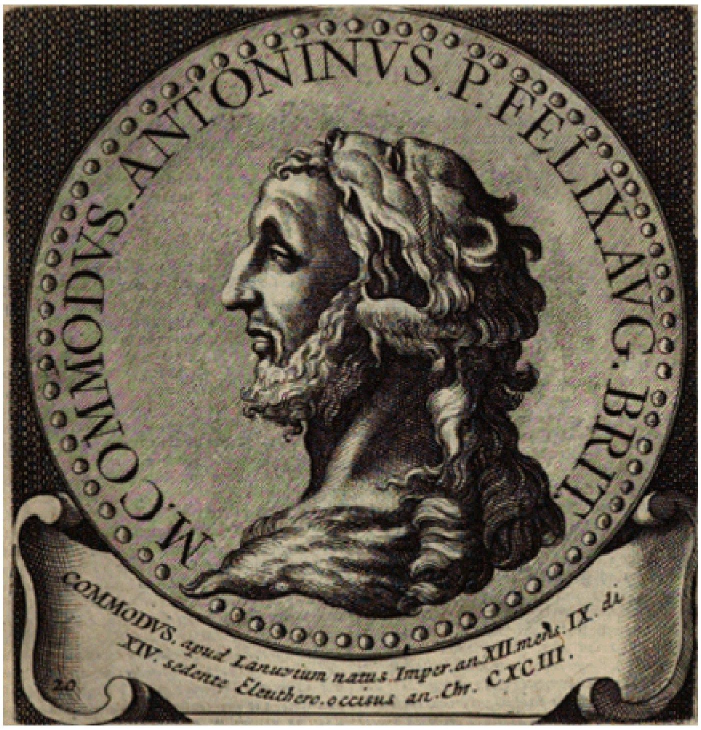

Zijt gy barbaar de [a] grootste en goedertierne Prins?
Gy de gelukkige? gy Herkules? geenzins.
Durft ge u onwinbaar, of den vreedemaaker noemen,
En op den schendnaam van een zwaardeschermer roemen?
Neen KOMMODUS, het vuur dat in uw oogen speeld,
Toont dat u Kassius, dat schrikdier, heeft [b] geteeld;
Want zo ge uit Markus, of zijn zaad waard voortgekoomen,
Gy had uw echtgenoot het leven niet benoomen,
Noch Vestaas nonnen, uit baldadigheid, verkracht,
Of u gebaad in 't [c] bloed van uw vermaard geslacht,
Veel minder zou me uw hooft op 't zonnebeeld zien pronken,
Of u van geilheid en gehaate tochten dronken.

XXI.
Publius Helvius Pertinax.

PERTINAX, eerst door *Letus* en *Elektus* tot het aanvaarden van het rijk verzocht, en daar na met een gemeene stem van de Raad tot Keizer verheven, is op den 1 *Augustus* in 't 878 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 126 jaar na *Christus* geboorte binnen *Alba Pompeja*, een stad in *Afrika*, gebooren. Zie *Dio.*

Zijn *Vader* was HELVIUS SUCCESSUS, een Pottebakker in *Ligurien.* Zijn *Moeders* naam is niet bekent, maar wel dat zy op reis, met haar zoon naer *Hoogduitschland* trekkende, onder weeg gesturven is. Zijn *Vrouw*, FLAVIA TITIANA; de dochter van de stedevoogd *Sulpitianus Flavius.* Een geile en buitenspoorige vrou, by wien hy echter eenige zoonen en dochteren gewonnen heeft. Opentlijk boeleerde zy met een cyterspeelder, en maakte gansch geen werk van haar man, 't geen hem van haar zo vervreemde, dat hy ook met eenen KORNIFICIA in overspel verviel; een schoone, en niet minder dartele vrou, die hy tot zijn dood vierig beminde. Zie *Spartianus.*

a. Na de moord van *Kommodus* vond *Letus* noch *Elektus*, na veel overleggens, niemand bekwamer om het rijk te regeeren dan *Pertinax*, dewijl in hem alle deugden uitblonken, en hy zich door dappere daaden tegen de *Duitschers* en *Oostersche Barbaren* bemind gemaakt had. Zy treeden hier op by nacht naer zijn woonplaats, wekken de den deurwachter op, en begeeren zijn heer te spreeken; die op die tijding zich inbeelde, dat zijn laatste uur nu gekomen was. Hy gebood hen echter met een standvastig gemoed in te komen, en sprak, toen hy *Letus* en *Elektus* zag: *Nu al over lang had ik alle nachten hoope van dusdanigen levens einde*, *ik*, *die maar alleen van alle de Vaderlijke vrienden overig ben*, *verwonderd dat Kommodus zo lang met my vertoeft*, *wat sukkelt gy? voert vry uit 't geen u bevolen is*: *ik zal dan van die kwade hoope en geduurige vreeze verlost zijn.* Lang had *Letus* werk eer hy hem uit die gedachten kon brengen, en te doen gelooven dat *Kommodus* dood was; niet minder dat zy by nacht kwamen om hem de heerschappy in handen te stellen, maar door het kennen van de hand des dwingelands overtuigt zijnde, gaf hy zich aan hen over. Eenpaarig behaagde deze verkiezing den Raad, die, zo dra hy voor hen verscheen, hem voor hun Vorst en Keizer groette; doch hy weigerde die eernaam aan te nemen, en toonde dat hy door zijn ouderdom niet bekwaam was tot dat ampt; als ook dat-'er veel Raadsheerelijke Mannen waren, wien het Keizerrijk beter dan hem paste. Boven alle prees hy hen *Glabrio* aan, die voor de twedemaal het Burgermeesterschap bediende: ja de zaak liep zo hoog, dat zy hem dwingen moesten den naam van Keizer aan te neemen: uit welke hartnekkige tegenstrevingen zijn bynaam van *Pertinax*, of de *Hartnekkige* gesprooten is, schoon zommige willen, dat hy die door zijn geduurige koophandel in hout gekregen heeft, waar van hy, Keizer zijnde, niet wou afstaan. Zie *Herodianus* 2 B. 1 en 2 H.

b. Nauwelijks had hy twee maanden geregeert, of hy had reeds veele deftige en nutte zaken uitgevoert. Alle schattingen en lasten, die onder de heersching der Tierannen tot geldzameling bedacht waren over d'oevers der rivieren, havens van steden, wegen en paden heeft hy te niet gedaan, en op den vryen voet kwijt gescholden. Ook rechte hy de krijgstucht, die heel vervallen was, weder op, 't geen de soldaaten tegen de borst stiet, en hen deed besluiten hem te vermoorden: niet weinig speelde hier *Letus* onder, die berouw had hem tot Keizer gemaakt te hebben. Zy spannen dan zaamen, vliegen midden op den dag 't paleis in, en doen de Hoofwachten vluchten. *Pertinax* zulks hoorende, trad uit zijn kamer om de oorzaaken der beroerte te ondernemen, en hen te doen bedaaren, waar op hy, zonder zich te ontzetten of te vreezen, aldus sprak: *Dat ik van u gedood werd is niets groots*, *noch lastig voor my, die tot een hoogen ouderdom gestegen ben*, *dewijl ik eens sterven*

moet; *maar dat gy*, *die 's Keizers beschermers gehouden werd, om de gevaaren, van buiten opkomende*, *af te weeren*, *zelfs moorders werd*, *en de handen niet alleen met burgerlijk maar 's Vorsten bloed besmet. Ziet toe*, *dat het tegenwoordig u niet schandelijk en daar na gevarelijk zy. 'k Ben my zelfs niet bewust van iets 't geen u misdaan heeft. En indien gy over Kommodus dood mistroostig zijt*, *'t is niet vreemd dat hy*, *die een mensch was*, *moest sterven*; *of zo gy meent dat het door toeleg op zijn leven geschied is*, *'t is mijn schuld niet. Gy weet dat ik buiten alle verdachtheid ben, en dat meer is*, *niets van 't geene toen gebeurt is*, *is u onbekent*; *zulks indien gy iets vermoedde*, *de belastinge van dien op anderen komt. Maar hoe wel hy gesturven is*, *echter zal u niets naer maate en waardigheid*, *buiten rooven en gewelddrijven*, *ontbreken.* Deze reden deed zommige aarzelen, doch andere vielen op hem aan, en doorboorden hem terwijl hy noch tegen hen sprak. Dit geschiedde in het 67 jaar zijns ouderdoms, op den 28 *Maart* van het 193 jaar na *Christus* geboorte, hebbende alleen maar 2 maanden en 28 dagen geregeert. Zie *Herodianus* 2 B. 6 H. *Eutropius*, *Viktor.*

Hier ziet gy PERTINAX naer 't leven afgebeeld,
Een Vorst met wien 't geval rampzalig heeft gespeeld,
Die door de scepter noch het purper opgetoogen,
De rijkstroon aanzag met twee onverschillende oogen;
Die toen hem Letus en de Raad tot Vorst verkoor,
Noch aan hun vleien noch gebeeden leende 't oor,
Maar die [a] gedwongen wierd op Romes troon te treden:
Van elk bemind, en om zijn deugden aangebeden.
Hoe edelmoedig, ja hoe loffelijk heeft hy
Het rijk verlost van een gehaate tieranny?
Maar noch zijn iever, noch zijn lof, noch hooge jaaren
Kon voor het woeden van het krijgsvolk hem [b] bewaaren.

XXII.
Markus Didius Severus Julianus.

JULIANUS, die na de moord van Keizer *Pertinax* van de soldaaten het rijk en de Keizerljke waardigheid voor geld koft, is op den 26 *Mey* in 't 885 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 133 jaar na *Christus* geboorte te *Milanen* gebooren.

Zijn *Vader* was PETRONIUS DIDIUS SEVERUS, de zoon van *Salvius Julianus*, naer wien hy de naam van *Julianus* droeg. Zijn *Moeder*, KLARA EMILIA; een schoone, en zeedige vrouw. Zijn *Vrouw*, MANLIA SCANTILLA; een leelijk en staatzuchtig wijf, die haar man den koop van 't rijk, gelijk *Herodianus* 2 B. 6 H getuigt, aanried, en telkens onder weeg aanporde 't voorgeworpene gebied t'aanvaarden, hem inboezemende, dat die de meeste schijven had, door rijkelijk te geven, voor alle gaan zoude, al mochten schoon zommige zwarigheid maaken: doch *Spartianus* zeit, dat zy, voorziende zijn wissen ondergang, *Julianus* het Keizersampt te koopen afgeraaden heeft: 't geen by de meeste geleerden niet aangenoomen word. Zijn *Dochter*, DIDIA KLARA; getrouwt aan *Kornelius Repentinus*, die d'eernaam van *Augusta* na de dood van haar Vader, nevens het huwlijksgoed door *Severus* afgenoomen wierd, en niets dan de vaderlijke goederen behiel.

a. Eer hy het Keizerrijk van de soldaaten kocht was hy Bouwmeester te *Rome* geweest, daar na Schout; daar na Veldoverste over tweëntwintig *Duitsche* Legioenen, met wien hy de volkeren, ontrent de *Elbe* woonende, overwonnen heeft, kort daar na wierd hy Stadhouder in *Bithynien* en *Dalmatien*, en eindelijk met *Pertinax* Burgermeester van *Rome.*

b. Na dat het oproer, door de moord van *Pertinax* veroorzaakt, onder 't volk wat gestild was, stelden de oproerige soldaaten een der luitruchtigste onder hen op de wal, die met een luide stem riep: *dat zy 't Keizerrijk zouden leveren aan den geenen, die hen het meeste geld daar voor wou belooven.* Niemand kwam op deze afkondiginge by de muur; doch nauwelijks wierd dit aan de staatzuchtige vrouw van *Julianus* bekent gemaakt, of zy heeft haar man, met haar dartele dochter *Didia*, van tafel afgetrokken (want hy zat op dien tijd en at, wanneer dit geroep voorviel) om met de soldaaten, de verkopers van 't Keizerrijk, te handelen. Aan de muur gekomen zijnde, riep hy hen toe, alles wat zy eischten te willen geven, zeggende veel schatten van gout en zilver te bezitten. Zy hier door bekoort, weezen den Burgermeester *Sulpitianus Flavius* af, die ook om de Heerschappy te kopen gekomen was, om dat hy *Pertinax* vrouws Vader was, en beducht waaren, dat hy, Keizer geworden zijnde, den moord van zijn schoonzoon zou wreeken, en haalden *Julianus* op de muur, die terstond van hen voor Keizer gegroet, en den bynaam van *Kommodus* gegeven wierd, Nu kon *Scantilla* het zoet van 't heerschen proeven, want schoon de Raad het verfoeielijk stuk van haar man vloekte, wierd haar echter, met haar dochter, den naam van *Augusta* gegeven. Ieder wrokte ondertusschen op *Julianus*, dewijl hy zich aanstonds, na 't aanvaarden van 't Keizerrijk, aan wellust en dronkenschap over gaf: ook bezat hy zo veel schatten niet als hy het krijgsvolk belooft had; die daar door t'onvreden, hem niet ontzagen, zelfs openbaar in de Renbaan, te lasteren. De Raad dit ziende, nam hun slag waar, en ontbood *Niger* uit *Syrien* naer *Rome*, hem de Keizerlijke waardigheid aanbiedende, die hier over verheugd, zich met zijn troepen op reis begaf, doch t'*Antiochien* zich aan de Feestspeelen vergaapte. Terwijl hy hier zich ophield, kreeg *Severus*, Overste van alle de *Hungaren*, daar in *Slavonie* de lucht af, die de stand des rijks vernoomen hebbende, deze gelegentheid oordeelde niet te moeten verwaareloozen. Hy zijn krijgsmachten overzien, zijn soldaaten ondertast, en de Landvoogden van *Slavonien* op zijn zy gekregen hebbende, rukt hier op met zijn leger naer *Rome*, en hield zich nergens stil. In weinig tijd had hy

Hungaryen doorloopen, zo dat de steeden van *Italien* op zijn komst beefden, en, in plaats van tegenstand te bieden, hem met Lauwertakken te gemoed gingen, en met open poorten ontfingen. Niet weinig stond de Raad op deze maar verzet, dewijl de wakkerheid van *Severus*, en het lang sukkelen van *Niger* hen bewust was. Niet minder was *Juliaan* verlegen; dewijl hy zich op de soldaaten, die hy bedroogen had, niet vertrouwen dorst; doch toen *Severus* nakende was, wierd hy wanhopig, deed den Raad vergaderen, en bood met brieven *Severus* Keizer te verklaren, en in gemeenschap des rijks aan te neemen; doch de Raad de stand der zaken inziende, besloten *Severus* voor Keizer te verklaaren, en *Juliaan* te dooden, 't geen aanstonds uitgevoerd wierd. Dus is hy, schandelijk biddende, op den 2 *Juny* van 't 193 jaar na *Christus* geboorte, van elk verlaten, in het paleis gedood, na dat hy ruim 60 jaaren geleeft, en 2 maanden en 5 dagen geregeert had: waar na zijn lijk door *Severus* aan *Scantilla* ter hand gesteld wierd, om daar de laatste eer aan te doen. Zie *Herodianus* 2 B. *Spartianus.* De penningen van *Julianus* zijn by de Verzamelaars van hooge waarde, voornamentlijk in koper van de twede slag. Eene dient tot oogmerk van ons verhaal, arngaande zijn weinig vertrouwen op de soldaten; vertoonende een vrouw, met een krijgsteken in ieder hand, getekent CONCORDIA MILITUM, *der soldaten eendracht.*

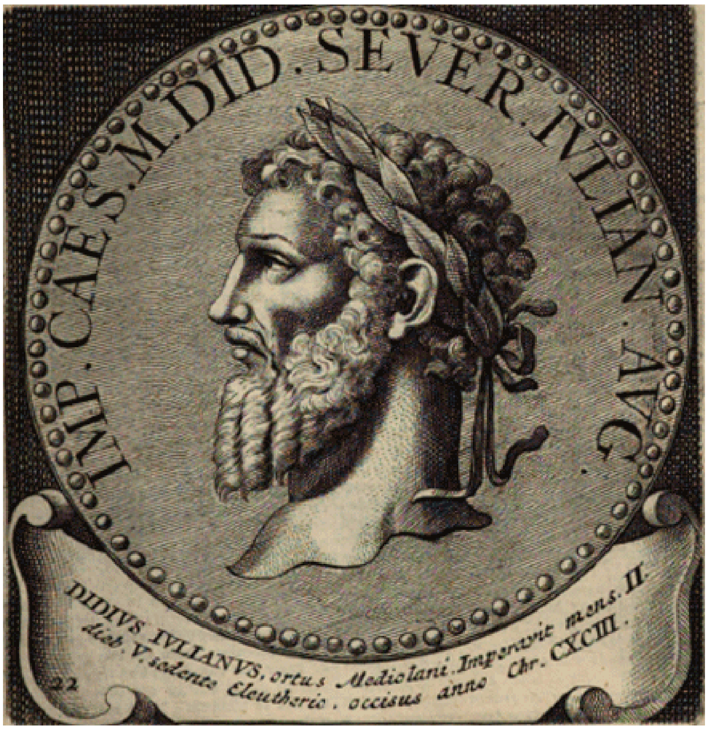

Neen [a] DIDIUS, gy zult by 't krijgsvolk boven staan,
't Waardeert uw schatten, en het vreest [b] Sulpitiaan.
Wat kunt gy niet by dat baldadig volk verhoopen?
't Durft Vorsten moorden, en het rijksgebied verkoopen;
Ja uw Scantilla zal met Didia het zoet
Van 't heerschen proeven nu u 't volk voor Keizer groet;
Maar als het volk, dat u nu toejuicht, eens zal baden
In 't bloed van u, dan zal zy 't zoet ook van haar raaden
En staatzucht proeven; want de Raad, die 't schelmstuk vloekt,
Beraamt vast hoe men best een laffen ziel verkloekt:
't Zal Niger, noch Albyn, veel min Severus schroomen,
Om u te schoppen uit het rijksbewind van Romen.

XXIII.
Kajus Pescennius Niger.

NIGER, van de Raad tot Vorst van 't rijk verklaard, toen *Julianus* het gebied van de oproerige soldaaten na de moord van Keizer *Pertinax* gekoft had, is in 't 890 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 138 jaar na *Christus* geboorte te *Rome* gebooren.

Zijn *Vader* was ANNIUS FUSKUS; een voornaam edelman te *Rome.* Zijn *Moeder* LAMPRIDIA. Of hy getrouwt geweest is, vind men by geen schrijvers; vorders was hy, naer 't getuigenisse van *Spartianus*, een dapper krijgsman, in wien alle tekenen van edelmoedigheid uitblonken; doch een ongelukkig Keizer.

a. Toen *Julianus* het rijk van d'oproerige soldaaten gekoft, en zich zelve op dén troon gezet had, behaagde de Raad en 't volk noch den koop, noch den koper; te meer, dewijl hy zich, zo dra hy in 't gebied van 't rijk getreeden was, aan de wellusten overgaf, waar door ieder van hem kwalijk sprak: ja zy ontzagen zich niet openbaar *Niger den wreker der Roomsche Heerschappy*, *en Oppergemagtigste der aanzienlijke mogendheid* te noemen. De Raad het volks misnoegen hoorende, schreven aanstonds aan deze *Niger*, toen Landvoogd van heel *Syrien*, en droegen hem de Keizerlijke waardigheid op; hem biddende het rijk van een dwingeland te verlossen, en op 't spoedigste met zijn machten naer *Rome* te rukken. *Niger* hier over verblijd, laat hem Keizer noemen, en bereid zich tot den optocht; doch te *Antiochien* gekomen zijnde, gaf hy zich tot alle wellusten over, meenende reeds vast genoeg in zijn schoenen te staan, en vergaapte zich aan de feestdagen en speelen, die hy aan die van *Antiochien* vergunde, en zelf vertoonde. *Severus*, gezaghebber van *Hungarien* en *Slavonje*, het eene en 't andere hoorende, en door Godsspraken en zekere beduidende droomen aangespoort, oordeelde deze gelegentheid niet te moeten verwaareloozen, vergadert zijn macht by een, en rukt, zonder zich ergens op te houden, naer *Rome.* Eer de Raad of *Juliaan* zulks wist was hy voor de poort; des de Raad, niet ziende deze maghtige vyand te kunnen wederstaan, en *Nigers* sukkelen vloekende, besloot *Severus* de Heerschappy op te dragen, en *Juliaan* te doen vermoorden. 't Eene en 't andere wierd spoedig uitgevoert, waar op *Severus* met alle zegewenschingen binnen *Rome* kwam. Na hy den volke giften uitgedeelt, groote plechtigheden bedreven, en den krijgsknechten veel vereerd had, neemt hy voor den sukkelenden *Niger*, die zijn zaken verwaarloosde, t'*Antiochien* wellustig leefde, en geen tegenstand verwachtte, te overvallen. Terstont rukte hy zijn heirkrachten by een, en zette in alle de Galeien van *Italien* gewapent volk. *Niger* hoorende wat te *Rome* gebeurt, hy verwaarloost en hem nakende was, ontzette zich niet weinig. Terstond liet hy hulp van den Koning der *Parthen*, *Armeniers*, en *Atrenen* verzoeken, doch bekwam niet als boogschutters van *Barzemius*; die de *Atrenen* regeerde. Hy rukt, gesterkt met deze, en de meeste volkeren van *Antiochien*, zijn krijgsmachten by een, omringt en stopt de engtens en afgebrooke steilten van 't gebergte *Taurus* met wichtige muuren en stormkatten. Liet *Byzantium* met krijgsvolk bezetten, om in deze engte *Severus* de doortocht van *Europe* naer *Azien* te beletten. Terwijl *Niger*, dus bezig, en *Byzantium* sterk bezet en bemuurt was, zat *Severus* ook niet stil, maar rukte zijn leger naer *Cyzikum*, alwaar hy *Emilianus*, *Nigers* zaaken verradende, overwon. *Nigers* volk hier de nederlaag gekregen hebbende, vlood waar het kon, deze over 't *Armenische* gebergte, geene door *Galatien* en *Azien* naer de bolwerken op den *Taurus.* Hier op rukt *Severus* als verwinnaar door *Bithynien* en *Galatien* op *Kappadocien* aan, en gebied zijn volk op 't bolwerk van *Niger* te stormen. Terwijl *Severus* hier vergeefs zijn kracht op spilde, was *Niger* bezig om volk te werven in de meeste steden van *Syrien*; doch onderwijl wierd het byna onwinlijk bolwerk door het vallen van een groote slagregen, en een meenigte sneeu

van een gescheurt, dewijl de muur den vloed niet kon tegenstaan, die voor *Severus* plaats maakte om over den *Taurus* naer *Cilicien* te trekken. *Niger* zulks hoorende, vergadert zijn verstrooide macht by een, en rukt naer een zeeboezem *Issikus* genoemt, om daar het geluk des oorlogs af te wachten. Haast zag hy het leger van *Severus* daar verschijnen, en hem 't hooft bieden. Bloedig was deze slag, en rampzalig voor *Niger*; want hy zijn macht verwonnen en verstrooit ziende, was gedwongen te vluchten; doch in zijn vlucht achterhaalt zijnde, wierd hy het hooft afgeslagen, in het 56 jaar zijns ouderdoms, na dat hy 1 jaar geregeert had, zijnde het 194 jaar na *Christus* geboorte. Zie *Herodianus* 2 en 3 B. Wat zijn gedenkpenningen aangaan, de zelve zijn ook by de liefhebbers zeer seldzaam en kostelijk. Onder andere is'er een, vertoonende het zinnebeeld van de *Hoop*, in haar gewoonelijke gestalte, getekent BONAE SPEI, *aan de goede Hoop*; ziende op zijn gevaarelijke krijgstocht tegen *Severus.*

Dit 's NIGER, die, om zijn doorluchte heldendaân,
Tot Vorst verklaart wierd, toen d'ontmenschte Juliaan
Op Romes rijkstroon door zijn schatten was geklommen,
En zwaaide met zijn hand den staf der Keizerdommen;
Doch hy, door 't purper en die trotse naam verblind,
Verzuimt in overdaad het machtig rijksbewind,
Daar hy naer Rome met zijn oorlogsmacht moest [a] snellen,
Om als een twede August zich op den troon te stellen.
Maar grooter was het vuur, en d'edelmoedigheid
Van Vorst Severus, en doorluchter zijn beleid,
Die door zijn moed hem niet alleen de troon beroofde,
Maar zelfs zijn levenslamp by Issus, deerlijk doofde.

XXIV.
Lucius Septimius Severus Pertinax.

SEVERUS, die zich zelve op den troon zette, toen *Juliaan* het rijk van d'oproerige soldaaten gekoft, en *Niger* van de Raad voor Keizer verklaard was, is op den 8 *April*, in 't 898 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 146 jaar na *Christus* geboorte te *Leptis*, een stad in *Afrika*, gebooren. Zie *Spartianus.*

Hy nam zelve den *Bynaam* van PERTINAX aan, toen hy besloot *Niger* voor te komen, en *Julianus* van den troon te stooten, dewijl hy wist hoe zeer de vermoorde Keizer *Pertinax* van 't heir in *Slavonie* bemind was, wiens dood hy voorgaf te zullen wreeken, om dus de gunst van 't krijgsvolk te winnen. Voorts was hy een man wakker in zaken uit te voeren; gewoon een ruw en hard leven te leiden; kloek in iets te bedenken, en vaardig in 't bedachte werkstellig te maaken: ook wist hy zijn zaken met loosheid te beleggen, en kon alles wat hy wilde veinzen en ontveinzen, waar door hy bekwaam was alles voor zich te verrichten, wat hem nodigst en voordeeligst was, gelijk *Herodianus* in zijn 2 B. getuigt.

Zijn *Vader* was MARKUS GETA, een Roomsch Ridder. Zijn *Moeder*, FULVIA PIA. Zijn 1. *Vrouw*, MARTIA; de dochter van *Bassianus*, waar by hy, gelijk zommige, doch verkeert, willen, *Bassianus*, na hem Keizer, zou gewonnen hebben; want de geloofwaardigste schrijvers getuigen, dat hy nooit kinderen by haar teelde. Zijn 11. *Vrouw*, JULIA DOMNA; de zuster van *Julia Mesa,* die *Elagabalus* van zijn godloos leven zocht af te trekken, en van haar Neef, de Keizer *Alexander*, vergood is. By deze *Julia* won hy 2 zoonen en 2 dochteren als, *Karakalla* en *Geta*, na hem Keizers, *Martia Septimia*, aan *Prodius*, en noch een dochter, aan *Etius* getrouwt. Niet alleen was zy door veelvoudige overspeelen vermaard, en schuldig aan een zamenzweering tegen haar man; maar zy trouwde zelfs na zijn dood met haar oudste zoon *Karakalla*: ja zy was oorzaak, dat haar zoon en man zijn broeder *Geta* in haar armen van 't leven beroofde. Eindelijk heeft zy zich zelve, toen *Makrinus* haar zoon en man *Karakalla* door een geleende hand vermoord, en haar zijn assche toegezonden had, binnen *Antiochien* uit mistroostiheid vermoord, gelijk *Herodianus* en *Dio* getuigen; doch *Eutropius*', *Spartianus*, *Orosius* en *Viktor* zeggen, (echter met weinig geloof) dat zy de stiefmoeder van *Karakalla* zou geweest zijn.

a. Op wat wijze *Severus* Keizer *Julianus* van den troon gebonst, en Keizer *Niger* by *Issus* overwonnen en gedood heeft, heb ik in 't beschrijven van die twee Keizers getoont; van de de derde zal ik op het volgende blad spreeken. Na dat hy dan zijn zoonen Keizers en deelgenooten van 't rijk verklaart had, rukte hy zijn oorlogsmachten tegen *Barsemius*, Koning der *Atreenen*, om dat hy *Niger* begunstigt had. En willende op *Armenien* invallen, wierd hy van de Koning der *Armeniers* door bidden en giften voorgekomen. Van hier toog hy door *Atrenen* naer *Abgarus*, Koning der *Osroënen*, die zich gewillig onder zijn macht stelde, zijn kinderen tot gyzelaars gaf, en hem zijn boogschutters toezond. Van hier liep hy door *Mezopotamien*, *Adiabenen*, tot in 't gelukkig *Arabien* toe; doch voor de stad *Atre* stiet hy 't hooft, dewijl hy, na alle listen en krachten in 't werk gesteld te hebben, daar voor moest opbreeken. Hy hier op met zijn heir mistroostig te scheep gaande, wierd door een sterke stroom en steigerende baaren aan 't land der *Parthen* gevoerd, niet verre van *Ktesifon*, waar binnen den Koning *Artabanus* en zijn hof was: dit onverwacht geluk veroorzaakte in hem geen kleine vreugd. Terstond rukte hy zijn machten derwaarts, bestormt de stad, komt'er binnen, en offert haar, na dat hy alle de schatten gerooft had, aan den vlam op; niemand wierd gespaart, alleen *Artabanus*, met weinig ruiters ontkwamen het. Na dezen heerelijken zege keerde hy weer naer *Rome* om de zegepraal te ontfangen. Zijn Wapentronk over de Parthen kan men zien op een

penning in 't *Muntkabinet* van *Dr. Lud. Smids.* Na wat rust te *Rome* gehad te hebben, wierden de *Britten* oproerig; des hy, gratig naer eer zijnde, daar na toe rukte, op welke tocht hem zijn zoon *Karakalla* verzelde, dewijl hy om zijn ouderdom meest in een draagzetel moest gevoerd worden; doch de *Britten*, door zijn schielijke overtocht verzet, zonden gezanten uit om van vreede te handelen; doch wierden onverrichter zaken weg gezonden. Echter kon hy die oorlog niet voleinden, dewijl hy door een zware ziekte aangetast wierd, die hem, niet zonder toedoen van *Karakalla*, op den 4 *February* in 't 211 jaar na *Christus* geboorte wegrukte, na dat hy byna 65 jaar geleeft, en 17 jaaren, 8 maanden, en 20 dagen geregeert had. Zie *Herodianus* 3 B.

Zijn *Brittische* verwinningen vertoonen ook de gedenkpenningen, waar op men of gevangenen onder een wapentronk ziet zitten, of een schrijvend verwinningbeeld, of wel den verwinnaar zelf op een zegewagen, geteekend: VICT. BRIT. *Verwinning der Britten.*

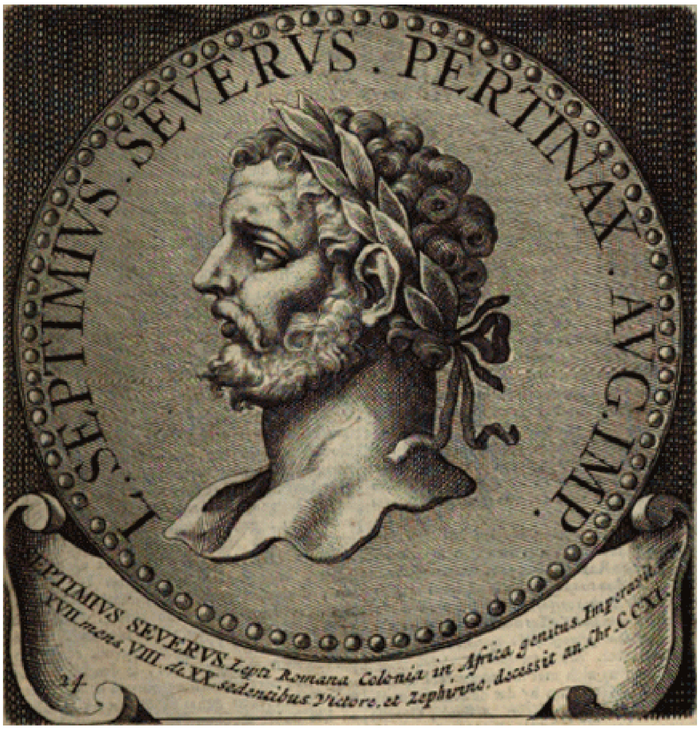

Dus was SEVERUS, die, gelijk een oorlogszon,
Den Roomschen Arend plantte op 't machtig Ktesifon,
Na dat de volkren van Armenien, Atrenen,
Mesopotamien, en alle d'Osroënen
Zich nederboogen voor zijn onweêrstaanbren macht,
Waar meê hy eertijds had drie [a] Keizers omgebracht.
Wie heeft doorluchtiger als hy den staf bekoomen?
Hy, die zich zelve zette in 't rijksgebied van Romen
Door edle daaden, en dat rusteloos gebied
In stille vree, tot in Britanje toe, verliet;
Ja 't fier Byzantium kon van zijn moed getuigen,
Toen 't na drie jaaren voor zijn oorlogsmacht moest buigen.

XXV.
Didius Klodius Septimius Albinus.

ALBINUS, eerst van de Raad tot Vorst van 't rijk verklaard, en daar na door Keizer *Severus*, uit staatkunde, tot Medeheerscher aangenoomen, is in *Afrika* op den 25 *November* gebooren; doch in wat jaar melden geen schrijvers.

Hy kreeg den *Bynaam* van ALBINUS, of de *Witte*, om dat hy zich na de geboorte, in plaats van rood, wit vertoonde, gelijk blijkt uit dezen brief, van zijn vader aan *Elius Bassianus* geschreven, *op den* 25 *November is my een zoon gebooren*, *die terstond over zijn heele lichchaam zo wit was*, *dat hy het linnekleed*, *daar hy in ontfangen wierd*, *overtrof*, *waarom ik*, *hem opgenomen hebbende*, *aan het geslacht der Albinen*, *dat u met my gemeen is*, *gegeven heb*, *hem* Albinus *noemende.* Kapitolinus.

Zijn *Vader* was CEJONIUS POSTUMUS, een voornaam Edelman te *Rome.* Zijn *Moeder* AURELIA MESSALINA, Zijn *Vrouw*, PESSENNIA PLAUTIANA, de dochter van den verwaanden *Plautianus*, die uit last van zijn schoonzoon *Karakalla*, in 't byzijn van Keizer *Severus*, vermoord wierd: by deze won *Albinus* twee zoonen en een dochter als, *Didius Klodius*, *Pescennius Prineus*, en *Cesonia*, alle door bevel van *Severus* gedood. *Herodianus.*

a. Hoe groot een achting *Markus Aurelius* voor deze *Albinus* gehad heeft, kan men zien in een brief, door hem aan den Raad geschreven, welkers inhoud dus luide: *De standvastigheid van Albinus is prijswaardig*, *die de sterk overlopende legers wederhouden heeft als ze tot Avidius Kassius haar toevlucht namen*, *en ten waar hy daar geweest had*, *zy zouden alle overgelopen hebben*, &c. Zie *Kapitolinus.*

b. Toen *Severus* zich met list en geweld op den troon gezet had, vernam hy dat de Raad niet alleen *Niger*, maar ook *Klodius Albinus*, Overste van *Britanje*, het rijksgebied opgedragen had, en willende *Niger* tegen trekken, oordeelde hy, dat hem niet noodzakelijker was, als deze *Albinus* door loosheid in slaap te wiegen, tot dat hy *Niger* overwonnen had. Hy lokt hem dan met geveinsde eerbewijzingen aan, noemt hem *Cezar*, en komt zijn hoope en heerszucht voor met deelachtigmakinge van 't gebied, hem kwansuis door brieven biddende, *dat hy zich ter bezorginge der Heerschappy wilde overgeven*, *dewijl daar toe een man van adel vereist wierd*, *en eene in de bloem zijns levens*, *en dat hy een out man was*, *met gigt gekwelt*, *en zijn kinderen noch zeer jong*; waar na hy zijn beeltenis liet munten, en hem eerbeelden oprechten. *Albinus*, hier door in slaap gewiegt, was blijde dat hy dus gemakkelijk tot de Heerschappy gekomen was, waar op *Severus* de Keizer *Niger* tegen trok, en eindelijk by *Issus* overwon. Na dat hy 't Oosten onder zijn gehoorzaamheid gebracht had, nam hy voor *Albinus* niet alleen van den gegeven eernaam, maar van 't leven te berooven, dewijl hy hoorde, dat hy al te trots de naam van Keizer zich liet aanleunen, te meer, om dat hy wist, dat veele van den Raad in zijn afwezigheid hem geschreven en aangemaand hadden te *Rome* te komen. Niet lang verburg hy zijn vyandschap, maar liet aanstonds zijn volk by een komen, en ruide het met een geveinst gesprek op, waar na hy op 't spoedigste naer *Britanje* rukte. *Albinus* zulks hoorende, wierd zo verschrikt, dat hy zijn reukeloos leven de schop gaf, en met zijn leger van *Britanje* aan den overgelegen kant van *Gallien* overscheepte, en het daar ter neder sloeg, alwaar hy van alle nabuurige volkeren geld en lijftocht verzocht. Haast zag hy *Severus* aan *Gallien* met zijn krijgsmacht landen. Na eenige lichte strijden, booden zy elkanderen by *Lyons* het hooft, binnen welke stad zich *Albinus* besloot. Bloedig was de slag, en lang hing de zege in de waagschaal, niet weetende tot wien zy wilde overslaan, eindelijk scheen *Albinus* d'overhand te zullen krijgen, dewijl *Severus*, van zijn paard afvallende, genoodzaakt was zijn veldheerlijken wapenrok van zich te werpen, en hem te verschuilen. Hy door zijn krijgsvolk weêr

te paard gezet, viel weder op *Albinus* krijgsknechten aan, die zich reeds verwinnaars waanden te zijn, en dreef hen op de vlucht. Voorts rukte hy op *Lyons* aan, komt'er binnen, en zette het, na dat hy 't zijn krijgsvolk eerst om te plonderen overgegeven had, in den brand. *Albinus*, hoe zeer hy zich verborgen had, wierd uit zijn schuilhoeken gehaalt, gevangen genoomen, en het hooft afgehouwen, 't geen hy voor uit naer *Rome* zond, gebiedende aan den Raad met brieven, het opentlijk op een staak ten toon te stellen, op dat het van ieder kon gezien worden, waar na hy zelfs met zijn zegepraalend heir volgde. Dit geschiede in 't 197 jaar na *Christus* geboorte, en aldus verloor *Albinus* het leven na dat hy 3 jaaren, 9 maanden, en 17 dagen geregeert had. Zie *Herodianus* 3 B.

Een zijner penningen by meergenoemde *Smids*, vertoont een gewapende *Minerve*, die den olijftak, als een pand des vredes, voor zich draagt, aldus geloof ik, verbeeld, om dat de kunsten in de vrede best bloejen, of om dat de vrede door de wapenen bevestigt word; of dat *Albinus* hier mede heeft willen zeggen, dat hy niet als vrede zocht, en geerne met *Severus* wilde een rijksgenootschap maaken, getekent MINERVA PACIFERA COS. II. *Minerve de Vredebrengster*, *ten twede maal Burgermeester.*

Hier ziet ge [a] ALBINUS, die de Raad tot Vorst verkoor,
Toen Julianus was, door 't laffe krijgsvolk, voor
Zijn schatten, 't hoogbewind van Romen opgedragen,
Een lafheid, die de Raad kon toestaan, of behagen;
Maar d'edele Seveer, verlekkert op 't bewind,
Dewyl zijn ziel al lang den rijkstroon had bemind,
Berooft hem d'eernaam, en verrast zijn oorlogsbenden,
En treed ALBINUS met de Britten op de [b] lenden;
Verwind Lions, en moord, en blaakt, en rooft, en brand,
Hy dus beneepen, en rampzalig overmand,
Moest hem, al vluchtende, in een boere huis versteeken,
Daar 't krijgsvolk hem ontdekte, en 't heerlijk bloed deed leeken.

XXVI.
Markus Aurel. Anton. Bassianus Karakalla.

KARAKALLA, de vyfde der *Antonijnen*, na de dood van zijn Vader, Keizer *Severus*, met zijn Broeder *Geta* tot Keizer verklaart, is op den 6 *April* in 't 927 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 175 jaar na *Christus* geboorte, te *Lyons* in *Gallien* gebooren.

Zijn *Vader* liet hem MARKUS AURELIUS ANTONINUS noemen, dewijl hy voorgaf, schoon een *Afrikaan* van afkomst, dat hy de zoon van *Markus Aurelius* was. Zijn geboorte-naam was BASSIANUS, naer zijn Moeders Vader. Zijn bynaam KARAKALLA, hem van de soldaten in *Gallien*, om zijn gesneede klederen, gegeven; doch noch deze, noch de naam van *Bassianus* moet men op de penningen zoeken. Zie *Viktor.*

De *Vader* van *Karakalla* was Keizer SEVERUS, hier voor beschreven. Zijn *Moeder* JULIA DOMNA, die ook *Pia*, en *Felix* genoemt wierd; een geile en dartele vrouw, vermaard door veelvoudige overspeelen, en schuldig aan een zamenzweeringe tegen haar man *Severus*; na wiens dood zy met haar eige zoon, de Keizer *Karakalla*, trouwde. Ook was zy oorzaak dat haar zoon en man zijn Broeder en haar zoon *Geta* in haar armen van 't leven beroofde. Na haar dood is zy van de Raad vergood. Zie *Dio Kassius*, *Herodianus.* Zijn *Broeder*, GETA; met hem te gelijk Keizer, en van hem vermoord. Zijn *Zusters*, MARTIA SEPTIMIA; getrouwt aan eenen *Prodius*, en JULIA; door den echt verknocht aan *Etius.* Zijn I. *Vrouw*, FLAVIA PLAUTILLA; de dochter van *Plautianus* Hooftman der krijgsbenden binnen *Rome*, die, gelijk zommige willen, de schandjongen van *Severus* geweest was. Een kuische vrouw, doch van hem gehaat, om dat hy gedwongen was met haar te trouwen, waarom zy, ziende dat hy nooit by haar slaapen wou, haar staatzuchtige Vader ophitste om haar man te vermoorden, die, door haar aangenoopt, met groote beloften zijn Onderhooftman *Saturninus* daar toe verzocht, die zulks wel aannam, maar hem verried: waar op *Karakalla* hem terstond liet doorsteeken; en *Fulvia* met haar dochtertje, en haar Broeder *Plautius* op *Lipare*, een klein eilandje by *Sicilien*, verbande, waar op hy haar naderhand liet vermoorden. Zie *Herodianus* 3 B. Zijn II *Vrouw*, JULIA DOMNA, de weduwe van Keizer *Severus*, zijn eige Moeder.

a. Gruwelijk was het woede van dezen dwingeland toen hy zijn Broeder vermoord had. Hy liet alle de vrienden, huisgenooten en dienaars van *Geta* vermoorden. Men spaarde geen jaaren, zelfs niet teere wichten, de lichchamen, met alle smaadheid gesleept, op wagens gelegt, en buiten de stad gevoerd, wierden op eenen hoop, of zo als ze by een gesmeeten waaren, verbrand. Niemand wierd verschoond. De zuster van *Kommodus*, zijn gewezene vrou *Plautilla*, zijn Neef, naer *Severus* genoemt, nevens de zoon van *Pertinax*, en ook die van *Lucilla*, *Kommodus* zuster, en voorts al wat van Keizerlijken, of van Raadsheerlijken geslacht afkomstig was, liet hy vermoorden, en geheel uitroejen, gelijk, behalven veele anderen, *Herodianus* in 't 4 B. 6 H. getuigt.

b. Na de begane broedermoord, en het plegen van veel gruwelen, dreef zijn knagende gewisse hem uit *Rome* naer den *Donau*, van daar naer *Thracien*, *Pergamum*, *Ilium*, en eindelijk naer *Alexandryen.* Heerelijk wierd hy van d'inwoonders ingehaald, dewijl hy voorgaf, begeerig te zijn om de stad, die van *Alexander* gesticht was, te beschouwen, en met eenen den God *Serapis* raad te vragen; doch haast wierden zy zijn veinzery gewaar, dewijl hy een doodelijke haat tegen die van *Alexandryen* in zijn hart verborg, die door hekelredenen, en schertseryen veroorzaakt was. Hy zijn moordlust niet langer kunnende verbergen, gebood dat alle de jongelingschap op zeker veld by een zou komen, voorgevende ter eere van *Alexander* een drom op te rechten, die, gelijk de *Macedonische*, alzoo den naam van dien held

zou voeren. Ieder, deze woorden geloof gevende, verscheen op de gestelde plaats; ja de ouders verzuimden niet hunne kinderen te verzellen. Als zy nu in gelederen stonden, ging *Karakalla* van den eene tot den andere, die deze, die geene lofspraak gevende, in welken tijd zy van zijn leger omcingeld wierden. Zo haast hy dacht dat zy binnen de wapenen beslooten waren, week hy met zijn lijfwacht. Nauwelijks was de leus gegeven, of zijn soldaaten vielen op den by een gekomen hoop aan, een schrikkelijke moord aanrechtende, dewijl geen ongewapenden zich tegen gewapenden weeren konden. Duizenden, zo gesneuvelden als ongesneuvelden, wierden in duipe kuilen geworpen, en door d'opwerpende aarde versmoord; ja de moord, die daar geschiede, was zoo groot, dat door de beken bloeds, die over 't veld liepen, de mond van de *Nijl*, die zo groot is, en alle het strand van de stad rood geverft wierd. Zie *Suidas*, *Herodianus* 4 B, 9 H.

c. Die begeerig is te weten hoe valsch hy *Artabanus*, Koning der *Parthen*, verleid heeft, onder schijn van zijn dochter te trouwen, die zijn verzoek eerst heus afsloeg, en hoe hy hem, zijn verzoek toegestaan zijnde, op den bruiloftsdag met alle zijn inwoonders geslagen heeft, en in *Parthen* een schrikkelijken moord aanrechtte, leze het 11 H. van het 4 B. van *Herodianus.* Eindelijk is hy door *Martialis*, uit last van M*akrinus*, onder hem te paard te helpen, in *Mesopotamien* doorstooken, na dat hy 43 jaaren geleeft, en 6 jaaren, 2 maanden, en 2 dagen geregeert had, zijnde het 217 jaar na *Christus* geboorte. Zie *Eutropius*, *Viktor.*

Dit 's KARAKALLA, een gehaate [a] dwingeland,
Die duizend duizenden baldadig hielp van kant,
En voor het trouwen van zijn geile en dartle moeder,
Zijn handen smette met het bloed van zijnen broeder.

Hoe gruwlijk woede hy [b] t'Alexandryen! 't bloed
Aldaar vergooten, kon zijn toegeschroeit gemoed
Verzaden, noch de Nyl met zeven monden zwelgen,
Maar scheen gedoodverft zich om zulk een gaaf te belgen;

Ja [c] Artabanus, door dat schrikdier zelfs verleid,
Gehoont, geslagen, en berooft van majesteit,
Kon, noch de nonnen van vrou Vesta, hem ontzetten:
Hem, schelms gewoon het staal voor ieders hart te wetten.

XXVII.
Publius Septimius Antoninus Geta.

GETA, de zesde der *Antonijnen*, na de dood van zijn Vader, de Keizer *Severus*, met zijn broeder *Karakalla* tot Keizer verklaard, is op den 27 *Mey* in 't 942 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 190 jaar na *Christus* geboorte te *Rome* gebooren. *Spartianus.*

Wie zijn *Vader*, *Moeder, Broeder*, en *Zusters* geweest zijn, heb ik in 't beschrijven van *Karakalla* getoont.

a. Nauwelijks hadden *Karakalla* en *Geta* hun Vader de laatste eer aangedaan, of de haat tegens elkandeten wies van oogenblik tot oogenblik. Ieder zocht den anderen van kant te helpen. Ook wierd de zucht der gezaghebbers verscheidelijk verdeelt, dewijl ieder de landvoogden met groote beloften aan zijn zijde zocht te trekken, waar van het grootste deel *Karakalla* af, en *Geta* toevielen. Vergeefs zocht hun moeder hen te vereenigen. Niets dacht hen beter als het gebied te verdeelen, waar in ook de Raad bewilligde. Zy dan by een gekomen zijnde, beslooten, dat *Karakalla* zou hebben alles wat onder *Europe* lag, en dat het overgelegene vaste land, *Azien* genaamt, geheel aan *Geta* zou gegeven werden; dewijl zy zeiden, dat deze vaste landen alzo onder een goddelijke voorzienigheid door de tusschenstroom van den *Propontis* afgedeelt wierden. Ook behaagde hen, dat *Karakalla* zijn leger zou stellen ontrent *Byzantium*, en *Geta* te *Kalcedon*, een stad in *Bithynien*, op dat die legers, tegens elkanderen over gelegen, hunner beider heerschappy zouden beveiligen, en den doortocht bezetten. Zy beslooten ook, dat alle de Raadsheeren, die *Europers* waren, te *Rome* zouden blijven, maar die van daar waren, met *Geta* zouden vertrekken. Tot een verblijfplaats om Hof te houden, zei *Geta*, dat *Antiochien* of *Alexandryen* bekwaam was, steden, die, gelijk hy meende, in grootte niet veel voor *Rome* weeken, Dat de volkeren onder 't Zuiden geleegen, de *Mauritaanen* en *Numidiers*, en de landen die aan *Lybien* leggen onder *Karakalla* zouden staan; maar die verder waren, tot aan het Oosten toe, aan *Geta* zouden volgen. Over dit besluit, hoewel het eenige behaagde, lieten de meeste de hoofde hangen, en zagen elkanderen bedrukt aan. *Julia*, hun beider Moeder, over dit besluit t'onvreeden, borst, onder het storten van veel traanen, dus uit: *O Zoonen! gy hebt wel uitgevonden hoe gy d'aarde en de zee kunt verdeelen*; *en de zeestroom*, *gelijk gy zegt*, *scheid het vaste land van een: maar hoe zult gy doch uw Moeder verdeelen? en hoe zal ik ellendige tusschen beiden van u verdeelt*, *of van een gesneden worden? dood my liever eerst, en my van een gescheiden hebbende, begrave elk een gedeelte by zich*; *want alzoo zal ik nevens aarde en zee onder u verdeelt worden.* Dit droef vertoog bewoog ieder en veroorzaakte dat elk onverrichter zaake scheide. Onderwijl vermeerderde de haat en d'oneenigheden tusschen die twee broeders. Ieder stemde in 't rechtsplegen dwars tegen elkanderen aan. Geen listen wierden onverzocht gelaaten om den een den andere met vergif om te brengen; doch zulks kon niet uitgevoerd worden, dewijl zy zich aan beide kanten te wel verzorgt hadden. Eindelijk *Karakalla*, onverduldig, en door de begeerte van 't Keizerrijk aangedreven, besluit iets groots te bedrijven, of zelf uit te staan, komende tot het zwaard, en tot moordery. Want terwijl de heimelijke laagen niet voortgingen, achte hy 't noodzakelijk, een gevaarelijke en wanhopige zaak te onderstaan. Hy dan, vernoomen hebbende dat *Geta* alleen by hun moeder in haar kamer was, oordeelde die gelegentheid niet te moeten verwaareloozen, dewijl de tijd nu van zijn wraak gebooren scheen. Terstond vloog hy derwaarts, en de kamer opgerukt hebbende, trok hy zijn zwaard, en bracht *Geta*, eer hy zich te weer kon stellen, een gevaarelijke steek toe, die hier op, hem doodelijk gewond voelende, aldus uitborst: *Gy*, *die niemand verschoont*, *moogt ook*

uw Broeder wel dooden. Waar na hy, noch veel wonden ontfangen hebbende, al zieltoogende in zijn moeders schoot stortte, en, onder haar met bloed te besmetten, den geest gaf. Deze broedermoord geschiede op den 25 *February* in 't 212 jaar na *Christus* geboorte, na dat hy 22 jaaren, 3 maanden, en 2 dagen geleeft, en 1 jaar en 20 dagen met zijn Broeder geregeert had. Zie *Herodianus* 4 B. 3 en 4 H. *Spartianus* in zijn leven.

b. Niet min gruwelijk als aanmerkenswaardig is het vertoog, dat die broedermoorder aan den Raad deed, om zijn zaak te verdeedigen. *Te wreeken*, borst hy op 't laatst uit, *den geenen die laagen leggen*, *is niet alleen rechtvaardig*, *maar ook gewoonelijk. Zelfs Romulus, de stichter van deze stad*, *heeft zijn broeder niet geleeden*, *die alleen op zijn werken smaalde. Ik zwijge van Nero en Domitianus. Ook heeft Markus de smaat van Lucius niet kunnen verdragen*; *maar ik hebbe den vyand gewrooken*: *want zodanigen naam hebben hem zijn werken gegeven. Gy dan behoort voor af den Goden te danken*, *dat ze u noch een der Vorsten behouden hebben. Gy*, *die in ziel en gedachte verdeelt zijt*, *behoort te rusten*, *en*, *op een Vorst ziende, onbekommert te leven. En gelijk Jupiter de heerschappy onder de Goden alleen voerd, alzo geeft hy de zelve maar aan een mensch.* Herodianus 4 B. 5 H.

Dus ziet men GETA noch op Roomsche munten staan,
Het haatlijk denkbeeld van den schelmschen Bassiaan,
Die deel had aan de dood van zijn vermaarden vader.
Een Prins bemind van al de Romeren te gader,
Die nooit zich smette met zijn broeders euveldaân;
Doch die, wanneer hy zich van ieder zag verraân,
Het rijk wou [a] deelen, en het haatlijk hof verlaaten,
En zich vernoegen met zijn eigen rijk en staaten,
't Geen reeds by al den Raad voor wettig wierd geschat:
Ja zo zijn moeder niet hun doen verydelt had,
Heel Antiochien zou van zijn daaden spreeken,
Nu roemt hem Romen, in wiens hof hy wierd [b] doorsteeken.

XXVIII.
Markus Opelius Makrinus.

MAKRINUS; na de moord van Keizer *Karakalla* door het krijgsvolk in *Mesopotamien* tot Keizer verklaart, of liever door zijn listen en Keizermoord daar toe gekomen, is in 't 917 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 165 jaar na *Christus* geboorte in *Mauritanien* gebooren.

Wie zijn *Vader* of *Moeder* geweest is weet men niet; maar dat hy een zoon van een vrygemaakten slaaf was, getuigt *Herodianus.* Zijn *Vrouw* is geweest NONIA CELSA; van wier ongebondentheheden ik in 't beschrijven van *Diadumenus* zal spreeken.

a. Toen *Karakalla* na zijn meenigvuldige moorden bekommert was, dat zijn bloed ook door een verraderlijke hand zou vergooten worden, vernam hy by alle sterrekundigen en offerbezichters, of iemand naer zijn leven en heerschappy stond. Ook schreef hy aan *Maternianus*, die toen ter tijd over alle bedieningen onder hem te *Rome* het bewind had, die zaak te onderstaan, en zelfs daar over de schimmen te dagvaarden. Hy kreeg dan van deze eenige brieven in *Mesopotamien*, terwijl hy met wagenmennen bezig was, waar onder een was, die dit geheim besloot. Hy zich niet willende van zijn bezigheden beroven, beveelt *Makrinus* alleen by zich zelven die te bezien, en indien'er iets gewichtigs in waar, hem dat bekent te maken. *Makrinus* die alle doorsnuffelende, vind den brief waar in stond, dat hy op 't rijk loerde. Niet weinig wierd hy daar over ontzet, dewijl hem *Karakallaas* wreedheid bekent was; des besluit hy hem voor te komen, en doet hem van alle brieven, behalven deze, bescheid. In 't leger was zeker hooftman, die den Keizer altijd verzelde, en *Martialis* genoemt was; deze dacht *Makrinus* de bekwaamste te zijn om zijn voornemen uit te voeren, dewijl zijn broeder voor weinig dagen door *Karakalla* onschuldig gedood was. Nauwelijk maakte hy hem zijn voornemen bekent, of *Martialis* besloot hem dien dienst te doen, en met een zijn broeder te wreeken. Weinig dagen na deze zamenzweering besloot *Karakalla* uit *Karre*, een stad in *Mesopotamien*, naer den Tempel van de *Maan* te gaan, ontrent een myle van die stad gelegen; doch op den weg door buiklast overvallen zijnde, liet hy zijn volk vertrekken, en maar een dienaar by hem blijven. *Martialis* deze gelegentheid ziende, trad naer hem toe, en bracht hem, onder schijn van hem iets te boodschappen, een doodelijke steek toe, terwijl hy bezig was met zijn broek af te binden. Zie *Herodianus* 4 B. 12 en 13 H. *Spartianus*, *Kapitolinus.*

b. Na dat de krijgsoverste *Audentius*, om zijn ouderdom, 't gebied geweigert had, was de krijgsknecht gedwongen de heerschappy aan *Makrinus* op te dragen, dewijl *Artabanus*, Koning der *Parthen*, met een machtig leger op hen aankwam, om het verraad van *Karakalla*, daar ik op fol. 158 van gesprooken heb, te wreeken. Drie dagen achter een bodenze elkanderen het hooft, in welke slagen veel bloed aan wederzijde vergooten wierd; des zond *Makrinus*, bemerkende dat *Artabanus* nergens anders om zo hevig streed, en volharde, dan om dat hy meende tegen *Karakalla* te vechten, gezanten aan den *Parth*, en liet hem weten, dat de Keizer, die tegens verbond en eer hem verongelijkt had, waardige straffe van zijn bedrijf had geleden. Dat de *Romeinen*, wien de heerschappy toekomt, hem 't gebied hadden opgedragen. Dat hy in 't voorledene geen welgevallen had, d'overige gevangenen zou wedergeven, en alle goederen, die gerooft waren, vergoeden. Dat hy hem in plaats van vyand tot vriend zou aannemen, en de vrede met eeden en verbondmaken bekrachtigen. Hier op wierd met *Makrinus* en *Artabanus* vrede gemaakt, waar op de eerstgenoemde met zijn heirmacht uit *Mesopotamien* naer *Antiochien* trok. *Herod.* 4 B. 15 H.

c. Nauwelijks was *Makrinus* te *Antiochien* gekomen, of hy schreef aan den Raad een brief, waar in hy hem, aangaande zijn inborst en laage geboorte, op 't laatst dus liet hooren: *Niemand verontwaardige my*, *dat ik van Ridderlijke waardigheid hier toe gevoerd ben*; *wat baat de adel*, *ten zy die verzeld werde van minzame zeden? Wat heeft doch Kommodus edele geboorte en Karakallaas navolging in 's vaders rijk u gebaat? want zy*, *die het als een schuldige erfenis ontfangen hadden*, *hebben 't als een van overlang eigen goed misbruikt*, *en te schande gemaakt*, *maar die 't van u ontfangen hebben*, *zijn een eeuwigen dank schuldig*, *en trachten de voorafgenootene weldaden te vergelden. 't Geboorterecht van adelijke Vorsten vervalt wel tot hovaardy*, *uit verachtinge der onderzaten*, *als of die minder waren*; *maar die door redelijke daaden daar toe gekomen zijn*, *slaan 't zelve gade*, *als zijnde met arbeid verkregen*, *en geven gewoon ontzag en eerbied den genen*, *die te eeniger tijd hooger dan zy waren. Mijn voornemen is zelfs niets buiten uw goedvinden te verrichten*, *maar u tot mederaadslagers over de gemeene zaken der regeeringe te houden. Dus zult gy leven in veiligheid en vryheid*, *die u onder de adelijke Keizers ontnomen is*, *en welke eerst Markus*, *daar na Pertinax u getracht hebben weder te geven*, *die beide van geringe geslachten tot het gebied gekomen zijn.* Hoe hy hier in zijn woord gehouden heeft, bleek te *Antiochien*, daar hy zich aan alle dartelheden, en 't bedrijven van alle moorden overgaf, waar over de krijgsknecht morrende, hem op den 7 *Juny* in 't 218 jaar na *Christus* geboorte op de grenzen van *Fenicie* en *Syrien* om 't leven bracht, na dat hy 53 jaaren geleeft, en met zijn zoon 1 jaar, 2 maanden, en 3 dagen geregeerd had. Zie *Herodianus*, *Kapitolinus*, &c.

Hier ziet gy 't wezen van MAKRINUS, die verwoed
Zijn handen smette en baade in [a] Karakallaas bloed,
En, toen [b] Audentius het Vorstlijk purper wraakte,
Zich zelven, door zijn list, tot Vorst van Rome maakte.
't Was deze, die zich laf verzoende met den Part,
Wel eer door Bassiaan getreeden tot op 't hart,
Wiens inborst, met al 't geen hy aan den Raad van Romen
Verklaarde, in 't minste deel is [c] over een gekomen,
Dewijl hy Falaris in wreedheid vloog voorby,
En t'Antiochien zijn nieuwe heerschappy
Bezoedelde met bloed, en gruwlijke euveldaaden,
't Geen elk bewoog om in zijn haatlijk bloed te baaden.

XXIX.
Markus Opelius Antoninus Diadumenus.

DIADUMENUS, de zevende der *Antonijnen*, van zijn vader den Keizer *Makrinus* tot medeheerscher aangenoomen, is op den 19 *September* in 't 951 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 203 jaar van *Christus* geboorte gebooren; zijnde de zelfde dag en uur, waar op Keizer *Antoninus Pius* gebooren was, waar door de wiskonstenaars hem de heerschappy, doch geen lange regeering, voorzeiden, gelijk ook gebleken heeft. Zie *Lampridius.* Merk aan, dat deze Keizer van zommige schrijvers *Diadumenianus* genoemt word, dewijl zijn bynaam van *Diadumenus* met de verheffing tot het Keizerdom tot *Diadumenianus* aangegroeit is: gelijk hier van in veel Roomsche naamen de voorbeelden baarblijklijk zijn, als van *Oktavius* in *Oktavianus*, *Vespasius* in *Vespasianus*, *Diokletius* in *Diokletianus*, en verscheide andere meer. Deze bynaam wierd hem gegeven, om dat de vliezen, in de geboorte, het hooft van dit kind, gelijk een Koninklijke hairband, *Diadema* genoemt, hadden omringt. Deze *Diadema*, of *Hooftband* is, gelijk *Diodorus* getuigt, afkomstig van *Bacchus*, dewijl hy met de zelve het hooftzweer, uit een zwaaren drank ontstaan, gewoon was te verdrijven. Naderhand is ze het rijks cieraad der aloude Koningen, zedert *Alexander den Grooten*, geweest, die de zelve aldereerst in *Persien*, na dat hy *Darius* overwonnen had, en voorts zijn trotze volgers, alle *Macedoniers*, hebben gebruikt. Onder de Romeinen is *Augustus* d'eerste geweest, die ze gedragen heeft, dewijl ze hem na d'overwinning van *Sicilie* om eeuwig te dragen toegekeurt wierd, gelijk *Suetonius* getuigt. Leer verder uit de penningen, dat hy ons nooit met de letters AUG, maar met CAES. dat is *Cesar* ontmoet, een naam die *d'Oppergezaghebbing* hier zo zeer niet betekent, als wel een pronknaam is van de zoonen en neven der Keizers, daar toe verklaart, gelijk de Heer *Lud. Smids* en *Oudaan*, twee voorname mannen in de oudheid, ook aangemerkt hebben.

Zijn *Vader* was MARKUS OPELIUS MAKRINUS, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, NONIA CELSA; by wien *Makrinus* hem, en noch eenige kinderen, die niet genoemt worden, won. Een vrouw bekent door meenigvuldige overspeelen, gelijk *Kapitolinus* met deze schimpveerzen toont:

Antoninorum nomen puer ille gerebat,
Qui patre venali genitus, sed matre pudica:
Centum nam maechas passa est, centumque rogavit.

dat is:

't Kind had den naam van Antonijn, dien 't leven
Was van een man, die elk omkopen kon, gegeven;
Doch van een moeder, die de kuisheid zelve scheen,
Dewijl zy nimmer haar gebruiken liet van een
Maar honderd pollen.

a. Een ongemeene vreugd gevoelde *Makrinus*, toen hy hoorde dat zijn zoon *Diadumenus* den naam van *Antoninus* gegeven was, dewijl het reede zo ver te *Rome* was gekomen, dat niemand tot de regeering bewaam wierd geoordeeld dan die den heerelijken naam van *Antoninus* had. Hoe zeer die blijdschap zijn ziel trof, toonde hy aan zijn Vrou in dezen brief: *Quod boni adepti sumus, mea uxor, caret aestimatione, & fortassis de imperio me putes dicere, non magnum istud quod etiam indignis fortuna concessit.* Antonini *pater factus sum,* Antonini *mater es facta. O nos beatos, O fortunatam domum, praeclaram laudem nunc demum felicis imperii. Dii*

faxint & bona Juno quam colis, *ut & ille* Antonini *meritum effingat*: *& ego*, *qui sum pater* Antonini, *dignus omnibus videar.* dat is: *Het goed*, *dat wy verkregen hebben*, *mijn Vrouw*, *is boven alle achting: gy denkt misschien dat ik van het rijk spreek*; *dat is niet iets byzonders*, *dewijl de Fortuin het ook aan onwaarde gegeven heeft. Ik ben vader van eenen* Antoninus *geworden*, *en gy moeder. Hoe gelukkig zijn wy! Hoe gelukkig is ons huis! een heerelijke lof*, *van een meest recht gelukkige heerschappy. De Goden geven*, *en de goede Juno*, *die gy eert*, *dat hy de verdiensten van een* Antoninus *verevenare*, *en dat ik*, *die een* Antoninus *vader ben*, *aan allen 't zelve waardig schijnen mag.* Zeker *Makrinus* verheugde zich niet te onrecht; want *Lampridius* zeit, dat de *Antoninen* hoger dan de Goden geacht wierden, om de liefde der drie Vorsten, in welke de *Wijsheid*, de *Goedheid*, en de *Godvruchtigheid* geheiligt was: Als de godvruchtigheid in *Antoninus*, de goedheid in *Verus*, en de wijsheid in *Markus.*

b. *Lampridius* getuigt, dat hy een der schoonste jongelingen zijns tijds was, hebbende een bekwame langte, geel hair, zwarte oogen, cierlijk van neus, klein van mond, rond van kin, en van natuur sterk. Deze dan, zeg ik, is, niet tegenstaande hy den naam van *Antoninus* had, op den 7 *Juny*, in 't 218 jaar na *Christus* geboorte, met zijn vader *Makrinus* door d'oproerige soldaten op de grenzen van *Fenice* en *Syrien* vermoord, na dat hy 16 jaaren geleeft, en met zijn vader 1 jaar, 2 maanden, en 3 dagen geregeert had. Zie *Herodianus*, en den eerstgenoemden schrijver.

Aangaande zijn Gedenkpenningen, de zelve zijn in koper, van de middelslag, ongemeen; gelijk van d'eerste slag kostelijk; doch in zilver zeer zeldzaam en hoog geacht, echter verbeelden zy niets, dat onze opmerking waardig is.

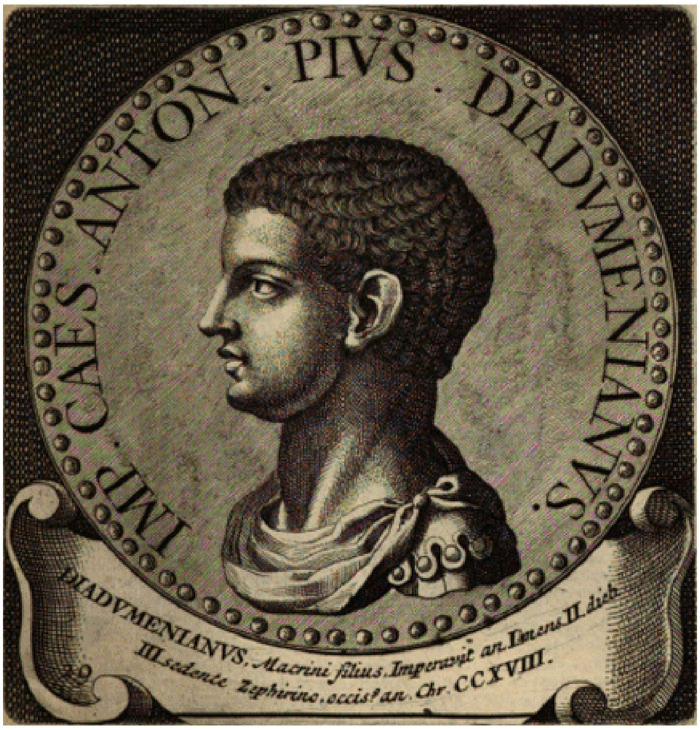

DIADEMENUS, schoon me u [a] Antoninus heet,
En schoon gy Romes troon als Opperheer betreed,
Gy zult in 't kort den naam van Roomschen Keizer derven,
En deerlijk op den weg naer Artabanus sterven;
Want 't krijgsvolk, dat uw bloed onedel acht en haat,
Lacht met de trekken van uw [b] vriendelijk gelaat,
Dewijl Makrinus, uw ontaarde en wreede vader,
Het bloed vergoot, als een meinedige verrader,
Van Karakalla, die, hoewel hy als ontzind
Regeerde in Rome, wierd op 't tederste bemind
Van 't laffe krijgsvolk, dat gewoon is zich te baden
In dartelheden, en de krijgstucht te versmaden.

XXX.
Markus Aurel. Anton. Varius Elagabalus.

ELAGABALUS, de achtste en laatste der *Antonynen*, door de list en groote schatten van zijn Grootmoeder *Varia*, of *Julia Mesa*, van de soldaten in *Fenicie* voor Keizer aangenoomen, is in 't 952 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 204 jaar na *Christus* geboorte in *Emesus*, een stad in *Fenicien*, gebooren.

Naer zijn Vader wierd hy MARKUS AURELIUS genoemt, waar by zommige noch BASSIANUS voegen, doch dien vind men op zijn penningen niet. Van de soldaaten tot Keizer aangenoomen, kreeg hy den naam van ANTONINUS, by hen in groote achting. Den Bynaam van VARIUS voerde hy naer zijn Grootmoeder *Varia*: dien van ELAGABALUS had hy zich zelven gegeven naer zijn Afgod de Zon, wiens Priester hy was. Zie *Herodianus*, *Lampridius.*

Zijn *Vader* was Keizer KARAKALLA, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, JULIA SOEMIAS; een geile en dartele vrouw, die hem in ontucht by *Karakalla* gewonnen had, en met haar zoon van de soldaaten vermoord, en daar na door de stad gesleept is. Zijn *Grootmoeder*, JULIA MESA; de zuster van *Julia*, de vrouw van *Severus.* Een staatzuchtige en niet min wyze vrouw, door wier toedoen *Elagabalus* was Keizer geworden, en op wiens raad hy zijn Neef *Alexander* tot medeheerscher aannam, die haar voor deze weldaad, toen zy in een hogen ouderdom gesturven was, vergood heeft. Zijn I *Vrouw*, JULIA KORNELIA PAULA; gesprooten uit de edelste der Romeinen, die hy om een vlekje, dat hy op haar lichchaam vond, verstiet. Zijn II *Vrouw*, JULIA AQUILIA SEVERA; een Nonne van *Vesta*, die hy met geweld schaakte, waar over de Raad zeer te onvreeden was, waar op hy zijn misdaden dus verschoonde: *My is een menschelijke drift overgekomen*, *want ik was met liefde tot die maagd bevangen: ook is het gevoegelijk en heerelijk dat een Priester met een Priesteres trouwt*: echter verstiet hy haar na weinig weken. Zijn III *Vrouw*, ANNIA FAUSTINA; uit het geslacht der *Antonijnen*; een geile en wreede vrouw, die haar man ombracht om met *Elagabalus* te trouwen; doch hy genoot haar nauw, of hy verliet haar ook, om zich weer by zijn eerste vrouw *Severa* te voegen: by geen van deze drie heeft hy kinderen gehad.

a. Nauwelijks was *Elagabalus* uit *Syrien* te *Nikomedie* gekomen, of hy spatte in alle wulpsheid uit. Zijn lafheid kwam met zijn kleeding over een; want hy haatte de wolle gewaden der *Romeinen* en *Grieken*, en kleede zich in een priesterlijken sleeprok der *Feniciers*, gemaakt van zijde; op welke wijze hy ook op zijn aankomst in den Raad verscheen. Niets waardeerde hy hoger als den dienst zijns Afgods, die hy een schoonen Tempel bouwde, en dagelijks in den morgenstond honderd stieren, en een meenigte schapen offerde; ja hy liet door heel *Italien* de schoonste kinderen opzoeken, en offerde de zelven aan zijnen Afgod, als trachtende door de smertelijke droefheid der ouders zijnen *Elagabalus* een groten dienst te doen. Na zo veel gruwelen maakte hy een huwelijk tusschen zijn Afgod en het *Palladium*, of het beeld van *Pallas*, 't welk hy uit den tempel van *Vesta* in zijn kamer vervoerde. Weinig tijds daar na gaf hy voor, dat ze hem niet behaagde, als zijnde een Godin, die altijd in wapenen en oorlog bezig was; des verkoor hy voor zijn God het beeld *Uranie* van de *Feniciers Astroarches*, of de *Maan* genoemt, zeggende dat het huwelijk tusschen de *Zon* en *Maan* wel paste. Onder het plegen van zijn bespottelijke offerdiensten, nam hy, op 't verzoek van *Mesa*, zijn Neef *Alexander* tot medeheerscher aan, dien hy deelgenoot van zijn priesterschap wilde maaken; 't geen *Mamea*, de moeder van *Alexander*, door haar wijs beleit voorkwam. Niet weinig wierd *Elagabalus* daar door verstoort, en liet, berouw krijgende dat hy hem deelgenoot des gebieds gemaakt had, alle geleerde mannen, die *Alexander* in Vorstelijke deugden onderwezen,

dooden, voorgevende, dat zy zijn zoon bedurven: ja hy viel tot die uitzinnigheid, dat hy alle die aan de Schouburg waren, en openbare tooneelspeelders tot de grootste bedieningen des Keizerrijks verhief. Hy stelde tot Hooftman der lijfschutbenden eenen gewezen danser. Een anderen Tooneelspeelder heeft hy over de bestiering der zedetucht gestelt, en noch een 't gezag gegeven om den Raad te verkiezen. Wagenmenners, Blyspeelders en Bootsemakers gaf hy de grootste bestieringen der rijkszaken in handen. Zelfs zijn slaven, die meest in ondeugden uitstaken, maakte hy Stedehouders der verheerde Landschappen. In ontucht ging hy *Sardanapalus* te boven. Razende wierd hy op een ellendige slaaf verlieft, *Hierokles* genoemt, die hy, met verscheide mannen trouwde, doende zich noemen der zelver vrou, Koningin en Meestres. 's Nachts liep hy naer de hoerhuizen, dreef de hoeren daar uit, en stelde zich in haar plaats voor alle mansperzoonen gereed: ja hy deed zich het mannelijk lid weg neemen, om een vrouw te worden, en noemde zich in plaats van *Bassianus*, *Bassiana.* O Gruwel! mijn pen blijft stil staan, in 't beschrijven dier godloosheden en gruwelen. Eindelijk is hy op den 10 *Maart* in 't 222 jaar na *Christus* geboorte van de soldaaten op de heimelijkheid overvallen, gedood, langs straat gesleept, en daar na in den *Tiber* geworpen, na dat hy ontrent 18 jaaren geleeft, en 3 jaaren, 9 maanden, en 4 dagen geregeert had. *Herodianus* 5 B. *Lampridius.*

ZO uw nieusgierigheid u immer heeft gedreven
Om eens een monsterdier t'aanschouwen naer het leven,
Bezie dit wezen, dit 's de grootste vloektieran,
Schoon hy in jaaren noch geen zestien haalen kan.
'k Beef in 't herdenken van de [a] gruwelen en daaden
Daar ELAGABALUS gewoon was in te baaden;
Ja mijn verstand staat met mijn vlugge dichtpen stil.
't Ontbreekt me aan stof niet, maar ik heb noch ziel noch wil
Om me in een stoffe, die zo haatlijk is, te mengen:
't Zijn gruwelen waarom zich Sodoma zag zengen
En branden, als Godts toorne en felle bliksemschicht
Den Sodomiter wierp zijn donder in 't gezicht.

XXXI.
Markus Aurelius Severus Alexander.

ALEXANDER, tot zoon en medeheerscher van *Elagabalus* aangenoomen, is op den 28 *Juny* in 't 955 jaar na de bouwing van *Rome*, en in 't 203 jaar na *Christus* geboorte te *Emesus*, een stad in *Syrien*, gebooren: echter wou hy geern dat men hem voor een *Romein* van afkomst hield.

Zijn *Vader* was Keizer KARAKALLA, gelijk *Herodianus* in zijn 5 B 7 H. gelooft; doch *Lampridius* zeit, dat hy de zoon van *Varus Marcellus*, een vroom Roomsch Edelman, was, en dat *Mesa* uit staatkunde verdichte, dat hem *Karakalla* by *Mamea* geteeld had, dewijl die naam meer ingang by de krijgsknechten had, dan die van *Marcellus.* Zijn *Moeder*, JULIA MAMEA, de dochter van *Julia Mesa*, en de zuster van *Julia Soëmias*; een schrandere doch niet minder staatzuchrige vrouw, die het rijk, by de minderjaarigheid van haar zoon, met groote wijsheid regeerde, en alle vleyers uit het hof bande, die de jonge Keizer van zijn aangeboore deugd konden verbasteren; doch haar onverzadelike gierigheid was oorzaak, dat zy met haar zoon in 't leger, niet verre van *Ments*, door de soldaaten vermoord wierd, die haar lichchaam t'*Over Weesel* aan den *Rhijn* begroeven. Zijn *Zuster*, THEOKLIA; die hy, zo *Kapitolinus* getuigt, meende aan *Maximus*, den zoon van *Maximinus*, na hem Keizer, ten huwelijk te geven. Zijn I *Vrouw*, SALUSTIA BARBIA ORBIANA; van wie by geen schrijver vermeld word: doch men vind haar beeld op het ruggestuk van een zijner penningen. Zijn II *Vrouw*, MARCIA, de dochter van *Martianus*; een vrouw die hy teer beminde; doch door zijn Moeder, tegen zijn dank, naer *Afrika* gebannen, en wiens vader door haar last, om dat hy aan *Alexander* over de smaadheid, die zy hem aandeed, geklaagt had, gedood wierd. zie *Herodianus* 6 B. 1 H. Maar *Lampridius* zeit, dat *Marcianus* met zijn dochter een verbintenis tegen *Alexander* gemaakt hadde om hem te dooden; doch 't verraad ontdekt zijnde, wierd *Marcianus* uit bevel des Raads met de dood gestraft, en zijn dochter naer *Afrika* gebannen. Zijn III *Vrouw*, MEMMIA; de dochter van de Burgermeester *Sulpitius*, en de nicht van *Katulus*, by wie hy een zoontje won, dat jong gesturven is: een vrou door wie zijn minzaamheid en zachtzinnigheid dikwils bestraft wierd. *Lampr.*

a. Toen hy na den moord van *Elagabalus* in 't bezit der heerschappye trad, was het gejuig des volks onbeschrijvelijk, en de eernaamen, die hem gegeven wierden, onnoemelijk; doch hy weigerde den naam van *Antoninus* aan te neemen, en toonde een wonderlijke zedigheid in 't hooren dier eertijtelen: waar op dit gejuig volgde: *Alexander Augustus*, *de Goden bewaaren u! dat een Alexander de tempelen der Alexanders zegene! onze Keizer*, *onze Augustus*, *de Goden neemen u in hunne bescherming! met u zy zegepraal, voorspoed*, *en langduurige heerschappye. Groote Alexander*, *de Goden behoeden u! wijl gy den naam van Antoninus geweigert hebt*, *zo ontfang ten minsten dien van den Grooten.* Zie *Lampridius.*

b. Dertien jaaren had *Alexander* het rijk in vreede, en zonder iemands klachten geregeert; maar in 't veertiende wierd hem van de Landvoogden ontrent *Syrie* en *Mezopotamie* te kennen gegeven: *dat Artaxerxes*, *Koning der Perzen*, *het rijk van 't Oosten bemachtigt*, *en Artabanus gedood had*; *alle de omleggende barbaaren overheerde*, *de rivier de Tigris overtrok*, *Mezopotamien doorliep*, *en die van Syrien dreigde.* Niet weinig wierd hy daarover ontzet. Eerst trachte hy den barbaar door dreigen tot stilstand te brengen; doch die kreunde zich aan geen dreigementen, en rukte zijn heirmachten tot in 't hart van *Mezopotamien.* Hy bereide zich dan tegen zijn wille ten oorlog, verliet *Rome* al weenende, en maakte alles, te *Antiochien* gekomen zijnde, ten tegenweer vaardig. Zijn krijgsvolk in drie hoopen verdeelt hebbende, beval hy het eene naer 't *Noorden* door *Armenie* te trekken, en het land

der *Meden* af te loopen. Het andere zond hy ook naer 't *Noorden*, alwaar de *Tigris* en *Eufrates* te zamen vloejende van zeer dichte poelen ontfangen worden. Hy zelfs voerde het derde en het kloekste gedeelte, en beloofde de andere op zekere plaats by te komen; doch hy, in zijn voortgang sukkelende, was oorzaak dat zijn uitgezonde krijgsmachten geslagen, hy zelf van den vyand omringt, en, met een groote nederlaag, op de vlucht gedreven wierd. Niet gelukkiger was hy tegen de *Duitschen*, die, over den *Rhijn* en *Donauw* getrokken zijnde, het Roomsche gebied plonderden; waar van hy gedwongen was den vreede te koopen. Zie *Herodianus* 6 B. Echter zeit *Lampridius* dat hy over de *Perzen* en *Duitschen* gezegepraalt heeft; doch hoe ver de achting van *Lampridius* voor *Herodianus* moet wijken, is aan alle geleerden bekent.

c. Een onverzoenelijke haat vatte het krijgsvolk tegen *Alexander* op, om dat hy, in plaats van den vyand tegen te trekken, met wagenmenningen en wellustigheden zich bezig hield, ja zy riepen, *dat zy geen jongen tot Keizer begeerden*, *die zich van een vrek wijf liet regeeren;* des zy *Maximinus* tot Keizer uitriepen, en hem met zijn moeder op den 18 *Maart* in 't 235 jaar na *Christus* geboorte vermoorden, na dat hy ontrent 29 jaaren geleeft, en 13 jaaren en 8 dagen geregeert had. *Herodianus* 6 B. 9 H.

Schoon gy al [a] juichende, en met ieders welbehagen
Tot op den rijkstroon van Augustus word gedragen,
O ALEXANDER, en in 't Keizerlijk gebied
Een edlen naam verkrijgt, en stillen vreê geniet,
Gy zult uw staaten noch rampzalig zien beroeren,
En u onmachtig om den oorlog uit te voeren:
Men zal u dreigen zo in 't [b] Oosten als in 't Noord,
En 't rijk vervullen met een ysselijke moord.
Dan zal de krijgsknecht uw lafhertigheid [c] verdoemen,
En Julia de bron der nederlagen noemen,
Haar vrekheid vloeken, en, van dolle toorn verwoed,
U 't hart doorboren, en zich verwen met haar bloed.

XXXII.
Julius Maximinus Pius.

MAXIMINUS, van de soldaaten in *Duitschland*, niet verre van *Ments*, na de moord van *Alexander* tot Keizer verheven, is in 't 917 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 173 jaar na *Christus* geboorte in een gering dorp van *Thracien* gebooren.

Zijn *Vader* was MIKKA, een *Goth* van afkomst, die op het gebergte van *Thracien* een Koeherder geweest is. Zijn *Moeder*, ABABA; een *Alaane* van geboorte. Zijn *Vrouw*, JULIA PAULINA. Wie haar ouders geweest zijn, vind men by geen schrijvers. Ook twisten de liefhebbers der Penningen over haar geboorte; want zommige gelooven dat zy de Moeder, andere dat zy de Zuster van *Hadrianus* geweest is: by deze won hy KAJUS JULIUS VERUS MAXIMUS, met hem te gelijk ten troon verheven, daar weêr afgebonst, en vermoord. Een kuische en niet min schoone vrou, die hem met alle zachtmoedigheid, ja met gebeeden en traanen van zijn wreedheid poogde af te leiden, en tegen wien hy dikwils dus uitborst:

De glans der majesteit
Kan niet bestaan, indien gewelt en dwinglandye,
Niet eerst bevestige den grond der heerschappye.

Na veel rampen en versmaadingen uitgestaan te hebben, is zy eindelijk uit last van haar man gedood; doch om haar heerelijke deugden van den Raad onder de Goden gestelt. Zie *Ammianus* 14 B.

a. Deze onbezuisde, die van een harder, door de gunst van Keizer *Alexander*, tot een Oversten eens Legioens opgeklommen was, en daar na het gezag over het geheele leger der *Romeinen* in *Duitschland* kreeg, ging in grootte en onbezuistheid ieder een te boven, dewijl hy over de 8 voeten lang was. Zijn slechte opvoeding was oorzaak, dat hy noch de deugd, noch verkregene weldaaden achte; want nauwelijks was hy zo hoog in top van eer geklommen, of hy lei op het leven des Keizers, zijn weldoender, toe, dien hy ook met zijn moeder, door het baldadig krijgsvolk tot Keizer opgeworpen zijnde, heeft laten vermoorden. *Herodianus* 6 B.

b. Nauwelijks had hy de zaaken in *Duitsland* beslecht, of hy begon zijn bloeddorstigheid en wreedheid te toonen. Alle voornaame Raadsheeren, en geleerde mannen, dien *Alexander* in de belangens van 't rijk toegevoegt waren, liet hy dooden; alle die maar van verklikkers voor 't recht geroepen wierden, waren lyveloos. Meer dan vier duizend menschen liet hy op een tijd om 't leven brengen: eenige wierden door wilde dieren verscheurt, andere aan kruissen genagelt, noch andere in huiden genaeit, waar in zy levendig moesten verrotten; doch nooit was hy verwoeder, dan toen hy hoorde, dat *Gordianus* in *Afrika* tot Keizer verklaard was; als razende wierp hy zich ter aarde; stiet zijn hooft tegen de muuren; trok zijn zwaard uit, na 't verscheuren van zijn klederen, en dreigde den heelen Raad met de dood. 't Was zijn vrienden niet mogelijk hem te stillen, en hy zou niet lichtelijk aan 't bedaaren gekomen hebben, indien hy, door 't inzwelgen van wyn, niet van zijn zinnen berooft was geworden. Zie *Herodianus Aurelius Viktor. Suidas.*

c. In gierigheid ging hy alle voorgaande Keizers te boven. Voornaame mannen, en die tot de Burgermeesterlijke waardigheid en eere van triomf gestegen waren, heeft hy om geringe aanklagingen gebannen, en gedood, alleen om dat hy meester van hunne goederen zou worden: des zag men dagelijks veel menschen bedelen, die onlangs zeer rijk geweest waren. Na het beroven der ingezetenen, sloeg hy zijn klauwen in de gemeene schatkist; na zich nemende al het geld, dat ten gemeene beste, 't zy tot uitdeelingen van 't volk vergadert, het zy tot de schouwburgen of feestvieringen weggeleit was. Hy smolt opgehangene tempelgiften, beelden der

Goden, eertekenen van helden, en alles waar van geld kon geslagen worden. Zie *Herodianus* 7 B. 3 H. *Kapitolinus* in zijn leven.

d. Toen de jonge *Gordianus*, door den Landvoogd van *Numidie*, *Kapellianus* genoemt, overwonnen en gedood was, en de oude *Gordianus* zich uit wanhoop te *Karthago* verhangen had, rukte *Maximinus* zijn krijgsmachten over *d'Alpen*, met voornemen om *Aquileja* aan te tasten. Moedig kweten zich haar inwoonders, door het beleit van *Krispinus* en *Menefilus*, die met werpen van steenen, en toortzen, van solfer, jodenlym en pik gemaakt, geen kleine schaade aan de stoute beklimmers hunner muuren toebrachten. Lang bleef de krijgskans in wederwicht hangen; maar eindelijk wierd het krygsvolk van *Maximinus* trager, dewijl het gebrek van alles had, en het zelfs water, dat met bloed en etter der doode lijken vermengt was, moest drinken. De *Romeinen* zich dus afgemat ziende, wierden, gebrek hebbende van alle voorraad, wanhoopig; des vonden zy goed *Maximinus* te vermoorden, om hen, door dat middel, van een eindelooze belegering te ontslaan, Met stouten moede dan trekken zy op 't midden des dags naer zijn tent, rukken zijn afbeeldzels en standaarden af, en dooden hem met zijn zoon, zo als hy uit de tent trad om met hen te spreken; waar na zy de lichchaamen ten prooi der honden en vogelen op 't veld wierpen. Dus eindigde deze dwingeland in 't 238 jaar na *Christus* geboorte zijn leven, na dat hy 65 jaaren geleeft, en ruim 3 jaaren geregeert had. Zie *Herodianus* 8 B. 5 H. *Eutropius* 4 B.

Zijn gedenkpenningen vertoonen in 't Kabinet van *Dr. Smids* een spoedende Overwinning, en een voortrijdende zegewagen; ziende op zijn oorlogsdaden, zo in *Germanje*, of *Duitschland*, als tegen de *Gordianen* uitgevoerd,

Het gladde koper toont in 't beeld van MAXIMYN
Gehaate trekken, die tierannen eigen zijn.
Die [a] onbezuisde, die zijn Keizer dorst braveeren,
Wou 't Roomsche krijgsvolk, als het domme vee regeeren.
Wien heeft dat monster, dat Paulinaas bloed vergoot,
Niet wreed verbannen, of geplundert, of [b] gedood?
Geen grooter schrikdier heeft de zon op aard bescheenen.
Wien zag men niet in Rome om zijne [c] vrekheid weenen?
Maar 't krijgsvolk, dat hy door zijn gruwlen had gesart,
Wrong hem, van wraak genoopt, den gladden pook door 't hart;
Waar na zijn lichchaam, dat geen Romer wou begraven,
Ten prooi verstrekte op 't veld voor [e] kraan, en gier, en raven.

XXXIII.
Kajus Julius Verus Maximus.

MAXIMUS, van zijn vader Keizer *Maximinus* tot medeheerscher aangenoomen, is in 't 898 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 217 jaar na *Christus* geboorte te *Rome* gebooren.

Zijn *Vader* was Keizer JULIUS MAXIMINUS PIUS, hier voor beschreven. Zijn *Moeder* JULIA PAULINA; een deugdzaame vrouw, die van haar man gedood, en van den Raad om haar deugden onder de Goden gestelt is. Zijn *verloofde Bruid*, JUNIA FADILLA, de nicht van *Antoninus*; naderhand aan *Toxotius*, een Raadsheer uit dat zelve geslacht, getrouwt, die na hy Schout was, gesturven is: een man, die door zijn gedichten een onsterffelijken naam verkregen heeft. Deze zou hy getrouwt hebben, indien hy niet so schielijk vermoord was geworden. *Kapitolinus.* Merk vorder, dat deze van de Historieschrijvers altijd de jonge *Maximinus* genoemt word; des zal men de naam van *Maximus* nooit vinden dan op zijn penningen.

a. Alles wat aanmerkenswaardig geduurende zijn regeering met zijn vader is voorgevallen, heb ik in 't beschrijven van Keizer *Maximinus* getoont. Hy was zijn Vader in domheid, en hovaardigheid gelijk, en alhoewel *Elius Sabinus*, en andere schryvers zeggen, dat hy een der schoonste jongelingen zijns tijds geweest is; ja dat zijn afgekapte hooft, hoe besmeert, en vuil het was, een ongemeene schoonheid noch lang in 't aangezicht behield, toont echter de penningkundige *Oudaan*, dat zulks t'eenemaal van de schrijvers versiert is, die daar nevens ook gelooft, dat de groote onbezuistheid zijns vaders mede van de schrijvers verdicht is, en dat zy zich gestreelt hebben, met twee uit eenen bloede, zo ongelijk van hoedanigheden, te kunnen voortbrengen. Zijn leven nam op dien zelfden dag een einde, toen zijn vader voor de muuren van *Aquileja* door 't wanhoopig volk vermoord wierd; want zy riepen: *men moet van een boozen aart zelfs geen hond laten leven.* Dit geschiede dan, gelijk ik op 't voorgaande blad gezegt heb, in 't 238 jaar na *Christus* geboorte, na dat hy 21 jaaren geleeft, en ruim 3 jaaren met zijn vader geregeert had. *Herodianus* 8 B. 4 en 5 H. *Kapitolinus* in zijn leven.

b. Dit getuigt *Valerius Maximus* in zijn 3 B. 4 H. uit *Livius* en *Dionisius*; want hy zeit: *De wieg van* Tullus Hostilius *is in een boerenhuis geweest: zijn jongheid is in 't vee te weiden versleeten: de kloeke jaaren hebben het Roomsche rijk geregeert, en de helft vermeerdert: zijn ouderdom, met uitnemende deugden verciert, heeft in den hoogsten trap van majesteit geglinstert.*

c. *Demosthenes*, de uitsteekenste der Griekse Redenaars, was de zoon eens klingemakers te *Atheenen*, en leefde ten tijde van *Filippus*, *Alexander den Grooten*, en *Antipater*, Koningen van *Macedonien*, tegens welker dwinglandy hy de vrye staten van *Griekenland*, door zijn ongemeene welsprekendheid, opmaakte, trachtende met verbonden de zelve tegen te gaan; waarom hy veel moest lijden, en wierd eindelijk, na de dood van *Alexander den Grooten*, door de macht en aanhang van *Antipater*, uit *Atheenen* verdreven; en eene schuilplaats in den Tempel van *Neptunus*, op 't eiland *Kalauria* zoekende, door de uitgezondene van *Antipater* achterhaald; waarom hy zich zelven, om niet in den handen zijner vyanden te vallen, met vergif in den Tempel van *Neptunus* het leven benam: om welkers dood heel *Griekenland*, als gedachtig zijnde van zijn deugden, en wijsheid, bitter schreide. Zie *Plutarchus* in zijn leven.

d. Doorluchtig heeft ook de deugd en wakkerheid in *Markus Tullius Cicero* uitgeblonken, die, van geringe ouders geteeld, en te *Arpienen*, een klein veracht steedje van *Italien*, gebooren, door zijn deugden en welspreekentheid tot Burgermeester te *Rome* is verkooren; in welke regeering hy, door zijn goede voorzorg

en kloekheid, de gruwelijke zamenzweeringe van *Katilina* en *Cethegus* ontdekt, gedempt, de belhamels gestraft, en de rust in *Rome* wederom hersteld heeft: waar na hem onder een algemeene toejuiching der *Romeinen*, den naam van *Vader des Vaderlands* gegeven wierd. Van zijn loffelijke daaden en geringe geboorte spreekt de schrandere *Juvenalis*, den snoevenden Adel beschrobbende, in zijn 8 *schimpdicht* aldus:

> *Hic novus Arpinas ignobilis*, *& modo Romae &c.*

dat is:

> *Hy*, *die t'Arpienen was verachtelijk geteelt*
> *Uit slechte boeren*, *word te Rome in 't end vereêld*,
> *En die zijn afkomst kon berekenen*, *noch zoeken*,
> *Rukt moedig voort*, *en stelt in Rome*, *op alle hoeken*,
> *Soldaaten*, *om het volk*, *van vreeze in 't hart beknelt*,
> *Te redden*, *en heeft zo hun eerste glans herstelt.*
> *Dien boeren edelman*, *heeft in zijn staatsbestieren*
> *Te Rome*, *dus meer lof*, *meer tijtels*, *meer lauwrieren*,
> *Als ooit Augustus op Antonius behaalt*
> *Of als hy immer heeft vol moed gezegepraalt.*
> *Waarom*, *zo dra men zag de vryheid weêr herleven*,
> *Ook Rome* Cicero *den tijtel heeft gegeven*
> *Zelfs van 's Landsvader.*

Een zijner Penningen, die niet wel te bekomen zijn, vertoont by my een Veldheer met een Overwinningbeeld op de hand, staande tusschen twe soldaten, getekent VICTORIA AUGUSTORUM, *der Keizeren Verwinninge.*

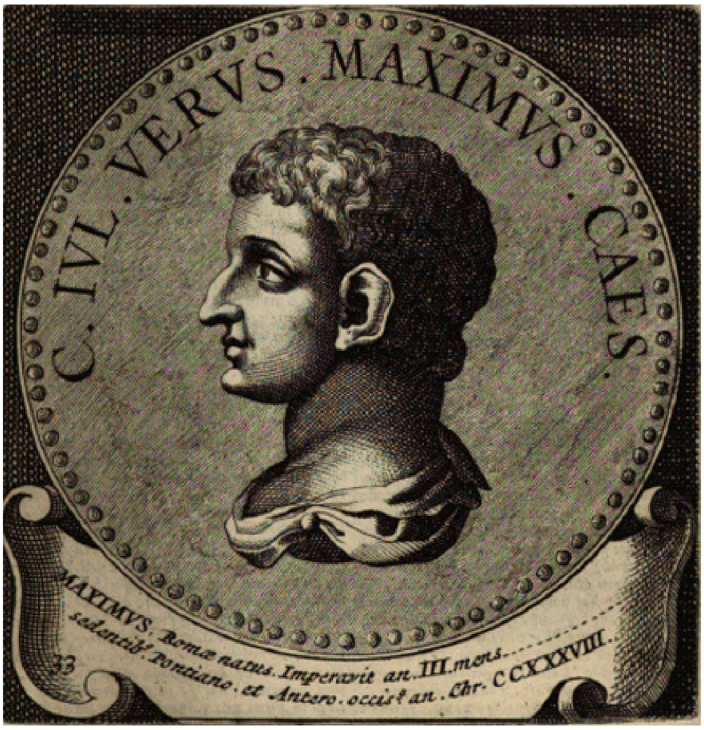

Wat had ge, o MAXIMUS, een edlen naam genooten,
Zo gy, schoon uit het bloed van harders voortgesprooten,
De deugd omhelst had in 't bezitten van den [a] troon!
Wat schand was 't [b] Tullius, toen hy op 't hooft de kroon
Zag blinken, dat hy eer als herder 't vee ging weien?
Moest Grieken niet wel eer [c] Demosthenes beschreien,
Dien grooten redenaar, die voor haar vryheid dong,
Schoon hy het leven uit een slechten stam ontfong?
Wat maakte [d] Cicero toch edel als zijn daaden
En deugden? maar gy woud in 't bloed der Romers baaden,
Toen gy uw voet zette op den troon van 't machtig rijk,
En zijn uw vader heel in gruwelen gelijk.

XXXIV.
Markus Antonius Gordianus.

GORDIANUS, door de ingezetenen van *Thistrus*, een stad in *Lybien*, doch tegen zijn zin tot Keizer verklaart, is in 't 909 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 157 jaar na *Christus* geboorte te *Rome* gebooren.

Zijn *Vader* was METIUS MARULLUS, gesprooten uit de oude *Gracchen*, wiens vader, oomen en vooroomen Burgermeesters zijn geweest. Zijn *Moeder*, ULPIA GORDIANA; afkomstig van Keizer *Trajanus*. Zijn *Vrouw*, FADIA ORESTILLA, de dochter van *Annius Severus*, en de nanicht van *Antoninus*: een schoone en kuische vrouw, die *Gordianus* zeer beminde, en by wie hy drie kinderen won, als twee zoonen, en een dochter, METIA FAUSTINA genoemt, die naderhand aan den Oudburgermeester *Junius Balbus* getrouwt is. Den naam van zijn eerste zoon vind men by geen schrijvers; de tweede was GORDIANUS genoemt, met hem te gelijk Keizer, die in *Afrika*, ontrent *Karthago*, in een slag tegen *Kapellianus* gesneuvelt is. *Kapitolin.*

a. Buiten gedachten klom *Gordianus* op den troon, want hy was reeds in zijn 80 jaar toen hy in *Afrika* het Onderstadhouderschap bekleedde, alwaar de Opperstadhouder van *Maximinus* het volk op een wreede wijze geld afperste, waar door de stad aan 't muiten sloeg, den Stadhouder vermoorde, en al wat weêrstand bood, of ter nedermaakte, of op de vlucht dreef. Deze daad bewoog het volk ten afval, uit een doodelijken haat tegen *Maximinus*, en, zijn wreedheid kennende, vloog het naer het huis van *Gordianus*, die over dit oproer verbaast, hen bad zijn leven te willen spaaren, dewijl hy een oud man was, en nooit iets misdaan had, waar op een der jongelingen dus antwoordde: *Dewijl twee gevaaren voor oogen zijn, welker eene tegenwoordig, 't andere aanstaande is, 't eene openbaar, 't ander wisselvallig; zo moet gy heden kiezen u zelf met ons te behouden, en u aan groote hoope te betrouwen, waar op wy alle ons verlaten, of aanstonds van onze handen te sterven: By aldien gy dan het tegenwoordige kiest, zo hebt gy veel reisgeld tot goede hoope. Gy zult Maximijn, by ieder gehaat, de pest der wreede dwinglandye, van kant helpen, in uw voorledene daaden grooten lof behaalen, en by den Raad en 't volk van Rome een beroemden naam, en altijd duurende eerachting. Maar indien gy wederstreeft, en met ons niet t'zamen spant, zal heden uw einde gekomen zijn, en na dat wy u voor af hebben omgebracht, zullen wy ook omkomen. Wy hebben doch een werk, daar grooter hoope aan hangt, durven bestaan: want de dienaar der dwinglandy legt ter neêr, en heeft straffe zijner wreedheid geleden. Zo wanneer gy dan met ons overeenstemt, en een deelgenoot onzer gevaarlijkheden word, zult gy de eere des Keizerrijks genieten, en onze voor af bedrevene dadelijkheid zal geprezen, en niet gestraft worden.* Hier op wierd hy van ieder voor Keizer gegroet, doch hy nam dien eernaam niet als bevende en gedwongen aan. *Herodianus* 7 B. 5 H. *Kapitolinus* in zijn leven.

b. Toen *Gordianus* het omkomen van zijn zoon verstaan had, overwoog hy de macht van *Maximinus*, die in aantocht naer *Karthago* was, en ziende dat zijn leger te zwak was om tegenstand te kunnen bieden, wierd hy zo wanhopig, dat hy zich, om niet in de handen van *Kapellianus* te vallen, dien hy uit een oude wrok uit zijn Landvoogdyschap verdreven had, te *Karthago* verhing. Aldus eindigde deze gryzaart in 't 237 jaar na *Christus* geboorte zijn leven, in een ouderdom van 81 jaaren, na dat hy 1 jaar en 6 maanden geregeert had. *Kapitolinus.* Doch *Herodianus* zeit in zijn 7 B. 9 H. dat *Gordianus* zich by 't leven van zijn zoon, uit wanhoop, op 't naderen van *Kapellianus*, verhangen heeft, en dat de *Karthagineezen*, zijn dood verbergende, zijn zoon tot Hooftman verkooren.

c. Standvastiger was het gemoed van den Opperpriester *Markus Horatius Pulvillus*: want als hy onder 't inwijen van *Jupiters* Tempel op 't Kapitool hoorde dat zijn zoon dood was, voer hy echter met de plechtigheid voort, en liet den godsdienst voor de vaderlijke zucht gaan. *Livius* 2 B. *Dionisius* 5 B. Niet minder doorluchtig is het voorbeeld van *Lucius Emilius Paulus*, die, na dat hy zijn vier zoonen verlooren had, de kracht van zijn gemoed in deze woorden getoont heeft: *Als ik*, *o Romeinen*, *in onze grootste gelukzaligheid vreesde*, *dat de fortuin eenig ongeluk brouwde*, *heb ik den grootsten Jupiter*, *en de Koninginne Juno en Minerve gebeeden*, *dat zy*, *zonder het Roomsche volk eenig ongelijk toe te zenden*, *de rampen mijn huis lieten treffen. My is voldaan*; *want zy hebben mijn gebed verhoord*, *en te weeg gebracht*, *dat gy meer over mijn val treurt*, *als ik in d'uwe zou verzuchten. Livius* 45 B. *Plutarchus* in zijn leven. Wie staat niet over *Quintus Marcius* verwonderd, die zijn eenen zoon op een dag verliezende, dat de Raad moest vergaderen, kloekmoedig zijn smart verdroeg, de Raad beriep, en als een dapper Burgermeester in de zelve zijn plicht waarnam? Wat zeg ik van *Anaxagoras?* Deze de dood van zijn zoon gehoort hebbende, liet zich dus heerlijk hooren: *Gy verkondigt my niets onverwachts of nieuws*; *want ik wist dat hy*, *van my gebooren*, *sterffelijk was.* Zie *Laërtius* in zijn leven.

Zijn Penningen verschaffen, wegens haare schaarsheid en dierte, aan de alles vervalschende Aloudheidsmunters gelegentheid, om met de noch overgebleve stempels der *Romeinen*, andere Keizers toebehoorende, ruggestukken te slaan, of te gieten, die de *Gordianen* niet moeten, noch eenigzins toegevoegt kunnen worden; doch zy zijn echter wel te kennen, voornamentlijk aan die geene, die in der Keizeren bedrijven ervaren, en afgerecht zijn.

Bezwijk niet, 'k zie de kroon noch op uw hairen staan,
Doorluchte [a] gryzaart, en rampzaalge GORDIAAN.
Verban uw [b] wanhoop, die uw edle ziel doet beven.
Braveer uw vyand, die uw zoon berooft van 't leven.
Denk aan [c] Horatius, en volg zijn voorbeeld na.
Beschaam den Burgerheer Emilius; o ja,
Vlieg Marcius voorby in edelmoedigheden,
Hoe, kan ik u niet in uw wanhoop overreden?
O ydele eernaam! troon! o purper! rijksgezag!
Wat kost ge al pijnen, bloed en traanen op een dag!
Hoe meenig, door uw glans verrukt en opgetoogen,
Vervloekt uw luister, flus zo heerlijk in zijn oogen!

XXXV.
Markus Antonius Gordianus de II.

GORDIANUS de II, met zijn Vader door de ingezetenen, en 't krijgsvolk van *Thistrus*, een stad in *Lybien*, tot Keizer verklaart, is in 't 944 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 192 jaar na *Christus* geboorte te *Rome* gebooren.

Zijn *Vader* was Keizer MARKUS ANTONIUS GORDIANUS de I, die in zijn 80 jaar in *Lybien*, doch tegen zijn wil, de Keizerlijke waardigheid aannam, en zich te *Karthago* uit wanhoop verhing. Zijn *Moeder* FADIA ORESTILLA, de dochter van *Annius Severus.* Een deugdzaame vrouw, gelijk ik op 't voorgaande blad gezeit heb; die, als *Kapitolinus* getuigt, zeer over de dood van haar rampzaligen man, en ongelukkigen zoon jammerde. In 't beschrijven van *S. Schijnvoets* Muntkabinet der Roomsche Keizers en Keizerinnen maalde ik dus haar droefheid af:

Toen Orestilla '*t lijk van* Gordianus *zag*,
Borst zy al schreiende uit: mijn Gordianus, *ach!*
Gy dood mijn bedgenoot, *gy dood*, *en ik in 't leven!*
Hoe, *moest ik u dan zien op Romes troon verheven*,
Op dat ik wederom, *na achtien maanden*, *zou*
Uw lijk aanschouwen? u, *die my zo waard, zo trou*
En lief waert? maar helpt Goon! wat zien mijn schreiende oogen!
Hoe gy, *mijn zoon*, *hoe gy*, *is ook uw ziel vervloogen?*
Wie heeft u lyf, *met wond op wond*, *zo schelms doorboord?*
Wat hand, *wat staal*, *wat mensch*, *wat God heeft u vermoord?*
U, *daar uw lentebloem zo heerlijk stond te prijken.*
Ik zal.. mit zweem zy neêr op bei de doode lijken.

Vorders heeft hy nooit echte Vrouw gehad, maar wel, als *Kapitolinus* getuigt, twee en twintig bywijven, by wien hy zeven onechte zoonen teelde. Ook dwalen zy, die gelooven, dat *Markus Antonius Gordianus de* III zijn zoon geweest is; want *Herodianus* zeit uitdrukkelijk in zijn 7 B. 10 H. dat hy de zoon van *Gordianus* dochter was, naer zijn Grootvader genoemt; des was hy niet de zoon van *Gordianus de* II, maar die van den Oudburgermeester *Junius Balbus.*

a. Dat de *Gordiaanen* uit de stamme van *Scipio Afrikanus* gesprooten waren, twijffelt niemant; maar dat zy, als zommige willen, *Afrikaanen*, wegens verwinnigen van *Afrika*, genoemt zijn, werd van *Herodianus* tegen gesprooken: want hy zeit in zijn 7 B. 5 H. *Zy gaven hem* (Gordianus) *ook eenen eigen naam*, *en noemden hem naer zich den* Afrikaner: *want zo worden de inwoonders van Lybien ten Zuiden in de Roomsche spraak genoemt.*

b. Nauwelijks hoorde *Maximijn*, dat zijn Stedehouder te *Karthago* gedood, en *Gordiaan* aldaar met zijn zoon tot Keizers uitgeroepen waren, of een kille schrik beneep zijn ziel. Na veel overwegingen doet hy zijn krijgsknechten by een roepen, spreekt hen moedig aan, en rukt, na onder hen veel gelds uitgedeelt te hebben, naer *Karthago.* Onderwijl ylt de beledigde *Kapellianus*, Landvoogd der *Mauritaanen*, een groot vriend van *Maximinus*, en door hem tot zulk een waardigheid geklommen, met een groote krijgsmacht naer *Lybien*, zijn krijgsknechten aanporrende de trouw en eed aan *Maximinus* te houden, en de opgeworpe Keizers 't hooft te bieden. Geen kleine schrik verwekte deze macht in 't hart der *Gordianen* en *Karthaginenzers*; echter bezweek de jonge *Gordianus* niet, maar vervaardigde alles om *Kapellianus* met zijne *Numidiers* in hun voortgang te stuiten. Niet verre van *Karthago* was de plaats, daar deze twee legers elkanderen ontmoeten. De wakkerheid scheen *Gordianus*, en de krijgslist *Kapellianus* de zege te verzekeren. Na een dag rustens

begon de strijd, die niet min hevig dan bloedig was. De *Karthaginenzers* wel meer in getal, maar ongeregelt, en in krijgdaaden onbedreven, als zijnde in een diepen vreede opgevoed, en altijd met feesten en wellusten bezig, vielen ontbloot van wapenen, met pooken, bylen, en jachtpieken op hun vyanden in. De *Numidiers*, bedrevene schichtwerpers en goede ruiters, gewoon hun paarden zonder toom, en alleen met een rysje te bestieren, vochten hevig. Hier zag men *Gordianus* de zijnen aannoopen, daar *Kapellianus* de zijnen in 't spits der *Karthaginienzers* voeren. Niets wierd aan beide zyde verzuimt wat een dapper Oversten of een edelmoedig krijgsheld paste. Dan scheen de zege *Gordianus*, dan *Kapellianus* toe te hellen. De hoon, *Kapellianus* van den ouden *Gordiaan* aangedaan, door hem uit een oude wrok uit zijn Landvoogdyschap te bonzen, deed hem alle krijgslisten onderzoeken. Het onbepaald gezag, de troon, het purper, ja alles deed *Gordianus* de gevaaren verachten, die aan alle oorden zijn krijgers aanmoedigde, voort dreef, en hen de wreedheid van *Maximinus* afmaalde; doch zijn krijgsvolk, door haar eigen geweer in verwarring geraakt, kon de slagen noch schichten der *Numidiers* niet uitstaan, en deinsde achterwaarts. Het geschrei der stervende klonk tot den hemel, en de lijken scheenen het veld tot bergen gemaakt te hebben, uit welker spleeten verscheide bloedrivieren vloeiden. *Gordianus* ziende dat zijn volk bezweek, vloog vol edele wanhoop op den vyand in; doch van alle zijden omcingelt, verloor het leven, terwijl zijn krijgsknechten hun geweer weg wierpen en vlooden; zelfs hun vlucht was zo groot, dat'er meer van hun eige menigte vertreeden wierden dan van de vyanden gedood; ja de nederlaag was zoo groot, dat het lichchaam van *Gordianus* niet onder de lijken kon gevonden worden. Aldus verloor hy zijn leven in 't 237 jaar na *Christus* geboorte, na dat hy 46 jaaren geleeft, en 1 jaar en 6 maanden met zijn Vader geregeert had. *Herodianus* 7 B. *Kapitolinus.*

Hier ziet ge GORDIAAN, een held, die uit den stam,
En 't bloed van [a] Scipio, het lieve licht bekwam,
En met zijn vader, om zijn oorlogsdeugd en leven,
Tot Vorst in Afrika van 't krijgsvolk wierd verheven,
Toen Maximinus, van ontzinde toorn verwoed,
Zich wentelde in een zee van dierbaar burgerbloed,
En Rome dreigde met rampzalige onweêrvlagen,
Toen 't aan zijn vader had den rijksstaf opgedragen;
Des trekt die jongeling, als een manhaftig held,
Dat schrikdier tegen, dat vast alles nederveld:
Maar 't bars geval, dat nooit begunstigt had zijn degen,
Verlaat zijn zy, en geeft aan Maximijn den [b] zegen.

XXXVI.
Markus Celius Balbinus.

BALBINUS, door den Raad in den tempel des *Kapitolijnschen Jupiters* met *Markus Klodius Pupienus Maximus* tot Keizer verkooren, is in 't 930 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 178 jaar na *Christus* geboorte te *Rome* gebooren.

Zijn *Vader* was BALBUS KORNELIUS THEOFANES, van een oud en edel geslacht in *Spanje* afkomstig. Wie zijn *Moeder* geweest is, melden geen schrijvers. Men twijffelt ook, of hy wel een *Vrouw* gehad heeft; dewijl daar niemand gewag van maakt.

a. Onbeschrijvelijk was de vreugd der *Romeinen*, toen de soldaaten van *Pupienus* met het hooft van Keizer *Maximinus* en zijn zoon Cezar *Maximus* in *Rome* kwamen. Niemand kon zich verzaden in 't beschouwen van den algemeenen vyand, wiens hooft op een staak gehecht was, om dat het van ieder des te beter kon gezien worden. Men vond in heel *Rome* niet een *Romein*, zelf hoe krom van ouderdom, die zich niet naer de Altaaren en Tempelen begaf, om de Goden voor hunne verlossing te danken. Zy verblijden elkanderen, en liepen, als razende voortgedreven, naer de Renbaan, gelijk of ze daar in een volkvergadering by een zouden komen. Alle de Overheden, en Raadsheeren waren verheugd, dewijl nu het zwaard, dat hen over den nek hing, verbrooken was. Men zond boden naer de verheerde Landschappen. Zelfs *Balbinus* rechte hondertvoudige slagtoffers aan. Zulk een offer word een *Hekatombisch* offer genoemt naer het Griekse woord ἑχατόμζη. Hoedanig dit offer geweest is beschrijft *Julius Kapitolinus* in 't leven van dezen Keizer en *Pupienus*, met deze woorden; 't Hekatombisch *offer is dusdanig*: *hondert altaaren van zoden worden op eene plaats opgerecht*, *daar aan worden hondert Varkens*, *hondert Schapen geslacht. Want indien 't een Vorstelijke offerhande zy*, *worden'er hondert Leeuwen*, *hondert Arenden*, *en andere diergelijke hondert dieren geslacht.* Dusdanigen offer heeft *Karakalla* ook te *Alexandryen* aangerecht, toen hy by die volkeren voorgaf den God *Serapis* in een hunner tempelen raad te vragen; hoewel hy niet, dan het verdelgen dier stad en inwoonders in zijn zin had, gelijk kort daar na bleek. Zie *Herodianus* 4 B. 8 H. Hoe hatelijk zulk een offer naderhand in d'oogen der Kristenen geweest is, blijkt by *Prudentius* in de Lofspraak van den *Martelaar Romanus*; waar in hy zeit:

> *Addamus illam*, *vis*, Hecatomben *tuam?* &c.

't geen *Oudaan* dus vertaalt.

> *Men voeg hier by het* Hekatombisch *offer*,
> *Wen uwe byl de beesten sloeg*, *en troff'er*
> *Tot hondert toe*, *dat eene kolk van bloed*
> *Rontom begint te stroomen*, *en te stremmen*,
> *De Wichchelaar door zulk een zee moet zwemmen*,
> *En na zich nau kan halen zijnen voet.*

b. Geen kleine schrik beneep den Roomschen Raad, toen de maâr van de dood der *Gordianen* te *Rome* kwam, dewijl hen het gemoed van *Maximijn* niet onbekent was. In die verlegentheid vonden zy niets geraader noch nutter voor hen, dan twee gezaghebbers op hun eige hand te kiezen, die te gelijk zouden regeeren, op dat de macht, nu even gelijk zijnde, niet weder tot een tieranny vervoert zou worden. Zy vergaderden dan in den Tempel des *Kapitolijnschen Jupiters*, alwaar zy, na gedane omvraag, en met besluit der meeste stemmen, *Markus Celius Balbinus*, en *Markus Klodius Pupienus Maximus* tot Vorsten verkooren. Deze verkiezing behaagde echter

het krijgsvolk niet, schoon zy de stad met alle geregeltheid en deftigheid regeerden, en 't volk zich in hen verheugde, als zijnde vereert met Vorsten van Raadsheerlijken geslacht. Hunne gemoederen zwollen van spijt over de blijde toejuichingen des volks. Zy klaagden in 't heimelijk, dat de van hen verkorene Keizer van kant was geholpen, en dat'er nu regeerden, die van den Raad aangestelt waren. Ook vreesden de *Duitschen*, dat deze Keizers wel het voorbeeld van *Severus*, in 't ontwapenen van *Pertinax* moordenaars, mochten volgen. Dit heimelijk morren en wrokken openbaarde zich op het vieren der *Kapitolijnsche* speelen. Gemeenerhand rukken zy naer 't hof, en na dat de wachters, die aan de hofdeur stonden, geweeken waren, vatten zy *Balbinus* en *Pupienus* aan, rukken hen de klederen van 't lichchaam, en sleepen hen met alle schennis en smaadheid uit het Keizershof, slaan en beschimpen de Raadsheerlijke Keizers, met uitrukkingen van baarden en winkbrauwen, en allerhande bespottingen des lichchaams; in dezen staat wierden zy door de stad naer 't leger geleid, niet willende hen in 't hof ombrengen, maar levendig alle smaat aandoen, op dat ze zo veel te meer het leet zouden gevoelen: doch door de *Duitschen* hier in verhindert, hebben zy hen gedood, na dat ze aan 't geheele lichchaam mishandelt waren, waar na zy de lijken op den weg wierpen. Dus is *Balbinus* met *Pupienus* omgekomen in 't 238 jaar na *Christus* geboorte, na dat hy 60 jaaren geleeft, en ruim 11 maanden met *Pupienus* geregeert had. Zie *Herodianus* 8 B. 8 H. *Kapitolinus* in zijn leven.

Zijn penningen vertoonen, FIDES MVTVA AVGG. *Der Keizeren onderlinge Trouw*; CONCORDIA AVGG. *Der Keizeren Eendracht*; VICTORIA AVGG. *Der Keizeren Overwinninge*; PIETAS MVTVA AVGG. *Der Keizeren onderlinge Godvruchtigheid*; PROVIDENTIA DEORVM, *Der Goden Voorzienigheid*; LIBERALITAS AVGG. *Der Keizeren Mildheid;* P.M. TR. P. COS. II. P.P.S.C. *Opperste Priester*, *van Wijkmeesterlijke Macht*, *ten twedemaal Burgermeester*, *Vader des Vaderlands*, *door Raadsbesluit*, *&c.*

Vergeefs doet ge, o BALBYN, het uitgelaate Romen
Van hondertvoudige [a] slachtofferhanden stroomen,
Om dat gy 't godloos hooft van Maximyn beschouwt,
Wiens hand de Romer eer den rijksstaf had vertrouwt,
Die zelve hand, die hem den doodsteek heeft gegeven,
Kan u ook treffen, als gy waant gerust te leven.
Beef, als de kroon u 't hooft, en 't purper 't lijf verciert.
My dunkt ik hoor reeds hoe de krijgsknecht [b] mort en tiert,
Om dat ge als Keizer door den Raad ten troon zult treden.
Verlaat ze, en laat de stoel door Pupieen bekleden;
Maar neen, 't regeeren streelt uw adelijk gemoed:
Sta pal, hy naakt, die zich zal smetten met uw bloed.

XXXVII.
Markus Klodius Pupienus Maximus.

PUPIENUS, van den Raad by 't leven van Keizer *Maximinus* in den Tempel van den *Kapitolijnschen Jupiter* met *Balbinus* tot Keizer verklaart, is in 't 916 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 164 jaar na *Christus* geboorte te *Rome* gebooren.

Zijn *Vader* was MAXIMUS, een smid, of, zo andere willen, een karremaker te *Rome.* Zijn *Moeder*, PRIMA; uit een gering geslacht. Zijn *Oom*, PINARIUS; by wien hy opgevoed is: naderhand wierd hy aangenomen van eene PESCENNINA MARCELLINA, die hem als haar eigen zoon opgebracht heeft. *Kapitolinus.*

a. Nauwelijks hoorde *Pupienus* te *Ravenna* de dood van *Maximinus*, en dat die van *Aquileja* met hunne belegeraars vereenigt waren, en zich over zijn verheffinge tot Keizer verheugden, of hy rukt over de meiren, die, van den *Eridaan* en omleggende poelen vervult werdende, met zeven monden in de zee uitstorten, naer die stad, alwaar hy met open poorten ingehaald wierd. Na dat hy daar twee dagen met offerhanden bezig geweest was, liet hy ten derden dage al het krijgsvolk op een opene vlakte by een roepen, tot wien hy, op een veldheerlijke verhevenheid staande, aldus sprak: *Hoe vordelijk het u zy, dat gy u wel bedacht hebt, en met de Romeinen de zaak eens zijt, hebt gy door ervarentheid geleert, dewijl gy in plaats van oorlog, vreede hebt met de Goden, by welke gy gezwooren hebt; en dewijl gy nu bewaart den krijgseed, 't welk is de geheiligde geheimenis der Roomsche heerschappy: het is zo billijk, dat gy ook na dezen doorgaans 't zelve geniet, bewaarende uw trouwheid den Romeinen, en den Raad, en onze Keizeren, de welke door edelgeboorte, veele daaden, en lange geslachtry, gelijk als by vervolg, daar toe gesteegen zijnde, de Raad en volk verkooren heeft. Want het gebied is niet eenes mans eigen bezittinge, maar van ouds her den volke van Rome eigen, en in die zelve stad is 't geluk des Keizerrijks gelegen. Ons is nevens u aanbevolen de heerschappy te voeren, en bestieren. Dit doen met welvoegzaamheid, betamelijke geregeltheid, ontzag, en eerachting tot de Overheden, zal u een gelukkig en geenes dings gebrekkelijk leven verschaffen, en voorts alle andere menschen, zoo in verheerde landschappen, als steden, vreede, en gedienstigheid, jegens de Oversten. Gy zult naer uwe willekeur in uwe huizen leven, zonder in vreemde gewesten ongeval te lijden: en dat de Barbaarsche volkeren zich gerust houden, hebben wy te bezorgen. Want als'er twee Vorsten zijn, zullen de zaken binnen Rome des te lichter bestiert worden, als ook, indien 't de nood vereist, in uitheemsche gewesten, dewijl'er altijd een naer de gelegentheid lichtelijk by het noodige kan tegenwoordig zijn. Niemand van u denke dat'er eenige geheugenisse van 't voorleedene zal zijn, of by ons* (*want u is zulks geboden geweest*) *of by de Romeinen, en andere volken, dewelke verongelijkt zijnde, afgevallen zijn; maar daar zy vergevinge van alles, verbond van vaste vriendschap, en een eeuwige trouw van goedwilligheid en rekkelijkheid.* Zie *Herodianus* 8 B. 7 H.

b. De straalkroon, gehouden voor een cieraad der Goden, en voornamentlijk van *Febus* of de *Zon,* wierd aan *Pupienus* toegestaan, toen de *Maximynen* door een onverwacht voorval van hun eigen soldaaten vermoord waaren; dewijl de Romeinen zich inbeeldden dat de Goden voor den welstand der Keizers gestreden hadden, om dat *Pupienus* anders zonder deze uitkomst in een rampzaligen staat zou geweest hebben. Hy, zeg ik, was d'eerste dan, die ze door een vleizucht der Romeinen, als een vriend der Goden, droeg; want *Markus Aurelius* heeft ze niet dan na zijn vergoding gedragen. *Nero* namze, maar in zijn onbetemde moetwil, waar in hy alles gewyd en ongewyd ontheiligde. *Augustus* heeft ze niet gevoert, voor dat hy onder de Goden begon gerekent te worden. Aan *Cesar* wierd ze van den Raad, doch uit

vleizucht om hem goddelijke eer te bewijzen, en alleen in den Schouburg, toegekeurt. *Suetonius*, *Kapitolinus.*

c. Op wat wijze hy in 't 238 jaar na *Christus* geboorte, toen hy 70 jaaren geleeft, en ruim 11 maanden geregeert had, te *Rome* met *Balbinus* omgekomen is, heb ik op 't voorgaande blad vertoont. De grootste oorzaak van zijn dood was de begeerte der alleenheersching, en de onmededeelzaamheid der hooge machten, waar by de wrok van 't krijgsvolk kwam, om dat hy niet door hen, maar door den Raad tot Keizer verkooren was. Ook zou hy het dreigend ongeval ontkomen zijn, indien *Balbinus* hem, noch hy *Balbinus* niet mistrouwt had; want zo haast als *Pupienus* onderrecht was, dat de lijfschutbenden tot moorden aankwamen, besloot hy de Duitsche hulpbenden te ontbieden, die te *Rome* waren, en de weerspannelingen genoeg konden tegenstaan: maar *Balbinus*, denkende dat het eenig bedrog en loosheid tegens hem was, (want hy wist dat de Duitschen *Pupienus* gunstig waren) verbood zulks, zeggende, dat ze niet tot belet en tegenstand van de lijfschutbenden zouden aankomen, maar alleen om aan *Pupienus* de heerschappy te beschikken. *Herodianus* 8 B. 8 H. Niet tegenstaande de oneenigheden van deze Keizers, ontmoete my in 't *Kabinet* van *S. Schijnvoet* een penning van *Pupienus*, die twee zaamgevatte Rechterhanden vertoonde, getekent AMOR MVTVVS, AVGG. *Der Keizeren onderlinge liefde.* Vorder komen zijn Penningen byna met die van zijn Rijksgenoot overeen.

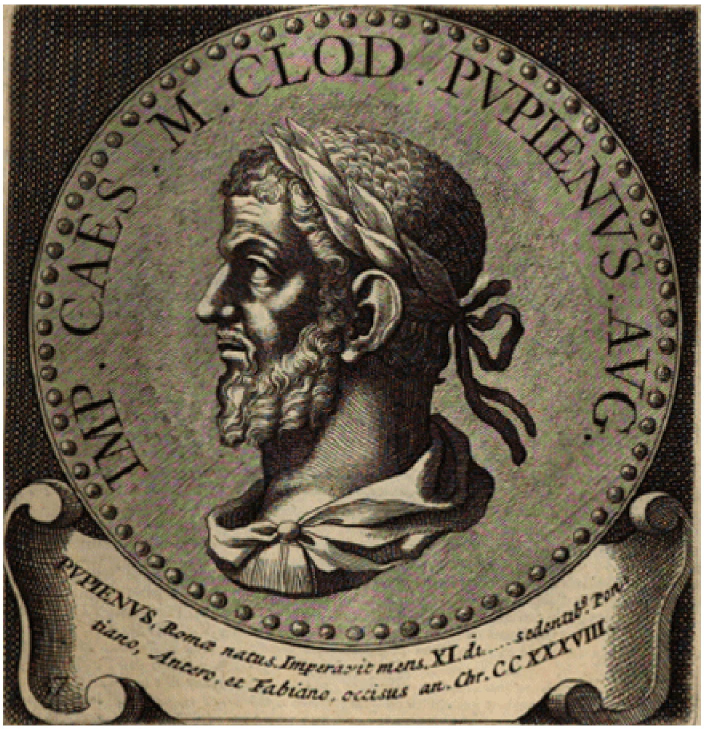

Zie PUPIENUS, die van trap tot trap geklommen,
Den hamer ruilde voor den staf der Keizerdommen,
En Aquileja van een heilig vuur ontstak,
Toen hy doorluchtig voor 't belang van Rome [a] sprak.
Een held, wiens iever en roemruchtige ooreloogen
Zijn bloed behaaglijk maakte in aller Duitschen oogen;
Ja zo het krijgsvolk hem verheven had ten troon,
En niet de Raad, men zou God Febus [b] zonnekroon
Hem niet alleen het hooft en 't zilvre hair zien cieren,
In plaats van palmen, en onwelkbre krijgslauwrieren,
Maar 't rijk beheeren, vry van ongeval en straf,
Tot dat hy afgeleeft doorluchtig daalde [c] in 't graf.

XXXVIII.
Markus Antonius Gordianus de III.

GORDIANUS de III, door het krijgsvolk te *Rome* in weêrwil van den Raad tot Keizer verklaart, toen zy *Balbinus* en *Pupienus* in den Tempel van den *Kapitolijnschen Jupiter* tot Keizers aannamen, is in 't 977 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 225 jaar na *Christus* geboorte te *Rome* gebooren. Zie *Herodianus* 7 B. 10 H.

Zijn *Vader* was, gelijk ik in 't beschrijven van *Gordianus* de II getoont heb, JUNIUS BALBUS, Outburgermeester te *Rome.* Zijn *Moeder*, METIA FAUSTINA, de dochter van Keizer *Gordianus* de I, gelijk *Herodianus* getuigt. Zijn *Vrouw*, FURIA SABINA TRANQUILLINA, de dochter van den staatkundigen *Misitheüs*, die hy in het twede jaar zijner regeeringe getrouwt heeft. Een schoone vrou, die hem op zijn veldtocht tegen de *Persiaanen* verzelde; doch te *Propontis* bleef, alwaar ze in de openbaare speelen zingende, den prijs behaalde: welke stad en al de steden van *Bithynien*, toen ze daar overleden was, haar als een naakte Godinne, met speeltuig in haar handen, op penningen afgebeeld, en in 't getal der Goden gezet hebben. Zijn *Zoon*, KLAUDIUS GOTHICUS, naderhand Keizer, die hy by een ongenoemde vrouw, doch in *Dalmatien* gebooren, geteelt heeft, gelijk *Viktor* bevestigt.

a. Toen hy in 't 4 jaar van zijn regeering getreden was, wierd het op den klaaren dag zo duister, dat geen mensch elkander kennen noch mijden kon, schoon op alle de hoeken der straaten in *Rome* licht gezet wierd: een naarheid heelovereenkomende met die van *Egipten*, toen *Moses* voor d'oogen van *Farao* den dag door 't zwajen van zijn staf in een nacht veranderde. *Kapit.*

b. Nauwelijks was *Gordianus* met een algemeene toejuichinge van den Raad en 't volk van *Rome* tot Keizer verklaart, of eenen *Sabinianus* zocht het rijk in *Afrika* aan zich te trekken, en verwekte door zijn grooten aanhang een gevaarelijken afval; doch *Gordianus* dempte wel haast dat blaakende oorlogsvuur door de wakkerheid van zijn Landvoogd in *Mauritanien.* Maar veel gevaarelijker was de opstand des *Persiaanzen* Koning *Sapor*, die met zijn oorlogsmachten in *Syrien* viel, *Antiochien* innam, en allerwegen het land verwoeste. Om dezen grooten vyand te keeren, besloot *Gordianus* in eigener perzoon tegen hem te veld te trekken. Alles wat tot dien oorlog vereischt wierd, was door zijn dapperen en staatkundigen Veldheer *Misitheüs* op 't spoedigste bereid, waar op de uittocht volgde. In *Mesopotamien* ontmoetten deze legers elkanderen, alwaar *Sapor* de nederlaag kreeg, en uit dat Landschap gedreven wierd. Van hier rukte *Gordianus* naer *Syrien*; alwaar hy *Sapor* dwong aan geene zijde van *Artaxata* te vluchten, waar op hy te *Antiochien* kwam. Van daar trok hy met zijn zegepraalend leger naer *Karthago*, dat hy, na dapperen tegenstand, innam, en de sterke stad *Nisibe* onder het gebied der *Romeinen* stelde: Om welke overwinningen hem de Raad beval, op zijn wederkomst naer *Rome*, zijn intocht zegepraalende over de *Persiaanen* te doen. Zie den voorgenoemden Schrijver. Een zijner penningen gedenkt deze treffelijke zege; vertoonende een voorstappend Verwinningbeeld, met lauwerkrans en palmtak, haar gewoonlijk toegevoegd; nevens dit byschrift: VICTORIA AUG. *Des Keizers verwinninge.*

c. De schoonvader en Veldheer van *Gordianus*, door wiens beleit hy *Sapor* en zo veel vyanden verslagen had; gelijk hy zelfs in een brief bekent, dien hy aan den Raad schreef, en dus van woord tot woord luide: *Na deze dingen, beschreve Vaders, die uitgevoert zijn, terwijl wy over den weg reisden, en die alle byzondere Triomfen waardig zijn, hebben wy, op dat ik veel dingen zamen knoope, ook de Persiaanen geworpen van den nek van die van Antiochien, die zy reeds voor 't Persisch staal, en Persiaansche Koningen en wetten gebogen had. Daar na hebben wy Karre en andere steeden onder het gebied der Romeinen gestelt. Wy zijn tot Nisibe toe*

gekomen: *en*, *indien de Goden willen*, *zullen wy tot Ktesifon toe komen*, *indien Misitheüs onze Veldheer en Vader*, *onder welkers beleit en bestiering wy deze dingen hebben volbracht*, *en de overgeblevene zullen volvoeren*, *maar leve. Het is derhalven uw plicht gebeden in te stellen*, *ons de Goden te beveelen*, *en Misitheüs te bedanken.* Loffelijk is dit door den Raad ook nagekomen; want hy vereerde *Misitheüs* veertig paerden, en een zegewagen met dit opschrift: MISITHEO. EMINENTI. VIRO. PARENTI. PRINCIPVM. PRAETORII. PRAEFECTO. ET. TOTIVS. VRBIS. TVTORI. REIP. S.P.Q.R. VICEM. REDDIDIT. dat is: *Aan Misitheüs*, *een uitsteekend Man*, *Vader der Vorsten*, *Opzichter van 't Hof*, *Beschermer der Gemeente heeft de Raad en 't volk van Rome dit gedenkteeken zijner deugd toegeëigent.* Deze doorluchtige man wierd in 't midden zijner overwinningen van zijn Geneesheeren, door toedoen van *Filippus*, vergeven, toen hy te *Nisibe* aan den bloedgang ziek lag.

d. Na de dood van *Misitheüs* verhief *Gordianus* tot Veldheer *Filippus*, doch tot zijnen ondergang, want deze verwaande *Arabier* trachtte zich door den moord zijner weldoender tot Keizer te verheffen. Hy liet heimelijk de voorraadscheepen te rug houden, waar door een groot gebrek in 't leger ontstond. Hier op strooide *Filippus* uit, dat *Gordianus* te jong en onbekwaam was om zo groot een rijk te bestieren, en het leger naer behooren te verzorgen, en dat men een bekwamer tot de wapenen, en voorzichtiger in beleid moest verkiezen. Terstond wierden de honger lijdende soldaaten oproerig, die *Filippus* tot Keizer verklaren; waar op *Gordiaan* uit last van dien tieran op den 31 *January* in 't 244 jaar na *Christus* geboorte gedood wierd, na dat hy 19 jaaren geleeft, en 6 jaaren geregeert had. *Herod. Kapit.*

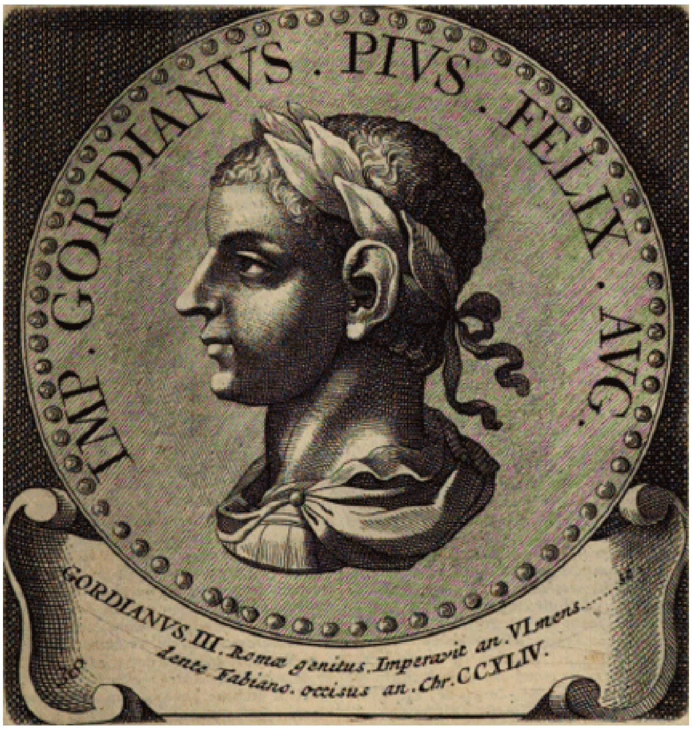

Is Rome Egipten, en rijst Moses uit het graf,
Die eer het licht verjoeg door 't zwajen van zijn staf?
Wat spelt die [a] naarheid u, o spruit der GORDIANEN,
Al ooreloogen, en rampzaalge staatsorkanen!
Hier klampt u Sapor, daar [b] Sabiniaan aan boord.
Wat zie ik lijken door den Persiaan vermoord!
Ontgrendel Janus, ga, gy zult noch Karres wallen
Verwinnen, en uw vaan zien op Nisibe brallen.
Gy hebt geen nood zo lang [c] Misitheüs noch leeft,
Die groote Veldheer, daar heel Persien voor beeft;
Maar als Filippus hem berooft van 't licht en 't leven,
Zal u dat monster, dat gy eer [d] verhieft, doen beven.

XXXIX.
Markus Julius Filippus.

FILIPPUS, van 't oproerig krijgsvolk in *Persien* tot Keizer verklaart, is te *Bostra*, een stad in *Arabien*, gebooren; doch op wat dag, of in wat jaar, melden geen schrijvers.

Zijn *Vader* was een Arabische struikrover, wiens naam, of die van zijn *Moeder* by niemand gevonden word. Zijn *Vrouw*, MARCIA OTACILIA SEVERA, van zommige, doch tegen allen schijn van waarheid, voor een gedoopte en Kristen Keizerinne geacht: by deze vrouw won hy MARKUS JULIUS FILIPPUS den II, naderhand Keizer, en op haar schoot, in 't paleis te *Rome*, na 't vermoorden van haar man, door de soldaten gedood. Dat deze Keizer geen *Moor*, gelijk de schrijvers zeggen, geweest is, toonen ons zijn Penningen, waar op hy, als de voorige Keizers, met afgeschooren hair en baard voor den dag komt. Van gelijke kan uit zijn Penningen niet bewezen worden, dat hy het gelaat van een *Moor* gehad heeft.

a. Toen *Filippus* van d'oproerige soldaaten voor Keizer verklaart was, droeg hy zich wrevelig tegen zijn weldoender, die daar over tegen de Hooftlieden klaagde, maar geen gehoor verkreeg. Hier op verzocht *Gordianus* met hem het rijk te deelen; maar te vergeefs. Daar na bad hy *Filippus* hem te willen geven het ampt van Overste der Lijfwachten, daar na dat van Hooftman: eindelijk verzocht hy alleen de behoudenis zijns levens; maar alles was vruchteloos, dewijl hy hem van eenige uitgezondene deed aanvatten, ontkleeden, en doodslaan. Doch nauwelijks was deze jonge en ongelukkige Keizer vermoord, of men zag zelfs d'oproerige soldaaten, herdenkende wat zy gedaan hadden, zijn dood beweenen. Eenige rechtten hem op de grenzen van *Persien*, by het Kasteel *Circeium*, een heerelijke begraafplaats op, met een gedenkschrift dat in *Grieksche*, *Hebreeuwsche*, *Latijnsche*, *Egiptische*, en *Persische* letteren aldus luide;

DIVO GORDIANO

VICTORI PERSARVM, VICTORI GOTHORVM, VICTORI SARMATARVM, DEPVLSORI ROMANARVM SEDITIONVM, VICTORI GERMANORVM: SED NON VICTORI PHILIPPORVM: dat is; *Aan den Vergooden Gordianus*, *Overwinnaar der Persen*, *Gothen en Sarmaten*; *Bevrediger der Roomsche oproeren*; *Verwinnaar der Duitschen: maar die de Filippen niet heeft kunnen verwinnen.* Zie *Kapitolinus. Ammianus* 23 B. 4 H.

b. Zie wat ik van dien doorluchtigen Veldheer op 't voorgaande blad gezeit heb.

c. De Kerkelijke Historyschrijver *Eusebius* zeit in zijn 6 B. 5 H. dat deze Keizer een gedoopte Kristen is geweest, en dat hy op een Paaschavond willende gemeenschap hebben aan de verborgentheden van *Christus* lichchaam, van een zekeren Bisschop in de vergadering tegen gehouden, en daar in niet toegelaaten wierd, voor dat hy eerst onder die geenen, die berouw van hun zonden hadden, gestaan had; dewijl niemand in de vergadering toegelaten wierd, ten zy hy eerst zijn zonden beleed, en stond met ontdekten hoofde en bloote voeten op een afgezonderde plaats; waar op hy dus voortgaat: *Men zeit dat hy lieffelijk ontfangen heeft*, *'t geene dat hem van den Bisschop gebooden wierd*, *en dat de Goddelijke vreeze in hem was*, *en hy heeft ons geloove met woorden en werken goetgevonden en geprezen.* Maar noch *Eusebius* noch *Origenes* verdient hier geloof: dewijl zijn daden en Penningen het tegendeel vertoonen; ja de Roomschgezinde Bisschop van *Marsilien*, de Heer *Koeffeteau*, spreekt over dit punt in zijne *Histoire Romaine*, aldus: *Zy*, *die tegen alle schijn van waarheid geschreven hebben*, *dat deze Arabier*, *moordenaar van zijn Vorst*, *en rover van dit groote rijk*, *een Kristen was*, *doen den Kristelijken Godsdienst geen groote eer aan. Zeker*, *men bespeurt in zijn leven niet een straal van Godvruchtigheid*, *maar alleen daaden*, *beter een Afgodendienaar dan een dienaar des waren Gods betamende. Dit maakt met recht by de Geleerden*

verdacht de brieven, die van den grooten Origenes aan hem en zijn gemalin Severa geschreven zijn. 't Is waarschijnlijk, dat ze verdicht zijn, om deze fabel een glimp te geven. Ook zou de Raad, zo zeer tot Afgodery genegen, indien dit waar geweest had, hem niet in 't getal der Goden gestelt hebben, gelijk zy hem en zijn zoon na hunne dood deeden Ook durft *Baronius* zeggen, dat hy, Kristen geworden zijnde, van Paus *Fabianus*, met zijn zoon gedoopt is; daar toe bewoogen door den Landvoogd *Pontius*, zo als hy stond in d'Eeuwspeelen om aan *Jupiter* te offeren, en dat ten dien einde zijn naam, uit nijdigheid van de Heidensche Schrijvers, verduistert is.

e. Voorts de *Dieren*, die op zijne Penningen (welke de gehoudene Eeuwspeelen betekenen, en dit opschrift hebben: SAECVLARES AVGG. *Der Keizeren Eeuwspeelen*) ons ontmoeten, zijn een *Leeu*, een *Panther*, een *Eland* (een penning van hem in 't Muntkabinet van *Dr. Smids* vertoont een *Hart*) een *Egiptisch Ibis*, een *Waterpaard*, &c. zijnde alle wilde beesten, in de tien achter eenvolgende dagen, van de Eeuwspeelen, den volke vertoont. Het zelve getuigt ook de *Mylpaal*, getekent MILLENARIVM SAECVLVM; *de duizendjaarige Eeuw*; gelijk ook *Rome* in de gedaante van een zittende Godinne, die in de eene hand een staf, en in de andere een Overwinningbeeld houd, getekent ROMAE AETERNAE, *Aan het eeuwig Rome.* Eindelijk is *Filippus* in het 1001 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 249 jaar na *Christus* geboorte, na veel wreedheid gepleegt te hebben, binnen *Verona* door zijn eigen soldaaten het hooft, met een houw, tot de tanden toe geklooft, en dus aan hem de moord van zijn Keizer en Weldoender vergolden, na dat hy 5 jaaren met zijn zoon geregeert had, waar na hy onder de Goden gestelt is. *Eutropius* 9 B. *Viktor.*

Dit 's hy, die gruwelijk zijn Keizer bracht om 't leven,
Een Vorst zo diep in 't hart van 't Roomsche volk geschreven,
Die hem uit tedre liefde, en waare oprechtigheid
Den hoogsten trap van eer in 't leger had [a] bereid:
Ja, 't is FILIPPUS, dien de hemel wou verheffen
Uit laagen staat, om met zijn donder weêr te treffen,
Om dus [b] Misitheüs te wreeken, wreed ontzielt.
Wat zegt ge [c] Eusebius, heeft die barbaar geknielt
Voor Godts altaaren? hoe, dat monster! neen, de [d] dieren
En andre beelden, die zijn kopre munten cieren,
Bewijzen dat hy nooit de Heilzon eerde, of bad,
Maar wel, dat hy zich heeft met heerlijk bloed beklad.

XL.
Markus Julius Filippus de II.

FILIPPUS de II, van zijn vader tot Medeheerscher verklaart en aangenomen, is in 't 989 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 237 jaar na de geboorte van *Christus* gebooren.

Zijn *Vader* was Keizer MARKUS JULIUS FILIPPUS, een *Arabier*: zijn *Moeder*, MARCIA OCTACILIA SEVERA, beide op 't voorgaande blad beschreven.

a. In dezen jongen Vorst heeft de *Deugd*, de *Manhaftigheid*, en een *ernstig gelaat* uitgeblonken. Noch belachchelijke tooneelspeelen, noch schersseryen, veel minder schimpredenen konnen hem tot lachchen bewegen; zelfs heeft men hem van 't vyfde jaar zijns levens tot de uure zijns doods nooit zien lachchen. Ook vertoornde en schaamde hy zich niet weinig, toen hy zag dat zijn vader in de Eeuwspeelen overluid uitschaterde; waarom hy, in zijn ziel daar over beschaamt, zonder hem te willen aanzien, terstond van hem weg ging. Van zijn *Deugd* gewaagt een zijner penningen, waar op hy te paerd gezeeten, als van eenige overwinning wederkomt, getekent VIRTVS AVG. *De deugd des Keizers.* Hoe heerlijk deze *deugd* is, en hoe groot haar lof, toont *Klaudianus* in zijn Lofgedicht op het Burgermeesterschap van *Mallius Theodorus*, waar in hy dus spreekt:

Ipsa quidem pretium virtus sibi &c.

dat is:

Deugd is haar eigen loon, die, veilig en ontslagen
Van 't heerschen der Fortuin, nooit werd ten top gedragen
Door tekenen van staat, nooit gunst verzoekt te leen,
Om luisterig te zijn, van 't juichende gemeen;
Op wie geen lof hecht, noch geen bystand heeft vermogen;
Die rijk is van zich zelve, en, t'elkens onbewoogen,
Als uit een hoogen burgt vast aanziet en veracht
't Bewegen en 't gewoel van 't menschelijk geslacht;
Wie tegen haaren dank steeds d'eer volgt op de hielen,
En minzaam vleid, en streelt: dat blijkt aan groote zielen,
De Burgermeesteren, getrokken van de ploeg,
En d' Amptenaars in 't veld gevonden, klaar genoeg.

Doch deze *Deugd* is, om recht te zeggen, *Manhaftigheid*; want geen andere *deugd* schijnt onder de benaaming van VIRTVS door de *Romeinen* op de penningen gebracht, daarom in mannelijke gestalte uitgebeeld, om dat hy mannelijk en sterk behoort te zijn die haar bezat. Ook betekent VIRTVS, indien men op de oorspronkleiding en betekening van dat woort ziet, zo in 't Grieksch als Latijn, *Manhaftigheid*: des ziet men op een penning van *Gordianus* by *Dr. Smids* een *Herkules*, die snel van zich kijkt, steunende met den eenen arm op zijn knots, hebbende den anderen op den rug geleit. Op een van *Maximianus* wringt *Herkules* een Leeu, voor de borst, met d'armen zamen. Op, een andere geeft de Keizer de hand aan 't beeld van de *Manhaftigheid*, om eenig verbod mede te bevestigen. *Karakalla*, *Trajanus* en andere te paarde gezeten, willen een ter nedergeworpen vyand overrijden, en met een werppyl treffen. De *Filippen* komen te paarde weder, als van eenige overwinning. Op een van *Gallienus* draagt het Mannenbeeld een krijgsspies, en legerteken. Op anderen een Overwinningbeeldje in de hand, om het einde hunner daaden te betekenen; op een van *Severus* word die Keizer een overwinningbeeldje in zijn hand houdende, van de *Manhaftigheid* gekroont. Op de

penningen van *Magnus Maximus* en *Honorius* zit de *Manhaftigheid*, als een gewapende krijgsheldinne, op een stoel, met een korten staf, of spies, in d'eene, en een wereldkloot in d'andere hand, onder de benaaming van VIRTVS ROMANORVM, *Manhaftigheid der Romeinen*; doch alle de andere zijn geteekent VIRTVS AVG. of AVGG. *Manhaftigheid des Keizers*, of *der Keizeren.* Van deze *Manhaftigheid* zingt *Horatius* in zijn 3 B. 2 Gezang aldus:

Virtus repulsae nescia sordidae. &c.

dat is:

Manhaftigheid kent in geen ding
Een ongeachte weigering,
En zal in alle zaken
Met heerlijke eere blaken.
Zy neemt geen Byl- of Bondelrecht,
Gelijk zy 't ook niet nederlegt,
Op 's volliks gunst, en winden,
Die 't wel of kwalijk vinden.
Manhaftigheid doet die 't verdien.
Het lot der sterfflijkheid ontvliên,
Langs ongebaande wegen
Ten hemel opgestegen.

b. In het twede jaar zijner regeering heeft hy met zijn Vader het duizendste jaar van *Romes* opbouwing, met een ongemeenen toestel, gevierd: de groote Renbaan en het Speelhuis van *Pompejus* scheen door 't ontzielen van 21 Olifanten, 10 Elanden, 10 Tygers, 60 Leeuwen, 30 Luipaarden, 10 Hyenen, 10 Kameelen, 20 Woudezels, 40 wilde Paarden, 1 Neushoorn, 1 Waterpaard, en 2000 Menschen in 't bloed te zwemmen; ja 't volk was zo bezig in 't spel t'aanschouwen, dat het drie dagen en drie nachten achter malkanderen zonder eeten, drinken of slapen, onder 't licht van een groote meenigte van ontstooke toortzen, doorbracht: door welke toortzen het heerlijk speelhuis van *Pompejus* in brand geraakte, waar van de vlam voort liep, en het beste deel der stad vernielde. Zie *Pomp. Letus.*

c. Nauwelijks hoorde de Roomsche Lijfschutbende te *Rome* den moord van den ouden *Filippus*, of zy vermoorde hem in 't 249 jaar na *Christus* geboorte, na dat hy 12 jaaren geleeft, en 5 jaaren met zijn Vader geregeert had.

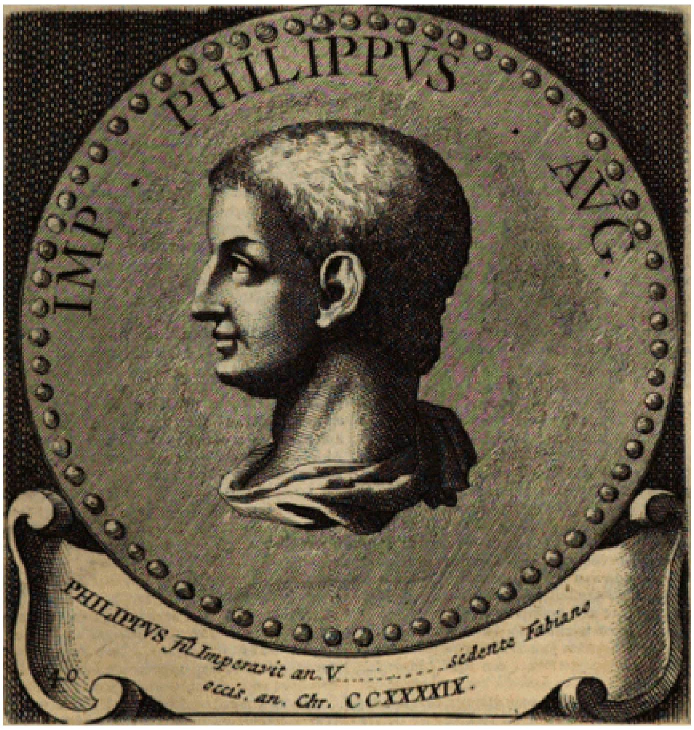

Hoe, twijffelt ge aan het beeld dat voor uw oogen staat?
Het is FILIPPUS zelf, wiens zedige gelaat
Elk een doet twijffelen, of hy, zo jong gebooren,
Zijn ziel kan offren aan de [a] deugd, en steeds zijn ooren
Haar lessen leenen, wijl zijn [b] vader, wreed en laf,
Die had verbannen van zijn wieg tot aan zijn graf.
Ja, 't is die jongeling, wiens onbesprooke leven,
En vorstlijke imborst tot de sterren wierd verheven;
Doch die, wanneer het volk in Mesien verwoed
Zijn handen smette met zijn vaders haatlijk bloed,
Door wien ook Gordiaan weleer was omgekomen,
Rampzalig wierd [c] vermoord in 't hofpaleis van Romen.

XLI.
Kneus Messius Quintus Trajanus Decius.

TRAJANUS DECIUS, van de Legioenen in *Mesien*, onaangezien hy groote weigeringen deed, tegen de *Filippen* tot Keizer opgeworpen en aangenoomen, is in 't 946 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 202 jaar na *Christus* geboorte in *Nederhungaryen*, toen *Pannonia Bubalia* genoemt, gebooren. *Eutropius* 9 B. *Aurelius Viktor.*

Zijn *Vader* en *Moeder* waren uit een treffelijk geslacht gesprooten, en aanzienelijke luiden in *Pannonien*; doch werden van geen Schrijvers genoemt. Zijn I *Vrouw* was SALUSTIA BARBIA ORBIANA; de dochter van de eerste *Salustia Barbia Orbiana*, vrouw van *Alexander Severus.* Zijn II *Vrouw*, HERENNIA ETRUSCILLA; over welke by de Verzamelaars der Roomsche Munten groote oneenigheid is; want eenige houden haar voor de dochter van *Trajanus Decius*, zommige voor de Vrouw van *Hostilianus*, andere voor de Vrouw van *Volusianus*; van my echter voor de Vrouw van *Trajanus Decius* gehouden, om dat de ruggestukken zijner penningen haar beeltenis vertoonen. Zijn I *Zoon*, QUINTUS HERENNIUS ETRUSKUS MESSIUS DECIUS, naer zijn Moeder dus genoemt: gehuwt aan *Tryfena*, de dochter van *Severus Hostilianus*, en de zuster van *Valens Hostilianus Messius Quintus*: zie zijn bedrijven en rampzalig omkoomen op fol. 190. Zijn II *Zoon*, KNEUS VALENS HOSTILIANUS MESSIUS QUINTUS; van andere voor den aangenoomen zoon, ja voor den schoonzoon van *Trajanus Decius* gehouden. O hoe twisten de Opsluiters der Roomsche gedenkpenningen! Zie zijn bedrijven op fol. 192.

a. Niet alleen wierd hem om zijn doorluchtige oorloogen de Bynaam van *Trajanus* gegeven, maar ook die van *alder besten Prins*, om dat hy in de Burgerlijke regeering zich loffelijk kweet, en de welvaart des rijks voor zijn voornaamste aangelegentheid en oogmerk hield. Ook verkreeg hy de vryheid en het recht om een zaak, over welke nu alreeds viermaal geoordeelt was, ten vyfdenmaal weêr te moogen voorbrengen, een recht, waar mede weinig Keizers begiftigt zijn geweest. Zie *Pomponius Letus.*

b. Nauwelijks was hy van den Raad, aan wien zijn deugden genoeg bekent waren, in 't Keizerdom bevestigt, of hy nam zijn Zoon *Quintus Herennius Etruskus Messius Decius* voor Medeheerscher aan, waar na hy met zijn oorlogsmachten den *Persiaan* onder d'oogen zag: op welke tocht hy zo voorspoedig was, dat hy niet alleen een treffelijke zege behaalde, maar ook alle de oproeren in de Oostersche landen stilde. De gedachtenisse van deze zege ziet men op een zijner penningen in 't *Muntkabinet* van *S. Schijnvoet.*

c. Hy bracht de waardigheid van 't Tuchtmeesterschap weder in 't gebruik, en vergunde den Raad, tot dit ampt te mogen verkiezen den geenen, dien men daar toe het bekwaamst zoude oordeelen; die daar op met hem *Valerianus*, naderhand Keizer, met gemeene bewilliging aanstelde, en volle macht over 't leven en zeden des Raads en des volks gaf, als zijnde de oprechtste man zijns tijds. Zie den voorgenoemden schrijver.

d. Deze penning, my vereerd door den Heer *Pieter Willink*, vertoont twee vrouwen, wel gekleed, met een afhangend hooftdekzel op 't hooft, gevende malkanderen de hand, daar ze een krijgsteken in geslooten houden, getekent PANNONIAE, *de Pannonien.* Ook vertoont ons een ander by genoemde *Smids* de *Geleigeest of Genius*, wiens gantsch lichchaam naakt is, doch van zijn schouders hangt een licht kleed af; hebbende op 't hooft een verheven maat, en een krijgsteken achter zich, getekent GENIVS EXERCITVS ILLVRICIANI *Geleigeest van het heir geplaatst in Illirien*; berucht by de schrijvers, als *Herodianus* 2 B. 35 H. *Tacitus*, 3 Jaarb. 7 H. en 2 Hist. 85 H. Deze *Natuurgod, Teel- of Geleigeest*, zeit *Gellius*, *is een Zoon der Goden*, *en een Vader der Menschen, uit wien alle menschen geteelt worden*; *en daarom word*

hy mijne Genius, of Teelgeest *genoemt*, *om dat hy my geteelt heeft.* Weder gevoelt'er *Censorinus* dit af: *de Genius is zo onze gedurige waarnemer*, *dat hy niet een stip van ons afwijkt*, *maar van 's moeders buik af*, *tot den laatsten dag onzes levens ons vergezelschapt.* Ook zeit *Servius* aldus: *De Ouden noemden Genius den Natuurgod van elke plaats*, *of zaak*, *of mensch.* Deze woorden van *Servius* worden door verscheide penningen bevestigt; waar op men leest GENIO AVGVSTI, *Aan den Geleigod des Keizers*, en GENIO POPVLI ROMANI, *Aan den Geleigod des Roomschen volks.* Een ongemeene achting hadden de *Romeinen* voor dezen *Genius*; ja men was gewoon den zwaarsten eed by den *Genius* des Keizers te zweeren. Het offer dat men zijn Godheid toewijde was een stier, gelijk een opschrift van een kerkbelofte voor *Nero* betaalt, op 't einde met deze woorden bevestigt, GENIO IPSIVS TAVRVM, *Aan zijn Geleigeest een Stier*; doch *Varro* en *Censorinus* zeggen, dat de heiligdommen aan hem met *Wyn* en *Bloemen* volvoert wierden, en dat de Ouden voor een gewoonte hadden hunne handen op den dag hunner geboorte van slagting en bloed af te houden, om niet op den dag, waar in zy eerst het licht ontfangen hadden, dat aan anderen te beneemen.

e. Hoe onder hem de zevende Hooftvervolging tegen de *Kristenen* geweest is, zal ik in 't beschrijven van zijn zoon *Hostilianus* toonen. Hy is in 't 252 jaar na *Christus* geboorte, tegen de *Gotthen* oorloogende, en door *Gallus* verraden zijnde, met zijn paard in een moeras verstikt, waar uit hy nooit weêr te voorschijn kwam, na dat hy 50 jaaren geleeft, en 2 jaaren en 2 maanden geregeert had. *Eutr.*

Dit 's DECIUS, die om zijn loflijke oorlogsdaân
Van Romes Raad verkreeg den [a] bynaam van TRAJAAN:
Een Vorst, die 't machtig rijk van [b] Persien deed beven,
Toen hy den Romer had zijn [c] wetten voorgeschreven.
Hoe teêr wierd hy bemind, geëert, geviert, geacht!
Ja heel Pannonien, dat hem heeft voortgebracht,
Braveert den tijd noch op zijn [d] munten, opgetoogen
Van blijdschap, wijl het straalt zo heerlijk in elks oogen.
Godts bruid [e] alleen ziet hem met nijdige oogen aan,
Godts bruid, aan wie hy dorst zijn haviks klauwen slaan,
Waar op de Scyt, genoopt door 's Hemels wraak en tooren,
Hem met zijn oorlogsmacht in een moeras deed smooren.

XLII.
Quintus Herennius Etruskus Messius Decius.

ETRUSKUS DECIUS, van zijn Vader *Trajanus Decius* tot Medeheerscher aangenoomen, is in 't 980 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 228 jaar na *Christus* geboorte gebooren.

Zijn *Vader* was Keizer KNEUS MESSIUS QUINTUS TRAJANUS DECIUS, hier voor beschreven, en na zijn dood van den Raad onder de Goden geplaatst *Eutropius* 9 B. Zijn *Moeder*, HERENNIA ETRUSCILLA; naer wien hy *Herennius Etruskus* genoemt wierd. Zijn *Broeder*, KNEUS VALENS HOSTILIANUS MESSIUS QUINTUS: zie van hem op 't volgende blad. Zijn *Vrouw*, TRYFENA; de dochter van *Severus Hostilianus*, en de Zuster van *Valens Hostilianus Messius Quintus de jonge.* Of hy kinderen gehad heeft weet men niet, dewijl geen schryvers daar gewag van maken, en eenparig stil zwijgen.

a. Hoe wreed *Filippus* van alle de schrijvers afgemaalt word, ontmoete my echter in 't doorbladeren van *Suetonius* een wreedheid van *Augustus*, die zijne, en alle wreedheden van Tierannen te boven gaat, en onze opmerking wel waardig is; te meer, dewijl de goedertierentheid van *Augustus* van alle de schryvers tot den hemel toe verheven werd, en *Seneka* in 't 1 B. 9 H. der *Gerustheid* het gunt hy aan *Kneus Kornelius Cinna den Grooten* bewees, met onsterfelijken ink heeft geschreven. Toen *Augustus*, met *Markus Antonius* en *Lepidus* een verbond opgerecht hebbende, den *Filippischen* oorlog in twee veldslagen ten einde bracht, vond men onder de gevangenen veel aanzienelijke mannen, die, wyl zy moesten sterven, om begravenisse baden, waar op hy dus antwoorde; *uw begravenisse zal in de macht en aan het believen der vogelen staan.* Maar, o ongehoorde wreedheid! als onder anderen ook een zekere vader en zoon voor de behoudenisse hunner levens hem baden, geboot hy hen te looten, of tegen malkanderen te vechten. De vader hem zelve om te vechten aanbiedende, wierd van zijn zoon gedood, die, herdenkende wat hy gedaan had, en ziende zijn vader sterven, zich op dat oogenblik, voor de oogen van *Augustus*, met een gewillige dood ombracht. Deze wreedheid was zo haatelijk in d'oogen van alle de andere gevangenen, waar onder zich ook *Markus Favonius*, die groote navolger van *Katoos* deugden, bevond, dat zy *Antonius* eerbiedig groetten, en *Augustus* met zwaare scheldwoorden lasterden. *Suetonius* 2 B. 13 H.

b. De *Gotthen*, van zommige ook *Geten* en *Scyten* genoemt, tot een groot volk aangegroeid zijnde, waaren genoodzaak, dewijl hun vaderland hen te klein viel, naer andere landen om te zien. Eerst vervulden zy byna alle de landen in 't *Noorden.* Hun sterke leden, grove zeden, en wreed aanzien deed ieder voor hen beven. Niemand durfde op hun aankomst stand houden, waar door de landen en steden verlaten wierden, en woest bleven leggen. Om de paalen van hun gebied noch verder uit te zetten, rukten zy met een machtig leger naer *Thracien*, en ontzaagen zich niet de *Romeinsche* steeden, ontrent den *Donauw*, aan te tasten, en deerelijk te verwoesten. Om dit dreigend oorlogsvuur in zijn geboorte te smooren, trok *Trajanus Decius*, en zijn zoon *Etruskus Decius* tegen hen op. Voorspoedig lieten zich hunne zaaken in den beginne aanzien, dewijl de *Gotthen* door hen op de vlucht gedreven wierden, en zy hen den bekoomen roof weder ontweldigden. Deze nederlaag stond de *Gotthen* op dertig duizend mannen. Weinig wierd dit verlies by hen geacht, dewijl hunne oorlogsmachten in ontrent driemaal honderd duizend mannen bestonden. Na eenige dagen vertoevens trokken deze twee machtige volkeren elkanderen weder onder 't gezicht. Onbeschrijvelijk was de aanval der *Gotthen*, en de moed der *Romeinen*, die echter het woeden van dien aanval niet

konden wederstaan, en allengskens te rugge deinsden. Bloedig was die slag, en doodelijk voor de *Romeinen*, die genoeg te doen hadden om de ontbloote deelen hunner lichchaamen met hunne schilden voor de pylen der *Gotthen* te dekken; doch toen de *Gotthen* als verwoede menschen op hen invielen, waren zy gedwongen hun geweer weg te werpen, en te vluchten. Wat zeg ik vluchten? De verbaastheid der *Romeinen* was zo groot, dat zy in onorde geraakt zijnde, elkanderen ter neêr wierpen, vertraden, en schadelijker waren dan de vyanden zelfs. Grooter onheil was nooit den *Romeinen* overgekomen, dewijl by na hun geheele krijgsmacht sneuvelde, nevens den Keizer *Trajanus Decius*, die met zijn paard in een moeras verstikte, daar hy nooit weêr uit te voorschijn kwam. Ook wierd zijn zoon *Etruskus Decius* met een pijl doorschooten. Aldus einde deze jonge Keizer in 't 252 jaar na *Christus* geboorte zijn leven, na dat hy 24 jaaren geleeft, en 2 jaaren en 2 maanden met zijn Vader geregeert had; waar na hy van den Raad vergood is. Zie *Eutropius*, *Orosius*, enz. Zijn Penningen, verbeelden niets ongemeens, noch aanmerkens waardig.

c. Zommige schrijvers gelooven, dat *Gallus*, begeerig om zelf Keizer te zijn, eenige zijner geheime vrienden, en medeverraders naer de *Gotthen* zond, die hen de middelen openbaarden, waar door zy het Keizerlijk heir zouden kunnen verstrikken. Deze waren, een gedeelte van hunne oorlogsmachten te laten verslaan; daar na moesten zy de Keizers *Decius* en *Etruskus* met de zijne in hunne laage by 't moeras zien te lokken, 't geen ook geschiedde. Zie *Viktor* van de Keizers 2 deel.

Hier ziet ge ETRUSKUS, ja dit is die jongeling,
Die 't machtig rijksgebied om zijne deugd ontfing,
Toen Vorst Trajanus, zijn doorluchte en groote vader,
Den troon betrad, noch warm van 't bloed van een [a] verrader,
Die eer zijn Keizer had doen stikken in zijn bloed,
En niet geheerscht heeft, maar als een tieran gewoed.
Hoe edelmoedig drong die held, met d'oorlogsvaanen
Van Rome, door het heir der dappre Persiaanen!
Hoe fier greep hy den Gotth, ontrent den [b] Donauw, aan!
Daar hy beneepen, en van [c] Gallus schelms verraân,
Na dat hy 's vyands bloed als stroomen had vergooten,
In 't hevigst van den strijd wierd met een pyl doorschooten.

XLIII.
Kneus Valens Hostilianus Messius Quintus.

HOSTILIANUS, van zijn Vader Keizer *Trajanus Decius* tot Medeheerscher aangenoomen, is by na van al de schrijvers vergeten; des weet men niet in wat plaats, op wat dag, of in wat jaar hy gebooren is.

Zijn *Vader* was Keizer TRAJANUS DECIUS. Zijn *Moeder*, HERENNIA ETRUSCILLA. Zijn *Broeder,* Keizer ETRUSKUS DECIUS; alle hier voor beschreeven. Of hy *Vrouw* of *Kinderen* gehad heeft weet men niet, dewijl de schrijvers eenparig stil zwijgen.

a. Terwijl *Trajanus Decius*, *Etruskus*, en *Hostilianus* te gelijk de *Romeinen* regeerden, wierd de zevende Hooftvervolging tegen de *Kristenen*, doch meest door den wreveligen aard, en het ophitzen van *Hostilianus*, uitgevoerd. De doodwijzen, die zy tegen de *Kristenen* in 't werk stelden, gingen de wreedheid zelfs te boven. Vele wierden met heet pik of teer overgooten: zommige by een langzaam vuur gebraden: andere gesteenigt: noch andere met scherpe pinnen in 't aangezicht en d'oogen gestooken: eenige tegen steenrotzen verplet, of van een hooge plaats te bersten geworpen. Die trok men met kromme haken van een. Andere wierden in scherven van gebrooke potten gewentelt, op roosters gebraden, of voor de wilde dieren geworpen. Gods bruid scheen door die zware vervolging te zieltoogen, dewijl veele haar verlieten, en, uit schrik dier pijnen, zich weder tot het Heidendom overgaven. Onder de standvastige navolgers van den onwrikbaren voorganger, den Heere CHRISTUS, was niet een van de minste *Babylas*, Bisschop der Kerke *t'Antiochien.* Hy gevangen genomen, en aangeport zijnde den Afgoden offerhande te doen, heeft niet alleen zulks geweigerd; maar ook ieverig de waarheid der Kristelijke Leere verdedigt. *Het betaamt een Herder niet*, zeide hy tegen zijn aanporders, *zijne schaapen te verlaaten*: *ook wil ik niet afwijken van den almachtigen* Godt, *om my te begeven tot valsche Afgoden.* Toen hy met zijn drie zoonen naer de gerechtsplaats wierd gevoerd, reeds tachtig jaaren oud zijnde, riep hy tegen de omstanders: *Ziet hier my*, *en de kinderen*, *my van Godt gegeven.* Nedergeknielt zijnde om onthooft te worden, waren dit zijn laatste woorden: *Begraaft my doch niet zonder deze Ketenen*, *op dat ik ten jongsten dage mijn cieraad niet ontbeere*, *en elk die paarelsnoeren beschouwe.* Niet minder standvastig was een oude Maagd, *Apollonia* genoemt: deze wierd door geweldige vuistslagen al de tanden uit haar mond gebrooken, daar na voerde men haar naer een groot vuur; met aanzegginge; dat men haar, indien zy CHRISTUS niet vloeken, en *Jupiter* offeren wou, daar in tot asche zou verbranden; doch zy antwoorde met een uitsteekende kloekmoedigheid: *Liever wil ik*, JESUS *aanklevende*, *dit tijdelijk leven verliezen*, *met eeuwige behouding mijner ziele*; *als*, JESUS *verlaatende*, *mijn ziel eeuwig verliezen*, *met behouding van dit korte tijdelijk leven.* Dit gezeit hebbende, rukte zy haar uit de handen der gerechtsdienaars, en sprong vrywillig in 't vuur, daar zy haar meê gedreigt hadden. Wat zeg ik van *Metranus*, *Kointha*, *Julianus*, *Eunus*, *Makarius*, *Epimachus*, *Alexander*, *Ammonaria*, *Merkuria, Dionisia*, *Heron*, *Arsinus*, *Isidorus*, *Dioscorus*, en duizend andere getrouwe belijders en belijdsters van onzen Zaligmaker, die te *Alexandrien* en elders om het geloove gemartelt zijn, en met het storten van hun bloed de eeuwige kroon des levens in den hemel zich eigen gemaakt hebben? 't Lust my de eige woorden van *Dionysius*, aan *Fabianus*, Bisschop *t'Antiochien*, geschreven, hier by te voegen: *Daar was niet een van de onzen*, *die op den weg vry was*, *noch ons wierd niet toegelaaten op de straaten te gaan*; *ja zelfs by nacht ging men niet zonder gevaar uit zijn huis*: *want als iemand van de onzen in 't openbaar kwam*, *verwekte zulks een oproer en geroep onder 't volk*, *alzo men die geen*, *die van den volke gezien wierd*, *by de voeten door de stad sleepte*, *en in 't vuur verbrande. Wanneer*

nu dit kwaad vermeerderde, *ontstond'er schielijk onder de vervolgers een razende oproer*, *die tot een doodelijk gevecht uitbarste*, *in welke tweedracht wy een weinig rust genooten. Maar die kalmte duurde niet lang*; *want in weinig dagen wierden de wreedste beveelen der Keizers gezonden*, *door welke een onuitspreekelijke verwoedheid tegen ons in 't werk gestelt is*; *alzo dat het woord vervult wierd*, *'t welk te vooren van den Heere gesprooken was*, zo 't mogelijk waare, zo zouden ook de Uitverkorene mishandelt worden. *De beveelen verschrikten ieder zo zeer*, *dat zommige Edelen*, *die Kristenen waren*, *hen van zelfs en ongeroepen overgaven om hunnen Zaligmaker te verzaken. Eenige door de Rechter ontboden*, *andere door hun buuren aangebracht en beschuldigt hebben zich gehaast tot den dienst der Afgoden. Wederom andere gingen al bevende en heel verbleekt*, *zo dat het meer scheen dat ze zelfs zouden geoffert worden*, *dan dat zy den Afgoden zouden offeren.* &c. Zie *Eusebius* in 't 6 B. van zijn Kerkelijke Historie het 29 en 30 H. Deze *Hostilianus* is van *Gallus* vermoord, na dat hy eenigen tijd met hem en zijn Vader *Trajanus Decius* geregeert had, gelijk *Viktor* en *Pomponius Letus* getuigen.

Zijn Penningen zijn met deze opschriften getekent: MARTI PROPVGNATORI, *Aan Mars de Voorvechter*; VERITAS AVG. *Keizerlijke Overvloed*, &c.

Dit 's meede een zoon van dien rampzaligen Trajaan;
Doch die niet waardig is in dezen rang te staan,
Dewijl HOSTILIAAN, geduurende zijn leven,
Nooit iets dat loflijk is, en edel, heeft bedreven.

Door zijn [a] ophitzing wierd de schrandre Babylas,
Die t' Antiochien 's volks waarde Bisschop was,
Gemartelt, om dat hy Gods naam, met duizend tongen,
Had uitgebreid, en van zijn heerlijkheid gezongen.
Die groote Martelaar, wanneer hy vaardig stond
Te sterven, sprak aldus, met zijnen kuischen mond:
Begraaft my niet, als met deze aangenaame keten,
Op dat ten jongsten dage elk mijn cieraad mag weten.

XLIV.
Kajus Vibius Trebonianus Gallus.

GALLUS, door 't krijgsvolk in 't leger, ontrent den *Donauw*, na 't omkomen van *Trajanus Decius*, tot Keizer verklaart, is in 't 955 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 207 jaar na *Christus* geboorte te *Rome* gebooren.

Zijn *Vader* en *Moeder* zijn by de Roomsche schrijvers niet bekent; doch men weet dat het aanzienelijke luiden geweest zijn. Zijn *Vrouw*, HOSTILIA SEVERA, de zuster van *Valerius Hostilianus*, hier voor beschreven: een deugdzaame Keizerinne, die van al de schrijvers vergeeten is; over welke onachtzaamheid ik my in 't beschrijven van *S. Schijnvoets* Muntkabinet der Roomsche Keizers en Keizerinnen aldus liet hooren;

Hier is mijn dichtnimf met Severa *weêr benart.*
O Schrijvers, waarom boort ge een edle ziel door 't hart?
Waarom vergeet gy die doorluchte Keizerinne,
Dat voorbeeld van de deugd, en Gallus *gemalinne?*
Hoe, heeft een geile hoer uw schrijflust meêr bekoort,
Of, die haar egemaal en Keizer heeft vermoord,
Als een, die waardig was, door uw geleerde boeken,
Het uiterste einde van de wereld te bezoeken?
Hebt gy de deugd, en haar vermogen, wel gekent?
Neen: want Severa, *die ge onteerde, en hebt geschent*
Door zwijgen, zou dat klaar en onweêrzeglijk toonen.
Niet kunt ge als gruwelen vereeuwigen, en kroonen.

Dit mijn zeggen blijkt middagklaar; want *Livia*, *Messalina*, *Agrippina*, *Sabina*, *Faustina* en andere, die de snoodste gruwelen bedreven hebben, zijn van de schrijvers vereeuwigt, en wijtloopig beschreven: daar wy van deze *Hostilia Severa* niets weten, als dat zy in 't 1 jaar van *Gallus* regeering gesturven is, Een van haar Penningen vertoont *Venus* met een appel in d'eene, en een palmtak in d'andere hand, leunende met de slinker elleboog op een pilaar, getekent VENERI VICTRICI, *Aan Venus de Verwinster.* Zijn *Zoon*, KAJUS VIBIUS VOLUSIANUS; van zijn Vader tot Medeheerscher aangenoomen: zie van hem breeder op 't volgende blad.

a. Nauwelijks had *Gallus* het verstrooide leger der *Romeinen*, door de *Gotthen* geslagen, weder by een vergadert, of men beraadslaagde in 't veld een nieuwen Keizer te verkiezen, alwaar zy hem, eertijds door *Decius Trajanus* tot Veldheer aan de *Mesiaansche* grenzen gemaakt, tot navolger van den rampzaligen *Decius* verklaarden; welke keur daar na van den Raad aangenomen is, gevende hem den naam van *Augustus.* De verbaastheid, veroorzaakt door het zegenpraalend heir der *Gotthen*, stond echter in de ziel van 't *Romeinsche* leger geprent; des oordeelde *Gallus*, dat hem niet raadzamer was om zich in zijn wankelenden staat te vesten, dan den vreede van de *Gotthen* te kopen, 't geen hy ook voor een zekere jaarelijksche schatting deed. Te meer besloot hy daar toe, om door dat middel zijn belofte aan hen te houden. Dus wierd *Rome*, eer gewoon op de nek der Koningen te treeden, door hem tot een jaarlijksche schattinggeefster der *Gotthen* gemaakt. Niet lang liet hy zich in 't veld zien, maar begaf zich met zijn zoon, en noch overgeblevene oorlogsmachten naer *Rome*; alwaar hy, in plaats van het belang der volkeren ter harte te nemen, zich aan de ledigheid overgaf, en zorgeloos leefde. De *Gotthen*, op hunne zege hoogmoedig, hielden niet lang het gemaakte verbond, en, met de beloofde schatting niet te vreden, rukten hunne oorlogsmachten door *Thessalien*, *Macedonien* en *Thracien*, alwaar zy alles plonderden, en ellendig

verwoestten. Deze rampzalige toestand der zaaken noopte het onverwinnelijk hart van *Emilianus*, Oversten der *Hungarische* Oorlogsmachten, om deze volkeren 't hooft te bieden. Uit eigene beweeging rukt hy dan met zijn krijgsknechten tegen hen aan. Bloedig was de strijd, en doodelijk voor de *Gotthen*, dewijl het grootste gedeelte van hun leger geslagen wierd, en de overgeblevene gedwongen waren weder naer hun land te keeren. De zorgeloosheid van *Gallus* was ook oorzaak dat de *Persiaanen* in *Asie* vielen; *Mesopotamie* plonderden, en *Syrien* in trokken; alwaar zy *Antiochien*, het twede *Rome*, na een hartnekkig gevecht, innaamen. Nu scheen *Gallus*, begraven in zijne zorgeloosheden en wellusten, te ontwaken, dewijl het zijn eigen staat begon te raken; want het loffelijk bestaan van *Emilianus* had der *Romeinen* oogen geopent, die, de achteloosheid van *Gallus* vloekende, dezen dapperen Oversten voor Keizer aannamen. Hy trekt dan zijn legermachten, toegerust om den *Persiaan* het hooft te bieden, by een, om dezen van 't krijgsvolk opgeworpen Keizer te dempen; doch hy van elk gehaat, en 't volk zich te zwak bevindende, wierd van zijn eige soldaaten aangetast en vermoord, waar na zy zich aan *Emilianus* overgaven. Dit geschiede in 't 254 jaar na *Christus* geboorte, na dat hy 47 jaaren geleeft, en 2 jaaren, 6 maanden en 6 dagen geregeert had. Zie *Viktor*, *Pomponius Letus.* Zijn aankomst te *Rome*, ziet men op een zijner Penningen, vertoonende den Keizer met zijn zoon te paarde, die, op den voorgang van een Overwinningbeeld, van de krijgsknechten met legerstanders gevolgt worden; getekent ADVENTVS AVGG. *Aankomst der Keizeren.* Wie moet zich niet verwonderen, als hy leest op de Penningen van dezen Keizermoordenaar, en die het Roomsche rijk door zijn zorgeloosheid ellendig van de *Gotthen*, *Persianen*, &c. liet verwoesten, FELICITAS PVBLICA, *De algemeene Gelukzaligheid*; VIRTVS AVG., *De deugd des Keizers*; PIETAS AVG. *De godvruchtigheid des Keizers*, &c.

Beef snorkend Rome, 'k zie uw hoogheid eindlijk bukken:
Gy, die uw machten eer kost door de weereld rukken,
En rijken ketenen aan rijken, moet, o schand!
Nu [a] GALLUS op uw troon den staf zwaait met zijn hand,
In plaats van anderen te trotzen, zuchten, beven,
En aan de Gotthen een gehaate schatting geven.
Waar is de krijgsknecht nu, vermaard door euveldaân
En moorden? waar? kan hy die pest TREBONIAAN
Noch dulden, daar hy ziet de dappre Persiaanen
Mesopotamien verwoesten, en hun vaanen
In 't Oosten planten? hoe, verslapt nu d'oude moed?
Neen: daar zwemt GALLUS in zijn uitgestorte bloed.

XLV.
Kajus Vibius Volusianus.

VOLUSIANUS, van zijn Vader Keizer *Gallus* tot Medeheerscher aangenoomen, is byna van alle de schrijvers vergeeten; des weet men niet in wat plaats, op wat dag, of in wat jaar hy gebooren is.

Zijn *Vader* was Keizer KAJUS VIBIUS TREBONIANUS GALLUS, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, HOSTILIA SEVERA: zie op het voorgaande blad. Of hy getrouwt geweest is weet men niet, dewijl men daar niet van aangetekent vind.

a. Het weinige, dat van dezen *Volusianus* by de schrijvers opgetekent is, behelst niets dat onze opmerking waardig is, als dat hy zijn Vader in zorgeloosheden, en wellustig leven gelijk was; om welke reden hy ook van de daar over morrende soldaaten met zijn Vader in 't 254 jaar na *Christus* geboorte, toen hy met hem tegen *Emilianus* optrok, vermoord is, na dat hy met zijn Vader 2 jaaren, 6 maanden, en 6 dagen geregert had. Zie *Viktor* in zijn Boek van de Keizers, *Pomponius Letus.* Een van zijn Penningen vertoont een *Congiarium*, of een maandelijke uitdeeling van Kooren aan 't volk, zittende de Keizer, op een verheven gebouwde hoogte, op een wagenzetel, eenige, die de uitdeeling doen, by zich hebbende, daar het beeld van de *Miltheid* nevens staat, houdende in den eenen arm een Overvloedshoorn, en in d'andere hand iets als een houten tafereeltje, waar op eenige stipjens getekent staan: tegen deze opgebouwde hoogte ziet men een ladder of trap, waar op hy treed die de uitdeeling ontfing; waar meede deze woorden van *Prudentius* zeer over een komen:

Omnis qui celsa scandit coenacula vulgus,
Quique tenet silicem variis discursibus atram,
Et quem Panis alit gradibus dispensus ab altis.

dat is:

Al 't volkje dat om hoog en op een kamer woont,
Het geen zich by de straat, in drok gezwerm vertoont,
En leven moet by 't brood, gedeelt van hooge trappen.

Deze Korenverzorging nam zich eertijds de Raad aan, by schaarzen voorraad, en dieren tijd, gevende aan de arme luiden het koren tot een geringen prijs; als zeer wel bevroedende, wat in zodanig voorval, om de gunst des gemenen volks te behouden, nodig was: want al in den jaare na de bouwinge van *Rome* 314 had eene *Spurius Melius*, een man van Ridderlijken staat, hier een proef van gegeven; dewijl hy by dieren tijd voorraad van koren koopende, dat aan het volk had uitgedeelt; zo dat hy, hier door by den volke ten hoogste aangenaam en lieftallig geworden, by den Raad in nabedenken kwam, dat hy naer de Koninklijke heerschappye stond, die daar over van *Ahala*, Oversten der Ridderschap, met goedkeuring van den Hooggezaghebber *Quintius Cincinnatus*, met een byl verslagen wierd. Naderhand trokken de Wijkmeesters deze voorzorg aan zich, als tot hun ampt behoorende, met verscheide wetten te maken, die deze graanverzorging betroffen; tot dat de Wykmeester *Klodius*, om de gunst des gemeenen volks te winnen, deze wet maakte: *dat het koren, 't geen van 't volk de maat met een kleine kopere geldmunte betaalt wierd, voor niet zou gegeven worden.* Zie *Livius.* Dit is naderhand van de Keizers onderhouden om het volk des te meer aan hen te verbinden; welke uitdeelingen zo groot geweest zijn; dat, gelijk *Dionisius* getuigt, veele slaven van hunne Heeren vrygelaten wierden, onder voorwaarde, dat ze het koren, 't geen in 't algemeen, op

ieder maand gegeven wierd, of zo'er eenige andere mildheid der Vorsten tegen den armen was, ontfangende, dat geheel en al tot hunne Heeren zouden brengen. Deze aangetrokke Penning is getekent LIBERALITAS AVGG. *Der Keizeren Mildheid.* Behalven deze maandelijke korenuitgevinge, wierden noch onnoemelijke schatten den volke uitgedeelt, als ook wilde Beesten, vogelen, paardewagens, enz. waar van *Martialis* dus spreekt:

Non illi satis est, *turbato sordidus auro*, *Hermus*, *&c.*

dat is:

De Taag, *en Hermus*, *die zijn boorden plag te drenken*
Met drabbig gouden zand, *schiet hier aan goud te kort*,
Daar elke dag verschaft byzondere geschenken,
En ongemeene roof van 't volk gegrabbelt word.
Nu komen dartelijk, *gelijk een zwaare regen*,
De goude Penningen gevallen van om hoog:
Dan worden door het lot kwistmiddelen verkregen,
De wilde Beesten, eerst een schouwspel voor het oog;
Als ook de Vogelen, om niet verscheurt te blijven
In zulk een staat gewoel, by loten omgedeelt,
Wat zal ik van 't geschenk van Paerdewagens schrijven,
Daar dertig dagen lang die Mildheid niet verveelt &c.

Noch vind men van hem een Penning, die, schoon al de schrijvers eenparig stilzwijgen, betuigt dat hy vergood is, vertoonende een Altaar met dit opschrift, DIVO VOLUSIANO, *Aan den vergooden Volusianus.* Een eer, die de *Romeinen* aan hun overleden Keizers gewoon waren te doen; bouwende hen niet alleen Altaaren, maar Tempelen, waar in hun godheid door de daar toe aangestelde Priesters aangebeeden, offerhanden gedaan, ja raad gevraagd wierd, gelijk *Prudentius*, en met hem veel anderen getuigen. Hoe gereed de *Romeinen* met deze Vergooding waren, blijkt aan *Kaligula*, *Nero*, *Kommodus*, *Karakalla* en andere, die, hoe tierannig zy geregeert, en hoe goddeloos zy geleeft hadden, echter van hen, na hun dood, vergood en aangebeden zijn; doch hoe groot die gemaakte Goden by zommige te boek stonden, blijkt aan genoemden *Karakalla*, die, toen men hem vroeg, of men zijn door hem vermoorden broeder *Geta* vergooden zou, antwoorde:

Sit divus, *modo non vivus.*

dat is;

Hy zy vergood, *Nu hy is dood.*

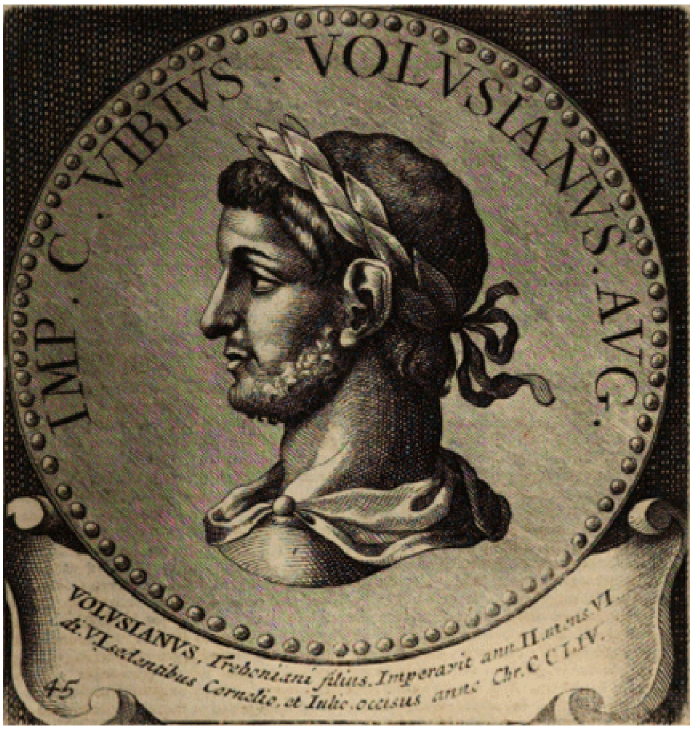

Aanschouwer, dit 's het beeld van Vorst VOLUSIAAN,
Die, toen d'ontmenschte Gotth, en dappre Persiaan
Italien ontruste, en Azie beroerde,
En tot in Syrien zijn zegestander voerde,
Van Gallus wierd verklaart tot Medevorst van 't rijk;
Doch wijl VOLUSIAAN zijn Vader was [a] gelijk
In snoode lafheid, die geen waar Romein was eigen,
Schoon hy de Gotthen zag den staat van Rome dreigen,
Wierd d'edle Emiliaan, die 't Gotthsche heir versloeg,
En uit Italien hen naer hun grenzen joeg,
Tot Vorst verheven op den troon van 't machtig Romen,
Terwijl de krijgsknecht zijn rampzalig bloed deed stroomen.

XLVI.
Kajus Julius Emilianus.

EMILIANUS, om zijn dapperheid van de soldaaten tegen *Gallus* opgeworpen, is in 't 962 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 214 jaar na *Christus* geboorte in *Mauritanien* gebooren. Zie *Pomponius Letus.*

Zijn Afkomst is zo duister, dat zelfs *Eutropius* niet heeft kunnen uitvorschen wie zijn *Vader*, *Moeder*, *Broeder*, *Zuster*, *Vrouw*, enz. geweest is, gelijk hy in zijn 9 B. getuigt.

Van kindsbeen af heeft deze edelmoedige *Libier* den krijg gevolgt, en als het hem, oud geworden zijnde, aan geen bedieningen ontbrak, is hy van Keizer *Trajanus Decius* in *Mesien* tot Overste over de *Sarmatische* grenzen gezet, in welk gebied hem *Gallus*, zijn wakkerheid bekend zijnde, gelaaten heeft. Als de *Gotthen*, van zommige ook *Scyten* genoemt, een landaard op roveryen afgerecht, met den beloofden schatting niet te vreden waren, en tegens hun gegeven woord *Thessalien*, *Macedonien* en *Thracien* verwoestten, heeft hy zijn soldaaten by een geroepen, den nood van 't Keizerrijk te kennen gegeven, en hen een zekere geldsomme belooft indien zy de vyanden overwonnen. Zy, door de belooning aangemoedigt, brandden van lust om met de *Gotthen* handgemeen te worden. Als zy nu met een grooten yver ontstooken waren, heeft *Emilianus*, de poorten van het leger geopent hebbende, de soldaaten in die drift uitgelaten, die met zulken geweld op den vyand aanvielen, dat zy den zelven niet alleen op de vlucht dreven, maar ook voor het grootste gedeelte om hals brachten, en die Landstreeken, door het wegsleepen van roof byna uitgeput, weder herstelden. Edelmoedig wierd deze belofte van hem zelfs, in *Mesien* wedergekeert zijnde, den volke voldaan. Deze Mildheid, gevoegt by zijn dapperheid en krijgskunde, maakte hem aan het verwinnend leger zo aangenaam, dat hem van de soldaaten het Purper aangetrokken, en hy voor Keizer uitgeroepen wierd. Om dit oproer te dempen, en den door 't krijgsvolks opgeworpenen Keizer het hooft te bieden, trok *Gallus* met zijn zoon *Volusianus* tegens hem op; doch dewijl hunne zorgeloosheden en wellusten, waar in zy zich gewoon waren te wentelen, van de soldaaten gehaat wierden, beslooten zy *Gallus* met zijn zoon te vermoorden, en zich aan *Emilianus* over te geven, 't geen ook aanstonds uitgevoerd wierd. Hy zich dus van ieder tot Keizer aangenoomen, en *Gallus* met zijn zoon *Volusianus* vermoord ziende, schreef aanstonds aan den Raad, hen bekent makende dat hy van 't krijgsvolk tot Keizer verkooren was, belovende, indien zy in die keur wilden stemmen, en hem voor *Augustus* verklaaren, dat hy *Thracien* en *Mesopotamien* zou verlossen, *Armenien* weder veroveren, en overal de vyanden van den Roomschen naam verdrijven. Maar eer dit heerlijck werk een aanvang nam, maakten de soldaaten die in d'*Alpes* waren *Valerianus* tot Keizer. Nauwelijks kwam die tijding te *Rome*, of veele waren over die verkiezing zwaarhoofdig, dewijl zy daar uit een burgerkrijg te gemoed zagen. Na veel overleggens besloot het krijgsvolk, den laagen staat en afkomst van *Emilianus*, en de edele van *Valerianus* beschouwende, om zich niet met een burgerkrijg, en het bloed hunner nabestaande vrienden te besmetten, *Emilianus* te vermoorden, en zich aan *Valerianus* over te geven; 't geen ook terstond uitgevoerd wierd. Aldus verloor deze dappere Keizer in het 254 jaar na *Christus* geboorte door de soldaten het leven, na dat hy 40 jaaren geleeft, en maar 3 maanden geregeert had. Een held, warelijk om zijn deugden en dapperheid een langer gebied waardig, en die *Rome* zekerlijk in zijnen eersten luister zou hersteld hebben. Zie *Pomponius Letus.* Een zijner Penningen vertoont een naakten *Apol*, houdende een lauwriertak in de rechter, en een lier in de slinhand, getekent APOLLO CONSER. *Apollo de Behoeder.* Zijnde een gedenkteken van de zwaare pest,

die onder de regeering van *Gallus*, *Volusianus,* en *Emilianus* in 't *Oosten* haren oorspronk nam, en van daar voortliep tot het *Westen*, waar door geheele steeden en dorpen uitstorven. In *Rome* wierden op eenige dagen vyf duizend lijken getelt; doch geen stad wierd verwoeder aangetast als *Alexandrye*, die by na geheel uitstorf. Om deze doodelijke kwaal te stutten, wierd *Apollo*, als behouder en bewaarder der menschen, van de *Romeinen* aangeroepen, dewijl hy was de God der Artzenyen, der Zangkunst, der Voorzeggingen, en wat des meer is. Zie den genoemden schrijver in het leven van *Gallus.* Op een anderen vertoont zich een Veldheer, de Keizer zelfs, in krijgsgewaad, hebbende in zijn rechterhand een Offerschaal, en in de slinker een Spies, getekent P.M. TR. P.I.P.P. *Opperhooge Priester*, *van Wijkmeesterlijke macht voor d'eerstemaal, Vader des Vaderlands.* Te kennen gevende zijn aangeboore Vroomheid en Godvruchtigheid. Een derde vertoont een naakten *Herkules*, houdende in zijn slinkerhand een boog, getekent HERCVLI VICTORI, *Aan Herkules den Verwinnaar.* Een heerlijk gedenkteken van zijn moed en dapperheid.

EMILIANUS, schoon gy Rome hebt bevrijd
Voor 't vuur der Gotthen, en het woeden van den Scyt,
Die Azie en Euroope ontrustten met hun troepen;
Schoon u de krijgsknecht wenscht voor Keizer uit te roepen,
En uitroept, en verheft, met vrolijk handgeklap,
Tot Vorst van Rome; ja, schoon u de Ridderschap,
En al de Raad ontfangt op 't Kapitool van Romen,
Uw heerlijk bloed zal haast door een verrader stroomen.
Gy word van den Romein voor een barbaar geacht,
Om dat u Afrika wel eer heeft voortgebracht;
Doch schoon ge in 't opgaan van uwe oorlogsdeugd moest sneven,
Uw naam zal eeuwig door geleerde pennen leven.

XLVII.
Publius Kornelius Licinius Valerianus.

VALERIANUS, van het leger, in het *Alpische* gebergte leggende, tot Keizer verkooren, terwijl *Emilianus* van de soldaaten in *Thracien* de Opperheerschappy opgedraagen wierd, is in 't 934 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 182 jaar na *Christus* geboorte te *Rome* gebooren Zie *Eutrop.*

Zijn *Vader* was eenen VALERIUS FLAKKUS; gesprooten uit den stam der *Kornelien.* Zijn *Moeder* word niet genoemt: afkomstig uit het geslacht der *Licinien* en *Valerien.* Zijn I *Vrouw* is niet bekend: by wie hy *Gallienus*, met hem te gelijk Keizer, teelde. Zijn II *Vrouw* was MARINIANA; een ongelukkige vrouw, by wie hy *Publius Aurelius Licinius Valerius Valerianus* won, door zijn halve Broeder *Gallienus* tot *Augustus* verklaart, en door hen beide na haar dood onder de Goden gestelt, gelijk een penning by *S. Schijnvoet* bevestigt, vertoonende een Pauw met een uitgebreide staart; getekent CONSECRATIO, *Vergoding.* Zy is in hechtenis by Koning *Sapor* voor haar man gesturven.

a. Zijn overwinningen op de *Parthers* en *Germanjers* worden niet alleen van *Trebellius Pollio*, en andere beschreven, maar ook door twee van zijn penningen bevestigt, waar op d'eene een palmdragende Verwinning, houdende een schild, met gevangens aan den voet, afgebeeld staat; getekent VICT. PARTHICA, *Overwinning op de Parthen*; en op d'andere een palmdragende Verwinning met gevangens aan den voet te zien is; getekent VICT. GERMANICA, *Overwinning op de Germanjers.*

b. Onder Keizer *Decius* wierd hy tot Tuchtmeester verkooren; in het besluit der verkiezers stond hy dus afgemaalt: *Het leven van Valerianus is de tucht zelve. Laat hy ons alle oordeelen*, *die beter is dan ons alle. Hy velle oordeel*, *wien niets kan verweten worden*, *over ons leven. Van zijn geboorte af is hy een Tuchtmeester geweest*, *hy is een voorzichtig*, *zedig*, *en achtbaar Raadsheer*: *een vriend der Goden*, *een vyand van tieranny*, *misdaaden*, *en van ondeugden. Deze neemen wy alle tot Tuchtmeester aan. Deze willen wy alle navolgen. De voornaamste in afkomst*, *uit edel bloed*, *van een onbesproken leven*: *vermaard in geleertheid*: *een voorbeeld der zeden*, *en oudheid.* Zie *Treb. Pollio.* Van *Pomponius Letus* word hy dus genoemt: *Homo majoris spei ac opinionis quam fortunae.* dat is: *Een man van grooter hoop en gedachten dan van geluk.*

c. Toen hy na een rampzaligen veldslag tegen de *Persianen* van *Sapor* gevangen was, trok zijn vrouw *Mariniana* naer den *Persiaan*, op hoop van haar man door haar traanen en gebeeden uit den kerker van dien Barbaar te verlossen. Ook lieten zich aan zijn verlossing drie Koningen, als de groote *Belsolus*, *Balerus*, Koning der *Kadusieren*, en *Artabasdes*, Koning der *Armeniers*, zeer gelegen zijn. De eerste schreef aan *Sapor* aldus: *Indien ik wist dat de Romeinen t'eeniger tijd geheel konden overwonnen worden*, *ik zou my over de verwinning*, *die gy weg draagt*, *verheugen. Maar om dat dat volk*, *of door 't noodlot*, *of door dapperheid*, *veel vermag*, *zie toe*, *dat het gevangen nemen van een oud Veldheer*, *en dat noch door bedrog*, *u en uwe nakomelingen geen kwaad brouwe. Bedenk eens wat al volkeren de Romeinen van vyanden de hunnen hebben gemaakt*, *van wie zy dikwils overwonnen zijn geweest. Zeker*, *wy hebben gehoord dat de Gallen hen hebben overwonnen*, *en die groote stad verbrand*; *nu zijn de Gallen de slaven der Romeinen. Wat de Afrikanen? hebben zy hen niet overwonnen? zeker*, *zy zijn slaven van de Romeinen. Van ouder en misschien onbekender voorbeelden zeg ik niets. De Pontische Mithridates heeft geheel Azie bezeeten*: *hy is overwonnen*, *en Azie in de macht der Romeinen. Indien gy my raad vraagt*; *zo gebruikt de gelegentheid tot vreede*, *en geef Valerianus aan de zijnen weder: ik verbly my over uw geluk*, *indien gy 't maar weet te gebruiken.*

De twede liet hem dus hooren: *De my te rug gezondene hulptroepen*, *ongeschonden en behouden*, *hebbe ik dankbaarlijk ontfangen: maar dat Valerianus*, *de Prins der Princen*, *gevangen is was my niet zeer aangenaam*; *ik zou my meer verblijden indien hy weder gegeven wierd. Want de Romeinen zijn dan het zwaarste wanneer zy overwonnen zijn. Handel derhalven als een voorzichtig man betaamt*; *en laat u het geluk niet opgeblazen maaken*, *dat veele bedrogen heeft. Valerianus heeft een zoon*, *die Keizer*, *en een Neef*, *die Cesar is. En wat? Hy heeft ook de heele Romeinsche weereld*, *die geheel tegen u zal opstaan. Geef derhalven Valerianus weder*, *en maak met de Romeinen vreede*, *die ons om de Pontische volkeren ook voordeelig zullen zijn* De derde schreef dus: *Ik neem deel in uw overwinning: maar ik vrees*, *dat gy niet zo zeer gewonnen als ooreloogen op uw hals gehaalt hebt. De Zoon*, *de Neef*, *de Romeinsche Veldheeren*, *heel Afrika*, *heel Spanje*, *heel Italien*, *en alle de volkeren*, *van 't Oosten*, *en Pontus*, *die met de Romeinen overeen stemmen*, *of tot de Romeinen behooren*, *zullen Valerianus weder eischen. Gy hebt dan maar een oud man gevangen*, *en al de volkeren van de wereld u ten vyanden gemaakt*; *misschien ons ook*; *die u hulptroepen gezonden hebben*, *die uw naburen zijn*, *en die voor u*, *onder malkanderen vechtende*, *beducht zijn.* Maar noch de traanen van *Mariniana*, noch deze brieven der Koningen konden *Sapor* bewegen, die hem eindelijk in 't 259 jaar na *Christus* geboorte, in een ouderdom van 77 jaaren, na hem eerst voor een voetbank in 't te paard klimmen gebruikt hebbende, liet levendig villen, en het vellooze vlees met zout wrijven, na dat hy ruim 6 jaaren met zijn zoon *Gallienus* geregeert had. Zie *Treb. Pollio, Eutropius*, *Viktor*, *Sext. Rufus.*

Schoon gy de [a] Parthen en Germanjers hebt doen beven,
VALERIANUS, waard een eeuw voor 't volk te [b] leven,
De trotse Sapor, die in 't Oosten 't rijk beroert,
En u rampzalig naer een wreeden kerker voert,
Zal noch drie Koningen, met uw verdriet bewoogen,
Noch zelfs de traanen uit Marinianaas oogen,
Noch hooren, troosten, of voldoen op hunne [c] bee.
Geen zuchten maaken 't hart eens tijgers ooit gedwee.
Hy zal, wanneer de Scyt heel Grieken af zal loopen,
U 't vel, reeds rimpelig van oude en zorg, afstroopen,
En wrijven 't lichchaaam, van zijn huid berooft, met zout,
Terwijl zijn hof met vreugde uw deerlijk lot beschouwt.

XLVIII.
Publius Licinius Gallienus.

GALLIENUS, van zijn Vader den Keizer *Valerianus* tot Medeheerscher aangenoomen, is in 't 970 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 218 jaar na *Christus* geboorte te *Rome* gebooren.

Zijn *Vader* was de rampzalige PUBLIUS KORNELIUS LICINIUS VALERIANUS, die van *Sapor*, Koning der *Persianen*, gevangen genoomen, en, na een strenge gevangenis, levendig gevilt is. Zie op het voorgaande blad. Zijn *Moeder* is niet bekent. Zijn *Stiefmoeder*, de ongelukkige MARINIANA; voor de dood van haar man, in den kerker by Koning *Sapor* gesturven. Zijn *Stiefbroeder*, PUBLIUS AURELIUS LICINIUS VALERIUS VALERIANUS, nevens hem, door de krijgsknechten, by *Milanen* vermoord; wiens vrouw, KORNELIA SUPERA genoemt, eerst door den Heer *Saintamant* uitgegeven is. Zijn *Vrouw*, KORNELIA SALONINA, op zommige penningen CHRYSOGUNE genoemt; een zeer schoone vrouw, en de dochter van eenen *Attalus*, die *Iönien* onder *Gallienus*, toen alle andere landschappen hem afvielen, behield. Een van haar penningen by *S. Schijnvoet* vertoont een zittende vrouw met gedekten hoofde, hebbende op de rechterhand een kloot, en in de slinker een spies of staf, wordende van een bokje op 't lijf gesprongen, getekent VENVS FELIX, *De gelukkige Venus.* Zijn *Byzit*, PIPARA, de dochter, zo *Viktor* wil, van der *Markomannen* Koning: by deze won hy twee zoonen en een dochter, JULIA genoemt, waar van de oudste *Publ. Licin. Kornel.* SALONINUS VALERIANUS geheeten, binnen *Keulen* van de soldaten, uit haat tot zijn Vader, doch door het bevel van *Postumus*, vermoord, naderhand door zijn vader vergood is; volgens zijn penning, vertoonende een Keizerlijke houtstapel, getekent CONSECRATIO, *Vergooding*; hebbende tot opschrift DIVO CAES. VALERIANO, *Aan den vergooden tot het rijk voorgeschikten Valerianus.*

a. Nauwelijks had *Gallienus*, na dat Koning *Sapor* zijn vader *Valerianus* gevangen weg gevoerd had, de alleenheerzing aangenoomen, of hy gaf zich tot vadzigheid, hoerery en andere gruwelen over. Deze traagheid en zorgeloosheid was oorzaak dat het rijk door xxx *Tierannen* ontroerd wierd, die zich in alle oorden van 't rijk voor Keizers opwierpen, waar van de 1 was CYRIADES, opgeworpene in *Syrien*; de 2 POSTUMUS, opgeworpene in *Gallien*: zie van hem nader op het volgende blad. De 3 POSTUMUS, zoon van genoemden *Postumus*; de 4 LOLLIANUS, opgeworpene in *Gallien;* de 5 VIKTORINUS, opgeworpene in *Gallien*; de 6 VIKTORINUS, zoon van gemelden *Viktorinus*; de 7 MARIUS, een Wapensmid; de 8 INGENNUUS, opgeworpene in *Pannonien*; de 9 REGILLIANUS, opgeworpene in *Illyrien*; de 10 AUREOLUS, opgeworpene in *Illyrien*; de 11 MAKRIANUS, opgeworpene in *Azien*; de 12 MAKRIANUS, zoon van gemelden *Makrianus*; de 13 QUIETUS, opgeworpene in *Azien*; de 14 ODENATUS, opgeworpene in *Syrien*; de 15 HERODES, of HERODIANUS, zoon van gemelden *Odenatus*: de 16 MEONIUS, zusters zoon en moordenaar van gemelden *Odenatus*; de 17 BALISTA, opgeworpene in *Azien*; de 18 VALENS, opgeworpene in *Achaien*; de 19 VALENS *Superior*, opgeworpene in *Illyrien*; de 20 PISO, opgeworpene in *Egipten*; de 21 UHABALATHUS; de 22 SATURNINUS, opgeworpene in *Gallien*; de 23 TETRIKUS, opgeworpene in *Gallien*; de 24 TETRIKUS, zoon van gemelden *Tetrikus*; de 25 TREBELLIANUS, opgeworpene in *Cilicien*; de 26 HERENNIANUS, zoon van *Odenatus* en *Zenobia*; de 27 TIMOLAUS, broeder van gemelden *Herennianus*; de 28 CELSUS, opgeworpene in *Afrika;* de 29 ZENOBIA, vrouw van gemelde *Odenatus;* de 30 VIKTORIA, moeder van gemelde *Viktorius.* Deze dertig Tierannen hebben, volgens 't getuigenis van *Pollio*, het rijk onder *Gallienus* ontroert; doch alle zijn zy door een geweldige dood gesturven, behalven *Tetrikus* en zijn zoon, ook zo genoemt, die

Keizer *Aurelianus*, na hen in triomf gevoerd te hebben, heel *Italien* inruimde, noemende den vader dikwils zijn zoon en rijksgenoot. Zie *Vopiskus.*

b. Niet alleen wierd het schokkend *Roomsche* rijk van deze Tierannen beroert; maar de *Scyten* vielen in *Illyrien*, 't geen zy geheel uitplonderden, Niet minder moest *Griekenland* door die Barbaren aanhouden. *Thracien*, *Bithynien* en *Macedonien* wierden van alle haare cieraden berooft, en *Nikomedia* nevens veel andere steden in den brand gestooken. Zelfs *Azien* ging niet vry, dewijl de Tempel van *Diana* te *Efesen* door de *Scyten* geplonderd wierd. Veel steeden en menschen wierden door Aardbevingen, Watervloeden, voornamentlijk door de Pest weggerukt. Onderwijl voer *Gallienus* in zijn zorgeloosheden voort, zich vermakende op een rustbedde van Rozen, en verzeld met een drom van Hoeren, Tooneelspeelders en Bootzemakers. Veel geld wierd door hem in bespottelijke vertooningen verkwist. In eene liet hy Koning *Sapor*, met veele zijner onderdaanen, op een prachtige wyze gekleed, als gevangenen verschijnen. Eene, dezer nageboodste *Persiaanen* zeer scherp bekijkende, wierd van een ander gevraagt, waarom hy zulks deed, waar op den schalk, in 't byzijn van *Gallienus*, dus antwoorde: *ik zoek des Keizers gevangene Vader*; echter kon dit alles hem uit zijn zorgeloosheid niet opwekken.

c. Hy is in 't 268 jaar na *Christus* geboorte, by *Milanen*, van zijn eigen volk met zijn Broeder *Valerianus* vermoord, na dat hy 50 jaar geleeft, en 14 jaaren, 4 maanden, en 10 dagen, zo met als zonder zijn Vader, geregeert had.

Ziet gy het roven van Dianes Tempel aan,
Het rijk aan ieder oord rampzalig onder gaan,
O laffe GALLIEEN, door dertig [a] Dwingelanden?
Kunt gy den staatshulk van heel Griekenland zien stranden,
En zo veel menschen, eerst berooft van have en goed,
Ellendig sterven, en verstikken in hun [b] bloed?
Kunt gy u nergens dan tot gruwelen gewennen?
Acht gy 't in 't renperk met een vlugge kar te rennen
De grootste deugd die aan een Keizer past? roem vry
Op uwe zegepraal. uw snoode hoerery,
En logge ledigheid zal 't krijgsvolk haast verdrieten.
Het naakt, om 't godloos bloed eens schrikdiers te [c] vergieten.

XLIX.
Markus Kassius Latianus Postumus.

POSTUMUS, schoon van *Trebellius Pollio* onder den rang der Dwingelanden geplaatst, is van Keizer *Gallienus* tot Medeheerscher aangenoomen, gelijk zulks zijn penningen onfeilbaar bewijzen, waar op hy den tijtel van P.M. TR. P. COS. *Opperste Priester, van Wijkmeesterlijke macht*, en van *Burgermeester* voerd, met opklimming der getallen, als II. III. IIII. voor de *tweede*, *derde*, en *vierdemaal*; dat meer is, op eenige vind men de letteren S.C. *door Raads besluit.* Eertijtelen voorwaar, daar niemand dan de Keizers mee gepronkt hebben, en die nooit op penningen der Dwingelanden gevonden worden. Wat kan hier anders uit beslooten werden, dan dat hy als wettig Keizer geregeert heeft, van den Raad bekrachtigt, en met alle Keizerlijke waardigheden voorzien is geweest? Van zijn vaderland, of 't jaar zijner geboorte valt niet te zeggen, dewijl de schrijvers daar van eenparig stilzwijgen.

Wie zijn *Vader* of *Moeder* geweest is, weet men zo weinig als het uur zijner geboorte. Zijn *Vrouw* was JUNIA DONATA, by wie hy won KAJUS JUNIUS KASSIUS POSTUMUS; een jongeling van groote hoope, en zijn Vader, volgens 't getuigenisse van Keizer *Valerianus*, in deugden zeer gelijk, van den voorgenoemden Keizer met het Hooftmanschap der *Vokontiers* beschonken, en van zijn vader tot gyzelaar aan Keizer *Gallienus* gegeven, in wiens bewaring daar tegen *Saloninus*, de zoon van *Gallienus* was; doch daar na, op heimelijke kundschap van zijn vader, uit *Rome* in *Gallien* overgekomen, daar hy door *Lollianus* ook gedood is. Verder getuigt *Pollio* van hem; dat hy in zijne regeeringe zo welspreekende is geweest, dat zijne geschilspraaken onder die van *Quintilianus* gezegt worden ingevoegt te zijn, welke, dat hy een alderscherpzinnigste Redenaar des Roomschen geslachts geweest zy, uit het lezen van een enkel Hooftstuk alleen terstond kan bespeurt worden. Een zijner penningen vertoont *Merkurius* in zijn gewoonelijke gewaad, met een Olijftak in de hand, getekent MERCVRIO PACIFERO. *Aan Merkurius den Vredemaker.*

a. Deze *Postumus*, daar de Letterwijzen zo veel papier over verklad hebben, was een man dapper in den oorlog, standvastig in vreede, en achtbaar zo lang hy leefde; om welke deugden hem *Gallienus* niet alleen zijn zoon *Saloninus* in *Gallien* toevertrouwde, en tot beschermer van zijn leven, en leermeester van zijn zeden aannam; maar zelfs Keizer *Valerianus* heeft hem tot Voesterheer van zijn zoon *Gallienus* verkooren, gelijk uit deze brief, door Keizer *Valerianus* aan den Burgermeester *Antoninus Gallus* geschreeven, blijkt: *Gy beschuldigt my in uwe gemeenzaame brieven*, *dat ik mijn Zoon Gallienus liever aan* Postumus *dan aan Aurelianus heb toevertrouwt*, *daar waarelijk*, *en het kind*, *en het leger een gestrenger moesten aanbevoolen worden*; *doch gy zult niet lang van dat gevoelen zijn*, *wanneer men u van de strengheid van Aurelianus wel onderrecht*, enz. Uit deze brief blijkt meede, dat hem *Valerianus* ook het Opperste gezag in het leger gegeven heeft, en wie kan twijffelen, dat hem *Gallienus*, na de dood van *Odenathus*, om aan hem een rugsteun te hebben, niet tot Medeheerscher van 't schokkend rijk aangenomen heeft? Hem, die de *Gallen* zo heerlijk tegen de *Germannen* beschermt heeft, en uit *Gallien* gedreven? om welke daad die landaard hem voor hunnen *Herkules* en *Beschermgod* aangezien, en geeerd hebben: weshalven men zo dikwils HERCULES, met den Bynaam PACIF*er*, *de Vredebrengende*; INVICT*us*, *Onverwinnelijke:* IMMORTAL*is*, *onsterflijke*, en voorts ROMAN*us*, MACUSAN*us*, DEVSONIEN*sis*, LIBIC*us,* en ERIMANTH*ius* op zijn gedenkpenningen ziet staan: by voorbeeld, eene van de bovengenoemde kan men zien in 't Kabinet van *Dr. Smids*, vertoonende een op zijn knots leunenden *Herkules*, getekent HERCVLI DEVSONIEN. Noch ontmoete my in 't Kabinet van *G. Kroonenburg* een heerlijk gedenkteken zijner overwinningen; zijnde een penning

waar op vier standaarden, of Veldtekenen staan opgerecht, getekent FIDES EXERCITVS, *De Trouw des Heirlegers.* Zijne overige deugden en verdiensten kan men bespeuren in dezen brief, van Keizer *Valerianus* aan de *Gallen*, voor de overkomst van *Postumus*, gezonden: *Wy hebben* Postumus *Veldheer en Gezaghebber van de Overrijnsche Landpalen gemaakt*; *een man der Gallen strengheid waardig*; *in welker tegenwoordigheid geen soldaat in 't leger*, *geen recht in de legerplaatzen*, *geen pleidoojen in de rechtbanken, en geen waardigheid in 't Raadhuis zal verlooren gaan*, *en die een andere en zijn eigen goed zal bewaaren. Een man*, *daar ik my boven alle over verwonder*, *en die met recht de plaats van een Prins verdiend*; *waar van ik hoop*, *dat gy my bedanken zult. Indien ik in de gedachten*, *die ik van hem maak*, *bedrogen ben*, *verzeker ik u*, *dat men nergens iemand zou kunnen vinden*, *die men geheel zou kunnen voor goed keuren.* Waar zijn nu de Hooge Schoolmeesters, die de weereld, gelijk de jongens met de fronzelen in 't voorhooft en de plak, zoeken te verbazen, in 't beweeren dat *Postumus* geen deelgenoot van *Gallienus*, maar een Tieran geweest is? ik zal ze noch door de penningen... maar de bepaalde plaats dwingt my af te breken. Hy is van de ondankbare *Gallen*, door toedoen van *Lollianus* vermoord, na dat hy eenige jaaren met *Gallienus* geregeert had.

Waarom word u de rang als Keizer vaak ontzeit,
Doorluchte [a] POSTUMUS, daar uwe dapperheid
De trotse volkren van Germaniën deed beven?
Waarom de Gal u heeft den edlen naam gegeven
Van zijn Beschermgod. heeft u Vorst Aureliaan,
Om uwe deugden en alom gepreeze daân,
Niet voor den Voesterheer van Galliën verkooren?
Wat al eertijtelen, u van dien Vorst beschooren,
Hebt gy genooten? en hoe smertend in uw ziel
Toen Gallienus tot die gruwelen verviel,
Dat hy, in plaats van 't rijk doorluchtig te regeeren,
Niets poogde als laf alleen met hoeren te verkeeren?

L.
Markus Aurel. Flavius Klaudius Gothicus.

KLAUDIUS GOTHICUS, na de dood van *Gallienus* door 't krijgsvolk tot Keizer aangenoomen, is in *Dalmatien* gebooren; doch op wat dag, of in wat jaar melden geen schrijvers.

Zijn *Vader* was, gelijk *Viktor* getuigt, Keizer GORDIANUS den III, hier voor beschreven. Zijn *Moeder* word niet genoemt, afkomstig uit *Dalmatien.* Zijn I *Broeder*, MARKUS FLAVIUS KRISPUS, die hy by een ongenoemde Vrouw *Klaudia* teelde, naderhand getrouwt aan eenen *Eutropius,* die by haar den Keizer *Flavius Valerius Konstantius de Groote* won. Zijn *Zuster*, KONSTANTIA, als *Trebellius Pollio* getuigt. Merk voorts, dat deze Keizer van de eerste *Klaudius* onderscheiden word door den voornaam *Aurelius*, en den bynaem *Gothicus.*

a. Alhoewel de tijding van *Klaudius* verheffing tot Keizer op den 23 *Maert*, zijnde den feestdag van God *Mars*, te *Rome* kwam, en de Raad niet kon zaamen geroepen worden uit oorzaak van het feest, zijn zy echter, hun tabbarts aangetrokken hebbende, naer den Tempel van *Apollo* gegaan, alwaar, na dat de brief van *Klaudius* geleezen was, zestigmaal geroepen wierd: *Klaudius Augustus*, *de Goden verleenen u aan ons!* veertigmaal: *Klaudius Augustus*, *gy word in 't rijk vereischt!* veertigmaal: *Klaudius Augustus*, *wy hebben altijd gewenscht dat gy Prins zoud zijn*, *of gelijk als gy nu zijt!* tachtigmaal: *Klaudius Augustus*, *gy zijt een Broeder*, *een Vader*, *een Vriend*, *een goed Raadsheer*, *een waar Prins!* vyftigmaal*: Klaudius Augustus*, *wreek ons over de Palmyreenen!* zevenmaal: *Klaudius Augustus verlos ons van Zenobia en Viktoria!* en zevenmaal: *Klaudius Augustus*, *Tetrikus heeft niets gedaan.* Met reden riepen zy wreek en verlos ons van de *Palmyreenen*, *Zenobia* en *Viktoria*; want de staat van *Rome* wierd zo zeer van hen geschokt, en aan alle kanten van barbaaren aangetast, dat *Klaudius* niet wist aan wat kant hy hen eerst te keer zou gaan. Ook vond men noch zwaarden, noch schilden, noch pylen in de wapenhuizen; waar over *Klaudius* zijn rechtvaardige bekommering aan den Raad in dezen brief liet blijken: *Die den oorlog voerd*, *Beschreve Vaders*, *hoord wat de waarheid is. Drie hondert en twintig duizend Barbaaren zijn gewapend in 't Roomsche rijk gevallen*; *indien ik ze overwin*, *zo doet my naer mijn verdiensten: overwin ik ze niet*, *zo weet*, *dat ik na Gallienus wil vechten. Het gemeene best is afgemat. Wy zullen na Valerianus*, *na Ingennuus*, *na Regillianus*, *na Lollianus*, *na Celsus*, *en na duizend anderen*, *die door verachting van den Prince Gallienus van het gemeene best afgevallen zijn*, *strijden. Daar zijn geen schilden*, *geen zwaarden*, *noch geen pylen meer overig. Tetrikus houd Gallien en Spanje*, *de zenuwen van 't gemeene best*, *in zijn geweld*, *en Zenobia*, *ik schaam het my te zeggen*, *heeft alle de schutters. Wat wy ook gedaan moogen hebben*, *het zal groot genoeg zijn.* Zie *Trebellius Pollio.*

b. De eerste, dien hy tegen trok en overwon was de opgeworpene in *Illirien Aureolus*, die, aan alle kanten benart, den vrede verzocht, en in een naeu verbond met hem wilde treeden, doch hy wees zijne uitgezondene met deze woorden af: *Laat hy zulke aanbiedingen aan een Vorst*, *als Gallienus geweest is*, *doen*, *niet aan my*, *die voorgenoomen heb*, *alle de noch overgeblevene dwingelanden uit te roejen*, *en het Keizerrijk in zijn vorigen glans te herstellen.* Zie den genoemden Schrijver.

c. Na dat hy de *Duitschers* gelukkig, na verscheide veldslagen, overwonnen, en geheel uit *Italien* gedreven had, vergaderde hy alle krijgsmachten by een, om den *Gotthen*, of *Scyten*, die onder de zorgelooze regeering van *Gallienus* byna het geheele rijk ontroerd hadden, 't hooft te bieden. Niet minder gelukkig was hy tegen hen als tegen de *Duitschers*, dewijl hy hun geheele macht vernielde, hunne scheepen verbrande, en hen alle of dood sloeg, of gevangen nam; weinige ontkwamen zijne

handen, die in de woestijnen van *Thessalien* van de pest vernield wierden: zelfs hunne Koningen en vrouwen wierden door hem gevangen naer *Rome* gevoerd, en de gevangenen tot slaven gebruikt. *Illyrien*, *Macedonien*, *Salonika*, *Lacedemonien*, *Thessalien*, en in *Azien*, *Kalcedon*, *Pontus*, *Pamfilien*, *Syrien*, *Mesien*, *Mesopotamien*, enz. wierd van een vijftienjaarige verwoesting verlost, en in haar voorige heerlijkheid door *Klaudius* hersteld. Zie *Trebellius Pollio*, *Viktor*, *Pomponius Letus.* De gedachtenisse van deze heerlijke overwinning ziet men by my op een zijner penningen, vertoonende een aanzienelijke wapentronk, waar onder twe naakte gevangens zitten, met de handen op den rug gebonden, getekent VICTORIA GOTHICA, *De Gotthische Overwinninge.*

d. Deze doorluchtige Vorst, die het Roomsche rijk in zijn eersten luister zou hersteld hebben, is in 't midden zijner overwinningen, door een zwaare ziekte, in 't 270 jaar na *Christus* geboorte, weg gerukt, na dat hy ruim 2 jaaren geregeert had. Dat hem de Raad na zijn dood vergoodde bevestigt *Eutropius* in zijn 9 B. en een penning by my, hem vertoonende met een doodkleed der Vergooding om zijn hooft en schouderen, daar een lauwerkrans over heen gezet is, getekent DIVO CLAVDIO OPTIMO PRINCIPI, *Aan den vergooden Klaudius*, *den besten Vorst.*

Juich zielloos Rome, [a] juich, nu hebt gy dubble reden.
Die zelve KLAUDIUS, die op uw troon zal treden,
Zal u verlossen van [b] Tierannen. 'k zie den Gotth
Reeds overwonnen, en zijn oorlogsmacht [c] geknot.
'k Zie Salonika en Illyrien hernoomen.
Zijn krijgsmacht zal het heir der Duitschers overstroomen.
Heel Azien, noch rood van 't uitgestorte bloed,
Zal weêr herleven in een weelige overvloed.
Noemt vry Vorst KLAUDIUS uw vader, vriend, en broeder,
Romeinen, schoon gy sproot uit geen de zelve moeder:
Maar zacht; uw bloeddorst is dien [d] grooten man niet waard;
Uw bloeddorst, die geen Vorst, hoe loflijk, heeft gespaart.

LI.
Markus Aurelius Klaudius Quintillus.

QUINTILLUS, na de dood van zijn Broeder, den Keizer *Klaudius Gothicus*, door den Raad en het krijgsvolk voor Vorst aangenomen, is in *Dalmatien* gebooren; doch op wat dag, of in wat jaar melden geen Schrijvers.

Zijn *Vader* was, gelijk *Viktor* gelooft, de Keizer GORDIANUS den III, die hem in onecht by een ongenoemde vrouw, van *Dalmatien* afkomstig, won. Zijn *Broeder*, MARKUS FLAVIUS KRISPUS, waar van op 't voorgaande blad gesprooken is. Zijn *Vrouw* word van geen schrijvers genoemt; echter weet men, dat hy by haar twe *Zoonen*, QUINTILLUS en KLAUDIUS geheeten, teelde.

a. Deze *Quintillus*, byna van de schrijvers vergeeten, was een dapper man, en zijn Broeder *Klaudius Gothicus* in alle deugden gelijk, waarom het krijgsvolk hem, na de dood van zijn Broeder, tot Keizer aannam, dewijl hy mildadiger en minder streng dan *Klaudius* was, noch de misdaaden naer de juiste strengheid der wetten strafte. Het Steedehouderschap over *Italien*, en 't Hooftmanschap over de daar leggende legermachten heeft hy, geduurende de afwezentheid van *Klaudius*, met grooten lof bediend. Edelmoedig droeg hy zich ook in d'oorelogen, van hem, voor de verheffing zijns Broeders, uitgevoerd, of bygewoont; doch nauwelijks had hy eenige dagen geregeert, of hy ontfing in zijn leger de tijding, dat het zegepraalend heir, met welk zijn broeder de *Gotthen* geslagen had, en dat toen in *Thracien* lag, *Aurelianus* tot Keizer had aangenoomen, en zich te zwak oordeelende om die machtige tegenstreevers, tot verdeediging van de Keizerlijke waardigheid, het hooft te bieden, nam hy voor zijn leven voor de welstand der *Romeinen* op te offeren, zeggende: *Eerens halven te sterven is een eerlijke schande*; waar op hy zich zelfs de aderen opende, en onder 't bloeden den geest gaf. Dit geschiede op den 23 *February*, in 't 270 jaar na *Christus* geboorte, na een regeering van 17 dagen. De maâr van zijn dood verwekte in *Rome* een bittere droefheid, dewijl zijn deugden aan ieder bekent waren, om welke deugden hy ook van den Raad vergood is, gelijk op twee penningen blijkt, de eene een Outer, en d'andere een Adelaar met uitgespreide vleugelen vertoonende, getekent DIVO QVINTILLO, *Aan den Vergoden Quintillus.* De Schrijvers, daar dit weinige van hem te lezen is, zijn *Eutropius*, *Viktor*, *Trebellius Pollio*, enz.

Zijn Gedenkpenningen zijn zeer ongemeen, en van waarde; doch in die ongemeenheid is weder een zeldzaamheid te betrachten: want die is zom wijlen in het aangezicht, dan weêr in het ruggestuk, en dikwils in de opschriften. Wederom is iets gemeen in goud, en heel zeldzaam in koper. Noch is iets gemeen in goud, en koper, en byzonder ongemeen in zilver. Ook doen de Landen zeer veel tot de achting van zulke of zulke penningen; by voorbeeld, de *Elien* en *Postumen* zijn gemeen in *Holland*, *Braband* en *Frankrijk*, en zeer raar in *Italien.* Zijn Penningen vertoonen dan, CONCORDIA AVG. *Eendracht des Keizers*; CONCORDIA EXER. *Eendracht der Heiren*, zijnde twe zaamengevoegde rechterhanden: waar op *Ovidius* in zijn Vorstinnebrieven schijnt te zien, wanneer hy zeit:

> *Jura, fides ubi nunc, commissaque dextera dextrae?*

dat is:

> *Waar zijn nu d'eeden, waar de trouw, en rechterhanden*
> *In een gevoegt?*

VBERITAS AVGG. *Der Keizeren Overvloed;* PROVIDENT. AVG. *Des Keizers voorzienigheid.* SECURIT. AVG. *Des Keizers zekerheid*; APOLLINI CONSERVATORI, *Aan den Beschermgod Apollo*; ziende op de zwaare pest, die zijn Broeder *Klaudius*, en duizenden wegrukte; MARTI PACIFERO, *Aan Mars den Bevrediger.* Deze *Mars*, de Vader van *Romulus* en *Remus*, gelijk *Ovidius* in 't 3 B. van zijn *Almanak* zeit, heeft behalve deze op de gedenkpenningen noch verscheide naamen. Op een van *Probus* word hy MARS VICTOR, *Mars d'Overwinnaar*; op eene van de jonge *Gordianus*, MARS PROPVGNATOR, *Mars de Voorvechter*; op eene van *Konstantinus*, by *Dr. Smids*, MARS CONSERVATOR, *Mars de Beschermer*; op eene van *Severus*, MARS STATOR, *Mars de Staander*; op eene van *Vespasianus*, MARS VLTOR, *Mars de Wreeker*, genoemt. *Augustus* boude hem ter eeren twee Tempelen, te weten, toen hy *Brutus* en *Kassius* geslagen had, en hem de krijgstekenen van den *Parther* weder hersteld waren, onder de naam van BISVLTOR, *Twemaal Wreker*; ook wierd hy van de *Romeinen* MARS EXTRAMVRANEVS, *Mars buiten de muuren* geheeten, om dat een zijner Tempelen buiten de stad stond. Noch werd hy van *Ovidius*, in 't 3 B. van zijn *Almanak*, GRADIVUS en QUIRINUS genoemt, waar in hy dien God, over zijn ampt van *Bevrediger*, dus aanspreekt:

> *Cum sis officiis* Gradive *virilibus aptus. &c.*

't geen *Oudaan* dus vertaalt.

> *Hoe komt het*, *daar gy past op mannelijke plichten*,
> Gradivus, *dat uw feest van mannen word gevierd?*
> *Hier op antwoorde hy*, *die zijnen helm aflichte*,
> *En echter in de hand een werpspies draagd en zwierd*',
> *Ik dappre Wapengod word nu dus aangebeden*,
> *Door lust tot vrede*, *en zet mijn welbereide treên*,
> *'t Bestaan beroud my niet*, *in 't leger van den vreede*,
> *Zo denk Minerva niet*, *haar passe dit alleen.*

Doorluchte volger van een Vorst alom geacht,
QUINTILLUS, edle hoop van een vermaard geslacht,
En waardig 't Roomsche rijk voor eeuwig te bestieren,
Is dit doorluchtig van uw vyand zegevieren?

Hoe, vreest ge [a] Aureliaan, daar u de weereld vreest,
En daar ge in al uw doen gelukkig zijt geweest?
Wat naam zult gy, met u t'ontzielen, doch verwerven?
Hoe, waand gy, dat een ziel, bereid om d'eer te sterven,
Geen schand begaat? o ja. een held, die 't al verwacht
Van 't barsch geval, lacht om den vyand, en zijn macht,
En, zo hy sterven moet, hy laat den moed niet zinken,
Schoon dat hy op zijn borst het gladde staal ziet blinken.

LII.
Luc. Domit. Aurel. Valerianus Aurelianus.

AURELIANUS, van de soldaaten in *Thracien* tot Keizer verkooren, is te *Sirmium,* nu *Schremnia* genoemt, in *Pannonien*, gebooren; doch op wat dag, of in wat jaar melden geen schrijvers.

Zijn *Vader* word niet genoemt. Zijn *Moeder* is niet bekent; echter weet men dat zy een Priesterinne van den Tempel der *Zon*, in een gering dorp, is geweest, en de geest van voorzegginge gehad heeft; want zy haar man over zekeren onbetamelijken handel berispende, voer dus uit: *Zie hier het werk van den vader eens Keizers*! Zijn *Zuster* word ook niet genoemt, wier onbekende *dochter* van *Aurelianus* vermoord is. Zijn *Vrouw*, ULPIA SEVERINA, by wie hy een ongenoemde *Zoon* won. Een haarer Penningen vertoont CONCORDIA MILITUM, *Eendracht der krijgsknechten*; ten bewijs dat haar man door de zelven het Keizerrijk bekomen had.

a. Van zijn strengheid getuigt Keizer *Valerianus* in een brief aan den Burgermeester *Antoninus Gallus*, van my in 't beschrijven van *Postumus* aangetrokken, waar van het vervolg dus luit: *De strengheid van* Aureliaan *is groot*, *ja al te groot en te zwaar*, *en komt in deze een niet te pas*; *want ik betuig u voor al de Goden*, *dat ik gevreest heb*, *dat hy zelfs tegen mijn zoon iets al te streng*, *indien hy iets lichtvaardigs* (*daar hy van natuure toe genegen is*) *mocht doen*, *zou ter hand neemen.* Zijn aangeboore strengheid wierden ook de soldaten gewaar in zijn uitgevoerde ooreloogen. Dikwils sprak hy de Hooftlieden der Legermachten dus aan: *Indien gy Hooftlieden wilt zijn*, *zo past*, *zoo gy uw leven lief hebt*, *hier op*, *dat gy u onder uw staande volk in toom houd*; *dat niemant de vruchten op 't veld beschaadige*; *dat niemand zout*, *oly*, *of hout met geweld haale*, *noch dat niemand hem verstoute om een schaap te nemen. Ieder soldaat zal zich met zijn voorraad en besolding te vreeden houden. De buit der vyanden zal den Krijgsknechten behooren*; *maar zy zullen zich niet verrijken van 't zweet en de bittere uitmergeling der boeren in de landen der vrienden.* Zie *Vopiskus.*

b. De voorgenoemde schrijver getuigt, dat hy, vechtende in *Illyrien* tegen de *Sarmaten*, op een dag acht-en-veertig menschen met zijn vuisten doodsloeg, en dat hy in zijn gevoerde ooreloogen over de negenhondert en vijftig menschen met zijn zwaard van 't leven berooft heeft.

c. Hoe heerelijk de Triomf van *Aurelianus* geweest is, kan uit het volgende afgemeeten worden. Men zag drie koninklijke wagens, waar onder een van *Odenatus* met zilver, goud, en edelgesteente verciert en ingeleit was: de andere, van den Koning der *Persen* aan *Aurelianus* geschonken, was de eerste zeer gelijk: de derde had *Zenobia* laten maken, hoopende daar meede *Rome* te zien, 't geen haar ook, doch in zegepraal als een slavinne omgeleit, gebeurt is. Op een anderen wagen, die een *Gotthische* Koning toebehoort had, en getrokken van vier harten, wierd *Aurelianus* naer 't Kapitool gevoerd, en die door hem aan *Jupiter* belooft. Twintig Olifanten, en twehonderd tamme *Lybische* en *Palestijnsche* beesten van verscheide soorten gingen voor aan. Vier Tigers, Kameelpardeelen, Elanden en andere dieren wierden in orde geleid. Deze wierden van achthonderd paar schermers gevolgt. Achter deze volgden de gevangen Barbaren, als de *Blemyen*, d'*Axomiten*, d'*Arabiers*, d'*Eudemonen*, d'*Indianen*, de *Baktrianen*, de *Iberen*, de *Saracenen*, de *Persianen*, elk met zijn gaven. De *Gotthen*, d'*Alanen*, de *Roxolanen*, de *Sarmaten*, de *Gallen*, de *Zwaben*, de *Wandalen*, en de *Duytschers* gingen met geboeide handen. Onder deze zag men ook de wederspannige Hooftlieden der *Palmirenen.* Tien vrouwen, die in mans kleederen onder de *Gotthen* streeden, en van hem gevangen waren, wierden voor af geleid, wier opschrift te kennen gaf, dat zy uit het geslacht der

Amazoonen waren. Voor ieder Landaard wierd een opschrift gedragen. Hier onder was *Tetrikus*, met een purpuren krijgsmantel, een vrouwerok, en een *Gallische* broek vercierd, nevens zijn Zoon, door hem in *Gallien* voor Keizer uitgeroepen. Ook was *Zenobia* met paerlen verciert, en met goude ketenen behangen, die andere na droegen. Na haar wierden de goude ketenen van alle de steden, verciert met boven uitsteekende schriften, gedragen. Toen volgde het Roomsche volk; daar na de vaandels der Vergaderingen en legers, en van 't hooft tot de voeten toe gewapent krijgsvolk. Ook zetten de Koninklijke schatten, het geheele leger, en de Raad, hoewel een weinig treurig, om dat'er over eenige Raadsheeren getriomfeert wierd, deze Triomf geen kleine pracht by; daar by was het gejuig onbeschrijvelijk, en duurde tot dat hy laat in 't paleis kwam. Zie *Vopiskus*

d. Schoon in dezen Keizer de deugd zo heerelijk uitgeblonken heeft, echter ontdekken de penningen zijn dwaasheid; want op eenige leestmen: DEO ET DOMINO NATO AVRELIANO AVG. *Aan den Keizer Aurelianus*, *gehooren God en Heer.* Welke titel ook op die van *Karus* gevonden word. Hy is eindelijk op den 29 *January* in 't 276 jaar na *Christus* geboorte, door bedrog van zijn Schrijver *Mnestheus*, niet verre van de stad *Heraklea* vermoord, na dat hy 5 jaaren en 9 maanden geregeerd had. Een van zijn penningen, by de Heer DE WILDE vertoont een jongeling met zijn rechterhand de *Zon* opheffende, voerende in zijn slinker een zweep, en trappende op twe neerzittende gevangenen, te weten *Zenobia*, en *Tetrikus*, getekent ORIENS AVG. *de opgaande Zon des Keizers.* Een gedenkteken, dat hy de *Zon* voor zijn Helpgod erkende, voor wien hy een Tempel in *Rome* gebouwt heeft.

Hier ziet gy 't weezen van de [a] strenge AURELIAAN,
Vermaard door [b] dapperheid en bloedige oorlogsdaân,
Die, toen hy moedig had den Palmyreen geslagen,
Zenobia, geboeit aan zijnen zegewagen,
Al [c] triomfeerende door Rome heeft geleid,
En elk den glans vertoont van zijne majesteit;
Gevolgt van Persen, van Sarmaten, van Alaanen,
Arabers, Gotthen, van Germanjers, Indianen,
En Gallen, vyanden van Rome en Romes naam.
Zijn [d] lof, gedragen op de wieken van de faam,
Deed al de weereld voor zijn rijkstroon nederbuigen,
Zijn daaden roemen, en zijn wakkerheid getuigen.

LIII.
Markus Klaudius Tacitus.

TACITUS, van den Raad tot Keizer verkooren, is in 't 954 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 202 jaar na *Christus* geboorte te *Rome* gebooren.

Zijn *Vader* en *Moeder* worden nergens genoemt. Zijn *Vrouw* is niet bekent; maar *Vopiskus* zegt, dat het dragen van Juweelen haar door den spaarzaamen Keizer, haar man, verbooden wierd, terwijl hy zelfs, tot de Keizerlijke waardigheid verheven zijnde, nooit van gewaad veranderde. Zijn *Broeder* was MARKUS ANNIUS FLORIANUS, na hem Keizer, en na een regeering van 2 maanden en 2 dagen vermoord. Voorts had hy zulk een achting voor zijn Naamgenoot, den Historischrijver *Tacitus*, van hem onder zijn voorzaaten getelt, dat hy zijn beeltenis op alle boekeryen deed stellen, en gebood zijn boek op ieder jaar tienmaal uit te schrijven, waar na hy die in d'algemeene Boekvertrekken liet plaatzen. Een heerelijke omzichtigheid voorwaar; doch die zo weinig dien doorluchtigen schrijver te stade is gekomen. Zie *Vopiskus.*

a. Hoe snood het rijk van *Julianus* voor deze van het krijgsvolk gekocht is, heb ik voorheen op zijn plaats getoont. Hoe veel Tierannen daar te gelijk naer dongen, is door my in 't beschrijven van *Gallienus* verklaart. Nu wilde het niemand te geef hebben, dewijl des zelfs bezitters zo rampzalig door het baldadig krijgsvolk vermoord wierden. De Raad, des krijgsvolks wrevelheid kennende, wilde geen Keizer verkiezen, maar begeerde, dat de soldaten die keur zouden doen: deze schoven het weêr op den Raad, en die weêr op de soldaaten. Eindelijk liet het krijgsvolk aan den Raad weten, *dat zy uit den hunnen geen Keizer wilden maaken, noch lijden, vermids al de hoofden van 't leger, of door boosheid, of door misverstand, deel aan de moord van Aurelianus hadden.* Ruim vyf maanden duurde deze twist, in welken tijd de *Gallen* en *Duitschers* over den *Rhijn* trokken, en de daar aan gelege landen verwoesten. Eindelijk vergaderde de Raad op den 25 *September* in 't 276 jaar na *Christus* geboorte op het Raadhuis van *Pompilianus*, waar in de Burgermeester *Velius Kornificius Gordianus* zich aldus liet hooren: *Wy stellen u voor, Beschreve Vaders, het geen wy meermaalen hebben voorgestelt. Men moet een Keizer verkiezen. Het leger kan zonder Prins niet langer bestaan, dewijl de nood zulks vereischt; want men zeit, dat de Duitschers uit hunne paalen over den Rhijn geborsten zijn, en verscheide sterke, edele, rijke en machtige steden vermeestert hebben. Indien van de Persiaansche beweegingen al niet gerept word, zo denkt evenwel, dat de zinnen der Syriers licht zijn, zo dat zy zich liever van vrouwen willen laaten beheeren, dan onze heiligheid verdragen. Wat zeg ik van Afrika? wat van Illirien? wat van Egipten, en de legers dier landen? hoe na gelooft gy dat zy zonder Prins zullen kunnen bestaan? Wel aan dan, Beschreve Vaders, noemt een Prins: het leger zal dien gy verkoren hebt aanneemen, of zo gy het weigert, een ander maaken.* Als nu *Tacitus*, die de eerste stemmende Raadsheer was, hier op zijn reeden, onzeker wie, wilde beginnen, hebben al de Raadsheeren geroepen: *Tacitus Augustus, de Goden behoeden u. Wy verkiezen u, wy maaken u Prins, wy beveelen u de zorg der Republijk en van de heele weereld aan. Neem het gebied uit bevel van den Raad aan: uw leven, uw geboorte, en uw geleertheid verdiend dit. De Prins des Raads word met recht tot Augustus verkooren. De eerste stemmende Raadsheer word met recht Keizer gemaakt. Wie heerst beter als een achtbare? en wie beter als een geletterde? Gy, die andere Princen hebt verdragen, weet hoe men moet regeeren. Gy, die over andere Princen geoordeelt hebt, weet hoe men het rijk moet bestieren.* Maar hy antwoordde: *Ik verwonder my, Beschreve Vaders, dat gy in plaats van den dapperen Keizer Aurelianus een oud man tot Prins wilt maken. Ziet hier de leden, die met werpschichten zouden gooyen, die een lans zouden bestieren,*

die op de schilden zouden donderen, en die, de soldaten tot een voorbeeld, geduurig zouden te paard zitten. Nauwelijks zijn zy bekwaam om den last van den Raad te dragen. Nauwelijks uiten wy onze meening daar ons de plaats toe dringt. Ziet naarstig toe, wat jaaren gy uit de slaapkamer, en de schaduwen in de hitte en koude zend. Gelooft gy, dat de soldaaten een oud Keizer zouden aanneemen? ziet toe, dat gy den staat niet dien gy wilt tot een Prins geeft: my stoot alleen tegen de borst, dat gy my eenstemmig verkoren hebt. Hier op liet de Raad zich dus hooren: *Trajanus, Hadrianus en Antoninus zijn in hun ouderdom Keizers geworden. Gy hebt ook wel gelezen van den grijzen baard des Roomschen Konings. Wie regeert beter als een oud man? Wy maken u tot Keizer en geen soldaat. Gebied gy de soldaten, en laten zy vechten. Gy hebt voorzichtigheid, en een goeden Broeder. Severus zeide, dat het hooft, en niet de voeten, regeerde. Wy hebben uw geest, en niet uw lichchaam verkooren.* Hier op was *Tacitus* gedwongen de Keizerlijke waardigheid aan te neemen, die, om de gunst van 't leger te winnen, al zijn goed aan de soldaten gaf; doch nauwelijks had hy 't rijk 6 maanden en 20 dagen geregeert, of een felle koorts rukte hem te *Tarsis* in *Cilicien* weg, te weten, op den 13 *April* in 't 277 jaar na *Christus* geboorte, zijnde ruim 75 jaaren oud. Zie *Viktor, Vopiskus.* Dat hy de *Gotthen* uit *Cilicien* gedreven en overwonnen heeft, bevestigt een penning, vertoonende een staande Overwinning; getekent VICTORIA GOTH, *De Gotthen overwonnen.*

Zie MARKUS TACITUS in hart metaal gedrukt,
Tot noch behouden, en de roest des tijds ontrukt,
Een man, dien toen het rijk aan niemand kon behagen,
Het Roomsch gebied wierd om zijn deugden [a] opgedragen.
't Gebied, zo gratig van tierannen eer begeert,
Gekocht, en hoger dan het leven gewaardeerd,
Scheen nu een denkbeeld van gehaate afgrijslijkheden.
Die zelve troon, wel eer van ieder aangebeden,
Had, na 't vermoorden van de fiere Aureliaan,
By na zes maanden, om haar rampen, leeg gestaan,
Na welken tijd daar op tot Keizer wierd verheven
Een man, die al zijn goed aan 't krijgsvolk heeft gegeven.

LIV.
Markus Annius Florianus.

FLORIANUS, die het rijk na de dood van zijn Broeder den Keizer *Tacitus*, zonder de Raad of 't krijgsvolk te kennen, tot zich trok, is byna van de schrijvers vergeten; des weet men niet in wat plaats, op wat dag, of in wat jaar hy gebooren is.

Zijn *Vader* en *Moeder* worden nergens genoemt. Zijn *Vrouw* is niet bekent. Zijn *Broeder* was Keizer MARKUS KLAUDIUS TACITUS, hier voor beschreven.

a. Toen het recht der verkiezing door het krijgsvolk weêr aan den Raad toegestaan wierd, was de blijdschap der Raadsheeren zo groot, dat zy dankdagen uitschreven, offerhanden beloofden, en ieder aan de zijne schreef; ja zy schreven zulks niet alleen aan hunne vrienden, maar ook aan vreemden. Ook schreven zy brieven naer de Provincien, op dat alle de Bontgenooten en volkeren zouden weten, dat de Republijk in haar ouden staat hersteld was, en dat de Raad de Princen verkoor; ja dat de Raad zelfs Prins gemaakt was; dat men de wetten van den Raad moest zoeken; dat de Barbaarsche Koningen den Raad zouden moeten bidden; en dat de Raad oorlog en vreede zou maaken. Dit erfrecht, eer aan den Raad toebehoorende, was door de oploopende wederspannigheid der soldaaten verscheurt en verplettert. Ook vond de Raad het juk des ersrechts te lastig, gelijk het bleek in het gesprek dat de Burgermeesterlijke Raadsheer, *Metius Falkonius*, uit hun aller naam tot *Tacitus* deed, zeggende: *Ik wende my tot u, o Tacitus Augustus, begeerende, biddende, en vryelijk voor de wetten des gemeenen Vaderlands verzoekende, dat gy uwe kleine kinderen, zo u misschien de algemeene noodwet vroeger overkomt, geen erfgenamen verklaart van het Roomsche rijk; om niet zo den staat, den Raad, en het Roomsche volk, gelijk uw landhoef, gelijk uw landbouwers, gelijk uw slaven, tot een bezitting na te laten: derhalven laat uw gezicht over al gaan, volgt de Nerven, de Trajanen, en Hadrianen na: 't is een uitsteekende heerlijkheid voor een stervenden Vorst den Staat meerder te beminnen dan zijn kinderen.* Dit verzoek wierd van *Tacitus* met eeden bevestigt, met byvoeginge, dat hy zelfs zijn Broeder, hoe loffelijk van aard, en vermaard door edele deugden, niet zou verkiezen. Na de dood van *Tacitus* nam echter *Florianus* het rijk, buiten gezag des Raads, als een erfbezitting tot zich; steunende op het geen de voorgaande Keizers gedaan hadden, en op de woorden, die de Raad onder de gelukkige toejuichingen van zijn Broeder gebruikte: want zy riepen, *Gy hebt voorzichtigheid en een goeden Broeder.* Ondertusschen wierd hy, hoe zeer dit de Raad tegen de borst stiet, van 't krijgsvolk aangenoomen, en voor Keizer uitgeroepen. Getuigen hier van zijn, behalven de Schrijvers, twee zijner penningen, waar op d'eerste twee krijgsknechten malkander de hand geven, getekent CONCORDIA MILIT. *Eendracht*, of *door eendracht der krijgsknechten*; de tweede vertoont een vrou, hebbende in de rechterhand een spies, en in de slinker een krijgsteken; met dit opschrift, FIDES MILIT. *Trouw des heirs.* Vorder was hy zijn Broeder in deugden zeer gelijk; doch een weinig heerszuchtiger, en dewijl de krijgsknecht gewoon was in alle uitspoorigheden uit te spatten, zagen zy weinig dagen na zijn verkiezing hem om zijn vroomheid met nijdige oogen aan. Dit wierd zo dra niet van *Florianus* gemerkt, of hy hield zich onder zijn Lijfwachten, dat *Duitschers* waren, en by al de Keizers in groote achting. De Roomsche krijgsknechten dit ziende, snelden naer *Probus* toe, trokken hem het Vorstelijk purper aan, en riepen hem voor Keizer uit. Geen kleine schrik beving *Florianus*, toen hy deze uitroeping hoorde, dewijl hy zich niet machtig oordeelde den opgeworpene tegen te staan; niet minder vreesde hy voor het woeden des krijgsvolks: derhalven besloot hy, door een zelfsmoording, hem van zijn leven te berooven, dat nu rampzalig was, en hem niet lang door het oproerig krijgsvolk zou gegunt worden. In deze wanhoop opende hy

zijn aderen; doch eer de ziel en 't bloed een ruimer lucht bekomen had, wierd hy van de soldaaten overvallen, en, al zieltoogende, met verscheide wonden doorboord. Aldus eindigde die rampzalige Keizer op den 3 *July* van het 277 jaar na *Christus* geboorte zijn leven, na dat hy 2 maanden en 20 dagen geregeert had. Zie *Eutropius*, *Vopiskus.*

Zijn gedenkpenningen, behalven de twee bovengenoemde, vertoonen FELICITAS AVG. *De Gelukkigheid des Keizers*; PROVIDENTIA AVG. *De Voorzienigheid des Keizers*; SECVRITAS SAECVLI, *De zekerheid der eeuw*; VIRTVS AVG. *De deugd des Keizers*; FELICITAS TEMPOR. *De Gelukkigheid der Tijden*, enz.

Merk ondertusschen aan, dat meest alle de Penningen, die ik tot noch toe in dit werk, tot bevestiging der verhaalde zaken, genoemt heb, in het vermaarde *Muntkabinet* van de Heer JAKOB DE WILDE, Kommys tot de Hoofdelijke betaalinge ter Admiraliteit te *Amsteldam*, gevonden worden: en dewijl het den Lezer zou walgen den naam der genoemde Heer honderdmaal en honderdmaal te lezen, heb my tot noch gewacht zijn naam in dit werk te plaatzen, en hem met dit weinige alleen maar willen onderrechten.

't **W**as deze, die zich zette als Keizer op den troon
Door eigen [a] keur en wille. een held, alleen gewoon
De deugd t'omarmen, en zijn Broeder na te treeden
In edle daaden, moed, en Vorstelijke zeden;
Maar de al te groote deugd van dezen FLORIAAN,
Mishaagde 't krijgsvolk, steeds gewoon in euveldaân
Te leven, en in 't bloed der Keizeren te baden.
Het Vorstlijk purper, noch d'onwelkbre lauwerbladen,
Uit godlijk vuur hem eer gevlochten tot een krans,
't Onfeilbaar teken van de dapperheid des mans,
Kon hem bewaaren voor het woeden der soldaten;
Die Keizermoorders, en beroerders van hun staten.

LV.
Kajus Aurelius Valerius Probus.

PROBUS, van 't krijgsvolk tegen zijn wil tot Keizer verklaart, want hy riep: *Spitsbroeders*, *bedenkt u wat gy doet*, *indien ik Keizer wierd zulks zou noch u noch my nut zijn*, *daar zou geen vergenoeging wezen*, *vermits ik u niet vleyen kan*, is binnen *Sirmium*, nu *Schremmia* genoemt, in *Pannonien*, gebooren; doch in wat jaar melden geen schrijvers. Hy is d'eerste die ons in deze rang van haar Koninklijke Majesteit van Zweden, *Kristina*, met een helm, die 't hooft dekt, te voorschijn komt, alhoewel de dappere *Postumus* en *Klaudius Gothicus* ons ook zo op de Penningen ontmoeten; doch zijn meeste Penningen vertoonen hem, of gelauriert, of gestraalkroont. Ook is hy de laatste geweest, die, volgens d'aloude gewoonte der *Romeinen*, getriomfeert heeft, waar van ik de gedachtenis by de Heer DE WILDE op een Penning zag verbeeld, vertoonende de Keizer in triomfeerend gewaad, dragende den gewoonelijken arendstaf in de hand, hebbende een geborduurde rok aan: en op het ruggestuk de zon op zijn wagen (het geen ook zijn opzicht heeft op des Keizers zegepraal) getekend: SOLI INVICTO, *Aan de onverwinnelijke Zon.*

Zijn *Vader* is niet bekent. Zijn *Moeder*, een edele vrouw, word niet genoemt. Zijn *Zuster* was KLAUDIA, van wie hy ter aarde besteld is, na dat hy door de moetwillige soldaaten dood geslagen was. Zijn *Vrouw*, JULIA PROKULA, by wie hy eenige kinderen, die niet genoemt worden, en jong gesturven zijn, teelde.

a. Deze doorluchtige Keizer, wiens naam *Probus*, en wiens gemoed *Vroom* was, is, schoon uit geringe ouders gebooren, door zijn dapperheid en deugden van trap tot trap tot de Keizerlijke waardigheid opgeklommen. Onder Keizer *Valerianus* Hooftman gemaakt zijnde, droeg hy zich zo dapper, dat niet alleen de *Sarmaaten* door hem geslagen wierden; maar hy verloste ook den gevangenen *Valerius Flakkus*, een van *Valerianus* bloedvrienden. Onder den verwijfden *Gallienus* heeft hy met de dappere *Postumus* de *Germanjers* uyt *Gallien* gedreven. Geen minder hulpmiddel was hy van de Overwinning, die Keizer *Aurelianus* op de *Palmyreenen* verkreeg. Ook betuygde Keizer *Tacitus*, dat hy meer recht tot het gebied had als hy, die hem het Landvoogdyschap van 't *Oosten* opdroeg, en zijn Meede Burgermeester maakte. Wat zeg ik van zijn oorelоogen in *Afrika*, eer hy noch Keizer was, gevoert? Op wat wijze hy Keizer gemaakt is, heb ik boven getoont. Zijn vertoog aan den Raad was zo zedig, dat zich ieder over zijn verheffing verheugde. Zijn eerste werk was de moordenaars van *Aurelianus*, doch zonder wreedheid, te straffen. Daar na trok hy de *Gothen* onder d'oogen, die byna geheel *Gallien* overstroomden, en herstelde dat Landschap weder in zijn voorige luister. Daar na viel hy in *Duytschland*, en greep den vyand niet verre van *Straatsburg* aan, alwaar hy hen, na 't storten van veel bloed, overwon. Toen moest het *Illyrien* gelden, alwaar hy de roofgierige *Sarmaten* zo gelukkig sloeg, dat maar eenige weinigen zijn handen ontkwamen. Terwijl hy van daar voorttoog om in *Thracien* de *Scyten* te dempen, wierp zich eenen *Saturninus* in *Byzantium* voor Keizer op. *Spanje, Britanje* en *Gallie* hadden zich ook aan *Bonosus* (een meer gebooren tot zuipen als om te leven) en *Prokulus* onderworpen, die ook den naam van Keizer aannamen. Om deze oproerders van zijn staaten te dempen, zond hy een Hooftman met een gedeelte van zijn macht naer *Byzantium.* Met zijn overgeblevene oorlogstroepen rukte hy zelfs *Bonosus* en *Prokulus* onder d'oogen, die ook alles van hun kant ten tegenweer vervaerdigden. Bloedig was de slag, en rampzalig voor de twee opgeworpene Keizers, dewijl de *Duytschen* hen af, en *Probus* toevielen, ja *Bonosus* verhing zich uit wanhoop, waar over het volk al scherzende zei: *Hy heeft geen mensch*, *maar een wijnvat opgehangen.* Niet minder waren zijn oorelogen tegen de *Blemyen* uitgevoerd. *Narseus*, Koning van *Persien*,

wierd door zijn dapperheid en gelukkige oorlogstochten zo verschrikt, dat hy van hem den vreede verzocht, en aan hem eenige giften zond, waar over *Probus* dus aan hem schreef: *ik ben verwonderd dat gy ons dit weinige zend*, *daar al uw schatten haast geheel onder ons zullen staan*; *bewaar 't geene gy bezit zo lang als 't u mogelijk is*, *als wy 't hebben willen*, *weeten wy*, *hoe wy ons daar van Meester zullen maken.* Waarelijk, hadden de soldaaten over de verwinningen van Keizer *Aurelianus* reden om dit liedje in 't leger te zingen,

Mille Francos, *mille Sarmatas*, *semel & semel occidimus:*
Mille, *mille*, *mille*, *mille*, *mille Persas quaerimus.*

dat is;

Duizend Franken, *en Sarmaten hebben we eens en eens verslagen*,
Die na duizend, *duizend*, *duizend*, *duizend*, *duizend Persen vragen.*

Hoe veel te meer reden hadden zy om zich over *Probus* te verwonderen, en zijn oologsdaaden tot den hemel te verheffen? Doch deze dappere Keizer is van zijn soldaten by *Sirmium*, alwaar hy hen gebood een moeras op te drogen, op den 2 *November* in 't 282 jaar na *Christus* geboorte, op een hogen toorn gejaagt, en daar na vermoord, na dat hy 6 jaaren en 4 maanden geregeert had. Zie *Eutropius*, *Viktor*, *Vopiskus*, *Pomponius Letus.*

Kwam ooit de naam en daad in iemant overeen,
Het was in PROBUS, die, van ieder aangebeên,
Voor Romes welstand en herstelling scheen [a] geschapen;
Die PROBUS, door wiens arm, en dapperheid, en wapen
Drie rijksberoerders zijn verwonnen, en ontzielt.
Wat al kasteelen, wat al steeden, eer vernielt,
En ingenoomen door roofgierige Sarmaaten
En Gotthen, hechte hy weerom aan Romes staaten!
Wien ging geketent niet voor hem in zegepraal!
Voor hem, die 't Duitsche heir deed beven voor zijn staal:
Waar na hy sprak: men heeft geen krijgsvolk meer van noden.
Hoe dorst ge, o Romer, dien doorluchten Keizer dooden?

LVI.
Markus Aurelius Karus.

KARUS, na de moord van *Probus* door de soldaten tot Keizer verheven, is in *Languedok*, binnen *Narbona*, gebooren; doch in wat jaar melden geen schrijvers.

Zijn *Vader*, *Moeder* en *Vrouw* is zo weinig bekent als genoemt. Zijn I *Zoon*, MARKUS AURELIUS KARINUS; een boosaardig en wreed mensch, na hem Keizer. Zijn II *Zoon*, MARKUS AURELIUS NUMERIANUS, van zijn Vader tot Medeheerscher verklaard; een edelmoedig Prins, groot Poëet, gebreklijk aan zijn oogen, en door zijn schoonvader *Arrius Aper* vermoord. Merk, dat deze Keizer ons op de Penningen ontmoet met den tijtel, DEO ET DOMINO CARO AVG. *Aan den Keizer Karus*, *God en Heer.* Een eernaam voorwaar, die, schoon zijn nederigheid en deugden tot den hemel toe van de schrijvers verheven worden, zijn dwaze opgeblazentheid middagklaar ontdekt.

Het Roomsche rijk door de moord van *Probus* van een doorluchtig Keizer berooft, scheen door de verkiezing van *Karus* zijn verlies hersteld te zien; dewijl in hem de voornaamste deugden eens Keizers uitblonken; want *Probus* zei van hem niet alleen, dat zijn naam en daad over een kwam, maar datmen de regeering en het rijk mocht gelukkig achten, indien veel *Karen* daar in gevonden wierden. Ook was zijn achting voor hem zo groot, dat hy hem een Ridderlijk beeld van goud op 't Kapitool deed oprechten. Het eerste dat hy na zijn verheffing tot Keizer uitvoerde, was den *Sarmaten* 't hooft te bieden, die na de moord van *Probus* niet alleen heel *Hungarien* verwoestten, maar ook *Illyrien*, *Thracien*, ja *Italien* dreigden t'overstroomen. Zo gelukkig was hy in dezen oorlog, dat hy niet alleen zestien duizend dier vyanden versloeg, maar noch twintig duizend gevangen nam. Middelerwijl was het gerucht te *Rome* gekomen, dat den *Persiaansche* Koning *Narseus*, van zommige *Arsacides* genoemt, het verdrag met *Probus* gemaakt verbroken had, en tegen den *Romeinen* in optocht was. Om dezen vyand te beteugelen, maakte hy alles vaardig dat tot een dapperen wederstand van nooden was; doch eer hy zijn tocht naer 't *Oosten* voortzette, verklaarde hy zijn twee zoonen tot Medeheerschers van hem in 't rijksgebied, en zond den oudsten, *Karinus* genoemt, naer *Gallien*, om in zijn afwezen de *Gallen* en *Gotthen* in toom, en op de *Duitschers* een wakend oog te houden. Hy snelt dan, dit verricht hebbende, met zijn jongsten zoon *Numerianus*, en zijn krijgsmachten naer 't *Oosten*; en ontmoette den vyand niet verre van *Mesopotamien*, alwaar hy het *Persiaansch* leger moedig aangreep, sloeg, en op de vlucht dreef. Hy zijn krijgsgeluk vervolgende, rukt met zijn zegepralend heir naer *Mesopotamien*, en brengt alle de omleggende landen onder zijn gehoorzaamheid. Deze gelukkige voortgang noopte hem iets groots te bestaan, des besluit hy *Ktesifon*, de hooftstad van *Persien*, te naderen, en met zijn oorlogsmachten over de rivier de *Tigris* te rukken. Niet lang zukkelde hy om dit edelmoedig besluit werkstellig te maaken, dewijl *Ktesifon* zich in korten tijd van getergde vyanden omringt zag. Na weinig dagen rustens wierd de stad aan verscheide oorden aangetast, en, na een hartnekkige tegenweer, ingenoomen, waar door *Karus* den naam van *Persiaansch* Keizer kreeg. Dit veroorzaakte in *Narseus* en al de *Persianen* zulk een schrik, dat hy *Karus* om den vreede bad, en alles, hoe schandelijk voor zijn rijk, toestemde wat hy begeerde. Maar hoe onstantvastig is de fortuin des werelds! Deze Keizer, nu van elk gevreest en aangebeden, wierd in 't midden zijner overwinningen door een rampzalig voorval weggerukt; want nauwelijks was hy binnen *Ktesifon* gekomen, of een vervaarlijk onweer, vermengt met bliksem en donder, deed het aardrijk beven. De lucht scheen in een hellen brand te staan, en de grond door het bonzen des donders te zinken, terwijl een bulderende wind de boomen uit de grond ruktte, en de huizen omwierp. In dit onweer wierd *Karus* door den Bliksem of donder dood

geslagen, zijnde het 284 jaar na *Christus* geboorte, na dat hy ruim 2 jaaren geregeert had. Zie *Eutropius*, *Viktor*, *Vopiskus.*

a. Dat deze Keizer zich een *Eeuwige regeering* toegeleit heeft, bevestigt een zijner penningen, vertoonende een Zonnebeeld, dat zijn rechterhand opheft, en in de slinker, als voerman van de zonnewagen, een zweep houd, getekent AETERNIT. IMP. *Eeuwigheid des gebieds.* Diergelijken opschrift vind men ook op een Penning van *Severus.* Doch dat de Keizers zich de *Eeuwigheid* by het leven toegepast hebben, blijkt op een penning van *Postumus*, daar hy van *Herkules* gekroont word; met het byschrift AETERNITAS AVG. *Keizerlijke Eeuwigheid.* Dat deze naam ook onder de namen der vleijingen ingekropen is, toonen deze woorden van *Plinius* aan *Trajanus* geschreven: *Flavius Archippus betuigde by uwe Welstand en* Eeuwigheid, *eisch van my*, &c. *Opentlijk verzocht die van Nicea*, *door dingen die my de heiligste zijn*, *en moeten zijn*, *dat is*, *door uwe* Eeuwigheid *en Welstand.* Op verscheide wijze ontmoet ons deze *Eeuwigheid* op Penningen van den jongen *Filippus*, *Maxentius*, *Gordianus*, *Vespasianus*, *Titus*, *Alexander*, *Faustina*, &c.

Met recht heeft zich uw deugd, o KARUS, en beleid
Een eeuwige eernaam en regeering toegezeit;
Uw deugd, die Probus zelfs waardeerde, en heeft genooten:
Maar toen gy 't Persisch bloed als stroomen had vergooten,
Liet gy met grooter recht die op uw [a] munten slaan.
Gy, met Illyrien en Thracien begaan,
Trad moedig 't leger der Sarmaten onder d'oogen.
Wat zaagt ge al lijken, door uw arm in ooreloogen
Verwonnen! wat al bloed van vyanden gestort!
Wat of der Goden toorne op u heeft aangeport,
Dat gy, toen 't bliksemvuur heel Ktesifon deed beven,
O Persisch Keizer, o Verwinnaar, raakte om 't leven?

LVII.
Markus Aurelius Karinus.

KARINUS, van zijn Vader den Keizer *Karus* voor zijn tocht naer 't *Oosten* tot Medeheerscher aangenoomen, is in *Languedok*, binnen *Narbona* gebooren; doch op wat dag, of in wat jaar melden geen schrijvers.

Zijn *Vader* was Keizer MARKUS AURELIUS KARUS, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, is niet bekent. Zijn *Broeder*, MARKUS AURELIUS NUMERIANUS, met hem te gelijk Keizer, en van *Arrius Aper* vermoord. Of hy getrouwt geweest is weet men niet, eenige twijffelen, om dat *Vopiskus* zeit, dat hy op een tijd negen vrouwen nam; doch dat hy die te gelijk wederverstiet; echter vind men haar namen by geen schrijvers, zo dat de geleerden hier uit besluiten, dat deze negen niet zijne vrouwen, maar voorname vrouwen van anderen, die hy geschonden heeft, geweest zijn. Ook leeren ons zijn Penningen, dat zijn naam niet *Decius Karinus*, gelijk de Heer *Gov. Bidlo* in zijn *Fabius Severus* zeit, maar *Markus Aurelius Karinus* geweest is; want zijn Vader, schoon van een uitheemsche, lage, en duistere geboorte, nam den naam van *Markus Aurelius* aan, om dat hy wilde voor een *Romein* van afkomst gehouden zijn. Dit ziet men ook in *Klaudius Gothicus*, *Aurelianus* en *Probus*, die, zijnde van onbekende afkomst, zich echter de namen der voorname adelijke Roomsche stammen aangematigd hebben, en byzonderlijk die van *Aurelius* en *Valerius*, dat by letterkeer het zelve uitbrengt. Niet alleen noemt hem de gedachte *Bidlo*, *Decius Karinus*, maar hy maakt hem ook een geslachtboom in zijn rampzalige *Fabius Severus*, die nergens dan in zijn harsenen te vinden is; als een Vrouw, *Flavia Faustina*; een zoon, *Emilius*; een voorzoon, *Fabius Severus*, wiens vrouw hy *Vituria* noemt; en een voordochter, *Julia.* Wie hoorde ooit van zulk een vermetelheid?

Nauwelijks was *Karinus* ten regeerder over *Gallien*, *Italien*, *Illyrien*, *Spanje*, *Brittanje* en *Afrika* van zijn vader gesteld, of hy spatte in alle dartelheden uit. De Raad, aan wiens zorg zijn vader hem voor zijn tocht naer 't *Oosten* bevoolen had, zulks hoorende, verzocht hem zijn haatelijk leven de schop te geven, en op het spoor van zijn doorluchtigen vader te treden; doch in plaats van hun billik verzoek te onderwerpen, schreef hy hen trotse brieven, en ging in zijn schandelijk leven voort. Zijn aangeboore wreedheid had zelfs in zijn eerste jaaren zijn vader zo bedroeft, dat hy dikwils uitborst: '*t is mijn zoon niet*! Na de dood van *Karus* spatte hy in alle gruwelen uit. Zijn hof scheen niet anders dan een vergaderplaats van speelders, danzers, zangers, bootzemakers, hoeren en hoerewaarden. Veele voortreffelijke mannen, hem, om acht op zijn leven te nemen, en in vorstelijke deugden en wetenschappen te onderwijzen, van zijn vader toegevoegt, liet hy vermoorden. Edele en onedele vrouwen en dochteren wierden door hem geschonden. Dan nam hy deze, dan geene ten vrouw; doch nauwelijks waren zy van hem bezwangert, of hy verstiet ze weder. Alle rijkszorgen schoof hy van hem op de schouderen van *Karausius*, die over de *Britannische* zee tot in *Brittanie* voortgerukt zijnde, de roofgierige *Gallen* sloeg, een grooten roof bekwam, die voor zich zelven hield, daar na zich voor Keizer opwierp, en eindelijk van zijn spitsbroeder *Alektus* onderkropen en gedood wierd. Niets verrichte hy dat loffelijk was, ten waar men het verslaan van *Sabinus Julianus*, die ten besten van 't gemeen in *Italien* gevallen was, aan zijn arm wilde toeschrijven. Ondertusschen zakte *Diokletianus*, na de dood van *Karus* van 't leger in 't *Oosten* tot Keizer verklaard, naer *Italien* af. *Karinus* ziende, dat deze aantocht zijn staat gold, verzamelde zijn krijgsmachten by een, en rukte met deze naer *Mesien*, om *Diokletianus* in zijn voortgang te stuiten. Bloedig was de slag, dewijl aan wederzijde hartnekkig gevogten wierd. Echter kon niemand zich de zege toeschrijven, dewijl zo *Karinus* als *Diokletianus* met hun machten achter uit deinsden.

Na eenige dagen vertoevens greepen deze Vorsten elkander weder aan; doch zeker Hooftman, wiens vrouw ook door *Karinus* geschonden was, en eer genoodzaakt zijn hoon in te kroppen, had voorgenomen nu een rechtvaardige wraak over zijn beledigde eer te nemen, weshalven hy geduurende het gevecht op *Karinus* aanviel, hem doorstak, en door die daad de zege aan *Diokletianus* gaf. Aldus eindigde die dwingeland in 't 285 jaar na *Christus* geboorte zijn leven, na dat hy zo met zijn Vader, Broeder, als alleen 2 jaaren, en ruim 8 maanden geregeert had. Zie *Vopiskus*, *Suidas. Eutrop.* In hem zien we, dat doorluchtige ouders ontaarde kinderen kunnen voortbrengen, en niet alleen in hem, maar ook in den zoon van den vermaarden Veldoversten *Quintus Fabius Maximus Allobrogices*, dien door zijn schelmstukken, hoereryen en snoode geldverkwistingen, van den Schout *Quintus Pompejus* verboden wierd zijn vaders goederen te gebruiken. Wat zeg ik van *Scipio*, den zoon van d'oudsten *Scipio Afrikanus*? wat van *Klodius Pulcher?* of wat van den verhoerden *Quintus Hortensius*, den Neef van *Hortensius Korbio?* Zie *Livius*, *Appianus*, *Tacitus*, enz.

a. Zijn gedenkpenningen vertoonen VICTORIA AVG. *Keizerlijke overwinninge*; AETERNIT. AUGG. *Aan de Eeuwigheid der Keizeren*; PRINCIPI IVVENTVT. *Aan den Vorst der Jeugd*; PIETAS AVGG. *De Godvruchtigheid der Keizeren*; VIRTUTI AVGG, *Aan de deugd der Keizeren*, enz.

Hier ziet ge een schandvlek van een **l**offelijke stam,
Wiens hart, ontstooken van een goddelooze vlam,
Een haatlijk denkbeeld strekte in aller menschen oogen.
Het is KARINUS zelfs, wiens vader, teêr bewogen,
En ysende om 't getal van zijn boosaardigheên,
Al schreiende uitborst: ach, hy is mijn zoon niet, neen!
Wie heeft dat monster niet onteerd, en dan verstooten?
Hoe stroomde 't bloed, dat hy baldadig heeft vergooten!
Hoe trots vloog hy den Raad van Rome in 't aangezicht!
Wat heeft hy ooit, dat aan een Keizer past, verricht,
Dat noch zijn [a] munten, by den naneef aangebeden,
Ons Overwinningen en d'Eeuwigheid ontleden?

LVIII.
Markus Aurelius Numerianus.

NUMERIANUS, van zijn Vader den Keizer *Karus*, voor zijn tocht naer 't *Oosten*, tot Medeheerscher aangenoomen, is in *Languedok*, binnen *Narbona*, gebooren; dog op wat dag, of in wat jaar melden geen schrijvers.

Zijn *Vader* was Keizer MARKUS AURELIUS KARUS, hier voor beschreven. Zijn *Moeder* is niet bekent. Zijn *Broeder* MARKUS AURELIUS KARINUS: zie van hem op 't voorgaande blad. Zijn *Vrouw* ARRIA; de dochter van den staatzuchtige *Arrius Aper.*

Deze Keizer, om zijn treffelijke hoedanigheden by de *Romeinen* in groote achting, was een der schoonste jongelingen zijns tijds, en zijn vader in vroomheid en dapperheid zeer gelijk. Om zijn uitsteekende welsprekentheid wierd hem door bevel des Raads een beeld opgerecht in de Boekzaal van *Trajanus*, met dit opschrift:

NVMERIANO CAESARI, ORATORI TEMPORIBVS SVIS POTENTISSIMO.

dat is: *Aan den tot het rijk voorschikten Numerianus*, *den alderkrachtigsten Redenaar zijns tijds.* Niet minder had hy zich door zijn Poëzy vermaard gemaakt; waar in hy zo uitstak, dat ieder *Virgilius* in hem geloofde herbooren te zijn. Zeer kunstig beschreef hy zijn vaders reizen, ooreloogen en overwinningen op een hoogdravende Heldentrant. Toen zijn vader tegen de *Sarmaaten* optrok, liet hy edele blijken van moed en dapperheid zien. Heerlijk kweet hy zich ook in den oorlog tegen de *Persiaanen*, waarom hy van het krijgsvolk zeer bemind wierd. Na de dood van zijn dapperen vader wierd hem de Keizerlijke waardigheid van 't heir opgedragen, dewijl ieder hem waardig achte den troon van zijn Vader te betreeden. Zo zeer trof hem het verlies van zijn vader, die hy in zijn hart beminde, dat hy door 't schreien een deerlijke kwaal aan zijn oogen kreeg. Na dat hy met zijn vader den *Persiaanschen* Koning *Narseus* tot een voordeeligen vreede voor 't Roomsche rijk gedwongen had, nam hy voor met zijn zegepralend leger weder naer *Rome* te keeren; op welke te rug reis hy gedwongen was in een besloote draagzetel te zitten, om dat hy door zijn gedachte kwaal noch lucht, noch zon, of 't alderminste stofje in zijn oogen verdragen kon. Zijn staatzuchtige schoonvader *Arrius Aper*, wiens hart lang op de Keizerlijke waardigheid gedoelt had, en daar geen kans zag toe te komen zo lang *Numerianus* leefde, deze ongelegendheid des Keizers overweegende, oordeelde dat nu het gelukkig uur gebooren was, waar in hy, door de moord van *Numerianus*, kon tot zijn oogwit komen, dewijl hy, als hy wilde, by de draagzetel komen kon. Dit vervloekt voorneemen was zo dra niet beslooten, of d'uitvoering volgde; echter besloot hy de dood van *Numerianus* zo lang te verbergen, tot dat zich een bekwame gelegentheid opdeed om zich voor Keizer op te werpen; doch de hitte, die men gemeenlijk in de Oostersche deelen gevoelt, was oorzaak dat het lichchaam een vuile stank van zich gaf, waar door het leger bemerkte dat hun Vorst vermoord was. Niet lang behoefden zy den moordenaar uit te vorssen, dewijl niemand dan *Aper* geoorloft was by de draagzetel te komen. Razende van toorne liepen zy naer *Aper*, die van hen gegrepen, en door de hand van *Diokletus* vermoord wierd, waar op het leger hem met den naam van *Diokletianus* tot Keizer uitriep. Dus eindigde deze rampzalige Keizer in 't 284 jaar na *Christus* geboorte zijn leven, na dat hy ruim 2 jaaren met zijn Vader en Broeder geregeert had. Zie *Vopiskus, Eutropius*, *Viktor.*

a. Zie wat ik van de straalkroon, en waarom ze aan Keizer *Pupienus* om te dragen toegestaan wierd op fol. 180 gezeit heb.

Zijn gedenkpenningen vertoonen ORIENS AVGG. *De opgaande Zonne der Keizeren*; MARS VICTOR, *Mars de Overwinnaar*, ziende op zijn overwinningen met zijn Vader

op de *Sarmaten* en *Persianen* bekomen. Deze laatste is by my doorboord, om welke reden ik iets van haar gewaande nuttigheid moet zeggen. *Pomponius* zeit, dat de Penningen der *Byzantijnsche* Keizers tegen de vallende ziekte zeer dienstig zijn, en dat haar vruchtgebruik by iemands uiterste wille kan vermaakt worden. *Pollio* en *Chrysostomus* getuigen, dat de Penningen van *Alexander den Grooten*, by zich gedragen, een langduurige gezondheid veroorzaaken. Of nu *Hendrik de IV*, Koning van *Frankrijk*, de kopere *Otho* om diergelijke reden op zijn borst gedragen heeft, weet ik niet; want *Trallianus* zeid, dat de Penningen om den hals gedragen eenige krankheden afweeren. Heden vind men noch menschen, die met geen minder zotte gedachten, de gesneede steenen met groote moeite en kosten vergaderen, en zelfs in hunne Muntkabinetten opsluiten; doch welke by my van geene verdiensten, noch eenige geloofwaardigheid kunnen zijn. Ten eersten, om dat uit de mindere en meerdere kunst in de zelve de aldersnedigste geenzins kan naspeuren wanneer, waar, en uit wiens orde de zelve gewrocht, en de wereld gemeen gemaakt zijn. Ten tweden, dewijl meest alle de gesneede steenen, op zijn best genomen, *Amuleta*, of bygeloovige Hulpmiddelen zijn, in het een of ander ongemak, ziekte en halsgevaar; uitgevonden in de latere eeuwen in *Egipten* van *Basilides*, en andere vyanden van den naam van *Christus*, die zich met de vuile en redelooze toverkunst (om volgens de wijze dier tijden te spreeken) bemoeiden.

Laat Pupienus zich met Febus [a] straalkroon cieren,
U passen palmen en onwelkbare lauwrieren
NUMERIANUS, u, die met een edle tong
Uw Vaders daaden op verheve toonen zong;
Op toonen, die gy eer zo kunstig had beschreven.
Laat Apers staatzucht u berooven van het leven,
Uw groote naam, uw lof, en goddelijke styl
Zal langer duuren dan de vaarzen van Virgyl.
Gy, die u zelven wist een weg tot eer te baanen,
't Zy dat ge uw spies velde op het hart der Persiaanen,
Of dat gy moedig den Sarmaat vloogt in 't gezicht,
Hebt al de weereld aan uw arm en pen verplicht.

LIX.
Kajus Aurel. Valer. Diokletianus Jovius.

DIOKLETIANUS, van de soldaaten na de dood van *Numerianus* tot Keizer aangenomen, is in 't 990 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 238 jaar na *Christus* geboorte binnen *Dioklea*, een stad in *Dalmatien*, gebooren.

Zijn *Vader* word niet genoemt; maar de schrijvers zeggen, dat hy de lijfeigene van zeker edelman was, en dat hy daar na de schrijver van den Roomschen Raadsheer *Emilius* wierd. Zijn *Moeder* was DIOKLEA, de slavinne van de voorgenoemde Edelman. Zijn *Vrouw*, SERENA, gelijk de beruchte *Tristanus* bewijst uit de beschreve levens der omgebrachte Kristenen. Zijn *Dochter*, GALERIA VALERIA, ten huwelijk gegeven aan *Kajus Galerius Valerius Maximianus*: een vrouw, naer wie een deel van *Stiermark*, tusschen de rivieren *Savus* en *Danubius* gelegen, *Pannonia Valeria* genoemt is, gelijk *Ammianus* in zijn 19 B. 9 H. getuigt.

Op wat wijze *Diokletianus*, voor zijn verheffing *Diokletus* genoemt, tot de Keizerlijke waardigheid gekomen is, heb ik op 't voorgaande blad getoont. Deze verheffing wierd hem noch soldaat zijnde, van een *Tongersche Druyde*, of Woudpapin voorspelt, by wie hy 't huis lag, en van wie hem zijn karigheid verweten wierd; waar op hy scherzende antwoordde: *Als ik Keizer word zal ik milder zijn. Spot daar niet meê*, herzei ze, *gy zult het worden*, *zo ras een wild varken* (van de Romeinen *Aper* genoemt) *door uw hand zal omkomen.* Hoe deze voorspelling vervult is, bleek toen hy *Arrius Aper*, den schoonvader en moordenaar van Keizer *Numerianus*, met zijn eige hand doorstak; op welken tijd, herdenkende aan de woorden van de genoemde Woudpapin, hy dus sprak: *'k Heb voor deze veel wilde varkens gedood*, *maar nu het rechte wild varken* (Aper) *getroffen.* Voorts was hy een wakker man, schrander in zijn ondernemingen, en vaardig om die werkstellig te maken. In 't begin zijner regeering wierd het rijk aan veele oorden ontrust. De *Persianen*, het verdrag met *Karus* en *Numerianus* gemaakt brekende, vielen in *Mesopotamien* en *Armenien.* In *Egipten* had zich eenen *Achilleus* tot Keizer opgeworpen. *Karausius* had ook onder *Karinus* dien tijtel in *Britanje* aangenomen, en regeerde die volkeren naer zijn welgevallen. Ook wierden de *Gallen* oproerig, die, onder 't beleid van hun Oversten, *Amandus* en *Elianus* genoemt, de Roomsche Opperhoofden aangrepen, en verjoegen. 't Was hem niet mogelijk alle deze rijksberoerders 't hooft te bieden, derhalven nam hy *Valerius Maximianus* tot Medeheerscher aan, en verkoor *Galerius Maximianus* tot zijn erfgenaam, waar in hem zijn rijksgenoot *Maximianus* volgde, die *Konstantius*, de Vader van *Konstantinus* den *Grooten*, tot zijn zoon aannam, en hem *Cesar* noemde, welken naam ook *Galerius Maximianus* van *Diokletianus* verkreeg. Terstond verdeelde *Diokletianus* de landen die ieder van hem beooreloogen zou. Zijn rijksgenoot *Maximianus* viel *Afrika* te beurt; *Gallerius* het *Oosten; Konstantius Gallien*; hy zelve nam de last op zich van 't oproerig *Egipten* 't hooft te bieden. Wat ieder van hen verrichte zal ik op zijn plaats toonen. Zo gelukkig was *Diokletianus*, dat hy binnen zeven maanden *Egipten* onder zijn gehoorzaamheid bracht, en den opgeworpenen *Achilleus* gevangen kreeg, dien hy voor de leeuwen wierp, die hem verscheurden. Na dat hy het rijk negentien jaaren geregeert, veel oorlogen gevoerd, en met behulp van zijn rijksgenooten den Roomschen naam alom uitgebreid had, nam hy, bekommert voor zekere kwaade voorzegging, een besluit om het gebied af te staan, en zijn overige leven in gerustheid op een landhoeve te verslijten. Hoe edelmoedig dit besluit was, echter kon hy daar toe niet komen, voor dat zijn rijksgenoot *Maximianus* het zelve deed, die kwalijk daar toe besluiten kon, doch eindelijk daar toe zijn stem gaf. Hy lei dan op den 1 *April* in 't 304 jaar na *Christus* geboorte binnen *Nicomedien* het rijk af, en gaf het gebied aan zijn

schoonzoon en aangenoomen erfgenaam *Maximianus* over, zijnde den zelven dag op welke hy voor twintig jaaren tot de Keizerlijke waardigheid verheven was; waar na hy zijn overig leven, dat noch elf jaar was, als een boer op een landhoeve in zijn vaderland *Dalmatien*, niet verre van de stad *Salona*, versleeten heeft zonder ooit weer naer 't gebied te trachten, hoe zeer hy daar toe van de *Romeinen* verzocht wierd. Op deze landhoeve eindigde hy in't 316 jaar na *Christus* geboorte zijn leven; doch op wat wijze durf ik niet vast stellen, dewijl de schrijvers daar in zo zeer verschillen, na dat hy 78 jaaren geleeft, en, gelijk ik boven gezeit heb, 20 jaaren geregeert had. Zie *Eutropius*, *Viktor*, *Suidas*, *Sextus Rufus*, *Pomponius Letus.*

a. Toen hy *Egipten* onder zijn gehoorzaamheid gebracht had, nam hy vermetelijk den naam van *Jovius*, of *Jupiter* aan, als waar hy, die met zijn opperste gezag en voorzorg alles verdadigde, bezorgde en overscheen, *Jupiter* gelijk; waar na hy ook de cieraden en het gewaad van dien God gebruikte; want hy droeg niet alleen een hoofdspanzel van dierbare steenen, op een byzondere wijze gewrocht, op 't hooft, maar deed ook zijn klederen, koussen en schoenen met de zelve vercieren, in welk gewaad hy zich de voeten liet kussen. Des ziet men Jupiter gemantelt, met een blikzem gewapent, en met zijn hand op een staf leunende op een zijner Penningen by *Dr. Blankart*, getekent JOVI CONSERVAT. AVG. *Aan Jupiter den Bewaarder des Keizers.*

b. Zie op wat wijze hy de 10 Hooftvervolging tegen de Kristenen aangestelt heeft in *S. Schijnvoets* Muntkabinet der Roomsche Keizers en Keizerinnen op fol. 86, door my beschreven.

Zie hier den temmer van Egipten voor uw oogen,
Wier dappre daaden, en roemruchtige ooreloogen
Het hart deed beven van den Duitscher en Alaan:
Een waare [a] Jovius. 't is DIOKLETIAAN,
Die, na 't herstellen van de Roomsche macht en staaten,
Den troon doorluchtig als een Keizer heeft verlaaten;
Ja, zo het dierbaar bloed van Godts verkoore bruid,
Niet door zijn wreedheid was gestort ten adren [b] uit,
Wie had ooit grooter naam, als hy, in 't rijk verkregen?
Hy, wier verdiensten zijn onmooglijk op te wegen,
Dewijl hy nimmer, na 't verlaaten van den troon,
Den staf wou rukken uit de hand van zijnen zoon.

LX.
Mark. Aurel. Valer. Maximianus Herculeus.

MAXIMIANUS HERCULEUS, van Keizer *Diokletianus* tot Medeheerscher aangenomen, is op den 1 *Maart* in 't 1001 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 249 jaar na *Christus* geboorte binnen *Sirmium*, nu *Schremnia*, in *Pannonien*, gebooren.

Zijn *Vader* en *Moeder* worden niet genoemt; doch waren geringe lieden. Zijn *Vrouw* was VALERIA EUTROPIA, wiens dochter FLAVIA MAXIMIANA THEODORA, (doch niet van *Maximianus*, maar van een ongenoemden Vader geteelt) aan *Konstantius Chlorus*, na hem Keizer, getrouwt is, die haarenthalven gedwongen was zijn echte vrouw *Helena* te verlaten. By deze *Eutropia* won *Maximianus* een dochter, FLAVIA MAXIMIANA FAUSTA genoemt, die haar door de echt aan *Konstantinus den Grooten* verbond.

Na dat *Maximianus*, op het voorbeeld van zijn rijksgenoot, *Konstantius Chlorus* tot zijn erfgenaam aangenoomen had, trok hy met een groot heir naer *Afrika*, alwaar hy niet alleen het machtig leger der *Afrikanen* sloeg, maar de vyf voornaamste steden van *Lybien*, als *Arsinoë*, *Cyrene*, *Arnice*, *Ptolomais* en *Berenice*, van 't Roomsche rijk afgevallen, innam, en de *Afrikanen* tot een voordeeligen vreede dwong. Vorders was hy in al zijn bedrijven wreed, onkuis, plomp, en een groote vervolger der Kristenen. In *Nikomedien* liet hy op een Kersdag over de drie duizend Kristenen verbranden. In *Frygien* liet hy een geheele stad, met al haar inwoonders, in d'asch leggen. Lang had *Diokletianus* werk eer hy hem kon doen besluiten, om met hem het gebied op eenen dag af te leggen; doch eindelijk overreed, stond hy het op den 1 *April* in 't 304 jaar na *Christus* geboorte binnen *Milanen* aan *Konstantius Chlorus* af, en ging op een lusthoeve by *Lukania*, nu *Basilikata* genoemt, woonen. Haast kreeg hy van zijn doen berouw, derhalven zocht hy *Diokletianus* aan om het rijk met hem weêr aan te vatten; doch hy kreeg van hem tot antwoord, *dat hy niet gezind was*, *daar hy nu op roozen kon rusten*, *op doornen te slapen* Hy hier zijn oogwit niet kunnende bereyken, verzocht zijn dochter *Fausta* haar man te vergeven; doch zy meer genegen tot haar echtgenoot dan tot haar trouweloozen vader, ontdekte zijn verraderyen aan *Konstantinus* haar man. *Maximianus* zulks hoorende, en bekommert voor de macht van *Konstantinus*, vlood naar *Massilien*, alwaar hy van *Konstantinus* belegert, na een hartnekkig gevecht gevangen genoomen, en door zijn last doorstooken, of zo andere willen, verwurgt is. Aldus eindigde *Maximianus* op den 13 *December* in 't 309 jaar na *Christus* geboorte zijn leven, na dat hy 60 jaaren 9 maanden en 13 dagen geleeft, 20 jaaren met zijn rijksgenooten geregeert, en ruim 5 jaaren op een hoeve in *Italien* zijn leven, na 't afleggen van 't gebied, als een akkerman versleeten had: waar na hy, even gelijk *Diokletianus*, van den Raad vergood is; volgens een Penning van meergenoemden *Godaart Kroonenburg.* Deze vertoond *Maximiaan* gesluyerd, met dit byschrift: DIVO MAXIMIANO OPT. IMP. *Ter eeren des vergoden Maximianus*, *den besten Keizer*; voorts op het ruggestuk de zelve Keizer, zittende; getekend: REQVIES OPTIMORVM MERITOR. *De rust van zeer goede verdiensten.* Men leest ook op zijn penningen BEATISSIMO, *Aan den Godzaligsten*; FELICISSIMO, *Aan den Gelukkigsten*, en op de ruggestukken PROVIDENTIA DEORVM, ET QVIES. AVGG. *De Voorzienigheid der Goden*, *en de Rust der Keizeren:* vertoonende twe vrouwen met haare gewoone tekenen. Zie *Eutropius*, *Viktor*, *Suidas*, *Eusebius*, *Baronius*, enz.

a. Gelijk *Diokletianus* zich uit vermetelheid *Jovius* noemde, zo gaf hy hem ook den naam van *Herkuleus*, of *Herkules*; waarom hy ook, gelijk *Kommodus*, ons, het hooft met een leeuwenhuit bedekkende, op de penningen ontmoet, gelijk in de nevensgaande print te zien is. Hier in volgde hy de *Asiaansche* Koningen na, die

de gewaaden van hunne Goden aannaamen. Dus ziet men op 't hooft van *Alexander den Grooten*, de Koningin van *Cyrene*, enz. de hoornen van *Jupiter Ammon*; op 't hooft der *Macedonische* Koningen de Leeuwenhuid van *Herkules*; als ook op den genoemden *Alexander den Grooten*, *Amyntas* en *Filippus*; op 't hooft van *Antigonus*, *Demetrius*, *Seleukus*, *Antiochus*, enz. de Klimop van *Bacchus*, enz.

Zijn Gedenkpenningen vertoonen VIRTVTI HERCVLI, *Aan de manhaftigheid van Herkules*; HERCVLI COMITI AVGG. N.N. *Aan Herkules den Geleider van onze Keizers;* HERCVLI DEBELLATORI, *Aan Herkules den Bevechter*; op welke hy, in de gedaante van een *Herkules*, met de veelhoofdige *Hydra*, waar mede hy de *Kristen Kerk* verbeeld, strijd: IOV. ET HERC. CONSER. AVGG. *Aan Jupiter en Herkules*, *beschermers der Keizeren.* CONCORDIAE AVGG. N.N. *Aan d'Eendracht onzer Keizeren*; FELIX ADVENT. AVGG. N.N. *Aan de gelukkige Aankomst onzer Keizeren*; SACR. MONET. AVGG. ET CAESS. NOSTR. *De Heilige Munt van onze Keizeren*, Diokletianus *en* Maximianus, *en aangenomene Rijksgenooten.* Galerius Maximianus *en* Flavius Konstantius Chlorus; VIRTVS MILITVM, *De deugd der Krijgsknechten;* VICTORIA SARMATICA, *Overwinninge op de Sarmaten*; P.M. TR. P. II. COS. P.P. *Opperste Priester*, *van Wijkmeesterlijke macht andermaal*, *Burgermeester*, *Vader des Vaderlands*, enz. Waar van eenige in 't Kabinet van den Heer DE WILDE te vinden zijn.

'**t I**s Vorst MAXIMIAAN, die met zijn oorlogsvaanen
Het machtig leger van d'oproerige Afrikaanen,
Gelijk een [a] Herkules, vol edlen moed verwon;
En, na hy Romen als een brandende oorlogszon
Had twintig jaaren, met zijn rijksgenoot, bescheenen,
Den troon verliet. 't is hy, die Christus Bruid deed weenen
En zuchten, en zijn klauw sloeg in haar zuivre borst;
Haar borst, zo dikwils met haar dierbaar bloed bemorst.
Ja, 't is dat monster, dat berouw kreeg van zijn daaden,
Zijn eeden schond, en zelfs zijn schoonzoon heeft verraden;
Doch die hem eindelijk, tot edle wraak gesart,
Den pook deed booren door 't verraderlijke hart.

LXI.
Flavius Valerius Konstantius Chlorus.

KONSTANTIUS, eerst door Keizer *Maximianus* voor *Cesar* verklaart, en, na dat hy het rijksgebied te *Milanen* aflei, in zijn plaats tot Keizer verheven, is gesprooten uit het geslacht der *Dardanen*, wiens tijd der geboorte noch plaats by geen Schrijvers gevonden word.

Zijn *Vader* was EUTROPIUS; een Roomsch Ridder. Zijn *Moeder* KLAUDIA; de dochter van *Markus Flavius Krispus*, en de Nichte van Keizer *Klaudius Gothicus.* Zijn I *Vrouw*, FLAVIA JULIA HELENA; de dochter van *Celus*, Koning der *Britten*: een godvreezende en heilige vrouw, by wie hy *Konstantinus den Grooten* won; doch die hy gedwongen was te verlaaten, waar na zy, in het 80 jaar haars levens overleden zijnde, door haar Zoon te *Konstantinopelen* begraven, vergood, en op Penningen afgebeeld is. Zie *Niceforus* 8 B. 21 H. Zeker Dichter maalt haar dus af:

't Is Helena, *by wie gy niemand moogt gelijken*
In deugd en heiligheid; *oprecht van hart en mond*;
Die voor de dochter van Maximiaan *moest wijken*,
Terwijl Konstantius *verbreekt het trouwverbond:*
Doch moeder van een Vorst als Konstantyn *te wezen*,
Kon haar vertroosten, *en haar hartkwetzuur genezen.*

Zijn II *Vrouw*, FLAVIA MAXIMIANA THEODORA; de dochter van *Flavia Eutropia*, en de stiefdochter van Keizer *Maximianus Herculeus*, om wie hy *Helena* moest verstooten; by deze won hy 3 *zoonen* en 3 *dochteren*, als KONSTANTINUS, door zijn broeder vergeven; FLAVIUS DALMATIUS HANNIBALLIANUS, daar na de vader van *Dalmatius*; FLAVIUS JULIANUS KONSTANTIUS, die by *Basilina* Keizer *Julianus*, en by *Galla*, *Flavius Julius Gallus* teelde, welke *Gallus* aan de hovaardige weduwe van *Hanniballianus* trouwde; FLAVIA VALERIA KONSTANTIA, gehuwt aan Keizer *Licinius*; ANASTASIA, na wie de *Anastasiaansche* Badstoven haar naam dragen; EUTROPIA, naderhand de moeder van *Flavius Popilius Nepotianus.* Zie *Ammianus* 14 B. Op een Penning by de Heer *Uilenbroek* zag ik deze Keizerinne in de gedaante van een vrouwtje, die een kind aan de borst leit; getekent PIETAS ROMANA, *de Roomsche Deugdzaamheid.* Een onfeilbaar teken, dat zy haar eige kinderen gezoogt heeft.

Na dat *Konstantius*, noch *Cesar* zijnde, de zorg op zich genoomen had van de *Gallen* 't hooft te bieden, trok hy met zijn leger derwaarts; doch wierd zo van de *Gallen* en *Duitschers* ontfangen, dat hy, na een groote nederlaag bekomen te hebben, was genoodzaakt naer *Langres* te vluchten, wier poorten uit vrees voor de gedachte vyanden geslooten waren, des hy gedwongen was zich met een touw tegen de muuren op te laaten trekken. Hy daar binnen gekomen zijnde, vergaderde zijn volk by een, trok op den vyand aan, en verkreeg op hen ten zelven dage, als hy voor hen moest vluchten, een heerelijke zege, dewijl ontrent zestig duizend op de plaats zo gevangen als dood bleven, en de rest de vlucht namen: voorwaar een zege, waar door de macht der *Gallen* niet weinig geknakt, en dat Landschap weder aan het Roomsche rijk gehecht wierd. Na dat de opgeworpene *Karausius* door *Alektus* vermoord, en *Alektus*, na een regeering van drie jaaren, door de *Britten* gedood was, trok hy met zijn oorlogsmachten naer *Britanje*, en bracht dat machtig Eiland, dat zo lang zich wederspannig getoont had, onder zijn gehoorzaamheid. Ook verdeelde hy met zijn rijksgenoot *Galerius Maximianus*, nu beide voor *Augustus* verklaart, het gebied, en bekwam voor zijn deel *Italien*, *Britanje*, *Gallien* en *Afrika*; doch dewijl hy oordeelde, dat hy zo veel ryken niet gerust regeeren kon, stond hy *Italien* en *Afrika* aan *Galerius* af, en vernoegde zich alleen met *Britanje* en *Gallien.*

Voorts was hy een vroom Vorst, een beminnaar van zijn onderdaanen, en, schoon hy een Heiden was, een groot vriend der Kristenen, wier iever en standvastigheid hy ten hoogste waardeerde, waar van ik een heerlijk voorbeeld, als ook van zijn liefde tot zijn onderdaanen, in 't beschrijven van *S. Schijnvoets* Muntkabinet der Roomsche Keizers en Keizerinnen, op fol 91 getoont heb. Een ongemeene achting had hy voor groene verwen, des droeg hy nooit klederen dan van die koleur, om welke reden hem de soldaten den bynaam van *Chlorus*, of de *Groene* gaven. Eindelijk is hy op den 25 *July* in 't 306 jaar na *Christus* geboorte te *Jork*, in *Britanje*, gesturven, na dat hy 19 jaaren als *Cesar*, en 2 jaaren, 3 maanden, en 25 dagen als *Augustus* geregeert had, waar na hy van zijn zoon vergood is, gelijk verscheide Penningen vertoonen. Zie *Eutropius*, *Pomponius Letus* enz.

a. De eerste naam, die *Engeland* voerde, was *Albion*; dus genoemt wegens haar krytachtig aardrijk, en witte blinkende rotzen waar mede het omringt is. Daar na wierd het *Britanje*, *Insula Caerula*, of het *Blauachtig Eiland*, om dat het van den *Oceaan* omringt is, en eindelijk *Engeland.* geheeten. Zie *Baker.*

Zijn Gedenkpenningen komen met die van *Maximianus* zeer over een, wel te verstaan met die, daar men het beeld van *Herkules* niet op ziet. Ook heb ik aangemerkt, dat men de *Genius*, of de *Geleigeest* heel overvloedig van *Diokletianus* tot op *Konstantinus den Grooten* op de Penningen ziet.

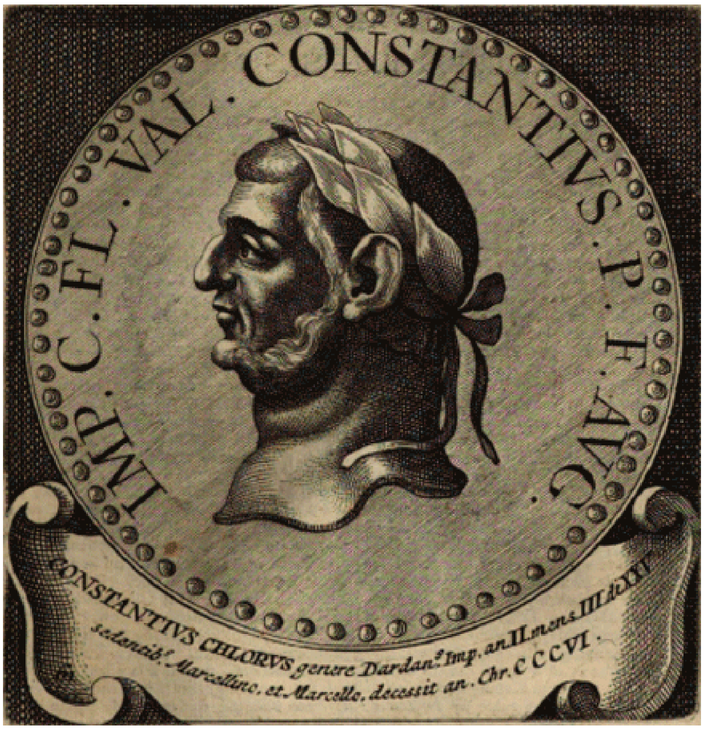

Dit is de vader van den grooten Konstantijn,
De schrik der Gallen, die aan d'oever van den Rhijn
Zijn trotse vyanden kloekmoedig 't hooft dorst bieden;
Wiens edel bloed, door een rechtvaarde toorne aan 't zieden,
't Oproerig [a] Albion, van Romen afgescheurd,
Zijn macht deed proeven, en hem vrezen op haar beurt.
Schept moed belijders van Godts kerke, uw zon, aan 't daalen
Door aardstierannen, zal weêr vrolijk adem haalen,
En lieflijk schijnen nu KONSTANTIUS regeert.
Die groote Keizer, om zijn deugd van elk geëert,
Waardeerd uw iever; maar zijn zoon, alree gebooren,
Zal naer het woord van hem, wiens spoor gy na treed, hooren.

LXII.
Kajus Galerius Valerius Maximianus.

MAXIMIANUS ARMENTARIUS, eerst door Keizer *Diokletianus* voor *Cesar* verklaart, en, na dat hy het rijksgebied te *Nikomedien* aflei, in zijn plaats tot Keizer verheven, is in *Dacien* gebooren; doch in wat jaar melden geen Schrijvers.

Zijn *Vader*, *Moeder* en *Zuster* worden niet genoemt; doch waaren geringe menschen die zich met vee te hoeden geneerden, geljk hy ook in zijn jeugd gedaan heeft, waarom hy van de soldaaten den bynaam van *Armentarius*, of de *Veeharder* kreeg. Zijn I *Vrouw* word niet genoemt. Zijn II *Vrouw* was GALERIA VALERIA, de dochter van Keizer *Diokletianus* en *Serena.*

Nauwelijks was deze *Maximianus* van *Diokletianus* voor *Cesar* verklaart, of hem wierd de zorg van de *Persiaanen*, die *Mesopotamien* en *Armenien* beroerden, te dempen opgeleit. Hy snelt dan met zijn oorlogsmachten derwaarts, en tast, doch reukeloos, den vyand aan, die, veel grooter dan hy van macht, zijn leger sloeg, en hem op de vlucht dreef. In deze verlegentheid ontmoette hem *Diokletianus*, die, als verwinnaar van *Egipten*, met zijn zegepralend leger naer *Rome* toog. *Maximianus* hem ziende, trad van zijn paard om hem de schuldige eerbied te bewijzen; doch hy, toornig om de nederlaag, en geen acht slaande op zijn perzoon, liet hem te voet achter na loopen. Deze hoon *Maximianus* in 't oog van 't heele heir aangedaan, smarte den beledigden zo zeer, dat hy, vol spijt, naer *Mesien* en *Illyrien* toog, daar een machtig leger vergaderde, en van daar weder tegen de *Persiaanen* optrok. In *Opper Armenien* ontmoette hy den vyand, dien hy na een hartnekkig gevecht overwon, en zijn Koning *Narses* op de vlucht dreef. Na deze slag rukte hy *Persien* in, alwaar de steden door hem verwoest, de schatten gerooft, en vrouwen en kinderen, nevens de voornaamste Grooten, in slaverny weg gevoerd wierden Met zo veel eer en buit beladen keert hy weder' naer *Mesopotamien*, dewijl hy hoorde dat zich *Diokletianus* daar toen ophield, die, verwonderd over zijn zege, hem daar heuscher dan in 't leger ontfing. Naderhand bedwong hy, verzeld van de twe Keizers, en *Konstantius Chlorus*, de *Sarmaten*, *Scyten* en *Alanen.* Toen hy met den genoemden *Konstantius* het rijk als wettig Keizer bekomen, en dat met hem verdeeld had, vielen hem *Asien*, *Illyrien*, en *d'Oostersche* landen toe, waar by *Konstantius* hem noch *Italien* en *Afrika* afstond. Onmogelijk was het hem zo veel landen onder gehoorzaamheid te houden, des nam hy zijn Zusters zoonen *Maximinus* en *Severus* voor *Cesars* aan, bevelende aan *Maximinus* het *Oosten*, en aan *Severus Italien* en *Afrika*, Middelerwijl was *Konstantinus de Groote* in de plaats van zijn overleden Vader verheven, na welke verkiezing het Krijgsvolk in *Italien Markus Aurelius Maxentius*, niet den zoon, maar de schoonzoon van *Maximianus Herkuleus*, tot Keizer tegen *Maximianus* opworp. Om deze te dempen zond hy *Severus* naer *Rome*, die daar op met zijn troepen die stad belegert; doch hy, door zijn eige krijgsvolk verraden zijnde, wierd niet verre van *Ravenna* door de uitgezondene van den staatzuchtigen *Maximianus Herkuleus* gedood. Niet weinig smerte *Maximianus* dit verlies, die, om niet van Medehelpers ontbloot te zijn, in de plaats van den verslagen *Severus* tot *Cesar* en Medeheerscher *Kajus Valerius Licinianus Licinius*, den zoon van *Flavius Julianus Konstantius* en *Basilina*, aannam. Hier op rukt hy, verzeld van *Licinius*, met een machtig leger naer *Maximinus*; doch halver wegs hoorende dat zijn eige volk hem wilde verraden, beval hy d'uitvoering van zijn oogwit aan *Licinius*, en keerde met het kleinste gedeelte van zijn macht naer *Illyrien.* Eer hy noch in 't genoemde landschap kwam, wierd hy van een afschuwelijke ziekte aangetast, dewyl zijn liezen, bezet met vuile zweeren, en krielende van ontallijke wormen, een doodelijke stank van haar gaven. Geen Geneesoeffenaar wist tot deze kwaal raad,

noch niemand kon om de gedachte stank by hem duuren. Door onlijdelijke smarten wierd hy razend, in welke razerny hy gebood zijn Geneesmeesters, dewijl zy hem geen hulpmiddelen tot verzachting van zijn pijnen toebrachten, te dooden. Ondertusschen kroop zijn kwaal al verder, zo dat zijn oogen uit het hooft zwoeren, en zijn gantsche lichchaam verrotte. Hy geen uitkomst ziende, en de pijnen onmogelijk langer kunnende verdragen, wrong zich zelven de keel toe, of, zo andere willen, doorstak zich zelven, door onlijdelijke pijnen tot wanhoop gebracht. Aldus eindigde deze *Maximianus* in 't 1063 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 311 jaar na *Christus* geboorte zijn leven, na dat hy als een dapper held, maar als een wreede vervolger der Kristenen, 19 jaaren met zijn Rijksgenooten, en 6 jaaren en 3 maanden alleen geregeert had, Zie *Eutropius*, *Pomponius Letus*, enz.

Onder zijn gedenkpenningen ontmoet ons *Rome*, met gewoonelijken toestel, zittende op een schild, hebbende in d'eene hand een spies, en op d'andere een zegebeeltje; getekent PERPETVITAS AVGG. *De altijdduurzaamheid der Keizeren.* Ook blijkt op de zelve dat hy na zijn dood vergood is, dewijl hy daar op met een doodkleed der vergooding te voorschijn komt; getekent DIVO GAL. VAL. MAXIMIANO, *Aan den Vergooden Galerius Valer. Maximian.*

Zie Vorst MAXIMIAAN, die 't machtig rijksgebied,
Bekwam, toen Jovius den Roomschen troon verliet,
En, meer genegen tot een stil en vreedzaam leven,
Als, heerschende op den troon, steeds voor de hand te beven
Van een verrader, kon, zo edelmoedig als
Doorluchtig, 't slaafsche juk afschudden van zijn hals;
Een juk, daar duizenden weleer verblind, naer dongen.
Hy heeft den Persiaan vol edlen moed gedwongen,
En zich met 't bloed besmet van kristnen; wreed en straf
Gods kerk vervolgt, van dat hy heerschte tot aan 't graf;
Doch hy moest zelfs daar na, geslagen van Gods tooren,
Zijn eige beul zijn met zich wreed door 't hart te booren.

LXIII.
Kajus Galerius Valerius Maximinus Daza.

MAXIMINUS DAZA, van *Galerius Maximianus* tot *Cesar* aangenoomen, en na zijn dood van de soldaaten voor Keizer verklaart, is uit het geslacht van *Dakus* gesprooten; doch in wat jaar of plaats hy gebooren is melden geen schrijvers.

Zijn *Vader* noch *Moeder* worden niet genoemt; niets weet men, als dat zijn Moeder de Zuster van Keizer *Maximianus Armentarius* geweest is. Zijn Broeder was FLAVIUS VALERIUS SEVERUS, door den genoemden *Maximianus* tot *Cesar* aangenoomen, die, tegen *Maxentius* te kort schietende, en de vlucht nemende, by of in *Ravenna* gevangen genoomen, en gedood is.

Na de dood van *Severus* en *Maximianus Armentarius*, wierd het Roomsch gebied noch door vier Keizers geregeert. *Konstantinus de Groote* beheerschte heel *Spanje*, *Britanje*, *Germanje* en *Gallien. Maxentius* bezat *Italien* en *Afrika. Licinius* dwong *Illyrien* zijn wetten te gehoorzamen; en deze *Maximinus Daza* had zijn zetel in 't *Oosten* geplaatst, alwaar hy de Kristenen, en die in de landpaalen van *Egipten* woonden, op 't wreedst vervolgde; gaande zijn voorzaaten ver in wreedheid te boven. Een ongemeene drift had hy tot de natuurkundige wysheid, die de meeste schrijvers tovery noemen, doch verkeert, en alzo krachteloos als de drift dier geenen, die het woord *Demones* in *Duivelen* vertolken. Niet minder was hy tot Afgodendienst en wichchelaryen genegen; derhalven gebood hy de vervallene tempelen weder op te bouwen, en stelde zijn voornaamste Hofdienaars tot Priesters in de verlaate Tempelen. Tot dezen opbouw wierden onnoemelijke schatten vereischt, dies lei hy zommige rijken een misdaad op, waar aan zy nooit gedacht hadden, en eigende zich, na dat zy gebannen waren, hun goederen toe. In ontucht ging hy *Nero*, in gulzigheid *Vitellius* te boven; doch in hoerery en echtbrekinge had hy geen weerga: want in zijn gebied was geen stad, ja nauwelijks een dorp daar hy zich niet met echte vrouwen en maagden vermengd had, in welke gruweldaad hem zijn krijgsknechten na traden. Niets kon hem meer vermaaken dan de Kristenen voor de wilde dieren te werpen, hen in 't diepste der zee te verdrinken, d'oogen uit te steeken, de lichchamen met gloeiende plaaten te branden, en voornamentlijk ieder lid een byzondere pijn aan te doen. Dus wreed vervolgde hy Gods Kerke, die echter ten trots haarer vervolgers het hooft kloekmoedig boven hield. Terwijl hy dus de Kristenen vervolgde, stelde *Licinius* alle middelen en listen in 't werk om hem uit zijn gebied te bonzen, dien daar in van *Konstantinus den Grooten* de hand geboden wierd, als zijnde door maagverwandschap aan hem verplicht. Nauwelijks wierd *Maximinus* zulks gewaar, of bereide zich tegen *Licinius* ten oorlog, tot wien hy een doodelijken haat in zijn boezem voedde. In *Cilicien* ontmoetten deze groote vyanden elkanderen. *Maximinus*, hoogmoedig op de gelukkige voorspellinge der natuurkundige wyzen en wichchelaaren, lei zich zelve de zege toe. *Licinius*, verwaaten op de gunst zijns zwagers en de toegezonde hulptroepen, rechte in zijn hart al een wapentronk op. Na eenige dagen rustens tasten de heirlegers in 't krieken van den dag malkanderen aan, dewijl zy, door hun Veldheeren aangemoedigt, niet langer hunne vyanden, zonder hen 't hooft te bieden, voor hun oogen konden zien. Bloedig was de slag, en doodelijk voor *Maximinus*, dewijl de macht van *Licinius* de zijne zeer ver in getal overtrof, des zijp leger geslagen, en hy op de vlucht gedreven wierd. De Kristenschrijvers getuigen eenparig, dat in deze slag de hand Godts tegen *Maximinus* streed, en dus aan hem vergold het uitgestorte bloed van zo veel duizend Kristenen, in zijn wreede vervolging tegen hen omgebracht, en *Licinius* begunstigde; doch indien wy de bedrijven van *Licinius* wel overwegen, zullen wy middagklaar bevinden, dat hy de Kristenen zo fel, ja felder van *Maximinus* vervolgt heeft, en dat

de gruwelen, van hem bedreven, die van *Maximinus* ver overwegen; zo dat, de zege van *Licinius* op *Maximinus* verkregen, eer de fortuin en 't goed beleid van *Licinius* dan de hand Godts toe te schrijven is, die nooit den arm van zijn vervolgers begunstigt heeft. Het zy zo 't wil, *Maximinus* kreeg de nederlaag, en vluchte naer de stad *Tharsis*, alwaar hy, de voorspellinge der Natuurkundige wijzen vloekende, den Kristenen vergunde Kerken en gebedehuizen te bouwen. *Licinius* op zijn zege hoogmoedig, trok met zijn triomferend leger den vyand na, belegerde *Tharsis*, en liet alles om de muren te beklimmen vaardig maaken. Niet weinig verschrikte dit het hart van *Maximinus*, die, den haat der inwoonders van *Tharsis* tot hem kennende, in wanhoop verviel, die zulke diepe wortelen in zijn bloedgierige ziel schoot, dat hy zijn eigen beul wierd, en zich met een koorde ophing. Dus rampzalig eindigde deze wreede vervolger der Kristenen in 't 1065 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 313 jaar na *Christus* geboorte zijn leven, na dat hy met *Maximianus Armentarius* en zijn Broeder *Severus* 7 jaaren geregeert had. Zie *Eutropius*, *Viktor*, *Suidas*, *Pomponius Letus*, *Eusebius* in zijn Kerkelijke Historie 8 B. 17 H.

Zijn Gedenkpenningen vertoonen IOVI CONSERVATORI CAES. NN. *Aan Jupiter den bewaarder onzer Cesars*, of voorgeschikte tot het rijk; CONCORDIA MILITVM, *Eendracht der Heiren;* PAX AVGVSTI. *De Keizerlijke vreede*, GENIO IMPERATORIS, *Aan den Geleigeest des Veldheers*; GENIO POPVLI ROMANI, *Aan den Geleigeest des Roomschen volks*, enz.

Vlieg vry Godts waare Bruid in 't schoone en goudgeel hair,
Besmet uw handen met haar dierbaar bloed, barbaar;
't Zal u onmooglijk zijn haar wasdom te beletten,
Ik zie den bliksem die uw hoogmoed zal verpletten.
O ja, de donder, reeds aan 't rollen, MAXIMYN,
En voortgedreven door de handen van Licyn,
Zal u het godloos hooft vermorzelen en breeken;
En, na gy schandig voor zijn krijgsmacht zijt geweeken,
Zal u d'onteerde Schoone, uit goddelijke wraak,
De ziel zien braaken, en u drijven met vermaak;
U drijven, ja de strop is reeds in Tharsis vaardig.
Wat zeg ik strop? gy zijt veel wreeder straffen waardig.

LXIV.
Markus Aurelius Maxentius.

MAXENTIUS, door de soldaaten tegen *Maximianus Armentarius* ten Keizer opgeworpen, is, gelijk de meeste schrijvers gelooven, te *Rome* gebooren, doch in wat jaar meld niemand.

Zijn *Vader* is onbekent, alhoewel de meeste schrijvers daar Keizer *Maximianus Herculeus* voorstellen; doch hoe zeer zy daar in dwaalen zal ons dit opschrift, getrokken uit zekeren penning, toonen: IMP. MAXENTIVS DIVO MAXIMIANO SOCERO AETERNA MEMORIA, dat is, *De Veldheer Maxentius aan den vergooden Maximianus zijn Schoonvader*, *eeuwige gedachtenis.* Hier mede komt de lofreden van *Eumenius* aan *Konstantijn* zeer over een, waar in hy zeit: *daar was dan geen twijffel aan*, *of hem kwam met recht de erffenis toe*, *die d'eerste zoon is*, *van het noodlot aan een Keizer gegeven.* Uit deze twee aangehaalde plaatsen blijkt het dan, dat hy niet de *Zoon*, maar de *schoonzoon* van *Maximianus* geweest is. Zijn *Moeder* was VALERIA EUTROPIA, de vrouw van *Maximianus Herculeus.* Zijn *Zuster*, FADIA MAXIMIANA THEODORA; getrouwt met Keizer *Konstantius Chlorus:* een Keizerinne die haar eige kinderen gezoogt heeft, gelijk op fol. 228 door my getoont is. Zijn *Vrouw*, MAGNENTIA URBIKA; wier Penningen een welgekleede vrouw, hebbende in d'eene hand een spies, en in d'andere een helm, vertoonen; getekent VENVS VICTRIX, *Venus de Overwinster.* By haar won hy een zoon, MARKUS AURELIUS ROMULUS genoemt, die van hem tot Medeheerscher aangenomen, vroeg gesturven, en daar na vergood is, gelijk de Penningen bevestigen.

Zo dra zag *Maxentius* zich niet op den Roomschen troon gezet, of hy veinsde hem een vriend der *Kristenen* te zijn, schoon hy tegen hen in zijn hart een doodelijken haat voedde, waar van men in 't kort de uitwerkzels zag door 't ombrengen van veel duizenden. Hy, niet te vreden met zijn staaten, smeedde in zijn staatzuchtige ziel aanslagen en ondernemingen om *Licinius* en *Maximinus* van hun troonen te bonzen; doch om zijn poogingen meer kracht te geven vleide hy *Konstantinus den Grooten*, met hem te betuigen dat hy zijn vriend was. Terwijl hy hier zijn ziel mee streelde, stond *Afrika* tegen hem op; derhalven rukte hy zijn oorlogsmachten by een om d'oproerigen 't hooft te bieden, waar in hy ook zo gelukkig was, dat hy dat landschap, na 't pleegen van veel wreedheden, weder onder zijn gehoorzaamheid bracht. Niet weinig verhovaardigde hy zich over deze zege, gelijk men noch op zijn overgeblevene munten zien kan, waar op men leest: VICTORIA AETERNA AVG. N. *De eeuwige overwinning van onzen Keizer*; AETERNITAS AVG. N. *De Eeuwigheid van onzen Keizer.* Weder te *Rome* gekomen zijnde, spatte hy in alle gruweldaaden uit, en mishandelde het volk; schond voornaame vrouwen; doodde de Raadsheeren: kort om, hy deed alles, dat van een Tieran bedacht kon worden. De Raad, voor noch snooder gruwelstukken beducht, verzocht in 't heimelijk aan *Konstantijn den Grooten*, zich over hun ellendigen staat te erbarmen, en dat hy hen wilde van een van elk gehaate dwingeland verlossen. Hoe zeer *Konstantijn* daar toe genegen was, echter vond hy zwarigheid om die groote onderneming wel uit te voeren; doch door den rampzaligen staat des Raads en 't lijden der *Kristenen* bewogen, rukte hy met zijn oorlogsmachten naer *Rome.* In dezen optocht ontmoette hem op den klaaren middag een teken aan den hemel, zijnde recht over de zon geplaatst, waar in een geschrift gevoegt was, 't geen zeide: EN TOUTΩNIKA, dat is: *Overwin in dit*; welk teken hy tot meerder aanmoediging zijner soldaaten, die het ook gezien hadden, in zijn veldstandaarden liet zetten, en wiens afbeelding men noch op de Penningen van zijn zoon *Konstantius* zien kan. *Maxentius*, dezen optocht van *Konstantijn* tegen hem hoorende, zat ook niet stil, maar maakte alles, dat tot tegenweêr kon dienen, vaardig. Na eenige geringe

overwinningen, rukte *Konstantijn* met zijn leger naer *Rome*, en over d'*Alpen* in *Italien* afzakkende, zag hy *Verona*, *Placense*, *Medona* en verscheide andere steeden in zijn geweld. Zijn macht bestond in ontrent negentig duizend voetknechten, en zestigduizend ruiters. Uit *Rome* trok *Maxentius* hem met ontrent hondert en zestien duizend voetknechten, en achtien duizend ruiters tegen. Bloedig was den aanval dezer twee groote legermachten, en onbeschrijvelijk het woeden der krijgsknechten, dewijl ieder voor zijn Keizer noch zijn bloed noch leven spaarde. Na verscheide uuren vechtens wierd de ruitery van *Maxentius* geslagen en op de vlucht gedreven; des de dwingeland, bekommert dat *Konstantinus*, met de vluchtelingen na te rukken, *Rome* mocht overrompelen, snelde hy naer de stad. De krijgsknechten, de vlucht hunnes Keizers ziende, wierden flaumoedig, en begonnen ook naer *Rome* om te zien. Eer *Maxentius* uit *Rome* toog had hy geboden de *Mulvische* brug, over den *Tyber* geslagen, te breeken, en de zelve met looze planken te beleggen, om door dit middel *Konstantinus* te verstrikken, 't geen ook uit gevoerd was. Hy nu met zijn vluchtende krijgsmachten op deze brug komende, om over de zelve in *Rome* te vluchten, viel met zijn paard in den *Tyber*, en met hem die op de brug waaren, waar in zy zamen verdronken, waar op *Konstantinus* de zege bekwam. Dus eindigde deze dwingeland op den 25 *September* in 't 312 jaar na *Christus* geboorte zijn leven, na dat hy 6 jaaren geregeert had Zie *Viktor*, *Eutropius*, *Suidas*, *Pomp. Letus*, *Eusebius*, en met deze alle de Kristen Schrijvers.

Geveinsde huichelaar, uw inborst is ontdekt,
Gy haat Godts bruid, zo vaak met dierbaar bloed bevlekt,
Schoon ge, o MAXENTIUS, haar doodwond veinst te heelen:
Doch schoon ge in Afrika de bitsche staatskrakeelen
Gelukkig slecht, en, als verwaten op uw macht,
Vorst Maximinus en Licinius veracht,
De groote Konstantijn, van heilig vuur ontsteeken,
Zal dra 't vergoote bloed op u rechtvaardig wreeken.
'k Hoor reeds den hoefslag van zijn paarden in het veld.
Ik zie het teken dat de zege hem voorspeld.
Daar valt hy in! dat treft! ei my, ik word bewoogen!
Daar plompt dat schrikdier in den Tyber voor mijn oogen!

LXV.
Kajus Valerius Licinianus Licinius.

LICINIUS, na de dood van *Severus* van Keizer *Maximianus Armentarius* tot Medegenoot in het rijksbestier aangenoomen, is in 't 1016 jaar na de bouwinge van *Rome*, en in 't 264 jaar na *Christus* geboorte in *Dacien* gebooren.

Zijn *Vader* noch *Moeder* worden by de Schrijvers niet genoemt; doch waren geringe landluiden in *Dacien*, die met een zuuren arbeid de kost moesten winnen. Zijn *Vrouw* was FLAVIA VALERIA KONSTANTIA, de dochter van Keizer *Konstantius Chlorus* en *Theodora*, en de zuster van *Konstantinus den Grooten*, by wiens leven zy gesturven is: een godvruchtige Keizerinne, die haar man met haar broeder dikwils door haar wijs beleit verzoende, en, schoon aan een Heiden getrouwt, in het Kristelijk geloof volstandig bleef; doch door de *Arianen* van het waare spoor geleid, omhelsde zy niet alleen hun hatelijke leer, maar zy bracht zelfs te weeg dat de Godlasterlijke ketter *Arius* uit zijn ballingschap herroepen, weder in zijn ampt gezet, en de voorstander der waarheid *Athanasius* als balling weg gejaagt wierd. Zie *Augustinus*, *Athanasius*, *Hieronimus.* Zijn *Zoon*, LICINIUS de JONGE, van zijn vader voor *Cesar* verklaart, gelijk zijn penningen bewijzen. Hy wierd door *Fausta*, de twede vrouw van *Konstantinus den Grooten*, zorgende voor haare zoonen, heimelijk omgebracht.

Na de dood van *Maxentius* wierd het Roomsche rijk noch door twe Keizers geregeert, als door *Konstantinus den Grooten* en *Licinius*, waar van de eerste het gebied over de *Westersche*, en de laatste over *d'Oostersche* landen had, die echter het rijk, schoon aan malkanderen vermaagschapt, niet gerust konden bezitten. *Licinius*, een groote vervolger der Kristenen, en een doodelijke hater der Geleerden, wier schriften hy het vergif en de pest der Republijk noemde, stond naer de alleenheersching; wierp in de stad *Emonia* de beelden van *Konstantijn* ter neder, en trachte de Landschappen van *Maximius* voor zich alleen te houden, zonder het minste gedeelte daar van aan *Konstantijn* toe te staan. Deze wrevel noopte *Konstantijn*, die hem dikwils had verzocht zijn vervolgen tegen de Kristenen te staken, de wapenen tegen hem op te vatten, die hem ook by *Cibalis*, een stad in *Hungarijen*, sloeg; doch door de tusschenspraak van *Konstantia*, de vrouw van *Licinius*, en de zuster van *Konstantijn*, wierd de vreede op nieuws tusschen de twee zwagers geslooten, by welke verbintenis *Licinius* een volle vryheid aan de Kristenen beloofde, en van *Macedonien*, *Wallachien*, *Dalmatien*, en *Bulgarien* afstond. Niet lang wierd deze vreede van *Licinius* gehouden, dewijl deze voorwaarde hem te hard voor de borst lag, en hy die onmogelijk kon uitharden. Hy zette dan zijn vervolging tegen de Kristenen op nieuws voort, en pleegde onbeschrijffelijke gruwelen. Noch vermaningen, noch bedreigingen van *Konstantijn* konden hem in zijn dolheid wederhouden; des besloot *Konstantinus*, door het geschrei der Kristenen bewoogen, hem met een machtig leger tegen te trekken, en, indien het mogelijk was, dien eedverbreker en plaag van Godts waare Kerk uit te roeijen. Terwijl *Konstantijn* ontrent *Thessalonika* zijn macht by een rukte, vergaderde *Licinius* uit *Iönien*, *Dorien*, *Egipten*, *Fenicien*, *Cyprus*, *Bithynien*, *Lybien*, enz. een groot leger. In *Thracien*, by den vloed *Hebrus*, in wiens zand, als *Strabo* getuigt, het schoonste goud gevonden word, ontmoette deze twee machtige legers malkanderen, over welken vloed *Konstantinus* door een krijgslist met een gedeelte van zijn macht kwam, die daar op het leger van *Licinius* sloeg, en hem op de vlucht dreef. In *Asien* hield *Licinius* stand, alwaar hy weder een nieuw leger by een vergaderde; doch *Konstantinus*, zijn zege vervolgende, liet hem niet lang zijn adem haalen, maar vatte zijn op nieuw by een verzaamelde macht in 't gezicht van de stad *Kalcedon* aan. *Licinius*, ziende dat nu aan de zege zijn behoudenis, en aan de nederlaag zijn ondergang en wisse

dood hing, moedigde zijn krijgers alom aan, terwijl *Konstantijn* aan zijn zijde niet verzuimde wat een ervaaren Veldheer paste. Razende was de aanval, bloedig de slag, en doodelijk voor *Licinius*, dewijl *Konstantinus*, na zijn macht byna geheel verslagen, en de overgeblevene op de vlucht gebracht te hebben, hem gevangen kreeg, naer *Thessalonika* zond, en hem daar dwong als een gemeen man te leven. Deze weldaad, hem noch door *Konstantinus* beweezen, die honderd redenen had om hem rechtvaardig van 't leven te beroven, kon noch zijn wrevelig gemoed niet in toom houden; maar door een doodelijken haat tegen zijn weldoender, die hem zo meenigmaal door 't bidden van zijn zuster *Konstantia* zijn feilen vergeven had, aangeprikkelt, maakte hy een heimelijk verbond met de *Barbaaren*, en begon op nieuw een machtig leger by een te vergaderen; doch *Konstantinus* zulks hoorende, als mede dat hy hem heimelijk zocht te doen vermoorden, liet hem, door een rechtvaardige wraak genoopt, binnen *Thessalonika* om 't leven brengen. Dus eindigde deze dwingeland in 't 324 jaar na *Christus* geboorte zijn leven, na dat hy 60 jaaren geleeft, en 15 jaaren geregeert had. Zie *Viktor*, *Eutropius*, *Orosius*, *Zosimus*, *Laktantius*, *Eusebius*, enz.

Onder zijn Gedenk penningen ontmoette my een die aanmerkens waardig is, vertoonende drie veldtekenen, en wiens opschrift dus luit: S.P.Q.R. OPTIMO PRINCIPI, *de Raad en 't volk van Rome aan den besten Prins.* Een tijtel voorwaar, die nooit den dwingeland toegekomen heeft, en op de Penningen van *Trajanus Pius*, *Didius Julianus*, *Severus*, *Konstantinus* en andere Keizeren gevonden word.

Steek, steek uw' zwager naer zijn rijksgebied en leven,
Doe vry Godts kerken en zijn naambelijders beven,
Verlaat u op uw vrou Konstantia, LICYN:
Maar 's hemels bliksem, door de hand van Konstantijn
Geslingert, zal het bloed, door u gestort, haast wreeken.
Wat dolle raazerny komt noch mijn vuur ontsteeken
Om u te noemen? u, die dikwils sprak voorheen,
O schelm! geleertheid is een pest van 't algemeen.
Doch schoon uw wreedheid zo veel Kristenen doet lijden,
Thessalonika zal zich eenmaal noch verblijden,
Daar gy, verwonnen, en berooft van have en goed,
Uw ziel zult braaken, als men stort uw haatlijk bloed.

LXVI.
Flavius Valerius Konstantinus de Groote.

KONSTANTINUS de GROOTE, na de dood van zijnen Vader *Konstantius Chlorus* door het leger in *Britanje* voor Keizer aangenoomen, is in 't 272 jaar na *Christus* geboorte in *Britanje* gebooren.

Zijn *Vader* was Keizer KONSTANTIUS CHLORUS, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, FLAVIA JULIA HELENA: zie wat ik van haar, en van de Broeders en Zusters van dezen Keizer op 't 228 blad gezeit heb. Zijn I *Vrouw*, MINERVINA; by wie hy won FLAVIUS JULIUS KRISPUS, van hem tot *Cesar* verklaart; wiens overwinningen tegen de *Scyten* en *Alemannen*, ons door zijne penningen, by *Goltzius*, vertoont worden; getekent ALEMANIA CAPTA, *de Alemannen overwonnen*: op wien, gelijk zommige, doch verkeert, zeggen, dat *Fausta* in een onbehoorlijke liefde ontstak: maar de zaak droeg zich dus toe. Nauwelijks was *Krispus* van zijnen vader tot zijnen navolger in 't rijk verklaart, of *Fausta*, die haare zoonen graag op den troon zag, klaagde hem, om tot haar oogwit te komen, by haaren man aan, dat hy haar dikwils had getracht te misbruiken. *Konstantinus*, deze schennis geloovende, vertoornde zich zo hevig tegen *Krispus*, dat hy hem, zonder hem eerst te hooren, by de stad *Pola* in *Istria* deed om 't leven brengen: dat dit waar is, blijkt; dewijl zy daar na ook te weeg bracht, dat den jongen *Licinius* van kant geholpen wierd. Zijn II *Vrouw*, FLAVIA MAXIMIANA FAUSTA, de dochter van Keizer *Maximianus Herculeus* en *Eutropia*; by wie hy won KONSTANTINUS den II, KONSTANTIUS den II; KONSTANS, alle na hem Keizers, en wier bedrijven op de volgende bladen te zien zijn; FLAVIA JULIA KONSTANTINA, eerst getrouwt aan *Hannibalianus*, daar na aan *Konstantius Gallus*; KONSTANTIA, een geestelijke maagd; en FLAVIA JULIA HELENA, gehuwt aan Keizer *Julianus*: in het leven van een haar er zoonen zal ik van haar beide spreeken.

a. Dewijl ik onder *Maxentius* en *Licinius* de voornaamste daaden van den *Grooten Konstantijn* vertoont heb, moet ik hier iets van zijn Kristendom spreeken; te meer, dewijl een welige penne my over mijn zedig gevoelen van dezen Vorst heeft durven doorstrijken, waar toe zy alzo weinig reden had, als de Hoogleeraar, die den vernuftigen en arbeidzamen *Oudaan*, om een geringe misslag, naer een kot durft wijzen, om met de verkens ekels te vreeten, daar hy zelfs onlangs, om zijn stijl en zijne vaarzen, het aas van scherpgispende pennen geweest is, en mogelijk eerlang, tot verdediging van *Oudaan*, weêr zal zijn. Dat *Konstantijn* een Kristen geweest is, staat by my vast, dewijl ik niets zie, dat my aan zijn Kristendom kan doen twijffelen. En schoon veele nachtuilen den rechtvaardigen lof, door my weleer aan dezen Keizer gegeven, gelijk het licht der zonne, in d'oogen steekt, die zich voor blinde navolgers van *Zosimus* verklaren, echter wil ik liever met *Eusebius*, *Sokrates. Cedrenus*, *Sozomenus*, *Theodoretus*, *Paul. Diakonus*, *Baronius* en honderd andere, indien zy mochten gedwaalt hebben, dolen, dan een outer in mijne ziel van d'afgoden opbouwen. Van mijn gevoelen zie ik ook het orakel van alle geleertheid, den Heer *Huig de Groot:* want hy laat hem in een brief, te vinden in 't leven van den grooten *Vondel*, over dit punt dus hooren: *de Grieken roemen* Konstantijn *zeer hoog*, *en noemen hem den Apostelen gelijk. My dunkt*, *dat hy geen kwaad Prins is geweest*, *zedert hy den Kristelijken Godtsdienst heeft aangenoomen*; *maar gelijk de Kristenen hem tot den hemel verheffen*, *zo zie ik dat Zosimus*, *een blind yveraar in 't heidensch geloof*, *alles byzoekt wat hy kan*, *met recht met onrecht*, *om hem te doen klein achten.* Hier zeit de schrijver, *dat hy den Kristelijken Godtsdienst heeft aangenoomen*, en dat gevoelen heeft ook in mijne ziel plaats. En zeker, indien wy alle de besluiten van het vermaarde Concilium van *Nicéa* naukeurig nazien, dat deze Vorst aldaar tot demping der *Ariaansche* ketterye beriep, men zal middagklaar bevinden, dat hy

een Kristen geweest is, die alles, wat tot welstand van Godts waare Kerk diende, heeft in 't werk gestelt. Deze plicht, aan zijnen Godt bewezen, nevens een reeks van kristelijke deugden, is echter niet machtig geweest om den geleerden *Oudaan*, wiens gedachtenisse ik eere, een kristelijk gevoelen van dezen Vorst in te boezemen; doch indien wy zijne schriften naukeurig overwegen, zullen wy bevinden, dat hy eenen doodelijken haat in zijnen boezem tegens de geloofsgenooten van de Roomsche Kerk voedde; en uit dezen haat is de hartnekkigheid gebooren, die hy over dit punt in zijn Roomsche Mogentheid toont; en waar in hem geene navolgers ontbreken, die, machteloos van zich zelven, onder de bescherming van zijnen naam, en met zijne woorden, een zedig Schrijver in 't aangezicht durven vliegen, die zich echter op zijn tijd van zulke wel zal weten te wreken. Hier van breder op het volgende blad. Hy is, na dat hy 66 jaren geleeft, en 31 jaren, 2 maanden en 4 dagen loflijk geregeert hadde, op den 22 *Mei*, in 't 337 jaar na *Christus* geboorte, in *Bythinien* gesturven, en te *Konstantinopolen* begraven. *Eutropius.*

Zal ik, o KONSTANTYN, u prijzen, of u laaken?
Moet ik een Heiden, of een Kristen van u [a] maaken?
Hebt gy den waaren Godt, of Jupiter geëerd?
Doopte u Sylvester? of tot wien hebt ge u gekeert
In 't bidden, als gy zaagt uw vyand onder d'oogen?
Had of Jehova, of God Mars op u vermoogen?
Of hebt ge uit staatkunde u geveinst den waaren Godt
t'Aanbidden, en in 't hart zijn heilig woord bespot?
Ik hoor u prijzen, 'k hoor u laken, en verdoemen.
Spreek, mag men u met recht een Kristen Keizer noemen?
Gy antwoord niet; doch zo het oordeel stond aan my,
'k Noemde u een Kristen vry van alle afgodery.

LXVII.
Flavius Klaudius Konstantinus de II.

KONSTANTINUS de II, van zijn Vader *Konstantinus den Grooten* by uiterste wille tot Keizer over de *Gallen* enz. gemaakt, is in 't 315 jaar na *Christus* geboorte te *Arles*, een stad in *Gallien*, gebooren.

Zijn *Vader* was Keizer KONSTANTINUS de GROOTE, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, FLAVIA MAXIMIANA FAUSTA, de dochter van Keizer *Maximianus Herculeus* en *Eutropia*, van wie ik op 't voorgaande blad gesproken heb: deze vrouw is, na dat *Helena*, de Moeder van *Konstantinus den Grooten*, haar verraderyen tegen *Krispus* aan haar zoon ontdekt, en hem over zijn onbedachte gramschap bestraft had, uit last van haar man, schoon hy haar en zy hem vierig beminde, in een heete badstoof verstikt. Wie zijn *Broeders* en *Zusters* geweest zijn heb ik op het voorgaande blad getoont. Hy is tweemaal by 't leven van zijn Vader getrouwt geweest; doch de vrouwen zijn vroeg gesturven.

a. Op zekeren tijd vroeg Keizer *Aurelianus* een *Gallische* Woudpapin; *of het gebied ook by zijn nakomelingen zou verblijven*; maar kreeg tot antwoord: *dat in het Roomsche rijk de nazaaten van den Keizer Klaudius in doorluchtigheid en ontzaglijkheid alle andere geslachten zouden voorby streeven.* Deze voorzegging is door de volgende tijden bewaarheid, als de dochters zoon van *Krispus*, de Broeder van *Klaudius Gothicus*, Keizer *Konstantius Chlorus*, en na hem *Konstantinus* en zijn Kinderen het gebied in handen kregen. zie *Vopiskus.* Die lust heeft deze zaak in zijn grond te weeten, leeze de Byzantijnsche Historie van den Heer *Du Cange.*

b. Na dat *Konstantinus de Groote* zijn vyanden overwonnen, en het Roomsche rijk alom uitgebreid had, besloot hy zijn staaten onder zijn drie zoonen te deelen, op dat zy na zijn dood daarom te minder twisten zouden. Zijn oudste zoon *Konstantinus den* II lei hy alles wat aan gene zijde der *Alpen* was, als *Galliën*, *Spanje*, *Britanje*, *Duitsland* tot aan 't Noorden, en alles wat zich uitstrekte naer 't Westen, toe. Aan zijn tweden zoon *Konstans* gaf hy *Italien*, *Illyrien* en *Afrika* zo ver het naer 't Zuiden gaat, wiens Keizerlijke stoel in *Rome* zou zijn. Aan zijn jongsten zoon *Konstantius den* II lei hy *Asien*, en alle de *Morgenlanden*, zo verre zich de zelve naer 't Oosten uitbreiden, neffens zijn nieuwe Hofhoudingstad *Konstantinopolen*, toe. Deze verdeeling was de uiterste wille van *Konstantinus den Grooten*; doch hoe omzichtig hy in 't verdeelen van 't rijk geweest was, echter bespeurde men een misnoegen in zijn zoonen. *Konstantinus* de II een staatzuchtig, wispelturig en opgeblase mensch, beelde zich in dat zijn broeder *Konstans* meer landen als hy bezat, waarom hy gewapender hand tegen hem optrok. Wat in dien oorlog voorgevallen is, zal ik in 't beschrijven van *Konstans* toonen, om dat ik hier noch iets van zijn vader plaatzen wil; weet echter, dat hy in 't 340 jaar na *Christus* geboorte van zijn broeder overwonnen, van de soldaaten in zijn vlucht dood geslagen, en niet verre van *Aquileja* in de rivier *Alsa* geworpen is, na dat hy 25 jaaren geleeft, en ruim 3 jaaren geregeert had. Zie *Eutropius*, *Viktor*, *Letus.* Op het voorgaande blad heb ik belooft noch iets van *Konstantijn* te zeggen. Dat hy een Kristen geweest is staat by my vast, hoe zeer *Zosimus* en zijn blinde volgers daar tegen wroeten, die ik met recht een zeker slag van apen noem. Dat *Oudaan* uit de heidensche zinnebeelden, te vinden op zijn penningen, als, GENIO POP. ROM. *Aan den geleigeest des Roomschen volks*; SOLI INVICTO COMITI, *Aan de Zon den Onverwinnelijken geleider:* MARTI CONSERVATORI, *Aan Mars den Behoeder*; HERCULI CONSERVAT. *Aan Herkules den Behoeder*, enz. wil bewijzen dat hy geen Kristen maar een Heiden geweest is, is belachchelijk: want, wie zal my bewijzen dat deze penningen van hem geslagen zijn toen hy het Heidendom verlaaten, en den Kristelijken Godtsdienst

aangenoomen had, dewijl men die tekenen, die men op de penningen der voorgaande Keizers ziet, op zijn munten niet vind? Ook kan de penning van zijn vergooding hem tot geen Heiden maaken; want 't was hem onmogelijk na zijn dood den Raad te beletten, die toen noch meest Heidensch was, hem om zijn deugden onder de Goden te stellen. Aan het teken dat *Konstantijn* gezien heeft, toen hy tegen *Maxentius* optrok, twijffelt *Oudaan* ook, en waarom? om dat *Zosimus* daar geen gewag van maakt. Wy zullen *Eusebius*, *Baronius*, enz, nalaten, en hooren wat de Heidensche Redenaar *Nasarius* daar van zeit: *Geheele hemelsche Heirlegers*, *met glinsterende schilden*, *en hemelsche wapenen*, *van vervaarlijk licht brandende*, *voorzien*, *die* Konstantijn *te hulp kwamen*, *zeiden: wy gaan naer* Konstantijn, *wy komen* Konstantijn *te hulp.* Wat dunkt u Lezer, dit is het zeggen van een Heiden. Dat Godt op het gebed der Kristenen tekenen gedaan heeft, kan men in een brief van Keizer *Markus Aurelius* zien, die *Baronius* achter de werken van *Justinus* in de *Vatikaansche Boekzaal* gevonden heeft, waar van eenige woorden dus luiden: *Toen wy te Karmite waren*, *en hoorden dat'er* 74 *draken der vyanden op ons aankwamen*, *heb ik de Vaderlijke Goden met offerbeloften demoedig gebeden*; *maar als ik van die niet verhoord*, *en van de vyanden meer gedrukt wierd*, *heb ik de Kristenen doen opzoeken*, *voor my brengen*, *en wreed bejegent. Deze dan hebben zich niet tot de wapenen begeven*, *maar tot hun Godt*, *dien ze in hun geweten dienen en dragen; en ter aarde nedergebogen zijnde*, *hebben zy voor my en 't leger*, *dat van dorst versmachte*, *om regen gebeden*, *'t geen zy terstond van hun Godt*, *dien ik niet ken*, *verkregen hebben.*

In u, o KONSTANTYN, is 't geen me Aureliaan
Voorspelde in Gallien [a] volbracht, en 't woord voldaan;
In u, die, met het rijk der [b] Gallen niet te vreden,
Uw broeder wrevlig en verwaand dorst tegen treden.
Uw wispelturigheid bereid uw ondergang.
Uw Broeder Konstans, voor uw macht noch hoogmoed bang,
Zal in Italien uw heir zien onder d'oogen,
En, aangemoedigd door zijn Vaders ooreloogen,
Uw veldstandaarden, zo ontzachlijk voor elk een,
Den vuist ontwringen van uw krijgsknecht, en vertreên,
Terwijl zijn krijgers, fel genoopt door edlen tooren,
De lamp uws levens in den Alsa zullen smooren.

LXVIII.
Flavius Julius Konstans.

KONSTANS, van zijn Vader *Konstantinus den Grooten* by uitersten wille tot Keizer over *Italien*, *Illyrien*, enz. gemaakt, is in 't 320 jaar na *Christus* geboorte gebooren; doch in wat plaats melden geen schrijvers.

Wie zijn *Vader*, *Moeder*, *Broeders* en *Zusters* geweest zijn heb ik op de voorgaande bladen getoont. Zijn *Bruid*, OLYMPIAS, de dochter van *Ablavius*, aan wie hy zich een weinig voor zijn dood verloofde: deze *Olympias* is naderhand aan den Armeenischen Koning *Arsaces* getrouwt.

Op wat wijze *Konstantinus de Groote* het rijk onder zijn drie zoonen verdeelt had heb ik op 't voorgaande blad beschreven. *Konstantinus de* II zich inbeeldende dat zijn broeder *Konstans* te veel landen bezat, en dat zijn deel, door zijn overleeden vader hem toegeleit, kleinder was, besloot *Konstans Italien* en *Afrika* te ontrukken, terwijl hy tegen de *Gotthen* in *Sarmaten* oorlogde. Om dit wel uit te voeren vergaderde hy een groote krijgsmacht by een, rukte daar mee uit *Gallien* over de *Alpische* bergen en zakte in *Italien* af. *Konstans* dit hoorende, verliet de *Gotthen*, en bereide zich, om zijn staaten als een dapper Keizer te bewaren, ten tegenweer. By de stad *Aquileja* was de plaats daar de legers van deze Broeders elkanderen ontmoeten; doch zeer ongelijk van meenigte, dewijl het heir van *Konstantius* ruim een derde grooter was. Niet lang wierd aan bei de zijden gewacht om malkanderen 't hooft te bieden. *Konstantinus*, zich verlatende op zijn macht, klampte zijn broeder het eerste aan. *Konstans*, een gedwongen oorlog voerende, errinnerde zijn soldaten de staatzucht zijns broeders, gaf hen moed, en toonde zijn bespringers, dat hy als een edelmoedig Veldheer, zo wel zijn staaten kon regeeren als beschermen, en dat hy zijn vyand, schoon grooter in getal als hy, het hooft dorst bieden. Bloedig was de slag, dewijl de minste soldaat van *Konstans* als een held streed; waar door het leger van *Konstantinus* afgemat, geslagen, en op de vlucht gedreven wierd. Om niet bekend te wezen wierp de vluchtende *Konstantinus* zijn purperen mantel van zich, 't geen oorzaak van zijn dood was, dewijl de ruiters van *Konstans* hem onderhaalden, onbekend dood sloegen, en zijn lichchaam in de rivier *Alsa* wierpen. Door deze overwinning hechte *Konstans* het *Westersche* rijk aan zijn kroon. Met weinig moeite trok hy over *'t Alpische* gebergte, alwaar hy door zijn dapperheid d'omleggende landen onder zijn gehoorzaamheid bracht. Van daar rukte hy naer *Gallien*; doch daar vond hy meer tegenstand. Na veel rampen door gestreden, en veel bloed vergoten te hebben deed hy dat Koningrijk, nu twee jaaren te vergeefs van hem beoorlogt, zijn wetten volgen, dreef daar de *Franken*, die terwijl zijn broeder hem tegen was getrokken daar in gevallen waren, geheel uit, en bevestigde zich in dat Koninkrijk, Tot nu toe had zich *Konstans* als een held gedragen, en door roemruchtige oorelogen zich alom gevreest gemaakt; doch nauwelijks waren zijn vyanden gedempt, of hy gaf zich tot alle dartelheden over. De rijkszorgen, in 't begin van hem ter harte genoomen, schoof hy van zich op de schouderen van zijne Raadsheeren, waar door zijn onderdaanen geplaagt en uitgemergeld wierden. Het plegen van zijn wellusten maakte hem nu by de krijgsknechten meer gehaat als eertijds zijn deugden bemind; om welke reden ook *Chrestius* en *Marcellinus* tegen hem opstonden. Ook verwekte *Flavius Magnentius*, dien hy in de *Windische* landen met zijn eigen hand het leven had behouden, toen de soldaaten hem wilden doorsteeken, en door hem tot Oversten verheven, tegen hem een oproer; noodigde in de stad *Augsburg* de Krijgsbevelhebbers te gast, en onthaalde hen van 's morgens tot 's avonds toe. Toen nu de vreugd op 't hoogst was, kwam hy, aangedaan met het Vorstelijk purper, en met veel trauwanten verzeld, te voorschijn; waar op hy van

veelen Keizer en *Augustus* genoemt wierd. Hy, tot noch toe zijn aanslag gelukt ziende, zond terstond eenige booswichten uit om *Konstans* te vermoorden, die, niets kwaads vermoedende, in zijn tent, daar hy zich, van de jacht vermoeid zijnde, te rust geleid had, van *Geso*, of *Geiso* vermoord wierd. Dus rampzalig was het einde van *Konstans*, die, eer hy zijn broeder overwonnen had, en noch ettelijke jaaren daar na, in alle Vorstelijke deugden uitblonk, en uit wiens mond dikwils deze goude spreuk, *daar hoogmoed komt gaat het geluk onder*, vloeide; wier waarheid hy in d'ondergang van zijn broeder *Konstantinus* middagklaar gezien had. Een Vorst, die waarlijk noch veel jaaren zou geleeft, en veel daaden uitgevoerd hebben, indien hy zich niet, na 't veroveren van *Gallien*, tot de ledigheid, en het plegen van alle wellusten overgegeven had. Hy wierd dan, gelijk ik gezeit heb, in het 350 jaar na *Christus* geboorte vermoord, na dat hy 30 jaaren geleeft, en 12 jaaren, 7 maanden, en 27 dagen geregeerd had. Zie *Eutropius. Viktor*, *Marcellinus*, *Pomponius Letus.*

Onder zijn Gedenkpenningen ontmoeten my zes penningen, vertoonende ieder een byzonder zinnebeeld; doch alle dus getekent: FELIX TEMP. REPARATIO, *gelukkige herstelling der tijden.* Ook vind men op zijn munten de letteren D.N. *Onze Heer*, een tijtel, die na hem veel Keizers gevoerd hebben.

Zie KONSTANS, die, eer hy zijn broeder had verslagen,
Met recht den eernaam van een moedig Vorst mocht dragen;
Doch die rampzalig, na dien heerelijken slag,
In snoode dartelheid gelijk begraven lag.
De kroon van 't Zuiden, door zijn krijgsdeugd op zijn hairen
En hooft gehecht, kon met haar luister hem bewaaren
Noch redden voor het woên des dwingelands Magnens.
Dat schriklijk monsterdier, ja dat ondankbaar mensch
Dorst zelfs zijn Keizer, die hem eer behield in 't leven,
Door Gesoos arm en staal een wreede doodsteek geven,
En 't bloed vergieten van een edle ziel, die pas
Het zoet van 't heerschen proefde, en dartig jaaren was.

LXIX.
Flavius Julius Konstantius de II.

KONSTANTIUS de II, van zijn Vader *Konstantinus den Grooten* by uitersten wille tot Keizer over 't *Oosten* gemaakt, is in 't 317 jaar na *Christus* geboorte in *Illyrien* gebooren.

Wie zijn *Vader*, *Moeder*, *Broeders* en *Zusters* geweest zijn, is door my op de voorgaande bladen beschreven. Zijn I *Vrouw* word niet genoemt; maar was de dochter van *Konstantius* en *Galla.* Zijn II *Vrouw* was FLAVIA AURELIA EUSEBIA; de dochter van een zeker oud Burgermeester, wiens vrouw in *Thessalonika* gebooren was, en echter van geen schrijvers genoemt word: alleen weet men dat *Eusebius* en *Hypatius* de broeders van *Eusebia* waren. By deze vrouw, die een aanhangster der *Arianen* was, heeft hy geen kinderen gehad, hoe zeer hy en zy daar na verlangden; waar over zy niet alleen haar man zijn onmacht verweet, en die aan ieder ontdekte, maar zelfs die zo ter harte nam, dat zy in een teering verviel, die haar eindelijk weg rukte. Zijn III *Vrouw*, MAXIMA FAUSTINA; van wier geslacht geen schrijver melt; alleen weet men, dat zy zwanger was toen *Konstantius* in *Cicilien* sturf, en dat de dochter, die zy naderhand baarde, FLAVIA MAXIMA KONSTANTIA genoemt, en aan Keizer *Gratianus* getrouwt is.

Nauwelijks hoorde *Konstantius* in 't *Oosten* den moord van zijn broeder *Konstans*, en dat zijn Moordenaar *Magnentius* zich tot Keizer opgeworpen had, of hy besloot met zijn oorlogsmachten derwaarts te rukken, en de dood van zijn broeder te wreeken. Terwijl hy een machtig leger by een vergaderde, bekwam hy ook de tijding dat *Vetranius* in *Illyrien* den Keizerlijken naam aangenoomen had. Om het *Oosten* in zijn afzijn niet zonder regeerder te laten nam hy *Gallus*, den Zoon van zijn Vaders broeder, tot *Cesar* aan, en zond hem naer *Antiochien.* Hy, alles wat tot zijn optocht vereischte vaardig hebbende, besloot eerst *Vetranius* aan te tasten, en snelde naer *Syrmium*, alwaar het afgevalle leger zich aan hem weêr overgaf, en hy *Vetranius* gevangen kreeg, dien echter om zijn vroomheid van hem het leven geschonken wierd, na dat hy gewillig den Keizerlijken naam afgezwooren had. Met deze macht gesterkt, rukte hy naer *Rome*, alwaar *Magnentius*, na het vermoorden van *Nepotianus*, het opperste gebied voerde, die *Konstantius* echter door zijn gezanten liet aanzeggen, dat hy hem *Gallien* in vryen eigendom zou geven, indien hy de wapenen aflei, en afstand van *Italien* en *Afrika* deed. Hier toe had *Magnentius* geen ooren, dewijl hem door een natuurkundige vrouw de overwinning voorspeld was; des *Konstantius* zijn optocht verhaaste. Niet verre van 't kasteel *Myrsa* was de plaats daar de legers malkanderen ontmoetten; alwaar *Konstantius*, na een bloedig gevecht, *Magnentius* overwon, die naderhand, om niet levendig in zijn handen te vallen, zich met zijn eigen zwaard gedood heeft. By 't leven van *Magnentius* hadden ook zijn Broeders, *Decentius* en *Desiderius* genoemt, zich den Keizerlijken naam aangematigd; doch de eerste de dood van *Magnentius* hoorende, verhing zich in *Gallien*, om welk te bewaaren hy daar van *Magnentius* gezonden was; de tweede, steunende op *Konstantius* goedertierentheid, bad, in 't leger des overwinnaars gekomen zijnde, om zijn leven, 't geen hem van *Konstantius* alleen niet geschonken wierd, maar hy verkreeg ook naderhand van hem veel eerampten, in welke bediening hy in een hogen ouderdom gesturven is. Deze heerlijke zege maakte hem Keizer van 't *Oosten* en 't *Westen*, waar na hy, te *Syrmium* overwintert hebbende, naer den *Donauw* afzakte, en een groote overwinning op de *Sarmaten* en *Kwaden* verkreeg. Waar hy met zijn oorlogsmachten naer toe rukte was hy verwinnaar, behalven tegen den *Persiaanschen* Koning *Sapor*, tegen wien hy met weinig voordeel oorlogde. Voor zijn tocht naer 't *Oosten* stelde hy *Julianus* tot *Cesar* in 't *Westen*, en gebood

hem de veelvoudige oproeren, veroorzaakt door *Alemannen*, *Saxen*, en *Franken*, te dempen. Ook had hy *Sylvanus* ten beschermer van *Gallien* gesteld, die naderhand door zijn bevel van *Ursicinus* vermoord wierd. *Gallus*, door hem tot *Cesar* verklaart, en naer *Antiochien* gezonden, vergat onderwijl wat achting hy aan *Konstantius* schuldig was, en bedreef verscheide gruwelen. *Konstantius* dit hoorende, zond aan hem *Montius Afer* en *Domitianus*, twee aanzienelijke mannen, om hem tot zijn plicht te vermaanen; doch hy liet hen beide om 't leven brengen. Onder schijn van iets met hem te handelen lokte hem *Konstantius* te *Milanen*, alwaar hy hem rekening van zijn gruwelen eischte; waar op *Gallus* niet wist te antwoorden, als dat zijn overlede vrouw *Konstantia*, de zuster van *Konstantius*, hem daar toe aangehitst had. Deze laster, zijn zuster door haar man aangewreven, vertoornde hem zo zeer, dat hy *Gallus* met een bijl het hooft liet afkappen. Na deze verrichting trok hy tegen *Sapor* op, die op nieuw de O*ostersche* landen ontroerde, en veel plaatzen innam; welke Koning door hem, na dat hy in *Syrien* overwinterd had, weder binnen de paalen van zijn rijk gedreven wierd. Eer hy zich tot den optocht naer 't *Oosten* bereide, had hy *Julianus* gebooden hem de *Duitsche* en *Gallische* krijgsvolkeren toe te zenden; doch zy geen lust tot dien tocht hebbende, weigerden zijn beveelen na te komen; derhalven besloot *Konstantius*, dewijl het *Oosten* weêr in rust was, daar naer toe te trekken, en de oproerigen te straffen: maar in *Cilicien* aan den voet van den berg *Taurus* gekomen zijnde, wierd hy van een zware ziekte aangetast, die hem op den 5 *October* in 't 361 jaar na *Christus* geboorte wegrukte, na dat hy 44 jaren geleeft, en 24 jaren, 5 maanden, en 12 dagen geregeert had. Zie *Eutr. Vikt. Ammian.* &c.

Zie hier den laatsten zoon van Konstantijn, wiens daaden,
Wiens ooreloogen, en onwelkbre lauwerblaaden
Een schrik verwekten in het monsterdier Magnens.
't Is Vorst KONSTANTIUS, wiens dappere arm Decens
In wanhoop bracht, en 't hart van Desideer deed beven,
Die zich verwaand den naam van Keizer had gegeven,
Terwijl Vetranius d'Illyrische oorlogsmacht,
Tot zijn verheffing, schelms en snood aan 't muiten bracht:
Al dwingelanden en beroerders van zijn staaten.
's Mans deugd, daar ieder zich mocht veilig op verlaaten,
Ontstak in hem een vuur, om, vol van edlen moed,
't Verlies te wreken van zijn broeders dierbaar bloed.

LXX.
Flavius Magnentius.

MAGNENTIUS, die na den moord van *Konstans* zich voor Keizer opwierp, is in 't 305 jaar na *Christus* geboorte in *Gallien* gebooren.

Zijn *Vader* noch *Moeder* is by de schrijvers niet bekent. Zijn I *Broeder* was DECENTIUS, van hem tot *Cesar* verklaart, deze verhing hem na de dood van *Magnentius* in *Gallien*, alwaar hy het oppergezag voerde. Zijn II *Broeder* DESIDERIUS; van *Konstantius*, na de dood zijns broeders in genade aangenoomen, en van hem met veel eerampten begiftigt. Zijn *Vrouw* JUSTINA, de dochter van den *Picenischen* Rechter *Justinus*, zo *Zosimus* gelooft, naderhand getrouwt aan Keizer *Valentinianus*, die by haar *Valentinianus den* II, en drie dochters won.

Op wat wijze *Magnentius* zich door list tot Keizer opgeworpen heeft heb ik onder *Konstans* beschreeven. Na dat hy zijn weldoender had laten vermoorden, schreef hy onder den naam en zegel van *Konstans* brieven aan de Bevelhebbers der steden en oorlogsmachten zich aanstonds by den Keizer te vervoegen, en liet hen op den weg vermoorden, om dat niemand, om beweging te maken, zou overig zijn. *Rome* week nu al voor hem, want zijn aanhang was zeer machtig, en *Konstantius* was toen ter tijd niet voorspoedig in *Persien.* Hy trekt derhalven op *Italien* aan, en lang te *Milanen* vertoeft hebbende, maakte hy zijn broeder *Decentius* Cesar, en zond hem met een leger om *Gallien* te beschermen; want geheel *Afrika* en *Italien* waren reeds in zijn macht. 't *Illyrisch* leger hield het, onder beleid van *Britanius*, met den nieuwen Keizer. Aan *Konstantius* zond hy Gezanten met brieven, waar in hy hem gebood zich met het *Oosten* en *Thracien* te vernoegen, die daar op geen antwoord gaf. Onderwijl maakte *Konstantius* zijn Ooms zoon *Gallus* Cesar, en liet hem in 't *Oosten.* Hy zelfs trekt naer *Italien* om zijn broeders dood te wreeken; maar, op dat *Rome* door burgeroorloogen niet geplaagt zou worden, zond hy tot *Magnentius*, hem *Gallien* toestaande, indien hy de wapenen nederlei; doch kreeg geen gehoor, waar na ieder zich tot den slag bereide. Zekere Woudpapin ried *Magnentius* eer de slag aanging een maagd te slachten, haar bloed in wijn te mengen, en dat aan de soldaten te drinken te geven, een gruwel, die by de wreedste Barbaren, wanneer zy iets geheims handelen, in 't gebruik is. Terwijl hy dit werkstellig maakte zong zy eenige vaarzen. Na het plegen van dezen vervloekten Godsdienst ging de strijd hy *Mursa* wederzijds zeer hevig aan. *Konstantius* bleef verwinnaar met groot verlies der vyanden en der zijnen. De vyanden wierden tot laat in de nacht vervolgt en gedood; doch *Magnentius* ontkwam het in een onbekent gewaad. *Konstantius* klom den volgenden morgen op een heuvel waar van men de geheele vlakte kon overzien, en schreide, toen hy de stapelen der doode lijken zag. Meer dan vierenvijftig duizend soldaaten waren op de plaats dood gebleven, die *Konstantius* begraven liet, en die van hun wonden niet gesturven waren wierden door zijn goedheid genezen, en hen het leven geschonken. Het leger van *Magnentius* bestond uit honderd en veertig duizend man, en dat van *Konstantius* uit zeventig duizend: deze verloor vier en twintig duizend en *Magnentius* ontrent dertig duizend soldaaten. In dezen slag zijn alle de krachten van 't Roomsche rijk verspilt: want de verslagene waren in getal en krachten genoeg geweest om een uitlandschen oorlog uit te voeren. Na dat *Magnentius* in een veilige plaats gekomen was, vergaderde hy de overgeblevene van zijn geslagen leger weder by een, waar by hy een groot getal nieuwe volkeren voegde, begeerig zijnde noch een kans te wagen; doch eer hy slaan wou, zond hy een oud Raadsheer naer *Konstantius*, hem aanbiedende alles weder te geven, indien men hem *Gallien* toestond: maar *Konstantius*, meenende dat hy een verspieder was, gebood hem weg te gaan. Daar na zond hy Bisschoppen, die aan

Konstantius vertoonden dat hy geen landen begeerde, maar dat hy alleen wenschte om met den naam van Veldheer te oorlogen; doch hy kreeg geen antwoord. Zo dra zijn leger dit ter ooren kwam liepen veele tot den Verwinnaar over, des *Magnentius* ziende dat hy zou moeten strijden, heeft hy zijn leger weder met *Gallische* troepen versterkt. Terwijl hy hier mede bezig was, zond hy een afgerechten moordenaar met veele beloften naer *Antiochien* om *Gallus* te vermoorden, om dat *Konstantius*, na de dood van *Gallus*, zou gedwongen zijn *Italien* te verlaten, en zich naer 't *Oosten* tegen den *Persiaan* te wenden. Deze daar gekomen zijnde, ontdekte op een gastmaal aan eenige genoodigden zijn voornemen 't geen van een oude vrouw gehoord wierd, die aanstonds de zaak aan *Gallus* ontdekte, waar op hy gevat, en, na dat hy 't verraad beleden had, gedood wierd. *Magnentius* hoorende dat zijn aanslag mislukt was, besloot wederom slag te leveren; doch wierd overwonnen, en vluchte binnen *Lions*, alwaar zijn makkers, voor hen geen uitkomst ziende, hem beslooten gevangen te nemen, en aan *Konstantius* over te leveren. Hy, zich bewaard, en geen kans tot ontvluchten ziende, wierd wanhoopig, en veinsde zich dol; waar na hy op den 11 *Augustus* in 't 353 jaar na *Christus* geboorte als raazende zijn broeder gewond, eenige vrienden vermoord, en eindelijk zich zelven doorstoken heeft, na dat hy 50 jaaren geleeft, en 3 jaaren en 6 maanden geregeert had. Zie *Ammianus*, *Pomponius Letus.*

Zo een verrader ooit heeft in uw zin gespeeld,
Beschouwer, zie hem hier op 't kunstigste afgebeeld;
Doch zo mijn zeggen op uw ziel heeft geen vermoogen,
Let op de trekken van zijn wezen, op zijn oogen,
Die zullen 't u zo klaar ontdekken op dees dag,
Of gy MAGNENTIUS noch levendig bezag.
Ja, 't is die moordenaar die Konstans liet doorstooten,
Een Vorst, van wien hy zelfs het leven had genooten.
Toen 't krijgsvolk, dat hy door zijn wreedheid had gesart,
Reeds vaardig stond om hem te booren door het hart.
Ja die verrader, om zijn heil van 't lot te wachten,
Dorst 't bloed inslurpen van een maagd, die hy deed slachten.

LXXI.
Flavius Klaudius Julianus.

JULIANUS, de VERLOOCHENAAR bygenoemt, is in 't 332 jaar na *Christus* geboorte te *Konstantinopelen* gebooren, en, tegen zijn wil, door *Konstantius den* II tot Keizer verheven, gelijk hy zelfs in zijn schimpschrift tegen die van *Antiochien* getuigt, waar in hy dus spreekt: *Geen van ons beiden scheen het recht te willen*: *noch hy*, *die my die waardigheid*, *of gunst*, *of hoe gy 't anders noemen wilt*, *schonk*: *noch ik*, *die dat*, *de Goden zijn mijne getuigen*, *waarlijk en van harte geweigert hebbe.* Ook zegt men dat hy, toen hem de purpere rok door bevel van *Konstantius* omgehangen wierd, dit vaarsje van *Homerus* uit riep:

> Τον δε χα ʼ ὄοσε
> Ε̋αε πορφύρε ϑάνατ χὰι μοῖρα χρατ□ιὴ.

als of hy zeggen wilde:

> *Zie hoe dees purpre rok my word om 't lijf gehangen,*
> *Om in dien zelven rok een purpren dood t'ontfangen.*

Zijn *Vader* was FLAVIUS JULIUS KONSTANTIUS, de derde zoon van Keizer *Konstantius Chlorus* en *Theodora.* Zijn *Moeder*, BASILINA; een heidensche, doch een edele vrouw, die jong gesturven is. Zijn *Stiefmoeder*, GALLA; de zuster van *Flavius Junius Ruffinus*, en *Flavius Neratius Cerealis.* Zijn *Stiefbroeder*, FLAVIUS JULIUS GALLUS; aan wien *Flavia Julia Konstantia*, de dochter van *Konstantinus de Groote* en *Fausta*, weduwe zijnde van *Hanniballianus*, een hovaardige en staatzuchtige vrouw, getrouwt is. By deze voorgenoemde *Galla* won *Konstantius* noch een zoon en een dochter, die niet genoemt worden. Zijn *Vrouw*, FLAVIA MAXIMIANA HELENA; de derde dochter van Keizer *Konstantinus den Grooten* en *Fausta*: een ongelukkige Keizerinne, die uit nijd van de onvruchtbare *Eusebia*, de vrouw van haar broeder *Konstantius*, vergiftigt wierd, waar door zy, zo meenigmaal als zy zwanger was, gestadig een misval kreeg, en waarom zy dikwils, afgemat en uitgeteerd van nijpende pijnen, om het eind haars levens wenschte, waar na zy, gesturven zijnde, te *Rome*, in het graf van haar zuster *Flavia Julia Konstantia*, de vrouw van *Gallus*, begraven is. Zie *Ammianus Marcellinus* 16 B 6 H.

Geen minder twist is onder de Geleerden over dezen *Julianus* dan over den grooten *Konstantijn*; doch schoon de geleerde *Kuneus* hem den alderberoemsten Vorst noemt, staat hy echter by my niet hoger dan een monsterdier te boek, en ik zou eerder met den Geneesheer *Kardanus* Keizer *Nero*, hoe wreed en goddeloos van meest alle de schrijvers afgemaalt, den beroemsten Prins kunnen noemen, dan iets aan *Julianus* prijzen. My is niet onbekent dat hy een dapper Veldheer geweest is, en dat hy de strijdbaarste volkeren van *Duitschland*, die de krachten van het Roomsche rijk verbrooken hadden, met zijn wapenen zo gedwee gemaakt heeft, dat zy gedwongen waren die zelve wetten van vreede, welke zy aan andere Keizers voorgeschreven hadden, ootmoedig van hem, noch een jongeling zijnde (want de Romeinen tellen den tijd der jongmanschap eerst van 't dertigste jaar) te verzoeken, en dat hy daar na met zijn oorlogsmachten by na geheel *Persien* onder zijn gehoorzaamheid bracht; maar ik weet daar nevens ook, dat hy den waaren Godt verlaaten heeft, en een bittere vyand der Kristenen geworden is, die hy alom op 't wreedst vervolgt heeft, zich overgevende aan de spoorelooze uitzinnigheden der *Egiptenaren*; want hy ontzag zich niet, om de Kristenen te noodzaken gemeenschap te hebben met den gruwel der Afgoden, alles wat genuttigt kon worden, 't zy brood,

vlees, vruchten, moeskruiden, enz. met wywater van *Anubis*, of de *Hondekop*, en van *Mithra*, of de *Zon*, zijn voornaamste Goden, te besprengen. O gruwel! o tijden! Om welke reden heeft hy anders het schimpschrift der Keizers geschreven dan om zijn Grootvader *Konstantinus*, wiens dochter zijn echtgenoot was, op 't schandigste af te maalen, die hem nooit misdaan had, als ook zijn Zoon, die hem tot de Keizerlijke waardigheid verheven had? Dus spreekt die Goddeloze Wysgeer, en hater des Kristelijken naams van hen: *Konstantinus*, *dewijl hy niet een onder alle de Goden wist te vinden*, *naer wiens voorbeeld hy zijn leven bestuurt had*, *zag niet verre van hem de vergoode Weelde*, *en schoot aanstonds naer haar toe. Deze Godin heeft hem zeer vriendelijk op haar schoot ontfangen*, *omhelst*, *en*, *na dat zy hem met een gekoleurde sluyer opgepronkt had*, *by haar zuster*, *de Overdaad*, *gebragt*; *daar hy ook een van zijn zoonen* (Konstantius) *vond*, *die opentlijk voor een iegelijk deze woorden*, *met een verheven stem*, *uitriep*: Is'er ergens een Vrouweschender, een Hoerevoogd, een Bordeelbrok, een Doodslager, een Guit, of iemand anders, die een groot en gruwelijk schelmstuk begaan heeft, die kome vrymoedig herwaarts, ik zal hem terstond met dit water wasschen en zuiveren. En, alwaar 't ook, dat hy wederom tot de oude boosheden kwam te vervallen, ik zal hem maar eens op de borst slaan, en een oorband drie of vier geven, en hy zal gezuivert zijn. *Konstantinus was in zijn hart blijde dat hy deze Godinne en Mevrouwe d'Overdaad gevonden had*, *en leide van stonden aan zijn kinderen uit het gezelschap der Goden naer haar toe.* Wat zeg ik van zijn godlasterlijke woorden, die hy met zijn bloed naer den hemel wierp, toen hy op den 26 *Juny* in 't 363 jaar na *Christus* geboorte, na dat hy byna 31 jaren geleeft, en 1 jaar, 7 maanden, en 23 dagen alleen geregeert had, met een pijl voor de muuren van *Ktesifon* gewond wierd, waar van hy stierf, gelijk *Zonaras* en *Filostorgius* getuigen? Zeker, die een redelijke ziel heeft kan hem niet prijzen; en ik beken, dat ik nooit zijn naam dan met ontroering lees.

Geen grooter schrikdier klom tot nu op Romes troon
Dan deze JULIAAN, wiens beeld gy hier ten toon
Ziet boven staan, verciert met helm, en speer, en wapen:
Een Godtverzaker, tot den oorelog geschapen,
En gruweldaaden, en 't braveeren van Godts bruid.
Wat bloed wierd niet door hem gestort ten adren uit!
Wie heeft Vorst Konstantijn, aan wien hy was verbonden
Door 't bloed zijns vaders, ooit zo schelms als hy geschonden?
Hy, die den waaren Godt braveerde in 't aangezicht,
En uitriep, toen zijn ziel gewond was met een schicht:
Verzaad u Galileër! verzaad u! maar Godts tooren,
Dus wreed getergt, deed haast dat monsterdier versmooren.

LXXII.
Flavius Jovianus.

JOVIANUS, na de dood van *Juliaan* door het leger in *Persien* op den 27 *Juny* van 't 363 jaar na *Christus* geboorte tot Keizer verkooren, is in 't 331 jaar na *Christus* geboorte te *Singidum*, *in Pannonien*, gebooren. Merk, dat de naam van *Jovius*, gebruikt van *Diokletianus*, ook tot zijn navolgers is overgegaan, en dat uit dien de naam van *Jovianus* gesprooten is, gelijk *Themistius* in zijn feestelijke aanspraak tot dezen Keizer getuigt.

Zijn *Vader* was VARRONIANUS, een vermaard Veldoverste over 't Romeinsche leger by *Singidum*, niet verre van *Ulpia Trajana*, gelijk *Ammianus* in zijn 25 B. 7 H. bevestigt. Zijn *Moeder* is niet bekent. Zijn *Broeders* worden niet genoemt; doch zijn zeer jong gesturven. Zijn *Vrouw* was CHARITO, de dochter van *Lucillianus*, een Roomsch edelman. Deze rampzalige Keizerinne wierd d'onbestendigheid van 't geluk dezer wereld gewaar, 't welk dikmaal, eer het noch recht iets gegeven heeft, 't zelve weder ontneemt. Want gehoort hebbende dat haar man Keizer was geworden, en in aantocht naer *Rome* was, ging zy met een ongemeene blijdschap en een heerlijke toerusting hem te gemoed; doch eer zy by hem kwam, was zijn levenslamp al uitgeblust. Zijn I *Zoon*, VARRONIANUS, naer zijn Grootvader dus genoemt. Dezen wierd na de dood van zijn vader van 't krijgsvolk het eene oog uitgestooken, op dat die mismaaktheid hem zou beletten naer het oppergezag te staan; 't welk zijn moeder zo zeer ter harte nam, dat zy kort daar na sturf. Zijn II *Zoon* word niet genoemt. Zie den voorgenoemden schrijver.

Hoe zeer de Godtverzaker *Julianus* de Kristenen trachtte uit te roeijen, en het Heidendom, nu aan 't wankelen, weder in zijn eersten staat te zetten, echter waren zy tot een ontallijke meenigte aangegroeid, en het zaad van 't Goddelijke woord in akkers gevallen, die hondertvoudige vruchten voortbrachten. Na de dood van *Julianus* wierd *Jovianus* met een algemeene stem tot Keizer uitgeroepen; doch by hem gekomen zijnde om hem het Vorstelijk purper aan te trekken, weigerde hy de Keizerlijke waardigheid aan te neemen. *Hoe Spitsbroêrs*, riep hy, *wat beweegt u tot zulks daar ik een Kristen ben? neen*, *ik begeer geen gebied te voeren over Heidenen*, *en die den waren Godt verachten.* Deze vrymoedige aanspraak ontroerde ieder de ziel, waar op met gelijke stem geroepen wierd: *Wy willen ook Kristenen zijn*, *en Christus voor onzen Godt eeren.* Na zijn verheffing herstelde hy *Athanasius* weder, herriep de ballingen, die van *Julianus* om den geloove gebannen waren, en gebood de Tempelen der Heidenen te verwoesten. Hy was een vyand van twist en tweespalt, en beoogde niets zo zeer als Godt te dienen, en zijn naam alom uit te breiden; des hoorde men hem dikwils zeggen: *Het eenige*, *waar op ik in dit leven doel*, *is Christus.* Men zegt, dat zijn verheffing al voor zijn geboorte aan zijn vader voorspeld was, en dat zijn vader, bedroeft over het afsterven van alle zijne kinderen, in een droom zou aangezeit zijn, *dat hy den eersten zoon*, *die hem zou gebooren worden*, *den naam van Jovianus zou geven*; *des zou de zelve niet alleen in 't leven blijven*, *maar naderhand Keizer worden.* Ongelukkig was hy in zijn oorlogen; want toen hy zich tegen den Persiaanschen Koning *Sapor* over den vloed *Tigris* begeven had, was hy, niet tegenstaande hy een edelmoedige ziel en een dapperen arm had, uit gebrek van scheepen, voorraad en water gedwongen met *Sapor* een schandelijke vreede te maaken, en hem niet alleen het recht op de Landschappen aan geene zijde des *Tigris* af te staan, maar hem ook *Nisibe*, en *Singara*, twee voornaame steeden in *Persien*, in te ruimen; steden en landschappen, die eer *Galerius Maximinus* veroverd had. En alhoewel den Romein zijn dapperheid bewust was, en men daar by wist dat die rivier altijd doodelijk voor het Roomsche rijkgeweest was, ontzag men zich

niet *Jovianus* op zijn te rugreis bitter te bejegenen, te hoonen, en hem een doodelijken laster in 't aangezicht te werpen. Zelfs de vrouwen, het voorbeeld der mannen volgende, riepen hem deze smaadreden na: *Gy zijt dan weder uit den oorlog gekomen*; *maar wilde Godt*, *dat gy in den zelven waard omgekomen.* Zijn lichchaams gestalte wierd ook niet verschoond; want zeker oude vrouw, hem ziende voorby haar huis rijden, spoog hem deze woorden in 't gezicht: *Zo groot en dik als gy zijt*, *zo groot een gek zijt gy ook.* Onder het uitwerpen van zo veel smaadredenen kwam hy eindelijk binnen *Dadastana*, een stad tusschen *Bithynien* en *Galatien* gelegen, van waar hy voort wou trekken naer *Konstantinopolen*, en aldaar overwinteren; doch dewijl de kou reeds zeer groot was, gebood hy een vuur van koolen in zijn slaapkamer aan te leggen; van welkers damp hy des nachts in zijn slaap verstikte; want het krijgsvolk vond hem des morgens zieleloos, en op het bedde uitgestrekt. Aldus eindigde deze rampzalige Keizer op den 27 *February* in 't 364 jaar na *Christus* geboorte zijn leven, na dat hy 33 jaaren geleeft, en maar 8 maanden en 21 dagen geregeerd had. Een Vorst, die door zijn godvruchtigheid de Kristenen geen kleinen dienst gedaan had, en Godts naam alom verbreidde; des wierd zijn dood niet alleen van hen beklaagd, maar bitter beschreid. Zie *Ammianus* 25 B. *Viktor*, *Niceforus*, enz. Zijn Gedenkpenningen vertoonen, om zijn korte regeering, niets dat onze opmerking waardig is.

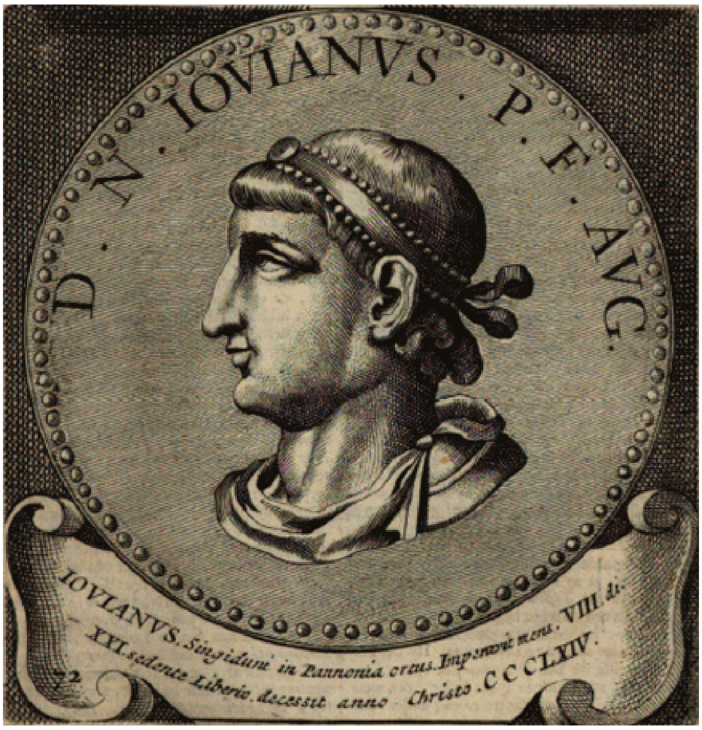

't **W**as deze, die den troon na Juliaan betrad,
Een Vorst, in wiens gemoed de deugd een tempel had,
Waar in hy, voor 't altaar van 't Kruislam neêrgeboogen,
Zijn Heiland aanbad met twee neêrgeslagene oogen;
Zijn Heiland, daar zijn ziel alleen op doelde en zag.
't Is JOVIANUS, die, gewikkelt in een slag
Met Sapor, moest Nisibe in weêrwil overgeven,
Toen hem de Persiaan zijn wet had voorgeschreven;
Doch schoon de Romer wist hoe die gedwonge vree,
Met doodelijke smart, zijn groote ziel doorsnee,
En hoe doorluchtig hy zijn bloed voor hem dorst wagen,
Nochtans moest hy van hem een bittren hoon verdragen.

LXXIII. Flavius Valentinianus.

VALENTINIANUS, na de dood van *Jovianus* om zijn goede hoedanigheden, iever, en bestendigheid in den Kristelijken Godtsdienst door het krijgsvolk tot Keizer verklaart, is in 't 320 jaar na *Christus* geboorte binnen *Cibale*, een stad in *Pannonien*, gelegen aan de rivier de *Sau*, gebooren. Ik zeg om zijn bestendigheid in den Kristelijken Godtsdienst; want toen Keizer *Julianus* hem om 't hoonen eenes Afgodendienaars de keur gaf, van, of zijne Goden te offeren, dan zijn ampt van Hooftman over de schutters neêr te leggen, verkoos hy edelmoedig het laatste, en ging blymoedig in ballingschap. Zie *Ammianus* 22 B.

Zijn *Vader* was GRATIANUS; een man van geringen afkomst, van zommige FUNARIUS bygenoemt, om dat hy, op zekeren tijd een tou gevat hebbende, het zelve geen vyf soldaaten, zo *Viktor* getuigt, uit zijn handen konden wringen. Zijn *Moeder* is niet bekent. Zijn *Broeder* was FLAVIUS VALENS; van hem tot Keizer van 't *Oosten* verklaart: zie van hem breder op 't volgende blad. Zijn I *Vrouw*, VALERIA SEVERA; by wie hy won GRATIANUS, namaals Keizer. Van haar gebeurde een gedenkwaardige zaak, die onze opmerking waardig is. Zy had in haar vrougetimmer genoomen de dochter van zekeren *Justinus*, JUSTINA genoemt, de weduwe van *Magnentius*, die zy zeer beminde, en om haar goede hoedanigheden altijd met haar in 't bad nam: ja zy roemde zelfs een langen tijd de schoonheid van *Justina* by haar man. Dit verwekte in hem een onreine begeerte; en vervolgens overleg, hoe hy, haar ten Gemalinne zou bekomen, zonder *Severa* te verstooten. Hy liet derhalven door alle de Landschappen des Roomschen rijks een wet verkondigen, dat ieder, die wou, vryelijk twe vrouwen mocht trouwen, onder voorwending, dat de Kristenen daar door zouden vermeenigvuldigen; gelijk dan 't Heidendom door dat middel zeer volkrijk was; na welke uitroeping hy, doch met bewiliiging van *Severa*, die van geen minnenyd wist, *Justina* ten houwelijk nam. By deze JUSTINA, zijn II *Vrouw*, won hy VALENTINIANUS, namaals Keizer; JUSTA, GRATA, die, gelijk haar zuster, nooit getrouwt is geweest; en GALLA PLACIDIA, aan Keizer *Flavius Theodosius* door den echt verbonden. Zie *Paulus Diakonus.*

Nauwelijks was *Valentinianus* op den Roomschen troon getreeden, of hy oordeelde hem niet bekwaam te zijn om te gelijk het *Oosten* en het *Westen* te regeeren; derhalven verklaarde hy zijn Broeder *Valens* tot Medeheerscher, en zond hem naer 't *Oosten.* Na deze verkiezing stonden de *Alanen* tegen hem op. Om deze te dempen rukte hy zijn oorlogsmachten by een, en verwon hen by *Solicinium*, en dreef de vluchtelingen in de *Meotische* moerassen: waar van de gedachtenisse my ontmoette op een zijner Penningen by *Uilenbroek*; vertoonende den Vorst gewapent, in de rechterhand het *Labarum*, of krijgsteken vasthoudende, en met de slinker een *Alaan* by 't hair vattende; getekent GLORIA ROMANORUM, *Lof der Romeinen.* Midlerwijl wierd *Britanje* door de *Schotten*, *Pikten* en *Atakotten* verwoed aangegrepen, die door de macht der *Alemannen* niet weinig ondersteund wierden. Om dit Landschap niet ten prooi dier vyanden te geven, zond hy zijn Veldoversten *Theodosius* derwaarts, die door zijn dapperheid, na ettelijke bloedige veldslagen, de vyanden verwon, en *Britanje* in haar vorigen luister herstelde. Terwijl *Theodosius* hier meê bezig was, sloeg *Valentinianus* de *Alemannen. Rando*, Koning der *Duitschen*, het Roomsche rijk alom van vyanden aangegrepen ziende, taste met zijn oorlogsmachten *Mentz* aan, verwoestte alles, en sleepte een ongeloofelijken buit weg. *Valentinianus* dezen opstand hoorende, snelde met zijn leger derwaarts, en taste den vyand tusschen *Mentz* en *Trier* aan, wiens leger van hem, na een wreed gevecht, byna geheel verslagen wierd. Wat zeg ik van der *Saxen* oorlog, door wien het Roomsche rijk zo

veel rampen geleden had? Deze, door den Hooftman *Nannenius* aangetast, boden een edelmoedigen tegenweer, en zouden de Roomsche macht doen vluchten hebben, indien niet een oud soldaat, *Severus* genoemt, de slagordens der *Saxen* verbroken had, waar door zy gedwongen waren de vrede te verzoeken. Deze heerelijke overwinning noopte *Valentinianus* aan om de *Sarmaten*, van zommige *Kwaden* genoemt, om hunne meenigvuldige roveryen vertoornt, tegen te trekken; doch zy voor zijn zegepralend heir beducht, zonden hem gezanten, en baden om de vreede. Hy ontfing hen in *Briget*, een stad in *Pannonien*, alwaar zy, door hem verhooringvergunt zijnde, met een welspreekend vertoog hunne roveryen verschoonden; waar over *Valentinianus* zich zo zeer vertoornde en ontzette, dat hy schielijk van een beroerte bevangen wierd, die hem op een deerelijke wijze van 't leven beroofde. Dit geschiede op den 17 *November* in 't 375 jaar na *Christus* geboorte, na dat hy 55 jaaren geleeft, en 11 jaaren, 8 maanden, en 21 dagen loflijk geregeert, en het Roomsche rijk in zijn voorigen luister hersteld had. Zie *Ammianus Marcellinus* 29 en 30 B. *Eutropius*, *Viktor*, enz.

a. Deze Keizer ontmoet ons op een zijner Penningen, dragende op zijn slinkerhand een kloot, waar op de zege staat die hem een lauwerkrans toereikt, houdende in zijn rechterhand het *Labarum*, of krijgsteken, met dit opschrift: RESTITUTOR REIPUBLICAE, *De Herstelder van den Staat*; een heerlijk gedenkteken van zijne overwinningen.

Aldus was d'omtrek van Vorst VALENTINIAAN,
De schrik der Duitschen, en de temmer van d'Alaan,
Daar d'Aleman, de Schot, en Saxer voor moest beven.
Wat heeft die Keizer niet al wonderen bedreven,
Die door zijn dappren arm, en bloedige oorlogsdaân
Zijn hooft bekranste met onwelkbre lauwerblaân!
Hoe edelmoedig dwong hy 't leger der Sarmaaten,
Die rijksberoerders en verwoesters van zijn staaten!
Hoe dikwils kreeg de Rhijn door 't vyandlijke bloed
Een karmozijne verf, als hy, vol edlen moed,
Zijn trotse vyanden in 't aangezicht braveerde!
Zie noch, hoe [a] Rome hem voor zijn herstelder eerde.

LXXIV.
Flavius Valens.

VALENS, van zijn broeder *Valentinianus* tot Keizer van 't *Oosten* verklaard, is in 't 328 jaar na *Christus* geboorte in *Pannonien* gebooren.

Zijn *Vader* was GRATIANUS; van wien ik op 't voorgaande blad gesprooken heb. Zijn *Moeder* is niet bekent. Zijn *Broeder*, Keizer VALENTINIANUS, hier voor beschreven. Zijn *Vrouw*, ALBIA DOMITIA; een vrouw, die de *Ariaanen* zeer begunstigde, hun leer aanhing, en haar man tot die ketterye vervoerde: by haar teelde *Valens* een zoon en twee dochters, als GALETES, in zijn kindsche jaaren gesturven; ANASTASIA; en KAROSA, aan den opgeworpen Vorst *Prokopius* getrouwt.

Valens, door zijn broeder op den troon van 't *Oosten* geklommen, regeerde in den beginne zijne onderdaanen met een tedere genegentheid, en begunstigde de waare Kerk met veel voordeelen, dewijl hy onder de regeering van *Julianus* haar rampzalige verdrukking beklaagt, en zelfs, om zijn volstandigheid, veel geleden had; doch door zijn vrouw *Albia Domitia* tot de *Ariaansche* kettery vervoerd, wierd hy een wreede vyand der waare Kerke, en eindelijk een Heiden, ja een verloochchenaar van den waren Godt. Deze Godlasterlijke leer der *Arianen* had tot zijn voornaamste hooftstukken dit volgende: *Christus was wel Godt, maar niet van eeuwigheid. In de Drievuldigheid was de Vader anders als de Zoon; en de H. Geest een ander als de Vader en de Zoon; zodanig, dat de Zoon was een Godt minder dan de Vader, en zelfs naer zijne Godheid geschapen: doch uit dingen, welke noch niet waaren voor 't beginzel aller schepzelen; waar door de Vader, als door werktuigen, alles had geschapen. 't Weezen des Zoons was anders als het weezen des Vaders; niet even eeuwig, noch den Vader even gelijk. De H. Geest was zelfs geen Godt, maar alleen een schepzel, met den Zoon in de schepping medewerkende. Deze drie Perzoonen waren ongelijk in natuur en eer*, enz. Terwijl *Valens* in het handhavenen der *Arianen*, en 't verdrukken der ware Kristenen bezig was, wierp zich een zekere *Prokopius*, aan wien zijn dochter getrouwt was, tegen hem in *Kalcedon* ten Keizer op, die, een groote macht by een gerukt hebbende, met listigheid in zijn afwezen binnen *Konstantinopelen* kwam, en zich meester van het paleis maakte. Dit gedaan hebbende, bracht hy heel *Bithynien* onder zijn geweld, en nam, versterkt door de hulpbenden der *Gotthen* en *Tartaren*, veel voornaame steden in *klein Azien* in. Deze opstand verwekte in *Valens* zulk een verbaastheid, dat hy voornam *Prokopius* een verdrag van vreede aan te bieden, en daar in te bedingen wat hem mogelijk was; doch door zijn Krijgsoversten daar in belet, en tot tegenweer aangemoedigt, vergaderde hy zo veel volk als hem mogelijk was by een, en rukte naer *Nikomedie*, welke stad hy belegerde. Ondertusschen kreeg hy hulptroepen uit *Duitschland*; des hy, zich machtig genoeg oordeelende om zijn vyand 't hooft te bieden, zijn leger tegen *Prokopius* aanvoerde; wiens oorlogsmachten hy, na een wreed gevecht, sloeg, en *Prokopius* op de vlucht dreef, die zich trachte in het naast aangelegene bosch te verbergen; doch door een helderen maneschijn daar in belet, wierd hy gevangen genoomen, en voor *Valens* gebracht, die hem, om dat hy op alles wat hem gevraagt wierd stil zweeg, terstond het hooft deed afhouwen, en dat, tot een teken van zijn overwinning, aan zijn broeder *Valentinianus* zond. Het gedenkteken van deze zege vertoont een mijner penningen, zijnde een spoedende Verwinning met een lauwerkrans in de hand; getekent SECVRITAS REIPVBLICAE, *Verzekering van den Staat.* Na het verwinnen van *Prokopius* trok hy naer *Syrien* om den *Persianen* 't hooft te bieden; doch nauwelijks was hy *t'Antiochien* gekomen, of de vyanden, verbaast op 't naderen van zijn zegepraalend leger, weken te rugge. Ondertusschen hadden de *Gotthen* en *Scyten* zich meester van *Pannonien* gemaakt, die aan *Valens*

verzochten een gedeelte van *Thracien* voor hen in te ruimen, en hen mannen toe te zenden die hen mochten in den Kristelijken Godtsdienst onderwijzen. Hier in bewilligde *Valens*; doch zond hen *Arianen*, waar door die volkeren, de *Ariaansche* grondregelen ingezogen hebbende, wreede vervolgers der Rechtzinnigen wierden. *Pannonien*, van zich zelfs niet zeer vruchtbaar, was haast door die meenigte van mondkost berooft: des verzochten de *Gotthen* aan den Keizerlijken stedehouder, hen daar van, mids betalende, te voorzien; doch zy wierden van hem bits gehoont. Met grammen moede vatten zy daar over de wapenen aan, verwoestten heel *Thracien*, ja ontzagen de voorstad van *Konstantinopelen* niet. *Valens* middelerwijl uit *Syrien* te rugge gekomen, en den opstand der *Gotthen* hoorende, vertoornde zich zo hevig, dat hy aanstonts met zijn leger naer hen toe rukte, en hen slag leverde. De *Gotthen*, ziende dat'er geen genade voor hen te verwerven was, dewijl *Valens* hun uitgezonde Bisschoppen niet hooren wou, wierden wanhoopig, vochten hevig, en sloegen hem ontrent *Hadrianopolen*; waar na hy, doodelijk gekwetst zijnde, zich in een boeren huis van zeker dorp verstak. De *Gotthen*, op hunne zege hoogmoedig, vervolgden het vluchtig leger, verwoestten alles, en staken, doch onwetende, het huis aan waar in zich *Valens* verburgen had, waar door de Keizer deerlijk verbrande, dien zy ieverig alom naspoorden, om hem levendig in zegepraal weg te voeren. Dus rampzalig eindigde *Valens* op den 9 *Aug.* in 't 378 jaar na *Christus* geboorte zijn leven, na dat hy 50 jaaren geleeft, en 14 jaaren, 4 maanden, en 9 dagen geregeert had. Zie *Eutrop. Viktor*, *Ammian. Marc.* 31 B. *August.* &c.

Beschouw in VALENS een rampzalige Arriaan,
Die, op het voorbeeld van het schrikdier, Juliaan,
De leer der zaligheid baldadig dorst verzaaken,
Zijn Godt verlochchenen, en zich een heiden maaken;
Doch schoon zijn oorlogsmacht den vyand overwoeg,
Prokopius, om zijn ondankbaarheid, versloeg,
Godts hand nochtans, die hy beleedigt had met hoonen,
Kon geen verzaker van zijn majesteit verschoonen,
Die, om zijn hoogmoed met den donder neêr te slaan,
Den Goth verwekte, en trots zijn macht deed tegen gaan;
Des moest hy, deerelijk geslagen, angstig zwerven,
De wanhoop proeven door zijn wonden, en dus sterven.

LXXV.
Flavius Gratianus.

GRATIANUS, van zijn Vader den Keizer *Valentinianus* tot Medeheerscher aangenoomen, is op den 18 *April* in 't 354 jaar na *Christus* geboorte binnen *Sírmium*, nu *Schremmia*, in *Pannonien*, nu *Hungarien*, gebooren.

Zijn *Vader* was Keizer FLAVIUS VALENTINIANUS, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, VALERIA SEVERA; waar van ik, onder zijn Vader, gesproken heb. Zijn I *Vrouw*, FLAVIA MAXIMIANA KONSTANTIA; de dochter van Keizer *Konstantius* en *Faustina*, die haar na de dood van haar vader baarde: een deugdzame Keizerinne, die van *Gratianus* zeer bemind wierd; doch hem geen kinderen voortbracht, en die, na haar overlijden, van hem bitter beweend wierd. Zijn II *Vrouw*, LETA, of, zo andere willen, KREUSA; by wie hy ook geen kinderen teelde: deze twee vrouwen zijn tot noch toe op geen penningen bekent.

Onder de vroomste, doorluchtigste en beminste Keizers, die tot nu toe den Roomschen troon met lof betreden hadden, was *Gratianus* niet een van de minste, maar byna de grootste. Door de onderwijzing van *Ausonius* was hy niet alleen een uitmuntend Redenaar, maar ook een groot Poeët geworden. Hy was eerbaar, dapper, vriendelijk, weldadig, schaamachtig, en een beminnaar van den waaren Godtsdienst. Met een teere genegentheid bezocht hy de kranken, en deelde veel van zijn goederen aan den armen uit. Toen hy zich na de dood zijns vaders in 't gebied van *Gallien*, *Britanje*, *Spanje*, en in de landen, die de *Romeinen* in *Duitschland* bezaten, gesteld had, liet hy groote tekenen van zijn dapperheid zien. Niet lang voor de dood van Keizer *Valens*, rukte een leger van ontrent veertig duizend *Alemannen*, *Gotthen*, *Alanen*, *Hunnen* en andere plonderzieke volkeren over den bevroren *Rhijn*, en roofde in der *Elsas* alles wat zy konden bekomen. *Nannejus*, Overste van *Gratianus* krijgsmacht, zulks hoorende, trok hen met een klein leger, dat van eenige *Gallen* versterkt was, tegen, en sloeg hen zo zeer, dat van de vyanden meer dan dertig duizend dood bleven, en de overgeblevene zich nauwelijks door de vlucht konden redden. *Gratianus*, hoorende dat de *Duitschers*, die tusschen den *Donauw* en den *Nekkar* woonden, de beweegende oorzaak van den opstand der *Alemannen* en andere volkeren waren, trok met een machtig leger derwaarts; doch zy, voor zijn macht bevreest, baden om de vreede. Als hy na de dood van *Valens* den zevenden Keizer in 't *Oosten*, en den achtsten in 't *Westen*, na *Konstantijn den Grooten*, geworden was, oordeelde hy zich niet machtig genoeg om zo veel Koninkrijken gerust te kunnen regeeren, des liet hy *Theodosius* tot Keizer uitroepen, en beval hem de zorg van 't *Oosten* op zich te nemen, behoudende voor hem den troon van 't *Westen*, die hy met zijn halven broeder, *Valentinianus* den II beheerschte. Eer zijn Vader sturf was *Eugenius*, Koning der *Schotten*, met een machtig leger in *Britanje* gevallen. Om dit Koninkrijk weder in zijn voorige rust te stellen, zond hy *Magnus Maximus*, een dapper Hooftman, en gesprooten uit het geslacht van *Konstantinus den Grooten*, met een machtig leger derwaarts, die, na verscheide veldslagen, zo gelukkig was, dat hy *Eugenius* met zijn roofgierige *Schotten* uit dat Koninkrijk naer *Denemarken*, toen *Dania* genoemt, joeg, om welke weldaad, aan 't Roomsche rijk bewezen, hem *Gratianus* met het Landvoogdyschap van *Britanje* beschonk. *Maximus*, door deze overwinning, opgeblaazen, en de gunst zijns Keizers vergeetende, hield niet lang den eed aan *Gratianus* gezwooren; maar doelde op middelen om zich zelven op den troon te zetten. Om zijn oogwit te bereiken, vergaderde hy een groote macht by een, waar meede hy naer *Gallien* rukte, en zich meester van dat gewest maakte, na dat hy door groote beloften, en het geven van veel gelds het daar leggende Keizerlijke leger op zijn zijde gebracht had, als ook *Nederduitschland*, en

alle de volkeren in *Duitsch Gallien. Gratianus*, dezen opstand hoorende, vergaderde zo veel troepen by een als hem mogelijk was, en rukte met de zelve ongemeen spoedig naer *Gallien*; doch nauwelijks was hy daar gekomen, of hy bevond dat zijn daar leggende oorlogsmachten door *Maximus* verraden, en hem afgevallen waren. Geen kleine ontsteldheid beneep daar over zijn ziel, dewijl hy niet wist wat hem in dezen toestand van zaken te doen stond. 't Was hem onmogelijk met een goeden uitslag dezen machtigen vyand het hooft te bieden, dewijl zijn leger te zwak was, en de Legioenen in *Gallien*, waar op hy zijn hoop gezet had, hem afgevallen waren. Niets scheen hem veiliger dan door de vlucht zich uit de handen zijner vyanden te rukken, en zich naer zijn stiefbroeder *Valentinianus* te begeven; doch zijn voornemen ontdekt zijnde, wierd hy door *Andragathius*, van zommige *Andratius* genoemt, de Medegenoot van *Magnus Maximus*, bedroogen, en binnen *Lions* in *Gallien* op den 25 *Augustus* in 't 383 jaar na *Christus* geboorte vermoord, na dat hy 29 jaaren 5 maanden, en 7 dagen geleeft, en 16 jaaren en 1 dag geregeerd had; te weten met zijn Vader, Broeder en *Theodosius.* Dus rampzalig eindigde deze doorluchtige en vroome Keizer zijn leven, die zo veel weldaden aan zijn onderdanen bewezen, zo veel oorlogen voor het rijk uit gevoerd, en zo ieverig voor de ware Kerk gestreden had. Zie *A. Marcellinus*, *Viktor*, *Paulus Diakonus.*

Wie moest in deugden niet voor GRATIANUS wijken,
Die aangenaame Prins, die steun der Koninkrijken,
En schrik der Hunnen en Alanen, door wiens macht
Den strijdbren Aleman heel t'onder is gebracht?
Wie kan zijn vroomheid en zijn goedheid evenaaren?
Wat pen de daaden, die zijn arm bedreef, verklaaren?
Doch Magnus Maximus, die eer, vol edlen moed,
Zijn hand beverfde met der Schotten haatlijk bloed,
Dorst, toen de kroon de deugd had uit zijn ziel verdreven,
Hem door een schelmschen hand een wreeden doodsteek geven,
En 't rijk berooven van een Keizer, groot van kracht,
Vermaard door deugden, en van elk bemind, geacht.

LXXVI.
Flavius Valentinianus de II.

VALENTINIANUS de II, na de dood van zijn vader den Keizer *Valentinianus* door beleid van zijn moeder voor Keizer van de soldaten uitgeroepen, is in 't 366 jaar na *Christus* geboorte gebooren; doch op wat plaats melden geen schrijvers.

Zijn *Vader* was Keizer VALENTINIANUS, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, JUSTINA; de dochter van den *Picenischen* Rechter *Justinus*, en de weduwe, zo *Zozimus* wil, van den tieran *Magnentius.* Schoon ik van haar op het 252 blad gesprooken heb, kan ik echter niet nalaten dit weinige noch daar by te voegen, dewijl het de voorspelling tot de Keizerlijke waardigheid aan het geslacht van *Justinus* scheen te voorzeggen. De Vader van *Justina* had op zekeren tijd gedroomd, dat uit zijn heup een purper kleed wies, 't geen hy alom verbreide. *Konstantius* zulks hoorende, oordeelde, dat uit dezen *Justinus* een zoon zou geboren worden, die men tot de Keizerlijke waardigheid zou verheffen, derhalve gebood hy *Justinus* te dooden, nalatende een dochter, *Justina* genoemt, die naderhand door een vreemd voorval, gelijk ik op het bovengenoemde blad getoont heb, de vrouw van Keizer *Valentinianus den I* wierd, en door het baren van deze *Valentinianus* de droom van haar Vader *Justinus* bekrachtigde. Zijn I *Zuster*, JUSTA. Zijn II *Zuster*, GRATA, die, gelijk *Justa*, nooit is getrouwt geweest. Zijn III *Zuster*, GALLA PLACIDIA, getrouwt aan Keizer *Theodosius.* Zijn *Stiefbroeder*, GRATIANUS, de zoon van *Valentinianus* en *Flavia Maximiana Konstantia.* Of hy getrouwt geweest is weet men niet, dewijl de schrijvers hier van eenparig stilzwijgen.

Na dat *Valentinianus* op de boven gezeide wijze tot Keizer verklaart was, deelde hy met *Gratianus* het rijk, en bekwam voor hem *Italien*, de *Windische* Landen, en *Afrika*; doch dewijl hy te jong was om die te konnen regeeren, wierd zijn Moeder, die voor haar *Milanen* gekregen had, het rijksgebied in handen gegeven. By 't leven van haar man *Valentinianus* had zy zich geveinst een waare Kristenvrouw te zijn; doch nauwelijks was hy gesturven, of zy verklaarde zich voor d'*Arianen*, wier kettery zy ingezoogen had, en bracht door haar vleijen haar kleinmoedigen en vadzigen zoon *Valentinianus* zo ver, dat hy niet alleen die kettery omhelsde, maar een wreede vervolger der Kristenen wierd. Zy niet kunnende verdragen, dat *Ambrosius*, Bisschop van *Milaanen*, zo zeer van de gemeente bemind wierd, en in een der voornaamste Kerken Godts woord verkondigde, hitste *Valentinianus* op, om hem uit zijn waardigheid te stooten, die daar op de kerk met soldaaten deed omringen, en hem gebood uit de zelve te gaan, die eer te sterven, dan daar toe besluiten kon, zeggende: *dat hy niet van meening was Godts tempel aan de lasteraars van het Goddelijke Woord over te laten; noch dat de Keizer vry stond noch macht had hem iets aan te matigen 't geen Godt toebehoorde*, *en dat hy*, *zo hy het rijk lang wilde regeeren*, *zich Gode moest onderwerpen.* Niet weinig vertoornde zich *Valentinianus* over deze reden; des gebood hy hem uit de kerk met geweld te rukken: doch zulks wierd door 't volk belet. Middelerwijl rukte *Magnus Maximus* met een groote macht *Italien* in, om hem, gelijk hy *Gratianus* gedaan had, van den troon te bonzen, die, voor zijn macht bevreest, geheel verbaast met zijn Moeder *Justina* naer *Konstantinopelen* tot Keizer *Theodosius* vluchtte, van wien hy hulp verzocht. *Theodosius*, de weldaaden hem door *Gratianus* bewezen erkennende, vergaderde terstond zijn oorlogsmachten by een, en rukte, om de dood van *Gratianus* te wreeken, en *Valentinianus* weder in zijn rijk te herstellen, naer *Aquileia*, alwaar de tieran *Maximus* zich over zijn bekome overwinning verheugde. Nauwelijks hoorde hy den optocht van *Theodosius*, of hy zond zijn hooftman *Andragathius* met een gedeelte van zijn troepen om alle de wegen en d'engten over *d'Alpen* en het hoog gebergte

van *Italien* te bezetten; doch daar na besluitende den vyand met een scheepsvloot voor te komen, herriep hy dit bevel, en gaf dus aan *Theodosius* en *Valentinianus* een vryen doortocht, die, de *Alpen* overgetrokken zijnde, *Aquileia* belegerden, na een hartnekkig tegenweer veroverden, en *Maximus* met zijn zoonen *Viktor* en *Maximinus* gevangen kregen; waar na *Maximus* en *Viktor* gedood, en *Maximinus* om zijn jongheid verschoond wierd. *Andragathius* zulks hoorende, verdronk zich zelve, en wierd dus van een Keizer-moordenaar zijn eigen beul. *Valentinianus* dus door *Theodosius* weder in zijn rijk hersteld zijnde, begaf zich naer *Gallien*, alwaar hy na eenige tijd door een gunsteling van *Gratianus*, *Arbogastus* genoemt, zeer gehoond wierd, om welke reden hy hem gebood zijn ampt van Veldoverste neêr te leggen, en zich uit het hof weg te maken; waar op *Abrogastus* antwoorde: *dat hy daar toe geen macht had*, *dewijl Gratianus*, *en niet hy*, *hem tot dat ampt verheven had.* Ondertusschen lei *Arbogastus* alle middelen in 't werk om *Valentinianus* te vermoorden; doch alleen daar geen kans toe ziende, ontdekte hy zijn voornemen aan *Eugenius*, de schrijver van *Valentinianus*, hem biddende in zijn voornemen te willen behulpzaam zijn, voor welke dienst hy hem beloofde als Keizer op den troon te zetten. *Eugenius*, hoe wel eerst weigerig, besloot eindelijk, door de glans van 't Keizerrijk verblind, daar toe, en verwurgde *Valentinianus* op den 15 *Maart* van 't 392 jaar na *Christus* geboorte in zijn slaap, na dat hy 26 jaren geleeft, en 7 jaaren, 9 maanden, en 3 dagen geregeert had. Zie *Ammianus*, *Eutropius*, *Prokopius.*

Beschouw hier 't wezen van Vorst VALENTINIAAN
Den tweeden, die, gelijk een dartele Arriaan,
Godtstolk Ambrosius, op 't voorbeeld der tierannen,
Heeft uit den Tempel, en Milanen trots verbannen;
Doch wijl hy bezig was in 't woeden tegens Godt,
En die zijn naam verbreide, en eerde zijn gebod,
Bespringt hem Maximus in 't land der Italjaanen,
En doed hem vluchten voor zijn dappere oorlogsvaanen:
Ja, zo hy niet waar door een sterke hand gered,
Hy had zijn voet nooit op den rijkstroon weêr gezet:
Doch nauwelijks was hy weêr in 't staatsgebied verheven,
Of kwam ellendig, door Eugenius, om 't leven.

LXXVII.
Flavius Theodosius.

THEODOSIUS, van Keizer *Gratianus* tot medeheerscher aangenoomen, is in 't 335 jaar na *Christus* geboorte in de stad *Italika* geboren.

Zijn *Vader* was FLAVIUS THEODOSIUS, een *Spanjaard* van geboorte, uit het geslachte van Keizer *Trajanus*; een dapper Krijgsoverste, van *Valentinianus de*n I gedood, om dat eenige natuurkundige wijzen voorspelden, dat eene, wiens naam met *Theod* begon, na *Valens* zou Keizer zijn. Zijn *Moeder*, THERMANTIA; van wie by geen schrijvers gesprooken word. Zijn *Broeder*, FLAVIUS HONORIUS, getrouwt met *Maria*, een adelijke vrouw in *Spanje* gebooren, by wie hy won *Serena*, naderhand van Keizer *Theodosius* voor zijn dochter aangenomen, en door hem aan den dapperen Veldheer *Stiliko* gehuuwt: een vrouw, die, beschuldigd zijnde dat zy der *Gotthen* Koning *Alarik* geroepen had om in *Italien* te vallen, haar leven met de koord moest eindigen. Zijn *Zuster* word niet genoemt. Zijn I *Vrouw*, ELIA FLACCILLA; een Godvruchtige Keizerinne, die niet alleen de kranken bezocht, maar zelfs haar goederen aan de arme en noodlijdende menschen gaf: ja haar gemeenzaamheid was zo groot, dat zy dikwils daar in van haar Hovelingen tegen gesprooken wierd, waar op zy haar dus heerlijk, als *Niceforus* getuigt, liet hooren: *Geerne doe ik deze dienst aan den Heere mijnen Godt*, *die my alles gegeven heeft*, *en van wien wy den Keizerlijken kroon hebben ontfangen.* By haar won hy ARKADIUS en HONORIUS, beide na hem Keizer. Zijn II *Vrouw*, GALLA PLACIDIA; de dochter van Keizer *Valentinianus* en *Justina:* een staatzuchtige vrouw, die de ketterye der *Arianen* aanhing, en na de dood van haar man om eenig geschil van Keizer *Arkadius* uit het paleis gedreven wierd. By haar teelde hy GALLA PLACIDIA, die naderhand, met *Konstantius den* II getrouwt zijnde, de moeder van den laatsten *Valentinianus* wierd.

Hoe edelmoedig *Theodosius* de dood van *Gratianus* op den opgeworpenen Keizer *Magnus Maximus* en zijn zoon *Viktor* gewrooken, en *Valentinianus den* II weder in zijn rijksgebied hersteld heeft, heb ik op het voorgaande blad getoont. Onder Keizer *Valentinianus den* I wierd hy om zijn dapperheid tot Overste gemaakt, en naer *Mauritanien* gezonden zijnde, dempte hy den opgeworpenen *Firmus*, die geheel *Afrika* oproerig maakte. Na zijn verheffing tot Keizer van 't *Oosten* temde hy d'oproerige *Gotthen*, die eertijds byna de geheele macht van *Valens* verslagen hadden. Nauwelijks hoorde hy dat *Valentinianus den* II verwurgd was, en dat zijn moordenaar *Eugenius* door de listen van *Arbogastus* zich op den troon van 't *Westen* gezet had, of hy besloot deze Keizermoord edelmoedig te wreeken, te meer, dewijl hem ter ooren kwam, dat *Eugenius* het Heidendom weder met kracht zocht in te voeren, en de Kristenen op 't wreedst vervolgde. Eer *Theodosius* met zijn oorlogsmachten derwaartstrok, deed hy door zijn geheele rijk beededagen houden, waar na hy, versterkt met *Alarik*, Koning der *Hunnen*, den vyand onder d'oogen trok. *Eugenius*, dezen optocht hoorende, zat van zijn zijde ook niet stil, maar bereide zich ten tegenweer, en gebood alle engtens te bezetten, om daar door *Theodosius* den doortocht naer *Italien* af te snijden, die zich echter door zijn dapperheid een doorgang baande. By *d'Alpes* was de plaats daar de legers elkanderen ontmoetten, alwaar *Eugenius* met zulk een verwoedheid op *Alarik* viel; die zich ook dapper toonde, dat aan wederzijde over de tienduizend dood bleven, en niemand zich de zege kon toe schrijven. Dit groot verlies deed *Theodosius* byna aan de zege wanhoopen, dewijl de vyand hem verre in macht overtrof; dus benepen, knielde hy ter aarde neder, en riep Godt den gantschen nacht aan, gebruikende onder andere deze woorden: *Heere*, *Almachtige Godt*, *gy weet dat ik*, *bewogen door een oprechten yver tot uwen heiligen naam*, *dezen oorlog tegen uwe en mijne vyanden heb aangevangen. Indien*

ik hier aan liege, *wreek het aan my*; *maar heb ik my uit billijke oorzaken in dezen oorlog ingelaten*, *en ben ik met een volkomen vertrouwen op u*, *gelijk gy weet*, *hier gekomen*, *zo bied uwe hand aan my en mijn volk*, *op dat deze Heidenen niet spottelijk mogen zeggen: waar is der Kristenen Godt*? Men zegt, dat hy in den zelven nacht al sluimerende een gezicht van twee jongelingen, zittende op witte paarden, zou gezien hebben, die hem geboden den vyand in den morgenstond aan te tasten, hem de zege belovende. Nauwelijks was de dag gekomen, of hy greep *Eugenius* met kloeken moede aan. Het gevecht was bloedig aan wederzijde, doch doodelijk voor *Eugenius*: want Godt, zijn gebed verhoord hebbende, zond tot zijn hulp een gewapende winter, vermengt met onweer en stormwinden, die het zand in d'oogen van *Eugenius* volk dreef, en hun uitgeschoote pijlen te rug kaatste, waar door hy denederlaag kreeg, gevangen, en voor *Theodosius* gebracht zijnde, van een zijner lijfwachten doorstooken wierd. *Arbogastus*, deze nederlaag van *Eugenius* hoorende, wierd uit wanhoop zijn eigen beul. Deze Overwinning maakte *Theodosius* ook Keizer van 't *Westen*; waar na hy op den 17 *January* in 't 395 jaar binnen *Milanen* aan de waterzucht storf, als hy 60 jaaren geleeft, en 15 jaaren, 11 maanden, en 28 dagen geregeert had; zijn lijk wierd te *Konstantinopelen* begraven. Zie *Prokopius*, B.V. 1 B. 4 H. *Orosius* 7 B. 37 H. *Klaudianus.*

a. Hoe loflijk hy de bestraffinge over zijn blinde wraakzucht te *Thessalonika* in de Renbaan gepleegt, verdragen heeft, heb ik in 't beschrijven van *S. Schijnvoets* Muntkabinet op het 115 blad getoont.

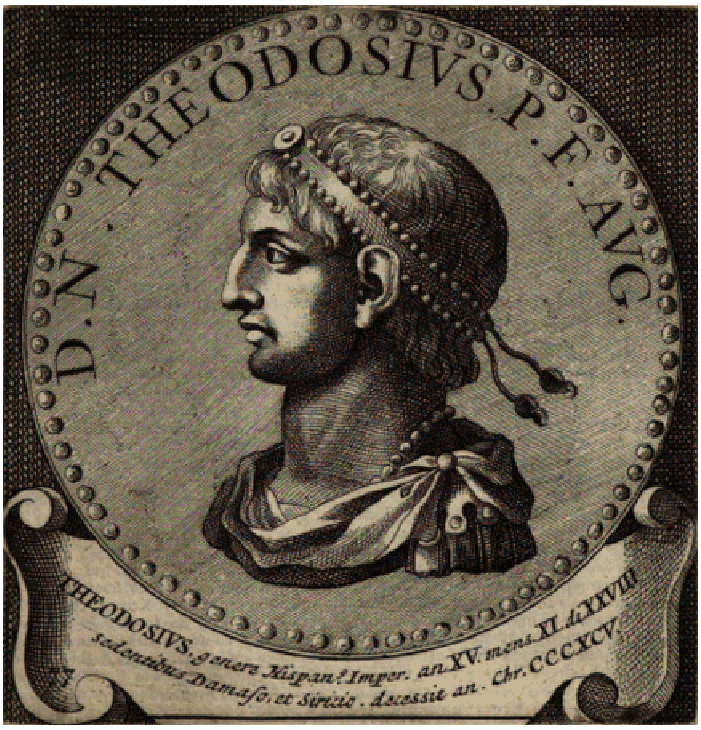

Dit 's THEODOSIUS, de schrik der rijksbarbaaren,
Tierannen, monsters, en der Keizersmoordenaaren;
Een minnaar van Godts kerke, en 't nimmer wanklend woord,
Van hem zo nedrig en aandachtig aangehoord.
Ja, 't is die Keizer, daar de winden zelfs voor streden,
Toen hy den Schepper om zijn bystand had gebeden;
Van Gratianus, om zijn oorlogsdeugd en aard,
Tot meedeheerscher van zijn rijksgebied verklaard.
Het smart my, dat hem word een misdaad aangewreven.
Thessalonika, gy, door moedwil aangedreven,
Hebt hem doen struikelen en [a] woeden! 't is uw schuld
Dat eer uw Renbaan wierd met lijken opgevuld.

LXXVIII.
Flavius Arkadius.

ARKADIUS, van zijn vader den Keizer *Theodosius* tot Vorst van 't *Oosten* verheven, is in 't 377 jaar na *Christus* geboorte te *Konstantinopelen* gebooren.

Zijn *Vader* was Keizer THEODOSIUS, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, ELIA FLACCILLA, die, als zy zag dat den *Ariaanschen* Bisschop *Eunomius* zich door gladde woorden by *Theodosius* zogt in te dringen, haar man getrouwelijk gewaarschouwt, en ernstig vermaand heeft zich by den waren Godsdienst te houden. Zijn *Broeder*, HONORIUS; Keizer van 't *Westen.* Zijn *Stiefzuster*, GALLA PLACIDIA; eerst aan *Ataulsus*, Koning der *Gotthen*, getrouwt; doch na zijn dood aan *Konstantius den* III door den echt verbonden zijnde, wierd zy de moeder van *Valentinianus den* III. Zijn *Vrouw*, ELIA EUDOXIA; de dochter van *Bauto*, een Fransch Edelman: een staatzuchtige en eergierige vrouw, die ook deel aan de regeering wou hebben. By haar won hy een *Zoon* en vier *Dochters*, als THEODOSIUS, na hem Keizer; ELIA PULCHERIA, getrouwt aan Keizer *Marcianus*; ARKADIA, door het aanraaden van *Pulcheria* maagd gebleven; FLACCILLA de jonge, en MARINA, van wier beide men niets by de schrijvers opgetekent vind.

Niet lang voor de dood van *Theodosius*, verdeelde hy het rijk onder zijn zoonen; aan *Arkadius* het *Oosten*, en aan *Honorius* het *Westen* gevende. Ook stelde hy over hen op zijn doodbedde Voogden, die in de minderjaarigheid van zijn zoonen het rijk zouden regeeren, als *Stiliko*, *Gildo*, en *Ruffinus*; doch nauwelijks was hy ontslapen, of ieder ontdekte zijn ongetrouwigheid, staatzucht en eigenbaat. *Ruffinus*, in plaats van zijn plicht wel waar te neemen, trok alle de schatten van 't rijk naer zich, en smeedde heimelijk middelen, om door de dood van *Arkadius* zelfs Keizer te worden. Om dit te gemakkelijker uit te voeren, rokkende hy *Alarik*, Koning der *Gotthen*, met veel geschenken op; doch zijn voornemen ontdekt zijnde, wierd hy door de soldaaten vermoord, die zijn hooft en rechterhand aan een der poorten van *Konstantinopelen* ten toon stelden. Na zijn dood wierd zijn plaats door een ontmanden, *Eutropius* genoemt, bekleed; door wiens toedoen veel voornaame mannen in ballingschap gedreven wierden, en die in *Afrika* een onnodigen oorlog verwekte. Het zelve, daar *Ruffinus* op gedoeld had, wierd van hem beoogd; doch zijn aanslagen op het leven van den Keizer door eenen *Kajanus* ontdekt zijnde, wierd hy binnen *Kalcedon* gevangen, van veel zwaare misdaaden aangeklaagt, overtuigt, en, tot loon van zijn gruwelen, onthooft. Dus wierd *Arkadius*, van natuur vroom, oprecht, vreedzaam, vriendelijk en zeer Godtvrezend, van zijn Bevelhebber in zijn minderjaarigheid geplaagt. *Kajanus*, door wiens beleid *Ruffinus* en *Eutropius* omgekomen, en hun schelmstukken ontdekt waren, had zich door deze daaden zeer in de gunst van *Arkadius* gedrongen, waar door hy van hem tot Overste over het leger gesteld wierd, en de plaats van *Ruffinus* en *Eutropius* bekleede. Deze hoogheid baarde in hem de zelve begeerte, die zo doodlijk aan zijn voorgangers geweest hadde, en schoon hun straf hem had behooren af te schrikken, echter besloot hy, of als Keizer op den troon te klimmen, of rampzalig te vergaan. Om des te beter tot zijn voornemen te komen, trok hy de *Gotthen* door veel geschenken op zijn zy, Door zijn vleijen verkreeg hy van *Arkadius* het gezag over *Frigien*, alwaar zich eenen *Tribigildus* opgeworpen, en 't Landschap oproerig gemaakt had; waar tegen *Kajanus* optrok, die, na een hard gevecht, van hem verwinnaar bleef. Hoe geheim en zeker *Kajanus* zijn zaken aanlei, echter kwam zijn voornemen *Arkadius* ter ooren, die, niets geweldigs tegen hem durvende bestaan, *Aurelianus* en *Saturninus*, twee Raadsheeren, aan hem zond; doch deze, door zijn aangeboorne doortraptheid begoocheld, rechtten niets tot voordeel van den Keizer uit. Weinig tijd daar na ging hem *Arkadius* zelfs in perzoon

te *Kalcedon* te gemoed, alwaar hem *Kajanus* met een dieren eed in de Kerk zwoer, dat hy nooit iets tegen 't leven van den Keizer, noch de rust van 't rijk zou onderneemen. *Arkadius*, hier door in slaap gewiegd, geloofde alles wat dien verrader hem belooft had; doch let eens hoe hy zijn eed hield. *Kajanus*, hoorende dat'er weinig bezetting in het Keizerlijke paleis was, sneld schielijk naer *Konstantinopelen*, komt'er bedekt binnen, en neemt dien zelven nacht voor het Keizerlijke hof in den brand te steeken, en de Keizer met zijn hofgezin aan de vlam op te offeren. Zijn soldaten op het naarste van de nacht daar gekomen zijnde, om dit vervloekt schelmstuk uit te voeren, zagen veel gewapend krijgsvolk op de muuren staan, waar over zy verschrikt tot *Kajanus* keerden, die hen het tegendeel verzekert had, en hem hun wedervaren verhaalden. Hy hier over verwonderd, en wel weetende dat zulks onmogelijk wezen kon, zond hen ten tweedemaal heen; doch de zelve gewapende verscheenen hen weder. *Kajanus*, hier over vertoornd, begaf zich zelfs naer het Paleis, alwaar hy de zaak zo bevond als hem aangebracht was, waar door zijn voornemen verydelde, en zijn verraad uitlekte. Naderhand trok hy van *Frygien* met een scheepsvloot naer *Konstantinopelen*; doch deze wierd overwonnen, hy op de vlucht gedreven, en daar na vermoord. Niet lang daar na overleed *Arkadius*, op welken tijd men schreef den 1 *Mai* van 't 408 jaar na *Christus* geboorte, hebbende 31 jaaren geleeft, en 13 jaaren, 3 maanden, en 15 dagen geregeert. Zie *Paul. Diakonus*, *Pomponius Letus*, *Orosius.*

Hier ziet ge ARKADIUS naer 't leven voor uw oogen,
Wiens Bizantynsche kroon en Keizerlijk vermoogen
Eutropius zo snood deed wanklen in zijn plicht.
Haar haatelijke glans, zo heerlijk in 't gezicht
Van dien ontmanden, kon Ruffinus meê bekooren.
Geen beter lot was hem ook van Kajaan beschooren,
Die hem, na Frigien te rukken uit de hand
Van Tribigildus, aan een gruwelijken brand
Opoffren wilde, om dus op 's Keizers troon te klimmen;
Maar die verrader, zelfs door akelige schimmen
Benepen, moest daar na zijn opzet, zo verwoed,
En staatzucht boeten met zijn uitgestorte bloed.

LXXIX.
Flavius Honorius.

HONORIUS, van zijn vader den Keizer *Theodosius* tot Vorst in 't *Westen* verheven, is op den 9 *September* in 't 384 jaar na *Christus* geboorte te *Konstantinopelen* gebooren.

Wie zijn *Vader*, *Moeder*, *Broeder* en *Zusters* geweest zijn, heb ik op de twee voorgaande bladen getoont. Zijn I *Vrouw* was MARIA, de dochter van zijn voogd *Stiliko* en *Serena*; doch deze sturf weinig dagen na de bruiloft. Zijn II *Vrouw*, THERMANTIA, de zuster van zijn eerste vrouw *Maria*, die ook na den trouwdag niet lang leefde. Hoe prachtig zy beide begraven zijn, bleek toen Paus *Julius den* II, onder de regeering van Keizer *Karel den* V, in 't herbouwen van *S. Pieters Kerk*, haar graf ontdekte. De Kist, geheel van Marmer, was tien voeten lang, en zes voeten breed. De lijken waren in goud laken gewonden, waar van het goud, by een vergaaderd zijnde, ontrent tachtentig pond woeg. Een van beide had een onwaardeerbaren snoer van Esinaruten en andere edel gesteente om de hand. In de kist wierd ook een zilver kasje met onwaardeerbare Juweelen gevonden, waar onder een Smaragd was, in welken *Honorius* gegraveerd stond. Ook vond men daar onder een *Diadema*, of Hoofdband van diergelijke steenen, waar op men aan d'eene zy in 't latijn las: *Aan onzen Heer Honorius*, en aan d'andere zy: *Aan onze Vrouw Maria.* Men ontdekte ook in de zelve kist veel schoone parelen, over de honderd goude ringen met kostelijke steenen bezet, veel gemaakt goud, en kunstig gewrocht zilverwerk.

't Zal my niet wel mogelijk zijn, om in deze bepaalde plaats alle de rampen, die *Honorius* te gelijk overstroomden, te ontvouwen. Dat *Gildo* en *Stiliko* over hem door zijn vader tot Voogden gesteld waren, heb ik onder zijn broeder vertoont. De eerste, die het gebied over *Afrika* had, hoorde zo dra de dood van *Theodosius* niet, of stond daatelijk, verachtende de minderjaarigheid van *Honorius*, naer het rijksgebied, en verjoeg zijn broeder *Mascezil*, om dat hy de zy der *Romeinen* hield; doch deze, met een machtig leger naer hem gezonden zijnde, bood hem 't hooft, sloeg zijn leger, joeg hem op de vlucht, en, na veel moeite hem achterhaald hebbende, verwurgde hem op een wreede wijze. Zijn andere voogd *Stiliko*, om zijn dapperheid zeer bemind, en om zijn daaden van de vyanden gevreest, was niet minder staatzuchtig dan *Gildo.* Zijn gierigheid maakte zijn huis tot een schatkamer van 't Roomsche rijk, waar in ieder, door hem geschenken te geven, het zijne had. Om *Honorius* noch nauwer aan hem te verbinden, gaf hy hem zijn dochter *Maria*, daar na *Thermantia*: doch de dood verydelde zijn voorneemen, want zy sturven niet lang na den bruilofsdag. Onderwijl viel de *Gotth Radagaisus* met een leger van twintig duizend mannen in *Italien*, met voorneemen om alles te verwoesten. De *Hunnen* vernielden met de *Winden* en *Duitschers* alle de Landschappen tusschen *Konstantinopelen* en het *Alpische* gebergte. De *Saxers* roofden de zee. De *Gallen*, *Alemannen* en *Burgonjers* plunderden *Gallien.* De *Wandalen* en *Alanen* verbranden de meeste steden aan den *Rhijn.* De *Pikten* en *Schotten* rukten alles in *Britanje* terneêr: in 't kort, de Roomsche Landschappen wierden alom aangegrepen. Nu kon men zien hoe veel nadeel *Konstantinus den Grooten* het rijk gedaan had, met het gebied van een te deelen, het eenigste dat hem kan te last geleid worden, dewijl het *Oosten* het *Westen*, en het *Westen* het *Oosten*, om de verre afgelegentheid, geen by stand kon doen. *Stiliko* zag deze verwoesting met vrolijke oogen aan, dewijl dit de middelen waren om zich den weg ten troon te baanen. *Alarik*, Koning der *Gotthen*, den rampzaligen toestand des Roomschen rijk hoorende, vergaderde een groote macht by een, waar tegen *Stiliko* op trok, die zo gelukkig was, dat hy zijn leger verstrooide, en op den

Goth de overwinning bekwam: Maar hy, meer en meer zijn staatzucht en toeleg op de kroon ontdekkende, wierd door eenen *Olympius* voorgekomen, die zo veel by *Honorius* uitwerkte, dat hy met zijn zoon *Eucherius* uit last des Keizers gedood wierd. De gedachte nederlaag had *Alarik* razende gemaakt; derhalve nam hy voor naer *Rome* te rukken, en die Koningin der steden aan de vlam op te offeren. Het duurde niet lang, of *Rome* zag zich door zijn leger omcingeld, en in d'uiterste nood gebracht. Na dat hy de stad twee jaar te vergeefs belegerd had, neemt hy ze stormenderhand in, dewijl de *Romeinen* door zulk een lange belegering afgemat, door gebrek van voorraad uitgehongerd, en door de pest byna het derde deel verminderd waren. Niemand, die in de wapenen was, wierd verschoont; echter ontzag hy de voornaamste gebouwen: doch *Atalifus*, van de Romeinen *Adolfus* genoemt, spatte in alle woeden uit, verwoeste alles: ja *Rome* zou tot een puinhoop geworden zijn, indien niet *Placidia*, de zuster van *Honorius*, dien barbaar door haar schoonheid en vleiende woorden tot bedaaren gebracht had; die door haar traanen zo veel uitwerkte, dat hy de rampzalige stad verliet, waar na zy met hem getrouwt is. Dus was de ellendige toestand van 't Roomsche rijk onder de regeering van *Honorius.* Van noch meer andere rampzaligheden zal ik in 't beschrijven van *Konstantius den* III spreeken. Hy is op den 15 *Augustus* in 't 423 jaar na *Christus* geboorte te *Ravenna* gestorven, na dat hy ruim 39 jaren geleeft, en 29 jaaren, 8 maanden, en 25 dagen geregeert had. Zie *Orosius* 7 B. *Diakon. Pomp. Letus.*

HONORIUS, ik ben met uw verdriet bewoogen,
'k Beschouw uw beeld nooit dan met traanen in mijne oogen,
D'ondankbre Stiliko heeft u en 't rijk verraân,
Hy ziet uw ondergang met vrolijke oogen aan.
'k Zie reeds de rampen, die u zullen overstroomen.
Ai my, daar 's Alarik met zijne macht voor Romen!
Daar ramt de Gotth, en vliegt verwoed ter muurbresse in!
Daar branden Tempelen, daar zwymt de Rijksvorstin
Van alle steeden, nu in gloejend puin bedolven!
'k Zie 't uitgestorte bloed der burgren schuimend golven.
Ach, stut het woeden van Adolf, Placidia!
Hy bid u aan, en volgt geboeit uw schoonheid na.

LXXX.
Flavius Thedosius de II.

THEODOSIUS de II, van zijn vader *Arkadius* tot Keizer van 't *Oosten* verklaard, is op den 10 *April* in 't 401 jaar na *Christus* geboorte te *Konstantinopelen* gebooren.

Zijn *Vader* was Keizer ARKADIUS; hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, ELIA EUDOXIA, de dochter van den Franschen *Baute.* Van zijn *Zusters* heb ik onder *Arkadius* gesprooken. Zijn *Vrouw* ELIA EUDOCIA, de dochter van den *Atheenischen* Wysgeer *Leontius*: zy wierd voor deze ATHENAÏS genoemt. Haar vader voorspelde haar geluk; want hy, op zijn doodbed leggende, gaf al zijn goederen aan zijn twee zoonen, en aan haar een weinig gelds, zeggende*: gy hebt aan uw boven 't hooft hangend geluk genoeg.* Zy daar over t'onvreeden, ging, om tegens hen te twisten, naer *Konstantinopelen*, en ontleede aan *Pulcheria* haar zaak, die haar om haar goede hoedanigheid tot haar nam, haar Kristen maakte, en haar naam van *Athenaïs* in *Eudocia* veranderde, alwaar zy van *Theodosius* gezien wierd, die op haar verliefde, en haar eindelijk trouwde. By haar won *Theodosius* twee dochters, als LICINIA EUDOXIA, en FLACCILLA; waar van de eerste aan Keizer *Valentinianus den* III getrouwt is. Hoe gelukkig deze *Athanaïs* geweest is, heeft dit bovenstaande getoont: 't lust my haar ongeluk hier noch aan te knoopen. Men vereerde haar man een Appel van een byzondere schoonheid en grootte, die hy aan haar schonk. Zy zond den zelven aan een van haar grootste vrienden, *Paulinus* genoemt, en op dien tijd onpasselijk. *Paulinus*, de zelve voor hem te heerlijk achtende, en onweetende hoe 't daar meede gelegen was, vereerd ze den Keizer. *Theodosius*, die kennis aan dit geschenk had, valt daar door in een hevigen argwaan. Hy vraagt daar op zijn vrou waar die appel gebleven was, waar op zy uit verbaastheid antwoorde, die gegeeten te hebben. Hy hier door in zijn kwaad vermoeden gesterkt, toont haar den zelven, en doet *Paulinus* terstond om 't leven brengen. *Eudocia* dit hoorende, vluchtte naer *Jeruzalem*, alwaar zy haar tijd in Godt te dienen besteed heeft, en gesturven zijnde, ook begraven is.

Na *Arkadius* klom deze *Theodosius* op den troon van 't *Oosten.* Hy was pas zeven jaaren oud toen zijn vader overleed, die, weetende hoe hy met zijn voogden gevaaren was, *Isdigerdes*, Koning van *Persien*, tot zijn voogd verkoor, dewijl hy wist, hoe veel het rijk aan de vriendschap der *Persianen* gelegen lag, en van wiens trouwheid hy blijken gezien had. Hy bedroog hem ook niet in zijn gedachten: want *Isdigerdes*, schoon een Heiden, betrachte zijn plicht als een eerlijk man tot zijn dood toe, en was oorzaak, dat het rijk van veel oorlogen bevrijd wierd. Deze jonge Vorst was een beminnaar der waare Kerke, een onderzoeker van 't Goddelijke woord, een goedertieren, en geleerd Prins, by wien geen strengheid te vinden was. Zijn groote liefde tot het lezen der boeken was oorzaak, dat hy van veele den naam van een onachtzaam Vorst gekregen heeft. Kort na de dood van zijn Oom *Honorius*, wierp eenen *Johannes*, eertijds de Geheimschrijver zijns Ooms, zich voor Keizer van 't *Westen* op. Nauwelijks hoorde dit *Theodosius*, of hy zond *Ardaburius* en zijn zoon *Asper* met een machtig leger naer *Italien* om hem te verdelgen, en den waaren erfgenaam *Valentinianus*, de zoon van zijn Moei *Placidia*, op den troon te zetten; doch *Ardaburius*, niet voorzichtig genoeg zijnde, wierd overvallen, gevangen genoomen, en naer *Ravenna* gevoerd. Dit ongeluk noopte *Asper* om alles te onderneemen, die ook zo gelukkig was, dat hy niet alleen zijn vader verloste, maar ook den opgeworpenen *Johannes* gevangen kreeg, die, door hem naer *Placidia* gezonden zijnde, eerst zijn handen, en daar na zijn hooft door haar last afgehouwen wierd. *Varoranes*, na de dood van zijn Vader *Isdigerdes*, Koning van *Persien* geworden zijnde, verbrak aanstonds de vriendschap, die zijn vader met de *Romeinen* opgerecht had, en viel met een machtig leger in *Armenien.* Om dezen vyand in zijn

voortgang te stutten, zond *Theodosius* zijn Oversten *Ardabarius* met een groot leger derwaarts, die door zijn dapperheid den *Persiaan* te rug dreef, met zijn oorlogsmacht voor *Nisibe* rukte, en, door een zeldzaam toeval, den ten hulp komenden *Almuldar*, Vorst der *Saraceenen*, overwon; waar door de *Persiaanen* gedwongen waren om den vrede te verzoeken. Na dat *Theodosius* het rijk na den oorlog eenige jaaren in rust bezeeten had, trok *Attila* en *Bleda*, Koningen der *Hunnen*, tegen hem op. Heel *Macedonien*, *Griekenland*, *Bulgarien* en *Thracien* wierd van hen verwoest. *Theodosius* noch *Valentinianus de* III, door hem tot Keizer op den troon van 't *Westen* verheven, was machtig om hun machten te wederstaan, waar door ze gedwongen waren van hen den vreede op een schandelijke wijze te koopen; waar na deze Barbaren met een onnoemelijken roof weder naer *Tartaryen* trokken, alwaar zy zich ruim twee jaar stil hielden, doch na dien tijd, onder voorwending dat de beloofde schatting niet betaald wierd, wederkwamen, en, na een harde strijd, op nieus met *Theodosius* vrede maakten; die na dat verbond het rijk tot op den 28 *July* van 't 450 jaar na *Christus* geboorte vredig bezat, op welken dag hy, op de jacht zijnde, het leven door van 't paard te vallen verloor, hebbende 49 jaaren geleeft, en 42 jaaren, 2 maanden, en 29 dagen geregeert. Zie *Prokopius B.P.* 1 *B. Diakonus*, *Letus*, *Suidas.*

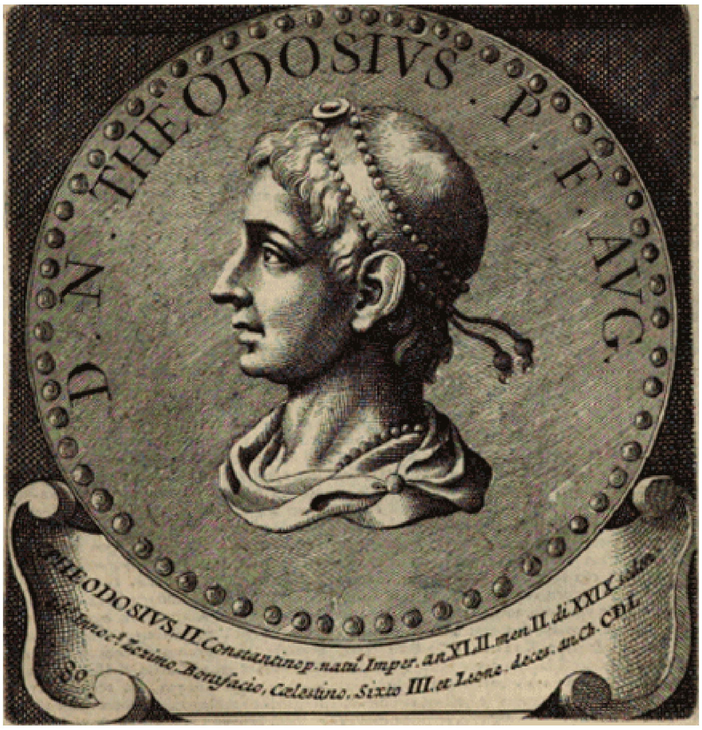

't **G**aat wel: Bizantium schept eindlijk aâm en lucht.
Vorst THEODOSIUS, door deugd alom berucht,
Zal 't wankelende rijk herstellen, wijl zijn vaanen
Een schrik verwekken in het hart der Persiaanen.
'k Zie reeds Nisibe door zijn oorlogsmacht bekneld.
Dit is die Keizer, die, gelijk een dapper held,
Johannes sloeg, wiens ziel, door staatzucht ingenoomen,
Zich vleide met den naam van Oppervorst van Romen.
Maar toen Vorst Attila en Bleda te gelijk
De rust beroerden van heel Grieken, en zijn rijk,
Moest hy een vreede, zo rampzalig voor zijn landen
En glorie, koopen, wou hy 't Oosten niet zien stranden.

LXXXI.
Flavius Konstantius de III.

KONSTANTIUS de III, van Keizer *Honorius* om zijn deugden en dapperheid tot Medeheerscher in 't *Westen* aangenoomen, is in *Naisus*, een stad in *Dacien* gebooren; doch op wat dag of in wat jaar melden geen schrijvers.

Zijn *Vader* was DESIDERIUS, de broeder van de tierannen *Magnentius* en *Decentius*, van wien ik op 't 246 blad gesprooken heb. Zijn *Moeder* is niet bekent. Zijn *Vrouw*, GALLA PLACIDIA, de dochter van *Theodosius den Grooten* en *Placidia*; eerst getrouwt aan *Ataulfus*, of *Adolfus*, Koning der *Gotthen*, na wiens dood zy weder tot haar broeder gezonden wierd. Naderhand troude zy aan dezen *Konstantius*, die by haar won VALENTINIANUS, na de dood van *Honorius* Keizer in 't *Westen*; en JUSTA GRATA HONORIA, van eenen *Eugenius* geschonden, en daarom van haar broeder uit het hof gejaagt, waar na zy, gebannen zijnde, *Attila* in *Italien* haalde. Deze *Galla Placidia* begaf zich na het overlijden van haar laatsten man in 't hof van *Honorius*, alwaar zy met hem zo vry wierd, dat ieder van deze gemeenzaamheid kwalijk sprak; om welke reden zy naer *Konstantinopelen* by *Theodosius* ging, by wien zy zeer wel gezien was. *Paulus Diakonus*, die het lof van haar laatsten man beschreven heeft, getuigt van haar, dat zy, geduurende haar verblijf aan 't Hof van *Theodosius*, met een grooten iever een vergadering van Vorstelijk huisraad in 't klein by een verzaamelde, 't geen heden van vermaarde vrouwen noch nagevolgt, en met den naam van *Poppekas* genoemt word. In *Amsteldam* steekt Vrouwe KORNELIA, Echtgenoot van den Fenix der Schilders dezer eeuw, de Heer DAVID VANDER PLASS, boven alle andere uit; waarom ik my, na 't geluk te hebben van die onbegrijpelijke kunst en naarstigheid ettelijke maalen te mogen beschouwen, en door het zien als opgetoogen, dus in dicht liet hooren:

Ga Babel vry om haare Muur beschouwen,
Of Memfis om haar spitze Grafgebouwen:
Hef Faros om haar Vuurbaak aan de maan,
Of Efeze om den Tempel van Diaan.
Dat ieder vry 't Kolossusbeeld beminne,
Of 't zwaar gebouw van Mauzools Gemalinne,
Of Jupijns beeld te Pise. VANDER PLAS
Braveert haar alle. een eene Poppekas,
Die ieder doet de geest zijns Vrouws bemerken,
Verdooft de glans der zeven Wonderwerken.

De rampzalige staat daar zich *Honorius* onder zijn regeering in bevond, deed hem alle middelen by der hand neemen om zich te redden. Hy, den goeden inborst van dezen *Konstantius* ziende, en zijn dapperheid hoorende, nam hem voor Medeheerscher in 't *Westen* aan, en gaf hem zijn zuster *Galla Placida.* Ieder behaagde deze verkiezing. *Konstantius*, dus tot Vorst verheven zijnde, toonde terstond na zijn verheffing, dat *Honorius* zich niet in zijn gedachten bedrogen, noch dat den *Romein* zich te vergeefs verheugd had. In *Britanje* had zich een boer tot Keizer opgeworpen, die het daar leggend leger aanhing, om dat hy den naam van *Konstantinus* voerde. Hy overweldigde heel *Frankrijk*, dreef het leger van *Honorius* te rug, bezette de toegangen van *d'Alpen*, en deed zijn zoon tot Medeheerscher uitroepen, hem *Konstans* noemende. Zijn gelukkige voortgang maakte hem zo opgeblaazen, dat hy door zijn gezanten van *Honorius* begeerde hem voor Medeheerscher aan te neemen. *Konstantius*, dezen wrevel des tierans niet kunnende verdragen, begaf zich met zijn leger derwaarts, overweldigde *Frankrijk*, kreeg zijn

zoon *Konstans* gevangen, en liet hem 't hooft afhouwen. Hy zijn zege vervolgende, omcingelde ook met zijn macht den tieran *Konstantinus*, waar door hy gedwongen was zich over te geven, die daar na, door *Konstantius* voor *Honorius* gebracht zijnde, gedood is. Noch hadden zich *Jovianus*, op de penningen *Jovinus* genoemt, en *Sebastianus* den Keizerlijken naam onder *Honorius* aangematigd, en henzelven een grooten aanhang gemaakt. Na het verwinnen van den opgeworpenen *Konstantinus* en zijn zoon *Konstans*, trok *Konstantius* hen onder d'oogen, en verwon hen beide na verscheide veldslagen. Grooter daaden zou hy uitgevoerd hebben, indien de dood hem niet in 't midden zijner overwinningen weggerukt had; alhoewel men niemand deze ontijdige dood dan Keizer *Theodosius den* II te wijten had: want toen hem *Honorius* tot Medeheerscher aangenoomen, en door de trouw van zijn zuster *Galla Placidia* tot zijn zwager had gemaakt, zond hy het Afbeeldzel van *Konstantius* naer *Theodosius*, die, in plaats van dat vriendelijk, en met alle gewoonelijke eer, te ontfangen, het zelve met de grootste versmaading des weerelds weder te rug zond. Deze onvergeetelijke hoon zette zulke diepe wortels in de ziel van *Konstantius*, dat hy daar door in een kwijnende ziekte verviel, die hem in 't 420 jaar na *Christus* geboorte uit de wereld rukte, na dat hy zeven maanden met *Honorius* geregeert had. Zie *Paulus Diakonus.*

Dit is KONSTANTIUS den derden van die naam;
Een held, wiens lof alom verbreid wierd door de faam,
Die door zijn dapperheid en onbesprooke leven,
Van Vorst Honorius tot Keizer wierd verheven.
Door hem wierd Konstantijn verwonnen, die den troon
Van 't Roomsche rijk beroerde, en aan zijn laffen zoon
Den naam van Keizer gaf. ja, hy heeft met zijn troepen
Sebastiaan, die hem voor Keizer uit liet roepen,
Gedempt, zijn hand geverst in 't bloed van Joviaan,
En elk doen beven voor zijn bloedige oorlogsdaân;
Doch Theodosius dorst hem verwaand trotseeren,
Schoon hy den luister van zijn staaten kon vermeeren.

LXXXII.
Flavius Placidius Valentinianus de III.

VALENTINIANUS de III, na de dood van *Honorius* door toedoen van *Theodosius den* II, tot Keizer op den troon van 't *Westen* verheven, is op den 3 *July* in 't 419 jaar na *Christus* geboorte te *Ravenna* gebooren.

Zijn *Vader* was de dappere Medeheerscher van *Honorius* FLAVIUS KONSTANTIUS, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, GALLA PLACILLA, de dochter van Keizer *Theodosius den Grooten* en *Placidia*: zie wat ik van haar op het voorgaande blad gezeit heb. Zijn *Zuster*, JUSTA GRATA HONORIA, van hem, na dat haar *Eugenius* geschonden had, uit het hof in ballingschap verdreven. Zijn *Vrouw*, LICINIA EUDOXIA, de dochter van *Theodosius den* II en *Elia Eudocia*: van haar rampzaligheden zal ik onder haar tweeden man *Flavius Anicius Maximus* spreeken. By haar won *Valentinianus* twee *dochters*, HONORIA en PLACIDIA, beide met haar moeder door *Genserik*, Koning der *Hunnen* en *Wandalen* in slaverny naer *Afrika* gevoerd; waar na de eerst genoemde aan *Honorich*, en de laatste aan Keizer *Flavius Anicius Olybrius*, die door *Richimer* vermoord wierd, getrouwt is.

Rome, de Koninginne van alle steeden, scheen toen *Valentinianus*, de volger van *Honorius*, op den troon trad, te zieltoogen, en den laatsten snik te zullen geven. Aan alle oorden wierd het rijk door vreemden ingenoomen, en deerelijk verwoest, zie hier de rampzalige staat van 't Roomsche rijk. *Diederik*, Koning der *Westgotthen*, had *Aquitanie* zijn gebied onderworpen. *Richerus* verdreef de *Romeinen* uit *Spanje. D'Orkades* aan de *Hoogduitsche* zee wierd van *Dungardus*, *Britanje* van *Vortimerus*, en een gedeelte van *Duitschland* naer 't zuiden van *Merovikus* bezeeten. *Giserich* of *Genserik*, Koning der *Wenden,* bedwong *Karthago*, met alles wat de *Herkulische* zee tot aan de *Nijl* omvat. *Eurikus*, zoon van *Miro*, regeerde de *Hyrkanen*, en alles wat aan den oever der *Kaspische* zee woonde. *Vararanes*, Koning van *Persien*, had *Armenien*, *Medien*, *Persien*, *Syrien* en *Mesopotamien* van het Roomsche rijk afgescheurt. De *Sarmaaten* hadden al het land tusschen den vloed *Ader* en *Niper* ingenoomen. *Attila* bedwong het rijk der *Hunnen*, en strekte zich uit tot de *Euxinische* en *Meotische* zee. Deze barbaar, met zo veel geroofdé rijken niet te vreeden, trok met een leger dat uit zeven honderd duizend *Hunnen*, *Gotthen*, *Duitschers*, *Wenden*, *Saxers*, *Markmannen* en andere volkeren bestond het Roomsche rijk in. Tegen deze machtige vyand zond *Valentinianus* zijn Veldoversten *Aëtius.* In de *Katalonische* velden, ontrent *Chaulon sur Marne*, was de plaats daar de legers elkanderen ontmoeten. Eer de strijd tusschen *Aëtius* en *Attilia* aanging, bejegende veertig duizend *Franken*, die *Aëtius* te hulp kwamen, een leger van vyftig duizend *Litthauwers* en *Lijflanders* elkanderen. Hevig wierd aan beide zijde gevochten: want van deze legers bleef de vierde man niet over, noch niemand kon hem de zege toeschrijven. Maar noch verwoeder en bloediger was de slag, die kort daar na tusschen *Aëtius* en *Attila* geschiede. Over de honderd en tachtig duizend menschen bleven aan beide zijden op de plaats dood; doch het grootste verlies wierd aan de zijde van *Attila* gevonden. Schoon *Aëtius* hier de zege scheen te behouden, was echter de schade der *Romeinen* groot, dewijl zy *Theodorikus*, Koning der *Westgotthen*, en *Gundikarius*, Koning der *Burgunjers*, verlooren hadden. *Thorismundus*, zijn vader *Theodorikus* onder de dooden ziende, wierd van een edele wraak aangenoopt, des verzocht hy *Aëtius* om andermaal met hem *Attila* 't hooft te bieden, die hem zulks weigerde. Hy echter de dood zijns vaders willende wreeken, viel met zijn volk verwoed by nacht op 's vyands leger aan, 't geen hy door zijn dapperheid byna tot wanhoop bracht: ja zo hem *Aëtius* op dien tijd met zijn volk bygestaan had, het heele leger van *Attila* zou vernielt geworden hebben, waar na de *Hun* met zijn noch

overgeblevene heir weder naer *Pannonien* keerden. *Valentinianus*, van deze machtige vyand ontslagen, en in alle weelde en dartelheid opgebracht, spatte in alle gruwelen uit. Hy vatte een argwaan op den dapperen *Aëtius*, die het rijk tot noch toe had staande gehouden, en liet hem, schoon hem zulks ernstig van zijn vrienden afgeraden wierd, vermoorden. Razende wierd hy ook op de vrouw van den Raadsheer *Maximus* verlieft; doch hy kon haar door geschenken tot zijn wil niet krijgen: maar door speelen den ring van *Maximus* bekomen hebbende, ontbied hy haar uit den naam van haar man. Zy, de ring kennende, en geen verraad denkende, begeeft haar naer 't Hof, alwaar zy, na veel tegenstrevens, van *Valentinianus* verkracht wierd. 't Huis komende, ontdekte zy dit geweld aan haar man, en hitst hem tegen den Keizer op, die, over dit ongelijk gevoelig, zo veel uitwerkte, dat den boven genoemden *Aëtius* beschuldigt, aangegrepen, en omgebracht wierd. Onderwijl had *Maximus* door geschenken de soldaaten opgehitst, die, des Keizers dartelheid vloekende, zeer licht daar toe te brengen waren. Na dat hy zich in de gunst van *Aëtius* lijfwacht gedrongen had, oordeelde hy, dat de tijd van zijn wraak gebooren was; waar op hy, met de genoemde lijfwacht, den Keizer op den 17 *Maart* van 't 455 jaar na *Christus* geboorte in 't open veld om 't leven bracht, na dat hy 35 jaaren, 8 maanden en 14 dagen geleeft, en 29 jaaren, 4 maanden, en 4 dagen geregeerd had. Zie *Prokop.* 1 B. *P. Diak.*

Verwaarloos vry 't gebied van uw beneepe staaten,
Verstik het leven van uw moedige onderzaaten,
Ontziel Aëtius, die 't schokkend rijk houd staan,
Schen vry de bedgenoot, o VALENTINIAAN,
Van Maximus, en toon u 't rijk door gruwlen waardig,
De hand, die u de ziel zal treffen, is reeds vaardig.
Wat rampen haalt ge op u en Rome! 'k zie, o schrik!
Reeds 't rijk verwoesten door den wreeden Genserik.
Ik zie Eudoxia geboeit aan hals en handen,
De maagden schenden, en het Kapitool verbranden.
'k Hoor 't gloejend marmer in het uitgestorte bloed
Van droefheid knarssen, wijl de Hun baldadig woed!

LXXXIII. Flavius Marcianus.

MARCIANUS, na de dood van *Theodosius den* II door *Pulcheria* tot Keizer van 't *Oosten* verklaart, is in 't 400 jaar na *Christus* geboorte in *Thracien* gebooren.

Zijn *Vader* was een dapper krijgsman; doch van geringe afkomst, die, noch zijn *Moeder*, van geen schrijvers genoemt word. Zijn I *Vrouw* is niet bekent. Zijn II *Vrouw* was ELIA PULCHERIA, de dochter van Keizer *Arkadius* en *Elia Eudoxia*, de zuster van Keizer *Theodosius den* II. Een vrouw, die voorgenomen had ongetrouwt te blijven, en haar maagdelijken staat zuiver te bewaren. Haar broeder *Theodosius* begeerde van haar op zijn doodbedde, dat zy haar ten vrouw aan dezen *Marcianus* zou aanbieden, en hem tot een bruidschat het Keizerrijk opdragen, 't geen van haar na zijn dood gedaan is; doch dewijl zy haar maagdelijken staat bewaren, en zich met geen man vermengen wou, bedong zy van *Marcianus*, dat hy haar, schoon met hem in den echten staat getreeden, nooit aanraaken zou, maar als een broeder met haar leven, 't geen hy haar beloofde, en ook heilig nagekomen is. Op haar Penningen ziet men een kruis in een krans; getekent CONOB.

Van een gering soldaat is deze *Marcianus* op den troon geklommen, die hy echter om zijn deugden verdiende. Met alle *Thraciers* had hy een harde stem, een groote sterkte, en de kloekmoedigheid gemeen. Toen hy dienst te *Filippolis* nam, gebeurde hem iets, dat zijn aanstaande hoogheid scheen te voorspellen: want toen zijn naam zou in het krijgsboek opgetekent worden, was voor zijn aankomst een dapper soldaat gesturven, wiens naam *Augustus* was; zijn naam wierd dan in de plaats van dezen *Augustus* gestelt, waar nevens men schreef, *hy zy een tweede Augustus.* Eer hy Keizer was, zou zijn meedelijdenheid hem de dood veroorzaakt hebben, indien hy niet door een machtiger hand gered was: want toen hy naer het gedachte *Filippolis* ging om dienst te nemen, vond hy een vermoorden op den weg leggen. Hy hier over met deernis in zijn ziel getroffen, overlei by hem zelve, op wat wijze hy den vermoorden zou eerelijk ter aarde bestellen. Terwijl hy hier over peinsde, kwaamen noch andere daar ontrent, die, hem den vermoorden zo droevig ziende beschouwen, oordeelden dat hy de moordenaar was, waar door zy hem vatten, en het gerecht overleverden, dat terstond zijn doodvonnis maakte. Zo als men hier meê bezig was, wierd den rechten moordenaar door twee, die den moord gezien hadden, in *Filippolos* gebracht, waar door *Marcianus*, reeds op 't oever van zijn leven, uit de kaken des doods gerukt wierd. Keizer geworden zijnde, droeg hy zich rechtvaardig tegen zijn onderdaanen, en herstelde het rijk in een gewensten vreede. Onder zijn regeering wierden de *Mooren* door een oorlogsdrift aangespoort, en vielen in zijn rijk, alles in vuur en vlam zettende. Om dezen oorlog in zijn geboorte te smooren, gebood hy *Florus*, zijn Stedehouder t'*Alexandryen*, hen tegen te trekken, die zo gelukkig was, dat hy de *Mooren* sloeg, en hen dwongen weder binnen de paalen van hun rijk te keeren. Hy rechtte ook met de *Duitschers* een verbond op, en verloste zijn rijk door dat middel van een deerlijke verwoesting, waar op zy met hun macht van zijn bodem trokken, en zich naer 't *Westen* begaven, alwaar het rijk door ontelbare vyanden rampzalig van een gescheurd wierd. Een ongemeene zorg droeg *Marcianus* voor Godts waare Kerke, dewijl hy van herte godvruchtig was; derhalven deed hy eenen *Theodosius*, die onder den Bisschoplijken tijtel te *Jeruzalem* veel wreedheden tegen de rechtzinnige leeraars bedreef, veele oproeren tegen de zelven verwekte, en reeds eenige gedood en in ballingschap gedreven had, door zijn Stedehouder *Dorotheus* naspooren, om hem naer verdiensten te straffen; doch deze booswicht ontkwam het door de vlucht. Niet minder wierden de armen van hem bemind, en in hun nooden bygestaan. Tegen de ketteryen der *Apollinaristen* en *Paganen* liet hy

scherpe bevelbrieven alom in zijn rijk aanslaan, en verbood op 't alderscherpste het aanbidden der beelden en Afgoden. Ook begeerde hy door een gemaakte wet, dat niemand een ampt om geld verkopen zou, noch dat iemand, 't zy in den geestelijken of weereldlijken staat, om giften tot eenige bediening zou verhoogt worden. Deze liefde van *Marcianus* tot de waare Kerk maakte hem *Asper*, een *Goth* van geboorte, en ten tijde van *Theodosius den* II tot hoogen staat opgeklommen, ten vyand, terwijl hy een *Ariaan*, en een bittere hater der rechtzinnige Kristenen was; daar by had de staatzucht zijn ziel ingenoomen; des oordeelde hy, dat hy de *Arianen* geen grooter dienst kon doen dan *Marcianus* van 't leven te berooven; daar by in zijn ziel een hoop voedende, dat hy zekerlijk, na 't omkomen van *Marcianus*, als Keizer op den troon van 't *Oosten* zou klimmen. Lang ging hy van dezen moordlust zwanger, eer hy tot zijn oogwit kon komen. De Keizer door een geweldige hand te vermoorden scheen hem alle middelen van op den troon te klimmen af te snijden, dewijl *Marcianus* van zijn onderdaanen teer bemind wierd, die nooit dulden zouden, dat zijn moordenaar zijn plaats bekleeden zou. Hy neemt zijn toevlucht dan tot het vergif, 't geen hem ook gelukte, en *Marcianus* op den 26 *January* in 't 457 jaar na *Christus* geboorte van 't leven beroofde, na dat hy 57 jaaren geleeft, en 6 jaaren 5 maanden, en 27 dagen loffelijk geregeert had. Zie *Diakonus*, *Suidas*, *Pomponius Letus.*

Aloudheids minnaar, kunt ge uw oogen wel verzaân
In 't beeld t'aanschouwen van den Keizer MARCIAAN,
Die al zijn wellust stelde in zijnen Godt t'omarmen,
En zijne landen voor den vyand te beschermen?
Het Oosterrijk genoot door hem een stille rust,
Toen hy door Florus had het Moorsche vuur geblust.
Hy heeft Pulcheria, zijn tweede gemalinne,
Op 't kuisch verzoek van die Godvruchte Keizerinne,
Schoon hy haar teêr beminde en eerde, nooit bekent.
Wat zorgen heeft hy niet voor d'armen aangewend!
Doch schoon hy waardig was om duizend jaar te leven,
Deed echter Aspar dien doorluchten Keizer sneven.

LXXXIV.
Flavius Anicius Maximus.

MAXIMUS, na den moord van *Valentinianus den* III tot Keizer op den troon van 't *Westen* geklommen, is in *Ravenna* gebooren; doch in wat jaar melden geen schrijvers.

Zijn *Vader* was VIKTOR, de zoon van *Maximus*, die zich na de dood van *Gratianus* tegen *Theodosius* in *Gallien* ten Keizer opwierp. Zijn *Moeder* is niet bekent. Zijn I *Vrouw* was ISIDORA, op wie Keizer *Valentinianus de* III verlieft was, eer zy aan *Maximus* trouwde; doch zijn Moeder *Galla Placidia* begeerde dat hy aan *Licinia Eudoxia* zou trouwen, dewijl hy daar door, na de dood van haar Vader *Theodosius den* II, het Oosterijk ook op hem zou komen. *Valentinianus* dan, om van het gezicht van *Isidora* niet berooft te zijn, bracht zo veel te weeg, dat zy aan deze *Maximus*, toen Raadsheer te *Rome*, trouwde. Op wat wijze hy haar daar na geschonden heeft, heb ik in 't beschrijven van *Valentinianus* getoont. Men zegt dat zy, hoorende dat *Valentinianus* vermoord was, daar naer toe vloog, haar neusdoek in zijn uitgestorte bloed doopte, en over haar wraak zich zo verheugde, dat zy weinig uuren daar na door die hartstocht den geest gaf. Zijn II *Vrouw*, LICINIA EUDOXIA; de dochter van Keizer *Theodosius den* II en *Elia Eudocia*, en de Weduwe van Keizer *Valentinianus* den II.

Na dat *Maximus*, door ophitzing van zijn Vrouw *Isidora*, eerst *Aëtius* van kant geholpen, en daar na *Valentinianus* door list vermoord had, zette hy zich door de gunst van 't krijgsvolk als Keizer op den troon van 't *Westen*, en dwong na de dood van zijn vrouw *Isidora* de weduw van den vermoorden *Valentiniaan* hem te trouwen. *Eudoxia*, tot dit huwelijk gedwongen, wist echter niet dat hy de moordenaar van haar man was; doch toen zy voor d'eerstemaal op de huwelijkskoets met hem vernachte, ontviel *Maximus*, dat *Valentinianus* door zijn beleid, uit wraak dat hy zijn vrouw verkracht had, om 't leven gekomen was. Een doodelijke kou beneep haar ziel op 't hooren dat zy in d'armen van den moordenaar haars mans lag. Schoon hy haar op dien tijd streelde, echter besloot zy in haar hart alles t'ondernemen om de dood haars mans te wreeken, en het rijk van een dwingeland te verlossen, of zelfs met het rijk te vergaan. Zonder te overwegen in wat gevaar zy haar zelfs, het rijk, en alle de ingezeetenen stelde, ontbied zy heimelijk *Genserik*, Koning der *Wandalen*, uit *Afrika*, als bondgenoot van *Valentinianus*, hem biddende op 't spoedigste de dood haars mans op *Maximus* te willen wreeken. *Genserik*, deze gewenste tijding krijgende, oordeelde dat nu het uur van zijn geluk gebooren was, en dat hy door dat middel zich meester van geheel *Italien* kon maaken. Met een grooten spoed vergaderde hy een leger van driemaal hondert duizend mannen by een, en rukte met deze groote macht, die uit *Gotthen*, *Hunnen* en *Wandaalen* bestond, naer *Rome.* 't Was op den 12 *July* van 455 jaar na *Christus* geboorte dat hy met zijn leger in 't gezicht van *Rome* kwam. Nauwelijks wierd zijn komst van de *Romeinen* gehoord, of ieder beefde voor de groote macht van *Genserik*, en liet den moed zinken. Het vlieden der mannen, vrouwen en kinderen was onbeschrijvelijk, dewijl ieder alle middelen aanwende om door de vlucht zijn leven te verzekeren. *Rome*, dus van alle tegenstand berooft, viel zonder bloedstorting in de handen van *Genserik*, die, zich meester van deze vermaarde stad ziende, haar aan het woeden zijner soldaaten over gaf. Veertien dagen lang wierd *Rome* van de moedwillige soldaaten geplundert. Niets wierd verschoont. De heerlijke Tempels, Schouburgen, Renbaanen, Badstoven en Keizerlijke graven wierden geschonden, en zommige tot den grond verwoest. Wat zy niet verdelgen konden wierd van zijn luister ontbloot: want de beelden in Zegeboogen en andere heerlijke gebouwen wierden van hoofden en handen berooft.

Niet minder was de moord, die onder de *Romeinen* gepleegt wierd. Vrouwen, kinderen noch zogelingen wierden gespaart. Men verkrachtte de nonnen en maagden. Veele wierden door de vlam, in 't aansteeken der gebouwen, verteert. *Maximus* hem poogende door de vlucht te bergen, wierd van de burgers met steenen gewurpen, in stukken gescheurt, en in den *Tiber* gesmeten. Na dit deerlijk woeden, en het ondergaan van *Rome*, aan wier overblijfzelen men noch heden kan zien hoe heerlijk haar luister geweest is, voerde *Genserik* de Keizerin met haar twee dochters, *Eudoxia*, en *Placidia*, nevens ontallijke burgers geboeit uit *Rome* naer *Afrika.* Een onwaardeerlijke roof wierd door hem ook weg gesleept, waar onder de *Joodsche* vercierzelen, eertijds door *Vespasianus* en *Titus* uit *Jeruzalem* vervoerd, en noch uit den brand des Tempels der Vreede behouden, waaren. Nu kon *Eudoxia* zien wat haar razerny, zo onbedacht werkstellig gemaakt, uitgevoerd had. Haar slaverny, het missen van haar vaderland, de smart haar door *Genserik* aangedaan, en het geschrei der geknevelde burgers erinnerde haar met een doodelijke wroeging haar reukeloos bestaan. Niets kon haar ziel in al haar rampen streelen als de dood van *Maximus*, die na een regeering van 11 maanden en 26 dagen aan de razerny der burgeren opgeoffert was. Zie *Prokopius* 1 B. 3 H. Hoe nadenkelijk zijn deze woorden van *Juvenalis:*

> *Wat ondernaamt ge ooit zo voorzichtig, dat u niet*
> *Berouwt heeft, schoon het zelfs gelukt waar naer uw wenschen?*

Aldus was MAXIMUS, die, met een fieren zin,
De schennis wreekte van zijn kuische Gemalin,
Die Valentiniaan uit geilheid had geschonden,
Schoon zy voor eeuwig was aan MAXIMUS verbonden;
Des, toen hy razende den Keizer had vermoord,
Door 't minlijk lonken van Eudoxia bekoort,
Dwong hy de Keizerin hem voor Gemaal t'ontfangen,
En 't vorstlijk Purper om zijn lendenen te hangen:
Doch zy, genegen om haar eersten bedgenoot
Op hem te wreeken, die zijn heilig bloed vergoot,
Roept Genserik verblind uit Afrika naer Romen,
Die haar trotseerde, en 't bloed van MAXIMUS deed stroomen.

LXXXV.
Flavius Macilius Avitus.

AVITUS, na de dood van *Maximus* op den 10 *July* van 't 455 jaar na *Christus* geboorte van 't krijgsvolk in *Frankrijk* tot Keizer van 't *Westen* verklaart, is te *Rome* gebooren; doch op wat dag, of in wat jaar melden geen schrijvers.

Alles wat ik van dezen *Avitus* by de schrijvers opgetekent gevonden heb, bestaat in dit weinige. Hy was de zoon eens Roomschen Raadsheers, die, op het gerucht van *Maximus* dood, het verwoesten van *Rome*, en den aftocht van *Genzerik* naer *Afrika* in *Frankrijk* kwam, en van de daar leggende soldaaten op de gezeide wijze tot Keizer aangenoomen wierd. Om zich in zijn gebied te stellen, begaf hy zich naer *Rome*; maar na dat hy het rijk 10 maanden, en 8 dagen geregeert had, wierd hy van *Richemer*, door bevel van Keizer *Marcianus*, in de stad *Placencen* gevangen genoomen, en door hem gedwongen afstand van het gebied en den Keizerlijken naam te doen. Naderhand wierd hy Bischop van *Placencen*; doch het was hem ook onmogelijk die plaats lang gerust te bezitten; des vlood hy naer *Frankrijk*, alwaar hy eindelijk van hartenleet is gesturven. Zie *Paulus Diakonus.*

Sedert Keizer *Aurelianus* heb ik in de muntbeelden der Keizeren een nieuwe hooftpraal bespeurt, zijnde een *Diadema*, of *Hoofthand* met dierbaare gesteenten bezet, of enkelijk als een parelsnoer; of als een keten van gesteenten en paarlen onder een geregen, en zomtijds met een bagge op 't voorhooft geslooten, gelijk men een vrouwen borst- of halscieraad gewoon is te zien; doch alhoewel *Aurelianus* de eerste is, die met zulk een hoofdband op de penningen te voorschijn komt, getuigt echter *Suetonius*, dat *Kaligula* de zelve, doch voor een korten tijd, gedragen heeft, daar de genoemde schrijver noch byvoegd; dat het weinig verscheelde, dat hy niet den koninklijken naam aannam, indien hem niet waar te gemoed gevoert, dat zijn staat ook de koninklijke macht te boven ging. *Diokletianus* droeg niet alleen zulk een hooftband, maar deed zijn klederen, koussen en schoenen met edelgesteente en paarlen bezetten, en in dat gewaad zich de voeten kussen. Dat deze Hooftband zeer met de vercierzelen der vrouwen overeen kwam toont *Ammianus Marcellinus* in zijn 15 boek, alwaar hy van de verheffinge van Keizer *Julianus* dus spreekt: *Julianus*, *van de soldaten voor Augustus uitgeroepen*, *wierd verzocht den Diadema voort te brengen, en ontkennende dat hy'er ooit een gehad hadde*, *eischte men ze van hem*, *die zijn vrouw om haar hals*, *of om haar borst droeg: waar op Julianus antwoordde*, *dat het met de goede voortekenen van een rechtschaapen gebied niet over een kwam*, *zich zelven een vrouwen optoysel aan te passen*; *derhalven zocht men een paardenhalfster* (want deze waren met gesteenten of paarlen vercierd, 't welk noch heden by de *Polen* en *Persianen* in 't gebruik is, en dat ook hier de sleepers doen met hoorentjes, van de *Bengalen Kauers* genoemt,*) op dat eenig over een komend cieraad ten minsten eenige schaduwachtige gedaante der Oppermoogendheid zou vertoonen*; *maar als hy verzekerde*, *dat ook dit schandelijk was*, *nam eene genoemt Maurus de keten*, *die hy als een draakdrager op de borst droeg*, *en leide ze Julianus vrymoedig op het hooft.* Dat deze *Julianus* aan zulk een Keizerlijk hooftcieraad geen behagen had, toonen zijn eigen schriften, waar in hy *Konstantinus*, over het dragen van zulk een *Diadema*, dus in 't aangezicht vliegt: *dat hy uit overdaad en vrouwen opsmukzel het Keizerlijk lauwerhulzel in een Hoofdband van goud*, *gesteente*, *en paarlen veranderd had.* Doch dat zulks onwaar is toonen de penningen, gelijk ik hier boven gezeit heb, waar op men de *Aureliaanen*, nevens hen veel andere, lang voor de verheffing van *Konstantinus*, dus afgebeeld ziet. Hoe groot een hater en schender deze Godtverzaker van *Konstantinus* geweest is, toont zijn schimpschrift der Roomsche Keizers, waar in hy niets beoogt heeft,

als die doorluchtige Keizer, nevens zijn zoonen, op 't alderhatelijkst af te maalen. Dat echter *Konstantinus* het lauwerhulzel verwierp, toont *Baronius*; doch hoor hier de reden uit den mond des schrijvers: *Konstantinus verwierp de gewoonte der lauwerdracht*, *om dat hy een afkeer had van een dracht in de heidensche winkels toegesteld*, *dewijl de lauwrier aan Apollo toegeheiligt was.* Dit schijnen echter zijn penningen te wederleggen, waar op hy met een lauwrierkrans te voorschijn komt; doch wie zal bewijzen, dat die penningen geslagen zijn na dat hy zich voor een Kristen verklaart heeft, dewijl zijn munten geen tekenen vertoonen als die van zijn voorgangers? 't geen het zeggen van *Baronius* te meer bevestigt, die dit van *Konstantijn*, na dat hy Kristen geworden was, getuigt.

AVITUS, streel u met het Vorstlijk purper niet,
Noch met den luister van uw staaten en gebied;
Gy zult noch binnen 't jaar den naam van Keizer derven,
Naer Frankrijk vluchten, en, van hartenleed, daar sterven;
Want Richimer, dien gy uw oorlogsmacht vertrouwt,
En op wiens dapperheid gy uw vermoogen bouwt,
Zal in Placencen, daar ge als wettig moogd regeeren,
U dwingen 't Keizerrijk voor eeuwig af te zweeren;
Des zult gy, door dien slag geraakt in uw gemoed,
De rijkskroon ruilen voor den Bischoplijken hoed,
En in 't gewijde koor, met heilige Koraalen,
Godts naam verheffen, en zijn heerlijkheid verhaalen.

LXXXVI.
Flavius Leo de Groote.

LEO, na de dood van *Marcianus* tot Keizer van 't *Oosten* verkooren, is in *Thracien* gebooren; doch in wat jaar weet men niet.

Zijn *Ouders* zijn niet bekent. Zijn *Vrouw* was BARINA, de zuster van *Basiliskus*, een vermaard Veldheer: by haar won hy twee *Dochters*, als LEONTIA en ARIADNA, waar van d'eerste aan *Ardaburius*, de zoon van *Aspar*, en de tweede aan *Zeno*, naderhand Keizer, trouwde; welke *Zeno* by haar een zoon teelde, *Leo de* II genoemt, die door zijn Grootvader tot erfgenam en medeheerscher aangenoomen wierd; doch jong gesturven is.

Onder *Marcianus* heb ik getoont om wat reden hy door *Aspar* vergiftigt wierd. Na de dood van *Marcianus* zag *Aspar* geen kans om zich zelve noch zijn zoon *Ardaburius* op den troon te zetten, derhalve bracht hy met zijn zoon zo veel by den Raad en 't krijgsvolk te weeg, dat *Leo*, om zijn deugden en dapperheid van elk bemind, tot Keizer verkooren wierd; doch eer deze verkiezing zijn voortgang nam, moest *Leo* aan *Aspar* belooven zijn zoon *Ardaburius* in zijn zoons plaats aan te neemen. Nauwelijks was *Leo* tot Keizer verkooren, of hy gaf aan den genoemden *Ardaburius* zijn dochter *Leontia*, en toonde aan ieder dat hy het gebied van 't *Oosten* waardig was. Ook was hy d'eerste, die door een Patriarch gekroont wierd, tot een teken dat hy een oprecht Kristen, en met geen kettery besmet was. Niets wierd van hem meer behartigt als de vreede in Godts Kerke en zijn rijken te bewaaren; om welke reden hy ook met *Theodomirus*, Koning der *Oostgotthen* een bestand van veel jaaren maakte, en hem uit vryen wille *Pannonien* en *Mesien* afstond, alleen om dat de vreede van *Theodomirus* des te heiliger mocht gehouden worden, gevende aan *Leo* tot verzekering der zelve zijn zoon tot gyzelaar, die van hem wel onthaald, en, na tien jaaren, met veel geschenken den vader weder gezonden wierd, zonder dat hy tot die overgaaf gedwongen was. Na dat *Genserik* een tijd lang na het plonderen en verwoesten van *Rome* in *Afrika* zich stil gehouden had, begon hy nieuwe aanslagen in zijn ziel tegen 't *Oosten* te smeeden. *Leo* dit hoorende, vergaderde een machtig leger, en zond het zelve onder 't beleid van zijn Oversten *Marcellianus* derwaarts, die zoo gelukkig was, dat hy de *Wandalen* uit *Sardinien* verdreef; doch van daar willende naer *Sicilien* overvaaren, wierd hy verraderlijk van 't leven berooft. Het verlies van dezen Veldheer smarte *Leo* zeer gevoelig; derhalve zond hy *Basiliskus* met een machtige en welbemande scheepsvloot *Genserik* te gemoed. Hy, met de vloot tot in de haven van *Karthago* gekomen zijnde, en vaardig staande den vyand 't hooft te bieden, vlood schandelijk, door *Aspar* en *Ardaburius* omgekocht zijnde, met zijn schip weg. De andere hun Zeevoogd ziende vluchten, sloegen ook dien laffen weg in, waar door de meeste vloot van *Leo* door *Genserik*, en zijn *Wandalen*, verovert wierd. Dit goddeloos verraad had *Aspar* en *Ardaburius* gebrouwen, die ook deel aan 't vermoorden van *Marcellianus* hadden, om dat *Leo* zijn belofte niet nakwam, hem voor zijn verkiezing belooft. De reden, die *Leo* daar in weêrhiel was deze: Hy zag hoe ieverig een *Ariaan* deze *Ardaburius* was, die, tot de Keizerlijke waardigheid geklommen zijnde, een wreede vervolger der rechtzinnige Kristenen zou zijn. Hun schelmstuk ruchtbaar geworden zijnde, perste den Raad *Leo* om *Aspar* en *Ardaburius* te straffen, die daar op hen door zijn Stedehouder *Zeno* ter dood deed veroordeelen, en zijn gantschen aanhang uitroejen, 't geen ook terstond uitgevoerd wierd. Dat *Ardaburius* zijn handen zelfs met het bloed van *Leo* besmetten wou, blijkt uit zijn eige woorden; want toen hy op de gerechts plaats gebracht wierd om onthooft te worden, borst hy, zijn vader reeds zonder hooft ziende leggen, dus uit: *Mijn Vader heeft zulk een dood wel verdiend, dewijl hy mijn raad*

niet aannam, *wanneer ik hem dikwils met deze woorden vermaande: laat ons den Leeuw* (Leo) *van kant helpen*, *eer hy ons verscheurt.* Toen hy 16 jaren geregeert had, nam hy de zoon van zijn dochter *Ariadna*, *Leo de jonge* genoemt, tot erfgenaam van zijn rijk aan, en liet hem in 't volgende jaar, alhoewel het toen noch een kind was, te *Konstantinopolen* voor Keizer uitroepen; na welken tijd hy van een zware ziekte aangetast wierd, die, hand over hand aannemende, hem in 't 474 jaar na *Christus* geboorte uit deze wereld rukte, na dat hy 17 jaaren, en 6 maanden loffelijk geregeert had. Zie *Paulus Diakonus*, *Suidas. Letus. Prokopius*, *Cedrenus.*

a. Deze doorluchtige Keizer (wiens spreekwoord was, gelijk de schrijver van het vervolg van *Sext. Aur. Viktor* getuigt, *gelijkerwijs de zon den geene*, *die ze beschijnt*, *warmte geeft*, *zo genieten ook de onderzaaten van den Vorst gunst en vriendelijkheid als hy ze aan ziet*) heeft *Antiochien* in *Syrien*, door een schrikkelijke aardbeving meest vernielt, niet alleen van haar opgeleiden tol ontlast, maar daar-en-boven een geschenk van duizend Talenten Gouds vereerd, om door dat middel de inwoonders aan te moedigen om de omvergeworpene Stad weder op te bouwen. Zie *Niceforus* op het 805 blad.

Een zijner goude pennigen vertoont den Keizer met een kruis in de rechter, en een verwinning op de slinkerhand; getekent VICTORIA AVGG. COMOD, *Overwinning der Keizeren.*

Hier ziet gy LEO, dien, wanneer hy op den troon
Van 't magtig Oosten klom, de Keizerlijke kroon
Van Anatolius gezet wierd op zijn hairen,
Een eer, die nooit een Vorst voorheen was wedervaaren.
Zijn naam was LEO, en zijn aard den Leeuw gelijk:
Zijn deugd doorluchtig, en ontzachelijk zijn rijk.
Door hem begon Godts Kerk op 't heerelijkst te bloeyen
Als Cederen, gewoon op Libanon te groeyen.
Door hem genoot het rijk een weelige overvloed,
Weleer gedompelt in een zee van burgerbloed;
Ja Antiochien zal eeuwig allerwegen
Zijn lof verhaalen, en [a] het heil door hem verkregen.

LXXXVII.
Flavius Julius Valerius Majorianus.

MAJORIANUS, van Keizer *Leo*, na de dood van *Avitus*, op het verzoek van *Richimer*, tot Keizer van het *Westen* verheven zijn geboorte, is zo duister, dat men noch de plaats noch den tijd daar van weet.

Wie zijn Ouders geweest zijn, en of hy getrouwt geweest is, weet men niet; alleen getuigen de schrijvers van hem, dat hy een dapper Overste was, aan wien *Leo* zijn geheele ruitermacht betrouwde. Na zijn verheffing maakte hy *Richemer* tot algemeenen Oversten van zijn oorlogsmacht. Met een ongemeenen moed dreef hy de *Wandaalen* uit *Italien.* Daar na zond hy een oorlogsvloot naer *Afrika*; doch deze wierd van de *Afrikanen* voor het meeste deel verbrand, des de overgebleve genoodzaakt waren weder naer *Italien* te trekken. Geen grooter geluk ontmoette zijn legermacht in *Spanje.* Dat zijn ongeluk niet zijn moed en dapperheid, maar het noodlot toe te schrijven is, zullen ons deze weinige voorbeelden toonen. Zijn onderneemingen waren zo groot en edelmoedig om zijn rijk van alle rampen te verlossen, dat hy zelfs in schijn van Afgezant naer *Genserik* in *Afrika* ging, om met hem van vreede te handelen, en het dreigende gevaar van ontdekt te worden, en van in de handen zijner vyanden te vallen verachte; alhoewel hy niets door dien tocht beoogde dan het land des vyands, en de groote van zijn oorlogsmachten, te bespieden, om daar naer zijn zaaken te schikken: van welken tocht hy ook gelukkig weder kwam. Toen hy *Genserik* voor d'eerstemaal het hooft bood, gaf hy zo veel blijken van zijn beleid en dapperheid, dat zich ieder over zijn doen en wakkerheid verwonderde. Heerlijk liet hy zich in een aanspraak voor de soldaaten hooren, toen hy met zijn leger naer *Karthago* trok, welke stad hy zekerlijk door het aanmoedigen der zijnen, en heerlijke krijgslist, reeds door hem werkstellig gemaakt, zou verovert hebben, indien hy niet door een zwaare ziekte was aangetast geworden, waar door het pas ontstooke vuur der zijnen uitgebluscht wierd; derhalve was hy genoodzaakt met schade en schande weder naer *Italien* te keeren, daar hy door *Richimer*, die moordenaar der rampzalige Vorsten, op den 6 *Augustus* in 't 441 jaar na *Christus* geboorte vermoord wierd, na dat hy 4 jaaren, 4 maanden, en 11 dagen geregeert had. Zie *Prokopius.*

Een zijner goude gedenkpenningen vertoond zijn overwinning op de *Wandaalen*, zijnde een staande gewapende, die in zijn rechterhand een veldteken houd waar in een kruis staat, en op zijn slinker een kloot; getekent VICTORIA AVGG. COMOB. A.K., *Der Keizeren overwinning.* Een andere van die zelve stoffe vertoont een krans, waar in 't midden dit teken staat P, twee penningen die zeer zeldzaam zijn, en ✠ hoog geacht worden. De Heer *Konstantijn Huigens* laat zich dus aardig over het beschouwen der Keizerlijke munten in een zijner Puntdichten hooren:

Wy wreeken, Roomsche volk, het allerlei geweld
Der dieren over u tot Keizeren gesteld,
Die speelsgewijs uw goed, uw bloed, uw vryheid roofden;
Wy wreeken 't Roomsche volk, en speelen met hun hoofden.

Niet alleen speeld men met hun hoofden, maar zy werden heden gekurven, gelijk by de onnavolgelijke JOHANNA KOERTENS, huisvrouw van *Adriaan Blok* in *Amsteldam* te zien is, die door de eerste 12 Roomsche Keizers uit papier te snijden, hun naamen en gedachtenisse meer vereeuwigd heeft, dan zy zich zelve door hunne penningen. Onder deze genoemde Keizers leest men deze navolgende vaarzen van my, niet minder kunstig door haar, dan de Muntbeelden, van papier gesneden.

Gy leide, *o* Julius, *den grond der slaverny.*
August, *hoe heerlijk bloeide uw opperheerschappy!*
Tibeer, *uw vadzigheid bracht duizenden om 't leven*,
Kaligula, *gy hebt uw naam met bloed geschreven*;
En gy de vaderliefde, *o* Klaudius, *gesmoord.*
Beef Nero, *'t bloed roept wraak van dien gy hebt vermoord.*
Uw vrekheid Galba, *en uw keur*, *heeft u bedurven.*
Zwijg Otho, *zwijg*, *gy zijt als geen Romein gesturven.*
Uw hals Vitellius *bewijst uw gulzigheid.*
Gy hebt Vespasiaan *den Roomschen naam verbreid.*
Uw deugd, *o* Titus, *heeft elk een aan u verbonden*;
En gy Domitiaan *hebt Julia geschonden*:
Maar gy, *o* Koerten, *gy*, *o vreugd van* Adriaan,
Voerd wondren uit: *uw naam noch schaarkunst zal vergaan.*

Ja de onbegrijpelijke schaarkunst van deze Vrouw heeft my eens dus doen spreken:

Laat vry de Griek Apelles *beelden prijzen*,
En Myrons *lof doen tot de sterren rijzen*;
Of Fidias, *dien grooten kunstenaar*,
Verheffen met gezangen op 't altaar;
Of Aristied, *dien fenix der Penceelen*:
Ik gun haar zich met Polikleet *te streelen*,
Met Mentor, *of* Parrhazius, *o ja*:
Maar wie noemt my Vrouw Koertens *wederga*,
Die hier aan 't Y, *met marmer noch metaalen*,
Maar met papier van elk kan zegepraalen?

Zie een raampzaalig Prins in Vorst MAJORIAAN,
Wiens brandende iever, en doorluchte heldendaân
Italie verloste, en weêr deed ademhaalen,
Alom beneepen door roofgierige Wandaalen;
Doch nooit heeft hem 't geluk als in die slag verzeld.
Hy zag zijn vlooten, en zijn oorlogsmacht in 't veld
Verwoest, verslaagen, en verbaast naer Spanje vlieden.
Ja hy heeft, om het land des vyands te bespieden,
In schijn van Afgezant in Afrika geweest,
En 't groot gevaar, dat hem daar dreigde, nooit gevreest:
Maar Richimer, die eer zijn voorzaat had verdreven,
Verstiet hem van den troon, en bracht hem schelms om 't leven.

LXXXVIII.
Flavius Libius Severus.

LIBIUS SEVERUS, na de dood van *Majorianus* op den 19 *November* van 461 jaar na *Christus* geboorte tot Keizer van 't *Westen* verklaart, is in *Lukanien* gebooren.

'tSchijnt dat met het verwoesten van *Rome* ook de schrijvers uitgeroeit zijn; want nauwelijks word deze Keizer van hen met den naam van *Vibius* genoemt, daar echter my het tegendeel bleek op een goude Penning in 't muntrijke Kabinet van den Heer JAKOB DE WILDE, waar op ik las D.N. LIBIUS SEVERUS P.F. AUG; *Onze Heer, de Keizer Libius Severus.* Waar uit bleek, dat zijn naam niet *Vibius*, maar *Libius* geweest is. Onder zijn regeering viel *Genserik* met een machtig leger uit *Afrika* in *Cicilien*, *Sardinien*, *Majorke* en *Minorke.* Om dezen groote vyand in zijn verwoesten der steden te beletten, zond *Severus* zijn algemeenen Veldheer *Richimer* met zijn oorlogsmachten den barbaar te gemoed, die hem slag leverde, en, na verscheide strijden, zo gelukkig was, dat hy *Genserik* met zijn *Wandaalen* dwong de genoemde steeden te verlaaten, en weder met zijn leger naer *Afrika* te keeren. Het gedenkteken dier overwinning toont het ruggestuk der gezeide penning; verbeeldende een gewapend krijgsman, die een spies in zijn rechter, en een kloot op zijn slinkerhand houd; tredende op eenige verslagenen; getekent VICTORIA AVGG. *der Keizeren Overwinning.* Noch vind men van hem een goude penning, waar op dit teken P in een lauwerkrans staat; getekent SALVS * REIPVBLICAE CONOB. *'t Heil van den staat.* Deze *Severus*, die niets sonderlings voor zich zelve, door eige bedrijf, verricht heeft, is op den 15 *Augustus* in 't 465 jaar na *Christus* geboorte te *Rome*, door vergif, hem heimelijk door *Richimer* in zijn spijze vermengt, overleden, na dat hy 3 jaaren, 8 maanden, en 26 dagen geregeert had. Zie *Sigonius.*

Het woord of de letters CONOB, dat men op een penning van deze, en op veele van de later Keizers vind, word van de Grieksche Historyschrijver *Cedrenus* dus verklaart: *C Civitates O omnes N noscere O obediant B beneratione*; dat is, by toegeving, *Alle steden gehoorzamen* (*of moeten gehoorzamen*) *aan onze eerwaardigheid.* Doch om dat *beneratio*, in de plaats van *veneratio*, een ongebruikelijke manier van schrijven is, worden deze letters van anderen dus verstaan: CON *Constantinopoli* OB *obsignata*; dat is, *te Konstantinopelen getekent*; of OB *obryzum*, dat is, *gezuyvert goud.* Dat dit niet wezen kan blijkt, om dat men het zelve opschrift ook op zilvere penningen vind, gelijk in het Muntkabinet van de Heer DE WILDE te zien is. Ook werd dit opschrift, en dat zeer gemeen, dus op penningen gevonden COMOB, met een M in plaats van een N; om welke reden zommige het eerste dus, CO *Constantinopoli N nummus* OB *obsignatus*, *te Konstantinopolen de penning getekent*; en het laatste dus lezen, CO *Constantinopoli* M *moneta* OB *obsignata*; dat is, *te Konstantinopolen de munte getekent*; om dat men ook op zommige alleen deze letters vind COM, 't geen zy zeggen te betekenen *Constantinopolitana moneta*; dat is, *Konstantinopolitaansche munte.* Doch hoe zeer die uitleggers dwaalen, toonen de penningen der *Tierannen* of *Dwingelanden*, waar op men ook de letters CONOB en COMOB vind, die nooit te *Konstantinopolen*, maar, of te *Ravenna*, of elders anders tegen de *Konstantinopelsche* Keizers het gebied gevoerd hebben. Ook werd hun dwaaling door een penning van *Eugenius* bewezen, waar op men TR en COM; dat is, te *Trier* en te *Konstantinopolen* leest, 't geen hun zeggen onder de voet werpt: ja men vind by den meer genoemden DE WILDE een penning van *Anthemius* waar op CORMOB staat: derhalve beslut ik, dat deze letters niet kunnen verklaart worden, en dat alle, die zulks onderneemen, niets verrichten dan groote verwarringen ontrent de schrijvers te weegbrengen. Ontrent de tijden der xxx *tierannen*, en wat later, vind men deze letters op de penningen TR. TES. SIS.

't geen zommige willen dat de namen der Muntsteden verbeeld, als TR *Trier*; TES *Tessalonika;* SIS *Siscia*; doch ik twijffel, of op dit zeggen staat te maken is, dewijl ik oordeel, dat de eerste betekenis dier woorden verlooren is; ook weet ik niet op wat wijze dit navolgende zou verklaart worden, TROBT. NOSTT. KIIT. QVAAL. KONSPP. en diergelijke woorden of letteren meer.

Dus was SEVERUS, die den Westertroon betrad,
Toen Richimer, van weelde en dolle staatzucht zat,
Avitus uit het rijk van Rome had gedreven,
En Vorst Majoriaan zo deerelijk doen sneven.
Hy zag Sicilie en Majorke alom beknelt,
En heel Sardinien in Genseriks geweld:
Minorke beefde voor de machten der Wandaalen,
Ja heel Italien kon nauwlijks ademhaalen:
Des zond hy Richimer, die, als een snelle vloed,
Hen overstroomde, en, door een zee van dierbaar bloed,
Het rijk verloste van hun rooven, moorden, branden,
Drie klippen daar het schip van Romen op moest stranden.

LXXXIX.
Flavius Anthemius.

ANTHEMIUS, na de dood van *Severus*, van *Leo*, Keizer in 't *Oosten*, op het verzoek van *Richimer*, tot Keizer van 't *Westen* naer *Rome* gezonden, is zijn geboorte zo duister, dat men noch zijn vaderland, noch zijn Ouders, en veel minder hoe hun namen zijn geweest, weet.

Zijn *Vrouw* was de dochter van *Martianus*, Keizer van 't *Oosten*, hier voor beschreven. By deze ongenoemde vrouw won hy drie *Zoonen* en een *Dochter*, als MARTIANUS, ROMULUS, PROKOPIUS, en ANTHEMIA, die hy, Keizer geworden zijnde, aan den meergenoemden *Richimer*, om die dwingeland en vermoorder der Keizeren te meer aan zich te verbinden, huuwde.

Rome bevond zich na de dood van Keizer *Severus* in zulk een ellendige staat, dat niemand begeerde Keizer te zijn. Men vernam geen *Othoos*, geen *Julianen*, noch *Sulpitianen* om het rijk van de oproerige Soldaaten te koopen, gelijk zy gedaan hebben; want nooit zou *Otho* op den troon geklommen zijn, indien niet zijn geld hem daar toe den weg gebaand had; zijn geld, waar mee hy de gunst der soldaaten tot zich trok, en waar door zy genoopt wierden om van den vrekken *Galba* af te vallen, die nooit zijn beloften nakwam, noch in d'aanneeming van *Piso* van de minste belooning noch giften sprak, gelijk men in diergelijke zaken gewoon was. Schandelijker, en op een laffer wijze kocht het eertijds *Julianus*, daar toe door zijn staatzuchtige Vrouw *Santilla* aangespoort, die, aan den muur gekomen zijnde, noch een medekoper *Sulpitianus* vond; doch zijn schatten woegen die van *Sulpitianus* ver over, waar door hy koper van het Roomsche rijk wierd. Zo greetig eertijds deze drie naer het gebied op een schandelijke wijze gedongen hebben, zo edelmoedig hebben het *Vespasianus*, *Gordianus de* I, *Tacitus*, en deze *Authemius* geweigert, en van hun halzen dat lastig juk zoeken af te schuiven. De Joodsche Historieschrijver *Josefus* zeit, dat de Soldaaten na de dood van *Vitellius* den Syrischen gezaghebber *Vespasianus* onder de voet wierpen, en hem, de pooken op zijn borst gezet hebbende, dwongen de Keizerlijke waardigheid aan te neemen. *Gordianus* volgde daar in de voetstappen van *Vespasianus* na, en wilde tot het aanneemen van het gebied niet bewilligen, voor dat hy, na veel tegenstand en vruchtelooze gebeden, de zwaarden op zijn keel gezet ziende, om zijn leven te bewaren daar toe gedwongen wierd. Wat zeg ik van *Tacitus*? Hoe edelmoedig zocht hy dat lastig juk van hem af te schuiven. Doch noch zijn welspreekendheid, noch zijn hooge jaaren vonden ingang by den Raad, die met een algemeene stem hem voor *Augustus* verklaarde. Onder deze edelmoedige mannen mag met recht deze *Anthemius* getelt worden: want achtien maanden lang had het rijk na het vergeeven van *Flavius Libius Severus* leeg gestaan, eer *Anthemius* kon besluiten den last van 't rijk op zich te nemen. Nauwelijk was hy voor Keizer uitgeroepen, of hy gaf *Richimer* zijn dochter *Anthemia* ten Gemalinne, om door dat middel hem te meer aan zich te verplichten, dewijl hem hoe hy de voorgaande Keizers gehandeld had bewust was. Terwijl hy het opperste gebied in *Rome* voerde, viel *Biorgor*, Koning der *Alanen*, in *Italien*, en bracht het rijk in noch rampzaliger staat; des zond *Anthemius* zijn Veldheer en Schoonzoon *Richimer* met een machtig leger dien gevaarelijken vyand te gemoed, die zo gelukkig was, dat hy *Biorgor* met zijn *Alanen* sloeg, en hem dwong weder binnen de palen van zijn gebied te trekken. Dit zo gelukkig te rug drijven der *Alanen* maakte *Richimer* zo hoogmoedig, dat hy *Anthemius* verachte, en hem by de soldaaten verdacht maakte, waar uit een doodelijke twist tusschen den Schoonvader en den Schoonzoon sproot, die de twist tusschen *Cesar* en *Pompejus* zeer gelijk was; want *Lukanus* zeit van hen,

Dat nooit Pompejus *kon verdragen dat in 't rijk*
Een oorlogsheld was, *die in moed hem was gelijk:*
Veel min kon Cesar, *zo gelukkig in het strijden*,
Een boven hem, *of die het rijkgebied had*, *lijden.*

Het vuur van hunne oneenigheden wies van oogenblik tot oogenblijk, waar op eindelijk de vlam ten dake uit sloeg. *Richimer*, de Soldaaten door groote beloften op zijn zy getrokken hebbende, belegerde *Rome*, waar binnen *Anthemius* was. Na een dappere tegenstand was *Anthemius* gedwongen hem en de stad aan *Richimer* over te geven; doch onder voorwaarde, dat de verwinnaar hem niet mishandelen zou. *Richimer* zich meester van *Anthemius* en *Rome* ziende, schond zijn beloften, en deed den rampzaligen Keizer, zijn Schoonvader, het hooft afslaan. Dit geschiedde in 't 472 jaar na *Christus* geboorte, na dat hy 5 jaaren, 2 maanden, en 29 dagen geregeert had. Zie *Pomp. Letus*, *Paul. Diakonus.*

Een zijner goude Gedenkpenningen, te vinden in 't Muntkabinet van de Heer DE WILDE, vertoont twee in krijgsgewaad, houdende een wereldkloot; getekent SALVS REIPUBLICAE CORMOB, *Welstand des Staats.*

Hier ziet ge ANTHEMIUS, die op den rijkstroon klom,
Toen achtien maanden lang het machtig Keizerdom
Had zonder Vorst geweest, dewijl na zo veel plagen
En rampen, niemand wou den naam van Keizer dragen.
Biorgor, die, met zijn Alanen, zo verwoed
Italien besprong, heeft hy, vol edlen moed,
Geslagen, en zijn rijk gezuyverd aller wegen
Van Plonderaren door dien heerelijken zegen;
Maar toen de schoonzoon en schoonvader zo ontzind
Elkaâr braveerden om 't gezag in 't rijksbewind,
Deed Richimer, in het alom beneepe Romen,
't Bloed van ANTHEMIUS door 't woedend slagzwaard stroomen.

XC.
Flavius Anicius Olybrius.

OLYBRIUS, na de dood van *Anthemius*, door toedoen van *Richimer*, tot Keizier van *Rome* op den 10 *July* in 't 472 jaar na *Christus* geboorte verkooren, is te *Rome* gebooren; doch in wat jaar melden geen schrijvers.

Zijn *Ouders* zijn by geen schrijvers bekent. Zijn *Vrouw* was PLACIDIA, de dochter van Keizer *Placidius Valentinianus* en *Licinia Eudoxia*; eertijds door Koning *Genserik* in slaverny naer *Afrika* gevoert: by haar won hy den jongen OLYBRIUS, die, oud geworden zijnde, Burgermeester te *Rome* wierd.

Niets vind men van deze Keizer by de Historieschrijvers, als dat hy, zonder iets uitgerecht te hebben, 3 maanden en 13 dagen geregeert heeft, en op den 23 *October* in 't 472 jaar na *Christus* geboorte, door toedoen van *Richimer*, vermoord is; in welke maand ook den dikwils genoemden *Richimer* den geest gaf. Zie *Paulus Diakonus*, *Onufrius* in zijn I B. van de beginzelen van *Rome.*

(a) Wie staat niet verwonderd als hy den rampzaligen staat der Roomsche Keizers overdenkt? Indien wy van *Cesar* af tot dezen *Olybrius* te rug zien, zullen wy bevinden dat van negentig Keizer maar negentien hun eigen dood gesturven zijn. Wat zeg ik van negentien? dewijl noch zommige aan de wijze van hun dood twijffelen. 't Lust my met weinig regelen den gantschen reeks den Lezer te vertoonen. *Cesar*, *Tiberius*, *Kaligula*, *Galba*, *Vitellius*, *Domitianus*, *Kommodus*, *Pertinax*, *Julianus*, *Niger*, *Albinus*, *Karakalla*, *Geta*, *Makrinus*, *Diadumenus*, *Elagabalus*, *Alexander*, *Maximinus*, *Maximus*, *Balbinus*, *Pupienus*, *Gordianus de* III, *Filippus*, *Filippus de* II, *Hostilianus*, *Gallus*, *Volusianus*, *Emilianus*, *Gallienus*, *Postumus*, *Aurelianus*, *Florianus*, *Probus*, *Karinus*, *Numerianus*, *Maximianus*, *Licinius*, *Konstantinus de* II, *Konstans*, *Gratianus*, *Valentinianus de* II, *Valentinianus de* III, *Anicius Maximus*, *Majorianus*, *Anthemius Nepos* en *Olybrius*, zijn door hun grootste vrienden en de soldaaten vermoord. *Augustus, Klaudius*, *Titus*, *Elius*, *Severus*, *Marcianus*, en *Libius Severus* wierden met vergif van 't leven berooft. *Nero*, *Otho*, *Gordianus de* I, *Quintillius*, *Maximinus Daza*, en *Magnentius* doorboorden, verhingen, en openden zich de aderen, en wierden door wanhoop hun eigen beul *Valerianus* wierd levendig door zijn vyand gevild. *Karus* door de donder dood geslagen. *Maximianus Armentarius* by zijn leven van de wormen opgegeten. *Trajanus Decius* versmoorde met zijn paard in een moeras, en *Jovianus* stikte door de damp van kolen. *Valens* wierd in een hut, waar in hy zich verborgen had, door den vyand verbrand. *Maxentius* storte en verdronk in den Tijber. *Valentinianus de* I, vertoornde zich zo hevig dat hy een beroerte kreeg, en aanstond den geest gaf. *Avitus* stierf van hartenleet. *Gordianus de* II, *Etruskus*, en *Julianus*, de *Verlochenaar* bygenoemt, sneuvelden in den strijd tegen hunne vyanden. *Vespasianus*, *Nerva*, *Trajanus*, *Hadrianus*, *Antoninus*, *Verus*, *Klaudius Gothicus*, *Tacitus*, *Diokletianus*, *Konstantius Chlorus*, *Konstantinus de Groote*, *Konstantius de* II, *Theodosius de* I, *Theodosius de* II, *Arkadius*, *Honorius*, *Konstantius de* III, en *Leo* zijn alleen, naer 't zeggen van de schrijvers, hun eige dood gesturven; echter twijffel ik aan eenigen. Wie staat niet van verwondering opgetoogen, wanneer hy overdenkt hoe gevaarlijk het zwajen van den Scepter is? En wie zou het opperste gebied kunnen beminnen, indien hy de rampen, die het regeeren met zich sleept, overdacht? Waarelijk, indien wy de zaak wel inzien, zo zullen wy middagklaar bemerken, dat de Koningen niet dan slaven van 't geval zijn, en dat het regeeren niets is dan een gedurige onrust. Hoe dikwils zijn de Goden te voet gevallen met gebeden, die, van hen verhoord zijnde, het uitterste bederf veroorzaakt hebben; waar van de schrandere *Juvenalis* in zijn 10 *Schimpdicht* dus spreekt:

Quid Crassos? quid Pompejos evertit? & illum,
Ad sua qui domitos deduxit flagra Quirites?
Summus nempe locus, nulla non arte petitus,
Magnaque Numinibus vota exaudita malignis.
Ad generum Cereris sine caede, & vulnere pauci
Descendunt Reges, & siccâ morte tyranni.

't geen *Pels* dus vertaalt:

Wat heeft de Krassen, de Pompejen, en voor allen
* *Hem, die het Roomsche volk had onder 't juk gebracht,*
Doen sneven, als die hooge, en onbepaalde macht?
Dat opperste gezag, door zo veel list verkregen,
Op hunne beê van Goôn, hen gantschlijk ongenegen.
't Gebeurd schier nooit, dat een baldadig dwingeland,
Dan smoorende in zijn bloed, en wonden, raakt van kant.

* *Cesar.*

Dit 's weêr een speelbal van 't geval, die gij hier ziet,
Die Richimer verhief tot Vorst in 't Rijksgebied,
Op dat hy weêr het staal mocht op zijn hartaâr zetten,
En zijne handen met dat dierbaar bloed besmetten.
O ja; OLYBRIUS, schoon hy zijn wit beschoot,
En schoon Placidia, zijn waarde bedgenoot,
Hem wettigde door 't bloed van haar vermoorden vader,
Moest deerlijk sneuvlen door de hand van een verrader,
En verwen 't purper met zijn uitgestorte bloed,
Na dat hy nauwelijks drie maanden met zijn voet
Den waggelenden troon van Rome had betreeden,
Daar zo veel Keizers zijn rampzalig [a] afgegleeden.

XCI.
Flavius Leo de Jonge.

LEO de JONGE, van zijn grootvader *Leo den Grooten* tot Keizer van 't *Oosten* verklaart, is te *Konstantinopelen* gebooren; doch in wat jaar melden geen schrijvers.

Zijn *Vader* was ZENO ISAURICUS, die hy tot zijn meedeheerscher aannam, en van wien ik hier na breder spreeken zal. Zijn *Moeder*, ARIADNA; de dochter van Keizer *Leo den Grooten* en *Berina*, of, zo zommige willen, *Verina.*

Na dat *Leo de Jonge* van zijn Grootvader *Leo den Grooten* voor Meedeheerscher aangenoomen, en door hem te *Konstantinopelen* voor Keizer uitgeroepen was, overleed den laatst genoemden niet lang daar na, waar door deze *Leo* het gebied van 't *Oosten* alleen in handen kreeg. Zijn Grootmoeder, de staatzuchtige *Berina*, die de keur haars gemaals tegen de borst stiet, en liever gezien had dat *Leo de Groote* haar broeder *Basiliskus* tot zijn navolger in het rijk verkooren had, beraamde alle middelen om dezen jongen Vorst van troon en leven te berooven. Om tot haar oogwit te koomen, oordeelde zy, dat een langzaam vergif het bedekste en grootste hulpmiddel voor haar was om buiten alle opspraak te blijven; want zy vleide haar zelve, dat zy na de dood van den jongen Keizer den weg tot den troon zeer gemakkelijk voor haar ketterschen Broeder *Basiliskus* kon baanen. Dit vervloekt voorneemen was zo dra niet beslooten, of zy maakte de zaak werkstelling. Door groote beloften en het schenken van veel gelds kreeg zy eenige dienaaren op haar zy, die gewoon waaren voor den Keizer de spijs te bereiden, en, 't geen zy beslooten had, getrouwelijk volvoerden. Nauwelijks was *Leo* vergiftigt, of hy voelde zich door een knaagende ziekte aangetaast, die dagelijks aangroeide, en hem het regeeren des Keizerrijks moeyelijk maakte. Om hem dan van een gedeelte der rijkszorgen te ontslaan, nam hy zijn Vader *Zeno Isauricus* voor Meedeheerscher aan, liet hem voor *Augustus* uitroepen, en kroonde hem met zijn eige handen. Een zaak voorwaar, die my nooit onder 't doorbladeren der Historieschrijvers meer ontmoet is, en waar door hy toonde, hoe groot een achting hy voor die hem het leven had gegeven, en aan wien hy alles, naast God, verschuldigd was, had. En alhoewel *Zeno* zijn zoon, toen hy door zijn grootvader voor Keizer aangenoomen en uitgeroepen was, een heimelijken haat toedroeg, als zijnde staatzuchtig, en zeer tot het regeeren geneegen, zo bespeurde men echter, dat die heimelijke haat in een tedere liefde veranderde; want nauwelijks was *Leo de Groote* overleden, en *Leo de Jonge* op zijn troon geklommen, of hy zag dat zijn zoon hem een ongemeene achting, en een waare genegentheid toedroeg, waar door hy reden had zich over zijn zoons verheffing te verheugen, waar in hy zich ook niet bedroog, dewijl zijn zoon, met hem te kroonen, hem zelfs de kroon van 't hooft nam. Weinig dagen na de verheffing van *Zeno* tot Keizer ontstont'er in *Konstantinopelen* een felle brand; een ramp, die onder de regeering van *Leo den Grooten* de zelve stad vier dagen achter een geplaagt, en voor een groot gedeelte verwoest had. Door deze brand wierd het beste deel van *Konstantinopelen* vernield. Verscheide voornaame straaten lagen in 't gloejend puin bedolven; maar niets trof het hart der Inwoonders meer, als toen de vlam zich meester van de heerlijke boekery maakte, die eer door *Konstantinus den Grooten* gesticht was, en waar in hy veel kunstwerken, uit *Rome* daar gevoerd, had geplaast. Over de hondert en twintig duizend boeken wierden, (o onvergoedelijke schaade!) door de vlam vernielt. Onder veel andere onwaardeerlijke kostelijkheden verbrande in deze Boekery, ook een Drakenhuid van honderd en twintig voeten lang, waar op met goude letteren alle de Gedichten van den vermaarden Griekschen Poeët *Homerus* geschreeven stonden. Na het slissen van den brand, nam de kwaal des jongen Keizer hand over hand toe, en bracht hem op den oever van zijn leven. Alle

geneesmiddelen, die hem door Artzen voorgeschreeven en ingegeven wierden, waaren krachteloos, of konden geen gewenschte uitkomst te weeg brengen, dewijl het vergif zich door al de deelen van zijn lichchaam verspreid had. Hy dan, ziende dat hy het leven en zijn nauwelijks bekomen rijksstaf verlaten moest, ontsloeg zich van alle aardsche zorgen, gaf zich volkomen, als een waar Kristen, aan zijn Godt over, en wenschte, door doodelijke pijnen afgemat, naer het laatste oogenblik zijns levens, dat ook eerlang gebooren wierd. Aldus eindigde deze *Leo* op den 27 *Oocter* in 't 474 jaar na *Christus* geboorte zijn leven, na dat hy 10 maanden geregeerd had. Zie *Cedrenus*, *Zonaras*, *Niceforus*, *Paul. Diakonus*, *Pomp. Letus*.

Dit 's LEO, die, om zijn doorluchte en loflijke aard,
Tot Ooster Keizer van zijn Grootvaâr wierd verklaard,
Toen Ardaburius en Aspar 't rijk beroerden,
En Koning Genserik tot in zijn staaten voerden.
Doch hoe rampzalig is de rijksstaf, en 't gebied!
Wie zou, indien hy eens op al de rampen ziet,
Die 't heerschen met zich sleept, het Keizerlijk vermoogen
Begeeren, schoon het schijnt zo aangenaam in d'oogen?
Let eens op LEO, moest die lieve jongeling,
Van 't uur dat hy den naam van Oppervorst ontfing,
Niet door de lagen van zijn Grootmoêr deerlijk kwijnen,
En sterven door verwoede en doodelijke pijnen?

XCII.
Flavius Glycerius.

GLYCERIUS, na de dood van *Olybrius* tot Keizer van 't *Westen* door het krijgsvolk te *Ravenna* verkooren, is in *Rome* gebooren; doch in wat jaar meld niemand.

Van zijn geslacht valt niets te zeggen; echter willen eenigen, dat *Julius Nepos* zijn zusters zoon was.

Na de dood van *Olybrius* stond de troon weder vier maanden leeg, na welken tijd deze *Glycerius* te *Ravenna* door het krijgsvolk tot Keizer verheven wierd. Nauwelijks had hy zijn voet op den troon gezet, of eenen *Servandus* wierp zich in *Italien* voor Keizer op, en zocht het rijk tot zich te trekken; doch hy wierd kort daar na in een oploop door de soldaaten van 't leven berooft. Maar grooter ramp was hem van 't noodlot beschooren toen *Julius Nepos* het oog op zijn staaten wierp, en in zijn ziel aanslagen smeedde om hem van den troon te bonzen. Hy, niet machtig dezen vyand te wederstaan, was gedwongen in het 474 jaar na *Christus* geboorte, na een regeering van 1 jaar, 3 maanden, en 20 dagen het rijk aan *Julius Nepos* af te staan, en het gebied af te leggen; na welken tijd hy, door den gedachten *Nepos*, in ballingschap verdreven zijnde, alom, van elk verlaaten, omzwerfde, en eindelijk ellendig om 't leven kwam. Zie *Pomponius Letus.*

Dewijl van deze Keizer zo weinig te zeggen valt, gelieve de Lezer niet kwalijk te nemen, dat ik deze plaats met eenige Taferelen vul, waar van ik in 't kort een werkje meen uit te geven.

E U M E N E S ***Onvergelijkelijke dapperheid.*** **hy spreekt:**
Hoe, Onomarchus, *waar aan scheelt het? handelt dus*
Uw Meester mij? wat let, *wat schort* Antigonus?
Wil hy een oorlogsheld van honger hier doen sterven?
Durft hy zijn handen met mijn bloed dan niet beverven?
Hoe leeft hy dus met een verwonneling? laat hy
My aanstonds dooden, *of my stellen aanstonds vry.*
Licht denkt ge, *ik spreek te stout*, *en dat*, *zo ik wou sneven*,
Ik eer in 't veld, *dan hier moest eindigen*, *mijn leven.*
Dat wenschte ik. Maar, *hoe kan ik sterven*, *in wat slag*,
Wijl ik geen held, *die my verwinnen kon*, *ooit zag*?
Noem my een eenigen, *op wien ik mijnen degen*
Ooit uittrok, *die ik niet manhaftig heb doorregen.*
'k Ben door geen dapperheid verwonnen, *maar misleid*
Van Vrienden, *en verraân door hun meinedigheid.*

A U G U S T U S , ***Van zich zelve zegepralende.*** **hy spreekt:**
Oktavianus, *wat is eindlijk uw besluit?*
Wilt gy u geven aan uw vyanden ten buit?
O neen! hoe, *is de dood zo schriklijk? hebt gy Romen*
Niet eer van bloed, *dat gy vergooten had*, *doen stroomen?*
Hebt gy Toranius *en* Sextus *niet geslacht?*
Verstiet ge Antonius *niet eer om d'oppermacht*
Te krijgen, *en wilt gy aan* Cinna *niet vergeven*,
Een daad, *die gy hem door dat bloed hebt voorgeschreven?*
Ontziet ge uw eigen bloed, *daar gy geen bloed ontzag?*
Kom, *geef u over*, *en berei u tot den slag.*
Hoe, *zou dan* Cinna *niet gestraft zijn*! *zou ik sterven*
Door hem, *en hy geen straf van mijne hand verwerven?*
Neen, *neen! maar hoe*, *hebt gy geen bloed genoeg gestort*?

Welaan, *verwin u zelve eer gy overwonnen word*:
Schenk Cinna *'t leven*, *die uw bloed wou schelms vergieten*,
Dan zult gy grooter wraak dan door zijn dood genieten.

H E R O D E S , ***Razende de dood van Mariamne beweenende*, hy spreekt:**
Gy sloot voor eeuwig dan, *mijn* Mariamne, *uw oogen!*
Gy sloot ze! en uwe ziel, *zo kuisch*, *zo hemelsch schoon*,
Vloog door 't gesternte by d'onsterffelijke Goôn,
Toen ik uw vonnis velde, *en hoorde naer den loogen.*
O zaalge ziel, *ik zal u volgen waar gy gaat.*
Herodes.... *neen*, *gy zijt een monster*: *welke plassen*,
Wat zee is machtig om uw bloedvlek af te wassen?
'k Voel reeds den donder van Godts gramschap die my slaat.
Gena, *mijn* Mariamne, *ei*, *wil u doch erbarmen!*
'k Beken mijn schuld: mijn ziel word doodelijk geplaagt.
Wat worm of mijn gemoed zo onophoudlijk knaagt?
Ei my! genaade, *ik sterf*, *gy kunt u niet ontfermen.*
Kom, *stort de bliksem van uw gramschap op mijn hooft.*
Ruk d'aardkloot, *om uw dood te wreeken*, *uit haar pannen*,
En smoor zo 't voorbeeld van barbaaren en tierannen,
Die u van 't leven door zijn wreedheid heeft berooft.

Abraham Bogaert, *De Roomsche monarchy*

Gy bergmetaalen, die ons zo veel Cesars toont,
Die om hun deugden van de Romers zijn gekroont,
Hoe cierlijk doet gy noch GLYCERIUS herleven,
Die in Ravenna door het krijgsvolk wierd verheven
Tot Keizer, toen de troon vier maanden achter een
Had leeg gestaan, dewijl geen mensch die wou betreên!
Doch hoe rampzalig is het Keizerlijk regeeren?
Hy, nauwelijks gekroont, zag hem verwaand trotseeren
Van Nepos, die hem joeg uit zijn beklemt gebied,
En uit de paalen van Italien verstiet,
Des moest hy droevig, en verdreven uit zijn staaten,
By vreemden zwerven, en rampzalig 't leven laaten.

XCIII.
Flavius Julius Nepos.

NEPOS, die, na 't verdrijven van *Glycerius*, zich zelven op den troon van *Rome* zette, is te *Rome* gebooren; doch in wat jaar melden geen Schrijvers.

Van zijn geslacht valt niets te zeggen.

Op wat wijze hy *Glycerius* van den troon gestooten heeft, is door mij op het voorgaande blad beschreven. Nauwelijks had hy zich het Roomsche gebied aangematigt, of hy voegde by zijn staatzucht de wreedheid. Veel voorname mannen wierden door zijn bevel van 't leven berooft. De Raadsheer *Orestes*, zijn wreevel willende straffen, vergaderde een groot leger byeen, en rukte met het zelve naer *Ravenna*, waar binnen zich toen *Nepos* onthield. Hy, met list op den 12 van *Augustus* daar binnen geraakt zijnde, dwong *Nepos* op dien zelven dag, zijnde het 475 jaar na *Christus* geboorte, het gebied af te leggen, en zich, als balling, naer *Dalmatien* te begeeven, 't geen hy na een regeering van 1 jaar, 2 maanden, en 6 dagen was gedwongen te gehoorzaamen. Dus wierd aan hem vergolden 't geen hy eertijds aan *Glycerius* gedaan had. Eindelijk is hy, na dat hy vijf jaaren in ballingschap by vreemden gezworven had, binnen *Salona* vermoord. Zie *Pomponius Letus*, *Paulus Diakonus.* Een zijner goude Gedenkpenningen vertoont een kruis in een krans; getekent CONOB.

Op het voorgaande blad heb ik eenige Taferelen vertoont van mannen, die ik, na het voltooyen van dit werk, met gelijk getal vrouwen, de weereld meen meede te deelen, welke, behalven het ondicht, dus van mij behandelt zijn.

A L T H E A , De dood van Meliager verhaastende.
Zal 't bloed van Eneus dan den Kalidoonschen troon.
Betreên, en kittlen zich met dien vervloekten zegen?
En Testius, *berooft van erfgenaam en zoon*,
Vergaan? o Broeder, die mijn ziel zo is geneegen!
O Zoon! wien van u tweên zal zegepraalen? gy
Die ik eer baarde en kweekte, of gy vermoorde Broeder?
Neen, Meliager *sterve in 's moeders razerny.*
Hy sterve! hoe, ben ik meer zuster dan als moeder?
Mijn hand bezwijkt, en beeft, en ziddert voor dat woord.
Hy leve! zal ik dan 't gestorte bloed niet wreeken?
O Zoon! maar neen, gy hebt mijn broeder 't hart doorboord,
Zijn heerlijk bloed zal niet vergeefs op d'aarde leeken:
Hy sterve, o broeder, ja hy sterve, en door mijn hand.
Dus sprakze, en wierp het stokje al bevende in den brand.

D I D O , ***Eneas zijn ontrouw verwijtende.*** **Zy spreekt:**
Gy wilt me ondankbre dan verlaaten, en ontzind
Uw stevens wenden naer Itaalje, weer noch wind
Noch tijd aanzien, daar ik weleer, met u bewoogen,
Uw vloot herstelde, en wiesch de traanen van uw oogen?
Waar zijn uw eeden, die gy zwoerd, toen u mijn hand
En ziel geleide naer Siccheus *ledikant?*
Heb ik Hiarbas *niet om u voor 't hooft gestooten?*
De trouw versmaad van zo veel Koningen en Grooten?
Waar kunt ge Iülus, *of waar beter Trojes val*
Herstellen, spreek, dan in deez' halfvolbouden wal?
Gy hebt ondankbare uw Kreüze, *als my, verlaaten*,
En zijt een bastert. Ga, zoek d'Itaaljaansche staaten.

Ga, *ga: maar zo de Goôn rechtvaardigen mijn beê*,
Zult gy om Dido, *als gy dobbert op de zee*,
Steeds denken; *ja*, *gy zult*, *met steigerende hairen*,
Om Dido *roepen als gy neêrzinkt in de baaren.*

K L Y T E M N E S T R A , haar gemaal vermoordende.
Ontaarde Klytemnestre, *is uw gemoed vereeld?*
Leent gy aan Nauplius *uw overspeelige ooren*,
Die uw ontaarde boel met geile zangen streelt,
Wier kitteling u meer dan 't daglicht kan bekooren?
Is dit uw egemaal omhelzen uit den strijd?
Is dit, *na tien jaar*, *hem ontfangen in Miceenen?*
Gy toont het bastert bloed daar ge uit gesprooten zijt.
Vaar voort, *nu kunt ge u op zijn heilige aschvereenen.*
Braveer Orestes *en* Elektra. *Smoor in 't bloed*
Van uw gemaal de zucht eens moeders, *lang verbannen.*
Zet op den rijkstroon met Egistus *nu uw voet.*
Regeer, *regeer nu als twee monsters en tierannen.*
Doch schoon gy ieder, *ja het Godendom zelfs tart*,
Uw zoon Orestes *zal u booren door het hart.*

Dit 's NEPOS, die het rijk door dwinglandy bekwam,
Toen hy Glycerius den Scepterstaf ontnam,
En met zijn benden dreef uit het beneepe Romen,
Daar hy het bloed van zo veel burgeren deed stroomen;
Doch op die wijze als hy Glycerius verstiet,
Wierd hy verdreeven uit het Keizerlijk gebied:
O ja, Orestes dwong hem alles te verlaaten,
Die met een leger van geoeffende soldaaten
Hem, naer Dalmatien, in ballingschap verjoeg,
Toen hy zijn oorlogsmacht ontrent Ravenna sloeg;
Des, na hy vijf jaar sleet in 't droevig ommezwerven,
Zag 't fier Salona hem in haare wallen sterven.

XCIV.
Flavius Momyllius Augustulus.

AUGUSTULUS, die, na het verdrijven van *Nepos*, zich zelve als Keizer op den troon van *Rome* zette, is in *Italien* gebooren; doch in wat plaats, of in wat jaar weet men niet.

Zijn *Vader* was ORESTES, een Raadsheer te *Rome*, door wien *Nepos* van den troon gebonst, en uit het rijk verdreeven was. Zijn *Moeder* is niet bekent. Zijn *Neef*, Keizer FLAVIUS JULIUS NEPOS, zo *Paulus Diakonus* wil, waar van op het voorgaande blad gesprooken is.

Toen *Augustulus*, na 't verdrijven van *Nepos*, zich meester van *Rome* gemaakt had, rechte zijn Vader *Orestes* met *Genserik*, Koning der *Wandalen*, een verbond op. Terwijl zy hier mee bezig waren zocht *Odoäcer*, Koning der *Werlen*, met een groot leger van *Herulen*, steunende daarenboven op de hulp der *Turtilingen* of *Scyren*, *Italien* van de uiterste grenzen van *Pannonien* te naderen, die, terwijl hy zijn leger noch door het land der *Norien* leit, gehoort hebbende het gerucht van *Severinus*, een vermaard yveraar der Kristenen, die zich toen ter tijd in die plaats onthield, tot hem ging om de zegen van hem te ontfangen. Als hy, na 't ontfangen der zelve, uit zijn huis wilde gaan, en zijn hooft boog, om zich niet, dewijl hy groot van lichchaam was, aan de deur te stooten, liet zich de genoemde *Severinus* dus hooren: *Ga Odoäcer, ga nu naer Italien, omhangen met slechte vellen van wilde dieren, gy zult haast veel aan veele schenken.* Deze woorden zijn door de uitkomst waargemaakt; want weinig jaaren daar na heeft hy het gebied over geheel *Italien*, en daarenboven over *Rome* zelfs gehad. *Odoäcer* dan, *Italien* ingetrokken zijnde, rukte met zijn leger *Orestes*, op de grenzen van *Ligurien*, onder d'oogen, die, ziende dat hy met zijn volk tegen dat machtig leger niet bestaan kon, zich uit vrees binnen *Ticinen* begaf, op welkers sterkte hy zich verliet. *Odoäcer* zulks hoorende, snelt derwaarts, belegert de stad, krijgt haar na een kloekmoedige tegenweer stormenderhand in, en recht een deerlijk bloedbad aan. Niemand wierd verschoont; zelfs zag men geen jaaren noch afkomst aan. Niet minder was de verwoesting, dewijl men alles plonderde, en de Tempels en huizen tot den grond toe verbrand wierden. *Orestes* had ook geen beter lot, dewijl hy, door de vyanden gevangen genomen zijnde, naer *Placencen* gevoerd wierd, alwaar zy hem vermoordden. *Odoäcer*, hier de zege bekomen hebbende, verspreide zich met zijn macht door al de steeden, bracht *Italien* terstond onder zijn gehoorzaamheid, en roeide veel steeden, die weerstand boden, na dat hy de ingezeetenen had doen vermoorden, tot den grond toe uit. Hy, op zijn gelukkige voortgang hoogmoedig, vatte terstond de Keizerlijke macht op, zich Koning van *Rome* noemende. *Augustulus*, die, na het verdrijven van *Nepos*, de Keizerlijke waardigheid had aangenoomen, ziende dat heel *Italien* voor de macht van *Odoäcer* bezweek, reeds door een ongelooffelijke schrik bevangen, en van zich zelfs ellendig, wierp het purper van zich, en stond op den 23 *Augustus* in 476 jaar na *Christus* geboorte het gebied af, op welken dag hy 10 maanden en 24 dagen geregeert had: waar na hem *Odoäcer* vergunde als een gemeen persoon te leven; in welke staat hy ook gesturven is. Aldus is met *Rome* het gebied der *Romeinen*, door de heele weereld geëert, en de Keizerlijke hoogheid, die wel eer van *Oktavius Augustus* is opgerecht, met deze *Augustulus* te grond gegaan, na het bouwen der stad *Rome* 1229, na *Kajus Cesar*, die eerst de alleenheerzing op zich heeft genoomen 517, en na *Christus* geboorte 475 jaaren. Zie *Proc. Paul. Diak. Pomp. Letus*, *Onuf.*

Na dat *Augustulus* de Keizerlijke waardigheid had afgestaan, wierd *Rome* 77 jaaren door 9 *Gottsche* Koningen geregeert, die dus, genoemt wierden: *Odoäcer*,

Theodorikus, *Athalarikus*, *Theodahatus*, *Vitiges*, *Ildovaldus*, *Alarikus Rogus*, *Totilas Baduilla*, en *Theias*; met welke *Theias* het gebied der *Gottsche* Koningen, toen hy door *Narses* in een slag overwonnen was, en sneuvelde, in *Italien* een einde genomen heeft. Ook wierden door hem de *Langebaarden* in *Italien* gelokt, die onder hun Koning *Alboinus* uit *Pannonien*, nu *Hongaryen* genoemt, naer *Italien* afzakten, en zich verwinnaars van die landen maakten. Na de *Gotthen* dan hebben 22 *Langebaarsche* Koningen op den Roomschen troon gezeeten, als *Alboinus*, *Clefis*, *Antharis*, *Agilulfus*, *Adalvaldus*, *Rhotaris*, *Rodoaldus*, *Aribertus*, *Gundebert*, *Pertaritus*, *Grimoald*, *Garibaldus*, *Kunibertus*, *Luithbertus*, *Ragumbert*, *Atibert*, *Ansprandus*, *Luitprandus*, *Hillebrand*, *Rachis*, *Aistulfus*, en *Desiderius*; welke *Desiderius*, na veel hoon van Paus *Adrianus* geleden te hebben, door *Karel den Grooten*, toen Koning van *Frankrijk*, uit het *Itaaljaansche* gebied gedreeven wierd, waar na de regeering der *Langebaarsche* Koningen in *Italien* eindigde. Deze *Karel* schonk dat wel eer gevreesde rijk aan den Paus, die voor die weldaad hem, in een *Concilium* te *Rome*, dat uit honderd en vijfenvijftig Bisschoppen bestond, het recht toestond van *een Paus te verkiezen*, *en order op den Apostolischen stoel te stellen.* Zie *Paulus Diakonus*, *Platina*, en veel andere. Weet ook, dat 16 Keizerlijke *Stedehouders* van 't Oosten het gebied met de *Gottische* en *Langebaarsche* Koningen in *Italien* gevoerd hebben; waar van *Longinus* de en eerste, en *Eutychus* de laatste was.

Dit 's Vorst AUGUSTULUS, daar 't Westerrijk meê zonk,
Dat eer zo heerelijk door al de weereld blonk,
Toen Odoäcer, met zijn Werlen, d'Itaaljaanen
Deed beven voor 't getal van zijne ontrolde vaanen.
Ja, schoon zijn vader hem by Pavien ontfing
Gelijk een krijgsheld, met een uitgetoogen kling,
Kon noch Italien, noch 't zielelooze Romen
Den val, die 't noodlot haar bereid had, niet ontkomen;
Want toen Orestes in Placencen 't leven liet,
Wierd Vorst AUGUSTULUS berooft van 't rijksgebied,
't Vermaarde rijk verwoest, d'aloudheid platgetreden,
En al de glans verdooft van d'Itaaljaansche steeden.

XCV.
Flavius Zeno Isauricus.

ZENO, door zijn Zoon *Leo den Jongen* tot Keizer van 't *Oosten* verklaart, is in 't 426 jaar na *Christus* geboorte in *Isaurien*, een gedeelte van het eiland *Cicilien*, gebooren, om welke reden hy *Isauricus* bijgenoemt wierd.

Zijn *Ouders* zijn niet bekent; doch waren geringe lieden in *Isaurien.* Zijn *Vrouw* was ARIANA, de dochter van Keizer *Leo den Grooten* en *Berina*: by haar won hy een *Zoon*, LEO genaamt, die van zijn Grootvader voor Keizer uitgeroepen wierd, zijn vader met eigen hand den kroon opzette, en van wien ik op het 288 blad wijtlopig gesprooken heb. Zijn *Broeder*, LONGINUS, die zich tegen *Anastasius* tot Keizer op wierp, en door *Scyta* overwonnen, en gedood is.

Toen *Leo de Jonge* met vergif door *Berina* van 't leven berooft was, viel de alleenheerzing op *Zeno* zijn vader. Nauwelijks was het lichchaam des jongen Keizers ter aarde besteld, of *Berina* hitste het krijgsvolk tegen *Zeno* op, en bracht zo veel te weeg, dat hy uit het rijk verdreven, en haar broeder *Flavius Basiliskus* in zijn plaats tot Keizer op den troon verheven wierd, die terstond zijn zoon *Markus* voor Meedeheerscher verklaarde. Eer de zaak in arbeid ging, had zich *Zeno*, terwijl hy met zijn zoon regeerde, by het krijgsvolk en de inwoonders van *Konstantinopelen* gehaat gemaakt, dewijl hy in al zijn doen zich wreed betoonde, en zich aan de luiheid, en het zwelgen van veel wijn, overgegeven had; want toen *Basiliskus* met zijn macht op hem aankwam, bereide hy zich niet eens ten tegenweer, maar vlood, als een verbaasde, naer zijn vaderland, waar op *Basiliskus*, de stad *Konstantinopelen* ingenomen hebbende, zich op den troon zette. Het gedenkteeken van deze overwinning vertoont een zijner goude penningen, die zeer zeldzaam is, waar op men een gevleugelde Overwinning ziet, die in zijn rechterhand een kruis houd; getekent VICTORIA AUGG. CONOB, *Der Keizeren Overwinning. Basiliskus* dan het gebied van 't *Oosten* voerende, zette terstond alle rechtzinnige Bisschoppen af, en voerde de kettery van *Eutyches* en *Dioskores* met geweld in. Alle besluiten der waare yveraars voor Godts kerke wierden door zijn beveelen vernietigt. Niet minder wreevelig stelde hy zich tegen den Raad aan, die, zijn moedwil wars, aan *Zeno* schreven, hem geld en onderstand beloovende indien hy zich wou wapenen, en met zijn machten voor *Konstantinopelen* rukken. Het zelve wierd hem ook van den Bisschop *Akatius* belooft, waar op *Zeno* uit zijn vadzigheid ontwaakte, in *Isaurien* een groote macht byeen vergaderde, en met de zelve naer *Konstantinopelen* toog. Geen kleine schrik beneep *Basiliskus* toen hy zag dat *Zeno* met zijn macht de stad omcingeld had dewijl hy wist hoe slecht hy by den Raad en de Geestelijkheid, door zijn wrevel, te boek stond. Ook bespeurde hy, dat het krijgsvolk begon te wankelen, en meer tot *Zeno* dan tot hem genegen was. Terwijl hy hier over zijn gedachten liet gaan, taste *Zeno* de stad aan, die hy, zeer weinig tegenstand vindende, innam. *Basiliskus* wierd met vrouw en zoon gevangen genoomen, en door *Zeno*, na een regeering van veertien maanden, naer *Kappodocien* in ballingschap gezonden, waar in hem zijn zoon en vrouw verzellen moest, en waar in zy alle door gebrek van voedzel gesturven zijn. Nu zat *Zeno* voor de tweedemaal op den troon, en alhoewel hy de kettery van *Eutyches* haate, nochtans was hy die van *Arrius* zeer toegedaan, om welke reden hem *Leo den Grooten*, in 't verkiezen van een novolger in 't rijk, voor by gegaan was, en zijn zoon, een jongeling van groote hoope, verkooren had, terwijl hy zich moest vernoegen met het ampt van Stedehouder van *Konstantinopelen.* Toen hy veel zaaken beslecht, en de gunst des volks op nieuws gewonnen had, neemt hy voor het ongelijk, hem door *Berina* aangedaan, te wreeken, die zich toen by haar broeder *Armatus* ophield, van wiens bystand zy verzekert was.

Hy ruste zich dan ten oorlog toe, en was zo gelukkig, dat hy het leger van *Armatus* overwon, hem doodde, en *Berina* dwong naer een vesting in *Cicilien* te vluchten, alwaar zy ook gesturven is. Terwijl hy hier zijn wapenen gelukkig voortzette, had *Theodorikus*, Koning der *Oostgotthen*, voor hem een heerelijke zege op *Odoäcer*, die geheel *Italien* verwoeste, en onder zijn gehoorzaamheid bracht, behaald. Na deze twee overwinningen, gaf hy zich geheel aan de vadzigheid, wellusten, hoerery en dronkenschap over, waar door hy zijn Keizerlijke waardigheid met allerlei laster besmette. Door zich gestadig vol te zuipen wierd hy met de vallendeziekte gekwelt, die hem zo vinnig aantaste, dat zommige dikwils meende dat hy dood was. Als hy eens op deze wijze van de voorgedachte kwaal zeer hevig aangetast wierd, en niemand aan zijn dood twijffelde, wierd hy in 't graf geleid. Hy, van zijn dronkenschap en kwaal weêr bekomen zijnde, begon onder de zerk zeer deerlijk te kermen, dat het van de voorbygaanders gehoord wierd, die het zelve aan de Keizerinne ontdekten; doch *Ariadna*, die een groote haat om zijn dronkenschap tegen hem opgevat had, verbood hem te verlossen; zo dat hy op den 6 *April* in 't 491 jaar na *Christus* geboorte van honger moest sterven: hebbende 65 jaaren geleeft, en 16 jaaren en 6 maanden met weinig lof geregeert. Zie *Niceforus* Kerklijke Historie 6 Boek 24 Hoofdst. *Prokopius*, *Suidas*, *Cedrenus*, &c. Zijn penningen komen in opschrift met die van *Basiliskus* over een.

Aanschouwer, 't is het beeld van ZENO, dat gy ziet,
Die Basiliskus uit het rijksgezag verstiet,
Wanneer Berina, door een dolle drift gedreven,
Zijn zoon met helsch vergif beroofde van het leven;
Doch hy gesteeven, en herroepen te gelijk,
Door d'Opperbisschop, en den Raad tot Vorst van 't rijk,
Treed zijn braveerder, als een held in ooreloogen
Van kindsbeen opgevoed, doorluchtig onder d'oogen,
Herwind het rijk, en zet hem weder op den troon,
Zo fier, als toen hy dien ontfing van zijnen zoon:
Doch, hoe rampzalig is hy eindlijk omgekoomen,
Wijl hy zijn dronkenschap noch luiheid kon betoomen!

XCVI.
Flavius Anastasius Dicorus.

ANASTASIUS, die Keizer *Zeno* in 't rijk volgde, is in 't 430 jaar na *Christus* geboorte in *Macedonien*, binnen de stad *Dyrrachium*, eertijds *Epidamnus* genoemt, naer haar stichter *Epidamnus*, Koning der Barbaren, gebooren.

Zijn *Vader* is onbekent. Zijn *Moeder* was MANICHEA; een vrouw, die de kettery der *Eutychianen* aanhing, alhoewel haar broeder *Kleachus* de doolingen der *Arianen* volgde. Zijn *Vrouw*, de meergenoemde ARIADNA, de dochter van Keizer *Leo den Grooten* en *Berina*, de weduwe van Keizer *Zeno*, en de Moeder van Keizer *Leo den Jongen*: een booze en goddelooze vrouw, die haar eersten man levendig begraven heeft, haar tweeden tot de *Eutychiaansche* kettery vervoerde, en by wien *Anastasius* geen kinderen teelde. Merk ondertusschen aan, dat hy *Dicorus* bygenaamt wierd, om dat zijn rechter oog zwart, en zijn slinker blauw was.

Als *Zeno* rampzalig aan zijn einde gekomen was, sloeg *Ariadna* het oog op dezen *Anastasius*, die toen ter tijd een der geheimschrijvers van 't Hof was. Zijn vriendelijkheid, zachtmoedigheid en goedertierenheid deed hem van ieder beminnen. By deze drie deugden voegde hy noch de vroomheid en godvruchtigheid; want hy was gewoon met het krieken van den dag zich naer de kerk te begeven, waar in hy, na dat alle d'anderen vertrokken waren, zich noch lang ophield om zijn gebeden in eenigheid naer Godt te zenden. Hier by kwam noch zijn mildadigheid tegen de armen, aan wien hy zijn goederen met een groote genegentheid uitdeelde. Zo veel deugden maakten hem in ieders oogen behaaghelijk; en dewijl *Ariadna* hem een teedere achting toedroeg, en zich geheel op hem vertrouwde, bracht zy zo veel by den Raad en 't krijgsvolk te weeg, dat hy voor Keizer van 't *Oosten* uitgeroepen en aangenoomen wierd; want ieder, zijn inborst kennende, riep onder zijn verheffing: *Regeer gelijk gy geleeft hebt.* Den Patriarch van *Konstantinopelen*, *Eufemius*, een groot yveraar voor Godts kerke, behaagde echter deze keur niet, om dat zijn Moeder met de kettery der *Eutychianen* besmet was, dewijl hy vreesde, dat hy ook dien dwaalweg in mocht slaan: ja hy zei rond uit, *dat het niet betaamde dat een*, *die een onkristelijk geloof had*, *immers den ketters toe genegen was*, *over de Kristenen zou heerschen.* Men drong echter de keur van *Ariadna* door; doch dewijl hy niet wettig geoordeelt wierd, ten zy hem *Eufemius* den Koninklijken hairband om 't hoofd bond, was *Anastasiius* gedwongen met zijn hand en zegel te bekrachtigen, dat hy zich aan de waare leer, bevestigt in de vergadering van *Kalcedon*, zou houden, 't geen hy, tot meerder verzekering, met een dieren eed bekrachtigde. Terwijl dit te *Konstantinopelen* voorviel, wierp zich *Longinus*, de broeder van Keizer *Zeno*, in *Isaurien* voor Keizer op, dewijl hy oordeelde, dat hy de naaste tot het rijk zijns broeders was, en verkoos tot zijn Medeheerscher *Athenodorus Isaurus.* Om dezen vyand van staat te dempen, zond hy zijn Veldoversten *Scyta* derwaarts, die, onder veel rampen en een wisselbaar geluk, hem na vijf jaaren overwon, gevangen kreeg, en, met zijn rijksgenoot, deed onthalzen. *Anastasius* bleef onderwijl te *Konstantinopelen*, en droeg zich in den beginne zijner regeering zeer loflijk. Hy zette een haatelijke schatting af, en schreef aan zijn Stedehouders in *Fenicien*, dat zy de twistgierige Bisschoppen, doch zonder bloedstortinge, zouden afzetten. Ook bouwde hy tegen den inval der *Persianen* by de stad *Daras* een hooge en dikke muur, die 420 stadien, of 52 en een halve mijl lang was; want 8 stadien maaken een mijl. Tot dus lang had hy de waare kerk begunstigt, en loffelijk geregeerd; maar door de vleieryen van zijn vrouw tot de *Eutychiaansche* kettery vervallen zijnde, eischte hy het handschrift van *Eufemius* te rug, die zulks weigerde, waar door hy van *Anastasius* in ballingschap gedreven, en *Macedonius de* II in zijn plaats verheven wierd, dien

hy ook kort daar na verdreef, waar op het volk een oproer tegens hem verwekte, en eenige zijner vrienden dood sloeg. Hy verdreef ook verscheide rechtzinnige Bisschoppen, die hun toevlucht tot eenen *Vitalianus* naamen. Deze, met de rampen dier mannen bewoogen, vergaderde een groote macht byeen, en maakte zich meester van *Mysien* en *Thracien.* Van daar snelde hy met zijn oorlogsvloot naer *Konstantinopelen*, en joeg *Anastasius* een doodelijke schrik aan; doch hy verdreef hem met een zonderlinge list. De Natuurkundige *Proklus*, van zommige schrijvers met den belachcheljken naam van tovenaar genoemt, had groote kopere spiegels gegooten, die hy aan den muur deed hangen. Deze, wanneer daar de zon op scheen, gaven zulke groote vuurstraalen uit, dat de Scheepen van *Vitalianus* aangestooken, en het krijgsvolk deerlijk verbrand wierden, waar door zy schandelijk de vlucht naamen. Niet lang te vooren vielen eenige onbekende volken uit noorder *Tartaryen* in *Thracien*, alles verwoestende; doch wierden door de uitgezondene *Bulgaren* van *Anastasius* te rug gedreven, maar kwamen na 't verloop van twee jaaren weder, en wierden door het schenken van veel gelds van *Anastasius* verplicht naer 't *Westen* te trekken. De Hemel, die hem tot noch toe verschoond had, eindelijk met het geschrei der waare Kerk bewoogen, trof hem op den 11 *July* in 't 518 jaar na *Christus* geboorte, onder een zwaar onweêr, met zijn donder, na dat hy 88 jaaren geleeft, en 27 jaaren, 3 maanden, en 29 dagen geregeert had. Zie *Marcellinus Nicef. Cedr. Diak* &c.

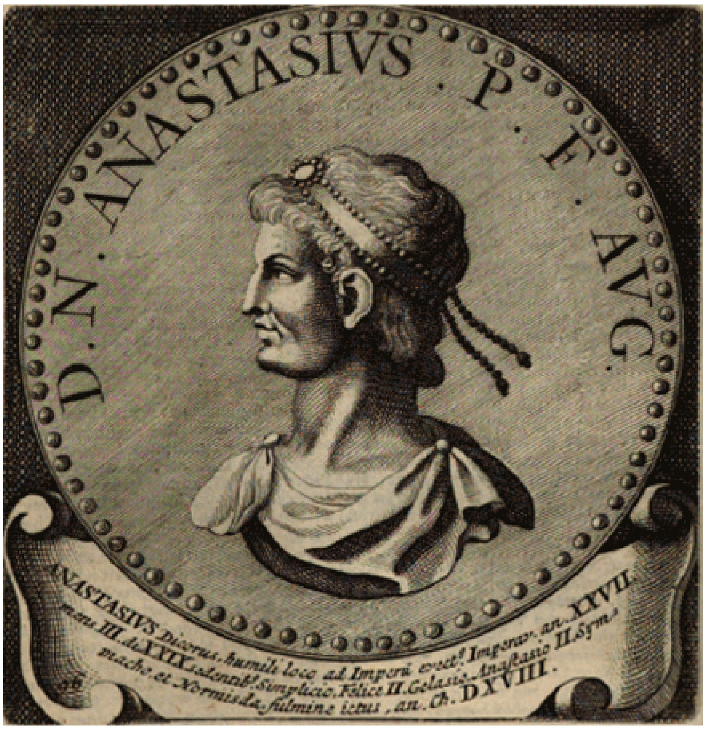

Dit 's ANASTASIUS, die door zijn bedgenoot,
Die eer haar eersten man rampzalig had gedood,
Tot Keizer op den troon van 't Oosten wierd verheven.
Hy heeft Longinus, die, door heerschzucht aangedreven,
Zich in Isaurien tot Keizer had verklaard,
Verwonnen, en berooft van 't leven door zijn zwaard;
Vitalianus, die zijn grenzen hield beneepen,
Konstantinopel met een vloot van oorlogsscheepen
Rampzalig dreigde, met een nooit gehoorden list
Verdreven; doch het rijk door onderlingen twist
Beroerd; Eufemius gebannen; aller wegen
Het heiloos ketterdom gehandhaaft met zijn degen.

XCVII. Flavius Anicius Justinus.

JUSTINUS, die na Keizer *Anastasius* het gebied in 't *Oosten* voerde, is in 't 450 jaar na *Christus* geboorte in *Thracien* gebooren.

Zijn *Ouders* zijn, om hunne geringe geboorte, by geen schrijvers bekent; doch waren slechte lieden die het vee in *Thracien* hoeden. Zijn *Zusters zoon* was JUSTINIANUS, die hy, op 't einde zijner regeering, voor zijn zoon en Medeheerscher aannam. Zijn eerste *Vrouw*, LUPICIA, die, na dat hy Keizer geworden was, den naam van *Eufemia* en *Augusta*, als *Zonaras* getuigt, kreeg. Na haar dood trouwde hy aan eene THEODORA, by wie hy, gelijk by *Lupicia*, geen kinderen won, waarom hy zijn Neef *Justianianus* voor zoon aannam.

Na dat *Anastasius* door den donder van 't leven berooft was, zocht eenen *Amantius* het rijk aan zich te brengen, en verkoor *Justinus*, toen Raadsheer, om een groote schat van zijnent wegen aan het krijgsvolk uit te deelen, om hen daar door te verplichten hem voor Keizer aan te nemen. *Justinus*, deze schat in handen hebbende, oordeelde dat het uur van zijn geluk in de geboorte stond, dewijl hy wist hoe de Raad en de burgery hem toegedaan was. Hy deelde dan het geld van *Amantius* aan den krijgsknechten uit, die, door zulk een weldaad verplicht, hem eenpaarig voor Keizer verklaarden. Dus steeg *Justinus*, in zijn jeugd een varkendrijver, daar na een ossenhoeder, vervolgens een timmerman, eindelijk een soldaat geworden, en, door zijn deugden en dapperheid, van trap tot trap opgeklommen, als Keizer op den troon van 't *Oosten.* Hy verklaarde aanstonds tot zijn dood te willen blijven by het besluit van de *Kalcidoonsche* vergadering. Alle die de ketteryen van *Eutychius* en *Arrius* aanhingen wierden door zijn order uit hun ampten gezet. Ook herriep hy alle rechtzinnige Bisschoppen, door *Anastasius* gebannen, uit hun ballingschap. *Severus*, Bisschop van *Antiochien*, die, door de *Jooden* geholpen, onder de regeering van *Anastasius*, over de driehonderd menschen, om dat zy zijn kettery tegenstonden, had laten vermoorden, en hun doode lichchamen ten prooy voor de vogelen op het veld werpen, liet hy door zijn stedehouder t' *Antiochien*, *Ireneus* genoemt, gevangen neemen, den tong uitsnijden, en in ballingschap verdrijven. *Hilderik*, Koning der *Wandaalen*, zijn iever voor de waare kerk hoorende, verliet de *Arriaansche* kettery, en liet de kerken der rechtgeloovige weder openen, die byna 70 jaaren waren geslooten geweest. Doch zijn iever wierd van *Theodorikus*, Koning der *Gotthen* in *Italien*, heel anders opgenomen; want hy zich ten beschermer der *Arriaanen* stellende, zond den Roomschen Bisschop *Johannes*, als gezant, naer *Konstantinopelen*, en liet door hem aan *Justinus* weeten, dat, zo hy niet ophield de *Arriaanen* te vervolgen, en hen niet weder in hun ontnoome ampten zette, hy hem den oorlog zou aandoen, en de rechtgelovigen uit *Italien* verdrijven, 't geen *Justinus* weigerde; doch eer *Theodorikus* zijn voornemen kon uitvoeren, wierd hy door de dood schielijk uit de wereld gerukt. Nevens den Godtsdienst beminde hy de vreede. Met *Vitalianus*, van wien ik op het voorgaande blad gesprooken heb, maakte hy een verbond, door hem te *Konstantinopelen* ontbooden zijnde, en stelde hem tot Oversten over zijn krijgsvolk, hoe zeer dit hem afgeraaden wierd van eenigen, die hem verzekerden, dat *Vitalianus* op zijn Keizerlijke staaten loerde. *Kabades*, die onder den voorgaanden Keizer het rijk veel rampen veroorzaakt had, verzocht hy tot een vriendelijke onderhandeling, en maakte met dien *Persiaan* een bestendigen vreede. In zijn ziel wierd hy met de inwoonders van *Antiochien* bewoogen, toen hun stad in 't jaar 526 door een zwaare aardbeving byna geheel vernield was. Wat zeg ik aardbeving? Een onlesbaar vuur, tusschen de puinhoopen dier stad te voorschijn komende, weide de overgeblevene huizen geheel af, en duurde zes dagen lang,

waar door duizenden van menschen van 't leven berooft wierden, onder welke men ook den Bisschop *Eufrasius* telde. De Keizer, dezen rampzaligen staat van *Antiochien* hoorende, lei zijn kroon en purper af, toonde waare blijken van droefheid, en, zich met een zak, die met assche bestrooit was, bekleed hebbende, storte eenige dagen lang veel traanen uit, waar na hy de inwoonders, om hun leet te verzoeten, en de stad te herbouwen, een grooten schat zond. Deze droefheid was hem doodelijk; want daar door in een zwaare ziekte vervallen zijnde, borst zijn geheelde wonde aan zijn been, die hy voor zijn verheffing in den oorlog door een pijl gekregen had, weder oopen. Hoe voorzichtig de Artzen waren, echter konden geen geneesmiddelen de wond genezen, die hand over hand verslimmerde, waar na zich het koud vuur vertoonde, dat al de hoop der Wondheelers om ver wierp. Van onlijdelijke pijnen wierd *Justinus* toen aangetast, die hem den draad des levens ook afsneeden. Hy, ziende dat de uur zijns doods aanstaande was, riep heel ieverig den naam zijns Godts aan, en gaf, zich verzekert hebbende dat CHRISTUS verdiensten zijn zaligheid verworven hadden, godvruchtig den geest. Dit geschiede op den 1 *Augustus* in 't 527 jaar na *Christus* geboorte; op welken dag hy 77 jaaren godtsdienstig geleeft, en 9 jaaren en 2 maanden loffelijk geregeert had. Zie *Prokopius*, *Paul. Diakonus*, *Zonaras*, *Cedrenus*, *Pomp. Letus*, *&c.*

Een zijner goude gedenkpenningen vertoont een gevleugelde Overwinning; getekent VICTORIA AVGG. CC. CONOB.

JUSTINUS, hoe volmaakt praalt noch uw beeld in 't gout!
Hoe heerlijk heeft uw ziel den schat, haar toevertrouwt,
Beschermd, hoe loffelijk uw groot getal van jaaren
Besteed in 't rijk, en in Godts Tempel te bewaaren!
Hoe hoog waardeerde gy den aangenaamen vree!
Hoe trof de slag u, die Godts bruid te vooren leê
Van snoode Ketters, en rampzalige Ariaanen!
Gy hebt Severus, nooit bewoogen met de traanen
Der Kristenen, waar door uw ziel wierd teêr gewond,
De tong doen rukken uit zijn goddeloozen mond:
D'Eutychiaanen, en hun aanhang, weggebannen,
En 't rijk gezuivert van bloeddorstige tierannen.

XCVIII.
Flavius Anicius Justinianus.

JUSTINIANUS, die zijn Oom den Keizer *Justinus* in het gebied van 't *Oosten* volgde, is in 't 483 jaar na *Christus* geboorte *in Illyrien*, binnen de stad *Taurisium*, gebooren.

Zijn *Ouders* zijn by geen schrijvers bekent; alleen zeggen ze, dat hy de zusters zoon van Keizer *Justinus* was. Zijn *Zuster* word niet genoemt, wiens zoon, *Justinus* geheeten, na hem Keizer wierd. Zijn *Vrouw*, THEODORA; een vrouw wier wrevel en hoofdigheid hy gedwongen was te verdragen, en door wie hy tot de *Eutychiaansche* kettery verviel.

Niet lang voor de dood van *Justinus*, nam hy dezen *Justinianus*, den zoon zijns zusters, tot zoon en meedeheerscher aan. *Justinianus* dan na zijn overlijden het gebied van 't *Oosten* in handen hebbende, toonde dat hy zijn Oom in alle deugden gelijk was, noch dat de burgers over de keur van *Justinus* behoefden te klagen. Hy oordeelde in den beginne van zijn regeering dat de heerschappy niet beter kon in stand gehouden worden dan door goede wetten, die by zijn tijd zo gekneust waren, dat ieder de rechtgedingen naer zijn welgevallen uitsprak. Om hier in te voorzien, en zelfs *Romulus*, den bouwheer van *Rome*, voorby te streeven, koos hy tien mannen, waar onder *Trebonianus*, *Dorotheus* en *Theofilus* de voornaamste waren; hen beveelende alle onnodige wetten af te schaffen, en de noodige by een te brengen, naer welke wetten hy wilde dat alle voorvallende strijdigheden en burgerlijke verschillen zouden gevonnist en afgedaan worden. Met een ongemeene naerstigheid wierd dit bevel des Keizers van hen uitgevoerd; Waar door 't *Oosten* van heerlijke wetten voorzien wierd, die na zijn tijd stand hielden, en waar van eenige noch heden in 't gebruik zijn. Ook maakte hy op den 8 *February* van 't 552 jaar na *Christus* geboorte een wet, by welke den *Joden* belast wierd den Bijbel niet in 't Hebreeusch, maar in elk land daar ze woonden in de gebruikelijke landtaal te lezen. Het rijk dan door hem met wetten voorzien zijnde, besloot hy de zelve ongekreukt uit te voeren; derhalven liet hy de hoereerders en overspeelders streng straffen, als zijnde een gruwel waar door Godts toorne over een geheel Koninkrijk gehaald wierd. Hy zag zelfs geen Bisschoppen aan, van wien de vervloekte zonden gepleegt wierden, dewijl die laster hen het minste, om hun ampt, paste; derhalven liet hy van hun lichhaam het mannelijk lid wegneemen, waar meede zy die haatelijke zonden bedreven hadden, 't geen in hem een loffelijke deugd geweest is. En schoon hy naer 't zeggen van *Suidas* noch geleerd, noch in wetenschappen ervaaren was, ja dat hy niet lezen noch schrijven kon, nochtans heeft het hem nooit aan verstand noch voorzichtigheid ontbrooken, 't geen in zijn uitgevoerde oorloogen gebleeken heeft. Want dewijl hy zelve nooit te veld trok, verkoos hy Oversten van welkers getrouwigheid en dapperheid hy verzekert was; geen achtslaande op beroemde geslachten, maar op zulken, die, door veel oorloogen by te woonen, vermaard waren, en in krijgskunde uitblonken. Door zijn Veldheer *Amantius* overwon hy de *Joden* en *Samaritanen*, die eenen *Julianus* ten Koning opgeworpen hadden, *Palestina* ontroerden, en aldaar de Kristenen zeer hevig vervolgden. Uit een rechtvaardige oorzaak vatte hy de wapenen tegen *Theodatus*, Koning der *Gotthen* in *Italien*, op. Om dezen vermoorder van zijn weldoenster, de Koninginne *Amalesuntha*, te straffen, zond hy zijn Veldheer *Bellisarius* met een groote macht derwaarts, hem bevelende *Theodatus* met geweld uit *Italien* te verdrijven. Deze vermaarde Held, van wien de *Wenden*, door hem uit *Afrika* verdreven, zo veel wisten te zeggen, liet zich haast met zijn oorlogsmacht in 't hart der *Italiaansche* landen zien. Echter bereide zich *Theodatus* niet ten tegenweer, waar door hy by de zijne in argwaan geraakte, die hem verlieten, en in zijn plaats *Vitiges* voor Koning aannaamen, die, om zijn gebied

te verzekeren, aanstonds *Theodatus* deed van 't leven berooven. Deze *Vitiges* was een machtiger vyand om aan te tasten dan *Theodatus*, om dat hy in krijgskunde zeer ervaren was, en een leger van byna twemaal honderd duizend welgeoeffende soldaten gebood. Hy besloot met deze macht *Bellisarius* in *Rome*, die alzo vinnig tegen den honger dan de *Gotthen* te strijden had; maar *Vitiges*, door gelijken hongersnood afgemat, was gedwongen het beleg op breken. Hier door kreeg *Bellisarius* lucht, die de *Gotthen* in hun aftocht aanvatte, sloeg, en *Vitiges*, nevens veel duizenden, gevangen kreeg; ja hy zou hen heel gedempt, en uit *Italien*, na die overwinning, geroeid hebben, indien *Justinianus* hem niet te rug ontboden had, die zich met *Rome*, *Sicilien* en *Napels*, door *Bellisarius* ingenoomen, vernoegde, en met de *Gotthen* vreede maakte. Zijn regeering was dan loffelijk, en hy van ieder bemind. Hy beoogde ook om door het stichten van veel deftige gebouwen zijn naam onsterffelijk te maken, waar onder de Tempel van *Sofia* niet een van de minste was, dien hy met zijn vrouw aan *Jesus Christus* de *eeuwige Wijsheid*, volgens het Grieksche woord *Sophia,* wijde; doch deze Keizer wierd op 't laast door zijn vrouw van den waaren Godtsdienst verbastert, en tot de kettery der *Eutychianen* vervoerd, in welk gevoelen hy op den 13 *November* van 't 565 jaar na *Christus* geboorte den geest gaf, na dat hy 83 jaaren geleeft, en 38 jaaren, 7 maanden, en 14 dagen geregeert had. Zie *Prokop. Diak. Zonar. Letus, &c.*

Hy, dien gy cierelijk ziet voor uw oogen staan,
Is niet Quirinus, neen, het is JUSTINIAAN,
Die zo veel regelen en wetten heeft gegeven,
Waar door men veilig kon in vreede en oorlog leven.
Wat heeft hy niet, terwijl hy Keizer was, verricht?
Hy heeft den Tempel van Sofia zelfs gesticht,
De Gotthen, die geheel Italien beroerden,
En tot in Rome hun gevreesden standard voerden,
Verdreeven door den moed en nooit verwonne hand
Van Bellizarius, het Joodsche volk vermand,
Hun Vorst verwonnen, en gelukkig allerwegen
Een grooten naam, door zijn gerechtigheid, verkregen.

XCIX.
Flavius Justinus de II.

JUSTINUS, van Keizer *Justinianus*, dewijl hy kinderloos was, tot zoon en medeheerscher aangenomen, is te *Konstantinopelen* gebooren; doch in wat jaar melden geen schrijvers.

Zijn *Vader* word niet genoemt; doch de schrijvers zeggen dat hy een *Thracier* was, die zijn kost met het vee te hoeden won. Zijn *Moeder*, die ook niet genoemt word, was de zuster van Keizer *Justinianus.* Zijn *Neef* was JUSTINUS, een vermaard Overste, die door de lagen van zijn vrouw vermoord wierd. Zijn *Vrouw*, SOFIA, een hoogmoedige doch verstandige vrouw, die *Kosdroës*, Koning van *Persien*, toen hy met een groote macht in *Syrien* gevallen was, door een brief van zijn voornemen aftrok, en het verwoesten van 't rijk te voren kwam.

Na *Justinianus* volgde *Justinus de II*; een man, die door zijn weldadigheid en minzaame gebaarden ieders gunst wist te winnen; derhalven wierd de keur van *Justinianus* gepreezen, en *Justinus*, met zijn vrouw *Sofia*, van den Patriarch van *Konstantinopelen* tot Keizer gekroont. Hy liet aanstonds een bevel uitgaan, waar in hy de Bisschoppen herriep, die om het geloof van *Justinianus* verbannen waren; met eene willende, dat ieder zich by den waaren Godtsdienst zou houden. Naer *Armenien* en *Egipten* zond hy beproefde Leeraars, en bracht door dat middel de tot kettery vervallene gemeente wederom op den rechten weg. Verscheide zwaare lasten, door zijn voorzaaten op het volk geleid, wierden door hem afgeschaft. Ook wierd de rechtvaardigheid van hem zeer ter harte genoomen. Om geen misdaden ongestraft door de vingeren te zien, had hy een zeker aanzienelijk man tot Richter gestelt, die ook zijn plicht wel waarnam; want zekere arme vrou by hem klagende, dat alle haare goederen door een voornaam Heer haar afgenoomen waren, wierd van hem niet onverhoord gelaten. Aanstonds deed hy hem ontbieden; doch hy ging in plaats van hem te gehoorzaamen, naer het Keizerlijk gastmaal, waar toe hy verzocht was. De Rechter zulks hoorende, begaf zich ook derwaarts, en verzocht van den Keizer, of ontslaging van zijn ampt, of dat hem toegelaten wierd zijn recht te mogen oeffenen; waar op *Justinus* zich dus liet hooren: *Wat hoor ik! ruk my aanstonds, indien ik zelve iets onbehoorlijks gedaan heb, uit den Keizerlijken zetel; maar is 'er iemand van de genooden, die hier met my aan tafel zitten, van misdaden overtuigt, zo doe dadelijk wat recht is, en gy tegens hem hebt voorgenoomen.* Nauwelijk was het laatste woord uit den mond des Keizers, of de Rechter greep den belediger uit het midden der genoodigden, liet hem naer de rechtbank voeren, en naer behooren straffen. Zes jaaren lang heeft *Justinus* dus loflijk geregeert, na welken tijd hy van een mildadig Vorst een snoode gierigaart wierd. Om een grooten schat by een te schraapen, lei hy den volke zwaare schattingen op. Hy verschoonde de Raadsheeren niet, die hy onder eenige voorwendingen van hun goederen beroofde; waar na hy zijn klauwen in de inkomsten der kerken sloeg. Van *Anastasius*, Bisschop van *Antiochien*, eischte hy het oververgaarde geld, maar hy, des Keizers vrekheid kennende, deelde alles den armen uit, waar over *Justinus* zich zo vertoornde dat hy *Anastasius* in ballingschap verdreef. Daar na verkoft hy de Bisdommen, en verviel tot de *Pelagiaansche* kettery. Terwijl hy dus van zijn eerste deugden verbasterde, wierd hy van een zwijmelziekte aangetast, die hem tot de regeering onbekwaam maakte. Deze kwaal groeide noch veel sterker aan toen hy hoorde dat *Kosdroës* met zijne *Persiaanen* in *Syrien* viel, en met zijn macht veel steeden innam. In deze ongelegentheid begon hem zijn gemoed te knagen, des nam hy, op 't verzoek van zijn vrouw, *Tiberius Konstantinus* voor zoon en navolger aan. Terwijl hy hem in 't byzijn van den Raad en Patriarch de kroon op 't hooft zette, deed zijn knagend

gewisse hem dus tot *Tiberius* spreeken: *Zie toe* Tiberius, *dat de schaduw van deze valsche inbeelding en toerusting*, *de glans van 't purper u niet verleide*, *waar door ik*, *ellendige*, *bedrogen zijnde*, *en vergeeten hebbende mijn eersten staat*, *my zelven aan de uiterste pijnen onderworpen heb. Ik bid u mijn feilen te verbeteren*, *'t geen gy doen zult*, *indien gy uw onderdaanen vriendlijk en getrouw regeert. Volg in alles den raad der Grooten niet*; *want zy alleen hebben my in dezen rampzaligen staat gebracht.* O Tiberius, *eer God*, *bemin zijn kerk*, *op dat gy weder geëert en bemind moogt worden. draag* Sofia, *wel eer uw Keizerinne*, *nu uw Moeder*, *een tedere achting toe. Laat hen*, *die met goederen zijn gezegend*, *de zelve behouden. Neem op uw zelven zo wel als op uw onderdaanen acht. Gedenk wie gy geweest zijt*, *en wie gy heden zijt geworden*; *indien gy dat doet*, *zult gy u noch verhovaardigen noch bezondigen. Sla uw oogen op my, en stel my u ten voorbeeld*; *aanmerkende wie ik geweest ben*, *en wat ik nu zy. Bemin voor al de armen*; *laat hen nooit ongetroost van u gaan*, *en koom hun droefheid met uw goederen te gemoed.* Deze reden wierd van *Justinus* zo bewegelijk uitgeboezemd, dat d'omstanders, noch *Tiberius*, zich van traanen storten niet konden onthouden; waar na hy op den 2 *October* in 't 578 jaar na *Christus* geboorte, met groot berouw van zijn zonden, den geest gaf; op welken dag hy 12 jaaren, 10 maanden, en 19 dagen geregeert had. Zie *Paulus Diakonus* 17 *B. Niceforus* 17 *B. Zonaras*, *Evagrius*, *&c.*

Dit 's Vorst JUSTINUS, die, wanneer Justiniaan
Hem 't vorstlijk purper om zijn lenden had gedaan,
Zijn grootste wellust stelde in 't heil der onderdanen.
Ja, heel Armenien, door 't woên der Persiaanen
Beneepen, en gedreigt van een verwoeden brand,
Heeft hy gered, en daar Godts woord en kerk geplant;
Maar toen hy zes jaar had den troon van 't rijk betreden,
Heeft hy de gierigheid, dat schrikdier, aangebeden;
Zijn lof, die nimmer om zijn deugden zou vergaan,
Besmet met ketterye en gruwlijke euveldaân:
Ja Anastasius heeft hy alleen verdreven,
Om dat hy 't geld der kerke aan d'armen had gegeven.

C.
Tiberius Konstantinus.

TIBERIUS KONSTANTINUS, die door toedoen van *Sofia* van Keizer *Justinus den* II voor zoon en navolger, dewijl hy kinderloos was, aangenoomen wierd, is in *Thracien* gebooren; doch in wat jaar melden geen schrijvers.

Zijn *Ouders* zijn niet bekent. Zijn *Vrouw* was ANASTASIA, die hy, eer hy Keizer was, buyten *Konstantinopelen* deed woonen, doch, op den troon geklommen zijnde, in 't Hof ontbood, alwaar zy een Kristelijk leven heeft geleid, en van elk bemind wierd: by haar won hy twee *Dochters*, als KONSTANTIA getrouwt aan *Mauritius*, van zijn schoonvader voor rijkserfgenaam verklaart en na hem Keizer; en CHARITO, door den echt aan *Germanus* verknocht, die ook van *Tiberius* voor rijkserfgenaam aangenoomen wierd, doch voor hem gesturven is; nalatende een zoon, die zeer jong overleed.

Op het voorgaande blad heb ik vertoont, door wiens toedoen deze *Tiberius* op den troon van 't *Oosten* was geklommen. De iever, die *Sofia* getoont had om hem tot die waardigheid te verheffen, sproot uit een tedere genegentheid, dewijl zy, na de dood van haar man *Justinus*, op zijn huwelijk doelde; doch nauwelijks was hy met een gemeene stem voor Keizer verklaart en aangenoomen, of zy vond haar niet weinig in haar meening bedroogen, dewijl *Tiberius* alree getrouwt was, waar door haar genegentheid tot hem in een doodelijken haat veranderde. Hy dan, het gebied in handen hebbende, toonde door alle vorstelijke deugden dat hy dat heerlijk, en lastig ampt waardig was. Onbeschrijflijk was zijn iever tot den waaren Godtsdienst, waar van hy de grondregelen gelukkig in zijn jongheid ingezoogen had, die hy tot zijn dood toe behield. Zijn voorzaat *Justinus* had door zijn gierigheid den volke zwaare schattingen opgeleid, onder welken last ieder zuchte, die van hem verlicht, ja den volke geheel afgenoomen wierden. In mildadigheid had hy geen weêrga. Veel geslachten wierden door hem, tot de uitterste armoed vervallen zijnde, weder opgerecht. Aan noodlijdende weduwen en weezen toonde hy zijn mildadigheid. De vervalle kerken deed hy weder opbouwen, en verrijkte haar met groote inkomsten. Zo zeer trof hem de hongersnood van *Italien*, door den inval der *Langebaarden* veroorzaakt, dat hy veel koren in *Egypten* deed opkoopen, en het naer het uitgehongerde *Rome* zond. By de mildadigheid voegde hy het edelmoedig vergeven der misdaden tegen zijn eige persoon begaan. *Sofia*, door wie hy op den troon geklommen was, in haare gedachten bedrogen zijnde, hitste eenen *Justinianus*, van zommige voor het kindskind van *Justinus den* II, doch zonder eenigen schijn van waarheid, genoomen, op, om zich zelven den Keizerlijken naam aan te maatigen, die zulks besloot; doch eer de zaak kon werkstellig gemaakt worden, wierd hun aanslag ontdekt. *Justinianus*, hier door in de uitterste verlegentheid zijnde, bekende zijn misdaad, en bad om genade. Met de grootste genegentheid wierd hy van *Tiberius* verhoord, die hem niet alleen in genaade aannam, zijn hof vergunde, maar hem Overste van zijn oorlogsmachten maakte. De straf, die *Sofia* voor haar misdaad bekwam, bestond in haar alleen te bewaaren, en haar heerlijk te verzorgen. Onder deze deugden blonk de dapperheid ook helder uit, die van de voorzichtigheid verzeld was. *Kosdroës*, Koning van *Persien*, die by Keizer *Justinus den* II verscheide *Oostersche* landen ingenoomen had, rukte, toen *Tiberius* Keizer geworden was, noch dieper 't rijk in. *Tiberius* zulks hoorende, liet zijn oorlogsmachten by een vergaderen, en trok den vyand onder d'oogen. Na een bloedig gevecht was *Kosdroës* genoodzaakt te vluchten, dewijl zijn volk byna gesneuvelt was. Niet zonder merkelijk gevaar ontkwam hy de handen des overwinnaars, die hem tot diep in 't *Oosten* naerrukte. Andermaal den strijd hervat hebbende, wierd hy wederom van *Tiberius*

geslagen, en zijn gantsche macht verstrooit, 't geen *Kosdroës* zo zeer ter harte nam, dat hy kort daarna van droefheid stierf. Na dezen *Persiaanschen* oorlog nam hy voor de *Langebaarden*, in *Italien*, 't hooft te bieden; doch het geluk, dat tegen *Kosdroës* als aan zijn zy getrokken had, was hem tegen die volkeren zo gunstig niet, waar door hy gedwongen was met hen een vreeverbond op te rechten. In kuisheid vloog hy al de voorgaande Keizers voorby, waar van *Diakonus* verscheide treffelijke voorbeelden vertoont. Als hy bestraft wierd over het te veel wegschenken zijner goederen aan behoeftige menschen, liet hy hem dus hooren: *Hoe ik meer geef*, *hoe ik meer krijg*; 't geen ook by zijn regeering gebleken heeft. Eindelijk wierd hy van een zwaare ziekte aangetast, die door het eeten van veel Meloenen veroorzaakt was, waar op hy *Mauritius*, den man van zijn dochter *Konstantia*, voor zijn navolger in 't rijk aannam, hem beveelende door vorstelijke deugden zijn graf te vercieren. Onderwijl nam zijn kwaal of buikloop hand over hand toe, waar door hy op den 10 *Augustus* in 't 582 jaar na *Christus* geboorte weggerukt wierd, en met deze woorden den geest gaf: *Nu verlaat my alles*, *en ik verlaat alles*, *behalven Jesus*, *die my meer als alles is*, *en in wien ik alles heb.* Hebbende in 't geheel 3 jaaren, 10 maanden, en 10 dagen geregeert. Zie *Paulus Diakonus*, *Pompejus Letus*, *Cedrenus*, *Zonaras*, *Suidas.*

Konstantinopelen, noch Rome zag voorheên
Een Vorst zo loffelijk haar trotzen troon betreên,
Als toen TIBERIUS tot Keizer was verheven.
Hy, in wiens teêr gemoed zijn Heiland stond geschreven,
Vloog Konstantinus ver in moed en deugd voorby.
Zijn ziel, van gruwelen en Ketteryen vry,
Bespiegelde zijn Godt met nimmer sluimrige oogen,
Als hy, door 't leezen van zijn woord, was opgetoogen.
Hy won een schat als hy het zijne aan d'armen gaf.
De schoone kuisheid, die hy van zijn kindtsheid af
Gelijk een schat waardeerde en eerde, heeft haar straalen
Met hem voor eeuwig zien ten duistren grave daalen.

CI.
Flavius Tiberius Mauritius.

MAURITIUS, door Keizer *Tiberius Konstantinus* tot navolger op den troon van 't *Oosten* verkooren, is in 't 539 jaar na *Christus* geboorte in *Rome* gebooren.

Zijn *Ouders* zijn by geen schrijvers bekent, die zommige stellen uit oude *Romeinen*, zommige uit *Grieken* gesprooten te zijn. Zijn *Vrouw* was KONSTANTIA, de dochter van Keizer *Tiberius Konstantinus* en *Anastasia*; een vroome en godvruchtige vrouw, die door haar vader aan hem belooft wierd. By haar won *Mauritius* vier *Zoonen*; als THEODOSIUS, KONSTANTINUS, TIBERIUS, en ADVOKATUS, die alle op eenen dag in 't gezicht van hun vader, door orde van *Fokas*, onthooft zijn; en drie *Dochters*, waar van eene, GORDIA genoemt, aan *Filippikus*, Landvoogd in 't *Oosten*, getrouwt was, die alle nevens haar mannen, uit last van *Fokas*, ook zijn omgekomen; doch zommige drijven, dat deze *Gordia*, de vrouw van *Filippikus*, niet de dochter, maar de zuster van *Mauritius* geweest is.

Nauwelijks was de keur van *Tiberius* na zijn dood door 't krijgsvolk bevestigt, of *Mauritius* klom als Keizer op den troon van 't *Oosten.* Voor deze verheffing had hy onder Keizer *Justinus den II* het ampt van Geheimschrijver met grooten lof bekleed, die hem daar na ten Overste over de lijfwacht stelde. Zo heerlijk kweet hy zich in die bediening, dat *Tiberius*, Keizer geworden zijnde, hem zijn gansche heirmacht vertroude, en met de zelve naer den *Persiaan* zond, die door zijn krijgskunde en dapperheid overwonnen wierd. Hy, zegepraalde en met een ongelooflijken buit te *Konstantinopelen* te rug komende, wierd van *Tiberius* niet alleen minnelijk verwelkomt, maar, door den roem zijner daaden opgetoogen zijnde, met zijn dochter beschonken, en eindelijk tot zijn navolger in 't rijk aangenoomen. Niet lang had hy als Keizer geregeert, of ieder was over zijn Vorstelijke deugden verwonderd. Met een ongemeenen iever bezocht hy de waare Kerk, die hy, benevens de leeraars, voor alle ongevallen beschermde. Door zijn weldadigheid verkreeg hy van zijn onderdaanen met een algemeene toejuichinge den naam van *Vader des Vaderlands*, en van den *alderbesten Prins.* In eeten en drinken toonde hy zich maatig, en was een vyand van d'overdaad. Een doodelijken haat droeg hy de vleiers en aanbrengers toe. Grootmoedig en voorzichtig toonde hy zich in alle onderneemingen, dewijl de wijsheid de grootmoedigheid verzelde. Niets waardeerde hy hoger dan den aangenaamen vreede; derhalve wierd de jaarelijkse schatting van zijn voorzaaten niet alleen gewillig door hem aan de *Hunnen* en *Alvaren* voldaan, maar hy gaf'er noch twintig duizend kroonen by, om hen des te meer aan hem te verplichten. Wat zeg ik van zijn goeddadigheid tegen zijn vyanden? *Kosdroës de* II, na de moord van zijn vader tot hem gevlooden zijnde, wierd niet alleen door hem wel ontfangen, maar in zijn rijk hersteld: ja hy liet zijn vyanden leven, schoon zy een schandelijke dood verdiend hadden. Hoe zeer hy de vreede met den *Persiaan* zocht te onderhouden, echter ontzagen die volkeren zich niet zijn landen te ontroeren. Om den moedwil dier landaard te beteugelen, zond hy *Filippikus* met een machtig leger derwaarts, die hy na verscheide strijden overwon, tot het maaken van een vreede dwong, en met een grooten roof en veel gevangenen te rug keerde. Niet ongelukkiger was hy in den oorlog der *Scyten*, die door hem uit *Mesien* verdreven wierden. Zijn Keizerlijke Stedehouder in *Italien*, *Smaragdus* liet ook edele blijken van zijn dapperheid zien, en rukte uit de handen der *Langebaarden* veel steeden. Dus gelukkig en loffelijk regeerde hy eenige jaaren; doch op de zege over de *Persianen* hoogmoedig, en daar by gierig, geworden zijnde, wikkelde hy zich zelven in een doodelijken oorlog. Niet alleen weigerde hy aan *Kaganus*, Koning der *Hunnen* en *Avaren*, de gewoonelijke schatting te geven, maar viel met een machtig leger in zijn landen. Na

het hernemen van *Antiochien*, beval hy de zorg van dezen oorlog aan zijn Veldheer *Priskus*, die met *Kaganus*, na dat hy de *Salvinen* geslagen, hun Koning *Musacius* gevangen genomen, en *Ardagastus* geslagen had, een vreeverbond oprechte. Niet lang hield *Kaganus* zijn woord, maar bereide zich weder ten oorlog, die echter door de welsprekentheid van een Gezant gedempt wierd. 't Was evenwel die barbaar niet mogelijk zijn gegeven woord te houden, des viel hy met een groote macht in 't *Oosten.* Echter was hy niet voorspoedig; want terwijl hy alom de landen verwoeste, wierd zijn rijk door de pest ellendig aangetast, die hem ook op eenen dag van zijn zeven zoonen beroofde. Niet gelukkiger was zijn leger, dat, door de macht van *Mauritius* geslagen, een nederlaag bekwam, die hem op ruim veertig duizend menschen stond; doch door de verradery van een der Keizerlijke Hooftmannen 12000 *Romeinen* gevangen gekregen hebbende, joeg hy het Keizerlijk leger een schrik aan, dewijl hy hen alle, om dat hen *Mauritius* voor geen gering geld wilde lossen, liet dooden. Dit verwekte zulk een haat tegen *Mauritius*, dat zy eenen *Fokas* voor Keizer opwierpen, door wiens last *Mauritius* met zijn vrouw en kinderen op den 24 November in 't 602 jaar na *Christus* geboorte onthooft wierd, na dat hy 63 jaaren geleeft, en 20 jaaren, 3 maanden, 5 dagen geregeert had. *Diakonus*, *Suidas*, *P. Letus*, *Cedrenus*, *Zonaras*, *Evagrius.*

Dus praalt MAURITIUS, die in het rijksbewind
Geen zaak zo teder als den vreede heeft bemind.
Zijn weldoen, matigheid, en zijn grootmoedigheden
Bereidden hem het spoor om op den troon te treden.
Hy dwong den Persiaan, die zich meineedig droeg,
Naer huis te keeren als Filippikus hem sloeg.
Hy dreef uit Mesien de Scyten met zijn benden,
En trad Kaganus, als verwinner, op de lenden;
Maar toen de gierigheid van hem wierd aangebeên,
Is zijne levensdraad van Fokas afgesneên,
Die zijn vier zoonen, zelfs in zijn gezicht, onthoofde,
En ook zijn gemalin van 't hemellicht beroofde.

CII.
Flavius Fokas.

FOKAS, van het aan den *Donauw* leggende krijgsvolk tegen *Mauritius* ten Keizer van 't *Oosten* opgeworpen, is in *Thracien* gebooren, doch in wat jaar melden geen schrijvers.

Zijn *Ouders* zijn om zijn geringe geboorte niet bekent. Zijn *Vrouw* was LEONTIA, by wie hy een *Dochter* won, DOMNENTIA genoemt, die hy aan eenen *Priskus*, een Edelman van een aloud geslacht, en wiens stalknecht hy geweest was, ten huwelijk gaf, door wiens toedoen hy van 't rijk en 't leven berooft wierd.

Dat naam en daaden dikwils overeen komen, zal in dezen Keizer blijken; doch dewijl de betekenis van het woord Φώχη of *Phoca* aan ieder bekent is, zal ik alleen van zijn daaden spreeken. Eer hy tot de Keizerlijke waardigheid kwam, was hy de staljongen geweest van *Priskus*, die, toen hy Keizer geworden was, zijn schoonzoon wierd. Na dat hy ettelijke jaaren dat ampt bekleed had, wierd hy door voorspraak van *Priskus* een ruiter, waar na hy door loosheid en kuiperye Hooftman over een rot soldaten wierd. Het aan den *Donauw* leggende leger, de vrekheid van *Mauritius* hoorende, en dat hy oorzaak was dat twaalf duizend van hun strijdgenooten door *Kaganus*, Koning der *Alvaren* en *Hunnen*, gedood waren, wierd oproerig, en wierp deze *Fokas* tegen *Mauritius* ten Keizer op. Nauwelijks had hy den Keizerlijken naam gekregen, of hy snelde aanstonds met de daar leggende macht naer *Konstantinopelen*, daar hy van den Raad en burgerye ingenoomen, en voor Keizer uitgeroepen wierd. Nu zat een Keizer op den troon van 't *Oosten*, die wrevelig, onkuisch, wreed, grootspreekend, moordadig, roekeloos, vreesachtig en altijd vol argwaan was; ondeugden, die waarlijk aan monsters en tierannen eigen zijn. Zo haatelijk zijn gemoeds aard was, zo afschuwelijk was ook zijn wezen; want op zijn mismaakt lichchaam stond een hooft, dat men niet zonder ontroering beschouwen kon; daar by was hy ros van hair, en op zijn rechterwang stond een litteken, dat, wanneer hy toornig was, zwart wierd. Toen hy van den Patriarch *Cyriakus* gekroont wierd, zwoer hy met een hoogen eed de waare godtsdienst te beschermen, en *Konstantia*, de gemalinne van Keizer *Mauritius*, die met haar drie dochters in de kerk gevlucht was, geen leet te doen; doch nauwelijks wierden zy aan hem overgelevert, of hy liet haar ellendig van 't leven berooven. Eenige schepten in den beginne zijner regeering een groote hoop, dewijl hy van zijn vyanden zegepraalde; doch nauwelijks had hy eenige maanden geregeert, of ieder zag dat niet een mensch, maar een monster den troon betrad. Niet alleen wierd hy gieriger als zijn voorzaat *Mauritius*; maar hy gaf de zorg van 't rijk aan andere over, en wentelde zich in luiheid, dartelheid, dronkenschap, en alle ontucht. Onopbrengelijke schattingen wierden den volke opgeleid. Hy schond veel voorname vrouwen, waar onder ook de kuische en schoone vrouw van *Photius* was. Zijn zorgeloosheid was oorzaak, dat het Roomsche rijk door het woeden der barbaren van al haar voorgaande luister niets dan zijn naam behield. *Cyriakus*, die door *Mauritius* den naam van *Algemeenen Bisschop* gekregen had, viel in zijn ongenade, om dat hy zijn gruwelen, noch 't vermoorden van *Mauritius* niet voor goed wou keuren. *Bonifacius*, of, zo zommige zeggen, *Gregorius*, Patriarch van *Rome* dit hoorende, vleide den tieran, en bracht zo veel te weeg, dat *Fokas* verklaarde; *dat voortaan den Roomschen Stoel zou gehouden worden voor 't Hooft der Kerken*, *en den Roomschen Bisschop voor den Oppersten van de geheele weereld*; aldus was niet *Petrus* maar een monster en een Keizermoordenaar de grondlegger der Roomsche Pauzen: voor welke weldaad die godvergeete mensch, ik meen *Bonifacius*, dorst zeggen: *dat de komst van Fokas tot het rijk een weldaad Godts was*, *die met geen tong kon uitgesproken worden.* O

gruwel! doch laat ons zijn einde hooren. Toen hy vier jaaren geregeerd had, huwde hy zijn eenige dochter aan den meergenoemden *Priskus.* Onder de gelukwenschingen wierd deze bruidigom ook Keizer genoemt, waar over *Fokas* zich zo zeer vertoornde, dat hy alle die gelukwenschers, waar onder ook voorname mannen waren, deed onthoofden. *Priskus* hier over ontroerd, en vrezende dat hy ook eens de handen aan hem zou slaan, nam een besluit om het rijk van zulk een haatlijk monster te verlossen. Hy verbond zich dan met *Gregoras* en *Heraklianus*, de vader van *Heraklius*, Landvoogd in *Afrika*, en beslooten t'zamen, dat hy, die eerst de stad zou ingenoomen, en *Fokas* vermoord hebben, zou Keizer zijn. 't Fortuin diende *Heraklius*, van zijn Vader met een groote scheepsmacht naer *Konstantinopelen* gezonden, die zo gelukkig was, dat hy eerst in de haven van *Konstantinopelen* kwam, en de scheepsvloot van *Fokas* sloeg. De zelve *Photius*, wiens vrouw door de tieran was geschonden, was op dien tijd Overste van de bezetting. Hy, deze gelegentheid om zich te wreeken ziende, sneld met een hoop soldaten naer het paleis, grijpt *Fokas*, sleept hem naer buiten, en brengt hem, deerelijk geknevelt voor *Heraklius*, die hem met de voet van zich stiet, en op den 27 *Maart* van 't 610 jaar na *Christus* geboorte eerst zijn handen deed afhouwen, het mannelijke lit afsnijden, daar na het hooft afslaan, zijn lichcham in een oven deed verbranden, en de asch in zee werpen, hebbende 7 jaaren, 10 maanden, en 10 dagen geregeert. Zie *Diakonus*, *Letus*, *Cedren. Zonar. Platina.*

Dit's FOKAS. ja, 't is die verrader, die verwoed
Zijn handen verfde met zijn Keizers dierbaar bloed;
Een monster, steeds gewoon in gruwelen te baden,
En zich te smetten met verdoemlijke euveldaden:
Ja Bonifacius heeft hy, van deugd ontaard,
Tot Opperbisschop van heel Kristenrijk verklaart,
Wijl hy hem wettig kende, en op zijn voorzaats treeken
Net afgericht, gewoon was tot zijn lof te spreeken:
Doch Priskus, die hy zijn Domnentia eer gaf,
In 't hart bewogen met d'onmenschelijke straf
Bereid zijn vrienden, heeft, van edel vuur gedreven,
Het rijk verlost van een barbaar, niet waard te leven.

CIII.
Flavius Heraklius.

HERAKLIUS, die na de dood van *Fokas* door den Raad en 't volk voor Keizer van 't *Oosten* aangenomen wierd, zijn geboorte is zo duister, dat men niet weet in wat plaats, of in wat jaar hy gebooren is.

Zijn *Vader* was HERAKLIANUS, Landvoogd van *Afrika* en *Lybien.* Zijn *Moeder* is niet bekent. Zijn *Vrouw*, FABIA, de dochter van *Rogerius*, een voornaam man in *Afrika*, die met *Heraklius* op een dag door den Patriarch *Sergius* gekroont en getrouwt wierd; onder welke plechtigheid haar naam *Fabia* in EUDOCIA veranderd wierd. By haar won hy een *Zoon* en een *Dochter*, als HERAKLIUS, die in den beginne van 't jaar 613 voor *Augustus* verklaart wierd, waar op hy naam zijn van *Heraklius* in KONSTANTINUS veranderde, hier van breeder op het volgende blad; en EPIPHAMIA, die ook door haar vader *Augusta* genoemt wierd. Zijn II *Vrouw*, MARTIANA, de dochter van zijn ongenoemden *Broeder*, van wie ik op de volgende bladen breeder spreeken zal; by haar teelde hy ook twee *Zoonen*, als FABIUS, die daar na HERAILEONAS genoemt, en, door toedoen van zijn moeder, Keizer wierd; en DAVID.

Nauwelijks was *Fokas* uit last van *Heraklius* van 't leven berooft, of de Raad, beducht voor de macht en aanhang des overwinnaars, nam *Heraklius* voor Keizer aan, waar op hy van *Sergius* gekroont wierd. De zorgelooze regeering van *Fokas* had het rijk in een rampzaligen staat gebracht; want *Europe* wierd door de *Avaren* en *Scyten*, en *Asie* door de *Persianen* verwoest, zo dat *Heraklius* nauwelijks wist op wat wijze hy het schokkend rijk weder in rust zou brengen, dewijl hy zich te zwak bevond om deze machtige vyanden 't hooft te bieden. Hy verzocht aan *Kaganus*, Koning der *Avaren*, en aan *Kosdroës*, Koning der *Persiaanen*, om met hen een verbond op te rechten, 't welk de eerste toestond, maar de laatste weigerde. Ondertusschen wierd *Syrien* deerlijk van de *Saraceenen* verwoest, die daar uit een groote roof met zich sleepten. *Kosdroës*, wetende dat *Heraklius* in geen staat was van zich te kunnen redden, veroverde *Judea* en *Jerusalem*, waar in hy by de tnegentigd duizend Kristenen van 't leven beroofde. Van daar rukte hy naer *Egypten*, 't welk hy, na *Alexandrien* ingenoomen te hebben, met *Lybien* onder zijn gehoorzaamheid bracht. Hy, met zo veel landen noch niet vernoegt zijnde, viel in 't volgende jaar met zijn macht in *Afrika*, en kreeg *Karthago* in zijn geweld. Deze verwoesting moest *Heraklius* lijden en aanzien, dewijl hy te onmachtig was; echter verzocht hy hem voor de tweedemaal om de vreede: doch zijn gezant wierd met veel smaat te rug gezonden. Ook toonde *Kaganus* zich meineedig; want hy brak het verbond, en viel met een groote macht in *Thracien:* derhalve zond *Heraklius* hem geschenken toe, en trad met hem, na veel smaats van deze *Avaar* geleden hebbende, in een nieuw verbond. Terwijl hy hier mee bezig was, rukte *Kosdroës* al voort, en nam verscheide plaatzen in *Galatien* in. 't Was derhalve *Heraklius* niet mogelijk deze verwoesting van zijn rijken langer aan te zien, des nam hy voor, hoe zwak ook zijn oorloogsmacht was, dezen vyand onder d'oogen te trekken. Hy boezemde zijn byeen vergaarde krijgsvolk in, *dat hy alleen de wapenen tegen Kosdroës opvatte*, *om dat hy veel heilooze lasteringen tegen den Zaligmaker* JESUS *uitspoog*, *'t geen hy gedwongen was te wreeken*, *en dat hy zich verzekerde dat die beleedigde Godt hem d'overwinning zou geven*, *en zijn braveerders straffen.* Zonder veel omwegen te gebruiken rukte hy recht naer *Persien* toe, en liet de vyand in *Klein Asie* zijn bloedrol speelen. Daar gekomen zijnde, taste hy het leger der *Persianen* aan, dat na een hard gevecht de vlucht nam. Hy, met zijn zegepralend heir voortrukkende, kreeg veel voornaame steeden in zijn geweldt, waar op hy, over den *Taurus* getrokken zijnde, in *Armeenien* viel, en by nacht een heerelijke overwinning

bekwam. Deze gelukkige voortgang noopte hem over de *Eufrates* te trekken, waar op hy zich meester van de stad *Samosata* maakte. Hy, zijn leger met de macht der *Turken* versterkt hebbende, brak door de engtens van 't *Kaspische* gebergte, en sloeg zijn leger, na dat hy *Persien* doorgetogen was, voor *Ktesifon*, 't geen hy na 't verliezen van veel volk in zijn geweld kreeg, en daar op het Kersfeest in 't Paleis van *Kosdroës* hield, die, zijn gantsche rijk door een machtigen vyand ingenoomen ziende, naer *Seleucia* vluchte, waar na hy door zijn outste zoon *Syroës* op een rampzalige wijze van 't leven berooft wierd. *Heraklius* na een zesjarigen oorlog met een groote buit te rug gekomen zijnde, wierd hoogmoedig, gaf hem aan de ledigheid over, en verviel tot snoode gruwelen; want niet alleen begon hy acht op 't gesternte en vogel geschrei te slaan, maar hy verviel ook tot de natuurkundige wijsheid, die veele tovery noemen: ja in het twintigste jaar van zijn regeering omarmde hy de kettery der *Menotheliten*, waar na hy van een zwaare ziekte aangetast wierd, die hem, na veel smarte uit gestaan te hebben, op den 11 *Maert* van 't 641 jaar na *Christus* geboorte van 't leven beroofde, na dat hy 30 jaaren, 5 maanden, en 8 dagen geregeert had. Van zijn andere oorlogen zal ik op het volgende blad spreeken. Zie *Diak.* 18 *B. Suid. Cedr. Zonar.* 3 *B. Pomp. Letus.*

Een zijner goude gedenkpenningen vertoont een Overwinningbeeld; getekent VICTORIA AUGGG. H. CONOB.

't **W**as deze, die, gelijk een brandende oorlogszon,
Zijn trotzen standaard plantte op 't machtig Ktesifon,
En Kosdroës versloeg in 't midden van zijn rijken,
Die, nergens veilig, naer Seleucia moest wijken.
Kaganus, die, met zijn Avaren, zo verwoed,
Heel Thracien verwoeste, en in een zee van bloed
Zich baadde, heeft hy met zijn oorlogsmacht verdreven.
Maar toen HERAKLIUS, op 't einde van zijn leven,
Zijn lof besmette met vervloekte kettery,
En acht sloeg op 't gesternte, is d'opperheerschappy,
Zijn naam en glorie op een eene dag verdweenen,
Schoon hy gelijk een zon had dertig jaar gescheenen.

CIV.
Flavius Heraklius Konstantinus de III.

KONSTANTINUS de III, na de dood van zijn Vader *Heraklius* tot Keizer op den troon van 't *Oosten* verheven, is in 't 612 jaar na *Christus* geboorte te *Konstantinopelen* gebooren.

Zijn *Vader* was Keizer HERAKLIUS, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, FABIA EUDOCIA. Zijn *Stiefmoeder*, MARTINA. Zijn *Zuster*, EPIPHAMIA, door haar vader voor *Augusta* verklaart. Zijn *Siefbroeders*, HERAKLIONAS en DAVID, waar van de eerste na hem Keizer wierd, toen hy door de lagen van zijn *Siefmoeder* met venijn van 't leven berooft was. Zijn *Vrouw*, GREGORIA, die ook ANASTASIA genoemt wierd, de dochter van den vermaarden *Nicetas.* By haar won hy twee *Zoonen*, als KONSTANS, die, na 't verdrijven van *Heraklionas*, Keizer wierd, en THEODOSIUS, die eerst van zijn broeder in een klooster gestooken, en daar na vermoord wierd.

Toen *Heraklius* de wrevel van *Kosdroës* niet langer verdragen kon, maakte hy zich tegen hem ten oorlog bereid. Eer hy tegen den *Persiaan* optrok, verklaarde hy zijn zoon *Heraklius Konstantinus* voor Keizer, waar over hy om zijn jonge jaaren, *Sergius*, Patriarch van *Konstantinopelen*, en *Bonifacius*, een voornaam Edelman, tot voogden stelde. Na het houden van veel vast- en beededagen rukte hy naer *Persien*, dat hy binnen zes jaaren geheel overwon, gelijk ik op 't voorgaande blad getoont heb. Na de dood van *Kosdroës* maakte hy met zijn zoon en moordenaar *Syroës* vreede, die hem al de landen, door zijn vader veroverd, vrywillig afstond; des keerde hy als Overwinnaar met het kruis, dat de *Persianen* uit *Jerusalem* gevoerd hadden, naer *Konstantinopelen*, stellende het zelve in een der voornaamste kerken, welke gedachtenisse noch heden door de Roomschgezinden onder den naam van *Kruisverheffing* geviert word. Deze zege, zo heerlijk voor zijn rijken, beval hy aan d'onsterflijkheid door zekere penningen, vertoonende den Keizer op een zegewagen, met het kruis in zijn slinkerhand, waar op men ten deele in 't Latijn, ten deele in 't Grieksch op beide zijden leest: *Heraklius in Christus Godt getrouw Koning en Roomsch Keizer*, *Overwinnaar*, *en Wetgever*, *altijd Augustus*, *zonder bloed; laat*, *o Godt*, *uw aanschijn lichten over onze duisternissen*, *zo zal ik krijg voeren onder de Heidenen: op den Aspis en Basilisk heeft hy gewandelt*, *en den Leeuw en Draak vertreeden*, *eere in de hoogte zy Christus Godt*, *want hy heeft de yzere poorten verbrooken*, *en verlost het heilige rijk van Heraklius.* De *Turken*, door wiens hulp hy geheel *Persien* veroverd had, na het einde van dezen oorlog, in plaats van belooning, door zijn Hoofdmannen gehoond zijnde, en dat ongelijk niet kunnende verdragen, wierden oproerig, vielen in *Syrien*, namen *Damaskus* in, en verwoesten veel steden in 't *Oosten.* Om hen in hun voortgang te stutten, trok *Heraklius* tegen hen op, doch verloor in verscheide veldslagen tegen hen over de hondert en vijftig duizend mannen; ja zijn veelvoudige nederlagen verwekte in hem zulk een schrik, dat hy verbaast te rug week, en hen bezitters van *Syrien* liet, die daar tot zulk een groote meenigte aangroeiden, en zo machtig geworden zijn, dat zy naderhand het *Oosten* overstroomden, gelijk in 't vervolg blijken zal. Wanneer *Heraklius* dan op den 11 *Maert* in 't jaar 641 overleden was, trad *Konstantinus de* III in de alleenheerzing. Ieder was over dezen Keizer verheugd, dewijl hy van zijn jeugd af een groote achting voor de ware Godtsdienst had, godvrezende was, en zich vlijtig in alle vorstelijke deugden oeffende. Hy verdreef de ketters, die onder de laatste regeering van zijn vader zeer aangegroeit waren, en beschermde met een tedere genegentheid de rechtzinnige leeraars. Zijn staatzuchtige Stiefmoeder *Martina*, die veel liever haar zoon *Herakleonas* op den troon gezien had, en bezoedeld met de kettery der *Monotheliten*, deze gelukkige voortgang van *Konstantinus* ziende, en voor zich zelve

en haar zoon beducht, spande met *Pyrrhus*, Patriarch van *Konstantinopelen*, aan, die niet alleen met de voorgenoemde kettery besmet was, maar de zelve alom trachte uit te breiden, om haar voorzoon van 't leven te beroven, en haar eigen zoon op den troon te zetten. Na veel overwegingen beslooten zy, dat het vergif het onopspraakelijkste middel voor hen was, waar door zy gemakkelijk tot haar oogwit zouden geraaken. Dit dus onder hen beslooten zijnde, veinsde *Martina* een tedere achting voor *Konstantinus* te hebben, en verhief zijn onderneemingen by den volke tot den hemel. Ondertusschen kreeg zy door groote beloften, en het schenken van veel gelds zijn spijsbereider op haar hand, aan wien zy haar voorneemen ontdekte, die, door de beloften opgetoogen, en het goud verblind, haar zijn hulp verzekerde. Hy marde ook niet in zijn belofte na te komen; want hy, op zekeren dag een doodelijk venijn in de spijs vermengt hebbende, was oorzaak dat *Konstantinus* op den 13 *Augustus* in 't 641 jaar na *Christus* geboorte plotselijk den geest gaf, op welken dag hy ruim 29 jaaren geleeft, en 6 maanden, en 2 dagen geregeert had. Deze schielijke dood des Keizers beroofde den Raad en het volk van een edele hoop, die zy op dezen godvruchtigen Keizer gesteld hadden; waarom zijn dood van ieder bitter beweent wierd. Zie *Diakonus*, *Cedrenus*, *Zonaras*, en de Kronijk van *Funkius* op het 123 blad.

Dit is HERAKLIUS, de derde KONSTANTYN,
Een Vorst, die deerelijk door doodelijk fenijn
Om 't leven kwam, toen hy zes maanden en twee dagen
Den Keizerlijken kroon had op zijn hooft gedragen.
Ontmenschte Stiefmoêr, wat berokt gy al verdriet!
Vervloekte Pyrrhus, die uw wettig Vorst verried,
Gy zult den donder van Godts gramschap haast bezuuren.
'k Zie reeds uw hooft, door 't volk, verplettert tegens muuren.
Ik zie Martina, die het recht der volkren schond,
Haar goddelooze tong haar rukken uit den mond,
Herakleonas fel gehaat, van elk verlaaten,
En als een dwingeland verdreven uit zijn staaten.

CV.
Flavius Herakleonas.

HERAKLEONAS, na 't vergeeven van *Konstantinus den* III, tot Keizer op den troon van 't *Oosten* verheven, is in *Konstantinopelen* gebooren; doch in wat jaar melden geen schrijvers.

Zijn *Vader* was Keizer HERAKLIUS, hier voor beschreeven. Zijn *Moeder* MARTINA, door wiens beleid *Konstantinus* van 't leven berooft was. Zijn *Broeder* DAVID, van wien niets dan zijn naam van de schrijvers opgetekent is.

Na de dood van *Konstantinus den* III wierd *Herakleonas*, door het beleid van zijn Moeder, en *Pyrrhus*, Patriarch van *Konstantinopelen*, tot Keizer op den troon verheven; doch dewijl hy noch te jong was om zulk een zwaare last op zijn schouderen te torssen, nam *Martina* zelfs de regeering aan, en verkoor tot haar hulp eenige kettersche Raden, waar onder *Pyrrhus* de voornaamste was. Maar schoon *Martina* haar oogwit bereikt had, echter wierd dit door list en moord verkregen gebied niet lang den bezitter toegeleit, dewijl zeker toeval zijn ongeluk scheen te voorspellen; want toen *Herakleonas* zich voor de eerstemaal met den Keizerlijken kroon vertoonde, viel den zelven van zijn hooft af. Ook wierd door diergelijk een toeval aan *Martina* voorspeld, dat zy zich niet lange met de onbepaalde macht streelen zou, dewijl zy op den eersten dag van haar zoons verheffing tot Keizer, terwijl zy toetrad om hem geluk te wenschen, struikelde, en, zonder zich tegen te kunnen houden, achter over ter aarde viel. Hy had door de zorg van zijn moeder de *Monothelitische* kettery zo zeer ingezoogen, dat van hem niet goeds te hoopen was, te meer, dewijl hy door *Pyrrhus* aangeport wierd die leer te verdedigen, en de waare kerk te verdrukken. Niet weinig liet ook *Martina* haar staatzucht blijken, dewijl nu alles in *Konstantinopelen* van haar hand vloog. Want wat gruwelen zou niet een hoogmoedige vrouw durven ter hand neemen, die zich niet ontzien had een bloedschandig huwelijk aan te gaan, een Keizer, en daar by haar voorzoon, te vermoorden, en zich met ketterye te bezoedelen? 't Was ook *Pyrrhus* niet mogelijk zich in te binden, dewijl de Keizer een kind, en daar by zijn gevoelen toegedaan was; ja daar hy het oor van een staatzuchtige vrouw had, die nu het rijk regeerde, en in 't bedrijven van gruwelen haar hoogste wellust stelde. Hun wrevel tegen de rechtzinnigen, of die geen deelgenooten van hun gevoelen wilden worden, was oorzaak dat alom klachten gehoord wierden, die eindelijk den Raad vermorwden; te meer, dewijl hen ter ooren kwam door wiens beleid *Konstantinus* van 't leven berooft was. Na veel overwegens wierd in den Raad beslooten, dat men den Keizer vatten, en de moordenaars straffen zou. Aanstonds wierd dit besluit werkstellig gemaakt, en *Herakleonas*, met zijn moeder en *Pyrrhus* gegreepen, waar op de uitvoering van hun straf ook volgde. Doch dewijl de Raad niet besluiten kon om de moeder des Keizers van 't leven te berooven, en veel minder den Keizer, oordeelde elk, dat men *Martina* een straf moest opleggen, die haar beroofde van naderhand het volk oproerig te maken, of tot barmhertigheid te bewegen. Men besloot dan, dat de Keizer den neus af-, en *Martina* de tong uitgesneden, en daar na in ballingschap naer *Kappadocien* verdreven zou werden, naer welke plaats de Keizer als balling ook gedwongen was te gaan. De Patriarch *Pyrrhus*, die deelgenoot hunner gruwelen was, ging ook niet vry; maar dewijl zijn vonnis niet anders dan den ban inhield, wierd de burgery oproerig, die op *Pyrrhus* met grammen moede aanviel, en hem 't hooft tegen de muur verpletterde. Dit vonnis van den Keizer *Herakleonas* en *Martina* wierd in 't 642 jaar na *Christus* geboorte uitgevoerd, op welken dag hy 6 maanden geregeert had. Men zegt, dat *Herakleonas*, toen hy van zijn neus berooft was, en gereed stond om in ballingschap te gaan, dus zou uitgeborsten hebben: *O hoe gelukkig zijn ze*,

die nooit gelukkig zijn geweest! en hoe rampzalig zijn ze, die uit het hoogste geluk in het ellendigste ongeluk geworpen worden! Ja waarlijk zijn ze ongelukkige, die, om op den troon te klimmen, en om met onbepaalde macht te regeeren, geen gruwelen ontzien; derhalven heeft de schrandere *Juvenalis* zich niet zonder reden in zijn X schimpdicht dus laten hooren:

Quosdam praecipitat subjecta potentia magnae
Invidiae, mergit longa, atque insignis honorum
Pagina.

dat is;

Vermoogende achtbaarheid, en ampten hoog verheven;
Eertijtelen van staat, in 't lang, en breed beschreven,
Die d'afgunst altijd ziet met nijdige oogen aan,
Doen meenig vallen, en rampzalig ondergaan.

Want, indien wy eens de rampen der voorgaande Keizers overwegen, die, of door dwingelandy, of door Keizermoord, zich op den troon gezet hebben, wy zullen middagklaar bevinden, dat hun drift tot de onbepaalde macht alleen de bron geweest is waar uit hun rampen gevloeit zijn. Deze *Herakleonas* is eindelijk met zijn Moeder te *Kappadocien*, de plaats hunner ballingschap, overleeden. Zie *Diakonus*, *Zonaras*, *Cedrenus Egnatius.*

HERAKLEONAS staat naer 't leven hier ten toon,
Een snoode ketter en Martinaas wreede zoon,
Die uit een heilooze echt zijn oorspronk heeft genoomen.
Hy heeft, zo dra als hy den rijksstaf had bekomen,
Godts waare kerk vervolgt met alle hoon en smaat,
En zich gewikkelt in een doodelijken haat;
Doch toen het volk 't bedrijf zijns moeders kwam ter ooren,
En hoe het Konstantijn door Pyrrhus had verlooren,
Wierd hem, toen Pyrrhus was berooft van 't hemellicht,
Den neus gesneeden van het jeugdig aangezicht,
Waar op hy aanstonds wierd in ballingschap verdreven
Naer Kappadocien, alwaar hy raakte om 't leven.

CVI.
Flavius Konstans de II.

KONSTANS de II, op de penningen *Heraklius* genoemt, na 't verdrijven van *Herakleonas*, tot Keizer op den troon van 't *Oosten* door den Raad verheven, is te *Konstantinopelen* gebooren; doch in wat jaar melden geen schrijvers.

Zijn *Vader* was KONSTANTINUS de III, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, GREGORIA, de dochter van *Nicetas.* Zijn *Broeder*, THEODOSIUS, die door hem in een Klooster gestoken, en daar na vermoord wierd. Zijn *Vrouw* is niet bekent, by wie hy drie *Zoonen* won, als KONSTANTINUS POGONATUS, TIBERIUS, en HERAKLIUS; waar van d'eerste na zijn dood Keizer wierd.

Zodra *Herakleonas*, met zijn Moeder *Martina*, uit het rijk verdreven was, wierd *Konstans de* II tot Keizer verklaard, dewijl ieder hoopte, dat hy het voetspoor van zijn doorluchtige vader zou volgen, om dat hy in zijn jeugd daar edele blijken van gegeven had; doch hoe zeer zy zich in hunne hoop bedrogen vonden zal het vervolg toonen. Nauwelijks was hy gekroont, of *Paulus*, Patriarch van *Konstantinopelen*, trok hem door zijn vleien van de waare Godtsdienst, en was oorzaak dat hy tot de *Monothelitische* kettery verviel. Niet alleen wierd deze valsche leer van hem begunstigt, maar hy zocht de zelve allerwegen met geweld in te voeren, waar door veel rechtzinnige Bisschoppen in ballingschap verdreven wierden. In gierigheid ging hy zijn grootvader *Mauritius* te boven; ja hy ontzag zich ook niet, om veel geld by een te schrapen, de kerken te beroven, en den volke onopbrengelijke schattingen op te leggen. Zo zeer was hy ook tot overspel geneegen, dat hy niet alleen de maagden, maar een groot getal eerbare vrouwen schond. Zijn Broeder *Theodosius*, om zijn deugden van elk bemind, was hem een haatlijk denkbeeld in zijn oogen, dewijl hy bang was dat de burgery, zijn gruwelen vloekende, hem den weg ten troon mocht baanen; des dwong hy hem in een Klooster te gaan, waar in hy hem liet vermoorden. Zo gantsch zorgeloos leefde hy, dat verscheide vyanden het rijk aangreepen, en deerelijk verwoestten. Terwijl hy zich in zijn dartelheden wentelde, viel *Muhavias*, een Prins der *Saraceenen*, met een vloot van zeventienhondert schepen in *Ciprus*, alwaar de stad *Konstans* door hem ingenoomen, en 't omleggende land verwoest wierd. Van daar rukte hy naer *Afrika*, sloeg den Roomschen Landvoogd *Gregorius*, dreef hem op de vlucht, en maakte de Roomsche landen aan hem cijnsbaar. Hy, zijn oorlogsmachten daar na naer 't *Oosten* gewend hebbende, bemachtigde *Armenien*, alwaar de Landvoogd *Konstans* af, en hem toeviel, waar op hy het eiland *Rhodus* veroverde. Terwijl *Muhavias* dus het rijk besprong, viel *Busur*, een Veldoverste der *Arabiers*, met een groote macht in *Isaurien*, alwaar hy een groote moord aanrechtte, en over de vijfduizend gevangen met zich voerde. Deze rampzalige staat van 't rijk was echter niet machtig om *Konstans* uit zijn zorgeloosheid op te wekken; doch toen hy hoorde dat deze barbaren van meening waren *Konstantinopelen* aan te tasten, scheen hy eenigzins te ontwaaken. Hy ruste dan een machtige scheepsvloot toe, verklaarde zijn zoon *Konstantinus* voor *Augustus*, en trok den vyand onder d'oogen. Niet verre van *Rhodes* ontmoete hy den vyand, die hy aangreep, doch hy kreeg de nederlaag. Veel van zijn scheepen wierden veroverd, andere zonken; ja hy was genoodzaakt, om zijn leven te bergen, van 't eene op 't andere schip te vluchten. Zijn begaane broedermoord verstrekte hem duizend beulen, die niet aflieten zijn gemoed met scherpe zweepen te slaan; derhalven trok hy uit *Griekenland* naer *Italien*, eensdeels om de *Langebaarden* te beoorelogen, anderdeels om zijn gemoed door deze bezigheid van een doodelijke knaging te verlossen. Hier scheen het geluk hem te willen dienen, dewijl hy, na 't innemen van eenige steeden, ook de stad *Luceria* veroverde; doch terwijl hy naer

Napels rukte wierd hy door *Grimoaldus*, een Vorst der *Langebaarden*, besprongen, van wien zijn leger deerlijk geslagen wierd. Ter nauwer nood de handen des overwinnaars ontkomen zijnde, vluchte hy met de overgeblevene van zijn oorlogsmacht naer *Rome*, alwaar hy van Paus *Vitellianus* met een tedere genegentheid ontfangen wierd, te meer, dewijl hy voorgaf den Keizerlijken stoel uit *Konstantinopelen* in *Rome* over te brengen. Zy, met deze hoop gevleid, lieten niet na alles werkstellig te maken wat den Keizer daar toe bewegen kon; doch nauwelijks had hy vijf dagen binnen die stad geweest, of de *Romeinen* bespeurden van welk een boosheid hy zwanger ging. Want met twintig duizend soldaten in alle de kerken gevallen zijnde, beroofde hy hen van al de overblijfzelen, die na de verwoesting van *Rome* noch ongeschonden gebleven waren, en meest in goud, zilver, koper en marmer bestonden. Met deze buit snelde hy naer *Napels*, alwaar hy zich weêr aan zijn eerste gruwelen overgaf. Hy ontzag zich ook niet de inwoonderen van *Sardinien*, *Kalabrien* en *Afrika* te mishandelen, waar door hy een doodelijken haat van ieder op zich haalde. Zo wreed stelde hy zich te *Syrakusa* aan, dat eindelijk eenige zamenzwoeren om het aardrijk van dit monster te verlossen. Met groote beloften kreegen zy eenen *Andreas* van zommige *Mizizius* en *Menzentius* genoemt, op hun hand, die gewoon was met *Konstans* in 't bad te gaan, die hem, terwijl hy bezig was den Keizer met welriekende Olien te bestrijken, met het balsemvat het hooft in sloeg. Dus rampzalig eindigde *Konstans* in 't 668 jaar na *Christus* geboorte zijn leven, na dat hy 25 jaaren, 6 maanden, en 5 dagen geregeert had. Zie *Diakonus*, *Cedrenus*, *Zonaras*, *Baronius.*

Dit 's KONSTANS, die, gelijk een monsterdier, verwoed
Zijn handen smette met zijn broeders dierbaar bloed;
Die, toen Muhavias en Buzur met hun machten
De Roomsche staaten en Byzantium verkrachten,
In logge ledigheid zijn lentetijd versleet,
En nooit voor 't rijk, gelijk een opperhooft, zich kweet;
Ja hy ontzag zich niet uit Rome met zijn scheepen
De schoone aloudheid, als een rover, weg te sleepen,
Het geen door Hunnen of Barbaren nooit voorheen
Zo schoon was weggevoert, als nu door hem alleen;
Doch hy moest eindelijk de kelk zijns broeders smaaken,
En door Andreas, met zijn bloed, de ziel uitbraken.

CVII.
Flavius Konstantinus Pogonatus de IV.

KONSTANTINUS de IV, na de dood van *Konstans den* II tot Keizer op den troon van 't *Oosten* verheven, is niet verre van *Konstantinopelen* gebooren; doch in wat jaar weet men niet.

Zijn *Vader* was Keizer KONSTANS de II, hier voor beschreven. Zijn *Moeder* word niet genoemt. Zijn *Broeders*, TIBERIUS en HERAKLIUS, van hun Vader voor *Cesars* verklaart, en na zijn dood, door bevel van *Konstantinus*, de neus afgesneeden, dewijl veel oproerige *Arrianen*, na zijn verheffing, hen ook tot Keizers op den troon begeerden; want een dezer oproermakers ontzag zich niet te roepen: *Geloven wy aan de H. Drievuldigheid, zo laat ons ook drie Keizers kroonen, en te gelijk eeren.* Zijn *Vrouw*, ANASTASIA, by wie hy won TIBERIUS, van hem voor *Cesar* verklaart, doch kort daar na gesturven; en JUSTINIANUS, van hem, na de dood van *Tiberius*, tot meedeheerscher aangenomen: zie van hem op 't volgende blad.

Schoon na de dood van *Konstans den* II deze *Konstantinus* de waare erfgenaam van 't rijk was, echter wierp zich de moorder in *Sicilien* voor Keizer op. *Konstantinus*, reeds by 't leven van zijn vader voor *Augustus* verklaart, dit hoorende, greep met fieren moede het gebied aan, en toonde, dat niet alleen zijn geboorte maar zijn deugden zulks verdienden. Aanstonds herriep hy de rechtzinnige leeraars, die door zijn vader verbannen waren, en zette hen weder in hunne ampten. In al zijn doen toonde hy zich godtvruchtig, en een beminnaar van den waren Godt te zijn, wiens woord hy beval alom te verkondigen. Om dit te beter uit te voeren, liet hy de vervalle kerken weder opbouwen, en vervolgde de ketters met een doodelijken haat. Geen minder achting had hy voor de geleertheid, waar in hy zich van zijn jeugd af geoeffent had, met zulk een gelukkige voortgang, dat hy zelfs twintig boeken van de Landbouw geschreven heeft. Ook blonken zijn deugden in 't handhaven der gerechtigheid uit, schoon zommige zijn naam om het schenden van zijn broeders besmetten, 't geen niet voor een misdaad, maar voor een noodzaaklijk kwaat moet gerekent worden; want zo hy zijne tot kettery vervallen broeders niet door het afsnijden van hunne neuzen van de hoop der kroone berooft had, 't zou hem niet mogelijk geweest hebben het rijk gerust te bezitten. 't Ontbrak hem ook aan geen kloekmoedigheid of beleit om zijn vyanden onder d'oogen te zien; want *Andreas*, van zommige *Mizizius* en *Mezentius* genoemt, de moordenaar zijns vaders, wierd van hem zo edelmoedig met een scheepsvloot aangetast, dat hy door hem overwonnen, en, na een regeering van zes maanden, gedood wierd, waar op hy het oproerig *Sicilien* onder zijn gehoorzaamheid bracht, en al die deel aan de moord zijns vaders hadden met de dood strafte. Ondertusschen viel *Fadalas*, een Overste der *Arabieren*, met een groote macht in de Roomsche landen. Niet lang daar na wierd *Sicilien* deerlijk door hem verwoest, en *Syrakusa* ingenoomen, waar uit hy een onwaardeerlijken roof naer *Alexandrien* voerde. *Afrika* had niet lang te vooren het tooneel geweest waar op hy zijn bloedrol speelde, en waar uit hy, na veel wreedheden gepleegt te hebben, en onnoemelijken schat, nevens tachtigduizend gevangenen, sleepte. *Fadalas*, door de zege hoogmoedig geworden zijnde, nam voor *Konstantinopelen* te water aan te tasten, 't geen hy ook werkstellig maakte. *Konstantinus* dit hoorende, vergaderde zo veel macht by een als hem mogelijk was, en dwong den barbaar zijn opzet te staken, die daar op naer *Cyzikus* rukte, en dat heele eiland onder zijn gehoorzaamheid bracht, waar uit hy *Konstantinopelen* niet weinig benadeelde. Zeven jaaren was hy hier bezitter van, in welken tijd verscheide zeeslagen tusschen hem en *Konstantinus* geschiedden; die, tot zijn hulp den vermaarden Wiskunstenaar *Kallinikus* gekregen hebbende, hem eindelijk overwon, en zijn scheepsvloot

verwoestte. Andermaal zocht hy zijn geluk tegen *Konstantinus* te land te beproeven, doch kreeg de nederlaag, met een verlies van dertigduizend mannen, waar over hy zo zeer verschrikte, dat hy den overwinnaar om den vreede bad, van wien hy ze ook voor een jaarelijksche schatting verkreeg. Toen hy tegen dezen vyand uit *Konstantinopelen* optrok, was hy baardeloos, doch eer hy weder kwam was zijn baard tot zulk een grootte aangegroeid, dat hy den bijnaam van *Pogonatus* kreeg. Maar met minder geluk trok hy daar na tegen de *Bulgaren* op, die onderwijl in *Mezien* en *Hongarien* gevallen waren. Hy, hen tegen getrokken, en in een sterke stad belegert hebbende, was genoodzaakt, wegens een kwaal aan zijn voeten, in een warm bad te gaan. Eenige trouwlooze ruiters dit ziende, strooiden door 't gantsche leger uit, dat de Keizer uit flauwhertigheid en vrees voor den vyand gevlooden was. Het leger, door dit valsch gerucht verleid, wierd terstond verzaagt, en vluchte met zulk een onorde, dat de vyanden daar door moed grepen, de vluchtende naer joegen, en veel ter nederhiewen. Dit rampzalig toeval was oorzaak dat *Konstantinus* gedwongen was met hen vreede te maaken, en *Mesien*, nu *Belgarien* genoemt, aan hen af te staan. Schoon hy hier door eer een overwonnene dan een overwinnaar was, had echter *Kaganus*, Koning der *Avaren*, zulk een schrik voor zijn wapenen, dat hy op een demoedige wijze van hem den vreede verzocht, die hy verkreeg. Eindelijk is hy op den 12 *January* van 't 685 jaar na *Christus* geboorte aan een zwaare ziekte overleden, na dat hy 17 jaaren, en 2 maanden geregeert had. *Diak. Cedr. Zon. Egnat.*

Dit 's KONSTANTINUS, die na Konstans 't rijk bekwam,
De beste afzetzel van zijn goddeloose stam,
Die, toen hy nauwelijks tot Keizer was verheven,
Verscheide blijken van zijn deugden heeft gegeven.
Hy sloeg Fadalas, dien verwaten Arabier,
Die heel Sicilien door 't woedend oorlogsvier
Verwoeste, en, moedig op dien heerelijken zegen,
Konstantinopelen dorst trotzen aller wegen.
Kaganus, daar weleer Bizantium door leê,
Bad hem, geboogen op zijn kniën, om den vreê
Ja heel Italien deed hy op nieuw herleven,
En ieder als voorheen voor haare machten beven.

CVIII.
Flavius Justinianus de II.

JUSTINIANUS de II, na de dood van *Konstantinus* den IV tot Keizer op den troon van 't *Oosten* verheven, is in 't 669 jaar na *Christus* geboorte gebooren.

Zijn *Vader* was Keizer KONSTANTINUS de IV, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, ANASTASIA. Zijn *Broeder*, TIBERIUS; van zijn Vader tot *Cesar* verklaart: doch kort daar na gesturven. Zijn *Vrouw*, THEODORA; de dochter van *Trebellius*, Koning der *Bulgaren*: by haar won hy een *Zoon*, TIBERIUS KONSTANTINUS genoemt, die hy, met zijn vrouw, toen hy voor de tweedemaal op den troon klom, liet kroonen, en met hem door *Tiberius* van neus en ooren berooft, en door *Filippikus* onthooft is.

Hoe meenigmaal heeft een monster den troon van 't *Oosten* betreden! Zie hier een booswicht, die, zo hy de gruwelen van zijn voorzaten niet overweegt, te minsten die ophaalt. Nauwelijks had *Justinianus* het gebied in handen gekregen, of hy scheen zijn vader in vorstelijke deugden te zullen voorby vliegen, dewijl hy zich godvruchtig, mildadig en een vader der onderdanen toonde te zijn; maar zijn aangeboore boosheid, en geringe kennis deed haast de hoop, daar ieder zich, om die voorgaande hoedanigheid, meê streelde, verdwijnen. Van godvruchtig wierd hy een ketter, van barmhartig wreed; ja zijn gepleegde gruwelen waren oorzaak dat de liefde van zijn onderdanen tot hem in een doodelijken haat veranderden. Tot deze gruwelen wierd hy niet weinig door *Stefanus* en *Theodorus*, twee snoode schelmen, aangespoort, die hy tot zijn voornaamste Raden verkoren had, aan de eerste zijn oorlogsmacht, en aan die twee de geheele Godtsdienst toevertrouwende. Na een regeering van twee jaaren maakte hy met *Abdelmedech*, Koning der *Arabieren*, een tien jaarige vreede; doch lei hem een zwaare schatting op, waar toe de *Arabier* besluiten moest, dewijl hy uit *Armeenien* verdreven was, en met de *Saracijnsche* Vorsten overhoop lag. Drie jaar daar na wierd dit verbond door *Justinianus* zonder reden gebrooken, onder voorwendig dat de jaarlijksche schatting met kwaad goud betaalt was. Schoon *Abdelmelech* hier van vergoeding beloofde, echter voer *Justinianus* in zijn boos opzet voort, en bereide hem ten oorlog. Hy, zijn leger met dertigduizend *Slavonen* versterkt hebbende, rukte naer den vyand, die, niet machtig zijnde zijn leger te wederstaan, door hem geslagen wierd. *Abdelmelech*, ziende dat met geweld voor hem niet te winnen was, zocht zich door list te redden. Met groot geld krijgt hy de gedachte *Slavonen* op zijn zy, die aanstonds opbraken, en zich naer huis begaven. Door het missen van deze hulptroepen wierd *Justinianus* niet weinig verzwakt; derhalven wierd hy van *Abdelmelech* by de stad *Sebastopolis* geslagen, en schandelijk op de vlucht gedreven. By dezen ramp kwam noch een grooter: want zekere *Sablis* gaf aan die volkeren alle de plaatsen van *klein Armenien* over. Hy, hier door razende geworden, liet alle de thuis gebleve *Slavoniers* dooden, waar onder ook een groot getal burgers waren; ja zijn grimmigheid ging zo ver, dat hy *Stefanus* gebood alle de burgers van *Konstantinopelen* te vermoorden. Terwijl deze gruweldaad in arbeid ging, verhief hy eenen *Leontius* tot Landvoogd van *Griekenland*, dewijl hy in verscheide veldslagen zich beroemt gemaakt had. *Kallinikus*, de Patriarch van *Konstantinopelen*, ondertusschen het voornemen van *Justinianus* hoorende, maakte dit opzet den burgers bekent, die met hem beslooten *Leontius* tot hun beschermer te verzoeken, en voor deze weldaad de Keizerlijke waardigheid op te dragen. Men marde niet lang om zijn en hun besluit aan *Leontius* bekent te maken, die, door de burgers gesteven, *Justinianus* voorkwam, overviel, gevangen kreeg, neus en ooren afsneed, en naer *Kersona* in ballingschap zond. *Leontius*, dus op den troon geklommen, regeerde het rijk drie jaren, na welken tijd hy door eenen *Tiberius* daar van berooft wierd, die hem de neus afsneed en in een Klooster stak.

Zeven jaaren betrad deze den troon, na welken tijd hy daar van gebonst wierd door de neus en oorelooozen *Justinianus*, die, terwijl hy in ballingschap omzworf, met de dochter van *Trebellius*, Koning der *Bulgaren*, getrouwt was. Hy, met de macht van zijn schoonvader gesterkt, rukte naer *Konstantinopelen*, dat hy te vergeefs beleegerde; doch door een verborge watergang daar binnen met zijn *Bulgaren* gekomen zijnde, maakt hy zich meester van 't palleis, en kreeg *Tiberius* gevangen, die hy aanstonds met zijn broeder *Heraklius* deed ophangen. *Leontius*, door wien hem neus en ooren afgesneeden was, kon ook zijn woede niet ontgaan, die hy met paarden uit het Klooster voor zijn troon deed sleepen, met voeten trapte, en daar aan stukken liet houwen. Na dat hy zich dus voor de twedemaal op den troon gezet hadde, droeg hy zich noch wreveliger en bloeddorstiger dan te voren. De Patriarch *Kallinikus* deed hy de oogen uitsteeken, en in ballingschap drijven. Van zijn gruwelijk besluit tegen de stad *Kersona* zal ik op 't volgende blad spreeken. 't Lust my hier zijn ondankbaarheid tegen zijn schoonvader aan te knoopen. Toen hy zich voor de twedemaal van 't rijk verzekert had, liet hy de *Bulgaren* onder schijn van een tedere genegentheid met veel geschenken vertrekken, en zwoer hen een heilige vreede voor altijd met diere eeden. Terwijl zy zich daar mee vleiden, rukte hy een groote macht by een, snelde derwaarts, en rechte een groote verwoesting aan, waar door zy gedwongen waren naer het gebergte te vluchten. Zijn rampzalig omkomen in 't jaar 712 na een regeering van 27 jaaren, en 3 maanden zal men op het volgende blad vinden. Zie *Diakonus*, *Suidas*, *Cedrenus*, *Zonaras*, &c.

Hier ziet ge een monsterdier in Vorst JUSTINIAAN,
Een dwingeland, die om zijn gruwlijke euveldaân
Wierd van Leontius van troon, van neus en ooren
Berooft, wanneer hy had 's volk ondergang gezwooren;
Des neemt hy droevig, en verlaaten te gelijk,
Tot Vorst Trebellius, in ballingschap, zijn wijk,
Die hem ontfangt, en, door zijn oorlogsmacht gesteven,
Tot Keizer wederom heeft op den troon verheven:
Doch hy ontzinniger en wreder dan voorheên,
Om 't geen hy eertijds van Kersona had geleên,
Verwoest haar wallen, spaart noch kinderen, noch vrouwen,
En woed zo lang, tot dat hem 't hooft word afgehouwen.

CIX.
Flavius Filippikus Bardanes.

FILIPPIKUS, die, na het onthoofden van *Justinianus*, zich als Keizer op den troon van 't *Oosten* zette, is te *Konstantinopelen* gebooren; doch in wat jaar meld niemand.

Zijn *Vader* was eene NICEFORUS, uit een aloud geslacht gesprooten. Zijn *Moeder* is onbekent. Of hy een *Vrouw* gehad heeft weet men niet, dewijl men daar van niets by de schrijvers vind.

Tiberius, door wien *Leontius* van den troon gebonst was, noch voor den verbannen *Justinianus* bekommert zijnde, verzocht aan die van *Kersona*, in welke stad *Justinianus* gebannen was, of zy hem den balling wilden overleveren, waar toe zy besloоten. *Justinianus* dit horende, vluchte naer *Trebellius*, Koning der *Bulgaren*, die hem vriendelijk ontfing, zijn dochter gaf, en met zijn oorlogsmachten weder op den troon zette. De hoon, hem door die van *Kersona* aangedaan, had zich zo diep in zijn ziel gegraveert, dat hy aanstonds voornam die op het felste te wreeken, dewijl hy zich inbeelde nu onwrikbaar op den troon te zitten. Hy zend dan zijn Veldoversten *Mauritius* met een groote krijgsmacht naer *Pontus*, hem beveelende al wat manlijk was, of die een baard had, in *Kersona* te dooden, die ook niet nalatig was om zijn bevel uit te voeren, maar verscheide aan spietzen stak, zommige verbrandde, en een groot getal in 't water versmoorde. Hoe wreed deze *Mauritius* te werk ging, echter beelde zich *Justinianus* in, dat hy zijn bevel niet getrouwelijk nagekomen was, en in plaats van wreedheid barmhartigheid geoeffent had; derhalven zond hy een tweede macht uit; hen gebieden niet een mensch in *Kersona* te sparen, en zelfs *Mauritius*, met zijn onderhebbende soldaten, voor hunne mededoogzaamheid te straffen. Schoon dit hem door hen belooft was, echter was ieder over deze wreedheid t'onvreden. Op dien tijd was in *Kersona* eene *Filippikus*, die aldaar om zekeren droom, die hem de Keizerlijke waardigheid voorspelde, door *Justinianus* gebannen was. Hy, by de omleggende steden in groot aanzien gekomen zijnde, bracht door zijn welspreekenheid te weeg, dat die van *Kersona* hem in hun uiterste verlegendheid tegen *Justinianus* ten Keizer opwierpen, waar door hy een groote aanhang kreeg. Ondertusschen lande de uitgezonde macht van *Justinianus*, die, hoorende dat *Filippikus* tot Keizer opgeworpen was, en *Justinianus* wreedheid vloekende, tot den nieuwen Keizer overliepen, en hem voor hun Vorst aannamen. Dus wierd *Filippikus* van balling Keizer, die, met deze macht versterkt, aanstonds naer *Konstantinopelen* rukte. *Justinianus* dit hoorende, trok hem met een groote krijgsmacht onder d'oogen. Niet wel twalef mijlen van *Konstantinopelen* ontmoette deze legers malkanderen. Hevig wierd aan beide zijden gevochten; doch *Justinianus* kreeg de nederlaag, die daar op naer de genoemde stad vluchtte; maar van *Filippikus* nagejaagt zijnde, kon hy niet beletten dat de verwinnaar te gelijk met de vluchtelingen de poort in rukte, en zich meester van de stad maakte. Levendig viel hy in de handen van *Filippikus*, die hem met zijn zoon *Tiberius Konstantinus* niet alleen de oogen liet uitsteeken, maar ook onthoofden. Dus gelukkig klom *Filippikus* op den troon van 't *Oosten*; doch of men hem met recht gelukkig noemen mag zal ons dit navolgende toonen. Nauwelijks had hy het rijksgebied in handen, of hy verhief eenen *Johannes* tot Patriarch van *Konstantinopelen*, die zo veel op hem vermogt, dat hy de besluiten van de algemeene Vergadering tegen de *Menotheliten* vernietigde. Dit besluit zond hy aan Paus *Konstantinus* te *Rome*, en begeerde dat dit ook van de Westersche Kerk zou aangenoomen worden; doch de Paus beriep daar tegen een andere vergadering, waar in *Filippikus* voor een ketter verklaard wierd; ja de zaak wierd van den Paus zo hoog getrokken, dat hy tegen den Keizer de ban uitbliksemde, en daar by verbood, dat men noch geld, daar zijn beeldtenis op stond, zou ontfangen,

noch dat zijn naam in de Mis zou gedacht worden. Onder deze oneenigheden greep *Abas*, een Overste der *Arabiers*, het rijk aan, die *Antiochien* innam, en een groote roof met zich sleepte. Niet minder wierd het rijk door eenen *Munktan* verwoest, die zich meester van *Cilicien* maakte, en verscheide steeden veroverde. Rampzalig was ook het woeden der *Bulgaaren*, die veel menschen in slaverny wegvoerden, en zo te water als te land tot aan de muuren van *Konstantinopelen* stroopten. Zo onmachtig was *Filippikus*, dat hy dit woeden moest aanzien, dewijl hem 't geluk nooit dan tegen de *Armeniers* verzelde, die hy geheel overwon, en hun meeste steeden afnam. Dit verwoesten zijner rijken, gevoegt by den Pauzelijken ban, was machtig genoeg om hem hatelijk in de oogen zijner onderdanen te maken; ja de boosheid van den Paus ging noch verder: want zijn geheimschrijver *Artemius*, naderhand *Anastasius* genoemt, wierd door hem aangenoopt om *Filippikus* van 't leven te berooven, en zich zelve door dat middel op den troon te zetten, die daar toe besloot. Op Pinksterdag van 't 713 jaar na *Christus* geboorte begaf zich de Keizer naer een warm bad, waar in hy, na de maaltijd zich te slapen geleit hebbende, door de zamengezwooren van *Artemius* overvallen, en de oogen uitgestooken wierd, aan welke smart, na een regeering van 1 jaar, en 4 maanden, hy overleed. Zie *Diakonus*, *Suidas*, *Zonaras*, *Cedrenus*, *Beda*, *Platina.*

Dit is de moordenaar van Vorst Justiniaan,
Die alles, 't geen hy aan den Keizer had gedaan,
Vergolden is. hy zag held Abas 't rijk beroeren,
En in Pisidien zijn oorlogsmachten voeren,
Daar Antiochien van zijn geweld bezweek:
Ja wat ook Munktan deed met zijn Bulgaren, bleek
In 't rijk Cilicien, daar d'eene stad na d'ander
Eerbiedig knielde voor zijn trotzen zegestander;
Des moest FILIPPIKUS, van ieder een gehaat,
Berooft van middelen, en van den Paus versmaad,
Ja in de ban gedaan, die felle staatskrakelen,
En kankerwonden, met zijn bloed en leven heelen.

CX.
Flavius Anastasius de II.

ANASTASIUS de II, voor zijn verheffing ARTEMIUS genoemt, die, na de dood van *Filippikus*, tot Keizer van 't *Oosten* verkooren wierd, is te *Konstantinopelen* gebooren.

Zijn *Vader* was een gering burger te *Konstantinopelen*, die nevens zijn *Moeder* onbekent is. Of hy een *Vrouw* gehad heeft weet men niet, dewijl de schrijvers daar geen gewag van maken.

Op het voorgaande blad heb ik getoont van welk een kracht de Pauzelijke ban was, en tot welk een woede de gewaande stedehouder van *Petrus* uitborst, dewijl niemand dan hem de moord van *Filippikus* toe te schrijven is. *Anastasius* dan, door de moord des Keizers, en de hulp des Paus op den troon geklommen, en door den Patriarch tot Keizer gekroont zijnde, trachtte op alle wijzen, 't zy recht of onrecht, zijn weldoender dankbaar te zijn. Hy bemerkte ook, dat hy geen kleine steun aan den Paus zou hebben, indien hy hem voor zijn meerder erkende, en zijn driften den vollen toom vierde, dewijl hy oordeelde dit het zekerste hulpmiddel te zijn, om zijn door moord verkrege Keizerrijk lang te bezitten. Om den Paus noch meer te vleien, zond hy *Scholastikus*, een voornaam Raadsheer, met een onderwerpende brief naer *Rome*, waar in hy zich aanbood te willen zijn een yverige verdediger van 't zesde heilig *Konstantinopelsche* Concilium en der Roomsche kerk. Hy noemde daar in zich zelve een bevestiger van alle de Pausselijke besluiten; een liefhebber en beschermer van 't Kristelijke geloof; een wederoprechter der verwoeste kerken en beelden; een herstelder der verjaagde Kristenen; een uitroejer der valsche ketters, en een vreesselijken vyand aller heidenen. Niemand hoeft te twijffelen of deze brief en de brenger te *Rome* aangenaam was, dan of dit verzoek aangenoomen wierd; zelfs de Roomsche schrijvers zijn voor die weldaad niet ondankbaar geweest, dewijl zy hem voor een godvruchtig en vroom Vorst afgemaald hebben; ja voor een Keizer die de ketters alom vervolgde. Niemand kan ook loochchenen dat hy zo in weereldlijke als kerkelijke zaken de vreede en eendracht zocht te behouden, dat hy de rechtzinnige Bisschoppen gunstig was, en de ketters haatte; doch indien wy de zaak recht inzien, zullen wy bevinden, dat zulks meer uit eigen belang dan kristelijken iever was: want zittende op een door Keizersmoord verkregen troon, was hy genoodzaakt alle middelen by de hand te nemen om hem behaaglijk in d'oogen zijner onderdanen te maken, wier oogen nooit zo zeer dan door schijn van Godtsdienst verblind worden. Zo dra hy het gebied van 't rijk aanvaarde, rustten de *Saraceenen* een groote scheepsvloot toe, waar meede zy van voorneemen waren *Konstantinopelen* aan te tasten. Om zulk een machtigen vyand 't hooft te bieden rustte *Anastasius* ook een vloot toe, en zond ze naer *Tyrus* alwaar de vyanden zich ophielden. In het voortvaren wierden de Opperhoofden oneenig, waar door de vloot van een scheide; ja zommige Bevelhebbers ontzagen zich niet den Keizer een verwijfden, en een Pauzelijken vleier te noemen; die geen krijgsmans deugden bezat. Uit deze oproer sproot een zamenzweering, waar door zy, t' *Adramum* gekomen zijnde, eenen *Theodosius* tegen hem ten Keizer opwierpen. *Anastasius* dit hoorende, begaf zich aanstonds ter zee naer *Nicea*, daar hy de stad versterkte, en alles ten tegenweer bereide. Hy zond ook tegen de oproerige een scheepsvloot uit, die geslagen wierd, en met verlies van zeven duizend mannen weêr te rug kwam; dit maakte *Anastasius* zo mismoedig, dat hy zich gewillig aan den opgeworpenen Keizer overgaf, die hem in 't 714 jaar na *Christus* geboorte, na een regeering van 1 jaar en 3 maanden, een kruyn deed scheeren, en in een klooster te *Thessalonika* stak. Hier in zou hy gerust zijn dagen kunnen geeindigt hebben, indien hy niet in 't tweede jaar der regeering van *Leo den* III weder lust in de heerschappy gekregen

had, alwaar hy met de Bisschop en de *Bulgaaren* zamenspande; doch zijn voorneemen aan *Leo* ontdekt zijnde, wierd hy zelfs door de genoemde *Bulgaaren* aan *Leo* overgeleverd, die, van een rechtvaardige toorne ontstooken, het vonnis des doods tegen hem uitsprak, waar op hy kort daar na door de handen van een beul het hooft verloor. Zie *Diakonus*, *Zonaras*, *Beda*, *Karion*, *Platina.*

Dewijl ik somtijds de namen van *Agareenen* en *Saraceenen* gebruik, kan ik niet nalaten een woord van de oorspronk dier volkeren te spreeken. De *Agareenen* en *Saraceenen* zijn een en de zelve volkeren; want het is kennelijk uit *Moses* dat de nakomelingen van *Ismaël*, die uit *Agar* gebooren zijn, *Arabien* bezeten hebben. Van *Agar*, de moeder van *Ismaël*, heeft de stad *Agar* en het volk haar naam gekregen, die in 't 1 B. der *Kronyken*, het 5 H. *Agareenen* genoemt worden, inwoonders van *Arabien.* De zelve naam van *Agareenen* vind men in den 83 Psalm op 't 6 ℣. In het zelve landschap, waar in bekent is dat de *Agareenen* geweest zijn, plaatst *Ptolomeus* de *Saraceenen*: om dat de *Turken* geen *Agareenen* willen genoemt wezen naer de dienstmaagd van *Abraham*, wier naam *Agar* was; maar *Saraceenen*, naer de huisvrouw van *Abraham*, die een vrygeboorne en een vrouw was. Maar zy doolen zeer; want ןיקרס *Serakin*, dat is, *Saraceenen* worden de *Turken* met recht genoemt van het grondwoord קירס *Serik*, 't welk in de *Chaldeeusche* taal *ydel* of *licht* betekent; en קראס *Sarik*, dat in de *Arabische* taal *dief* of *rover* is; als blijkt *Genesis* 37; 25. Om deze reden dan worden hedendaags de *Arabiers*, *Turken* en *Tartaren Saraceenen* genoemt, niet naer *Sara*, de vrouw van *Abraham*, maar om hun *lichtheid*, *diefachtigheid* en *rooflust.*

't **W**as deze, die, uit een verachte en slechte stam
Gesprooten, 't Keizerrijk door Konstantijn bekwam,
Die snoode Paus, die, om de Vorsten te trotzeeren,
Om onbepaald, en naer zijn driften, te regeeren,
Konstantinopelen door onderlinge twist
Beroerde, en door bedrog elk een heeft opgehist;
Ja ANASTASIUS, daar door tot Vorst verheven,
Dorst aan den Paus meer macht als eertijds Fokas geven;
Des heeft het krijgsvolk, nu bewust zijn laf gemoed,
En denkende aan 't wel eer door hem gestorte bloed,
Held Theodosius tot Vorst van 't rijk verkooren,
Door wien hy alles wat hem waard was heeft verlooren.

CXI.
Flavius Theodosius de III.

THEODOSIUS de III, van de oproerige soldaten t'*Adramum* tegen *Anastasius* tot Keizer van 't *Oosten* opgeworpen, is op 't Eyland *Adramyttis* gebooren; doch in wat jaar weet men niet.

Zijn *Ouders* zijn onbekent; doch waren onvermoogende lieden. Zijn *Vrouw* word niet genoemt, die, eer hy Keizer wierd, gesturven is, by wie hy een ongenoemde *Zoon* won, die met hem door Keizer *Leo den* III te *Efezen* in een Klooster gestooken wierd, waar in hy zijn dagen eindigde.

In deze Keizer heeft men onder zijn verkiezing de deugd van *Vespasianus*, *Gordianus* en *Tacitus* bespeurt; want toen hy hoorde dat het oproerig krijgsvolk van *Anastasius* alleen t'*Adramum* gekomen was, om hem tot de Keizerlijke waardigheid te verheffen, vlood hy naer 't gebergte, alwaar hy zich eenige dagen verschool. Eindelijk wierd hy na lang zoeken gevonden, waar op met alle eerbiedigheid hem den Keizerlijken naam opgedragen wierd. Edelmoedig sloeg hy deze aan elk behaaglijke gift af, waar door d'oproerigen genoodzaakt waren hem tot het aannemen van die waardigheid te dwingen. Dus overmand, trok hy, doch met tegenzin, tegen *Anastasius* op, wiens scheepsvloot hy sloeg, waar op de Keizer zich aan hem overgaf. Zo zeer wierd de vreede en eendracht van hem bemind, dat hy *Anastasius* niet, op het voorbeeld van zijn voorgangers, van zijn neus of 't leven beroofde, maar zich alleen vernoegde met hem een kruin te scheeren, en in een Klooster te steeken. Dus op den troon van 't *Oosten* geklommen zijnde, toonde hy zich een yveraar voor de waare Godtsdienst, en een vervolger der Ketters te zijn. Door hem wierden ook de beelden in de kerken weder opgerecht, die door *Filippikus* daar uitgerukt waaren, waar door hy een groot vriend van Paus *Gregorius* wierd. Op het voorgaande blad heb ik van de oneenigheid gesprooken, die onder de Opperhoofden der scheepsvloot van *Anastasius* ontstond, toen zy op weg waren om de *Saraceenen* by 't eiland *Tyrus* het hooft te bieden. Wat door hen uitgevoerd wierd is reeds getoont. *Leo Isaurus*, van *Anastasius* met een machtig leger tegen de *Saraceenen* naer *Armenien* gezonden, dezen opstand hoorende, wierd zo zeer daar door tot medelijden beweegt, dat hy aanstonds naer *Nikomedien* rukte, om, zo het mogelijk was, zijn Keizer te redden; doch hy kwam te laat. Zijn krijgsvolk hoorende dat *Theodosius* door de zeemacht tot Keizer verklaart was, misgunde hen de eer der verkiezing, en drong hun Veldoverste *Leo* met geweld de Keizerlijke waardigheid op, in welken keur ook de *Armeniers* stemden, waar op hy aanstonds zich bereide om naer *Konstantinopelen* te trekken. *Theodosius* dit hoorende, en daar by wetende dat *Leoos* deugden in de harten der burgeren gegraveert stonden, nam aanstonds voor het gebied, hem eertijds opgedrongen, te verlaaten; want schoon hy in staat was om zijn vyand 't hooft té kunnen bieden, en mogelijk te dempen, echter oordeelde hy, dat zulks niet zonder storten van veel bloed kon geschieden; derhalven besloot hy, om alle rampen van het gemeene best te wenden, den vyand te wijken, dewijl hy daar door zijn zelven en zijn onderdaanen van een onvermijdelijken val kon bevreiden. Om dan het heerlijk gevolg van zijn voornemen deelachtig te zijn, zond hy een Gezant naer *Leo*, die hem zo schriftelijk als mondelijk het rijksgebied, uit last van *Theodosius*, onder eenige voorwaarden, aanbood. Deze voorwaarden bestonden in te moeten belooven, dat hy in de Kerk en Godtsdienst geen nieuwigheden zou invoeren, onrusten veroorzaken, noch tegen 't leven van hem en zijn zoon, die beide bereid waren om t' *Efezen* in een Klooster te gaan, iets ter hand te neemen: waar by hy voorgaf, dat hy tot het aanvaarden van het Keizerrijk gedwongen was, en dat hy zijn grootste vreugd zou stellen in een last van zijn schouderen te schudden, die

hem altijd haatelijk en doodelijk in zijn oogen geweest was. Niet weinig stond *Leo* over deze waare edelmoedigheid van *Theodosius* verwonderd, die den gezant heusch bejegende, en niet alleen mondelijk maar schriftelijk beloofde, dat *Theodosius* noch zijn zoon van hem het minste leet geschieden zou, en dat hy een beschermer van de waare Godtsdienst zou zijn. *Krysopolis* was de plaats daar dit verdrag geslooten wierd, waar op zich *Theodosius* met zijn zoon aanstonds naer *Efezen* begaf, om zijn overige dagen aldaar in een klooster godvruchtig te eindigen. Dus verliet hy zonder bloedstorting het opgedronge rijksgebied in 't 716 jaar na *Christus* geboorte, na een regeering van 1 jaar, 6 maanden, en 21 dagen, en wierd van een Keizer een Monnink, daar hy voor deze van een Ontfanger der gemeene schattingen t'*Adramum* een Keizer geworden was. Geduurende zijn kloosterleven wierd nooit het minste misnoegen in hem bespeurt, maer een vergenoeging, die nooit by het bezitten van een Keizerlijken troon was te vinden geweest, gelijk zijn eige woorden bevestigen; want dikwils liet hy zich dus hooren: *Ik dank den almachtigen Godt*, *dat hy my van de hoogte*, *op welke ik gevoerd was*, *zo gemakkelijk weder naer beneden heeft doen daalen*, *zonder door een zwaaren val den hals gebrooken te hebben.* Ja dikwils sprak hy tot zijn meedebroeders: *Toen ik op den Keizerlijken troon zat was ik een geboeide slaaf; nu ben ik weder vry.* O heerelijke vernoeging! en by weinig menschen te vinden. O edele vryheid! waarder dan het leven; maar ach, wie waardeerde ze ooit naer haar heerlijkheid? In dit klooster heeft hy ook, levens zat zijnde, aan Godt een zalige ziel opgeoffert. Zie *Diakonus*, *Zonaras*, *Cedrenus*, *Egnatius.*

Dit's THEODOSIUS, die om zijn braven aard
T' Adramum door het volk voor Keizer wierd verklaart,
Ja die gedwongen wierd te heerschen, en zijn leven
Voor 't recht der volkren, en het vaderland te geven;
Doch toen held Leo met zijn macht hem tegentrad,
Om 't fier Bizantium, wiens rijkstroon hy bezat,
Hem trots t'ontweldigen, heeft hy zijn troon en staaten
Gewillig, schoon hy hem kon tegenstaan, verlaaten:
Ja 't Klooster streelde zijn gemoed meer als de troon.
Des heeft hy willig, met zijn welbeminden zoon,
Konstantinopelen verlaaten, en zijn dagen,
In heilige aandacht, aan zijn Schepper opgedragen.

CXII.
Flavius Leo Isaurus de III.

LEO de III, van het krijgsvolk tegen *Theodosius den* III tot Keizer van 't *Oosten* opgeworpen, is in *Isaurien* gebooren; doch in wat jaar melden geen schrijvers.

Zijn *Ouders* waren geringe lieden in *Isaurien*, wier naamen voor ons verborgen zijn; doch zommige willen dat zijn Vader een Kleermaker, andere dat hy een Schoenmaker geweest is. Zijn *Vrouw* word MARIA en MARINA genoemt, by wie hy een *Zoon* won KONSTANTINUS KOPRONYMUS geheeten, dien hy in het vierde jaar zijner regeering voor *Augustus* verklaarde, en nevens hem op zijn munten zette, 't geen de print van het volgende blad bevestigt. Van dezen *Konstantinus* zal ik op het volgende blad wijtloopig spreeken. Ook teelde hy by haar een *Dochter*, die niet genoemt word; doch aan eenen *Artabasdus* trouwde.

De meeste schrijvers schijnen een doodelijken haat tegen dezen Keizer gehad te hebbben, om dat hy de beelden noch als Goden eeren, noch in de kerken dulden wou. In zijn jeugd had hy zich in 't handwerk van zijn vader geoeffent; doch daar in verdriet krijgende, begaf hy zich in den oorlog, waar in hy zich zo dapper toonde dat hy ieders gunst won. Zijn gelukkige voortgang was oorzaak dat *Justinianus de* II op hem archwaanig wierd, waar op hy hem zonder reden naer *Thracien* bande; doch toen *Justinianus* uit het rijk verdreven was, wierd hy door een weldaad zo zeer aan *Leo* verplicht, dat hy hem, weder in 't rijk hersteld zijnde, voor zijn Raadsheer aannam. Naderhand wierd hy door *Anastasius* tot Landvoogd van *Armenien* verheven. Hoe hy onder *Theodosius* door 't krijgsvolk voor Keizer aangenoomen is, heb ik op het voorgaande blad getoont. Noch geen twee jaar had hy op den troon van 't *Oosten* gezeten, of *Omar*, Vorst der *Saraceenen*, een wreede vervolger der Kristenen, die weinig jaaren te vooren *Cilicien* aangegrepen, en *Pergamum* ingenoomen had, rukte met een vloot van zevenhonderd en zestig scheepen naer *Konstantinopelen*, en belegerde het drie jaar te land en te water. *Leo*, dus beneepen, weerde zich kloekmoedig, en verzuimde niets wat een dapper Keizer paste; doch verloor door veelvoudige stormen, hongersnood en pest niet weinig van de zijne. Van deze rampen was ook *Omar* niet vry, dewijl hem door het lang beleg alles ontbrak, waar door zijn leger gedwongen was ezels, kamelen, paarden, ja de doode menschen te eeten, 't geen in zijn leger een doodelijke pest veroorzaakte. Zo vast bleef deze barbaar by zijn voornemen van *Konstantinopelen* tot een puinhoop te maken, en de Kristenen uit te roejen, dat hy den nood zijns legers verachte, en hartnekkig het beleg voortdreef, schoon zijn volk des winters by duizenden door de felle kou stierf. Deze hongersnood deed *Omar* eenige scheepen naer *Bulgarien* zenden, om daar zich van behoeftigheden te verzien; doch deze waren zo ongelukkig, dat weinige van d'uitgezondene weder by 't leger kwamen. Dit ongeval wierd noch van een grooter gevolgt: want de *Egiptische* voorraadscheepen, zich van de *Saraceenen* afgescheiden hebbende, gaven zich aan de belegerden over, waar door het Heidensch leger oproerig wierd. *Omar*, dus beneepen, en tegen den honger, de pest, stormwinden en klippen te strijden hebbende, besloot eindelijk *Konstantinopelen* te verlaten. Maar zijn aftocht was zo voorspoedig niet als zijn aankomst, dewijl zijn gantsche vloot tot tien toe door felle stormen, en afgrijsselijke onweeren verging; ja van deze tien overgebleve scheepen vielen noch vijf in de handen der *Romeinen*; zo dat van 760 scheepen maar vijf in *Syrien* weder kwamen. Terwijl dit voor en by *Konstantinopelen* voorviel, wierp zich eenen *Bacilus* in *Silicien*, en eenen *Tiberius* in *Syrien* voor Keizer op, waar van de eerste door de *Sicilianen* gevangen genoomen, en aan *Leo* gezonden wierd, die hem van 't leven beroofde. De tweede had geen beter lot, dewijl hy overwonnen, en uit last van *Leo* onthooft

wierd. Dus had deze Keizer, terwijl hy op den troon zat, te strijden; doch zwaarder stormwind waaide uit *Rome*, toen hy uit een Kristelijken yver de beelden uit de kerken deed rukken, op dat men in plaats van Godt geen Afgoden zou eeren. *Gregorius*, Paus van *Rome*, dit hoorende, beriep daar op een Synode, waar in het gebruik der beelden voor goed gekeurd en vernieuwt wierd. *Germanus*, Patriarch te *Konstantinopelen*, en een groot vriend des Paus, zette zich hevig tegen den Keizer aan, die echter in zijn besluit voortvoer, waar op *Germanus* het volk tegen *Leo* ophitste, door wien eenige arbeiders, terwijl zy met het breeken der beelden bezig waren, vermoord wierden, waar op een oproer volgde. *Leo*, hier over misnoegt, zette *Germanus* uit zijn ampt, in wiens plaats *Anastasius* verheven wierd, en liet eenige oproermakers grijpen en dooden. Euvel wierd dit van den Paus opgenoomen, die terstond den ban tegen hem uitbliksemde, en ieder het recht der schattingen aan hem verbood te geven. 't Bleef hier niet by. Men kreet hem ook voor een Tieran, een Beeldstormer, en een Godloos mensch uit, ja *Theofanes*, spreekende van zijn overlijden, zeit *dat hy zo wel naer de ziel als naer 't liehchaam dood is.* Niet weinig wierd de macht der Pauzen hier door vergroot, dewijl de *Romeinen* zich van *Leo* afscheurden, en zich aan hen overgaven. Eindelijk is hy in 't 741 jaar na *Christus* geboorte, na een regeering van 25 jaaren, 2 maanden, en 14 dagen, Godvruchtig, aan een roodeloop, overleden, na dat hy eenige jaaren edelmoedig den wrevel der Pauzen veracht, en in zijn waren yver, tot weering der Afgodery, voortgevaren had. Zie *Diakonus*, *Cedrenus*, *Zonaras*, &c.

Vorst LEO, die de last van 't machtig Oosten droeg,
Bacilius, en ook Tiberius versloeg,
Die in Sicilien en Syrien verwaaten
Zich Keizers noemden van de Bizantijnsche staaten,
Heeft Paus Gregorius, en zijn vermetelheid,
Beteugelt, en het rijk doorluchtig uitgebreid;
Ja schoon Theofanes zijn glorie durft bevlekken,
Zijn pen hem maalen met vervloekte en schelmsche trekken,
Hy heeft nochtans, eer hy den naam van Keizer had,
Getoont zijn inborst, en wat deugden hy bezat.
Had Anastasius, wel eer tot Vorst verheven,
Hem niet gezard, hy had hem nooit gebracht om 't leven.

CXIII.
Flavius Konstantinus Kopronymus de V.

KONSTANTINUS de V, na de dood van zijn vader tot Keizer op den troon van 't *Oosten* verheven, is in 't 718 jaar na *Christus* geboorte te *Konstantinopelen* gebooren. Hy kreeg den bynaam van *Kopronymus*, of *Vontbeschyter*, om dat hy onder het ontfangen van den doop de Vont bevuilde.

Zijn *Vader* was Keizer LEO de III, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, MARIA, of MARINA. Zijn *Zuster*, getrouwt aan *Artabasdus*; van wien om laag. Zijn *Vrouw* was HELENA KEZARA, de dochter van *Kaganus*, Koning der *Scyten*, die, toen haar vader den Kristelijken godtsdienst aangenomen had, en zy met hem gedoopt was, IRENE bygenoemt wierd, by wie hy een *Zoon* won, dien hy LEO noemde, en na zijn dood Keizer wierd. Zijn II *Vrouw*, MARIA ARMENA, by wie hy geen kinderen teelde, dewijl zy schielijk door de dood weggerukt wierd. Zijn III *Vrouw*, EUDOXIA, met een ongewoone pracht van hem gekroont: by deze won hy drie *Zoonen*, als KRISTOFORUS, NICEFORUS, en NICETAS, van wier bedrijven hier en daar zal gesprooken worden.

Na de dood van *Leo den* III klom deze *Konstantinus* op den troon van 't *Oosten*, dewijl hy voor ettelijke jaaren reeds door zijn vader voor *Augustus* verklaart was, wiens heyligen yver in 't uitroejen der beelden hy navolgde. Niet lang had hy geregeert, of hy nam voor de *Saraceenen* in 't *Oosten* 't hooft te bieden, derhalven vergaderde hy een machtig leger by een, en rukte derwaarts; doch, dewijl hy in *Azien* moest overwinteren, strooide zijn zwager *Artabasdus* een gerucht uit dat hy dood was, en zette zich met hulp van den Patriarch *Anastasius* op den troon, en liet de kinderen van *Konstantinus* gevangen zetten. En dewijl hy wist, dat deze loogen haast door de waarheid zou achterhaalt worden, bereide hy zich ten tegenweer, en rechte, om de gunst van 't graau te winnen, de beelden in de kerken weder op. Het leed ook niet lang of *Konstantinus* kwam deze ongetrouwigheid zijns zwagers ter ooren, derhalven was hy genoodzaakt zijn voordeel op de *Saraceenen* te verlaten, en naer *Konstantinopelen* te rukken, 't welk, na dat hy den zoon van *Artabasdus* geslagen had, streng van hem belegerd wierd. Om de stad in den uitersten nood te brengen, sneed hy haar alle toevoer af, en zelfs het water, waar door de belegerden van een hongersnood aangetast wierden. Het volk, hier door oproerig geworden zijnde, joeg *Artabasdus* met zijn twee Zoonen de stad uit, die, van *Konstantinus* gevangen genoomen zijnde, de oogen uitgestooken, en in ballingschap verdreven wierden. Na het uitdryven des opgeworpenen Keizers was de stad gedwongen haar over te geven, die de overwinnaar drie dagen ten roof van de soldaten gaf. Onderwijlen waren de meeste steden van *Syrien*, *Persien*, *Egipten*, *Afrika* en *Spanje* door de *Saraceenen* ingenoomen. Zy, over de verdeeling dezer rijken twedrachtig geworden zijnde, gaven door dat middel aan *Konstantinus* gelegentheid om hen 't hooft te bieden, die met zijn leger naer *Syrien* rukte, alwaar hy hen aangreep, sloeg, en tot in *Assyrien* vervolgde. Ondertusschen vielen de *Egiptische Saraceenen* in *Cyprus*; doch wierden zo van de Keizerlijke vloot aangetast, dat zy met verlies van veel scheepen de vlucht namen. Twalef jaaren daar na bracht hy *Slavonien* onder zijn gehoorzaamheid; doch het volgende jaar wierd hy de onbestandigheid van het geluk gewaar. Want vertoornd zijnde op de *Bulgaaren*, die tot aan de lange muur stroopten en blaakten, taste hy hun leger aan; doch wierd geslagen. Ook verloor hy in dezen slag de bloem van zijn leger, en was gedwongen met schade en schande weder te rug te wijken. Doch toen vier jaaren daar na de *Bulgaaren* onder malkanderen oneenig waren, viel *Konstantinus* met een groote macht in hun eigen land, en kreeg op hen, na een bloedigen slag van acht uuren, een heerelijke overwinning, waar door zy gedwongen waren van hem de vreede te

verzoeken. Niet lang wierd deze van de *Bulgaaren* gehouden, dewijl zy met honderd en twintig duizend mannnen in *Beritia* vielen. Hier op trok *Konstantinus* hen met een leger van tachtig duizend mannen tegen, en overviel hen by *Litsoria* zo onverwacht, dat de *Bulgaren* een doodelijke nederlaag kregen, waar op de Keizer met veel gevangenen, en een onnoemelijken buit, zegepralende weder naer *Konstantinopelen* keerde. Deze nederlaag was oorzaak dat de *Bulgaren* nooit den overwinnaar weder dorsten aandoen, schoon hun landen by na twee jaaren door zijn oorlogsmachten verwoest wierden; ja toen hy hen ontrent een jaar voor zijn overlijden weder het hooft bood, en ontrent twalefduizend van die hunnen versloeg, waaren zy gedwongen van hem de vreede te verzoeken, die hy hen gaf. Doch deze vreede wierd aanstonds weder van die wrevele volkeren verbrooken, waar door *Konstantinus*, van een rechtvaardige toorne ontstooken, voornam hen geheel uit te roejen. Hy vergaderde toen een groote macht by een, en rukte met de zelve naer den vyand; doch te *Kelandia* gekomen zijnde, kreeg hy een kwaal aan bei zijn beenen, dat de Geneesoeffenaars een *Anthrax* noemen, daar een felle koorts toe sloeg, die hem op den 14 *September* van 't 775 jaar na *Christus* geboorte uit de wereld rukte, na dat hy 57 jaaren kristelijk geleeft, en 34 jaaren, 2 maanden, en 26 dagen loffelijk geregeert had, hoe zeer veel beeldendienaars daar tegen wroeten, die, om dat hy de Afgoden uit de kerken wierp, hem voor een monster, een slang, een leeu, en diergelijke afmaalen, ja tot in het diepste der hel verdoemen. Zie *Diak. Ced. Theof. Sigeb. Suid. Mutzaard.*

Doorluchte KONSTANTYN, hoe word uw groote naam,
Alom gedragen op de wieken van de faam,
Door Anastasius geschonden, die vermetel
U zocht te stooten uit den Keizerlijken zetel!
Doch laat hy vloeken, laat hy schelden op uw troon,
Uw daaden toonen dat gy zijt Vorst Leoos zoon.
Uw krijgsbedrijven zijn met eeuwige ink beschreven.
Uw trotse vyanden, en hunne Vorsten, beven
Op 't hooren van uw naam. Assyrien erkent
U voor beschermer, en het machtig Cyprus prent
Uw deugd in marmer, en uw lof in bergmetaalen;
Uw lof, onmogelijk met verwen af te maalen.

CXIV.
Flavius Leo Porphyrogenitus de IV.

LEO de IV, die na de dood van *Konstantinus den* V zijn vader in 't rijk volgde, is by *Konstantinopelen* op een heerlijk lusthuis, *Porphyra* genoemt, gebooren, waar door hy den bynaam van *Porphyrogenitus* kreeg; doch in wat jaar melden geen schrijvers.

Zijn *Vader* was Keizer *Konstantinus de* V, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, HELENA KAZARA IRENE, een godvruchtige en kerkelijke vrouw. Zijn *Stiefmoeders*, MARIA ARMENIA en EUDOXIA. Zijn *Stiefbroeders*, KRISTOFORUS, NICEFORUS, en NICETAS. Zijn *Vrouw*, IRENE, by wie hy een *Zoon* won, KONSTANTINUS genoemt, die na hem Keizer wierd, en nevens hem op penningen verbeeld is, gelijk op het volgende blad blijkt.

Zie hier, naer 't zeggen van *Mutzaart*, een godloos en geveinst Keizer, die alle gruwelen pleegde; doch van de Goddelijke wraak niet ongestraft gebleven is. Maar, o schender des vroomen mans, en rampzalige navolger van *Theofanes*, ik zal met uw eigen beeldendienaars toonen dat ik met waarheid zeggen mag: zie hier een vroom en godvruchtig Keizer, die zijn schatten mildadig uitdeelde, van zijn onderdanen om zijn deugden bemind wierd, doch die in 't midden zijner overwinningen den geest gaf. Want dat hy met een goddelijken yver zijn Vader en Grootvader in het uitroeien der beelden natrad, was in hem een deugd, die niet als in een waar Kristen te vinden is; doch deze deugd was oorzaak dat hy zo haatelijk afgemaald is. Had hy geen reden om *Protospatharius*, *Theofanes*, *Statejus*, en *Papias*, die hem in dien Goddelijken yver tegenstreefden, en het volk daar over tegen hem oproerig maakten, wreed te bejegenen, te hoonen, en gevangen te zetten? Niet minder word zijn liefde tot edelgesteente gevloekt; ja de gedachte *Mutzaart* ontziet zich niet uit *Theofanes* te zeggen, dat hy de kroon uit de hooftkerk van *Konstantinopelen* nam, en op zijn hooft zette; doch dat voor die gruwel zijn hooft met karbonkels en pestachtige zweeren bezet wierd, waar by een felle koorts kwam, die hem van 't leven beroofde. Doch 't lust my hier over den Pauzelijken schrijver *Platina* te hooren, die dus van de zaak spreekt: *Leo de* IV *schiep zo groot een behagen in gesteenten, dat hy den schat uit den tempel van de eeuwige Wijsheid, Sophia genaamt, nam, en daar van een kroon voor hem deed maken, die zeer zwaar en van groote waarde was. Door deze geduurig te dragen, 't zy door de zwaarte, 't zy door de kou der gesteenten, wierd hy van een schielijke ziekte aangetast. Ik geloof, dat dit ook in onze tijd aan Paulus den IV gebeurt is, die van alle oorden veel dierbare steenen vergaderde, waar door de schatkist der Roomsche kerk byna uitgeput wierd; ja hy schepte zulk een vermaak in deze wijfsche vercierzelen, dat hy, zo dikwils hy in 't openbaar verscheen, wel een gehoornde Frigiaansche Cybele, en geen gemijter den Bisschop geleek. Ik vermoede, dat hier uit, zo door 't zweet van de vettigheid zijns lichchaams, als door de last der gesteenten, de geraaktheid is ontstaan, die hem op den hals kwam, en schielijk wegrukte.* Hier ziet men *Mutzaart* leugenachtig gemaakt; want *Platina* zeit niet dat hy een kroon uit den tempel, maar dat hy 'er een schat uit nam, waar door hy gesteenten verstaat. Veel minder spreekt hy van de pestachtige zweeren, die *Mutzaart* als een Goddelijke straf bybrengt. Doch wien is onbekent hoe zeer zijn schriften met fabelen en afgoderyen opgevult zijn, en dat de meeste Roomsche schrijvers de Keizers verdoemt en haatelijk afgemaalt hebben, die de Pauzen het hoofd dorsten bieden, en zich hun gruwelen en tirannyen niet onderwerpen wilden? Dat hy dikwils als een mensch gedoolt heeft is zeker; doch dat hy zomtijds gedwongen was zich om den wrevel der beeldendienaars te vertoornen kan ook niet geloochent worden. By deze deugd voegde *Leo* ook de dapperheid: want

gehoord hebbende dat de *Saraceensche Arabieren* oneenig waren, rukte hy met een groot leger naer *Syrien*, alwaar hy in een slag over de twalefduizend dier volkeren van 't leven beroofde, en een heerelijke overwinningbekwam. Dit speet hun Koning *Madi* zo zeer, dat hy voornam deze nederlaag te wreeken. Hier op rukt hy met een overgroote macht naer *Amorium*, belegerd de stad, en laat romtom het land deerlijk verwoesten. Dit moest *Leo* dulden, dewijl hy niet machtig genoeg was om dezen sterken vyand het hooft te bieden. Zijn dapperheid, die altijd van voorzichtigheid en krijgskunde verzeld was, deed hem op middelen denken, waar door hy het woeden der barbaren zou kunnen beteugelen. Niets dacht hem raadzamer te zijn als allen voorraad den vyand t'ontrukken, en dien na de vaste steeden te voeren, dewijl daar door zekerlijk gebrek in 's vyands leger moest komen. Nauwelijks had hy dit werkstellig gemaakt, of hy zag de gewenste vrucht van zijn onderneeming; want de *Arabiers* waren door hongersnood gedwongen de beleegering te staken, en met schande weder van *Amorium* te keeren. Grooter daaden zou hy tegen zijn vyanden uitgevoerd hebben indien de dood hem niet op den 7 *September* van 't 780 jaar na *Christus* geboorte, na een regeering van 4 jaaren, 11 maanden, en 24 dagen, uit de wereld gerukt had, dewijl de godvruchtigheid, dapperheid, voorzichtigheid en krijgskunde in dezen Vorst haar woonplaats hadden. Zie *Diakonus*, *Zonaras*, *Blondus*, &c.

Dit 's LEO, die voor aan op dezen penning staat.
Een Vorst, die, om dat hy de beelden heeft versmaad,
Gelijk zijn Vader en Grootvader, wierd geschonden
Door schelmsche schrijvers, en door pauzelijke vonden.
O beeldendienaar, waar vervoerd de drift u toe?
Beschermt ge blokken, en braveert ge uw Keizer? hoe,
Heeft hy Vorst Madi niet uit Syrien verdreven?
Amorium, alom benauwt, niet doen herleven?
En zo de dood hem niet zo vroeg had neêrgeveld,
Wat had men niet gezien van zulk een oorlogsheld?
Zo gy zijn liefde tot gesteente durft verdoemen,
Hoe kunt ge uw Paulus dan, uw Paus, godvruchtig noemen?

CXV.
Flavius Konstantinus de VI, en Irene.

KONSTANTINUS de VI, na de dood van zijn Vader *Leo den* IV tot Keizer op den troon van 't *Oosten* verheven, is in 't760 jaar na *Christus* geboorte te *Konstantinopelen* gebooren.

Zijn *Vader* was LEO de IV, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, IRENE; een schoone, geleerde, doch staatzuchtige vrouw, gelijk op de nevensgaande penning blijkt, waar op zy den rijksstaf boven haar zoon, reeds Keizer, aangrijpt: terstond van haar breder. Zijn I *Vrouw*, MARIA ARMENA, de dochter van een gering persoon in *Armeenien*, aan wie hy door zijn moeder, uit staatkunde gedwongen wierd: by haar won hy een *Zoon*, die niet genoemt word; doch met hem door bevel van zijn Moeder de oogen wierd uitgestooken. Deze verstiet hy daar na door ophitzing van zijn Moeder, in wier plaats hy THEODORA trouwde, een staatjuffer uit het vrouwgetimmer der verstoote Keizerinne, by wie hy een *Zoon* won, LEO genoemt, en dien ook door zijn staatzuchtige Moeder de oogen uitgestooken wierden.

Noch geen tien jaaren was deze *Konstantinus* oud toen hy na de dood zijns vaders het gebied van 't *Oosten* in handen kreeg; derhalven wierd de heerschappy, geduurende zijn minderjarigheid, zijn moeder in handen gegeven: maar twintig jaar oud geworden zijnde, oordeelde hy, dat het noch voor hem, noch voor het rijk dienstig was onder de voogdy van een vrouw te staan, door wiens staatzucht reeds veele van 't leven berooft waren. Hy nam dan het gebied alleen aan, en sloot zijn moeder in alle staatzaken uit. Zy haar dus van haar hoogste wensch berooft ziende, liet niet alleen haar ongenoegen blijken, maar ontzag zich niet hier over wraak te oeffenen; want door eenige op haar zy gebrachte Hovelingen den Keizer hebbende doen vatten, ontzag zy haar niet hem te slaan, en in een kerker te doen zetten, waar na zy veel voorname mannen, die het met den Keizer hielden, deed van 't leven berooven. Deze wreedheid tegen haar zoon gepleegt mishaagde ieder, en verwekte zulk een mededoogzaamheid in de harten der soldaten, dat zy *Konstantinus* aan verscheide oorden van 't rijk voor Keizer uitriepen. Zy, voor deze oproer bekommert, liet aanstonds haar zoon uit de kerker los; doch het gaande gemaakte krijgsvolk hier niet mee te vreeden, besloot haar in haar eigen paleis, en worp haar voornaamste Raadsheer *Stauratius* in den kerker. Zy, daar beslooten zijnde, wist door haar gunstelingen zo veel by haar zoon te weeg te brengen, dat hy haar niet alleen uit haar gevangenis ontsloeg, maar weder voor Keizerinne deed uitroepen. Deze hoon, haar om haar zoon van 't krijgsvolk aangedaan, had zich zo diep in haar ziel geprent, dat die onmogelijk, dan met bloed, kon uitgewist worden; en dewijl het haar onmogelijk was zonder alleen te regeeren te leven, deed zy haar zoon by ieder verdacht maken. Alle de door haar om 't leven gebrachte Raadsheeren schoof zy op de schouderen van haar zoon, die reeds in den haat der Roomsche Pauzen was, om dat hy, op het voorbeeld van zijn voorvaderen, geen beelden in de kerken dulden wou. Deze, gesterkt van hun aanbidders, lieten niet na veele lasteren tegen den Keizer uit te werpen, en haatelijk in ieders oogen te maken. *Irene*, nu haar oogwit bereikt hebbende, en geen gevaar schroomende, liet dan op den 17 *Augustus* van 't 797 jaar na *Christus* geboorte, den Keizer, haar zoon, door eenige omgekochte vatten, in den kerker werpen, en de oogen uitsteeken; van welke smart hy kort daar na sturf, hebbende 37 jaaren geleeft, en 10 jaaren geregeert. Dus bereikte die staatzuchtige en wreede vrouw haar oogwit, die, toen ze het gebied nevens haar zoon, na de dood haars mans, in handen kreeg, de drie zoonen van *Konstantinus den* V dwong, schoon voor *Cesares* verklaart, afstand van het rijk te doen. 'tBleef hier niet by: want de twee zoonen van haar vermoorden zoon liet zy ook de oogen

uitsteeken. Allen, die het met den rampzaligen Keizer gehouden hadden, wierd de tong uitgesneden en zy in ballingschap verdreven. Om haar behaaglijk in d'oogen van den Paus te maken, liet zy de beelden in de kerken oprechten; ja om hem geheel aan haar te verplichten, rukte zy de beenderen van haar schoonvader, Keizer *Konstantinus den* V, uit het graf, wierpze in 't vuur, en liet de stof in de zee werpen; alleen om dat hy zich zo ieverig tegen het invoeren der beelden in de kerken gekant had. Door haar was ook een schandelijke vreede met *Madi*, den *Arabierschen* Koning, gemaakt, dewijl zy hem een jaarelijksche schatting belooft had, en ook betaalde. Haar gruweldaaden klommen eindelijk zo hoog, dat het volk oproerig wierd, en tegen haar eenen *Niceforus* tot Keizer opwierp, die haar gevangen nam, en in een klooster stak: doch hy, voor haar loosheid bekommert zijnde, bande haar naer *Lesbos*, alwaar zy op den 9 *Augustus* in 't 803 jaar na *Christus* geboorte ellendig gesturven is. Tot dezen opstand tegen haar wierd het volk bewogen, om dat zy zo wrevelig tegen haar zoon, zijn zoonen, het gebeente van haar schoonvader, en zijn zoonen gewoed had; dat zy de beelden weder in de kerken oprechte; om dat ze haar voornaamste Raden naer 't leven dong, en veelen de tong had doen uitsnijden; haar ongelukkige oorloogen, en schandelijk gemaakte vreede; dat ze door de trou van Keizer *Karel* het *Oostersche* rijk onder het juk van 't *Westersche* zocht te brengen; en eindelijk, om dat de *Grieken* by andere volkeren in verachting kwamen, dewijl zy zich zo lang van een wijf lieten regeeren. Zie *Diakonus*, *Cedrenus*, *Blondus*, *Volateranus* 23 B. &c.

Dit 's KONSTANTINUS, en IRENE, die gy ziet.
Een vrou, die deerelijk haar eigen zoon verstiet,
En doode, wijl haar ziel het Keizerlijk vermoogen
Veel meer waardeerde als 't bloed haars zoons, en bei zijn oogen.
Haar grootvaârs beenderen heeft zy uit 't graf gerukt,
En die verbrand; de zoons van Konstantijn verdrukt.
Wie kan haar moorden, wie haar snoode gruwelstukken,
Wie hoe veel tongen zy liet wreed ten monde uitrukken
Beschrijven? ja de munt, die voor uw oogen staat,
Toont klaar van welk een vrucht die trotse zwanger gaat;
Doch zy wierd eindelijk uit haar gebied verdreven
Naer Lesbos, daar zy einde in ballingschap haar leven.

CXVI.
Karolus de Groote.

KAROLUS, die, na 't verdrijven der *Langebaarden* uit *Italien*, het *Westersche* rijk weer in zijn eersten luister gebracht heeft, is op den 28 *January* des jaars 742 in 't Paleis van *Ingelheim*, twee mijlen van *Ments*, gebooren, en op *Kersdag* des jaars 800 in *S. Pieters* kerk te *Romen* door Paus *Adrianus den* III, onder een groot gejuig, tot Keizer van 't *Westen* gekroont. Onder zijn regeering wierd den troon van 't *Oosten* door *Niceforus*, *Stauracius*, en *Michaël Rankabes* betreden.

Zijn *Vader* was PIPYN, bygenoemt de *Korte*, die, door zijn wettig Koning in een Klooster te steeken, zich Koning van *Frankrijk* maakte. Zijn *Moeder*, BERTHA; gesprooten uit het bloed der *Grieksche* Keizers. Zijn *Broeder*, KAROLOMANNUS; na de dood van zijn Vader te *Soissons* tot Koning van *Oost Frankrijk* gekroont, en in *November* des jaars 770 aan een bloeding uit de neus gesturven. Zijn *I Vrouw*, HERMINGARDIS, dochter van *Desiderius*, Koning der *Langebaarden*, die hy, om dat de *Langebaarden* schandelijke zaken door haar zochten uit te werken, verstiet. Zijn II *Vrouw*, HILDEGARDIS, dochter van *Godefridus*, een Edelman uit het geslacht der *Alemansche* Vorsten: een schoone en godvruchtige vrouw, by wie hy drie *Zoonen* en acht *Dochteren* won, als KAROLUS, PIPINUS beide voor haar Vader gesturven, en LODOVIKUS, die na hem Keizer wierd; ROTHRUDIS, voor *Konstantinus den* VI, Keizer van 't *Oosten*, ten echt verzocht; BERTHA, GISELA, HILDEGARDIS, ADELHEIDA, BELLIXANDRA, IMMA, en GERTRUDA, meest geestelijke dochters geworden. Zijn III *Vrouw*, FASTRADA, dochter van *Rudolf*, Graaf van *Frankenland*, by wie hy drie *Dochters* won, als THEODORA, Abdisse van *Argenteul*, HILDRUDIS, en ROTHRIDIS, die beide een ongebonde leven geleid hebben. Zijn I *Byzit*, GERSUINDA, een edele vrouw uit *Saxen*, die hem een *Zoon* baarde, ADELDRUDIN genoemt. Zijn II *Byzit*, REGINOBYRGA, of REGINA: by deze won hy twee *Zoonen*, als DRUGO, die Bisschop van *Ments* wierd, en HUGO, tot Vorst in *Aquitanien* verheven. Zijn III *Byzit*, ADELINDA, die hem baarde THEODORIKUS, naderhand Vorst van *Provence.* Zijn IV *Byzit*, HIMMELTRUDA, by wie hy teelde PIPINUS met de *Bult*; een boosaardig mensch, die, om dat hy voorgenomen had zijn Vader te vermoorden, in een Klooster gestooken wierd. Zie *Aventinus* 4 B. *Egnatius* 5 B. 9 H. *Kastritius* 4 B. het 322 en 323 blad, &c.

Door deze doorluchtige Keizer, wiens geluk door een ster in 't uur zijner geboorte voorspeld wierd, is het *Westerrijk* weêr opgerecht. Na de dood van zijn vader *Pipijn* wierd hy te *Worms*, of te *Noyon*, tot Koning van *West Frankrijk* gekroont. Na deze krooning rukte hy met zijn oorlogsmacht naer *Aquitanien*, om den oproerigen *Hunold*, die de *Gotthen* ophitsten, te straffen, die hy nevens zijn gemaalin gevangen kreeg, en zijn landen onder zijn gehoorzaamheid bracht. Van daar keerde hy weder naer *Duitsland*, en woonde te *Worms* de vergadering der algemeene staaten des Keizerrijks by. Hier in besloot men, dat men de *Saxen* binnen hun palen moest houden, waar op hy zich ten oorlog bereide. Eer hy optrok kreeg hy de tijding van zijn broeders dood, waar door zijn voornemen belet wierd, dewijl hy genoodzaakt was zich derwaarts te begeeven, en in het bezit dier landen te stellen. Na dat hy daar alles naer zijn welgevallen beschikt had, trok hy tegen de *Saxen* op, die, door zijn macht verschrikt, zich gewillig aan hem onderwierpen, en twalef gyzelaars zonden. 't Is mij onmogelijk om op deze plaats alle zijn gevoerde oorlogen op te tellen, derhalven zal ik maar zeggen dat hy zijn erfgoed door geduurige oorelogen, welke hy met groote moeite, voorzichtigheid en dapperheid, geduurende den tijd van 27 jaren, in verscheide gewesten van *Europe* gevoerd, meer als de helft heeft vermeerdert: want behalven het Koninkrijk, 't geen zijn Vader nagelaten had, dat zeer groot was, en alleen niet de Landschappen tusschen den *Rhijn*, de *Loire* en

Oceaan begreep, maar ook het gedeelte van *Duitsland*, tusschen *Saxen*, den *Donauw* en *Rhijn* gelegen, had hy noch by alle deze Provincien gevoegd *Aquitanien*, *Gaskonie*, de *Pyreneën*, en *Katalonien*, tot aan de rivier d'*Ebro*, die uit *Navarre* haar oorspronk neemt. Hier by voegde hy het Koninkrijk der *Langebaarden*, en geheel *Italien*, tot aan het laage *Kalabrien* toe, nevens de eilanden en Koninkrijken van *Korsika* en *Sardinie.* Hy veroverde ook *Zwaben*, *Beyeren*, *Frankenland*, *Saxen*, *Hongaryen*, *Zevenbergen*, *Istrien*, *Kroatien*, en *Dalmatien*, behalven de zeesteeden, die hy aan den Keizer van 't *Oosten* liet, om heilig zijn opgerecht verbond met hem te onderhouden. Daar by voegde hy noch het gedeelte van *Polen*, waar van de *Weissel* de grens maakt, metal het land langs d'*Oostzee.* Zo veel veroverde Koninkrijken gaven hem den tijtel van *Den Grooten.* Wat zeg ik meer van den bloeienden staat daar deze doorluchtige Keizer de Fransche Oppereenhoofdigheid in stelde? Door hem wierd ook, ter gunste der Roomsche kerk, de gaaf bevestigt, die zijn vader daar aan gedaan had wegens het *Exacht van Ravenna*; derhalven gaf hy alle de landen die de Keizerlijke stedehouders van 't *Oosten in Italien* bezeeten hadden aan den Paus, waar by hy noch *Korsika*, de *Rivier van Genua*, *Opper Toskanen*, de *Staat van Urbino*, en andere plaatzen voegde. Eindelijk is hy op den 28 *January* des jaars 814 door de dood weggerukt, na dat hy 72 jaren geleeft, en 13 jaren, 1 maand en 4 dagen als Keizer geregeert had. Zie *Sigonius*, *Turpinus*; *Volaterranus*, *Krants*, &c.

Dit 's KAREL, ja dit is DE GROOTE in naam en daad,
Die 't Westerrijk herstelde in een volmaakten staat.
Wie kan zijn heldenaard, en dappere bedrijven
Verhalen, of wat pen naer waarde die beschrijven?
Hoe ver heeft hy Godts woord en kerken uitgebreid!
Wie overtrof hem ooit in zijn mildadigheid?
Wie was zo nederig als hy, wie zo godvruchtig?
Wie in 't vergeven van doodstraffen zo doorluchtig?
Wat gaf hy lessen aan zijn welbeminden zoon
Als hy hem t'Aken gaf zijn Keizerlijke kroon!
Wie was voor hem ooit, of wie zal na hem ooit komen,
Die zo doorluchte heerschte, of heerschen zal te Romen?

CXVII.
Ludovikus Pius.

LUDOWIK, die in 't jaar 813 te *Aken* door zijn vader tot Koning en Keizer uitgeroepen wierd, en kort daar na de hulde ontfong, is in 't jaar 776 in *Duitsland* gebooren. Onder zijn regeering wierd den troon van 't *Oosten* door *Leo Armeniakus de V, Michael Balbus*, en *Theofilus* betreden.

Zijn *Vader* was Keizer KAREL DE GROOTE, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, HILDEGARDIS, wier lijk te *Mets* in de Kapel van *S. Arnoldus* begraven is. Wie zijn *Broeders* en *Zusters* geweest zijn heb ik op het voorgaande blad getoont. Zijn I *Vrouw* was IRMINGARDIS, de dochter van *Ingramus*, Vorst van *Saxen*: by haar won hy drie *Zoonen*, als LOTHARIUS, na hem Keizer; PIPINUS, en LUDOVIKUS: deze vrouw is te *Angers* op den 3 *October* der jaars 818 gesturven. Zijn II *Vrouw* JUDITHA, de dochter van *Guelfus*, Graaf van *Ravensburg* en *Aldorff*, de zuster van *Rudolf* en *Konraad*: by haar teelde hy een *Zoon*, KAROLUS genoemt, met den bynaam van de KAALE, die na *Ludovikus* de II, op een laffe wijze, Keizer wierd.

Schoon deze *Ludowik* al door zijn Vader voor *Wester* Keizer verklaart was, echter liet hy zich dartig dagen na het overlijden van zijn vader weder voor Keizer uitroepen. Daer na vernieuwde hy het verbond dat zijn Vader met *Leo*, Keizer van 't *Oosten*, gemaakt had, en liet de gezanten veel eer bewijzen. Na dat hy vier jaaren geregeerd had, maakte hy op den rijksdag te *Aken*, in 't byzijn van *Abdirach*, zoon van *Abulas*, Koning der *Saraceenen*, zijn oudsten zoon *Lotharius* Koning, deed hem kroonen, en voor zijn medeheerscher uitroepen; waar op hy zijn tweeden zoon *Pipyn* Koning van *Aquitanien*, en zijn derden zoon *Ludowik* Koning van *Beyeren* maakte. Terwijl hy hier mee bezig was, trachte zijn neef *Bernard*, die hy in 't begin zijner regeering tot Koning van *Italien* bevestigt had, zich volkomen meester van zijn Koninkrijk, en onathanglijk van den Keizer te maken. Hy bracht het ook door de hulp van *Anselmus*, Bisschop van *Milanen*, *Wolfold*, Bisschop van *Kremona*, *Theodulfus*, Bisschop van *Orleans*, *Archard*, Bisschop van *Frankenland*, en verscheide andere Grooten zo ver, dat de meeste der staaten en steeden onder zijn gehoorzaamheid hem op nieuw moesten hulden, niet weinig tot nadeel van den Keizer: die, om dezen opstand te stutten, aanstonds een groote magt byeen rukte, en naer *Italien* zond. Schoon *Bernard* op het aankomen dezer oorlogsmacht alle enge wegen sterk liet bezetten, om hem de doortocht naer *Italien* te betwisten, drong dit leger echter met geweld door, en bracht te weeg dat *Bernard* zich op genade en ongenade moest overgeven, waar op hy uit last van *Ludowik* de oogen uitgestooken wierd, waar van hy kort daar na stierf. Ook gingen de Bisschoppen niet vry, die hem in die opstand gestijft hadden, maar wierden van hun waardigheid berooft, en in ballingschap verdreven; doch verscheide Grooten moesten het met verlies van hun hoofden boeten. In al zijn oorlogen, tegen vreemden gevoerd, is hy zeer gelukkig geweest. Door het herstellen van *Hunald*, verdreeve Koning van *Deenmarken*, verplichte hy die Koning zich te laten doopen, waar op zijn geheele Koninkrijk de Kristelijke Godsdienst aannam. Maar laat ons tot zijn rampzaligheden overstappen. Door een ongemeene liefde, die hy zijn tweede vrouw, en een tedere achting, die hy haar zoon *Karel* toedroeg, veranderde hy van besluit in 't verdeelen zijner rijken, die hy *Rhetien* en *Opper Bourgondien* tot zijn deel gaf. Dit verwekte in zijn drie eerste Zoonen zulk een nijd dat zy tegen hun vader de wapenen opvatteden. Niet weinig wierden zy in dezen oproer door Paus *Gregorius*, en verscheide Bisschoppen gestijft. Men greep de Keizerin aan, die in een Klooster in *Gaskonje* gebannen wierd. De Paus en oproerige Bisschoppen baaden *Lotharius* dat hy de zorg en bestiering der zaken wilden aanneemen, die zulks deed, waar op de Keizer zelfs door de Bisschoppen en

Hartogen, die met *Pipyn* in verstand waren, gevangen gezet wierd. Dit mishaagde de *Duitschers*, die tot zijn bystand de wapenen aangrepen, en hem weer in vryheid stelde, waar op eenigen onthooft, anderen verdronken, in ballingschap gezonden, en tot een eeuwige gevangenis gedoemt wierden. *Pipyn* verzocht vergifnis van zijn vader, die hem zulks toestond. Ook verzoende de Keizer zich met *Lotharius*, en liet de Keizerin uit haar kerker halen; doch *Pipyn* wierd weder oproerig, vergaderde veel wederspannige byeen, en sloeg daar meê het leger van zijn vader. Hier op voegden de drie broeders zich weder by malkander. De Keizer dit hoorende, trok met zijn leger te *Worms* over den *Rhijn*, en de macht van zijn zoonen te gemoed, die door geen tusschenspreeken tot verdrag wilden komen. De oude Vorst, bekommert voor een groote bloedstorting, besloot in het leger van zijn zoonen te gaan, en zich aan hun bescheidenheid over te geeven. Hy daar in gekomen zijnde, wierd hy van zijn Zoonen te gemoed gereeden, die, van hun paarden afsteegen zijnde, hem omhelsden. Men stelde de Keizerin, als oorzaak van dezen oorlog, in de bewaring van *Ludowik*, Koning van *Beyeren*. *Lotharius* hield de Keizer met zijn zoon *Karel* by zich, waar op het Keizers leger den eed van getrouwigheid aan de zoonen deed. Kort daar na voerde *Lotharius* zijn vader als in zegepraal door zijn leger, en stak hem te *Soissons* in een Klooster. Hy, hier uit verlost, en op nieuw gekroont zijnde, sloeg de oproerigen, vergaf *Lotharius*, hem om genade biddende, zijn misdaad, en sturf op den 20 *Juny* des jaars 840, hebbende 26 jaren, 3 maanden en 24 dagen geregeert. Zie *Volat. Egn. Avent. Aimoin.* &c.

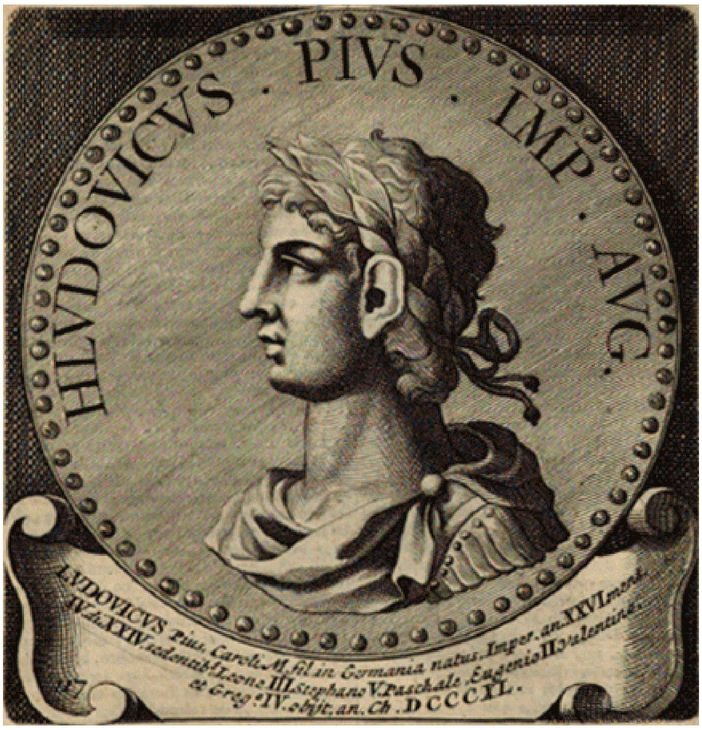

Dit 's Keizer LUDOWIK, die Harald heeft hersteld
In zijne Staaten, eer verdreven met geweld.
De trotse Bernard, die hem stout dorst tegenstreven,
Heeft hy verwonnen, en zijn aanhang weg gedreven;
Ja, nimmer gespte hy het blanke harnas aan
Of was verwinnaar, waar hy ooit is heen gegaan:
Maar toen Gregorius zijn drie ondankbre zoonen
Ontaarde, dien hy eer tot Koningen deed kroonen,
Heeft het geval hem schelms verraden, en misleid.
Hoe, geeft men zulke noch den naam van Heiligheid,
Die broeders tegen broers, die zoonen tegen vaders
Ophitsen? noemt hen eer meineedige verraders.

CXVIII.
Lotharius.

LOTHARIUS, die na de dood van *Ludovikus Pius* als Keizer op den troon van 't *Westen* trad, is in *Duitsland* gebooren; doch in wat jaar weet men niet. Onder zijn regeering wierd den troon van 't *Oosten* door *Michael den* III betreden.

Zijn *Vader* was Keizer LUDOVIKUS PIUS, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, IRMINGARDIS, de dochter van *Ingramus*, Vorst van *Saxen.* Zijn *Broeders*, PIPINUS en LUDOVIKUS, waar van terstond zal gesprooken worden. Zijn *Vrouw*, IRMINGARDIS, de dochter van Graaf *Hugo*; by haar won hy drie *Zoonen*, als LUDOVIKUS, na hem Keizer; KAROLUS, aan wien hy het Koningrijk van *Provence* met een gedeelte van *Bourgondien* gaf; en in 't jaar 862 zonder kinderen is gesturven; en LOTHARIUS, die het Koningrijk van *Austrasien* met het andere gedeelte van *Bourgondien* kreeg.

Nauwelijks hoorde *Lotharius* de dood van zijn vader, of hy snelde aanstonds, op de raad van eenige Grooten, naer *Aken*, om bezit van den Keizerlijken troon te nemen. Weinig was men daar op zijn komst verdacht. Terstond beriep hy de Staaten van *Frankrijk* en *Duitsland*, en liet hem door hen de gewoonelijke plichten bewijzen. Dit kwam zo dra zijn broeders niet ter ooren, of zy zonden hem een statelijk gezantschap, hem biddende dat hy de zaken niet te zeer wilde verhaasten, dewijl zy nevens hem erfgenaamen van hun vaders rijken waren. Hier had *Lotharius* geen ooren na; want opgeruit zijnde door eenige Grooten, die vyanden van zijn vader geweest waren, zond hy de gezanten met dit antwoord te rug: *dat hy door zijn Vader tot Koning en Keizer ingestelt was*, *en van den Paus gekroont*; *dat zelfs zijn vader*, *op zijn doodbed leggende*, *hem de kroon*, *het zwaard*, *en de Keizerlijke cieraaden in handen had doen stellen*; *dat hy geen medeheerschers kon noch mocht dulden*; *dat hy*, *als zijnde de oudste*, *zijn recht niet uit de handen wou laten wringen*; *dat hy echter*, *om te toonen hoe groot een achting hy voor zijn broeders had*, *Beyeren aan* Ludowik, *en Frankrijk aan* Karel *toestond: doch dat zy zouden gehouden wezen deze leenen van hem te heffen*, *hem voor Keizer te erkennen*, *en verplicht zijn hem met hun machten tegen zijn vyanden by te springen*, *wanneer hy zulks van hen begeerde.* Deze voorwaarden scheenen voor deze Vorsten onverdragelijk te zijn, dewijl zy die staaten, nu hen door de dood huns vaders toegevallen, onbepaalt wilden bezitten. Zy zagen ook dat zy genoodzaakt waren hun rechten met de wapenen te handhaven, derhalven brachten zy een groote oorlogsmacht op de been. Om *Lotharius* de pas in *Ments* af te snijden smeet *Ludowik* een gedeelte van zijn macht in die stad, en trachte met alle mogelijke vlijt zich van de benden zijns vaders te verzekeren. Dit verzuimde *Lotharius* van zijn zijde ook niet; en het geluk diende hem zo wel, toen hy, om hen nader te zijn, te *Worms* over den *Rhijn* trok, dat de meeste Bevelhebbers en soldaten zijn zy kozen. *Ludowik* hier over verslagen, koos met zijn ruitery de vlucht, en liet zijn voetvolk op de vleesbank, dewijl over de twintig duizend daar van dood geslagen wierden. Echter liet *Ludowik* de moed niet zinken, maar bracht in *Beyeren* al den Adel, en wie bekwaam was om de wapenen te dragen, op de been. Hier meê rukte hy *Albrecht*, Veldoverste van *Lotharius*, in 't gemoed, die reeds op weg was om *Beyeren* te naderen. In *Swaben*, ontrent het bovenste van den *Rhijn*, wierden deze legers handgemeen. Hevig wierd aan beide zijden gevochten; doch de Keizerschen kregen de nederlaag, en verlooren achtduizend mannen, waar onder ook hun Veldoverste *Albrecht* geteld wierd. Hier op snelde *Ludowik* naer zijn broeder *Karel*, wiens macht aan de *Maas* lag. Terstond rukten zy naer *Opperbourgondien*, en sloegen hun tenten niet verre van het leger van *Lotharius* op. Zy beslooten echter, eer zy zijn leger wilden aantasten, hem een gezantschap te zenden, om door dat van hem hun deel te doen eischen. In plaats

van de gezanten gehoor te vergunnen, zette *Lotharius* zijn leger in slagorde, waar door de beleedigde broeders dat zelve van hunne kant ook genoodzaakt waren te doen. De zon had nauwelijks twee uuren op den 25 *Juny* des jaars 841 gescheenen, of de slag begon te *Fontenay* by *Auxerre*, en duurde tot den donkeren avond toe. By de honderd duizend menschen bleven aan bei de zijden dood, en de zege kroonde het hooft van *Ludowik* en *Karel. Lotharius* burg zich met de vlucht. Doodelijk was deze slag voor de *Franschen. Lotharius* dan ziende, dat hy te vergeefs getracht had zijn verlies te herstellen, beducht zijnde van noch het overige te verliezen, verzocht van zijn broeders de vreede, en stond hen een nieuwe deeling toe, die op de volgende wijze van hen goedgevonden wierd. *Karel* zou *West Frankrijk* bezitten, tusschen de *Maas*, de *Saine*, de *Rhone*, de *Schelde*, en *Oceaan. Ludowik* zou heel *Duitschland* tot zijn eigendom hebben, te weten, van de *Weser* tot aan den *Rhijn*, nevens *Ments*, *Spiers* en *Worms*; waar door hy den Naam van *Germanikus* kreeg. *Lotharius* behield alleen den naam van Keizer, nevens *Rome*, *Italien*, en het oude Koninkrijk van *Bourgondien*, behalven eenige Hartogdommen van *Austrasien* Deze vergelijking duurde niet lang. Zy kwamen tot een anderen strijd, in welke *Lotharius* noch eens de nederlaag kreeg. Hier op kreeg hy berouw van zijn misdaden, verdeelde het rijk onder zijn zoonen, als ik boven gezeit heb, en ging by *Trier* in een klooster, waar in hy kort daar na sturf, te weten, op den 29 *September* des jaars 855, hebbende 15 jaren, 3 maanden, en 10 dagen geregeert. Zie *Volaterranus* 3 *B. Sigebert*, *Nithard* 3 *B. Regino*, *Egnatius*, &c.

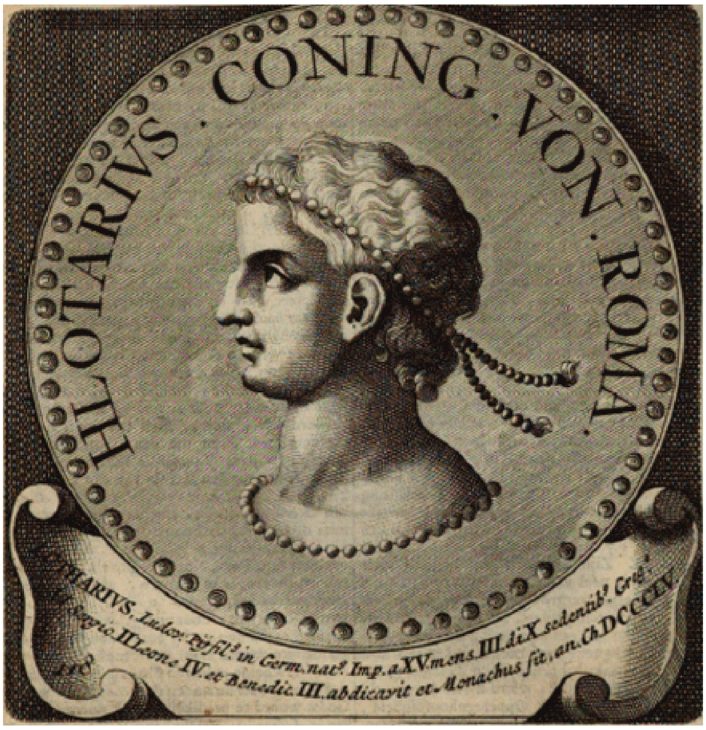

Dit is LOTHARIUS, een snoode en schelmsche zoon,
Die eer zijn vader zelfs dorst vliegen in de kroon,
En trots zijn broeders als onwettige verklaarde,
Toen hy na Ludowik het Roomsche rijk aanvaarde;
Die, door dien bittren hoon gezart, vol edlen moed
Hem driemaal slaan, en, door een zee van dierbaar bloed,
Hem dwingen, alles wat hun eige was, te geven.
Doch toen hy eindelijk, door wroegingen gedreven,
Herdacht hoe trots hy eer zijn vader had gehoond,
Heeft hy zijn oudsten zoon tot Vorst van 't rijk gekroont;
Waar na hy ieverig zijn overige dagen
Heeft in een klooster aan zijn Schepper opgedragen.

CXIX.
Ludovikus de II.

LUDOWIK de II, die zijn vader in 't jaar 844 tot Koning van *Italien* uitriep, na hem Keizer maakte, en door Paus *Sergius den* II gekroond wierd, is in *Duitsland* gebooren; doch in wat jaar weet men niet. Onder zijn regeering wierd den troon van 't *Oosten* door *Bacilius Macedo* betreden.

Zijn *Vader* was Keizer LOTHARIUS, hier voor beschreven. Zijn *Moeder* IRMINGARDIS, de dochter van Graaf *Hugo*, gelijk ik op het voorgaande blad gezeit heb. Zijne *Broeders*, KAROLUS, Koning van *Province*; LOTHARIUS, Vorst van *Austrasien.* Zijn *Vrouw*, LUTGARDA, de dochter van *Etiko Welfus*, wiens vader *Welfus* de eerste Graaf of Hartog van *Altrof* in *Swaben* is geweest: by haar won hy een *Dochter*, HERMINGARDIS genoemt, naderhand getrouwt aan *Guido*, Hartog van *Spoleto*, die met *Berengarius*, na 't afzetten van *Karolus den Dikken*, door ophitsing van den Paus, tot Koning van *Italien* uigeroepen wierd.

Schoon *Goltzius* deze *Ludowik* in zijn iever een tieran noemt, echter kan men met waarheid bevestigen, dat hy de eenigste geweest is van de navolgers van *Karel den Grooten*, die hem in allerhande deugden, en Koninklijke en Kristelijke volmaaktheden geleken heeft, dewijl hy ten tijden zijner regeering alles deed wat men van een helddadig Vorst, om het weinige, dat 'er van het *Westersche* Keizerrijk noch overig was, te behouden, kan verwachten. Hy was godvruchtig, eerlijk, moedig, en wijs. Zijn arm Keizerrijk bestond maar in het negende deel van de heerschappy van *Karel den Grooten*, zijn Overgrootvader; des zo zijn staaten zo groot waren geweest als zijn verdiensten, en de uitgestrektheid van zijn geest, hy zou de Keizerlijke waardigheid veel ontzachlijker als zijn voorzaten gemaakt hebben. Toen hy tegen de *Saraceenen* in *Afrika* optrok, wierd hy noch, terwijl zijn Oomen de *Fransche* Oppereenhoofdigheid, door hunne burgerlijke oorlogen, jammerlijk verscheurden, door *Karel den Kaalen* van de Provencie van *Daufiné* berooft. Dit kon hem echter van zijn edelmoedig voornemen niet afrukken, dewijl hy in den oorlog tegen de *Saraceenen* volstandig bleef, die met een verschriklijk leger, zo te water als te lande, in *Italien* gevallen waren. Zo edelmoedig kweet hy zich tegen hen, dat hy hen niet alleen sloeg, en uit *Italien* dreef, maar hy ruste zelfs niet voor dat hy hen uit *Korsika* en *Sardinie*, twee eilanden in de *Afrikaansche* zee, en door hen ingenoomen, verjaagt had, daar hy de oproerigen over hun afval, naer de zwaarte hunner misdaaden, strafte. Grooter arbeid baarde hem den oorlog die daar na tegen *Adelgisus*, Hartog van *Benevento*, voerde. Deze, door de *Grieksche* Keizers opgehitst, ontzag zich niet veel steden tegen zijn weldoender oproerig te maken. Dit verplichte *Ludowik* naer *Italien* te trekken, alwaar hy door zijn dapperheid en krijgskunde zo veel te weeg bracht, dat *Adelgisus* om genaade moest smeeken. Schoon *Ludowik* reden had om zijn meineedigheid te straffen, echter vergaf hy hem zijn misdaden, en nam hem op nieuw voor een zijner grootste vrienden aan, waar na hy *Kapua*, *Lukania* en *Samnium*, drie afgevalle steeden, weder onder zijn gehoorzaamheid bracht. Om die landen door zijn oorlogsmacht niet geheel t'onderdrukken, liet hy zijn krijgsvolk, op de raad van *Adelgisus*, van hem gaan, dewijl die verrader hem inboezemde, dat alles nu in zijn voorige rust hersteld was. Nauwelijks was de Keizer van zijn krijgsmacht berooft, of *Adelgisus* belegerde een zekere sterkte waar op de Keizer was, en dwong hem, nu van zijn verwinnaar door bedrog meester, met een eed te zweeren dat hy nooit in *Benevento* zou komen, noch die daad wreeken, of dat hy hem met de sterkte aan de vlam zou opofferen. Zo zeer vertoornde zich de Roomsche Raad hier over, om dat *Adelgisus* dit zonder heur kennis en toestemming uitgevoerd had, dat zy hem ten uitersten misdadig

verklaarde, en tot een ballingschap veroordeelde: ja Paus *Joannes de* IX, koos de zy des Raads, ontsloeg den Keizer van zijn eed, en verklaarde *Adelgisus* voor vyand des rijks. *Adelgisus*, ten uiterste verleegen, vluchte, om de rampen die hem dreigden te ontkomen, naer *Korsika*, alwaar hy ook rampzalig is gesturven. Alhoewel deze edelmoedige Vorst niets poogde als zijn rijken gerust en in vreede te bezitten, echter waren deze twee gevoerde oorlogen zo doorluchtig voor zijn naam, dat zy daar door zijn geleede rampen overhaalden. Ook toonde hy een grooten yver om het goddelijke woord alom voort te planten; want hy zond verscheide geleerde Monnikken uit het klooster *Korbey* naer de landen der *Wandalen*, om aldaar Godts woord te prediken. Ook wierd ten zelven einde *Ansgarius*, Bisschop van *Hamburg*, naer *Deenemarken* gezonden, die zich ook loflijk in zijn ampt kweet, en een groot getal zielen aanwon. Na het vluchten van *Adelgisus* naer *Korsika* hield hy zich altijd in *Italien*, houdende zijn verblijf gemeenelijk in *Rome*, daar hy zijn gezag edelmoedig handhaafde, en tegen de onderneemingen der Pauzen waakte. Eindelijk wierd hy te *Milaanen* van een zwaare ziekte aangetast, die hem in de Maand van *Augustus* des jaars 875, na een regeering van 19 jaaren, 10 maanden, en 8 dagen uit de weereld rukte. Zijn dood wierd van zijn onderdaanen bitter beschreid, en zijn lijk in de kerk van *S. Ambrosius* begraven. En schoon hy geen manlijk ooir naliet, strekte hem de roem zijner deugden tot zoonen, en zijn dapperheid tot erven, die zo lang de zon schijnt niet versterven zullen. Zie *Nihard* 4 *B. Leo Ost.* 1 *B. Rhegino* 10 *B. Sigonius* 5 *B. Aimonius*, &c.

O LUDOWIK, indien uw Keizerlijk gebied
Zo groot geweest was, als toen Karel 't leven liet,
Uw overgrootvaar, gy had hem voorby gevloogen
Door uwe deugden, en doorluchtige ooreloogen.
Hoe dikwils kwam men u in Rome te gemoed
Met zegenwenschen, als gy, rood van 's vyands bloed,
Uw rijk had uitgebreid, en d'Afrikaansche stranden
Geveiligt, en verlost van snoode dwingelanden!
Adelgisus, dien gy betoonde uw ongena,
Moest voor uw vluchten naer het eiland Korsika;
Ja toen gy 't leven liet in 't heerelijk Milaanen,
Scheen elk te stikken in zijn uitgestorte traanen.

CXX.
Karolus de II.

KAREL de II, bygenoemt de KAALE, die *Ludowik den* II op den troon van 't *Westen* volgde, is op den 4 *Juny* des jaars 792 in *Duitsland* gebooren. Onder zijn regeering wierd den troon van 't *Oosten* door den genoemden *Bacilius Macedo* betreeden.

Zijn *Vader* was Keizer LUDOVIKUS PIUS, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, JUDITHA, de dochter van *Guelfus*, Graaf van *Ravensburg* en *Aldroff.* Zijn *Stiefbroeders*, LOTHARIUS, PIPINUS, en LUDOVIKUS, alle hier voor beschreven. Zijn I *Vrouw*, KICHILDE, de dochter van *Ethiko*, Graaf van *Altrof* in *Swaben*, by wie hy twee *Zoonen* won, die niet genoemt worden, maar jong gesturven zijn. Zijn II *Vrouw*, HERMINTRUDIS, de zuster van *Bolon*, Koning van *Provence*; by haar won hy vier *Zoonen* en een *Dochter*, als LUDOWIK, na hem Keizer, LOTHARIUS, KAREL, na zijn broeder *Ludowik* Keizer, KAROLOMAN, en JUDITH.

Nauwelijks hoorde *Karel* dat Keizer *Ludowik* overleden was, of hy besloot zich meester van het Keizerrijk te maken, schoon hy wist dat zijn oudsten broeder *Ludovikus Germanikus*, volgens uitersten wille van den overleden Keizer, zijn oom, daar toe geschikt was, en aan wien de *Salische* wet het opdroeg, dewijl die door een onveranderlijke verbeelding de opvolging voor den geenen behoud, die den overleden in het naaste lit bestaat. En dewijl hy zich niet bekommerde of de wegen, door welke hy zijn voorneemen zocht uit te voeren, rechtvaardig en edelmoedig waren, rukte hy een groote krijgsmacht by een, en verraste, na dat hy de *Alpen* overgetrokken was, *Lombardyen*, alwaar hy, dewijl zy niet machtig waren zijn leger tegenstand te bieden, ontfangen wierd. Terstond verzekerde hy zich van den schat des overleden Keizers, kocht veele daar mee te *Rome* om, en handelde heimelijk met Paus *Joannes den* IX (by de Roomsche schrijvers de VIII, om dat zy Paus *Joannes Anglikus*, een Vrou van *Ments*, die twee jaaren den Pauzelijken Stoel betreden heeft, en in een openbaare omgang baarde, wegens de schandelijkheid der daad, doorgeschrabt, en uit den rang der Pauzen gelaten hebben) aan wien hy alles, om als Keizer op den troon te klimmen, beloofde. Deze Paus, die in verscheide voorvallen heeft doen blijken dat hy zijn doen naer de aardsche wijsheid der bedriegers schikte, gelijk *Baronius* zelfs getuigt, oordeelde deze gelegentheid niet te moeten verwaarlozen, dewijl hy hier door, daar de Pauzen afhangklijk van de Keizers waren, de Keizers afhangklijk van de Pauzen kon maken. Na dat hy die zaak aan de voornaamste Heeren van *Rome* bekent gemaakt had, die niet weinig hier over hun genoegen lieten blijken, verzocht hy den staatzuchtigen *Karel* te *Rome* te komen, alwaar hy hem op Kersdag, des jaars 875, in de kerk van *S. Peter* kroonde. Dus schond *Karel* de *Salische* wet, die altijd heilig en onverbrekelijk by de *Fransche* Vorsten onderhouden was, en Paus *Joannes* matigde zich een recht aan, dat niet in zijn macht stond te geven, dewijl een onderdaan geen Vorst kan maken, maar gehouden is den geenen te ontfangen dien de wet hem geeft. 't Bleef hier niet by: want op dat men niet zou kunnen twijffelen dat hy Keizer door het middel van verkiezing, en niet door navolging geworden was, gelijk zijn voorzaten, deed de Paus een vergadering van Bisschoppen en Graven te *Pavien* houden, waar in de laffe *Karel* door den Paus op een schandelijke wijze, geprezen wierd, met daaden waar van de onwaarachtigheid aan ieder bekent was; ja hy verklaarde, dat hy hem om zijn verdiensten, en door de wille Godts, die al over lang, door goddelijke inblazing, aan Paus *Nikolaus* was bekend gemaakt, verkooren had. Noch ontbrak'er iets aan de staatzucht des Paus: want niet te vreden zijnde dat hy zich door loosheid een onrechtvaardig recht aangemamatigt had, deed hy deze verkiezing door *Karel*, en al die in de vergadering waren, ondertekenen, waar op hy den Keizer den naam

van Alderkristelijksten gaf, die noch heden de *Fransche* Koningen voeren. Hier op stond *Karel* veel rechten der *Fransche* kerk aan den Paus af, en beloofde hem met een eed, dat hy hem tegen alle zijne vyanden zou beschermen; doch wy zullen haast zien hoe groot zijn dapperheid was, en wat heil de Paus van zulk een beschermer kon verhopen. Nauwelijks wierd dezen handel van *Karel*, van zijn broeder *Ludowik* gehoord, of hy besloot met een groote macht naer *Italien* te gaan, en zich te doen erkennen; doch eer hy in staat was van deze reis te ondernemen rukte hem de dood weg. Ondertusschen hadden zich de *Saraceenen* op nieuw in *Italien* begeven, alwaar zy alles tot aan de poorten van *Rome* verwoestten. Om deze schadelijke vyanden in hun woeden voor te komen, liet hem de Paus zeer ernstig verzoeken, dat hy doch, tot kwijting van zijn eed, hem zijn bystand betoonen zou; maar deze Keizer, die grooter snorker dan krijgsman was, had nauwelijks zich over d'*Alpen* begeven, of hy vlood schandelijk uit verzaagtheid, zelfs eer hy den vyand gezien had, te rug, en liet de *Saraceenen* naer hun welgevallen *Italien* verwoesten. Echter was deze vlucht hem doodelijk: want zijn geneesheer, die een Joode, en *Zedechias* genoemt was, door de rechtvaardige gramschap der *Franschen*, over het afstaan van een onwedersprekelijk recht, dat zijne nakomelingen hem niet kunnen noch moeten vergeven, omgekoft zijnde, gaf hem vergif in, waar van hy op den 6 *October* des jaars 877 binnen *Mantua* overleed, na dat hy ruim 85 jaaren geleeft, en 2 jaaren, en 2 maanden geregert had. Zie *Aimonius* 5 B. 32 H. *Sigonius* 5 B. *Baron. Ann.* 872. *Regino* 2 B. *Volaterranus* 3 B. &c.

HOe kan de naneef uw lafhartigheid vergeven,
Dat gy een schat, een recht, veel waarder als het leven,
O KAREL, afstond om te klimmen op den troon,
En schelms uw broeder te versteeken van de kroon?
Welaan regeer, en laat de Paus u ringelooren.
Het Saraceensche heir zal haast door d'Alpen booren,
En gy, benepen door hun woedende oorlogsvlam,
Lafhertig vluchten tot een brandmerk van uw stam.
De looze staatzucht zal Joannes ook niet baten.
Ik zie eerlang dien Paus, van alle hulp verlaten,
Naer Frankrijk vluchten door Graaf Albrechts ongena,
Terwijl ge uw ziel braakt door vergift in Mantua.

CXXI.
Ludovikus de III.

LUDOWIK de III, bygenoemt de STAMELAAR, die na de dood van zijn laffen vader, den Keizer *Karel den* II, den troon van 't *Westen* beklom, is in *Duitsland* gebooren; doch in wat jaar meld niemand. Onder zijn regeering wierd de troon van 't *Oosten* door den gemelden *Bacilius Macedo* betreden.

Zijn *Vader* was Keizer KAROLUS de II, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, HERMINTRUDIS, de zuster van *Bozon*, Koning van *Provence*, gelijk ik op het voorgaande blad gezeit heb, daar men ook de namen van zijn *Broeders* en *Zuster* zien kan. Zijn I *Vrouw*, ANSGARDA, een edele en schoone vrouw, by wie hy twee *Zoonen* won, als LUDOVIKUS en KAROLOMANNUS, twee dappere helden, doch ongelukkig aan hun eind gekomen, gelijk op zijn plaats blijken zal. Zijn II *Vrouw*, ADELHEIDA, wie hy door dwang zijns vaders trouwen moest, dewijl hy zich buiten zijn weten aan *Ansgarda* door den echt verbonden had, die hy gedwongen was te verstooten om met *Adelheida* te huuwen. Zy ging by hem grof zwanger toen de dood hem wegrukte, en baarde na zijn dood een *Zoon*, die naer zijn grootvader KAROLUS genoemt wierd, en, Koning van *Frankrijk* geworden zijnde, om zijn onnozelheid den bynaam van EENVOUDIGE kreeg.

Ik weet niet, of men deze *Ludowik* met recht onder den rang van de Keizers plaatzen mag, dewijl hy door den vluchtigen Paus *Joannes den* IX te *Troyes* in *Frankrijk*, en niet in *Rome* gekroont is, noch nooit iets in *Italien* bezat daar *Karolomannus* meester was. Ook ben ik van gedachten, dat deze krooning geen Keizerlijke maar een Koninklijke krooning geweest is, dewijl noch heden de *Fransche* Koningen, gedreven door een toomelooze hoogmoed, of, zo de *Franschen* zeggen, godvruchtigheid, de kroon met veel plechtigheden uit de handen der Pauzen willen ontfangen, wanneer die in *Frankrijk* komen; doch dewijl haar *Zweedsche* majesteit KRISTINA hem onder den rang dezer muntbeelden heeft gelieven te plaatzen, zal ik wat onder zijn korte regeering voorgevallen is, hier vertoonen. Nauwelijks was de laffe *Karel de Kaale* met vergif van 't leven berooft, of de streng van *Ludovikus Germanikus*, die door Paus *Joannes* van het recht der kroone verstooten was, begon weder het hooft op te steeken. Graaf *Albert*, zoon van *Bonifacius*, en *Lambert*, zoon van *Guido*, Hartog van *Spoleto*, nevens veel andere verklaarden zich voor *Karolomannus*, oudsten zoon van *Ludovikus Germanikus*, rukten met een groote macht naer *Italien*, en brachten dat koninkrijk met weinig moeiten onder de gehoorzaamheid van *Karolomannus.* Eer zy noch geheel *Italien* overstroomden, had de Paus *Ludovikus den* III, den oudsten zoon van *Karel den Kaalen*, tot navolger van zijn vader verklaart, dewijl hy oordeelde dat by *Ludovikus* meer dan by *Karolomannus* te winnen was, waar op hy tegen den aanhang van *Karolomannus* den ban uitbliksemde. Dit veroorzaakte in de begunstigers van *Karolomannus* zulk een bitteren haat, dat zy met grammen moede naer *Rome* rukten, de stad innamen, zich van den Paus verzekerden, *Karolomannus* voor Keizer uitriepen, en in zijn persoon het *Fransche* recht herstelden. Hoe nauw de Paus door hen in zijn gevangenis bewaard wierd, echter vond hy een middel om uit zijn kerker te komen, waar na hy, vluchtende, in *Frankrijk* kwam, en *Ludowik* om hulp smeekte, die, na dat de Paus te *Troyes* een Bisschoplijke vergadering had by een doen roepen, van hem op den 7 *September* des jaars 878, in de tegenwoordigheid van alle de Kerkvoogden, met een groote plechtigheid tot Keizer van 't *Westen* gekroont wierd. Wat zeg ik tot Keizer? Want schoon eenige dit met een groote hartnekkigheid drijven, echter oordeel ik, gelijk ik boven gezeit heb, dat deze krooning geen Keizerlijke maar een Koninklijke krooning geweest is, en hem niet grooter maakte, als toen hy

in 't jaar 877 door den Aardsbisschop *Hinkmarus*, te *Rheims*, tot Koning van *Frankrijk* gekroont wierd. Doch schoon ik hem den naam van Keizer met recht niet geven kan, echter was hy een Vorst die zachtmoedig, vriendelijk, godvreezend, verdraagzaam, en zeer langmoedig was. Kort na de Pauzelijke krooning vielen de *Saraceenen* in *Italien*, en rechtten daar een deerelijke verwoesting aan. Niet minder wierd *Frankrijk* door de *Noormannen* aangegreepen. 't Was derhalven *Ludowik* niet mogelijk deze twee machtige vyanden te gelijk het hooft te bieden, des liet hy de *Saraceenen* naer hun welgevallen in *Italien* leven, en trok tegen de *Noormannen* op. *Karolomannus*, die door zijn aanhang tot Keizer van 't *Westen* uitgeroepen was, wierd ondertusschen beroerd, waar door de *Romeinen* beslooten Paus *Joannes* weder in *Rome* te roepen, en met hem te overleggen op wat wijze men *Italien* van het woeden der *Saraceenen* verlossen zou. Terwijl men hier mee bezig was storf *Karolomannus* te *Oetingen*, die geen mannelijke erven dan *Arnulfus*, zijn basterdzoon, naliet. Na dat *Ludowik* den inval der *Noormannen* gestuit had, trok hy naar *Duitsland*, alwaar hy met den Koning van *Beyeren* een geschil slechte, dat wegens de deeling van *Lotharingen*, onder hen gerezen was; na welke reis hy te *Kompiegne*, niet zonder vermoeden van vergeven te zijn, op den 6 *April* des jaars 879 sturf, na dat hy, gelijk zommige drijven, 6 maanden en 30 dagen den Keizerlijken eernaam gevoert had. Zie *Sigonius* 5. *B. Ignatius*, *Krants*, de Kronijk van *Funkkius* en van *Filippus*, &c.

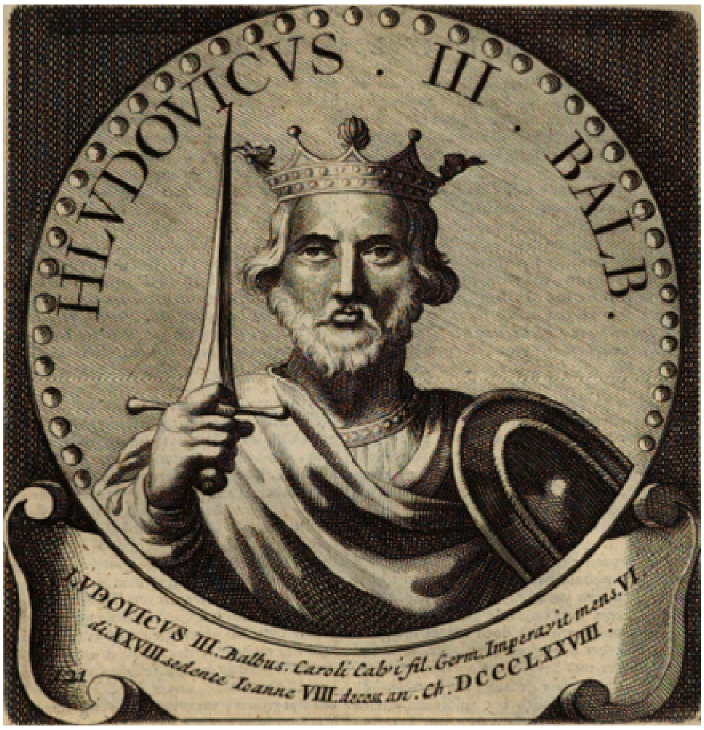

Ik moet ten tweedemaal op u mijn toonen zetten,
O LUDOWIK, en uw godvruchtigheid trompetten
Want schoon ik u volmaakt in dicht had afgemaalt,
Ik zie mijn iever door een sterker hand bepaalt:
Doch daar ik u met recht niet durf een Keizer noemen,
Verplicht gy me echter uw zachtmoedigheid te roemen,
Die van de vriendlijkheid en d'ootmoed was verzeld.
Hoe loflijk hoede gy uw rijken voor 't geweld
Der wrevle Nooren, die uw Franschen troon besprongen,
En tot in 't hart van uw gevreesde staaten drongen!
Maar hoe rampzalig wierd uw levenslamp gedooft
Door moordfenijnen, en u 't lieve licht berooft!

CXXII. Karolus de III.

KAREL de III, bygenoemt de DIKKE, die na *Karolomannus* op den troon van 't *Westen* volgde, is op een hoeve in *Duitsland* gebooren; doch in wat jaar weet men niet. Onder zijn regeering wierd den troon van 't *Oosten* van *Leo Porphyrogenitus den* VI betreeden.

Zijn *Vader* was LUDOVIKUS GERMANIKUS, van wien ik op eenige voorgaande bladen gesprooken heb. Zijn *Moeder*, HEMMA, een godvruchtige vrou, van voornaame Edelen uit *Spanje* gesprooten. Zijn *Broeders* zijn op devoorgaande bladen genoemt. Zijn *Zuster*, LUITBERGA, die zich aan *Chimmersee* in *Beyeren*, niet verre van *Salisburg*, in een klooster begaf, en daar in een heilig leven leide. Zijn *Vrouw*, RICHARDIS, de dochter des Konings van *Schotland*; een zeer wijze vrou, die van hem, uit vermoeden van onkuisheid, zonder reden verstooten wierd. De zaak is te merkwaardig om hier niet ter neder te stellen. *Luithard*, Bisschop van *Vercel*, en Geheimraad des Keizers, had dikmaals d'eer van de Keizerin met een geleerd gesprek te onderhouden. Eenige, hem dat geluk benijdende, strooiden by den Keizer uit dat *Luithard* grooter gemeenzaamheid met de Keizerin hield als d'eerbaarheid betaamde. De Keizer, die aan hun zeggen geloof sloeg, verburg echter zijn archwaan tot dat hy in 't dorp *Kircheim* kwam, alwaar hy in de tegenwoordigheid zijner Raden de Keizerin van overspel beschuldigde, en met een eed zwoer dat hy haar in tien jaaren niet bekent had. Hoe zeer de Keizerin haar onschuld poogde te bewijzen, met te beweeren van noch zuiver maagd te zijn, ja de proef des gloejenden yzers te willen uitstaan, echter was het vruchteloos om den opgeruiden Keizer tot andere gedachten te brengen. Zy dan ziende dat eeden noch het aanbieden van de zwaarste proef niet machtig waren om haar onschuld te doen blijken, borst uit mismoedighheid voor al den Raad dus uit: *Tot nu toe heb ik het onvernoegen van mijn man door stilzwijgen verborgen gehouden*; *maar nu hy my onschuldig met zulk een snoode misdaad beklad*, *ben ik gedwongen te zeggen dat hy geen man is*, *en ik noch waarachtig maagd ben*, *ja zo zuiver*, *als van 't uur van mijn geboorte.* Deze ontdekking zijner schande verschrikte den Keizer zo zeer, dat hy zich aanbood om met haar te verzoenen, doch zy, over zijn wrevel vertoornt, vlood uit het hof, en ging in 't klooster van *Andelau*, waar in zy op een godvruchtige wijze leefde, en ook sturf. Merk aan, dat hy de eerste was, die in gedingschriften den dag van het jaar der genaade deed stellen.

Zie hier een Keizer, die de gelukkigste en rampzaligste mensch geweest is: want eer hy door Paus *Joannes* op Kersdag des jaars 879 tot Keizer van 't *Westen* binnen *Rome* gekroont wierd, was hy in de deeling zijns vaders landen Koning in *Swaben*, *Elsas*, en *Opperlotharingen* geworden. Toen zijn Broeder *Karolomannus* overleden was, viel hem *Bohemen*, *Beyeren*, *Oostenrijk*, *Karinthia*, *Wenden* en *Krain* toe. Na de dood zijns broeders *Ludowik* bekwam hy noch *Onderlotharingen*, *Wetterauw*, *Westfalen*, *Hessen*, *Meissen*, *Franken*, *Thuringen*, *Saxen*, *Mets*, *Trier*, *Aken*, *Keulen*, *Ments*, *Vlaanderen*, *Holland*, *Braband &c.* Ook bracht hem het afsterven van zijn twee Neven niet weinig voordeel aan, dewijl hem de *Fransen* tot de kroon beriepen, tot nadeel van *Karel den Eenvoudigen*, om dat hy toen noch een kind, zwak van lichchaam en verstand, en in geen staat was om het rijk tegen de *Noormannen* te beschermen, die byna heel *Frankrijk* afliepen. Hy, zeg ik, vereenigde dan *Italien*, *Frankrijk*, *Duitschland* en *Lotharingen;* vier Koninkrijken waar uit ten tijde van *Karel den Grooten* het Westersche Keizerrijk bestond. Dus verre was hy gelukkig; doch laat ons zijn ongelukken beschouwen, die hem de rampzaligste mensch des werelds maakten. Tot het regeeren van zo veel landen had hy noch beleid, noch moed: want

toen *Parijs* door de *Noormannen* belegerd was, maakte hy, hoe machtig hy ook was, uit bloheid een schandelijke vreede, en stond aan hen de rijkste landen van *Frankrijk* af, waar door de *Fransen* zulk een haat tegen hem opvatten, dat zy hem afvielen, en *Eudes*, Graaf van *Parijs*, riepen om hen te regeeren, Hy verviel ook door een snijding, die men hem om een groote kwaal in 't hooft gemaakt had, in een zwakheid des verstands, des gaf hy in volle vergaderingen erbarmenswaardige tekenen van zijn geringe kennisse en uiterste onkunde. Dit en de scheiding van zijn vrouw, waar van ik boven gesprooken heb, brachten hem in zulk een haat en verachting van ieder een, daar Paus *Adrianus de* III ook niet weinig zijn rol onder speelde, dat hy zich in een oogenblik zonder Keizerrijk, zonder Koninkrijk, zonder landen, ja zonder onderdaanen en huisgenooten zag. Ieder verliet hem; ja hy was genoodzaakt zijn toevlucht tot de aelmoessen te nemen, indien hy niet van honger wou sterven, om door de zelve het beklaaglijk overschot van zulk een ongelukkig leven te onderhouden; echter waren deze zo gering, dat hy uit gebrek van voedzel zou hebben moeten sterven, indien *Luitpert*, Aardsbisschop van *Ments*, zich niet over hem erbarmt had, die, met zijn ongeluk bewogen, hem onderhield tot dat de dood hem op den 12 *January* des jaars 888 na een regeering van 8 jaaren en 7 maanden hem uit de wereld rukte, en van duizend rampen verloste, waar onder hy zuchte, doch die hy met geduld verdroeg, Zie *Aimon. Sig. Egnat.* en *Funkk.* in zijn Kronijk.

Betree den troon, geniet al 't heil dat gy moogt wenschen,
Ik zie eerlang u de rampzaligste aller menschen,
O KAREL, wijl in u noch moed noch wijsheid woont.
Gy, die tot Keizer van Joannes zijt gekroont,
Beeft voor het woeden van de wrevelige Nooren,
En laat hen tot in 't hart der Fransche rijken booren.
Ja beef vry, 'k zie eerlang u van die kroon berooft,
Van elk gehaat, de lamp uws kennis uitgedooft:
Wat zeg ik? 'k zie u in een oogenblik verlaaten
Van al uw vrienden, en berooft van rijk en Staaten.
Ei Luitpert, zijt hem doch behulpzaam in zijn nood,
En rek zijn dagen met een aelmoes of wat brood.

CXXIII.
Arnulfus.

ARNULFUS, die na *Karel den Dikken* op den troon van 't *Westen* trad, is, zo zommige willen, in *Oostenrijk* gebooren. Onder zijn regeering wierd de troon van 't *Oosten* door den meergenoemden *Leo Porphyrogenitus* betreden.

Zijn *Vader* was KAROLOMANNUS, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, KARENTINA, een schoone en edele vrouw. Zijn I *Vrouw*, AGNES, de dochter des Keizers van 't *Oosten*, by wie hy twee *Zoonen* won, als ARNULFUS DEN BOOSEN, Hartog van *Beyeren*, die op een rampzalige wijze aan zijn einde kwam; en WERNERUS, die Paltsgraaf van *Schiern* wierd. Zijn II *Vrouw*, JUTTA, van andere LUTGARDA genoemt, de dochter van *Guelfus*, Hartog van *Beyeren*: by wie hy een *Zoon* en een *Dochter* teelde, als LUDOVIKUS, na hem Keizer; en LEUTGARDA, door den echt verknocht aan *Otho*, Hartog van *Saxen.* Zijn *Byzit*, HELINGARDA, die hem een *Zoon* baarde, SINDIBOLT geheeten, van *Arnulfus* teer bemind, en door hem tot Koning van *Lotharingen* verheven.

Na het verdrijven van Keizer *Karel den Dikken* was'er niemand van de waare navolgers van *Karel den Grooten* meer overig dan *Karel de Eenvoudige*, die alleen het Keizerrijk, en de heele *Fransche* Oppereenhoofdigheid, byna door heel *Europe* verspreid, alleen rechtvaardig moest bezitten; doch dewijl hy in zijn jonkheid van elk veracht wierd, ja van de *Franschen*, die, tegen de grondwetten van het rijk, de kroon aan *Eudes*, Graaf van *Parijs*, gaven, zag hy zich van het Keizerrijk berooft, op welken troon hy onmachtig was zich met gewelt te zetten. Rampzalig wierden zijn landen, die hem volgens erffenisse rechtvaardig toekwamen, verwoest, en van andere met gewelt bezeten. *Arnulfus* stelde zich in de bezitting van *Oost Frankrijk,* te weten, heel *Duitsland*, en het Koninkrijk van *Lotharingen. Eudes*, Graaf van *Parijs*, liet zich tot Koning van *West Frankrijk* kroonen. *Raoul* bracht *Bourgondien* onder zijn gehoorzaamheid. *Bozon*, aan wien *Karel de Kaale* de bestiering van 't geen hy noch in 't oude Koninkrijk van *Bourgondien* bezat, gegeven had, maakte zich daar volkomen meester af, en liet zich tot Koning van *Arles* en *Provence* kroonen, waar in zijn zoon hem ook navolgde. Deze scheuring wierd noch door de *Itaaljaanen* vergroot, die zich altijd met een hoop streelden van *Italien* weder aan hen te brengen, en van de linie van *Karel den Grooten* af te scheuren. Dit veroorzaakte een schriklijke wanorde, waar onder verscheide dwingelanden het hooft opstaaken, en naer den naam van Keizer dongen. Ik vind de Historien van dezen tijd zo verward, dat ik de geschiedenisse van *Arnulfus*, *Guido*, wiens beeltenis ik in deze rang van haar *Zweedsche* Majesteit mis, *Lambertus* en *Berengarius* ben gedwongen aan een te knoopen, dewijl zy meest te gelijk naer het opperste gebied gedongen hebben, dikwils te gelijk regeerden, en om dat het geval van den eenen aan den anderen verknocht is; doch om den lezer een volkomen begrip des Keizerrijks te geven, en waar in zijn macht bestond, ten tijden als het uit de mannelijke linie van *Frankrijk*, eerst op eenige dwingelanden, en daar na op de *Duitschers* overging, zal ik eerst dezen grooten staat in weinig woorden vertoonen. Het rijk begreep toen in zich *Frankenland*, de provincie van *Bamberg*, *Swaben*, *Konstans*, *Basel*, *Bern*, *Losanne*, *Bourgondien*, *Besankon*, *Lotharingen*, *Mets*, *Luik*, *Kamerik*, *Atrecht*, *Vlaanderen*, *Holland*, *Zeeland*, *Uitrecht*, *Keulen*, *Trier*, *Ments*, *Worms*, *Spiers*, *Straatsburg*, *Vriesland*, *Saxen*, *Hessen*, *Westfalen*, *Thuringen*, *Wetteravien*, *Misnien*, *'t Mark Brandenburg*, *Pomeren*, *Bohemen*, *Rugen*, *Stettijn*, *Holstein*, *Deenmarken*, *Zweden*, *Polen*, *Bohemen*, *Oostenrijk*, *Karinthien*, *Stiermark*, *Tirol*, *Beyeren*, de *Grizons*, en in 't algemeen alle de landen onder deze Provincien gelegen, en die daar van konden afhangen. Aan alle deze landen wierd noch het Koningrijk van *Borgondien*, *Rome*,

Italien en *Lombardyen* gevoegt, die, gestremt tot karbonkels, geen kleinen luister aan de Keizerlijke kroon gaven. Als *Arnulfus* dan na 't verdrijven van Keizer *Karel den Dikken* het verval des Keizerrijks zag, voegde hy *Oost Frankrijk* by *Karinthien* en *Stiermark*, dat hy, volgens uiterste wille van zijn vader, geërft had. Hy had zich ook in den oorlog tegen de *Noormannen* in groote achting by den verdreven Keizer en verscheide Grooten van 't rijk gebracht. Men besloot dan in de vergadering te *Frankfort*, dat hy waardig was de plaats des verdreven Keizers te bekleden, des wierd hy, met uitsluiting van Koning *Karel den Slechten*, tot Keizer uitgeroepen. Ondertusschen spande *Guido*, Hartog van *Spoleto*, en *Berengarius*, Hartog van *Trioul* en *Verona*, t' zamen. Zy verbonden zich in den beginne zeer nau, en beloofden malkanderen in alle voorvallen de behulpzame hand te bieden: ja de staatzucht had zo zeer hun oogen verblind, dat zy niet minder wilden onderstaan dan *Frankrijk* en *Italien* onder hen te verdeelen. *Guido*, die een merkelijke aanhang in *Frankrijk* had, beelde zich in dat hy met weinig moeite, wanneer hy die aanhang met zijn tegenwoordigheid sterkte, de kroon van dat rijk op zijn hooft zou zetten, des gaf hy *Italien* aan *Berengarius* over, en trok met een tamelijke macht over d' *Alpen.* Hier in bedroog hy zich: want toen hy de grenzen van *Frankrijk* naderde, verstond hy, dat de *Franschen*, met zijn verwaandheid spottende, *Eudes*, Graaf van *Parijs*, voor hun Koning gekroont hadden; derhalven keerde hy te rug, met voornemen om zijn wapenen tegen *Berengarius* te wenden, en hem uit *Italien* te verdrijven. Zie het vervolg op 't andere blad.

Dus was ARNULFUS, die, door staatkunde en beleid,
Zich zelfs den weg tot op den rijkstroon heeft bereid,
En, na zijn vyanden doorluchtig t'overstroomen,
Zijn voet zette op den troon van 't waggelende Romen,
Terwijl die rijksstad door twee Pauzen wierd beroerd,
Daar Guy den scepter eer als Keizer had gevoerd,
Wiens zoon, door Stefanus gekroont, voor hem moest beven;
Doch toen hy eindelijk, door hoogmoed aangedreven,
Zich haatlijk maakte door zijn staatzucht, waard gedoemt,
Zag hy zijn eernaam, tot de sterren eer geroemt,
Met hem, in 't midden van zijn krijgsgelukken, daalen,
Dewijl een moorddrank van zijn ziel kon zegepraalen.

CXXIV.
Lambertus.

LAMBERTUS, de zoon van *Guido*, Hartog van *Spoleto*, is van Paus *Stefanus den* VII binnen *Rome* met veel plechtigheid tot Keizer van 't *Westen* gekroont; welk rijk hy 1 jaar, en weinig maanden geregeert heeft.

Ik zal den draad, die ik op het voorgaande blad was gedwongen af te breeken, hier weer aan hechten. *Guido* dan rukte met dat voornemen naer *Italien*; doch om hem ontzaglijker in d'oogen van zijn vyanden te maken, liet hy zich door zijn aanhang voor Koning uitroepen, te meer, dewijl de Paus zijn doen begunstigde. Hier by kwam noch de gunst, die de *Romeinen* hem toedroegen, en op wien hy zich verlaten mocht. Haast kwam *Berengarius*, die zich te *Padua* had doen kroonen, het besluit van *Guido* ter ooren, derhalven liet hy alles ten tegenweer vervaardigen. In *Placensen*, by de rivier *Trebia*, was de plaats daar deze legers malkanderen het hooft booden. Hevig wierd aan bei de zijden gevochten; doch hoe dapper zich *Berengarius* toonde, echter moest hy de zege aan *Guido* laten. Deze nederlaag was evenwel niet machtig om *Berengarius* voor zijn oorlogsmachten te doen beven, Hy vergaderde by *Verona* en *Kremona* op nieuws een groote macht by een, en rukte daar mee naer *Bresse*, alwaar *Guido* met zijn leger lag, die hy, als een dapper veldheer, tot een tweeden slag dwong, die niet minder bloedig noch rampzalig voor hem als de eerste was, dewijl byna zijn gantsche macht door *Guido* op de plaats verslagen wierd, die daar op niet alleen *Pavien*, maar geheel *Lombardyen* onder zijn gehoorzaamheid bracht, waar na hy op den 21 *February* des jaars 891, door Paus *Stefanus* binnen *Rome* gekroont wierd, en daar op tot zijn Medeheerscher zijn Zoon *Lambertus* aannam. Na deze nederlaag had zich de vluchtende *Berengarius* naer *Arnulfus*, toen Koning van *Duitsland*, begeven, by wien hy om hulp smeekte, dat hy ook onder het beleid van *Suintebold*, de bastertzoon van *Arnulfus*, verworf; doch deze jonge Vorst, door de vyanden van *Berengarius* omgekoft, weigerde hem daar na tegen *Guido* op te trekken. Deze weigering van *Suintebold* bracht *Arnulfus* in gedachten, dat hy, onder schijn van *Berengarius* te herstellen, zich meester van *Italien* kon maken. Hier op besloot hy met een machtig leger zelfs derwaarts te trekken, waar mee hy geheel *Lombardyen* tot aan *Plasencen* toe vermeesterde; maar terwijl hy met dezen oorlog bezig was, viel *Raoul*, Koning van *Bourgondien*, in *Duitsland*; derhalven was hy genoodzaakt weder schielijk over d'*Alpen* te rukken, en zijn voorneemen, tot dat hy zijn landen van een schadelijken oorlog bevrijd had, uit te stellen. Onderwijlen overleed *Guido*, na dat hy maar drie maanden als Keizer geregeert had, wiens zoon *Lambertus* daar na door den Paus tot Keizer gekroont wierd. Na verloop van twee jaaren vond zich *Arnulfus* in staat om de tocht naer *Italien*, met veel grooter macht als voorheenen, weder te kunnen hervatten, en om *Lambertus*, onder schijn van *Berengarius* te herstellen, van den troon te bonzen, en zich zelve daar op te zetten. Alles zwichte voor zijn wapenen; zelfs de rampzalige *Berengarius*, wiens onmacht van hem bespot wierd. Zijn gelukkige voortgang maakte hem zo hoogmoedig dat hy de schijn verwierp, en zich opentlijk een tegenstrever, in plaats van een helper, van *Berengarius* verklaarde. Hier op rukte hy met zijn leger recht op *Rome* aan, welke stad op dien tijd vol twist en verwerring was: want *Sergius*, die van een gedeelte der geestelijkheid tot Paus verkoren was, zich door de streng van *Formosus* van 't autaar weggerukt ziende, en *Formosus* tot de Pauselijke waardigheid verheven, maakte, dewijl hy zeer staatzuchtig was, een groote scheuring in de Kerke, waar door de gemoederen der *Romeinen* verdeeld wierden, en de stad vol onorde geraakte. Ook zeggen eenige, dat *Arnulfus* door *Formosus* verzocht wierd met zijn macht aanstonds naer *Rome*

te snellen, om hem tegen *Sergius* de hand te bieden, voor welke weldaad hy hem van het Keizerrijk verzekerde. Door een wonderlijk geval wierd *Rome* door *Arnulfus* ingenoomen. Op zekeren dag riep *Arnulfus* zijn leger by een om zijn soldaaten door een aanspraak aan te moedigen. Terwijl hy daar mee bezig was, spronk een haas uit een hegge, en liep naer de stad toe. Eenige soldaaten dat ziende, snelde den haas met een groot geschreeu na, waar in zy van alle d'andere, niet weetende wat'er te doen was, nagevolgt wierden. De *Romeinen*, deze toeloop naer de stad van de muuren ziende, en denkende dat de vyanden hun stad wilden bestormen, wierden kleenmoedig: ja hun lafheid was zo groot, dat zy de wallen verlieten, en verbaast in de stad vlooden. De *Duitschers*, op 't naderen van de stad, de muuren leedig ziende, en niet weetende wat zy daar van zouden denken, besloten de wal te beklimmen, of mogelijk dit toeval hen meester van *Rome* maakte. Met kloekken moede vielen zy op de stad aan, die zy in een oogenblik, zonder een man te verliezen, innamen. Gruwelijk was het woeden der soldaten, en onbeschrijvelijk de moord, die op dien tijd binnen *Rome* gepleegt wierd, en niet minder doodelijk voor de aanhangers van *Sergius*, dewijl die alle van 't leven berooft wierden. Dus wierd *Arnulfus* meester van *Rome*, waar op hy zich van Paus *Formosus den* I tot Keizer deed kroonen. Nu was hem niet overig als *Lambertus*, zoon van *Guido*, van zijn eernaam en Staaten te berooven, dewijl *Berengarius* niet machtig was het ongelijk, hem door *Arnulfus* aangedaan, te wreken. Wat daar na tusschen hem en *Lambertus*, en tusschen *Lambertus* en *Berengarius* voorviel, zal ik op 't volgende blad toonen.

Moet u mijn zangster met haar oorlogsdonder slaan?
U LAMBERT? die verwaand naer 't Keizerrijk dorst staan,
Terwijl twee Pauzen, rood van moord, en waard te vloeken,
De pauzelijke macht door gruweldaaden zoeken,
Toen Sergius, verwoed voor 't auter weggerukt,
Zich door den aanhang van Formosus zag verdrukt?
O ja. schoon Adeltrude Arnulfus kan ontzielen,
De felle wraak volgt u rechtvaardig op de hielen:
Want schoon ge u op den troon der Roomsche rijken zet,
Ik zie den moordpriem tot uw ondergang gewet,
En in de hand eens zoons die 's vaders bloed wil wreeken.
Ei my, wat krijgt hy niet al doodelijke steeken!

CXXV.
Berengarius.

BERENGARIUS, de zoon van *Eberhardus*, Hartog van *Friaul* en *Verona*, is van Paus *Joannes*, tot erkentenis van de bystant, die hy hem tegen de *Saraceenen* bewezen had, tot Keizer van *Rome* gekroont.

Arnulfus dan (op dat ik den afgebrooken draad hier weder aanhechte) regeerde nu het Wester Keizerrijk naer zijn welgevallen; doch maakte zich door zijn staatzucht gehaat, en onverdragelijk aan en van de *Itaaljaanen.* Hy veroverde al de steeden die zich voor *Lambertus* verklaarden, en besloot hem met zijn moeder *Adeltruda* in het slot *Kamarinum.* Deze Vrou, niet ziende de handen des overwinnaars te ontkomen, maar dat zy gedwongen zou zijn in 't kort zich met haar zoon aan hem over te geven, kreeg door het schenken van veel gouds een van *Arnulfus* Raden op haar hand, door wiens hulp zy hem een moorddrank in 't lijf kreeg, waar van hy drie dagen achter een sliep. Met geweld daar na wakker gemaakt zijnde, bevond hy zich zo zwak, dat hy gedwongen was het beleg te staken, en met zijn leger naer *Duitschland* te trekken, alwaar zijn kwaal zo zeer verergerde, dat hy op den 29 *November* des jaars 899 te *Oetingen* den geest gaf, hebbende 11 jaaren, 10 maanden, en 18 dagen geregeert, waar na zijn lijk in de kerk van *S. Emmeranus*, te *Regensburg*, begraven wierd. *Lambertus* nu, van zulk een gevreesden vyand verlost zijnde, en zich veel sterker als *Berengarius* bevindende, keerde weder naer *Rome*, alwaar hy door *Stefanus den* VII, navolger van *Formosus*, tot Keizer gekroont wierd. Niet langer als een jaar en weinig maanden bezat hy den troon: want hebbende den Gouverneur van *Milaanen* zonder reden doen onthoofden, lei zijn zoon op de wraak en 'sKeizers leven toe, die hy ook haest tot soen van de geest zijns vaders verkreeg, dewijl hy den Keizer, met hem en eenige Grooten op de jacht gegaan zijnde, verraderlijk overviel, en vermoorde. Na de dood van *Lambertus* was 'er niemand in *Italien* die naer het gebied stond, derhalven veste zich *Berengarius* in het rijk; doch het noodlot, dat hem in al zijn doen niet lang achter een liet gelukkig zijn, beroofde hem eerlang van die heerlijkheid. Want schoon hy *Ludowik*, Koning van *Provence*, die tegen hem met *Guido* en *Lambertus* aangespannen had, dwong op een schandelijke wijze van hem den vreede te verzoeken, en met een eed te zweeren nooit iets tegen hem by der hand te neemen; echter rukte deze Vorst, door *Albert*, Graaf van *Toskanen*, en eenige voornaame *Itaaljaansche* Grooten weder opgehitst, en met hunne machten gesterkt zijnde, hem onder d'oogen, die hem in een veldslag overwon, en voor de tweedemaal dwong zich in *Duitschland* te verbergen, terwijl *Ludowik* hem te *Rome* deed kroonen. Evenwel genoot dezen meinedigen Vorst niet lang de vruchten van zijn trouweloosheid: want *Albert*, door wiens toedoen hy *Berengarius* verdreven had, zich op zijn macht wantrouwende, dewijl *Ludowik* opentlijk voorgaf hem den oorlog te willen aandoen, vereenigde zich met *Berengarius*, bood hem zijn hulp tegen *Ludowik* aan, en bracht hem by nacht binnen *Verona*, alwaar hy den verwaanden *Ludowik* verraste, gevangen nam, en d'oogen liet uitsteeken. Hier op begaf hy zich naer *Rome*, alwaar hy door Paus *Joannes* tot Keizer, na zo veel wisselvalligheden, gekroont wierd. Byna achtien jaaren wierd *Italien* van hem met grooten lof, en zeer vreedzaam geregeert; doch het geluk, dat hem nu een tijd lang gevleid had, wilde zich nu met het noodlot vereenigen, en hem een trek speelen, waar door hy te gelijk van het rijk en het leven zou berooft worden. Het Hooft der Grooten van zijn hof, die tegen hem aanspanden, was zijn eige schoonzoon *Albrecht*, Graaf van *Ivrea*, die, terwijl zy zagen dat hun voornemen aan *Berengarius* ontdekt was, *Raöul*, Koning van *Bourgondien*, het Koninkrijk van *Italien* aanbooden. Hy, uit natuure staatzuchtig, nam dit aanbod

gewillig aan, rukte naer *Lombardyen*, alwaar hy zijn machten met die van de de zaamgezwoorenen versterkte, en deed zich binnen *Padua* voor Koning uitroepen. Ondertusschen vergaderde *Berengarius* zijn oorlogsmacht by een, om, indien het mogelijk was, dat vlammende vuur van oproer uit te blussen. Dus was *Italien* gestadig het tooneel waar op de Grooten de bloedrol speelden. Eerlang zag men twee machtige legers elkanderen onder d'oogen trekken, die met zulk een woede handgemeen wierden, dat veel duizenden op de plaats dood bleven. Hoe voorzichtig *Berengarius* zijn zaaken aanleide, en hoe edelmoedig hy zijn volk in het grootste gevaar voorging, echter bezweek zijn oorlogsmacht voor die van de zaamgezwoorenen, waar door hy de nederlaag kreeg, en zich ter nauwer nood binnen *Verona* met de vlucht redde. Binnen deze wallen wou het noodlot zijn onseilbaarheid aan hem vervullen: want deze ellendige Vorst wierd daar binnen door een verrader, op wien hy zich geheel vertroude, en wien hy met een reeks van weldaden opgehoopt had, op een rampzalige wijze vermoord. Dit geschiede in 't jaar 924, na dat hy 19 jaaren geregeert had. Zie hier lezer een verhaal vol wisselvalligheden, en dat ik by veel schrijvers zo verward, zo duister, en zo verscheide gevonden heb, dat ik het oordeelde mijn plicht te zijn deze geschiedenisse in zijn grond naer te vorschen, dewijl de verwarste zaken het minste bekent zijn. Zie van deze Vorsten *Sigonius* 6 B. *Luitprandus*, *Aventinus*, *Rhegino*, *Sigebertus*, *Krants*, *Otto Frising*, *Gothof* 3 B. *Marianus Schotus*, *Kuspinianus*, en meer andere.

Dit 's BERENGARIUS, die van het los geval
Geringeloort wierd, en gekaast gelijk een bal.
Wat moest hy niet al leet bezuuren! wat verdragen
Van Guy, van Lambert en Arnulfus! welke plagen
Besprongen hem toen hy zich zette op Romes troon!
Hy, weêr van Ludowik verstooken van de kroon,
Moest, als een balling, zich in 't Duitsche rijk versteeken,
Ter tijd toe dat hy zich door Albrechts haat kon wreeken,
Waar na hy achtien jaar gerust den troon bezat;
Doch 't noodlot, dat hem niets dan ramp beschooren had,
Wou zijn onfeilbaarheid nu toonen, hem doen sneven,
Des roofde het hem 't rijk, en met het rijk, het leven.

CXXVI.
Ludovikus de IV.

LUDOWIK de IV is, na de dood van zijn vader, van de Vorsten en Heeren van *Duitschland*, te *Forcheim* vergaderd zijnde, tot Keizer verkooren. De plaats van zijn geboorte heb ik by geen schrijvers gevonden. Onder zijn regeering wierd den troon van 't *Oosten* door *Alexander* en *Konstantinus* betreeden.

Zijn *Vader* was Keizer ARNULFUS, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, JUSTA, de dochter van *Guelfus*, Hartog van *Beyeren.* Wie zijn *Stiefbroeders* en *Zuster* geweest zijn heb ik op het 354 blad getoont. Zijn *Vrouw*, MATHILDA, van zommige LUDGARDA genoemt, de dochter van *Ludolfus*, Hartog van *Saxen*, en de zuster van *Bruno* en *Otto den Grooten*, by wie hy geen kinderen won.

Na de dood van *Arnulfus* was het *Duitsche* rijk zo vol onrusten en oproeren, dat ieder voor de ondergang dier landen bekommert was. Om dit voor te komen, schreeven de standen een rijksdag uit, en stelde de vergaderplaats te *Forchein*, alwaar zy eendrachtig *Ludowik*, zoon van *Arnulfus*, voor Keizer verklaarden; doch dewijl hy noch maar zeven jaaren oud was, gaf men hem tot Bestierders en Raden *Hatto*, Aardsbisschop van *Ments*, en *Otho*, Hartog van *Saxen.* Hoe jong deze Vorst was, echter toonde hy in al zijn doen dat zijn ziel op niets anders dan de welstand zijns rijks doelde, en dat hy al de deugden van een doorluchtig Keizer bezat. In *Lotharingen* regeerde zijn broeder *Suintebold* met zulk een wrevel, dat de voornaamste inwoonders over hem aan *Ludowik* klaagden; en dewijl hy op zijn verzoek nooit aflaten wou van tierany te plegen, was hy genoodzaakt de wapenen tegen hem op te vatten, in welken strijd hy overwinnaar bleef, en *Suintebold* sneuvelde. Deze verwarring van 't rijk deed de *Hongaren* de wapenen opvatten, om te zien of zy geen voordeel by de minderjarigheid des Keizers konden doen, wiens rijk aan veel oorden ontroerd wierd; want niet te vreeden zijn de met *Zevenbergen*, dat *Arnulfus* hen, tot erkentenis hunner diensten tegen *Suintebold*, Hartog van *Lottharingen*, geschonken had, vielen ze met een groote macht in *Moravien*, 't welk deerlijk van hen verwoest wierd. Toen moest *Beyeren* aanhouden, alwaar ze alles te vuur en zwaard vernielden. Niet een klooster, kerk of voornaam gebouw bleef in den geheelen *Elsas* en *Lotharingen* staan. Om deze woedende vyand in zijn voortgang te stuiten, rukte *Ludowik* een groote macht by een; doch eer hy tegen hen optrok, had *Leopoldus*, Hartog van *Beyeren*, hen edelmoedig 't hooft gebooden, en in een veldslag overwonnen, waar door zy genoodzaakt waren weder naer *Zevenbergen* te keeren; ja het voordeel dat hy op hen behaalde was zo groot, dat, indien hy hen vervolgt had, gelijk hy doen kon, hy hen de hoop voor eeuwig zou benoomen hebben van *Beyeren* weder met de wapenen aan te tasten. Vijf jaaren hield zich toen dien Landaard stil, na welken tijd zy andermaal *Beyeren* aantastten. Hun laaste woede woeg hun eerste ver over, dewijl niets door hen gespaart wierd. Dit bewoog *Ludowik* om al zijn oorlogsmacht by een te rukken, en hen 't hooft te bieden. By *Augsburg* was de plaats daar de legers elkanderen onder d'oogen zagen. Bloedig was de slag, en duurde drie dagen lang. Dan scheen deze, dan geene de zege weg te zullen dragen; doch de *Hongaren*, het Keizerlijk leger in een boschachtige plaats gelokt hebbende, omringden het zelve, en drongen met zulk een woede op hen in, dat *Ludowik* gedwongen was het veld te ruimen, en ter nauwer nood in *Paussauw* de handen der overwinnaars ontkwam. In deze slag verloor de Keizer de bloem zijner Ridderen, waar onder men ook den dapperen *Leopoldus*, Hartog van *Beyeren*, telde. Deze zege maakte de *Hongaren* zo hoogmoedig, dat zy al het land daar omtrent afliepen, en niets verschoonden. Hun woede was onbeschrijffelijk, en ging de wreedheid zelfs te boven, waar door het volk zich in

hoolen en spelonken verburg. Wat *Ludowik* ook aanwende, om hen in hun woede te stuiten, was te vergeefs, dewijl zy zijn oorlogsmacht zo by *Eysenacht*, als aan de grenzen van *Voigtland* sloegen; derhalven was hy genoodzaakt om vreede met hen te maken, die zy hem onder belofte van een jaarlijkschen schatting vergunden. Deze buitenlandsche rampen wierden noch door binnelandsche oorlogen vergroot. *Alberts*, *Adelhard*, en *Henrik*, alle Graven van *Bamberg*, hadden zich tegen *Konraad*, Graaf van *Frankenland*, *Eberhard* en *Gebelhard*, Graven van *Hessen*, en tegen *Rudolf*, Bisschop van *Witsburg*, verbonden. Bloedige slagen leverden zy malkanderen, waar in *Adelhard* en *Henrik*, nevens verscheide Grooten, en duizenden soldaten bleven. Alles wat de Keizer tot slissing van dezen twist in 't werk stelde was vergeefs, dewijl *Albert* hartnekkig bleef; derhalven was hy genoodzaakt zich van ongemeene middelen tegens hem te bedienen. Door *Hatto*, Aardsbisschop van *Ments*, kreeg hy *Albert* op een doortrapte wijze in handen, die hy om zijn wederspannigheid het hoofd deed afslaan, en dus den opstand stilde. Echter maakte hem deze daad gehaat in d'oogen van al zijn onderdaanen, 't geen hy hem zo na trok, dat hy in een kwijnende ziekte verviel, die niet weinig door 't herdenken van zijn ongelukkige veldslagen, en het prangen van den jaarlijkschen schatting, die hy aan de *Hongaren* moest betalen, vergroot wierd, en die, door de bykomst van een zware koorts, hem op den 20 *January* des jaars 912 te *Regensburg* van het leven beroofde, na dat hy ruim 19 jaaren geleeft, en 12 jaaren en 1 maand geregeert had. Zie *Volat.* 23 B. *Reg. Avent.* 4 B. *Krants*, &c.

Beschouw hier LUDOWIK, een held vol edlen moed,
Die meenigmaal zich smette en verfde met het bloed
Van zijne vyanden, die 't rijk alom beroerden,
En tot in Beyeren hun oorlogsstander voerden,
Daar alles voor hun macht, hun razerny, en moord,
En wreedheid beefde, en vluchtte in een verlaten oord.
Ja, 't is die held, die in het bloed stond tot zijn enkels
By Augsburg, toen hy trapte op bekkeneels en schenkels,
Dat zelfs de zon verbleekte uit schrik, wijl zy die slag
Drie dagen achter een met schreiende oogen zag,
Daar Leopold zijn bloed doorluchtig storte en sneefde,
En LUDOWIK een dag van ramp en smaat beleefde.

CXXVII. Konradus.

KONRADUS, die *Ludowik* in het Roomsche gebied volgde, is in *Duitschland* gebooren. Onder zijn regeering wierd den troon van 't *Oosten* door den genoemden *Konstantinus* betreden.

Wie zijn *Ouders* geweest zijn weet men niet recht. Zijn *Broeder* was EVERHARD, Graaf van *Frankenland.* Zijn *Vrouw*, PLACENTIA, de dochter van den ouden *Ludowik*, Koning van *Duitschland*, by wie hy geen kinderen won.

Na dat *Ludowik de* IV gesturven was, die geen mannelijke erven naliet, en met wiens dood het geslacht van *Karel den Grooten* eindigde, vergaderden de *Duitsche* Vorsten te *Worms*, en verkozen tot de Keizerlijke waardigheid *Otho*, Hartog van *Saxen*, dewijl hy toen de machtigste onder hen alle was. Deze doorluchtige Vorst, die een edelmoedige ziel bezat, toonde in dat voorval, dat hy noch meer verdiende dan men hem aanbood; want gelovende, dat hy, door zijn hoogen ouderdom, niet in staat was om de *Hongaren*, die met een woedend leger in *Duitschland* gevallen waren, naer den eisch der zaken zou kunnen tegenstaan, weigerde niet alleen deze opperste waardigheid, maar deed een daad, die niet alleen heerlijk maar ook zeldzaam was. Hy, zeg ik, ried de vergadering dat zy *Konraad,* Hartog van *Frankenland* en *Hessen*, zouden verkiezen, schoon deze *Konraad* zijn geslage vyand was, en stelde aldus de glorie van een edelmodige daad voor de opperste waardigheid. Deze raad verbaasde ieder, doch had echter zulk een ingang by de Vorsten, dat *Konraad* tot Keizer verkooren wierd, schoon verscheide Grooten naer die eernaam dongen. Hoe heerlijk deze keur voor 't rijk was, echter kon deze Keizer zijn staaten niet gerust bezitten. *Arnulfus*, Hartog van *Beyeren*, die zich zelve geerne op den troon gezien had, vergaderde een machtig leger, en viel, van de *Hongaren* ondersteunt zijnde, in *Swaben*, 't welk hy door een bloedigen oorlog ontroerde. Om hem in zijn voortgang te stuiten, trok de Keizer hem onder, d'oogen, en verwon hem in een slag, waar van hy de glorie, en *Arnulfus* niets dan doodelijke wonden wegdroeg, waar van hy in *Hongaryen*, de plaats daar hy na de nederlaag gevlooden was, overleed. Na deze overwinning dempte *Konraad* meest alle zijn vyanden, die, om hem de Keizerlijke waardigheid te betwisten, aan verscheide oorden van 't rijk opgestaan waren. Maar schoon hy ieder voor zijn zegepralende wapenen zag zwichten, echter baarde *Henrik*, zoon van *Otho*, Hartog van *Saxen*, niet alleen vrees, maar archwaan in zijn ziel. Hy zag dat dezen Vorst om zijn goede hoedanigheden van ieder bemind wierd, waar door hy vreesde, dat hy eens door die gunst, meer smaak in 't rijksgebied krijgende dan zijn vader, hem van den troon mocht bonzen. Om hem van die kommer te verlossen, ondekte hy zijn voornemen aan *Hatto*, Bisschop van *Ments*, die hy oordeelde tot uitvoering van zijn besluit bekwaam te zijn, dewijl hy aan *Albrecht*, Graaf van *Bamberg*, een heerlijk meesterstuk van bedrog betoont had. Deze was daar toe willig (want wat schelmstuk word van een Paap ontzien wanneer zijn stem in belangen van den staat mag klem hebben?) en leerde daar op een goudsmid hoe hy een moordhalsband zou maken, met welk geschenk hy van voornemen was om *Henrik* van 't leven te beroven. Dit geheim lekte door zijn eige tong, eer de zaak volvoerd was, uit, en kwam *Henrik* ter ooren, die de Bisschop, toen hy hem het geschenk aanbood, heel toornig toebeet*: dat hy wel zulken weeken hals als Albrecht had*, *doch dat geen Bisschop hem daar een halsband om zou doen gelijk hy Albrecht gedaan had*; alwaar hy noch by voegde, *dat hy zich bedenken zou wat hem met een verrader te doen stond.* Deze toezegging wierd ook van *Henrik* niet vergeeten, dewijl hy hem al zijn goederen in *Saxen* en *Thuringen* ontnam. Niet weinig ontroerde zich *Konraad* hier over, die echter niet stil

zat, maar zijn broeder met een machtig leger hem tegen zond, die *Mensburg,* waar binnen *Henrik* was, belegerde. Uit vrees van een langduurig beleg beval *Hendrik* de zorg dier plaats aan de dapperste zijner Veldheeren, en begaf zich daar uit, die, door hun belegeraars gehoond zijnde, met zulk een woede op hun vyanden vielen, dat de meeste op de plaats dood bleven. De spijt, die *Konraad* daar over gevoelde, deed hem een nieuwe krijgsmacht by een rukken, waar mee hy *Henrik* binnen *Gruna* besloot, en schoon deze vesting het woeden der vyanden kon uitstaan, echter besloot de Keizer daar niet van af te trekken voor dat hy *Henrik* in zijn macht had, die, als een edelmoedig Veldoverste, hem dapper verweerde. Evenwel zou hy genoodzaakt zijn geweest zich aan den Keizer over te geven; indien *Dithmar*, Graaf van *Oostsaxen*, die met zes mannen daar binnen gekomen was, hem niet door een heerelijke krijgslist gered had: want terwijl *Hendrik* met de afgezondene des Keizers aangaande de overgaaf handelde, trad *Dithmar* gelaarst in de zaal, en vroeg *Henrik* waar hy wilde dat men de 30000 mannen plaatzen zou, met wien hy hem te hulp gekomen was. Dit bedrog brak de onderhandeling, waar op de afgevaardigen vertrokken, die, hun wedervaaren den Keizer ontdekt hebbende, zulk een schrik in hem verwekten, dat hy aanstonds opbrak en naer huis trok. Eindelijk besloot deze Vorst zijn leven met een doorluchtig einde: want voelende dat hem de dood naderde, lei hy niet alleen zijn haat tegen *Henrik* af, maar verklaarde aan zijn broeder en de Vorsten dat men geen Vorst van grooter verdiensten na hem tot Keizer kon kiezen dan *Henrik*, waar op hy na een regeering van 7 jaaren en 6 maanden, in 't jaar 919 den geest gaf. Zie *Sigeb.* &c.

Het bloed van Karel mist na ruim een eeuw de kroon.
Dit 's KONRAAD, door de keur zijns vyands op den troon
Verheven, die, door zulk een weldaad aangedreven,
Aan zijnen vyand weêr den scepter heeft gegeven:
Dus wierd hy Keizer door zijn vyand, die den staf,
Hem opgeoffert, om zijn deugd hem overgaf,
Wie kwam een voorbeeld ooit doorluchtiger te vooren?
Wie zou, indien hy wierd tot vorst eens rijks verkooren,
Die luister wraaken, zo bekoorlijk, en daar by
Zijn vyand stellen in 't bezit der heerschappy?
Geen mensch. die eeuwige eer komt Otho toe. zijn daaden
Zijn onbegrijplijk, en met lauwren overlaaden.

CXXVIII.
Henrikus.

HENRIK, bygenoemt de VOGELAAR, die Keizer *Konraad* in het Roomsche gebied volgde, is in 't jaar 876 gebooren. Onder zijn regeering wierd den troon van 't *Oosten* door den genoemden *Konstantinus den* VIII, *Romanus den* II, nevens zijn drie zoonen *Kristoforus*, *Stefanus*, en *Konstantinus den* IX betreeden.

Zijn *Vader* was OTHO, Hartog van *Saxen*; een beroemd en strijdbaar Vorst, die edelmoedig de Keizerlijke waardigheid weigerde, en zijn vyand op den troon zette. Zijn *Moeder*, LUDGARDA, de dochter van Keizer *Arnulfus*, en de zuster van Keizer *Ludowik den* IV. Zijn I *Vrouw*, HATBURGA, dochter van *Herwins*, Graaf van *Oldenburg*: voor dezen had zy aan een voornaam man getrouwt geweest, na wiens dood zy haar in een klooster begaf, waar uit haar *Henrik*, om haar schoonheid, trouwde, die by haar een *Zoon* won, DANKWERDUS genoemt. Deze vrouw, niet tegenstaande hy haar zeer beminde, was hy gedwongen te verlaaten, dewijl *Sigismundus*, Bisschop van *Halberstad*, doordreef, dat hy zijn echtgenoot, die aan Godt verlooft was, met geen goed gewisse mocht behouden. Zijn II *Vrouw*, MECHTILDIS, de dochter van *Diederik*, Graaf van *Ringelheim*; by wie hy drie *Zoonen* en vijf *Dochteren* won, als OTHO, na hem Keizer; HENRIK, Hartog van *Beyeren*; BRUNO, door zijn broeder *Otho* tot Aardsbisschop van *Keulen* gemaakt; MECHTILDIS, Abdisse van *Quedlinburg*; GERBERGA, aan *Giselbertus*, Hartog van *Lotharingen*, getrouwt; ADELHEIDA, die haar in den echt verbond met *Hugo den Grooten*, Graaf van *Parijs*; RIXA, die de vrouw wierd van *Rudolf*, Hartog van *Beyeren*; de jongste word van geen schrijvers genoemt, doch is aan *Bernhard*, Graaf van *Eberstein* in *Swaben*, getrouwt geweest.

Na de dood van *Konraad* toonden de Vorsten van *Duitschland* dat hen zijn keur behaagden: want in 't volgende jaar te *Fritslar* by een gekomen zijnde, wierd *Henrik*, die daar ook tegenwoordig was, met groote toejuiching tot Keizer verkoren. Deze Vorst gaf terstond na zijn verkiezing zo veel blijken van wijsheid, krijgs- en staatkunde, dat *Konraad* zich niet in de keur, van zijn persoon, bedrogen had. Hy oordeelde in den beginne zijner regeering dat de glorie en voorspoed der *Duitschers* alleen van een volmaakte eenigheid der Grooten afhing; derhalven bedacht hy alle middelen om de Vorsten met malkanderen te doen vereenigen. Hier in doolde hy ook van 't rechte spoor niet, dewijl hy eerlang daar van de gewenschte vruchten genoot: want door zijn wijsheid, wakkerheid en goedertierenheid verbond hy de wederspannige Grooten zo zeer aan hem, dat het gantsche rijk eene ziel wierd, door wiens hulp hy het rijk van het woeden der *Hongaren* verloste. Deze wrevelige volkeren, door wien *Duitschland* zo veel rampzaligheden geleden had, den jaarlijkschen schatting missende, dewijl *Henrik* die aan hen niet betaalen wilde, vielen in 't Roomsche Rijk, verwoestten *Maagdenburg*, en leiden *Bremen* in de assche. *Henrik* was zo dra hier niet van verwittigt, of rukte met een machtig leger dien gevreesden vyand onder d'oogen. By de stad *Mersburg* was de plaats daar de legers malkanderen het hooft booden. Razende was de aanval, bloedig de slag, en doodelijk voor de *Hongaren*, dewijl tachtigduizend mannen op de plaats dood bleven. Van daar rukte hy met zijn zegepraalend leger naer de *Wenden*, sloeg hun leger, en nam de Hooftstad *Gruna*, aan de *Milde*, stormenderhand in. Na dat hy *Meissen*, aan het riviertje *Meisse*, had doen bouwen, en over de omleggende volkeren den Graaf van *Wethin* ten Opperhooft gestelt, trok hy naer *Bohemen*, nam *Praag* in, en maakte hun Hartog *Wenceslaus* aan hem cijnsbaar. Terwijl hier alles voor zijn zegepraalende wapenen bezweek, had zijn Veldheer *Bernhard*, aan wien hy *Lunenburg* vertroude, de *Abotriten* het hooft geboden, die *Vallersleben* ingenomen hadden, en daar binnen een ongehoorde wreedheid pleegden. Zijn wakkerheid

wierd ook van het geluk gekroont: want schoon de *Wenden* de stad *Lunken*, waar binnen hy de *Abotriten* belegerd had, met een machtig leger poogden te ontzetten, en hem by nacht te overvallen, echter hield hy niet alleen de stad beslooten, maar trok des morgens tegens hen op, en sloeg hen zo zeer dat al het voetvolk op de plaats dood bleef, en maar weinig ruiters zijn handen ontkwamen, na welke slag hy de stad veroverde. Deze zege van *Bernhard* ontstak in *Henrik* een nieuwen moed, derhalven trok hy *Gormo*, Koning van *Denemarken*, onder d'oogen, die in *Holstein* gevallen was; dreef hem te rug, en nam de stad *Sleeswijk* in. Maar doorluchtiger was de zege die hy in 't jaar 933 voor den tweedenmaal op de *Hongaren* verkreeg, dewijl in een bloedige slag, die van 's morgens tot 's avont duurde, en ontrent een mijl van *Mersburg* geschiede, hondertduizend *Hongaren* van hem verslagen, en vijftigduizend gevangen genoomen wierden. Niet ongelukkiger was hy tegen *Karel den Slechten*, Koning van *Frankrijk*, die *Lotharingen*, *Spier*, *Worms* en *Ments* geplonderd had, dewijl hy hem niet alleen dwong naer *Frankrijk* te keeren, maar hem voor eeuwig het Koninkrijk *Lotharingen*, en de Provincien der *Nederlanden* over te laten. Na dat hy den vreede in *Duitschland*, na zo veeloorlogen en verwinningen bevestigt had, liet hy de steeden met grachten en bolwerken voorzien, stelde steekspellen in, en gaf eindelijk in 't jaar 936, na dat hy het rijksgebied zijn zoon *Otho* in handen gegeven had, op den 2 *July*, den geest; hebbende 60 jaaren geleeft, en 17 jaaren geregeert. Zie *Sigebert*, *Aventinus*, *Schafnaburgensis*, *Krants*, &c.

Wie kan uw deugden en verwinningen verklaaren,
o HENRIK, temmer, schrik, en geessel der Hongaaren?
Ik zie het leger van de Wenden op de vlucht.
Ik hoor hoe Gruna in haar wallen droevig zucht,
Terwijl uw krijgers, stout ter muurbresse ingevloogen,
Hun wraakvuur koelen der geledene ooreloogen.
Wat stad is machtig om te keeren uw geweld!
'k Zie Praag beklommen, en haar hoogmoed neêrgevelt,
Terwijl uw Veldheer, door een zucht tot eer gedreven,
Den wrevlen Abotriet in zijnen wal doet beven:
Waar op uw oorlogstoorts, ontstooken aan dien gloet,
Niet was te doven dan in 't vyandlijke bloed.

CXXIX.
Otho de Groote.

OTHO, bygenaamt DE GROOTE, is zijn vader *Henrik* in het Keizerrijk gevolgt, en te *Aken* met groote plechtigheid, door *Hildebert*, Aardsbisschop van *Ments*, gekroont. Onder zijn regeering wierd den *Konstantinopelschen* troon door *Romanus den* III, *Niceforus den* II, en *Joannes Zimisces* betreden.

Zijn *Vader* was Keizer HENRIK, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, MECHTILDIS, de dochter van *Diederik*, Graaf van *Ringelheim*; een vroome en zeer godvruchtige Keizerinne. Zijn *Broeders* en *Zusters* zijn door my op het voorgaande blad genoemt. Zijn I *Vrouw*, EDITHA, de dochter van *Edmundus*, Koning van *Engeland*, by wie hy twee *Zoonen* en zo veel *Dochteren* won, als LUTOLFUS, Hartog van *Swaben*, die tegen zijn vader opstond; WILHELMUS, Aardsbisschop van *Ments*; LUDGARDA, door den echt verbonden aan *Konraad*, Hartog van *Frankenland*, een man dapper in den oorlog; en MECHTILDIS, geworden Abdisse van *Quedlinburg.* Zijn II *Vrouw*, ADELHEIDA, de dochter van *Rudolfus*, Koning van *Burgundien*, en de weduwe van *Lotharius*, Koning van *Italien*, die hy, voor zijn trouwen met haar, van de dwingelandy van *Berengarius* verloste: by haer won hy drie *Zoonen* en een *Dochter*, als HENRIKUS, BRUNO, OTHO, na hem Keizer, en ADELHEIDA, door den echt verknocht aan *Hugo*, Graaf van *Parijs*, en Koning van *Frankrijk.*

Nauwelijks was 't lichchaam van *Henrik* ter aarden besteld, of *Otho* wierd te *Aken* tot Keizer verkooren, en met groote plechtigheid gekroont. 't Is my zo onmogelijk zijn deugden op deze bepaalde plaats op te tellen, als zijn gevoerde oorlogen en heerlijke overwinningen te beschrijven, die hem met recht den eernaam van den *Grooten* gegeven hebben. Ik zal derhalven van hem niets zeggen, als dat hy in het vijftiende jaar zijner regeering, in een gewenschte vreede de vruchten van zijn overwinningen genoot, in welken tijd hy de *Slavoniers* en de volkeren van *Bohemen* t'ondergebracht, de oproerige tot hun plicht gedwongen, en het Koninkrijk van *Lotharingen* weder herwonnen had. Na dat hy met *Ludowik*, Koning van *Frankrijk*, vreede had gemaakt, wierd hy van *Adelheida* verzocht, om haar van de dwingelandy van *Berengarius* te verlossen, die haar vervolgde, en van haar staaten ontblootte. Dewijl hy toen weduwenaar was, en groote achting voor die Vorstin had, bewilligde hy het verzoek, rukte naer *Berengarius*, en verjoeg hem zonder een degen te doen trekken, waar na hy *Adelheida* trouwde, en *Pavien* onder zijn gehoorzaamheid bracht. Om dezen ootlog ten einde te brengen, droeg hy zijn schoonzoon *Konraad* de zorg van zijn leger op, en trok met zijn nieuwe vrouw naer zijn rijk. *Berengarius* ondertusschen zich niet machtig oordeelende om zijn vyand te kunnen wederstaan, trok met zijn zoon *Albert* naer *Duitschland*, en verzocht de barmhertigheid des overwinnaars, aan wien hy een eeuwige gehoorzaamheid beloofde. Deze verkreeg hy, en daar by een gedeelte van zijn staaten, dewijl de Keizer zich alleen met de glorie van de overwinning vernoegde. Echter was de goedheid van *Otho* in dit voorval te groot, dewijl hy *Italien* van een dwingeland kon verlossen, die tot een plaag van dat rijk geboren was. Het leed ook niet lange of Paus *Joannes* verzocht den Keizer in *Italien* te komen, dewijl *Berengarius* op nieu zijn dwingelandy pleegde. Aanstond trok hy naer *Rome*, daar hy door den Paus gekroont wierd, en hy het volk den eed van getrouwheid aan hem deed zweeren, waar op hy aan de Roomsche kerk deed wedergeven 't geen *Pepijn* en *Karel de Groote* eertijds aan haar gegeven hadden, en drong door, dat geen Paus zou wettig wezen, of ingewijd worden, ten waar de Keizers in de verkiezing stemden. Daar na trok hy naer *Montelon*, de plaats daar *Berengarius* zich met zijn vrouw geburgen had, alwaar hy zich van hem verzekerde, en hem tot een eeuwige gevangenis te *Bamberg* doemde, in welke plaats zy ook

hun dagen eindigden. Doch nauwelijks was *Otho* uit *Rome* getrokken, of de Paus ontbood heimelijk *Albert*, zoon van *Berengarius*, die ook met zijn komst niet marde. *Otho* hoorde dat zo dra niet, of rukte weer derwaarts, waar op de Paus en *Albert* uit schrik de vlucht namen, en *Otho* de *Romeinen* den eed van getrouwigheid op nieu deed zweeren. Hier op beriep hy in *Rome* een vergadering, waar in den gevluchten Paus van man slag, overspel, vrouweschending, bloedschande, ontheiliging, kerkroof, godslasteringe en godtloosheid overtuigt wierd, waar op men hem afzette, en *Leo den* VIII in zijn plaats verkoor, die *Otho* niet alleen voor Keizer van *Rome* en Koning van *Italien* erkende, maar hem ook het recht voor zijn nakomelingen toestond, dat Paus *Adrianus* de I aan *Karel den Grooten* vergund had. *Otho* nauwelijks weêr vertrokken, en Paus *Joannes* op het bed, in d'armen van een hoer doorstoken zijnde, was genoodzaakt weêr naer *Rome* te snellen, dewijl zommige Grooten, de keur van *Leo* verachtende, *Benediktus den* V op hun eigen hand tot Paus verkooren. Hy kwam 'er nau binnen, of herstelde *Leo*, en verplichtte de *Romeinen* door zijn goedheid hem te zweeren, dat zy namaals geen tot Keizer verkiezen zouden dan een Prins uit het bloed der *Duitschers.* Noch eenmaal moest hy zich naer *Rome* begeven, om Paus *Joannes*, die, na de dood van *Leo*, door hem verkoren was, uit zijn kerker te rukken, en op zijn stoel te herstellen, 't geen hy deed. Eyndelijk is hy in 't jaar 973, na een regeering van 36 jaaren, 10 maanden, en 6 dagen, op den 10 *Mei* te *Maagdenburg* overleden. Zie *Sig.* 7 B. *Sigebert dist.* 63, 22 H. *Dubav.* 5 B. *Avent.* 4 *annal.* &c.

Zy doolen die de trouw, gestaaft door dierbaare eeden,
By Pauzen zoeken, die Sint Peters stoel bekleeden,
Dewijl het koorkleed en de bisschoplijke staf
Tot mommen dienen der scheinheiligheid. geen straf
Zal een gemijtert hooft ontzien, geen gruwlen vloeken,
Zo hy de vorsten tot zijn voordeel ziet te doeken.
Zie hier een voorbeeld aan vorst OTHO; hoe veel leed
Is hem bejegent, en hoe hield de Paus den eed
Aan hem gezwooren! hy, die elk voor hem deed beven,
Aan wien den eernaam van DE GROOTE wierd gegeven,
Moest dulden dat hy wierd gehoont, versmaat, gesart,
't Geen hem deed trappen op het pauzelijke hart.

CXXX.
Otho de II.

OTHO de II, bygenaamt de ROODE, en de BLOEDDORSTIGE, die na de dood van zijn vader Keizer *Otho* op den *Roomschen* troon klom, is in 't jaar 954 gebooren. Onder zijn regeering wierd den troon van 't *Oosten* door *Bacilius* en *Konstantinus den* X betreden.

Zijn *Vader* was Keizer OTHO de GROOTE, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, ADELHEIDA, de dochter van *Rudolfus*, Koning van *Burgundien.* Zijn *Broeders* en *Zusters* heb ik op het voorgaande blad genoemt. Zijn *Vrouw* THEOFANIA, de dochter van *Romanus*, Keizer van 't *Oosten*, en de zuster van Keizer *Basilius* en *Konstantinus.* By haar won hy twee *Zoonen* en vijf *Dochters*, als OTHO, na hem Keizer; HUGO, van andere ULRIK geheeten, Hartog van *Saxen*; ALOISIA, om haar schoonheid van *Almar*, Graaf van *Ringelheim*, geschaakt, die haar daar na trouwde; ADELHEIDA, geworden Abdisse van *Quedlinburg*; SOFIA, die ook Abdisse van *Gandersheim* wierd: de twee andere worden niet genoemt. Noch willen *Karion* en *Trithemius* dat hy tot zijn *Byzit* een Markgravin van *Oostenrijk* zou gehad hebben, die hem, naer hun zeggen, verscheide *Dochters* baarde.

Otho de Groote was nauwelijks overleden, of zijn zoon *Otho*, die al by zijn leven voor Koning verkooren en gekroond was, volgde hem in 't gebied. Niemand kantte zich tegen zijn verheffing dan zijn Neef *Henrik*, Hartog van *Beyeren*, die zich te *Regensburg*, door eenige wrevele Bisschoppen opgeruid zijnde, voor Keizer liet uitroepen. *Otho* kwam dit nau ter ooren of rukte derwaarts, overwon hem in een slag, en verdreef hem uit zijn Hartogdom. Van daar trok hy naer *Harold*, Koning van *Deenmarken*, die zich in de belangen van *Henrik* gewikkelt had, en perste hem den vreede te verzoeken, een jaarlijksche schatting te beloven, en zijn zoon tot gijzelaar van zijn getrouwigheid te geven. Dit zelve lot viel ook den Koning van *Bohemen* te beurt. Ondertusschen had *Henrik*, door de hulp van den Hartog van *Karinthien*, en de Bisschop van *Fresigen*, weder een nieuwe macht by een vergaderd; doch deze wierd andermaal door *Otho* by de stad *Passau* geslagen, waar in hy *Henrik* gevangen kreeg. Maar nauwelijks was dezen oorlog door hem gelukkig ten einde gebracht, of hy wierd in een nieuwen met *Lotharius*, Koning van *Frankrijk*, gewikkelt. Terwijl hy hier mee bezig was, wierden *Bacilius* en *Konstantinus*, Keizers van 't *Oosten*, tegen hem, door den goddeloozen Paus *Bonifacius* opgeruit, die, ondersteunt zijnde door de hulp der *Saraceenen*, *Apulien* en *Kalabrien*, eertijds door *Otho den Grooten* uit de handen van *Niceforus* gerukt, weder onder hun gehoorzaamheid brachten. Niet weinig wierd *Otho* door dit verlies getergt. Hy, vrezende dat zy met hun zegepraalende wapenen naer *Italien* zouden rukken, maakte aanstonds met *Lotharius* een voordeeligen vreede, waar door hy gelegentheid had om al zijn oorlogsmachten by een te vergaderen, waar mee hy naer *Lombardyen* rukte. Na dat hy zijn aanzien in de steeden hersteld, en eenige oproermakers gestraft had, besloot hy de feestdagen van Kersmisse te *Rome* door te brengen, alwaar hy met een ongemeene vreugd ontfangen wierd. Hy bracht zich, daar zijnde, te binnen, dat zijn vader de *Romeinen* niet dan door strengheid tot het oeffenen van hun plicht had kunnen houden, derhalven nam hy voor zijn voorbeeld naer te volgen, en hen over hun ontrouwigheid te straffen. Om dit zonder oproer uit te voeren, deed hy in het paleis van 't Vatikaan een prachtige maaltijd bereiden, waar op de Grooten van *Rome* genodigt wierden. Na dat hy hen veel wijn in 't lijf geperst, en om vrolijk te zijn verzogt had, wierden de genoodigden van een een drom soldaten omringt, die, met de degen in de vuist, geen kleine schrik in hen verwekte. Aanstonds wierden eenige van de tafel gerukt, en even buiten de zaal gemast. Terwijl men hier mee bezig was,

bad *Otho* de overige dat zy doch zouden vrolijk zijn, doch de gemoederen waren zo met schrik opgevult, dat ieder om het einde van die bloedige maaltijd wenschte. Deze daad gaf hem den bynaam van de *Bloeddorstige*, en wikkelde hem in een doodelijken haat, waar van wy de uitwerksels haast zien zullen. Hier na vergrootte hy zijn oorlogsmacht met de troepen van *Lombardyen* en *Toskanen*, en drong met de zelve tot aan *Tarente* door. By *Bassanelle*, een vlek aan de zee gelegen, ontmoetten de Keizerlijke legers malkanderen. Zonder zich lang te bedenken viel *Otho* op den vyand aan, en bracht hen in wanorde; doch zy de strijd hervattende (dewijl de *Romeinen* en *Beneventijnen* Keizer *Otho*, om zijn wreedheid binnen *Rome* gepleegt, afvielen, en de vlucht namen) vielen met zulk een verwoedheid op *Othoos* leger aan, dat hy t'eenemaal geslagen wierd, en zich nauwelijks met een bark, die hy aan de zeekant vond, kon bergen. Terwijl hy daar mee wilde oversteeken, wierd hy van de zeerovers gevangen genoomen, die hem in *Sicilien* brachten, en, niet wetende dat hy de Keizer was, om dat hy goed Grieks sprak, voor een groot losgeld weder loslieten. Hy, dus het gevaar ontsnapt zijnde, vergaderde weêr een groote macht by een, en strafte op een wreede wijze de ontrouwheid der *Romeinen* en *Beneventijnen*, waar na hy zich bereide om de *Grieken* andermaal het hooft te bieden, en met zijn troepen naer *Rome* rukte; doch hy wierd daar van een buikloop, veroorzaakt door een wonde van een vergiftige werpspies, aangetast, die oorzaak was dat hy op den 8 *December* des jaars 983 overleed, na dat hy 29 jaaren geleeft, en 7 maanden geregeert had. Zie *Fabritius*, *Trithemius*, *Sigonius*, *Aventinus*, *Sigebert*, en andere.

Mijn zangster spreekt niet dan van bloedige ooreloogen.
Dit 's OTHO, die hier staat naer 't leven voor uwe oogen;
Een held, die Harold, die zich voegde aan Henriks zy,
Byna deed vluchten uit zijn Deensche heerschappy.
D'oproerige Itaaliaan gevoelde in 't hof van Romen
Hoe edelmoedig hy zijn wrevel in kon toomen,
Toen 't Vatikaan wierd van zijn heiloos bloed bespat.
Hy, die de deugden van zijn grooten vader had,
Drong tot Tarente, en deed twee Grieksche Keizers schrikken:
Maar 't noodlot spelde hem rampzalige oogenblikken,
Toen Bassanello hem te paard zag, daar dien held
Wierd schelms verraden, en zijn krijgsmacht neêrgeveld.

CXXXI.
Otho de III.

OTHO de III, bygenoemt het WONDER DER WEERELD, die zijn Vader in het Keizerrijk volgde, is in *Duitschland* gebooren. Onder zijn regeering wierd den troon van 't *Oosten* noch door *Bacilius* en *Konstantinus* den X betreden.

Zijn *Vader* was Keizer OTHO de II, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, THEOFANIA, de dochter van *Romanus*, Keizer van 't *Oosten*: een vrouw, die in 't openbaar haar blijdschap over de overwinning der *Grieken* op haar man had getoont. Zijn *Broeder* en *Zusters* zijn op het voorgaande blad genoemt. Zijn *Vrouw*, MARIA, de dochter des Konings van *Arragon*, en de weduwe van *Ordonius*, Koning van *Austrien*; een onvruchtbare doch geile vrouw, die tot het plegen van de vervloekte zonde altijd een jongeling in vrouwe klederen onder haar gevolg hield. Reeds hoog van jaaren zijnde, verliefde zy op een Itaaljaansche Graaf, die zy tot voldoening van haar lusten aanzocht, die, dewijl hy getrouwt was, zulks weigerde. De Keizerin, hier over vertoornt, beschuldigt hem voor den Keizer dat hy haar tot het plegen van geile lusten aangezocht had, die de zaak geloofde, en den beschuldigden het hooft deed afslaan. Zijn Vrouw, aan wie hy de begeerte der Keizerin ontdekt had, dit hoorende, wierp zich voor de voeten des Keizers, terwijl hy te *Modena* op den rechterstoel zat, aan wien zy de schult der Keizerinne, en de onschult haars mans vertoonde, en door het aanvatten van een gloeyend yzer bekrachtigde. Dit ontzette de Keizer zo zeer, dat hy de Keizerin, toen zy de zaak beleden had, om aan de weereld zijn gerechtigheid te toonen, deed levendig verbranden.

De dood van *Otho den* II verwekte niet alleen groote onlusten onder de Duitsche Vorsten, maar ook schrikkelijke omwendingen van zaken binnen *Rome*: want *Otho de* III was genoodzaakt zijn Neef *Henrik*, Hartog van *Beyeren*, gevangen te zetten, dewijl zich veele voor den genoemden *Henrik* verklaarden. Ook zochten de *Romeinen* het juk der *Duitschers* van hen af te schudden; derhalven verkooren zy eenen *Krescentius* tot Keizer. Niet tegenstaande alle deze verdeeltheden, zette zich *Otho de* III op den troon, en toonde, schoon hy maar 13 jaaren oud was, dat het hem noch aan verstand, noch moed ontbrak, dewijl hy binnen de tien jaaren niet alleen de oproerige *Slavoniers*, gesterkt door de *Deenen*, beteugelde, maar ook de wederspannige Vorsten tot reden bracht. In al zijn doen was hy dapper, stout, rechtvaardig, en tot de Geestelijken geneegen, aan wien zy veel goederen gaf. *Krescentius* ondertusschen liet hiet na, terwijl de Keizer met den gedachten oorlog bezig was, zich in *Rome* te vesten, alwaar, na de dood van *Bonifacius*, *Joannes den* XVI den Pauzelijken stoel bekleedde. Deze, voor de dwingelandy van *Krescentius* bekommert, verliet na weinig maanden den Stoel, en vluchte naer *Toskanen*, van waar hy afgezanten aan den Keizer zond, hem om bystand biddende. Dit verwekte zulk een vrees in 't hart des dwingelands en al de *Romeinen*, dat zy *Joannes* om vergifnis baden, en hem verzochten weder in *Rome* te komen, waar toe hy besloot. Echter liet *Otho* niet na met een machtig leger in *Italien* te trekken, alwaar hy, dicht by *Rome* gekomen zijnde, zeer prachtig van den Paus en *Krescentius* ingehaalt en verwelkomt wierd. Na dat hy daar met veel plechtigheid door Paus *Gregorius den* V, na de dood van *Joannes* tot zijn navolger verkooren, gekroont was, en de zaken in volle rust gebracht had, keerde hy weder door *Lombardyen* naer *Duitschland.* Nauwelijks was de Keizer in zijn rijk, of *Krescentius* hervatte zijn dwinglandy, schopte *Gregorius* uit den Pauzelijken stoel, en stelde in zijn plaats *Joannes Filogathus*, een man die wel geleerd, maar zeer staatzuchtig was. Deze wrevel verwekte zulk een toorne in 't hart des Keizers, dat hy met grammen moede naer *Italien* rukte, *Rome* belegerde, innam, en *Joannes* eerst den

neus deed afsnijden, daar na de oogen uitsteeken, en eindelijk van boven uit den dikken toren van *Hadrianus*, nu *S. Angelo* genoemt, deed werpen. *Krescentius* ging ook niet vry: want na dat de Keizer den genoemden toren ingenoomen had, waar uit de tieran zich als een hooploos mensch verweerde, wierd hy, na veel smaat geleden te hebben, aan een hoogen boom opgehangen. Daar na herstelde hy *Gregorius* weder op den Pauzelijken stoel, waar van hy tien maanden was berooft geweest, en dreef in een vergadering door, *dat de Duitschers alleen het recht en de macht zouden hebben van den Roomschen Keizer te verkiezen*, *uit welkers bloed hy ook moest verkooren worden*, *met uitsluiting der andere volkeren. Dat de Paus niemand tot Keizer zou kunnen uitroepen*, *dan den geenen dien deze Vorsten tot die waardigheid verheven hadden. Dat de Pauzen hier omtrent geen ander gezag zouden hebben dan te Rome een plechtige uitroeping van de wettige verkiezing des Keizers te doen*, *en de ceremonie van zijn krooning*, *als hy te Rome kwam*, *te verrichten.* Na dat dit alom bekent gemaakt was, stierf *Gregorius*, in wiens plaats de Keizer zijn leermeester *Gerbert*, onder den naam van *Sylvester den* II, verkoor. Na deze verkiezing trok *Otho* naer *Duitschland*; doch hy was daar nauwelijks gekomen, of was genoodzaakt weder naer *Rome* te keeren, alwaar zedert zijn vertrek verscheide wrevelheden aan den verkooren Paus getoont waren. Hy was 'er nau, of hy wierd niet alleen gedwongen de stad te ruimen, maar door de weduwe van *Krescentius*, die hy, onder belofte van te trouwen genooten had, vergeven; des overleed hy op den 28 *January* des jaars 1002, na dat hy ruim 18 jaaren geregeert had. Zie *Sigonius* 7 B. *Vincent.* 24 B. *Sabinus*, *Sigibert*, *Kuspinianus*, &c.

Zie hier het wonder van de weereld, die vol moed
Op Romes rijkstroon zette, als wettig Vorst, den voet.
't Is OTHO, Othoos zoon, wiens bloedige oorlogstochten
Het hart deed beven van barbaren en gedrochten.
't Was hy, die moedig stormde op Romes hoogen wal,
Haar hoogmoed knakte, en zo veel wrevlen bracht ten val,
Toen Paus Joannes, om zijn snoode onmenschlijkheden,
Den neus van 't aangezicht rechtvaardig wierd gesneeden.
Krescentius, die eer zijn hoogmoed voerde in top,
Moest deerlijk sterven en verstikken in een strop:
Waar na held OTHO, om de Pauzen te braveeren,
Hen deed een eeuwge hulde en trouw met eeden zweeren.

CXXXII.
Henrikus de II.

HENRIK de II, by genoemt de HEILIGE, die *Otho* de III in 't Keizerrijk volgde, is in 't jaar 972 gebooren. Onder zijn regeering wierd den troon van 't *Oosten* noch door *Bacilius* en *Konstantinus den* X betreeden.

Zijn *Vader* was HENRIK HETZEL, Hartog van *Beyeren.* Zijn *Moeder*, BERTA, of, zo andere willen, GISELA, de dochter van den Hartog van *Lotharingen*; een kuische en godvruchtige vrouw. Zijn *Broeder*, BRUNO, Bisschop van *Augsburg.* Zijn *Zuster*, GISELA, van *Stefanus*, Koning van *Hongaryen*, ten echt verzocht, doch aan hem geweigert om dat hy een Heiden was: echter had de schoonheid van deze vrouw zulk een macht op zijn ziel, dat hy om haar, met al zijn onderdanen, Kristen wierd. Zijn *Vrouw*, KUNIGUNDA, de dochter van *Sigfried*, Paltsgraaf aan den *Rhijn*; een kuische en godvrezende vrou, die, valsch van overspel beschuldigt zijnde, haar van die klak, door de proef van gloeyende yzers, een zaak in die tijden zeer in 't gebruik, zuiverde. De Roomsgezinde schrijvers zeggen, dat hy met deze vrouw in een gestadige onthouding geleeft heeft, en prijzen die daad tot aan den hemel; doch andere, die de zaak wel overwogen hebben, toonen dat de Keizer, in een vergadering te *Frankfurt*, over de onvruchtbaarheid van zijn vrou zich beklaagde, dewijl hy gehoopt had by haar een erfgenaam voor 't rijk te winnen.

De dood van *Otho* den III was oorzaak van verscheide verdeeltheden en twisten, dewijl hy geen erfgenaam voor het rijk naliet. Men zag in verscheide byeenkomsten de gemoederen der Standen, over de keur, op byzondere oogwitten doelen. Deze wilde *Henrik*, Hartog van *Beyeren*, geene *Herman*, Hartog van *Swaben* en den *Elsas*, andere *Ekkart*, Markgraaf van *Saxen*, op den troon zetten. *Henrik*, die de machtigste van deze drie was, en ziende dat zijn streng niet zou overhalen, indien hy zich niet van zijn macht bediende, greep de wapenen aan. Dit klemde: want hy wierd op den 6 *Juny* des jaars 1002 door den Aardsbisschop *Willigisus*, te *Ments*, bevestigt en gekroont. Zijn eige broeder *Bruno* kantte zich zelfs tegen deze keur, en begunstigde den aanhang van *Herman*, met wien hy zamenspande, en, gesterkt zijnde met de macht van eenige Grooten, *Straatsburg* innam, plonderde, en voor het grootste gedeelte in de asch lei. Dit verplichte *Henrik* de wapenen aan te vatten en tegen hen op te trekken; doch zy, door zijn macht beneepen zijnde, verzochten om genade, die hen vergund wierd. Ondertusschen zochten de *Itaaljaanen* zich van het juk der Duitsche Keizers te ontslaan, en het rijk onder een uit hun eige volkeren te brengen: derhalven verkooren zy eenen *Arduinus*, Markgraaf van *Ivrea*, tot Koning van *Italien. Henrik* dit hoorende, zond *Otho*, Hartog van *Saxen*, met een tamelijk leger derwaarts, die van den opgeworpen *Arduinus* geslagen wierd. Hier op rukte hy zelfs met een groote macht naer *Italien*, sloeg *Arduinus*, en baande zich met geweld een weg door alle enge en sterkbezette passen tot binnen *Pavien*, alwaar hy tot Koning gekroont wierd. Van daar rukte hy tegen de *Polen*, die geduurende zijn afwezen in *Duitschland* gevallen waren, op wien hy een heerlijke overwinning bekwam. Terwijl hy het rijk, na het dempen zijner grootste vyanden, in een tamelijke rust bezat, ontfing hy in *Duitschland* den verdreven *Benediktus den* VIII, die door eenen *Gregorius*, van de *Romeinen* tegen hem opgeworpen, uit den Pauzelijken stoel verstooten was. De klachten van dezen Paus, die hem om bystand smeekte, hadden zulk een groot vermogen op zijn ziel, dat hy niet alleen hem zijn hulp beloofde, maar met een machtig leger tegen de oproerigen optrok. Dit verwekte zulk een schrik onder de *Romeinen*, dat zy *Benediktus* om vergifnis baden, weder inriepen, en *Gregorius* verdreven. *Henrik* was al tot de grenzen van *Italien* genaderd, derhalven besloot hy *Arduinus*, die zich weder sterk gemaakt had, andermaal het

hooft te bieden. Hy rukte dan naer *Verona*, alwaar zijn vyand lag, greep zijn oorlogsmachten aan, en verwon hem. In deze slag sneuvelde *Arduinus.* Hier op voerde hy zijn zegepralend leger naer *Rome*, alwaar hy minnelijk ontfangen, en met veel plechtigheid van den Paus tot Keizer van *Italien* gekroont wierd. Noch eens was hy genoodzaakt op het Pauzelijke verzoek naer *Italien* te trekken, dewijl de *Grieken* tot aan *Benevento* doordrongen, en *Rome* dreigden. Hy toog met zijn leger derwaarts, sloeg hen, en joeg hen uit alle de steeden die zy in 't Roomsche *Kampanie* en in *Italien* bezeten hadden. Hy nam ook heel *Apulea* in, en dwong den vyand naer de uiterste grenzen van *Kalabrien* te vertrekken, waar na hy het volvoeren van dezen oorlog aan de dappere *Noormannen* beval, die zich edelmoedig tegen de *Grieken* kweeten. Zo heerlijk als zijn daden waren, zo loflijk waren ook zijn deugden. Uit een heiligen iever rechte hy veel Bisdommen op, welke hy veel inkomsten schonk, en waar onder die van *Bamberg* niet een van de minste was. Om met nagebuuren vreede te hebben, maakte hy met *Robbert*, Koning van *Frankrijk*, een verbond, en kwamen een weinig beneden *Mauzon*, alwaar de rivier de *Cher* zich in de *Maas* ontlast, by een. Loflijk word van deze samenkomst van al de schrijvers gesprooken, dewijl de nedrigheid in die twee groote Vorsten op 't heerlijkste uitblonk. Hier kroonde hy zijn door luchtig einde mee: want te rug gekomen zijnde, wierd hy van een zwaare ziekte aangetast, die hem op den 13 *July* des jaars 1024 wegrukte, na dat hy 52 jaren geleeft, en 22 jaren, 5 maanden, en 21 dagen geregeerd had. Zie *Glaber.* 3 B. 2 H. *Sigibert* 7 B. *Fulgosius* 4 B. 3 H. *Aventinus* 5 B. *Egnat.*

Hoe dikwils moet gy met uw heir naer Rome rukken,
O groote HENRIK, om tierannen t'onderdrukken,
Daar Arduinus voor uw dappren arm bezweek?
Hoe 't Poolsche leger beefde, en schrikte, en vluchte, bleek
Toen zo veel duizenden door u om 't leven kwamen.
Den Griek, beneepen, moest zich ook zijn hoogmoed schamen,
Als Apulea wierd herwonnen door uw hand:
Hy zag uw standaard in Kalabrien geplant.
Maar, heilge Vorst, wie kan uw nedrigheid verklaren,
Die elk beschoude, als gy, de Maasstroom ingevaren,
By Mauzon, om 't belang van 't rijk, met Robbert spraakt?
Wie zag twee Vorsten op een tijd ooit zo volmaakt!

CXXXIII.
Konradus de II.

KONRAAD de II, bygenoemt de SALISCHE (om dat hy uit het bloed der *Fransche* Vorsten gesprooten was, die *Saliërs* genoemt wierden) en *Henrik de* II in het rijk volgde, is zijn geboorteplaats niet bekent. Onder zijn regeering wierd den troon van 't *Oosten* door den genoemden *Konstantinus*, en na hem door *Romanus Argryropylus*, die tot zijn navolger *Michaël Paphlago* had, betreden; waar by eenige noch *Zoë* voegen.

Zijn *Vader* was HERMAN, Hartog van *Frankenland*, de zoon van *Kuno*, die een dochters zoon van Keizer *Otho den Grooten* was. Zijn *Moeder*, ADELHEIDA, Hartoginne van *Lotharingen*, gesprooten uit het aloude geslacht der *Klodoveërs*, Koningen van *Frankrijk.* Zijn *Vrouw*, GEISELA, de dochter van *Lotharius*, Koning van *Frankrijk*, en *Machtilda*, uit het bloed van *Karel den Grooten* gesprooten: een schoone vrouw, die drie mannen overleefde, in 't jaar 1044 gesturven, en te *Spiers* begraven is: want toen *Henrik* met haar troude, had zy al twee mannen overleeft, waar van d'eerste *Bruno* was, Graaf van *Saxen*, die zy een zoon baarde, *Ludolfus* genoemt; de tweede was *Ernst*, Hartog van *Swaben*, die zy twee zoonen te gelijk ter weereld bracht, en *Ernst* en *Herman* genoemt wierden. By haar won *Konraad* twee *Zoonen*, als KONRAAD, die van een rots, recht voor 't slot *Limburg* gelegen, viel, waar van hy stierf, en HENRIK, na hem Keizer, en aan wien *Rudolfus de* III, by uiterste wille, het Koninkrijk van *Bourgondien* maakte, waar door die landen weder aan het Keizerrijk kwamen.

Toen *Henrik de* II in zijn ziekte gevoelde dat de dood begon te naderen, en geen erfgenaam voor 't rijk nalatende, prees hy de Vorsten dezen *Konraad* aan Dit had wel ingang; doch na de dood des Keizers zag men veel Grooten naer het gebied dingen, waar onder *Konraad*, of *Kuno*, de neef van deze *Konraad*, niet een van de minste was. Als dan in een algemeene vergadering, die in het veld aan den oever van den *Rhijn*, tusschen *Worms* en *Ments*, gehouden wierd, het getal der geenen, die naer het rijk stonden, op deze twee gebracht was, vroeg het volk, verbeeld door de afgezondene der steeden, aan den Aardsbisschop van *Ments*, die het recht heeft om de eerste stem te geven, wien men van deze twee zou verkiezen? Zonder zich lang te bedenken noemde hy *Konraad den Salischen.* Tot deze keur gaven alle de Vorsten hun stem, behalven *Fredrik*, Hartog van *Lotharingen*, en den Aardsbisschop van *Keulen*, die de zyde van den anderen *Konraad* begunstigden. Deze wederspannige wierden echter tot reden gebracht, en vonden zich, na eenige geringe betwistingen, ook genoodzaakt hun stem tot deze verkiezing te geven, gelijk zy deeden. Terstond vernieuwde *Konraad* het verbond dat zijn voorzaat met *Frankrijk* opgerecht had, en stilde verscheide onlusten in *Duitschland.* Terwijl hy te *Worms* was, om den zieken Bisschop te bezoeken, ontfing hy de tijding dat de *Lombardyers* hem afgevallen waren. Dit deed hem een groote macht by een vergaderen, en derwaarts heen rukken. Hy belegerde *Milanen*, brande de voorsteden af, en kreeg de stad in zijn geweld, die hy tot den grond toe zou verwoest hebben, indien de Aardsbisschop van *Keulen* zijn toornig gemoed niet door een geestig verdichtzel gestilt had. Deze kroonde hem daar binnen tot Koning van *Lombardyen.* Na deze plechtigheid begaf de Keizer zich naer *Rome*, alwaar hy door den Paus, in 't by zijn van *Kanut*, Koning van *Deenmarken*, en *Rudolf*, Koning van *Bourgondien*, tot Roomsch Keizer gekroont wierd. Terwijl men hier mee bezig was, zochten de *Itaaljaanen*, uit een doodelijken haat tegen de *Duitschers*, zich van hun nederlaag te wreeken. Moedig vielen zy het leger van *Konraad* aan, wiens dood zy gezwooren hadden. De *Duitschers* zich dus besprongen ziende, kweeten zich dapper, en

droegen de zege weg. Veel bloed was aan beide zijden gestort. Maar terwijl hy hier bezig was, om de oproermakers, naer de grootte hunner misdaden, te straffen, hadden verscheide Vorsten in *Duitschland* de wapenen tegen hem opgevat, dat hem verplichte derwaarts te keeren. Eer hy tegen hen optrok, verkoos hy zijn zoon *Henrik* tot zijn navolger, en deed hem te *Aken* door den Aardsbisschop van *Keulen* kroonen. Toen trok hy tegen zijn vyanden op, verstrooide hunne benden, en beroofde *Ernst*, Hartog van *Swaben*, van zijn Staaten. Ondertusschen stiet *Misiko*, zoon van *Boleslaus*, Hartog van *Polen*, zijn broeder *Otho* uit het rijk, matigde, op het voorbeeld van zijn vader, zich die landen aan, schoon zy cijnsbaar aan het Keizerrijk waren. *Otho*, die hier over by *Konraad* om hulp smeekte, wierd niet onverhoord gelaaten. Hy trok zelfs met *Otho* den vyand onder d'oogen, en dwong hem naer *Bohemen* te vluchten. *Valderik*, die daar Hartog was, bood *Konraad* den gevluchten aan; doch hy, van deze trouwloosheid een gruwel hebbende, waarschoude zelfs *Misiko* door een brief, dat hy een zekerder verblijfplaats voor hem zou opzoeken. Deze edelmoedigheid bewoog *Misiko* zo zeer, dat hy in 't leger van den Keizerkwam, en aan zijn voeten om genade smeekte. Dit verkreeg hy niet alleen, maar ook zijn verwonnen landen. Hy stilde ook de oproeren in *Apulien* en *Kalabrien.* Eindelijk naakte het uur van zijn dood: want in zijn reis naer de *Nederlanden* wierd hy te *Mastricht* van een ziekte aangetast, die, binnen *Uitrecht* gekomen zijnde, veel zwaarder wierd, waar aan hy op Pinksterdag binnen die stad in 't jaar 1039 overleed, na dat hy ruim 13 jaaren gereheert had. Zijn lichchaam is te *Spier* in de Domkerk begraven. Zie *Wipo* in 't leven van *Konraad*, *Sigonius* 8 B. *Avent.* 4 B. *Fulg.* 6 B. 5 H.

Dit is de temmer van 't oproerige Milaanen.
Een Vorst, bemind van al zijn moedige onderdaanen,
Die elk deed beven als hy optrok met zijn kracht;
Dat tuige ons Hongarye, en Polen, en de macht
Van Ernst, tierannen, en verwoesters van zijn staaten,
Doch overwonnene, van alle hulp verlaten.
O Uitrecht, dat zo prat op staf en mijter roemt,
En u de paerel van de Stichtsche steden noemt,
Steek vry uw hooft, gelijk uw Domspits, aan de wolken,
De groote KONRAAD, die bedwinger aller volken,
Die noch de weereld kon bevatten, zo gevreest,
Gaf in den omtrek van uw ouden wal den geest.

CXXXIV.
Henrikus de III.

HENRIK de III, bygenoemt de ZWARTE, wegens zijn bruin aangezicht en hair, die zijn Vader *Konraad* in het Keizerrijk volgde, is op den 28 *October*, in 't jaar 1016 geboren. Onder zijn regeering wierd den troon van 't *Oosten* door *Michaël Kalafates*, *Zoë*, *Theodora* (twe zusters) en *Konstantinus Monomachus*, aan wien de geile *Zoë*, na eenige mannen, en niet weinig pollen versleten te hebben, op nieuw trouwde, betreden.

Zijn *Vader* was Keizer KONRAAD, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, GISELA, de dochter van *Lotharius*, Koning van *Frankrijk*, en van haar moeders zijde uit het bloed van *Karel den Grooten.* Zijn *Broeder* heb ik op het voorgaande blad genoemt. Zijn I *Vrouw*, KUNILDA, de dochter van *Kanutus*, Koning van *Engeland*, *Deenmarken* en *Noorwegen*; een kuische vrou, die, van echtbreuk beschuldigt zijnde, niet tegenstaande haar onschult in een kampgevecht bleek, in een klooster ging, waar in zy van de pest stierf, en *Henrik* geen kinderen naliet. zijn II *Vrouw*, AGNETA, de dochter van *Wilhelmus*, Hartog van *Aquitanien*; deze baarde hem twee *Zoonen* en drie *Dochters*, als HENRIK, na hem Keizer; KONRAAD, kort na zijn vader gesturven; JUDITHA, getrouwd aan *Salomon*, zoon van *Andreas*, Koning van *Hongaryen*; MACHTILDIS, door den echt verknocht aan *Rudolf*, Graaf van *Reinfelden*, Hartog in *Swaben*; en ITHA, ten huwelijk gegeven aan *Leopoldus den* IV, Markgraaf van *Oostenrijk*, en Hartog van *Swaben.*

Konraad was zo dra niet te *Spier* begraven, of de Standen namen zijn zoon *Henrik*, die reeds by het leven van zijn vader gekroont was, gewillig voor zijn navolger aan, dewijl hy hem in deugden voorby vloog. Hy had zo dra geen order op alle zaken gestelt, of hy wierd van de *Poolsche* standen verzocht zich over den ellendigen toestand van dat rijk te erbarmen, dewijl *Uratislaüs*, Hartog van *Bohemen*, veel plaatzen ingenoomen, verbrand, en geplondert had, en daar by zich zelve met geweld op dien troon zette. Hy beloofde dit niet alleen, maar trok met een groote macht derwaarts; doch kreeg de nederlaag. Andermaal trok hy tegen hem op, en beteugelde, zo eenige willen, den hoogmoed van *Uratislaüs*, die hy met eene dwong de gewoonelijke schatting te betaalen. Ondertusschen bonsde eene *Aba* den wettigen Koning van *Hongaryen* van den troon, en zette zich in den zetel van *Petrus*, de zoon van *Stefanus.* Zijn hoogmoed klom ook zo hoog, dat hy den Keizer liet vragen of hy oorlog of vreede begeerde. Deze hoogmoed, gevoegt by de klachten van *Petrus*, deed *Henrik* de wapenen aangrijpen, en derwaarts heenen rukken. Hy sloeg hem by de stad *Jaurimus*, en rechtte een groote moord onder de *Hongaren* aan, dewijl zesentwintig duizend op de plaats dood bleven. *Aba* ontkwam de strijd wel, maar wierd van een zijner dienaren gedood. Terwijl hy bezig was met *Petrus* weder op den troon van *Hongaryen* te zetten, wierd *Godevaart*, Hartog van *Lotharingen*, oproerig, en ontruste de meeste steden aan den *Rhijn*; doch *Henrik*, uit *Hongaryen* weder te rug gekomen zijnde, maakte hem zo gedwee, dat hy zijn eenigen zoon tot gijzelaar voor zijn getrouwigheid moest geven. Maar grooter onrusten en scheuringen ontroerden *Rome*, daar toen drie Pauzen, als *Benediktus de* IX, *Sylvester de* III, en *Joannes de* V, te gelijk regeerden, en zich in alle gruwelen baadden. Deze drie goddelooze schelmen ('t zijn de woorden der Roomschgezinde schrijvers) waar van d'eerste de Pauzelijke kroon in 't paleis van *S. Jan van Lateranen*, den tweeden in *S. Pieter*, de derde in Sante *Maria Magore*, droeg, hadden met malkanderen een verdrag gemaakt, en verdeelden onder hen de inkomsten van den Pauzelijken stoel, dewijl zy alleen op een wellustig leven doelden. Zekere monnik, *Gratianus* genoemt, deze zaak overwegende, en ziende by dezen toestand van zaken voordeel te doen,

trok naer *Rome*, en bracht door zijn loosheid zo veel te weeg, dat deze drie Pauzen van hun recht afstonden, dewijl hy aan hen veel geld beloofde, en *Benediktus* den schat verzekerde, die den Pauzelijken stoel 's jaarlijks uit *Engeland* trok. Zijn schijnheiligheid, waar aan ieder zich vergaapte, bewoog de *Romeinen* om hem op den Pauzelijken stoel te zetten, onder den naam van *Gregorius den* VI. *Henrik*, die al lang deze gruwelen tegen de borst gestooten hadden, en die ergernis niet langer kon verdragen, begaf zich met een machtig leger naer *Italien*, alwaar hy van *Gregorius* te gemoed gegaan wierd, die hem met een kostelijke kroon beschonk. Hy hield by *Sutry* stil, en beriep daar een vergadering, waar in niet alleen *Gregorius*, om dat hy buiten des Keizers last verkooren was, maar ook de andere Pauzen door hem afgezet wierden. Hy verkoos hier op *Suidigerus*, Bisschop van *Bamberg*, die den naam van *Klements den* II aannam. Deze kroonde hem des anderen daags tot Roomsch Keizer, en verplichte de *Romeinen* met een eed te zweeren dat zy nooit zonder last des Keizers een Paus zouden verkiezen. Na dat hy daar de oproeren gestilt had, trok hy naer *Apulien*, *Kalabrien*, en *Kampanien*, alwaar hy ook door zijn achtbaarheid de oneenigheden sliste. Daar na verdreef hy de *Saraceenen* uit *Kapua*, en lei in de oproerige steden veel van zijn krijgsvolk. Hy bragt ook den Koning van *Frankrijk* tot reden, die hy in een tweegevecht uiteischte, en stierf te *Burfelt* in *Saxen* op den 5 *October* des jaars 1056, met den lof dat hy de laaste geweest is, die de Pauzen wetten gesteld heeft, na dat hy byna 40 jaaren geleeft, en 17 jaaren, 4 maanden, en 22 dagen geregeert had. Zie *Aventinus* 5 B. *Otto Frising.* 6 B. 22 H. *Leo Ost.* 2 B. 80 H. *Kiak.*

My dunkt, ik zie de stoel van Rome triomfeeren.
Vorst HENRIK, die zich van geen Pauzen liet braveeren,
Zal haast de schult voldoen, die elk betaalen moet.
Hy was de laaste, die hun hoogmoed met den voet
Vertreden heeft, en elk zijn wetten voor kon schrijven,
Gewoon barbaren en tierannen te verdrijven.
Dat tuige ons Aba, die hy bliksemde uit het rijk
Van Hongaryen. hy, wiens ziel geen ongelijk
Verdragen kon, herstelde uit liefde 't rijk van Polen,
Dat Uratislaüs verwoeste en lei in kolen.
De Saraceen spreekt noch hoe moedig hy hem dwong,
Toen Pavien dien held in haaren wal ontfong.

CXXXV.
Henrikus de IV.

HENRIK de IV, bygenoemt de GROOTE, die zijn vader in de regeering volgde, is op den 11 *November* des jaars 1050 gebooren. Onder zijn regeering wierd den troon van 't *Oosten* door *Michaël den* VI, *Isaacius Komnenus*, *Konstantinus Dukas*, *Eudocia*, zijn nagelate weduwe, *Romanus Diogenes*, *Michaël Parapinaceus*, *Niceforus Botoniates*, en *Alexius*, de zoon van den genoemden *Isaacius Komnenus*, betreeden.

Zijn *Vader* was Keizer HENRIK de III, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, AGNETA, of, zo zommige willen, AGNES, de dochter van *Wilhelmus*, Hartog van *Aquitanien.* Zijn *Broeder* en *Zusters* zijn op het voorgaande blad genoemt. Zijn I *Vrouw*, BERTA, de dochter van *Otho*, Maarkgraaf in *Italien*, aan wien hy in zijn 16 jaar trouwde. By haar won hy twee *Zoonen* en drie *Dochters*, als KONRAAD, die, door ophitzing der Pauzen, tegen hem de wapenen opvatte; HENRIK, na hem Keizer; AGNES, ten echt gegeven aan *Friderik*, Graaf van *Hohenstauffen*, en na zijn dood getrouwt met *Leopold*, Markgraaf van *Oostenrijk*; BERTA, door den echt verknocht aan *Markward*, Markgraaf van *Stiermark*; en SOFIA, ten huwelijk gegeven aan *Salomon*, Koning van *Hongaryen.* Zijn II *Vrouw*, PRAXEDIS, de dochter der *Russen* Koning, en de weduwe van *Udo*, Markgraaf van *Brandenburg*, aan wie hy in 't jaar 1088. te *Keulen* trouwde: by deze vrouw heeft hy geen kinderen gewonnen.

Nu zal een Keizer op ons tooneel treeden, die de grootste, de rampzaligste, en de standvastigste Vorst geweest is, die d'aarde ooit betreden heeft, die alles, 't geen de fortuin op 't wreedste kan hebben, beproefde, van zijn zoonen verraden wierd, en zijn vyanden, welkers getal onnoemelijk is, hunne misdaden, tegen hem begaan, edelmoedig vergaf. 'k Zal van zijn dapperheid en oorlogen niet spreeken, dewijl men zich de grootheid van zijn moed genoeg kan te binnen brengen, met te zeggen, dat hy zich van tweeënzestig bloedige slagen verwinnaar zag, dewijl ik tot zijn rampzaligheden wil overstappen, die zo groot, zo veel, en zo beklagenswaardig geweest zijn, dat ik ze onmogelijk op deze bepaalde plaats vertoonen kan. Zijn rampen begonnen al van zijn elfde jaar: want *Hanno*, Aardsbisschop van *Keulen*, schaakte hem uit de handen zijns moeders, onder voorgeeven, dat hy onder haar opvoeding te verwijft zou worden: doch zijn oogmerk strekte om den Vorst van 't leven te berooven; echter vond hy met zijn meedestanders het geraden hem tot hun voordeel in 't leven te behouden, doch hem aan de wellusten over te geven, gelijk zy deeden. Na dat hy zedert zijn eerste veldslag tegen de *Hongaren*, die in 't jaar 1066 voorviel, tot het jaar 1075 veel bloedige oorlogen tegen de *Saxen*, en andere oproerige volkeren gevoert had, wierd den Kardinaal *Hildebrand*, onder den naam van *Gregorius den* VII, zonder de minste kennis des Keizers, tot Paus verkooren. Deze stoutmoedigheid kwam niet alleen den Keizer, maar de Stenden van 't rijk vreemd voor. Men oordeelde in een volle vergadering, dat den Keizer verplicht was zijn recht tot de verkiezing te handhaven, en *Gregorius* af te zetten; doch de Paus kwam hem door zijn loosheid voor, zeggende: *dat de Romeinen hem gedwongen hadden die eer aan te nemen*; *doch dat hy 'er zonder de goedkeuring des Keizers niet in bewilligt had.* Deze ontschuldiging voldeed den Keizer. Nauwelijks zag hy zich bevestigt, of hy deed verscheide geestelijke Vorsten in den ban, en verwekte veel oproeren tegen den Keizer; ja hy beelde zich door verwaandheid in, dat hy het recht had van de Keizers te verkiezen. Hy dagvaarde zelfs den Keizer te *Rome* om rekenschap van zijn doen te geven. Dit vertoornde den Keizer zo zeer, dat hy in een vergadering te *Worms* den Paus, uit kracht van zijn onbepaald gezag, afzette. Dit blies het vuur der pauzelijke hoogmoed aan, die tegen hem den ban

uitbliksemde, en een zaak bestond, die nooit zijn voorgangers hadden durven ondernemen. Deze had zulk een kracht, dat de meeste Vorsten hem afvielen. Hy, van ieder verlaten, besloot als een boetdoender naer *Italien* te gaan, in 't felste van de winter. Dit deed hy; doch te *Kanossa* gekomen zijnde, hield men hem te voren dat 'er geen vergiffenis te hopen was, ten zy hy drie dagen vastte, in welken tijd men hem, van 's morgens tot 's avonds toe, met zijn bloote voeten, als een arm sondaar, in de sneeuw deed staan. De vierde dag verkreeg hy de kwijtschelding. Deze onverdragelijke hoon stiet zelfs de *Itaaljaanen* tegen de borst. Niet tegenstaande deze boeten, smeet de Paus de zaken weder in *Duitschland* in 't war, en verklaarde *Rudolf*, Hartog van *Swaben*, tegen hem tot Koning. Ook deed zich een nieuwe beroerte in *Saxen* op, alwaar *Herman*, Graaf van *Luxenburg*, met bewilging des Paus, tot Koning der *Romeinen* verkooren wierd, die beide voor *Henriks* macht bezweken. Wat zeg ik van de oproeren die zijn zoon *Konraad* en *Henrik* tegen hem verwekten? de laaste, door Paus *Klement den* III tegen hem opgehitst, wierp zich tegens hem op, nam hem met list gevangen, en liet hem met geweld van de Keizerlijke waardigheden beroven. Dit leed hy met het grootste geduld des werelds. Om hem tot een voorbeeld aller rampzaligheden te maken, voerde die godvergete zoon hem naer *Spier*, daar hy tot zodanig een armoede gebracht wierd, dat hy dikwils geen brood had, en om een Kanonikschap aan dien Bisschop smeekte, die hem dat weigerde. Eindelijk is hy te *Luik* op den 7 *Augustus* des jaars 1106 gesturven, na dat hy 49 jaaren, 10 maanden, en 7 dagen geregeert had. Zie *Aventinus*, *Sigebert*, *Blond* &c.

Doorluchte HENRIK, 'k zie u aan met schreiende oogen,
'K ben om de rampen, die u troffen, teêr bewogen,
Ik vloek uw zoonen, en den pauzelijken ban:
Ja monsterdieren, schelt hem vry voor een tieran,
En bliksemt hem verwoed uit zijn beneepe staaten:
Hy, van de menschen wel, maar niet van Godt, verlaaten,
Zal u beschamen als gy voor Godts rechtbank staat.
Vervloekte tigers, die uw haviksklauwen slaat
Aan Godts gezalfden, hoe durft gy dien held belagen,
Die zich verwinnaar zag in meer dan zestig slagen?
Maar triomfeert vry met zijn goddelozen zoon,
Hy sterft gelukkig, en verkrijgt de martelkroon.

CXXXVI. Henrikus de V.

HENRIK de V, die zich tegen zijn Vader tot Keizer opwierp, en na zijn dood hem in de regeering volgde, is in 't jaar 1081 gebooren. Onder zijn regeering wierd de troon van 't *Oosten* door den genoemden *Alexius* betreden.

Zijn *Vader* was Keizer HENRIK de IV, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, BERTHA, de dochter van *Otho*, Markgraaf in *Italien.* Zijn *Broeder* en *Zusters* zijn op het voorgaande blad genoemt. Zijn *Vrouw*, MATHILDE, de dochter van *Henrik* den I, Koning van *Engeland*; een godvruchtige vrouw, by wie hy een *Dochter* won, KRISTINA genoemt, die aan *Uladislaüs* den II, Koning van *Polen*, trouwde; van wien *Martinus Kromerus* in zijn 6 B. wijdlopig schrijft.

De oproerige zoon van den rampzaligen *Henrik*, die hem al by zijn leven van de kroon berooft had, volgde hem in 't rijk. Niet lang had hy Keizer geweest, of hy zag dat de Pauzen hem niet als om hun eige belang tegen zijn vader opgehitst hadden, en om hem zelfs daar na op den nek te treeden; derhalven besloot hy zijn recht te handhaven, en op zijns Vaders spoor te treden: maar Godts rechtvaardige gramschap volgde hem alom op de hielen: want toen hy in 't jaar 1003 een rijksdag te *Goslar* hield, kwetste Godts bliksem hem aan zijn rechter been, brak de punt van zijn degen, dien hy op zijn zijde had, en sloeg zijn schild in stukken, zonder iemand anders te beschadigen. Deze voorboode van zijn aanstaande rampen schrikte hem niet van zijn gierigheid af, waar door hy zijn onderdaanen met zwaare schattingen belaste. Ook was hy in zijnen oorlog tegen de *Polen* niet voorspoedig, die hy alleen uit gierigheid op 't lijf viel: want *Boleslaüs* de harde voorwaarde, die hy hem wilde opleggen, gehoord hebbende, besloot te beproeven, of het geld meer vermogen dan de dapperheid had. Niet verre van *Breslau* ontmoetten de legers malkanderen. Hartnekkig wierd van bei de zijden gevochten; doch de zege kroonde de *Polen*, waar na *Henrik* gemaklijk tot een vredensverdrag kwam. Ondertusschen rees tusschen hem en Paus *Paskalis* een geschil over het punt der investituren, dewijl *Paskalis* doordreef dat, volgens de besluiten van *Gregorius* den VII, *Viktor* den III, en *Urbanus* den II, dat recht niet aan de Keizers maar aan de Pauzen behoorde. *Henrik*, des Pauzen oogwit merkende, trok met bewilliging van de Stenden met een machtig leger naer *Italien*, om den hoogmoed van *Paskalis* te beteugelen, die ook van zijn kant niet stil zat, maar alles werkstellig maakte om een grooten aanhang te krijgen, en den Keizer te misleiden. Want toen *Henrik* op den 12 *February* des jaars 1111 te *Rome* kwam, op welken dag hy ook volgens gewoonte moest gekroont worden, wierd zijn volk, dat maar een weinig uit zijn gelit trad, geplonderd, en in den kerker gesmeeten; en men bracht den tijd tot diep in den nacht door met twistredenen, die nergens anders toe dienden als om den Keizer, in plaats van te kroonen, te bespotten. Dit vertoornde den Keizer zo zeer, dat hy gebood den Paus aan te tasten. Men maakte dit bevel nauwelijks aan de buiten de deur staande soldaten bekent, of zy vielen met zulk een woede in de kerk, dat verscheide Kardinalen en Bisschoppen door hen mishandeld wierden. Eenige, die dit woeden door verborge deuren ontvloden, brachten door hun klachten de heele stad in de wapenen en in roere, waar door verscheide gevechten tusschen de burgers en de soldaten voorvielen. *Henrik* trok zelfs de zijnen te hulp, dat den strijd verdubbelde, en de slachting zo groot maakte, dat de *Tiber* door het bloed der verslagene rood geverft wierd. Men verschoonde de wallen van *Rome* niet, die op verscheide plaatzen om ver geworpen wierden, waar na men eenige Kardinalen gevangen nam, die *Henrik* met den gevangen Paus zorgvuldig deed bewaren. Hier op trok hy uit *Rome*, en sloeg zijn tenten in 't veld by die stad op, en bracht daar de vierdagen van

Paaschen over. Schoon de Keizer nu den Paus volkomen in zijn macht had, bleef *Paskalis* zo hartnekkig by zijn besluiten, dat *Henrik* alle de gevangenen in des Paus byzijn gebood het hooft af te slaan. Zo als men vaardig stond dit uit te voeren, wierd de Paus met zulk een deernis getroffen, dat hy een volkome voldoening beloofde. Het verdrag behelsde, *dat de Paus den Keizer ter zaken der Investituren niet meer zou moeyen*, *dat de Keizer die met den staf en ring zou geven aan den geenen*, *die met zijn bewilliging verkoren was*; *dat niemand eer hy de Investituren had gekregen zou ingewijd worden*; *dat geen Paus den Keizer zou mogen in den ban doen* &c. Dit zwoer de Paus met 16 Kardinalen op het Evangeli, waar op hy *Henrik* kroonde, en hem tot blijk van een volkome verzoening, de helft van de Hostie gaf, daar hy de andere helft van behield. Dit verdrag duurde geen jaar: want op den 28 *Maart* des jaars 1112 wierd deze bulle in het Koncilie van *Latranen* verbrand, en de Keizer in den ban gedaan. Dit gaf den Paus weer moed om zich te wreeken, en noopte *Henrik* om weder naer *Italien* te rukken. Op zijn aankomst verliet de Paus *Rome*, en vluchte naer de *Poelje.* Te *Rome* komende liet hy zich door den Aardsbisschop van *Praag* kroonen, dien hy tegen den verkoren *Gelasius* den II tot Paus verklaarde, die hem van den ban onthefte. Dit noopte *Gelasius* om hen beide in den ban te doen, die zo veel uitwerkte, dat de Keizer genoodzaakt was weder naer *Duitschland* te keeren, en met hem een verdrag in te gaan, dat haatlijk voor zijne navolgers was. Eindelijk is hy te *Uitrecht* op den 23 *Mei* des jaars 1125 gesturven, na een regeering van 18 jaren, 2 maanden en 17 dagen. Zie *Kureus* in zijn Poolsche Historien, *Ursp. Kusp. Sigeb. Frisius*, &c.

Vlieg vry uw vader in het achtbaar aangezicht,
Vergeet uw eeden, uw gehoorzaamheid, uw plicht,
O snoode HENRIK, en braveer hem voor elks oogen,
Godt, door zijn zuchten en zijn traanen reeds bewoogen,
Zal u vergelden al dat ongelijk en leet.
Sta pal, de wreeker van uw vader is gereed.
Wie kan de plagen, die u dreigen, recht beseffen!
Ik zie den bliksem in Godts hand, die u zal treffen,
Uw degen breeken, en uw schild te mortel slaan.
Wat zult gy niet ten doel der Roomsche Pauzen staan!
Hoe zal Galatius u dwingen en trotseeren!
Dus lijd een booswicht die zijn vader dorst braveeren.

CXXXVII.
Lotharius de II.

LOTHARIUS de II, bygenoemt de SAX, om dat hy in *Saxen* was opgevoed, die *Henrik den* V in de regeering volgde, is in 't jaar 1070 te *Lutterslok*, in *Lunenburgerland*, niet verre van *Zel*, gebooren. Onder zijn regeering wierd de troon van 't *Oosten* door *Kaloioannes Komnenus* betreden.

Zijn *Vader* was GEBHARDUS, Graaf van *Supplinburg* en *Arensberg*, die in een veldslag by *Nagelstad*, tegen Keizer *Henrik den* IV, sneuvelde. Zijn *Moeder*, HEDWIGIS, de dochter van *Fredrik*, Markgraaf van *Neurenburg.* Zijn *Broeder*, KONRAAD; een dapper krijgsman. Zijn *Zusters*, ITA, RIXA en GERTRUDIS, waar van d'eerste aan *Gebhard* van *Burghuizen*, de tweede aan een Graaf van *Kleef*, en de derde aan *Floris*, Graaf van *Holland*, ten echt gegeven zijn. Zijn *Vrouw*, RIXA, de dochter van *Henrik*, Graaf van *Northeim*: by haar won hy een *Zoon* en twee *Dochters*, als LOTHARIUS, jong gesturven; GERTRUDIS, ten echt besteed aan *Henrik*, Hartog van *Beyeren*; en HEDWIGIS, getrouwt aan *Ludowik met den baard*, Landgraaf van *Thuringen.*

Eer *Henrik* overleed, gebood hy de Keizerlijke cieraaden aan *Konraad*, Hartog van *Frankenland*, en *Fredrik*, Hartog van *Swaben*; over te leveren, dewijl hy geen manlijk ooir naliet, en zy zijn neven waren: maar *Albert*, Aardsbisschop van *Ments*, die een groote vyand van den overleden Keizer was, en zelfs zijn haat tegen zijn bloedvrienden niet kon neêrleggen, vond een middel uit om die uit de handen van de Keizerlijke weduw te krijgen. Hy was 'er zo dra geen meester van, of hy droeg die *Lotharius* op, en bracht te weeg dat hy tot Keizer verkooren, en binnen *Aken*, in de tegenwoordigheid van des Pauzen Nuncius, gekroont wierd. Dit veroorzaakte geen kleine oproeren tusschen *Lotharius* en de Keizerlijke Neven, waar uit een oorlog sproot, die niet minder bloedig dan schadelijk voor het Keizerrijk was. Zy duurde echter niet lang; dewijl de Rijksvorsten een middel uitvonden van hen te bevredigen, en dat aan beide zijden heilig gehouden wierd. *Lotharius* dan, zijn rijk van een binnelandschen oorlog verlost hebbende, trok met een magtig leger naer *Bohemen*, om *Otho*, Markgraaf van *Moravien*, tot Koning over die landen te stellen; doch *Sobieslaüs* overviel hem met zijn *Bohemers*, bracht zijn leger op de vlucht, en doode den genoemden *Otho* nevens verscheide Grooten. Dit speet den Keizer zo zeer, dat hy weder met een machtig leger derwaarts rukte, met voornemen om geheel *Bohemen* tot een puinhoop te maken; doch eer het op een treffen kwam, vond men heilzame middelen tot een verdrag uit. Om de dood van Graaf *Burchard* op *Herman*, Graaf van *Wintzenburg*, te wreeken, belegerde *Lotharius* de genoemde vesting, kreeg den Graaf gevangen, en beroofde hem van zijn landen. Ondertusschen had men te *Rome*, na de dood van *Honorius den* II, eenen *Innocentius* tot Paus verkooren. Tegen dezen wierp zich de Kardinaal *Pieter van Leon* op, onder den naam van *Anakletus.* Met geweld en geld kreeg hy byna de geheele stad op zijn zijde, en perste *Innocentius*, na dat hy *Rogier*, Hartog van *Apulien* en *Kalabrien*, den eernaam van Koning van *Sicilien* gegeven had, naer *Bernard*, Koning van *Frankrijk*, te vluchten. Dewijl men geen grooter helper voor hem kon uitvinden dan *Lotharius*, bracht *Bernard* den Keizer zo ver, dat hy den Paus tot aan *Luik* te gemoed trok. Hy ontfing den Paus met alle eerbewijzingen, beloofde hem zijn hulp; doch verzocht aan hem met eenen, dat hy hem weder wilde vergunnen het recht der Investituren, dat *Kallistus* zijn voorzaat ontnoomen had. Dit beloofde hem *Innocentius*, gelijk *Petrus Diakonus* in zijn 4 B. getuigt; doch andere zeggen, dat de Keizer van dezen eisch afstond op de krachtige aanhoudingen van *Bernard*, die daar tegenwoordig was. Hier op trok de Paus weder naer *Frankrijk*, en van daar naer

Placense, daar hy den Keizer verwachtte, die zich daar ook met zijn leger liet vinden; waar na hy den Paus naer *Rome* bracht, en hem op zijn stoel herstelde, die hem ook kort daar na voor die weldaad in 't paleis van *S. Jan van Latraanen* kroonde. Na deze plechtigheid begaf *Lotharius* zich weder naer *Duitschland.* Nauwelijks was hy halver weg, of *Anakletus* stelde weder alles in 't werk om *Innocentius* te verdrijven, die ook genoodzaakt was naer *Pisa* te vluchten, dewijl *Rogier* met een groote macht naer *Rome* kwam. Dit perste *Innocentius* om weder *Lotharius* om bystand te smeeken, die zich niet lang bidden liet, maar aanstonds met een groote macht in *Italien* kwam, en alles veroverde, waar na hy *Innocentius* weder zegepralende te *Rome* bracht. Dit veroorzaakte zulk een droefheid in *Anakletus*, dat hy weynig dagen daar na van spijt stierf, waar door zich *Innocentius* van een doodelijken vyand verlost zag. De Keizer bemagtigde ook alle de steeden, die *Rogier* de kerk ontnomen had, en vertrok, na dat de Paus hem zijn dankbaarheid betoont had, met veel zegeningen weder naer *Duitschland*; doch te *Verona* gekomen zijnde, wierd hy van een gevaarlijke ziekte aangetast. Hy, zich inbeeldende die kwaal te zullen verwinnen, wanneer hy de grenzen van zijn vaderland zou genaken, trok tegen den raad van zijn Geneesheeren voort: maar in d'*Alpen* by *Trente*, gekomen zijnde, verzwaarde zijn ziekte zodanig, dat hy op den 3 *December* des jaars 1138, den geest gaf, op welken dag hy 13 jaaren, 2 maanden en 21 dagen geregeert had. Zie *Urspergensis*, *Aventinus*, *Bernhardus*, *Kuspinianus*, *Gaguinus*, &c.

In hoe veel rampen stond de Pauzelijke stoel,
Den tegenpauzen, en verraders niet ten doel
By d'Itaaljaanen toen LOTHARIUS regeerde!
Een Vorst, die zich te Luik, op Bernards bee, verneerde
Voor Innocentius, van zijn drie dubble kroon
En stoel berooft. een held vol moed, en steeds gewoon
Te zegepralen, en verraders op te komen.
't Was hy, die Innocent weêr op den stoel van Romen
Herstelde, en veste, als hy Italien besprong,
En Anakletus met zijn oorlogsmachten dwong,
Dien snooden tegenpaus, en pest der Roomsche altaaren,
Gesteven door Rogier en andre rijksbarbaaren.

CXXXVIII.
Konradus de III.

KONRAAD de III, die *Lotharius* in 't Keizerrijk volgde, is in *Duitschland* gebooren. Onder zijn regeering wierd de troon van 't *Oosten* door *Manuel Komnenus* betreden.

Zijn *Vader* was FRIDERIK, Graaf van *Hohenstauffen*, die voor zijn dapperheid van Keizer *Henrik den* IV met het Hartogdom van *Swaben* beschonken wierd. Zijn *Moeder*, AGNETA, de dochter van den genoemden *Henrik* en *Berta.* Zijn *Broeder*, FRIDERIK, Hartog van *Swaben.* Zijn *Vrouw*, GERTRUDIS, de dochter van *Berengarius*, Graaf van *Sultzbach.* by haar won hy twee *Zoonen* en een *Dochter*, als HENRIK, van hem, voor zijn tocht naer 't *Heilige Land*, tot Koning der *Romeinen* verkooren, doch voor zijn wederkomst overleden; FRIDERIK, van hem tot Hartog van *Swaben* en *Franken* gemaakt, die aan de pest in *Italien* stierf, toen de Keizer *Friderik Rome* belegerde; en JUDITHA, ten echt belooft aan *Ludowik*, eerste Landgraaf van *Thuringen.*

Na de dood van *Lotharius* vergaderden de Duitsche Vorsten te *Koblents*, om over de verkiezing van een nieuwen Keizer raad te plegen. Na dat de stemmen verzamelt waren, bevond men dat *Konraad*, Hartog van *Frankenland*, den troon zou betreden, die daar op binnen *Aken*, door *Diderik*, des Paus afgezant, om dat de Aardsbisschop dier stad geen priester was, gekroont wierd. Deze keur behaagde *Henrik*, Hartog van *Beyeren*, niet, dewijl hy zich inbeelde de naaste tot de kroon te zijn, om dat hy niet alleen met de dochter van Keizer *Lotharius* getrouwt was, maar ook de Keizerlijke cieraden in handen had, die hy weigerde over te geven. Hier uit sproot een bloedige inlandsche oorlog, die veel volks het leven koste, en *Henrik* van de Hartogdommen van *Beyeren* en *Saxen* beroofde. Ondertusschen had *Rogier*, Koning van *Sicilien*, verscheide plaatzen in de *Poelje* veroverd, die, om de paalen van zijn rijk verder uit te zetten, *Guelf*, Hartog van *Beyeren*, en broeder van den genoemden *Henrik*, tegen den Keizer ophitste, aan wien hy veel geld zond. Deze dan trok tegen den Keizer op, dien hy zomtijds perste te vluchten, en die op hem dikwils ook de overwinning bekwam. Eindlijk besloot hem *Konraad* in 't kasteel *Weinsberg*, waar uit hy hem dapper weerde, en verscheide uitvallen deed; doch door een lange belegering afgemat, en veel volk verlooren te hebben, was hy genoodzaakt zich op bescheidentheid aan den Keizer over te geven. Ook was de Keizer zo edelmoedig, dat hy de afgezondene van *Guelf* niet alleen met alle tekenen van vriendschap ontfing, maar om de dapperheid van *Guelf*, hen toestond dat hun Meester met zijn noch overgebleve manschap gewapent door het Keizerlijke leger mocht trekken. Deze goedheid des Keizers was oorzaak van een merkwaardig geval, 't welk ik my verplicht acht den lezer te moeten vertoonen. Want de Gemalinne van *Guelf*, vreezende dat in deze goedheid des Keizers een bedrog schuilde dat doodelijk voor haar bedgenoot zou zijn, om dat hy den Keizer zo veel redenen van misnoeging gegeven had, wilde een zekerder verbintenis hebben. Om dit te bekomen, zond zy een Edelman aan den Keizer, die uit haar naam, van hem, zo voor haar als voor de juffers en vrouwen, een vrygeleide verzocht, en dat ieder van haar, met het geen zy dragen konden, naer een plaats van zekerheid mochten gebracht worden. Dit stond haar de Keizer toe. Maar, o groote kracht der liefde! hoe stond *Konraad* des anderen daags van verwondering opgetoogen, toen hy de Hartoginne den Hartog, en de vrouwen haare mannen op haare tedere schouderen uit het kasteel door zijn leger zag dragen, daar hy zich inbeelde, dat zy dit verzoek alleen maar had laten doen om haar juweelen en schatten weg te voeren; ja dit schouwspel beweegde zo zeer zijn gemoed, dewijl hy zag dat haar mannen haar waarder dan haare schatten waren, dat hy zich van schreien niet kon onthouden, haar vriendlijk aan zijn tafel

onthaalde, en met *Guelf* een oprecht verdrach oprechte. Eer *Konraad* op het verzoek van Paus *Eugenius* met een machtig leger naer het *Heilige Land* trok, om *Bauduinus*, Koning van *Jeruzalem*, tegen de *Turken* by te staan, daar de Paus ook den heiligen *Bernard*, Koning van *Frankrijk*, toe bewoog, herstelde hy *Uladislaüs* in het rijk van *Polen*, daar hy door zijn broeder uit gedreven was. Hoe groot zijn macht was, en welk een vlijt hy met *Bernard* aanwende om de *Turken* in hun voortgang te stuiten, echter viel deze optocht voor hun beide rampzalig uit, dewijl *Manuel*, Keizer van 't *Oosten*, hen gestadig dwarsboomde, en onder 't meel, hen door hem toegezonden, kalk vermengde, 't geen een doodelijke ziekte in het leger van *Konraad* en *Bernard* veroorzaakte, waar door het grootste gedeelte van hun volk stierf. Het ander gedeelte verging door honger en verscheide nederlagen; derhalven was hy genoodzaakt weder naer huis te keeren, daar hy, na dertig maanden met dien tocht toegebracht te hebben, met een klein getal soldaten weder kwam. Daarna bereide hy zich om de Keizerlijke kroon te *Rome* te gaan ontfangen; doch te *Bamberg* gekomen zijnde, wierd hy van een gevaarelijke ziekte aaegetast. Hy, voelende dat het einde zijner dagen naby was, verkoor zijn Neef *Friderik*, Hartog van *Swaben*, tot zijn navolger, en deed hem de Keizerlijke cieraden in handen stellen, waar na hy kort daar aan stierf, te weten in de maand *February* des jaars 1152, na dat hy 12 jaaren, 10 maanden, en 15 dagen geregeerd had. Zie *Urspergensis*, *Trithemius*, *Nicetas*, *Tyrius* 16 *en* 17 B. *Krants*, &c.

Wat is onwinbaar voor den bliksem van uw degen?
'k Zie u verwinnaar van uw vyand aller wegen,
Doorluchte KONRAAD, en Guelfus in uw macht.
Hoe groot is niet de hulp die Baudewijn verwacht
Van u en Bernard om Jeruzalem t'ontzetten,
Gewoon uw degen voor Godts vyanden te wetten!
Maar ach, uw iever word gedraiboomt door den Griek.
Hy breekt zijn eeden, en verstrekt den Turk een wiek
Om razende op uw volk en spiessen in te vliegen.
Waak op, waak op, hy zoekt u slechts in slaap te wiegen.
Uw volk eet aan het meel, dat hy u zend, den dood.
Ruk weêr naer Duitschland eer die schelm zijn list vergroot.

CXXXIX.
Friderikus.

FRIDERIK, bygenoemt ROODBAARD, die *Konraad* in 't Keizerrijk volgde, is in 't jaar 1121 gebooren. Onder zijn regeering wierd de troon van 't *Oosten* door den genoemden *Manuel Komnenus*, *Alexius Komnenus*, *Andronikus*, en *Isacius Angelus*, betreden.

Zijn *Vader* was FRIDERIK, bygenoemt de *Eenoogige*, Hartog van *Swaben*, Zijn *Moeder*, JUDITHA, de dochter van *Henrik den Zwarten*, Hartog van *Beyeren.* Zijn I *Vrouw*, ADELHEIDA, de dochter van *Diepold*, Maarkgraaf van *Hochburg*, die hy, om dat ze hem te na in 't bloed bestond, moest verlaten. Zijn II *Vrouw*, BEATRIX, de dochter van *Reginaldus*, Graaf van *Bourgondien*: by haar won hy vijf *Zoonen* en twee *Dochters*, als HENRIK, na hem Keizer; FRIDERIK, aan wien hy het Hartogdom van *Swaben*, met een gedeelte van *Beyeren*, en het Graafschap van *Psullendorf* gaf; OTHO, van hem tot Hartog van *Bourgondien* gemaakt; KONRAAD, tot Hartog van *Franken* verheven; FILIPPUS, aan wien hy het Hartogdom van *Heturien* en *Toskanen* gaf, en die na de dood van zijn broeder *Henrik* Keizer wierd; SOFIA, ten echt gegeven aan een Marquis van *Montferrat;* en BEATRIX, geworden Abdisse van *Quedlinburg.*

Niet alleen de keur van *Konraad*, maar ook een gewichtige reden verplichtte de Vorsten om *Friderik* tot Keizer te verkiezen, waar op hy te *Aken* gekroont wierd. Zo zeer behaagde deze keur aan al de Vorsten, dat ieder daar over zijn genoegen liet blijken, dewijl hy een Vorst was die groote deugden en een edelmoedige ziel had. Terwijl hy bezig was om eenige geschillen met de Vorsten te slechten, zond hy den Aardsbisschop van *Trier*, en den Bisschop van *Bamberg*, in gezantschap naer *Rome*, om de kroon in zijn naam te ontfangen. Niet lang daar na verhief hy den Bisschop van *Zits* tot Aardsbisschop van *Maagdenburg.* Hier stelde hem Paus *Eugenius* tegen, welke zaak door Paus *Anastasius* de IV, zijn navolger, opgevat wierd. Om geen verwijdering tusschen hem en den Paus te maken, zond hy den Aardsbisschop naer *Rome*, die den Paus over het stuk van zijn verkiezen zo voldeed, dat hy van hem bevestigt wierd. Nauwelijks was *Adrianus de* IV tot Paus verkoren, of de *Romeinen* stonden niet alleen tegen hem maar ook tegen den Keizer op, brachten een Kardinaal om 't leven, en dwongen den Paus naer *Viterbo* te vluchten, die den Keizer om bystand verzocht. Hy marde ook niet om met een machtig leger derwaarts te rukken, deed hem met geweld erkennen, en te *Pavien* met de yzere kroon kroonen. Doch terwijl hy hier zijn belangens behartigde, ontstond 'er een beroerte in *Duitschland*, dat hem verplichte zijn zaken met ernst voort te zetten. Dit deed hy, en bracht den Paus, na dat zy te *Sutri* een by eenkomst gehouden hadden, te *Rome*, daar hy van hem gekroont wierd. Na dat den Keizer de oproerige steden tot haar plicht gedwongen had, trok hy weder naer *Duitschland*; doch nauwelijks was hy over d'*Alpen*, of de *Romeinen* wierden weder oproerig, en belegerden den Paus in 't *Vatikaan.* Hy hoorde dit nau, of hy trok weder derwaarts, verschoonde niemand, en stilde het oproer. Weder in *Duitschland* gekomen zijnde, hield hy een rijksdag te *Worms*, en daar na te *Bizankon*, alwaar de afgezondene van den Paus, aan den Keizer een brief brachten, waar in de Paus recht verzocht over de mishandeling van den Bisschop van *Londen*, die op de landen des rijks geplonderd en gevangen genomen was. Hier in schreef de Paus *dat hy het onbepaald gezag van Rome*, *en het Koninkrijk van Italien*, *als een byzondere genaade of weldaad aan den Keizer gegeven had.* Dit verwekte een algemeene morring; dewijl ieder zich inbeelde, dat de Paus zeggen wilde, dat hy het Keizerrijk aan *Friderik* had gegeven om het van den Paus te heffen. Maar niet weinig begon het gemoed des Keizers te zieden, toen een der afgezondene hier op zich dus liet hooren: *van wien houd gy het dan toch?*

ja dit wierd zo euvel van den Paltsgraaf *Otho* opgenomen, die als Markgraaf het zwaard des rijks in de hand hield, dat hy het uit de schede trok, en toetrad om den Afgezant te slaan; doch zulks wierd belet, en den Afgezanten belast langs den kortsten weg weder naer *Rome* te keeren. Deze hoon nam den Paus euvel op, en deze zaak zou niet we! afgeloopen hebben, indien hy niet in 't midden van deze oneenigheid gesturven was. De Keizer, die op dien tijd in *Italien* was, verkoos in zijn plaats *Viktor*, waar tegen de Kardinalen *Alexander* verkooren. Dit veroorzaakte veel oproeren, en dewijl de Keizer *Viktors* zaak handhaafde, bliksemde *Alexander* tegen hem den ban uit. Dit achte *Friderik* weinig: want na de dood van *Viktor* stemde hy in de verkiezing van *Paskalis* den III, die by 't leven van *Alexander* gekoren wierd: doch eindelijk wierd na de dood van *Paskalis* en *Kalixtus* het verschil tusschen hem en *Alexander* bygeleit, in welken tijd de Keizer veel bloedige oorlogen in *Italien* gevoerd had. Deze vereeniging geschiede te *Venetien*, alwaar de Keizer met een diepe eerbiedigheid, genadert zijnde aan den stoel, daar de Paus op zat, des Pauzen voeten kuste, die, over deze nedrigheid bewogen, traanen storte, hem omhelsde, en den kus des vredes gaf. Na dat de Keizer zijn rijk in een gewenste rust gebracht had, besloot hy naer 't *Heilige Land* te trekken, en *Saladijn*, Koning van *Egipten*, die *Jerusalem* ingenoomen had, het hooft te bieden. Hy kwam 'er gelukkig, doch verdronk door 't zwemmen in een rivier op den 10 *Juny* des jaars 1190, na dat hy 37 jaren geregeert had, Zie *Romualdus*, *Sigonius*, *Nauklerus Urspergensis*, *H. Mutius* 18 B. &c.

Zie hier den temmer van de Romers en Latijnen,
Voor wien de tweedracht, als een schaduw, moest verdwijnen,
En die het recht van 't rijk handhaafde met zijn zwaard.
't Is Keizer FRIDERIK, een edle ziel, vermaard
Door oorelogen, en grootmoedige bedrijven.
Wie kan de daaden, die zijn arm bedreef, beschrijven?
De bliksem van den ban stuitte op zijn harnas af,
En vloog den bliksemer in d'oogen tot zijn straf.
De trotse Saladijn, ter muurbresse ingevloogen
Van zo veel steeden, beefde als hy, in 't hart bewogen
Om 't hoog Jeruzalem, zich wapende, om vol moed
Het puin te verwen van Godts kerken met zijn bloed.

CXL.
Henrikus de VI.

HENRIK de VI, bygenoemt de GESTRENGE, die zijn Vader *Friderik* in de regeering volgde, is in 't jaar 1165 gebooren. Onder zijn regeering wierd den troon van 't *Oosten* door *Alexius*, die zijn broeder *Isacius* van den troon stiet, betreeden.

Zijn *Vader* was Keizer FRIDERIK, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, BEATRIX, de dochter van *Riginaldus*, Graaf van *Bourgondien.* Zijn *Broeders* en *Zusters* zijn op het voorgaande blad genoemt. Zijn *Vrouw*, KONSTANTIA, de dochter van *Rogerius*, Koning van *Sicilien.* Deze vrou, schoon 50 jaren oud, wierd van hem ten echt genoomen, om dat zy tot een huwlijksgaaf hem het Koningrijk van *Sicilien* toebracht, alhoewel hy maar 21 jaren oud was. Zwanger zijnde, wilde hy dat zy in het vlakke veld, onder een tent, by *Palermo*, zou baren, op dat niemand zou denken dat deze zwangerheid, en de baaring, die daar op volgen moest, valsch waren. Zy deed dit, en verloste op den 26 *December* des jaars 1193 van een *Zoon*, die FRIDERIK genoemt, en na *Otho* de IV Keizer wierd.

Henrik, die reeds van zijn Vader voor zijn navolger verklaard was, hoorde zo dra de dood zijns Vaders niet, of hy vergaderde zo veel macht by een als hem mogelijk was, en trok met zijn Vrouw naer *Rome*, om zich van *Klemens* den III te doen kroonen. Hy kwam 'er nau of *Klemens* overleed, in wiens plaats *Celestinus* verkooren wierd. Deze kroonde hem op Paaschmaandag met zijn Gemalinne. In deze plechtigheid gebeurde een zaak die merkwaardig is, en met eene de hoogmoed der Pauzen vertoonde: want toen de Keizer met een diepe eerbiedigheid voor den stoel knielde, waar op de Paus zat, zette hy hem de kroon, die voor zijn voeten stond, op het hooft, en stiet z'er, na dat zy daar een weinig op gestaan had, met den voet weder af, waar na ze van de Kardinalen opgenomen, en den Keizer weder op 't hooft gezet wierd. O hoogmoed! zo onverdraagelijk als godloos. Echter word deze daad van *Baronius* geprezen, als een zaak daar de Paus toe verlicht was, om te toonen dat zy de macht hadden van de Keizerlijke waardigheid te geven en te nemen. Dat hier zelfs de naturelijke reden tegen strijd, is in het verhaal der voorgaande Keizers te zien, ook belet my deze bepaalde plaats om my verder over deze zaaak te verklaaren. Dat de Keizer zijn vrou mee nam, geschiedde om dat *Willem*, Koning van *Napels* en *Sicilien*, zijn schoonbroeder, overleden was, dewijl zy daar de eenigste erfgenaam van was. Om zich dan in dat gebied te stellen, trok hy na zijn krooning naer *Italien.* Eer hy daar aankwam, had *Tankredus*, de bastertzoon van *Willem*, zich in het gebied dier rijken gestelt, dewijl hy zich inbeelde daar toe een wettig recht te hebben. *Henrik* trok echter naer *Napels*, belegerde die stad, en deed haar hevig bestormen. Hier in verloor hy veel volk; derhalven besloot hy, om zijn achtbaarheid niet in gevaar te stellen, het beleg te staaken, naer *Duitschland* te keeren, en daar na met een veel grooter macht tegen haar op te komen. Hy deed dit met een onbeschrijvelijken iever, en verzuimde ondertusschen niet de zaken des rijks te behartigen. Zo zeer liet hy zich aan het recht zijner onderdanen gelegen leggen, dat hy geheele dagen besteede in 't aanhooren hunner klachten. Hy zette hier in ook zijn gedult op de proef, en men zag dat het gedult de minlijkheid, en de minlijkheid het gedult niet kon overhalen, maar malkanderen opwoegen, 't geen een ongemeene verwondering in ieder verwekte. Na dat hy macht genoeg by een vergadert had, rukte hy weder naer *Italien.* Om zekerder te gaan, verdeelde hy zijn oorlogsmacht in drie legers, en zond het eene met een ervare Veldoverste vooruit, om eens een proef van het fortuin te nemen. Terwijl deze een gelukkige voortgang had, kreeg hy tijding dat *Tankredus*, en zijn zoon *Robbert*, overleden waren. Hier op rukte hy met zijn overige macht derwaarts, nam de stad

Salerno stormenderhand in, en maakte zich in weinig dagen meester van de *Poelje* en *Kalabrien.* Hy rechte in de genoemde stad een deerlijk bloedbad aan, en strafte op een harde wijze het gevangen houden der Keizerinne, 't geen in de andere steeden zulk een schrik verwekte, dat zy haar gewillig overgaven, waar door hy zich in 't kort meester van geheel *Sicilien* zag. Indien deze Keizer niet trouweloos en wreed geweest had, hy had warelijk al zijn voorgangers voorby gevloogen, dewijl hy dapper, vernuftig, voorzichtig, welspreekend en zeer werkzaam was. Niet alleen wierd hy van zijn vyanden, maar van den hovaardigen Paus *Celestinus* gevreest, die, om zich van zulk een hatelijk denkbeeld te ontslaan, hem onophoudelijk perste om naer het *Heilige Land* te gaan; doch de Keizer, die zijn lagen merkte, zond alleen een leger derwaarts, waar van hy de zorg aan de Vorsten van *Oostenrijk* beval. Op dat ik zijn trouwloosheid toone, zo weet, dat van *Tankredus* noch een klein kind overgebleven was, *Willem* geheeten. Dit kind verwekte zulk een strijd in 't gemoed van *Henrik*, dat hy niet rusten kon voor dat hy het met zijn Moeder in zijn macht had, die met dit kind en twee dochters naer *Sicilien* was gevlooden. Hy volgde haar zo schielijk met zijn macht, dat zy gedwongen was zich aan hem met verdrag over te geven. Nauwelijks was hy meester van het onnozele schaap, of hy brak zijn eeden, deed het lubben en de oogen uitsteken, en verbande de moeder met haar twee dochters in een klooster Deze wreedheid bewoog het hart van zijn vrouw, die, om daar wraak over te nemen, hem vergaf, waar aan hy op den 29 *September* des jaars 1198 stierf, na dat hy 8 jaren, 3 maanden en 19 dagen geregeerd had. Zie *Sig. Nauk. Usp. Avent.*

De strengen HENRIK staat hier voor uw oog ten toon,
Die, toen hy knielde voor den Pauzelijken troon,
Om wettelijk de kroon t'ontfangen op zijn hairen,
Op 't wreeds gehoond wierd door het hooft der Roomsche altaaren,
Dewijl hy hem de kroon stiet met den voet van 't hooft.
Het Sicieljaansche rijk, hem goddeloos berooft
Door Willems bastertzoon, moest voor zijn krijgsmacht beeven,
En zich ootmoedig aan den Keizer overgeeven.
Wat was hy werksaam, en voorzichtig, en vol moed,
Welspreekend, dapper, en gedaalt uit vorstlijk bloed!
Ja, wie was ooit dien held in deugd voorby getreden,
Had hy zich niet besmet, uit wraak, met trouwloosheden?

CXLI.
Filippus.

FILIPPUS, die *Henrik* de VI in 't Keizerrijk volgde, is in het jaar 1170 gebooren. Onder zijn regeering wierd den troon van 't *Oosten* door *Alexius*, de zoon van *Isacius*, *Balduinus*, *Theodorus Laskardus*, en *Henrikus* betreden.

Zijn *Vader* was Keizer FRIDERIK, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, BEATRIX, de dochter van *Riginaldus*, Graaf van *Bourgondien.* Zijn *Broeders* en *Zusters* zijn op de voorgaande bladen genoemt. Zijn *Vrouw,* IRENE, de dochter van *Alexius*, Keizer van *Konstantinopelen*: by haar won hy vier *Dochters*, als KUNIGUNDA, ten huwelijk gegeven aan *Wenceslaüs*, zoon van *Ottokarus*, Koning van *Bohemen*; ETHISSA, die vrouw wierd van *Henrik*, Hartog van *Braband*; MARIA, getrouwt aan *Richard*, Graaf van *Hetrurien*, den broeder van Paus *Innocentius*; BEATRIX, door den echt verknocht aan *Otho*, Prins van *Saxen*, die zich tegen dezen *Filippus* opwierp, en na hem Keizer wierd. Vorders was deze Keizerin gelukkig en ongelukkig: want schoon zy een dochter en een vrouw eens Keizers was, echter moest zy beleven dat haar vader van zijn rijk en oogen berooft wierd; dat haar broeder, in ballingschap, door een schelmse hand het leven verloor, en dat haar man, die zy teer beminde, na veel rampen geleden te hebben, goddeloos om 't leven gebracht wierd, dat zy haar zo zeer ter harte trok, dat zy weinig weken na hem overleed.

Eer Keizer *Henrik* overleed had hy zijn zoon *Friderik*, noch in de wieg leggende, tot Koning der *Romeinen* doen verkiezen, en hem aan de zorg van zijn broeder *Filippus*, Hartog van *Swaben*, overgegeven, in wiens handen hy de Keizerlijke vercierzelen, by uiterste wille, had belast te geven, tot dat zijn zoon tot zijn behoorlijke ouderdom zou gekomen zijn. Dit wierd te *Mulhauzen* door het grootste gedeelte der Vorsten bekrachtigt, die, op dat *Filippus*, met meer aanzien zijn voogdyschap mocht oeffenen, hem op den zelven dag tot Koning der *Romeinen* verkoren, en aan hem, na de hulde, den eed afleiden. *Innocentius*, die na *Celestinus* den Pauzelijken stoel bezat, en een doodelijke vyand van het huis van *Swaben* was, besloot de Keizerlijke waardigheid, het kostte wat het wilde, in een ander huis over te brengen: ja toen hy hoorde dat *Filippus* tot Vorst verkoren was, borst hy dus uit*: Filippus zal het Keizerrijk, of ik het Pauschap verliezen.* Hy marde ook niet om zijn voornemen werkstellig te maken: want hy schreef aan de Aardsbisschoppen van *Keulen* en *Trier*, dat zy een Keizer zouden verkiezen, doch met uitsluiting van het huis van *Swaben.* Deze, van eenige Bisschoppen en Vorsten bygestaan, verkooren te *Keulen* eerst *Berthold*, Hartog van *Zeringen*, en daar na *Otho*, Hartog van *Saxen*, tot Koning der *Romeinen*, dewijl de eerste die waardigheid weigerde. Deze keur behaagde den Paus, die daar op een Kardinaal derwaarts zond, niet alleen om *Otho* te bevestigen, maar om tegen *Filippus* en zijn medestanders den ban uit te bliksemen. Dit maakte *Otho* zo hoogmoedig, dat hy voornam om *Filippus* geheel t'overstroomen. Het geluk scheen hem ook te willen dienen: want niet alleen sloeg hy *Filippus* eenige malen uit het veld, maar perste hem in een plaats te vluchten, die hy streng belegerde; doch hy ontslipte met behendigheid de handen des overwinnaars. Dit verflaude echter de moed van *Filippus* niet, die, door *Frankrijk*, en andere Vorsten ondersteunt, weder een machtig leger by een vergaderde, en tegen den Landgraaf van *Thuringen* optrok, wiens landen hy innam, en verwoestte. Van daar trok hy de *Bohemers* onder d'oogen, en versloeg hun gantsche leger. Deze voorspoed zette de zaken een andere gedaante aan; derhalven gaven veel wederspannige Vorsten zich aan *Filippus* over, die van *Othoos* broeder, en d'Aardsbisschop van *Keulen*, gevolgt wierden. Hier op snelde hy met zijn leger naer *Otho*, die hy uit het veld sloeg, en binnen *Keulen* belegerde. Hy bracht hem daar in tot zulk een uiterste, dat hy wanhoopig wierd, en

voornam door het beleg te breken, of te sneuvelen. Het eerste gelukte hem ter nauwer nood, dewijl al zijn volk, of dood geslagen, of gevangen wierd, waar na hy zich in *Saxen*, en daar na in *Engeland* verbergde. Na dat hy *Keulen* ingenomen had, zag hy zich verwinnaar van al zijn vyanden; en om den Paus, die onder deze scheuring *Ankona* en *Spoleto* ingeslokt had, dat zy noch heden bezitten, zijn edelmoedigheid te toonen, zond hy gezanten naer *Rome*, en bood hem den olijftak aan, die de Paus aan nam. Een algemeene vreede sproot uit deze verzoening: want de Paus bracht zo veel by den Keizer te weeg, dat hy aan *Otho* zijn dochter gaf, en hem tot zijn navolger in het Keizerrijk verklaarde; maar deze doorluchtige Vorst, die schoon van aangezicht, braaf van gestalte, voorzichtig, gespraakzaam, welspreekende, zachtmoedig, milt, dapper en onverzaagt was, wierd kort daarna op den 22 *Juny* des jaars 1208, te *Bamberg*, toen hy in optocht was om t'eenemaal de rust in *Duitschland* te herstellen, en eenige oproeren in *Saxen* te dempen, door *Otho*, Paltsgraaf van *Wittelsbach*, schelmachtig vermoord, in 't byzijn van zijn Kancelier *Konraad*, Bisschop van *Spiers*, en *Henrik Kruchs*, Graaf van *Walburg*, uit wraak dat hy hem eer een van zijn dochters belooft had, die hy hem daar na weigerde. Hy heeft 9 jaaren, 3 maanden en 16 dagen geregeert. Zie *Sigonius* 15 B. *Kastritius* 3 B. 232 *blad*, *Ciakonius*, *Krants* 7 B. 24 en 25 H. *Aventinus*, &c.

De Duitsche FLIP vliegt ver den Roomschen Flip voorby,
Wiens edle deugden 't recht der kroone en heerschappy
Verdienden na de dood van zijn vermaarden broeder,
Hem opgedragen op zijn doodbedde, als behoeder
Des jongen Fridriks, reeds voor Vorst van 't rijk verklaart:
Maar Innocentius, van alle deugd ontaard,
En doodlijk hatende zijn stamhuis, zocht vermetel
Hem fel te bonzen van den Keizerlijken zetel.
Wat wierd 'er niet al bloed door dezen haat gestort!
Ja FLIPPUS, door den ban tot edle toorn geport,
Deed heel Bohemen en den stoel van Rome beven;
Doch Paltsgraaf Otho bracht te Bamberg hem om 't leven.

CXLII.
Otho de IV.

OTHO de IV, die na *Filippus* in het Keizerrijk volgde, is in *Saxen* gebooren; doch in wat jaar weet men niet. Onder zijn regeering wierd den troon van 't *Oosten* door den genoemden *Henrik* betreeden.

Zijn *Vader* was HENRIK DE LEEUW, Hartog van *Saxen.* Zijn *Moeder*, MECHTILDE, de dochter van *Henrik*, Koning van *Engeland*, en de Zuster van *Richard*, die met Keizer *Friderik* naer het *Heilige Land* trok. Zijn *Broeder*, HENRIK, Palsgraaf aan den *Rhijn.* Zijn I *Vrouw*, MARIA, de dochter van den Hartog van *Braband*, by wie hy geen kinderen won. Zijn II *Vrouw*, BEATRIX, de dochter van den voorgaanden Keizer *Filippus*, die hy binnen *Northuizen* trouwde, en by wie hy ook geen kinderen won. Deze *Beatrix* is te *Brunswijk*, in de kerk van *S. Blasius* en *Joannes den Dooper* begraven, op wier graf men dit volgende met goude letteren zette: FILIA FORMOSA, JAM CINIS, ANTE ROSA, dat is, *De schoone dochter*, *eer een roos*, *is nu maar asch.*

Na de moord van *Filippus* volgde *Otho* hem in het Keizerrijk, die, gelijk ik op het voorgaande blad gezeit heb, tegen hem, door den Paus, tot Keizer opgeworpen was. Nauwelijks hoorde dit Paus *Innocentius* de III, of hy liet hem door zijn afgezanten geluk wenschen, en bood hem de kroon aan, indien hy in *Italien* wou komen. Deze beleeftheid sproot uit een belofte, die *Otho* by zijn eerste verkiezing gedaan had, te weten, dat hy het gebruik zou vernietigen 't geen de voorgaande Keizers van allen tijden behouden hadden, van na de dood der Bisschoppen, niet alleen hun onroerende goederen, als landen en leenen, maar ook de roerende onder zich te trekken, tot nadeel der erfgenamen. En om dat de Paus daar uit geen kleine voordeel zou trekken, aanmerkte hy *Otho* als zijn vriend. Schoon hy andere gedachten had, echter trok hy in 't volgende jaar door *Lombardyen* naer *Rome*, en ontsing in *S. Peters* kerk van den Paus de kroon, aan wien hy de erfenisse van de Gravin *Mechtilde* afstond. Maar dewijl op dien zelven tijd zijn volk een doodelijk ongelijk door de *Romeinen* aangedaan wierd, waar over hy aan den Paus klaagde, doch geen begeerde voldoening verkreeg, nam hy voor zich te openbaaren. Om dit op een doortrapte wijze te doen, ontveinsde hy zijn ongenoegen, en om den Paus te blinddoeken nam hy in schijn den weg naer *Duitschland*; doch in *Lombardyen* gekomen zijnde, trok hy naer *Milanen*, waar binnen hy zijn verblijf hield, terwijl hy zijn leger in de omleggende steeden verdeelde, dewijl hy voornam daar te overwinteren. De tijd van 't jaar liet het nauwelijks toe, of hy trok te veld, en maakte zich weer meester van de *Poelje*, *Ankona*, en *Spoleto*, daar zich de Paus, onder de scheuring van *Filppus*, meester van gemaakt had. Dit veroorzaakte zulk een haat tegen hem in den Paus, dat hy niet alleen den ban tegen hem uitbliksemde, maar *Sigfried*, Aardsbisschop van *Ments*, gebood dien alom te verkondigen, en de Vorsten tegen hem op te hitsen. Ieverig wierd dezen last van hem uitgevoerd: want hy verkoos op een rijksdag te *Bamberg*, alwaar veel Vorsten vergaderd waren, *Friderik*, Hartog van *Swaben*, en Koning van *Napels* en *Sicilien*, tot Keizer. Deze opstand verplichte *Otho* terstond naer *Duitschland* te trekken. Daar gekomen zijnde, hield hy te *Neurenburg* een rijksdag, waar in hy aan eenige Vorsten vertoonde de rechtvaardige beweegredenen die hem gedwongen hadden die landen, door den Paus van het Keizerrijk afgescheurd, weder aan het rijk te hechten: ja hy bracht de zaak zo ver, dat de vergaderde Vorsten hem aannoopten om de oproerigen den oorlog aan te doen. Dit besloot hy, en, met hunne machten ondersteunt zijnde, beroofde hy den Koning van *Bohemen* van zijn rijk. Hy deed ook *Herman*, Markgraaf van *Thuringen*, in den ban des rijks, en trok met zijn macht tegens hem op. Terwijl hy hier mee bezig was, deed hy door den Hartog van *Braband* en andere Vorsten

den Aardsbisschop van *Ments* aantasten, die ook zo gelukkig waren, dat zy hem dwongen naer vreemde landen te vluchten. Na zo veel gelukkige onderneemingen, oordeelde hy niets noodzakelijker te zijn, als den Paus van zijn grootsten steun te berooven. Deze was *Filippus Augustus*, Koning van *Frankrijk*, met wien hy reeds over een zekere wedding geschil had, en die op dien tijd met zijn oom *Richard*, Koning van *Engeland*, in oorlog was. Om voorzichtiger te gaan, voegde hy zijn machten by die van zijn Oom. Met deze en de hulptroepen der bondgenooten, groeide zijn leger tot tweemaal honderdduizend mannen aan, en trok met deze groote macht den *Franschen* Koning onder d'oogen. By *Bovines* geschiedde de slag, die niet min hevig dan bloedig was, dewijl deze groote macht van *Otho* meest gematst en gevangen genoomen wierd. Wonderlijk snoeven de *Franschen* op deze overwinning; derhalven geloof ik, dat die schrijvers het getal der dooden en gevangenen by de el gemeeten hebben. Het zy hoe 't wil, zy was rampzalig voor *Otho*, dewijl hy met de grootste moeite des weerelds de handen des overwinnaars ontkwam. Na deze nederlaag was hy gedwongen weder naer *Duitschland* te keeren; doch dezen weg was hem door den verkoren Keizer afgesneeden, 't geen hy hem zo na nam, dewijl hy zich toen van ieder door den ban verlaten zag, dat hy vier jaren daar na te *Brunswijk* van hartzeer overleed, te weten, op den 15 *Mei* des jaars 1218, na dat hy wettelijk byna 2 jaren geregeert had. Zie de Kronijk van *Saxen*, van *Spangenberg*, van *Filippus*, en van *Karion*, &c.

Wie ziet het end noch van het bliksemen en bannen?
Paus Innocentius, het hooft der aardstierannen,
Vat weêr den bliksem om vorst OTHO, Henriks zoon,
Daar mee te bonzen van den keizerlijken troon;
Terwijl dat Sigfried, om zijn voetspoor na te treden,
Niet mart om gruwlen en oneenigheên te smeden.
Doch schrik niet OTHO; 'k zie Bohemen overmand,
Terwijl gy 't Bisdom Ments aan een verwoeden brand
De wraak opoffert, die haar hoogmoed kon verwekken.
Gy zult Italiën weêr uit de klauwen trekken
Der roof harpyen; doch zo gy naer Frankrijk gaat,
Zult gy u stellen in een jammerlijken staat.

CXLIII.
Friderikus de II.

FRIDERIK de II, die na Keizer *Otho* de IV het Keizerrijk in handen kreeg, is op den 26 *December* des jaars 1193 in 't open veld by *Palermo* gebooren, gelijk ik op het 386 blad getoont heb. Onder zijn regeering wierd den troon van 't *Oosten* door *Petrus Altisiodorensis*, *Robertus Balduinus*, *Theodorus*, *Joannes*, *Theodorus*, en *Michaël Paleologus*, betreden.

Zijn *Vader* was Keizer HENRIK de VI, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, KONSTANTIA, de dochter van *Rogerius*, Koning van *Sicilien.* Zijn I *Vrouw*, KONSTANTIA, Koninginne van *Aragon*, by wie hy twee *Zoonen* won, als HENRIK, in zijn tiende jaar van zijn vader tot Hartog van *Zwaben*, en Koning der *Romeinen* gemaakt; en JORDAAN, zeer jong gesturven. Zijn II *Vrouw*, JOLE, of JOLANTA, de dochter van *Joannes van Brienne*, Koning van *Jerusalem*, by wie hy een *Zoon* won, KONRAAD genoemt, waar van de moeder in 't kraambed stierf. Zijn III *Vrouw*, AGNES, de dochter van *Otho*, Markgraaf van *Marovien*, by wie hy geen kinderen won. Zijn IV *Vrouw*, RUTINA, de dochter van *Otho*, Graaf van *Wolfenhuizen* in *Beyeren*; by wie hy ook geen kinderen teelde. Zijn V *Vrouw*, ISABELLA, de dochter van *Ludowik*, Hartog van *Beyeren*, by wie hy een *Dochter* teelde, MARGARETA genoemt, door den echt verbonden aan *Albertus*, Landgraaf van *Thuringen*, Zijn VI *Vrouw*, MACHTILDIS, de dochter van *Joannes*, Koning van *Engeland*, by wie hy een *Zoon* en een *Dochter* teelde, als HENRIK, aan wien hy het Koninkrijk van *Sicilien* by uiterste wille maakte; en KONSTANTIA, ten huwelijk gegeven aan *Ludowik*, Landgraaf van *Hessen.* Onder zijne *Byzitten*, die veel in 't getal waren, was BANKA, Markgravin van *Montferrat*, de voornaamste, by wie hy drie *Zoonen* won, als MANFREDUS, door hem tot Hartog van *Tartano* gemaakt; HEINSIUS, geworden Koning van *Sardinien*, en FRIDERIK, Prins van *Antiochien.*

Dat dezen Keizer, noch in de wieg leggende, door zijn vader tot Konink der *Romeinen* uitgeroepen, en door *Sigfried*, Aardsbisschop van *Ments*, te *Bamberg* tot Keizer van *Duitschland* tegen *Otho* verkooren wierd, heb ik op de voorgaande bladen vertoont. Deze *Friderik* was een Vorst, die de voetstappen van zijn Grootvader *Friderik* den I navolgde, en Keizerlijke deugden bezat. In al zijn doen was hy zeer voortvarende, yverig, en zeer genegen tot de geleertheid; des zo hy niet wraakzuchtig, noch zich zo zeer aan de vrouwen verslaaft had; driften, die de glorie der volmaakste Vorsten besmetten, hy had alle zijne voorgangers voorby gevlogen. Want dewijl hy machtig was, en daar by de glorie beminde, trachte hy het onbepaald gezag des Keizerrijks tegen de ondernemingen der Pauzen te bewaren en te handhaven. Dit bleek toen hy de oproerigen in *Napels*, na zijn kroning, strafte; ja om zijn onbepaalde macht te toonen, zette hy eenige wederspannige Bisschoppen af, en verdreef hen in ballingschap. Dit bewoog Paus *Honorius* om aan hem gezanten te zenden, die aan hem vertoonden: *dat hy zich reukeloos het ampt van opzichter en rechter over den Geestelijken staat aangematigt had*; *dat zijn doen een onderneming tegen het gezag des Heiligen stoels was*, en dat, *zo hy door deze verbannene beledigt was*, *hy zich aan den Paus moest richten*, *als hooft der geestelijke orders.* Hier op kregen zy van den Keizer dit antwoord, dat in zich zelve zo heerlijk als waarachtig was: *dat hy van zijn Rijksvorsten verstaan had*, *dat zedert de regeering van Karel den Grooten de Keizers en Koningen een onbepaalde macht over den geestelijken staat gehad hadden*; *dat zy de Bisschoppen en andere Geestelijken met hun waardigheden voorzien*, *en in geval van misdrijf*, *hen daar weder van berooft hadden*; *dat zijn Grootvader Friderik*, *en zijn Vader Henrik dit gebied in zijn geheel hadden gehandhaaft*; *dat hy*, *tot de zelve Keizerlijke waardigheid*

verheven zijnde, *die zelfde macht begeerde*; *en dat hy niet konde noch wilde afstaan van een recht*, *'t welk tot nadeel van zijn rijk*, *en zijn navolgers zou strekken.* Waarelijk, dit antwoord woeg de daaden van zijn voorvaderen over, en beantwoorde de zorg zijns moeders, die zy aan zijn opvoeding besteed had; doch het was oorzaak van veel beroeringen en onheilen. Want *Honorius* nam deze zaak zo hoog, dat hy tegen hem den ban uitbliksemde. Om te toonen hoe weinig hy zich hier over bekommerde, liet hy zijn zoon *Henrik*, in *Duitschland* gekomen zijnde, tot Koning der *Romeinen* verklaaren, schoon hy nauwelijks twalef jaren oud was. Hy verzoende zich echter met *Honorius*; doch hy wierd van zijn navolger *Gregorius* weder met den ban gebliksemt. Dit noopte hem op middelen te denken om dezen wrevel den Paus betaalt te zetten, en het gelukte hem zo wel, dat de Paus genoodzaakt was uit *Rome* naer *Perosa* te vluchten. Nauwelijks was hy van dezen ban gezuiverd, of de zelfde Paus bliksemde die voor den twedenmaal tegen hem uit, om dat hy zijn zegepraalende wapenen in *Italien* voortzette, en hem te na kwam: ja om de Heilige *Ludowik*, Koning van *Frankrijk*, in zijn belangens te wikkelen, bood hy het Keizerrijk zijn broeder *Robbert* aan; doch deze doorluchte Vorst antwoorde: *dat*, *schoon hy de aanbieding wilde aannemen*, *het aan de Pauzen niet stond het Keizerrijk te geven*, *noch den Keizer af te zetten.* Op *Gregorius* volgde *Celestinius*, die maar 18 dagen den stoel bekleede, waar na *Innocentius* tot Paus verkooren wierd, die zich in het belang van zijn voorgangers wikkelde, en voor de vierden maal tegen *Friderik* den ban uitbliksemde. Hy is eindelijk op den 26 *December* des jaars 1250 in 't Koningrijk *Napels* overleden, na dat hy ruim 33 jaren geregeert had. *Sig. Aven. M. Paris.* &c.

't **W**as deze, die op 't spoor des grooten Fridriks trad,
En al de deugden van een waar Romein bezat,
Waar voor het rijk de zorg zijns moeders had te danken.
't Is FRIDERIK, die 't rijk van Romen op zijn klanken
Ten rei deed gaan, hoe zeer gebliksemt uit zijn troon.
Hy toonde aan ieder Paus dat hy was Henriks zoon,
Die 't recht van 't Keizerrijk handhaafde, en kon vergrooten.
Gregorius, door hem uit zijnen stoel gestooten,
Zag in Perosa hoe hy lachte met den ban,
Schoon hy zijn bliksemen vernieude als een tieran,
En rijksberoerder, die zijn Keizer wou doen beven,
En meer beloofde als in zijn macht stond om te geven.

Tusschenregeering.

De ban, die *Innocentius* de IV tegen Keizer *Friderik* in de maand van *December* des jaars 1244 te *Lyon* uitbliksemde, was zo krachtig, dat de Paus, niet tegenstaande *Friderik* zijn zoon *Konraad* tot Koning der *Romeinen* had doen verkiezen, door drie geestelijke Keurvorsten en de Bisschoppen van *Bremen*, van *Straatsburg*, van *Ments* en van *Spiers*, nevens de Hartog van *Braband* te weeg bracht, dat *Henrik*, Landgraaf van *Thuringen* tot Koning der *Romeinen* te *Frankfort* verkoren wierd. Deze was in den beginne gelukkig, dewijl hy *Konraad* by *Frankfort* sloeg. Maar het geluk keerde hem haast de nek toe: want toen hy *Worms*, na zijn overwinning, belegerde, dwong hem *Konraad* het beleg op te breeken, in welke aftocht hy zo zwaar met een pijl gewond wierd, dat hy weinig dagen daar na stierf. Na de dood van *Henrik*, wierd in 't jaar 1247 in het vlek *Veringen*, by *Keulen*, door de Pauzelijke streng *Willem*, Graaf van *Holland*, tot Koning der *Romeinen* verkooren. Deze was een zoon van Graaf *Floris* den IV, en van *Machteld* van *Braband.* Hy bereikte pas twintig jaren toe hy tot deze waardigheid verheven was. Dewijl hy mildadig, rijk en moedig was, viel het hem niet zwaar om zich meester van *Duitschland* te maken, door dien hy van veel Vorsten ondersteunt, en Keizer *Friderik* door den oorlog in *Italien* belet wierd. Na de dood van *Friderik* rukte hem *Konraad* onder d'oogen, schoon hy door den Paus met den ban gebliksemt was; doch zich bedenkende, snelde hy met zijn oorlogsmachten naer *Italien*, en maakte zich meester van *Napels* en *Sicilien.* Hy bezat evenwel die Koningrijken niet lang, dewijl hy door zijn halven broeder *Manfredus* vergeven wierd, die zich meester van die rijken maakte, om dat zijn zoon *Konradijn* minderjaarig was, die daar na met zijn halsvriend *Friderik*, Hartog van *Oostenrijk*, door *Karel*, Hartog van *Provence* en *Anjou*, en door Paus *Klemens* den IV tot Koning van *Napels* en *Sicilien* gekroont, onthooft wierd, na dat zy door hem, in een veldslag de nederlaag krijgende, gevangen waaren, met wier dood de geslachten van *Swaben* en *Oostenrijk* uit geroeit wierden: Helden, wier edele deugden meer verdienden dan het rampzalig Treurspel, dat van hen ten Tooneele gevoerd is. Ondertusschen bleef *Willem* den vredigen bezitter van 't Keizerrijk; doch het noodlot, dat hem van deze waardigheid wilde berooven, deed hem kort daar na in *Uitrecht* het beginzel van zijn ongelukken zien. Want terwijl hy daar over zijn *Roomsche* reis raadpleegde, dewijl de Paus hem ontboden had om hem te kroonen, wierd hy door een worp van een zwaren steen zeer gekwest, waar van de dader nooit bekent geworden is. Weder hersteld zijnde, nam hy een tocht tegen de oproerige *Friezen* aan. Hier in verloor hy op een rampzalige wijze zijn leven: want in de maand van *February* des jaars 1256 alleen willende over de toegevrozene moerassen rijden, om het vlek *Hoogwoude* te erkennen, brak het ys onder zijn paerd, waar door hy in de slijk zakte, waar in hy door de *Friezen*, die niet wisten dat hy de Keizer was, doodgeslagen wierd. Na zijn dood wierden de Keurvorsten oneenig, waar door een nieuwe scheuring in het Keizerrijk ontstond. Zy scheiden zich in tweên, waar van d'eene *Rykaard*, den broeder van *Henrik* den III, Koning van *Engeland*, en d'andere *Alfonsus*, Koning van *Kastilien*, verkoren. Niemand had *Rijkaard* zijn verkiezing te danken dan den Aardsbisschop van *Keulen*, die de vergadering zo wist te leiden, dat zy aan hem hun stem gaven. Hy kreeg deze tijding nau, of hy begaf zich naer *Aken*, alwaar hy gekroond wierd. Na deze plechtigheid bezocht hy *Wezel*, *Keulen*, *Ments*, *Opperheim*, *Frankfurt*, *Spier* en *Worms*, waar in hy de gewoonelijke hulding ontfing. Dit beroofde hem van al zijn geld, dewijl hy, om de stemmen op zijn zijde te trekken, genoodzaakt was veel geschenken te doen. Men zag hem, zo dra hy niet meer geven kon, met de nek aan; en dewijl hy niet machtig was om zijn Keizerlijke waardigheid te verdeedigen, was hy gedwongen

het *Duitsche* rijk te verlaten, en weder naer *Engeland* te keeren, waar uit hy nooit weder kwam, Wat *Alfonsus* aangaat, deze was zo diep gewikkelt in een oorlog tegen de *Moren*, dat hy zich onmogelijk naer *Duitschland* kon begeven; derhalven heeft hy niet dan den eernaam van Koning der *Romeinen* genooten, dewijl hy geen macht had om de *Moren* te dempen, veel minder om een Keizerrijk onder zijn gehoorzaamheid te brengen dat vol burgerlijke oorlogen en onorde was. De schrikkelijke verwoestingen, waar door het rijk op dien tijd byna te grond ging, dewijl de zwakste door de machtigste verdrukt, en van hunne landen berooft wierden (want het rijk was na het vertrek van *Rijkaard* 15 jaren zonder Hooft) bewogen de Vorsten zo zeer, dat zy tot *Frankfort* in 't jaar 1273 een rijksdag beriepen om een Hooft voor 't rijk te kiezen. Zy scheidden ook niet onverrechter zaake, dewijl door hen op den 12 *October* van het genoemde jaar *Rudolf*, Graaf van *Habsburg*, tot Keizer verkooren, die een Vorst van groote verdiensten was, en van wien ik op het volgende blad zal spreken. Zie *Blondus*, *Kuspinianus*, *Mutius* 21 B. *Pandulfus* 5 B. *Uspergensis*, *Erasmus*, en veel andere.

Wie moet de staatzucht van veel Pauzen niet verdoemen?
En wiens gedachtenis zal ik gelukkig noemen?
Is 't HENRIKS, KONRAADS, of Graaf WILLEMS, Floris zoon,
Of die van RYKAARD, of ALFONSUS, daar den troon
Van 't Duitsche rijk door wierd gedraaiboomt en betreden,
Wijl zy gesolt zijn door veel wisselvalligheden?
Rampzalig rijk, my smart uw deerelijken stand.
Gy duwt den moordpriem in uw eigen ingewand,
Terwijl uw stacikleed, door burger ooreloogen
In dierbaar bloed geverft, verscheurd word voor uwe oogen.
Ach, zo ge een end wilt zien van 't uitgestorte bloed,
Zo val Graaf Rudolf, die u redden kan, te voet.

CXLIV. Rudolfus.

RUDOLF, bygenoemt de ZACHTMOEDIGE, die na de Tusschenregeering tot de Keizerlijke waardigheid verheven wierd, is op den 27 *April* des jaars 1218 gebooren. Onder zijn regeering, en onder een gedeelte van de Tusschenregeering, wierd den troon van 't *Oosten* door *Andronikus* den II betreeden.

Zijn *Vader* was ALBERTUS, Graaf van *Habsburg*, en Landgraaf van der *Elsas*; een wijs en dapper held, die met Keizer *Friderik* den I naer 't *Heilige Land* trok, daar veel dappere daaden bedreef, en te *Akkaron* gesturven en begraven is. Zijn *Moeder*, ITHA, Gravinne van *Pfullendorf.* Zijn I *Vrouw*, ANNA, de dochter van B*ernhard*, Graaf van *Hokberg*, by wie hy zeven *Zoonen* en zo veel *Dochteren* won, als RUDOLF, in zijn twaalfde jaar gesturven; HARTMAN, die het Nonneklooster te *Tul* volbouwde; FRIDERIK, jong gesturven; RUDOLF, geworden Hartog van *Swaben*, en Landgraaf van der *Elsas*; ALBERTUS, naderhand Keizer; HERMAN, die in 't jaar 1280 in den *Rhijn* verdronk; KAREL, in de wieg gesturven; JUTTA, getrouwt aan *Wenceslaüs*, Koning van *Bohemen*; KLEMENTIA, getrouwt aan *Karel*, Koning van *Hongaryen* en *Sicilien*, MECHTILDE, getrouwd aan *Ludowik*, Paltsgraaf aan den *Rhijn*; AGNES, getrouwt aan *Albert*, Hartog van *Saxen*; HEDVIGIS, getrouwt aan *Otho*, Markgraaf van *Brandenburg*; KATRYNE, getrouwt aan *Otho*, Hartog van *Beyeren*; en EUFEMIA, die een Non wierd, en te *Tul* in 't klooster ging. Zijn II *Vrouw*, AGNES, de dochter des Hartogs van *Burgondien*, en de nicht des Konings van *Frankrijk*, by wie hy geen kinderen won.

Rudolf was zo dra niet tot *Frankfurt*, gelijk ik op het voorgaande blad gezeit heb, tot Keizer verkoren, of men kroonde hem op den 5 *January* des jaars 1272 te *Aken.* Hy was nauwelijk in de regeering getreeden, of men zag dat hy een Vorst was gelijk men van noden had, om het vervalle rijk weder in haar luister te stellen: want dewijl hy met redelijke, staatkundige, burgerlijke en krijgsdeugden begaaft was, die een grooten luister aan zijn naam gaven, rustte hy niet voor dat de wegen geveiligt en van struikrovers verlost waren, die hy streng deed straffen, Na het onthoofden van den rampzaligen *Friderik*, Hartog van *Oostenrijk*, en halsvriend van den rampzaligen *Konradijn*, had *Ottokarus*, Koning van *Bohemen*, zich meester van die landen gemaakt. De Stenden klaagden niet alleen aan den Keizer over die vermetelheid, maar voegden daar hunne klachten over de verdrukking, die zy onder zijn regeering leeden, by, hem biddende hen van een onwettigen bezitter en een tieran te verlossen. De Keizer hield hier over een rijksdag te *Augsburg*, waar in de Gezanten van *Ottokarus* verscheenen, die niet alleen aan den Keizer de hulde weigerden, maar zelfs zijn verkiezing uit den naam van hunnen meester wraakten. Deze wrevel bracht te weeg, dat de Vorsten *Ottokarus* wederspannig tegen het rijk verklaarden, en vonden goed, dat de Keizer zijn Staaten, die hy onrechtvaardig bezat, met het zwaard weder zou eigenen. 'K zal van dezen oorlog niets zeggen, als dat *Rudolf* alle steden innam die hy aantastte, altijd overwinnaar was, en dat hy na veertien volkome veldslagen, die hy tegen de oproerigen, en voornamentlijk tegen den verwaanden *Ottokarus* moest doen, de Provincien van *Oostenrijk*, en alle de landen van *Ottokarus* tot zijn huis van *Habsburg* over bracht, dewijl men zijn deugd zou schijnen te benijden, indien ik hier niet het voorbeeld van zijn godvruchtigheid vertoonde. Toen hy noch maar Graaf van *Habsburg* was, reed hy op zekere dag met een dienaar uit om een geestelijke dochter te bezoeken. Onderwege ontmoette hem een priester, met een klerk verzeld, die aan een zieke, verre van het klooster, de heilige Hostie bracht, en dewijl de wegen door een zwaare regen byna onbruikbaar waren, smertte het hem in de ziel dat hy hem dus door het slijk zag gaan. Hy sprong derhalven van het paerd af, en bood het den priester aan, die dat beleeft weigerde.

Hoe, zei de Graaf, *zou ik te paerd rijden*, *en gy*, *die mijn Zaligmaker draagt*, *te voet gaan! o neen*, *ik zal dat nooit toestaan*, *dewijl het een onvergeeflijke godloosheid zou zijn. Ik bid u*, *dat gy u van het paerd bediend.* Hy zet hem zelfs op het paard, en deed den klerk op dat van zijn dienaar klimmen, waar na hy den priester bloots hooft tot aan den zieken, en van den zieken tot aan het klooster volgde; waar na hy zijn weg hernam. Hy kwam 'er nau, of deze geestelijke dochter, van zommige voor een Profetes geacht, voorspelde hem, door een goddelijke inblazinge, zijn aanstaande geluk. Hoe groot zijn daaden geweest zijn, kan men afmeeten uit den goeden staat daar hy *Duitschland* in herstelde, dat door hem uit een schrikkelijke verwardheid, en de uiterste verwoesting in den alderbloejendsten stant gesteld wierd. Men vrijft hem evenwel een klad aan, dewijl men zegt dat hy uit gierigheid de vryheid van veel *Itaaljaansche* steden verkocht, mids dat zy van het Keizerrijk afhangelijk zouden zijn, en altijd in de getrouwheid volharden, die zy aen het Keizerrijk schuldig waren. Hy trok daar echter geen groote schatten voor: want van de stad *Lukka* bekwam hy niet meer dan twalefduizend kroonen, en van de steeden *Florence*, *Genua*, en *Bolonje*, niet meer dan zesduizend, te weten van ieder stad. Zulk een achting had hy voor de *Duitschers*, dat men in alle gerechtshandelingen, en op de rijksdagen geen spraak dan de Duitsche mocht gebruiken. Eindelijk is hy na een regeering van 17 jaaren, 11 maanden en 19 dagen te *Germersheim* ziek geworden, en op den 15 *July* des jaars 1291 overleden. Zie *Kuspinianus*, *Kastritius* 4 B. *Spangerb.* en *Eneas Sylv.* in zijn Boh H.

Na zo veel scheuringen en burger oorelogen
Vertoont de Duitsche zon zich weêr met vriendlijke oogen,
Nu RUDOLF 't rijksgebied voor 't vallen onderschraagt.
Die RUDOLF, van wiens deugd de heele weereld waagt,
Wist Ottokarus en zijn hoogmoed te beteugelen.
Zijn groote naam, alom gedragen op de vleugelen
Der faame, bracht het rijk in een gewenschten stand,
Waar in d'onnozelheid rampzalig lag vermand.
Hoe heerlijk zag men niet de heilige eendracht bloejen,
En 't hooft opsteeken toen zijn iever, in 't besnoejen
Der helsche tweedracht, bleek voor d'oogen van elk een!
Wie heeft doorluchtiger als hy den troon betreên?

CXLV. Adolfus.

ADOLF, gesprooten uit het oude en vermaarde geslacht der *Nassauwsche* Graven, is na *Rudolf* tot Keizer van *Duitschland* verkooren. Onder zijn regeering wierd den troon van 't *Oosten* door den genoemden *Andronikus* den II betreeden.

Zijn *Vader* was ADOLF, Graaf van *Nassauw*, en Hofmaarschalk van den Keizer *Rudolf*, een wijs en dapper man, die van zijn vrienden bemind, en van zijn vyanden gevreest wierd. Zijn *Moeder* is niet bekend. Zijn *Vrouw*, IMAGINA, afkomstig uit het huis van *Limburg*, by wie hy drie *Zoonen* en eene *Dochter* won; als ADOLF, ten huwelijk belooft aan de dochter des Konings van *Bohemen*, doch voor den trouwdag gesturven; HENRIK, getrouwt aan de dochter des Burggraafs van *Neurenburg*; de derde, die niet genoemt word, verbond zich in den echt met de dochter des Paltsgraafs aan den *Rhijn*; en MECHTILDE, die met *Rudolf*, Paltsgraaf aan den *Rhijn*, getrouwt zijnde, moeder wierd van drie Paltsgraven, te weten, van *Adolf*, *Rudolf* en *Robert*. Zie *Pantalion* 365 blad, *Peucerus* 5 B. 105 blad.

Schoon het byna een gewoonte was, dat men na de dood des Keizer een Vorst uit zijn geslacht verkoor, echter wist *Gerhard*, Keurvorst van *Ments*, de stemmen op den rijksdag van *Frankfort* zo tot voordeel van zijn Neef te leiden, dat *Adolf van Nassauw* op den 20 *Mei* des jaars 1292 voor Keizer uitgeroepen wierd. Hy toonde terstond door zijn loffelijke hoedanigheden en vorstelijke deugden, dat hy de bezitting van het Keizerrijk verdiende; doch dewijl hy geen groote schatten bezat, was hy niet wel machtig om hem in zijn waardigheid te handhaven. Men bevond ook dat hy grooter krijgsman dan staatkundige was, dewijl hy alles zonder de raad der Vorsten ondernam, en naer niemand dan zijn Veldoversten luisterde, 't geen hem in een haat wikkelde, die voor hem doodelijk was. Want toen hy van den Koning van *Engeland* tot bystand tegen *Frankrijk* verzocht wierd, die hem een grooten schat tot werving van een machtig leger overzond, gaf hy zelfs zijn Neef, door wiens toe doen hy Keizer geworden was, daar geen kennis af. Hier over vertoornde zich de Keurvorst van *Ments* zo zeer, dat hy van zijn vriend, zijn vyand wierd. Om hem de grootte van zijn toorn te doen gevoelen, spande hy met de Keurvorsten van *Saxen* en *Brandenburg* aan, die ook over het doen van den Keizer t'onvreede waren, en beslooten een ander Keizer te verkiezen. Zy kwamen hier over te *Ments* zamen, alwaar zy op den 23 *Juny* des jaars 1298 den Hartog *Albert*, zoon van den Keizer *Rudolf*, tot Keizer verkoren, die op hun verzoek met zijn oorlogsmachten die stad genadert was. Eer zy noch tot deze verkiezing kwamen, had Keizer *Adolf*, op het gerucht van hun onderneming, al getracht om *Albert* met zijn by een vergaderde machten te dempen, eer hy daar mee tot onderstand van den *Engelschen* Koning zou gaan; doch de Afgezanten van dien Vorst persten hem zo zeer aan, dat hy genoodzaakt was zich daar mede naer der *Elsas* te begeven. Na dat hy van dezen oorlog, die rampzalig voor hem en den Koning van *Engeland* uitviel, dewijl *Frankrijk* verwinnaar bleef, weder te rug gekomen was, wierd de gezeide verkiezing van *Albert* gedaan, die aanstonds, om zich in het gebied te zetten, zich met zijn oorlogsmachten naer *Swaben* begaf. Nauwelijks hoorde dit *Adolf*, of hy verliet de belegering van *Ruffach*, en rukte naer *Spier.* Paltsgraaf *Rudolf*, *Otho*, Hartog van *Beyeren*, met de steeden *Worms* en *Spier*, die hem tot zijn dood toe getrouw bleven, voegden hunne machten by de zijne, en besloten met hem het uiterste te wagen. *Albert* verzuimde van zijn kant ook niet om zich met hulptroepen te versterken, dewijl hy zag dat het zekerlijk op een treffen zou komen, en dat de prijs van d'overwinning een Keizerlijke kroon zou zijn. 't Was op den 2 *July* des jaars 1298, dat de legers met een razende drift, vermengt met een ysselijk geschreen, op malkanderen indrongen. In dit gevecht,

dat zes uuren duurde, en bloedig was, toonde *Adolf* alle de plichten van een groot Veldoverste en moedig soldaat, die ook van *Albert* niet vergeeten wierden. De moed en onverzaagtheid van *Adolf* was zo groot, dat hy zich telkens onder zijn vyanden begaf, 't geen hem tot tweemaal van zijn paard beroofde. Toen hy de laastemaal, door het vallen van 't paerd, voorover stortte, kon hy zich zo dra niet weêr oprechten, of hy wierd zwaar gewond. Dit vernam *Albert* zo dra niet, of hy reed naer hem toe, en beet hem, terwijl hy zijn zwaard ophefte om hem te treffen, dit toe: *hier moet gy my het Keizerrijk en het leven laten.* Nauwelijks antwoorde *Adolf* hier op: *dat staat in Godts handen*, of *Albert* hieuw hem in de nek, en gaf hem een steek in 't hooft, niet verre van het slinker oog. Dit benam echter *Adolf* den moed niet, dewijl hy zich, naer de krachten hem toelieten, verweerde; doch van een drom vyanden omringt zijnde, die razende op hem aanvielen, stortte hy voor over, en gaf al strijdende den geest. Dus was het einde van dien dapperen Keizer, na een regeering van ruim 6 jaaren; wiens voetstappen in den oorlog edelmoedig van zijn Nakomelingen na getreden worden, gelijk noch heden aan den grooten *Willem*, Koning van *Engeland* &c. blijkt, wiens deugden, krijgskunde, ondernemingen, en onnavolgelijke daaden de heele wereld doen verwonderen. Zie *Mutius* 22 B. *Kastrius* 5 B. *Kusp. Peucerus.*

Mijn geest ontfonkt nu ik ADOLF zie triomfeeren,
En hem als Keizer op den Duitschen troon regeeren.
't Nassauwsche bloed, zo fier, zo moedig op 't geluit
Der krijgstrompetten, blonk dien held ten oogen uit.
Geen bosch van lanssen, of een drom van blanke klingen
Kon hem weêrhouden om daar moedig door te dringen.
Hy trof niet, of de slag was doodlijk, en ging door.
Hy liet een bloedvlek waar hy trad, en baande een spoor
Door duizentduizenden, gereed hem 't hooft te bieden.
Dus heerlijk liet hy ook zijn leven, onder 't zieden
Van edle toorne, en storte, als een Romein, in 't zand,
Terwijl hy stervende het zwaard hield in de hand.

CXLVI.
Albertus.

ALBERT, die na *Adolf* den troon van 't *K*eizerrijk betrad, is op den 23 *Juny* des jaars 1298 te *Ments* tot Keizer verkooren. Onder zijn regeering wierd den troon van 't *Oosten* noch door den genoemden *Andronikus* den II betreeden, die daar op tot het jaar 1328 zat.

Zijn *Vader* was Keizer RUDOLF, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, ANNA, de dochter van *Bernhard*, Graaf van *Hokberg.* Zijn *Broeders* en *Zusters* heb ik op het 396 blad genoemt. Zijn *Vrouw*, ELIZABETH, de dochter van *Meinhard*, Hartog van *Karinthien*, en Graaf van *Tyrol* en *Gorits*; een godvruchtige vrouw, by wie hy eenentwintig K*inderen* won, waar van 'er tien jong gesturven zijn; de overgeblevene waren RUDOLF, die Koning van *Bohemen* wierd; FRIDERIK, bygenoemt de *Schoone*, die eerst Hartog van *Oostenrijk*, en daar na Keizer wierd; LEOPOLD, tot Hartog van *Oostenrijk*, *Stiermark*, en *Karinthien* verheven; HENRIK, getrouwt aan de dochter des Graafs van *Virneberg*; ALBERT, bygenoemt de *Wijze*, geworden Hartog van *Oostenrijk*; OTHO, mede Hartog van *Oostenrijk*; AGNES, getrouwd aan *Andreas*, Koning van *Hongaryen*; ELIZABETH, getrouwt aan *Friderik*, Hartog van *Lotharingen*; ANNA, getrouwt aan *Herman*, Markgraaf van *Brandenburg*; KATRYNE, eerst verlooft aan Keizer *Henrik* den VII, en na zijn dood getrouwd aan den Koning van *Apulien*, en Hartog van *Kalabrien*; en GUTTA, getrouwt aan *Ulrik*, Graaf van *Oetingen.*

Schoon *Albert* reeds by 't leven van *Adolf*, door de Keurvorsten van *Ments*, *Saxen* en *Brandenburg*, tot Keizer op den 23 *Juny* des jaars 1298 verkooren was, echter was hy na de dood van *Adolf* bekommert dat deze waardigheid hem door den Paltsgraaf en den Keurvorst van *Trier* zou betwist worden, derhalven beriep hy een rijksdag te *Frankfort*, waar in hy de Keizerlijke vercierzelen weder aan hen overleverde, en hen tot een nieuwe verkiezing verzocht. Eendrachtig wierd hy hier op van hen op den 9 *Augustus* weder tot Keizer verkooren, waar na zy hem naer *Aken* voerden, daar hy gekroont wierd. Op dat deze keur van den Paus zou bevestigt worden, zond hy aanstonds zijn Afgezanten naer *Rome. Bonifacius* de VIII, die toen regeerde, ontfing ze in den beginne zeer koel; doch dewijl hy een staatzuchtig mensch was, en zich van *Filippus*, Koning van *Frankrijk*, wreeken wou, bevestigde niet alleen de keur van *Albert*, maar bood hem de kroon van *Frankrijk* aan. *Albert*, zijn hoogmoed kennende, en wel wetende hoe doodelijk de haat der Pauzen voor de Keizers geweest was, streelde hem met dankzeggingen, en maakte ondertusschen met *Filippus* te *Vaukouleurs* een nauwe verbintenis, die niet weinig de macht van *Bonifacius* knakte, en zijn hoogmoed beteugelde. Indien zijn iever tot grootmakinge zijner kinderen zo ongemaatigt, en zijn gierigheid zo groot niet geweest was, hy zou waarlijk den naam van een edelmoedig Keizer verdient, en zo rampzalig aan zijn einde niet gekomen hebben. Want toen hy *Adolf* overwonnen had, stuitte hy aanstonds de bloedstorting, en schonk aan de overwonnenen het leven. Zijn gierigheid was oorzaak van veel bloedige oorloogen, die drie jaaren duurden, en waar door hy de Keurvorsten dwong de tollen des *Rhijns* op den ouden voet te herstellen. In dezen oorlog, en in die tegen de *Bohemers*, die zijn Neefs zoon *Henrik*, Graaf van *Karinthien* en *Tirol*, na de dood van *Wenceslaüs*, tot Koning van *Bohemen* verkooren hadden, schoon de Keizer dat rijk onder zijn geslacht wilde brengen, heeft hy in eigen perzoon twaalf veldslagen gelevert, en zich twaalfmaal overwinnaar gezien, waarom hy den bynaam van den *Zeeghaftigen* kreeg. Echter miste hem zijn voorneemen, dewijl *Henrik* zich zo in *Bohemen* bevestigt had, dat de Keizer gedwongen was onverrichter zaken weder te rug te keeren, en zich alleen met het verwoesten van eenige landen te vernoegen. Maar rampzaliger viel zijn iever uit,

die hy betoonde na de dood van zijn Broeder *Rudolf*, Hartog van *Swaben*, en Landgraaf van der *Elsas.* Want toen hy den eenigen zoon zijns broeders, *Jan* genoemt, aan zijn hof genoomen had, om als voogd zijn goederen te regeeren, trachtte hy op alle middelen zijn Neef van zijn landen te berooven, en die aan zijn eige kinderen te geven. *Jan*, tot zijn mondige jaren gekomen zijnde, en zijn onderneemingen bemerkende, liet niet alleen zijn ongenoegen daar over zien, maar zocht door den Bisschop van *Straatsburg* den Keizer te bewegen dat hy hem eenige kasteelen van zijn vaderlijke goederen wilde ter hand stellen, waar toe de Keizer geen ooren had. Dit verwekte zulk een haat in den jongen Hartog, dat hy met *Rudolf van Warth*, *Walter van Eschebach*, en *Ulrik de Palm* een zamenzweering tegen den Keizer maakte. Niet lang marde het gunstig oogenblik waar na zy wachtten: want toen de Keizer naer *Rheinfelden* ging, en aan de rivier de *Rhus*, by *Schafhauzen*, gekomen was, traden zy met hem alleen in een schuit om over te varen, terwijl zijn zoon en het overige gevolg op den oever wachtte tot dat de schuit weder te rug zou komen. Zy traden nauwelijks op 't land, of Hartog *Jan* bracht hem een steek in de strot, en *Palm* kloofde hem van achteren het hooft, terwijl *Rudolf* hem met zijn ponjaard door de borst stiet, waar na zy de vlucht namen. Dit geschiede op den 1 *Mei* des jaars 1308, na dat *Albert* 9 jaaren, en 9 maanden geregeert had. Zie *Kuspinianus*, *Peucerus* 5 B. *Sylvius*, *Munster* 10 B.

De groote Rudolf straalt uit dit doorluchtig wezen.
't Is ALBERT, in wiens oog men kan de daaden lezen,
Die door zijn dappren arm zijn loflijk uitgevoerd,
Toen heel Bohemen door zijn krijgsmacht wierd beroerd.
Doch zo de gierigheid, dat schrikdier, zijn lauwrieren
Niet laf bevlekt had, steeds gewoon te zegevieren
Van groote zielen, wie had ooit den troon betreên
Met zo veel luister? of wie immer afgesneên
Zijn schoone levensdraad na twalef zegepralen?
Dat monsterdier alleen deed hem ten grave dalen,
En noopte Hartog Jan, tot dollen wraak gesart,
Het staal te booren door het Keizerlijke hart.

CXLVII.
Henrikus de VII.

HENRIK de VII, die na de dood van Keizer *Albert* op den troon van 't Keizerrijk klom, is op den 17 *July* des jaars 1262 geboren. Onder zijn regeering wierd de troon van 't *Oosten* noch door den genoemden *Andronikus* den II betreden.

Zijn *Vader* was HENRIK, gesprooten uit het geslacht der *Luxenburgsche* Graven. Zijn *Moeder*, BEATRIX, Gravinne van *Hennegouw.* Zijn I *Broeder*, WALRAM, tot Hartog verheven. Zijn II *Broeder*, BALDUIN, Aardsbisschop van *Trier.* Zijn *Vrouw*, MARGARETA, de dochter des Hartogs van *Braband*, by wie hy een *Zoon* en drie *Dochters* won, als JOANNES, die, door zich aan *Elizabeth*, de dochter des *Boheemschen* Konings *Wenceslaüs* den II, door den echt te verbinden, Koning van *Bohemen* wierd; BEATRIX, ten huwelijk gegeven aan *Karel*, Koning van *Hongeryen*; MARIA, uitgehuwt aan *Karel den Schoonen*, Koning van *Frankrijk*; en AGNES, getrouwt aan *Rudolf*, Paltsgraaf aan den *Rhijn.* Zie de Kronijk van *Filippus* 5 B. *Frithemius*, en *H. Mutius.*

De tijding van de moord van Keizer *Albert* kwam zo dra niet ter ooren van *Filippus den Schoonen*, Koning van *Frankrijk*, of hy trachtte zich door alle bedenkelijke middelen op den troon van 't Keizerrijk te zetten. Behalven de groote schatten, die hy aan de Keurvorsten vereerde, om hem hun stem in de verkiezing te geven, noopte hy ook Paus *Klemens* den V aan, die hy tot de Pauzelijke kroon geholpen had, onder voorwaarde van hem na de dood van *Albert* in 't bewint van 't Keizerrijk te zetten. Doch *Klemens*, die aan zijn voorganger *Bonifacius* gezien had hoe weinig *Filippus* den Pauzelijken macht achte, besloot hem niet machtiger te maken dan hy was. Hy dorst hem echter niet voor zijn vyand verklaaren, dewijl het Pauzelijke hof toen te *Avignon* was, maar paaide hem met schoone beloften. Ondertusschen liet hy niet na zijn onderneming te draaibomen: want hy bracht door den Kardinaal *Niklaas Prat* te weeg, die hy heimelijk voor Nuncius aan de *Duitsche* Vorsten zond, dat *Henrik*, Graaf van *Luxenburg*, te *Frankfort* tot Keizer verkooren wierd. Hy ontfing de kroon te *Aken* op den 6 *January* des jaars 1309, waar na hy, na van de Vorsten aan den *Rhijn* de hulde ontfangen te hebben, een rijksdag te *Spier* beriep, daar zich al de Vorsten, behalven *Everhard*, Graaf van *Wirtenburg*, lieten vinden. De klachten, die daar tegen hem ingebracht wierden, gevoegt by zijn weigering om daar te verscheinen, noopte den Keizer om hem in den ban des rijks te doen, waar na hy een machtig leger tegen hem zond, waar door hy gevangen genomen, en van al zijn landen berooft wierd. Ondertusschen deed hy de lijken van *Adolf* en *Albert* opnemen, en in de Keizerlijke graven te *Spier* zetten, waar van de uitvaard ongemeen prachtig was, en van hem in eigener perzoon bygewoond wierd. Doch dewijl zedert 60 jaren geen Keizer over d'*Alpen* getrokken was, hadden zich de grootste steden van het rijk afgescheurt. De oneenigheden tusschen de *Guelfen* en *Gibelijnen* maakten heel *Italien* tot een puinhoop, waar door de Paus gedwongen was zijn hof te *Avignon* te houden. De laatstgenoemde, die door de *Guelfen* onderdrukt waren, baden den Keizer om die tocht te onderneemen, en *Italien* van veel tierannen te verlossen. Dit besloot de Keizer: want dewijl hy zo kloekmoedig als verstandig was, en daar by de eer zeer beminde, hoopte hy die glorie te winnen van het aanzien des Keizerrijks weder in *Italien* te herstellen, dat op dien tijd van een ieder veracht wierd. Hy verklaarde dan zijn Zoon tot Stedehouder, en rukte met een groote macht derwaarts, verzeld met de meeste Grooten des rijks en zijn twe Broeders. Gelukkig raakte hy over d'*Alpen*, en had in den beginne een wenschelijke voorspoed, dewijl alle de steden van *Piemont*, en het grootste gedeelte van *Lombardyen* de poorten voor hem openden. Met een ongemeene blijschap wierd hy te *Milanen* ontfangen, daar hy met de yzere kroon gekroont, en hem veel geld op de jaarlijksche

achterstallen getelt wierd. Paus *Klemens*, deze gelukkige voortgang des Keizers hoorende, en bekommert zijnde dat hy het onbepaald gezag des rijks in *Italien* weder oprechten zou, bedacht hy alle middelen om zich tegen den Keizer te kanten. Hy offerde aan *Robbert*, Koning van *Napels*, het Gouvernement van *Rome* op, hem gebiedende den Keizer alle mogelijke afbreuk te doen. *Kremona*, door *Robbert* opgehitst, en van hem met een sterke bezetting voorzien, was d'eerste stad die den Keizer het hooft dorst bieden. Hy dwong haar met geweld, gelijk ook *Parma*, *Vicenze* en *Placenze. Padua* begaf zich onder zijn gehoorzaamheid, en betaalde aan hem hondertduizent rijksdaalders. Van daar trok hy naer *Rome*, dat hy ten tegenweer gewapend vond. Hy, die gewoon was alles te overstroomen, marde niet lang haar aan te tasten, kwam 'er al stormende binnen, en dwong de drie Kardinalen hem op den 1 *Augustus* des jaars 1312 in de kerk van *S. Jan van Lateranen* te kroonen, dat hen op de straffe des bans door den Paus verboden was. Van *Rome* keerde hy weêr naer *Pisa*, daar hy de Vorsten van *Italien* beriep, en *Robbert* in den ban des rijks deed; en dewijl de Paus hem openbaar dwarsboomde, deed hy de landen van *Robbert* ter zee en te land aantasten. Dit noopte de Paus tot een ontmenschte gruweldaad: want hy deed den Keizer door een Dominikaner Monnik, *Bernard de Monte Politano* genoemt, op den 24 *Augustus* des jaars 1313 door een vergiftige Hostie van 't leven beroven; na dat hy 4 jaaren, en 9 maanden geregeert had. Zie *Uspergensis*, *Aventinus*, *Egnatius*, *J. R Textor*, &c.

Vaar voort, laat niet ten halve uw edel opzet steeken,
Neen, groote HENRIK, ga vol moed door d'Alpen breeken,
En straf den Itaaljaan voor 't storten van al 't bloed;
Gy treed reeds Everhard doorluchtig met den voet,
En zult door deze daad een eeuwige eer bekomen.
't Gaat wel: daar rukt hy met zijn oorlogsmacht om Romen!
Hoe schud de muur terwijl hy ramt met stoot op stoot!
Vaar voort: dus zal Placense in 't nijpen van de nood,
Met Parma en Vicenze ook voor uw stormbok beven;
Maar ach, de moorder, die u brengen zal om 't leven,
Bereid het gif reeds in de Hostie. snoode daad,
Die niet den Keizer, maar Godt zelfs in 't aanzicht slaat.

CXLVIII.
Ludovikus de V.

LUDOWIK de V, die *Henrik* in 't Keizerrijk volgde, is in *Beyeren* gebooren. Onder zijn regeering wierd de troon van 't *Oosten* door den genoemden *Andronikus* den II, *Andronikus* den III, *Kalojoannes*, en *Joannes Kantakunzenus* betreden.

Zijn *Vader* was LUDOWIK, Keurvorst, Paltsgraaf, en Hartog van *Beyeren.* Zijn *Moeder*, MECHTILDE, de dochter van Keizer *Rudolf* en *Anna.* Zijn *Broeder*, RUDOLF, Paltsgraaf aan den *Rhijn*, die hem met gewelt zocht van den troon te houden. Zijn I *Vrouw* was een rijke Gravin, die niet genoemt word, en weinig dagen na den trouwdag stierf, gelijk *H. Mutius* in zijn 24 B. op het 249 blad getuigt. Zijn II *Vrouw*, BEATRIX, de dochter des Konings van *Polen*, by wie hy twee *Zonen* won, als LUDOWIK, tot Markgraaf van *Brandenburg* verheven; en STEVEN, geworden Hartog van *Beyeren* in *Landshut.* Zijn III *Vrouw*, MARGARETA, de dochter van *Willem* den III, Graaf van *Holland*, *Zeeland*, en *Vriesland*, by wie hy vier *Zoonen* en een *Dochter* won, als ALBERT, tot Hartog in *Beyeren* te *Strubingen* verheven; OTHO, geworden Hartog van *Beyeren* en Markgraaf van *Brandenburg*; WILLEM, tot Graaf van *Holland*, *Zeeland* en *Friesland* verheven; LODOWIK, bygenoemt de *Romein*, geworden Markgraaf van *Brandenburg*; en ELISABETH, ten echt gegeven aan *Ulrik*, Graaf van *Wirtenburg.* Zie *Frithemius*, *Karion*, en *Pantalion* in het 2 deel op het 402, en 403 blad.

Byna veertien maanden stond de troon na de dood van *Henrik* leedig, eer de Keurvorsten tot de verkiezing van een Hooft te *Frankfort* aan den *Main* by een kwamen; en dewijl zy over de verkiezing oneenig waren, verdeelden zy zich in tweên. Die van *Ments*, *Trier*, *Bohemen* en *Brandenburg* verklaarden zich voor *Ludowik*, Hartog van *Beyeren*, en kroonden hem op den 6 *January* des jaars 1315 binnen *Aken* tot Keizer; doch d'Aardsbisschop van *Keulen*, de Paltsgraaf, en de Hartog van *Saxen*, verkooren *Friderik*, Hartog van *Oostenrijk*, die van den Aardsbisschop van *Keulen* tot Keizer gekroont wierd. Deze dubbele verkiezing verwekte onbeschrijffelijke oproeren en bloedige oorloogen, die meer dan acht jaaren duurden. Doch dewijl ik *Ludowik* zou te kort doen met zijne daaden in dit benauwde perk te bepaalen, die alleen een geheel boek vereisschen, zal ik slechts van zijn loffelijke gaven, en den oorlog tegen *Friderik* spreeken, en den Lezer bidden dat hy *J. Gregorius Herward, J. Villani, Rebdorfius*, en voornamentlijk het Leven van *Bauduin*, Aardsbisschop van *Trier*, door een onbekent schrijver geschreven, en door *Baluzius* met zeldzame stukken verrijkt en uitgegeven, leze. *Ludowik* dan was een perzoon die wel gemaakt, moedig, strijdbaar, onverschrikt in de grootste gevaren, voorzichtig, wakende, en alles bezorgende was, zonder ooit zich ergens in verlegen te vinden. Hier by was hy standvastig, en onverzettelijk in 't geen hy had voorgenoomen; altijd eenparig zo in voorspoed als rampen, zonder zich ooit te verheffen of te bezwijken; van een groot verstand, en, dat zeer zeldzaam is, beleeft, gespraakzaam, onthalende, gedienstig, barmhartig, en zeer geneigt om iemands misdaden te vergeven. Hy beminde zijn onderdanen, en wierd van hen bemint: in 't kort, hy was waardig en bekwaam om niet alleen het Keizerrijk, maar de heele wereld te regeeren. Deze Keizers arbeidden niet dan om de Keizerlijke steden te winnen, en zich van het Keizerrijk te verzekeren: doch die twist bedurf het geheele rijk, en borst eindelijk in een bloedigen oorlog uit, zo dat hun verschil niet dan in twee veldslagen kon vereffent worden. De laatste, die de bloedigste was, geschiedde in 't vlakke veld van *Muldorf*, by de rivier *Ins*, op den 28 *September* des jaars 1322, en duurde twaalf volle uuren, zonder dat de zege zich voor den eenen of den anderen verklaarde. Alles vocht, alles mengde zich onder een, en alles won en wierd op dien bloedigen dag verwonnen, op welke de Keizers zich deden uitmunten, doch op

verscheide wijzen: want *Ludowik* toonde zich meer een Veldoverste dan een Soldaat, en *Friderik* meer een Soldaat dan Veldoverste te zijn. De dapperheid van *Friderik* was zo groot, dat hy vijftig mannen met zijn eige hand doodde, en met zijn machten het leger van *Ludowik* van een scheurde, die derhalven genoodzaakt was te vluchten. Hy zou ook de overwinning weg gedragen hebben, indien *Sigfrid Swepperman*, een oud Veldoverste, en de Stedehouder van *Ludowik*, de vluchters door zijn beleid niet wederhouden, vereenigt, en weder spoedig ten strijd gebracht had. *Ludowik* deed ondertusschen de ruiters van hunne afgematte paerden afzitten, en voegde ze by het voetvolk, die op nieuw met zulk een woede op den vyand invielen, dat het meeste volk van *Friderik* gematst en gevangen wierd; ja toen zy tot aan *Friderik* doorgedrongen waren, kon men het woeden niet meer een gevecht, maar een slachting noemen, dewijl het gantsche leger van *Friderik* in de pan gehakt, en hy gevangen wierd. Dit maakte een einde van den strijd en zijn regeering, dewijl *Ludowik* hem liet gevangen zetten, 't geen de wederspannige Vorsten noodzaakte om hem te erkennen. Eindelijk verdroegen zich deze Keizers, op voorwaarde dat *Ludowik* alleen bezitter van het rijk zou zijn; *Friderik* den naam van Koning der *Romeinen* behouden; doch dat hy nooit meer aan het Keizerrijk zou denken, noch de krooning ooit aan den Paus verzoeken, 't geen hy met een eed bekrachtigde, die hy tot zijn dood toe heilig hield. *Ludowik* is daar na op den 11 *October* des jaars 1347, door een val van 't paerd gesturven, na hy 33 jaren geregeert had.

Wat zal ik van uw lof, o LUDOWIK, doen hooren?
Moet ik met u door 't heir van Friderikus booren?
Of 't Itaaljaansche rijk doen beven als gy ramt,
Terwijl uw oorlogsheir, met lijken afgedamt,
't Oproerig Rome trotst, en ieder doet verwonderen;
En, lachchende met zo veel bliksemen en donderen
Der Roomsche Pauzen, u getrouw den krijgseed houd?
Dat vry Joannes, op de macht der Franschen stout,
U trotse, en schenne, en noeme een ketter; hy, uit Romen
Door u gebiksemt, zal uw deugd nooit overstroomen:
Veel minder zal Klemens, schoon hy den bliksem vat,
U 't rijk berooven, of het rijk van zulk een schat.

CXLIX.
Karolus de IV.

KAREL de IV, die *Ludowik* in 't Keizerrijk volgde, is op den 14 *Mei* des jaars 1316 te *Praag* in *Bohemen* gebooren. Onder zijn regeering wierd de troon van 't *Oosten* door den genoemden *Kalojoannes*, *Andronikus* den IV, en *Manuel* betreden.

Zijn *Vader* was JOANNES, Koning van *Bohemen*, en de zoon van Keizer *Henrik* den VII. Zijn *Moeder*, ELIZABETH, de dochter van *Wenceslaüs*, Koning van *Bohemen*, en *Justa.* Zijn I *Vrouw*, BLANKA, de dochter van *Karel*, Graaf van *Valois*, by wie hy twee *Dochters* won, als MARGARETA, getrouwt aan *Ludowik*, Koning van *Hongaryen* en *Polen*; en ELIZABETH, ten echt gegeven aan *Joannes Galeacius*, Graaf van *Milanen.* Zijn II *Vrouw*, ANNA, van andere AGNES genoemt, de dochter van *Rudolf*, Paltsgraaf aan den *Rhijn*, die met hem te *Rome* gekroont wierd. Zijn III *Vrouw*, ANNA, de dochter van *Busko*, Hartog van *Schweidnits*, met wie hy een gedeelte van *Slesien*, dat aan het *Boheemsche* gebergte grenst, ten huwelijk kreeg. Zijn IV *Vrouw,* ELIZABETH, de dochter van *Bugislaüs*, Hartog van *Stetijn.* By deze twee laaste vrouwen won hy drie *Zoonen* en vijf *Dochters*, als WENCESLAUS, na hem Keizer; SIGISMUNDUS, ook Keizer geworden; JOANNES, die tot zijn deel *Gorlits* en *Lausznits* kreeg; KATRYNE, getrouwt aan *Rudolf*, de vierde Hartog van *Oostenrijk*; ELIZABETH, getrouwt aan *Albert*, de broeder van *Rudolf*; MARGARETA, uitgehuuwt aan den Markgraaf van *Brandenburg*; ANNA, getrouwt aan *Otho*, Hartog van *Beyeren*; en HELENA, die met den Koning van *Engeland* trouwde. Zie *Hedion.*

Karel, die reeds by 't leven van Keizer *Ludowik* door den omgekoften Bisschop van *Keulen* en Hartog van *Saxen*, te *Rents* by *Koblents*, tot Koning der *Romeinen* verkooren was, hoorde zo dra de dood van *Ludowik* niet, of hy trachtte zich voor Keizer te doen erkennen, doch *Henrik*, Aardsbisschop van *Ments*, *Rudolf*, Paltsgraaf aan den *Rhijn*, *Ludowik*, Markgraaf van *Brandenburg*, en *Erik*, Hartog van *Saxen*, die tot de verkiezing van *Karel* hun stem niet hadden willen geven, verkooren *Eduard*, Koning van *Engeland*, die, te zeer in een oorlog met *Frankrijk* gewikkelt, zich verschoonde, en hen voor hunnen goeden wille bedankte. Dit verplichte hen tot een nieuwe verkiezing te treeden. Zy deeden dit te *Kens* in *Beyeren*, en noemden *Friderik*, Landgraaf van *Thuringen*; doch doordien hy jong, jichtig en kleenhartig was, liet hy zich schandelijk voor tienduizend mark zilver omkopen, dat hem door *Karel* geteld wierd. Dit benam echter de genoemden den moed niet om hun voornemen tegen *Karel* voort te zetten: want voor de derdenmaal, in 't jaar 1349, byeen gekomen zijnde, droegen zy de Keizerlijke waardigheid aan *Gunther*, Graaf van *Schwartzenburg*, op. Hy nam deze eer aan, op voorwaarde, dat de Keurvorsten hem te *Frankfort* zouden geleiden, en daar opentlijk voor Keizer uitroepen. Zy deeden dit, maakten zich met geweld meester van die stad, en verklaarden de verkiezing van *Karel* krachteloos; niet alleen om dat die tegen den wettigen Keizer *Ludowik* geschied was, maar om dat twee van zijn verkiezers daar toe geen macht hadden. Hier op nam *Gunter* het rijksgezag aan, en wachtte *Karel* te vergeefs in 't veld af, die geen hart noch moed had om zijn recht op 't Keizerrijk tegen hem met den degen in de vuist te betwisten. Zo laf was *Karel*, dat hy tegen hem, in plaats van 't staal, vergif gebruikte; want hy vond een middel uit om de *Beyersche* Vorsten op zijn zijde te krijgen, en hebbende zeker Geneesheer te *Frankfort* omgekocht, die *Gunther*, zich onpasselijk voelende, in plaats van een purgeermiddel een doodelijk venijn in gaf, belette hy dien Vorst in zijn loflijke onderneemingen. Hy braakte echter door een tegenmiddel het vergif uit; doch terwijl hy 't reeds eenige uuren in gehad had, wierd hy lam, en tot den oorlog onbekwaam. Ondertusschen hield *Karel*, met de Vorsten die zijn zijde hielden, een vergadering te *Spiers*, waar in over een

bemiddeling tusschen hem en *Gunther* gehandeld wierd. Men zond *Ludowik*, Markgraaf van *Brandenburg*, naer *Gunther.* Deze wist dien Vorst zo te beleezen, dat hy hem tot scheidsman koos, en al zijn belangen in zijne handen stelde. Deze Markgraaf, die zich niet als een eerlijk man, maar als een verrader droeg, en de zijde van *Karel* begunstigde, velde als scheidsman dit vonnis: *Dat Gunther al het recht dat hy op het Keizerrijk zou mogen hebben*, *aan Karel zou overgeven*, *en dat men hem tot belooning tweëntwintig duizend mark zilver zou ter hand stellen*, *nevens twee steden in Thuringen*, *om de zelve geduurende zijn leven te bezitten.* Dus goddeloos wierd dezen Vorst bedrogen, en *Karel* in het Keizerrijk bevestigt; doch het is zeker dat *Gunther*, indien hy gezond geweest was, eer zou gesturven dan zulk een beding aangenomen hebben, dat hem ook zo hard trof, dat hy een maand daar na overleed. *Karel* deed zich toen voort in *Duitschland* kroonen, en bereide zich om die ook te *Rome* uit de handen van den Paus te ontfangen, dat op Paaschdag, des jaars 1354, geschiede, daar ook *Anna*, zijn tweede vrouw, gekroont wierd. Het voornaamste dat hy onder zijn regeering verrichte, is het maaken van de *Gulde Bulle*, die men lezen kan by *Heis*, in het tweede deel van zijn Keizerlijke Historien. Vorders verkoft hy de privilegien aan de steden, maakte een schandelijk verbond met *Barnaboüs*, tieran van *Milanen*, stond *Ludowik*, Hartog van *Anjou*, de Souveraniteit van 't *Daufiné* om een middagmaal af, en stierf te *Praag* op den 29 *November* des jaars 1378, na een regeering van 31 jaaren, 1 maand, en 20 dagen. Zie *Kuspinianus*, *Dubravius* 22 B. *Trithemius*, *En. Sylvius*, &c.

Na ruim drie eeuwen ziet vorst KAREL weêr den dag.
't Was deze, die zich veste in 't Keizerlijk gezag
Door schelmeryen, gelt, en goddelooze lagen,
Weleer aan Friderik en Gunther opgedragen;
Aan Gunther, die het rijk, door zijn onwrikbren moed,
Weêr had doen bloejen in een weelige overvloed,
Zo KAREL niet, om zich ten troon te zien verheven,
Hem had door Ludowik verraden, en vergeven.
Wat richte hy, dat aan een Keizer paste, ooit uit?
Hy gaf, uit gierigheid, de heerelijkste bruid
Van heel Italien, het machtige Milaanen,
Aan Barnaboüs, zo gehaat van d'onderdaanen.

CL.
Wenceslaus.

WENCESLAUS, die *Karel* den IV in het Keizerrijk volgde, en om zijn onwetentheid en traagheid den DOENNIET bygenoemt wierd, is op den 28 *September* des jaars 1361 te *Neurenburg* gebooren. Onder zijn regeering wierd de troon van 't *Oosten* door den genoemden *Manuel* betreden.

Zijn *Vader* was Keizer KAREL de IV, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, ANNA, de dochter van *Bulko*, Hartog van *Schweidnits.* Zijn *Broeders* en *Zusters* zijn op het voorgaande blad genoemt. Zijn I *Vrouw*, JOANNA, de dochter van *Albert*, Hartog van *Beyeren*, Graaf van *Holland*, *Henegouwe*, en *Zeeland*, die, na dat zy zes jaaren met hem getrouwt geweest was, uit droefheid over zijn gruwelijke buitensporigheden stierf. Zijn II *Vrouw*, SOFIA, de dochter van *Joannes*, Hartog van *Beyeren*; een schoone en godvruchtige vrouw, die tien jaar met hem getrouwt geweest, in 't jaar 1428 in *Hongaryen* gesturven is, en in de kerk van *S. Marten* begraven is; by geen van deze vrouwen heeft hy kinderen gewonnen. Zie de Kronijken van *Karion* en *Pomarius.*

Omtrent twee jaaren voor dat *Karel* overleed, besloot hy het Keizerrijk voor zijn zoon *Wenceslaüs*, te verzekeren, waar toe hy in *Bohemen* een grooten schat by een vergadert had. Hier meê trok hy naer *Duitschland*, alwaar hy de Vorsten met zulk een behendigheid wist te leiden, dat zy *Wenceslaüs*, die noch maar vijftien jaar oud was, tot Koning der *Romeinen* verkoozen, waar voor zy, te weten ieder, hondertduizend dukaten genooten. *Wenceslaüs*, die zo gebrekkelijk van lichchaam als van geest was, bevestigde zich dan na de dood van zijn Vader op den troon van 't Keizerrijk, schoon veele door de voortekenen van zijn jeugd voor zijn regeering bekommert waren. Want toen hy gebooren wierd, schopte hy zijn moeder zo zeer, dat zy weinig uuren daar na den geest gaf. Onder het doopen bevuilde hy niet alleen het water in de Vont, maar bepiste de zelve; en toen hy, twee jaaren oud zijnde, tot Koning van *Bohemen* gekroont wierd, ontheiligde hy weder het altaar, daar hy op ten toon gezet wierd, met zijn afgang. De wereld, die toen noch zeer bygelovig en blind was, hield dit voor voortekenen van een wreede regeering. Warelijk, alle zijne daden kwamen met die voorspellingen overeen, want zy waren niet anders dan een keten, die uit schakels van wreedheden, brasseryen, overspeelen en laf hartigheden bestond. Op een laffe wijze verkoft hy de noch overige rechten des *Duitschen* rijks, en voor groot geld bevestigde hy d'overgaaf der *Itaaljaansche* steden, die door zijn vader vervremd waren. Dit, gevoegd by noch meer andere uitsporigheden, was oorzaak van veel beroeringen en burgeroorlogen, waar door *Duitschland* zich zelven het hart afknaagde. Hy zag ook naer het *Duitsche* rijk niet om, maar hield zijn hof in *Bohemen*, daar hy zich in alle dertelheden wentelde, gestadig vol zoop, en veel echte vrouwen en kuische maagden schond. Deze wanorders stieten niet weinig de Keurvorsten tegen de borst, dewijl zy het rijk zonder Hooft, en zo veel steden door de vrekheid des Keizers vervreemd zagen. Zy verzochten hem dan door hunne Gezanten dat hy zijn verblijf in 't rijk wilde nemen; doch de afgevaardigden kregen niet dan een belachchelijk antwoord, derhalven waren zy genoodzaakt den last des rijks op zich te nemen. Hy haalde te *Bohemen* door zijn ongebondendheden zo zeer den haat van zijn onderdanen op zijn hals, dat zy hem, met goedvinden van zijn broeder, gevangen zetteden. Hy ontsnapte echter na vier maanden de handen van zijn bewaarders, en stelde zich weder zo wreed en baldadig aan, dat zy zich weêr van hem verzekerden, en hem zorgvuldiger deden bewaren. Andermaal wist hy zich uit de handen van zijn opzigters te redden, en zich door 't innemen van *Praag* in zijn gebied te herstellen. In plaats van nu uit zijn zorgeloosheden te ontwaken,

ontfing hy met blijdschap de Afgezanten van *Jan Galeas*, Graaf van *Vertus*, en verkocht aan hem, zonder kennis van de Keurvorsten, den Tijtel van Hartog van *Milanen*, waar voor hy veel geld kreeg, en stond hem gewillig *Placense*, *Pavien*, *Kremona*, *Lodi*, *Bergama*, *Vercelli*, *Brescia*, *Novara*, *Tortona*, en andere plaatzen af. Deze lafheid konden de Keurvorsten niet langer dulden, derhalven beslooten zy zijn schandelijke baatzucht te straffen, en zich van een Keizer te ontslaan, die met goede oogen aanzag dat de *Turken* zulk een merkelijk voordeel op de Kristenen behaalden. Zy kwamen dan in 't Aardsbischdom van *Trier*, op 't kasteel *Laanstein*, aan den *Rhijn* by een, en verklaarden den Keizer onbekwaam tot de regeering, waar op zy hem afzetten. Dit vonnis wierd tegen hem op den 25 *Mei* des jaars 1400, na dat hy byna 21 jaaren geregeert had, uitgesprooken; waar by zy een herroeping deeden van alle de rechten, vrydommen, privilegien, en wegschenkingen, door hem op zijn byzonder gezag, zonder de bewilliging der Vorsten en Stenden des rijks, verkocht of verpand. Hy ontzette zich niet eens toen hy de tijding van dit vonnis kreeg, en scheen vernoegt te zijn dat hy van zulk een lastig juk ontslagen was. Men bespeurde ook dat hy daar na *Bohemen* met grooter beleid en wakkerheid regeerde. Hier in volharde hy tot in 't jaar 1419, in welk jaar hy aan een beroertheid overleed; hebbende 55 jaaren als Koning van *Bohemen* geregeert. Zie *Arnis.* de jure Maj. 1 B. *Dubravius*, *Trithemius*, *En. Sylvius*, &c.

Door WENCESLAÜS knakt het Keizerlijk gezag;
Een Vorst, die schandelijk en laf begraven lag
In dartelheden, en verfoeilijke euveldaden.
Zijn ziel, gewoon in 't bloed der burgeren te baden,
Besmette zich met al wat gruwlijk was en snood.
Hy schond, door wijn verhit, de vrouwen, en de schoot
Der kuische maagden in het prilste van haar leven,
Verkoft zijn staaten, zag het rijk rampzalig beven,
En leefde zorgeloos, terwijl het heele land
Den moordpriem snorde door de ziel en 't ingewand;
Doch hy wierd eindelijk ten rijksstoele uitgeklonken,
Als een, onwaardig met de kroon en staf te pronken.

CLI.
Friderikus de III.

FRIDERIK de III, die *Wenceslaüs* in 't Keizerrijk volgde, is te *Brunswijk* gebooren.

Zijn *Vader* was MAGNUS DE JONGE, Hartog van *Brunswijk.* Zijn *Moeder* word niet genoemt. Zijn *Vrouw*, ANNA, de dochter van *Wenceslaüs*, Keurvorst van *Saxen*, by wie hy twee *Dochters* won, als ELIZABETH, van zommige AGNES genoemt, ten huwelijk gegeven aan *Henrik*, Graaf van *Schwartzenburg*; en ANNA, uitgehuwt aan *Friderik*, Hartog van *Oostenrijk.*

Nauwelijks was *Wenceslaüs* door de Keurvorsten van het rijk afgezet, of *Friderik*, Hartog van *Brunswijk*, wierd van hen te *Frankfurt* tot Keizer verkooren. Niemand dan *Joannes* de II, Graaf van *Nassauw*, en Keurvorst van *Ments*, die een heimelijke vyand van *Friderik* was, zocht deze verkiezing te draaibomen; doch daar geen kans toe ziende, zond hy *Henrik*, Graaf van *Waldek*, om den Keizer op den weg naer *Duitschland* te overvallen, en, was 't mogelijk, gevangen te nemen. *Friderik*, kennis van zijn verkiezing bekomen hebbende, nam zijn weg door *Hessen*, doch op den 5 *Juny* by *Fritzlar* gekomen zijnde, wierd hy door den genoemden Graaf overvallen. Hy weerde zich kloekmoedig, gelijk ook de by hem zijnde Vorsten deeden, die, noch hy, niet konden besluiten om zich aan hun bespringers over te geven, schoon zy viermaal zo sterk waren. Ieder toonde zich een held te zijn; maar hun bespringers omcingelden hen zo zeer, en drongen met zulk een woede op hen in, dat *Rudolf*, Keurvorst van *Saxen*, gewond, en met Hartog *Bernard*, en den Bisschop van *Minden*, gevangen genomen wierd. Niemand dan *Sigismund*, Graaf van *Anhalt*, benevens twee andere, konden het met de vlucht ontkomen. De Keizer *Friderik*, die echter niet besluiten kon zich over te geven, wierd met een zwaard doorstooken, en eindigde dus rampzalig door de haat des Keurvorst van *Ments* zijn leven, na dat hy maar weinig dagen den naam van Keizer gevoerd had. Zijn dood verwekte een algemeenen haat tegen den Keurvorst van *Ments*, en verplichtte de Keurvorsten tot een nieuwe verkiezing te komen. Zy verkooren dan *Jodokus*, Markgraaf van *Moravien*, de Broederszoon van Keizer *Karel* den IV; een man; die reeds negentig jaren oud was, en niets geduurende zijn leven uitgevoerd had, dan zijn broeder *Prokopius* van zijn erfdeel in *Moravien* te berooven. Nauwelijks had *Jodokus* kennis van zijn verkiezing bekomen, of hy voegde zich by den afgezetten *Wenceslaüs*, die zijn Neef was. Hy beraadslaagde zich met hem over zijn verkiezing; doch *Wenceslaüs* zei hem rond uit, dat hy zich verzekert kon houden, dat hy zich over het doen der Keurvorsten zou gewrooken hebben, indien de kroon niet in zijn bloed was overgegaan, waar by hy noch iets voegde, dat *Jodokus* zulk een schrik aanjoeg, dat hy zich aan zijn voeten wierp, hem bidden de niet op hem te willen wreeken, 't geen de Keurvorsten buiten zijn weten gedaan hadden. Vrees niet, antwoorde *Wenceslaüs* hier op, dewijl het my een vreugd is van de Keizerlijke regeering ontslagen te zijn; en schoon ik al gedachten mocht gehad hebben om my in mijn recht door de wapenen te doen erkennen, echter zou het my smarten een rijk te beroeren waar van mijn Neef bezitter was; derhalven vrees niet, maar toon u het aangeboode rijk waardig Vergenoegt en blijde over dit antwoord, trok hy naer *Duitschland*, alwaar hy vriendelijk ontfangen, en daar na te *Frankfort*, in de kerk van *S. Bartholomeus*, gekroont wierd. Hy regeerde maar 6 maanden, in welken tijd niets merkwaardigs voorviel, als dat hy op een rijksdag de Vorsten vergunde, dat zy zich tegen den Keizer mochten kanten, wanneer hy handelde tegen de wetten en rechten van 't rijk. Zie *Kuspinianus*, *Peucerus*, *Goldastus*, *En. Sylvius*, &c.

Ontrent deze tijd begon *Joannes Hus*', die de beginzelen en gronden van den vermaarden *Joannes Wiklef* gelukkig ingezogen had, zijn hooft in *Bohemen* op te

steeken, en deed door zijn schriften *van den staat der zielen na de dood*, *'t Vagevuur*, *den Doop*, *de volmaaktheid der H. Schrift*, *de afgodery der Beelden*, *de bezweeringen*, *de aanbidding der versturve Heiligen*, *de ydelheid der bedevaarden*, *de snoodheid van de Mis*, &c. veel verblinde oogen oopen. Niet weinig wierd de Pauzelijke stoel daar door geschokt, waar van tegen hem verscheide bliksemen uitgeschooten wierden, die hy met zijn geleerde schriften afkaatste. Doch toen *Sigismundus* op den troon van *Duitschland* zat, perste hy Paus *Joannes* den XXIV tot een vergadering daar over te stemmen, die te *Konstans* gehouden, en waar voor *Hus* tot verantwoordinge zijner Leer geroepen wierd. Hy verscheen daar onder een verzekert vrygeleide van den Keizer, en vertoonde zijn gevoelen over de Goddelijke letteren met een onbeschroomt gemoed, 't geen de vergadering zo zeer tegen hem verbitterde, dat zy, verachtende het vrygeleide des Keizers, hem in een stinkende gevangenis zetteden, door welke stank hy een doodelijke koorts kreeg. Maar dewijl zy hem tot wreder pijnen wilden bewaren, brachten zy hem op een andere plaats, daar hy onbarmhertig met yzere ketenen geboeit wierd. Deze pijnen waren echter niet machtig om hem te doen wankelen; derhalven beslooten zy zich van dien Aardsketter (dus word hy van de Pausgezinde genoemt) te ontslaan, en hem met vuur te verbranden, 't geen zy met uitzinnige ceremonien deeden, en hy met een standvastig gemoed, als een waar Martelaar, tot grootmaking van Godts naam, doorstond.

Dit 's FRIDERIK, een held vol dapperheid en moed,
Die eer zijn leven wou verliezen, en zijn bloed
Doorluchtig storten, dan verwijft zich overgeven.
Hoe deed zijn dappere arm zijn trotsen vyand beven,
Die hem by Fritzlar, uit een hinderlaag, besprong!
Doch schoon hy moedig door een bosch van lanssen drong,
En Henrik invloog, kwetste, en op zijn beurt deed schrikken,
Hy moest nochtans, in die gevaarlijke oogenblikken,
Het leven derven met de Keizerlijke kroon,
Eer hy zijn voet noch zette als Keizer op den troon,
Hem opgedragen door de keur der Keurevorsten,
Die 't waggelende rijk op hunne schouders torsten.

CLII.
Rupertus.

RUPERTUS, bygenoemt de KLEINE, die na *Friderik* den III en *Jodokus* den troon van 't Keizerrijk betrad, is in *Beyeren* gebooren. Onder zijn regeering wierd de troon van 't *Oosten* door den genoemden *Manuel* betreden.

Zijn *Vader* was RUPERTUS, Hartog van *Beyeren*, en Paltsgraaf aan den *Rhijn;* de Oom van *Adolf*, die de Neef was van *Rudolf*, de Broeder van *Ludowik* van *Beyeren.* Zijn *Moeder*, BEATRIX, de dochter van *Friderik*, Koning van *Sicilien.* Zijn *Zuster*, ANNA; getrouwt aan *Adolf*, Hartog van den *Berg.* Zijn I *Vrouw*, die niet genoemt word, baarde hem een *Zoon*, wiens naam RUPERTUS, en bynaam PIPA was, die, dienende onder den Keizer *Sigismund*, van de *Turken* gevangen wierd, en daar na, weder gelost zijnde, te *Amberg* zijn dagen eindigde. Zijn II *Vrouw*, ELIZABETH, de dochter van *Friderik,* Burggraaf van *Neurenburg*; by wie hy vijf *Zoonen* en drie *Dochters* won, als FRIDERIK, jong gesturven; LUDOWIK die te *Konstans* over het doodvonnis van *Joannes Hus* en *Hieronimus van Praag* zat, en voor zijn dood blind geworden is; JOANNES, uit wien *Kristoforus* sproot, die naderhand Koning van *Zweden*, *Deenmarken*, en *Noorwegen* wierd; STEVEN, uit wien de Paltsgraven van *Zimmeren* en *Zweibrukken* gesprooten zijn; OTHO, uit wien de Vorsten van *Mosbach* hun oorspronk namen, die met zijn zoonen weder versturven; MARGARETA, getrouwt aan *Karel*, Hartog van *Lotharingen*; ELIZABETH, ten echt besteed aan *Friderik*, Hartog van *Oostenrijk*; en AGNES, getrouwt aan *Adolf*, Hartog van *Kleef.* Zie de Kronijk van *Karion* en *Hedion* op het 604 blad.

't Was op den 9 *September* des jaars 1400 dat *Rupertus*, Hartog van *Beyeren*, en Paltsgraaf aan den *Rhijn*, in 't leger te *Reints* aan den *Rhijn*, door de Vorsten tot Keizer verkooren wierd. Men bracht hem aanstonds naer *Keulen*, alwaar de Aardsbisschop *Friderik* hem in de Hooft kerk kroonde, om dat *Aken*, daar die plechtigheid moest geschieden, voor hem de poort sloot. Zy brachten in, dat zy noch niet van den eed, aan *Wenceslaüs* gedaan, ontheven waren, en derhalven die plechtigheid in hun stad niet mochten dulden, waar over zy in den rijksban gedaan wierden, en een zwaare verwoesting moesten uitstaan. Toen hy noch Hartog was, had hy door verscheide blijken getoont dat hy de gerechtigheid, de rust en de Godtsdienst zeer beminde; derhalven trachte hy, nu Keizer geworden, de beroertens te slissen, de oneenigheden by te leggen, en het rijk door een gewenschten vreede te doen herleven. Hy beriep een rijksdag te *Frankfort*, waar in over de scheuringen en twisten tusschen *Bonifacius* de IX en *Benediktus* de XIII, die te gelijk regeerden, te weten *Bonifacius* te *Rome*, en *Benediktus* te *Avignon*, gehandelt wierd. Hoe zeer hy den vreede beminde, echter was hy genoodzaakt den Markgraaf van *Baden* onder d'oogen te rukken, die tegen hem opstond. Hy belegerde hem in *Mulberg*, en dwong hem om genade te verzoeken, die hy verkreeg. Ondertusschen hitste de geweeze Keizer *Wenceslaüs* verscheide Vorsten tegen hem op, waarom hy den Markgraaf *Willem* en *Friderik*, Landgraaf van *Thuringen*, met een machtig leger naer *Bohemen* zond, die *Praag* belegerden, en *Wenceslaüs*, na een beleg van zes weken, dwongen van zijn gewaande recht op het Keizerrijk af te staan, waar op de wederspannige steden zich aan den Keizer overgaven. Ook vond hy zich genoodzaakt om de zaken in *Italien* in hun eersten staat te herstellen, en *Galeacius*, die het Hartogdom van *Milanen* van Keizer *Wenceslaüs* gekoft, en *Florence*, *Mantua* en *Boulonje* met gewelt ingenomen had, te beteugelen, en die steden wederom aan 't Keizerrijk te hechten. Ongemeen spoedig lei hy den weg af, en legerde zich in 't Hartogdom van *Milanen* voor de stad *Briksen. Geleacius* ontfing hem moedig, en toonde dat het hem zo weinig aan beleid, als *Rupertus* aan moed ontbrak. Door

verscheide schermutzelingen was het volk des Keizers reeds door de *Milanezen* afgemat, eer d'Aardsbisschop van *Keulen*, en *Leopold*, Hartog van *Oostenrijk*, met hunne oorlogsmachten zich by den Keizer voegden; en dewijl *Galeacius* in alle zijne onderneemingen van het geluk gekroont wierd, waren zy gedwongen om onverrechter zaken weder naer *Duitschland* te keeren. Hy merkte dat hy in deze onderneeming door den Keurvorst van *Ments* gedraaiboomt was, dewijl deze Keurvorst niet alleen zijne Geestelijken belette de tienden, die de Paus den Keizer, tot den tocht naer *Italien*, vergunt had, te heffen, aan hem te betaalen, maar hy vervreemde byna alle de gemoederen van de genegentheid, die zy den Keizer toedroegen. Schoon de Keizer reden had om hem hier over gewapen der hand aan te tasten, echter vergaf hy hem die misdaad, en bracht geheel *Duitschland* weder door zijn iever in een gewenschte rust. Deze duurde tot het jaar 1410, dewijl de genoemde Keurvorst zich niet ontzag een sterkte tegen de wil des Keizers te *Hochst* te bouwen. Dit deed *Rupertus* tegen hem de wapenen aanvatten, om hem tot staking van dat werk en schuldige gehoorzaamheid te dwingen; doch eer hy noch optrok wierd hy te *Opperheim* van een zwaare ziekte aangetast, die van dag tot dag zo hevig toenam, dat hy daar van op den 10 *Mei* des jaars 1410 overleed, na dat hy 9 jaaren, 8 maanden, en 21 dagen geregeert had. Men zegt, dat hy door den wederspannigen Keurvorst vergeven was. *Kuspinianus*, *Trithemius*, *Palmerinus*, *Peucerus.*

Dus was RUPERTUS, die beminnaar van de rust,
Door wien het twistvuur, fel aan 't branden, is geblust,
Dat binnen Rome door twee Pauzen was ontstooken.
Zijn arm, gewoon van 't bloed der vyanden te rooken,
Deed Wenceslaüs van het recht der kroon afstaan.
De Badsche Markgraaf, die hem trots dorst tegen gaan,
En 't rijk beroeren, moest zijn ongena bezuuren,
Toen Mulberg beefde, door zijn stormbok, in haar muuren.
Ja 't Milaneesche rijk had op dien zelven trant
Het vuur zijns bliksems, dat hy uitschoot met zijn hand
Op monsters, ook beproeft, en hem in 't bloed zien baden,
Zo niet zijn iever was gedraaiboomt en verraden.

CLIII.
Sigismundus.

SIGISMUNDUS, die *Rupertus* in het Keizerrijk volgde, is op den 28 *Juny* des jaars 1368 in *Bohemen* gebooren. Onder zijn regeering wierd de troon van 't *Oosten* door den genoemden *Manuel* noch achtien jaren betreden, waar na zijn zoon *Joannes* de VII hem in het rijk volgde.

Zijn *Vader* was Keizer KAREL de IV, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, ELIZABETH, de dochter van *Bugislaüs*, Hartog van *Stettin.* Zijn *Broeders* en *Zusters* zijn op het 406 blad vertoont. Zijn I *Vrouw*, MARIA, de dochter van *Ludowik*, Koning van *Hongaryen* en *Polen;* een hovaardige vrouw, die hem *Hongaryen* ten huwelijk bracht, geen kinderen baarde, en haar afbeeldzel op goude penningen, met dit opschrift, deed slaan: MARIA, REX HUNGARIAE, *Maria, Koning van Hongaryen.* Zijn II *Vrouw*, BARBARA, de dochter van *Herman*, Graaf van *Cilien*; een geile vrouw, die met ieder overspel bedreef, en, weduwe geworden, door een voornaam Heer vermaand zijnde haar voorgande leven te beteren, en een voorbeeld aan de Tortelduif te nemen, die haar ga verlooren heeft, haar dus liet hooren: *indien gy my een wet wilt voorschrijven, waarom gebied gy my niet, in plaats van de Tortelduiven, de Musschen na te volgen?* By haar won hy een *Dochter*, die ELIZABETH geheeten, en aan *Albert*, Hartog van *Oostenrijk*, ten echt gegeven wierd. Zie *Dubravius* 28 B. *Mutius* 27 B. 't 318 blad.

't Was in 't jaar 1411 dat *Sigismundus*, die reeds zevenentwintig jaren het Koninkrijk van *Hongaryen* geregeert had, tot Keizer door de Keurvorsten verkooren wierd. Deze Vorst had reeds tot zijn schade geleert, dat, die niet weet te vergeven, noch de schijn te maken van de dingen, welken hy ziet, niet te zien, de kunst van heerschen niet wel bestudeert heeft: want zijn rechtvaardige wraak, aan verscheide Grooten van *Hongaryen* geoeffent, had de haat zijner onderdanen zo zeer tegen hem vergroot, dat zy hem aanvatten, en gevangen zetten; doch weder op den troon geklommen, droeg hy zich zo zachtmoedig tegen zijn vyanden, dat hy van hen den volmaaksten Vorst genoemt wierd. Kort na zijn verheffing tot Keizer vereffende hy het geschil met de *Venetianen*, aangaande eenige landen in *Dalmatien.* Daar na trok hy naer *Lombardyen*, om over eenige kerkelijke geschillen met Paus *Joannes* te handelen. De Paus kwam hem zelfs te *Placense* vinden, van waar zy te zamen naer *Lodi* gingen, daar men tot beroeping van een algemeene vergadering, die te *Konstants* op den 9 *December* des jaars 1413 zou gehouden worden, stemde. Ondertusschen maakte *Ladislaüs*, Koning van *Napels*, zich meester van *Rome*, met voornemen om alle de andere landen van de kerk af te rukken; doch zijn dood verydelde dat besluit. De Keizer besloot toen zich te doen kroonen eer hy naer *Konstants* ging. Hy vertrok dan naer *Aken*, vergunde onderweeg aan *Joannes Hus* vrygeleide, om in de vergadering, daar hy gedagvaard was, zijn gevoelen te verantwoorden, en liet zich op den 8 *November* kroonen. Daar na vertrok hy naer de vergadering, waar in Paus *Joannes* boven aan zat, en liet, door de Geestelijken geringeloort, zijn vrygeleide aan *Hus* schenden, die, als een Aardsketter, door hen levendig verbrand wierd, welk lot ook *Hieronimus van Praag* te beurt viel. Dit verwekte in *Bohemen* bloedige oproeren. De *Hussiten* in *Praag* overweldigden het Raadhuis, en wierpen de Burgermeesters de vensters uit, die door hun deelgenooten op pieken gevangen, en door de stad gesleept wierden. 't Bleef hier niet by. Zy verwoestten het gantsche land, en rukten onder hun Veldoverste *Jan Ziska* een machtig leger by een, waar mee zy alles te vuur en te zwaard aantastten. Niets wierd van hen verschoont, maar alles aan de wraak van hunnen waarden *Hus*, dien grooten Martelaar, en verdediger des Goddelijken woords, opgeoffert. Dit verplichtte de Keizer met een machtig leger naer *Bohemen* te rukken. Hy kwam 'er, met verscheide

Grooten verzeld: doch hy vond 'er zulk een dapperen tegenstand, dat hy gedwongen was weer met schande te rug te trekken, en hen den vreede aan te bieden. Terwijl men met het sluiten van een verdrag bezig was, stierf hun Veldheer *Ziska* aan de pest, wiens dood hun zijde niet weinig scheen te benadeelen. Zy verflauwden echter niet, braken de onderhandeling af, en verdeelden hunne machten in driên, waar mee zy *Hongaryen*, *Polen* en *Oostenrijk* te gelijk aantastten. Om hen des te meer tot wraak op te hitzen, spanden zy den huit van hunnen overleden Veldheer over een trommel, om noch na zijn dood, als onder zijn gebied, op te trekken, en te vechten. Dit perste Paus *Adrianus* om heel *Duitschland* en alle de Wereldlijke en Geestelijke Vorsten tot de wapenen tegen de *Hussiten* te bewegen. Zy deeden dit, en trokken onder 't beleid van *Friderik*, Markgraaf van *Brandenburg*, hen met een leger van tachtigduizend mannen onder d'oogen; doch zy waren nau het *Hussiten* leger genaderd, of zy wierden zo zeer van een doodelijke schrik bevangen, dat zy alle de vlucht namen, en zelfs hun bagagie en rijkdommen verlieten, daar de *Hussiten* meester van wierden. Ondertusschen was de Keizer naer *Milanen* gegaan, daar hy de yzere kroon ontfing. Van daar trok hy naer *Rome*, daar hy van Paus *Eugenius* met den naam van *Augustus* gekroont wierd. Eindelijk stierf hy op den 9 *December* des jaars 1437 te *Znaim* in *Moravien*, na dat hy noch eens te *Praag* gekroont was, de kerkelijke oproeren gestilt, en de rust aan 't rijk weder gegeven had. Hy heeft 26 jaren, en 8 maaanden geregeert. Zie *En. Sylvius*, *Fulgosius*, *Laanikus*, *Kuspinianus*, *P. Jovius*, &c.

Breek vry uw vrygeleide en Keizerlijke woord,
Besmet uw handen met een haatelijke moord,
O SIGISMUNDUS, 't bloed van Hus, door u vergooten,
Zal zich haast wreeken, en u trots voor 't voorhooft stooten.
'k Zie reeds 't Boheemsche rijk in een verwoeden brand,
Daar Ziska, tegen u rechtvaardig aangekant,
Den trommel roert, om u kloekmoedig 't hooft te bieden.
Hy lacht om Adriaan en u, van toorne aan 't zieden,
En trapt heel Hongarye en Oostenrijk op 't hart.
Gy hebt dien Veldheer en, zijn volk, te veel gesart,
't Zal, zo hy sterft, zijn huit noch op een trommel spannen,
Tot schrik der breekers van hunne eeden en tierannen.

CLIV.
Albertus de II.

ALBERT de II, bygenoemt de GROOTMOEDIGE, die *Sigismundus* in het Keizerrijk volgde, is in *Oostenrijk* gebooren. Onder zijn regeering wierd de troon van 't *Oosten* door den genoemden *Joannes* betreden.

Zijn *Vader* was ALBERT, Hartog van *Oostenrijk*; een dapper en zeer godvruchtig man. Zijn *Moeder*, JOANNA, de dochter van *Albert*, Hartog van *Beyeren.* Zijn *Vrouw*, ELIZABETH, de dochter van Keizer *Sigismundus* en de geile *Barbara*: by haar won hy twee *Dochters*, als ANNA, ten echt gegeven aan *Willem*, Hartog van *Saxen*; en ELIZABETH, getrouwt aan *Kazimir*, Koning van *Polen.* Toen hy overleed was zy grof zwanger, en baarde daar na een *Zoon*, die LADISLAÜS genoemt, en na zijn doop tot Koning van *Hongaryen* gekroont wierd.

Nu zullen niet dan *Oostenrijksche* Keizers ons tooneel betreden. Nauwelijks was het lijk van *Sigismundus* te *Spier* begraven, of de Keurvorsten kwamen te *Frankfort* tot de verkiezing van een nieuwen Keizer byeen; en na dat zy de deugden en hoedanigheden der Vorsten rijpelijk overwogen hadden, oordeelden zy dat niemand bekwamer was om het rijk te regeeren dan *Albert*, Hartog van *Oostenrijk*, dewijl hy zich door zijn daaden vermaard, en door zijn deugden bemind gemaakt had. Zy verkooren hem dan op den 26 *Juny* des jaars 1438 tot Keizer. Deze Vorst, die binnen een jaar drie kroonen kreeg, was, toen hy deze tijding bekwam, in een oorlog gewikkelt met *Kazimir*, de broeder van *Uladislaüs*, Koning van *Polen*, die, toen *Albert* van de *Bohemers* tot hunnen Koning verkooren was, door de listigheden van *Tason*, Heer van *Bohemen*, ook de Koninklijke waardigheid van eenige *Boheemsche* Stenden opgedragen wierd, en hem, gestijft door de benden van *Polen*, in dat rijk zocht te vesten. Ik zeg, dat *Kazimir* hem op dien tijd den *Boheemschen* troon betwistte, en zy daar over malkanderen het hooft boden: doch het goed beleid van *Albert* kroonde hem met de zege; want hy sloeg niet alleen zijn leger, maar dwong hem van het gewaande recht op *Bohemen* af te staan, en zich met twee kleine plaatzen te vergenoegen. Ook was hy tot Koning van *Hongaryen* gekooren, welke troon hem toekwam volgens uiterste wille van zijn Schoonvader *Sigismundus*; die geen erfgenamen dan zijn Vrouw naliet. Hoe zeer *Albert* de keur der Keurvorsten behaagde, echter was hy niet machtig de Keizerlijke waardigheid aan te nemen, dewijl hy by zijn krooning tot Koning van *Hongaryen*, de *Hongarische* Standen met een dieren eed belooft had, dat hy nooit, zonder hunne bewilliging, de Keizerlijke waardigheid zou aannemen, indien die aan hem mocht opgedragen worden, op dat hy des te beter hen voor de macht der *Turken* mocht beschermen, die onlangs het rijk een doodelijken neep gegeven hadden. Hy weigerde dan, tot betrachting van zijn eed, de keur aan te nemen, met te zeggen, dat hy genoeg aan zijn erflanden had, en zich geen zwaarder last op zijn schouderen wilde leggen. De toestand van 't Keizerrijk vereischte echter een man van wiens deugden men verzekert was; derhalven beslooten de Keurvorsten, de Paus, en de vergadering van *Bazel* een statelijk gezantschap aan de Standen van *Hongaryen* te zenden. Zy deeden dit, en het gezantschap bereikte het gewenschte oogwit, waar op *Albert* het gebied van 't Keizerrijk aanvaarde. Nauwelijks was hy in *Duitschland* gekomen, of hy kreeg de tijding dat *Amurat*, Sultan der *Turken*, die *Thessalonika* verwoest had, met een groote macht in *Hongaryen* was gevallen, en *Sideravien* belegert had. Om dezen machtigen en gevreesden vyand in zijn voortgang te stuiten, rukte hy een groote macht byeen, en snelde daar mee dewaarts. Eer hy daar kwam, was de stad niet alleen door *Amurat* ingenoomen, maar verwoest, waar op die barbaar *Grieks-Weisschenburg* belegerde. Terwijl de Keizer bezig was om deze stad te

ontzetten, wierd hy te *Offen* door de uitsteekende hitte, en het eeten van te veel vruchten, door een roodeloop aangetast, die hem zo afmatte, dat hy die stad verliet, en zich naer *Weenen* deed voeren: doch eer hy daar kon komen, verergerde zijn gedachte kwaal zo zeer, dat hy daar van op den 27 *October* des jaars 1439 overleed, na dat hy 1 jaar, 8 maanden, en 26 dagen geregeert had. Echter had zijn onderneming de gelukkige voortgang van *Amurat* gestuit, dewijl hy de genoemde stad moest verlaten. Want zo *Amurat* die bemachtigt had, zou de *Sau* hem den weg naer *Italien*, de *Donauw* naer *Duitschland* en *Oostenrijk*, en de *Theis* naer *Zevenbergen*, *Polen* en *Moravien* gebaand hebben, dewijl die stad aan die drie groote rivieren geplaatst is, en zy tot een stutsmuur voor *Hongaryen* verstrekt. Grooter daaden zou deze held uitgevoerd hebben, indien de dood het rijk niet van een Vorst berooft had, die al van zijn kindsche jaren edele blijken van godvruchtigheid, gerechtigheid en dapperheid gegeven had, en met een lof in 't graf daalde, dat hy de grondlegger der Grootheid van het huis van *Oostenrijk* geweest is. Zie *En. Sylvius*, *Bonfinius*, *Mutius* 28 B. *Kupinianus*, *Volateranus* 23 B. &c.

't **G**rootmoedige beleit, getoetst in ooreloogen,
Blinkt uit de trekken noch van ALBERTS vriendlijke oogen,
Een held daar Oostenrijk en Habsburg roem op draagt.
't Was hy, die 't wagglend rijk voor 't vallen heeft geschraagt,
Toen Amurat, na zo veel rijken t'overstroomen,
't Groot Sideravien verwoed zocht op te koomen,
Dat voor zijn stormbok beefde, en hem, met dollen zin,
Zag bruisschen, als een stroom voor wind, ten muurbresse in:
Ja zo Grieksch Weissenburg, door dien barbaar besprongen,
Niet was door ALBERT uit zijn haviksklauw gewrongen,
De Sau had dien tieran Itaalië ingevoerd,
Waar na hy Oostenrijk en Polen had beroerd.

CLV.
Friderikus de IV.

FRIDERIK de IV, bygenoemt de VREEDSAME, die *Albert* in 't Keizerrijk volgde, is op den 21 *September* des jaars 1415 in *Oostenrijk* gebooren. Onder zijn regeering wierd de troon van 't *Oosten* tot het jaar 1445, door den genoemden *Joannes* betreden, na wien zijn zoon *Konstantinus* den zelven beklom, daar het *Oostersche* rijk, op Pinxterdag, des jaars 1453, deerelijk door *Mahomet*, Sultan der *Turken*, mee te grond ging, na dat het ruim 1120 jaren gestaan had.

Zijn *Vader* was ERNST, Aardshartog van *Oostenrijk.* Zijn *Moeder*, KUNEGUNDA, de dochter van *Leopold*, Hartog van *Nassauw* in *Litthauwen.* Zijn *Broeder*, ALBERT, die tegen hem opstond. Zijn *Vrouw*, LEONORA, de dochter van *Eduard*, Koning van *Portugaal*; by haar won hy drie *Zoonen* en twee *Dochters*, als MAXIMILIAAN, na hem Keizer, KRISTOFORUS, JOANNES, beide jong gesturven; HELENA, in haar tweede jaar overleden; en KUNEGUNDA, buiten weten des Keizers, door *Sigismundus*, Hartog van *Oostenrijk*, weggevoerd, en ten echt genoomen.

De dood van *Albert*, zo schadelijk voor 't rijk, verplichtte de Keurvorsten om weder over de verkiezing eens Keizers by een te komen. Zy deeden dit, en verkooren, zonder de minste oneenigheid, op den 30 *Maart* des jaars 1440, *Friderik*, Hartog van *Oostenrijk*, en den vollen Neef van *Albert.* Nauwelijks had hy de bestiering van 't rijk ter hand genomen, of hy beyverde zich om verscheide wetten te maken, die het gerecht, de burgerlijke regeering, en de munt raakten. Terwijl *Mahomet*, Sultan der *Turken*, een begin maakte om het *Oostersche* rijk te overstroomen, zocht hy de geschillen in *Duitschland* te slissen, en de Vorsten door een onderlinge liefde tot eene ziel te maken, op dat het rijk daar door mocht in staat zijn om de zegepralende wapenen der *Turken* te braveeren. Hoe zeer hy hier in arbeidde, echter kon hy *Albert*, Markgraaf van *Brandenburg*, niet bewegen, om zich met de stad *Neurenberg* te vereenigen. Het verschil was, dat de stad voorgaf vry, en van niemand dan den Keizer en het rijk afhangkelijk te zijn; waar tegen *Albert* beweerde, dat die stad onder het Burggraafschap van hem en *Brandenburg* stond. Hier uit sproot een vierjarigen oorlog, waar door het platteland geheel verwoest wierd. Hy rustte ook niet voor dat hy de verdeeltheden en scheuringen, die door Paus *Felix* den IV, en *Niklaas* den V veroorzaakt waren, bygeleid had. Zijn yver was daar zo groot toe, dat hy naer *Rome* trok, alwaar hy *Felix* bewoog van 't Pauschap af te staan, en dat aan *Niklaas* op te dragen. Hy bereikte hier in zijn oogwit, en liet zich daar na door *Niklaas*, met zijn Bruid *Leonora*, die hy te *Siena* uit de hand des Afgezants van *Portugaal* ontfangen had, trouwen en kroonen. Na deze plechtigheid trok hy over *Ferrare* weder naer *Oostenrijk*, alwaar hy weêr de handen vol werks vond: want de Stenden van *Hongaryen*, die hem dikwils hadden doen bidden dat hy hen hunnen Koning *Ladislaüs*, die hy aan zijn hof hield, zou toezenden, en daar by de Koninklijke cieraden begeerden, die hy bewaarde, en beide, onder verscheide voorwendzelen hen onthield, deeden hem, onder 't beleid van *Huniades*, den oorlog aan. Zy veroverden *Neustad*, en brachten de zaak zo ver, dat de Keizer genoodzaakt was hen te voldoen. 't Was op dezen tijd dat *Mahomet Konstantinopelen* overstroomde, 't geen de Kristen Princen bewoog uit hunne oogen te zien, op dat hen dat rampzalig lot ook niet mocht te beurt vallen. Zeker, hunne yver, en die van den Paus, was zo groot, dat zy niet alleen den *Sofy* van *Persien* tegen den *Turk* in den oorlog wikkelden, maar zy zonden ook een machtig leger aan *Huniades*, die daar mee den *Turk* voor *Belgrade* opsloeg, en hem, met verlies van veertigduizend mannen, te rug deed wijken. Het beleid en de dapperheid van dezen Vorst was zo groot, dat de *Turken*, op hun beurt begonnen te beven; doch zijn schielijke dood beroofde het

rijk van een staalen muur, waar op de vyand te vergeefs gestormt had, die na zijn overlijden ter neder storte. De Keizer vond zich ook in een huizelijken oorlog gewikkelt, dewijl zijn broeder *Albert* en zijn neef *Sigismund*, Graaf van *Tirol*, hem 't hooft boden. Hy was op dien tijd in *Weenen* toen de burgers, door zijn vyanden opgerooit, tegen hem opstonden, en hem met zijn vrou en zoon *Maximiliaan* op het kasteel belegerden, waar binnen zy van honger zouden gesturven hebben, indien *Joris Poderbarch*, van Gouverneur Koning van *Bohemen* geworden, hem niet te hulp gekomen was. Deze twist namen de *Hongaren* tot hun voordeel, en verkooren *Mathias Korvinus*, den zoon van den dapperen *Huniades*, tot hunnen Koning. Dit deed de Keizer tegen hen de wapenen opvatten; doch zy wierd zo slap voort gezet, dat *Korvinus* zich weinig over zijne ondernemingen bekommerde. Ondertusschen verplichtte de gelukkige voortgang der *Turken* den Keizer weder naer *Rome* te gaan. Hy deed dit in 't felst van de winter, doch kreeg weinig voldoening op zijn verzoek van bystand tegen den *Turk.* Het merkwaardigste dat hy naderhand verrichtte, was het kroonen van zijn zoon *Maximiliaan* tot Koning der *Romeinen*; waar na hy, na het rijk 53 jaren, 7 maanden en 19 dagen geregeert te hebben, op den 19 *April* des jaars 1493, te *Lints* overleed, waar na zijn lichchaam te *Weenen* begraven wierd. Zie *Sylvius*, *Kuspinianus, H. Mutius* 29 B. *Pant. Platina*, &c.

Waak op, o FRIDERIK, ik zie Konstantinopelen
Door 't rammen schudden, en op haaren wortel popelen.
Ach, daar vliegt Mahomet al stormende in de stad,
Terwijl 't vergoote bloed de zonne in d'oogen spat!
Die vloek des Heiland, nu op Griekens troon geklommen,
Hecht twalef rijken, en byna twee Keizerdommen,
Aan zijnen tulband door den dood van Konstantijn.
Waak op; ik zie hem reeds voor wind den snellen Rhijn
Afbruischen, om verwoed heel Duitschland t'overstroomen.
De vader van Korvijn kan hem alleen betoomen,
Hy zal Belgrade, nu omringt van dien barbaar,
Zo gy hem byspringt, haast verlossen van 't gevaar.

CLVI.
Maximilianus.

MAXIMILIAAN, die *Friderik* in 't Keizerrijk volgde, is op den 22 *Maart* des jaars 1459 te *Neustad* in *Oostenrijk* gebooren.

Zijn *Vader* was Keizer FRIDERIK, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, LEONORA, de dochter van *Eduard*, Koning van *Portugaal.* Zijn *Broeders* en *Zusters* zijn op het voorgaande blad vertoont. Zijn I *Vrouw*, MARIA, de dochter van *Karel den Stouten*, Hartog van *Burgundien*, by wie hy drie *Zoonen* en een *Dochter* won, als FILIPS, die door het huwlijk met *Joanna*, de dochter van Koning *Ferdinand van Arragon*, Koning van *Kastilien*, *Leon* en *Granade* wierd; FRANCOIS, GEORGIUS, beide jong gesturven; en MARGARETA, ondertrouwd aan *Karel* den VIII, Koning van *Frankrijk*, doch daar na van hem geweigert, waar op zy aan den Infant *Jan*, zoon van Koning *Ferdinand* en *Izabelle* trouwde, na wiens dood zy zich verloofde aan *Filibert*, Hartog van *Savoyen*; doch deze voor den trouwdag komende te sterven, wierd zy, geduurende de minderjarigheid van haar Neef *Karel*, tot Gouvernante der *Nederlanden* gestelt. Zijn II *Vrouw*, BLANKA MARIA, de dochter van *Galacius*, Hartog van *Milanen*, by wie hy geen Kinderen won.

Men had zo dra de laatste plichten met alle bedenkelijke heerlijkheid aan den overleden Keizer *Friderik* niet afgeleid, of zijn zoon *Maximiliaan*, Koning van *Bohemen*, die door hem op den 9 *April* des jaars 1485 te *Frankfort*, met bewilliging der Vorsten, voor Koning der *Romeinen* verkozen was, volgde hem in 't Keizerrijk. Deze Vorst, die toen omtrent 37 jaaren oud was, bezat zo veel deugden dat ieder over zijn persoon en hoedanigheden verwonderd was. Want behalven dat hy door de vlijt van zijn jeugd zes talen sprak, als *Latijn*, *Hoogduitsch*, *Itaaljaans*, *Fransch*, *Spaans* en *Slavonisch*, dat hem in 't regeeren van zo veel volkeren niet weinig voordeel toebracht, was hy minnelijk, zedig, voorzichtig, zeer wijs en matig. Een ongemeene achting had hy voor de Letteren, en dewijl hy een goed Poëet en Historieschrijver was, droeg hy de Dichters en Geleerden een ongemeenen achting toe. Deze achting was ook oorzaak dat hy op zijn eige kosten de Hebreeusche en Latijnsche taal voortzette, die toen ter tijd noch weinig in *Europe* bekent was. Deze achting ging noch verder: want dewijl hy zijn lust nooit in het lezen der geschiedenissen en daaden van beroemde mannen verzaden kon, zond hy *Kuspinianus*, *Nauklerus*, *Peutingerus* en *Jakobus Manlius*, naer *Italien*, *Frankrijk* en *Duitschland*, op dat zy in alle Boekeryen en Kancelleryen, de daaden en stammen der voorgaande Keizers, Koningen en andere Vorsten, naukeurig zouden naspooren en optekenen, dat de wereld geen kleine dienst gedaan heeft. Deze zorg deed op dien tijd de geleerdheid bloejen, en gaf het rijk veel geleerde mannen, met wien hy de snipperingen van zijn dierbaren tijd versleet. Nauwelijks had hy order op de zaken van 't rijk gestelt, of hy was genoodzaakt de wapenen aan te vatten, dewijl de *Turken* in *Kroatien* vielen. Hy deed dit, en verwekte met zijn macht zulk een vrees in hen, dat zy terstond te rug deinsden, en zijn aankomst niet dorsten afwachten. Daar na beriep hy een rijksdag te *Worms*, waar in hy aan de Vorsten voorstelde, of hy zijn belang in *Italien* tegen *Karel* den VIII, Koning van *Frankrijk*, of den oorlog tegen den *Turk* zou voortzetten; doch de Vorsten oordeelden het veel nutter voor 't rijk te zijn een algemeenen vreede onder de Stenden te behartigen, waar toe hy besloot. Na dat hy zijn zoon *Filips* aan *Joanna*, de dochter van *Ferdinand van Arragon*, had doen trouwen, en *Karel* overleden was, besloot hy over d'*Alpen* te trekken om bezit van het Hartogdom van *Milanen* te nemen; doch een nieuwe beroerte in *Gelderland* verplichtte hem dat voornemen uit zijn gedachten te stellen, en derwaarts heen te rukken. Terwijl hy daar de wederspannige onder d'oogen zag, was hy gedwongen

tot een verdrag te komen, om de *Zwitzers*, die ondertusschen in *Oostenrijk* stroopten, het hooft te bieden. Deze oorlog was zo bloedig, dat in verscheide slagen over de dertigduizent menschen sneuvelden. Hy betoonde op dien tijd veel gedenkwaardige daaden, en dwong hen eindelijk den vreede te verzoeken. Ondertusschen zocht *Ludowik*, zoon van *Karel*, zich in 't bezit van *Milanen* te zetten, 't geen hy ook deed, en hem door de hulp der *Venetianen* gelukte. Deze bystand brak den *Venetiaan* zuur op: want de Keizer vergeleek zich met *Ludowik* over *Milanen*, en maakte met den Paus en Koning van *Spanje* een verbond, waar na zy naer *Venetien* rukten, en byna alle de steden innamen. Hier volgde een algemeenen vreede op, die kort daar na weêr door *François*, den navolger van *Ludowik*, gebroken wierd, dewijl hy *Milanen* weder met geweld innam. Hier in wierd hy door den Keizer belegert, die echter op het hooren van de ziekte van *Ladislaüs*, Koning van *Hongaryen*, voornam het beleg te staken, vreede te maken, en weder naer *Duitschland* te keeren. Daar na hield hy over den opstand van *Luther* tegen den Paus een rijksdag te *Augsburg*, die op den 12 *January* des jaars 1519 met zijn dagen eindigde, na dat hy 25 jaaren, 4 maanden en 25 dagen geregeert had. Zie *Kuspinianus*, *Peucerus*, *Hedion*, *Pantaleon*, *Sleidanus*, en andere.

Een godlijk vuur straalt noch uit MAXIMILIAAN.
't Was deze, wiens beleid en bloedige oorlogsdaân
Kroatien noch kan in 't harde arduur beschouwen,
Waar op zijn daaden zijn voor eeuwig uitgehouwen.
Venetien beeft noch op 't noemen van zijn naam,
Wier hoogmoed hy betemde: en nimmer zal de faam
Verzwijgen hoe vol moed, hoe dapper, hoe bedreven
Hy Oostenrijk herstelde, en deed den Zwitzer beven,
Toen dartigduizend van dien landaard smoorde in 't bloed.
Wie trad hy niet op 't hart met zijn onwrikbren voet,
Als hy salpeter braakte uit duizend kopre monden?
Een wapentuig alleen tot moorden uitgevonden.

CLVII.
Karolus de V.

KAREL de V, die *Maximiliaan*, aan wien *Amsterdam* d'eerkentenis van de Keizerlijke kroon boven haar Wapen schuldig is, in 't Keizerrijk volgde, is op den 24 *February* des jaars 1500 te *Gent*, de Hooftstad van *Vlaanderen*, gebooren.

Zijn *Vader* was FILIPPUS, Aardshartog van *Oostenrijk*, Hartog van *Burgundien*, en Koning van *Kastilien* en heel *Spanje*; de zoon van Keizer *Maximiliaan* en *Maria.* Zijn *Moeder*, JOANNA, de dochter van Koning *Ferdinand van Arragon.* Zijn *Broeder*, FERDINAND, na hem Keizer. Zijn *Zusters*, LEONORA, eerst getrouwt aan *Emanuel*, Koning van *Portugaal*, en na zijn dood aan *François* den I, Koning van *Frankrijk*; IZABELLE, ten echt gegeven aan *Kristiern*, Koning van *Deenmarken*, *Zweden* en *Noorwegen*, die om zijn tieranny uit zijn staten verdreven wierd; MARIA, die de vrouw wierd van *Ludowik*, Koning van *Hongaryen*; en KATHRYNE, die na den dood haars vaders ter wereld kwam, is getrouwt aan *Jan* den III, Koning van *Portugaal*, van wien zy verstooten wierd. Zijn *Vrouw*, IZABELLE, de dochter van *Emanuel*, Koning van *Portugaal*, by wie hy twee *Zoonen* en zo veel *Dochteren* won, als FILIPPUS, die Koning van *Spanje*, *Napels* en *Sicilien* wierd; FERDINAND, jong gesturven; MARIA, getrouwt aan Keizer *Maximiliaan* den II; JOANNA, ten echt gegeven aan *Joannes*, Prins van *Portugaal*, den zoonszoon van *Emanuël.* Deze *Izabelle* stierf in 't baren van haar vijfde kind, dat ook dood ter wereld kwam.

Na de dood van Keizer *Maximiliaan* maakte *François* de I, Koning van *Frankrijk*, zulk een verdeeldheid onder de Keurvorsten, dat het rijk ruim zes maanden zonder wettig Hooft was, dewijl hy alle middelen in 't werk stelde om zich op den Keizerlijken troon te zetten. Om de Keurvorsten in zijn belang te wikkelen, zond hy een aanzienlijk gezantschap naer *Duitschland*, dat viermaal hondertduizend rijksdaalders aan hen telde. Dit zou byna hunne oogen verblind hebben, indien de gevolgen van deze verkiezing hen niet te rug had doen denken, waar door zy *Friderik de Wijze* tot Keizer verkooren, die toen ter tijd Keurvorst van *Saxen* was. Maar deze Vorst, reeds hoog van jaaren zjjnde, weigerde deze verkiezing, en gaf zijn stem aan *Karel*, Aardshartog van *Oostenrijk.* Dit had zulk een ingang by de Vorsten, dat zy alle, behalven de Keurvorst van *Trier*, die de zijde van *François* hield, hem hun stem gaven, en daar toe de *Triersche* Keurvorst dwongen. Dit geschiedde te *Frankfurt* op den 28 *Juny* des jaars 1519, waar op zy de Keurpaltsgraaf aan hem afvaardigden, dewijl *Karel* op dien tijd in *Spanje* was. Deze Vorst, die 1854 jaaren na *Alexander den Grooten*, 1598 jaren na *Cesar*, 1561 jaaren na *Augustus*, 1228 jaaren na *Konstantijn den Grooten*, en 758 jaaren na *Karel den Grooten* gebooren was, wierd daar op in 't volgende jaar, op den 23 *October*, te *Aken*, met alle bedenkelijke heerlijkheid gekroont, waar na hy tegen den 6 *January* de Stenden te *Worms* deed dagvaarden, om over de oneenigheden in de Godtsdienst, die, t'zedert *Luther* zich tegens den Paus *Leo* den X, uit een godvruchtigen iever, gekant had, het rijk beroert hadden, te handelen. De gewichtigheid dezer stoffe verplicht my de oorspronk van deze zaak te vertoonen, en buiten de palen van mijn bestek te springen.

't Was in 't jaar 1519 dat Paus *Leo* de X de kerk van *S. Pieter* te *Rome*, die reeds begonnen was, wilde volbouwen, en dewijl hy daar toe veel geld van noden had, oordeelde hy daar niet gevoeglijker te konnen aan raken, als door geheel *Duitschland* Aflaatsbrieven te zenden. Dit deed hy, en zy luiden als volgt:

Albert, door Godts en des Apostolischen stoels genaade, *Aardsbisschop te Maagdenburg en Ments*, *Markgraaf van Brandenburg*, *en Gardiaan der broederen van d'orde der Minoriten des Konvents te Ments*, *als zijnde Gemachtigde van den alderheiligsten Vader*, *den Paus Leo den X*, *tot de nagenoemde zaken. Wy maken*

hier mede bekent, dat de allerheiligste Heer en Paus, Leo de X, aan elk een, zo mannen als vrouwen, die haare mildadige handen openen, en iets geven tot het bouwen van S. Peters Kerk te Rome, uit barmhartigheid, naer den inhoud dezes Apostolischen briefs, verwilligt en toelaat, dat zy boven de volkome Aflaat ook mogen verkiezen een bichtvader, 't zy uit de leeke Priesters, of uit de gereguleerde bedelordens Moniken, die bekwaam is haar, na een gehoorde biechte, uit den Apostolischen macht, los te spreeken van alle pijn en schuld, als ook van alle zonden, hoe ze mogen genoemt worden, of hoe groot en zwaar de zelve zijn mogen, en dat zo dikwils zy 't zelve begeeren, by levenden lijve of in doods noden; kunnende haar ook losmaken van den grooten en kleinen ban, en haar bevrijden voor de straffe des vagevuurs. Van alle zonden sluit men alleen deze buiten: indien iemand zich tegen den Paus stelde; een Bisschop of ander hoog geestelijk persoon doode, of de hand aan hem leide; zo iemand de Pauzelijke Brieven vervalschte; den ongelovigen geweer, of iets dat verboden is, toevoerde, of daar tegen van de ongelovigen iets aanname, dat de Paus verboden heeft. Alle andere zonden, buiten deze genoemde, kunnen vergeven worden. Noch zal de Biechtvader macht hebben aller hande beloften, die

naer gelegentheid des tijds gedaan zijn, te veranderen in andere Kristelijke werken: behalven zo iemand belooft hadde naer 't H. Graf, in 't Beloofde Land, te gaan; een Monnik te worden; buiten den echt te leven; naer Rome tot S. Peters en Paulus Kerk in pelgrimagie te gaan; of naer 't Kompostel tot S. Jakob te trekken. Wie deze dingen belooft had, moest die houden, maar andere beloftenissen mogen wel veranderd worden. Daarenboven laat onze alderheiligste Heer toe, aan alle die iets tot het voornoemde Gebouw geven, dat niet alleen zy, maar haare overledene Ouders, in eeuwigheid zullen deelachtig werden der Heilige Kerke Gebeden, Voorbeden, Aalmoezen, Vasten, Missen, Vigilien, Kastydingen, Bedevaarden, en diergelijke Kristelijke werken. Dewijl dan de aandachtige N. N nevens zijn huisvrouw N.N. tot het noodwendige gebouw van S. Peters Kerk haar willig en mildadig getoont hebben, gevende naer de order onzes alderheiligsten Heere en Paus iets van haare goederen tot den genoemden bouw, hebben zy, tot een getuigenis daar af, van ons ontfangen dezen tegenwoordigen Brief. Daarom deelen wy haar mede, uit onzen Apostolischen macht en geweld, alle bovengenoemde vryheden en Aflaat, de zelve mogen zy gebruiken, haar te nutte maken, en haar der zelven verheugen en troosten, zo zy best kunnen en mogen. In Berlin, onder ons hier toe geordineert zegel, den 11 *April des jaars* 1517.

Deze Aflaatbrief wierd alomme aangeplakt, en terwijl *Samson*, een Minnebroeder te *Milanen*, daar door een grooten schat voor den Paus vergaderde, wierd het belang des Paus daar van door *Jan Tetzel*, een Monik van de predikorde, in *Duitschland* voortgezet. Hy ontzag zich niet om op Godtslasterlijke voorwaardens deze Aflaten de menschen voor groot geld op te veilen, en te verkopen: want hy dorst opentlijk zeggen, *dat de Paus niet alleen Petrus gelijk maar groter was, dewijl Petrus nooit zo veel zielen door zijn Evangeli, als de Paus, door zijn Aflaaten, verlost had; dat geen zonden zo groot of gruwelijk waren, of konden door dezen Aflaat vergeven worden; dat het niet van noden was over zijn misdaden berouw of leetwezen te hebben, indien men slechts dezen Aflaat koft; dat de ziel op dat oogenblik uit het Vagevuur naer den Hemel voer zo haast het geld in de kas rammelde; ja dat deze Aflaat de macht had de zonden te vergeven schoon iemand de Heilige Maagd Maria mocht verkracht hebben.* Deze en noch meer Godtlasterlijke dingen, door *Tetzel* opentlijk op den predikstoel geleert, bewoog *Marten Luther*, een Monik van de orde der *Augustinen* te *Wittenburg*, en Meester in de vrye kunsten en H. Schrift, om uit een goddelijken iever den bedrieger tegen te gaan, en de oogen der verblinde menschen, door het licht der Goddelijke waarheid, te openen. Niet alleen leerde hy tegen den Aflaat, maar hy sloeg tegen den zelven 95 tegenwerpen en stellingen aan de kerkdeur van 't kasteel te *Wittenburg.* Niet weinige oogen wierden hier door geopent, en de macht des Paus verkleint, die, daar over vertoornt, van Keurvorst *Friderik* begeerde, dat hy dien ketter naer *Rome* zou zenden; doch de Keurvorst, die geen geringe smaak in de stellingen van *Luther* had, en door een goddelijke ingeving bewogen wierd zijn vriend te zijn, belette dien tocht, en verkreeg dat hy door den Kardinaal *Tomas van Kajeta* op den rijksdag van *Augsburg* beroepen wierd. Dit was de rijksdag waar van ik onder *Maximiliaan* gesprooken heb, en dewijl die Keizer zag dat de stellingen van *Luther* van zo veel Vorsten omhelst wierden, ried hy den Paus, *dat hy by tijds die vonken van oneenigheid onder d'assche zou versmooren, of dat anders te duchten stond, dat die zaak in het toekomende tot veel grooter oproeren zou uitbarsten.*

Karel dan, ziende dat het gevoelen van *Luther* niet alleen van veel *Duitsche* Vorsten, maar ook van de *Noordsche* Koningen omhelsd wierd, besloot ze door strenge ordinantien voor te komen. Men ried hem het voorbeeld der Vergadering van *Konstans* te volgen, en geen woord dien Aardsketter (dus wierd *Luther* van de

Pausgezinde genoemt) die daar beroepen was, en kwam, te houden; doch de Keizer antwoorde hier op: *dat*, *zo men de trouw uit de wereld wilde bannen*, *de huizen der Vorsten haer tot vertrekplaatzen moesten dienen.* Zo edelmoedig dit antwoord was, zo loflijk hield hy ook zijn gegeven woord aan *Luther*, dewijl hy hem in alle zekerheid weder liet vertrekken, en hem alleen in den ban des rijks deed. Niets dan deze zaak wierd op dien rijksdag verhandelt, en alle andere tot een tweeden rijksdag te *Neurenburg* uitgestelt. Niet lang daar na stierf *Leo*, in wiens plaats *Adrianus* den VI verheven wierd; en dewijl deze de bestiering van *Spanje* door *Karel* opgedragen was, vond de Keizer zich genoodzaakt naer *Spanje* te trekken, om dat *Adriaan* vertrok om zich op den Pauzelijken stoel te zetten. Eer de Keizer zich op reis begaf, maakte hy zijn broeder *Ferdinand* zijn Oppersten Stedehouder, die alle middelen aanwende om de strijdende partyen te vereenigen; doch Godt, die voorgenomen had het licht der waarheid door *Luther* op den kandelaar te zetten, deed de oogen van veel Vorsten open, en spreide zijn woord, door *Luther* naer de waarheid geleerd, tot in *Lijfland* en *Pruissen*, waar op kort daar na het Graafschap *Hessen* volgde. Deze oneenigheid nam *François* de I, Koning van *Frankrijk* waar, en belegerde *Pavien*; doch de Onderkoning van *Napels*, en de Luitenant-Generaal van den Keizer, namen zo wel het belang van hunnen meester waar, dat niet alleen *François* geslagen, maar gevangen genomen wierd. De Keizer was over deze verwinning zo bezadigt, dat hy niet wilde dat men daar over het *Te Deum* zou zingen. Ondertusschen vernam men dat *Ludowik*, Koning van *Hongaryen*, door den *Turk* tot de uiterste nood gebracht was, 't geen *Ferdinand* bewoog een rijks-

dag te *Spier* te beroepen. Aldaar stelde hy de zaken des Godtsdiensts en van *Hongaryen* in voor. Hier in betoonde de Keurvorst van *Saxen* en de Landgraaf van *Hessen* zulk een yver voor hunne aangenome Godtsdienst, dat zy de vrye oeffening daar af in hunne Staten doordrongen; doch *Hongaryen* verstrekte voor den *Turk* een tooneel waar op hy zijn bloedrol speelde, en dat deerlijk met het bloed des Konings beverft wierd.

Niet lang daar na deed zich een oneenigheid tusschen den Keizer en den Paus op: en dewijl de Paus geen vergadering tot het slissen van hun geschil wilde beroepen, was *Karel* genoodzaakt zich van zijn Keizerlijke macht te bedienen. Hy deed den Hartog van *Bourbon* met een aanzienlijk leger naer *Rome* trekken. Toen deze tot aan de muuren genadert was, verzocht hy den Paus tot een verdrag met zijn meester te willen komen, hem lijftocht voor zijn geld toe te zenden, en de poorten voor den Keizer te openen; doch dewijl *Klemens* hier niet het minste op antwoorde, gebood hy de stad te bestormen. Zo als men hier mee begon, roofde een musketschoot hem het leven, 't geen zulk een woede in zijn volk verwekte, dat zy razende de muur beklommen, en de stad innamen. Meer dan 7000 *Romeinen* wierden aan de schim van *Bourbon* opgeoffert, de stad geplondert, en de Paus op het kasteel *S. Angelo* belegert. Dat was echter oorzaak dat de *Itaaljaanen* met de Koningen van *Engeland* en *Frankrijk* een verbond maakten, en beslooten, het koste wat het wilde, de macht des Keizers te beteugelen. Wonderlijk wist *Soliman* deze verdeeldheid onder de Kristen Princen tot zijn voordeel te gebruiken; want hebbende in *Hongaryen* niet meer te vrezen, sloeg hy in 't jaar 1529 het beleg voor *Weenen.* Dit, gevoegd by de verdeeldheden onder de Keurvorsten over het punt van den Godtsdienst, verplichte de Keizer om vrede met den Paus te maken. Hy deed dit, en kort daar na met den Koning van *Frankrijk*, en sprak, uit *Spanje* te *Boulonje* gekomen zijnde, met den Paus over de wedervereeniging der Godtsdiensten. Hy wierd daar ook van den Paus gekroont, en zy beslooten, na die plechtigheid, dat de Keizer een rijksdag te *Augsburg* zou beroepen, waar in de *Luthersche* Vorsten hunne geloofsbelijdenis schriftelijk zouden overgeven. Deze wierd door *Luther* opgestelt, en bestond in 28 Hooftstukken, welke, toen die aan den Keizer overgelevert wierd door *Jan*, Keurvorst van *Saxen*, *Georg*, Markgraaf van *Brandenburg*, *Ernst*, Hartog van *Lunenburg*, *Filips*, Landgraaf van *Hessen*, *Wolfgang*, Vorst van *Anhalt*, en de stad *Neurenburg* en *Reutlingen* ondertekent was.

Na dat deze belijdenis voor den Keizer en de Stenden gelezen was, vernoegde zich de Keizer met aan de *Lutheranen* 6 maanden tijd te vergunnen, om zich weder tot den schoot van de Roomsche kerk te begeven, in welken tijd hy het schrijven aan wederzijde verbood. Echter bezweeken de aanhangers van *Luther* niet, maar beslooten deze Godtsdienst, die waarlijk met Godts woord geheel overeenkomt, tot hun dood toe te omarmen, en daar hun goed en bloed voor op te zetten. Alles wat de Keizer werkstellig maakte om hen te doen wankelen, was vruchteloos; en dewijl hy een groote smaak had in 't vierde Hooftstuk van de belijdenisse der Protestanten, dat van de *Rechtvaardigmakinge des geloofs* handelt, 't geen met zijn gevoelen overeenkwam, besloot hy een einde van zo veel oneenigheden en oorlogen te maken. Hy vergunde dan op een rijksdag te *Augsburg*, die hy zelfs, om gewigtige redenen, niet bywoonde, aan de Vorsten van de *Augsburgsche* Belijdenis de vrijheid van gewisse: want men besloot daar in, *dat de Keizer*, *de Koning Ferdinand*, *en d'andere Vorsten en Stenden de onderzaten des rijks ter zaake der Religie*, *der Godtsdienst*, *en des geloofs van de Augsburgsche Belijdenis*, *in geenerlei manieren zouden beledigen*; *noch hen door plakkaten*, *of anderzins*, *dwingen de Godtsdienst*, *de ceremonien*, *en de wetten*, *die de Bondgenooten van de zelve belijdenis in hunne provincien vast gestelt hadden*, *of namaals zouden vast stellen*, *te verlaten*, *noch*

die op eenige wijze versmaden; *maar dat zy hen de vryheid van gewisse*, *met de vreedsame genieting hunner goederen*, *middelen*, *tollen*, *bezittingen en rechten zouden laten*; *dat het geschil der Religie niet als door zachte en vreedsame middelen beslecht zou worden*; *dat die van d'Augsburgsche Confessie zich omtrent den Keizer*, *den Koning Ferdinand*, *en d'andere Vorsten en Stenden van d'oude Religie op de zelve wijs zouden dragen, latende hen insgelijks de vrijheid van hun Religie, Ceremonien*, *wetten*, *bezitten en tollen*; *en dat de geschillen en rechtsgedingen*, *die 'er mochten ontstaan*, *naer de wetten des rijks zouden uitgewezen worden.*

Voor 't overige zal ik van dezen Keizer niet zeggen, als dat hy na veel zwaare oorelogen gevoerd te hebben, als vier in *Spanje*, negentien in *Italien*, een in *Frankrijk*, zestien in *Duitschland*, drie in *Afrika*, drie in *Hongaryen*, een in *Dalmatien*, twee in *Griekenland*, negen in de *Nederlanden*, en een in *Amerika*, in 't jaar 1555 besloot afstand van de Keizerlijke waardigheid te doen, en zijn overige dagen godvruchtig in een klooster te voleinden. Hy deed dit na dat hy zijn zoon *Filips* alle zijne Koninkrijken, en zijn broeder *Ferdinand* het Keizerrijk overgegeven had, behoudende voor hem niets dan een inkomen uit *Spanje*, en nam zijn verblijf in 't klooster van *S. Justus*, waar in hy op den 21 *September* des jaars 1558 godvruchtig overleed, na dat hy 36 jaaren, 2 maanden en 23 dagen geregeert had. Zie *Mariana, Chytreus*, *Manlius*, *Sleidanus*, *Guikkardin*, *Bellajus*, *Lutherus*, *Hondorffius*, &c.

Moet ik door zwavel, vuur, salpeter, staal en loot,
O KAREL, dringen, en met bloed, dat gy vergoot
In Duitschland, Hongarye, Italië, Amerijke,
Dalmatië, Griekenland, in Frankrijk of Afrijke,
My verwen? neen, o Vorst, my past een edler daad
Van u te roemen, die in waare deugd bestaat.
Ik moet het houden van uw woord aan Luther zingen,
Die door een bende van Godtslasteraars kon dringen,
En t'Augsburg toonen dorst, van papendroom gansch vry,
Dat zijn geloof en leer Godts woord was, kettery
Noch fabel, maar gebouwt op d'onverwrikbre muuren
Des Bijbels, die 't heelal en d'eeuwigheid verduuren.

CLVIII.
Ferdinandus.

FERDINAND, die *Karel* de V in 't Keizerrijk volgde, is op den 10 *Maart* des jaars 1503 te *Komplutum*, in *Spanje*, gebooren.

Wie zijn *Vader*, *Moeder*, *Broeder* en *Zusters* geweest zijn, is onder den voorgaanden Keizer getoont. Zijn *Vrouw* was ANNA, de dochter van *Uladislaüs*, Koning van *Hongaryen*, by wie hy vier *Zoonen* en elf *Dochters* won, als MAXIMILIAAN, na hem Keizer; FERDINAND, Aardshartog van *Opper*-en *Nederoostenrijk*, getrouwt aan *Anna Katryna*, Hartogin van *Mantua*, JOANNES, in de wieg, te *Inspreuk*, gesturven; KAREL, Hartog van *Stiermark*, getrouwt aan *Maria*, Hartogin van *Beyeren*; ELIZABETH, getrouwt aan *Sigismund*, Koning van *Polen*; ANNA, getrouwt aan *Albert* den IV, Hartog in *Beyeren*; MARIA, getrouwt aan *Willem van Kleef* en *Gulik*, Hartog van *Gelder*; MAGDALENA, maagd gebleven; KATRYNA, eerst getrouwt aan *François*, Hartog van *Mantua*, en na zijn dood aan *Sigismund*, Koning van *Polen*, den geweezen man van haar zuster *Elizabeth*, die haar daar na onder schijn van onvruchtbaarheid verstiet; LEONORA, getrouwt aan *Willem*, Hartog van *Mantua*; MARGARETA, ongetrouwt gesturven; BARBARA, getrouwt aan *Alfonsus*, Hartog van *Ferrare*; URSEL, in haar derde jaar gesturven; HELENA, in eenzaamheid haar leven verslijtende te *Hal*, in *Inthal*; en JOANNA, getrouwt aan *François*, Groot-Hartog van *Toskanen.*

Toen *Karel* te *Brussel* afstand van 't Keizerrijk deed, en tot zijn navolger zijn broeder *Ferdinand* verkoor, gaf hy den scepter, de kroon, het zwaard, en andere merktekenen der Keizerlijke waardigheid in de handen van *Willem van Nassau*, Prins van *Oranje*, *Gregoris Sigismund Helde*, Onderkancelier des rijks, en *Haller*, zijn Geheimschrijver, om ze in de hoedanigheid van zijne Gezanten den *Romeinschen*, *Boheemschen* en *Hongarischen* Koning *Ferdinand* over te leveren, en zijn verkiezing de Keurvorsten op den rijksdag te vertoonen. Zy deden dit op den rijksdag te *Frankfurt*, alwaar de keur van *Karel*, na eenige twistredenen aangenomen, en *Ferdinand* tot Keizer verkoren wierd, waar na hy de hulde ontfing. Euvel wierd dit van Paus *Paulus* den IV opgenoomen, dewijl *Karel* hem over den afstand van 't rijk, noch de Keurvorsten over de verkiezing van *Ferdinand*, niet gekend hadden. Zo ver blies hem de hoogmoed op, dat hy zich inbeelde, dat noch *Karel*, zonder zijn bewilging, macht had van 't rijk af te staan, noch de Keurvorsten om *Ferdinand* te verkiezen. Zelfs weigerde hy gehoor te geven aan den Afgezand van *Ferdinand*, 't geen de Keizer verplichte hem te rug te roepen, dewijl hy te *Rome* niet begeerde de Keizerlijke kroon te bedelen, die hem door een wettige verkiezing der Keurvorsten op het hooft gezet was. Ik zeg, dat de Keizer oordeelde, dat deze oude gewoonte van des Pauzen bevestiging te verzoeken, maar een ydele en overtollige plechtigheid was, dat met het gevoelen van zijn navolgers ook over een gekomen is. Niets gedenkenswaardig is in zijn regeering, die 8 jaaren, 8 maanden, en 1 dag duurde, voorgevallen, als dat hy zijn zoon *Maximiliaan* op een rijksdag te *Frankfort*, met bewilging der Stenden, tot Koning der *Romeinen* verkoor, dewijl hy door zijn billikheid, zachtmoedigheid en gematigheid een algemeenen vreede in zijn Koninkrijken te weeg bracht. Hoe groot een achting hy voor de belijders der *Augsburgsche Confessie* en den grooten *Luther* gehad heeft, blijkt in een zijner brieven aan *Luther* geschreven, en te vinden by *Melchior Goldastus* en *Randolf*, waar in hy dus tot den genoemden *Luther* spreekt: *Alhoewel wy eertijds*, *toen wy in onze jeugd in Duitschland gekomen waren*, *en ons eerst in Vorstelijke en daar na*, *door Godts genade*, *in Koninklijke regeeringe begeven hadden*, *aan uwe doemaals en daar na uitgegevene schriften en leere geen welbehagen hadden*; *maar*, *op 't verzoek van onze Predikers en Biechtvaders*, *dezelve voor ketters*, *verleidend*, *en strijdig met de stellingen en*

geboden der H. Roomsche Kerke achteden: zo hebben wy echter zedert twee jaaren aangevangen, voor zo veel onze zware bezigheden, die wy somtijds een weinig uitstelden, toelieten, te lezen eenige uwer Boeken, voornamentlijk de Uitlegging der Psalmen, die meerendeels zijn gericht op de Koninklijke regeering. Daarenboven is ook gebeurt, dat onze Biechtvader, van d'orde der Barvoeters, die wy uit Spanje hadden mee gebracht, onlangs in Gode verscheiden, ons kort voor zijn dood tot hem riep, en bekende, dat hy ons tot noch toe vervoerd, en den rechten weg ter zaligheid niet gewezen had, biddende, hem zulks om Godts wil te vergeven, en voortaan, nevens onze van Godt verleende Koninkrijken, Vorstendommen en Landen, zonder uitstel aan te nemen 't zaligmakende Evangelium, 't welk van u getrouwlijk en vlytig geleert word, &c. Uit deze en andere Kristelijke oorzaken, inzonderheid wijl wy den Paus en zijn Geleerden, die gy vry scharp in uwe schriften overhaalt, tegen u zo kleinmoedig, en, gelijk wy wel zeggen mogen, ongereed bespeuren, heeft zich ons Vorstelijk gemoed, 't welk voor heene tegen u ongenadig was, verzacht, en, Gode zy in eeuwigheid gedankt, daar heene gewend, dat wy uwe Leere, by zo verre gy by de Bybelsche schriften bestendig blijft, en niets verricht dat tegen Christus is, wel lijden en dulden mogen: want wy bevinden nu, dat de Paus tot noch toe het zijne gezocht, en ons kaf voor koren verkoft heeft. Hy is op den 25 *July* des jaars 1564 overleden. Zie *Richardus*, *Perusinus*, *Mathetius*, *Chytreus*, *Fincelius.*

Het Duitsche rijk, alom in een gehaaten brand
Gewikkelt, schept weêr moed nu d'eerste FERDINAND
Den Keizerlijken troon betreed met lof en luister.
Hy schoof de nevelen van 't haatelijke duister
Van d'oogen; nevelen van valsche afgodery,
En zag het godlijk licht, zo helder, van naby,
Dat Luther, door Godts geest, voor ieders oogen zette,
Terwijl zijn tong de kracht van 't eeuwge woord trompette,
Waar van de klank vloog tot aan 't einde van 't heelal.
Zijn billikheid bevrijde alom voor ongeval
Zijn Koninkrijken, daar de vreede weelig bloeide,
De tweedracht smoorde door de deugd, en d'eendracht groeide.

CLIX.
Maximilianus de II.

MAXIMILIAAN de II, die zijn Vader *Ferdinand* in 't Keizerrijk volgde, is op den 1 *Augustus* des Jaars 1527 te *Weenen*, in *Oostenrijk*, gebooren.

Wie zijn *Vader*, *Moeder*, *Broeders* en *Zusters* geweest zijn, is op het voorgaande blad te zien. Zijn *Vrouw* was MARIA, de dochter van zijn Oom Keizer *Karel* den V en *Izabella*, by wie hy 9 *Zoonen* en 6 *Dochters* won, als FERDINAND, jong gesturven; RUDOLF, na hem Keizer; ERNST, geworden Gouverneur van de *Nederlanden*; MATHIAS, eer Koning van *Hongaryen* en *Bohemen*, en na den dood van zijn broeder *Rudolf* Keizer geworden; MAXIMILIAAN, geworden Grootmeester der *Duitsche Orden*; ALBERT, die door het trouwen van d'Infante *Izabella Klara Eugenia* Heer der *Spaansche Nederlanden* wierd; WENCESLAÜS, Ridder van d'Orde van *Malta*; FRIDERIK, in zijn tweede jaar gesturven; KAREL, jong te *Weenen* overleden; ANNA MARIA, getrouwt aan *Filips* den II, Koning van *Spanje*; ELIZABETH, ten echt gegeven aan *Karel* den IX, Koning van *Frankrijk*; MARIA, JOANNA, beide jong gesturven; MARGARETA, een heilige Non geworden; en LEONORA, in haar elfde jaar overleden.

Duitschland zag zich nu in een gelukkigen staat gebracht, dewijl op den zachtmoedigen *Ferdinand* den rustbeminnenden *Maximiliaan* volgde, die geen minder talen dan zijn voorgaande naam en rijksgenoot kon: want hy stelde in alle voorvallende zaken, doch voornamentlijk in de Godtsdienst, de wegen der vreede boven alle anderen. Dit was dan de reden dat deze woorden hem uit den mond vloeiden: *de Religie wil met geen wapenen gehandelt wezen*, *dewijl ze een geestelijke zaak is*; *en zy beminnen de rust noch eenigheid niet die andere gevoelens hebben.*

Deze doorluchtige Vorst en geheel *Duitschland* zou ook den aangenamen vreede, die hy beminde, genooten hebben, indien *Jan Albert*, Hartog van *Mekelenburg*, die niet beroerd had met *Rostok* t'overrompelen, en zich met geweld te doen erkennen. De hoogmoed van *Jan Sigismund*, Vorst van *Zevenbergen*, perste hem ook tot de wapenen te komen, dewijl hy zich Koning van *Hongaryen* noemde; doch hy dwong hem zo door de dapperheid van *Lazarus Schuendis*, dat hy genoodzaakt was den *Turk* in d'armen te neemen, die de gelukkige voortgang van dien dapperen Veldheer stuitte. Na dat hy het rijk in een gewenschte rust gestelt had, betoonde hy een grooten iever om *Hongaryen*, dat van *Soliman*, die zijn hooft voor *Malta* gestooten had, gedreigd wierd, voor het woeden der *Turken* te bevrijden. Men stond den Keizer op den rijksdag te *Augsburg* veertigduizend voetknechten, en achtduizend ruiters, voor den tijd van acht maanden, toe, die men hem daar ook leverden. Aanstonds trok hy daar mee naer *Weenen*, daar hy zijn leger tot tachtigduizend voetknechten en twintigduizend ruiters vergrootte. Met dit leger rukte hy naer *Javarin*, dewijl hy hoorde dat *Siget* door *Soliman* belegerd was, waar in zich de Graaf van *Serini* wakker weerde. Hoe groot zijn iever was om deze stad te ontzetten, echter rieden hem zulks zijn Raden af, dewijl het leger van *Soliman* de helft grooter dan zijn macht was; derhalven moest hy dulden dat die stad door de *Turken* overstroomt wierd. Echter bracht zijn optocht te weeg dat *Selim*, die *Soliman* in 't *Turksche* gebied volgde, met hem een achtjaarige vreede maakte. Daar na deeden hem de verdeeldheden, daar zich de *Nederlanden*, onder de Tieranny van den Hartog van *Alba*, in bevonden, een rijksdag te *Fulde* beroepen, waar in hy zich tot middelaar tusschen den Keurvorst van *Trier* en zijn Hooftstad stelde, die hem de schuldige gehoorzaamheid niet wilde bewijzen. En dewijl hy den vreede boven alle zaken beminde, stond hy de Protestanten in *Oostenrijk* de vrye oeffening hunner Godtsdienst toe. Ook zond hy zijn broeder *Karel* aan *Filips*, Koning van *Spanje*, om

hem te verzoeken een einde van de wreede vervolgingen in de *Nederlanden* te maken. Deze zijne iever voor de algemeene rust, had gansch geen werking op de ziel van den *Spaanschen* Koning, als het vuur van zijn woede noch felder aan te blazen, 't geen de *Batavieren*, mijn Landsgenooten, dwong het juk der slavernye van hunne halzen te schudden, en zich in een staat te stellen als wy heden beleven; want wat Monarch was tot noch toe magtig om ons de vlag te doen strijken? en wie acht zich niet gelukkig, indien hy d'eer mag hebben van ons zijn bondgenoot te mogen noemen? Daar na verzekerde hy aan zijn zoon *Rudolf* het rijk van *Hongaryen* en de Keizerlijke kroon: want hy wierd door de Stenden van *Bohemen* op den 6 *September* des jaars 1575 tot Koning van *Bohemen* en *Hongaryen*, en op den 1 *November*, door de Vorsten van 't Keizerrijk, tot Koning der *Romeinen* gekroont. Toen hy dit verricht had, gaf hy zich aan 't bespiegelen der Goddelijke zaken over, dewijl hy gevoelde, dat hy haast den weg alles vleeschs zou gaan; en ik verzeker my, dat tot noch toe geen Keizer zulk een recht besef van d'onsterflijkheid der ziele, als hy, gehad heeft, 't geen hem nooit voor den dood deed schrikken, maar steeds daar van spreeken met een wonderlijk genoegen. Hy offerde ook, na een regeering van 12 jaaren, 2 maanden, en 18 dagen, op den 12 *October* des jaars 1576 zijn ziel op een godvruchtige wijze aan zijn Zaligmaker JESUS op, die hy alleen door het geloove omhelsde, en zo vast hield in zijn uiterst oogenblik, dat hy den Kristelijken strijd volstreed, en zegepraalde. *Thuanus*, *Bruth. Leonklav. Levin.* &c.

Gelukkig rijk, nu kunt gy 't heil der vree beseffen,
Gy weet nauw of gy moet den zoon ten hemel heffen
Van den zachtmoedigen en grooten Ferdinand,
Of 's vaders deugden op een heerelijken trant
Uitgalmen; Vorsten van een onbesefbre waarde,
En waardig 't rijksgebied voor eeuwig van heel d'aarde.
Ja MAXIMILIAAN streeft 's vaders deugd op zy;
Hy zag de heerlijkheid van zijnen Godt na by,
Als hy bespiegelde d'onsterflijkheid der zielen;
Gewoon voor niemand, dan voor Jesus, neêr te knielen,
Die hy omhelsde door 't geloove, als hy vol moed
In 't uiterst oogenblik genoot zijn dierbaar bloed.

CLX.
Rudolfus de II.

RUDOLF de II, die zijn Vader *Maximiliaan* in 't Keizerrijk volgde, is op den 18 *July* des jaars 1552 te *Weenen* gebooren.

Wie zijn *Vader*, *Moeder*, *Broeders* en *Zusters* geweest zijn, is op het voorgaande blad te zien. Zijn *Vrouw* was MARIA, de dochter van Keizer *Karel* den V, by wie hy geen Kinderen won.

Zo dra was *Maximiliaan* niet overleden, of *Rudolf*, die reeds door hem tot Koning der *Bohemers*, *Hongaren* en *Romeinen* gekroont was, bereide zich om de last des Keizerrijks te onderschragen. Hy was echter niet bekwaam om zo veel landen in vreede, veel minder in oorloogen te regeeren, dewijl hy meer zucht voor eenige handwerken als voor de belangens van 't rijk had: want dikwils zag men hem geheele dagen op de winkels van Drayers, Schilders en Horlogiemakers, in 't beschouwen van hunne bezigheden, besteeden. Geen minder vermogen hadden de Chimisten op zijn gemoed, waar van zijn hof dagelijks vervuld was, en zijn achting voor hunne wetenschappen was zo groot, dat hy veel glazen gebrooken, en veel dierbaare uuren met disteleeren verwaarloost heeft. Zijn vreesachtigheid was oorzaak dat zijn vyanden hem luttel achten, en niet weinig tot vermindering van de Keizerlijke waardigheid ondernamen. Hier voegde hy een dollen yver by in 't handhaven der oude Godtsdienst, waar in hem geen oorblazers ontbraken; derhalven ontzag hy zich niet om de Protestanten te draiboomen, en in het pleegen van hunne Godtsdienst te beteugelen, dewijl hy alleen aan eenige Edellieden het oeffenen der nieuwe Religie in hunne Landhuizen toeliet, waar by hy een wet maakte, dat een iegelijk Prelaat, die de Katholijke Religie afviel, van zijn goederen en landen zou berooft zijn. Dit was echter niet machtig om *Gebhard Truchses*, Aardsbisschop en Keurvorst van *Keulen*, te beletten de nieuwe Religie te omhelzen, die opentlijk te *Bon* met *Agnes* van *Mansveld*, Kannonikin van *Gurishin*, trouwde, en zijn onderdanen de vrye oeffening vergunde. De Paus, die lang zijn banbliksemen tegen de Keizers krachteloos bevonden had, wilde nu aan hem beproeven hoe krachtig zy noch waren, en bliksemde tegen den Keurvorst den ban uit. Hy wist ook den Keizer te belezen dat hy tegen hem een groot leger zond, zijn landen verbeurt verklaarde, en het Aardsbisdom van *Keulen* aan *Ernst*, den zoon van *Albert* den V, Hartog van *Beyeren*, gaf; doch *Truchses*, die liever het uiterste wou afwachten, dan zijn aangenoome Religie verzaken, bood hem zo lang tegenweer als hy kon, en vernoegde zich daar na gerust, doch armelijk, met zijn lieve gemalinne in *Holland* te leven, en om den geloove te lijden.

Ondertusschen zocht *Rudolf* het rijk binnen zijn palen van alle beroertens en oneenigheden te verlossen, 't geen hem bewoog om de bystand, met *Amurat* den III gemaakt, voor acht jaaren te verlengen. Hy deed dit; doch *Amurat* ontzag zich niet het verbond te breeken, en kort daar na met een groote macht in *Hongaryen* en *Kroatien* te vallen. Hy stroopte ook met een leger van ontrent tienduizend mannen tot op de grenzen van *Karniole*, en voerde een grooten schat, nevens veel Kristenen, in slaverny weg. Dit noopte den Aardshartog *Ernst* aan om hem 't hooft te bieden, die ook zo gelukkig was, dat hy hun Veldheer gevangen kreeg, en den vyand tot in *Kroatien* vervolgde, die meest van hem gematst wierden. Dit verlies prikkelde *Amurat* aan om den oorlog weder op het hevigste te beginnen. In weinig tijds veroverde hy verscheide steden in *Kroatien*, als *Wihtsch*, *Repitsch* en andere. Hy ontzag zich ook niet om den Keizerlijken Afgezant, *Krekoviër*, te *Weissenburg*, vast te houden, en in een kerker te werpen, waar in hy niet lang daar na stierf.

Dit verplichte de Keizer om op 't spoedigste een machtig leger op de been te brengen, om dien vyand het hooft te bieden. Het leed niet lange of hy zag een leger van vijfenveertigduizend *Duitschers* en *Hongaren*, onder een dapper Veldoversten, naer *Kroatien* rukken. By *Sigleg* ontmoette het den *Turk*, en drong met zulk een woede op hem in, dat verscheide Bassaas, en ruim twaalfduizend soldaten zo gematst wierden als verdronken. Deze nederlaag benam *Amurat* den moed niet: want hy zond aanstonds een nieuw leger, waar door *Sigleg* ingenomen wierd. Van daar rukte het, met nieuwe troepen versterkt, naer *Hongaryen*, rechte een groote verwoesting aan, en nam verscheide steden in, waar onder ook *Wesprin* getelt wierd. Dit verplichtte de Keizer een sterker macht by een te vergaderen, en die naer *Bellegarde* te zenden. Het Keizerlijke leger was daar nauwelijks aangekomen, of het bereide zich om de macht der *Turken* onder d'oogen te zien, waar in het ook zo gelukkig was, dat byna twaalfduizend Janitzers op de plaats dood bleven. Ondertusschen had *Tieffenbach*, Lieutenant-Generaal des Keizers in *Opperhongaryen*, een leger van ontrent twintigduizend mannen by een vergaderd. Met deze macht nam hy *Zabatik* stormenderhand in, na dat hy de hulptroepen, die de Bassa van *Offen* en die van *Temeswar* daar in hadden willen werpen, geslagen had, en verschoonde niemand in deze onverwinnelijke gehoude vesting, te weten, van de *Turksche* bezitting. Eerlang zag die dappere Veldheer hem ook verwinnaar van *Fillek*, en noch elf plaatzen en kasteelen, die de *Tur-*

ken ontrent dertig jaren gedwongen hadden hunne wetten te gehoorzamen, waar door niet weinig Kristenslaven verlost wierden.

Deze zege wierd noch van een grooter beantwoord: want *Mathias*, door zijn broeder den Keizer met een machtig leger naer *Hongaryen* gezonden zijnde, nam *Novigrad* met verdrag in, terwijl de *Turken* in *Nederhongaryen* uit *Brezens*, *Zekzin*, en *Segest*, door den Graaf van *Serini*, en den Heer *Nadisti*, gedreven wierden. Hier op belegerde *Mathias* de stad *Gran*, doch de Groote Vizier *Sinan*, die met een machtig leger de vestingen *Thata* en *S. Martin* ingenoomen had, dwong hem het beleg op te breeken, waar op *Sinan* de stad *Raab*, eertijds *Javarin* geheeten, door het verraad des laffen Gouverneurs innam.

Schoon *Mathias* machtig was deze onderneeming van *Sinan* te dwarsboomen, als zijnde met nieuwe benden versterkt, echter besloot hy dit te staken, dewijl zich een gunstiger gelegentheid opdeed, waar door hy hem daar na met gelukkiger voortgangen zou kunnen opkomen. Hy bespeurde dat *Sigismund Bathory*, Vorst van *Zevenbergen*, het verbond met den *Turk* gemaakt wou breeken, en in een bondgenoodschap met den Keizer treden. Dit gunstig oogenblik oordeelde hy niet te moeten verwaarloozen; en hy wist de zaak zo te schikken, dat de *Zevenberger* met den Keizer een verbond maakte. Om de *Turken* uit hunne Staten te verdrijven voegden zy hunne machten te zamen, waardoor zy een aanzienlijk leger te veld brachten. Om zekerder te gaan en de Keizer geheel aan hem te verplichten, werkte de *Zevenberger* zo veel by de *Waiwoden* van *Moldavien* en *Walachien* uit, dat zy ook smaak in het bondgenoodschap kregen. Hier op wierden de *Turken* en *Tartaren* zo zeer van die drie Vorsten aangetast, dat zy meest alle in de pan gehakt wierden, en weinig over bleven om hun nederlaag aan hunne landgenooten te verhalen. Middelerwijl had *Karel*, Graaf van *Mansveld*, het beleg weer om *Gran* geslagen, met een gedeelte van de macht van *Mathias*, wiens Lieutenant Generaal hy was. Niet weinig lieten de *Turken* zich aan die vesting gelegen leggen, derhalven zochten zy het ontzet met een groot leger te onderstaan. *Mathias* had daar zo dra geen kennis af, of rukte hen te gemoed, en dreef hen, na een slachting van vijfduizend *Turken*, op de vlucht, waar op *Gran*, na een beleg van twee maanden, in zijn handen viel, die van niet weinig vestingen gevolgt wierd.

Ondertusschen overleed *Amurat*, in wiens plaats zijn zoon *Mahomet* den III volgde. Om zich in den beginne zijner regeering berucht en ontzaglijk te maken, rukte hy met een leger van honderd-en-vijftigduizend mannen in *Opperhongaryen*, en belegerde met die macht *Agria.* Aanstonds wierd *Maximiliaan*, de broeder des Keizers, derwaarts gezonden; doch de onbekwame wegen, door een gestadigen regen veroorzaakt, beletteden hem daar zo spoedig te komen als de nood vereischte: want na dat *Mahomet* over de twintigduizend mannen daar voor verloren had, wierd deze machtige stad van hem ingenoomen. Dit speet *Maximiliaan* zo zeer, dat hy nergens dan op de wraak doelde; derhalven zarde hy *Mahomet* zo lang, dat hy tot een veldslag kwam. Zo moedig kweet hy zich, dat hy by de twaalfduizend *Turken* maste, de overige op de vlucht dreef, en tot aan de tenten des Grooten Heers doordrong. Het gratig plunderen zijner soldaten was echter oorzaak dat hy geen kleine neep kreeg: want *Mahomet* hier van door een *Itaaljaanschen* Renegaad bewust zijnde, viel weder op de plonderaars in, waar van 'er zesduizend op de plaats dood bleven.

Deze en andere onderneemingen der Keizerschen hadden echter de macht van *Mahomet* wel de helft doen smelten; derhalven besloot hy weder naer *Konstantinopelen* te keeren. Dit deed hy, na dat hy tienduizend mannen in *Agria* gelaten, en de zorg daar van aan eenige Bassaas opgedragen had. Niet lang waren deze eenig, 't geen den Keizerschen en Hongaren geen gering voordeel deed: want

Graaf *Nadasti*, en de Baronnen van *Bernstein* en *Palfi* overrompelden *Thata;* en *Maximiliaan* maakte zich meester van *Papa.* Niet minder gelukkig en gedenkwaardig was de krijgsdaad van *Adolf*, Baron van *Schwartzenberg.* Hem kwam ter ooren dat de *Turken* in *Raab* zeer zorgeloos leefden; derhalven besloot hy deze vesting, die zy reeds vier jaaren bezeeten hadden, te overrompelen. Terwijl hy hier toe de noodige middelen beraamde, bood zeker Edelman zich aan om een der poorten te petardeeren. Hy nam dit aanbod gunstig aan, en de onderneemer had het geluk dat het petard de poort, daar ze aan gehangen wierd, te mortel sloeg, waar op *Adolf* met zijn benden de stad inrukte. Hy vond daar binnen een machtige tegenweer, dewijl de *Turken* zeer hartnekkig vochten, waar van 'er zestienhonderd gematst, en zevenhonderd gevangen wierden. d'Aardshartog *Mathias* zat ook niet stil, dewijl hy *Offen* stormenderhand innam, waar in hy tachtig stukken kanon veroverde, en by de zevenduizend Kristenen verloste. Evenwel kon hy zich geen meester van het kasteel maken, 't geen in hem zulk een spijt verwekte, dat hy de stad in brand deed steeken. Dit deed de *Turken* op de weerwraak doelen, derhalven rukten zy met een leger van over de hondert-en-vijftigduizend mannen in *Opperhongaryen*, alwaar *Waradijn* door hen belegert wierd. Binnen deze stad had *Melchior van Redren*, Baron van *Fiedland*, en Groot-Maarschalk van den Aardshartog *Maximiliaan*, het opperste gebied, die alleen met tweeduizend *Silesische* en *Hongarische* soldaten het woede der *Turken* afkeerde. Zes weken stond hy met deze kleine macht het beleg uit, in welken tijd hy onbeschrijffelijke proeven van wakkerheid, krijgskunde en dapperheid toonde. De *Turken*,

ziende dat deze stad het uiterste wilde afwachten, en de felste stormen met groter verlies van *Janitzaren* en *Tartaren* edelmoedig afkaatste, beslooten het beleg te staken, en verlieten met schande deze plaats, daar op dien tijd maar zevenhonderd weerbare mannen in waren. Maar het leed nauwelijks een jaar, of *Ibrahim Bassa* viel met zestigduizend mannen in *Nederhongaryen*, en belegerde *Kanisa*, 't geen hy, niet tegenstaande al de pogingen van den Hartog van *Merkuer*, dien die plaats trachtte te ontzetten, innam; doch de Hartog, ziende zijn leger door nieuwe hulptroepen tot vijf-en-twintigduizend mannen aangegroeit, en trachtende zijn hair weder te halen, rukte naer *Zevenbergen*, en nam *Kroonweissenburg* stormenderhand in. Echter bleef die stad niet lang in de macht der Keizerschen: want zo dra de Hartog vertrokken was, maakte *Ibrahim Bassa* zich stormenderhand daar weêr meester af.

Niet weinig wierd het *Duitsche* en *Turksche* rijk door deze oorlogen uitgeput, en dewijl *Duitschland* ook door een kerkelijke oorlog inwendig ontroert wierd, rekhalsde ieder na den vreede. Dit deed de Vorsten tot een onderhandeling komen, die zo gelukkig uitviel, dat op deze voorwaarde een eind van den binnenlandschen oorlog gemaakt wierd: *dat de Katholijken*, *Lutheraanen*, *en Kalvinisten vrye oeffening van hunne religie zouden hebben*; *dat Boschkay*, *zo lang als hy leefde*, *Vorst van Zevenbergen zou blijven*; *dat men zou trachten vreede met den Turk te maken*; *dat de Stenden van Hongaryen*, *in des Keizers afwezen*, *Mathias tot hunnen Gouverneur zouden mogen nemen*; *dat alle de andere ampten door inboorlingen des lands zouden bediend worden*; *en dat de Jezuiten daar niets in eigendom zouden mogen bezitten*, *uitgezondert de geschenken die de Keizer aan hen wilde doen.*

Maar zo gemaklijk ging het met den *Turk* niet, dewijl byna twee jaaren verliepen eer men de zaak kon eens worden; doch men bracht de strijdende partyen door heilzame tusschenspraken eindelijk zo ver, dat op den 9 *November* des jaars 1606 de vreede, ten genoegen van wederzijde, geslooten wierd.

De *Hongaren* namen aanstonds *Mathias* tot hunnen Gouverneur aan, en dewijl zy zagen dat de Keizer zijn Neven, *Ferdinand* en *Leopold*, op den *Hongarischen* troon poogde te zetten, Princen, die zich door de Jezuiten lieten regeeren, beslooten zy zijn poging voor te komen. Zy verkoren dan *Mathias* tot hunnen Koning, op voorwaarde, *dat hy alle hunne privilegien zou bevestigen*, *en hen de vryheid vergunnen van de nieuwe Religie*, *welke zy aangenoomen hadden*, *opentlijk te belijden.* Deze voorwaarde behaagde de *Bohemers* zo zeer, dat zy *Mathias* verzochten derwaarts te komen, dewijl zy hem verzekerden dat de Stenden het voorbeeld der *Hongaren* zouden volgen. Hy deed dit met een tamelijke macht waar mee hy door *Oostenrijk* trok, dat hy ook aan zich verzekerde. Maar de Keizer, die dit euvel opnam, besloot deze poging van zijn Broeder te wreken; doch dewijl de Vorsten hier uit een bloedigen binnelandschen oorlog te gemoed zagen, vonden zy een middel uit om deze Vorsten weder te vereenigen. 't Was op den 7 *Juny* des jaars 1607 dat het verdrag tusschen hen te *Praag* getekent wierd, en waar in de Keizer *Hongaryen* en *Oostenrijk* aan *Mathias* afstond, waar by hy hem van *Bohemen*, indien hy geen kinderen naliet, verzekerde. Evenwel dankte de Keizer zijn soldaten niet af, gelijk het verdrag mee bracht, die niet alleen het Bisdom van *Passau* mishandelden, maar in *Bohemen* vielen. Deze onbehoorlijkheden stieten de Stenden van 't rijk tegen de borst, en verplichtte hen zich in staat te stellen van den Keizer te dwingen hen beter te handelen. Deze nieuwe oneenigheid wierd noch door een tweede gevolgt: want *Mathias*, vernomen hebbende dat zijn Broeder de Keizer een der Aartshartogen van *Gratz* tot zijn navolger wou verklaren, rukte een groote macht by een om hem dat te beletten. Dit deed de Keizer andere gedachten krijgen; derhalven vergunde hy door opene brieven de vryheid der conscientie aan de

Bohemers, en stond hen toe kerken, kerkhoven en schoolen te bouwen. Deze gelukkige voortgang der *Bohemers* noopte de Protestanten des rijks aan om ook middelen tot hun zekerheid by der hand te nemen. Zy traden in een bondgenoodschap daar de Keurpaltsgraaf het hooft af gemaakt, en de *Evangelische Unie* genoemt wierd. Hier tegen rechtten de strijdende partyen een ander bondgenootschap op, dat den naam van het *Katholijke Bondgenoodschap* kreeg. Wonderlijk zochten deze twee strijdige bondgenoodschappen malkanderen te draaibomen, gelijk in het belang der Volging van *Gulik* en *Kleef*, open gekomen door de dood van *Jan Willem*, gebleeken heeft, waar door byna gantsch *Duitschland* in de wapenen kwam. Deze beroertens deede den Keizer eerst een rijksdag te *Wirtzburg*, en daar na te *Praag* houden. Hier in bekleede hy den Keurvorst van *Saxen* met de Hartogdommen van *Gulik* en *Kleef* tegens de gevoelens der Vorsten van d'Unie. Dit zette het rijk weder in vuur en vlam, waar op *Maurits*, Prins van *Oranje*, en de Vorst van *Anhald*, de stad *Gulik* innamen, en ze in de handen der Vorsten van *Brandenburg* en *Nieuburg*, de waare erfgenamen, stelden. De *Boheemsche* Protestanten wierden ook zo lang geringeloord en getrapt, dat zy hun toevlucht tot *Mathias* namen. Hy beloofde hen zijn bystand, en voerde niet alleen hun belang maar ook zijn eigen uit, dewijl hy zich daar door de kroon van *Bohemen* op het hooft zette. Kort daar na stierf *Rudolf*, te weten, op den 20 *January* des jaars 1612, na dat hy 35 jaaren, 3 maanden, en 9 dagen geregeert had. Zie *Leonklavius Chytreus*, *de Kronijken*, *Mattheus*, *van Meteren*, &c.

Hoe luttel lijkt de zoon den vader. kan het wezen!
Wat heeft het rijk niet van zijn klein beleid te vrezen,
En dollen yver voor d'aanbidders van Sint Jan!
Wat zie ik Vorsten in een heilig eedgespan
Getreden, om den vloek van Babel 't hooft te bieden.
Zie toe RUDOLF, zie toe, eer 't edel bloed aan 't zieden
U met zijn bliksem treffe, en 't zwanger moordkanon.
De vloek des Heilands, die heel Grieken overwon,
Plant reeds zijn halve maan in 't rijk van Zevenbergen.
Ik zie hem reeds uw macht in Hongaryen tergen,
Nu Bellegarde zwicht en Sisleg. dit 's de wraak,
Die Truchses aanziet en zijne Agnes met vermaak.

CLXI.
Mathias.

MATHIAS, die zijn Broeder *Rudolf* in 't Keizerrijk volgde, is op den 24 *February* des jaars 1557 te *Wenen* gebooren.

Wie zijn *Vader*, *Moeder*, *Broeders* en *Zusters* geweest zijn is op het 428 blad te zien. Zijn *Vrouw* was ANNA KATRYNE van *Inspruk*, zijn volle Nichte, by wie hy geen Kinderen won. Zy is op den 2 *November* des jaars 1618 overleden.

't Was te *Frankfort* daar de Keurvorst van *Ments*, na de dood van *Rudolf*, zijn Mederijksgenooten verzocht by een te komen, om over de verkiezing van een nieuwen Keizer te handelen. Nauwelijks hadden zy daar een begin van gemaakt, of de stemmen waren eendrachtig voor *Mathias*, den broeder van *Rudolf*, waar op hy den 14 *Juny* des jaars 1612 tot Keizer gekroont wierd. Deze Vorst was reeds op den 19 *November* des jaars 1608 tot Koning van *Hongaryen* gekroont; en dewijl ik tot noch toe geen krooning van een Duitsch Keizer heb beschreven, lust het my den Lezer te vertoonen op wat wijze die plechtigheid afgelegt wierd.

Wanneer men wegens den dag en de plaats der krooning overeen gekomen is, en dat de Keurvorst van *Ments* daar bericht van aan de Overigheden van *Aken* en *Nurenburg* gegeven heeft, zenden deze door hunne afgevaardigden de Keizerlijke cieraaden, waar van zy de bewaarders zijn; te weten, die van *Nurenberg*, de goude Kroon van *Karel den Grooten*, den Ring, den Scepter, den Appel, de Schoenen, het Zwaard, een lange Albe, een Stool, en een Rok met een Gordel; die van *Aken* een Kas, bedekt met diamanten, waar in, gelijk zy waanen, iets van 't bloed van den Martelaar *Steven* bewaart word, het gewoonlijk Zwaard van *Karel den Grooten*, zijn Draagband, en een Evangeliboek met goude letteren, waar in hy gewoon was te lezen. Ondertusschen behangt men de groote Kerk, geschikt tot de Krooning, met de tapijten van den verkoozen Vorst. Hier voor worden de stoelen en banken, zo voor den Keizer, als voor de Keurvorsten, de Vorsten, de Gezanten, en andere Inwoonders, geschikt; doch de plaats voor den Keizer is een weinig verheven, alwaar een Stoel, in stee van die van *Karel den Grooten*, gezet word. Terwijl men hier mee bezig is, word het Altaar door den heiligenden Aardsbisschop verciert. De dag der Krooning gekomen zijnde, vervoegen zich de Geestelijke Keurvorsten, met de Bisschoppen en andere dienende Prelaten, des morgens vroeg in de Kerk, alwaar de Afgevaardigden van *Aken* en *Nurenberg* hen de Keizerlijke Cieraden in handen stellen; terwijl de Weereldlijke Keurvorsten, of kunne Gezanten, in hunne plechtgewaaden den Keizer van zijn Paleis tot aan de Kerk verzellen, dragende de Keurvorst van *Beyeren* den Appel, hebbende aan zijne rechterhand den Keurvorst van *Brandenburg*, die den Scepter, en aan zijne slinker den Paltsgraaf, die de Kroon draagt. Achter hen, onmiddelijk voor den Keizer, volgt de Keurvorst van *Saxen* alleen, die het Keizerlijk Zwaard bloot draagt, waar voor zijn Erfmaarschalk met de Schee gaat; doch als deze plechtigheid niet perzoonlijk door den Keurvorst bygewoond word, draagt zijn Maarschalk het Zwaard in de schede. Zo dra de Keizer op hondert treden de Kerk genadert is, treden de Geestelijke Keurvorsten uit de Sakristie, en gaan hem in processie te gemoed, met de Bisschoppen, Abten en Kapellaanen, tot aan de deur van de Kerk. De Keurvorst, die de Krooning moet verrichten, is in Pontifikaale klederen met den Myter op het hooft, en den Staf in de hand; doch de andere Keurvorsten-Aardsbisschoppen zijn maar met hun Keurvorstelijk gewaad bekleed. Zo dra de Keurvorst den Keizer ziet, begint hy te zingen: *Adjutorium nostrum in nomine Domini*, &c. dat is, *Onze hulp is in den naam des Heeren*; en na het gebed, *Omnipotens sempiterne Deus*, gesproken te hebben, keert hy zich om, en treed naer het Altaar: en de twee andere Geestelijke Keurvorsten

zetten den Keizer in 't midden van hen, en geleiden hem tot aan het Altaar in zijn Bidkapel; en na dat hy zich op zijn kniên geleit heeft, gaan de Keurvorsten ook hun plaats nemen, latende ondertusschen de Keizerlijke Cieraden in de bewaring hunner Erfbevelhebberen. De Dienende vangt de plechtelijkheit aan met het gebed*: Domine*, *salvum fac Regem*, dat is, *Heere*, *bewaar den Koning*, 't geen gevolgt word van d'andere gewoonlijke gebeden. Deze geëindigt zijnde, leest men de Driekoningenmis tot aan het Evangeli. Terstond daar na wort de Keizer den Koninklijken Mantel afgenomen, en door de twee andere Geestelijke Keurvorsten tot aan het Autaar geleid, om op den oppersten trap te knielen. Hy doet dat nauwelijks, of de Kapellanen zingen de Litanyen der Heiligen tot aan het veers, *ut nos exaudire digneris*, dat is, *op dat gy ons waardigt te verhooren*, waar na de Dienende de byzondere gebeden voor den Keizer vervolgt, daar het Koor op antwoord. Dit geeindigt zijnde, staat de Keizer op; en de Dienende, met den Mijter op het hooft, en den Staf in de hand, spreekt tot hem in 't Latijn, en doet hem deze zes navolgende vragen. 1. *Wilt gy u houden aan het heilig Geloof*, *'t geen de Katholijke menschen geleerd hebben*, *en het door rechtvaardige werken bevestigen?* 2. *Wilt gy een getrouwe verdediger en beschermer van de heilige Kerk en haare*

Dienaars wezen? 3. *Wilt gy het Keizerrijk*, *'t geen u van Godt gegeven is*, *rechtvaardiglijk bestieren*, *en krachtig verdedigen*, *gelijk uw Voorzaten gedaan hebben?* 4. *Wilt gy de rechten des Rijks behouden*, *en des zelfs goederen weder winnen*, *en die getrouwelijk tot het gemeene nut besteeden?* 5. *Wilt gy een rechtvaardig Rechter der armen en der rijken*, *en een getrouwe Beschermer der weduwen en weezen zijn?* 6. *Wilt gy den alderheiligsten Vader in Christus*, *den Paus van Rome*, *en de heilige Katholijke Apostolische en Roomsche Kerk*, *onderdanig wezen en aanhangen?* Op ieder vraag antwoord de Keizer: *Ja*: *ik wil dat doen.* Hier op treed hy naer het Altaar, daar hy zijn antwoorden door den volgenden eed, in 't Latijn, bevestigt: *Ik zal alles doen 't geen my voorgestelt is*, *zo Godt my helpe*, *en de Gelovigen my bystand geven*; *en ik zal het zo getrouwelijk en zo waarachtig volbrengen*, *als ik wensch dat Godt en zijn heilig Evangeli my helpe.* Dit gedaan zijnde, keert de dienende Aardsbisschop zich naer d'omstanders, en vraagt hen in 't Latijn: *Wilt gy dezen Vorst aanneemen om over u te heerschen*, *en hem getrouw te zijn?* Hier antwoord men tot driemaal op: *Wy willen*, *wy willen*, *wy willen.* Na dat deze woorden gesprooken zijn, valt de Keizer weder op zijn kniën; en d'Aardsbisschop vangt de gebeden weder aan, en spreekt dit gebed*: Heere*, *gy die van allen zijde alle de Koninkrijken regeert*, *zegen onzen Koning N.* enz. en ook dit gebed: *Maak*, *Heere*, *dat de volkeren hem getrouw blijven.* Na deze gebeden ontdekken de Suffragaanen van den dienenden Aardsbisschop den Keizer, om hem te zalven; en d'Aardsbisschop neemt den gezegenden Oly, zeggende: *Vreede zy met u*; en men antwoord: *en met uwen geest.* Hier op zalft hy hem kruiswijze in 't midden van het opperste des hoofts, tusschen de schouders, aan den hals, op de borst, op de pols van den rechter arm, en ten laatsten in de rechterhand; zeggende op ieder zalving het gebed, 't geen het boek van deze plechtigheid medebrengt. De twee andere Aardsbisschoppen-Keurvorsten vegen den Oly met katoen af. Vervolgens word de gezalfde Keizer door deze twee Keurvorsten in een Kapel ter zijde van het Koor geleid, alwaar de oude Keizerlijke klederen zijn; en hier bekleed men hem met een lange Albe en een Stool, welken hy aandoet als de Priesters, met Pantoffelen en Laarsjes: van waar zy hem weder in zijn Bidkapel brengen, die wat dichter aan het Altaar staat. Hier zijnde, krijgen de twee Geestelijke Keurvorsten het gewoonlijk Zwaard van *Karel den Grooten* van het Altaar; en terwijl zy het bloot in des Keizers handen stellen, geeft de Dienende hem den zegen, zeggende: *Neem dit Zwaard*, *en gebruik het uit kracht van dezen zegen tot verdediging van Godts Kerk*, *waar toe zijn goedheid het geschikt heeft.* Geduurende dit gebed steekt men het Zwaard weer in de schede; en de Wereldlijke Keurvorsten toegetreden zijnde, hangen het den Keizer met den Gordel op de zijde. Hier na neemt men den Ring, die op het Altaar leit, en de Dienende steekt ze hem aan de vinger, doende de gewoonlijke wenschen. Ten laatsten, de Dienende ook den Scepter en den Appel van het Altaar gekregen hebbende, geeft hy hem den Scepter in de rechter, en den Appel in de slinkerhand, spreekende den zegen en het gewoonlijk gebed. Na dat dit geeindigt is, geeft de Keizer den Scepter en den Appel weder aan de Keurvorsten over. Terstond hier op hangen de Afgevaardigden van *Nurenberg* hem den grooten Keizerlijken Mantel over de schouders; waar na de drie Geestelijke Keurvorsten de Kroon van het Altaar neemen, en ze gezamentlijk op het hooft des Keizers zetten; verzellende de Dienende deze daad met gebeden en beloften aan Godt, daar het Koor amen op antwoord. Vervolgens doen de Geestelijke Keurvorsten den Keizer aan het Altaar naderen, alwaar hy in het Pontifikaal (een boek, begrijpende de ceremonien, welke den dienst des Bisschops betreffen) den gewoonlijken eed in de Duitsche taal leest. Zo dra de Keizer door de zelve Keurvorsten van hier weêr op zijn plaats geleid is, vervolgt men de Mis, en men zingt het Evangeli en het Geloof;

en aan de offering zijnde gekomen, gaat de Keizer, hebbende den Scepter en den Appel in zijn handen, ten offer, en doet door iemand anders een stuk goud geven. Zo dikwils als de Keizer naer het Altaar gaat neemt men hem de Kroon af, die men hem, te rug gekeert zijnde, weder opzet; 't is de Paltsgraaf die dezen dienst waarneemt, de Geestelijke Keurvorsten, die den Keizer het Evangeli en den Vrede te kussen geven, met het wywater en den wierook, en de Erfbevelhebbers der Keurvorsten, die den Keizer den Scepter, den Appel, en het Zwaard geven en afnemen. De Keizer communiceert in deze Mis zonder Kroon, zijnde alleen verzeld met twee Geestelijke Keurvorsten. Na de Mis word de Keizer, ommegangs wijze, door de drie Geestelijke Keurvorsten, gevolgt van alle de Bisschoppen, en voorgegaan van alle de Wereldlijke Keurvorsten, op een verheve plaats gebracht. Hier word hy gezet in een stoel, ten dezen einde daar gestelt, in stee van die van *Karel den Grooten*, welke te *Aken* is; waar op de Dienende deze woorden spreekt: *Neem en bewaar de bezitting van deze plaats*, *die voor u behouden is*, *niet door recht van erffenisse noch van vaderlijke opvolginge*, *maar door de stemmen der Keurvorsten des Duitschen rijks*, *en voornamentlijk*, *door de voorzienigheid van den almachtigen Godt*, *en door onze gevinge*, *en die van alle de Bisschoppen en andere Dienaars van Godt*; *en hoe de Geestelijkheid nader aan het Altaar is*, *hoe gy u te meer zult te binnen brengen haar op de behoorlijke plaatsen eer te bewijzen. Jezus Christus*, *die Middelaar tusschen Godt en de menschen is*, *wil u in deze Keizerlijke waardigheid bevestigen*, *om van uw kant een middelaar tusschen de Geestelijkheid en het Volk te wezen*, *en doe u met*

hem in het eeuwig Koninkrijk heerschen. Daar bidde ik hem om; *hem*, *die de Koning der Koningen*, *en de Heer der Heeren is*; *en die*, *de waare Godt zijnde*, *eeuwig met den Vader en den Heiligen Geest regeert.* Het zy alzo De Dienende heeft deze woorden nauwelijks geeindigt, of men begint het *Te Deum* plechtelijk te zingen, op het geklank van trommels, schalmeyen, en trompetten; 't geen gevolgt word van het lossen van 't kanon en de muskettery. Vervolgens ontfangt zijn Keizerlijke Majesteit, blijvende gestadig zitten, de plichtpleging van gelukwensching, die de Keurvorst van *Saxen* uit aller naam aan hem doet. Hier na vertrekt zich de dienende Keurvorst met de twee andere Geestelijke Keurvorsten, om in de Sakristie hunne kerkelijke klederen af te leggen, en de gewoonlijke Keurvorstelijke gewaaden aan te doen. Midlerwijl maakt zijn Majesteit, verzeld van de Wereldlijke Keurvorsten, Ridders, welken hy met het Zwaard van *Karel den Grooten* slaat: waar na hy dit Zwaard aan den Aardsmaarschalk weêr overgeeft, en van de verheve plaats aftreed, om weder naer zijn Bidkapel te keeren. Daar word hy dan van een Kanonik der Collegiale Kerk van *Aken* begroet, die, na dat hy hem vertoont heeft dat ieder Keizer daar, volgens het oud gebruik, voor Kanonnik aangenoomen word, de Majesteit verzoekt den eed te willen doen, daar de Keizer in bewilligt, waar door hy zich verbind om de Kerk van *Aken* te beschermen, en het Kapittel zijn recht te laten genieten.

Mathias dan, op deze wijze gekroont zijnde, wende alle middelen aan om de Protestanten weder tot de Katholijke kerk te brengen; doch alle zijne poogingen waren vruchteloos, en brachten niets te weeg als dat hy de achting, die zy eerst voor hem gehad hadden, verloor, gelijk op de rijksdagen van *Regensburg* en *Lints* gebleken is, daar zy opentlijk zijn pogingen draaiboomden. Dit, en de oneenigheden over de bezitting van *Gulik* en *Kleef*, zette heel *Duitschland* in een woedende oorlogsvlam. De Hartog van *Nieuburg*, ziende dat de *Hollanders* zich voor den Keurvorst van *Brandenburg* verklaart hadden, koos, op hoop van beter uitkomst, de zijde des Keizers, trouwde de Zuster van den Hartog *Maximiliaan* van *Beyeren*, die 't Hooft van het Katholijk bondgenoodschap was, en wierd Katholijk. Dit verplichtte het bondgenoodschap om belang in de zaak van den *Nieuburger* te neemen, die reeds een leger van tienduizend mannen by een vergaderd had. Hier in wierd hy ook de hand gebooden door *Henrik van den Berg*, Generaal der *Spaansche* ruitery, waar op hy *Dortmond* en *Soest* vermeesterde; en dewijl hy geen wederstand in de Hartogdommen van *Gulik* en *Bergen* vond, bracht hy byna alle de steden dier landen onder zijn gehoorzaamheid. Maar 't geen het belang des Keizers en de zaak der Katholijken wonderlijk begunstigde, was het verdrag dat de *Turk* den Keizer aanbood, en dat met opene armen voor twintig jaren omhelst en aangenomen wierd. Dit was d'oorzaak dat de Protestanten in *Bohemen* deerlijk mishandelt wierden, dewijl men hen opentlijk over 't stuk der Religie de voet dwars zette. De Aardsbisschop van *Praag* deed een hunner Kerken te *Klostergrab* tot aan den grond af breken, en een andere te *Brunow* sluiten. Zy deeden hier over hunne klachten aan de Keizerlijke Raden te *Praag*, van wien zy trots bejegent wierden, en onder andere tot antwoord kregen: dat men niets gedaan had 't geen tegen de Edikten des Keizers, of de besluiten van de Stenden des rijks streed. Dit verplichtte de Protestanten de Stenden des Koningrijks te beroepen; en schoon de Keizer met groote dreigementen dat zocht te beletten, echter vergaderden zy op den 21 *Mei* des jaars 1618, en zonden twee dagen daar na hunne Afgevaardigden aan den Raad, van welke zy recht verzochten. *Willem Schlabata*, Voorzitter van de Kamer, *Jaroslow Borsita*, Graaf van *Martiniz*, en *Flips Fabricius*, Geheimschrijver van den Raad, drie der voornaamste Rechters, bejegenden de Afgevaardigden, en verwierpen hun verzoek met zo veel bitterheid en versmading, dat zy, van rechtvaardige toorne ontstooken, hen op 't lijf

vielen, en hen van een tweede verdieping uit de vensters wierpen. 't Bleef hier niet by. Zy dreven niet alleen de Jezuiten, die vervloekte stookebranden dezer onheilen, uit de stad, maar uit het rijk. En dewijl zy wel wisten dat de Keizer deze daad zou poogen te wreeken, grepen zy de wapenen aan, en vergaderden onder 't beleid van *Ernst van Mansveld* een leger van ruim dertigduizend mannen. Zy doolden ook niet: want schoon de Raad van *Wenen* de gramschap des Keizers poogde te stillen, en opentlijk zeiden, dat men de Protestanten eenige voldoening behoorde te geven, echter zond hy een machtig leger, onder het beleid van den Graaf van *Dampierre*, derwaarts. Dit verplichtte *Mansveld* niet stil te zitten, gelijk hy ook niet deed: want hy veroverde *Pilzen* in 't gezicht van *Dampierres* leger. Dit veroorzaakte dat *Dampierre* door den Graaf van *Buquoy* het platte land deerlijk liet verwoesten, wiens woede *Silesien* bewoog belang in de zaak van *Bohemen* te neemen, en haar hulptroepen te zenden. Ondertusschen yverde de Keurvorst van *Saxen* om de strijdende partyen weder te vereenigen; doch zijne pogingen waren by de *Bohemers* vruchteloos, en zy verbitterden noch meer toen *Buquoy* de stad *Budwertz* ingenomen had. De Keizer, die op dien tijd een kwijnende ziekte had, voelde zijn kwaal door deze onrusten niet weinig vermeerderen, die hem eindelijk op den 20 *Maart* des jaars 1619 uit de wereld rukte, na dat hy 6 jaren, 8 maanden, en 26 dagen had geregeert.

Het Huis van Oostenrijk, gewoon te zegepraalen,
En zich aan tijden noch aan eeuwen te bepaalen,
Steekt weêr zijn kruin tot aan de sterren, nu de troon
Van 't machtig Duitschland word betreden door den zoon
Van Maximiliaan, vermaard door oorelogen.
't Is Vorst MATHIAS, die hier praalt voor ieders oogen,
Wiens iever voor 't belang der Roomsche kerk te straf,
Te groot was, en zich zelve onreedlijk overgaf
Om 't teêr geweeten, vry van papendroom en fabel,
Te dwingen dat het kniele, o schrik, voor 't beest van Babel;
Doch deze pooging stak in 't rijk een oorlogsbrand,
Waar van de vlam sloeg in 't gezicht van Ferdinand.

CLXII.
Ferdinandus de II.

FERDINAND de II, die zijn Oom *Mathias* in 't Keizerrijk volgde, is op den 9 *July* des jaars 1578 te *Weenen* in *Oostenrijk* gebooren.

Zijn *Vader* was KAREL, Hartog van *Stiermark*, de vierde zoon van Keizer *Ferdinand* den I en *Anna*, de dochter van *Uladislaüs*, Koning van *Hongaryen.* Zijn *Moeder*, MARIA, Hartogin van *Beyeren.* Zijn I *Vrouw*, MARIA ANNA, de dochter van *Willem*, Hartog van *Beyeren*, by wie hy drie *Zoonen* en zo veel *Dochteren* won, als JAN KAREL, jong gesturven; FERDINAND, na hem Keizer; LEOPOLD WILLEM, geworden Bisschop van *Passau*, *Straatsburg*, *Halberstad*, *Olmutz* en *Bressau*, Grootmeester der Duitsche Orde, Abt van *Mourbach*, en Gouverneur Generaal der *Nederlanden*; KRISTINA, jong gesturven; MARIA ANNA, ten echt gegeven aan *Maximiliaan*, Keurvorst van *Beyeren*; en CICILIA RENEA, die de vrouw wierd van *Uladislaüs*, Koning van *Polen.* Zijn II *Vrouw*, LEONORA, de dochter van *Vincent*, Hartog van *Mantua*, by wie hy geen kinderen won.

Na de dood van *Mathias* hadden de Stenden van *Bohemen* zulk een haat tegen het Huis van *Oostenrijk*, wegens de geweldenaryen die het tegen de Protestanten gebruikt had, dat zy *Friderik* den V, Keurvorst, Paltsgraaf, en Hooft der Evangelische Unie de kroon aanbooden. Dit kwam nauwelijks ter ooren van *Ferdinand*, of hy trok naer *Maximiliaan*, Hartog van *Beyeren*, en lei by dien Vorst alle listen in 't werk om hem in zijn belang te wikkelen. Hy bereikte by hem zijn oogwit; en dewijl de tijd naderde dat de Keurvorsten zich te *Frankfort* moesten laten vinden, om over de verkiezing van eenen nieuwen Keizer te handelen, trok hy derwaarts. En hoe zeer de Stenden van *Bohemen* zijn pogingen trachtten te overdwarssen, echter wist hy de vergadering, die uit de Keurvorsten van *Ments*, *Trier* en *Keulen*, nevens de Gezanten der Keurvorsten van den *Palts*, van *Saxen* en van *Brandenburg*, bestond, zo wel tot zijn voordeel te leiden, dat zy hem op den 27 *Augustus* des jaars 1619 tot Keizer verkooren, waar na hy op den 8 *September* met de gewoonelijke plechtigheden gekroont wierd. Echter verlooren de *Bohemers* de moed niet, maar gingen met de verkiezing van *Friderik* voort. Hier uit sproot een bloedigen oorlog, waar in van wederzijde hartnekkig gevochten wierd, doch de zege verklaarde zich voor *Ferdinand*: want *Friderik* wierd op den 18 *November* des jaar 1620 zo zeer te *Weissenberg*, by *Praag*, door de Keizerschen geslagen, dat hy gedwongen was zich te *Breslauw* in *Silesien* te bergen. 't Zou buiten mijn bestek gaan indien ik alle de overwinningen die *Ferdinand* op de Protestanten behaalde wilde vertoonen; derhalven zal ik van de oorlogen der Protestanten, die zy tot handhaving hunner Godtsdienst tegen den Keizer voerden, niet zeggen, als dat zy hunne pogingen door verscheide nederlagen verydelt zagen, en niet eer het hooft weder boven staaken, dan toen *Gustavus Adolfus* zich hunner erbarmde, en voornam, uit een goddelijken yver, de kwijnende Godtsdienst weder op te rechten, en de verdrevene Vorsten in hun wettige erven te herstellen. Deze groote Vorst wierd tot deze onderneeming niet alleen door de Evangelische Unie aangemoedigd, maar ook door *Hessenkassel*, *Keurbrandenburg*, en naderhand door *Engeland* en *Frankrijk.* Hier op liet hy de Stenden byeen vergaderen, en hield hen voor wat *Zweden* door de nabuurschap des Keizers, die zich meester van *d'Oostzee* gemaakt had, boven 't hooft hing. Hy toonde hen dat hy zijn vyandschap tegen *Zweden* genoeg getoont had met de *Polen* hulpbenden toe te zenden onder den Hartog *Adolf van Holstein*; dat hy zijn gezondene brieven naer *Zevenbergen* had aangehouden; hem belet in *Duitschland* volk te werven en krijgsbehoeften te kopen; dat hy de vergelijking met *Polen* gedwarsboomt, en de *Zweedsche* Kooplui in *Duitschland* vyandlijk gehandeld

had. Hier op waren de Stenden van gedachten dat men niet behoorde te wachten tot dat men de vyanden in 't rijk kreeg, maar eer hen behoorde gewapenderhand tegen te trekken, en niet te lijden, dat zy aan de *Oostzee* een vasten voet aan land zetteden. Hier op maakte *Gustaaf* zich tot den oorlog gereed; doch eer hy aan de eilanden van *Pomeren* gekomen was, schreef hy aan de Keurvorsten des rijks, om te klagen, dat zy zich niet verwaardigt hadden hem door hunne antwoorden eenig middel van vreede te openen; waar by hy een opentlijke betuiging voegde, van niet verantwoordelijk te zijn wegens de rampen, die de Kristenheid zou lijden konnen van een oorlog, daar men hem tegen zijn dank inwikkelde. Ondertusschen liet de *Fransche* Gezant *Herkules Charnassé* niets na om den Koning tot den *Duitschen* oorlog aan te nopen. Hy bood, uit last van zijn meester, hem verbond en onderstands gelden aan, en verzekerde hem dat *Beyeren* en de Katholijke Ligue zijn Koning aanporden om de zaak der *Duitschen* aan te neemen, dewijl de *Oostenrijksche* macht zo wel de Pauzelijke als de Protesteerende te zwaar viel. Op deze aanporring overwoog de Koning rijpelijk den toen maaligen staat van *Europe.* Hy zag dat het met de Protestanten in *Duitschland* zeer slecht stond; dat *Palts*, *Baden* en *Meeklenburg* uit hunne landen verjaagd waren;

dat het Huis van *Brunswijk-Lunenburg* weinig ampten meer behouden had; en dat men de overige wou dwingen door 't Edikt van herstelling der Geestelijke goederen, dat na 't *Passauwsche* verdrag ingetrokken was. Hy, zeg ik, overwoog dit alles zeer rijpelijk, en oordeelde dat de tegenwoordige tijd tot een groote omwending zeer gunstig was. Hy trok dan naer het eiland *Rugen*, daar *Alexander Lesle*, die het gebied over de *Zweedsche* bezetting in *Straalzond* voerde, zich meester van gemaakt had. Zo dra had hy zijn voet niet op 't land gezet, of hy viel op zijn kniên, Godt biddende zijne tocht te willen zegenen: want deze godvruchtige Vorst beelde zich niet t'onrecht in, dat men de overwinningen niet minder door gebeden dan door wapenen behaalde, en dat men in den oorlog niet gelukkig kon zijn, ten waar men godvruchtig was.

Niet weinig verhefte zijn komst de moed der Protestanten: want zy merkten aan dat de dag, waar op hy in *Duitschland* te land stapte, de zelve was waar in voor deze de Protestanten de *Augsburgsche* Belijdenisse in handen van Keizer *Karel* den V gestelt hadden. Aanstonds zette *Gustaaf* het krijgsvolk op *Usedom* en *Wellin*, daar hy de Keizerschen uitdreef; en hebbende veel vaartuigen by malkanderen doen voeren, bezette hy de zelve met geschut en krijgsvolk, en voer daar mede voor *Stettin.* Hy kwam 'er nau, of hy begeerde van den Bevelhebber, die hem met eenige Raden te gemoed ging, dat hy hem met goedheid zou in laten. Deze ontschuldigde zich hier op: maar de Koning voerde hem te gemoed, dat hy niet gekomen was om hen van het *Roomsche* rijk af te scheuren, maar om hen van onbillijke verdrukkingen te bevrijden. Voorts begeerde hy met den Hartog zelfs te spreeken, die hy zonder veel omstandigheden perste om zijn volk binnen te laten. Hier op maakte hy met den Hartog een verbond dat de Keizer euvel opnam, en, versterkt zijnde met de benden, die de Kolonel *Hoorn* uit *Koerland* had mee gebracht, trok hy naer *Mekelenburg*, met voorneemen om den wettigen Hartog daar weder in te herstellen, die door den Keizer daar van berooft was, om die landen aan zijnen Generaal *Walstein* op te dragen. De grootste reden, die hem hier toe aanporde, was dat ieder door die daad zou zien, dat hy niet in 't Keizerrijk gekomen was, als om de onderdrukten te beschermen. Hy won de stad met behendigheid, als ook *Rostok*, en beloofde de inwoonders dat hy hen voor alle ongevallen bevrijden zou, en zo zeer zijn krijgsvolk in tucht houden, dat hunne landen daar door geen overlast zouden lijden. Deze gelukkige voortgang van *Gustaaf* opende de oogen van den Keurvorst van *Brandenburg*, die hem Gezanten zond, en de neuteraliteit verzocht, doch hy antwoorde hen, dat hun meester een van beide moest kiezen, of de Keizerschen uit zijne landen te drijven, of hem plaatsen te geven, op dat hy de zelve voordeelen uit zijn land kon trekken, die de Keizerschen daar uit trokken. De zaken in een gewenschten stand in *Mekelenburg* gebracht hebbende, trok hy naer *Pomeren*, en veroverde *Lokenitz*, *Prentzlouw*, *Nieu-Brandenburg*, *Klempenouw*, *Treptouw* en *Loitz.* Terwijl hy hier mee bezig was, begaven de Landgraven van *Hessen* zich onder zijn bescherming, waar mede hy een verbond maakte. Deze overwinningen wierden beantwoord door het innemen van *Demmin*, waar binnen zich *Duka di Savalli* met twee regimenten geworpen had, nevens verscheide andere steden, waar onder ook *Kolberg* getelt wierd, waar binnen veel levensmiddelen en oorlogsgereedschappen gevonden wierden, dewijl de Keizerschen van voornemen waren om daar binnen hun magazijn op te rechten. Dit verwekte zulk een schrik in den Keizer, dat hy, zijn Veldoversten mistrouwende, *Tilly* de zorg van zijn oorlogsmachten opdroeg. Deze, een groote macht te *Frankfort* en *Lamsberg* by een vergaderd hebbende, poogde *Demnin* te ontzetten; maar onderweeg vernomen hebbende dat die stad zich al overgegeven had, wilde hy dit verlies wreeken. In zijn weg lag *Nieu-Brandenburg*, waar binnen zich *Kniphuizen* met twee regimenten te

lang, tegens Konings orde, opgehouden had. Hy taste deze slechte plaats aan, die hy, na veel volk verloren te hebben, veroverde. Dit was alles dat *Tilly* met zijn groote macht kon uitrechten, want *Gustaaf* had alle de passen in *Voorpomeren* te wel bezet. Hy kon daar ook niet lang blijven: want wilde hy zijn leger door honger niet zien vergaan, was hy gedwongen naer *Maagdenburg* te wenden, 't geen hy deed, met voornemen om den Koning op het vlakke veld te lokken. Dit miste hem: want zo dra was hy niet afgetrokken, of de Koning trok naer *Frankfort* aan den *Oder*, welke stad hy stormenderhand, op den derden dag, veroverde, waar op hy *Lamsberg* met verdrag innam. Ondertusschen wierd *Maagdenburg* door *Tilly* belegerd en hevig aangetast; en alhoewel de Koning begeerig was om die benauwde stad te ontzetten, echter wou hy zich niet derwaarts begeven, voor dat hy van achteren genoeg verzekert was, dat men hem den te rugweg niet zou kunnen afsnijden. Hier toe sloeg hy den *Brandenburger* en den *Sax* de middelen voor: maar deze Vorsten marden zo lang om op zijne voorslagen voldoening te geven, dat *Tilly* ondertusschen *Maagdenburg* stormenderhand veroverde; waar op hy de stad verwoeste en aan alle hoeken in den brand stak. Meer dan dertigduizend van de inwoonders sneuvelden door 't staal, 't vuur en 't water, dewijl eenige duizenden in d'*Elve* gesmeeten wierden; doch deze razende woede bracht den Overwinnaar meer schade als voordeel aan: want indien hy deze stad in wezen gelaten had, waar in de vrucht van zijn zege door de vlam verteerde, kon hy daar zijn magazijn opgerecht, en *Over* en *Nedersaxen* in toom gehouden hebben.

't Was op deze tijd dat de Koning de Hartogen van *Mekelenburg* in hunne staten herstelde, waar na hy zich weder in optocht begaf, en sloeg, eer hy by *Wirtenburg* zich over d'*Elve* begaf, om zijne machten by die van *Brandenburg* en *Saxen* te voegen, een party van duizend Keizerlijke ruiters. Dit deed hy om den Keizerlijke Generaal *Tilly*, die na 't veroveren van *Maagdenburg* zich meester van *Hall*, *Mersburg* en *Leipsig* gemaakt had, 't hooft te bieden. Hy sloeg hem zo zeer, dat 'er meer dan tienduizend der Keizerschen op de plaats dood bleven. Zelf wierd *Tilly* gekwest, die *Gustaaf* meester liet van 29 stukken kanon, 120 zo vaandels als standaarden, en al het legertuig. Kort daar na wierd *Leipsig* weer door den *Sax* ingenomen. Ondertusschen vervolgde *Gustaaf* de vluchtende tot by *Hall*, daar hy ze achterhaalde, en noch 3000 van maste. Daar na overstroomde hy in *Frankenland Erford*, *Kenigshoven* en *Witzburg.* Deze overwinning wierd van *Hoëchst*, *Ments*, *Opperheim* en *Wallof* beantwoord, die hy bemachtigde, waar by hy noch 2000 Keizerschen sloeg, en twintig stukken kanon veroverde. Ook zat de Keurvorst van *Saxen* niet stil: want hy nam *Praag*, in *Bohemen*, in, en verzekerde zich van dat Koningrijk, na dat hy zich meester van *Egra* gemaakt had. Dus begunstigde Gods hand de zijde der Protestanten, wier moed niet weinig aanwies, toen *Gustaaf* in 't begin van 't jaar 1632 tijding kreeg, dat zijn benden de stad *Wismar* aan d'*Oostzee*, en zijn Generaal *Hoorn* de stad *Bamberg* veroverd hadden.

Alle deze overwinningen van *Gustaaf* ontroerden het hart des Keizers zo zeer, dat hy voor zijn troon bekommert was. Daar by zag hy dat ieder met zijn vyand in een bondgenoodschap trad, en dat meer dan half *Duitschland* door de *Zweden* en hunne bondgenooten reeds ingenoomen was: want *Bohemen* was door den *Sax* vermeestert; *Hessen* had zich voor den verwinnaar verklaard; en *Trier* zich onder de bescherming van *Frankrijk* gestelt, die zijn verbond met *Gustaaf* vernieuwt had. Men ried hem dat hy *Walstein* zou herroepen, en die het gebied van zijn leger op nieu opdragen; want zy oordeelden, dat dit het eenigste hulpmiddel was om het Keizerrijk in dezen rampzaligen staat te behouden. Hy deed dit, en die groote Veldheer vergaderde binnen 3 maanden een machtig leger by een, dat hy op de grenzen van *Moravien* monsterde. Onderwijl zat *Gustaaf* niet stil: want hier af verwittigt zijnde, als ook dat *Walstein* voorgenomen had naer *Beyeren* te trekken, besloot hy hem voor te komen, en hem slag te leveren. Ongemeen spoedig rukte hy naer *Nurenburg*, waar na hy zich van *Donawert* verzekerde, om een doortocht over den *Donauw* te hebben. De vlucht van den Hartog *Rudolf* van *Lawenberg* uit *Donawert* gaf hem gelegentheid om *Tilly* op den hals te vallen, die zich over de rivier de *Lech* neêrgeslagen had, om hem daar den overtogt te betwisten. Echter baande *Gustaaf* zich met gewelt een weg, en sloeg *Tilly* met het verlies van 1200 Keizerschen. Zelfs was hun vlucht bloedig: want *Tilly* wierd zo zeer gekwest, dat hy weinig dagen daar na binnen *Ingolstad* aan zijn wonden overleed. Hier op veroverde *Gustaaf Augsburg*, *Landshut*, en meer anderen. Van daar rukte hy zijn leger voor *Ingolstad*, om, was het mogelijk, de *Donau*-brug af te werpen, en zelfs het *Beyersche* heir uit *Beyeren* te sluiten; doch deze onderneeming miste den Koning, want *Ingolstad* weerde zich dapper. 't Was ook voor deze plaats dat zijn paard onder zijn lijf doodgeschooten wierd, en dat een andere koegel den Markgraaf *Kristoffel van Baden*, die nevens hem reed, van zijn hooft beroofde. Hier op wende de Koning zich te rug in *Beyeren*, nam *Munchen* met verdrag in, en vond daar binnen 140 stukken zwaar kanon, die hy naer *Augsburg* deed voeren. Ondertusschen nam de Hartog van *Beyeren Regensburg* in, en *Walstein Egra* en *Praag*, waar na zy hunne machten by een voegden, met voornemen om den Koning te overstroomen, dewijl hun leger byna eens zo groot als het zijne was. *Gustaaf* hield zich onder *Nurenburg*, daar hy zijn overige machten verwachte. Eer hy die kreeg, vielen verscheide bloedige

schermutzelingen voor, die veel groote Oversten, aan wederzijde, het leven kostten, en eens de Koning in 't gevaar zijns lijfs stelde, dewijl een koegel een gedeelte van zijn stormhoed wegnam. Eindelijk besloot *Gustaaf* den vyand by *Lutzen* aan te tasten, en gaf daar de nodige orders toe. Ondertusschen reed hy met twee Onderstalmeesters uit, om een post, waar van hy zich meende te dienen, te bezichtigen; doch deze groote Vorst had het ongeluk dat hy onder een party Kurassiers viel, die hem besprongen, en, na een dappere tegenstand, doodden. Zijn paard kwam alleen bebloed in 't leger te rug, waar uit Hartog *Barend van Weimar* besloot dat de Koning dood was. Hoe zeer hem en het leger dezen slag trof, echter bezweek hun moed niet: want zy vielen met zulk een woede op *Walstein* in, dat zy de zege en het veld behielden; doch helaas! zy was te duur gekoft, en kon het verlies van den onvergelijkelijken *Gustaaf* niet ophalen. Ieder miste aan zijn kant 10000 mannen, die op de plaats dood gebleven waren. Deze schadelijke dood voor *Zweden* verwekte een ongemeene vreugd in 't hart des Keizers en alle die 't met hem hielden, dewijl hy zich inbeelde, dat de *Zweedsche* wapenen nu van zelfs moesten vervallen; doch de Rijkskancelier *Oxenstiern* toonde hem het tegendeel tot aan zijn dood, die op den 25 *February* des jaars 1637 voorviel, na dat hy 59 jaaren geleeft, en 17 jaaren, 5 maanden, en 17 dagen met veel rampen, en in een gestadigen oorlog, geregeert had.

Het bloed van Hus gespt noch Bohemen 't harnas aan.
Mathias wrevel, en zijn haatelijk bestaan
Om 't waare Lutherdom met zijnen voet te treden,
Berokkent FERDINAND een reeks rampzaligheden;
Te meer, dewijl hy, om zijn voetspoor na te treên,
't Gemoed wou dwingen, nu gehecht aan Godt alleen:
Maar d'yzre mars Gustaaf, gewapend met den donder,
Rukt Duitschland in, en keert kloekmoedig 't opperste onder.
Hy spuwt salpeter uit het zwangere metaal,
En treft den vyand in zijn boezem veertig maal.
Dat 's ooreloogen, dat 's zijn vyanden betoomen;
Dat heet zijn zegevaan te planten binnen Romen.

CLXIII.
Ferdinandus de III.

FERDINAND de III, die zijn *Vader Ferdinand* de II in 't Keizerrijk volgde, is in 't jaar 1608 te *Gratz*, in *Oostenrijk*, gebooren.

Zijn *Vader*, *Moeder*, *Broeders* en *Zusters* heb ik op het 438 blad vertoont. Zijn I *Vrouw*, MARIA ANNA, de dochter van *Filips*, Koning van *Spanje*, by wie hy won FERDINAND FRANÇOIS, die Koning der *Romeinen* is geweest, en voor zijn vader is komen te sterven; MARIA ANNA, gebooren in 't jaar 1634, getrouwt aan *Filips* den IV, Koning van *Spanje*; en LEOPOLDUS IGNATIUS, die tegenwoordig Keizer is: d'andere kinderen zijn jong gesturven. Zijn II *Vrouw*, MARIA LEOPOLDINA, die de dochter was van *Leopold*, Aardshartog van *Oostenrijk*, welke in 't jaar 1649 in het kinderbedde van een *Zoon* overleed, die ook jong gesturven is. Zijn III *Vrouw*, ELEONORA GONSAGA, de dochter van *Karel* den II, Hartog van *Mantua*, by wie hy won ELEONORA MARIA, geboren den 21 *Mei* 1653, en getrouwt aan *Michiel Koribut Wiesnowiski*, Koning van *Polen*, na wiens dood zy voor de twedemaal aan *Karel Leopold*, Hartog van *Lotharingen*, trouwde; en MARIA ANNA JOSEFA, geboren den 20 *December* 1654, en getrouwt aan Hartog *Jan* van *Nieuburg*, zoon van den Hartog *Flips Willem.*

Ferdinand de III, die reeds by 't leven van zijn vader tot Koning van *Bohemen* was verklaart, en door hem tot Koning der *Hongaren* en *Romeinen* verkoren was, vatte na den dood zijns vaders de regeering aan; doch hy vond het rijk alom vol oorlog, en in een groote verwarring. Hy zag dat *Zweden* onder *Bannier* en *Oxenstiern* zijne zegepralende wapenen in *Misnien* en alom voortzette, en dat Koninginne *Kristina* zich noch nauwer met *Frankrijk* verbond. Ook zag hy dat de *Franschen* hunne zaken aan de kant der *Elsas* vierig vervolgden: want Hartog *Barend van Weimar*, die zijn leger in 't Bisdom van *Bazel* aan den *Rhijn* ververst had, voegde zich by den Hartog van *Rohan*, en maakte zich meester van *Sekkingen*, en daarna van *Lauffenburg* en haar brug, waar over hy toog om het beleg voor *Rheinfelden* te slaan; doch *Jan de Weert*, Generaal des Keizers, perste hem het beleg te staken, en naer *Lauffenburg* te keeren. Dit benam *Weimar* den moed niet: want des anderen daags overrompelde hy zijnen vyand, wiens leger hy sloeg en op de vlucht dreef. Al het kanon en legertuig der Keizerschen viel in de handen van *Weimar*, als ook *Jan de Weert*, *Speerruiter*, *Savelli*, *Enkenfort*, en verscheide andere voorname Bevelhebbers. Daar na sloeg hy het beleg voor de tweedemaal om *Rheinfelden*, nam het, na veertien dagen belegerens, in, en maakte zich meester van *Nieuwenburg*, *Freiburg*, *Tubingen*, *Stuttgard*, en andere steden. Hier na belegerde hy *Brisak*, welke plaats hy na een driemaandige belegering innam, in welken tijd hy den Generaal *Gotz*, en den Hartog van *Lotharingen* sloeg, die met een groote macht die stad poogden t'ontzetten. Deze schoone daad bekroonde het doorluchtig einde van *Weimar:* want hy wierd kort daar na ziek, waarom hy hem naer *Nieuburg* deed voeren, daar hy overleed. Na zijn dood trok de alderkristelijkste Koning *Brisak* aan zich; dewijl *Weimar* met zijn benden en geld geoorlogt had. Niet minder wierd *Bohemen* door *Bennier* ontroert, daar hy echter genoodzaakt was weder uit te trekken. Deze rampzalige oorlog wierden de Vorsten en Stenden van *Duitschland* eindelijk moede, dewijl zy niet dan ten kosten der Onderzaten des rijks konde gevoerd worden; derhalven baden zy den Keizer een einde van hunne ellenden te willen maken. Hier toe besloot hy, en gaf aan de Vorsten op een rijksdag te *Regensburg* last, dat zy daar over aan de *Zweedsche* Koninginne *Kristina*, en den Koning van *Frankrijk* zouden schrijven, om hen te verzoeken tot den vreede te willen verstaan. Zy deeden dit, en beraamden ondertusschen over de middelen, die de zaken het meest tot den vreede konden schikken; doch eer men tot deze gewenschte vreede kon komen, moest het rijk

doch veel bloedige oorlogen uitstaan. Niet weinig verschillen deeden zich daar over tusschen de bemiddelaars op, om dat de geheele Kristen werelt in dezen oorlog gewikkelt was, en ieder zijn belang beöogde. En zeker, men zou daar niet licht toe gekomen hebben, indien Godt, in wiens hand den vreede en oorlog staat, de harten der Vorsten zo niet geregeert had, dat zy, na dat de *Zweden* voor *Praag* het hooft gestooten hadden, daar alle met eene ziel naer wenschten. Ook kregen de vyanden van het *Duitsche* rijk zo veel in hun eige Staaten te doen, dat zy daar te lichter toe besloten. Eindelijk kwam die langgewenste dag, waar in de Afgevaardigden te *Munster* en t'*Osnabrugge* overeen kwamen, waar na de tekening der traktaten te *Munster* op den 24 *October* des jaars 1648 geschiedde. Niemand stelde zich hier tegen dan de Nuncius van *Innocentius* den X, die daags na de afkondiging der vreede, zijn protestatie door een authentijke acte vernieuwde, dewijl hy al verscheide malen tegens de traktaaten, voor zo veel ze de Religie betroffen, nevens de verlating der Kerkelijke goederen ter gunste der Protestanten, geklaagt had. Zijn doen wierd door een bulle van den Paus goetgekeurt, waar in hy alles wat tegen den geestelijken staat gehandelt was, krachteloos en van geener waarde verklaarde; doch de Vorsten bekreunden zich zijn doen niet, en dachten niets dan de uitvoering der vreede een spoedige voortgang te geven, waar in zy het gewenschte wit beschooten. Daar na bracht de Keizer het rijk in een gewenschte stand; waar na hy, na een regeering van 20 jaaren, 1 maand en 15 dagen, in 't jaar 1657 overleed.

De Vreedevorst verschijnt in 't einde voor onze oogen.
't Is FERDINANDUS, die, in 't oorlog opgetoogen,
De rijksorkanen van heel Duitschland heeft gestilt,
Den vreede op zijnen koets van elpenbeen getilt,
En in triomf gevoerd, met staci, door Europe.
Men zway' hem wierook toe voor eeuwig, hem, de hoope
Der onderdrukten, en de zuil van 't eeuwig rijk.
Men eer' hem eeuwig: want hy is 't die 't ongelijk
Verdragen kon, die niemands ziel dwong, maar grootmoedig
Een einde maakte van een oorlog al te bloedig.
Men schrijv' zijn naam niet in metaalen maar in 't hart,
Op dat die eeuwig leve, en steeds bewierookt werd.

CLXIV.
Leopoldus Ignatius.

LEOPODLUS, die *Ferdinand* den III in 't Keizerrijk volgde, is op den 9 *Juny* des jaars 1640 te *Wenen*, in *Oostenrijk*, gebooren.

Zijn *Vader* was Keizer FERDINAND de III, hier voor beschreven. Zijn *Moeder*, MARIA ANNA, de dochter van *Filips*, Koning van *Spanje.* Zijn *Broeders* en *Zusters* zijn op het voorgaande blad vertoont. Zijn I *Vrouw*, MARGARETA MARIA THERESA, de dochter van *Filips* de IV, Koning van *Spanje*, en van *Maria Anna*, de dochter van Keizer *Ferdinand* den III. Zy was reeds vijftig jaaren oud toen hy haar op den 25 *April* des jaars 1666 trouwde. Zy stierf, vijf maanden bezwangerd van een Zoon, op den 12 *Maart* 1673; latende maar een Dochter na, MARIA ANTONETTA genoemt, die op den 18 *January* des jaars 1669 gebooren was Zijn II *Vrouw*, KLAUDIA FELICITAS van *Oostenrijk-Inspreuk*, die op den 8 *April* des jaars 1676 zonder *Kinderen* gesturven is. Zijn III *Vrouw*, ELEONORA MAGDALENA THERESA, Princesse *Palatijn van Nieuburg*, die hy in 't jaar 1676, in de stad *Passau*, trouwde. Deze Keizerinne beviel op den 28 *July* des jaars 1678, des morgens tusschen een en twee uuren, van een *Zoon*, die des anderen daags van des Pauzen Nuncius gedoopt, en door de Keizerinne *Douairiere*, en den Hartog van *Nieuburg*, uit den naam des Konings en Koninginne van *Spanje*, JOSEFUS JAKOBUS JOANNES ANTONIUS IGNATIUS EUSTACHIUS, genoemt wierd; door zijn Vader in 't laast van *December* des jaars 1687 tot Koning van *Hongaryen* gekroont, en tot *Roomsch* Koning van de Stenden des rijks verklaart. Zy bracht ook op den 13 *December*, des jaars 1680, met het krieken van den dag, een *Dochter* ter wereld, die te *Lintz*, door den Bisschop van *Passau* gedoopt, en MARIA ELIZABETH genoemt wierd. Voor de derdemaal verloste zy te *Luxenburg* op den 3 *Juny* des jaars 1682, des morgens ten vier uuren, van een tweeden *Prins*, die den 7 *July* zijn doopzel door den Kardinaal *Bonvisius* ontving, en door de Keizerinne *Douairiere*, en den Hartog van *Nieuburg*, LEOPOLDUS JOSEFUS WILHELMUS FRANCISKUS ERASMUS, genoemt wierd.

Leopold, de tegenwoordige *Roomsche* Keizer, die reeds by 't leven van zijn vader Keizer *Ferdinand* den III, tot Koning van *Bohemen* en *Hongaryen* verkooren was, volgde zijn Vader in 't Keizerrijk: want of wel *Frankrijk* met de uiterste pogingen de Keizerlijke kroon in een ander Huis trachtte over te brengen, echter wierd hy, pas 18 jaaren oud zijnde, op den 18 *July* des jaars 1658 te *Frankfort* tot Keizer verkooren. Het duurde niet lang of hy wierd in een oorlog gewikkelt tusschen *Brandenburg* en *Zweden*; doch deze wierd door den *Olivischen* vreede gestilt. Evenwel moest de ruste van 't rijk zich eenigsins laten krenken door den *Turkschen* oorlog in *Hongaryen*; door de *Lotharingsche* vyandlijkheden in der *Elsas*; door de belegering van *Bohemen*; door den oorlog tusschen *Keur-Ments* met zijn Bondgenoodschap en *Keur-Palts*, als ook door eenige andere kleine bewegingen: maar het gantsche rijk heeft nooit daar van zulk een zondering gevoel gehad als in den jongsten en tegenwoordigen *Franschen* oorlog. Want zijne allerkristelijkste Majesteit wierd op den Keizer t'onvreden toen hy zijn leger van drie-en-dartigduizend mannen, op het verzoek van *Keur-Brandenburg* en andere Stenden des *Roomschen* rijks, in welkers landen de *Franschen* den gebraden haan speelden, naer den *Rhijn*, onder het beleid van den Lieutenant-Generaal *Montekukeli*, deed trekken, waar door de *Hollanders* wat lucht kregen om hen te herhalen, en zich tegen zijne aanvallen te versterken. Onder dit voorwendzel, en om den Keizer buiten den oorlog te rug in *Duitschland* te houden, ontzagen de *Franschen* zich niet aan den *Rhijn*, *Moesel*, *Main*, *Nekkar*, en allerwegen vyandelijkheden te plegen, waar door zy den Keizer dwongen den oorlog tegen *Frankrijk* te verklaren. Kort daar na wierd *Zweden* ook den oorlog aangezeit wegens

zijnen onbehoorlijken handel in *Mark-Brandenburg.* Maar *Frankrijk*, die neep op neep kreeg, wierd haast den oorlog moede, en rekhalsde niet minder dan *Duitschland* naer den vreede, die tusschen die twee Vorsten in 't jaar 1679 te *Nimwegen* geslooten wierd. Hoe *Frankrijk* echter dit verbond, tusschen hen met eeden bevestigt, hield, bleek kort daar na: want de Keizer had nau zijne wapenen uit de veroverde plaatzen gevoerd, en een gedeelte van zijne troepen afgedankt, of *Frankrijk* deed zijn leger het rijk intrekken, en scheurde, onder eenige valsche voorwendzelen, geheele Stichten, Bisdommen, Vorstendommen, Graafschappen en Heerlijkheden van 't rijk af. De Keizer, die hier over van een rechtvaardigetoorne ontstak, liet echter niet na alles werkstellig te maken om zulke onlijdelijke vyandelijkheden tegen den vreede in der minne af te doen, op dat men eindelijk met *Frankrijk* in rust mocht leven. Hy wende derhalven door bezendingen, brieven, en insonderheid by de vergadering van *Frankfurt* aan den *Main* veel vlijt en moeite aan; doch *Frankrijk* heeft nooit laten blijken dat het hem ernst was de verschillen by te leggen. In tegendeel heeft hy, tegen de traktaten der vreede, tegen zijn gegeven woord, niet alleen *Kasal*, dat een leenbare stad van 't rijk was, ingenoomen, maar ook de vrye rijksstad *Straatsburg* tot overgave gedwongen. Verder wil ik my in dezen oorlog niet inwikkelen, dewijl ik de zaken van onzen tijd aan geleerder pennen beveel.

De genoemde JOANNA KOERTEN heeft dezen Keizer ook door haare konst vereeuwigt, met zijn Afbeeldzel op een onbegrijpelijke wijze van papier te knippen; waar onder deze vaarzen, van den Heer *Francius*, gesneden zijn:

Caesaris haec facies Leopoldi. *dextera ferrum*,
  laeva globum terrae, *quam regit*, *orbis habet.*
Marmora Lysippi cedant & Mentoris aera:
  cedat Appelleus, Parrhasinsque labor.
Majus opus tenui in charta (*mirabile visu*!)
  exhibet artifici forfice docta manus.

In 't ende, o Vorst, heb ik 't geluk van u te zingen,
En met uw oorlogsmacht door uitgetooge klingen
Te vliegen, in 't gezicht van Mechaas halve maan.
Ja LEOPOLDUS, 'k zal met u ten reie gaan,
Op 't donderend geluit van duizend veldkartouwen,
Die vuur, en vlam, en rook door kopre keelen spouwen,
Dat d'aarde davert, en de zon van schrik verbleekt,
En suizebolt, als zy haar hooft in 't water steekt.
Laat Frankrijk wrokken en zijn dierbare eeden breeken,
En, ver van Godt, den Turk in 't blanke harnas steeken,
Om u te bonzen van den troon, en uit de zaal;
Hy roep' geen Iö, eer hy rijd in zegepraal,

Schoon Mahomet, met zijn Janitzers en Spahyën,
Uit Konstantijnstad, door het boschrijk Hongaryen,
Zijn veldstandaarden voor de wal van Weenen plant.
Gy zult dien bloedhond haast braveeren, als uw hand
Den bliksem slingert, en, door Polens macht gesteven,
Hem trappen op het hart, en, angstig voor zijn leven,
Zien vluchten door een zee van heiloos bastert bloed.
Dan koelt gy nau ten halve uw opgehitst gemoed,
Dewijl held* Karel, op uw last hem na getoogen,
Hem tot voor Buda ziet doorluchtig onder d'oogen;
Daar op het baldren van het zwangere kanon
Het alles beeft en zwicht voor 't opgaan van de zon
Van Oostenrijk, en hy, ter muurbresse ingedrongen,
Van duizend slaven, van zijn lof nooit moe gezongen,
Verwelkomt word, en steekt op muur en torentrans
Den adelaar, die met een haatelijken glans
Alle Agars honden in hun scheemrende oogen blikkert.
Het weerlicht van zijn staal en donderbusschen flikkert
Van vuur en vonken, als de bergmijn barst van een,
Dat hem een weg baand door ontelbre lijken heen.
Dan ziet hy 't sterke slot op zijnen wortel popelen,
En, van den Donau af tot aan Konstantinopelen,
Den Tarter schrikken voor dien doodelijken slag,
Die nauwelijks gelooft het geen zijn oog daar zag:
Te meer, nu Segedijn en Ciklos met uw vaanen
En standaars brallen in de plaats van halve maanen.
Niets wederhoud dien held: want Darda beeft en zwicht,
Met Pest, Vijfkerken, en veele andre voor 't gewicht
Van uwe wapenen, terwijl de Bassaas vluchten,
En om 't rampzalig lot, hen nu beschooren, zuchten.
Vaar voort, vaar voort, Monarch van Duitschland en 't heelal.
De vloek des Heilands, nu genaderd aan zijn val,
Moet uit Europe, en gy den Griekschen troon betreden;
U past dien rijksstaf, u die aardsche heerlijkheden,
Op dat mijn zanggodinne u aan den Bosfor groet,
En u al juichende uit Klein-Azië in 't gemoed
Met zegezangen treede, en roepe, nimmer moede:
Iö triomf! Iö triomf! de Godtheid hoede
Den Keizer, dat hy zwaje een in, een uit, den staf,
En niet dan afgeleeft van oude daale in 't graf!

* *Hartog van Lotharingen.*

En gy JOSEFUS, thans gesprooten uit den ader
En 't heerlijk bloed van zulk een loffelijken vader,
Hoe zal mijn zangster, zo haar 't licht gebeuren mag,
Noch zingen als uw arm den vyand slag op slag
Doet beven, om uw rijk van monsters te bevryen!
Zy zong u op den troon van 't machtig Hongaryen,
En zag een heldenvuur in uw volmaakt gezicht.
De Duitsche Achilles, die in moed voor niemand zwigt,
Zal u een rijkstroon van een onbepaald vermoogen
Nalaten. lust het u doorluchtige ooreloogen
Te voeren, sla 't beleid van uwen vader ga.
Hy zal u toonen op wat wijze en weg men na

Onwelkbre lauweren moet streven, die nooit dorren.
Maar hoe, wat hoeve ik u tot deze deugd te porren,
En aan te noopen, daar uw edel vuur al brand,
Om Mechaas paardestaart te wringen uit de hand
Des vyands, en uw rijk tot* Akre, Macedonië,
Damaskus, Afrika, Egipte en Babilonië
Trots uit te zetten door ontelbre heldendaân!
De hemel kroone uw deugd en steeke uw lustvuur aan,
Op dat het Heilge Land, door Saladijn gewonnen,
En plat getreden, 't licht der Oostenrijksche zonnen
Geniete, en u omhelze op 't graf van onzen Godt;
Die zy uw leidsman, uw behoeder, troost en lot.

Na zo veel Keizers en Tierannen af te maalen,
Na zo veel deugden en ondeugden op te haalen,
Rampzalge woedens, en een reeks van euveldaân
En oorelogen, klapt mijn zanggezinde zwaan
Noch even moedig met haare uitgespreide wieken,
En wil, gelijk zy zong van Rome, 't lof van Grieken
Ook vrolijk kweelen op een aangenamen trant,
En Babel stichten in 't gezicht van Amstelland;
Op dat de naneef, van verwondring opgetoogen,
Twee Monarchyen op een veengrond straale in d'oogen.

EINDE.

* *Ptolemaïs.*

Bladwyzer der Voornaamste zaken, in dit werk begrepen.

A.

Aankomst der Keizeren en Veldheeren; op wiens Penningen afgebeeld. 63.
Aanspraak, op wat wijze die geschiedde; op wiens Penningen afgebeeld. 43.
Aarde, hoe op een Penning van *Kommodus* afgebeeld. 70.
Acharon, een der drie helsche vloeden. 29.
Achilleus, werpt zich in *Egipten* voor Keizer op; word overwonnen en voor de leeuwen geworpen. 224.
Adolf, Graaf van *Nassau*, zijn geboorte, Ouders, Vrou en Kinderen. raakt door toedoen van den Keurvorst van *Ments*, met uitsluitinge van *Albert* van *Oostenrijk*, tot de Keizerlijke waardigheid; zijn dapperheid en manier van regeering; verbind zich met *Engeland* tegen *Frankrijk*; word van zijne vrienden verlaten, en verliest zijn leven in een veldslag tegen *Albert.* 398.
Aëtius, slaat het machtig leger van *Attila*, en word op zijn wederkomst, uit last van *Valentinianus* den III, van 't leven berooft. 270.
Aflaatbrief van Paus *Leo* den X, en de schrikkelijkheid der zelve. 422.
Agareenen, oorspronk dier volkeren, en waarom dus genoemt. 326.
Agrippina, Vrou van *Germanikus* en Moeder van *Kaligula*, haar achting by 't leven van haar man; word na zijn dood door *Tiberius* naer *Pandataria* gebannen, alwaar zy van honger sterft. 114.
Agrippina, Vrou van *Klaudius* en Moeder van *Nero*, haar hoerery en staatzucht; beweegt *Klaudius* dat hy zijn eigen zoon *Britannikus* onterft, en haar zoon *Nero* voor zijn navolger aanneemt; vergeeft *Klaudius.* 116. word uit last van haar zoon vermoord; haar woorden tegen de uitvoerders van de moord. 118.
Akron, Koning van *Cenina*, trekt tegen *Romulus* op; word van hem gedood. 28.
Alarik, Koning der *Gotthen*, word van *Stiliko* geslagen; belegert *Rome*, neemt haar in, en verschoont niemand die hy in de wapenen vind. 264.
Alba, een stad, waarom zo en *Dardania* en *Ilika* genoemt. 7.
Albert de I, zijn geboorte, Ouders, Magen, Vrou en Kinderen. word tegen *Adolf* tot Keizer verkoren, die hy in een slag overwind; doet zich op nieuw tot Keizer verkiezen en kroonen; maakt met *Frankrijk* een verbond; trekt de rechten en tollen van den *Rhijn* uit de handen der Vorsten; tracht zich meester van *Bohemen* te maken, en word, wegens te onmatigen drift om zijne Kinderen groot te willen maken, vermoord. 400.
Albert de II, zijn geboorte, Ouders, Vrou en Kinderen. word binnen een jaar tot Koning van *Bohemen*, *Hongaryen*, en tot Keizer verkoren. zijne deugden en oorlogen. tracht *Amurat*, Sultan der *Turken*, in zijn voortgang te stuiten; word van een zware ziekte aangegrepen, en sterft. is de grontlegger der grootheid van het Huis van *Oostenrijk.* 416.
Albinus, zijn geboorte, Ouders, Vrouw en Kinderen. waarom *Albinus* genoemt; d'achting die *Markus Aurelius* voor hem had; word van *Severus*, uit staatkunde, tot Medeheerscher aangenoomen, die hem verleid, tegen hem optrekt, overwind en het hooft doed afhouwen; dat hy voor uit in zegepraal naer *Rome* zend, en den Raad gebied op een staak te zetten. 156.
Alektus, werpt zich, na 't vermoorden van *Karausius*, in *Brittanje*, voor Keizer op; word vermoord. 228.
Alexander, zijn geboorte, Ouders, Zuster en Vrou. het verschïl daar over van de schrijvers. word van *Elagabalus* tot Medeheerscher aangenoomen, en

regeert na zijn dood alleen; de blijschap daar over van de *Romeinen.* regeert dertien jaren met grooten lof. zijn oorlog tegen *Artaxerxes*, waar in hy ongelukkig is, als ook tegen de *Duitschers;* raakt daar over in den haat van 't krijgsvolk; word vermoord. 168.

Alexander de Groote, geeft, door overmatig wijn drinken, den geest. 39.
Alfonsus, Koning van *Kastilien*, word tot Keizer verkoren; doch kan, door een oorlog tegen de *Mooren*, geen bezitting van het rijk nemen. 394.
Altaren, hunne gedaantens; worden voor ieder God byzonder verciert; hoe voor *Jupiter*, *Apollo*, *Pan*, *Minerva*, onderaardsche Goden, &c. 83.
Amsterdam is d'eer van de Keizerlijke kroon boven haar wapen aan *Maximiliaan* schuldig. 422.
Amurat, Sultan der *Turken*, zijne oorlogen in *Hongaryen.* 416.
Anastasius de I, zijn geboorte, Moeder en Vrou; door wiens toedoen hy tot Keizer verheven wierd; draagt zich in den beginne loflijk; dempt den opgeworpen *Longinus*, door *Scyta*; zijn oorlog tegen *Vitalianus*; voerd de kettery der *Eutychianen* in, en verband de rechtzinnige Bisschoppen: word van den donder dood geslagen. 298.
Anastasius de II, zijn geringe geboorte; raakt door de moord van *Filippikus*, en de hulp des Paus, op den troon, die hy tegen zijn achtbaarheid vleid, waar over het krijgsvolk oproerig word, en *Theodosius* tegen hem ten Keizer opwerpen; staat het gebied af, en gaat in een klooster. 326. word om zijn oproerigheid, uit bevel van Keizer *Leo* den III, onthooft. 330.
Anaxagoras, zijn heerlijke reden over de dood van zijnen Zoon. 176.
Anchizes voorspelling van *Romes* oorspronk en heerlijkheid. 9.
Andragatius, werpt zich tegen Keizer *Gratianus* op en vermoord hem. 256. word zijn eigen beul. 258.
Andreas, vermoord Keizer *Konstans* den II, 318. werpt zich voor Keizer op; word van Keizer *Konstantinus Pogonatus* overwonnen en gedood. 320.
Anicius Maximus, wreekt de schending van zijn Vrou op Keizer *Valentiniaan* den III. 270. dwingt *Eudoxia* hem te trouwen; klimt op den troon; word door *Genserik* overvallen, van de *Romeinen* in zijn vlucht dood gesteenigt, en in den *Tiber* geworpen. 274.
Antenne, een stad der *Sabynen*, staat tegen *Romulus* op. 16.
Anthemius, zijn Vrou en Kinderen; word van *Leo* tot Keizer van 't *Westen* verheven; dwingt *Biorgor* door *Richemer;* word van den laastgenoemden in *Rome* belegert, en door zijn bevel het hooft afgeslagen. 284.
Antinoüs, de schandjonge van Keizer *Hadrianus*, sterft aan den *Nijl*, alwaar hem ter eere een Tempel opgerecht word. 136.
Antoninus Pius, zijn geboorte, Ouders, Vrou en Kinderen. word van *Hadrianus* tot zoon aangenomen, en na hem Keizer. zijn liefde tot den vreede; heeft dikwils de spreuk van *Afrikanus* in den mond; zijn droefheid over de ongebondentheid van zijn Vrou; heeft veel gelukkige oorlogen gevoerd, doch zelfs nooit te veld geweest. zijn naam alleen was machtig de heele wereld te dwingen; zijn dood. 140.
Antonius, vervremd in d'armen van *Kleopatra* van zijn Vrou *Oktavia*; zijn verwijftheid; word van *Augustus* by *Aktium* overwonnen; dood zich zelven. 110.
Aper, een snoode *Ariaan*, vergeeft Keizer *Marcianus.* 272. helpt *Leo den Grooten* aan de Keizerlijke waardigheid; tracht hem weder daar van te beroven; word om zijn schelmstukken met zijnen Zoon onthooft. 278.
Araxes, een rivier in *Armenïen*; haaren oorspronk en loop. 22.
Arbogastus, is oorzaak van de moord van Keizer *Valentiniaan* den II; werpt zich met *Eugenius* ten Keizer op; verdrinkt zich zelven. 258, 260.
Ardea, een stad in *Latium*, het Paleis van *Turnus.* 19.

Arduinus, word van de oproerige *Itaaljanen* tot Koning opgeworpen; van Keizer *Henrik* den II geslagen; herstelt zich weder; word andermaal geslagen, en sneuvelt. 370.
Arend, het grootste veldteken der *Romeinen*; word voor een gelukkig teken gehouden, en om wat reden. 37.
Ariadna, vrou van Keizer *Zeno*, haar boosheid; doet haar man levendig begraven. 296. trouwt *Anastasius*, en zet hem op den troon. 298.
Arimaspus, een rivier, waar gelegen; is rijk van goud. 52.
Arkadius, zijn geboorte, Ouders, Magen, en Kinderen. word Keizer en onder voogden gesteld, die zich tegen hem opwerpen, doch alle sneuvelen: zijn dood. 262.
Armoede van Keizer *Karel* den III. 350. van Keizer *Henrik* den IV. 376.
Arnulfus, zijn geboorte, Ouders, Vrouwen, Byzit en Kinderen. zet zich door list en beleid op den Keizerlijken troon; slaat de *Noormannen*; trekt naer *Italien*; maakt zijn

Zoon tot Koning van *Lotharingen*; word te *Rome* gekroont, en door list van *Adeltruda* vergeven. 352, 354, 356.
Arrius Aper, zijn staatzucht; tracht naer de Keizerlijke waardigheid; vermoord zijn schoonzoon en Keizer *Numerianus*; word vermoord. 222.
Asellus, zijn dapperheid. 76.
Attila, Koning der *Hunnen*, dwingt Keizer *Theodosius* een jaarlijkschen schatting aan hem te betalen; word van *Aëtius* en *Theodorikus* geslagen. 270.
Atulfus, Vorst der *Gotthen*, verwoest *Rome*; verlaat, door de tranen en het gevlei van *Placidia*, de stad. 264.
Augsburgsche Confessie op den Rijksdag t'*Augsburg* ingelevert en gelezen. 423.
Augustus, zijn geboorte, Ouders, Zuster, Vrou en Dochter. overwind *Antonius* en *Kleopatra*; vervolgt de moordenaars van *Cesar*; zijn oorlogen, en mildadigheid; onnoemelijke schatten door hem aan de soldaten gegeven; vergeeft *Cinna* zijn moordadig besluit. 110. zijn wreedheid, die de wreedheid van alle Tierannen ver overhaalt. 190.
Augustulus, zijn geboorte, Vader en Neef. word van zijn Vader, na 't verdrijven van Keizer *Glycerius*, op den troon van 't *Westen* gezet; zijn lafhartigheid op 't naderen van Koning *Odoäcer*; werpt de Keizerlijke waardigheden van zich en vlucht. met hem gaat het *Westerrijk* te grond. 294.
Aulon, een groot effen veld, waar gelegen, en wat steden het in zich bevat. 90.
Aulus, een dapper hooftman van *Pompejus*, word van *Sceva* doorstoken. 61.
Aurelianus, zijn geboorte, Ouders, Magen en Vrou. word tot Keizer verkoren; zijn strengheid, oorlogen, dapperheid en triomf; zijn dwaasheid word op de Penningen ontdekt; word vermoord. 214.
Aventijn, een berg binnen *Rome*; naer wien dus genoemt, is vermaard door de begraafplaatzen van *Romulus* en *Tatius.* 9.
Avidius Kassius, werpt zich tegen Keizer *Markus* op; leeft met de Keizerinne in overspel; word gedood. 142.
Avitus, zijn geboorte; word tot Keizer van 't *Westen* verheven, en door *Richemer* gedwongen weder afstand van het rijk te doen; word een Bisschop, en sterft van hartenleer. 276.

B.

B*acchanten*, hunne vreugdefeesten, en uitgelatentheid op de zelve. 39.
Bacchus, zijn Ouders; is d'eerste die getriomfeert heeft, en op wat wijze. 63. zijn bynamen. 64.
Baden, haar heerlijkheid. 98.
Balbinus, zijn geboorte en Ouders; word van den Raad tot Keizer verkoren; de vreugd daar over; zijn verkiezing mishaagt het krijgsvolk, dat hem uit het Palleis rukt, mishandeld en vermoord. zijn Gedenkpenningen. 178.
Bamberg, door Keizer *Henrik* den II tot een Bisdom opgerecht. 370.
Bannier, Zweedsch Generaal, valt in *Misnien* en *Bohemen*; zijn verrichting aldaar. 442.
Baziliskus, vlucht schandig voor de zeemacht van *Genzerik.* 278. bonst Keizer *Zeno* van den troon, en zet 'er zich op; voerd de kettery van *Eutyches* en *Dioskores* in; word door *Zeno* weder overwonnen, van den troon gebonst, en in ballingschap verdreven: zijn gedenkpenning. 296.

Bellizarius, Veldoverste van Keizer *Justinianus*, verdrijft *Theodatus* uit *Italien*; slaat *Vitiges*, en krijgt hem gevangen. 302.
Belofteschilden, haar gedaante op een penning van *Augustus*; wie d'eerste instelder daar van geweest is. 82.
Berengarius, zijn geboorte, Vader en oorlogen tegen *Guido* en *Lambertus*; word een en andermaal overwonnen, en van *Arnulfus* gehoont. zet zich na den dood van *Lambertus* op den troon van *Italien;* word daar weder afgebonst; zet zich daar weder op; word door een zijner beste vrienden vermoord. 352, 354, 356.
Berenice, boel van *Titus*, moet van den Keizer scheiden; hun beider droefheid daar over. 128.
Berina, Vrou van Keizer *Leo den Grooten*, vergeeft den jongen *Leo*, en zet *Baziliskus* op den troon van *Zeno*; krijgt straf voor haare listigheden en bedrijven. 296.
Betekenis van het woord *Cesar*; van waar en wien afkomstig; op wat wijze zijne navolgers dien bynaam gebruikten en moesten gebruiken. 138.
Blauschimmele en kastaniebruine paarden van de *Romeinen* zeer geacht. 25.
Bliksem, van de *Romeinen* op hunne schilden en penningen afgebeeld; noemen een van hunne legioenen het Bliksemwerpend Legioen. 88.
Blijdschap van den Raad, om dat de verkiezing der Keizeren weder aan hen gekomen was. 214.
Bondelenbijlen, haar gedaanten; waar toe gebruikt. 72.
Bondgenoodschap opgerecht tusschen de Protestantse Vorsten. tusschen de Katholijke Vorsten.

432. tusschen *Zweden* en *Frankrijk.* 438, 442.
Bonifacius, word van Keizer *Fokas* voor den òppersten Bisschop van heel Kristenrijk verklaart; zijn gruwelijke reden aangaande de komst van *Fokas* tot het rijk. 310.
Bonosus, werpt zich tegen Keizer *Probus* op; zijn dronkenschap; word overwonnen; verhangt zich zelven. 216.
Botrus, een van *Bacchus* vrienden; waarom zo genaamt. 64.
Bourbon (*Hartog van*) word van Keizer *Karel* den V met een leger naer *Italien* gezonden; bestormt *Rome*, waar in hy zijn leven verliest; zijn dood word gewroken. 424.
Brandende fakkels van de *Romeinen* in den oorlog gebruikt 47.
Britannikus, word van zijn Vader, door de loosheid van *Agrippina*, onterft. 116. van *Nero*, op een zoenmaal vergeven. 118.
Britten, nu *Engelanders*, van *Cesar* overwonnen. 38.
Brutus, eerste Burgermeester van *Rome*, doet zijn eigen Zoonen over verraad onthalzen. 20. zijn dapperheid in den oorlog tegen *Tarquinius.* 73.
Brizak, door Hartog *Barent van Weimar* ingenomen, waar van zich *Frankrijk* na zijn dood meester maakt. 442.
Bijl der Offerslachters, haar gedaante. 83.

C

C*eler*, dood *Remus* over 't beschimpen van *Romes* wallen. 13. zijn dapperheid in den *Sabijnschen* oorlog. 28.
Celius, een berg in *Rome*, naer wien dus genoemt, waar door vermaard, en met wat gebouwen heden verciert. 19.
Cerberus, een gedrocht, zijn gedaante en plicht. 49.
Cesar, zijn geboorte, Ouders, Magen, Vrouwen en Dochter. 108. zijn staatzucht, grootmoedigheid, onverzaagtheid en oorlogen tegen de *Zwitzers*, *Celten*, *Duitschers*, *Gallen*, *Britten* en *Farnaces.* 37. verbetert den tijd. 38. overwind *Pompejus* in den bloedigen oorlog van *Farsalie.* 39 tot 52. zijn goedertierendheid tegen zijne vyanden, en op wat wijze hy vermoord wierd. 108. zijn vergooding. 100. zijn moordenaars sterven alle een geweldige dood. 110
Charon, zijne Ouders, gedaante, kleding en plicht. 29.
Cincinnatus, word op zijne zaaiakkers het kleed van Staat opgedragen; overwind de *Volschen* en *Sabijnen*, en keert weder tot zijn gewoonen arbeid, 74.
Cinna, besluit *Augustus*, in den Tempel, onder 't offeren te vermoorden, doch 't geheim lekt uit; word weder van *Augustus* in genaade aangenomen. 110.
Circe, haare Ouders; voerd de eerste renspeelen in, en op wat wijze. 94.
Cison, een rivier, waar zy zich in werpt. 90.
CONOB, hoe van de schrijvers uitgeleid. 282.
Cybele, haare namen; hoe op penningen afgebeeld. 4. hoe in de groote renbaan. zy bemind de pijnboomen, en waarom; schenkt den *Trojanen* het pijnbosch op *Ida* om een vloot te bouwen. 93.
Cyprus, een eiland in de *Syrische* zee, desselfs namen; is vermaard door den Tempel van *Venus.* 54.

D.

Dag op welke *Rome* is beginnen te bouwen. 9.
Darius, Koning van *Persien*, door *Alexander den Grooten* overwonnen. 39.
Decentius, word van *Magnentius* tot *Cesar* verklaart; verhangt zich zelven. 246.
Decien, Vader, Zoon en Neef, hun dapperheid; offeren zich alle drie voor de welvaard van het land op. 74, 81.
Decius Trajanus, zijn geboorte, Ouders, Vrouwen en Kinderen; het verschil daar over; word tegen *Filippus* ten Keizer opgeworpen: krijgt den bynaam van *Trajanus*; zijne deugden en oorlogen; houd de zevende Hooft vervolging tegen de Kristenen; versmoord in den oorlog tegen de *Gotthen* met zijn paard in een moeras; zijn gedenkpenningen. 188.
Dentatus, zijn ongelooffelijke dapperheid, daaden en dood. 57.
Desiderius, word van *Magnentius* voor *Cesar* verklaart; verzoekt de genaade van Keizer *Konstantius* den II, die hy verkrijgt. 244, 246.
Deugd, haar lof; hoe op penningen afgebeeld. 86.
Diadema of *Hooftband*, van wien afkomstig; word eerst van de *Grieksche* Koningen, en daar na van de *Roomsche* Keizers gebruikt; wie ze eerst voor hen gedragen heeft. 164. hoe ze zedert *Aurelianus* van hen gedragen is. 224, 276.
Diadumenus, zijn geboorte en Ouders; word van zijnen Vader voor Medeheerscher aangenomen, en van den Raad den bynaam van *Antoninus* gegeven; ongemeene achting der *Ro-*

meinen voor dien naam; waarom *Diadumenus* genoemt; is een der schoonste jongelingen zijns tijds; word vermoord. 164.
Diokletianus, zijn geboorte, Ouders, Vrou en Dochter. word tot Keizer opgeworpen, welke waardigheid hem, noch soldaat zijnde, voorspeld is; zijne oorlogen en Mederijksgenooten; neemt den naam van *Jupiter* aan; staat na een twintigjarige regeering het gebied af, leeft op het land als een Boer, en sterft. 224.
Dithmar, Graaf van *Oostsaxen*, zijn geestige krijgslist. 364.
Domitianus, zijn geboorte, Ouders, Magen en Vrou. volgt zijn broeder *Titus* in 't rijk; toont zich in den beginne zeer deugdzaam; straft de Vestaalsche Maagden; haat het bloedvergieten en de aanklagers; verbastert van zijn voorgaande deugden; zijn wreedheid; laat voorname mannen dooden; onder hem is de tweede hooftvervolging tegen de Kristenen; laat zich *God den Heere* noemen; leid de *Joden* zware schattingen op; word vermoord. 130.
Domitilla, Vrou van *Domitianus*, verlieft op een Tooneelspeelder, met wien zy in overspel leeft; word van haar man verstooten en weder aangenomen. 130.
Domitius Enobarbus, Burgermeester van *Rome*, kiest de zijde van *Pompejus*; word van *Cesar* in *Korfinium* overwonnen, die hem het leven schenkt; sneuveld in den bloedigen veldslag van *Farsalie.* 49.
Door wien *Rome* geregeert is tot op den tijd van *Cesar.* 35.
Drift der *Romeinen* ot de renspeelen. 95. hunne ongedult over het marren van den Schout, en dolle weddingen. 96.
Druppelvat, zijn gedaante; waar toe gebruikt. 83.
Drusen, hunne edelmoedigheden. 73.
Duitschers, worden van *Cesar* overwonnen; hunne oude namen. 38.
Duitsche taal alleen tot het gebruik des rijks geordineert. 396.
Dwingelanden onder *Gallienus*, hunne namen; waar zich opgeworpen. 202.

E.

Edelmoedige daad van de Vrouw van *Gaelf*, Hartog van *Beyeren*, die haar man uit het belegerde kasteel, in plaats van haar juweelen, op haare schouders draagt. 382.
Eduard, Koning van *Engeland*, tegen *Karel* den IV tot Keizer verkoren zijnde, weigerd die waardigheid aan te nemen. 406.
Eeuwigheid, hoe op de penningen afgebeeld; is een vleinaam van de Keizers. 218.
Egeria, Vrou van *Numa*, veranderd uit droefheid over den dood van haar man in een bron. 18.
Elagabalus, zijn geboorte, Ouders, Grootmoeder en Vrouwen. word door het beleid van zijn Grootmoeder Keizer; zijne dartelheden, namen en gruwelijke offerhanden aan zijn Afgod de *Zon*; trouwt hem uit; neemt zijn Neef *Alexander* tot Medeheerscher aan; zijn verdoemelijke ontucht; laat hem het mannelijk lid afsnijden om een vrou te worden; word vermoord. 166.
Elius Verus, zijn geboorte, Ouders, Vrou, Zoon en namen. word van Keizer *Hadrianus* tot zoon aangenomen; is d'eerste die *Cesar* genoemt is; word Bevelhebber van *Pannonien*; is altijd ziek; zijn liefde tot de boeken van *Ovidius*

en *Martialis*; zijn vreemde lusten; stelt zijn lopers den vryen toom tot de wellusten voor; sterft door 't innemen van een drankje. 138.
Emilianus, word tegen *Gallus* ten Keizer opgeworpen; zijn dapperheid; overwind de *Gotthen*; belooft den Raad de vyanden van *Rome* te verdelgen; word vermoord, en waarom; zijn gedenkpenningen. 198.
Emilius Paulus, zijn doorluchtig voorbeeld van een standvastig gemoed. 174.
Emus, een berg, waar gelegen; is zeer bosch- en rivierrijk. 46.
Eneas, zijn tocht naer *Italien*; waarom zo ongelukkig; land in *Italien*; bouwt *Lavinium*, sterft. 4 tot 8.
Eölus, Koning van *Eölien*, van de Heidenen den God der winden genoemt. 6.
Etruskus, zijn geboorte, Ouders, Broeder en Vrou. word van zijn Vader tot Medeheerscher aangenomen; zijn dapperheid; sneuveld door een pijl in den oorlog tegen de *Gotthen.* 190.
Eudocia, Vrou van Keizer *Theodosius* den II, vervalt onnozel in archwaan by den Keizer, door het wegschenken van een appel; vlucht naer *Jerusalem*, en sterft daar godvruchtig. 266.
Eudoxia, Vrou van Keizer *Valentinianus* den III, is gedwongen met den moordenaar van haar man te trouwen; roept *Genserik*, om zijn dood te wreeken, uit *Afrika* naer *Rome*, die de stad verwoest, en haar, nevens haare Dochters, in slaverny wegvoerd. 2, 274.
Eufrates, een rivier in *Mesopotamien*, zijn oorspronk en loop. 21.
Eugenius, vermoord Keizer *Valentinianus* den II;

werpt zich voor Keizer op. 258. zijne oorlogen tegen *Theodosius*; word overwonnen en gedood. 260.
Eumenes, Koning van *Pergamum*, zijn lafhartigheid. 83.
Eusebia, vrou van Keizer *Konstantius* den II, verwijt haar man zijn onmacht. 244. vergiftigt *Helena*, vrou van Keizer *Juliaan* den Verloochchenaar. 248.
Evander, komt uit *Arkadien* in *Italien*, en bouwt de stad *Palanteüm* op den Palatijnschen berg. 14.
Evangelische Unie. 432.

F.

Faam, haar Moeder, Zuster, Wooning, en Speelnoots. 13.
Fabius Maximus, zijn edelmoedigheid tegen *Hannibal*, die hy overwind. 77.
Fabritius, word als afgezant naer *Pyrrhus* gezonden; zijn edelmoedigheid in 't afslaan der geschenken. 74.
Farnaces, Koning van *Pontus*, word van *Cesar* overwonnen, en van zijn Hooftman dood geslagen. 55.
Faros, een vuurbaak, van wien gebouwt. 103.
Farsalië, een groot veld in *Thessalien*, vermaard door den bloedigen veldslag tusschen *Cesar* en *Pompejus.* 38.
Fascinum, wat het was; waarom onder den wagen van den zegenpralenden gehangen. 66.
Fausta, vrou van Keizer *Konstantinus den Grooten*; tracht haare Zoonen op den troon te zetten; beschuldigt *Krispus* van onbehoorlijke liefde tegens haar; word in een ziedend bad verbrand. 236.
Faustina, vrou van Keizer *Antoninus*, haar geilheid en gierigheid; durft haar man zijn mildadigheid verwijten; word echter na haar dood vergood, en met een Ommegang, Tempel, Priesters, &c. vereerd. 140.
Faustina, vrou van Keizer *Markus*, haar geilheid; leeft in ontucht met *Avidius Kassius*; laat zich van 't scheepsvolk te *Kajeta* gebruiken; word echter vergood. 142.
Faustulus, de harder van Koning *Amulius*, brengt *Romulus* en *Remus* by zijn vrou om op te voeden. 11. zijn dapperheid in den *Sabijnschen* oorlog. 32.
Ferdinand de I, zijn geboorte, Ouders, Magen, Vrou en Kinderen; word van zijn Broeder *Karel* den V tot navolger verklaart; toont zich een vriend der Protestanten; zijn dapperheid in den *Turkschen* oorlog; begeert zijn krooning niet te *Rome* te bedelen; brengt het rijk in vreede en in een bloejenden stand; zijne deugden, regeering en merkwaardige brief aan *Luther*; verklaart zijn Zoon *Maximiliaan* tot zijn navolger; sterft. 423. tot 426.
Ferdinand de II, zijn geboorte, Ouders, Vrouwen en Kinderen. word na veele sporrelingen tot Keizer verkoren en gekroont; tracht der Protestanten Religie te dempen; zend een leger naer de *Bohemers*, die den Paltsgraaf *Friderik* tot hunnen Koning verkoren hadden; zijne ongelukkige oorlogen tegen *Gustavus Adolfus*, en uiterste verlegentheid; draagt *Bennier* het opperste gezag van zijn leger op, die van de *Zweden* geslagen word; zijn vreugd over de dood van *Gustaaf*; sterft. 438.
Ferdinand de III, zijn geboorte, Ouders, Magen, Vrou en Kinderen. word tot Koning van *Hongaryen* en *Bohemen* verklaart, en tot *Roomsch* Keizer verkoren;

komt aan 't Keizerrijk; vervolg van de *Zweedsche* en *Fransche* wapenen in 't rijk; word van de Vorsten verzocht vreede te maken, waar toe hy besluit. *Duitschland* geniet onder hem den langgewenschten vreede, en de Protestanten de vryheid van 't gewisse; sterft. 442.
Filippikus, zijn geboorte en Vader; word tegen *Justinianus* den II tot Keizer opgeworpen, die hy vermoord; word van den Paus in den ban gedaan, en van de *Arabieren* beoorlogt; raakt in de haat zijner onderdanen, die hem aangrijpen en d'oogen uitsteken. 324.
Filippus de I, zijn lage geboorte, Vrou en Zoon. is geen Moor noch Kristen geweest; word van de oproerige soldaten tot Keizer opgeworpen; laat *Gordianus* dooden; zijne penningen die het houden der eenspeelen vertoonen; word van de soldaten vermoord. 184.
Filippus de II, zijn geboorte en Ouders; word van zijn Vader tot Medeheerscher aangenomen; is een ernstig en deugdlijk Prins; word van de soldaten vermoord. 186.
Filippus, Duitsch Keizer, zijn geboorte, Ouders, Magen, Vrou en Kinderen. word om zijne deugden tot Keizer verkoren, en van Paus *Innocentius* gedraaiboomt, die *Otho* tegen hem tot Keizer verklaart; oorlog tusschen die twee Vorsten; draagt den zege weg; verzoent zich met *Otho*; word vermoord. 388.
Filippus de Schoone, Koning van *Frankrijk*, tracht zich na 't vermoorden van *Albert* op den Keizerlijken troon te zetten. 402.
Florianus, neemt zonder kennis van den Raad, na de dood van zijnen Broeder, de Keizerlijke waardigheid aan; zijne deugden; tegen hem

word *Probus* ten Keizer opgeworpen, op welk gerucht hy zich zelven doorsteekt; zijne penningen. 214.
Fokas, zijn geringe geboorte, Vtou en Dochter; word van 't krijgsvolk tegen *Mauritius* ten Keizer opgeworpen; trekt naer *Konstantinopelen*; doet *Mauritius* met Vrou en Kinderen om 't leven brengen; is wreed, wellustig, zorgeloos en meinedig; verklaart *Bonifacius* voor den oppersten Bisschop van de geheele wereld; word door *Heraklius* overwonnen, en deerlijk van 't leven belooft. 310.
François de I, Koning van *Frankrijk*, verovert het Hartogdom van *Milanen.* 422. staat naer 't Keizerrijk; word van de Keizerschen in de slag van *Pavien* gevangen. 423.
Friderik de I, bygenoemd *Roodbaard*, zijn geboorte, Ouders, Vrou en Kinderen. zijn verkiezing; raakt met den Paus in een verschil over het aanstellen van een Aardsbisschop, dat weêr bygeleid word; trekt op 't verzoek van den Paus naer *Italien*; zijne verrichtingen aldaar; verdadigt zijn recht tegen den Paus; kiest een nieuwen; word in den ban gedaan; verzoent zich met hem, trekt naer 't *Heilige Land*, en verdrinkt onder 't zwemmen in den vloed. *Cidnus.* 384.
Friderik de II, zijn geboorte, Ouders, Vrouwen, Byzitten en Kinderen. word tot Keizer verkoren; stapt de voetstappen van zijn Grootvader na; is een liefhebber van de geleertheid; verdedigt zijn recht tegen de hoogmoed der Pauzen; word tot viermaal toe in den ban gedaan; acht het weinig, en verdedigt tot zijn dood zijn recht. 392.
Friderik de III, Hartog van *Brunswijk*, zijn geboorte, Vader, Vrou en Kinderen. word tot Keizer verkoren, en door den Graaf van *Waldek* by *Fritzlar* overvallen, weerd zich dapper, doch sneuvelt. 410.
Friderik de IV, zijn geboorte, Ouders, Broeder, Vrou en Kinderen. volgt zijn Neef *Albert* in 't Keizerrijk; maakt verscheide wetten; slist de geschillen tusschen de Duitsche Vorsten en den Paus; word te *Rome* gekroont; zijn verschil met de Standen van *Hongaryen*, en huizelijke oorlogen; word van de burgers van *Wenen* op het kasteel belegert; verzoekt bystand tegen den *Turk* van den Paus; laat zijn Zoon tot Koning der *Romeinen* kroonen; sterft. 418.
Friderik, Hartog van *Oostenrijk*, word tegen *Ludowik* den V tot Keizer verkoren; zijn dapperheid in den oorlog tegen *Ludowik*; word overwonnen, gevangen genomen, en verzoent zich eenige tijd daar na met den Keizer. 404.
Friderik, Landgraaf van *Thuringen*, word tegen *Karel* den IV tot Keizer verkoren; staat schandelijk van die waardigheid voor tienduizend mark zilver af. 406.
Friderik de Wijze, word tot Keizer verkoren; weigerd die waardigheid aan te nemen; geeft zijn stem aan *Karel* den V. 422.
Friezen, slaan onwetende Keizer *Willem*, Graaf van *Holland*, dood. 394.

G.

G*alba*, zijn geboorte, Ouders, Magen en Vrou. zijn verheffing tot de heerschappy is door *Augustus* aan hem voorzeit; zijne oorlogen en gierigheid; leid den volke zware schattingen op; houd zijn beloften niet aan de soldaten, dat hem in een doodelijken haat wikkelt; neemt *Piso* voor zijn zoon aan; laat zich door *Lako* en *Vinius* regeeren; word vermoord. 120.
Galeas, Graaf van *Vertus*, koopt van Keizer *Wenceslaüs* den tijtel van Hartog van *Milanen.* 408.

Gallienus, zijn geboorte, Ouders, Magen, Vrou en Byzit. word van zijn Vader tot Medeheerscher aangenomen; zijn zorgeloosheid is oorzaak dat dertig *Dwingelanden* in 't rijk opstaan; de rampzalige staat van 't rijk onder zijn regeering; word vermoord. 202.
Gallus, zijn onbekende afkomst, Vrou, en haat gedenkpenningen en Zoon; word van de soldaten tot Keizer opgeworpen; koopt schandelijk voor een jaarlijkschen schatting den vreede van de *Gotthen*; zijn zorgeloosheden en gedenkpenningen; word vermoord. 194.
Gallus, zoon van *Flavius Konstantius* en *Galla*, word van Keizer *Konstantius* den II voor *Cesar* verklaart; vergeet zijn plicht; word met een bijl het hooft afgekapt. 249.
Gaulers, door *Cesar* overwonnen; hunne landen zijn in driën verdeelt, en op wat wijze. 38.
Gebed en dankzegginge der zegepralenden. 69.
Gedenkpenningen, haare achting en waarde; waar meest gevonden. 2.
Geta, zijn geboorte, Ouders en Magen; regeert met zijn Broeder het rijk; hunne twist; wil het rijk verdeelen, en op wat wijze, dat van hun Moeder belet word; ieder tracht de Grooten op zijn zijde te krijgen; word van zijn Broeder vermoord. 160.
Geleigeest, hoe op de penningen afgebeeld; waar de *Romeinen* hem voor hielden; hoe zijn Feest gevierd. 188.
Genserik, Koning der *Hunnen*, word van *Eudoxia*

naer *Rome* geroepen; komt daar binnen; verwoest de stad, en sleept een ongelooffelyken buit, nevens de Keizerinne, haar Dochters, en veel duizend Burgers in slaverny naer *Afrika.* 274.
Germannikus, waarschout zijn vyand *Arminius* dat een zijner grootste vrienden hem wil vergeven. 56.
Gesnede steenen, hoe groot haare waarde is; van wien eerst uitgevonden, en waar toe. 222.
Getal der dooden in den bloedigen slag van *Farsalie* gebleven. 53.
Gewaande kracht der penningen. 222.
Gildo, word tot Voogd over Keizer *Honorius* gestelt; zoekt het rijk aan zich te brengen; word overwonnen en gewurgt. 264.
Glabrio, zijn overwinningen; slaat *Antiochus*, en zegepraald. 76.
Glycerius, zijn geboorte; word van het krijgsvolk tot Keizer van 't *Westen* opgeworpen, en door *Nepos* gedwongen afstand van't rijk te doen. 290.
Godenwagen, haare gedaantens, op wier penningen afgebeeld. 95.
Gordianus de I, zijn geboorte, Ouders, Vrou en Kinderen. neemt de Keizerlijke waardigheid al bevende en gedwongen aan; trekt naer *Karthago*; stoot *Kapellianus* uit zijn ampt; verhangt zich uit wanhoop; zijn penningen worden heden vervalst. 174.
Gordianus de II, zijn geboorte en Ouders; word met zijn Vader tegen *Maximinus* tot Keizer verkoren; heeft veel Bywijven gehad; zijn oorlog tegen *Kapellianus*; krijgt de nederlaag en sneuvelt; zijn lichchaam kan onder de dooden niet gevonden worden. 176.
Gordianus de III, zijn geboorte, Ouders en Vrou. word, in weerwil van den Raad, van de soldaten tot Keizer verklaart; dempt den opstand van *Sabinianus*; trekt tegen *Sapor* op, die hy door 't beleid van zijn Schoonvader overwind; na wiens dood hy uit last van *Filippus* vermoord word. 182. zijn grafschrift. 184.
Gotthen, groejen tot een groot volk aan; worden ook *Scyten* genoemt; moeten andere landen zoeken; vervullen het *Noorden*; overwinnen Keizer *Decius.* 190.
Gotthische Koningen in *Italien*; hunne namen, en hoe lang zy dat rijk geregeert hebben. 294.
Gracchus, zijn dapperheid en oorlogen; word verraden; zijn dood. 75.
Gratianus, zijn geboorte, Ouders en Vrouwen. word van zijn Vader tot Medeheerscher aangenomen; zijne deugden, geleerdheid, dapperheid en oorlogen; bewijst veel weldaaden aan zijne Onderdanen; word vermoord. 256.
Guido; Hartog van *Spoleto*, tracht zich meester van *Frankrijk* te maken, dat mislukt; doet zich voor Koning uitroepen; zijne oorlogen tegen *Berengarius*; maakt zich meester van *Italien*, en sterft. 352, 354.
Gulde Bulle, door wien ingestelt. 406.
Gunther, Graaf van *Schwartzenburg*, word tegen *Karel* den IV tot Keizer verkoren, en te *Frankfurt* gekroond; zijn dapperheid; word door toedoen van *Karel* vergeven; braakt het gif uit; word lam, en door de loosheid van den Markgraaf van *Brandenburg* verraden, waar door hy gedwongen was van zijn recht op het Keizerrijk af te staan, dat hem van hartzeer doet sterven. 406.
Gustaaf Adolf, Koning van *Zweeden*, neemt den oorlog tot bescherming der Godtsdienst tegen den Keizer aan; zijn dapperheid, krijgskunde en heerlijke overwinningen; hersteld de Hattogen van *Mekelenburg*; overstroomt byna het heele Keizerrijk; word voor den bloedigen slag van *Lutzen* doodgeschooten. 438, tot 440.

H.

H*adrianus*, zijn geboorte, Ouders, Zuster en Vrou. word van *Trajanus* voor Zoon aangenomen, en volgt hem in 't rijk; is d'eerste die den baard laat wassen; overwind *Britanje*, en deeld dat eiland in tweën door een muur; heeft byna de heele wereld doorreist; de reden waarom hy eenige landen verliet; bevlekt zijn lof met een schandjongen, die hy, overleden zijnde, goddelijke eer aan doet; neemt *Verus* voor zijn Zoon aan; doet *Severianus* en *Priskus* onschuldig dooden; zijn rampzalig einde. 136.
Hannibal, zijn onverzoenelijke haat tegen *Rome*; verwind de *Romeinen* by *Kanne*; zwerft in ballingschap; word van de *Romeinen* alom vervolgt; vergeeft zich zelven. 55.
Hebrus, een rivier, waar gelegen; is rijk van goud. 52.
Hieronimus van Praag, word om het geloove verbrand. 414.
Hekatombisch-offer, waar in het bestond; hoe hatelijk in d'oogen der Kristenen. 178.
Hektor, zijn dapperheid, dood; een rampzalig einde van zijnen Zoon *Astyanax.* 22.
Helena, Vrou van Keizer *Juliaan den Verloochchenaar*, word vergiftigt van *Eusebia*; sterft van zwaare pijnen. 248.
Helena, Vrou van Keizer *Konstantius Chlorus*, en moeder van *Konstantijn den Grooten*, haare deugden en godvruchtigheid. 228.

Helenus voorspelling van *Romes* oorspronk en aanstaende heerlijkheid. 8.
Henrik de I, bygenoemt de *Vogelaar*, zijn geboorte, Ouders, Vrouwen en Kinderen; word op het verzoek van zijnen vyand tot Keizer verkoren; zijne deugden; verzekert door zijn wijsheid en dapperheid het rijk van buiten en binnen; verklaart zijn Zoon voor zijn navolger; sterft. 362.
Henrik de II, bygenoemt de *Heilige*, zijn geboorte, Ouders, Magen en Vrou; word door den Aardsbisschop *Willigisus* tot Keizer verkoren; temt de oproerige *Duitschers* en *Itaaljaanen*; verwind *Arduinus*, en boord tot de uiterste grenzen van *Kalabrien* door; zijn lof; maakt een verbond met den Heiligen *Robbert*, Koning van *Frankrijk*; sterft. 370.
Henrik de III, bygenoemt de *Zwarte*, zijn geboorte, Ouders, Vrouwen en Kinderen; volgt zijn Vader in het rijk; zijne oorlogen tegen *Bohemen*, *Hongaryen* en *Italien*; maakt een nieuwen Paus, die hem kroont; stilt de oproeren in *Kalabrien*; drijft de *Saracynen* uit *Kapua*; brengt *Frankrijk* tot reden; sterft. 374.
Henrik de IV, bygenoemt de *Groote*, zijn geboorte, Ouders, Magen, Vrouwen en Kinderen; volgt zijnen Vader in het rijk; is de grootste, dapperste, standvastigste en ellendigste van al de Keizers geweest; zijne oorlogen en rampzaligheden. 376.
Henrik de V, zijn geboorte, Ouders, Magen, Vrou en Dochter; werpt zich tegen zijn Vader op, en berooft hem van de Keizerlijke waardigheden; word van den bliksem geslagen; merkt de schelmeryen des Paus, die hy op zijn beurt temt; dringt door dat geen Paus een Keizer mag in den ban doen; word echter kort daar na in den ban gedaan; sterft. 378.
Henrik de VI, bygenoemt de *Gestrenge*, zijn geboorte, Ouders, Magen, Vrou en Zoon; volgt zijn Vader in 't rijk; zijne deugden en oorlogen tegen het *Maleneesche* rijk; bevlekt zijnen lof uit wraak met trouwloosheid; voorbeeld daar van; sterft. 386.
Henrik, de VII, zijn geboorte, Ouders, Magen, Vrou en Kinderen; word van Hartog van *Luxenburg* Keizer; doet den wederspannigen Graaf van *Luxenburg* in den ban des rijks, en de lijken van Keizer *Adolf* en *Albert* met groote pracht te *Spier* begraven; trekt naer *Italien*, en hersteld daar de rechten des rijks; word te *Rome* gekroont, en van den Paus gedraaiboomt; rukt met zijne machten tegen *Robbert*, Koning van *Napels*; word vergeven. 402.
Henrik, Landgraaf van *Thuringen*, word door den Paus en de Geestelijke Keurvorsten tegen *Konraad*, zoon van Keizer *Friderik* den II, tot Koning der *Romeinen* verklaart; slaat *Konraad*; word weder van hem geslagen, en sneuvelt. 394.
Herákleonas, zijn geboorte, Ouders en Broeder; klimt, na 't vergeven van *Konstantijn* den III, op den troon; zijn wrevel tegen de rechtzinnigen; voerd de Ketterye der *Menotheliten* in; word van den Raad gegrepen, den neus afgesneden, en in ballingschap gezonden. 316.
Heraklius, zijn Vader, Vrouwen en Kinderen; overwind *Fokas*, en word op den troon van 't *Oosten* gezet; zijne oorlogen tegen de *Avaren*, *Scyten*, *Sarmaten*, en den *Persiaanschen* Koning *Kosdroës*; word door zijne overwinningen hovaardig, en vervalt tot de Kettery der *Menotheliten*; zijn gedenkwaardige munt; is ondankbaar tegen den *Turk*; rampen daar uit gesprooten; sterft. 312, 314.
Herkules, zijne Ouders; verworgt twe slangen in zijn wieg; zijne daaden; word van *Diaenira* met het bebloede hembd van *Nessus* gedood. 29.

Hersilia, vrou van *Romulus*, word na haar dood *Ora* genoemt. 18. haare liefde tot haaren gemaal. 33. doet door haar schreien het woeden tusschen *Romulus* en *Tacitus* staken. 34.
Hirpijn, een vermaarde Hengst te *Rome.* 96.
Hooftband, ziet Diadema.
Hooftstukken der *Ariaansche* Kettery. 254.
Honorius, zijn geboorte, Ouders, Magen en Vrou; word tot Keizer verheven, en, om zijn minderjarigheid, onder Voogden gestelt; de rampzalige staat van 't rijk onder zijn regeering; sterft; zijn graf word ten tijde van Paus *Julius* den II ontdekt. 364.
Horaat, verwint de *Kuraaten* in 't vechtperk, waar door hy *Alba* onder de gehoorzaamheid van *Rome* brengt. 17. dood zijn Zustet. 18.
Horatius Pulvillus, zijn standvastig gemoed op 't hooren van den dood zijns eenigen Zoons. 174.
Horens van de *Romeinen* in den oorlog gebruikt; haare gedaantens, geluit, &c. 45.
Hostilianus, zijn geboorte en Ouders; word van zijn Vader tot Medeheerscher aangenomen; is een hater der Kristenen; word vermoord. 192.
Hostilius, derde Koning van *Rome*, verbrand met zijn geheele huisgezin. 19.
Huniades, zijn dapperheid; beschermt *Hongaryen* tegen den *Turk.* 418.
Hus, zijne schriften tegen de Katholijke Kerk; word in het Concilium van *Konstans*, tegens 't vrygeleide van den Keizer *Sigismund*, veroordeeld en levendig verbrand; zijn standvastigheid. 410, 414.

Hussiten, hunne dappere verweering voor de vryheid der Godtsdienst tegen het Keizerlijk leger; spannen het vel van hunnen overleden Veldheer over een trommel om hen noch meer tot wraak van *Hus* op te hitsen; ontroeren *Hongaryen*, *Poolen* en *Oostenrijk.* 414.

I.

J*azon*, zijne Ouders, en dapperheid. 29.
Ida, een berg, waar gelegen. 4.
Jericho, een stad, waar gelegen; haare andere namen. 90.
Jerusalem, door *Titus* verwoest. 87.
Ilia, dochter van *Numitor*, ook *Rhea* en *Silvia* genoemt; word van haar Oom gedwongen een Vestaalsche Maagd te werden, en van *Mars* beslapen; baard *Romulus* en *Remus*, en word uit last van haar Oom vermoord. 9, 10. haar dood word gewroken. 11.
Ilioneus, een welsprekend *Trojaan*, de zoon van den welsprekenden *Forbas*, die met *Merkurius* gestreden heeft. 5.
Ingangen der Tempelen naer 't *Oosten* gebouwt. 87.
Innocentius de III (*Paus*) zijn bitterheid tegen het huis van *Swaben*; tracht de kroon in een ander Huis over te brengen. 388.
Iö triomf, een zeker geroep onder 't zegepraalen gebruikelijk. 68.
Joannes werpt zich tegen *Theodosius* den II tot Keizer op; word van *Asper* overwonnen, en 't hooft afgeslagen. 266.
Joannes de VIII (*Paus*) waarom by de Pauzelijke schrijvers niet in den rang der Pauzen gestelt. 344.
Joannes de XIII (*Paus*) vlucht om zijn trouloosheid voor Keizer *Otho den Grooten* uit *Rome*; word in eene vergadering, waar in hy niet verschijnen durft, van Manslag, Overspel, Bloedschande, Vrouweschending, Godslastering &c. overtuigt, afgezet, en op 't bed, in de armen van eene hoer, doorstooken. 364.
Joannes Filogathus, stoot *Gregorius* den V uit den Pauzelijken stoel, en zet 'er zich op; zijn wrevel; word van Keizer *Otho* den III gevangen genomen, den neus afgefneeden, d'oogen uitgeboord, en van *S. Anglo* te pletter geworpen. 368.
Jodokus, Markgraaf van *Moravien*, word tot Keizer verkooren en gekroont; zijn lafheid en korte regeering. 410.
Jordaan, een rivier, in de gedaante van een oud man op den praalboog van *Titus* afgebeeld; door wat steden zy heen loopt, waar zy zich in stort, en of zy zich met het water van de Doode zee vermengd of niet; wonderen daar in geschied. 89, 90, 91.
Josefus, zoon van den tegenwoordigen *Roomschen* Keizer, word tot Koning van *Hongaryen* verkoren en gekroont. 445.
Jovianus, zijn geboorte, Ouders, Vrou en Zoonen; word van de soldaaten tot Keizer verklaart; weigert die waardigheid aan te neemen ten zy ze Kristenen worden, waar toe zy besluiten; zijne oorlogen tegen den *Persiaan*, die ongelukkig voor 't rijk zijn; verstikt door den damp van koolen. 250.
Jovinus, matigt zich onder *Honorius* den Keizerlijken naam aan; word overwonnen. 268.

Irene, Vrou van Keizer *Leo* den IV, haar staatzucht; laat haaren Zoon den Keizer d'oogen uitsteeken, de beenderen van haaren Grootvader uit het graf rukken, verbranden, en d'asch in zee werpen; klimt op den troon; haare wreedheid; maakt een schandelijken vreede met d'*Arabieren*; word van *Niceforus* van den troon gestooten, en in ballingschap verdreven. 336.
Isokrates, een uitmuntend Redenaar der *Grieken.* 103.
Iturea, een bergachtig landschap, naer wien dus genoemt. 89.
Juba, Koning van *Mauritanien*, word van *Cesar* geslagen, vlucht naer *Zama*; word buiten de stad geslooten; dood zich zelven. 55.
Julia, dochter van *Augustus*, haare houwelijken en Kinderen; word om haar geilheid naer *Pandataria* gebannen. 112.
Julia, dochter van *Titus*, word van haar Oom den Keizer *Domitianus* van haar man gerukt, verkracht, en gedwongen haar vrucht af te drijven, waar van zy sterft. 128.
Julia Domna, vrou van *Severus,* haar geilheid; is schuldig aan de samenzwering tegen haar Man; trouwt na zijn dood haar oudsten Zoon, en is oorzaak dat hy zijnen Broeder in haaren schoot vermoord; word haar eige beul. 154.
Julianus, zijn geboorte, Ouders, Vrou en Dochter; koopt het rijk van d'oproerige soldaten; ampten door hem, eer hy Keizer wierd, bediend; word van den Raad gehaat, die *Niger* tegen hem tot Keizer verkoor; zijn uiterste verlegentheid toen *Severus* de stad naderde; word vermoord; zijn klein vertrouwen op de soldaten door een penning bewezen. 150.
Julianus de Verlochchenaar, zijn geboorte, Ouders, Magen en Vrou; word van *Konstantius* tot Keizer verheven; verzaakt den waren Godt, en tracht de Kristenen gemeenschap met zijne gruwelen te doen hebben; zijne oorlogen, en

schempschrift tegen zijne Magen; word gekwetst, en werpt zijn bloed met godslasterlijke woorden naer den hemel. 248.
Jupiters voorspelling aan *Venus* wegens *Romes* oorspronk, en aanstaande heerlijkheid. 6.
Justinianus de I, zijn geringe geboorte, Oom en Vrou; volgt zijnen Oom *Justinus*, die hem voor Zoon aangenomen had, in de regeering; zijne deugden en oorlogen door *Amantius* en *Bellizarius* uitgevoerd; maakt loffelijke wetten; bouwt den tempel van de eeuwige Wijsheid; vervalt door zijn Vrou tot de kettery der *Eutychianen*; sterft. 302.
Justinianus de II, zijn geboorte, Ouders, Broeder, Vrou en Zoon; word tot Keizer verheven; zijne ondeugden, snoode schelmstukken en verwaandheid; gebied al de burgers van *Konstantinopelen* te vermoorden; word door *Leontius* van den troon gebonst, en van neus en ooren berooft; zet zich door hulp van *Trebellius* daar weder op; zijn woede; word van *Filippikus* overwonnen, d'oogen uitgestooken, en onthooft. 322, 324.
Justinus de I, zijn geringe geboorte, Neef en Vrouwen; zet zich zelven door een heerlijke list op den troon; is een minnaar van den waaren Godtsdienst en den vreede; zijne deugden; sterft godvruchtig. 300.
Justinus de II, zijn lage geboorte, Neef en Vrou; word van *Justinianus* tot zijnen navolger verklaart; zijne deugden; herroept de gebanne Bisschoppen; word gierig en verkoopt de Bisschoplijke ampten; zijn ziekte en berouw over zijne misdaden; sterft godvruchtig. 304.

K.

K*ajanus*, tracht Keizer *Arkadius* in 't paleis te verbranden; belegert *Konstantinopelen* ter zee; word overwonnen en vermoord. 262.
Kalfurnius, verlost den Burgermeester *Attilius* uit een groot gevaar, en brengt 'er het leven af. 76.
Kalfurnia, Vrou van *Cesar*, droomt 's nachts voor haar mans vermoording dat hy bebloed in haaren schoot valt. 108.
Kaligula, zijn geboorte, Ouders, Vrouwen, en hoe wreed hy met haar gehandelt heeft; volgt *Tiberius* in 't rijk; zijn goddeloosheid; doet hem als een God eeren en aanbidden; verzaakt zijne Ouders; zeit dat hy uit bloedschande geteelt is; schend zijne Zusters; word vermoord. 114
Kamillus, zijn dapperheid; verjaagt de *Gallen* uit *Rome.* 74.
Kapellianus, overwint het leger van *Gordianus* den II, waar in den Keizer sneuvelt. 176.
Kapernaüm, een stad in *Dekapolis*, word van *Soliman* verwoest. 94.
Kapitool, waar gebouwt; naer wien dus genoemt; deszelfs heerlijkheid; praalt van binnen met statuen der voornaamste Helden. 72.
Kapijs, een *Trajaansch* Edelman, trekt met *Eneas* naer *Italien*; bouwt *Kapua.* 6.
Karakalla, zijn geboorte, namen, Ouders, Magen en Vrouwen; word na den dood van zijnen Vader Keizer; trouwt zijn Moeder; vermoord zijnen Broeder; zijn wreedheid t'*Alexandryen* gepleegt, en aan zijn eige huisgenooten; bedreigt *Artabanus*, en drijft hem uit zijn rijk; word vermoord. 158. zijn vertoog aan den Raad om de moord zijns Broeders te verschonen. 160.

Karausius, werpt zich in *Britanje* voor Keizer op; word van *Alektus* gedood. 220, 224.
Karel de Groote, zijn geboorte, Ouders, Magen, Vrouwen en Kinderen; overwint *Aquitanien*; stelt zich in 't bezit van zijn Broeders Staaten; herstelt het *Westersche* Keizerrijk, en voldoet de gaaf van zijnen Vader aan den Paus belooft; zijne overwinningen, ongemeene deugden, en dood. 338.
Karel de II, zijn geboorte, Ouders, Magen, Vrouwen en Kinderen; word voor zijn ouder Broeder van den Paus in 't opvolgen van 't Keizerrijk gestelt; zijn lafhertigheid, die een voet aan de hoogmoed der Pauzen geeft; word door zijn Geneesheer vergeven. 346.
Karel de III, zijn geboorte, Ouders, Magen en Vrou; word Keizer; is de gelukkigste en rampzaligste mensch des werelds geweest; word zinneloos, en van elk verlaaten; vervalt tot de uiterste armoede; zijn dood. 350.
Karel de IV, zijn geboorte, Ouders, Vrouwen en Kinderen; volgt *Ludowik* de V in 't rijk; verscheide Vorsten tegen hem opgeworpen; zijn lafhartigheid; bedriegt den dapperen *Gunther* door den Markgraaf van *Brandenburg*; laat zich in *Duitschland* en te *Rome* kroonen; maakt de *Gulde Bulle*; verkoopr de privilegien aan de Stenden; sterft. 406.
Karel de V, zijn geboorte, Ouders, Magen, Vrou en Kinderen; word niet tegenstaande alle de pogingen van den *Franschen* Koning *François* tot Keizer verkoren; beroept een rijksdag te *Worms.* 422. Vergunt aan *Luther* vrygeleide, en houd zijn woord edelmoedig; trekt naer *Spanje* en laat zijn Broeder *Ferdinand* het rijk regeeren; zijn leger slaat *François*, Koning van *Frankrijk*, by *Pavien*, en neemt hem gevangen; zijn bezadigheid daar over. 423.

word met den Paus oneens; laat *Rome* door *Bourbon* belegeren en plonderen; de *Engelschen*, *Franschen* en *Itaaljaanen* maken een verbond tegen hem; maakt vreede met den Paus; houd een gesprek met hem over 't vereenigen der Religien, en word van hem gekroont; houd een rijksdag t' *Augsburg*, waar in d' *Augsburgsche Confessie* overgelevert en gelezen word; artijkelen aan de Protestanten daar in vergunt; zijne oorlogen; geeft zijnen Zoon *Filips* zijne Koninkrijken, en verklaart zijnen Broeder *Ferdinand* tot zijn navolger in 't Keizerrijk; leit het gebied neêr, en gaat in een klooster, waar in hy godvruchtig zijne dagen eindigt. 424.
Karel, Hartog van *Lotharingen*, neemt *Buda* stormenderhand in. 446.
Karinus, zijn geboorte, Vader en Broeder; word van zijn Vader tot Medeheerscher aangenoomen, en tot regeerder over *Gallien* gestelt; zijn wreedheid en snoode ontucht; trekt *Diokletianus*, die tegen hem tot Keizer opgeworpen is, gewapend tegen; word doorstooten; zijne gedenkpenningen. 220.
Karmentijnsche poort van *Rome*, naer wie dus genoemt. 22.
Karolomannus, Zoon van *Ludovikus Germanikus*, word door zijne aanhangers voor Keizer uitgeroepen, en van Paus *Joannes* den IX in den ban gedaan; sterft. 348.
Karus, zijn geboorte, en Zoonen; word tot Keizer verheven; noemt zich op de penningen *God den Heere*; is anders een loflijk Keizer; zijne oorlogen tegen de *Sarmaaten* en *Persianen*; overstroomt geheel *Persien*; word van den donder te *Ktesifon* dood geslagen. 218.
Karvilius, zijne oorlogen tegen de *Sammiten*; zegepraald; deeld veel geld aan de soldaten uit, en bouwt een tempel voor de Fortuin. 76.
Kato, de grootste vyand van *Cesar*, dood zich zelven om dat hy zijn leven aan *Cesar* niet wil schuldig wezen. 54.
Keizerlijke Stedehouders in *Italien.* 294.
Klaudius, zijn geboorte, Ouders, Vrouwen en Kinderen; volgt *Kaligula* in 't rijk; onterft zijn eigen Zoon *Britannikus*; neemt *Nero* voor zijn Zoon aan; laat zich van zijne Vrouwen en Slaven ringelooren; krijgt berou van *Britannikus* onterft te hebben; wil hem weder herstellen; word vergeven. 116.
Klaudius Gothicus, zijn geboorte Ouders en Magen; word tot Keizer verkooren; de vreugd daar over; zijn lof, oorlogen en overwinningen; word den besten Prins genoemt, van de soldaten vermoord, en van den Raad vergood. 206.
Kleed dat de Zegepraler aan heeft; de heerlijkheid van 't zelve. 64.
Klelia, een *Roomsche* maagd van twaalf jaaren, zwemt met haare maagden door den *Tijber.* 21.
Knejus Pompejus, word van *Cesar* overwonnen. 54.
Kommodus, zijn geboorte, Ouders, Zusters, Vrou en Byzit; is d'eerste gebooren Keizer, en geen mensch maar een monster; namen die hy hem deed geven; koopt den vreede van de *Duitschers*; zijn wrevelheid; zoekt den Raad uit te roeyen; verhefr de snoodste schelmen tot de grootste waardigheden; dood zijn Vrou; schend de Vestaalsche Maagden; word vermoord. 146.
Konraad de I, zijn geboorte, Broeder en Vrou; word om zijne verdiensten door zijnen vyand tot Keizer verkooren; zijne oorlogen en verrichtingen; verzoekt edelmoedig aan de Stenden op zijn doodbedde het gebied aan zijnen grootsten vyand op te dragen. 360.
Konraad de II, bygenoemt de *Salische*, zijn Ouders, Vrou en Kinderen; word tot Keizer verkoren; temt de oproerige *Lombardyers*, en eenige wederspannige *Duitsche* Vorsten; word te *Rome* gekroont; doet zijnen Zoon tot zijn Navolger

verkiezen; hecht *Bourgondien* aan het Keizerrijk; stilt de oproeren in *Kalabrien*; sterft. 372.
Konraad de III, zijn geboorte, Ouders, Broeder, Vrou en Kinderen; zijn verkiezing tot, Keizer; dwingt de wederspannigen in de *Poelie*; trekt naer 't *Heilige Land* tegen *Saladijn*; word van den *Griekschen* Keizer in zijne onderneemingen gedraaiboomt; komt weder te rug; neemt zijnen Neef voor zijn Navolger aan, en sterft. 382.
Konraad, Zoon van Keizer *Friderik* den II, word van zijn Vader tot Koning der *Romeinen* verklaart; slaat den opgeworpen *Henrik*; word van den Paus in den ban gedaan; maakt zich meester van *Napels* en *Sicilien;* word vergeven. 394.
Konradijn, Zoonszoon van Keizer *Friderik* den II, word door *Karel*, Hartog van *Provence* en *Anjou*, door ophitsing van den Paus, met zijn halsvriend *Friderik*, Hartog van *Oostenrijk*, onthooft. 394.
Konstans de I, zijn geboorte, Ouders, Magen en Bruid; wat Landen hy tot zijn erfdeel krijgt; overwind zijnen Broeder *Konstantinus*, en hecht het *Westersche* rijk aan zijn kroon; word wellustig en dartel; raakt in de haat van de soldaten, die hem, door toedoen van *Magnentius*, vermoorden. 242.

Konstans, de II, zijn geboorte, Ouders en Zoon; word na *Herakleonas* tot Keizer verklaart, en door den Patriarch van *Konstantinopelen* van den waaren Godtsdienst getrokken; vermoord zijnen Broeder; de rampzalige staat van 't rijk onder zijn regeering; berooft *Rome*, onder schijn van vriendschap, van alle de noch overgeblevene outheid, word vermoord. 218.
Konstantia, Vrou van Keizer *Lucinius*, haar godvruchtigheid; word van *Arius* verleid, en veroorzaakt de ballingschap van *Athanasius.* 236.
Konstantinopelen door de *Turken* veroverd. 418.
Konstantinus de Groote, zijn geboorte, Ouders, Vrouwen en Kinderen; is geen Heidensch maar een Kristen Keizer geweest. 238. overwind *Maxentius.* 234. *Licinius* &c. 236. verdeelt het rijk onder zijne Zoonen; men kan uit zijne penningen niet bewijzen dat hy een Heiden geweest is; of hy het teken gezien heeft of niet. 240. sterft. 238.
Konstantinus de II, zijn geboorte, Ouders en Magen; wat landen hem by uiterste wille van zijn Vader toevielen; zijn hoogmoed, en oorlog tegen zijn Broeder *Konstans.* 240. word overwonnen, en in de rivier d' *Alsa* gesmeeten. 242.
Konstantinus de III, zijn geboorte, Ouders, Magen, Vrou en Kinderen; word van zijn Vader tot Navolger gekooren; zijn loffelijke regeering en deugden; word van zijn Stiefmoeder vergeven. 314.
Konstantinus de IV, zijn geboorte, Vader, Broeder, Vrou en Zoonen; volgt *Konstans* den II in de regeering; zijne deugden en oorlogen; overwint den moordenaar zijns Vaders, *Fudalas* en andere; dwingt *Kaganus*, Koning der *Avaren*, den vreede te verzoeken; sterft. 320.
Konstantinus de V, zijn geboorte, Ouders, Vrouwen en Kinderen; volgt zijn Vader in 't rijk, wiens doorluchtig voorbeeld hy natreed, dat hem in de haat des Paus en der Pauzelijke schrijvers brengt; zijne oorlogen en overwinningen; sterft door eenen *Antrax.* 332.
Konstantinus de VI, zijn geboorte, Ouders, Vrouwen en Zoonen; word in zijn tiende jaar Keizer, en door de staatzucht van zijn goddelooze Moeder gedraaiboomt, en gevangen genoomen; raakt uit zijn kerker; andermaal door haar aangegrepen zijnde, verlieft hy uit haar last zijne oogen en 't leven. 336.
Konstantinus, een Boer, werpt zich in *Britanje* met zijn Zoon voor Keizer op; word van *Konstantius* den III overwonnen en gedood. 268.
Konstantius Chlorus, zijne Ouders, Vrouwen en Kinderen; word van Keizer *Maximianus Herkuleus* tot Zoon aangenoomen, en daar na door 't krijgsvolk tot Keizer verheven; zijne oorlogen; is een vriend der Kristenen; sterft te *Jork.* 228.
Konstantius de II, zijn geboorte, Ouders, Magen, Vrouwen en Kinderen; word door uiterste wille van zijn Vader Keizer van 't *Oosten*; neemt *Gallus* en *Julianus* voor *Cesars* aan; wreekt de moord van zijn Broeder *Konstans* op *Magnentius*; zijne andere oorlogen; straft *Gallus*, en sterft. 244.
Konstantius de III, zijn geboorte, Vader, Vrou en Kinderen; word van Keizer *Honorius* tot Medeheerscher aangenoomen; zijn dapperheid; overwint den opgeworpen *Konstantinus*, *Konstans*, *Jovinus*, en *Sebastianus*; word van Keizer *Theodosius* versmaad; sterft van spijt. 268.
Konsus, of *Raadgod*, naer hem worden de *Roomsche* Burgermeesters en Raad genoemt. 14.
Kokles, zijn dapperheid in 't verdeedigen van den Sublicijnschen brug. 20.
Korithe, een vermaarde merrie te *Rome.* 96.
Kornelia, ontfangt haar man *Pompejus* op *Lesbos* met de uiterste droefheid. 51. haar deerlijk kermen op 't aanschouwen van de moord haars mans. 54.

Kranen, op de stank der lijken in *Farsalie* gekomen. 52.
Krastinus, zijn dapperheid; verzekert *Cesar* voor den slag van *Farsalie* dat hy hem levendig of dood zal prijzen; hoe onder de dooden gevonden. 45.
Krekovier, Afgezand van Keizer *Rudolf* den II aan *Amurat* den III, word te *Weissenburg* in een kerker gesmeeten, waar in hy sterft. 430.
Krispina, Vrou van Keizer *Kommodus*, word ontschuldig van overspel beticht, naer *Kaprien* gebannen, en door ophitsing van *Lucilla* gedood. 146.
Krispus, zoon van *Konstantinus den Grooten*, word van zijn Vader voor *Cesar* verklaart; overwint de *Alemannen*; word van zijn Stiefmoeder valsch beschuldigt, en uit bevel van zijn Vader om 't leven gebracht. 238.
Kristina, Koninginne van *Zweden*, en de Dochter van den grooten *Gustaaf*, haar liefd tot de geleertheid en *Roomsche* munten. 2.
Krijgseed der *Romeinen*, wat zy daar by beloofden; wanneer eerst in 't gebruik gekomen. 41.
Kures, Hooftstad der *Sabijnen.* 14.
Kurius, Burgermeester van *Rome*, slaat de geschenken van de Gezanten der *Sammiten* af, en

vernoegt zich met een gerecht van rapen. 75.
Krustumerium, een volkplanting der *Albanen*, vat tegen *Romulus* de wapenen op; word van hem overwonnen. 16.
Kurtius, Veldoverste der *Romeinen*, zijn dapperheid. 27. dood *Hostilius.* 30.
Kurtius, zijn liefde tot het vaderland; verlost *Rome* van de pest, door levendig met zijn paard in een poel te springen. 73.
Kwispel, haars gebruik; wat gevoelen de Heidenen van de besprenging hadden; haars gedaante. 83.

L.

L*ambertus*, zijn geboorte en Ouders; word van den Paus tot Keizer gekroont; zijne oorlogen tegen *Arnulfus* en *Berengarius*; word vermoord. 354.
Langebaardsche Koningen in *Italien*, hunne namen, en hoe lang zy daar geregeert hebben. 294.
Larisse, een stad in *Italien*, van wien gebouwt. 50.
Lateranus, Burgermeester van *Rome*, zijn heerlijk Hof op den berg *Celius*; word uit last van *Nero* vermoord. 99.
Laurentia, Vrou van *Faustulus*, voed *Romulus* en *Remus* op. 11. haar droefheid over de dood van *Remus.* 13. noopt *Hersilia* aan om het woeden der *Romeinen* en *Sabynen* te verbreeken. 32.
Laurenten, de begraafplaats van *Eneas*, waar gelegen. 7.
Lauwrier, van ouds geheiligt tot een tak in de hand en een krans om 't hooft voor de Zegepraalders; welke Lauwrier men daar gewoon was toe te nemen. 65.
Lavinie, een stad in *Italien*, van wien gebouwt, en naer wie genoemt. 6.
Legerbewerpen, wie de eerste Vinder daar van geweest is. 62.
Legioenen, van wien eerst opgerecht; hoe groot het getal daar van was onder *Romulus*, en daar na onder *Marius.* 59.
Leo de Groote, zijn geboorte, Vrou en Kinderen; word tot Keizer van 't *Oosten* verheven; is d'eerste die van een *Patriarch* gekroont is; zijne deugden en oorlogen; neemt zijn Dochterszoon tot zijnen Navolger aan, en sterft. 278.
Leo de II, zijn geboorte en Ouders; word van zijn Grootvader tot zijnen Navolger van 't *Oosten* verklaart; neemt zijnen Vader tot Medeheerscher aan; rampzalige brand te *Konstantinopelen* onder zijne regeering; word van zijn Grootmoeder vergeven. 288.
Leo de III, zijn geringe geboorte, Vrou en Kinderen; word tegen *Theodosius* ten Keizer opgeworpen; rukt de beelden uit de kerken; zijne doorluchtige oorlogen en overwinningen; word om zijn deugd van den Paus en Pauzelijke schrijvers gelastert, die hem in den ban doet; sterft godvruchtig. 330.
Leo de IV, zijn geboorte, Ouders, Magen, Vrou en Zoon; volgt, Keizer geworden zijnde, de voetstappen van zijnen Vader en Grootvader na; is een liefhebber van edelgesteente; word valsch van *Theofanes*, en van zijn navolger, *Mutzaard*, gehoont; overwint *Madi*, Koning der *Arabiersche Saraceenen*; verlost *Amorium*; sterft godvruchtig. 334.
Leontius, neemt op 't verzoek van *Kallinikus*, Aardsbisschop van *Konstantinopelen*, en de Burgery 't gebied aan; stoot Keizer *Justinianus* den

II van den troon; word daar weder van *Tiberius* af gebonst, van *Justinianus* d'oogen uitgeboord, en in een klooster gestooken. 322.
Leopoldus, de tegenwoordige Keizer, zijn geboorte, Ouders, Magen, Vrouwen en Kinderen; word tot Keizer verkooren; zend zijn leger onder *Montekukuli* naer den *Rhijn*; maakt vreede met *Frankrijk*, die aanstonds, zonder reden, door den *Franschen* Koning weder gebrooken word. 444. slaat, gesterkt door de machten der Bondgenooten, den *Turk* voor *Wenen* op, en verovert door den Hartog van *Lotharingen* het Koninkrijk van *Hongaryen.* 446.
Lesbos, een eiland in d'*Engelsche* zee, deszelfs grootte; wat de voornaamste stad daar op geweest is. 51.
Liban, een berg, waar gelegen; is zeer bronrijk. 89.
Libius Severus, zijn geboorte; word tot Keizer van 't *Westen* verheven; dwingt *Genzerik* naer *Afrika* te keeren; word van *Richimer* vergeven; zijne penningen. 282.
Licinius, zijn geringe geboorte, Vrou en Zoon; word van *Maximianus Armetarius* tot Medeheerscher aangenomen; vervolgt de Kristenen, en haat de Geleerden; word by *Cibalis* van den grooten *Konstantijn* geslagen; verzoent zich weder met hem; nieuwe oorlog tusschen hen beide; word overwonnen en gedood. 236.
Lijkgezangen by de vergooding gebruikelijk. 101.
Longinius, werpt zich tegen *Anastasius* ten Keizer op; word door *Scyta*, Veldheer van den Keizer, gedood. 298.
Longinus, zijn heerlijk huis; word uit last van *Nero* gedood. 99.

Lotharius de I, zijn geboorte, Ouders, Magen, Vrou en Zoonen; word van den Paus gekroont, en volgt zijn Vader in 't rijk; tracht zich meester van de heele erffenisse zijns Vaders te maken; oorlogt met zijne Broeders daar over; word geslagen; hun verdrag; deelt het rijk onder zijne Zoonen, en gaat in een klooster. 342.
Lotharius de II, zijn geboorte, Ouders, Magen, Vrou en Kinderen; word door het beleid van den Aardsbisschop van *Ments* Keizer; verzoent zich met zijne Tegenstrevers; bewijst groote eer aan Paus *Innocentius*, die hy gewapenderhand weder op den Pauzelijken stoel te *Rome* hersteld; word voor die weldaad van hem gekroont; sterft by *Trente.* 380.
Lucius Vitellius, de Vader van Keizer *Vitellius*, is d'eerste aanbidder van Keizer *Kaligula*; uit wat geslacht gesprooten; ampten door hem bedient; is een onvergelijkelijke pluimstrijker. 124.
Ludowik de I, bygenoemt de *Goedertierne*, zijn geboorte, Ouders, Magen, Vrouwen en Kinderen; word van zijn Vader tot Keizer verklaart; hersteld *Harald*, en betemt den trotsen *Bernard*; geeft zijne Koninkrijken aan zijne Zoonen, die door den Paus tegen hem opgehitst worden; oorlogt tegen hen; word wreed van zijnen oudsten Zoon gehandeld, en in een klooster gestooken; sterft na veel wisselvalligheden. 340.
Ludowik de II, zijn geboorte, Ouders, Magen, Vrou en Dochter; volgt zijnen Vader *Lotharius* in de regeering; zijn loflijke bedrijven, deugden en oorlogen; laat geen Zoon, maar een onsterflijken naam na. 344.
Ludowik de III, zijn geboorte, Ouders, Magen, Vrouwen en Kinderen; is geen Keizer geweest, en om wat reden; verdedigt *Frankrijk* tegen de *Noormannen*; word vergeven. 348.
Ludowik de IV, zijn geboorte, Ouders, Magen en Vrou; word in zijn zevende jaar tot Keizer verkoren; is een dapper Held; zijne binnen- en buitenlandsche oorlogen; straft den hartnekkigen Graaf van *Bamberg*, waar door hy echter in de haat zijner onderdanen raakt; sterft. 358.
Ludowik de V, zijn geboorte, Ouders, Broeder, Vrouwen en Kinderen; word tot Keizer verkoren na dat de troon veertien maanden leeg gestaan had; zijne oorlogen tegen *Friderik*, Hartog van *Oostenrijk*, dien hy by de rivier *Ins* overwint en gevangen neemt; zijne loffelijke gaven en deugden; verzoent zich met *Friderik*, en op wat voorwaarde; sterft door een val van 't paard. 404.
Luther, schrijft en predikt tegen d'Aflaten van Paus *Leo* den X; zijn leer word van verscheide Vorsten omhelst en verdedigt; verschijnt op vrijgeleide van Keizer *Karel* den V op den rijksdag t' *Augsburg*; zijn godvruchtige iever voor de Goddelijke waarheid. 423, 424.
Lutherdom, toeleg om het uit te roejen, en en wat voortgang het in tegendeel nam. 424.
Lutzen. (*slag van*) 440.

M.

M*aagdenburg* door de Keizerschen ingenomen, en verbrand. 439.
Maandelijke uitdeelingen van koren, waar uit die gesprooten, en hoe groot die geweest zijn. 196.

Magnentius, zijn geboorte en Broeders; doet *Konstans* vermoorden, werpt zich voor Keizer op, en verklaart zijne Broeders voor *Cesars*; zijne oorlogen tegen Keizer *Konstantius* den II; word overwonnen; hersteld zich weder; tracht *Gallus* aan kant te helpen; krijgt weder de nederlaag; dood zich zelven. 244, 246.
Magnus Maximus, werpt zich in *Britanje* tegen *Gratianus* ten Keizer op, en laat hem vermoorden. 256. word met zijne Zoonen overwonnen en gedood. 258.
Majorianus, word van *Leo* tot Keizer van 't *Westen* verheven; zijne oorlogen tegen de *Wandalen*; is een dapper krijgsman; gaat zelfs in schijn van Afgezant om de landen der vyanden te bespieden; word door *Richimer* vermoord; zijne gedenkpenningen. 280.
Makrinus, zijn laage geboorte, Vrou en Zoon; reden waarom hy Keizer *Karakalla* deed vermoorden; word door zijne listen Keizer; ontschuldigt zijn lage geboorte aan den Raad; leeft in dartelheden; word van de soldaten vermoord. 162. zijn brief aan zijn Vrou, waar in hy zijn blydschap toont om dat zijn Zoon *Antoninus* genoemt is. 164.
Mamea, Moeder van Keizer *Alexander*, haar zorg voor haaren Zoon, en gierigheid; word vermoord. 168.
Manhaftigheid, hoe op de penningen afgebeeld. 186.
Marcellus, zijn dapperheid; is vijfmaal Burgermeester geweest; word van *Hannibal* verstrikt. 80.
Matcianus, zijn geringe geboorte en Vrouwen; word van soldaat Keizer; zijne deugden; overwind de *Mooren*; tracht de ketteryen der *Apollinaristen* en *Paganen* uit te roejen; word vergeven. 272.

Maria, Vrou van Keizer *Otho* den III, haar geilheid; word over 't valsch beschuldigen van een Graaf, die daarom ontschuldig onthooft was, levendig van haar man verbrand. 368.
Maria, Vrou van Keizer *Sigismundus*, haar hoogmoed; laat penningen slaan, en noemt haar daar op Koning van *Hongaryen.* 414.
Mariniana, Vrou van Keizer *Valerianus*, tracht haaren Man met gebeden uit den kerker by *Sapor* te verlossen. 200.
Marius, is zevenmaal Burgermeester geweest; word in ballingschap gezonden; beklaagt zijn rampen in de ruïnen van *Karthago.* 75.
Markus, zijn geboorte, Ouders, Vrou, Kinderen, bynamen, geleerdheid en dapperheid; zegepraalt met *Verus* over de *Parthen*; zijn vertoog op zijn doodbedde aan zijne vrienden over 't belang van zijnen Zoon; heeft loflijk geregeert; zijn dood. 142.
Mars, beslaapt *Ilia.* 10. zijne namen; hoe op penningen afgebeeld. 208.
Marsias, een Satijr, zijn verwaande hoogmoed; daagt *Apollo* ten speelstrijd uit; word van hem overwonnen; zijn rampzalig einde. 3.
Martina, Vrou van Keizer *Heraklius*, en Moeder van Keizer *Herakleonas*, brengt haar Stiefzoon, Keizer *Konstantinus* den III, met vergif om. 214. zet haar eigen Zoon op den troon; matigt zich de regeering aan; verdrijft de rechtzinnigen; voerd kettery in; word in ballingschap verdreven. 316.
Martius, vierde Koning van *Rome*, recht de Godtsdienst weder op; trekt de bergen *Aventinus* en *Janikulus* binnen *Rome*; bouwt een zeehaven aan d'*Ostia.* 19.
Mathias, zijn geboorte, Ouders, Magen en Vrou; voerd den oorlog voor zijn Oom in *Hongaren* tegen de *Turken.* 431. word van de *Hongarien* tot hunnen Koning gekroont, en waarom; zijn krooning tot Keizer, en de plechtigheid der zelve; tracht de Protestanten weder tot de *Roomsche* Kerk te brengen; ziet zijne pogingen verydelt; maakt zijnen Neef *Ferdinand* Koning der *Bohemers*, die tegen den Keizer de wapenen opvatten; sterft. 434.
Mauritius, zijn geboorte, Vrou en Kinderen; klimt na *Tiberius* op den troon van 't *Oosten*; zijn liefde tot Godts kerke, en den volke; hersteld *Kosdroës* in zijn rijk; word door zijne gelukkige oorlogen hoogmoedig en gierig; raakt in de haat der soldaten, die *Fokas* tegen hem tot Keizer opwerpen; raakt met zijn Vrou en Kinderen rampzalig aan zijn einde. 308.
Maurits, Prince van *Oranje*, verovert *Gulik.* 432.
Maxentius, zijn geboorte, Moeder, Zuster, Vrou en Zoon; word van de soldaten tot Keizer opgeworpen; is een groote vervolger der Kristenen; tracht *Licinius* en *Maximinus* uit hun gebied te stooten; temt de oproerigen in *Afrika*; word van *Konstantijn den Grooten* overwonnen; stort met zijn paard in den *Tijber* en verdrinkt. 234.
Maximianus Armentarius; zijn lage geboorte en Vrouwen; word van Keizer *Diokletianus* voor *Cesar* verklaart, waar na hy op den troon treed. zijn oorlog tegen de *Persianen*, om welkers ongelukkige uitslag hy van *Diokletianus* gehoont word; neemt zijne Zusters Zoonen, en daar na *Licinius*, voor *Cesars* aan; trekt *Maximinus* onder d'oogen; krijgt een rampzalige kwaal, en word zijn eigen beul. 230.
Maximianus Herkuleus, zijn geringe geboorte, Vrou en Dochter; word van *Diokletianus* tot Medeheerscher aangenomen; is onbesuist en een groote vervolger der Kristenen; noemt zich *Herkules*; zijne oorlogen, Zoonsaanneming en penningen; legt met *Diokletianus* op een dag het gebied neer; krijgt berou daar af; word overwonnen; dood zich zelven. 226.

Maximiliaan de I, zijn geboorte, Ouders, Magen, Vrouwen en Kinderen; volgt zijnen Vader *Friderik* in 't rijk; zijn geleertheïd, deugden en zucht tot de Poëten en Geleerden; zijne oorlogen tegen de *Turken*, *Gelderschen*, *Zwitzers* en *Venetianen*; belegert den Koning van *Frankrijk* binnen *Milanen*; houd een rijksdag tegen den opstand van *Luther*, en sterft kort daar na. 420.
Maximiliaan de I, zijn geboorte, Ouders, Magen, Vrou en Kinderen; volgt zijnen Vader in 't rijk; zijne deugden; is een minnaar van den vreede; doet den *Zevenberger* den oorlog aan; beroept een rijksdag t'*Augsburg*; trekt tegen *Soliman* op; maakt vreede met *Selim;* tracht den *Spaanschen* Koning van zijn wreede vervolgen in de *Nederlanden* af te trekken; staat de Protestanten de vrye oeffening hunner Godtsdienst toe; doet zijnen Zoon *Rudolf* tot Koning der *Bohemers*, *Hongaren* en *Romeinen* verkiezen; sterft godvruchtig. 428.
Maximianus Daza, zijn lage geboorte; word van *Galerius Maximianus* tot *Cesar* aangenoomen, en van de soldaten tot Keizer opgeworpen; is een wreede vervolger der Kristenen, daar by ontuchtig, gulzig en wreed; zijne oorlog tegen *Lucinius*; word overwonnen, en verhangt zich zelven; zijne penningen. 232.
Maximinus Pius, zijn lage geboorte, Ouders, Vrou en Zoon; zijne onbezuistheid, gierigheid

en wreedheid; word razende op 't horen dat *Gordianus* tegen hem tot Keizer opgeworpen is; trekt over d'*Alpen*; tracht *Aquileja* in te nemen; stoot zijn hooft daar voor, en word vermoord. 170.
Maximus, zijn geboorte, Ouders en Bruid; word van zijnen Vader tot Medeheerscher aangenomen, en met hem vermoord; zijne schoonheid is van de schrijvers, gelijk de onbezuistheid van zijnen Vader, verdicht. 172.
Mekelenburgsche Hartogen door Koning *Gustaaf* weder in hunne landen herstelt. 440.
Menaden, Priesters van *Bacchus*, waarom dus genoemt. 64.
Menelaüs, Koning van *Sparte*, zijn heerlijke eetzaal. 98.
Merkpalen, haare gedaantens. 93.
Merkwaardige brief van Keizer *Ferdinand* aan *Luther* over zijne schriften en leer. 426.
Mes der slachters, zijn gedaante en gebruik. 83.
Messalina, Vrou van Keizer *Klaudius,* haar geilheid; tracht in 't afzijn van haar man met den schoonen *Kajus Silius* te trouwen; word uit last van den Keizer doorstoken. 116.
Metellus, d'opperste Priester, red het *Palladium* uit den brand des Tempels; verliest zijn gezicht om dat hy het gezien heeft. 78.
Mezentius, Koning der *Tyrrheners*, word van *Eneas* overwonnen, die van zijne wapenen een praalzuil oprecht. 52.
Mildadigheid der Keizeren, hoe groot die dikwils geweest is, hoe op de penningen afgebeeld. 196.
Misitheüs, Schoonvader en Veldheer van Keizer *Gordianus* den III, zijn dapperheid en lof; word door den Raad een gedenkteken opgerecht, en door toedoen van *Filippus* vergeven. 182.
Moäbiten, naer wien dus genoemt. 90.
Monnik, vergeeft, door beleid des Paus, Keizer *Henrik* den VII met de Hostie. 402.
Munstersche en *Osnabrugsche* vreedehandeling. 442.

N.

N*azarener*, waarom onze Zaligmaker dus genoemt wierd. 91.
Nepos, dwingt *Glycerius* van 't rijk af te staan. 290. zet zich op den troon; zijn wreedheid; word gedwongen het gebied te verlaten, en in ballingschap te gaan. 292.
Nero, zijn geboorte, Ouders, Vrouwen en Dochter; klimt na *Klaudius* op den troon, die hem voor zijn Zoon had aangenomen; zijne deugden in den beginne zijner regering; veranderd haast; laat zijne Moeder, Broeder, Vrou, Meester en Veldheer vermoorden; leeft in alle ontucht; onder hem begon d'eerste vervolging tegen de Kristenen; zijn wreedheid; laat *Rome* in den brand steken; moet zijn eige beul zijn. 118.
Nerva, zijn geboorte, Ouders, eertijtelen en deugden; neemt *Trajanus* voor zijnen Zoon aan; bied de samengezwoornen zelfs zwaarden aan om hem te vermoorden; verlicht de schattingen; herroept de gebannenen; verbied de huwelijken van Oom en Nicht; straft de slaven die hunne Heeren beschuldigen; zijn dood en gedenkpenningen. 132.

Niceforus, word tegen de staatzuchtige *Irene* ten Keïzer opgeworpen; bonst haar van den troon, en dwingt haar in ballingschap te gaan. 336.
Nijd, haar wooning, spijs en drank. 3.
Niger, zijn geboorte en Ouders; word van den Raad tegen *Julianus* voor Keizer verklaart; trekt naer *Rome,* en sukkeld t'*Antiohien*; word voorgekomen van *Severus*, die tegen hem optrekt; oorlog tusschen hem en *Severus*; word overwonnen en 't hooft afgeslagen. 152.
Nikomedes, Koning van *Bithynien*, zijn lafheid. 83.
Nonia Celsa, Vrou van Keizer *Makrinus*, haar geilheid. 164.
Numa, tweede Koning van *Rome*, sluit den Tempel van *Janus*, en plant den Godtsdienst. 12. bouwt den Tempel van *Vesta.* 77.
Numerianus, zijn geboorte, Vader, Broeder en Vrou; word van zijnen Vader tot Medeheerscher aangenomen, en trekt met hem naer *Persien*, dat zy overwinnen; is een deftig Redenaar en Poëet; krijgt een kwaal aan zijne oogen door 't veel schreien over den dood van zijnen Vader; word door zijnen Schoonvader vermoord; zijne penningen. 222.
Numerius Attikus, zweert dat hy de ziel van *Augustus*, terwijl de vergoding geschiedde, heeft zien ten hemel varen. 104.
Numidiers bestieren hunne paarden, in plaats van een toom, met een rijsje. 176,

O.

O*doäcer* Koning der *Werlen*, overwind *Orestes*; overstroomt geheel *Italien*, verwoest *Rome*, en dwingt *Augustulus* de Keizerlijke waardigheden te verlaten. 294.
Offerdieren zijn met kranssen behangen, en de hoornen verguld. 85.

Offerhande, hoe die in alle haare deelen verricht wierd. 85.
Offervat, zijn gebruik; van wat stoffe het gemaakt was. 83.
Oktavia, Dochter van Keizer *Klaudius* en Vrou van *Nero*, word ontschuldig van haaren Man naer *Kampanje* gebannen, die haar, door ophitzing van *Poppea*, laat onthalzen. 118.
Olybrius, zijn geboorte, Vrou en Zoon; raakt door *Richimer* tot de Keizerlijke waardigheid van 't *Westen*, die hem weder vermoord. 286.
Olijftak in de plaats van een besprengkwast gebruikt. 83.
Onder-Priester, zijn waardigheid, en hoe ver die strekte. 84.
Opperste-Priester, waarom *Flamen* genoemt; krijgt den bynaam van den God dien hy dient. 84.
Oppiaansche Wetten, door wien gemaakt; wat die behelsden. 77.
Orestes, Zoon van *Agamemnon*, vermoord zijne Moeder en *Pyrrhus*, Koning van *Epieren.* 8.
Orestes, dwingt Keizer *Nepos* het gebied af te leggen. 292. zet zijnen Zoon *Augustulus* op den troon; word van *Odoäcer* overwonnen, en gedood. 294.
Orestilla, Vrou van Keizer *Gordianus* den I, haare droefheid over de dood van haaren Man en Zoon. 176.
Orkaans beschrijvinge. 5.
Orontes, word van Bacchus overwonnen; springt en verdrinkt in een rivier, die naer zijnen naam genoemt word. 64.
Ossa, een berg, waar gelegen; is eertijds aan den *Olympus* vast geweest. 46.
Otho, zijn geboorte, Ouders, Broeder en Byzit; zijn verwijftheid; is gewoon zich te blanketten; word na *Galba* Keizer, en van *Vitellius* geslagen; bied hem de mederegeering aan; neemt voor zich zelfs te dooden; zijn redeneering daar over; steekt zich onder de slinker tepel, en sterft. of men deze daad voor een kloekmoedigheid of lafheid moet houden. 122.
Otho de Groote, zijn geboorte, Ouders, Magen, Vrouwen en Kinderen; word tot Keizer gekroont; zijne deugden, godvruchtigheid en oorlogen; word van de Pauzen geringeloord, die hy op zijn beurt dwingt, en tot gehoorzaamheid brengt. 364.
Otho de II, bygenaamt de *Bloeddorstige*, zijn geboorte, Ouders, Magen, Vrou en Kinderen; volgt zijnen Vader in 't rijk, en overstroomt zijne Mededingers; oorlogt met *Frankrijk*; trekt naer *Italien*, daar hy verscheide wederspannigen op een gastmaal doet ombrengen; verliest een veldslag tegen de *Grieksche* Keizers; word van de Zeerovers gevangen; raakt weder in vryheid; sterft. 366.
Otho de III, bygenaamt het *Wonder der Wereld*, zijn geboorte, Ouders, Magen en Vrou; word onder veel beroeringen Keizer; beoorlogt de *Slavoniers*; trekt tegen d'oproerige *Romeinen* op, binnen wier stad hy gekroont word, en de oproeren stilt; doet zijn Vrou levendig verbranden; de reden waarom; moet weder naer *Rome* trekken, dat hy inneemt; laat den Paus den neus afsnijden en *Krescentius* ophangen; maakt een besluit wegens de verkiezing van een Keizer; word vergeven. 368.
Otho de IV, zijn geboorte, Ouders, Broeder en Vrou; word van Paus *Innocentius* tegen *Filippus* tot Keizer verklaart, die hem overwint; verzoent zich met hem, en word na zijn dood Keizer; word van den Paus in den ban gedaan; tast d'oproerigen aan; verwoest *Ments*; trekt naer *Engeland* tot bystant van zijn Oom; word op zijn wederkomst buiten het rijk gehouden; sterft van hartzeer. 388, 390.
Otho, Hartog van *Saxen*, weigert de Keizerlijke waardigheid aan te nemen, en draagt die aan zijnen grootsten vyand op. 360.

Othokarus, Koning van *Bohemen*, maakt zich meester van *Napels*; word van Keizer *Rudolf* overwonnen, die zijne landen aan het Huis van *Habsburg* overbrengt. 396.
Overwinning, hoe van de *Romeinen* afgebeeld. 22.
Overtocht, op wat wijze die geschiedde, afgebeeld op een penning van *Gordianus.* 63.

P.

P*ales*, Godinne der Harders, op wat wijze haar feest gevierd wierd. 12.
Palladium, wat dat was. 78.
Pannonien, hoe op een penning van *Elius* en *Trajanus Decius* afgebeeld. 138, 188.
Parnas, een tweetoppige berg, waar gelegen; aan wien toegewijd. 3.
Paskalis de II, (Paus) zijn twist met Keizer *Henrik* den V, over de invetesturen. 378.
Paulina, Vrou van Keizer *Maximinus Pius*, haare zachtmoedigheid; tracht haaren Man van zijne wreedheid af te trekken; word van hem gedood, en van den Raad vergood. 170.
Paulus, Burgermeester van *Rome*, zijn dapperheid in den oorlog by *Kanne* tegen *Hanni-*

bal; kroont zijn leven met een doorluchtig einde. 56, 75, 81.
Paulus, Patriarch van *Konstantinopelen*, trekt door zijn vleien Keizer *Konstans* den II, van den waaren Godtsdienst af, en vervoerd hem tot ketterye. 318.
Paus, met wat landen en steden van *Pipijn* en *Karel den Grooten* beschonken. 294, 338. Keizerlijke order en besluit ontrent het verkiezen der Pauzen. 294, 364. wat de Paus te doen heeft ontrent de verkiezing van een Keizer. 368. zoekt den Keizer van het recht der verkiezing en aanstelling der Bisschoppen te beroven; hun twist daar over. 376, 378. mag geen Keizer in den ban doen. 378. matigt zich de verkiezing van een Keizer aan. 384. hunne hoogmoed. 376, 388, 392. tracht de *Munstersche* en *Osnabrugsche* Vreede te draaibomen. 442.
Pelion, een berg, waar gelegen; is rijk van pijn- en ypen boomen. 46.
Pelusium, een stad aan d'uiterste grenzen van *Egipten*, van wien gebouwt, hoe heden genoemt. 54.
Pindus, een berg, waar gelegen, aan wien toegewijd. 46.
Pyrrhus, Patriarch van *Konstantinopelen*, vergeeft, met *Martina*, Keizer *Konstantijn* den III; matigt zich met haar onder *Herakleonas* de regeering aan; verkettert den jongen Keizer, en voerd de kettery der *Menotholiten* in; word door de burgery tegens een muur verplettert. 316.
Piso, van *Galba* tot Zoon aangenomen, word van een soldaat vermoord, en zijn hooft by *Otho* gebracht. 120.
Plautilla, Vrou van Keizer *Karakalla*, word van haar Man versmaad; hitst haaren Vader tegen hem op; word naer *Lipare* gebannen, en daar vermoord. 158.
Plotina, Vrou van Keizer *Trajanus*, haar zedigheid toen zy in 't hof kwam. 134.
Pluto, zijne Ouders; waarom zo en *Dispater* en *Orkus* genoemt. 49.
Poderbach, Koning van *Bohemen*, verlost den belegerden Keizer *Friderik* den IV. 418.
Poëten, van d'Ouden Godts Tolken genoemt. 32.
Pompeja, twede Vrou van *Cesar*, haare geilheid; word van hem verstooten. 108.
Pompejus, mag niemand hem gelijk in waardigheid zien. 36. word van *Cesar* in *Gallien* geslagen. 37. krijgt de nederlaag door de *Germanjers* en *Spanjaards*; trekt naer *Farsalie.* 38. moedigt zijn volk ten strijd aan. 42. word van 't leger van *Cesar* omcingeld. 46. zijn ruitery vlucht. 47. krijgt de nederlaag en laat den aftocht blazen. 50. vlucht naer *Lesbos.* 51. en van daar naer *Egipten*, alwaar hy schelmachtig vermoord word. 54.
Popilius Lenas, zijn dapperheid en zegepraal. 76.
Poppea, Byzit van *Otho*, trouwt met *Nero*; word van hem, zwanger zijnde, dood geschopt. 118. haare geilheid, en op wat wijze zy haar gewoon was te blanketten. 122.
Porsenna, Koning van *Heturien*, tracht den verstooten *Tarquin* met geweld weer op den troon te zetten. 20.
Postumus, zijn Vrou en Zoon; is geen Dwingeland maar een Rijksgenoot van Keizer *Gallienus* geweest; zijn dapperheid, lof en gedenkpenningen; word van *Lollianus* vermoord. 204.
Praag, word van de *Zweden* belegert; staat het beleg uit. 442.
Praalzuilen, waar van by de *Grieken* en *Romeinen* gemaakt. 52.
Priskus, vijfde Koning van *Rome*, was d'eerste die een purper kleed, en een goude kroon droeg; voor hem zijn de eerste bondelbijlen gedragen. 19.

Probus, zijn geboorte, Zuster en Vrou; word tegen *Florianus* ten Keizer opgeworpen; zijn vroomheid en oorlogen; is de laatste die getriomfeert heeft; zijn brief aan den Koning *Narseus*; word vermoord. 217.
Prokopius, werpt zich te *Kalcedon* tegen *Valens* tot Keizer op; maakt zich met list meester van *Konstantinopelen*; dwingt *Valens*, word overwonnen en het hooft afgeslagen. 254.
Prokulus, zweert dat hy *Romulus* heeft zien ten hemel varen. 104.
Prokulus, werpt zich tegens *Probus* ten Keizer op; word overwonnen. 216.
Prusias, Koning van *Bithynien*, zijne lafheid; laat zich van *Flaminius* ringelooren; schend de gastvryheid aan *Hannibal.* 62.
Ptolomeus, Koning van *Egipten*, laat den grooten *Pompejus* schelmachtig vermoorden. 54.
Pulcheria, Dochter van Keizer *Theodosius* den II, trouwt *Marcianus* op het verzoek van haren Broeder; doch bedingt dat hy haar nooit zal aanraken, dat hy heilig nakomt. 272.
Pupienus, zijn lage geboorte, Ouders en Oom; word met *Balbinus* door den Raad tot Keizer verheven; zijn vertoog aan die van *Aquileja*; is jaloers van zijn Rijksgenoot, dat oorzaak van hun beider val is; word van de soldaten uit het paleis gerukt, mishandelt, en vermoord. 180.

Q.

Q_uintillus_, zijn geboorte, Vader, Broeder en Zoonen; word tot Keizer verklaart; is byna van alle schrijvers vergeeten; zijn loflijke aard; tegen hem word _Aurelianus_ opgeworpen; dood zich zelven; word vergood; zijne penningen. 208.
Quintus Maximus, zijn standvastig gemoed over 't verliezen van zijnen Zoon. 174.
Quirinus, een berg in _Rome_; waarom dus genaamt; zijn eerste en tegenwoordige naam. 19.

R.

Rammen, hunne gedaantens; wie de vinder daar van. 17.
Ravens, op de stank der lijken in _Farsalie_ gekomen. 52.
Regulus, zijne overwinningen; word verraden en gevangen. 73. zijn standvastig gemoed. 81.
Remus, zijn geboorte. 10. wreekt met zijn Broeder den dood zijns Moeders. 11. beschimpt de wallen van _Rome_, waar over hy van _Celer_ doodgeslagen word; zijne vergoding. 13.
Renbaan, te weten, de groote, van wien gebouwt. 91. van wien herbouwt; haare grootte, en heerlijkheid van buiten en binnen, 92, 93.
Renspeelen, van wie eerst ingevoerd. 94. de heerlijkheid der zelven. 95. hoe verzot de _Romeinen_ daar op waren. 96. op wat wijze het rennen geschiedde. 97.
Rhijn, een rivier in _Duitschland_ en _Frankrijk_; zijn verdeeling, en waar hy zich in stort. 22.
Richardis, Vrou van Keizer _Karel_ den III, word valsch van overspel beticht; beweert haar onschuld; toont 's Keizers onmacht, en gaat in een klooster. 350.
Richimer, dwingt _Avitus_ van 't rijk af te staan. 276. vermoord _Majorianus._ 280. vergeeft _Libius Severus._ 282. overwint _Biorgor_, Koning der _Alanen_, en doet zijnen Schoonvader _Anthemius_ het hooft afslaan. 284. is oorzaak van den dood van _Olybrius._ 286.
Rykard, raakt door den Aardsbisschop van _Keulen_ tot de Keizerlijke waardigheid; word gekroont, en gaat, by gebrek van geld, om zich in die waardigheid te kunnen houden, weder naer _Engeland._ 394.
Romeinsche namen groejen by verheffing aan; voorbeelden daar van. 164.
Romulus, zijn geboorte. 10. word in een bak met zijn Broeder in den _Tijber_ gezet, die door 't vallen van 't water op 't land blijft staan; word van een wolvinne gezoogt, van _Faustulus_ opgenomen, en van _Laurentia_ opgevoed; wreekt den dood zijns Moeders; bouwt _Rome._ 11. noemt haar naer zijnen naam. 12. zijn droefheid over den dood zijns Broeders. 13. zend Gezanten naer de _Sabynen_ om hunne dochteren ten echt te verzoeken; worden afgeslagen. 14. gebied de Maagden te schaaken, dat gedaan word. 15. zijn oorlog daar over tegen _Tatius_ en nagebuuren. 15. zijn dapperheid. 27. dwingt _Tatius_ te vluchten. 30. verflauwt door den dood van _Hostilius._ 31. hervat den strijd met een groote woede. 32. raakt door het gekerm der vrouwen tot bedaren. 33. verzoent zich met _Tatius._ 34. word na zijn dood _Quirinus_ genoemt. 18.

Rubikon, een rivier, waar gelegen; waar ze uit ontspringt. 39.
Rudolf van *Habsburg*, bygenoemt de *Zachtmoedige*, zijn geboorte, Ouders, Vrouwen en Kinderen; word om zijne deugden Keizer gemaakt; veiligt de wegen van struikrovers; dwingt de wederspannigen hem t'erkennen; zijne godvruchtigheid; herstelt het rijk uit den rampzaligsten in den bloejensten staat; laat eenige *Itaaljaansche* steden zich vrykopen; sterft. 396.
Rudolf de II, zijn geboorte, Ouders, Magen en Vrou; volgt zijnen Vader in 't Keizerrijk; is niet bekwaam om zo veel landen te regeeren; verwaarloost met onnutte dingen zijnen dierbaren tijd; tracht het gemoed te dwingen, en de Protestanten weder tot de Roomsche Kerk te brengen; zijn oorlog met den Aardsbisschop van *Keulen.* 430. en met den *Turk* in *Hongaryen* en *Zevenbergen*, met winst en verlies. 431. maakt vreede met den *Turk*; vereenigt zich met die van *Hongaryen*; is gedwongen *Bohemen* aan zijnen Broeder *Mathias* af te staan, die de *Bohemers* tot hunnen Koning verkiezen; sterft. 432.
Ruffinus, word tot Voogd over Keizer *Arkadius* gestelt; trekt de schatten van 't rijk naer zich; tracht zich Keizer te maken; word vermoord. 262.
Rupertus, zijn geboorte, Ouders, Zuster, Vrouwen en Kinderen; word tot Keizer verkooren; zijne deugden; is een minnaar van de rust, vreede, gerechtigheid en godtsdienst; stilt de oneenigheden binnen *Rome*; dwingt *Wenceslaüs* van zijn gewaand recht op het Keizerrijk af te staan; tracht *Milanen* weder aan het rijk te hechten; sterft. 412.

S.

S*abina*, Vrou van Keizer *Hadrianus*, haare geilheid; vergeeft zich zelven; word vergood. 136.
Sabinianus, werpt zich tegen Keizer *Gordianus* den III in *Afrika* op; word gedood. 182.
Sapor, Koning van *Persien*, overwint Keizer *Valerianus* in een slag; neemt hem gevangen, en laat hem levendig villen. 200.
Saraceenen, oorspronk dier volkeren en waarom dus genoemt. 326.
Saturnus, vlucht voor *Jupiter*; wind *Italien*, en bouwt 'er een stad. 23.
Scantilla, Vrou van Keizer *Didius Julianus*, rukt haaren man van de tafel om het rijk van d'oproerige soldaten te kopen; haare hoogmoed; word voor *Augusta* verklaart; verschilover haar tusschen *Herodianus* en *Spartianus.* 150.
Sceva, zijn dapperheid; keert alleen uit een bolwerk het heele leger van *Pompejus* af; zijn krijgslist en grootmoedigheid om zijne onbeschroomtheid te toonen; word van *Cesar* ontzet; zijn dood. 57 tot 61.
Scevola, zijn aanslag om den *Heturischen* Koning *Porsenna* te vermoorden, dat hem mislukt, zijne onverzaagtheid. 20.
Schaal, van de *Romeinen Patera* genoemt, haar gedaante en gebruik. 83.
Schimpdichten den Zegepraler zonder straf in 't aangezicht gespogen. 66.
Schitsaart, het paard van Keizer *Kaligula*; word van hem tot zijn amptgenoot in 't Priesterschap verkooren; wil het Burgermeester maken. 96.
Schouburgen, hunne heerlijkheid, voornamentlijk die van Keizer *Titus.* 98.
Scipio, Zoon van *Paulus Emilius*, overwind *Karthago*; begeert niets van den buit dan den naam van *Afrikaner.* 55. weent over den brand dierstad. 75.
Scythopolis, een stad binnen de *Jordaan*, is de begraafplaats van *Bacchus*; hoe zy in de H. Schrift genoemt word. 90.
Scribonia, Vrou van Keizer *Augustus*, word om haar geilheid, met haare geile Dochter *Julia*, naer *Pandataria* gebannen. 110.
Schutstallen, of *Karceres*, hoe die geweest zijn in de groote renbaan. 93.
Sebastianus, matigt zich onder *Honorius* den Keizerlijken naam aan; word overwonnen. 268.
Sejanus, tracht onder de zorgeloosheid van Keizer *Tiberius* het rijk aan zich te trekken; word vermoord, en langs straat gesleept. 112.
Seleucie, een stad over de *Jordaan*, van wien gebouwt. 90.
Seneka, opend zich de aderen, en sterft in een bad. 118.
Septimius, vermoord, uit last van *Ptolmeus*, Koning van *Egipten*, den grooten *Pompejus.* 54.
Serranus, word van de ploeg gehaalt, en Burgermeester gemaakt. 56, 57.
Servandus, werpt zich in *Italien* voor Keizer op; word vermoord. 290.
Severa, Vrou van Keizer *Valentinianus*, is oorzaak dat haar Man by haar leven een andere Vrou trouwt. 252.
Severianus, word onschuldig van Keizer *Hadrianus* gedood; wenscht dat de Keizer niet sterven kan als hy wil; zijn wensch word vervuld. 136.
Severus, zijn geboorte, Ouders, Vrouwen en Kinderen. 154. zet zich door zijn dapperheid en beleid op den troon, daar hy *Julianus* afbonst. 150. zijne oorlogen tegen *Niger*, die hy overwint. 152. tegen *Albinus.* 156. tegen *Barsomius* en *Abgarus*; stoot zijn hooft voor *Atre*; overwint de *Parthen*; zegepraalt; brengt *Britanje* onder zijn gehoorzaamheid; waarom hy den bynaam van *Pertinax* aannam; zijn dood. 154.

Sextilia, Moeder van Keizer *Vitellius*, haare droefheid op 't hooren dat haar Zoon Keizer verkooren was; word uit last van haar Zoon vermoord. 124.
Sigismundus, zijn geboorte, Ouders, Magen, Vrouwen en Kinderen; word tot Keizer verkoren; tracht de kerkelijke geschillen by te leggen; verschijnt na zijn krooning in de vergadering van *Konstans*, daar hy zijn vrygeleide aan *Hus* laat schenden; oproer der *Hussiten* daar over, die hy met schade en schande beoorlogt; word te *Milanen* met d'yzere kroon, en te *Rome* door den Paus gekroont; geeft de rust aan 't rijk weder; sterft. 414.
Sikanje, een stad in *Sicilien*, word van *Eneas* door tegenwind bezocht. 94.
Sylla, zijn gemoedsaard en daaden; verbreekt de heerschappy van *Cinna*; dwingt *Marius*; maakt zich Oppergezaghebber. 21. zijn wreedheid. 41.
Sleep, of *Pompa*, haare heerlijkheid. 95.
Soliman, Keizer der *Turken*, zijn inval in *Duitsland*; ontzet *Offen*; word 'er met bedrog meester van, en verovert *Siget.* 428.
Sparten, een stad in *Peloponensis*, naer wien dus genoemt. 18.
Spreekwijzen van de *Grieken* en *Romeinen* gebruikt om hunne soldaten aan te moedigen. 38.
Spurius Tarpejus, slotvoogd van *Rome*, word van zijne Dochter verraden; vlucht in 't leger van *Romulus*; aan wien hy zijn ramp verhaalt. 23.

Staat en grootte van 't Keizerrijk, toen het uit de mannelijke linie van *Frankrijk*, eerst op eenige Tierannen, en daar na op de *Duitschers* overging. 352.
Staf van den oppersten Priester, zijn gedaante; op wat wijze de voortekenen daar mee genomen wierden. 83.
Stiliko, word tot Voogd over Keizer *Honorius* gestelt; trekt de schatten van 't rijk naer zich. 262. tracht zich op den troon te zetten; word met zijn Zoon vermoord. 264.
Stoffe der kroon die boven 't hoofd van den Zegepraalder, door een slaaf, wierd gehouden. 67.
Straalkroon, waar voor gehouden. 180.
Straaten binnen *Rome*, wat de voornaamste geweest zijn. 98.
Sulpitianus, tracht het rijk van d'oproerige soldaten te koopen; word afgeslagen; de waarom. 150.
Swepperman, een oud Veldoverste, doet door zijn beleid het vluchtende leger van Keizer *Ludowik* den V staan, weder moed grijpen, en is oorzaak dat de Keizer den Hartog *Friderik* overwind. 404.

T:

T*acitus*, zijn geboorte en Broeder; word door den Raad tot Keizer verkooren; weigerd die waardigheid aan te nemen; heeft een ongemeene achting voor den Historischrijver *Tacitus*; sterft; zijne *Gottische* oorlogen door een penning ontdekt. 212.
Tarpeja, Dochter van *Spurius Tarpejus*, verlieft op *Tatius*, en geeft hem het slot over voor d'armbanden der *Sabijnen*; haar vreemde doodwijze. 23.
Tarpeja, een berg binnen *Rome*, naer wie dus genoemt; van zijn top worden de kwaaddoenders afgeworpen. 15.
Tarquinius, zevende Koning van *Rome*, word om zijne dwingelandy, en om dat zijn Zoon *Lukretia* verkracht had, uit *Rome* gedreven. 19.
Tatius, Koning der *Sabynen*, zijn oorlog tegen *Romulus.* 16. en droefheid over den dood van *Akron.* 29. tracht dien op *Spurius* te wreeken. 30. verzoent zich met *Romulus*, en komt binnen *Rome* woonen; zijn dood. 34.
Tebe, een stad in *Beötien*, door wien en op wat wijze gebouwt. 18.
Tempel van d'*Aarde.* 70.
Tempel van *Augustus*, van wien gebouwt, waar binnen *Augustus* onder den naam van *Jupiter*, en zijn Vrou onder die van *Juno* geëerd wierd. 72.
Tempel van de *Deugd*, van wien gebouwt; zijn gedaante; wat gevoelen de *Romeinen* daar van hadden. 72.
Tempel van *Diana*, zijn gedaante; hoe op een penning van *Augustus* afgebeeld. 70.
Tempel van d'*Eendracht*, van wien gebouwt. 72.
Tempel der *Fortuin*, van wien gebouwt, en waar. 70.
Tempel van de *Gezondheid*, van wien gebouwt, en waar gestaan. 70.
Tempel van *Janus*, van wien gebouwt; zijn gedaante op een penning van *Nero.* 72.
Tempel van de *Jeugd*, van wien gebouwt, en waar. 72.
Tempel van *Juno*, zijn gedaante. 70.

Tempel van *Jupiter Kapitolinus*, van wien gebouwt en waar; zijn grootte en heerlijkheid van buiten en binnen in alle zijne deelen vertoont. 81.
Tempel van *Mars den Wreeker*, van wien gebouwt en wanneer; wat daar in gedaan wierd; zijn gedaante op een penning van *Augustus.* 71.
Tempel van *Minerva*, van wien gebouwt en wanneer. 70.
Tempel van d'*Overwinning*, van wien gebouwt. 70.
Tempel van *Rome*, zijn gedaante; waar hy gestaan heeft. 72.
Tempel van *Venus*, van wien gebouwt; wat daar in van de vrouwen gebeden wierd. 70.
Tempel van *Vesta*, van wien gebouwt; zijn gedaante. 77.
Tempel van den *Vreede*, van wien gebouwt; zijn heerlijkheid van buiten en binnen; verbrand. 71.
Tempel van de *Zon*, is niet rond maar vierkant; het bewijs daar af. 70.
Teucer, Zoon van *Scamander* van *Kreten*, naer hem word Troje *Teukria*, en de Trojanen *Teucers* genoemt. 6.
Theodosius de Groote, zijn geboorte, Ouders, Magen, Vrouwen en Kinderen; word van Keizer *Gratianus* tot Medeheerscher aangenomen; zijne oorlogen tegen *Firnus*, *Eugenius*, *Arbogastus*, &c. zijne deugden en blinde wraak; sterft aan de waterzucht. 260.
Theodosius de II, zijn geboorte, Ouders, Vrou en Kinderen; word in zijn zevende jaar Keizer van 't *Oosten*, en onder de voogdy van den *Persiaanschen* Koning *Isdigerdes* gestelt; zijne deugden en oorlogen; is gedwongen aan *Atilla* een jaarlijkschen schatting te geven; verliest het leven door een val van 't paard. 266.

Theodosius de III, zijn geboorte; word van 't krijgsvolk tegen *Filippikus* tot Keizer opgeworpen; weigerd die waardigheid aan te nemen voor dat hy 'er toe gedwongen word; recht de afgeworpe beelden in de kerken weder op; zijn edelmoedigheid; staat op 't naderen van *Leo* het rijk af, en gaat in een klooster. 328.
Thezeus, zijn dapperheid en daaden. 29.
Thorismundis, wreekt den dood van zijnen Vader op *Attila.* 270.
Tiberius, zijn geboorte, Ouders, Broeder, Vrouwen en Kinderen; is dapper en edelmoedig eer hy Keizer is; geeft hem, Keizer geworden zijnde, aan de luiheid, gulzigheid en dronkenschap over; zijn gierigheid en wreedheid; verband *Agrippina*, en doet haare Zoonen deerlijk sterven; bedrijft veel gruwelen; word van zijn Hooftman met een kussen versmoord. 112.
Tiberius, bonst *Leontius* van den troon, zet 'er zich op, en doet hem neus en ooren afsnijden; word van den mismaakten *Justinianus* den II overwonnen en opgehangen. 322.
Tiberius Konstantinus, zijn geboorte, Vrou en Kinderen; word van Keizer *Justinus* den II tot navolger verklaard; zijne deugden, godvruchtigheid en oorlogen; geeft zijne goederen aan d'armen, en sterft godvruchtig. 306.
Tieffenbach, Luitenant-Generaal van de Keizerschen, zijne gelukkige oorlogen tegen den *Turk*; neemt *Zabatik*, *Fillek*, &c. in. 430.
Tyfon, bestormt *Jupiter* in den Hemel; word onder den *Olimp* en *Ossa* gesmoord. 80.
Tilly, Generaal der Keizerschen, zijne oorlogsbedrijven en dood. 441.
Tierannen onder *Gallienus*; ziet Dwingelanden.
Titus, zijn geboorte, Ouders, Broeders, Vrouwen, Dochter en Boel; word na zijn Vader Keizer, en de liefde en lust van 't menschelijk geslacht genoemt; zijn gemoedsaard en deugden voor en na zijn verheffing; overwind *Jerusalem*; word van zijn Broeder vergeven. 128.
Toestemming des krijgsvolks, hoe, en op wat wijze op de penningen afgebeeld. 63.
Toonbrooden, waarom niemand daar van eeten mocht. 89.
Torquatus, oorspronk dier naam; laat zijnen Zoon, om dat hy zijnen last niet nagekomen had, het hooft afslaan. 73.
Trachon, een landschap, waar gelegen. 89.
Trajanus, zijn geboorte, Vader, Zuster en Vrou; word van Keizer *Nerva* voor Zoon aangenomen, en volgt hem in 't rijk; zijn levensbeschrijving is verlooren; zijne daaden en oorlogen door zijne penningen getoont; word den *besten Prins* genoemt; geeft de *Parthen* een Koning: sterft. 134
Tranquillina, Vrou van Keizer *Gordianus* den III, is vermaard door haar zingen; hoe op penningen afgebeeld. 182.
Tribigildus, werpt zich in *Frigien* tegen Keizer *Arkadius* op; word van *Kajanus* overwonnen en gedempt. 262.
Tritons, hunne Ouders. 6.
Trou, hoe op de penningen afgebeeld. 208.
Truches, Aardsbisschop en Keurvorst van *Keulen*, verlaat de Roomsche Godtsdienst, en trouwt; zijne oorlogen met Keizer *Rudolf* den II; word uit zijne landen verdreven; trekt naer *Holland.* 430.
Tullia, Dochter van den *Romeinschen* Koning *Tullius*, rijd hoogmoedig over haren vermoorden Vader. 19.

Tullius, zesde Koning van *Rome*, word door zijnen Schoonzoon van de trappen van 't raadhuis geworpen, van de soldaten doodgeslagen, en van zijne Dochter overreden. 19.
Turken, des zelfs krijgsbedrijven in *Hongaryen* en 't Keizerrijk onder *Amurat.* 416. onder *Mahomet* den II. 418. onder *Soliman.* 423, 424. onder *Selim.* 426, 431, &c.
Tusschenregeering, en de schrikkelijke verwoesting des rijks op dien tijd. 394.

V.

V*alentia*, d'oude naam van *Rome*, de betekenis daar van. 21.
Valentinianus de I, zijn geboorte, Vader, Broeder, Vrouwen en Kinderen; word om zijne deugden tot Keizer verheven; neemt *Valens* tot Medeheerscher aan; zijne oorlogen tegen d'*Alanen*, *Alemannen*, *Duitschers*, *Sarmaten* &c. vertoornt zich zo zeer dat hy een beroerte krijgt en sterft. 252.
Valentinianus de II, zijn geboorte, Ouders en Magen; word door 't beleid van zijn Moeder Keizer, die hem tot de kettery der *Arianen* vervoerd; verband *Ambrosius*; zijn oorlog tegen *Magnus Maximus*; word verdreven, door Keizer *Theodosius* weder hersteld, en door *Eugenius* vermoord. 258.
Valentinianus de III, zijn geboorte, Ouders, Vrou en Kinderen; volgt *Honorius* in 't *Westen*; is ontuchtig, wreed en zorgeloos; verkracht de vrou van *Maximus*; de rampzalige staat van *Rome* onder zijne regeering na dat hy *Aëtius* had doen dooden; word vermoord. 270.
Valens, zijn geboorte, Vader, Broeder, Vrou en Kinderen; word van *Valentinianus* tot Me-

deheerscher aangenomen; is een *Ariaan*, en verdrukker der Kristenen; zijne oorlogen; word van de *Gotthen* geslagen; vlucht, en word in een hut verbrand. 254.
Valerianus, zijn geboorte, Vader, Vrouwen en Zoon; word van de soldaten tot Keizer verkoren; zijne overwinningen en *Persiaansche* oorlogen; word van *Sapor* gevangen genomen en levendig gevilt. 200.
Valerius Flakkus, zet zich tegen *Kato* en d'*Oppiaansche* wet. 77.
Valerius Severus, word van Keizer *Maximianus Armentarius* voor *Cesar* aangenomen, en van *Maxentius* overwonnen en gedood. 230, 232.
Varronianus, Zoon van Keizer *Jovianus*, werd d'oogen uitgeboord. 250.
Veld van *Mars*, waar gelegen; wat men daar op gewoon was te doen. 41.
Venus, haare bekommering voor de *Trojanen*, en voorbede aan *Jupiter.* 6.
Vergoding der Keizeren, op wat wijze geschied; op wiens penningen afgebeeld. 100.
Vergoode Keizers worden tempelen gebouwt, en goddelijke eer aangedaan. 104. wat gevoelen de *Romeinen* zelfs van die gemaakte Goden hadden. 196.
Verkoping van de privilegien en rechten des rijks door Keizer *Karel* den IV. 406. door *Wenceslaüs.* 408.
Verus, zijn geboorte 'en Ouders; word van Keizer *Markus* tot Medeheerscher aangenomen, en van hem tegen de *Parthen* en *Meden* gezonden; zijne lafhartigheid en geilheid; wentelt zich t' *Antiochien* in alle dartelheden terwijl zijn leger de *Parthen* beoorlogt en overwind; zegepraalt daar echter over; sterft van een beroerte. 144.
Vespasianus, zijn geboorte, Ouders, Broeder, Vrou, Zoonen en Boel; zijne overwinningen eer hy Keizer was; stelt *Rome* in haren eersten luister; voerd de tuchtwetten weder in; straft niemand dan met ontroering; zijn edelmoedigheid aan *Pomposianus;* dood de Vrou en Kinderen van den oproerigen *Gallus*; sterft onder 't waarnemen der grootste rijksbelangens. 126.
Vesta, of zy een beeld gehad heeft of niet. 3. haar tempel; zijn gedaante en bouwer; wat gevoelen de Heidenen van haar gehad hebben. 77.
Vestaalsche Maagden, hoe lang zy haar moesten verbinden; schooren het hair af; wat haare plicht was; straffe als zy haar te buiten gingen; mogten weder trouwen; haare kleding en uitgelatentheid in de Schouburgen. 78, 79.
Vetranius, werpt zich in *Italien* tegen Keizer *Konstantius* den II op; word overwonnen en het leven geschonken. 244.
Vijftienmannen, waar uit die bestonden; wat hunne plicht was. 84.
Vitalianus, verdedigt de rechtzinnige Bisschoppen door Keizer *Anastasius* verdreven; belegert *Konstantinopelen*; moet door een byzondere krijgslist het beleg staken. 298.
Vitellius, zijn geboorte, Ouders, Broeder, Vrouwen en Zoon; dood zijn Moeder en Zoon; zijn overdaad, verkwistingen en brasseryen; vermaakt zich in 't aanschouwen der Roomsche lijken; raakt in den haat van 't krijgsvolk; word gegrepen, mishandelt, als een hond door *Rome* gesleept, gedood, en in den *Tyber* geworpen. 124.
Uitreis, op wat wijze die geschiedde; op wiens penningen afgebeeld. 62.
Volkeren, die *Cesar* en *Pompejus* in den oorlog volgden. 47.
Volusianus, zijn geboorte en Ouders; word van zijnen Vader tot Medeheerscher aangenomen; leeft zorgeloos; word vermoord en vergood; zijne penningen. 196.
Voorbeelden van doorluchtige en rampzalige hartstochten. 290, 292.
Voorspelling van *Romes* aanstaande heerlijkheid en bloei. 17 tot 21.

Voortocht, op wat wijze geschied; afgebeeld op den zuil van *Trajanus.* 63.
Vreede van de Duitsche Vorsten den Keizer *Ferdinand* den III voorgestelt, en middelen daar toe voorgeslagen. 442.
Vryheid, een schoonschijnende naam daar de *Romeinen* dikwils door hunne Veldoversten meê in slaap gewiegt zijn; voorbeelden daar van. 44.
Vroome Ouders kunnen ontaarde Kinderen teelen; voorbeelden daar van. 220.
Vrouwen dragen haare mannen, in plaats van haare goederen, uit de belegering. 382.

W.

W*alstein*, Generaal der Keizerschen, zijne krijgsbedrijven tegen de wapenen der *Zweden.* 440.
Waterleidingen, tot wat einde gemaakt; onnoemelijke schatten daar aan besteed. 99.
Weimar (*Barent*, *Hartog van*) zijn krijgsbedrijven tegen de wapenen van 't Keizerrijk; veroverd *Brizak*; zijn dood. 442.
Wenceslaüs, zijn geboorte, Ouders, Magen en Vrouwen; word door zijns Vaders byeenge-

schraapte geld tot Koning der *Romeinen* verklaart; volgt hem in 't Keizerrijk; voorspelling van zijn ongeregelt leven, zijne wellusten, gierigheid en wreedheid; word van de *Bohemers* om zijne ongebondenheden gevangen gezet; raakt weder los, verkoopt verscheide steeden; word van de Keurvorsten afgezet; zijn dood. 408.
Wijkmeesterlijke macht, waar toe ingestelt; hoe groot die macht was; hoe schandelijk somtijds misbruikt; voorbeeld daar van. 132.
Willem, Graaf van *Holland*, word eerst tot Koning der *Romeinen*, en daar na tot Keizer verkooren; zijne ongelukken en dood. 394.
Wijze op welke de Heidenen hunne erkentenisse aan de Goden bewezen; hoe van de Roomsch-gezinden nagevolgt. 4.
Wijze op welke de steden door de Romeinen afgeschetst wierden. 12.
Wijze op welke *Romulus* over d'*Albanen* gezegepraalt heeft. 16.
Wijze op welke het bevel eens Veldheers uitgevoerd wierd. 63.
Wijze op welke de Renners in de Renbaan renden; hoe snel dat geschiedde; waar zy zich voor te wachten hadden. 97.
Wijze op welke de Duitsche Keizers gekroont worden, met alle de omstandigheden. 434.
Wijze op welke den Tempel van *Janus* geopent, en den oorlog uitgeroepen wierd. 26.
Wonderteken voor den slag van *Farsalië* in *Pergamus*, *Antiochien* in *Syrien*, en *Tralles* gehoord en gezien. 53.

X.

X*antippus*, Veldoverste der *Karthaginenzers*, krijgt *Regulus* met list gevangen, en doet hem dooden. 55.

Z.

Zanggodinnen, haare naamen; waarom ongetrouwt gebleven. 2.
Zegeboogen, komen met *Wapenstanders* en *Zegezuilen* zeer overeen; op wiens penningen afgebeeld. 87. de heerlijkheid van dien van Keizer *Titus*, is niet by zijn leven maar na zijn dood gebouwt. 88. wat daar op afgebeeld stond, en waar hy gestaan heeft. 89.
Zegepraal der *Romeinen*, en heerlijkheid der zelve; wien toegestaan. 64.
Zegepraler, waarom met menie in 't aangezicht gestreken. 65.
Zegepraler, wat voor hem in triumph ging. 67.
Zegewagens, hunne gedaantens en stoffe; waren zomtijds verguld en met bloed besprengt; wierden van vier witte paarden getrokken; wat *Pompejus* daar voor gespannen heeft, wat *Markus Antonius*, *Elagabalus* en *Sesostris.* 66.
Zeno, zijn geboorte, Broeder, Vrou en Zoon; word van zijnen Zoon, Leo den II, tot Medeheerscher aangenoomen, en na hem Keizer; word van *Baziliskus* van den troon gestooten, die hy weder overwint en van den troon bonst; straft

Berina; zijne oorlogen; vervalt tot wellusten; word levendig van zijn Vrou begraven. 296.
Zevende Hooftvervolging tegen de Kristenen onder *Decius Trajanus*, hoe groot die geweest is. 192.
Ziska, een dapper held, handhaaft de *Hussiten* in *Bohemen*; zijne dood. zijn huit word over een trommel gespannen, om zijn leger tot meerder woede aan te noopen. 414.
Zout, een teken van vaste vriendschap by de *Romeinen.* 85.
Zwitzers, een strijdbaer volk, worden van *Cesar* overwonnen. 38. van Keizer *Maximiliaan* den I gedempt. 420.

EINDE.